
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE
In memoria
di
GALGANETTO GALGANETTI
(1897-1917)
Dono della Famiglia

HUGO GROTIUS

sumptibus Marci Michaelis Bousquet

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

Cum Annotatis AUCTORIS, nec non J. F. GRONOVII Notis, & J. BARBEYRACII Animadversionibus;

COMMENTARIIS
INSUPER LOCUPLETISSIMIS

HENR. L. B. DE COCCEII
SACRÆ REGIÆ MAJESTATI BORUSSICÆ QUONDAM A CONSILIIS SECRETIORIBUS,

Sub Titulo GROTII ILLUSTRATI antea editis, nunc ad calcem cujusque Capitis adjectis:

INSERTIS QUOQUE OBSERVATIONIBUS

SAMUELIS L. B. DE COCCEII
HENRICI FILII, REGNI BORUSSICI CANCELLARII, Ministri status intimi, & Aquilæ Borussicæ Equitis, Hæreditarii in Wusseken, Repko, Kleist, Laas, cet.

Adduntur tandem ipsius GROTII

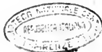
DISSERTATIO DE MARI LIBERO,

Ac Libellus singularis

DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE.

CUM QUIBUSDAM NOTIS CRITICIS.

TOMUS PRIMUS.

LAUSANNÆ,
Sumptibus MARCI-MICHAELIS BOUSQUET, & Sociorum.

MDCCLVIII.

EMINENTISSIMIS,

ILLUSTRISSIMIS, EXCELLENTISSIMIS,

REVERENDISSIMIS,

AMPLISSIMIS, GENEROSISSIMIS,

CLARISSIMIS,

ATQUE

ORNATISSIMIS,

Dn. Dn. Dn.

PRÆNUMERATORIBUS

ITALIS,

S. P. D.

MARCHUS - MICHAEL BOUSQUET.

UGUSTOS, Mæcenatesve sibi quærant obscuriorum librorum editores: ingens *Grotii* nomen suapte luce splendens, alieno quid indiget patrocinio? Securus id animo

reputans, opus inclytum magni illius viri jurium belli, atque pacis fontes reſerans, ornatu novo, & comitatu interpretum illuſtriſſimorum factum ſplendidius emittere, præſtite, patronove nullo advocato, conſtitueram; cum ſubiit recordatio virorum, quorum adjutus ope tanto cum adparatu inceptum perſequi, atque tantillum intra tempus perficere valeo. Argumento itaque ſumto a gratiæ accepta, cui referendæ ſum impar, commemoratione, liceat mihi per vos *Eminentiſſimi* &c. &c. &c., ſacrum Vobis dicare id, quo vobis opitulantibus Reſpublica litteraria ditior futura eſt.

Ubinam, quæſo, cæterarum quotquot ſunt cultiſſimarum gentium contigiſſet, quod mihi anno proxime elapſo in Italia peregre agenti? Ea enim fuit comitas veſtra in me exci-

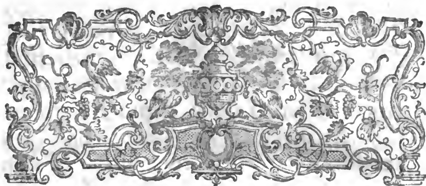
pien-

piendo; is aſſenſus in probando ſpecimine meo moliendæ novæ *Grotii* editionis, is concurſus, ea fiducia in prænumerando; ut vel ignaviſſimo, ac tardiſſimo cuique tam liberalis agendi ratio talium, tantorumque virorum, ad ſtrenue opus arduum exequendum addidiſſet animum.

En igitur Vobis *Eminentiſſimi* &c. &c. &c. dimidium Grotiani operis de Jure Belli, ac Pacis, veſtris Nominibus inſcripti, quorum, ſi mihi id faciendi a Vobis facultas detur, Tomi IV. pagina ultima ſeriem exhibebit, veſtri in eruditum orbem meriti, meique grati animi memoriam æternam ſervaturam.

Quod ſi paullulum tardior fui in præſtandis hiſce voluminibus, quam eram pollicitus, id, obſecro, ne negligentiæ, quin potius editoris noſtri conſilio tribuatis, qui corrigendis tot

millibus mendorum, quibus adultera-
ti ſunt a Typographo Wratislavienſi Commentarii Cocceiani, imparem ſe faſſus eſt, niſi trium menſium tempus præter illud, quod ſtipulatus eram, ei concederem; quo cunctando rem melius poſſet reſtituere, atque ex contaminatiſſima emendatiſſimam præſtare. Fidem vero ſuam quam adcurate liberaverit, ipſius Præfatio docet. Neque me, quod reliquum erat, partibus meis defuiſſe, elegantia typorum, chartæ, atque totius libri diſpoſitione nitidiſſima, ut artis noſtræ intelligentiſſimi, ſtatuatis, quicquam vereor. Valete, & favete!

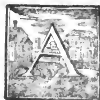
LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM ET NAVARRÆ

REGI

HUGO GROTIUS.

Udet hic liber, **Regum** *eminentissime*, **Tuum** *sibi augustum nomen inscribere, non sui, non* **Auctoris**, *sed argumenti fiducia,*

pro

pro Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis, & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomen tum acceperis, ut jam ubique JUSTI appellatione non minus, quam LUDOVICI noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur.*

At

At quantulæ hæ partes ſunt Tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur: JUSTUS es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regi Patris Tui memoriam honoras ipſum imitando: JUSTUS, cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis, quam exemplo tuo inſtruis: JUSTUS, cum Sorores ſummis matrimoniis ornas: JUSTUS, cum ſepultas prope leges revocas, & quantum potes, ruenti in pejus ſeculo temet opponis: JUSTUS, ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite

trans-

transverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adſers animis circa divina diverſum à te ſentientibus: JUSTUS, ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes *tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum* Deo *ſimilis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam.* Nam *quemadmodum cæleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita Tu, in*

ter-

terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præsidium voluisti esse, & solatium. Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia, & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum

tum

tum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt non Juſti tantum, ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno, & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio, ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Juſtitiæ cum pars nulla a te aliena ſit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id eſt, circa belli, paciſque conſilia verſatur, eo proprie tua eſt, quo

Rex

Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta, tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit; ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto, ut quamprimum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando Te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit,

au-

audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Justitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet extinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque

fide

fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te, & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet

Tuam Suæ proximam Majestatem. CIↃ IC CXXV.

L E-

LECTURIS*

Editionem suam novam †

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

UUM in eo essent Bibliopolæ solertissimi, ut eximium istud opus, sæpius recusum, & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando, & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui jus Naturæ, & Gentium, pro merito ejus, suaque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *de Jure Belli ac Pacis*, in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *de Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scri-

* Præfatio Editoris in priorem Editionem Anni 1720., cui subjicitur monitum de hac posteriore.

† Quæ prodiit Amstelodami anno 1735.

ſcripti, quæ præſertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum noviſſimis, quæ ſolæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum ſæpius obſervaveram, ejuſmodi Librorum, quorum uſus, & pretium poſtulat, ut identidem repetitis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus, ac minus terſas, purgataſque prodire ut plurimum: tantum abeſt ut ſint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter ſeſe rem habuiſſe deprehendi. Immo priores illas, & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipſas haud raro manu medica egere, certiſſimis argumentis comperi.

Uſui mihi maxime fuit, quod attinet ad ipſum Opus, ſine Notis Auctoris, quæ poſtea acceſſerunt, prima omnium Editio, quæ ſub ipſius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Pariſiorum*, anno Æræ vulgaris MDCXXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni MDCXXXII. minore forma, typiſque nitidiſſimis *Amſtelodami* excuſa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expreſſa ad exemplar ab ipſo Auctore recognitum, atque emendatum*, ut idem præſens *Amſtelodami, die* 8. *Aprilis* ejuſdem anni, teſtatur, in pagina poſt titulum averſa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus, vel pleriſque poſterioribus vitioſa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occaſione data, vel ubi conſultum videbatur, monuimus: ſed omnes indicare, ſuperfluæ cujuſdam fuiſſet diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his, & aliis hujuſmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præſtiterimus, Lectori manifeſtum fiat, aliquod heic ſpecimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert ſe ſtatim *Lib. I. Cap. III.* §. 17. *num.* 2. *init. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita repoſuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. *Lib. II. Cap.* 5 §. 9. *num.* 4. *Quod ſi* QUI *populi continentius egerunt, ut Romani* &c. Vox *qui*, manifeſto neceſſaria, ex omnibus Editionibus, poſt illam primam, hactenus abſuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. eamdem ducem ſequutus, verba ſequen-

sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem*. Similiter *Lib. II. Cap. XI.* §. 18. *n.* 1. *pag.* 367. in fine. *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi, ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima restitutum est, ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. prave irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap. XX.* §. 40. *n.* 1. *sub init. Sed & ob eas, quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ, aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632; reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis, & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota *qq* & *Cap. XXIII. Lib. II.* §. 13. *n.* 1. ut ostendit Nota kk ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissime inquisivimus heic, & alibi, quotiescunque aliquid quacumque de caussa mutandum, aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satisfacturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur, quæ sine ullo auxilio, & ex proprio nostro Marte, exsequuti sumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recensendis, & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facile judicare poterit, an operam nostram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus, aut supplevimus; quæ in omnibus Editionibus mendosa, aut manca erant, & adtendenti non possunt non talia videri: sive error, aut defectus a calamo Auctoris ipsius orti sint, sive ab Exscriptorum, aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perlustrat, in repetitis etiam operis sui recensionibus, postea fallente. Exempla indicavimus *Lib. I. Cap. I.* §. 16. *num.* 7. *Nota* (dd) & *Cap. II.* §. 10. *num.* 4. *Nota* (tt): *Cap. III.* §. 11. *n.* 1. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (aa). *Lib. II. Cap. XII.* §. 10. *Nota* (dd) & *Cap. XX.* §. 40. *n.* 4. *Nota* (tt) *Lib. III. Cap.*

XIII. §. 1. *Not.* (bb). Sed non minus necessaria erat emendatio, aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam specimina nonnulla. *Lib. I. Cap. II.* §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc sunt verba, & ipsius Auctoris versio postulat: antea legebantur διαλέγεσθαι quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes postea Editiones propagatum. *Lib. II. Cap. V.* §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita est, pro *Libyca*, quod omnes Editiones insederat, ab ipsa usque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARISTOTELE reposuimus ἀγορεύειν ut res ipsa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium sensum voci Græcæ habitura. *Lib. II. Cap. IV.* §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis* ANIMI *actus cognoscere non potest.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec sine damno sententiæ hinc abesse potest; aberat tamen jam in prima Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos a communi sociorum* CONCILIO *res judicata est.* Vox *concilio*, omnino necessaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, si in nulla sequentium hactenus suppleta fuerit. Sic *Cap.* X. sequenti §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omissionem vocis *restituendos*, adeo manifestam, quum in primam Editionem irrepsisset, omnes deinceps religiose servaverant. Non ita obvia, sed tamen attendenti ad seriem orationis facile patere poterat ea, quæ reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* 1. *Ut etiamsi nec celatum quidquam sit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *si* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnino est necessaria. *Cap.* XXI. §. 11. *init. occasione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nulla hactenus Editione comparuerat; quod tamen sententia manifesto postulat. Aliquando verba supervacanea relicta fuerant, quæ sensum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *n.* 1. *Not.* (aa). Sensui etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, constanter servata: adeo ut, propter tale vitium,

tium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. *6. num.* 1. *Phocenses*, in *Græcia*, *consanguinei* statuantur *Cæritum* in *Etruria*, ac propterea Auctor noster a GRONOVIO carpatur, & hic se ipsum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Not.* illius 47. subjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abunde sufficiunt, ad ostendendum quam necessaria fuerit opera nostra in emaculandis, & restituendis locis non paucis posita, ubi nullum erat a prioribus, & emendatissimis Editionibus subsidium. Præterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum Interpres, & ne quidem Eruditissimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS, umquam data opera animum intenderant, sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur, aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & lectoribus, spero, commodum erit. Qui Editionem nostram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is statim deprehendet innumera ejusmodi passim emendata, & in ipso contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propositum erat quam adcuratissime loca in testimonium, aut illustrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis, aut Versus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, PLUTARCHI *Themistoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III. §. *16. num.* 3. HERODOTI *Urania*, seu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, seu *Lib.* IX. laudabatur *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter observo, error inde manasse videtur, quod Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, pure Græca, qua Auctor noster utebatur, sic mendosa sit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem

Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festinatione, aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS scriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate;* ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* praecedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba sunt *Marci Antonini* imp. ut in subjecta Nota nostra ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissime indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee) Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* § 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. § 9. *num.* 3. ubi vide, quæ subjecimus *Not.* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis Ἀντίψυχοι de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Not.* (k). Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII, & SENECÆ *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5. *Nota* (p)

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis, aut Versus: adeo ut si quis locum quærere voluerit, quem nunquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quam tantum laborem quærendi in se suscipere, cum periculo etiam operæ frustra impensæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoria nostra, vel ex re ipsa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat subsidii, ut ex propria experientia quivis, si velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obstitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti,

menti, citius, aut serius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda supersunt, aut a nobis investigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non essent ad manum, paucissima sint, præ maximo numero repertorum, & adcuratissime a nobis vel in ipso contextu, vel in margine, vel in Notis, designatorum. Nonnumquam ipsum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noster exscripserat, incuria nescio cujus, omissum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Not.* (s). Sunt etiam loca, quæ diu frustra quæsita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuissemus, nisi forte aliud agendo sese nobis ex improviso obtulissent. Et tamen talia interdum pessime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei specimen suppeditabit fragmentum *Dionysii Milesii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noster tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *n.* 1. ubi vide *Not.* (99).

Sed & alibi, sive facile, sive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos observavimus, tum in locis Auctorum exscribendis, aut vertendis, tum in eorum ad rem ipsam, de qua agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti statim sese offerent. Loci simul perperam descripti, & versi, unum indicare suffecerit: is est JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* 1. *Cap.* IV. §. 7. *Not.* (y). Auctor noster ut probet, secundum quosdam, spem resurrectionis caussam fuisse introducti moris sepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *n.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *n.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Not.* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis, & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescunque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta, vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *n.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi

ta-

tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedemonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. *6.* Ubi de bello *C. Jul. Cesaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 5. *n.* 4. confunditur prœlium adversus *Usipetes*, & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria fere biennio post de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una, eademque res, bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *n.* 2. ubi vide *Not.* (ii). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam, vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *n.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Not.* (ee). Nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis, quæ habet JOHANNES MEURSIUS, *Themid. Attic.* *Lib.* II. *Cap.* XII. Talia παροράματα aut ἁμαρτήματα μνημονικὰ aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *n.* 7. *Not.* (x). Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosius ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper ad omnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magna memoria pollent, ut scilicet illi nimis secure confidant. Adde quod variis distractus negotiis, & studiis, eo tempore sic satis brevi, quod in hoc opere elaborando consumsit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita ejus esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inspecta, tacitus exscripsit, & sic in er-

errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 1. *Not.* (a). Ubi verba CUJACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in C.17.*D.De Legationib.* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, a *terra* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam est, *Lib.* III. *Cap.* VI. §. 4. *n.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *n.* 2. verba tanquam PLINII refert, quorum pars tantum apud illum scriptorem legitur, ut in *Not.* (ee) ibi monui. Post Notam illam autem typis mandatam, casu reperi fontem erroris, in MARCI LYCLAMA Jurisconsulti Frisii, *Membranis*, quæ anno 1908. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. *p.* 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipsas spectantia, sine exprobatione notari, Auctor ipse, si in vivis esset, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum, & acturum fuisse mihi persuasum est. Nonnulla ipse, postquam animadvertit, statim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties observavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *n.* 1. in prima Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI postea restituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, a VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Distinxit deinde sic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore, hanc tribuit vocem; Isto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *n.* 1. de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id est, belli duces, sed ad Cæsares, qui jus omne Populi in se transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, sed modeste, ejusmodi *maculas*, a nobis observatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos posse putavimus, salvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo est qui pluris faciat, quam nos. Neque hic substitimus: sed etiam, sicubi nobis haud satis recte ratiocinari visus est,

aut

aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vastissima disciplina, arte, & via tradenda, glaciem frangebat,) id simpliciter, & candide monuimus in *Notulis* nostris; de quibus jam aliquid dicendum, ut, quales illæ sint, & quid in illis quæri debeat, quisque scire possit.

Et primo quidem, ut ipsa adpellatio statim innuit, in eis quam brevissime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propositum fuit, ne moles voluminis, jam satis spissi, nimis augeretur: qua de caussa etiam nonnulla, quæ in contextu jam posita, noster immemor in Notis suis, totidem verbis, aut eodem plane sensu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis sunt *Notulæ* nostræ, in universum spectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo positæ sunt, ut vel rationem emendationum, aut supplementorum, ubi id consultum visum est, reddant; vel Auctoris παροράματα in male referendis, aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile existimavi, indicent; vel originem errorum ejus ostendant; vel sine teste prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, sed raro, & obiter, natas mihi conjecturas proposui, de emendandis locis Veterum quibusdam quæ in ipsis fontibus vitiosa videbantur. Alterius vero generis Notulæ nostræ *ad res ipsas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obscurior, etiam adtendentibus, esse potest, breviter exposui: modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis saltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fusius deducerem. Hinc sæpissime satis facere me posse putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFENDORFII *de Jure Nat. & Gent.* ac nostras in eum Gallice versum *Notas*, jam plus semel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *de Officio Hominis, & Civis*, nostris etiam Notis Gallice illustratum, & sæpius recusum: vel ad Notas nostras in hos ipsos Libros *de Jure Belli, ac Pacis*, qui Gallice versi, haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis, & Gentium Interpretes palmarios, & ad

intima

intima nobilissimæ, utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certe facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia, quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quod stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quam maxime postulet; ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V.C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, & propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis, aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor fulciendus fuisset: id vero nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet, & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis, & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis, & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in LIVIO recensendo, & explicando omnes mirantur. Perpauca heic sunt bonæ frugis: plurima supervacua, & quæ vel aliis tantum verbis sensum Auctoris satis clarum exhibent, vel usui esse possunt solis tyronibus in Lingua Latina, quales certe esse non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris nostri, cujus principia non satis intelligebat, Vir Doctissimus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adserere, specimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recensendum Opus istud, perlustraremus. Vide exempli gratia, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 7. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. & *Cap.* III. §. 4. *Not.* 12. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *Cap.*

XII.

XII. §. 18. *Not.* 89. &c. Immo in iis, quæ occurrunt, ad Antiquitates, & Artem Criticam spectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis, aut Latinis exponendis versabatur? ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. & §. 5. *Not.* 16. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 21. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus; ne quis putet, nos probare ea, de quibus siluimus. Tantum abest enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditissimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falsas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris satis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi esse posset error interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipsis fontibus quæreremus, satis, superque habentes, si errores in numeris sponte sese offerentes tolleremus, ut & menda sive typographica, sive orta e vitioso codice, unde Notæ Viri Doctissimi primum editæ sunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel sic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac nostra cuivis manifestum erit.

Superest ut doceamus, quomodo Lector dignoscere queat ea, quæ nostræ industriæ debentur, ubi scilicet id egimus ut distingui possent, nulla comparatione cum aliis Editionibus instituta. Nam ut ex jam dictis intelligitur, plurima sunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel sine illarum ope, ex certissimis rationibus tacite emendata: tum errores in designatione Librorum, Capitum, versuum &c. fere semper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxisset, & speciem paginarum deformem aliquatenus reddidisset. Qua de causa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, versus, paginæ, nullam distinctionis notam ullibi adposuimus. Sed in ipso contextu, aut Notis, tales additiones signavimus duobus uncis, sæpius hoc modo (), rarius isto [] *Notulæ* autem nostræ vel separatæ omnino sunt, & tunc a Grotianis, vel Gronovianis distinguuntur litteris duplicibus ab initio positis, hac ratione (*aa*): primis autem nominis nostri in fine sic subjectis *J. B.* Vel Grotianis, aut Gronovianis permiscentur,

tur, & tunc plerumque illis subjiciuntur, duobus uncis formæ posterioris inclusæ, & nominis nostri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ brevissimæ erant, intra ipsam Notam Auctoris, aut Interpretis, eodem adposito signo, collocantur; nisi quod heic haud raro nomen nostrum non adparet, sive quod res tanti non erat, seu quod omissum fuerit a Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiserunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Est & aliud, quo hanc nostram Editionem ornare, & faciliorem, ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate, & copia referti, ita stylo brevissimo conscripti, plurimum voluissem, lubens etiam hunc in me laborem suscepturus: ut scilicet numeros, in quos singuli paragraphi distincti sunt, haud raro mutarem. Subdivisio illa non est a manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem, ac discrimen rerum & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpissime ea distingui numeris videas, quæ manifesto conjungi debent: & vicissim in unum numerum conjecta, quæ distinguenda omnino erant. Hoc certe non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex sola rectiori distinctione singulorum capitum statim lux orta fuisset. Sed tamen quum jam subdivisio illa, utut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit; & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in versione mea Gallica, ubi plus juris hac in parte, & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa, & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique separabuntur.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare EMENDANDA, & ADDENDA, quæ subjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut in Opere præsertim tam longo, numquam remittatur diligentia, aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum, qui speciminibus emendandis præsunt.

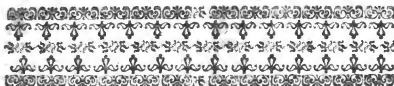
Quod-

Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: & si quæ supersint errata, a me non animadversa, ea facile a Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam, & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse, Vale. Scribebam *Groningæ* ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ Christianæ vulgaris M. DCC. XIX.

Ita præfabar ante annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis, ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis, quæ nondum repereram, aut deficientibus tunc Libris, unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, ut jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat, & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam in omnibus eandem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum a Versione mea, & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii*, Ann. M. DCC XXXV.

Admonitos Lectores volumus, Criticas, quas addidimus, Notas præ se ferre in Textu Grotiano signum *, in adnotationibus vero Gronovii, & Coccejanis commentariis signum. ¶

VITA

VITA
HUGONIS GROTII.

FUISSE ante sæcula aliquot plures in agro Delphensi, vulgo Delphlandia, illustrium familiarum arces, seu domos gentiles, quæ per injurias bellorum, tam finitimorum, quam civilium, partim incendiis, partim devastationibus periere, apud eos constat, qui illorum temporum res scriptis suis complexi sunt. Neque dubium illis est, fuisse inter eas, & arcem Crayenburgiam, cognomini genti propriam, Delphos inter, & Hagam sitam ad orientem illius fossæ, quæ Corbulonis creditur, & Lugdunum Batavorum ducit, eodemque, vel non longe ab illo loco, ubi hodie ea conspicitur domus, quæ Crayenesta vulgo dicitur, & a viro amplissimo Herberto Beaumontio, Proceribus Hollandiæ, & Westfrisiæ a Secretis, possidetur. Ut & hanc domum, Crayenburgicam puta, illam fuisse, ex qua originem suam traxit, vel potius una, eademque cum illa fuit ea familia, quæ hodie Grotiana dicitur, ex non obscuris indiciis colligitur, desumto GROTII nomine ex Belgico DE GROOT, quod proprie Magnum significat, & jam quadringentis abhinc annis illi familiæ inditum fuit ob eximium aliquod, uti credibile est, in patriam meritum: nam fuisse eos jampridem, qui ex eo stemmate nati sunt, ut patriæ suæ amantissimos, ita & juris publici strenuissimos, vel cum periculo suo assertores, ex publicis monumentis satis constat. Hi, destructa cum pluribus aliis arce Crayenburgia, cum tutiores sibi sedes quærerent, in proximam tandem urbem, Delphos dictam, se recepere, ibique honorifice excepti, & ad

primarias urbis dignitates admissi, perceptos honores, sub eodem Magni cognomento in posteris suis ad ætatem usque nostram continuavere, retentis semper Crayenburgicæ gentis insignibus, quæ etiamnum familiæ Grotianæ, & quidem ei soli propria sunt, tanquam certissimis origini suæ documentis. Ex hac progenie ortus HUGO GROTIUS, *apud Belgas* DE GROOT, *natus est in urbe* Delphis *Batavorum, quæ inter primas est earum civitatum, penes quas esse jus supremæ in Hollandia potestatis, extra controversiam est. Natalis ei fuit dies decimus mensis Aprilis anni millesimi quingentesimi octuagesimi tertii, resurrectioni dominicæ eo tempore sacer. Patrem habuit* JOANNEM DE GROOT, *ejusdem urbis Consulem, & Academiæ Lugduno-Batavæ Curatorem, ad quem exstant* LIPSII *epistolæ, illustris Viri* JANI DOUSÆ *versus, & non pauca aliorum monumenta ejus nomini inscripta. Matrem habuit* ALITAM AB OVERSCHIE, *ex primoribus ejusdem civitatis ortam. Avus ei fuit ille* HUGO DE GROOT, *qui ex illustri Cornetziorum gente prognatus, primus Grotianum nomen in familiam suam transtulit. Quippe cum circa annum trigesimum seculi decimi quinti in* DIDERICO DE GROOT *ejusdem itidem civitatis Consule, & non paucis deputationibus satis claro, defecisset stirps masculina, filia ejus* ERMGARDA DE GROOT, *domus satis opulentæ hæres, viro Nobilissimo* CORNELIO CORNETZIO, *qui genus suum ex ea Cornetziorum prosapia ducebat, qui sub Ducibus Burgundiæ ex Gallia in Belgium migraverant, nuptura, matrimonium non iniit, nisi facta conditione, ne qui ex eo nascerentur masculini sexus liberi, alio, quam Grotiano nomine nuncuparentur; ita natus* HUGO DE GROOT, *ejus* HUGONIS, *de quo loquimur, avus, vir supra, quam ea tempora ferebant,* Latinarum, *Græcarum, & Hebræarum quoque literarum sciens. Utriusque familiæ, Grotianæ scilicet, & Cornetzianæ, nomina, insignia, facultates, & bonores conjunxit, redintegratisque in eo pristinis Grotianæ domus dignitatibus, quæ jam ante tria secula in ea familia velut hæreditaria fuerant, & in parentem ejus, extra* Hollandiam *natum, conferri non potuerant, Senatoria, &* Consularia *munia magno cum populi applausu accepit, & gessit. Uxorem duxit* ELSELINGAM HEEMSKERKIAM, *ex ea Heemskerkiorum domo*

mo ortam, quæ antiquitus inter nobilissimas Hollandiæ habita, præter alios eminentes viros & JACOBUM HEEMSKERKIUM patriæ dedit, qui rem strenue gerendo ad Calpem occubuit. Per liberorum suorum matrimonia nobilissimis etiam domibus, ut sunt Almundana, *veniens e Toparchis Stridenis in Hollandia*, Renessia, *atque* Utenengia *apud Trajectinos se innexit. Sed ut ab avo ad nepotem, id est*, HUGONEM *nostrum redeamus; vix credi potest, quam ingentia a prima infantia sua liberalis indolis, eminentis spiritus, & indifessæ industriæ specimina dederit; neque a parente viro literatissimo in tanta spe neglectus, sed ante septimum ætatis annum præceptoribus erudiendus datus, tantos apud eos profectus fecit, ut ante nonum vitæ suæ annum versus fundere inceperit, ante duodecimum in Academiam* Lugduno-*Batavam deductus fuerit, ubi non tantum Philosophiæ, Astrologiæ, & Mathefeos, sed & Theologiæ, & Jurisprudentiæ tam fidelem navavit operam, ut tribus annis ibidem transactis, omnibusque, quibus se applicuerat, studiis absolutis, vix quindecennis in comitatum illustrissimi viri* JOANNIS OLDENBARNEVELDII *Reipublicæ Hollandiæ Assessoris, & ad invictissimum tunc Principem* HENRICUM *Magnum* Legati *in Galliam proficiscentis se dedit. Ibi gradum in Jure consecutus, & ab Augustissimo Rege non torque tantum aurea, sed & effigie regia, ob incomparabilem in ista ætate eruditionem donatus, ingentem sui, & profuturam aliquando existimationem reliquit; in patriam reversus forensibus se rebus admovit. Ante decimum septimum ætatis annum causas publice egit, & ante vicesimum quartum ad Fisci advocationem ab Hollandiæ, Zelandiæque Ordinibus vocatus est. Eo in munere tanta se prudentia, cura, atque integritate gessit, ut non tantum auctum ei a proceribus Hollandiæ salarium, sed & ultro in superiore Judicum consessu locus promissus sit. Sed ad altiora natus, & Majorum uti apparuit exemplo, rebus publicis destinatus, vacantem per obitum* ELIÆ OLDENBARNEVELDII, *qui fratri* JOANNI OLDENBARNEVELDIO *tunc Procerum Hollandiæ Assessori in hoc munus successerat, adsessuram Civitatis Rotterodamensis a Rectoribus ejusdem urbis, quæ secundum Amstelodamum plurimum in ærarium publicum confert, oblatam ex amicorum consilio, & as-*

ſentientibus Hollandiæ *Proceribus*, *accepit anno poſt mille ſexcentos decimo tertio*, & *ætatis ſuæ trigeſimo*. *Diviſerat jam tunc temporis*, *non plebis tantum*, *ſed* & *Magiſtratuum*, *Procerumque animos*, *orta ante annos aliquot de prædeſtinatione*, & *annexis ei quæſtionibus controverſia*; *aliis abſolutam ex* Joannis Calvini, *aliis conditione ſubnixam ex* Eraſmi, Caſtalionis, Philippi Melanchthonis, & *aliorum ſententia amplectentibus*. *Fovebaturque non Paſtorum tantum*, *ſed* & *aliorum hominum res novas molientium artibus ea diſſenſio*: *adeo ut non obſcure pateret*, *magni aliquid per diſcrepantias illas tentari*, & *non minus Reipublicæ*, *quam Eccleſiæ vim intendi*; *quibus perpenſis*, & *collatis cum iis*, *quæ in caſu non abſimili* L*yceſtrianis temporibus agitata erant*, *oblati ſibi miniſterii functionem exercere recuſavit vir perſpicaciſſimus*, *niſi ſub conditione*, *ne in poteſtate Magiſtratus Rotterodamenſis foret*, *eum unquam invitum ab eodem removere*. *Hac lege initam adſeſſuram tanta diligentia*, *tantaque fidelitate exercuit*, *ut neque legitimi*, *id eſt*, *veteres*, *neque novi Magiſtratus quidquam in miniſterio ejus invenerint*, *quod carpere*, *aut accuſare poſſent*. *Per eam functionem non in conventum tantum Ordinum Hollandiæ introductus*, *ſed* & *pars factus eſt conſeſſus* Curatorum *Reipublicæ*, *qui velut vicariam Ordinum Hollandiæ poteſtatem exercent*, *eorumque nomine* & *fœderatorum Conventum frequentare ſolent*. Cumque *jam ante annos aliquot in gratiam navigationis Indicanæ de jure iſtius commercii libellum ſcripſiſſet*, *maximæque ſuper ea re contentiones Anglos inter*, & *Batavos mercatores ortæ eſſent*, *componendis eorum controverſiis*, *in Britanniam miſſus eſt*; *ubi* & *ab ipſo Rege* JACOBO *ſapientiſſimo ſui ſæculi Principe*, & *ab eruditis ejus inſulæ viris non exigua benevolentiæ ſigna accepit*, *propioremque amicitiam contraxit cum viro doctiſſimo* ISAACO CASAUBONO, *quem hactenus non niſi per literas ſuas coluerat*. *Gliſcebant interim*, *creſcebantque indies ſuper diverſitate dogmatum diſcrepantiæ*. *Jam pervenerant factioſæ diſſenſiones a Paſtoribus ad plebem*, *a plebe ad Magiſtratum*, *a Magiſtratu ad Ordines* Hollandiæ *veros*, & *ſummos Reipublicæ Rectores*, *ab Ordinibus ad Principem* MAURITIUM, (*cujus parens* GUILHELMUS *Arauſionenſium Princeps in eadem præfectu-*

fectura constitutus, quoties ad eum similes de Religione quæstiones delatæ erant, semper testatus erat, earum cognitionem non ad se, sed ad Ordines cujusque Provinciæ pertinere;) a MAURITIO *ad Delegatos fœderatorum, quibus nihil juris esse in singularum nationum subditos, jam sæpe demonstratum erat, & demonstratum est apertius, nemine postea contra nitente. Neque deerant inter ipsos Magistratus, ipsosque Reipublicæ proceres, qui incontestabile in res Ecclesiasticas Ordinum Hollandiæ arbitrium ad eosdem Delegatos deferrent. Illi auctoritate Principis* MAURITII *nixi, omnia jura in se trahere, Proceres Hollandiæ, qui plus quam dimidiam partem subsidiorum in ærarium publicum conferebant, quorumque opibus nonnulli eorum ad commune fœdus perducti erant, subditorum instar habere, optimum, & fidissimum quemque e sede Magistratus depellere,* OLDENBARNEVELDIUM, HOGERBETIUM & GROTIUM *hunc nostrum, illum universæ Hollandiæ, horum alterum civitatis Lugdunensis, alterum* Lotterodamensis *Assessores in custodias trahere, delegatos illis judices dare, illegitimo modo accusare, indefensos damnare:* OLDENBARNEVELDIUM *septuagesimum secundum ætatis annum agentem capitali supplicio plectere, reliquos duos ad perpetuos carceres mittere, & omnia eorum bona publicare: nitentibus contra, & vim auctoritati suæ inferri frustra clamantibus ipsis Hollandiæ Ordinibus, donec optimis quibusque a muneribus suis dimotis, novisque in eorum loca contra leges impositis, omnia pro libidine eorum agi cœpere, qui istius novitatis auctores erant. Ita captus* HUGO GROTIUS, *vir innocentissimus, & patriæ suæ, libertatisque publicæ amantissimus, postquam novem per menses detentus* Hagæ *fuisset, eorumque sex elapsi essent in conquirendo infensissimos quosque, quibus judicum munus tuto committerent, tresque reliqui in formandis accusationum capitibus essent conjuncti, interdicto interim uxori, liberis, parentibus, consanguineis, & amicis, ne adire, alloqui, aut ullam operam præstare captivo, quamvis periculose ægrotanti, ne quidem coram ipsis judicibus liceret. Damnatus tandem ad carceres perpetuos, bonaque ejus publicata sunt. Quo cum ostensum judicibus esset per leges patriæ non licere, nisi in dam-*

29. Aug. 1618.

18. Maii 1619.

damnatos Majestatis, anno post latam sententiam pronuntiatum
6. Jun. ab iis est, sibi, dum ferrent sententiam, nullam aliam mentem
1620. fuisse, quam GROTIUM, aliosque, Majestatis fuisse reos. Inde
6. Jun. Lupesteynium Hollandicę ditionis castellum in confinio Geldriæ
1619. inter flumina Mosam, & Vahalim situm, finiendæ in pedore carceris vitæ transportatur. Ubi postquam ultra sesquiannum sustentatus bonis uxoris, aspernantis judicum largitionem, qui vicenos, & quatuor in diem asses alendo captivo, totique ipsius familiæ assignaverant, studiis præcipue impendisset, plurimasque ab iis, qui custodiæ ejus præerant, injurias perpessus fuisset, tandem Dei Opt. Max. indignam viri sortem miserantis beneficio, & uxoris MARIÆ REYGERSBERGIÆ, ex primariis Zelandiæ familiis ortæ, Petrique REYGERSBERGII Veriani Consulis, qui non inutilem Patriæ, & Nassaviæ domui navaverat operam, eamque ob causam Lycestrianis temporibus ab inimica factione ejectus oppido exulaverat, filiæ, virilis animi, & supra sexum sapientis Matronæ, opera, pristinæ libertati redditus est; inclusus quippe cistæ, quæ transportandis libris jam aliquoties inservierat, & a custodibus ipsis in
22. Mar. navem deductus Gornichemum proximum castello oppidum vectus,
1621. & in domum delatus est optimi ibidem civis Davidis DAETZELARII, dignissimi vel ob hoc unum in perditissimis temporibus factum, cujus nomen omnibus bonis innotescat. Ibi sumtis cœmentarii cujusdam vestibus, primum Antverpiam, inde Lutetiam se recepit, ubi per absentiam Regis ab ipsius Ministris, postea & a Rege ipso benignissime exceptus, & annuo donativo honestatus, sedem quieti, & studiis suis posuit, semper intentus patriæ, & popularibus suis, ubi quid negotii illis apud aulam eam esset, consilio, opera, & qua pollebat apud nonnullos Ministros regios gratia inservire, ac prodesse; quamvis non ignoraret, eos, qui ibi res Fœderatorum curabant, nihil intentatum relinquere, quo Regis animum ipsi infestum redderent: sed frustra laborabant apud Principem nihil ignorantem eorum, quæ annis CIↃ IↃC XVIII & CIↃ IↃC XIX in Hollandia acta erant: quin dixisse non semel fertur, mirari se virtutem hominis, qui tam male in patria habitus, non desineret tamen ei, subditisque ejus bene velle, imo quocunque etiam posset modo benefacere. Primum ope-

rum,

rum, quod post receptam libertatem edidit, fuit Apologeticus, *sive defensio, non tam sua, qui non potuerat peccare in exsequendis iis, quæ sibi a Superioribus suis mandata erant, quam eorum, qui legitimo modo creati, legitimo jure Reip. Hollandicæ annis decimo octavo, & nono præfuerant. Quo comperto Fœderatorum Delegati, neque ignorantes suas in eo libro artes, illatamque Hollandiæ vim detegi, cum nihil haberent, quo expressam in eo veritatem redarguere, aut refutare possent, usitata jam diu violentia utentes, proscriptionibus eum persecuti sunt: quod brutum fulmen, cum per Christianissimi Regis tutelam, qui eum in fidem suam receperat, evanuisset, nihil aliud eo actum est, quam quod* GROTIO *vita securior reddita, typographorum eos libros vendentium duplicatum lucrum, & aucta adeo sit legentium curiositas, ut defæcatis multorum regentium oculis, eorum auctoritas non tantum publica, sed & in conventu ipsorum Procerum, imo & contra ipsos fœderatos postea valuerit. Mansit ibi per annos undecim amatus universim, consultusque sæpe a Prioribus regni super rebus maximi momenti. Donec pertæsus vitæ nimis otiosæ, postquam plus semel ad ministeria publica, non a Serenissimo tantum Daniæ Rege* CHRISTIANO Quarto, *sed & a* GUSTAVO *Magno vocatus esset: certus sedes mutare, primum in patriam redire constituit, ubi mortuo* MAURITIO *Arausionensium Principe, frater ejus* FREDERICUS HENRICUS *ad gubernaculum Reipublicæ admotus, non mitioris tantum regiminis, sed & pristinæ in administranda Republica libertatis spem dederat. ipsique jam pridem* GROTIO *animi sui affectum per literas testatus erat, credebaturque a non paucis, quæsiturus sibi gloriam ex tanti viri tam injuste damnati in integrum restitutione; sed ut plerumque apud animos eorum, qui Principum consiliis præsunt, utilia honestis prævalent, neque deessent, qui ipsi ante oculos ponerent, quam periculosum rebus suis foret, hominem, tam pertinaciter libertatis, ac patriæ suæ amantem, iterum ad Rempublicam admittere, potentiæ suæ, quam existimationi consulere maluit, & Proceribus super mansione* GROTII, *in Hollandiam reversi circa finem anni* CIↃ IↃC XXXII *deliberantibus, iis accessit, qui interdicendam illi inpa-*

tria habitationem opinabantur: ita coactus iterum patria sua excedere illustris exul Hamburgum Hanseaticarum urbium præcipuam se contulit, mansitque ibi, captus amœnitate loci, & affluentium undique eruditorum virorum allocutionibus, donec, post multas diversorum Germanici Imperii Principum requisitiones honestis modis excusatas, tandem, sed mortuo jam GUSTAVO Magno, Reginæ, regnoque Sueciæ operam suam sub nomi-
1634. ne Consiliarii Regis, & ad Christianissimum Galliarum Regem LUDOVICUM decimum tertium Legati obstrinxit. Sic iterum in Galliam reversus est, non tam dignitate legationis, quam eruditionis, & virtutum fama conspicuus. Invitis quidem, & contra nitentibus, quos in patria habebat, adversariis, qui o-
1635. mnes vires apud Regem, ejusque Ministros intendebant, ne damnati apud se hominis actiones per admissionem in eam dignitatem justificarentur, sed frustra, ut jam dictum est. Laborabant apud aulam, non ignaram eorum, quæ super hac re contra ipsius Regis consilia, toties per Legatos suos patefacta, apud Batavos acta erant. Neque adeo obscure scriptus erat ipsius GROTII Apologeticus, ut quenquam vel mediocriter humanarum rerum gnarum, latere posset, quam iniqua in eum sententia lata esset. Et tunc quidem officii sui credidit Roterodamensis urbis Rectores acceptæ a se Legationis certiores reddere, quo scilicet liberati ab iis, quas cum eo pepigerant conditionibus, vacanti ab eo demum tempore urbis suæ adsessuræ providere possent: uti fecere, eligendo in ejus locum amplissimum, ac dissertissimum virum Simonem BEAUMONTIUM Herperti BEAUMONTII, de quo supra locuti sumus, patrem. Mansit itaque ibi, & iis, a quibus, & ad quos missus erat, pariter gratus, præcipuum tempus suum impendebat partim ministerio Legationis, partim studiis, partim allocutionibus eorum, qui videndi eum, & consilia sua cum eo sociandi gratia ab omnibus Europæ partibus confluebant. Omnibus fores, omnibus mensa, omnibus officia ipsius patebant, ne iis quidem exceptis, quorum parentes, post multas illatas ipsi injurias, & carceris, & exsilii auctores fuerant. Ibat in annum undecimum ejus Legatio, cum Majorenni jam, & ad Regni administratio-

nem

nem vocatæ Christinæ Gustavi Magni filiæ ministerii sui rationem redditurus in Suediam proficisces GROTIUS *per Hollandiam iter carpsit; jamque* Rotterodamum *veterem habitationis suæ sedem pervenerat, magno ibi civium applausu, & favore exceptus, cum inimici non contenti iis, quibus eum tamdiu persecuti opprobriis, & injuriis erant, obire suarum partium domos, quos poterant ad se trahere, omnem lapidem movere, ne Ordines Hollandiæ, tunc forte congregati, per terras, & urbes suas transire Grotium impune paterentur: sed mutata erat rerum facies. Plurimi eorum, qui anno* CIↃ IↃC XVIII *statum Reip. concusserant, jam e vivis decesserant, nonnulli eorum, qui eodem anno a dignitatibus suis dimoti fuerant, moderatione Principis* FREDERICI HENRICI *revocati ad pristina ministeria erant, quique novi ad Remp. accesserant, ut factionibus non interfuerant, discernendæ veritati magis capaces erant. Ita factum est, ut referenti in conventu Procerum Hollandiæ* Jacobo CATSIO, *eorum tunc adsessori, quid sibi super ea re dictitatum esset, responsum a Proceribus sit, vano timore liberaret homines nimium meticulosos: ipsis curæ fore, ne quid Respublica detrimenti caperet.* Amstelodamum *interea pervenerat Grotius, inde* Hamburgum *petiturus, neque enim affectabat ullis se civitatibus videndum præbere, nisi quarum transitum evitare non poterat. Consulatum in ea civitate eo tempore obtinebant viri sapientes, & moderati,* Petrus HASSELARIUS, Andreas BICKERUS, Gerbrandus PANCRATIUS, & Guilhelmus BACKERUS, *qui de adventu in urbem suam* GROTII *certiores facti, neque dissimulare cupientes quanti facerent virum tam solide eruditum, tam bene de Patria meritum, tamque illustri per totum terrarum orbem fama celebrem, sine cunctatione eum adiere, optima quæque officia ei obtulere, publico convivio excepere, & navem itineri ipsius aptari curavere: ita rursum patria nunquam sibi postea videnda excessit vir excellentissimus.* Hamburgum *maritimo, terrestri itinere* Lubecam *petens, honorifice a Magistratibus utriusque civitatis exceptus fuit. Inde* Wismariam *Pomerani Ducatus oppidum, Suedicis præsidiis occupatum, pervenit. Erat eo tempore non longe ab ejus portu cum ingenti classe* WRANGELIUS *Comes,* Regni *Suedici,*
Archi-

Archithalassus, qui de adventu tendentis in Suediam Grotii *certior factus, continuo navem bellicam, promovendo ipsius itineri, ad eum misit, ea* Calmariam Grotius *venit, inde* Holmiam *petiturus; quo comperto Regina, quæ tunc forte* Upsaliæ *erat, magnoque jam diu videndi* Grotii *desiderio tenebatur, reditum suum in eandem urbem, Imperii sui sedem, properavit. Postera die ad alloquium Reginæ admissus* Grotius, *postquam multa rebus, ac tempori convenientia disseruisset, Legationis suæ partes exposuit, actionum suarum rationem reddidit, pro favore tamdiu percepto gratias egit, dimissionemque a ministerio suo petiit. At* Christina *ut erat omnium rerum cognitionem suam merentium gnara, literarumque, & literatorum amantissima, ipsiusque* Grotii, *editorumque ab eo operum perspicacissima æstimatrix, ad reliquæ orationis ipsius capita benigniter, ad ultimum, ubi de dimissione sua locutus erat, non nisi per ambages respondit. Adeo ut non obscure pateret circumstantibus, mentem Reginæ esse,* Grotium *apud se detinere, propiusque consiliis suis admovere: sensit hoc & ipse* Grotius, *neque dubitavit, hoc unum sufficere ad irritandam invidiam illam, quam a principio adventus sui in nonnullis regni Proceribus animadverterat. Quare cum nihil minus propositum ei esset , quam in ea terrarum parte habitationis suæ sedem figere, ubi non minus cum ingeniis hominum tam male sibi volentium, quam cum aeris inclementia luctandum quotidie foret; non destitit coram Regina, quoties ad eam accederet , dimissionem suam, & veniam ad suos revertendi efflagitare. Illa, quæ neque diversas terrarum regiones, neque discrepantes hominum mores ignorabat, eoque minus dubitare poterat, quam difficile esset, animum non avaritia, non ambitione distractum, sed solis studiis, & virorum eruditorum collocutionibus contentum, ex eo, sub quo tamdiu respiraverat cœlo, in eam mundi plagam trahere, quæ vix ipsi, ibi natæ, ibi educatæ, ibi regnanti, imo ne vix quidem placeret, statuit tandem desiderio ipsius morem gerere, virumque non male de se meritum, laudibus, muneribus, singularisque affectus demonstrationibus cumulatum dimittere: ita quamvis ægre consentiente Regina* Holmia *decessit* Grotius , *corpore jam minus validus , contracta ,*

uti

uti credebatur, infirmiore valetudine, partim ex tædio tardati tamdiu itineris, partim ex rigore aeris minus naturæ suæ convenientis: sed sperabant qui ei aderant, tam validam in eo futuram spem revisendæ propediem conjugis, & familiæ suæ, ut præcipuam partem doloris, quam ex eorum absentia contraxerat, dissipare posset. Cœlo sereno, ventisque satis faventibus e portu Dalerensi solvit navis, quæ transvebendum Lubecam GROTIUM *susceperat; sed brevis fuit illa aeris serenitas, sequenti quippe die vehemens tempestas contrahere vela jussit, ingravescensque magis, magisque circa vesperam majorem malum disjecit, ejusque pondere submersum pene navigium adeo contrariis undique ventis concussit, ut fracto, & altero malo tandem ad oram Cassubiæ lacerum, & perfluum littori impegerit. Octavo, postquam e portu solverat, die descendit in arenam cum comitatu suo* GROTIUS, *non longe a vico* Lyba *dicto, decem, & quatuor milliaribus Germanicis a* Dantisco *sito, non minus animo, quam corpore æger: cumque ne unum quidem diem curando, ac reficiendo corpori a festinante ad suos redire animo obtinere posset, rustico, quod ægre ibi nactus erat, vectabulo iter per medios imbres, & ventos continuavit per aliud octiduum, donec consumtis per nimias agitationes, & lassitudinem viribus, tandem* Rostochium *pervenit, & lecto non resurrecturus incubuit. Postero die accersitus ad eum venit Medicinæ Doctor* STOCKMANNUS, *qui pulsu venæ observato, ejusque debilitatem soli lassitudini imputavit, ac requie, & nutrientibus cibis reficiendum eum judicavit; ast ubi idem sequenti die rediit, auctamque debilitatem, sudoremque lethalem, & reliqua deficientis naturæ signa agnovit, actum esse de ejus vita, jamque in agone mortis versari, pronunciavit. In eo cum esset statu, circa nonam vespertinam vocatus ad eum accessit Theologiæ Doctor, ac Professor, nec non Verbi Divini ibidem Minister* Joannes QUISTORPIUS, *qui post habitos aliquos cum eo sermone super fragilitate humana, multifariis mortalium peccatis, necessaria eorum pœnitentia, Deique Opt. Max. in iisdem condonandis propter Merita Christi immensa clementia, quæque his similia morientibus proponi solent, ad preces se convertit; quarum verba complicatis manibus submissa voce secutus* GROTIUS, *paula-*

tim

tim deficere, auditumque primo, mox & visum perdere incepit, nec multo post sub ipso puncto mediæ noctis placide exspiravit. Intestina ejus æneo vasi inclusa ibidem in loco honoratissimo Ecclesiæ cathedralis sepulta sunt. Corpus ipsum balsamo conditum in urbem patriam Delphos *Batavorum transportatum, ibique non sine ingenti exsequiarum pompa proavum sepulchro, quod in choro, ædis novæ a dexteris celeberrimi Arausionensium principium monumenti reperitur, impositum est. Erat forma corporis vulgarem non multum excedente, facie satis pulchra, colore nitido, naso in aquilinum verso, oculis splendidis, vultu sereno, membris compactis, & robustis adeo, ut in ambulando, currendo, saltando, in ea qua erat, vix quemquam sibi parem reperiret. In rebus agendis serius, apud amicos hilaris: apud omnes affabilis erat: qua vero industria, quo ingenio, quo judicio, qua pietate in Deum, amore in proximum, charitate in patriam præditus fuerit, apertius ex ipsius scriptis, quam ex aliorum testimoniis colligetur. Liberos discedens reliquit quatuor, filios tres, & filiam unicam, quorum* Cornelius, *ac* Didericus, *ille natu maximus, hic minimus post obitos in militia Tribunatus, aliasque cum laude dignitates ambo jam olim cœlibes obiere. Filia* Cornelia, *etiamnum superstes post obitum patris nupsit* Joanni BARTHONI *Vicecomiti de* MOMBAS, *primariæ apud Pictones nobilitatis, & illustrissimis Galliæ familiis insito. Hic a prima adolescentia, more Gallicæ nobilitatis, nomen suum militiæ dedit, & post varios gestos in patria honores, ac dignitates, tandem ad Tribunatum equestrem evectus, in gratiam uxoris aerem Gallicum non ferentis, in Hollandiam migravit. Ubi vir ingenio pollens, manu strenuus, rei militaris longa experientia subactus, inter primos equitum Magistros adscitus ad majores dignitates assurgebat: sed incertum, suo, an ejus, cui se per matrimonium innexerat, familiæ fato, captus, damnatus, vix difficili fuga capitali se periculo subduxit.* Petrus DE GROOT *ejusdem* HUGONIS *filius secundus, patria suæ luctuoso funere nuper admodum ereptus, apud bonos triste sui desiderium reliquit. Hunc parens a teneris patriæ suæ, ac togæ dicaverat, idcirco ut gentis suæ moribus, ac genio imbueretur, eum in Hollandiam anno* CIↃ IↃC XXIX *misit, illic sub* Theodoro

doro

doro SCHREVELIO, *Scholæ* Lugdunensis *Rectore*, *studiorum suorum fundamenta jecit*, *deinde adultior in Philosophia* Casparum BARLÆUM, *in Historiis*, *& Politica* Gerardum VOSSIUM, *& in Jurisprudentia* Joannem CORVINUM *audivit*. *Posthæc anno* CIↃ IↃC XXXVII *omnigena eruditione instructus in Galliam ad patrem reversus est; ubi non tam annis, quam præcoci ingenio, ac judicio rebus agendis maturior, non inutilem parenti sæpe præstitit operam, tam in visitandis amicis, & expiscandis aulæ arcanis, quam componendis legationis literis, cum temporis angustia, aut absentia patris id exigerent. Anno sequenti in patriam reversus, aliquamdiu rebus forensibus animum admovit, publicis tamen commodis, quam privatis inservire propensiorem. Sed nulla spes erat, ut ad Reipublicæ clavum tantorum stemmatum patritius juvenis admitteretur ab iis, qui parentem virum integerrimum ad perpetuos carceres damnaverant. Idcirco vitam privatam egit, done pace Monasteriensi restitutus in Palatinatum suum Serenissimus Princeps* CAROLUS LUDOVICUS *Sacri Romani Imperii Elector hoc nostro uti voluerit, qui res suas apud Præpotentes Fœderati Belgii Proceres administraret. Cum paulatim in patria verteretur rerum facies, tandem anno* CIↃ IↃC LX *oblatam sibi adsessuram civitatis Amstelodamensis septem annos summa fide, ac industria gessit. Anno* LXVIII *a Fœderatis Ordinibus* Legatus *ad* Reges *Septentrionales missus, primum* Hafniam *appulit. Postquam Ordinum mandata esset exsecutus, a Daniæ Rege* FREDERICO Tertio, *benignissime exceptus, & dimissus*, Holmiam *pervenit. Hic a* CAROLO XI, *& universo regni Senatu, magno honore habitus ultra annum permansit, cum mortuo in Gallia* Legato Guilielmo BOREL *ad Christianissimum* Regem *ab Ordinibus Delegatus domum evocaretur, ubi Adsessuram Civitatis* Rotterodamensis, *paternam olim provinciam, a* Rectoribus *ejus oblatam, suscepit*. Legationes *omnes, præcipue Gallicam, summo labore, summa industria, & mirifica vigilantia, non sine magno Fœderatorum Procerum applausu obivit, quibus utpote spectata erat ejus fides, & sedulitas, hostium arcana, & insidias, vimque, quam in patriam molirentur, indagare sagax, ac patriæ* Rectoribus *significare prompta. Tandem in patriam reversus, & in Conventum Fœdera-*

deratorum Delegatus, ex eo bonorum culmine a fatali illo Bataviæ turbine, quem rabida, & tumultuans plebs conciverat, deturbatus, & cum optimis, & sapientissimis patriæ Rectoribus dignitatibus suis est exutus. Nec sic satiatus est furor; nam vix eluctatus manibus sicariorum, qui pugiones in necem ejus acuerant, amicorum consilio, & circumstrepentibus undique periculis persuasus est tempori cedere, & aliquamdiu, donec istæ consilescerent turbæ, patriam relinquere. Primum Antverpiam *celeberrimam Brabantiæ Civitatem se contulit, & non sine ingenti vitæ discrimine vixit sub præsidio Illustrissimi Comitis* MONTERÆI, *Regis Hispani Gubernatoris, qui non semel ipsum monebat, ne manendo diutius in urbe Hollandiæ tam vicina, irritaret animos eorum, qui in cædem ejus conjuraverant; itaque ne se diutius adversariorum telis exponeret, primo* Leodium, *inde* Aquisgranum, *postremo* Coloniam Agrippinam, *urbem non tantum natura, sed & propter* Legatos *pacis ibi negotia tractantes, tutissimam, profectus est; ubi partium arcana expiscando, & perferendo ad* Legatos *Fœderatorum, non inutilem patriæ suæ operam præbuit. Post exactum biennium reversus est, cum non pauci paulatim furore defæcati, ac sedatiores, rectæ rationi, ac veritati oculos aperirent. Jam innocentia ejus gaudebat vultum erectum, & pectus nullius flagitii conscium adversariis offerre; pertæsa etiam more maleficiorum diutius extorris a patrio solo, de quo tam praeclare meruerat, fugitivam vitam trahere. Primo tranquille, nemine obstante, in villa ætatem agebat; sed cum se* Hagam *conferret, a Fisci procuratore accusatus, quod cum* Abrahamo VICQUEFORTIO, *Serenissimi Ducis Brunsvicensis ad Fœderatos Proceres publico ministro, literarum commercia habuisset, quodque detecta hostilium* Legatorum *secreta de pacis negotio ad* Legatos *Fœderatorum detulisset, sola judicum integritate, vitam, famam, facultates, quibus simul inhiabant inimici, conservavit. Sic tandem bona causa triumphavit, mussante plebe. Posthac ne adversarios adspectu suo ureret, migravit cum familia in villam, quam non procul* Harlemo *sitam habebat; ubi liberos suos educando, auctores bonos terendo, & amicos excipiendo,* Scipionis Africani, *& illustrium aliquot virorum exemplo, vitam nemini*

mini

mini gravem, sibique nec injucundam, nec indecoram coluit. Cum sic privatus quiete, ac tranquille ætatem ageret, morbo correptus, annum agens septuagesimum, mortem constanti, ac hilari vultu excepit, utpote quæ in tutam stationem deduceret a teneris jam plurimis vitæ procellis agitatum. Ubi livor, qui pascitur in vivis, sese consumserit, & partium studia deferbuerint, honoribus intaminatis fulgebit hujus viri decus, ejus virtutes, ac gesta, quæ summatim attingimus, posterorum annales loquentur, idcirco pauca quædam de corporis habitu, & mentis dotibus delibare animus est. Corpore erat procero, & obeso. Papulæ, quas parens ejus ad Benj MAURERIUM *de nostro scribens, ait, fuisse velut abortivum partum effetæ pestilitatis, faciem ejus deformaverant, & alterum pedem ita contraxerant, ut totam vitam claudicaret.* Ulyssem, *ferunt, non formosum, sed facundum fuisse, & in* Periclis *labris Suadæ Deam sessitavisse, quæ vere in nostrum competebant. Animo autem erat candido, & niveis moribus: in prosperis ejus comitas, in adversis constantia, in omnibus vitæ actionibus intemerata fides elucebat. Post divinam suprema illi lex erat salus patriæ. De Republica bene mereri, amicos colere, inimicos beneficiis sibi devincire, illi summa voluptas, & studium fuit.*

De Illustrissimo viro HUGONE GROTIO, PETRO GROTIO *filio, & reliqua ejus familia, hæc summatim attigimus; ut autem quæ de* HUGONE GROTIO, *de quo præcipuus hic sermo, diximus, majorem habeant fidem, adjunximus literas* FREDERICI HENRICI *Arausionensis, Fœderati Belgii Gubernatoris, ac Reginæ Christinæ, quorum amplissima testimonia effetæ jam senio & lumine veritatis præstrictæ maledicentiæ prævalebunt.*

COPIE

COPIE de la Lettre escrite le 4. d'Aoust. 1622. par F. HENRY Prince d'Orange, au S'. H GO DE GROOT.

MONSIEUR,

JE vous remercie des bons offices que vous m'avez rendus par delà vers quelquesuns du Conseil du Roy: ce que je vous supplise de continuer tant vers les susdits, que autres que vous jugerez a propos; vous asseurant que je recognoistray cette bonne volontè en toutes occasions, où j'auray le moyen de vous servir. Je vous supplie aussi de faire estat de mon affection: & vous asseurer, que je vous la continueray tousiours, y estant obligè par celle que m'avez tesmoignee de tout temps. J'ai priè vostre beau-frere le Sieur Reigersberg de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur lequel je seray fort aise d'entendre vostre advis: vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desja faict par le memorie que vous m'avez envoyè, dont je vous remercie bien fort. Je souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par de ça, & m'y employerois de tout mon cœur; mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amys, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien. Je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement, & que je vuos pourray revoir en ce pays estimè & honorè comme vos rares qualitez le meritent: dequoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberte. Cependant je vous souhaite en vostre eloignement de vostre patrie tout le contentement, heur & prosperitè que vous scauriez desirer. Ce que je prie a Dieu de vous donner, & a moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis.

MONSIEUR,

De la Haye le IV *d'Aoust* 1622.

Votre tres-affectioennè a vous faire service

FR. HENRY DE NASSAU.

DO-

DOMINE,

AGo gratias pro bonis iis officiis, quæ mihi apud quosdam præstitisti, qui regi sunt a consiliis, rogoque ut sic pergas tam apud eosdem, quam alios, quos non inidoneos judicabis: meam dans fidem, me non immemorem futurum hujus benevolentiæ, sed qualiscunque se occasio offerat, operam tibi daturum. Oro etiam, ut persuasum habeas meum erga te favorem, quo te semper prosequar, inductus eo affectu, quem mihi omni tempore fecisti testatissimum. Rogavi affinem tuum D. Reygersbergium, ut ad te definite & distincte de rebus quibusdam scriberet, ad quas intelligere sententiam tuam gestio: hanc si miseris, magno beneficio me tenebis obligatum, sicut nuper, cum memoriale ad me mitteres, pro quo gratias ago maximas. Utinam hic possem rebus tuis utilem operam afferre, eam sane ex animo impenderem; sed nihil te fallit eum nunc esse rerum statum, ut aut ego, aut reliqui amici commodis tuis ex voto inservire nequeamus. Spero tamen, quod tempus mutationem hisce inferet, quodque te brevi videbo existimatione, & honoribus iis florentem, quos eximiæ dotes tuæ requirant. Unde non minor mihi voluptas suborietur, quam olim ex tua libertate. Interim dum extorris a patria vivis, exopto tibi omnia grata, fausta, prospera, ipsi tibi quæ optare possis. Precor Deum, hoc ut tibi donet, mihique occasionem, ut tibi queam reipsa ostendere, quod sim

Omni affectu tibi inservire pronus

F. HENRICUS a NASSAU.

RESPONSE de la Reyne CHRISTINE a feu Madame GROTIUS.

MADAME,

J'*Ay appris de vostre lettre du 16. Juillet, comme quoy mon Ambassadeur a executè les ordres, que je luy avois donnès*

touchant les livres de feu Monsieur Grotius vostre Mary; & que nonobstant les offres, que des autres avoyent faictes, pour s'en rendre possesseurs, vous avez eu plus de consideration pour mes desirs, que pour les avantages, que l'on vous faisoit esperer de ce coste-la. J'advoue, que dans le plaisir, que je prens a la lecture des bons autheurs, je sois tellement amoureuse des escrits de Monsieur Grotius, que je ne m'estimerois pas contente, si je me vois deschene de l'esperance de les associer a ma Bibliotheque. Mon Ambassadeur vous peut avoir dict une partie de la haute estime que je fais de son admirable intelligence, & des bons services qu'il m'a rendus: mais il ne scauroit vous exprimer parfaictement a quel point son souvenir m'est cher, & les effects de ses travaux considerables. Que si l'or & l'argent pouvoyent contribuer quelque chose a rachepter une si belle vie, il n'y auroit rien en mon pouvoir, que je n'employasse de bon cœur pour cet effect. Jugez de là, que vous ne scauriez mettre ces beaux monumens & reliques entre des mains, dont ils soyent mieux recus & traictez, que le miennes: & puisque la vie de leur autheur m'a estè si utile; ne souffrez pas, que sa mort me prive entierement des fruicts de ses illustres peines. J'entens, qu'avec les livres, que d'autres ont faicts, vous me fassiez tenir tous ses memoires manuscripts & extraicts, suivant la promesse que vous m'en faites dans vostre lettre. Vous ne me scauriez jamais mieux tesmoigner vostre bonne volontè, qu'en ce rencontre, & j'ai, Dieu mercy, dequoy le recognoistre, & vous en recompenser, ainsi que mon Ambassadeur vous donnera a entendre plus particulierement, auquel me remettant, je prie Dieu, qu'il vous maintenne en sa saincte grace.

a Stockholme ce
12 *d'Aoust*, 1648.

CHRISTINE.

RESPON-

RESPONSIO Reginæ CHRISTINÆ ad MARIAM REYGERSBERGIAM piæ memoriæ, H. GROTII uxorem.

EX litteris tuis decimo septimo Kal. Aug. ad me datis, intellexi quo pacto Legatus meus jussa mea sit executus in conciliandis mihi mariti tui Domini Grotii p. m. libris, quodque neglectis aliorum, qui eorum possessores esse ambiebant, oblatis, majorem habueris rationem, meis desideris ut morem gereres, quam propriis commodis, quorum spes ab altera parte effulgebat. Equidem inter voluptates istas, quas ex bonorum authorum lectione capio, D. Grotii scripta ita depereo, ut si spe mea frustrata nequeam ista Bibliothecæ meæ adjungere, nunquam me voti compotem arbitratura sim. Legatus meus fortasse tibi retulit partem summæ illius existimationis, qua vigent apud me ejus admirabile ingenium, & egregia, quæ mihi præstitit, officia; sed perfecte non potuit exprimere, ejus memoria mihi quam sit cara, & scriptorum monumenta quam suspicienda. Sane, si in auro, & argento aliquid esset momenti ad redimendam vitam tam claram, quidquid esset in manu mea animo lubenti in hunc finem conferrem. Ex hisce colligas, quod egregia hæc monumenta, & reliquias non possis committere manibus, a quibus melius excipiantur, & habeantur, quam meis. Cum horum auctor vivus mihi fuerit adeo utilis, ne patiare, ut ejus morte illustrium ejus laborum fructu planissime priver. Sic intelligo, ut una cum aliorum libris mihi omnium memorialium manuscriptorum, & breviariorum facias copiam, secundum promissa per literas tuas mihi facta. Nunquam mihi posses testatiorem facere tuam benevolentiam, quam hac occasione; ne deest mihi, gratia Deo, unde hanc gratiam rependere, teque remunerari queam, quorum Legatus meus te certiorem faciet, cui acquiescens Deum rogo, ut te sanctissima sua gratia protegat.

Holmiæ prid. Idus Augusti 1648.

CHRISTINA.

HUGONIS GROTII

ALLOQUIUM

ad Arcam, qua e carcere elatus est.

DUlces latebræ, temporis domus parvi
Angusta, laxo quæ viam facis cœlo,
Clausum parumper spiritum manumittens;
Onus quod ægre congregum manu multa
Interquiescens pertulit ferus miles,
Tandemque cœcum tradidit rati pignus,
Lati vehendum Vahalis impetu prono:
Quas Arca grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa servitus cessit,
Tolerata septem post biennium menses.
Quod celsa tueor ostia libero vultu,
Quod durus aures non ferit feræ stridor,
Obicesque multi, barbarique custodes:
Sed læta turba comiter salutantium,
Blandique amici, tincta litteris corda,
(Quales Thuanus, quo probatior nemo,
Puteanus, & mens erudita Tileni)
Fastidiosas ire non sinunt luces:
Tibi hæc, & aliud si quid est boni nobis,
Et si quid ultra restat, Arca, debemus.
Quæ merita verbis si liberet æquare,
Opus tot esset, ferre quot soles, libris.

Ejusdem Scazontes Albo cujusdam inscripti.

QUos matris alvus Carcer edit in lucem,
Queis corpus animum more Carceris vincit,

Quos

Quos morte functos terra Carcer expectat,
Nunquam nimis timere Carcerem debent.
27. *Martii* 1621.

Idem in SYLVA ad

FRANCISCUM AUGUSTUM THUANUM.

JAC. AUGUSTI F.

cIↃ IↃC. XXI. ſcripta.

NOs quoque, ſi quiſquam multum debere fatemur
Conjugio, memini, poſt tot tua vota, preceſque,
Cynthia cum nonum capto mihi volveret orbem,
Qualem te primum, conjunx fidiſſima, vidi
Carceris in tenebris: lachrymas abſorpſerat ingens
Vis animi, neque vel gemitu te luctus adegit
Conſentire malis: rurſus nova vincula, ſed quæ
Te ſocia leviora tuli, dum milite clauſos
Nos Moſa, & triſti Vahalis circumſtrepit unda.
Heic patriam toties, & inania jura vocanti,
Et proculcatas in noſtro corpore leges,
Tu ſolamen eras, heic jam te viderat alter,
Et poſt ſe media plus parte reliquerat annus,
Cum mihi jura mei per te, ſolerte reperto,
Reddita: tu, poſtquam jam cæca acceperat alvus
Dulce onus, oppoſitis libabas oſcula clauſtris:
Atque ita ſemoto foribus cuſtode locuta es.
Summe pater, rigido ſi non adamante futurum
Stat tibi, ſed precibus potis es, gaudeſque moveri,
Hoc quod noſtra fides lucem ſervavit in iſtam
Accipe depoſitum, tantiſque exſolve periclis.
Conjugii teſtor ſanctiſſima jura, meæque
Spem ſobolis, non huc venio pertæſa malorum,
Sed miſerata virum: poſſum ſine conjuge, poſſum

Quamvis dura pati: si post exempla ferocis
Ultima sævitiæ nondum deferbuit ira,
In me tota ruat: vivam crudele sepulchrum
Me premat, & triplicis cingat custodia valli,
Dum meus ætheriæ satietur pastibus auræ
Grotius, & casus narret, patriæque, suosque.
Dixerat, atque oculis fugientia vela secutis
Addit: Abi conjunx, neque te nisi libera cernam.
Quod mea si auderet famam spondere Camęna,
Acciperet quantis virtutem laudibus istam
Posteritas? nomen non clarius illa teneret,
Admeto regina suos quæ tradidit annos,
Quæque super cineres jecit se arsura mariti,
Dignaque tam Bruti thalamis, quam patre Catone;
Porcia, & in letum magno comes Arria Pæto.

LIBERATO

GROTIO.

HActenus invisa detentus carceris umbra
  Ereptum ulterius non tulit Hugo diem.
Fata viam inveniunt. Tabulis concluditur arctis,
  Quemque capax mundus non capit, arca capit.
Navigat, & liber simul, & captivus, & inter
  Spemque, metumque suum laudat, & odit opus.
Aut Solem mihi reddet, ait, fraus ista priorem,
  Aut iterum ingenio sum miser ipse meo.
Quid fortuna stupes? toti mirabilis orbi
  Non nisi vult miris liber abire modis.

LIBE-

LIBERATRICI

GROTIÆ.

DIscite jam Belgæ Pietas quid possit, & uxor,
Quam faciat gratas docta virago vices.
Femina capta manet dimisso læta marito,
Miraturque suos ingeniosa dolos.
Non humeris fert illa virum, fraus vilior ista est.
Asseribus tantas mancipat uxor opes.
Devehit impositum fatalis machina pondus,
Jamque minor parva Grotius æde latet.
Non audita canam: ignaro portatur ab hoste;
Ipsaque custodum dextera præbet opem,
Capta fuit ligno fallacis Breda carinæ;
Liberat hic captum lignea cista virum,
Secula magnanimas sileant antiqua maritas,
Omnibus his majus Grotia nomen habet.

Raptim, C. BARLÆUS.

JOHANNIS RUTGERSII

EPIGRAMMATA DE

HUGONE GROTIO.

Die 29. Augusti mensis Grotiano carcere ne fastus.

HÆc est illa dies, quæ tanti conscia luctus
Grotiacas vidit vincula ferre manus:
Nec flevit scelerata nefas, sed lumine sicco
Admisit radios, auree Phœbe, tuos.
Desine felices inter, Lux impia, luces
Formoso nebulam spargere velle die,

Sed qualis Latiis damnata est Allia fastis,
  Invisum populis tu quoque nomen habe.

In Liberationem

GROTII

QUam bene conveniunt simili duo numina fato
  Isacidum ductor, Grotiadesque meus?
Evasit latitans angusta Grotius arca:
  Servatus texto viminis ille fuit.
Huic Vahalis placidas substravit fluminis undas:
  Hoc Nilus, Mose, fecerat ante tibi.
Excipit hunc Celtes; illum regina Canopi:
  Et reus hic patriæ est; & fuit ille suæ.
Par quoque principium similis fortuna sequetur:
  Nam populo leges hic dabit, ille dedit.

ARCA.

HÆc ea, quæ Domini solita est portare libellos,
  Grotiadæ fuerat pondere facta gravis:
Mutatum neque sensit onus. Quod enim illa ferebat.
  Id quoque, sed spirans, bibliotheca fuit.

JOH. RUTGERSIUS.

DAN.

DAN. HEINSIUS

DE

HUGONE GROTIO.

ab uxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto.

COnjugis auſpicio ſuperas effertur in auras
  Grotius, & geminum munus amantis habet.
Pro tenebris lucem, cum lucis munere vitam,
  Quæ cum luce ſimul pene negata fuit.
At vos, o Proceres, jam pœnam mittite, & iras,
  Sub vobis pereat ne pietatis amor.
Æneæ licuit medios geſtare per ignes
  Intactum Grajis dulce parentis onus.
Eripuit tenebris proſcriptum caſta maritum
  Thuria: nec fraudi res fuit illa viro,
Jam mortem, morti modo non vicinus, & ipſo
  In tenebris letho non leviora tulit.
Poſt vitam ſuus eſt; e morte renaſcitur ipſa.
  Naſcenti legem dicere nemo ſolet.

NIC. HEINSIUS in ELEGIA ſua ad J. AUG. THUANUM de

HUGONE GROTIO.

TU quoque dura minus, mea patria, vatibus eſſes.
  Fallor? an admonita ſtat tibi fronte rubor?
Quis color excuſet, quæ dedecus eluat unda?
  Sit precor hac faſtis ne ſua parte fides.
Ille tui plauſus, certæque, Batavia, laudes
  Grotius, ille lyra maximus, ille toga:
Cui nil poſt æquale dabis, nil ante dediſti,
  Actus ab auſtera tene parente reus?

Nec

Nec ſtetit hoc in fine nefas: non digna jubentur
  Tam tibi devotæ vincula ferre manus.
Unde novercalis labem tibi, patria, noxæ?
  Heu oblita tui, nunc pia mater ubi eſt?
Mater ubi eſt? ad te fugitiva revertere mater;
  Pectora ſi nomen ferrea mite trahit.
Ne ſciat hoc infenſus Iber: odioſior hoſte es.
  Cæca ſubis partes illius, ille tuas.
Materno elapſum vix carcere fovit, & ultro
  Obtulit hoſpitium come cruentus Iber.
Nobile fers noſtri ſpolium, gens victa, pudoris:
  Maxima de ſalvo gloria vate tibi eſt.
Sed melius domui mox creditur ille Thuanæ,
  Qua patet adflictis jam vetus ara reis.
Exſulis hæc cœpere fugam penetralia magni;
  Totque ſacrum meritis detinuere caput.

In Obitum

HUGONIS GROTII.

SIſtite cantandi rabiem, celeberrima, Muſæ,
  Numina, & afflictam dilacerate chelyn.
Pegaſeos ſubverte apices, & culmina, & omnes,
  Queis paſſim coleris, ſubrue, Phœbe, domos,
Et Claron, & Pataram, Tenedonque, & quicquid amœnum
  Et toto ſacrum Vatibus orbe fuit.
Vile poetarum eſt, proſtrato Principe, nomen,
  Et tuus Illuſtri funere marcet honos.
Diva Themis, ſileant leges, & roſtra, feroxque
  Damnet, & attonitos negligat hora reos.
Jam Minoe carent: juſtique interpres, & æqui
  Vult tibi, vult profugis legibus ire comes.
Gallia, quæ Gothicis miſces tua tela fariſſis
  Jam cauſſas, Gothico cum Jove, litis habes.

Cur,

Cur, Tethys malesana, furis? tibi nexa refringens
  Vincula, liberius per Mare stravit iter.
Nunc jus omne tuum, Mavors, rescinde: furori
  Do veniam: tanti destina juris obit.
Optima Pax, terris nimium crudelibus exi.
  Ille tuus, læso Numine, doctor abit.
Belgica, Hyperboreis irascere fluctibus: & tu
  Æole, flagranti crimine, conde caput
Barbarus es; docto claram Pharon eripis orbi.
  Sceptraque præcellæ mentis egere facis.
Infelix Europa, tuo pars ista dolori
  Additur, & decori deficis ipsa tuo.
Nec laudum jam vecta tuba per regna, per urbes,
  Gentibus hunc monstras, DELFA superba, virum.
Doctrinæque facem cunctis ostendis Athenis,
  Et nostro exortum grande sub axe jubar.
Exequias comitatur Arabs, Chaldæus, & Assur,
  Hebræusque suum suspicit auctor opus.
Cunctorum vox hujus erat: tot scripserat annis,
  Et puer hæc dixit, quæ stupuere senes.
Quod quondam latuit tenebroso carcere, fulgens
  Et celebris captæ Palladis Aula fuit.
Hic secura suas mens exspatiata per artes,
  Tot veterum secum sola recoxit opes.
Reddita libertas. angustis finibus, ingens
  Quem Famæ spatium non capit, arca capit.
Tunc Batavum spissis Solem latuisse tenebris
  Vidit, & obstupuit Sol pater ista geri.
Tunc Vahalis, tunc Mosa ipsi jurasse salutem
  Creditur, & ventos increpuisse truces;
„ Et dixisse: vehis contractum capsula Magnum,
  „ Qui mox, in Sueonum commoda, major erit.
Et fuit, & tantæ motus, ac pondera caussæ,
  A sera voluit posteritate legi.
Posthuma nascentes ibunt in secula libri.
  Et tua prælustris prælia, Belga, leges,
Excussumque Tagi Dominum, partosque triumphos,

Asser-

Aſſertamque inter buſta, neceſque Fidem.
Lux Priſci, lux ille Novi, ſe ſubtrahit Ævo:
Scriptoremque necant tempora ſcripta ſuum.
En, Moſes ſine nube patet, ſine tegmine Chriſti
Pagina, & hoc totus diſcitur ore Deus.
Non, GROTI, me teſte, viges; te purpura dudum
Extulit, & Regum crevit honore tuus.
In te Borbonius noſtræ miracula terræ,
Et Patriæ potuit fata notare tuæ.
Docta Caledoniæ tetigiſti ſceptra coronæ,
Parrhaſiumque tibi, Maxime, favit ebur.
Quem venerata fuit totis Sapientia caſtris,
Undique tot mundi Regibus horror eras,
Et ſacrum caput Auguſtis; quo ſoſpite forſan
Bella ſuum poterant dedidiciſſe nefas.
Indoluit ſors læva tuiſque aſperrima rebus,
Invidiam in partes traxit iniqua ſuas.
Subductumque ſuis, non jam ſubduxit Olympo.
Unius ſpolium ſed ſinit eſſe Dei.

C. BARLÆUS.

SAMUE-

SAMUELIS L. B. DE COCCEII

PRÆFATIO.

NOn immerito HEMMINGIUS asseruit, leges naturæ æque, ac Euclidis demonstrationes, certis, indubitatis, ac æternis rationibus constare. Sane, cum una saltem natura cognita sit ratio, unaque ratiocinandi facultas, eaque omnibus hominibus communis; conclusiones quoque, quæ ex illa facultate necessario inferuntur, communes sint necesse est: quæ conclusiones, quoties *de jure suo cuique tribuendo* agitur, *Leges naturæ* dicuntur.

Mirum autem videtur, in disciplina, cujus principia nobiscum nata, ac animis hominum inscripta sunt, conclusiones rationis tam difficiles esse demonstratu, ut non tantum in disciplinæ principio, modisque probandi in varias partes eant doctores: sed & in ipsis præceptis paucissimi conveniant. Negari enim nequit, talia sæpius principia proponi, talesque modos demonstrandi suppeditari, quæ justitiam naturalem omnem si non evertunt, suspectam saltem, atque dubiam reddunt.

Hujus diversitatis rationes varias deprehendi. Quidam enim, in quorum numero est Auctor noster, intrinsecam bonitatem juri naturæ inesse, statuunt: & principium juris naturæ in *socialitate*, (remoto Deo) quærunt; quo principio posito, non possunt non paucissima naturæ præcepta inde inferri. *Vid. Differt. proœm. I.* §. *16.* Alii, qui principium in *voluntate divina* constituunt, in modis cognoscendæ illius voluntatis admodum differunt: talesque plerumque proponunt modos, ex quibus nulla agendi necessitas deduci potest; quod præcipue illis contingit, qui modum cognoscendi non nisi unum, verum, & adæquatum constituere voluerunt. *Vid. Differt. proœm. XI.* §. *26.* Sed & plerique, qui in indagando juris naturæ principio

cipio desudant, non in *justitia, naturali*, quæ homines inter se communi vinculo jungit sed in *philosoph æ moralis* principia inquirunt; adeoque jus, quod soli Deo quæsitum est, cum jure, quod inter solos homines obtinet, confundunt, ac homines inter se quoque ex perfectionum regulis obligari volunt. Accedit, quod ingenium aliis refragetur, qui justa ratiocinandi facultate destituti, caussas antecedentes, & subsequentes male nectunt, indeque non possunt non in conclusionibus errare.

Cæterum, disciplina hæc centum, & triginta abhinc annis vix nomine in Germania, vicinisque regnis, cognita fuit. Etsi enim NICOLAUS HEMMINGIUS anno 1526. lineamenta juris naturæ divulgaverit; alibi tamen notavimus, non immerito vocari lineamenta, utpote quæ paucissimis paginis continentur: sed & generalia nimis, atque concisa, immo obscura admodum esse, nec conclusiones, quas inde deducit, satis cohærere, diximus. *Vid. Diss. proœm. XI.* §. 12. Magis placet BENEDICTUS WINCKLERUS, qui anno 1615 systema juris naturalis sub titulo *principiorum juris libri V.* publici juris fecit. Hic in opere doctissimo existentiam juris naturæ eleganter demonstravit. Deum ejus auctorem constituit: principium cognoscendi in amore Dei, ac hominis posuit: atque ex hoc principio singula naturæ jura justo ordine deduxit. *Vid. Diss. Prœm. XI.* §. 13.

Hunc secutus est HUGO GROTIUS, vir omni elogio major, cujus tractatus *de Jure Belli, & Pacis*, primum prodiit anno 1626. Hic jus, quod inter plures populos, populorumque rectores intercedit, universum, ac certo ordine tractavit. Principium omnis obligationis *socialitatem* constituit: modos probandi tum a priori, tum a posteriori proposuit: conclusiones juris naturalis, i. e. singula naturæ jura operose admodum demonstravit: & quod maximum est, pleraque auctoritate sapientium, & exemplis gentium corroboravit, ac illustravit. *Vid. Diss. proœm. I. usque ad Diss. X.*

Quod vero omnibus fere noviter inventis contingere solet, id ipsum quoque vir summus expertus est: multa, scilicet, cum ad perficiendam illam disciplinam aliorum diligentiæ reli-

reliquisse. Sane, hypotheses Auctoris 1. de Bonitate Juris Naturæ intrinseca, quæ supponit, Deum a jure naturæ abesse posse; 2. de quatuor Juribus universalibus; 3. de Communione rerum primæva: 4. de origine Dominiorum; 5. de modis açquirendi: 6. de origine Obligationum; 7. de distinctione Bellorum in solemnia, seu publica jure gentium, & minus solemnia; atque infinita alia, suos nacta sunt adversarios.

Præterea cum 8. ipse (*Prolegom.* §. 30.) fateatur, se simul *jurisprudentiam* privatæ diligentiæ studio adjuvare voluisse; fateri necesse est, nulla in re eum magis hallucinatum esse, tantumque ab esse, ut jurisprudentiam suo studio adjuverit, ut potius præcipua jura, quæ JCti ex jure gentium, seu naturæ, orta dixere, ficto juri gentium voluntario tribuat, eoque ipso naturalis æquitatis rationem legibus Romanis deneget: quod præcipue in *Libro II. cap.* 5. usque ac *cap.* 21. demonstrabimus.

Cæterum difficile intellectu hoc opus esse alibi observavi, causasque difficultatis exposui. *Vid. præfat. ad Diss. proœm.* §. 2. Unde tot commentatores nactus est liber, qui varias ingressi sunt vias, ut divinum hoc opus illustrarent. Alii methodo magis perspicua principia Grotiana exposuerunt; quo nomine maxime commendandi sunt PUFENDORFIUS, & *van der* MUELEN; prior in tractatu *de jure naturæ, ac gentium:* alter vero in *notis*, quas ad dictum Grotii librum publici juris fecit. GRONOVIUS verba saltem, & phrases Auctoris, difficiliores maxime, nec non terminos novos, ac inusitatos, quibus totum abundat opus, explicavit. Alii loca parallela ex auctoribus classicis, & historicis, sæpius absque judicio, & selectu, collegerunt: ut TESMARUS. Alii observationibus quibusdam, iisdemque paucissimis, quæstiones, quæ ad disciplinam moralem, maxime vero ad theologiam, & controversias sacras pertinent, illustraverunt, ut OSIANDER, ZIEGLERUS, JÆGERUS. Alii sparsim notas quasdam operi adjecerunt: ut OBRECHTUS, HENNIGES, & SIMON. Doctissimus BECMANNUS variorum notas congessit; omissis tamen plerumque iis, quæ quam maxime ad interpretationem Grotii pertinere videban-

debantur. VITRIARIUS egregio ausu systema Grotii in quæstiones redegit. KULPISIUS compendio, quod *Collegium Grotianum* vocat, principia Grotii proposuit. Nemo autem notis perpetuis integrum illustravit opus: nemo principia Grotii rite examinavit, aut eorum indagavit defectus: nemo denique, rationes naturæ, quibus jus Romanum, quod præcipuam ejus partem attinet, explicavit.

B. Parens in lectionibus Grotianis defectus illos exposuit, principia Grotii confutavit, nova principia, novosque demonstrandi modos proposuit, & (in quo omnibus palmam præripuit) jus Romanum ex principiis juris naturæ illustravit: atque hac ratione gravissimas difficultates, & antinomias, quæ hactenus inextricabiles visæ sunt, solvit, ac plurimas leges ab injustitiæ labe, quam eis aspergere nonnulli voluerunt, vindicavit.

Has lectiones Grotianas, succinctas admodum, & tanto tempore desideratas, tibi, B. L., offero, in quibus nullam invenies quæstionem, quæ pondus suum non habeat, & naturæ rationibus non adstruatur.

Cum vero B. Parens in id saltem intentus fuerit, ut ad ductum Grotii quæstiones generales, singulis paragraphis propositas, formaret, ac dijudicaret; parum sollicitus fuit in explicando textu, & in examinandis iis, quæ in ipso textu monenda fuerunt: quod ex ipso commentario apparebit.

Has igitur lacunas supplevi, & singula fere verba, quæ interpretatione indigere videbantur, examinavi, ac Grotium ex ipso Grotio explicavi. Sed & principia B. Parentis ex illius dissertationibus illustravi: præterea meas quoque animadversiones passim adjeci, easque a notis B. Parentis hisce asteriscis (,, ,, ,,) distinxi.

Maxime autem curæ mihi fuit, ut jus Romanum ex naturæ fontibus deducerem, ac rationes naturæ cum rationibus juris Romani componerem: simulque supposita Grotii, quem in nulla disciplinæ naturalis parte magis, quam in hac, a vero aberrasse constat, corrigerem. Quæ vero sparsim in in hoc commentario notavi, justo, & naturali ordine exposui in Dissertatione proœmiali XII; ubi id egi, ut univer-

sum-

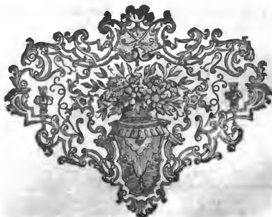
sum jus Romanum ad artem redigerem, & rationibus demonstrarem, quam belle principia juris Romani, & naturæ, conveniant.

Ultimam igitur divino huic operi limam me adhibuisse, tuto asserere ausim: atque diligentiæ meæ studio, & opera, id perfecisse existimo, ut nihil, quod ad intellectum libri hujus, & instructionem jurisprudentiæ naturalis pertineat, superesse videatur.

Maxime autem doleo, editionem celeberrimi BARBEYRACII non ad manus fuisse, cum prælo subjicerem hoc opus; quæ caussa est, cur *Libro* demum *II. cap.* 8. ejus vestigia sim secutus. Sane, hanc editionem omnium absolutissimam esse, negari nequit: nec commendari satis potest opera viri rerum divinarum, atque humanarum peritissimi, in recensendo hoc opere adhibita. Non tantum enim plurima immutavit, ac supplevit loca, quæ in omnibus editionibus mendose allegata fuerunt, (quod pluribus exemplis in præfatione operis probat); sed quod maximum est, singulos Auctores, quos Grotius in textu, in margine, & in notis allegat, ipse evolvit, loco congruo collocavit: capita, & paginas addidit, eoque lectori evolutionem eorum locorum reddidit facillimam. Ipsa verba viri celeberrimi hic afferre liceat. *Præterea*, ait, *rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum librorum interpres, & ne quidem eruditissimus* JO. FRID. GRONOVIUS, *unquam data opera animum intenderant: sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio; ut nimirum omnia loca Scriptorum, veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur, aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in designatione Scriptorum laudatorum tum in verbis eorum referendis, tum in numeris librorum, capitum, versuum, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & lectoribus, spero, commodum erit*. Et mox: *Sæpissime Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta operis, libri, nedum capitis, aut versus: adeo ut si quis*

locum quærere voluerit, quem nunquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint &c.

Cæterum, hoc maxime caveri velim, ne quis opinetur B. Parentem, vel me quoque, refutando Grotium gloriæ ejus aliquid detrahere voluisse: absit hæc jactantia. Nunquam non satis laudari potest conatus illustris Viri, cujus judicium, solidam eruditionem, multifariam lectionem, & styli elegantiam mirari satis non possum. Sane, facile est inventis aliquid addere.

BIBLIO-

BIBLIOPOLÆ LECTORI S.

UGONIS GROTII Opus immortale *de Jure Belli, ac Pacis* vix amplius reperiri venale in plerarumque Europæ partium Bibliopoliis, ut frustra omnino abs Studiosis, & Negociatoribus Librariis requireretur, dudum animadvertebamus. Eo etiam rem deventuram constituere profecto oportebat, ut necessario brevi carendum penitus esset insigni hoc Libro plurimis eum desiderantibus, nisi nova quadam editione parabilior fieret. Hinc de juvandis hoc officio studiis cogitavimus. At cum illustrato Adnotationibus, vel Commentariis Grotio uti huc usque consueverint Juvenes, & Litterati; unde forma quoque alia atque alia typis emissus fuit; quo habitu, quibusve luminibus auctum eum nunc exhibere maxime conduceret, deliberandum erat, nec sine peritorum sententia statuendum. Illi autem velut ex condicto responderunt, gratissimam nos rem facturos omnibus, atque perutilem Juris cultoribus, dummodo non solum quæ

ad intelligendum Grotium ipsum adnotata inserviunt, subministraremus omnia, sed & ea quoque, queis Commentatores ejus præstantiores Principiis, Regulis, & Definitionibus summi illius Viri, lucem fœnerarunt, pondusve novis argumentis addiderunt aliquod, vel auctoritatem exemplis; deinde quæ admoverunt ipsi, vel depulerunt dubia; postremo sin aliquem ei jungeremus, quo utendi Juris Universalis Regulis, ad Civilem Jurisprudentiam promtius penitiusque percipiendam, & Factorum specibus applicandam sollerter, veram rationem simul condiscere Juvenes possent, vel ex hac una Grotii editione.

His acceptis monitis ad publicam, atque utriusque scientiæ studii utilitatem evidenter compositis, longa, ancepsve non poterat esse disquisitio de Comitibus Grotio sociandis JOANNEM FRIDERICUM GRONOVIUM, & JOANNEM BARBEYRACIUM, ei jam factos pene necessarios, ablegare piaculum fuisset. At ex reliquorum turba, insignibus licet quibusdam eruditis nobili, quos HENRICO a COCCEII, filioque ejus SAMUELI, tanti Patris dignissimo, Viris cum dignitate, tum præcellenti doctrina illustrissimis, anteponere sine injuria, damnoque studiosorum ingenti licuisset? Nullum utique: quod fatebuntur haud dubie omnes, qui Duumvirum illorum Commentarios oculis usurparunt, vel fama celebrari solum audiverunt. Immo & alius cujuspiam labores Grotio illustrando impensos, illis adjungere supervacaneum prorsus futurum fuisse, videbitur certissime Lectori illic reperturo quicquid heic ei conjunctim suppeditare optabamus; in specie vero quod nullibi adhuc ne tentatum quidem deprehenderat, nimirum, Principia Grotii accurate investigata, atque enucleata, & expensa sollicite, ac consequenter, confirmatis quæ bene se habent, & propositis certioribus ubi quid humani passus est vir magnus, veros Juris Universalis fontes referatos, redditosque faciles aditu. Plane ut optimo jure scribere potuerit Illustris *Samuel* a COCCEII, * se *ultimam divino operi limam adhibuisse, atque diligentiæ studio, & opera, id perfecisse, ut nihil, quod ad intellectum Grotii, & instructionem Jurisprudentiæ Naturalis pertineat, superesse videatur.*

Hoc

* In Præfatione sua, quam vid. supra.

Hoc unum nos absterrebat, nempe ab incuriosissimo Typotheta, & ut videtur, Correctore nullo adhibito, pessime habitos, tot fere typographicis mendis, quot lineas habent, deturpatos esse exquisitos Commentarios Cocceianos Wratislaviæ impressos. Quos emaculare nullus posset vulgaris vel diligentiæ, vel peritiæ restitutor. Quippe non id duntaxat ei præstandum, ut evidenter depravata vocabula restitueret, sed & ex eo ipso mendo nata, haud minus latina, at diversæ notionis, sensum phraseos, aut periodi totius immutantis, ita, ut ad præcedentia subsequentiave, aut ad rem, qua de agitur, minime faciant, dignosceret; tum verba omissa, vel mota suo loco, revocaret; Auctorum, Librorumve allegatorum vera nomina pro corruptis prælo Wratislaviensi repræsentaret; aut aliqua horum item loca raro curate indicata, sæpiusque mutilata modo fœdata, ex ipsis fontibus repeteret. Quæ quantam animi, oculorumque contentionem, diligentiamve requirant, & Librorum notitiam, experti sciunt. Neque tamen id genus labore pensum Editionem curantis absolvi constituimus. Emendanda, addendave ab ipso Illustr. *Samuele* a COCCEII subjecta Commentariis, suo quæque loco inseri præterea oportere; denique Grotii ipsius, Gronovii, & Barbeyracii Notas, sic disponere, ut & in quærentis oculos facile incurrerent, & signorum diversitate, cum a se invicem, tum a Cocceiorum Commentariis distinguerentur, vel in ipso textu, ut ad quem mandaretur Lector ex signo cognosceret.

Domi nos habere his omnibus idoneum curatorem, ex aliis generis ejusdem fere ab eo præstitis, *Carolum Guillielmum Fridericum Dumasium* nostrum, statuebamus merito. Nec tamen operi manum admovere prius, quam aliquo specimine certa spes successus facta fuisset, voluimus. Exhibuit specimen, quod cum periti Urbis hujus probassent, oculis Litteratorum Italiæ subjicere haud sumus veriti. Illis autem quam placuerit, laudes, quibus inceptum ornarunt, &, ut perficeretur, nos adhortati sunt, indicium præbuere luculentum, quod mox sequuta prænumeratione, quo promptium sumptus opus exequi possemus, omni exceptione majus fecerunt. Cui fiduciæ, expectationive, ut promissis nostris nos non defuisse, constabit duorum priorum, quos exhibemus,

To-

Tomorum inspectione. Quibus formandis si mensium quatuor tempus insumpsimus ultra constitutum ab initio, Prænumeratorum gratia id a nobis factum protestamur. Quam enim curam adhibuimus, ut desiderari nihil in his, quæ ad nos pertinent, jure valerent, intra arctius temporis spatium præstandis omnibus adplicare pariter, supra hominis unius vires fuisset. Mendorum certe singularium, imo & locorum sanandorum copia multo major opinione nostra, non solum lente magis ut procederet opus effecit necessario: sed & ut adjutorem daremus Dumasio ornatissimum Juvenem *W. P. Kellingium* Heidelbergensem, qui operam non vulgarem in relegendis iterum speciminibus præstitit. Hæc vero a nobis afferri excusandæ moræ voluntariæ causa ne quis existimet, conferendi nonnullas tantum Editionis Wratislaviensis cum nostra plagulas ingratum suscipere laborem velit, agnoscet quantum & Textus, & Commentarii mutati sint ab illis. At Ill. COCCEIUS ipse ultimæ emendandorum in Tomo primo paginæ, currenti calamo hæc subjecit verba: *Maximopore doleo, tot operi huic irrepsisse menda, quæ sensum rei sæpius invertunt; præcipua inter legendum emendavi, pleraque autem humanitati Lectoris corrigenda relinquo.*

Superest ut ulterius doceare B. L., quem ordinem servavimus in his omnibus ea ratione usui tuo aptandis, quæ tibi tum legenti, tum evolventi minus crearet fastidium. Ac primum quidem, uti supra dictum est, in exhibendis Grotiani Operis Capitibus secuti sumus editionem Amstelodamensem, ita ut unumquodque daremus integrum cum ipsius Grotii, Gronovii, & Barbeyracii notis. GROTII notæ litteris, a, b, c, &c; GRONOVII numeris 1, 2, 3, &c; BARBEYRACII, (aa) (bb) (cc) &c; marginales denique hisce *a*, *b*, *c*, &c. scriptoriis similioribus, quas alii *italicas*, alii *cursivas* nuncupant, dignoscendæ sunt. Textus verbis ubicunque talem asteriscum * præfixum videbis, eum intelliges amandare ad Commentarios *Coccejanos*, quos ad finem sui cujusque Capitis adjecimus, nec non ad ductum textus per paragraphos, & numeros distinximus.

Præterea cum animadverteremus rei illustrandæ causa frequen-

quente rinsertas sectiones integras, capitave, ex Ill. Cocceiorum multifariis operibus desumptas, eas, quo facilius secernerentur a Commentariis, modo diversis, modo minoribus typis exprimendas curavimus. Quæ vero ex Gronovii notis excerpta deprehendimus, quoties id salvo sensu fieri potuit, ea a Commentario abesse jussimus, & ubi necesse fuit, hæc verba apposuimus *vid. Grono. b.* Exemplum esto *Tomo. II. pag.* 555, *col.* 2. *post med.* & 556, *col.* 1. *circ. init.* Sed & resecuimus aliquando integros paragraphos e *Dissertationibus Proemialibus*, *seu Introductione* Ill. Dn. *Sam.* a COCCEII delibatos, multasque paginas implentes; rationemque dedimus in notula, id factum esse ne cum huic nostræ (auctore Viro Amplissimo, Jurisque consultissimo, Lausannensi Præfecto LOYSIO a BOCHAT, ad quem eruendis reconditissimis Helvetiorum antiquitatibus, & originibus impeditum, nihilominus nobis tum consilia petentibus, tum ejus bibliothecam consultantibus aditus patuit) ipsæ istæ Dissertationes Procemiales XII. accessuræ sint, inani repetitione Lector fatigaretur, & voluminum præter necessitatem excrescentium pretium augeretur.

Equidem hic locus esset caussas edisserendi, quæ nos impulerunt ut hanc Introductionem editioni nostræ jungeremus; verum quid multis opus est verborum ambagibus, ubi vel ex ipso titulo apparet, quam arcte unum, alterumve opus cohæreant. Sane, absque illis Dissertationibus Opus nostrum mancum, truncumque futurum fuisse, quicumque Commentarios eas singulis fere paginis allegantes, & eo Lectorem amandantes inspexerint, fateantur necesse est. Sed non ad Grotii solum, verum etiam ad cæterorum Juris Naturæ Auctorum systemata intelligenda, eorumque defectus notandos viam pandunt, planamque faciunt; Celeberrimi *Henr. a* COCCEII Positiones Juris Gentium, quas lectionibus suis Grotianis præmittere solitus fuerat, exhibent, atque explicant: systema denique Justitiæ Naturalis, & Romanæ, plane novum suppeditant.

Superest ut hoc unum te moneamus B.L., nimirum, adornari ab eruditissimo quodam Viro *Indicem* copiosissimum materia-

terarum omnium, tum in textu,] tum in notis, tum in Commentariis contentarum, qui, ſicuti multa alia, in editione wratislavienſi deſideratus, explebit paginas Tomi IV. ultimas Vale. Scribebamus Lauſannæ, Idibus Februarii, Ann. MDCCLI

H. G. PRO-

HUGONIS GROTII

PROLEGOMENA

IN TRES LIBROS

DE JURE BELLI, AC PACIS.

I. JUS Gentium.

* 1. JUS [1] * civile, sive Romanum, sive [2] quod cuique patrium est, * aut illustrare commentariis, * aut [3] contractum ob oculos ponere, aggressi sunt multi; * at jus illud, [4] quod inter populos plures, * aut populorum rectores intercedit, [5] * sive ab ipsa natura profectum, [6] * aut

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena) Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus; alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore, & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium, & qualiscunque delectus boni, & mali; ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris, & minoris, & intellectus: bono majori deberi majorem honorem; ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est ejus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis, & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines, utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus, & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. Eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerumpublicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor, *ESSE JUS IN BELLO, probat* I. quia laudabile bellum non suscipitur, nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Testimonia scriptorum, & Imperatorum. III. Pro justitia causæ, & armorum, proque injustitia, augentur, & minuuntur animi militum: IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico, ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Necessitatem operis. VI. Subsidia. V. Curam, & cautionem auctoris per universum opus.

1. *Jus civile Romanum*) Quod ex L I. regiis, & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum, & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*) Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*) In compendium redactum.

4 *Quod inter populos plures*) Quod populos, aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos, alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*) Sive sit *jus naturale* Significat jus belli, & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

⁶ + aut divinis constitutum legibus, sive ⁷ + moribus, & pacto tacito introductum, + attigerunt pauci: + universim, ac certo ordine tractavit hactenus nemo; + cum tamen id fieri intersit humani generis.

Belli, & pacis. 2. Vere enim ⁸ + Cicero ⁹ præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) + in fœderibus, pactionibus, ¹⁰ conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, + in omni denique belli jure, & pacis. + Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum, & humanarum ¹¹ cognitioni præponit: (bb) sic enim ¹² + Theonoen compellari facit:

> *Nam turpe id esset, cum scias hominum, ac Deum*
> *Quod est, eritque, justa te haud cognoscere.*

Nullum quid ulsdam, nisi utile. + 3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, + quod & nostro sæculo non desunt, + & olim non defuerunt, qui + hanc juris partem ita contemnerunt, + quasi nihil ejus præter ¹³ inane nomen existeret. + In omnium ferme ore est Euphemi dictum ᵃ apud ¹⁴ Thucydidem, regi, aut civitati imperium habenti ¹⁵ + nihil injustum, quod utile: cui simile illud, + in summa fortuna ¹⁶ id æquius, quod validius; + & rempublicam ¹⁷ sine injuria geri

GROTII.

a *Apud Thucydidem*) Verba sunt lib. VI. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ,τι ξυμφέρον. (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσι. *justa in humana ratione ea censeri, quæ par necessitas indicit; cæterum quæ fieri possunt, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89) (In primo loco non agitur de comparatione *justi* cum *utili*, sed de utili tantum. Vide notas nostras Gall. J. B.)

GRONOVII.

6 *Aut divinis*) Sive divinum.

7 *Moribus*) Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*) In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*) i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*) Conventionibus, aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum, & pactione.* Et 1, off. 7. ait, quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

Cognitioni) Otiosæ scil., & fructu, propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νόον οὐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus*, 2, 2.

12 *Theonoen*) *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia V. 929

13 *Inane nomen*) Ut Julius apud *Sueton.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore, & specie.* Et Brutus moriens, *non in re, sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.

14 *Thucydidem*) l. 6. *Euphemus* erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.

15 *Nihil injustum*) Trasymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. 1, 579. φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18, 11.

16 *Id æquius, quod validius*) Vide *Tacit.* XV, an. 21. 1. *Id jus esse, quod ei, qui plus potest, utile est.* *Cic* 3. de rep *Patrit.* pag. 37.

17 *Sine injuria*) Ex fragm. *Ciceronis lib.* 3. de republ. apud *August.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare, aut geri non posse.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos, qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere, ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipue, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure, ac Pacis.* Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcurate indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti, ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset, *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit;

geri non posse. Accedit, quod quæ inter populus, aut reges incidunt controversiæ ferme [18] Martem habent arbitrum. Est autem + non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, + sed & viris doctis, ac prudentibus sæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam + opposita inter se, jus, & arma. Nam & Ennius dixit:

> + *Non [19] ex jure manu consertum, sed mage ferro*
> *Rem repetunt.*

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

> + *Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.* *Art. Poet v. 122.*

[20] + & alius alium, cum bellum orditetur, sic loquentem inducit:

> *Hic pacem, temerataque jura relinquo.*

[21] Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et [22] Marius negabat præ armorum strepitu leges [b] a se posse exaudiri. + Ipse ille [23] oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem.*

+ 4. In

statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus, quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maxime ab omni ævo neglectum fuisse, in nostra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallica, fuse probavimus. J. *B.*

GROTII.

b *A se posse exaudiri*) Apud *Plutarchum* Lysander machæram ostendens: *ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται. Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat.* *Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæsar: *οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· Non idem esse tempus armorum, quod legum.* (Vit. Cæs. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant; non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus; non potest quisquam eodem tempore, & bonum virum, & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*) *Plutarchus* hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enunciat: *οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες· Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam natura jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

18 *Martem habent arbitrum*) Bello deciduntur, c. 21. *ὃς οὔτινα οἶδε θέμιστα*, de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos *Nuntiate vestro regi, & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est.* *Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu consertum*) Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*) *Lucanus* videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

21 *Antigonus*) *Plutarch.* de fortit. Alex. pag. 330.

22 *Marius*) *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. (Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. J. *B.*)

23 *Oris tam verecundi*) Quod quoties in concionem veniret, etiam maximis rebus gestis, erubesceret. *Seneca* epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Sallustius* eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi. Suet.* de illustr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander *τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος, καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.*

(cc) Verba ita concepta, quæ postea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Notis sua posuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI. *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. J. *B.*

+ 4 In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani sufficiat: *dolus, asperitas, injustitia*, [24] *propria negotia præliorum*. + Qui ita sentiunt, + dubium non est, quin oppositi sint nobis illud ex [25] comœdia:

Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Jus esse assertum, contra Carneadis objectiones. + 5. Cum vero + frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc + gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum [26] + ne cum turba nobis res sit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius, quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, + quod [29] academiæ suæ summum erat, + ut pro falso non minus, quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? + Is ergo [30] cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue, de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius isto: + jura sibi homines pro utilitate sanxisse, varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: + jus autem naturale esse nullum; + omnes enim & homines, & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, + summam esse stultitiam, + quoniam sibi noceat alienis commodis consulens.

* *Apud Lactant.* 5. 16.

+ 6. Verum + quod hic dicit philosophus, & sequitur [31] poeta:

Nec natura potest justo secernere iniquum:

admitti omnino non debet; [32] nam homo animans quidem est, + sed eximium animans, multoque longius distans a cæteris omnibus, + quam cæterorum genera inter se distant: + cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. + Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est.

11 Naturale.

GRONOVII.

24 *Propria negotia*) Non parerga, aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi, & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*) *Terent.* Eun. 1. 1.

26 *Ne cum turba*) In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*) Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum scholis petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Seneca*, & *Quinctiliano*. Vide notas meas ad *Senec.* controvers. 7.

28 *Carneadem*) Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor post Platonem, & Arcesilam. Vide *Diog. Laert.* & *Jonsium* hist. philosoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De sententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum servatum *Lactantio* in epitome.

29 *Academiæ*) Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, & assensum quidem sustinebat, de omnibus autem quæstionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

30 *Cum suscepisset*) Quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porcii Catonis Censorii. *Plut.* p. 349. *Quinctil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. instit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromsit: ipse autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poeta*) *Horat.* lib. 1, satyr. 3. v. 113.

32 *Nam homo animans quidem est, sed eximium animans*) *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

(dd) Locus est lib. *Adversus Judæos*, Cap. 9. J. B.

GRO

est appetitus societatis, id est + communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, + & 33 pro sui intellectus modo ordinatæ; + cum his, qui 34 sui sunt generis: quam d 35 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. + Quod ergo dicitur, natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, + ita universe sumtum concedi non debet.

+ 7. Nam + & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant; quod in illis quidem + procedere credimus 37 ex principio

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*) *Chrysostomus* ad Romanos Homilia XXXI. (Immo *Homil.* IV. in Cap. 1. ♈. 31.) ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται· *Habemus natura homines cum hominibus societatem; quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi a natura nobis data, docet, ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* Imperator summe philosophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται· ἢ οὐκ ἦν ἐναργές, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?* Lib. V. § 16. *Edit. Gatak.*)

e *Aliquatenus temperant* (Vetus est proverbium, *canis caninam non est*. Juvenalis: (Sat. XV.. 161)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
——— *Parcit*
Cognatis maculis similis fera. ———

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est: latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt, quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi, qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aeris viatricem, ut vel inde discamus quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalida. Harum sobeles per omnes, prope sic dixerim, terras, mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illa pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam; hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia, & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole; atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod acceptum reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu; quapropter non alio, quam natura, magistro, didicerunt educare vetulas, educata & ipsa cum tenera essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos, aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id, quod debent, reddituri? Nihil enim est liberis proprium, quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas.* (Pag 760., 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De scarorum, & saurorum pro sociis *Cassiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

33 *Pro sui intellectus*) Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cœlestia sunt ordinatissima, humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*) Cum aliis hominibus.

35 *Οἰκείωσιν*) Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

36 *Fœtuum*) Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ, & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis, ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes *Cic.* 3 de fin. 19 *formica, apes, ciconia, aliorum etiam causa quædam faciunt.* *Quinctil.* 5, 11. apes etiam, formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

37 *Ex principio*) Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione, ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita, atque ingenita. (Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opusculo *De Veritate Religionis Christianæ*; & ibi notata a Clariss. CLERICO, in nupera Editione. *J. B.*)

(ee) Auctor, in Nota sua, testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis οἰκείωσις hoc sensu usurpatæ. Sed reperitur, illa ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom. II. Ed-

principio aliquo intelligente [38] extrinseco, + quia circa actus alios, + istis neutiquam difficiliores, + par intelligentia in illis non apparet. + Idemque de infantibus dicendum, + in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) observata: + sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. + Homini vero perfectiæ ætatis, + cum [39] circa similia similiter agere norit, [f] + cum societatis appetitu excellente, [40] + cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, + inesse etiam facultatem sciendi, agendique, secundum generalia præcepta, + par est intelligi, [41] + cui quæ conveniunt, + ea jam sunt non omnium quidem animantium, + sed humanæ naturæ congruentia.

Homini proprium. + 8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, + [g] [42] societatis custo-

Ed. VVech. Adde PORPHYRIUM *De non esu Animal.* Lib. I pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib. III. pag. 194. 328. &c. qui & voce οἰκειότητος alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo, quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1 *J. B.*

(ff) Videtur auctor respicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantia mortuam. De re ipsa diximus in Gallicis nostris Notis uberioribus. *J. B.*

GRONOVII.

38 *Extrinsece*) i. e. Deo, vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa, & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis, & certis rebus sic se habente.

39 *Circa similia similiter agere*) Quod negatum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, sic agunt. *Cic.* 2. de fin. 14. *ratio: qua & causas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum.* Idem 1, de leg. 7.

40 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*) Et societatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

41 *Cui*) Facultati.

42 *Societatis custodia fons est juris*) Homo appetit societatem, quia ea juvatur, & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset otiosus sibi: deinde ut quæ habet commoda cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret; naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat; qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas, & mutua patientia solitudinis vitandæ, & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis, vel tacitis, vel expressis firmata, transit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum, & juris inveniri.*

GROTII.

f *Cum societatis appetitu excellente*) M. Antoninus Lib. IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε· *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat.* (§ 42.) Item: θᾶττον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* (§. 9.) Libro X. ἔστι τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν· *quod ratione utitur, necessario & cœtum appetit.* (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν. *Natura insculpsit, insevitque nobis animæ consensionem cum iis, quæ cognata sunt nobis.* (In Isac. Angel. L. III. c. 9.) Adde *Augustinum* de doctrina Christiana Lib. III, c. 14.

g *Societatis custodia humano intellectui conveniens*) *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut scias, per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat, ac distrahit quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium,* &

custodia, (gg) humano intellectui conveniens, + fons est ejus juris, [43] *sociale, proprie, & stricte dictum,* quod proprie tali nomine appellatur: + [h] [44] quo pertinent + alieni abstinentia, & + si quid alieni habeamus, + aut lucri inde fecerimus, restitutio, + promissorum implendorum obligatio, + [45] damni culpa dati reparatio, & [46] + pœnæ inter homines meritum.

+ *9.* Ab + hac juris significatione + fluxit altera largior: + quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, + de qua diximus, + sed & [47] judicium ad æstimanda quæ delectant, aut nocent, (hh) + non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; [48] + pro humani intellectus modo etiam [49] + in his judicium recte conformatum sequi, + neque metu, + aut voluptatis præsentis [50] illecebra corrumpi, + aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali [51] judicio plane repugnat, + etiam contra jus naturæ, + humanæ scilicet, esse intelligitur.

10. + At-

& victima, ac vilissimus, & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris, facit: duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem, & societatem: itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.

h *Quo pertinent alieni abstinentia*) *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ἐπιὼν τῷ μὴ βλάπτοντι· *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis, neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*) 1, 1. 10. quod in contractibus versatur.

44 *Quo pertinent*) Ad quod *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nullis sc. gravis, quidcum,* &c.

45 *Damni culpa*) Si quis quid damni nostra culpa, aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

46 *Pœna meritum*) Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλόγως καὶ ἐφ᾽ ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τούτων· *Aristoteles* Oecon. 1, 3. (Locus iste ARISTOTELIS, nescio quo casu, heic male collocatus est. Neque enim pertinet ad *pœna meritum*, sed ad verba illa num. sequ. *homo supra cæteras animantes vim obtinet socialem*, Nimirum Philosophus agit de societate conjugali, quam, ait in ceteris Animantibus locum habere, sed sine ratione, & tantum, quantum fert natura illorum. Ἐν μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλόγως ὑπάρχει, καὶ ἐφ᾽ ὅσον &c. *J. B.*)

47 *Judicium ad æstimanda*) Æstimandi, i. e. delectum, & discrimen rerum bonarum, & malarum, juvantium, & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes, viasque, tam quæ præcipitant in turpis, & noxia, quam quæ ad honesta, & profutura pertinent: adeoque providentiam secuturi ejus commodi, aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*) i. e. quantum patitur imbecillitas, & infirmitas humana.

49 *In his judicium*) Non facere quod quæ canit, *Video meliora, proboque: Deteriora sequor*: sed diligenter, & liquido inspecta, & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*) Ut eligas, aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*) Se debere aversari malum, licet habeat illecebram boni.

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuse principium istud adstruitur, & exponitur, J. B.

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed quamquam sensus Auctoris ex serie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* recte opponitur τῷ *delectant*: nisi dicas, quidquid delectat, id prodesse; quod a mente Auctoris, & rei veritate plane alienum est. Aut heic est ἀκυρολογία, aut possit quis suspicari, Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant*, AUT DOLOREM CREANT; QUÆ JUVANT, *aut nocent*; voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantia Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis, quam verbis intentus, id animad-

Impro-drie, & laxius. 10. + Atque huc etiam pertinet in his, quæ cuique homini, aut cœtui propria sunt elargiendis [i] prudens [52] dispensatio, ut + quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc + propinquum extraneo, nunc + pauperem diviti, prout [53] actus cujusque, & rei natura fert, præponit: + quam [54] juris proprie, [55] strictèque dicti partem jam olim multi faciunt; cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, + in eo positam, ut quæ jam [57] sunt alterius, alteri permittantur, aut [58] impleantur (ii).

11. + Et hæc quidem, quæ jam diximus, + locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit, non [59] esse Deum, + aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis + partim ratio, partim [60] traditio perpetua inseverint, + confirment vero & argumenta multa, + & miracula ab omnibus sæculis testata; + sequitur, jam ipsi Deo, ut [61] opifici, & cui nos, nostraque omnia debeamus, [62] sine exceptione parendum nobis esse, + præcipue cum is se multis modis & optimum, & potentissimum ostenderit: + ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, + possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: + quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

+ 12. Et

animadverterit, quemadmodum alibi non semel accidisse, nobis compertum est. Ceterum res ipsa pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fuse PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque, & rei natura fert, præponit*) Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

52 *Dispensatio*) Justitia *διανεμητικὴν*, sive *attribuens*, vel *distributiva*, in præmiis, & muneribus, sive oneribus tribuendis: non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus, & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*) Opera, quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*) Quod reddit prætor, & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *Justitiam commutantem*, vel *emendatricem*, *συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν*, versantem in contractibus, & pœnis. (Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτική*. Nimirum putabat *Justitiam Particularem* eamdem esse, ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. 1. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

55 *Stricta dicti*) Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*) Justitiæ distributivæ proprie non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*) Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus, & pœnis.

58 *Impleam*) i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

59 *Esse Deum*) IV. Argumentum.

60 *Traditio*) i. e. omne, quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus, & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*) Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*) In omnibus, & perpetuo.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed quanquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR, *impleantur*; neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea, quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 1. & Lib. III. c. 19. n. 15. J. B.

(kk) Vide quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. 1. §. 8. num. 2. Not. (*nn*). J. B.

GRO-

✝ 12. Et ✝ hæc jam alia juris origo est, ✝ præter illam naturalem, ✝ veniens scilicet k 63 ex libera Dei voluntate, ✝ cui nos subjici debere, intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum, de quo egimus, naturale jus, 64 ✝ sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, ✝ quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l ✝ Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit: ✝ quo sensu Chrysippus, & Stoici dicebant, ✝ juris originem non aliunde petendam, quam 66 ab ipso Jove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum, probabiliter dici potest. *2. Voluntarium. 1. Divinum.*

✝ 13. Accedit, quod ✝ illa quoque ipsa principia ✝ Deus 67 datis legibus magis conspicua fecit, ✝ etiam iis, quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: ✝ & in diversa trahentes 68 impetus, ✝ qui nobis ipsis, quique aliis male (ll) consulunt, 69 vagari vetuit, illos quippe vehementiores 70 adductius regens, & fine, ac modo coercens.

✝ 14. ✝ Sed & historia sacra ✝ præter id, quod in præceptis consistit,

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*) Inde *M. Antonino* judice libro IX. ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ. *qui injuste agit, impius est*. (Locus §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, quod ex *libera Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. J. *B.*)

l *Deo tamen adscribi merito potest*) Chrysostomus 1. ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω· ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν. *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex*. (Tom. III p. 410. *Edit. Eton. Savil.* (Chrysippus III. de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδ' ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. *Non potest inveniri principium aliud, aut origo justitiæ, quam ab Jove, & communi natura; inde enim initium duci debet, ubi de bonis, malisque disserendum est*. (Apud PLUTARCH. *de Stoic. rep.* p. 1035.

m *A quo Jovis nomine jus Latinis dictum*) Nisi forte verius per abscissionem; ut ex eo, quod fuit *ossum*, factum est *os*: ita ex eo, quod fuerat *jussum*, factum *jus*, *juris*, postea *juris*, ut ex *Papisius Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. X, epist. 21.

GRONOVII.

63 *Ex libera Dei voluntate*) Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*. lib. I, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud sociale*) Sive quod continet, ac dirigit societates gentium, & hominum; sive quod sanæ menti rectum, & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis, & præclare mentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*) Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

66 *A Jove*) Derivatio Stoica, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum, & decurtatum a vocabulo *jussus*; nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet* est *jus*.

67 *Datis legibus*) Decalogo,

68 *Impetus*) Ὁρμαί· πάθη affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. *Cic.* 3. Tusc. 11. & 4. Tusc. 6. *Claudian.* 4. Cons. Honor. 230.

69 *Vagari*) Cum sc. dixit: *non concupisces, non occides*: aliud contra iram, aliud contra desideria.

70 *Addictius*) *Adductius*, quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*, 3. hist. 7. de mor. G. 3. (In Editione ann. 1632. est etiam *addictius*: unde ita reposuimus, quod nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus. J. *B.*)

(ll) Vocem illam *male*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deesse, adeo ut aliter Auctoris sententia non constet, res ipsa clamat. Si enim τὸ *consulant* in bonam partem sumas, ut omnino sumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III c. 20. §. 51.) tunc utiles esse, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quam quo ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noster dicet; quod quam alienum sit a mente ipsius, nemo non intelligit. Vix autem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *male*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel a typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus J. B.

GRO-

ſtit, + affectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iiſdem primis parentibus ortos homines omnes, + ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit, quod alio dixit [71] Florentinus, * cognationem inter nos a natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe, [72] + Inter homines quaſi [n] Dii quidam ſunt parentes, + quibus proinde non [73] infinitum, ſed [74] ſui generis obſequium debetur.

** L. ut vim. 3. D. de juſt. & jur.*

2. Humanum. Civile cujuſque civitatis.

+ 15. Deinde + vero, + cum juris naturæ ſit [75] ſtare pactis, ([76] + neceſſarius enim erat inter homines aliquis ſe obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi poteſt,) + ab hoc ipſo fonte jura civilia fluxerunt. [77] Nam qui ſe cœtui alicui + aggregaverant, aut [78] homini, + hominibuſque ſubjecerant, + hi aut expreſſe promiſerant, aut ex negotii natura + tacite promiſiſſe debebant intelligi, ſecuturos ſe id, + quod aut cœtus pars major, aut hi, [79] + quibus delata poteſtas erat, conſtituiſſent.

16. Quod ergo dicitur + non Carneadi tantum, ſed & aliis,

[o] [80] + *Utilitas juſti prope mater, & æqui,*

+ ſi accurate loquamur, verum non eſt: + nam naturalis juris mater eſt ipſa [81] humana natura, + quæ nos, etiamſi re nulla indigeremus, ad ſocietatem mutuam appetendam ferret: + civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, + quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat, + poteſt natura hujus quoque juris quaſi [82] proavia dici. + Sed naturali juri utilitas [83] accedit: + voluit enim naturæ Auctor nos ſingulos, & infirmos eſſe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [84] + ſocietatem raperemur: juri autem civili occaſionem dedit utilitas; + nam illa, quam diximus, conſociatio, aut ſubjectio [85] + utilitatis alicujus

causa

GROTII.

n *Dii quidam ſunt parentes*) Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terreſtres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοί, μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *conſpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando* (Pag. 761. D.) ſecunda poſt Deum fœderatio *Hieronymo* epiſt. XLVII. (Tom. I. p. 224. D. Edit. Baſil.) Parentes Deorum ſimulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930. 931. Tom. II. *Edit. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Ariſtotele* Nicomachæorum IX, cap. 11. (Locus HIEROCLIS non eſt e Comment. in *Aurea Carm.* ſed reperitur apud STOB. Serm. 77. J. B.

o *Utilitas juſti prope mater, & æqui*) Ad quem locum *Acron*, aut quiſquis eſt vetus *Horatii* interpres: *repugnat præceptis Stoicorum; oſtendere vult juſtitiam non eſſe naturalem, ſed natam ex utilitate*. Contra hanc ſententiam vide quæ diſputat *Auguſtinus* de doctrina Chriſtiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

71 *Florentinus*) L. 3. D. *de Juſt. & Jure*.

72 *Inter homines*) V. Argumentum.

73 *Infinitum*) Non ſine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*) Quatenus non eſt contra illum, cui ſoli infinitum obſequium debetur, Deum.

75 *Stare pactis*) i. e. fidem datam ſervare.

76 *Neceſſarius obligandi modus*) Nam ſi ſocietas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, ſacramentum, quo ea ſocietas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui ſe cœtui*) VI. Argumentum.

78 *Homini*) Uni regi, principi, aut magiſtratibus aliis.

79 *Quibus delata*) Aut pauci, unuſve repræſentans ſocietatem, ut rex, magiſtratus.

80 *Utilitas*) *Horat.* 1, ſat. 3. V. 98.

81 *Humana*) Recta ratio.

82 *Proavia*) Cauſa remotior.

83 *Accedit*) Ultro ſe quaſi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*) *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*) Ut ſingulorum artes, & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodeſſent.

GRO-

causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

+ 17. Sed + sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita + inter civitates aut omnes, aut plerasque, [86] + ex consensu jura quædam nasci potuerunt, + & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum, + sed [87] magnæ illius universitatis. Et hoc jus est, + quod gentium dicitur, + quoties id [88] nomen a jure naturali distinguimus; + quam partem juris omisit Carneades, + jus omne in naturale, & civile singulorum populorum distribuens, + cum tamen de eo jure, quod inter populos versatur, acturus, (+ subjecit enim orationem de bellis, & bello partis) mentionem facere omnino debuisset. *Gentium: civitatum omnium, aut plerarumque.*

18. + Male [89] autem a Carneade [90] stultitię nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: + ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea + communia populorum jura negligat; + par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis, qui jus civile perrumpit utilitatis presentis causa, [91] + id convellit, quo ipsius, posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: + sic & populus jura naturæ, + gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, + sapientiæ, non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus. II. *Objectionum refutatio.* *Justitia stultitia non est.*

+ 19. Quare nec illud,

[92] *Jura inventa + metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * + Platonem quidam ita explicat; + metu accipiendæ injuriæ reper- * *De Rep. Lib.* II. p. 359. B. Tom. II.

GROTII.

p *Sicut civis, qui jus civile perrumpit*) Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus* ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος. *Quacumque tua actio respectum non habebit sive cominus, sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est, quam is, qui in populo partem seorsim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλῳ φύλῳ ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. (Locus ultimus exstat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλῳ φύλῳ ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor statim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι· οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confundit, simulque τὸ φυτὸν in φύλῳ mutavit. J. B.)

GRONOVII.

86 *Ex consensu jura*) Vel tacito, vel expresso. VII. Argumentum.

87 *Magnæ illius universitatis*) Conjunctionis, quæ inter omnes est homines.

88 *Nomen a jure naturali*) Nam interdum *natura jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *natura jus* vocat *Justinus* 12, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit*. 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*) Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitia*) Quia abstineat alieno, quod possit ei utile esse.

91 *Id convellit*) Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

92 *Jura inventa*) *Horat.* 1, sat. 3.

GRO-

Gorg. pag. 483. T. I.

Vis ex metu injusti, & validioris, causa ejus non est.

† *Apud Plutarch.* Vit. Solon. p. 86.

C. JUSTITIA *securitatem adfert conscientiæ.*

repertas leges, + ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, + universaliter verum est. + Id enim 93 ad ea dumtaxat instituta, ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; + sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda, ac communibus viribus tuenda 94 judicia, ut quibus singulis pares non erant, his universi prævalerent. + Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur, jus esse id, quod validiori placuit; ut intelligamus 95 fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse † prædicabat;

Ὁμῦ βίην τε ἢ δίκην συναρμόσας.

q 96 + *Vim, jusque parilis copulans vincli jugo.*

+ 20. Neque tamen + quamvis a vi destitutum jus omni caret effectu; nam justitia 97 + securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta, ac laniatus, + quales in tyrannorum pectoribus describit 98 Plato, Justitiam probat, injustitiam damnat + proborum consensus. 99 Quod vero maximum est, + hæc Deum inimicum, illa faventem habet, + qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, + ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

+ 21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, + eam 100 in populo, aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum + quod in jure nihil spectant 1 nisi utilitatem, quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, + qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At

magnæ

GROTII.

q *Vim, jusque parilis copulans vincli jugo*) Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armis.

(Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *Ut puto, vincemur*. J. B.)

GRONOVII.

93 *Ad ea dumtaxat*) Quæ firmant jus, & auctoritatem magistratuum.

94 *Judicia*) Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. *Just.* 43, 4.

95 *Fine suo externo*) Non posse ad effectum, & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii.

96 *Vim*) Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat, & reformat, eum sine collega, & armatum esse oportere, disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7, & hoc argumento excusat cædem Remi a Romulo occupatam.

97 *Securitatem*) Diogenes apud *Stobæum* serm. 31. p. 188. Ἡ μὲν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ· τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*) In Gorgia p. 357. (p. 524; 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6, ann. 6. *Cicero* 3. de offic. 21. *Quinctil.* 12, inst. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes p. 188.

99 *Quod vero &*) III. Consectarium.

100 *In populo*) Ut apud *Senecam* Thyeste V, 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

1 *Nisi utilitatem*) Et jus, sive justitiam, & studia liberalia, & pietatem, & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas: evenit enim, ut ea non serio, commode, diligenter exerceant, quoiquoit ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul, atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis, vel diversis, ista præclara negligant, & contemnant.

GRO-

magnæ civitates, + cum omnia in se complecti videantur, quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus, habere non videntur ea virtute, + quæ [2] foras spectat, & justitia appellatur.

22. Sed, + ut ne repetam quod dixi, + jus non solius utilitatis causa comparatum, + nulla est [3] tam valida civitas, quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, + vel ad commercia, + vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis, & regibus + fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his, + qui jus + intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, [5] + omnia (mm) incerta esse [6] simul a jure recessum est.

23. + Si nulla est communitas, quæ sine jure conservari possit, [1] + quod memorabili latronum exemplo probabat [7] Aristoteles (nn): + certe & illa, quæ genus humanum, aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit, qui (oo) dixit; [8] + fœda ne patriæ quidem causa facienda

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*) Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί ποτε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν μὴ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται· ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονείμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt; nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis, ac præliis implicari. Plutarchus* (Vir. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberum suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit, hoc nihil aliud esse, quam quod in Phœnissis posuit *Euripides*: (v. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· *Adeo insociabile, ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὰ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλα τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται· τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. *Nam & privatæ coitiones facinorosorum, ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos perit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

2 *Foras spectat*) i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. p. 16. Edit. Elmenhorst. (Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum*. Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθόν, Ethic. Nicom. Lib. V. c. 10. J. B.)

3 *Tam valida*) *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*) Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*) In aleam mitti: nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*) i. e. simul, ac jure &c.

7 *Aristoteles*) Et *Cicero* 2, de offic. 11.

8 *Fœda*) i. e. natura turpia, & detestanda, non tantum ignominiosa opinione hominum, aut respectu prioris fortunæ; (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. J. B.

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* 1. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* X. pa. 131. *Ed. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea ne conservanda quidem patria causa sapiens facturus sit.* De Offic. I, 45. *J. B.*

GRO-

Polit. VII, 2. facienda esse. [s] + Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare, nisi qui [9] jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant.

Regis Pacem

24. Is ipse + quem nominavimus modo in partem alteram [10] Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines [11] + hasta, & gladio terminarentur, correxit, dicens, eam vere beatam esse, quæ [12] justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem [13] Spartani regis uti potuit auctoritate, [t] qui militari fortitudini justitiam anteposuit, + hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici + definiebant † virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, + quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, + sed totius humani generis: & esse, ut ipse loquitur, non [14] φιλομακεδόνας tantum, aut [15] φιλορωμαίους, [u] sed [16] φιλανθρώπους. [x] + Minois + invisum apud posteros nomen non aliud fecit, + quam quod [17] æquitatem imperii sui finibus terminaret.

† Apud Ciceron. De Offic. I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

+ 25. Tantum [18] vero abest ut admittendum sit + quod quidam fingunt,

GROTII.

s *Graviter eos accusat Aristoteles*) Et *Plutarchus* Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἴσασι δίκαιον ἄλλο, πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι. *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patria sua utilitate, jus aliud nec norunt, nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ᾽ ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipsos inter se, & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia; breviter autem rem exposuerit, qui dixerit, eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini justitiam anteposuit*) Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophtegm. pag. 213. C.).

u *Sed φιλανθρώπους*) Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος. *civitas, & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβές, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον οὗτος παρ᾽ ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos, & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.* (Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcurate expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. J. B.)

x *Minois*) De quo versus est veteris Poetæ:

Καὶ νήσων δούρατι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως.

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. (Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. J. B.)

GRONOVII.

9 *Jus habeat*) Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*) Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem*.

11 *Hasta, & gladio*) Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*) Cujus nihil esset nisi jure possessum.

13 *Spartani regis*) *Agesilai*. (Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.).

14 Φιλομακεδόνας) Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους) Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους) Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*) Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius*.

18 *Tantum*) II. membrum I. partis: esse jus etiam belli, probatur.

19 *Judi-*

gunt, in bello omnia jura cessare, ut + nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, + nec susceptum geri, nisi intra juris, ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos, dixit, + qui [19] judiciis coerceri nequeunt. Judicia enim vigent + adversus eos, qui [20] invalidiores se sentiunt: + in eos, qui [21] pares se faciunt, aut putant, [22] bella sumuntur; sed nimirum, + ut recta sint, + non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

+ 26. Sileant ergo leges inter arma: [23] + sed civiles illæ, & judiciariæ, & pacis propriæ, + non aliæ perpetuæ, & omnibus temporibus [24] accommodatæ. + Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes + scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at [y] valere non scripta, id est, ea, quæ natura dictat, + aut gentium consensus constituit. [25] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: + *eas res* [26] *puro, pioque duello quærendas censeo*. Iidem veteres Romani, ut Varro [a] notabat, [27] + bella *a De Vit.*
tarde, & nulla licentia suscipiebant, + quod bellum nullum, nisi pium pu- *pop. Rom.*
tabant geri oportere. [28] Camillus [b] juste non minus, quam fortiter bella apud *No-*
gerenda dicebat: Africanus [c], populum Romanum & suscipere juste bella, *n. p. 529.*
& finire: [29] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [30] *pacis jura*. [31] *Ed. Marc.*
Alius Fabricium miratur ingentem virum, + & quod difficillimum est in *b Liv. V.*
bello innocentem, & qui aliquid esse crederet + & [32] in hostem nefas. *27.*
+ 27. Quantam [33] vim habeat in bellis [z] justitiæ conscientia, + passim *c Idem,*
osten- *XXX. 16.*

19 *Judiciis*) Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*) Sc. eo, ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari, & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*) Qui non submittunt se judici eidem.

22 *Bella sumuntur in eos, qui pares*) Hinc patet unde hostis dicatur; scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illa*) Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios, & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma, & bellum, locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

24 *Accommodata*) Sic ait *Justinus*, post arma, & bellum, legibus locum non relinqui, lib 8. c. 1.

25 *Docet hoc*) Argumentum II. membri II. partis generalis.

26 *Puro, pioque*) *Liv.* I, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam V. 901.

27 *Bella tarde*) Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus*.

28 *Camillus &c.*) Testimonia Impp.

29 *Apud alium*) *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*) Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*) *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*) Apud *Senecam* d. l. *in hoste*.

33 *Quantum*) Argumentum III.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. J. B.

GROTII.

y *Valere non scripta*) Ideo Alfonsus rex interrogatus, plusne libris, an armis deberet, dixit, ex libris se, & arma, & armorum jura didicisse. *Plutarchus*: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμου ὥσπερ τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας. *Sunt apud viros bonos quadam & belli jura, nec in sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis, impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

z *Justitia conscientia*) Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ πιστεύοντας θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας. (Bell. Civ. Lib. II. p 463.) *confidere oportet Diis, & causa belli honeste, justeque suscepti studio ad tuendum patriæ statum*. Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ δίκαιον. *In bellis*

ostendunt 34 historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue adscribunt. Inde proverbia illa, frangi, & attolli vires 35 in milite a causa: raro eum sospitem redire, (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. + Nec movere quemquam debent + prosperi successus iniquarum molitionum: + satis enim est quod causæ æquitas suam quandam, + eamque magnam habet vim ad agendum; quanquam ea vis, + ut in rebus humanis accidit (tt), + sæpe aliarum 36 causarum oppositu ab effectu impeditur. 37 + Etiam ad amicitias conciliandas, + quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, + multum valet opinio de bello non temere, nec injuste suscepto, pieque gesto. + Nemo enim iis se facile adjungit, quibus jus, fas, fidem vilia putat.

Justa causa conscientia, quæ vis ejus,

III. *Causa auctori operis scribendi,*

+ 28. Ego 38 cum + ob eas, quas jam dixi, rationes compertissimum haberem, + esse aliquod inter populos jus commune, + quod & ad bella, & in

bellis spes optima est, causa jus. (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudf.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Bellisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικῴη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo dactura non est, nisi justitiam habeat commilitem;* (Bell. Vand. L. I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυράμενοι τὸν Θεὸν ὅπερ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰκμὰς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἐστι, αὐτόν τε εἰκὸς τοῖς πολέμου αἰτίαις ἑπόμενον, ἀμφοτέροις πρυτανεῦσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Goth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gothos Totilas: (*Lib.* III. C. 8.) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia, & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ Θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα· μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia, & Dei neglectus vitanda semper, & noxia, tum vero maxime, ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id aliis Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet, & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (c 6.) Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum, & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

34 *Historiarum*) *Justinus* de servis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*) *Ovidii* est. (Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhus.* Eundem tamen errorem etiam erravit *Ægidius Menagius*, ut observatum ab ultimo, eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. J. *B.*

36 *Causarum oppositu*) Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum efferre nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*) Argumentum IV.

38 *Ego*) Pars altera, & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1. consilium auctoris.

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo*:

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers. 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib. II. c. 1. §. 1. J. *B.*

(tt) *Nam sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

GRO.

in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem, causas habui multas, ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam; levibus, + aut nullis de causis ad arma procurri, + quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno 39 edicto ad omnia scelera emisso furore. *Bellandi licentiam moderandi.*

+ 29. Cujus immanitatis conspectu + multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, + cujus disciplina in omnibus hominibus 40 diligendis præcipue consistit; ª omnia arma interdicerent: + ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus, & Erasmus (uu) nostras, viri pacis, & Ecclesiasticæ, & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, 41 consilio, quo solemus, 42 quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, + ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis 43 dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. + Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

+ 30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi + indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. + Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, + ea, 44 quæ ex constituto veniunt, a naturalibus recte separentur; + nam naturalia 45 cum semper eadem sint, facile possunt 46 in artem colligi: + illa autem, quæ ex constituto veniunt, + cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, + ut aliæ rerum singularium perceptiones. *Jurisprudentiam juvandi studium exemplo methodi.*

+ 31. Quod si qui + veræ justitiæ sacerdotes naturalis, & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, + semotis iis, quæ 47 ex voluntate

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*) *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida*. (Cap. 16.)

GRONOVII.

39 *Uno edicto*) i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. vers. 2.)

40 *Diligendis*) Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

41 *Consilio*) Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*) Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere, & tam facile susciperentur. *Seneca* 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum, & suum redeant.*

43 *Dictis intra verum*) Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. *de act.*

44 *Quæ ex constituto*) i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum semper eadem*) §. 11. Instit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*) Certis regulis, & præceptis includi, ac describi.

46 [sic] *Quæ ex voluntate libera*) Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis, & ea rejiciens; sed quæ ex usu, & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem, & contentionem, examenque in utramque partem vergentium, admisit, & recepit. Non coacti jure, vel more gentium, in quibus licet sine scelere, aut peccato, in utramvis partem statuere.

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuse digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis*. J. B.

tate libera ortum habent, + alius quidem de legibus, + alius de tributis; + alius de judicum officio, + alius [48] de voluntatum conjectura, alius [49] de factorum facienda fide, + posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta, & ordo.* + 32 Nos [50] certe quam viam ineundam censeremus, re ipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ + longe [51] nobilissimam continet.

Lib. I. 33. Primo enim libro + præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, + fitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda [52] + publici, [53] privatique belli discrimina explicandam habuimus [54] + vim ipsam summi imperii, + qui eam populi, + qui reges solidam, + qui ex parte, + qui cum alienandi jure, + qui aliter habeant: + deinde & [55] de subditorum in superiores officio dicendum fuit. —

Lib. II. 34 Liber secundus + cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, + quæ [56] res communes sint, + quæ propriæ, + quod [57] jus personis in personas, + quæ ex dominio nascatur [58] obligatio, + quæ [59] successionum regiarum norma, + quod jus veniat [60] ex pacto, aut contractu, + quæ fœderum, + quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis, + atque interpretatio, + quid ex [61] damno dato debeatur, + quæ legatorum [62] sanctimonia, + quale jus humandi mortuos, + quæ pœnarum natura, late exsequitur.

Lib. III. 35. Tertius liber + primum subjectam sibi habens materiam, id, quod in bello licet, + cum id, [63] quod impune fit, aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo, [64] quod vitio caret, distinxisset, + descendit ad pacis genera, + & omnes [65] bellicas conventiones.

V. *Scriptionis necessitas.* + 36. Eo [66] autem majus visum est pretium operæ, quod, ut dixi, + totum hoc argumentum tractavit nemo, + & qui tractarunt partes, ita tractarunt, + ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat,

G R O N O V I I.

48 *De voluntatum*) De testamentis; & obligationibus.

49 *De factorum*) De probationibus, & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*) 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimum*) Scil. de jure publico.

52 *Publici*) Quod gerit qui cum imperio est.

53 *Privati*) Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*) Jus majestatis.

55 *De subditorum*) Parendi necessitatem an omnem, & quatenus omnem debeant.

56 *Res communes*) Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*) *De jure personarum de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*) Adversus bonæ, malævé fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*) Convenit cum tit. de *testamentis, legatis, fideicommissis hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*) Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*) *Lex Aquilia & oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*) Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*) Quod non persequitur humanus, aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*) Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est,

65 *Bellicas conventiones*) Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*) Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

GRO-

fecerat, cui nomen [67] Δικαιώματα πολέμων, neque eorum, qui Christianismo [68] recenti nomen dederunt; quod valde optandum fuerat: etiam + Romanorum veterum libri [69] de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi, qui summas fecerunt + casuum, quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de [70] repressaliis + capita fecerunt. *Scriptorum veterum hac in re inopia.*

37. Vidi & speciales libros de belli jure + partim a theologis scriptos, + ut a Francisco Victoria, + Henrico Gorichemo, [b] VVilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut + Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, + Joanne de Lignano, + Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento + paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex [71] canonibus veniunt, permiscerent, atque confunderent. *Recentiorum defectus.*

38. Quod his omnibus maxime defuit, + historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus + Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, + & ut ad [72] definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, + Balthazar Ayala, & plus eo + Albericus Gentilis: cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio, & me adjutum profiteor, + ita quid in dicendi (yy) genere, + quid in ordine, + quid in distinguendis quæstionibus, + jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. + Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in [73] responsis, quorum non pauca [74] ad gratiam consulentium, non ad æqui,

GROTII.

b *VVilhelmo Matthæi*) Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno MDCIX.

GRONOVII.

67 *Δικαιώματα*) Jura bellorum. (At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendose exstat apud AMMONIUM, *De simil. lib. differ. vocabulis*, voce Νόμος: sed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum*. Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. 1. MENAGIUM in *Diog. Laert.* V, 26. J. B.)

68 *Recent.*) Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*) Meminit *Cic.* 1, de offic. 11. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est*. Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. & 32. lib. 30, 45. lib. 31, 8. (Vide infra, Lib. III. cap. 3. §. 7.)

70 *De repressaliis*) Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus Auctor agit infr. 3, 2, 4.

71 *Canonibus*) Conciliorum ecclesiæ.

72 *Definitiones*) Sententias, effata, posita, axiomata, observationes, regulas, vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est*.

73 *Responsis*) i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*) Scripsit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis*.

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Arie*: sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello, & ejus justitia*, in TRACTATU TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS *Segobiensis*, *De Bello, & Bellatoribus*, JOANNES a LIGNANO *Bononiensis*, *De Bello*: & MARTINUS GARATUS *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure, & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omni-

æqui, bonique naturam sunt composita. Causas, unde bellum justum, aut injustum dicitur, + Ayala non attigit: + Gentilis summa quædam genera, quo ipsi visum est modo, delineavit; + multos vero & nobilium, & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

VI. + 39. Nos + ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, + indicatis etiam [75] dijudicationum fontibus, + unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. [76] Superest ut quibus ego auxiliis, & qua cura hanc rem aggressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum, quæ ad jus naturæ pertinent, + probationes referrem ad [77] notiones quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (22). + Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent, atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum, quæ sensibus externis percipimus: qui & ipsi + bene conformatis [78] sentiendi instrumentis, + & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam:

1. Cura Autoris 1. Jura probandi Naturale,

** Vers. 497, & seqq.*

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui, & boni
Suffulta [c] + *rudibus pariter, & doctis patent.*

+ Statim addit chori (constat is autem ex [79] feminis, iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

+ 40. U-

omnibus Edd. *docendi genere*. Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Albericus Gentilis*: & ipse tacite videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, § 59. J. B.

GROTII.

c *Rudibus pariter, & doctis patent*) Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάδ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

(In hanc sententiam dixit CASSIODORUS: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis attribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod a natura conceditur, submonente iterum eadem, suaviter audiatur.* Var. VII, 26. J. B.

GRONOVII.

75 *Dijudicationum fontibus*) Summis capitibus, vel generalibus axiomatibus, vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Superest*) IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

77 *Notiones tam certas*) Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 50.

78 *Sentiendi instrumentis*) *Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς ὡς φύσεως*. Diog. apud *Sextum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum, vel percipiendum.

79 *Feminis, iisque barbaris*) Tyriis, Phœnissis. Per eas species voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros, & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est, etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

(22) De illa evidentia fuse egimus in *Præfatione nostra* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1. & seqq. J. B.

GRO-

† 40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem [d] testimoniis philosophorum, historicorum, poetarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; † solent enim [80] sectæ, [81] argumento, [82] causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus, ac locis idem pro certo affirmant, † id [83] ad causam universalem referri debeat; quæ † in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam † aut [84] recta illatio † ex naturæ principiis procedens, † aut [85] communis aliquis consensus. † [86] Illa † jus naturæ indicat, [87] † hic † jus gentium: † quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, † (passim enim scriptores voces juris naturæ, & gentium permiscent) † sed ex materiæ qualitate intelligendum est. [88] Quod enim ex certis principiis certa argumentatione [89] deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, † sequitur ut ex [90] voluntate libera ortum habeat.

Gentium.

2. Discriminandi utrumque

† 41. Itaque † hæc duo non minus inter se, † quam a jure civili discernere semper unice laboravi: † imo & in gentium jure discrevi id, [91] quod vere, & ex omni parte jus est, & id, quod [92] duntaxat effectum quendam [93] externum † ad instar illius primitivi juris parit: † nempe ne vi resistere liceat, † aut etiam ut ubique vi publica, † utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: † quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, [94] † quæ juris sunt stricte, ac proprie dicti, † unde restitutionis obligatio oritur, † & ea, quæ juris esse dicuntur, [95] quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate † aliquid jam & supra diximus.

Civile.

Species cujusque.

11. Anxilia scripti.

† 42. In-

GROTII.

d *Testimoniis philosophorum*) Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica, & officiis libros perpetuo lectitarit? (*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.)

GRONOVII.

80 *Sectæ*) Sectæ, ad philosophos refer. i.e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. cap. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio p. 141. esse *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte, vel a contrariis utantur.* (Igitur hoc referendum erat, non ad Pilosophos, sed ad Oratores. *J. B.*)

81 *Argumento*) Ad poetas, & historicos.

82 *Causa*) Ad oratores.

83 *Ad causam universalem*) Quæ non singulos, & in præsenti tantum negotio moveret, sed omnes, & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi, & insitum.

84 *Recta illatio*) Collectio, argumentatio, syllogismus.

85 *Communis consensus*) Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

86 *Illa*) Sc. illatio.

87 *Hic*) Consensus communis.

88 *Quod enim*) Definitio juris gentium, & naturæ.

89 *Deduci non potest*) Ut jus naturæ.

90 *Voluntate libera*) Ex consensu gentium, etiamsi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*) Quod necessario, & semper observandum.

92 *Dumtaxat effectum*) Quod æque observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me, & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis, & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne, an relinquam, non præcipit quidem jus gentium: sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur, ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*) Ut scilicet æque observetur, ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*) Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

95 *Quia aliter*) Quæ ad διανεμητικὴν.

1. Philosophi. Aristoteles, ejus laus. + 42. Inter philosophos merito principem obtinet locum + Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. + Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur, quam Aristotelis nomine. Ego & hic, & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, + qui in nullius philosophorum sectam juraverant, + non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; + sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam, quæ non aliquid ex vero. Itaque e 97 veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, in corpus colligere, 98 + id vero existimabant nihil esse aliud, quam vere Christianam tradere disciplinam.

Reprehensio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere + & (aa) Platonici nonnulli, f & Christiani veteres, in eo, + quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum, actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, + ut & virtutes diversas, puta 99 liberalitatem, & parsimo-

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*) Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. c. 7. *Justinus* Apologetico priore: (Cap. 13. p. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.) οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντῃ ὅμοια· ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων· ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ (θείου) λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poetarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione (divina) id quod ei consentaneum est, ex parte videns, eatenus recte dixit. Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. *de Anima* Cap. 20. sed, ut idem nos monet, adversus Judæos Cap. 9.) nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum *Augustinus* epistola CCII: *Mores illi, quos Cicero, philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur, atque discuntur*. Vide, si vacat, hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis, ait, Christianos esse, epistola LVI. (CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. c. 9. & libro VIII, cap. 2. (Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* L. I. cap. 7. ibique recentissimus Editor, *J. Potterus* Episcopus Oxoniensis, pag. 338. Adde OLEARII Dissert. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanleiana* Operis de *Historia Philosoph.* Cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam *apud* HIERONYMUM reperio. *Scripserunt* ARISTOTELES, & PLUTARCHUS, & NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros*. Ubi tamen ERASMUS: *nostrum vocat, quia Latinus*. Quod verisimilius est. J. *B.*)

f *Et Christiani veteres*) Late hoc persequitur *Lactantius* libro VI. institutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile, vel noxium.*

(aa) PLUTARCHUS disserte adfirmat, ἐν ἀπαθείᾳ ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Quod quomodo intelligat, & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

GRONOVII.

96 *Nihil percipi*) Pyrrhoniis, & Scepticis, ut Herillo, & similibus, de quibus *Cicero* 1. offic. 2. & *Diog. Laert.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laertio*.

97 *Veritatem sparsam*) Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres philosophos præcepisse.

98 *Id vero existimabant*) Vide *Petrum Nunnesium* de studio philosophico, cap 2. n. 9.

99 *Liberalitatem, & parsimoniam*) n. 1. *Liberalitatem* definit *Aristoteles*, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio est, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter, & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & c. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est*. Hæc est, quam veteres *parsimoniam*, sive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet, *frugalitatem* non esse speciem

fimoniam, in unam compingeret; & [100] + veritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam, & dissimulationem; + & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut [1] contemtum voluptatis, & [2] honorum, & [3] iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum + hoc fundamentum, + vel + ex justitia apparet, + cui oppositum nimium, & parum, + cum in affectibus, & sequentibus eos actionibus invenire non posset, + in rebus ipsis, circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: + quod ipsum primum est defi- *Virtus non omnis vitium habet in excessu.*

ciem a *liberalitate* diversam, sed alteram ejus partem, vel officium, quemadmodum altera pars est *benignitas*, sive tempestivus sumtus. *Liberalis* est, qui non plus dat, quam finit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit, sive benignitas. *Liberalitas* est medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas, sive parsimonia: & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. (Vir Doctissimus, & heic, & in sequentibus, præ nimio erga veterem Philosophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adversus *nostri* Auctoris nostri. At vero ipsi haud feliciter cessisse conatum, ostendimus fuse in Notis nostris Gallicis, ubi id specimen dedimus; quam larga seges ejusmodi adnotationum nobis nasceretur, si hoc ageremus. *J. B.*)

100 *Veritati daret opposita*) Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis profert verbis, & factis id, quod est, & esse debet.* Qua qui utebantur, candide, & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert, quam est: non per modestiam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem, ac voluptatem illudendi, ac frustrandi; cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire; & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia Tales sunt εἴρωνες, descripti a *Theophrasto*. Tales, de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille; hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

1 *Contemtum voluptatis*) Num. 3. Invidiosa λιπεῖς· non enim contemtum voluptatum, sed teram, & barbaram aversationem musicę pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium, & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos, & malevolente genio natos, dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*) Num. 4. Immo contemtum sui potius, & ἀτιμίαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem, & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitę genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21. 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis, lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus, & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*) Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine, ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quam nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis, & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium, & parum in rebus*) Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo, & sex: novem inter sex, & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus, parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrioque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus, & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario: ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consi- stere

desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: ⁕ deinde [5] minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo, quod quis pro rerum circumstantiis sibi, ac suis debeat; + at certe cum justitia pugnare non potest, + quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, + quod [6] adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, + quam alieni [7] usurpationem; [8] + nec referat, ex avaritia illa, + an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat,

stere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis*, sive geometricum: in justitia partim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem, & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*) Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles*, & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus, & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum, & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus. & omnibus, in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem docet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est oneribus, & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est, ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*) Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Backovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium, aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitię particulari duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, alteram, quæ distribuenda præmia, & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλαγμάτων ἀκούσια, seu *contractus involuntarios*, palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5, ethic. c. 4. At initio ejus capitis [illegible], & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est, maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo horum, aut similiter peccantium, injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta, & separata; & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriet ni mœcharetur: alter ob libidinem, & ultro donat; hic posterior quod peccat habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: ὁ μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit, πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον, quam πλεονέκτην deinde non dicit, puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, *possit videre*, scilicet, subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri, & pecuniæ accipiendæ causa adulterat, ἰσ ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus, quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεξία, sive turpisegestas Quomodo igitur is diceret, adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum huc exemplum injustitiæ adhibet?

7 *Usurpationem*) Confundit *Grotius* universalem, & particularem justitiam.

8 *Nec referat*) Num 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum Messalina non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit. XI.* ann. 36. Is egit quidem, & ἀκολάστως, & ἀδίκως, nec evasit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος, nec ἀκόλαστος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib V, ethic. cap. 10. quod si est, injuste se carpsisse hoc, demonstrat lib 3, *de jur. bell. & pac.* cap. II. n. 4 ubi late eum locum allegat, & merito prædicat.

GRO-

niat; an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, + hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est, virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur: + sed hoc non ideo, quod id sit virtuti omni proprium, atque perpetuum; sed + quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, 8 in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat. *In summis sæpe consistit.* Nam 9 Deum nimium colere non possumus; + superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. + Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam, quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora, auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. *Lib.4.c.9.* Lactantius,

GROTII.

8 *In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summam incitat*) *Agathias* libro V. in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα περιέχουσι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐντελῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον· οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τοὐναντίον τροπῆς καὶ ἐκνεύσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον· τὸ μὲν οὖν φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπασιν εἶναι φήσαιεν ἄν· τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον ἐντελές· τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον· *Ex animi motibus illi omnino, simpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit, eligique dignum est, purum reperitur, atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant, atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia bonum est merum, & interruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuosum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7.7.

GRONOVII.

9 *Deum nimium colere non possumus &c.*) Num. 10. Primum *Aristoteli* ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & spem, charitatem, fidem, solis Christianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra ecclesiam, cultus Deorum sub magnificentia ponitur 4 ethic. 5. Cui subscribit *Sallustius* Catil. IX. *In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant*, *Justin.* de templo Delphico lib. 24, 6 *Multa igitur ibi, & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem, & Deum responsa manifestant*. *Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse, monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento*. Cicer. lib. 2, de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica, & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto, & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quousque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana, per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus, & umbram habeat, limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorumdem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros, & in sensus eorum inquirendo, abstinendo, & pro opibus prohibendo, in quibus nefas, aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse, & amplius fieri, quam Deus præcipit, & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum, & defectum impietatis, sive atheismi.

tius cum multum de affectibus differuiffet, *Non in his moderandis*, inquit; *sapientiæ ratio verfatur, fed in caufis eorum; quoniam extrinfecus commoventur: nec ipfis potiffimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui poffunt in maximo crimine, & maximi poffunt effe fine crimine.* Nobis propofitum eft Ariftotelem magni facere, + fed cum ea libertate, quam ipfe fibi in fuos magiftros veri ftudio indulfit.

+ 46. Hiftoriæ duplicem habent ufum, qui noftri fit argumenti: nam + & exempla fuppeditant, [10] & judicia. Exempla quo [11] meliorum funt temporum, ac populorum, eo plus habent auctoritatis: + ideo Græca, & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec fpernenda + judicia, præfertim confentientia: jus enim naturæ, + ut diximus, aliquo modo inde probatur; + jus vero gentium non eft ut aliter probetur.

Poetæ. Oratores. + 47. Poetarum, & oratorum fententiæ non tantum habent pondus: & nos fæpe iis utimur, non tam ut inde adftruamus fidem, quam ut his, quæ dicere volumus, ab ipforum dictis aliquid ornamenti accedat.

II. *Libri facri.* I. *Teftam. vetus.* + 48. Librorum, + quos a Deo afflati homines aut fcripferunt, aut [12] probarunt, + auctoritate fæpe utor, + cum difcrimine [13] antiquæ, & novæ legis. + Antiquam legem funt qui urgent pro ipfo [14] jure naturæ: haud dubie [15] mendofe; + multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [16] libera, + quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [17] pugnat: + & eatenus argumentum inde recte ducitur, + dummodo diftinguamus accurate jus Dei, quod [18] Deus per homines interdum exfequitur, & jus hominum inter fe. Vitavimus ergo, quantum potuimus, + & hunc errorem, & alterum ei [19] contrarium, + qui poft novi federis tempora nullum antiqui federis ufum effe putat. Nos contra cenfemus, + tum ob id, quod jam diximus, + tum quia novi federis ea eft natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipfum aut [20] majora præcipiat: + & hunc in modum ufos teftimoniis antiqui federis videmus antiquos Chriftianorum fcriptores.

+ 49. Ad

GRONOVII.

10 *Et judicia*) Sententias, & pronunciata illuftrium, & clarorum hominum, ea fæpe vulgi non falfa, ut & fua. (Ultima funt valde mendofa.)

11 *Meliorum temporum*) Ut Romana ante 600. V. C. annum, feu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnefiacum. *Thucyd.* lib. 3, 110.

12 *Probarunt*) Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ, & novæ legis*) Sic maluit quam antiqui, & novi fœderis, vel teftamenti: non enim fequitur quod noftri fere ftatuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuiffe femper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, fed veterem renovavit, declaravit magis, & purgavit a Pharifæorum pravis interpretationibus, & additamentis.

14 *Jure naturæ*) Judaizantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendofe*) *Horat.* 2, fat. 4. *Aufidius forti mifcebat mella Falerno Mendofe*, i. e. male, perperam.

16 *Libera*) Ut cum jubet Deus abftinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci feptem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*) Nam Deus omnium arbiter fummus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exfequitur*) Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis, de Ægyptiis auro, & argento fraudandis, de feptem populis Syriæ Paleftinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*) Quæ eft fententia quorundam Anabaptiftarum.

20 *Majora*) Quin clariora potius, & evidentiora, ut volunt Reformati. ¶ At a vera, & fola Romana Ecclefia aberrant Reformati.

GRO-

✦ 49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt h 21 Hebræi scriptores ii maxime, ✦ qui & 22 sermones, & mores patrios habuerunt percognita. *Hebræi scriptores.*

50. ✦ Novo federe in hoc utor, ut doceam, ✦ quod non aliunde disci potest, ✦ quid Christianis liceat; ✦ quod ipsum tamen, contra, quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi: procerto habens, in illa sanctissima lege 23 majorem nobis sanctimoniam præcipi, ✦ quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, ✦ si qua sunt quæ nobis 24 commendantur magis, quam præcipiuntur (bb), ✦ ut a præceptis declinare sciamus nefas, & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, ✦ & sua non cariturі 25 mercede. *2. Testam. nov.*

✦ 51. Synodici 26 canones 27 ✦ qui recti sunt, collectiones sunt ✦ ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, 28 ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monstrant ✦ quod divina lex præcipit, ✦ aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. ✦ Et hoc vere 29 ecclesiæ Christianæ est officium, ea, quæ sibi a Deo tradita sunt, tradere, & eo, quo tradita sunt modo. ✦ Sed & mores apud Christianos illos veteres, & 30 qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) ✦ Secunda post hos auctoritas est eorum, qui suis quique temporibus pietatis, & doctrinæ fama inter Christianos 31 floruerunt, 32 ✦ neque gravis cujusquam erroris notati sunt; nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, ✦ momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis: eoque majus, ✦ quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempo- *3. Synodorum canones.* *4. Christianorum primorum usus, mores.* *5. Patrum & scripta & consensus.*

GROTII.

h *Hebræi scriptores*) Ita sensit *Cassianus* institutione divinarum scripturarum.

GRONOVII.

21 *Hebræi scriptores*) Qualis in primis *Maimonides* in *Ductore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Sermones, & mores patrios habuerunt percognita*) *Percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

23 *Majorem*) Nisi justitia vestra sit supra justitiam Pharisæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*) Quæ theologi dicunt esse magis consilii, quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*) Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*) Decreta conciliorum.

27 *Qui recti sunt*) His monet, concilia posse interdum errare. ¶ Omnibus Conciliorum sanctionibus parere debet quislibet Christifidelis; cum nec errent Concilia in declarandis fidei articulis a Deo revelatis, qui *irreformabiles* sunt; nec in iis quæ circa disciplinam constituta sunt, quæque cessantibus prioribus causis, accedentibus solummodo novis reformationem patiuntur.

28 *Ad ea, quæ occurrunt*) Ad quotidianos casus.

29 *Vere ecclesiæ officium*) Ostendit.

30 *Qui tanti nominis mensuram implebant*) i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime, qui tanti mensuram nominis imples.*

31 *Floruere*) i. e. Patres, & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*) Non pro hereticis, aut schismaticis habiti.

(bb) Vide quæ monebimus infra ad Lib. I. c. 2. §. 9. num. 4. J. B.

(cc) Multum abesse, ut tantum subsidii, quantum putat Auctor noster, ad hanc disciplinam excolendam, inde peti queat, paucis ostendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Ecclesiæ* ex professo egimus in *Præfatione* nostra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9. & 10 alterius Editionis: & forte aliquando Opere singulari, quæ ibi diximus, nos plenius expositoros, ac vindicaturos ab insultibus Monachi cujusdam, qui nuperrime Veterum illorum Doctorum per fas, & nefas, se ὑπερασπιστὴν professus erat, jam tum significabimus, quando recensionem hanc Operis Grotiani primum edidimus. Nec vana fuit promissio: quum exinde, anno 1728. prodierit Liber, Gallice scriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fuse rem exsequuti sumus. J. B.

33 De-

ra, + cum nec [33] dominatus adhuc, + nec [34] coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

6. *Scholastici DD.* + 52. Qui his [35] successerunt + Scholastici, + quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt; + sed in infelicia, & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, + aliqua & [36] condonanda sunt. + Tamen ubi [37] in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt; + in quo ipso tamen [38] diversa tuendi studio laudabile præbent [39] modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, conviciis, turpi fœtu impotentis animi.

III. *Juris consulti.* + 53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera + in [40] Pandecte, + Codicibus Theodosiano, & Justinianeo, + & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet, qui [41] Irnerio successerunt, + Accursium, + Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, + qui humaniores literas cum legum studio [42] conjunxerunt. + Primis [43] multum defero: + nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: + & eidem juri, + neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus, quam alii, + nomina hæc sæpe [44] misceant; imo & jus gentium sæpe vocent + id, quod quorumdam duntaxat populorum est, + nec tanquam [45] ex condicto, + sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. + Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promiscue, & indiscrete cum his, quæ juris sunt Romani, + ut [46] ex titulo de captivis, & postliminio apparet. + Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus.

1. *Antiqui.*

2. *Medii,* + 54. Secunda + classis + juris divini, & historiæ veteris incuriosa, + omnes regum, populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, + assumtis interdum [47] canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas + impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, + satis sollertes alioqui ad indagandam æqui, bonique naturam: quo factum, ut [48] sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum

conditi

GRONOVII.

33 *Dominatus*) Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallis.

34 *Coitio*) Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres, & scriptores ecclesiastici. ¶ Turpe profecto convicium, & manifestum odii specimen in Romanam Ecclesiam; erubescat saltem quisque sapiens hujusmodi probra proferre, & melius tum veritati, tum sibi consulat. Non appellandi sunt satellites qui conciliis intersunt, quique & dignitatibus & doctrinis, & morum probitate ceteros antecellunt.

35 *Successerunt scholastici*) E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*) In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*) In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*) In utramque partem disputandi.

39 *Modestia*) Non conviciis certantes.

40 *Pandecte*) Potius, quam *Pandectis*: vox enim Græca Πανδέκται.

41 *Irnerio*) Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse, ac docere cœpisse, vulgo putatur, sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*) *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*) Veteribus.

44 *Misceant*) Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

45 *Ex condicto*) Velut ex tacito consensu omnium, aut plurimorum, moratiorumque populorum.

46 *Ex titulo de captivis, & postliminio*) Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*) Jure canonico.

48 *Sæpe optimi sint*) Rectissime tradant; quid sit juris; etsi ad id maleapplicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali*

conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, + cum [49] tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent.

3. Recentiores. *Hispani.* *Galli.*

+ 55. Tertii + ordinis magistri, + qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum, qui nostri sit argumenti. + Scholasticam subtilitatem cum legum, & canonum cognitione conjunxerunt, + ita ut a controversiis etiam populorum, ac regum non abstinerent Hispani duo Covarruvias, & Vasquius: + hic [50] magna libertate, + modestius alter, nec sine exacto quodam judicio. + Historias magis eidem legum studio inserere aggressi sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus, & Hotomanus, + ille [51] perpetuo opere, + hic sparsis quæstionibus, quorum & [52] + pronuntiata, & rationes + sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam.

VII. Instituti, & ordinis in universum, consilium, & ratio explicata.

+ 56. In [53] toto opere tria maxime mihi proposui: + ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, + ordine certo disponerem, + & ut quæ eadem inter se videri poterant, nec erant, perspicue distinguerem.

+ 57. Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent + quid [54] ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, + quam recte ita solam tractat Aristoteles, ut alieni nihil admisceat; + contra, quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis + ejus, quod utile est, feci mentionem; sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me + ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nascituræ prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici [55] + figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

Dicendi genus concisum.

+ 59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum, & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt; quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem, & quantum lubet extendere.

Scriptorum verba ipsa.

60. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut

GRONOVII.

49 *Tali consuetudini*) Quum quod nunc videmus passim usurpari, & valere pro jure gentium, jam tunc usurpatum fuisse, ostendunt.

50 *Magna libertate*) Ut audeat etiam quædam regibus iniqua statuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*) Libris *de republica*.

52 *Pronunciata*) Sententiæ.

53 *In toto opere*) Quintum, & ultimum membrum partis specialis. Cura per omne opus.

54 *Ex usu sit*) Politica.

55 *Figuras a corporibus semotas*) In idea, & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco, vel charta. Infr. 2. 23. 1.

HEN-

ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum, qui græca non didicerunt.

Libertas judicii lectori relicta. 61. Quam vero ego in aliorum sententiis, ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem: eandem sibi in me sumant, omnes eos oro, atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

PROLEGOMENA.

„ HÆc Prolegomena in septem partes commode dividi possunt.

„ I. Grotius probaturus, *dari aliquod jus, quod inter populos, aut populorum rectores intercedit, sive natura ipsa*, (quod vocat *jus naturæ sociale, & jus naturæ humanæ*, seu *laxius*) *aut divinis constitutum legibus*, (quo refert *jus divinum universale*) *sive moribus, & pacto tacito* (quod vocat *jus gentium voluntarium*,) *introductum est*, præmittit,

„ 1. Neminem hactenus prædictum jus universum, ac ordine tractasse. §. 1. §. 2. §. 36. Addit,

„ 2. Non deesse hodie, nec defuisse olim, qui existentiam juris ejusmodi universalis negarent. §. 3. § 4. His

„ Advocatum dat Carneadem, qui JUS NATURALE nullum esse, & homines demum pro varia utilitate jura constituisse, statuit. §. 5. At

„ Grotius probat, dari aliquid natura justum; quia natura hominibus indidit APPETITUM SOCIETATIS, i. e. communitatis tranquillæ, & rationalis cum his, qui sui sunt generis. Hinc concludit,

„ 5. Homines obligari ad CUSTODIENDAM HANC SOCIETATEM (quia societas sine jure consistere nequit): adeoque CUSTODIAM SOCIETATIS HUMANO INTELLECTUI CONVENIENTEM, esse fontem JURIS NATURÆ proprie sic dicti. §. 5. 7. 8.

„ 6. Præter hoc JUS NATURÆ SOCIALE aliam adhuc existere speciem *juris naturalis*, ait, quod non ex appetitu sociali, sed *ex judicio recte conformato* deducit, *vi cujus homo æstimare possit, quæ utilia, quæ noxia sunt*; conveniens enim esse naturæ humanæ, putat, sequi tale judicium. Quod igitur judicio tali plane repugnat, contra JUS HUMANÆ NATURÆ esse, statuit: atque hoc alibi JUS NATURÆ LAXIUS vocat; quo refert virtutes, & perfectionum regulas §. 9. §. 10.

„ 7. Utrumque hoc jus naturæ ex *principiis internis* oriri, ait, (nimirum ex appetitu societatis, & judicio recte conformato):

„ adeo-

„ adeoque existere, etsi detur Deum non „ esse. §. 11. Cæterum adscribi quodammodo posse Deo, quia principia illa in nobis existere voluit, §. 12, eaque legibus „ suis magis conspicua fecit, §. 13. Addit, „ sacram scripturam quoque affectum illum socialem excitasse, dum ex ea nobis innotescit, omnes ab uno stipite natos, eoque cognatos esse § 14.

„ Atque ex his fontibus JUS CIVILE „ quoque fluere, tradit; quia juris naturalis est *stare pactis*, adeoque & legibus „ civitatis, cui nostro consensu nos subjecimus. §. 15.

„ 8. Præter hæc jura naturalia, *Tertium* „ *jus universale* existere docet, quod non „ ex *principiis internis*, sed *ex libera Dei* „ *voluntate* fluit. §. 11. §. 12. Si enim jus „ aliquod apud omnes gentes obtineat, neque tamen ratio naturalis intrinseca apparet; inde concludit, nullam aliam rationem hujus juris dari posse, quam voluntatem Dei, *l. 2 c. 5 §. 13. num. 2.* Idque vocat JUS DIVINUM UNIVERSALE. *Prol.* §. 11. §. 12.

„ 9. *Quartum jus universale* Grotius vocat JUS GENTIUM VOLUNTARIUM, „ quod gentes ex mutua necessitate inter „ se constituerunt. §. 17.

„ 10. Denique dubia, quæ Carneades „ contra existentiam juris naturalis proposuit, resolvit. §. 16, *usque ad* §. 28.

„ II. Caussas Grotius recenset, quæ ipsum „ ad conscribendum hoc opus moverunt. §. „ 28 Nimirum, ut probet, dari jus aliquod „ commune, quod & ad bellum, & in bellis valeret, simulque effrenem illam licentiam inter hostes reprimeret, §. 28. §. „ 29: & ut juris prudentiam adjuvaret, ac „ jus Romanum in artem redigeret. §. 30.

„ III. Ordinem operis explicat: & primo consilium dat, ut singulæ partes juris naturalis tractandæ suscipiantur, & ex „ omnibus partibus collectis corpus conficiatur; addens, se nobilissimam ejus partem hoc opere illustrasse. §. 31. §. 32. „ §. 33. §. 34. §. 35.

„ IV. Recenset, quibus subsidiis usus sit, „ ubi repetit, quod ab initio allegavit, „ neminem hactenus totum hoc argumentum tractasse. Dolet veterum scriptorum „ hac in re inopiam, §. 36; & recentiorum scriptorum libros examinat, nævosque eorum notat. §. 37. §. 38. Curam „ suam commendat, tum circa definiendi „ rationes, §. 39. §. 56. (addendo, se eorum, quæ ad jus naturæ pertinent, probationes quasdam tam certas retulisse, ut „ eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat): tum circa ordinem, §. 56. tum „ circa distinctiones eorum, quæ eadem „ inter se videri poterant, nec erant, §. „ 41. § 56. Et tandem Auctores recenset, „ quorum auxilio usus est, §. 40. *usque ad* „ §. 57 (Ubi Aristotelis sententiam, quod „ omnis virtus in medio consistat, refutat „ §. 42 *usque ad* §. 45.)

„ V, Exponit cautiones, quas adhibuisse „ se, ait, nihil alieni ab hac disciplina „ tractando, & a sui seculi controversiis „ abstrahendo. §. 57. §. 58.

„ VI. Refert, quo dicendi genere usus sit, „ conciso, nimirum: addo, & Latio & eleganti. Sed & veterum scriptorum verba „ ipsa se interdum adduxisse, ait. §. 59.

„ VII. Permittit aliis eandem judicandi, „ & monendi libertatem, quam ipse sibi „ sumsit; & tandem cavet, quod si quædam factis, vel veritati contrarientur, ea „ pro non dictis habere velit. §. 60. §. 61.

A D §. 1.

JUS *civile &c.*) I. e. Jus statutarium cujusque populi.

Additio.

„ Vox juris Civilis generalis est; eaque in „ genere designatur jus cuique Civitati proprium. §. 2. *Inst. de J. N. G. & C.* Unde „ leges Solonis, & Draconis vocantur jus „ Civile Atheniensium; & jus, quo populus Romanus utitur, jus Civile Romanorum. §. 4. *I. eod.* Romani Imperatores „ autem, & JCti, quoties nomen civitatis „ non addunt, per *jus civile* solum jus Romanum intelligunt, *dict.* §. 4. *Inst.*

Aut illustrare commentariis) „ Quo pertinent immensa illa opera Bartoli, Baldi, „ Saliceti, Jasonis, & ex recentioribus Fabri, Brunnemanni, &c.

Aut contractum ob oculos ponere) „ Extant infinita ejusmodi compendia, in „ quorum numero præcipua sunt Struvii, „ Lauterbachii, & Heineccii Systemata.

At jus illud, quod inter populos plures intercedit) „ Qui scilicet communem superiorem non habent, adeoque qui nulla „ invicem obligantur lege civili.

Aut

Aut populorum rectores) qui repræsentant populum.

Additio.

„ Quod enim jus obtinet cum populo, „ idem quoque obtinet cum ejus Rectore, „ utpote in quem populus omne jus suum „ contulit: uti igitur plures populi inter „ se alio, quam naturæ jure, non obli- „ gantur; ita nec eorum Rectores.

Sive ab ipsa natura profectum, aut &c.) „ Auctor igitur tria jura, quibus populi in- „ ter se obligantur, supponit: 1. Jus natu- „ ræ, tum sociale, tum laxius. 2. Jus di- „ vinum voluntarium, divinis constitutum „ legibus. 3. Jus gentium voluntarium, mo- „ ribus, & pacto tacito gentium introductum: „ de quibus infra §. 7. 8. 9, & 14. agetur.

Aut divinis constitutum legibus) Intelligit Auctor hic Jus divinum morale (nam de legibus Hebræorum civilibus, forensibus, nimirum, & ceremonialibus, ei quæstio non est) adeoque minus curate id distinguit a Jure naturæ.

Additio.

„ Grotius non intelligit jus morale, seu na- „ turale, nec jus forense, aut ceremoniale: „ sed jus aliquod universale distinctum a jure „ naturæ. Nam 1. Jus *morale*, seu naturale „ Auctori est, quod ex affectu sociali, vel „ natura humana fluit, *proleg.* §. 7. §. 8. §. 9. „ Add. *Lib. I. C. I.* §. 10. *junct.* §. 3. *eod. Jus* „ *divinum voluntarium* autem ei est, quod „ Deus citra societatis, aut humanæ na- „ turæ respectum, inter homines obtinere „ voluit. *Vid. infr.* §. 12. *Lib. I C. I.* §. „ 15. 2. *Illud* exstiturum, ait, etsi detur, „ Deum non esse, *vid. inf.* §. 11, *& L. I.* „ *C. I.* §. 10. *Hoc* a mera, & libera volunta- „ te Dei dependere, adeoque sine Deo con- „ cipi non posse, statuit *d. Lib. I. C. I.* §. „ 15, *& proleg.* §. 11. 3. *Illud* a Deo mu- „ tari non posse ob intrinsecam bonitatem, „ *hoc* posse, ait *proleg.* §. 12, *& L. I. C. I.* „ §. 10. *n.* 5. 4. *Illud* omnes homines utpo- „ te cives magnæ illius universitatis, obli- „ gare existimat; *hoc* tantum eos, quibus „ revelatum est. *L. I. C. I.* §. 15.

„ Certissimum ergo est, Auctorem per *jus* „ *divinum voluntarium* non intelligere jus „ naturæ; quod vel ex capitibus juris, quæ „ ad illud juris genus refert, apparet. Sane, „ circumcisionis, usurarum, decimarum, „ Sabbathi, &c. leges (quas ex jure divino „ Grotius derivat) non sunt ex morali jure. „ Præterea leges naturæ de sanguine non co- „ medendo, de concubinatu, incestu, &c. „ non ex jure naturæ, sed ex jure divino „ deducit: certissimo indicio, *jus divinum* „ *voluntarium* Auctori non idem esse, quod „ *jus morale, seu naturale.*

„ Ceterum jus tale divinum voluntarium „ non existere, alibi probatum dedi. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. III.*

Moribus, & pacto tacito) Hæc est descriptio juris gentium secundarii: quod, nimirum, gentes inter se ex mutua utilitate, & necessitate constituerunt. §. 1. *Inst. de jure nat. Gent.* Hoc enim jus itidem est jus aliquod universale.

Additio.

„ Grotii Systema de jure Gentium exhibui- „ mus in *Dissert. Proœm. IV*; ubi simul de- „ monstravimus, tale jus Gentium non dari, „ nec unquam exstitisse. *Vid. infr.* §. 17.

Attigerunt pauci) Nam Ayala Hispanus, & Albericus Gentilis, scripsere quidem de jure Belli; sed rationibus ex jure Civili plerumque desumtis utuntur. Petrinus Bellus causas, quæ in bello Neapolitano, cujus officialis erat, obvenerunt, partim ex jure Civili decidit, & aliquando ex æquitate naturali temperavit: principia autem nullibi explicavit. Amesius, Molina, &c. casus conscientiæ decidunt, rationes autem ex sacro Codice, & jure Canonico desumunt.

Additio.

„ Quid pauci illi præstiterint, Grotius „ refert *infra* §. 36. *seq.*

Universim, ac certo ordine, tractavit nemo) Misera res est, homines ignorare jus, cujus causa conditi sunt. Equidem JCti Romani periti fuere hujus juris, & ex eo desumtum esse jus Romanum, patet ex *L. 6. pr. just. & jur.* At nec universim, nec certo ordine id tractaverunt.

Additio.

„ Alibi diximus, VVINKLERUM de „ principiis iuris ante Grotium scripsisse, „ atque universum jus naturæ certo ordine „ exposuisse. Idem quoque Hemmingius „ tentavit. *Vid. Dissert. proœm. XI.*

Cum tamen id fieri intersit humani generis) „ Rationes cur intersit generis humani, jus „ illud, quod inter populos obtinet, nosse, „ exposuimus in *Diss. proœm. XII Lib. I.* „ *C. I.* Uti autem de *jure naturæ* id facile „ concedimus, ita de jure, quod *moribus,* „ *& tacito pacto* introductum esse fingit, id „ negamus; quia tale jus inter gentes non „ existit. *Vid. Dissert. proœm. IV.* Unde „ miran-

„ mirandum quoque non est, illud a nemi-
„ ne hactenus universim, ac certo ordine
„ tractatum esse.

A D §. 2.

CICERO) „ Is enim in *Oratione pro* „ *Balbo c. 6.* laudat Pompeium, quod in „ cognitione hujus juris excelluerit. Cete„ rum de præstantia, utilitate, & digni„ tate juris naturalis, egimus in allegata „ *diss. proœm. XII. Lib. I. c. 1.*

In fœderibus) „ Quando, nimirum, duo „ populi inter se mutuam amicitiam, & „ auxilia promittunt. *Vide infra lib. 2.* „ *c. 13.* §. 1. *seq. l. 3. c. 19. & seq.*

Pactionibus) „ Quando duo populi fidem „ dant de aliis rebus præter fœdera, *L. 2.* „ *C. 14.* §. 1. *seq. junct. c. 15.* §. 1.

In omni denique belli jure, *& pacis*) Duo sunt tempora, ad quæ omnes controversiæ eorum, quos nulla juris civilis tenet communio, pertinent, belli nimirum, & pacis. *Grot. l. 1. c. 1.* §. 1. Atque hinc Justinianus Gubernationem Imperii *bello*, & *pace* absolvi, recte statuit *in. proœm. Inst. pr.* Scientia igitur juris belli, & pacis, complectitur universum jus naturæ; quia status inter bellum, & pacem, medius non datur. *Vid. Grot. l. 3. c. 21.* §. 1. *n. 1.*

Additio.

„ De duplici hoc tempore vide auctori„ tates, quas more suo indistincte nimis cu„ mulat *Tesmarus in not. b.* Add. *Disp. B. Pa*„ *rentis De jure belli in amicos c. 1.* §. 1.

Et Euripides hanc scientiam, rerum divinarum, & humanarum cognitioni præponit) *In Helen. v. 829.* Auctor verum Euripidis sensum assecutus non est: is enim scientiam belli, & pacis, non præponit cognitioni rerum divinarum, & humanarum; sed potius illam hujus partem esse, at principalem, statuit: & ideo Helena Theonoen virginem fatidicam arguit, quod cum in genere divinarum rerum notitiam profiteatur, turpe sit principalem ejus partem, justitiam scilicet, ignorare. Nam justitiam quoque ad cognitionem rerum divinarum pertinere, patet ex ipsa definitione jurisprudentię in §. 1. *Inst. de I. & I. Conf. Cic. l. 2. off. c. 5.*

Additio.

„ Notum est, scientiam rerum divinarum, „ & humanarum, omnes scientias, adeoque „ & justitiam complecti. Hinc philosophia „ ita describi solet. *Vid. Cic. Lib. 2. de offic.* „ *c. 5.* Juris prudentia speciatim dicitur *di*„ *vinarum, atque humanarum rerum notitia, ju*„ *sti, atque injusti scientia.* §. 1. *Inst. de just. &* „ *jur. l. 10.* §. 1. *ff. Eod. ibique Goth.* & Lex „ definitur *regina omnium rerum humanarum*, „ *& divinarum. L. 2. Legib.* Justinus cum „ Josephum, tanquam Doctissimum virum, „ designare voluit, *nihil ipsi divini, vel* „ *humani incognitum fuisse*, ait. *Justin. l. 36.* „ *c. 2.*

Theonoen) „ Male quædam editiones ha„ bent *Theoclymenum*, qui erat frater Theo„ noes, uterque Protei liberi. *Gron. b.*

A D §. 3.

GROTIUS hoc §. affert auctoritates Gentilium, qui existentiam juris naturæ negaverunt. Quibus respondet *infra* §. *16. usque ad* §. 28. Ne vero interim scrupulus hæreat, præmittimus, non loqui allegata loca de jure naturæ, sed de legibus civilibus, quæ omnino in bello civili silent. Præterea paucorum Philosophorum opinio juri naturæ, quod certis, & indubitatis principiis constat, præjudicium facere nequit.

Additio.

„ EUPHEMUS, ACHILLES, & AN„ TIGONUS, a Grotio allegari, omnino „ de eo, quod natura justum est, loquun„ tur, atque tale non dari, contendunt. „ Sed & alii sunt, qui justitiam natura„ lem dari, negant. Inter Græcos ARI„ STIPPUS statuit, nihil natura justum, „ honestumque, aut inhonestum esse; sed „ lege, & consuetudine. *Vid. Laert. lib. II.* „ *cap. 93. & 94.* Virum bonum ob immi„ nentia damna nihil perperam acturum, „ ad evitandas opiniones sinistras; atque „ eum demum esse sapientem, *ibid.* Pruden„ tiam bonum esse non propter se ipsum, „ appetendum tamen, sed eorum causa, quæ „ nobis ex illa proveniunt. *Laert. d. l. c. 91.*

„ THEODORUS ATHEUS diserte sta„ tuit, furto quoque, & sacrilegio, & a„ dulterio, sapientem, si necessitas postu„ let, operam daturum; nihil quippe ho„ rum natura turpe esse, si vulgaris de hi„ sce opinio tollatur, quæ stultorum conti„ nendorum causa concinnata sit. *Laert. II. 96.*

„ ARCHELAUM docuisse, justum, & „ turpe non natura, sed lege fieri, testis est „ *Laert. II. c. 16. Plut. de plac. phil. l. 1.*

„ DEMOCRITUS postquam omnia ab æterno, & necessario atomorum motu creata esse, dixit; addit, hanc necessitatem fatum esse, & *justitiam*, & providentiam, &c. *Stobæ. physf. c.* 8. Hinc Deos quidem statuit; sed per eos intelligit imagines, quæ hominibus adveniunt, quarum aliæ prosunt, aliæ nocent; seu simulacra ratione prædita, & interitui obnoxia. *Sext. Empir. adv. Math. p.* 311. C. Sed & mortalem esse animam, & cum corpore perire, *Plut. Plac. Phil. IV*; ac mendacia esse quæ de terroribus post mortem finguntur, *Stobæ. Serm.* 98. *p. m.* 533, & *Serm.* 121. *p.* 503. His principiis positis, quam, quæso, ideam de justitia naturali habere potuit?

„ PYRRHO nihil vel honestum esse dicebat, vel inhonestum; justum, vel injustum: pariterque in reliquis esse, statuebat; nihil, scilicet, horum reapse tale esse, legem vero, & consuetudinem sequentes omnia illa facere mortales; neque in quapiam re hoc magis, vel illud esse. *Laert. IX.* 61.

„ DIOGENES *Cynicus* plus naturæ, quam legi tribuit, libertate omnibus aliis rebus prælata. *Laert. VII.* 71. Hinc communionem uxorum, manustuprationem, &c. pro rebus licitis habuit. *Stanlej. Phil. vet. p. m.* 520, & *p.* 514. Cultum Deorum pauci eum habuisse, vel exinde apparet, quod mulierem coram Diis prostratam ita allocutus fuerit: *an non vereris, o fœmina, ne forte stante a tergo Deo, ejus enim omnia plena sunt, decore minus coram eo retegaris*. *Laert. VI.* 37.

„ EPICURUS ait, injustitiam per se, & sua natura, non esse malum, sed metu suspicionis, ne fortasse non lateant talium facinorum vindices, atque exactores: *Græv. in not. ad Sen. ep.* 97. *n.* 12. Seneca ait, *illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit, nihil justum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit*. *Sen. ep.* 97. Systema Epicuri late exposuit Gassendus *ad Laert. X.* 1527. Conf. *Stanlej. Hist. vet. Phil. p. m.* 1098. & *Differt. Proœm. VIII. c.* 1.

„ GLAUCO originem justitiæ explicaturus, ait: *Natura quidem dicunt, injuriam facere bonum esse, injuria autem affici malum &c. indeque homines convenisse, ut neque inferri, neque accipi possit injuria: atque ita originem habuisse leges, placitaque ipsarum, & nominata esse præcepta legum legitima, atque justa. dict. dissert. proœm. VIII. c.* 1.

„ Inter Romanos HORATIUS *Lib.* 1. *Sat.* 3. jura non a natura esse, sed ex pactis hominum, statuit.

Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui. &c.
Jura inventa metu injusti, fateare necesse est. &c.
Nec natura potest justo secernere iniquum.

„ BRUTUS non in re, sed in verbo esse virtutem, dixit. Deque eo inter philosophos disputatum fuisse, ex Cicerone apparet. Idque HERCULEM quoque asseruisse, fertur: de quo infra.

„ Inter Christianos quoque inveniuntur, qui jura non a natura statuta esse, sed ex consensu hominum originem duxisse, tradunt. HOBBESIUS natura jus omnium esse, ait, in omnia; nihil igitur natura inter homines injustum esse, sed utrumque jure facere, & qui lædit, & qui lædentem repellit; adeoque bellum perpetuum esse inter homines: quos demum ob mutuum metum in civitatem coivisse, ejusque legibus se subjecisse, autumat. Quod Systema late exposui *in differt. proœm. VIII. c.* 1.

„ Atque in eundem censum referri merentur, qui cum EUPHEMIO, aliisque, contendunt, inter privatos saltem jus obtinere, (Civile scilicet): inter Principes autem nihil injustum esse. *Vid. Grot. prol.* §. 6. & §. 21. Atque huc quoque pertinet allocutio ANAXARCHI ad Alexandrum: an ignoras; jus, & fas Jovi assidere, ut quicquid rex agat, id fas, justumque putetur? *Plut. ad princ. ind. pag.* 781. (Operum Tom. II. Ed. Wech.)

„ *Alii* non quidem absolute negant, dari jus naturæ; sed de ejus existentia in utramque partem disputant: uti ADIMANTUS apud *Platonem de Republ. dial.* 1, & 2. CARNEADES, & alii. *Vid. infr.* §. 5.

„ At opinio paucorum philosophorum, plerumque atheorum, existentiam juris naturalis labefactare nequit; inprimis cum omnes Gentes agnoscant, *I.* dari jus aliquod naturæ. *II.* Jus illud non nisi ex ratione humana probari. *III.* Deum ejus juris esse auctorem *IV.* Illud consistere in necessitate agendi, vel non agendi. *V.* Necessitatem illam consistere *in jure suo cuique tribuendo*. *VI.* Violantes illud jus pœnas debere Deo. Quæ singula jam plenius demonstrabimus.

„ I. Ne-

„ I. Negari nequit, plerosque Græcorum „ philosophos statuisse, *natura dari aliquid* „ *justum, aliquid injustum*; idque disserte „ asserit ARISTOTELES *Moral. l.* 1. *c.*13. „ & in *Reth. l.* 1. *c.* 4. Idem *c.* 13. *p. m.* „ 54. Omnes convenire, ait, aliquod natu-„ raliter esse commune justum, & injustum: „ etsi nulla sit inter hæc communio, vel „ consensio. *Auctor Paraphrastes Moral. ad* „ *Nicom. L. V. c.* 10. *p.* 223. ait: *Licet apud* „ *homines concedamus mutari omnia, apud* „ *Deos tamen aliquod necesse est jus esse im-* „ *mutabile. Ex quo ipso sequeretur, natura-* „ *le aliquod jus esse: nunc vero etiam inter* „ *homines, qui recte, & ut oportet, sapiunt,* „ *immobile aliquod jus est, quod naturale* „ *dicitur.*

„ ZENO naturalem legem divinam esse „ censet, eamque vim obtinere recta impe-„ rantem, prohibentemque contraria. Apud „ *Cic. de nat. Deor. l.* 1. *p. m.* 189. CHRY-„ SIPPUS legem naturæ describens, ait, „ *Legem esse omnium rerum divinarum, at-* „ *que humanarum reginam: oportere autem eam* „ *esse præsidem bonis, & malis; & princi-* „ *pem, & ducem esse; & secundum hoc re-* „ *gulam esse justorum, & injustorum; & eo-* „ *rum, quæ natura civilia sunt, animan-* „ *tium, præceptricem quidem faciendorum,* „ *prohibitricem autem non faciendorum. L.* 2. „ *ff. Legib.*

„ Idem CRYSIPPUS alibi docet, *quo-* „ *niam ea natura esset hominis, ut cum ge-* „ *nere humano quasi Civile jus intercederet;* „ *qui id conservaret, eum justum, qui vi* „ *ageret, eum injustum fore.* Cic. *de fin. l.* 3. „ *p. m.* 118. Et apud Laertium *in Zenone* „ (Lib. VII. 88.) *naturam* inquit, *sequi* „ *oportere, nihil eorum faciendo, quæ vetat* „ *atque abdicat communis illa lex, i. e. recta* „ *ratio per omnia permanens, quæ ipsa est in* „ *Jove hoc, principe, & rectore omnium, quæ* „ *sunt.* STOICI in genere ajunt, *alienum* „ *esse a justitia, ad quam nati esse videamur,* „ *detrahere quid de aliquo quod sibi assumat* „ *&c. Jus enim, quod ita dici, appellarique* „ *possit, id esse naturam.* Cic. *de fin. l.* 3. „ *p.* 119. ANTIGONUS ei, qui omnia re-„ gibus licere asserebat, respondit, *regibus* „ *barbaris id proprium esse; sibi autem nihil* „ *justum esse, nisi quod sua natura tale est.* „ *Plut. in apophth. p.* 182. SOPHOCLES An-„ tigonem, quæ spreta lege Creontis regis „ fratrem sepeliverat, ita regi id indignan-„ ti respondentem inducit:

Neque valere tantum putavi tua
Edicta, ut non scriptas, & immotas Deorum
Leges is, qui mortalis est, posset transgredi.
Non enim nunc, & heri, sed semper
Valent; & nullus scit unde edita sint &c.

„ PERSEUS licentiam recipiendi exules „ deducit ex jure hominum communi. *Ap-* „ *pianus in excerpt. legat. n.* 25. Idem fecit „ ARISTIDES apud *Grot. l.* 3. *c.* 20. §. 41. „ *num.* 1.

„ CICERO nos ad justitiam natos: ne-„ que opinione, sed natura jus constitutum „ esse, ait *L.* 1. *Legib. p. m.* 428; & alibi, „ legem bonam a mala, nulla alia, nisi na-„ turali norma dividi posse, tradit *dict. loc.* „ *p.* 431. Idem *p.* 429. jus in natura posi-„ tum esse, statuit. *In oratione* 38. *pro Mi-* „ *lone p. m.* 772. Legem naturæ describit: „ *quam non didicimus, legimus, accepimus;* „ *verum a natura ipsa arripuimus: ad quam* „ *non docti, sed facti; non instituti, sed* „ *imbuti sumus. Et in libro* 5. *de Legibus* „ *c.* 5. ait: *si patefiat cujus muneris colendi* „ *causa nati, & in lucem editi sumus, quæ* „ *sit conjunctio hominum, quæ naturalis so-* „ *cietas inter ipsos, his explicatis fontes legum,* „ *& juris inveniri.* Porro in *lib.* 3. *de off.* „ *c.* 17. *p. m.* 338. ait: *Hoc quanquam vi-* „ *deo, propter depravationem consuetudinis,* „ *neque more turpe haberi, neque aut lege san-* „ *citi, aut jure civili; naturæ tamen lege* „ *sancitum est.* Denique *in fine dict. c.* 17. „ concludit: *ex quo intelligitur, quoniam* „ *juris natura fons sit, hoc secundum naturam* „ *esse, neminem id agere, ut ex alterius præ-* „ *detur inscientia.*

„ SENECA ex societate jus aliquod com-„ mune humani generis, & mundi deducit. „ *ep.* 49. Cum quo conveniunt *Cicero, Ari-* „ *stoteles, Aphrodisiensis &c. Vid. Dissert.* „ *proœm.* 1. *c.* 1. §. 7. Idem *Seneca* ait: *na-* „ *tura nos cognatos edidit, &c. illa æquum,* „ *justumque composuit; ex illius constitutione* „ *miserius est nocere, quam lædi. Sen. ep.* 95. „ Et alibi ad jus commune animantium pro-„ vocat. *De Clem. l.* 1. *c.* 18.

„ Jurisconsulti Romani jus Gentium, i. e. „ naturæ, definiunt, quod ratio naturalis „ inter omnes homines constituit, *Leg.* 9. „ *de Just. & jur.* Quod divina providentia „ inter homines constitutum est, §. 13. *Inst.* „ *Jur. nat.* Quod cum humano genere origi-„ nem cepit, *Leg.* 1. *pr. ff. Acqu. R. D.* „ Unde omnes populi partim suo proprio, „ partim communi omnium hominum jure

„ uti dicuntur *pr. Inst. de jur. nat. &c. l. 9. ff. just. & jur.* Hinc passim juris naturæ in „ Romanorum legibus mentio fit. *l.* 14. §. 2. „ *ff. Rit. nupt. &c.*

„ De Scythis ait JUSTINUS, *justitiam* „ *gentis ingeniis coli, non legibus; prorsus,* „ *ut admirabile videatur, hoc illis naturam* „ *dare, quod Græci longa sapientium doctri-* „ *na, præceptisque philosophorum, consequi* „ *nequeunt. Lib.* 2. *c.* 2. Idem de primis Ro- „ manis tradit SALLUSTIUS: *Jus, bo-* „ *numque apud eos non legibus magis, quam* „ *natura valuisse. Catil.* 9. Huc pertinet „ quod de antiquis Germanis refert TA- „ CITUS *de Mor. Germ. c.* 19. *plus apud eos* „ *bonos mores valuisse, quam alibi bonæ leges.* „ De primis mortalibus OVIDIUS ita canit.

Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem, rectumque colebat.

„ I. *Metam. v.* 89. Et TACITUS de eis- „ dem ait: *Vetustissimi mortalium, nulla ad-* „ *huc mala libidine, sine probro, scelere,* „ *eoque sine pœna, aut coercitionibus, age-* „ *bant; neque præmiis opus erat, cum hone-* „ *sta suopte ingenio peterentur; & ubi nihil* „ *contra morem cuperent, nihil per metum* „ *vetabantur. Annal. l.* 3. *c.* 26.

„ Denique hic gentium consensus de exi- „ stentia juris naturæ, magis apparebit ex „ sequentibus, ubi probatum dabimus, eas „ tale jus ex ratione deduxisse, & Deum „ auctorem illius juris fecisse.

„ Inter Christianos res extra omne dubium „ posita est. PAULUS ad Rom. c. 2. v. 14. „ ait: *Cum gentes, quæ legem non habent,* „ *naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt,* „ *ejusmodi legem non habentes sibi ipsi sunt* „ *lex, qui ostendunt opus legis scriptum in* „ *cordibus suis, testimonium reddente illis con-* „ *scientia ipsorum, & inter se invicem cogita-* „ *tionum accusantium, aut etiam defendentium.* „ Conf. *Gregor. Naziangen. Or.* 2. *de Theolo-* „ *gia.* Hieronymus *ad Demetr. de virg.* ait: „ *nec illud parvum argumentum est ad com-* „ *probandum naturæ bonum, quod primi illi* „ *homines per tot annorum spatia absque ulla* „ *admonitione legis fuerunt, non quia Deo* „ *naturæ suæ aliquando cura non fuerit; sed* „ *quia se talem scribat fecisse naturam, ut* „ *eis pro lege ad exercendam justitiam suffi-* „ *ceret.* JUSTINUS in colloquio cum Try- „ phone ostendit, bona quædam esse univer- „ sali natura, & æterna, &c. quædam ali- „ ter se habere. Conf. Lactant. l. 5. c. 8.

„ Judæi quoque jus naturæ agnoverunt. „ RAB-ASAR asserit, statim, ac Adamus „ creatus esset, in eum notitiam legis na- „ turalis introisse, apud *Osiand. in not. ad* „ *Grot. p.* 37. MOSES BAR-CEPHU de „ paradiso *l.* 1. *c.* 28. ait: *cum esset Adamus* „ *naturali lege informatus, quæ in conscien-* „ *tiæ judicio posita est, bonum a malo distin-* „ *guente; cui alteram hanc particularem et-* „ *iam Deus ipse imperavit, ne ederet de ar-* „ *bore scientiæ?* PHILO, *principium libro-* „ *rum Mosis,* inquit, *mirabile, quod mun-* „ *di opificium habet; tanquam mundus legi,* „ *& lex mundo consonet, ac consentiat, &* „ *homo legi obnoxius mox civis mundi eva-* „ *dat, ad naturæ voluntatem, arbitrium-* „ *que actiones suas dirigens, per quam natu-* „ *ram universus hic mundus gubernatur;* apud „ *Lips. Manud. c.* 16. Conf. *Joseph. l.* 10. „ *orig. jud. c.* 10. qui justitiam omnibus ho- „ minibus ex æquo competere, ac Judæis „ commune esse virtutis studium, ait, sine „ qua non possit vita consistere: & Selde- „ nus late id probavit in tractatu de jure „ Naturæ ex doctrina Hebræorum.

„ II. Diximus, Gentes statuisse, *jus na-* „ *turæ ex sola ratione cognosci posse.* CICE- „ RO supponit, Deum hominibus præ cete- „ ris animantibus rationem dedisse. *Cic.* „ *L.* 1. *de Legib. p. m.* 426. 427. & 429. *Sen.* „ *ep.* 67. *p. m.* 294. *de benef. l.* 4. *c.* 18. i. e. „ facultatem ratiocinandi, seu ex præmissis, „ ac subsequentibus argumentandi, disseren- „ di, & concludendi. *Cic. d. pag.* 428. *Lib.* 1. „ *de offic. c.* 4. & *de finib. l.* 2. *p. m.* 86. „ Conf. *Infr. l.* 1. *c.* 1. §. 12. Per hanc „ rationem hominibus constare, ait, Deum „ existere, eumque quædam jussisse, quæ- „ dam vetasse. Cicero rem ita explicat: „ *Homo præclara quadam conditione genera-* „ *tus est a supremo Deo; solum est enim ex* „ *tot animantium generibus, atque naturis,* „ *particeps rationis, & cogitationis, cum* „ *cetera sint omnia expertia . . . Itaque ex* „ *tot generibus nullum est animal, præter ho-* „ *minem, quod habeat notitiam aliquam Dei ...* „ *Ex quo efficitur illud, ut is agnoscat Deum,* „ *qui, unde ortus sit, quasi recordetur, ac* „ *noscat. l.* 1. *de Legib. p. m.* 427. (*pag.* 161. „ *seq. Tom. III. Edit. optimæ Genevensis* 1743. „ *ad usum Delphini.* D.) Ex his præmis- „ sis concludit, jus aliquod dari, *ibid.* „ *pag. m.* 429. *Quibus ratio a natura data* „ *est, iisdem etiam recta ratio data est: ergo &* „ *lex, quæ est recta ratio in jubendo, & ve-* „ *tan-*

„ *tando : si lex, jus quoque. At omnibus ratio. Jus igitur datum est omnibus.* Et paulo ante : *inter quos autem ratio, inter eos quoque recta ratio communis est ; quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus.* Atque hoc thema idem Cicero in sequentibus latius prosequitur. Natura enim jus ortum esse, ita probat : 1. Supponit nos quasi muneribus Deorum (i. e. *ratione*; nam in ea consistere illud munus, antea dixit) instructos, & ornatos esse. 2. Unam hominum inter ipsos esse vivendi rationem. 3. Homines inter se naturali quadam indulgentia, & beneficio, tum etiam societate juris (quæ societas ex *communi ratione* oritur) contineri. Et tandem 4. ita concludit : *quæ cum vera esse concesserimus, qui jam licet nobis a natura leges, & jura sejungere? Cic. lib. 2. de Leg. p. m.* 430. *pag.* 438., & 439. *Græv. in not. ad Cic. 1. de offic. pag.* 58.

„ Sed & mox demonstrabimus, Philosophos veteres per *rationem* intellexisse ipsum Deum. Dictata igitur *rationis* ipsis nihil aliud sunt, quam leges naturæ, & Dei, quæ hominibus ex ratione, quam Deus eis communicavit, innotescit. Ex sola igitur ratione dignosci jura naturæ possunt. Hinc Apostolus existentiam juris naturalis probaturus provocat ad gentium conscientiam, quæ eos, per justas rationis conclusiones, vel excusat, vel accusat.

„ Errant igitur 1. Seldenus, Bodinus, aliique, qui rationem obscuram nimis, indeque ex revelatione supplendam esse, existimant. *Vid. Dissert. Proœm. XI.* §. 15. & §. 22. *n.* 4. *Diss. Proœm. XII.* §. 59. 2. Errant quoque qui statuunt, homines ideam innatam habere juris naturalis : adeoque citra ratiocinationis vim ipsis innotescere quid justum, quid injustum sit. *Strimes in charitol. sacra f.* 231. *f.* 235. *seq. Roel. de ideis innatis. &c.* Nam contrarium probant, *Chauvin de relig. nat. l.* 3. *c.* 2. *p.* 331., *usque ad pag.* 335. *de Vries Exerc. ration. III. Vid. Dissert. Proœm. XII.* §. 59. 3. Errant qui jura naturæ ignorari posse ab hominibus, adeoque nec pœnæ reos esse, existimant. *dict. Diss. Proœm. XII.* §. 59.

„ „ III. Omnes gentes in eo quoque conveniunt, *Jus, quod a natura est, non nisi Deum auctorem habere posse.* CHRYSIPPUS *naturam*, inquit, *sequi oportere, nihil eorum faciendo, quæ vetat, atque abdicat communis illa lex, i. e. recta ratio per omnia permanens, quæ ipsa est in Jove hoc ; principe, & rectore omnium, quæ sunt. Laert. in vit. Zenon. L. VII.* 88.

„ Idem Chrysippus ait, *non posse inveniri principium aliud, aut originem justitiæ, quam ab Jove, & communi natura ; inde enim initium duci debere, ubi de bonis, malisve disserendum est.* Grot. *in not. ad proleg.* §. 12. EPICTETUS, Stoicorum finem, *secundum naturam vivere*, explicans, id ait esse *mentem suam submittere gubernanti omnia menti, sicut boni cives legi civitatis. Epict. l.* 1. *c.* 12. Plutarchus docet, *Jovi non assidere justitiam, & æquitatem ; sed ipsum esse justitiam, & æquitatem, antiquissimam, & perfectissimam legum. Ad princ. indoct. Tom.* 2. *p.* 781. ZENO *naturalem legem divinam esse censet, eamque vim obtinere recta imperantem, prohibentemque contraria. Cicer. de Nat. Deor. l.* 1. *c.* 14.

„ Atticus originem juris investigaturus supponit 1. *Deorum immortalium natura, ratione, potestate, mente, numine, naturam omnem divinam regi.* 2. Hominem *a supremo Deo* præclara quadam conditione generatum esse, quia particeps est rationis, & cogitationis. 3. Atque ex hac communione rationis, necessario inter homines, ait, sequi communionem Juris. *Cic. lib.* 1. *de Legib. p. m.* 426. *seq.*

„ Cicero *l.* 5. *de finib. c.* 5. ait, *illis demum justitiam offerri, qui cognitum habent quod sit summi rectoris consilium, quæ voluntas.* Et in fragmentis de Republica ita describit jus naturæ. *Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac ; sed & omnes gentes, & omni tempore, una lex, & sempiterna, & immortalis continebit, unusque erit quasi communis magister, & imperator. Deus ille legis hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur.* Conf. Lactant. *l.* 6. *c.* 8.

„ Stoici *Principem illam legem, & ultimam, mentem esse*, dicebant, *omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei ; ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata.* Cic. *l.* 2. *de Legib. c.* 4. *Atque hanc legem non modo seniorem esse, quam ætatem populorum, & civitatum ; sed æqualem illius, Cælum, atque terras tuentis, & regentis Dei*, ibid.

„ *Eamque non tum demum esse cœpisse, cum* „ *scripta est; sed tum, cum orta est: ortam* „ *autem simul esse cum mente divina*. Unde „ concludunt: *quamobrem lex vera, atque* „ *princeps, apta ad jubendum, & ad ve-* „ *tandum, ratio est recta summi Jovis*. ibid.

„ Cicero vim Lucretiæ illatam improba- „ vit, etsi nulla lex de stupro Romæ lata „ esset; rationem addit: *erat enim ratio pro-* „ *fecta a rerum natura, & ad recte faciendum* „ *impellens, & a delicto avocans, quæ orta* „ *simul est cum mente divina. Quam ob rem* „ *lex vera atque Princeps apta ad juben-* „ *dum, & ad vetandum, ratio est recta sum-* „ *mi Jovis. Cic. de Legib. L. 2. c. 4.*

„ HESIODUS justitiam Jovis filiam „ fingit, quæ a mortalibus se læsam apud „ patrem, Jovem nimirum, queritur. Ἔργων „ *p. m.* 18. *in fin.* Et alibi diserte ait, „ Deum hominibus legem dedisse.

Justitia quidem animum adjice, violentia vero
oblivijscere prorsus.
Namq; hanc hominibus legem disposuit Saturnus.

„ & mox,

Humano generi nam lex datur ab Jove summo.
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egeni.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

„ *Vid. Grot. l. 1. c. 1. §. 11. n. 1.*

„ Sophocles *in Oedip. Tyrann. n.* 875. *p.* „ *m.* 276. jus naturæ describit:

Leges, quæ coelitus
Data sunt, quarum
Solus Deus pater est, neque eas
Mortalis hominum natura peperit.

„ XENOPHON *l.* 4. *memorab. n.* 808. „ de legibus non scriptis, quæ ubivis loco- „ rum, eodem modo, observantur, ita quæ- „ rit, *Hasne dicere potes ab hominibus esse* „ *conditas? Qui possim, inquit, cum homines* „ *universi convenire non possint, nec eodem* „ *sermone utantur. Quosnam igitur, ait, has* „ *leges hominibus condidisse arbitraris? Equi-* „ *dem, ait, his a diis ferri existimo*. Imo jus „ a Jove ejus auctore, dictum esse, philoso- „ phi existimant. *Grot. proleg.* §. 12. Hoc est „ quod ANAXARCHUS, licet nimium in- „ distincte, indigitare voluit, dum ait, „ *non ideo quid Deum velle, quia justum est,* „ *sed justum esse, i. e. jure debitum, quia* „ *Deus vult. Vid. Grot. L. 1. c. 1. §. 15.*

„ Ipsa vox juris *naturæ* innuit, juris ejus „ auctorem esse Deum. Philosophi enim per „ naturam non intelligunt naturam natura- „ tam; sed naturæ potentiam, naturam na- „ turantem, i. e. Deum. *Vid. Sen. l.* 2. „ *Nat. quæst. c.* 45. *l.* 4. *de benef. c.* 7. & 8. „ *Plin. l.* 1. *c.* 7. *Selden. de jure nat. l.* 1. *c.* „ 8. *Pufend. de jur. nat. l.* 1. *c.* 3. *Chrysost.* „ *in not. apud Grot. ad proleg.* §. 12.

„ Denique illi, qui jus naturæ ex *ratio-* „ *ne* naturali deducunt, eo ipso asserunt, „ Deum ejus juris esse auctorem. Sane JCti „ Romani jus naturæ, seu Gentium, defi- „ niunt, *quod ratio naturalis inter omnes* „ *homines constituit. l.* 9. *ff. just. & jur.* Et „ Cicero legem naturæ passim vocat *rectam* „ *rationem in jubendo, ac vetando. L.* 1. *de* „ *leg.* At per rationem nihil aliud intelli- „ gunt, quam auctorem rationis Deum.

„ Vulgo enim notum est, veteres per *ra-* „ *tionem* ipsum Deum intellexisse. Rationem „ enim crediderunt particulam auræ divinæ, „ partem spiritus divini, *Sen. ep.* 66. decer- „ ptam ex mente divina, *Cic. l.* 5. *Tusc.* „ *qu. p. m.* 254. ipsumque Deum in huma- „ no corpore hospitantem, *Sen. ep.* 31. & „ *ep.* 41. Hinc JUSTINIANUS illud jus, „ quod Ulpianus ex *ratione naturali* dedu- „ cit, describit, *quod divina providentia con-* „ *stitutum est*, §. 13. *Inst. de Jur. nat. gent.* „ &c. Et ZENO communem naturæ le- „ gem describit, *rectam rationem per omnia* „ *permanentem, quæ ipsa est in Jove. Laert.* „ *in Zenone.* Unde Hierocles in aureo car- „ mine PYTHAGORÆ idem esse, ait, *ra-* „ *tioni parere, ac Deo. Natura enim, quæ* „ *rationis est particeps, cum splendorem suum,* „ *suamque lucem sortita est, ea ipsa amplе-* „ *ctitur, quæ divina lex statuit, nec discre-* „ *pat a Dei sententia animus, qui secundum* „ *Deum se habet*. Et PHILO *rectam ratio-* „ *nem*, ait, *esse legem mentiri nescìam, ut-* „ *pote quæ ab immortali natura insculpta sit* „ *immortali intellectui*. In libro, *omnem vi-* „ *rum bonum esse*. Sed & TRISMEGIS- „ TUS Deum, & mentem pro synonimis „ habet: eaque PLATONIS, aliorumque „ opinio fuit. *Vid. Grev. in not. ad Cicer.* „ *l.* 1. *de offic. c.* 10. *p. m.* 314. *Add. Senec.* „ *ep.* 32.

„ Certissimum igitur est, Gentes solum „ Deum, seu rationem, ac mentem, au- „ ctorem juris naturalis constituisse.

„ Ex his apparet, impiam esse sententiam

eorum,

„ eorum, qui asserunt, non peccare eos, „ qui Deum ignorant. Sfondratus ait, *Deum* „ *ignorare, id quoque magna beneficii, &* „ *gratiæ pars fuit; cum enim peccatum sit* „ *essentialiter offensio, & injuria Dei, sub-* „ *lata Dei cognitione necessario sequitur, nec* „ *injuriam, nec peccatum, nec pœnam æter-* „ *nam esse. Nod. prædest. dissol. p.* 1. §. 2. „ §. 152. Quam hæresin etiam defendunt, „ Pulton, Blondel, Eberson, Arriaga & „ alii. *Vid. Paral. de la philos. payenne fol.* „ 4. 5. 9. 25. 26. An quæso, posita ratione, „ & posito Deo auctore rationis, ignorare „ licet, Deum Creatorem hominum existe- „ re? an ignorare licet, hominem cultum „ debere Creatori suo? an ignorare licet „ Creaturæ, fas non esse turbare jura cui- „ que hominum a Creatore concessa? Re- „ ctius Grotius principia juris naturalis per „ se patere, atque evidentia esse, ait, fer- „ me ad modum eorum, quæ sensibus ex- „ ternis percipimus: idque probat exemplo „ chori (ex fœminis, iisque barbaris con- „ stantis) apud Euripidem, qui probat di- „ cta Polynices: nimirum, *regulas æqui, &* „ *boni, rudibus pariter, & doctis patere.* „ *Grot. prol.* §. 39.

„ Gentes quoque IV. in eo conveniunt, „ *jus naturæ imponere humano generi necessi-* „ *tatem agendi, vel non agendi.* Nam ex „ definitione obligationis id sequitur, quæ „ est vinculum juris, quo quis necessitate „ adstringitur. &c. *Leg.* 3. *de oblig. & act.* „ Sane, si obligationem, si necessitatem „ demis juri naturæ, ipsam justitiam fundi- „ tus tolles: **CHRYSIPPUS** *naturam*, ait, „ *sequi oportere, nihil eorum faciendo, quæ* „ *vetat, atque abdicat communis illa lex:* „ *Laert. in vit. Zenon.* **CICERO** stuprum „ Tarquinii illicitum fuisse, etsi nulla lex „ Romæ de stupris lata fuerit, ita probat. „ *Erat enim ratio profecta a rerum natura, &* „ *ad recte faciendum impellens, & a delicto* „ *avocans, quæ non tum demum incipit lex* „ *esse, cum scripta est, sed tunc, cum orta* „ *est: orta autem simul est cum mente di-* „ *vina. Quamobrem lex vera, atque princeps,* „ *apta ad jubendum, & ad vetandum, ra-* „ *tio est recta summi Jovis. Lib.* 2. *de Le-* „ *gib. c.* 4.

„ Cicero, juris principia investigaturus, „ a lege juris exordium deducit, eamque „ definit, rationem summam insitam in na- „ tura, *quæ jubet ea, quæ facienda sunt,* „ *prohibetque contraria &c.* Et mox: *itaque* „ *arbitrantur prudentiam esse legem, cujus e-* „ *vis sit, ut recte facere jubeat; vetet delin-* „ *quere. Cic. Legib. L.* 1. *p. m.* 426. Addit, „ quibus ratio natura data est, iisdem etiam „ recta ratio data est: ergo & lex, *quæ est* „ *recta ratio in jubendo, & vetando. ibid.* „ *pag.* 429. Et alibi: est enim unum jus, „ quo devincta est hominum societas, & „ quod lex constituit una: quæ lex est *re-* „ *cta ratio imperandi, atque prohibendi. ibid.* „ *p. m.* 431. Idem ait, Legem naturæ esse „ æternum quiddam, quod universum mun- „ dum regeret, *imperandi, prohibendique sa-* „ *pientiam*, Principem legem, & ultimam „ mentem esse, omnia *ratione aut cogentis,* „ *aut vetantis Dei.* Addit: est enim ratio, „ mensque sapientis *ad jubendum, & de-* „ *terrendum* idonea. Cic. Leg. l. 2. p. m. 438.

„ ZENO *naturalem legem divinam esse* „ *censet, eamque vim obtinere recta imperan-* „ *tem, prohibentemque contraria.* Cic. l. 1. „ Leg. c. 14.

„ Cicero jus naturæ describit, *Legem eo-* „ *rum, quæ natura civilia sunt, animan-* „ *tium; præceptricem quidem faciendorum,* „ *prohibitricem autem non faciendorum.* Cic. „ *L.* 2. *Leg.* Et alibi, *rectam rationem sum-* „ *mi Jovis aliquid vel vetantis, vel juben-* „ *tis.* Lib. 2. de Leg. c. 22. & 23. Alibi „ ait, *Est vero lex recta ratio naturæ cogno-* „ *scens, quæ vocet ad officium jubendo, vel* „ *vetando. L.* 3. *de rep. apud Lactant.*

„ Porro & V. verum est, omnes quoque „ Gentes, quæ jus naturæ admittunt, do- „ cuisse, illud *in jure suo cuique tribuendo* „ consistere. Ipsa definitio justitiæ id indi- „ gitat, & late id auctoritatibus probavi- „ mus in *Dissert. proœm. XII.* §. 53. CI- „ CERO l. 3. de off. inquit: *Legibus popula-* „ *rum constitutum est, ut non liceret sui com-* „ *modi causa nocere alteri... Hoc magis exi-* „ *git ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina,* „ *& humana; cui legi qui parere velit, nun-* „ *quam committet ut alienum appetat, &* „ *id, quod alteri detraxerit, sibi assumat.* „ PYTHAGORAS ait, *justitiam in absti-* „ *nendis alienis, & neminem lædendo, &* „ *utilitatem suam ex aliorum damnis non ca-* „ *ptando, magnam partem consistere.*

„ Denique VI. omnes moratiores gentes „ statuunt; *Deum transgressoribus jurium* „ *naturalium pœnas tum temporales, tum* „ *æternas minari.* Legem naturæ violantes „ impii in Deum dicuntur, *Cic. l.* 3. *de be-* „ *nef. c.* 6. adeoque ideo pœnam pati debe-

(C 4) re,

„ re: *Dominos enim esse omnium*, & *mode-* „ *ratores Deos*, (ait idem Cicero, *L.* 2. „ *de Legib. p. m.* 439.) *eaque*, *quæ geruntur*, „ *eorum geri judicio*, *ac numine*; *eosdemque* „ *optime de genere hominum mereri*, & *qua-* „ *lis quisque sit*, *quid agat*, *quid in se* „ *admittat*, *qua mente*, *qua pietate colat*, „ *intueri*; *piorumque*, & *impiorum habere* „ *rationem*. Atque ex hac ratione a Diis „ judices inferorum constituti finguntur, quo- „ rum arbitrio hominibus post fata pœ- „ næ infligerentur, aut præmia contingerent. „ *Vid. Schævii Mytholog. voce Æacus*.

„ Antigone, quæ spreta lege Creontis „ fratrem sepeliverat, ad leges naturæ pro- „ vocavit, addens:

Has ego non debui metu cujusquam violare, & *apud Deos pœnas dare*. Sophocl. in Antig. v. 453.

„ HOMERUS tradit, Jovem sævire ira- „ tum iis, qui justitiam expellunt, Deorum „ reverentiam non curantes. *Iliad. XVI. p.* „ *m.* 581. *Et in Odyss. XIII. v.* 213.

Jupiter ipsos ulciscatur deprecabilis, qui & alios homines inspicit, & *plectit quicunque peccant*.

„ EURIPIDES ait, *quisquis mortalium* „ *improbus est*, *illum dii puniunt*. v. 440. „ Justitiam semper comitari Deum ad pu- „ niendum eum, qui a lege divina discedit, „ auctor est PLATO *de Leg. l.* 4. *p. m.* „ 716. idque ex *Æschilo*, *Theocrito*, *Calli-* „ *macho*, *Menandro*, *Plauto*, *aliisque* pro- „ bat *Auctor libri* de la philosophie payen- „ ne, *part.* 1. *c.* 11. *art.* 2.

„ CICERO ait, *scelerum in homine*, *at-* „ *que impietatum*, *nulla expiatio est*; *itaque* „ *pœnas luunt* &c. *Libr.* 1. *de Legib. p. m.* „ 430. Et mox: *quod si homines ab injuria* „ *pœna* (Civili), *non natura arcere debe-* „ *rent*, *quænam sollicitudo vexaret impios* „ *sublato suppliciorum metu? Quod si pœna*, „ *si metus supplicii*, *non ipsa turpitudo de-* „ *terreret ab injuriosa*, *facinorosaque vita*, „ *nemo est injustus* &c. *Nam quid faciet is* „ *homo in tenebris*, *qui nihil timet nisi te-* „ *stem*, *vel judicem*. Et alibi, *utiles esse has* „ *opiniones*, ait, *cum intelligit*, *quam multos* „ *divini supplicii metus a scelere revocaverit*. „ *Libr.* 2. *de Legib. p. m.* 440.

„ Porro in Libr. 3. de republica ait: *Ille* „ (Deus) *legis hujus inventor*, & *lator*, „ *cui qui non parebit*, *ipse se fugiet*, & *na-* „ *turam hominis aspernabitur*, & *hoc ipso* „ *maximas luet pœnas*, *etiamsi cætera suppli-* „ *cia*, *quæ putantur*, *effugiat*.

„ HESIODUS justitiam Jovis filiam fin- „ git, quæ apud patrem se læsam queritur, „ atque ideo patrem varias calamitates, va- „ riaque pœnarum genera in humanum ge- „ nus decernere, tradit. Ἐργων *p. m.* 18. „ Deum peccata hominum ulcisci, docet „ CHRYSIPPUS in *lib.* 1. *de just. apud* „ *Græv. in not. ad Cic. l.* 1. *de offic. c.* 7. *p.* „ *m.* 27. Neminem sine damno malum esse, „ EPICTETUS ait.

„ Hinc HOBBESIUS, aliique, qui pœ- „ nas æternas in violatores juris naturæ non „ obtinere tradunt, omne justitiæ naturalis „ fundamentum evertunt: quod naturæ ra- „ tionibus probavi in *Differt. proœm. XI.* §. „ 10. *n.* 5. *seq.* & *Differt. proœm. XII.* §. „ 67. Conf. omnino *Cumberland de Legib.* „ *nat. cap.* 5. *per tot.* & §. 12. 35. *seq. Sel-* „ *den. De Jur. Nat. Hebræor. l.* 1. *c.* 4. *p.* „ 47. *p.* 49. & *p.* 79.

Quod & nostro sæculo non desunt) „ Quo „ pertinent Hobbesius, Spinosa, Machia- „ vellus, aliique.

Et olim non defuerunt) „ Uti ex Aristip- „ po, Theodoro Atheo, Anaxarcho, De- „ mocrito, Pyrrhone, Diogene, Epicuro, „ Euphemio, &c. probavimus.

Hanc juris partem) „ Cujus juris? quod „ inter populos plures, & populorum recto- „ res intercedit. *Vid.* §. 1.

Quasi nihil ejus præter inane nomen existe-ret) „ Inter gentilium Philosophos discepta- „ tum fuit, an virtus in re sit, an saltem „ in opinione: *Cic. de Off. l.* 2. *c.* 2. Posterius „ Brutus moriens dicebat, *non in re*, *sed in* „ *verbo esse virtutem*. *Flor. L.* 4. *c.* 7. Her- „ cules quoque paria protulisse fertur. *Vide* „ *Bayle diction. voc. Brutus Conf. Differt.* „ *proœm. XI.* §. 30.

In omnium fere ore est) „ Auctor duplex „ hominum genus notat, quorum alterum „ *summæ potestati* nihil vetitum esse statuit; „ alterum vero contendit, *in bello* nullum „ jus obtinere. Prioribus respondet §. 21. „ 22. 23. & 24. posterioribus §. 25. *seq.* At „ bene notandum est, loqui eos de eo, „ quod actu fit, non quod fieri debet. Dein- „ de, jura dicuntur in utroque casu cessare, „ quia sine effectu sunt, & executio deficit; „ in *principe*, quia superiorem non habet; „ in *bello*, quia Judex inter populos non da- „ tur, sed solo Marte lis disceptatur.

Nihil

Nihil injustum, quod utile) „ Quod Auctor refutat *infr.* §. 21. *seq.*

In summa fortuna id æquius, quod validius) „ Sunt hæc verba Tiridatis apud Tacitum 15. *An.* 1. *non ignavia magna imperia contineri, virorum, armorumque faciendum certamen; in id, summa fortuna æquius, quod validius.* Eventus enim belli instar sententiæ est: adeoque is, qui armis, & bello superior est, justam habere causam videtur; alius enim judex non est. Conf. *Cic. l.* 3. *de Republ. Seneca l.* 7. *Benef.* C. 27. *Isocrates in Archidamo. Demosthenes apud Tesm. & Gron. h.*

Et rempublicam sine injuria geri non posse) Idem ait Democritus apud Stobæum *Serm.* 152. ibi: *hic præsens reipubl. status est, ut fieri non possit, quin optimi quoque Principes iniqui quid committant.* In originem illius proverbii inquirit Ludovicus Vives *ad August. de civ. Dei l.* 19. *c.* 21. *Vetus est illud, sine injustitia ne Jovem quidem posse principem agere: cum respublica ad se, suamque libertatem tuendam, sæpe cogeretur cum civibus agere inique, tum ad augendam potentiam multa contra jus, & bonum patraret, quæ prospere deinde succedebant, Romani homines antiquum illud dictum interverterunt, dixeruntque sine injuria regi rempublicam non posse.* Conf. *Tesm. & Gron. h.*

Ferme Martem habent arbitrum) „ Ex eo, quod bella Martem habeant arbitrum, non sequitur, justitiam a bellis excludi: tantum id abest, ut potius Mars, qui Deus est, ac bellis præsidet, juris vindex constituatur.

Non vulgi tantum opinio bellum ab omni jure abesse) „ Quia vulgum experientia docet, omnia vi fieri.

Sed & viris doctis, ac prudentibus) „ *Conf. infr. l.* 2. *c.* 22. §. 3.

Opposita inter se jus, & arma) „ Dictum jam est, plerosque loqui de jure scripto, adeoque de jure Civili; id enim in bello civili negligi solet. Atque hoc sensu Ennius juri opponit ferrum. Conf. *Livium l.* 3. *c.* 44. *Justinum l.* 8. *c.* 1. *Syllam apud Appian. Mithrid. n.* 210. *Plutarchum in Cæsare, Lucanum* 1. *v.* 277. *apud Tesm. in not. h. lit. K. & l.*

Non ex jure manu consertum) „ Qui est modus vindicandi juri Romano proprius; eumque explicat Gellius his verbis: *Manum conserere est, de qua re disceptatur in re præsenti, sive ager, sive quid aliud est, dum adversarium simul manu prenderet, in ea re omnibus verbis vindicar:, id est vindicia: correptio manus in re atque in loco præsenti, apud Prætorem ex duodecim tabulis fiebat; in quibus ita scriptum est: SI. QUI. IN. JURE. MANUM. CONSERUNT. Sed postquam Prætores, propagatis Italiæ finibus, datis jurisdictionibus, negotiis occupati, proficisci vindiciarum dicendarum causa longinquius res gravabantur, institutum est contra XII. Tabb. tacito consensu, ut litigantes non ex jure apud Prætorem manum consererent, sed ex jure manu consertum vocarent; i. e. alter alterum ex jure ad conserendum manum in rem, de qua ageretur, vocaret: atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam in jus ad urbem in Prætorem deferrent: & in ea gleba, tamquam in toto agro, vindicarent. Idcirco Ennius, significare volens, ait, non, ut ad Prætorem solitum est, agi legitimis actionibus, neque ex jure manu consertum, sed bello, ferroque, & vera vi, atque solida; quod videtur dixisse, conferens vim illam civilem, & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret, cum vi bellica, & cruenta.* Noct. Att. l. 20. c. 9.

Jura negat sibi nata) „ Verba hæc sunt hominis ferocis, iracundi, & inexorabilis, uti Achillem describit Horatius *art. poet. v.* 122.

Et alius) „ Julius Cæsar cum Rubiconem transiret, ita loquens inducitur a *Lucano* 1. 225.

Cæsar ut adversam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiæ vetitis & constitit arvis,
Hic, ait, hic pacem, temerataque jura relinquo;
Te, fortuna, sequor: procul hinc jam fœdera sunto.
Credidimus fatis; utendum est judice bello.

„ Ex his ipsis verbis apparet, Cæsarem jura civitatis suæ, quæ Pompejum temerasse ait, *relinquere*: ac declarare, se non amplius *jure* cum concive agere, sed armis, & bello.

Ipse oris tam verecundi Pompejus) „ Seneca mores Pompeji ita describit: *nihil erat mollius ore Pompeji; numquam non coram pluribus erubuit, utique in concionibus.* epist. *XI.* Unde *os probum ejus* Plinio. *l.* 7. *c.* 12. & 37. 2. Probus autem

lati.

„ latinis auctoribus idem, qui verecundus. „ *Gron. h.* Sallustius eum dixit *oris probi*, „ sed addit: *animi autem inverecundi*; quod „ posterius indignatus est Lenæus libertus, „ idque scriptis quoque vindicavit. *Lips. ad* „ *Senec. d. ep. XI.*

Armatus, leges ut cogitem) „ Hæc verba „ Pompeji sine dubio de legibus civilibus „ intelligenda sunt.

AD §. 4.

AUCTOR Christianos scriptores quoque in ea opinione fuisse, ait, *in bellis jura non obtinere*.

Additio.

„ Augustinus ait: *quicquid vastationis*, „ *trucidationis*, *deprædationis*, *concremationis*, *afflictionis in illa clade commissum est*, „ *fecit hoc consuetudo bellorum*. *De Civ. Dei.* „ *l.* 1. *c.* 3. At Scriptores allegati loquuntur de abusu; nam *difficillimum est*, *esse* „ *in bello innocentem*. *Sen. ep.* 120. *& L.* 4. „ *benef. c.* 37. *Tac. Ann. I. c.* 38. *Tesm. h.* „ Sane, etiam in justissimo bello multa iniqua a militibus committuntur. Præterea „ loquuntur de eo, quod virtutis est, quia „ etiam ab eis, quæ jure licita sunt, abstinere, laudem meretur. *Vid. Grot. l.* 2. „ *c.* 24. *per tot.* inprimis §. *fin.* Conf. *Gail.* „ *de pace publ. lib.* 1. *c.* 4. *n.* 33. *seq.*

Qui ita sentiunt) " Scil. non dari jus naturæ inter populos, vel bellum saltem ab „ omni jure abesse.

Dubium non est, *quin oppositurì sint*) " Si „ enim tale jus naturæ non datur, cum ratione insanire videtur is, qui tractationem juris vel nullius, vel incerti, suscipere, illudque ratione certum facere vult.

AD §. 5.

AUCTOR, ut de rationibus eorum, qui existentiam juris naturæ negant, constet, hic Advocatum eis dat Carneadem, insignem Philosophum, & vere Atheum, qui natura nullum jus esse, sed illud ex utilitate ab hominibus inventum esse, docuit.

Frustra de jure suscipiatur disputatio, *ubi jus nullum*) „ Frustra enim de qualitatibus „ entis disputatur, nisi probetur, ens ipsum „ existere.

Gravissimum errorem breviter refellit) „ I. „ e. examinare rationes eorum, qui existimant, jus inter populos plures non existere.

Ne cum turba res nobis sit) „ In qua „ omnes clamant, omnia ancipitia, & in- „ certa sunt, imo contraria sæpe. *Tesm.* „ *& Gron. h.*

Quod Academiæ suæ summum erat) Triplex enim fuit secta Philosophorum, 1. Academica, 2. Peripatetica, & 3. Stoicorum. *Cicero l.* 1. *Leg. c.* 13. Prior de quavis re in utramque partem disputare, i. e. tam pro vero, quam pro falso eloquentiæ vires intendere solebat. Carneades, qui huic sectæ addictus fuit, justitiam naturalem oppugnavit, & homines, aliasque animantes ad utilitates suas natura ducente ferri, dixit: adeoque summam stultitiam esse existimavit, si utilitati suæ renunciarent aliorum utilitati consulendo. Unde concludit, homines demum pro varia utilitate jura sibi sanxisse, eaque pro lubitu iterum mutare posse. Quæ sententia *infra* §. 16. refutatur.

Additio.

„ Carneades nonaginta annorum senex, „ *Cic. Acad. qu.* 2. 6. homo omnium in dicendo acerrimus, & copiosissimus, *id. l.* „ 1. *de orat. c.* 11. qui nullam unquam „ rem in his suis disputationibus defendit, „ quam non probavit, nullam oppugnavit, „ quam non evertit, *idem l.* 2. *de Orat. c.* „ 38. Romam legatus missus est, (forte „ mulctæ deprecandæ causa „ *Tesm. h.* comitibus Diogene Stoico, & Critolao Peripatetico, Athenis tum condemnatis,) *Lactant. l.* 5. *c.* 16. ac ibi copiose *de justitia* „ disputavit, audiente Galba, & Catone „ Censore, maximis tunc oratoribus. Sed „ idem disputationem suam postridie contraria disputatione subvertit, & justitiam, „ quam pridie laudaverat, sustulit; non „ quidem Philosophi gravitate, cujus firma, „ & stabilis debet esse sententia, sed quasi „ oratorio exercitii genere in utramque partem disserendi: quæ sunt verba Lactantii „ de justitia, *c.* 14. *& de div. inst.* 5. 14. *&* „ 17. *Vid. Cic. de republ. l.* 3. Senatus hos „ Philosophos urbe exire jussit, ne juventus „ studium bene dicendi præferret studio bene vivendi. *Gell. Noct. Att. l.* 17. *inf.* „ *Quinctil. l.* 12. *c.* 1. *Muret. Vol.* 2. *orat.* 5. „ *Plut. in Cat. Maj. C.* 44. *seq. Plin. hist.* „ 7. 30. *Macrob.* 1. *Sat.* 5. *Stanlej. de vet.* „ *Phil. hist. part. IV. in Plat. c.* 1.

Ul.

Ut pro falso non minus, quam pro vero) „ Academici enim in utramque partem disputare solebant. *Cic. l.* 1. *de leg.*

Is ergo cum suscepisset justitiæ hujus &c. oppugnationem) „ Non Carneades saltem „ hanc viam iniit, sed & Adimantus, qui „ primum pro justitia verba fecit, præmia „ illi & humana, & divina tribuens: po„ stea pro injustitia quædam adduxit in me„ dium, ac argumenta Trasymachi, & „ Glauconis pro injustitia disputantium fir„ mavit, apud *Platonem de Republ. Dial. I.* „ *in f. & dial. II.* quod vero exercitii tan„ tum causa factum, asseritur *d. dial.* 2.

Jura sibi homines utilitate sanxisse) „ A„ deoque homines natura liberos, nullique „ juri subjectos, vel ex mutuo metu, vel „ ex mutua benevolentia, vel ex alia qua„ vis utilitate, in civitatem coivisse: adeo„ que pacto demum, ac conventione, jura „ quædam constituisse. *Vid. inf.* §. 16. *seq.*

Jus autem naturale) „ Quod non ab ho„ minibus, sed a ratione naturali inter ho„ mines constitutum est.

Omnes enim, & homines, & alias animantes) „ Auctor de neutris id concedi pos„ se, probat. De hominibus, in §. 6. & „ 7. de cæteris animantibus, §. 7. *pr.*

Summam esse stultitiam) „ Quod Auctor „ refutat *inf.* §. 8. *seq.*

Quoniam sibi noceat alienis commodis consulens) „ Sensus est, quod stultus videatur „ is, qui libertatem, quæ homini connata „ est, & motum illum naturæ, quo homo „ ad suas utilitates fertur, respuit in eum „ finem, ut civitatis commodis consulat. „ Deterioris conditionis fore homines, pu„ tat, ac cætera animantia, quæ sine jure „ in infinitum suæ voluptati indulgent.

AD §. 6.

AUCTOR hic respondet generali Carneadis assertioni: *jus naturale nullum dari, quia omnes animantes feruntur, ducente natura, ad suas utilitates*. Reponit Grotius, hominem ut eximium animans, non promiscue, sed cum ratione ad suas utilitates ferri, ita ut etiam aliorum, qui sui sunt generis, commodis prospiciat, quin & futuris. Etenim proprium, ait, hominibus esse *appetitum societatis*, seu affectum socialem, vi cuius feruntur ad commoda communitatis universæ, ejusque tranquillæ, & pro intellectus sui modo ordinatæ &c. At hac responsione non confutatur sententia Carneadis. Etsi enim 1. hic statuat, *animantia ferri ad suas utilitates*, vix est ut intuitu hominum ratione præditorum præsentem saltem utilitatem intelligat, exclusa utilitate futura, & publica, quæ sola constans est. *Vid. infr.* §. 8. Sed & 2. nihil ex hac responsione sequitur. Etsi enim verum sit, homines alienis commodis consulere ex vi quadam sociali, eodem res redit cum Carneadis sententia; quia id faciunt ob suam utilitatem, & homines sequuntur motus hos sociales, quia ipsis boni videntur.

Additio.

„ His adde, verum non esse, humano „ generi proprium esse *appetitum socialem*: „ aut *custodiam societatis humanæ* fontem „ esse juris naturalis; uti late demonstravi„ mus in *Dissert. proœm.* 1. Verior igitur „ responsio est, homines aliorum commodis „ consulentes stultos non esse, quia com„ moda illa a Creatore singulis concessa „ sunt: ratio autem dictat, jura a Creato„ re cuique concessa, ei tribui debere, et„ iam seposita propria utilitate. Illi igitur „ potius stultitiæ notam incurrunt, qui com„ moda aliis ex voluntate Creatoris quæsita „ auferunt, vel turbant.

Quod hic dicit philosophus) „ Scil. Car„ neades, qui jus naturale nullum esse di„ xit. §. 5.

Sed eximium animans) „ Facile concedi„ mus, hominem longe distare a brutis: „ sed videbimus statim, id non esse ab *ap„ petitu* aliquo *sociali* toti generi commu„ ni, qualis neque in hominibus, neque in „ brutis existit; sed ex rationis gradu, quia „ homo novit Creatorem, & voluntatem „ ejus per rationem cognitam habet, atque „ ideo inde obligatur: quæ ratio in brutis „ cessat.

Quam cæterorum genera) „ Nam inter „ animantia quoque unum genus præ alio „ eminet.

Cui rei testimonium perhibent multæ actiones humano generi propriæ) „ Atque huc „ quoque refert Sermonem, utpote peculia„ re Socialitatis instrumentum. *Vid.* §. 7. „ *Conf. Diss. proœm.* 1. §. 37.

Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est appetitus societatis) Dari aliquam Societatem humani generis, negari nequit: ea enim sequitur 1. ex motu universali omnibus

nibus animantibus indito, quia bruta quoque, quæ ejusdem generis sunt, societatem quandam constituunt; cujus rei exempla refert *Cicero l. 5. de fin. c. 19.* De ciconiis, formicis, &c. vide *Quinctil. l. 5. c. 11.* De apibus, vide *Ælianum de animalibus*. 2. Ex indigentia, & necessitate: nemo enim sibi sufficit; pluribus indiget vita humana, quibus per affectum illum socialem Creator consultum voluit. *Proleg.* §. 16. Sane, omnes homines infantes nascuntur, & adeo indigent aliorum auxilio, ut illo deficiente omnibus pereundum esset. 3. Ex rationis usu, cujus finis præcipuus hic est, ut homines mutuo, ac communi consilio res agant, & ut Creatorem communi judicio laudent. 4. Ex sermone, cujus extra Societatem nullus fit usus. *Proleg.* §. 7. *Add. Tesm. h. lit. o.* Nemo enim secum loquitur, sed cum aliis. 5. Ex cognatione, quæ inter omnes homines intercedit; omnes enim ab uno communi stipite descendunt; totum humanum genus una quasi familia, & orbis communis domus est. Atque hoc est, quod *Florentinus* ait, inter homines, naturalem quandam esse cognationem. *Leg. 3. Just. & jur.* Idque facta quoque pagina docet. *Proleg.* §. 14.

Additio.

„ Equidem non nova hæc est sententia, „ societatem aliquam universalem esse inter „ homines. Plerique Romanorum, & Græ„ corum Philosophi thesin hanc adoptarunt. „ *Vid. Cicer. L. 1. de offic. c. 4. c. 7. c. 16.* „ *c. 43. c. 44. & l. 3. c. 17. Idem de fin.* „ *l. 3. p. m.* 117. 118. 119. *& Lib. 2.* „ *de fin. p. m.* 86. *& L. 4. p. m.* 125. *Idem* „ *de Legibus pag. m.* 428. 429. 430. *Idem* „ *Acad. qu. l. 1. p. m. 9. Idem de amicitia. c. 5.* Alias auctoritates, præprimis „ *Senecæ* & *M. Antonini*, allegavimus in „ *Dissert. proœm.* 1. §. 7. §. 19. Adde *van* „ *der Meulen in comment. ad Grot. h.* & „ *Tesm. h.* Aristoteles *L. 9. Mor. c. 9. p.* „ *m.* 154. ait: *Civile animal est homo*, & „ *ad convictum natura aptum*. Idem *pol. l.* „ *1. c. 2. p. m.* 380. *animal sociale esse ho*„ *minem magis, quam omnes apes, & quam* „ *omne gregarium animal*. Et mox: *Natura* „ *igitur omnibus ad hujusmodi societatem est* „ *appetitus*. Idem *Pol. l. 3. c. 6. Homo na*„ *tura est civile animal, ac sociale; ex quo* „ *fit, ut si etiam nihil indigeant mutuo auxi*„ *lio, nihilo minus affectent vitæ societatem*. „ Idem *problem. l. 10. c. 45. p. m.* 895. *Ho*„ *mo a natura sine aliquo beneficio servari* „ *nequit; imperfecte enim prodit*.

„ At in Dissertatione proœmiali I. §. 24. „ seq. probavimus, 1. Naturam hominibus „ talem appetitum societatis, quo illi, qui „ ejusdem generis sunt, ad communitatem, „ & communitatis utilitates feruntur, non „ indidisse. Sane, gentes Americæ nullum „ affectum cum Islandiæ incolis in commu„ nitate vivendi sentiunt, neque ulla ratio „ utilitatis, aut necessitatis eas ad id mo„ vet. Natura familias existere, & per eas „ propagari genus humanum voluit: atque „ in eum finem duplicem sexum procreavit, „ ac utrique appetitum indidit cohabitandi, „ & liberos procreandi. Hæc sola societas „ domestica natura cognita est, eaque sola „ sufficit ad conservationem generis huma„ ni. Demonstravimus 2. inutilem, & sine „ effectu fore hanc communitatem generis „ humani: *tum* quia nullum inde jus, nec „ ulla obligatio inferri potest (quæ sola ra„ tio fictæ illius societatis est): *tum* quia si „ jus inde inferri posset, paucissima saltem „ juris capita inde sequerentur: *tum* quia „ officia natura debita (adeoque existentia „ juris naturalis) demonstrari potest, etsi „ talis appetitus socialis in genere humano „ non exstet. Sed & 3. in *Dissertatione proœ*„ *miali I.* §. 19. *seq.* probavimus, fabulam „ de societate humana ex impiis Gentilium „ principiis originem traxisse.

Communitatis non cujuscumque, sed tranquillæ) „ Ubi non præsens utilitas, sed „ futura, & perpetua, ac constans intelligi„ tur, etsi forte cum præsenti incommodo „ conjuncta sit.

Et pro sui intellectus modo ordinatæ) „ I. „ e. quæ convenit humano intellectui, *vid.* „ *infr.* §. 8. seu naturæ rationali. *Vid. L. 1.* „ *c. 1.* §. 10. *n.* 1.

Cum his, qui sui sunt generis) „ I. e. „ cum genere humano.

Quod ergo dicitur) „ Scil. a Carneade. „ *Vid. supr.* §. 5.

Ita universe sumtum concedi non debet) „ Sed & si concederetur, id tamen non im„ pediret quo minus homines inter se ad „ certa officia obligarentur. Nam Creator, „ qui hominibus, animantibus ratione præ„ ditis, motum indidit suis consulendi com„ modis, motum illum certis finibus inclu„ sit, extra quos suis utilitatibus consulere „ non possunt; atque his casibus renuncia„ re homo suis utilitatibus tenetur, quia „ ipse Deus prohibuit.

AD

AD §. 7.

PERGIT hic Auctor in refutando argumento Carneadis, *quod omnes, & homines, & aliæ animantes, ad utilitates suas natura ducente ferantur:* & ait, id neque in animantibus, nedum in hominibus verum esse. Non in *animantibus*, utpote quas in utilitatem aliorum moveri, probat exemplo fœtus, quem animalia maximo suo incommodo producunt, alunt, conservant, ac defendunt: etiam cum vitæ suæ periculo. Non in *hominibus*; quia homines non, uti bruta, ex principio aliquo extrinseco alienis commodis consulere, ait, sed ex appetitu aliquo societatis rationali: quia nimirum intelligunt, suam tranquillitatem in tranquillitate societatis consistere. *Vid. infr.* §. 18.

Additio.

„ Grotius non tantum pergit in refutando Carneade, *qui omnes animantes ad suas solas utilitates ferri*, dixit: sed & fontem juris naturalis aperit, dum supponit 1. hominem distare a cæteris animantibus in eo quoque, quod ei proprius sit appetitus societatis, i. e. communitatis tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ. *Prol.* §. 6. 2. Quod cum societatis appetitu excellente ei insit facultas sciendi, agendique secundum generalia præcepta. *Prol.* §. 7. Hinc 3. concludit ea, quæ facultati huic conveniunt, esse humanæ naturæ congruentia, *ibid. in fin.* adeoque custodiam societatis humanæ esse fontem juris naturalis proprie sic dicti. *Vid.* §. 8. *seq*

Nam & cæterarum animantium) „ Præter homines; quos itidem ad aliorum, i. e. ad communitatis humanæ utilitates ferri, dixit §. *præc.*

Partim fœtuum suorum) „ Philo *ad decal. præc. V.* ait: *Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ; harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras, mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes.*

Partim aliorum sibi congenerum) „ Apes enim & formicæ in commune laborant. *Quinctil. V.* 11. *Cic. l.* 5. *de finib. c.* 19. Sed & exstant animantia, quæ iis, qui sui generis sunt, assistunt, si vis illis infertur: exemplo suum, corvorum, simiarum. Philo *d. l.* ait: *Canes domorum defensores sunt, quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eis contigerit: dicuntur & canum illi, qui greges comitantur, præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent &c.*

Procedere, credimus, ex principio aliquo intelligente extrinseco) „ Quod principium intelligens Auctor alibi vocat umbram rationis. *L.* 1. *c.* 1. §. 11. *n.* 2. Osiander negat, id procedere ex principio intelligente, sed ex facultate æstimativa, vel ex instinctu, *ad Grot. Prol. obs.* 2. At verius est, homines a brutis, quoad actiones Physicas, rationis gradu saltem differre. Sane, bruta quoque per conclusiones agunt, ac intelligunt, non tantum ea, quæ in præsens, sed & quæ in futurum utilia sunt: optime *Lactantius de ira Dei c.* 7. *Quid tam proprium homini, quam ratio, & providentia futuri? Atqui sunt animalia, quæ latibulis suis diversos, & plures exitus pandant, ut si quod periculum inciderit, fuga pateat obsessis; quod non facerent, nisi inesset illis intelligentia, & cogitatio.* Et Seneca *ep.* 121. *Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, si intellexerint, faciant; quid est, quare Pavonem, quare anserem Gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem sibi accipitrem fugiat! quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet, illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam; nam antequam possint experiri, cavent. Exemplum esto Araneæ textura; quanto judicio fila disponit? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara: in quem finem? ut minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneat.*

„ Neque metuendum est, *rationi humanæ*, vel *religioni* inde aliquid decedere. Nam notavimus alibi præcipuum rationis humanæ in eo consistere, quod ea sola ad cognitionem Creatoris ducat, ac solis hominibus voluntatem Creatoris indicet; qui proinde soli vi illius rationis sciunt, se vel bene, vel male agere, eoque vel pœnam vel præmium mereri. Hic rationis usus totus cessat in brutis: illa cognitum Creatorem, aut ejus voluntatem non habent, adeoque nec bene, nec male facere, & sic nec pœnas, nec præmia mereri possunt.

„ En

„ En veram, & solidam inter Bruta, & homines differentiam. Quam Cicero quoque agnovit: *Ex tot enim generibus nullum esse animal*, ait, *præter hominem, quod habeat aliquam notitiam Dei; unde est ut is agnoscat Deum, qui unde ortus sit, quasi recordetur, ac noscat*. L. 1. *de Leg.* p. m. 427.

„ Apparet ergo, principium hoc intelligens, quo animantia ad suas utilitates feruntur, in brutis non magis extrinsecum esse, quam in hominibus: utrobique est intrinsecum quoad actiones has physicas: utrique agunt juxta certas conclusiones, quæ intelligentiam, & cogitationem supponunt. Quinctil. 2. *Inst.* 16. ita rem explicat: *Moliri cubilia, & nidos texere, & educare fœtus, & excludere, quin etiam reponere, non nullius fortasse rationis est; sed quia carent sermone, quæ id faciunt, muta, & irrationabilia vocantur*.

Quia circa actus alios) „ Præter studium in fœtum suum, & alios sibi congeneres.

Istis neutiquam difficiliores) „ Adeoque quos, si ex principio interno agerent, eadem facilitate expedire possent.

Par intelligentia in illis non apparet) „ Secus, ac in homine, qui circa similia similiter agere novit, uti statim id explicat.

Idemque) „ Quod scil. ex principio aliquo extrinseco, non vero ex principio aliquo intelligente, seu interno, ad aliorum utilitatem ferantur.

In quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio) „ Imo id ipsum oritur ex aliqua intelligentia, & ex ratione, utut imperfecta; quia propensio illa tantum se exerit in eos, qui bene infantibus faciunt: non ergo ex principio aliquo externo.

Sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit) „ Sed hæc misericordia prorumpit saltem intuitu eorum, qui infantibus voluptatem aliquam procurant: adeoque hoc quoque sequitur ex principio aliquo intelligente. Hinc bene observat Osiander, in genere assertum Grotii verum non esse: livoris, ac invidiæ semina in infantibus quoque existere, & in ipsis actibus illorum deprehendi. *ad Proleg. Grot. Obs.* 3.

Homini vero perfectæ ætatis &c.) „ Differentiam hic ponit inter infantem, & hominem, cui maturum est judicium; illum enim agere, ait, ex principio aliquo intelligente intrinseco.

Cum circa similia similiter agere norit &c.) „ Secus, ac in brutis, de quibus paulo ante dixit, *parem in illis intelligentiam circa alios actus aliis neutiquam difficiliores, non apparere*: secus quoque, ac in *infantibus*; hos enim non ex principio aliquo intrinseco utilitatum suarum studium respectu aliorum temperare putat, sed ex principio aliquo intelligente extrinseco.

Cum societatis appetitu excellente) „ Per appetitum societatis excellentem intelligit appetitum communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ. *Vid.* §. 6.

Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem) „ Alibi observavimus, sermonem non esse instrumentum particulare societatis, nedum societatis universalis, qualem non agnoscimus. Sed & usum sermonis extra omnem societatem, immo brutis quoque usum ejus communem esse, probavimus in *Diss. Proœm.* I. §. 23. & §. 37.

Inesse etiam facultatem sciendi, agendique secundum generalia præcepta) „ I. e. intelligere, quid naturæ societatis ratione utentium congruat, *Prol.* §. 7. quid ei repugnet, *l.* 1. *c.* 1. §. 3.

Par est intelligi) „ Sensus est: homini perfectæ ætatis convenire, ut intelligat, sibi inesse facultatem talem sciendi. &c.

Cui) „ Facultati, scilicet, sciendi, agendique juxta præcepta generalia.

Ea jam sunt non omnium quidem animantium) „ Utpote quæ non circa similia similiter, (i. e. non vi facultatis sciendi, agendique juxta præcepta generalia, sed ex principio aliquo intelligente extrinseco,) agere norunt.

Sed humanæ naturæ congruentia) „ Ut proinde thesis Carneadis, *omnes, & homines, & alias animantes, ad utilitates suas natura ducente ferri*, fallat in hominibus perfectæ ætatis, qui agunt juxta principia generalia.

A D. §. 8.

INITIO horum prolegomenorum diximus (*Vid.* §. 1.) Grotium *quatuor species jurium universalium* statuere. Cum vero omnes hæ species, ante Grotium, quoad denominationem, definitionem, imo quoad plerosque effectus, incognitæ fuerint: „ ipse

„ ipse autem obiter saltem generalia sua principia exponat, & in ipso tractatu demum exemplis ea illustret, ac exceptiones, & limitationes addat; operæ pretium esse duximus, principia Auctoris paulo plenius statim initio exponere, & compendio repetere ea, quæ latius in *quatuor prioribus dissertationibus proœmialibus* exposuimus.

„ *Prima* igitur (nam de reliquis speciebus infra §. 9. 12. & 17. agetur.) & præcipua juris universalis species GROTIO est JUS SOCIALE. Supponit enim *I.* hominem præ aliis animantibus ferri ad communem societatem, tranquillam, & rationalem: adeoque existere inter homines appetitum, ac affectum socialem. *Proleg.* §. 6. 7. 14, & 16. *L.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 2. *l.* 2. *c.* 25. §. 6. *II.* Posita tali societate concludit, dari jus naturæ, quia sine jure nulla societas subsistere possit. *d. prol.* §. 8. Unde *III.* fontem juris naturalis esse, ait, *custodiam humanæ societatis:* adeoque natura *justa* esse quæ conveniunt illi societati; *injusta* autem, quæ naturæ societatis ratione utentium repugnant. *Prol.* §. 7. *l.* 1. *c.* 1. §. 3. & *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. Atque hoc jus *IV.* speciatim vocat JUS SOCIALE, *Prol.* §. 12, quia facultatem agendi in solo societatis respectu indigitat. *L.* 3. *c.* 1. §. 2.

V. Existere autem tale jus, ait, etsi detur, Deum non esse, *Proleg.* §. 11; quia ex appetitu societatis fluit, adeoque ex principiis internis. *Proleg.* §. 18. *in fin.* & §. 12. *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. & 5. Indeque moralem necessitatem, ac intrinsecam bonitatem huic juri inesse, statuit; non quia Deus actus hos determinavit; sed quia conveniunt, aut disconveniunt cum natura sociali. *Lib.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. Cujus effectum esse, putat, ut jus hoc nec a Deo mutari possit. *d.* §. 10. *n.* 1. & 5.

„ Grotius definit jus sociale: dictamen rectæ rationis, indicans alicui actui, ex ejus convenientia, aut disconvenientia cum natura sociali, inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem. *d.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1.

„ Probat autem, aliquid esse juris naturalis, *vel* a priori, *vel* a posteriori. *A priori*, i. e. per vim ratiocinationis; omne enim id juris naturalis esse, ait, quicquid necessario convenit cum natura sociali. *L.* 1. *c.* 1. §. 12. A *posteriori*, si quid apud omnes, vel moratiores gentes vel vetitum vel præceptum esse creditur, *d.* §. 12. *n.* 1. *Prolog.* §. 40; quia universalis effectus requirit causam universalem. Talem autem existimationis causam vix ullam videri posse, tradit, præter sensum ipsum, communis qui dicitur *d.* §. 12. *n.* 1.

„ Hoc JUS SOCIALE Auctor vocat *jus naturæ proprie, & stricte sic dictum*, *Prol.* §. 10. *L.* 1. *c.* 1. §. 5. &c. cujus objectum esse, ait, ut jus suum cuique salvum sit, *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 5; & cujus naturam in eo ponit, ut circa aliena versetur, i. e. ut ea, quæ jam sunt alterius, alteri permittantur, & impleantur. *Prol.* §. 10. §. 44. *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 5. Hinc jus hoc *facultatem* appellat *l.* 1. *c.* 1. §. 5, eamque *sui* nomine JCtis venire, ait *L.* 1. *c.* 1. §. 5; quia ex hoc jure constat, quid cuique suum sit, tum ex jure in personas, tum ex jure in res, tum ex obligatione personæ. *d. l.* 1. *c.* 1. §. 5.

„ Differre jus sociale, ait 1. a *jure naturæ laxiori*, quod non ex appetitu societatis, sed citra societatis respectum ex natura rationali oritur, i. e. ex judicio recte conformato ad æstimandum ea, quæ delectant, aut nocent. *Prol.* §. 9. *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. Hinc *Jus sociale* obligare, putat, ad id, quod societati humanæ convenit: *jus laxius* ad id, quod rectum, & naturæ humanæ conveniens est. *Proleg.* §. 12. *l.* 1. *c.* 1. §. 9. Unde in *priori* obtinere, ait, justitiam expletricem, seu commutativam, eoque proportionem arithmeticam: in *posteriori* autem justitiam distributivam, seu attributricem, eoque proportionem Geometricam. *L.* 1. *c.* 1. §. 4. 7, & 8. *n.* 6. Differt. 2. *a jure divino voluntario*, quod non ex principiis internis, sed ex libera voluntate Dei ortum habere, indeque pro lubitu iterum mutari posse, ait *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 2. §. 15. *n.* 1. & *Proleg.* §. 12. Differt. 3. a *jure gentium voluntario*; quod nec ex principiis internis, nec ex libera Dei voluntate oriri, ait; sed ex consensu gentium, vel omnium, vel moratiorum, ob communes utilitates, & necessitates. *Prol.* §. 17.

„ Primum igitur principium juris naturalis, quod homines inter se obligat, Grotio est CUSTODIA SOCIETATIS HUMANÆ. Atque hinc ei *justum* est quicquid convenit socialitati; *injustum* quicquid ei repugnat.

„ Alibi

„ Alibi probatum dedimus Grotium hæc principia ex Græcorum, & Romanorum philosophia hausisse. Illi enim societatem aliquam inter homines finxerunt, (uti ex eorum scriptis demonstravimus *supra* §. 7. & in *Differt. proœm.* 1. §. 7.) Posita autem communi hominum societate, etiam jus poni, crediderunt: *Est unum jus, quo devincta est hominum societas* (inquit Cic. *de Leg. L.* 1. *c.* 15. *p. m.* 432.) *& quod lex constituit una: quæ lex est recta ratio imperandi, atque prohibendi; quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam, sive nusquam.* Et alibi ait: *omne officium hominis in eo consistere, quod homo communem totius generis humani conciliationem, & consociationem colere, tueri, & conservare teneatur. L.* 1. *de offic. c.* 41. Idem Cicero dum in honesti naturam, ejusque originem inquirit, dicit, *latissime patere eam rationem, qua societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur: cujus partes duæ sunt, justitia, in qua virtutis splendor est maximus, ... & beneficentia. L.* 1. *de offic. c.* 7. Atque hinc concludit, eum, qui alieni aliquid appetit, violare jus societatis humanæ, *d. c.* 7. Porro ex Stoicorum doctrina probaturus, jus inter solos homines obtinere, & hominibus nihil juris esse cum bestiis, ita differit: *Præclare Chrysippus, cætera nata esse hominum causa, & Deorum: eos autem communitatis, & societatis suæ . . . Quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile jus intercederet; qui id conservaret, eum justum, qui vi ageret, eum injustum esse: L.* 3. *de fin. c.* 20. *p. m.* 117. Idem *L.* 1. *de Legib. c.* 10. *p. m.* 428. ait, *Nos ad justitiam natos esse; neque opinione, sed natura constitutum esse jus. Id jam patebit, si hominum inter ipsos societatem, conjunctionemque perspexeris.* Et *c.* 11. *pag.* 429. *Quibus ex rebus cum omne genus hominum sociatum inter se esse intelligatur, illud extremum est, quod recte vivendi ratio meliores efficit . . . Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes, justos natura nos esse factos,* Et mox p. 430. *Unam hominum inter ipsos esse vivendi parem, communemque rationem: homines inter se naturali quadam indulgentia, & benevolentia, tum etiam societate juris, contineri; quæ cum vera esse concesserimus, qui jam licet nobis a natura leges, & jura sejungere.* Id. *lib.* 3. *de Fin. c.* 7. *p. m.* 125. ait; *Hoc solum animal natum est pudoris, ac verecundiæ particeps, appetensque conjunctionem hominum, ac societatem . . . . . his initiis, tanquam seminibus a natura datis, . . . justitia, & omnis honestas perfecte absoluta est.* Denique in *Lib.* 3. *offic. c.* 6. ita differit: *Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas uniuscujusque, & universorum: quam si ad se quisque rapiet, dissolvetur omnis humana consortio. Atque etiam si hoc natura præscribit, ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit; necesse est, secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. Quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certe violare alterum lege naturæ prohibemur.*

„ Hinc seposita communitate, & consociatione naturali, nec justitiæ, nec bonitati locum fore, ait Cicero *l.* 3. *de fin. p. m.* 117; & sublata humani generis societate, justitiam funditus tolli, statuit *L.* 3. *de offic. c.* 6. Is, qui aliquid contrarium societati humanæ peragit. i. e. qui alii nocet, & membra illius societatis non servat, disrumpere humanam societatem dicitur *Cic. L.* 3. *de offic. c.* 5. & 6. Seneca *L.* 2. *de ira c.* 31. ait: *Salva esse societas sine amore, & custodia partium non potest.* Hinc de tyranno ait idem Seneca: *Quicquid erat, quo mihi cohæreret, intercisa juris humani societate, abscidit, l.* 7. *de benef. c.* 19.

„ Generale igitur veteribus principium fuit: ubi societas, ibi jus est. *Vid. Differt. proœm.* 1. §. 7.

„ Cum vero in eadem Differtatione *I.* §. 18. *seq.* probatum sit, non dari societatem communem hominum, nedum ejus custodiam esse verum, unicum, & adæquatum juris naturalis principium; alia principia suppeditanda sunt, ex quibus omnis obligationis naturalis ratio necessario inferri possit. B. Parens talia proposuit in Positionibus juris gentium, quæ exstant in *Differtatione Proœmiali X.* Atque hæc principia alio ordine proposuimus in *Differtatione proœmiali XII.* Compendium novi nostri systematis hoc est.

„ I. Deus solus jus, & imperium in genus humanum habet: adeoque solus ei legem dare potest. *Diss. Proœm. XII.* §. 57.

„ II.

„ II. Eum autem talem legem dedisse, „ ex ratione probatur: nec alio modo probari potest. *Diss. XII.* §. 69.

„ III. Modi autem probandi voluntatem „ Dei, & Creatoris, rationi convenientes, „ sunt 1. Motus, & instinctus in hominibus „ a natura conditi. 2. Actiones Creatoris. 3. „ Actionum finis necessarius, vel probabilis. „ 4. Medii necessitas. 5. Natura, & essentia „ Sanctissimi Creatoris: quo & pertinet, „ quod nihil frustra faciat. 6. Consensus omnium gentium. *Diss. Pr. XII.* §. 42. *seq.*

„ IV. Ex his probandi modis constat, „ Deum cuique hominum facultates quasdam „ habendi, vel agendi proprias esse voluisse: „ adeoque singulis jus ita habendi, vel agendi, quæsitum esse ex voluntate Creatoris.

„ Unde necessario sequitur, alios homines hoc jus a natura cuique concessum „ turbare non posse: & Deum voluisse, ut „ *jus suum cuique tribuatur.*

„ Sane sub hac regula generali omnia „ præcepta naturæ continentur; nec ulla „ datur lex naturæ, quæ non necessario ex „ ea regula sequatur. *Diss. Proœm. XII.* §. „ 49. *seq. Adde Diss. Pr. X.* §. 19. *seq.* „ *Diss. Pr. XI.* §. 26. *seq. Diss. Pr. I.* §. „ 56. §. 63. *seq.*

„ V. Jus autem cuique suum est *vel intuitu* „ *Dei*; unde jura inter Deum, & homines, „ precipue perfectionum præcepta, oriuntur: „ *vel intuitu hominum inter se*. *Diss. Proœm.* „ *XII.* §. 50. *seq.* §. 52. *usque ad* §. 103.

„ VI. Jus *cuique hominum* suum est, vel „ *ex statu hominum*, vel *ex jure rerum*, vel „ *ex obligatione personæ*. *Diss. Proœm. XII*, „ §. 103. & *late seq.*

„ VII. Si quis hominum jus a Creatore aliis „ concessum tribuere nolit, adigi ad id potest vel per *judicia*, vel per *repressalias*, „ & *bellum*. *Diss. Proœm. XII.* §. 607. *seq.*

„ En non tantum simplicissima *principia*: „ sed & integrum systema *juris naturalis*, nullis verborum ambagibus involutum, non „ novis, ac inusitatis nominibus, vel definitionibus obscuratum; sed facillima methodo ad ordinem juris Romani composi- „ tum: ex quo omnia jura naturæ, ne „ unico excepto, per illationes rationis necessario sequuntur.

Societatis custodia humano intellectui conveniens) Postquam Auctor fundamenti loco posuit, 1. homines natura ducente ferri ad societatem, seu communitatem cum eis, qui sunt ejusdem generis; 2. illisque inesse facultatem sciendi, agendique juxta principia generalia; indeque 3. ea, quæ huic facultati conveniunt, esse naturæ humanæ congruentia, &c: hinc demum 4. concludit, *societatis custodiam*, *humano intellectui convenientem*, *esse fontem juris*, *quod proprie naturale dicitur*. *Vid. Prol.* §. 6. 7, & 8; indeque injusta dici, quæ naturæ societatis ratione utentium repugnant. *Vid. L.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1.

Equidem hoc Principium nec a Carneadis, nec ab Hobbesii, nec a Cumberlandi, nec a Pufendorfii principiis, etsi contraria via inire videantur, differt.

CARNEADES, qui nullum jus naturale agnoscit, homines propter sua commoda in societates coivisse, adeoque ex utilitate sibi jura constituisse, statuit. *Vid. sup.* §. 5. Immo probabile est, Carneadem, dum ait, *homines natura ducente ferri ad suas utilitates*, non exclusisse publicam utilitatem; quia sine ea homines privatam utilitatem percipere non possunt.

HOBBESIUS ait, natura jus esse omnium in omnia, ita ut quisque agere possit quicquid vult; indeque inter homines statum belli esse: at ob mutuum destructionis metum, (adeoque ex utilitate,) homines jus suum absolutum pactis transtulisse in Civitatem; & huic Civitati jam idem jus competere in singulos, quod singulis competiit inter se. *Vid. Hobbesii Leviathan*, & *tractatum de Cive*.

CUMBERLANDUS principii loco ponit, homines obligari ad mutuam benevolentiam, & quidem talem, qua communis omnium felicitas promovetur: *de legib. nat. c.* 1. §. 6.

PUFENDORFIUS ait, homines mutua officia sibi debere, atque ideo ad custodiam societatis teneri.

Omnes igitur conveniunt, jura ob *utilitatem* constituta esse. GROTIUS allegat rationem mutuæ indigentiæ, adeoque utilitatem, quæ homines sociales reddit. *Prol.* §. 16. CARNEADES omnes utilitatis species, ad quas homines natura ducente feruntur, complectitur. *Prol.* §. 5. HOBBESIUS ex mutuo metu id factum, ait. CUMBERLANDUS leges naturæ omnes ad unam de benevolentia erga rationales omnes reducit: adeoque ei quoque sola utilitas fons est juris. *Cumberl. de leg. nat. c* 1. *per tot*; unde commune bonum supremam le-

gem esse, ait *ibid.* §. 4. PUFENDORFIUS denique, homines mutua sibi debere officia, statuit: idque itidem ex indigentia & appetitu societatis, adeoque ex utilitate, deducit.

Additio.

„B. Parens in exercitationibus ad Grotium „ prolixe *custodiam hanc societatis humano „ intellectui convenientem* examinavit; in- „ primis vero contra assertores eius recentio- „ res, Pufendorfium nimirum, & Culpisium, „ causam egit: quorum ille in tractatu de „ *Jure nat. & Gent. l.* 2. *c.* 3. §. 19. hic „ *in Collegio Grotiano ad proleg.* §. 7. prin- „ cipium hoc deducendi jura naturæ *non „ genuinum solum, & manifestum, sed & „ sufficiens etiam, & adæquatum debere ha- „ beri*, statuunt; *adeo ut non sit ullum „ præceptum juris naturalis ad homines spe- „ ctans, cujus ratio non ultimo exinde pe- „ tatur; at Deum supponi, ut vim legis ha- „ beret.* Late, inquam, hæc refutavit B. „ Parens in dicta Exercitatione, allegans, 1. „ *custodiam Societatis, humano intellectui con- „ venientem*, sano sensu nihil aliud inferre, „ quam communem hominum utilitatem, „ quæ & variat, & cui renunciare homines „ possint, *d. Exerc.* 1. §. 78. *usque ad* §. 84. „ 2. Principium hoc, etsi verbis a Carnea- „ dis, Epicuri, & Hobbesii doctrina diffe- „ rat, re ipsa tamen cum ea convenite, „ *d.* §. 84. *usque ad* §. 98. Neque 3. clausu- „ lam illam, *humano intellectui convenientem „ &c.* aliquam differentiam inferre, *d.* §. „ 98. *usque ad* §. 114. & §. 126. *usque ad* „ §. 166. 4. Motum naturæ ad societatem, „ humano intellectui convenientem, longis- „ sime abesse a principio Juris naturæ; nec „ ullam obligationem inde oriri, *d.* §. 166. „ *usque ad* §. 187. 5. Speciatim contra „ Pufendorfium, & Culpisium demonstrat, „ socialitatem non esse principium Juris, „ nedum unicum, & adæquatum; etsi cum „ iis supponatur, Deum existere, & Socia- „ litatem imperasse, *d.* §. 187. *usque* ad §. „ 217. Denique, & 6. probat, Socialita- „ tem non esse modum probandi jura na- „ turæ, nedum universalem, *d.* §. 217. „ *usque ad* §. 239.

„ Nos in *Differt. proœm.* 1. demonstravi- „ mus, societatem generis humani plane non „ dari: & si daretur, non esse principium „ obligationis naturalis, nedum modum „ probandi juris universalem. Quo lectorem, „ ne actum agamus, remittimus.

„ Id saltem hic notamus, nullam nobis „ videri convenientiam inter principia Gro- „ tii, Cumberlandi, ac *Pufendorfii &c.* & in- „ ter principia *Carneadis, Epicuri, & Hob- „ besii Grotius* enim I. supponit, hominibus „ ratione præditis, cum societatis appetitu „ excellenti inesse facultatem sciendi, agen- „ dique secundum generalia præcepta. Præ- „ dicti Philosophi negant, hominis inesse ap- „ petitum societatis: adeoque non agno- „ scunt generalia præcepta, quæ homines „ obligent ad eam societatem custodiendam. „ *II Grotius* ait, Deum, qui talia præ- „ cepta in nobis existere voluit, custodiam „ illam societatis præcepisse. *Prol.* §. 12. „ Carneades autem, & Epicurus negant, „ Deum existere, aut humano generi neces- „ sitatem imposuisse aliquid agendi, vel non „ agendi, necdum societatem custodiendi. „ *III. Grotius* igitur agnoscit aliquod jus na- „ turæ innatum, & cordibus hominum in- „ scriptum. *Reliqui* autem tale jus negant, „ ac potius homini libertatem concedunt „ agendi quicquid lubet. *Grotius IV.* docet, „ natura neminem alium lædere posse, quia „ id pugnat cum motu naturæ, quo quis „ fertur ad commoda communitatis humanæ. „ *Reliqui* ajunt, natura, quemque alium læ- „ dere posse, idque demum pactis civitatum „ mutatum esse. Certum ergo *V.* est, *Gro- „ tium* supponere obligationem, quæ 1. ab „ ipsa est natura, 2. a Deo probata, 3. æter- „ nis rationibus constans, & 4. universalis: „ quæ omnia cessant in obligationum causa, „ quam *Carneades, Epicurus, & Hobbesius* „ adducunt. Nam ea nec a natura, nec a „ Deo est, nec æternis rationibus constat, „ sed ex pacto oritur; nec universalis est, „ sed tantum eos obligat, inter quos pa- „ ctum intercessit; & mutari potest, quo- „ ties utilitas illa cessat.

„ At, ais, negari non posse: *Grotii prin- „ cipium revera nihil aliud inferre, quam „ communem hominum utilitatem.* Nam 1. „ notandum est, ipsum Grotium id negare; „ is enim docet, *naturam nos, etsi nulla re „ indigeremus, ad societatem ferre, Proleg.* „ §. 16. adeoque ferri nos, ait, ad conser- „ vationem societatis, etsi nulla inde in nos „ redundet utilitas. Atque hinc appetitum „ societatis, Auctor *excellentem* vocat, quia „ ratio humana studium utilitatum fractum in „ hominibus temperat. §. 7. Sed & 2. bene „ notandum est, principium Grotii suppo- „ nere necessitatem agendi, vel non agendi,

„ etiam

„ etiam spreta propria utilitate, *Proleg.* 16. „ 17, & 18; eamque obligationem ex „ principiis internis, a Deo quoque proba- „ tis, oriri. Carneades autem nullam a na- „ tura obligationem agnoscit, & stultum „ eum potius judicat, qui propriæ utilita- „ ti renunciat aliorum commodo consulens. „ *Proleg.* §. 5.

Fons est ejus juris, quod proprio nomine appellatur) „ Nimirum, jus sociale. *Vid.* „ *infra* §. 12. & *l.* 2. *c.* 23. §. 13. *L.* 3. c. 1. „ §. 2. *n.* 1. Jus stricte sic dictum. *L.* 1. „ c. 1. §. 5. *l.* 3. *c.* 13. §. 4. *n.* 1. 3. *L.* 2. „ *c.* 25. §. 3. *n.* 3. quod facultatem agendi „ in solo societatis respectu significat, *L.* 3. „ *c.* 1. §. 2. *n.* 1; indeque id opponit juri „ laxiori. *Vid.* §. *seq.*

Quo pertinent) „ In genere dicendum, „ jus naturæ versari circa tria objecta juris „ Romani, nimirum, circa *personas*, ea „ rumque *statum*, circa *res*, & circa *actio-* „ *nes*, quæ ex obligatione personæ sequun- „ tur. At nullum horum jurium ex socia- „ litate, utpote quæ natura cognita non „ est, deduci potest: nedum obligatio quæ- „ dam ex ea socialitate oritur, quia suppo- „ nitur, Deum abesse posse. Conf. *Differt.* „ *Proœm.* 1. §. 18. *seq.*

Alieni abstinentia] „ Necessitas abstinen- „ di ab alieno, non sequitur ex socialitate, „ qualem non agnoscimus; sed ex plane alia „ ratione, quæ subsistit, etsi societas com- „ munis non detur. Deus enim cuique ho- „ minum jus in suas res, & in suas actiones „ concessit; alius igitur hoc jus turbare, i. „ e. voluntatem divinam evertere nequit; „ sed potius a jure, quod alterius est, ab- „ stinere, & si damnum in re aliena dedit, „ vel jus alterius læsit, vel jus alienum in „ suo patrimonio habet, illud ei, ad quem „ jus pertinet, tribuere tenetur.

Si quid alieni habeamus &c. restitutio] „ Quando quis rem penes se habet, quæ „ ex Dei voluntate, & concessione alterius „ est, injuria eam tenet, & contra volun- „ tatem Creatoris. Hanc injuriam repara- „ re, i. e. *jus suum cuique tribuere, tene-* „ *tur.* *Differt. Proœm. XII.* §. 248.

Aut lucri inde fecerimus] „ Quando quis „ locupletior factus est ex re, quæ ex con- „ cessione Creatoris alii est quæsita, certum „ est injuria eum locupletiorem fieri; quia „ nemo nisi dominus ut litatem ex re sua „ percipere potest. Non autem desinit hæc „ injuria, nisi utilitas illa restituatur, adeo- „ que jus suum cuique tribuatur. *Diff. Pr.* „ *XII.* §. 343. In duobus igitur hic errat „ Grotius: 1. quod hanc obligationem ex ap- „ petitu sociali deducat: 2. quod eam refe- „ rat ad jus rerum, quod ex rebus non ex- „ stantibus oritur (*Vid. Differt. Proœm. VI.* §. „ 27. & §. 76.); cum ea obligatio oriatur ex „ quasi contractu. *Diff. Pr. XII.* §. 343.

Promissorum implendorum obligatio] „ Ni- „ hil minus ex *appetitu sociali* sequitur, quam „ obligatio standi pactis. *Vid. Diff. Pr. XII.* „ §. 72. *n.* 10. Ipse Grotius id animadver- „ tit: hinc infra §. 15. aliam rationem, „ cur pactis standum sit, affert; *quia, sci-* „ *licet, necessarius aliquis inter homines esset* „ *modus se obligandi, neque vero alius modus* „ *naturalis fingi possit.* Quæ ratio æque fri- „ vola est. Vera ratio est, quod unicuique „ jus sit de rebus, & actionibus suis, quæ „ ex voluntate Creatoris ei quæsitæ, & pro- „ priæ sunt, disponendi, adeoque & eas suo „ consensu in alios trasferendi. Si quis pro- „ inde ita disponit, ut res, vel actionis suæ „ utilitas, in alium transferatur; jam inci- „ pit alieni aliquid in patrimonio suo habe- „ re, quod ex regula generali justitiæ ei, in „ quem ius hoc transtulit, tribuere tene- „ tur. *Diff. Pr. XII.* §. 378. *seq.* §. 309. *seq.*

Damni culpa dati reparatio] „ Quoties „ enim jus alterius dolo, vel culpa mea læ- „ ditur, teneor ad ejus reparationem; non „ ex aliqua societatis custodia; sed ex volun- „ tate Dei, qui vult, *jus suum cuique tribui*: „ i. e. qui vult, reparari jus, quod Creator „ alii concessit, & quod ego violavi. Atque „ hæc obligatio oritur ex DELICTO, vel „ QUASI DELICTO. *Differt. Proœm.* „ *XII.* §. 342. Adde infra *l.* 2. *c.* 10.

Et pœnæ inter homines meritum], Obliga- „ tionis, quæ ex *delicto*, vel *quasi delicto* „ descendit, effectus est, ut lædens tenea- „ tur ad reparationem injuriæ. Reparatio illa „ fit regulariter per damni dati restitutio- „ nem: si autem jus læsum restitui nequit, „ ut si quis famam alterius sugillavit, tho- „ rum alterius violavit, injuriam tum ver- „ balem, tum realem alteri intulit, corpus „ alterius læsit &c; his casibus reparatio a- „ liter fieri non potest nisi per tantundem, i. e. „ infligitur lædenti tantundem mali, quan- „ tum fecit: quæ *pœna* dicitur. *Differt.* „ *Proœm. XII.* §. 539. *seq.* Add. *infr. l.* 2. *c.* 20. „ Tantum autem abest ut *pœna* ad custodi- „ am societatis pertineat, ut ea potius so-

 „ cie-

cietatem, si talis existeret, turbet *Vid. Differt. Proœm.* 1. §. 73. *n.* 3. Verius igitur est, pœnarum jus ex voluntate Dei originem capere. Deus enim jura quædam hominibus concessit, & illa cuique propria esse voluit. Si quis igitur iura illa violat, repugnat voluntati Creatoris, eoque iniuria agit, quam reparare, i. e. ius suum cuique tribuere, tenetur. Reparatio autem illa, si aliter non potest, per tantundem fieri, i.e. reus tantundem mali pati debet, quantum fecit. Atque ex his apparet, pœnarum rationem demonstrari posse, etsi nulla societas humana existat. *Differt. Proœm. XII.* §. 539.

„ Ex his, quæ modo dicta sunt, constat, quam infeliciter Auctor *jura* tum in res, tum in *personas*, ex CUSTODIA SOCIETATIS eruere conetur, cum e contrario demonstratum sit, omnia obligationum capita ultro sequi ex decreto divini Numinis, *jus suum cuique tribui* volentis.

AD §. 9.

„ EXPOSITIO *juris naturæ*, *sociali*, alteram iuris naturalis speciem hic proponit Auctor, nimirum, JUS NATURÆ LAXIUS, seu JUS NATURÆ HUMANÆ *Proleg.* §. 13. & *l.* 1. *c.* 1. §. 9. Quod non ex vi, & affectu sociali oriri ait, sed ex *judicio recte conformato, ad æstimanda quæ delectant, aut nocent.* Conveniens enim esse *naturæ humanæ*, existimat, in his quoque judicium recte conformatum sequi: indeque concludit, quod tali iudicio repugnat, *id etiam contra jus humanæ naturæ esse*, *Proleg.* §. 9; quia pugnat cum aliquo rectæ rationis dictato. *Proleg.* §. 42.

„ Atque hoc ius quia non simpliciter obligat ad iustum (i. e. ad custodiam societatis), sed ad rectum, i. e. ad ea, quæ conveniunt iudicio recte conformato, *jus naturæ laxius* vocat. *Prol.* §. 12. *l.* 1. *c.* 1. §. 9. Illudque non appellat FACULTATEM (unde, nimirum, facultas exigendi competit), sed APTITUDINEM, seu quod convenit, *L.* 1. *c.* 1. § 4. 7. & 8. *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *n.* 2. *c.* 17. §. 2. PUDOREM, *l.* 3. *c.* 10. §. 1, & 2. LEGEM CHARITATIS, *l.* 2. *c.* 16. §. 16. *c.* 12. §. 9. *&c.*

„ Definit hoc ius, *Dictamen rectæ rationis, indicans alicui actui ex ejus convenientia, aut disconvenientia N.B. cum natura rationali* (non ergo appetitu societatis) *inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem.* L. 1. *c.* 1. §. 10.

„ Hoc sensu aliquid iuris naturalis esse, duplici modo probat. *I. A priori*, si actus aliquis convenit necessario cum *natura rationali*, *L.* 1. *c.* 1. §. 12. i. e. *cum judicio illo recte conformato ad æstimanda quæ delectant, aut nocent, & quæ in utrumvis possunt ducere pro humani intellectus modo, &c. Prol.* §. 7. & 9. Quicquid igitur tali iudicio repugnat, id quoque esse, ait, contra jus naturæ, non socialis, sed humanæ, *Prol.* §. 9; eoque injustum *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *II. A posteriori*, si omnium aut moratiorum saltem gentium, judicio talis actus repugnat. Universalem enim effectum universalem requirere causam: talis autem existimationis causam vix ullam aliam videre posse, præter sensum ipsum, communis qui dicitur. *L.* 1. *c.* 1. §. 12. & *Prol.* §. 40.

„ Hoc jus itidem non a Deo, nec ex libera ejus voluntate fluere, ait; sed ex *principiis internis*, nimirum, *ex judicio recte conformato ad æstimanda quæ delectant, aut nocent. Prol.* §. 9. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. Adeoque existere, & homines inde obligari, statuit, etsi detur Deum non esse. *Prol.* §. 11, & 12. Indeque concludit, hoc quoque ius nec a Deo mutari posse. *L.* 1. *c.* 1. §. 10 *n.* 1. 2, & 5.

„ Obiectum *juris naturæ laxioris* Grotio sunt virtutes, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt: ut liberalitas, misericordia, temperantia, fortitudo, debitum gratiæ reponendæ, &c. *Diss. Pr. II.* §. 8, & 9. Reliquas enim virtutes esse quidem, ait, præscripta honesta, sed non obligantia. *Dict. Differt Proœm. II.* § 9.

„ Effectum huius iuris hunc esse, ait, ut obligationem producat. *Lib.* 2. *c.* 11. §. 4. *n.* 3. *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *l.* 2. *c.* 22. §. 16. sed saltem intuitu Dei, i. e. in foro poli. Nulli igitur hominum ex his actibus ius aliquod quæri, statuit; indeque neminem id, quod ex hoc iure debetur, in foro exigere, aut me ad præstandum cogere, aut pœnam ideo mihi infligere, posse: nullam proinde ex hoc iure oriri præstandi necessitatem, nullam restituendi obligationem. *dict. Differt. Proœm.* *c.* 1. §. 18. *sq.*

„ Hinc

„ Hinc concludit, præcepta hujus juris „ negligi ab hominibus, nec eos ideo ab ho- „ minibus puniri, vel præcepta exigi, pos- „ se: cæterum Deo teneri. *Diss. Pr.* 2. §. 10. „ Adeoque homines non obligari ex justitia „ proprie sic dicta; culpa tamen non care- „ re. *Grot. l.* 2. *c.* 25. §. 3.

„ Differentiam *juris naturæ laxioris a* „ *sociali* exposuimus *supra in not. ad* §. 8. „ *Add. Diss. Pr. I.* §. 15. *Diss. Pr. II.* §. 11. „ Quomodo autem differat a jure Divino „ positivo universali, vide *dict.* §. 8. *Add.* „ *Diss. Procem. I.* §. 16. & *Diss. Procem.* „ *III.* §. 4.

„ Equidem negari nequit, perfectionum „ regulas, & virtutum præcepta, quæ Au- „ ctor novis adhibitis terminis ad *jus natu-* „ *ræ humanæ*, *seu jus naturæ laxius* refert, „ a natura esse, (quod rationibus probavi- „ mus in *Differt. Procem. II.* §. 30. *seq.* At „ merito negamus, præcepta illa sequi ex „ judicio rite conformato ad eligenda ea, „ quæ delectant, aut nocent. (*Dict. Diss.* „ *Procem. II.* §. 23. *seq.*); sed ex imitatione „ perfectionum Divinarum, adeoque ex „ voluntate Dei, qui non potest velle nisi „ id, quod perfectum est. *Dict. Differt.* „ §. 32. *seq.*

Ab hac juris significatione) „ Nimirum, „ a jure sociali, quod *custodiam societatis* „ *humano intellectui convenientem* præcipit. „ §. *præced.*

Fluxit altera largior) „ Quo sensu jus „ naturæ dicitur, quod *humanæ naturæ* „ congruit, §. 7. *infr.* & §. *h.* nullo respe- „ ctu habito ad societatem.

Quia enim homo &c. non tantum obtinet vim socialem) „ Unde oritur jus naturæ „ sociale.

De qua diximus) „ *Supr.* §. 7. & 8.

Sed & judicium ad æstimanda ea, quæ delectant) Incipit hic Grotius errorem, quem per integrum tractatum dispersum deprehendes: scil. ea, quæ perfectionis, & virtutis sunt, speciem juris esse, & quidem laxioris; cum tamen ea ad jus plane non pertineant, sed ad specialem disciplinam, scil. Ethicam, unde nulla agendi necessitas oritur. *Conf. Diss. Procem. X.* §. 18.

Additio.

„ Revera nullus inter Grotium, & B. „ Parentem est dissensus (quod prolixius „ probavi in *Diss. Procem. II.* §. 21. §. 22.) „ Ille enim per *jus naturæ humanæ*, seu „ *laxius*, non tale jus intelligit, unde ne- „ cessitas agendi *respectu* alterius hominis „ oritur; nam ipse toties quoties inculca- „ vit, alii inde nullum jus agendi oriri, „ nec ei jus quæsitum esse. Omnem igitur „ necessitatem *intuitu* Dei esse, statuit; in „ Deum enim peccat, qui virtutum exerci- „ tium omittit, i. e. qui non imitatur per- „ fectiones divinas, & qui cultum Deo de- „ bitum negligit: indeque injuriam in Deum „ committit. *Diss. Procem. II.* §. 18. Hacte- „ nus igitur recte asseri potest, eum, qui „ imperfecte agit, violare jus naturæ, i. e. „ jus Deo quæsitum. Atque hæc quoque „ est doctrina B. Parentis in *Disput. de* „ *Antidoris Tit.* 2. §. 10. & 11. *Vid. Differt.* „ *Procem. II.* §. 22.

Non præsentia tantum, sed & futura) „ Nam hoc eximium aliquid rationis esse, „ putat Auctor, quod etiam ea, quæ in „ futurum nobis utilia, aut noxia sunt, ju- „ dicare, atque ea dignoscere possimus, „ quæ ad voluptatem ducunt, vel ad id, „ quod noxium nobis est. Verum, dictum „ jam est, exinde, nondum normam, seu „ regulam perfectionum probari.

Pro humani intellectus modo) „ In statu „ perfectionis homines noxia ab utilibus „ plenissime discernere potuissent; at cor- „ rupta humana natura sæpius noxia quæ- „ dam sub specie boni exhibet, & contra: „ adeoque Auctor noxia, & utilia æstimari „ debere, ait, prout intellectus humanus, „ i. e. imbecillitas humana, permittit.

In his judicium recte conformatum sequi &c. naturæ conveniens est) „ Hæc est pe- „ titio principii, quidnam sit judicium re- „ cte conformatum: homo enim non ex „ se, & suo judicio, secernere virtutes „ potest; sed norma, & regula statui debet, „ juxta quam aliud perfectum, aliud imper- „ fectum dicatur: & frustra asseritur, natu- „ ræ conveniens esse, ut homo judicium „ recte conformatum sequatur, nisi constet, „ & probetur, quando sit recte conforma- „ tum, & quid inde inferatur (*vide Differt.* „ *Procem. II.* §. 23. *seq.*) Sane, Deus in „ nobis exstare voluit notitiam opificiorum; „ rerum naturalium, &c. eaque nobis esse „ utilia, ex judicio rite conformato appa- „ ret; neque tamen ad ea obligamur, ne- „ dum ea sunt principia juris. Tunc ergo „ judicium rite conformatum jus facit, „ quando jus aliquod quæsitum apparet „ Deo; id enim ei tribui debet.

Neque metu) „ Judicium enim recte „ conformatum nec metu præsentis pericu- „ li contra regulas perfectionis peccabit.

Aut voluptatis præsentis illecebra) „ Judi- „ cium recte conformatum nihil eliget, cu- „ jus postea pœniteat. *Vid. Gron. h.*

Aut temerario rapi impetu) „ Si quis „ igitur ira correptus repente aliquid fa- „ cit, non est conveniens naturæ; quia „ homo id agens non sequitur recte con- „ formatum judicium.

Etiam contra jus naturæ &c. *esse intelligitur*) Diximus in *pr. h.* §. *ad* v. *sed & judicium* &c.) Jus hoc laxius plane ad jus naturæ non pertinere, 1. quia juris laxioris fons, & principium ponitur *in convenientia cum judicio recte conformato*: probari autem deberet, omnia ea, quæ conveniunt judicio recte conformato, præcepta a natura esse; vagum enim, & nimis indefinitum est hoc principium, quia multa recto judicio conformia sunt, quæ tamen necessitatem non inferunt, ut opificia exercere, ambulare, &c. Sane 2. omnia ea, quæ Auctor ex hoc jure laxiori infert, plane ad jus non pertinent: adeoque nec largiori sensu jus dici possunt, sed sunt præcepta Ethices; nam ad hanc juris significationem refert virtutum præcepta, *L. 3. c. 10.* §. 1. charitatis leges, *L. 3. c. 11.* §. 2. dispensationem præmiorum, &c. *Vid.* §. *seq.* Quæ nullam omnino inducunt obligationem; quod singulis locis in ipso tractatu demonstrabitur.

Additio.

„ Notavimus in præcedentibus, Grotium „ nullam obligationem *juri naturæ laxiori* „ tribuere respectu alterius hominis, sed „ tantum intuitu Dei. At idem statuit B. „ Parens: uti modo diximus. *Vid. h.* §. „ *addit. ad* v. *sed & judicium*, &c. Cæ- „ terum verum est, judicium illud non „ esse normam juris naturæ laxioris.

Humanæ scilicet) „ Adeoque alia Auctori „ est *natura socialis*, alia *natura humana*: „ quicquid repugnat naturæ sociali, illud, „ air, esse contra *jus naturæ sociale*; quic- „ quid vero repugnat naturæ humanæ, i. „ e. judicio recte conformato, illud contra „ *jus naturæ humanæ*, seu contra *jus naturæ laxius* esse, statuit. At dictum jam „ est, jus sociale non dari: jus vero naturæ „ laxius, i. e. quod ex perfectione oritur, „ nulla ratione ex judicio illo recte confor- „ mato, ad æstimanda illa, quæ utilia, „ vel noxia sunt, deduci posse.

AD §. 10.

ATQUE *huc*) „ Scil. ad jus largiori „ sensu sumtum, & quatenus a jure sociali „ distinguitur.

Elargiendis prudens dispensatio) Homines non tenentur ex juris ratione præmia merentibus distribuere; sed potius pro lubitu de re sua disponere possunt. At perfectius agunt si merentibus tribuunt: adeoque prudens hæc dispensatio sequitur ex præceptis Ethices, non ex jure aliquo naturæ laxiori.

Additio.

„ Notavimus §. præced. Grotium per *jus* „ *naturæ laxius* nihil aliud intelligere, quam „ præcepta virtutum, legesque perfectio- „ num. Hæc præcepta *jus laxiori sensu* vo- „ cari possunt, quia obligationem produ- „ cunt non quidem inter homines, sed in- „ ter Deum, & homines. Quod cum ipse „ B. Parens sentiat, merito asseruimus dis- „ sensum inter eum, & Grotium nullum „ esse. §. *præc. ad* v. *sed & judicium* &c.

Quæ nunc sapientiorem minus sapienti præfert) „ Dignitates, & præmia etiam mi- „ nus sapienti, & minus merito dare pos- „ sum, quia de re mea dispono, nec jus „ hominis lædo: at contra perfectionis re- „ gulas pecco, adeoque actio hæc Deo di- „ splicet.

Propinquum extraneo) „ Grotius ex hoc „ jure laxiori successiones ab intestato colla- „ teralium deducit, *L. 2. c. 7.* §. 11. *num.* 1. „ quia defunctus ob beneficii memoriam eos „ præferre extraneis voluisse videtur *ibid.* „ §. 9. & 10.

Pauperem diviti) „ In distribuendis Elee- „ mosynis.

Quam juris proprie, strictеque dicti partem jam olim multi faciunt) „ Sensus est: „ quod ea, quæ virtutis sunt, aliquando „ ad jus sociale, unde jus agendi oritur, „ referri soleant; cum tamen ad jus laxius „ saltem referri debeant.

In eo positam, ut quæ jam sunt alterius, alteri permittantur, aut impleantur) „ Gro- „ tius has partes juris stricte sic dicti, sive „ socialis esse, *supra* §. 8. asseruit. Eo enim „ retulit abstinentiam alieni, aut si quid „ alieni habeamus, aut lucri inde fecerimus,

resti-

„ restitutionem, & promissorum obligationem; *priori* enim casu alteri permittimus ea, quæ jam ejus sunt: *posteriori* casu fidem, quam alii de actionibus, vel rebus nostris dedimus, implemus. Adeoque hactenus bene concludit Auctor, jus *largiori sensu sumtum* non versari circa ea, quæ alterius sunt; sed circa nostra. Unde recte infert, eum, qui alii beneficium dedit, jure naturæ gratiam reposcere non posse. *L.* 2. *c.* 22. §. 16. quia is, qui beneficium accepit, gratum se exhibere tenetur, non ex justitia propria, sed ex virtute, *ibid.*

„ Cæterum Differentias virtutis, & juris, exposuit *B. Parens in* explicatione Positionum suarum, quas exhibuimus in *Differt. Proœm.* X. *pos. ult.* Add. *Disp. B. Parentis de Antidoris* §. 8.

AD §. 11.

ET *hæc quidem, quæ jam diximus*) „ Scilicet, hominem teneri 1. ad custodiam societatis, *vid.* §. 8. 2. ad ea, quæ judicio recte conformato conveniunt. *Vid.* §. 9. & 10.

Locum aliquem haberent, etiamsi daremus &c. non esse Deum) Pugnat hæc sententia cum pietate, quod hominem subjiciat alii causæ, quam Deo. Dum enim Auctor asserit, dari jus naturæ, etsi non sit Deus; necessario inde inferri debet, existere aliquid extra Deum, quod humano generi necessitatem imponat. Unde igitur foret illud vinculum juris? unde obligatio cessante Deo, utpote solo superiore? Sane, natura homines libertate instructi tamdiu licite agunt, donec superior libertatem illam prohibeat: at sublato Deo nihil superius est humano genere; sublato igitur legislatore, seu auctore naturæ, nulla statui potest lex, nullumque jus naturæ: & contradictoria sunt, jus esse, neque tamen esse superiorem. Certum igitur est, cessante Deo nullum existere jus naturæ, & homines liberrimam habere facultatem agendi, absque ullo metu vindictæ divinæ.

Additio.

„ Dissentientes negant, remoto Deo cessare imperium, & obligationem juris naturalis. Aliud enim esse, ajunt, juris naturalis imperium, & obligationem; aliud hujus obligationis, & imperii executionem: posterius abesse remoto Deo, non prius. *Vid. Simon. in not. ad Grot. proleg.* §. 11. At velim mihi indigitari, quodnam sit illud imperium, & quis sit ille imperator, remoto Deo? Unde, quæso, oritur obligatio, remoto superiore, qui necessitatem agendi, vel non agendi humano generi imponere possit? Quis, inquam, effectus est illius obligationis, ubi nemo est qui cogere agentem possit, & ubi res arbitrio agentis relinquitur? Aliis quoque rationibus hanc sententiam oppugnavi *in Diss. Proœm.* 1. §. 41. *seq.* Adde *B. P. Exerc.* 1. *ad Grot.* §. 50. & *infra l.* 1. *c.* 1. §. 10. *ibique not.*

Instat *Simon conscientiam dictato, aliquid rectum, vel iniquum esse, licet a formidine pœnæ, & executione Divina anxietatem quandam non perciperet.* Resp. 1. Conscientia supponit legem prohibitivam superioris; cessante igitur lege frustra de conscientia quæritur. Resp. 2. Quid impediret homines, quo minus contra conscientiam agere possint? quia nihil est quod metuere necesse habeant, præcipue si clam committere crimina possunt. Resp. 3. Inepte igitur hæc conscientia imperium vocatur, utpote quod semper superiorem supponit.

„ Instant alii, effectum hujus obligationis in eo consistere, ut omnes actus per se malos pœnæ sequi soleant, idque ex nexu rerum. Quæ Hobbesii sententia est. At eam oppugnavimus *in Diss. Proœm. X.* §. 8. ubi tamen notavimus eos, qui talia docentes pro Atheis habent.

„ Equidem excusare Grotium tentavit B. Ludovicus in *resol. dub.* §. 10. dum ait: *Eum non per modum theseos, sed per modum fictionis per impossibile statuisse, absque Deo jus naturæ dari: cum expresse subjunxerit, sine summo scelere dari non posse, quod Deus non sit.* Verum in illa thesi, quam Grotius defendit, duo distincta sunt: 1. Deum non esse: 2. sine Deo quoque jus naturæ esse. *Illud* non ponit Grotius, sed fingit per impossibile; idque ita statuere, summum scelus esse, ait. Ast *alterum* ponit, & concludit; nec illud statuere pro scelere habet.

Aut non curari ab eo negotia humana) „ Imo jus naturæ absque hac providentia Divina concipi non potest; si enim supponitur, Deum non curare negotia humana, simul supponitur, Deum nihil

„ præcise voluisse ab hominibus fieri : adeoque homines nunquam male agere, quia nullus pœnæ metus a Deo esset, qui ignorat actiones humanas. Unde alibi dixi, inter Atheum, & eum, qui providentiam negat, nihil fere interesse; quia alter existentiam Dei, alter vero ejus potentiam negat.

Partim ratio, partim traditio) „ His enim duobus argumentis numen aliquod esse, evincit Auctor in *tract. de verit. relig. Christ. Lib. I. §. II.* Verba ejus hæc sunt : *Res aliquas esse, quæ esse cœperint, sensu ipso, & confessione omnium constat. Ea autem res sibi non fuerunt causa ut essent : nam quod non est, agere non potest ; nec ipsa res esse potuit, antequam esset. Sequitur igitur ut aliunde habuerint sui originem : quod non tantum de illis rebus, quas ipsi aut conspicimus, aut conspeximus, fatendum est ; sed & de iis, unde illa ortum habent, donec tandem ad aliquam causam perveniamus, quæ esse nunquam cœperit, quæque sit, ut loqui solemus, non contingenter, sed necessario. Hoc autem qualecumque tandem sit, de quo mox agemus, id ipsum est, quod Numinis, aut Dei voce significatur.*

„ *Alterum argumentum, quo probamus, Numen esse aliquod, sumitur a manifestissimo consensu omnium gentium, apud quas ratio, & boni mores non plane exstincta sunt, inducta feritate. Nam cum quæ ex hominum arbitratu, veniunt, nec eadem sint apud omnes, & sæpe mutentur : hæc autem notio nusquam non reperiatur, neque temporum vicissitudine mutetur, quod ipsi etiam Aristoteli notatum, homini ad talia minime credulo ; omnino causam ejus aliquam dari convenit, quæ se ad omne genus humanum extendat : quæ alia esse non potest, quam aut oraculum Dei ipsius, aut traditio, quæ a primis humani generis parentibus manarit ; quorum prius si admittimus, constat de quo quæritur : sin posterius, nulla sane ratio assignari poterit idonea, cur primos illos parentes credamus falsum aliquod in re momenti maximi ad omnes posteros prodidisse. Accedit, quo sive olim cognitas, sive nuper repertas orbis partes spectemus, ubi modo, ut diximus, aliquid est humanitatis, exserit se hæc notitia : cum apud gentes sapientia, aut ingenio valentes : tum apud stupidiores alias, quarum nec illas omnes decipi potuisse, nec has reperisse quo alii alios deciperent, ullo pacto credibile est.*

„ *Nec est, quod opponat hic quisquam paucos in multis seculis, qui Deum esse aut non crederent, aut non credere se profiterentur. Nam & paucitas ipsa, & quod statim intellectis argumentis rejecta universim est eorum opinio, ostendit, non provenire hoc ex usu rectæ rationis, quæ hominibus communis est ; sed aut ex studio novitatis, quali tenebatur qui nivem atram esse contendebat ; aut ex mente corrupta, sicut vitiato palato res, non ut sunt ita sapiunt : præsertim cum & historiæ, & alia scripta doceant, quo quisque fuit probior, eo diligentius ab ipso custoditam de Deo notitiam. Atque adeo a pravo ingenio eorum maxime, quorum interest ne quis sit Deus, i. e. humanarum actionum judex, venire hanc a tam recepta antiquitus sententia discessionem, vel hinc apparet, quod quidquid illi ponunt, sive generum successionem absque ullo primordio, sive atomorum concursum, sive aliud quidvis ; id non minores, si non majores habere difficultates, neque eo, quod receptum est, magis esse credibile cuivis ad rem mediocriter attendenti, satis apparet. Quod enim obtendunt nonnulli, quia non videant Deum, eo se nec credere ; si quid vident, satis vident, quam hoc sit homine indignum ; qui modo mentem habere se credat, quam nec ipsam videt. Nec si capere Dei naturam nostro ingenio non possimus, ideo talem esse naturam negandum est. Est enim id inferioris cujusque proprium, ut quæ se superiora, atque excellentiora sunt, capere non possit. Ne bestiæ quidem, quid homo sit, capiunt ; multoque minus sciunt, qua ratione homines respublicas instituant, ac regant, astrorum cursus metiantur, mare navigent. Hæc enim omnia ipsarum captum superant. Atque ex hoc ipso homo, quippe supra bestias nobilitate naturæ constitutus, idque non a sese, inferre debet id, a quo superior bestiis est constitutus, non minus sese superius, quam ipse sit bestiis ; ideoque esse aliquam naturam, quæ utpote excellentior, sui captus modum excedat.*

„ Sed & universum a Deo regi, idem Grotius *d. l. I. §. X.* probat, ubi ita disserit : *Dei autem providentia regi hoc universum inde apparet, quod non tantum homines,*

quippe

„ *quippe intellectu præditi, sed & aves,*
„ *feræ, quadrupedes, quibus aliquid est quasi*
„ *vice intellectus, curam habent eorum, quæ*
„ *a se producta sunt. Quæ perfectio cum pars*
„ *sit bonitatis, a Deo removenda non est;*
„ *eoque magis, quod sit ipse & omniscius,*
„ *& omnipotens, ita ut non possit non co-*
„ *gnoscere ea, quæ aguntur, aut agenda sunt*
„ *eaque ipse temperare, ac dirigere facillime*
„ *possit.*

Confirment vero & argumenta multa alia)
„ Existentia enim Dei etiam probatur 1.
„ ab ordine, qui in universo conspicitur,
„ & qui causam intelligentem supponit. 2.
„ Ab origine motus, qui primum, & æter-
„ num supponit motorem. 3. Ab effectu,
„ quia ubi effectus est, ibi etiam causa esse
„ debet; quas rationes alibi exposuimus.
„ Quod autem Deus *curam gerat* eorum,
„ quæ a se producta sunt, apparet ex ipso
„ creationis facto; omnia enim ita disposuit
„ divinus Creator, ut omnia omnibus suffi-
„ ciant: alimenta igitur, quæ indefinitæ
„ creaturarum multitudini natura porrigit,
„ certissimum indicium sunt, Deum non
„ saltem voluisse creare hominem, ac be-
„ stias, sed & datis vitæ necessariis confer-
„ vare in futurum, quæ ipsa est providentia.
Et miracula ab omni ævo testata) „ Ex
„ miraculis *existentia Dei* probatur, quia
„ cum extra naturæ ordinem ea fiant, quæ-
„ dam causa sit necesse est, quæ ordinem
„ naturæ infringere possit; eaque est Deus.
„ Sed & *providentiam divinam* inde probat
„ Grotius *dict. lib.* 1. §. 13. quia pleraque
„ miracula in utilitatem hominum fiunt,
„ adeoque Deum providere voluisse homi-
„ nibus, exinde constat.
Sequitur jam, ipsi Deo, ut opifici, & cui
nos, nostraque omnia debemus, sine exceptio-
ne parendum nobis esse) Hoc quoque spe-
ciem impietatis inferre videtur, quod Au-
ctor Deum ministrum faciat alterius causæ,
non Auctorem. Nam Deum consequenter
saltem actus socialitati convenientes, vel
disconvenientes vetare, aut præcipere, ait,
l. 1. *c.* 1. §. 10. adeoque non quia auctor
eorum est, sed quia actus illi per se, se-
moto Deo, liciti, vel illiciti sunt, *d.* §.
10. Deum igitur subjicit aliæ causæ, & af-
fingit ipsi voluntatem pendentem a causa
extrinseca, quæ foret, etsi ipse non esset,
aut ab alio, quam a se ipso. Sic a Grotio
Societas statuitur causa voluntatis divinæ,
non voluntas Dei causa societatis: quod
ferri non potest: *Vid. Exerc. nostram* 1. *ad*
Grot. §. 50.

Additio.

„ Sententia Auctoris hæc est: *Jus naturæ*
„ *sociale* etsi ex principiis internis fluat,
„ nimirum, ex appetitu societatis rationi
„ convenienti, etsi subsistere possit etiam si
„ detur Deum non esse; tamen ex Dei quo-
„ que voluntate nos obligare, quia ipse so-
„ cialitatem in nobis existere voluit. *Add.*
„ §. *seq.* Deo enim ut opifici, & cui nos,
„ nostraque omnia debemus, parendum es-
„ se. Bene hic notat B. Parens, Deum ju-
„ ris naturalis hoc modo causam fieri sub-
„ ordinatam, & homines obligari non quia
„ Deus jussit, (nam abesse Deus potest)
„ sed quia sociales sumus. Sane, insignis
„ contradictio videtur, Deum voluisse ut
„ principia illa interna in nobis essent,
„ i. e. Deum nos sociales, & cum judicio
„ recte conformato, creasse: & tamen Deum
„ abesse posse, quasi causa ab effectu sepa-
„ rari possit. *Addit. Differt. Proœm. I.* §. 40.
„ *seq.* Eo magis ab hoc errore cavendum
„ est, quia Auctor ex eo infert, juri natu-
„ rali intrinsecam inesse bonitatem, vel
„ malitiam, atque ideo Deum jus naturæ
„ mutare non posse, *L.* 1. *c.* 1. §. 10. ubi
„ plenius hanc rem examinabimus.
„ Certum igitur est, quod Deo paren-
„ dum sit, sed parendum ei est ut causæ
„ primæ, non vero ut causæ subordinatæ.
Præcipue cum is se multis modis & opti-
mum, & potentissimum ostendit) „ Nemo
„ dubitat, Deum esse Creatorem, &
„ conservatorem hominum, eumque esse &
„ optimum, & omnipotentem: adeoque ei
„ parendum esse. Sed alia quæstio est, an
„ is sit prima obligationis naturalis causa?
„ hoc negat Grotius, quia ex ejus hypo-
„ thesi existit talis obligatio, etsi detur
„ Deum non esse; cum tamen ex eo ipso,
„ quod soli Deo & jus, & potentia in
„ hominem competat, necessario sequatur,
„ extra Deum nullam esse potentiam, quæ
„ humano generi legem dare possit.
Ita ut sibi obedientibus præmia reddere ma-
xima, etiam æterna) „ Est enim Deus ens
„ perfectissimum: perfectionis autem est,
„ præmia tribuere meritis, ut cuique sua
„ sit æstimatio. Quod cum non fiat in hac
„ vita, merito judicium aliquod post hanc
„ vitam expectandum esse, ratio dictitat. *Vid.*
„ *Grot. de ver. Relig. Christ. L. I.* §. *XXI. seq.*

Possit,

Possit, & voluisse credi debeat) „ Immortalitatem animæ ex naturæ rationibus, citra revelationem, probari posse, & de præmiis æternis naturali lumine constare, negat Osiander *ad Proleg. Grot. obs. VII.* atque ideo allegat Lutherum *ad Eccles. 3. c. 5. v. 19. seq.* Verum tria præcipue sunt, quæ immortalitatem illam inferunt. 1. *Justitia Dei*, entis perfectissimi; ea enim exigit ut bonis bene sit, & malis male: at quotidiana docet experientia, in hac vita bonis sæpe male esse, & malis bene; unde necessario concludendum est, tribui bona, & mala in alia vita. 2. *Natura animæ*, quæ cum sit res a materia separata consistens in facultate intelligendi, & volendi, per rei naturam corruptioni non potest esse subjecta, utpote cum destructio particularum, sola mortalitatis ratio, in facultate cogitandi concipi non possit. 3. *Traditio antiquissima*, quæ a primis parentibus ad populos moratiores pene omnes manavit. Grot. *de verit. rel. Christ. L. I. §. XXII. seq.*

Quod Christiani) „ Christianis tam in veteri, quam in novo Testamento revelatum est, non tantum animam non mori, sed & corpus resuscitari; quæ loca compilaverunt passim auctores, qui de animæ immortalitate scripserunt. Sane, apud gentiles quoque resurrectionem corporis pro possibili habitam fuisse, certum est.

AD §. 12.

„ TERTIA juris universalis species, qua totum humanum genus obligatur, Grotio vocatur *jus divinum voluntarium*: quod non ex principiis internis, i. e. non ex affectu sociali, nec ex judicio recte conformato ad æstimanda utilia, & noxia, fluit; sed quod Deus ex *libera sua voluntate* hominibus dedit. *Lib. 1. c. 1. §. 13. §. 15. num. 1. Proleg. §. 11. & 12. Lib. 2. c. 5. §. 13. n. 1.*

„ Hujus *juris universalis divini* Auctor tres species fingit. I. *Jus Adamiticum;* quo etiam refert incestum. *Vid. Dissert. Proœm. III. c. 1. Sect. 1.* II. *Jus Noachicum;* quo etiam refert esum sanguinis viventis, *ibid. c. 1. Sect. 2.* III. *Legem Evangelii;* hanc enim 1. quædam vetare, ait, quæ jure naturæ licita sunt: nimirum, usuras immodicas, concubinatum, divortium, polygamiam plurium uxorum. 2. Eam quoque vetare quædam, quæ lege Mosis licita fuere; ubi ad præcedentia exempla provocat. Sed & 3. eam virtutes, lege Mosis præceptas, vel commendatas, majori gradu exigere. *Vid. Dict. Dissert. Proœm. c. 1. Sect. 3.* ubi exemplis hoc systema illustravimus.

Grotius existentiam hujus juris his argumentis probat. 1. Quoties jure divino ob actum aliquem gentes punitos legimus, nec ratio prohibendi naturalis dari potest; sequi necessario, legem aliquam præcessisse: quæ cum naturalis non sit, restare, ut a Deo data sit humano generi. *Lib. 2. c. 5. §. 13. n. 2.* 2. Si omnes moratiores gentes ab aliquo actu abstinent, hanc communem existimationem, si a necessario naturæ dictato originem non habet, necessario descendere, ait, ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manaverit, *d. c. 5. §. 13. n. 7. in fin.*

„ Hoc jus *divinum positivum universale* ex libera voluntate Dei fluere, ait: adeoque in eo a præcedentibus juribus naturæ differre, statuit, quod illud a Deo mutari possit, hæc non possint. *Vid. Grot. l. 1. c. 1. §. 10. & c. 2. §. 5.*

„ Cæterum, tale jus divinum humano generi iter datum, ait: 1. statim post hominem conditum: 2. in reparatione humani generis post diluvium: 3. in sublimiori reparatione per Christum, i. e. per legem Evangelii. *L. 1. c. 1. §. 15. n. 2.*

„ Effectus autem illius juris Grotio est, ut omnes quidem homines inde obligentur, *Grot. Prol. §. 11. & 12. l. 2. c. 5. §. 13. n. 1. l. 1. c. 1. §. 15. n. 2.* sed ex jure Adamitico, & Noachico tantum quatenus jus illud publicatum est, eisque innotuit, *d. l. 1. c. 1. §. 15.* ex Lege Evangelii autem tantum in foro poli. *Grot. l. 2. 20. §. 4. num. 1. junct. §. 43. & §. 48. n. 2. Lib. 1. c. 6. n. 4.*

„ Hoc systema latius explicavi in *Diss. Proœm. III.* atque jus divinum positivum universale, distinctum a jure naturæ, non existere, probavi *ibid. §. 12. seq.* simulque demonstravi, omnia, quæ ad hoc jus referuntur, vel plane non esse præcepta juris, quæ homines inter se obligent, vel esse ipsa naturæ præcepta.

Et hæc jam alia juris origo est) „ Scil. ex eo fonte desumta, quod Deo, ut opifici, &

„ & cui nos, nostraque omnia debemus, „ parendum sit. *Vid.* §. 11.

Praeter illam naturalem) „ Sive stricte sic „ dictam, sive laxiori sensu sumptam; quarum „ illa ex societatis appetitu, haec ex judicio „ recte conformato, ad discernendum utilia „ ab eis, quae noxia sunt, oritur: & quae „ ex hypothesi Grotii utraque subsistit, etsi „ detur Deum non esse. *Vid.* §. 8. 9. 10.

Veniens ex libera Dei voluntate) „ Non „ alligata ad respectum socialem, aut ad „ judicium recte conformatum.

Cui nos subjicere debere, intellectus dictat) „ Deus enim creaturam suam ratione praeditam certa lege creare potest; & huic „ legi creatura parere tenetur.

Sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur.) „ Utrumque Auctor vocat jus „ naturae, alterum naturae socialis, alterum naturae humanae. *Vid.* §. 8. & 9.

Quamquam ex principiis hominum internis) „ Scil. tum ex appetitu societatis, „ tum ex discretione ejus, quod utile, vel „ noxium est §. 8. & 9.

Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent, voluit) „ Haec contradictionem inferre, vidimus.

Quo sensu) „ Quia scil. Deus subsequenter saltem probavit jus naturae. At nemo „ Stoicorum unquam eo sensu jus naturae „ sumsit. Stoici antecedenter a Jove, tamquam prima causa, juris originem petendam esse, dixerunt: quod plenius pro- „ bavi *supra* §. 3.

Juris originem non aliunde petendam, quam ab ipso Jove) „ Ipsi ergo Gentiles „ agnoverunt, a solo Jove juris originem „ petendam esse, non ab aliqua Socialitate, „ *d.* §. 3. nedum ab aliquo judicio recte con- „ formato ad discernenda utilia, & noxia.

AD §. 13.

AUCTOR ait, Deum principia illa, quae hactenus exposuit, legibus suis illustrasse. Verum hae leges solis Judaeis datae sunt, adeoque pro jure naturae haberi non possunt.

Additio.

„ Auctor non loquitur de decalogo; hunc „ enim solis Judaeis datum esse, ipse fatetur *Lib.* 1. *c.* 1. §. 16. Sed loquitur de „ legibus divinis, quas Adamo, Noacho, „ & per legem Evangelii declaratas, atque „ ideo universales esse, ait.

„ Caeterum Auctor secundam rationem „ hic affert, cur jus naturae, sive sociale, „ sive laxius, etsi ex principiis internis „ fluat, Deo tamen adscribi possit (*vid.* §. „ *praec.*) quia illud legibus conspicuum fecit, i. e. illustravit, eoque approbavit.

Illa quoque ipsa principia) „ Interna „ scil. ex quibus jus naturae tum sociale, „ tum laxius profluere, dixit, etsi detur „ Deum non esse §. 11.

Deus datis legibus magis conspicua fecit) „ Deus legibus Adamo, & Noae datis non „ conspicua fecit principia illa interna, qualia non agnoscimus; sed ipsa naturae jura, „ quae per rationem humano generi declaravit, & quae ex libera ejus voluntate „ fluunt, verbis quoque voluit revelare.

„ Caeterum modo vidimus, Grotium existimare, ter Deum tales leges dedisse, „ quibus principia illa interna magis con- „ spicua fecerit. *Add. l.* 1. *c.* 1. §. 15.

Etiam iis, quibus imbecillior ad ratiocinandum vis animi) „ Adeoque qui ob rationis imbecillitatem ignorare praecepta „ illa naturae possent. Nam jurium naturalium Doctores multa esse ajunt, quorum „ ratio ob humani intellectus corruptionem „ reddi non possit, adeoque ubi revelatione opus fuisse, ajunt; eoque referunt „ *incestum*, *sodomiam*, *scortationem* &c. „ Vid. *Ludov. delin. Hist. nat.* §. 103. & „ *in Dubiis* §. 4. & 6. Conf. Seldenum „ de Jure gentium *lib.* 1. *c.* 9. *pag.* 110. & „ Casuistas quosdam allegatos *supra* §. 3. „ *pag.* 6. At negavimus, adeo obscuratam „ esse rationem, ut jam non sufficiat juri „ universali cognoscendo: sane, pugnaret cum justitia divina, si damnaret, „ & puniret homines ob violationem juris, quod ob defectum rationis cognoscere non possent. Neque fuisse hoc lumen rationis, quo crimina allegata prohibuit, nebulosum, & imbecille, vel „ inde demonstratur, quia apud omnes „ gentes, etiam maxime barbaras, crimina illa pro illicitis, & maxime prohibitis habita fuere, quae tamen aliud, quam „ rationis lumen, non habuerunt; quin „ ipse Apostolus ad hoc lumen provocat, „ cum in gentiles invehitur, & ideo abominandis his criminibus, atque affectibus a Deo relictos docet, quod Deum, „ ejusque voluntatem ex lumine rationis per-

„ perspectam aspernati fuissent. *Rom.* 1. „ *v.* 9. 20. 21. 26. *&* 32. Simile est 1. *Cor.* „ 5. *v.* 1. *seq.* Conf. Tract. meus *de princ.* „ *jur. nat. part.* 2. *p.* 104. *fol.* 64. *seq.* Nec „ non *Resol. dub.* §. 4. *&* §. 26. Add. *Diss.* „ *Proœm. XII.* §. 60.

Et in diversa trahentes impetus) „ Motus „ enim, quos natura hominibus indidit, „ eos in diversa trahere, i. e. facile in ex„ cessum procedere possunt. Ex hypothesi „ enim Grotii homo non tantum vim socia„ lem obtinet, sed & judicium ad æstiman„ da quæ delectant, aut nocent. Hoc judi„ cium recte conformatum sequi tenentur „ homines; adeo ut si metu, aut volupta„ tis præsentis illecebra corrumpi, *aut te-* „ *merario rapi impetu* se patiuntur, contra „ jus naturæ, humanæ scilicet, agere in„ telligantur. *Vid. supra* §. 9.

„ Quia vero imbecillior ad ratiocinan„ dum est vis animi, *impetus* hos, i. e. „ motus; quos natura homini indidit, ho„ mines facile in diversa trahere posse, „ Auctor existimat.

Qui nobis ipsis, quique aliis consulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores adductius regens) „ Exemplis res magis illu„ strabitur. Jure naturæ conjunctio maris, „ & fœminæ licita est; idque ex motu ve„ hementissimo, natura utrique sexui indi„ to, apparet. Hos autem naturæ impetus „ Deum datis legibus addictius rexisse, ait, „ conjunctionem maris, & fœminæ, fine, „ ac modo coercendo: i. e. prohibendo, „ ne quis cum cognatis in inæquali gradu „ concumbat, *L.* 2. *c.* 5. §. 12. *&* 13. Ne „ cum pluribus fœminis se jungat, & ne „ cum concubina liberos procreet. *Vid.* „ *Grot. l.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 11. *& L.* 2. *c.* 5. „ §. 9. *n.* 1. Porro, pœnas sumere a nocen„ te, i. e. ipsi tantundem mali infligere, „ ac ipse fecit, ex naturæ impetu deducit. „ At hunc quoque impetum vehementio„ rem, Deum, legibus Adamo, & Noa„ cho datis repressisse, statuit. *L.* 1. *c.* 2. §. „ 5. *n.* 3. *n.* 5.

„ At omnia hæc gratis dicuntur. Leges „ divinæ, quatenus morales sunt, non dif„ ferunt a jure naturæ: adeoque verum „ non est, eas principia illa interna (quæ „ non existunt) addictius regere; ipsa enim „ ratio naturalis motus, & impetus natu„ ræ, fine, ac modo satis coercet. *Dict.* „ *Dissert. Proœm.* 3. §. 46. *seq.*

AD §. 14.

AUCTOR ait, sacram quoque historiam affectum illum socialem, seu studium ad communes usus, in nobis excitare, dum nos docet, ab uno stipite nos descendere; unde cognatio constituitur, *l.* 10. *ff. de Grad.* quæ juxta doctrinam Florentini vetat hominem homini insidiari. Sed hoc pertinet ad confirmandum jus naturæ, non ad probandum. Vera ratio juris naturæ, cur fas non sit hominem homini insidiari, hæc est, quod nemo in alterius vitam jus habeat, adeoque nemo alii eam auferre possit: idque eo magis verum est, quia inter omnes homines natura quandam cognationem constituit.

Additio.

„ Nos statim probabimus, neque sacram „ historiam agnoscere aliquem affectum so„ cialem; neque eum ex cognatione ori„ ri; neque Florentinum de hoc affectu „ sociali loqui.

Sed &) „ Tertia hic allegatur ratio, „ cur jus sociale adscribi Deo possit, etsi is „ ejus auctor non sit: quia historia sacra „ affectum illum socialem in eo excitat, „ dum nos docet, omnes homines ab uno „ stipite ortos, adeoque omnes ex eadem „ familia, & ex eadem domo, eoque co„ gnatos esse.

Præter id, quod in præceptis consistit) „ I. „ e. præter leges, quibus principia illa inter„ na conspicua fecit. *Vid.* §. *præc.*

Affectum illum socialem non patum eo excitat, quod nos docet, ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes) „ Imo ex eo, „ quod omnes homines a primis parentibus „ orti sint, nullus sequitur affectus socialis, „ nullumque studium simul ad communes „ usus vivendi; inprimis cum auctis per „ tot sæcula familiis, iisque per immensa „ spatia dispersis, omne cognationis nomen „ obsoleverit. Repetenda igitur hic sunt „ omnia argumenta, quibus societatem uni„ versalem humani generis oppugnavimus. „ *Vid. Dissert. Proœm.* 1. *per tot.*

Ita ut eo quoque sensu recte dici possit, quod alio dixit Florentinus) Hic probaturus, *vim licere vi repellere*, id deducit ex eo, quod natura cognationem inter omnes homines constituerit, adeoque majus nefas sit

eos

eos invicem insidiari, qui a communi stirpe nati sunt *L.* 3. *ff. just. & jur.* Nefas hoc sequitur ex voluntate Dei; qua & ius sui defendendi omni animanti datum, & cædes cognatorum præ cæteris prohibitæ sunt, maiusque nefas habetur. Hic igitur de societate nihil dicitur: nedum eam esse principium iuris naturalis; sed omnia contra.

Additio.

„ Notanter Grotius ait, *alio sensu Floren-*
„ *tinum JCtum dixisse, cognationem inter*
„ *nos a natura constitutam esse.* Nam Floren-
„ tinus non ideo hanc cognationem statuit,
„ quod nos ab eadem stirpe descendere putet;
„ sed quia, iuxta sententiam Stoicorum,
„ universum, quod exstat, *Dei* nomine ve-
„ nit; cuius membra, & portiones cum
„ homines sint, ideo inter eos cognationem
„ Stoici effingunt, indeque prohibitionem
„ lædendi inferunt: quæ causa cum falsa,
„ imo impia sit, conclusio quoque vera esse
„ non potest. Vide omnino *Dissert. proœm. I.*
„ *c. 2. sect.* 1. Vera igitur ratio, cur homo
„ insidiari homini non possit, posita est in
„ sola voluntate Dei, qui ius suum cuique
„ tribuere iubet, adeoque non vult ius vi-
„ tæ, quod cuique hominum concessit, ab
„ ulla creaturarum auferri.

Inter homines quasi Dii sunt parentes] Uti Deo debemus cultum, quia omnia ab eo habemus: ita parentibus proximum, quia vitam ab eis habemus.

Additio.

„ Auctor hic incidenter ex Socialitate re-
„ verentiam liberorum erga parentes demon-
„ strat. Ait enim, omnes homines ab iisdem
„ primis parentibus ortos, adeoque cognatos,
„ & socios esse. Inter hos autem socios, cæ-
„ terum æquales, obsequium deberi paren-
„ tibus, quia hi Dii quidam sunt, dum imi-
„ tantur Deum vitam nobis dando. At 1.
„ cum ex ipsa assertione Auctoris appareat,
„ cultum parentum oriri ex procreatione li-
„ berorum, & ex similitudine quam paren-
„ tes hactenus habent cum summo Creatore;
„ facile constat, rationem illam obtinere,
„ etsi nulla inter homines intercederet socie-
„ tas universalis. Adeoque 2. causa, & origo
„ illius cultus non sequitur ex Socialitate,
„ sed ex iure, quod ratione naturali, i. e.
„ voluntate Dei, parentibus in liberos quæsi-
„ tum est. Liberi enim sunt vera portio cor-
„ poris parentum; omnia a parentibus, ni-
„ hil a se habent; præterea educantur a pa-
„ rentibus: ob quæ beneficia reverentia
„ eis denegari nequit. *Vid. l.* 2. *c.* 5. . 1.
„ *seq.* Hoc ius, parentibus quæsitum, li-
„ beri eis tribuere tenentur.

Quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur) „ Deo illimitatum
„ debemus obsequium, quia omnia ab eo
„ habemus: parentibus, conspicuis Diis,
„ tantum limitatum, quatenus scilicet ad
„ beneficium generationis spectat. Quæ offi-
„ cia late exposuimus in *Diss. Proœm. XII.*
„ §. 147, *& seq.*

AD §. 15.

AUCTOR hactenus originem *juris naturalis, tum stricte, & proprie sic dicti, tum laxioris,* demonstravit. Jam originem *juris civilis* ex eodem fonte deducere laborat; sed admodum infeliciter.

Supponit enim 1. juris naturæ esse, stare pactis. Quod 2. inde probat, quia necessarius erat aliquis se obligandi modus; alius vero modus naturalis fingi non possit. Unde concludit 3. eos, qui in cœtum aliquem consensu suo coeunt, eo ipso promittere, se legibus civitatis parituros; adeoque inde obligari.

Ubi tot fere vitia, quot verba videntur. Negatur enim 1. *modum se obligandi inter homines præcise necessarium esse*; quia si status esset, quo omnis commutatio traditione fieret, non essent pacta, & obligationes, sed modi dominii acquirendi. 2. Nec constitui potest modus se obligandi libera hominum voluntate, nudove eorum consensu, vel pacto; sed causa quædam extra hominem esse debet, quæ ei necessitatem imponat standi pactis, etsi nolit: ea autem non invenitur in Socialitate. Negatur 3. alium naturalem obligandi modum, præter voluntatem hominum, fingi non posse: nam contra ab ipsa natura, seu Dei voluntate, efficacissima est obligatio, quoties quis jus suum facto alterius non habet: præterea vero nulla. 4. Denique negandum est, obligationem naturæ esse ex pactis nudis, i. e. quæ causam obligationis, seu synallagma non habent. Adde Exercitationem nostram 1. *ad Grot.* §. *61.*

Additio.

„ Systema Grotii magis conspicuum fa-
„ ciemus *in* §. *seq.*

Deinde vero) „ Postquam originem juris
„ natu-

„ naturæ socialis exposuit, jam ex eodem „ fonte jura quoque civilia deducit.

Cum juris naturæ sit, stare pactis) „ Verum hujus obligationis rationem exposuimus *in libro II. cap. XI. & in Dissert. Proœm. XII.* §. 893. *seq.*

Necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus; neque vero alius modus naturalis fingi potest) „ Utramque assertionem „ modo negavit B. Parens; & merito. Sane, „ cum Americæ gentibus initio, & hodie „ quoque cum pluribus commercia, non „ pactis, sed commutationibus fiunt.

Ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt) Quomodo? ut qui cœtui alicui se aggregant, aut homini alii se subjiciunt, tacite saltem promisisse intelligantur, se secuturos id, quod ille, vel cœtus pars constituisset. Verum id tale est, ut perniciosior error intelligi vix posse videatur. Adeo hac sententia in lubrico locatur sancta illa Regum Principum, ac Reipublicæ auctoritas, & sacra imperii majestas; quin tota plane evanescit, & deformatur in jus precarium, quod pendet a voluntate, & pacto subditorum, seu singulorum, suo facto se cœtui aggregantium, vel alii subjicientium. Quin vix a pacto pendere eam facit; sed & a pacti fictione. Quia ait, *intelligi debere tacite promisisse, secuturos se quod ille vel cœtus pars major, constituisset.*

Nec quicquam omnium probavit, sed omnia gratis assumsit, quæ ut juris naturalis ars, aut scientia esset, prius demonstranda fuerant. Nondum probavit, quod, & cur homines natura teneantur stare pactis, & quæ sit illa potestas, quæ eos vinciat, & adstringat, ne a pactis, i. e. voluntate sua, (contra illius naturam, & libertatem, & contra *Legem* 22. *verf. nemo ff. de legat.* 3.) recedere possint. Certe, mutum illud societatis nomen adeo vim eam non habet, ut nihil minus.

Sed nec probavit, aut in æternum probabit, in appetitu societatis esse principium obligationis naturalis. Etsi enim illa sit a natura, non tamen est principium juris naturæ, nedum obligationis naturalis. Quin & natura, quæ societatem inter homines constituit, instinctum saltem, ac studium, & appetitum ad societatem dedit, uti inter animantia alia; at non necessitatem, seu obligationem.

Etsi vero hæc omnia quoque probata, & vera essent, tamen longe sublimius quid est summum Imperium, quam ut a causa tam vulgari ducendum sit. Est illud ipsius Dei vicarium in terris munus, cui, ut ipsi Deo, omnis anima, velit, nolit, subjecta; neque id arbitrio, & pactis subjectorum relictum est. Sed de eo, & cui hoc ab ipso rerum auctore concessum sit, (scil. originarie toti corpori in sua membra, a quod id alii committi potest) suo loco videbimus. Patet hinc, quam procul hæc a Grotio tradita absint a principio juris naturæ, & obligationis. *Vid. Exerc. nostram ad Grot.* 1. §. 56. *seq.*

Additio.

„ Grotius originem juris civilis ex *consensu*, seu pacto; obligationem implendi „ pactum ex *jure naturali*; jus naturale „ autem ex *humana natura* (quam obligare, dixit, etiam semoto Deo) deducit. „ Cum vero illa *humana natura* per se nullam vim obligandi habeat, & semoto „ Deo jus naturæ concipi non possit; recte „ B Parens inde infert, auctoritatem juris „ civilis valde per hanc sententiam labefactari: quia omnis obligatio a sola voluntate hominum penderet, quæ mutari „ pro lubitu posset, nisi causa quædam ponatur, quæ hominibus necessitatem imponat standi promissis. Ea autem causa non „ invenitur in *natura humana*, vel sociali, „ sed in solo Deo. Atque hæc vera ratio „ est, cur jus civile obliget etiam in conscientia. *Vide Diss. Proœm XII.* §. 55. & „ *jus meum controv. l.* 1. *tit.* 3. *q.* 9.

Aggregaverant) „ Intelligit hic Auctor „ communitatem particularem præter eam, „ quæ a natura est.

Hominibusque) „ Ut in statu Aristocratico, vel Democratico.

Hi aut expresse promiserant) „ Qui enim „ cives recipiuntur hodieque, conceptis verbis jurant fidelitatem, & obedientiam.

„ *Tacite promisisse debent intelligi*) „ Quia „ qui vult in civitate degere, ejus quoque „ legibus vult subjici, ex regula: quod qui „ vult antecedens, etiam velle videatur „ consequens.

Quod aut cœtus pars major) „ Vix enim „ est ut in statu populari omnes consentiant: unde valet, ex ratione quoque „ naturæ, id, quod pars major constituit. „ *Vid. infra. L.* 2. *c.* 5. §. 17.

Aut hi, quibus delata erat potestas) „ Nam „ cœtus ille omne jus suum in illam potestatem transtulit: adeoque singuli ex illius „ pote-

„ potestatis statutis obligantur, uti antea „ obligabantur legibus totius cœtus.

AD §. 16.

NON *Carneadi tantum, sed & aliis*) Vid. *supra* §. 3. 4, & 5.

Utilitas justi prope mater, & æqui) Hæc sunt verba Horatii. *L.* 1. *Sat.* 3. *v.* 98.

Queis paria esse fere placuit peccata, laborant
Cum ventum ad verum est; sensus, moresque repugnant,
Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui &c.

Poeta contra Stoicos, qui omnia delicta paria dicebant, paribusque pœnis metiebantur, ait, ei adversari 1. sensum, seu rationem, 2. mores, 3. utilitatem, quæ causa, seu mater est juris civilis. Quæ nihil ad rem nostram.

Si accurate loquamur, verum non est) Reassumit hic Auctor disputationem, quam contra Carneadem instituerat *supr.* §. 6, qui in sola utilitate posuit principium juris naturalis; & Horatiano illi respondet, utilitatem plane non esse matrem, nec juris naturalis, nec civilis: sed in priori utilitatem saltem accedere, in posteriori tantum occasionem dare. Cum vero & ipse Grotius, societatem substituendo, revera nihil aliud referat, quam utilitatem, & commoda, quæ societas affert; ideo, ne ipsemet facere cum Carneade videatur, in eo maxime laborat, & totus est, ut aliquid fingat, vel excogitet, quod præter utilitatem venditare possit simul esse causam juris. Quidnam id est? *Natura humana*, inquit, *est mater juris naturalis, & proavia juris civilis.* Quæ natura? Quæritur, quæ sit prima, & adæquata causa, seu principium; quo humani generis libertas coarctata, & homines in universum obligati, & adstricti sunt ad illa, quæ jus naturæ præcepit, implenda? Respondet Auctor, *Natura*; quæ, inquam, natura? *humana*, seu nostra. Qua ratione hæc legislatrix, hæc mater juris naturæ illud omni humano generi præscripsisset? Qua vi universos obligavit, & necessitate sic agendi adstrinxit? Quibus signis id omnibus manifestavit? Quibus denique mediis illud exequitur in invitos? Respondet: *Natura humana nos fert, & licet nullius rei indigeremus, ferret ad societatem mutuam* APPETENDAM. En primam, & adæquatam causam juris naturalis sanctissimi, inviolabilis, & æterni.

Quis illud tulit, & nobis præscripsit? *Natura* nostra, i. e. nos ipsi nobis: si enim alia causa prior esset, hæc non esset prima. Iidem ergo sumus legislatores, a quibus lex lata est, & in quos. Iidem, in quorum voluntate lex est, & qui ejus vinculo adstricti sunt. Cum tamen nemo imperium habeat in seipsum; nemo se sua voluntate ita adstringere queat, ut non contraria voluntate, pari ratione, & potestate inde recedere queat. Qua igitur potestate natura humana, seu totum genus humanum, sua voluntate, suoque voto, jus in se constituit: eadem totum humanum genus, sua pariter voluntate id tollere, & abolere potest. Si dixeris, non posse, danda est alia causa prior, & toto humano genere superior, quæ impediat; atque hæc causa consistit in sola Creatoris voluntate, cui necessario parendum.

Et quis ita inferat: Ferimur natura ad societatem appetendam; ergo societas est verum, & adæquatum principium juris naturæ, & obligationis. Innumera alia sunt, ad quæ natura ferimur; innumera ergo essent juris, naturæ & obligationis principia prima, & adæquata. Quin contra ex eo, quod natura ferimur ad societatem APPETENDAM, sequitur, a natura nobis appetitum, instinctum, & desiderium societatis insitum, non necessitatem, & obligationem injunctam. Atque sic Auctor hac quoque ratione suam ipse causam jugulat.

Vult autem adhuc Auctor videri se non cum Carneade sentire, ac principium hoc in sola utilitate constituere; & ideo addit: *Quod natura nostra nos ferret ad societatem, etsi nulla re indigeremus*; sed frustra. Nam 1. & hoc gratis assumit, quid futurum esset, si nulla re indigeremus; qui status hominum non est. Et 2. quæcunque tunc esset natura humana, id certe, ad quod appetendum illa homines ferret, pariter quoque foret in arbitrio, & potestate humani generis: aut tum quoque alia causa prior, & superior danda esset, quæ eam impediret. Sed & 3. hæc quoque assertio tota falsa est; nam illud, quod naturaliter nos movet ad societatem, est utilitas, vel jucunditas, quam societas affert. Non enim voluntas natura movetur, nisi specie boni, seu ad id, quod bonum ipsi videtur, & quo proinde, si abesset, indigeret. Quod si igitur in societate nihil esset, quod nobis utile, seu gratum, aut jucundum

vide

videretur, (quod alteri par est, & sub eo continetur. *l. 16. §. ff. quod vi aut clam.*) voluntas natura ad eam non ferretur. Ut vulgo vel ex Ethicis constat. Nihil ergo relinquitur in principio societatis, quam ejus utilitas, aut jucunditas (quippe quæ, ut dictum, alteri par, & sub ea comprehensa est), & quod omnino est in voluntate, & potestate hominum, nec causam obligandi, & necessitatem adstringendi generis humani habet. *Vid. Exerc. nostram 1. ad Grot. §. 60, & 61.*

Additio.

„ Principia Grotii toto cœlo differre a prin-
„ cipiis Carneadis, demonstravimus supra
„ §. 8. Hic enim nullam inter homines dari
„ justitiam, ait, sed natura unumquemque
„ ad suas utilitates ferri. Grotius autem
„ Socialitatem supponit, i. e. principia in-
„ terna, rationi convenientia, quæ neces-
„ sitatem imponunt hominibus agendi, vel
„ non agendi, approbante Deo. Idque ve-
„ rum esse, ait, etsi nulla inde utilitas
„ in homines redundaret.

Nam naturalis juris mater est ipsa humana natura) „ Quæ enim conveniunt cum appe-
„ titu societatis rationalis, ea humanæ na-
„ turæ congruentia esse, dixit *supra* §. 7;
„ indeque obligari homines, etsi Deus non
„ existeret, §. 10, & 11: quæ ibidem
„ refutavimus.

Quæ nos, etiamsi nulla re indigeremus &c.)
„ Quia ex hypothesi Auctoris natura ipsa nos
„ ad communem societatem ducit: & motus
„ illi subsistunt, etsi nulla inde in nos redun-
„ det utilitas. *Conf. infra* §. 18. Quæ in præ-
„ cedentibus plenius jam examinata sunt.

Civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio) Hæc non modo non cohærent, sed & directo pugnant. Obligatio non est causa juris, sed contra ejus effectus: non mater, sed partus. Obligatio ex lege est, non lex ex obligatione; hujus mater lex est, non illa legis.

Sed & obligationem natura non esse ex nudo consensu, seu pacto, cui causa obligationis non subsit, modo diximus; causam autem hanc *synallagma* in jure dici, videmus. Nec aliter verum est quod ait, *obligationem ex consensu vim habere ex jure naturali*. Sed & ita loquitur, quasi nulla alia sit obligatio naturaliter, quam ex consensu: quod sane haud levem ignorantiam juris naturæ non tantum, sed & iuris communis præ se fert, quo aliæ sunt certissimæ, & indubitatæ obligandi causæ; cum contra, quod ex consensu esse dicitur, non sit ex consensu per se, sed quatenus causa subest, ut suo loco videbimus. *Exerc. 1. ad Grot.* §. 64. §. 65.

Quæ cum ex jure naturæ vim suam habeant) „ Juris enim naturalis est, stare pa-
„ ctis: adeoque & stare ei placito, quo cives
„ eiusdem civitatis consenserunt se civita-
„ tis legibus parituros. Hactenus bene: at
„ si porro ex Auctore quæris, unde *jus na-*
„ *turale* vim suam habeat? is respondet, a
„ *turam humana*, seu ex *appetitu societatis*.
„ In eo autem fallit; quia supponit, *na-*
„ *natura humanam* obligationem producere,
„ etsi detur Deum non esse. Quomodo au-
„ tem genus humanum obligaretur ex ma-
„ teriali aliquo impetu societatis, si cau-
„ sam intelligentem, Deum nimirum de-
„ mis; si solum superiorem excludis,
„ qui humano generi legem dare potest?
„ Natura igitur humana sola homines non
„ obligat ad servanda pacta, adeoque nec
„ ad servanda iura Civilia. Unde sponte
„ sequitur. Naturam humanam non esse
„ *fontem juris civilis*.

Potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici) „ Negari nequit, admodum ob-
„ scura hæc esse, nec intelligi posse, nisi
„ ipsa genealogia iuris civilis, iuxta syste-
„ ma Auctoris, exhibeatur. Schema autem
„ hoc est.

HUMANA NATURA.

Quæ obligationem producit, etiam semoto Deo; adeoque *mater* est juris naturalis, & *proavia* juris civilis.

JUS NATURÆ

Ergo est *filia* humanæ naturæ, & *avia* juris civilis

CONSENSUS, SEU PACTUM, ET QUÆ INDE ORITUR OBLIGATIO,

Quæ est *mater* juris civilis.

JUS CIVILE.

Cujus *mater* est ipsa ex consensu obligatio: *avia* jus naturæ: *proavia* humana natura.

„ Auctor igitur ait, *naturalis juris matrem*
„ *esse ipsam humanam naturam*. Addit, *ex*
„ *hoc jure naturæ* (quæ est *filia* naturæ hu-
„ manæ) *vim suam habere obligationem ex*
„ *consensu*: quia is, qui suo consensu se
„ cœtui alicui aggregat, legibus illius cœtus
„ se staturum promittit. Atque hunc consen-
„ sum

„ sum, i. e. *neptem* naturæ humanæ, esse „ originem juris civilis, statuit; indeque „ concludit, jus civile *esse proneptem* humanæ naturæ.

„ Ex his apparet, recte monitum fuisse „ a B. Parente omnem obligationis causam „ hic cessare, quia ex hypothesi Auctoris „ *humana natura* prima causa Juris civilis „ constituitur: certum autem est, ex ea „ obligationem non oriri, quia Grotius Deum excludit, vel saltem abesse posse existimat. *Vid. supr.* §. 11. Homo igitur, „ qui ex *humana natura* non obligatur, „ nec obligabitur ex *consensu*, adeoque nec „ legibus civitatis tenetur.

„ Etsi igitur concedamus, standum esse „ pactis jure naturali: etsi quoque concedamus, alium modum naturalem se obligandi fingi non posse; admitti tamen non „ potest quod Grotius statuit, necessitatem „ illam, & modum obligandi, sequi ex *humana natura* (quæ, ut dictum est, supponit, Deum abesse posse.) Adeoque verum non est, jus civile ex hoc fonte fluere.

„ Veram rationem obligationis, quæ ex „ pactis, seu promissis oritur, *supra* §. 8. „ exposuimus, & plenius explicabimus *infr. lib.* 2. *cap.* 11. Posita autem tali obligatione, verum est quod Auctor ait, eos, qui „ civitati se subjiciunt, eo ipso promittere, „ quod legibus civitatis parere velint. Obligantur igitur jure civili ex consensu atque „ hactenus ex jure naturæ. *Conf. Diss. Proœm. XII.* §. 55. *Add. Grot.* 2. 2. *c.* 5. „ § 8.*n.*1. §. 17. *l.* 3. *c.* 2. §.2. *n.* 1, *&* 2. „ *L.* 3. *c.* 13. §. 1, *&* 2. *l.* 3. *c.* 19. „ §. 3. *n.* 3.

„ Cæterum, ex nudo quoque pacto jus „ in alterum transferri, *infra L. II. c. XI.* „ demonstrabimus.

Sed naturali jure utilitas accedit] Totum hoc ex præcedentibus corruit; etenim, hac cavillatione, *utilitatem juri naturæ accedere, vel juri civili causam dedisse*, neutiquam efficiet, quo minus principium ejus perinde, ac Carneadis, sola utilitate pensitetur. Quod enim juris naturalis *matrem* dixit humanam naturam, jam explosimus. Ea igitur causa sublata, nihil relinquitur, cui accedat utilitas, sed hæc sola causa superest. Iterumque adeo paret, nullum discrimen remanere inter jus naturale, & civile, sed utriusque causam perinde statui utilitatem.

Additio.

„ Mens Auctoris hæc est. Jus naturale, „ quod in custodia societatis humanæ consistit, exstiturum esse ait, etiam seposita „ omni utilitate, quia ipsa natura eo nos „ ducit. Addit autem, motum illum naturalem conjunctum plerumque esse cum „ aliqua utilitate, quia ob mutuam indigentiam eo magis ad Socialitatem rapimur. Equidem, non dari societatem universalem inter homines, alibi probavimus; adeoque frustra quæritur, an ex solo „ motu naturæ, an ob utilitatem accedentem, ad societatem, quæ non est, rapiamur. Diximus, fontem juris naturalis esse voluntatem, seu jussum Dei „ jus suum cuique tribuendi. Hinc sponte sequitur, jus hoc obtinere, i. e. „ Deo parendum esse, seposita omni utilitate.

Voluit enim Auctor naturæ nos & singulos infirmos esse]„ Supra §. 6. Demonstravimus „ verum non esse, ex eo, quod natura nos „ infirmos esse voluit, sequi communitatem inter omnes homines. Diximus, ad „ supplendam illam infirmitatem sufficere societatem domesticam, seu instinctum il„ lum, quo mas, & fœmina feruntur ad „ conjunctionem, parentes ad educationem „ prolis, & familia ad conservationem membrorum familiæ: atque hoc modo satis succurri necessitati hominum, etsi nulla societas cum aliis hominibus existat. *Vid. Diss. Proœm. I.* §. 34, *&* 35. Quod vero „ Auctor asserit, sociales nos fore *etiamsi nulla re indigeremus*; directo contrariatur „ naturæ societatis. Sane, negari non potest, „ sublata indigentia omnem colorem societatis universalis, solamque, & unicam „ ejus rationem apparentem cessare; quis „ enim quæso effectus fictæ ejusmodi societatis, seu communitatis esset, seposita „ utilitate?

Nam illa, quam diximus, consociatio, aut subjectio]„ Consociatio fit per aggregationem: subjectio per agnitionem imperii „ alieni. *Vid. infra* §. 15.

Utilitatis alicujus causa cœpit institui] „ Rationem moventem explicat Auctor *L.*2. „ *c.* 21. §. 3. *n.* 1. *l.* 2. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. „ *&* §. 2. *l.* 2. *c.* 20. §. 8. *n.* 4. §. 9. „ *n.* 4. *Prol.* §. 19.

In eo aliquam utilitatem spectare solent, aut debent]„ Unde regula: *salus populi suprema lex*. Cicero 1. *Rhet.* 38. ait: *Omnes* „ *leges*

„ *leges ad commodum rei publicæ referre oportet, & eas ex utilitate communi .... interpretari. Ea enim virtute, & sapientia majores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutem, atque utilitatem reipublicæ proponerent. Neque enim ipsi, quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa salvas esse vult, sed reipublicæ; quod ex legibus omnes rempublicas optime putant administrari. Quam ob rem igitur leges servare oportet, ad eam causam scripta omnia interpretari convenit: hoc est, quoniam reipublicæ servimus, ex reipublicæ commodo, atque utilitate leges interpretemur*. Conf. *Tesm. h.*

A D § 17.

QUARTAM speciem *juris universalis* „ Auctor constituit JUS GENTIUM VOLUNTARIUM: quoties enim multi, diversis temporibus, ac locis, idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debere, ait; quæ si recta illatione ex naturæ principiis non procedit, alia esse non possit, quam communis consensus. Et tunc addit: *quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest, sequitur, ex libera Gentium voluntate ortum habeat. Prol.* §. 40.

„ Hoc jus igitur ex consensu Gentium, „ *Proleg.* §. 17, & 46. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. tanquam ex condicto. *Prol.* §. 42, & 43, & cum mutua obligatione. *L.* 2. *c.* 3. §. 5. *l.* 3. *c.* 1. §. 8. *n.* 3. receptum esse, ait.

„ Definit JUS GENTIUM, quod propter utilitates, & necessitates magnæ illius civitatis, i. e. societatis humanæ, *Prol.* §. 17. apud omnes gentes, aut moratiores, receptum est. *L.* 1. *c.* 1. §. 14.

„ Jus gentium *aliud* esse, ait, latius patens, *aliud* arctius *L.* 1 *c.* 1. §. 14. *l.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 1.

„ JUS GENTIUM LATIUS PATENS introductum esse, statuit, humana necessitate indigente. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. *Prol.* §. 17. Idque vel *universale* esse, fingit, vel *certarum gentium*. *L.* 3. *c.* 4. §. 15. 16. & 19. *Proleg.* §. 42, & 43. *L.* 1. *c.* 1. §. 4, & 14. *L.* 2. *c.* 8 §. 1. *n.* 2.

„ Usum ejus latè patere, existimat, in omni jure belli, & pacis, *Prol.* §. 2; quia I. multa permittit, quæ jure naturæ vetita sunt. *L.* 3. *c.* 4. §. 15. II. Multa prohibet, quæ jure naturæ permissa sunt. *L.* 2. *c.* 3. §. 10. *n.* 3. *L.* 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 3. *L.* 3. c. 4. §. 15. *n.* 1. III. Quædam juri naturæ superaddit. *L.* 2. *c.* 18. §. 1.

„ Præcipuum hujus juris Gentium usum esse, ait. in BELLIS. Nam *jure naturæ* nulla bella licita esse, ait, nisi 1. adsit justa causa, 2. agatur intra debiti, & pœnæ modum, i. e ad solam juris nostri reparationem. Indeque infert, deficiente *justa causa* omnes actus, qui inde nascuntur, injustos, & agentes instar prædonum esse; adeoque tanquam fures, prædones, homicidas &c. teneri & agentes, & eorum socios: ita ut res vindicari possit ab eo, qui causam a tali prædone habet.

„ Sed & porro, *si quis ultra debiti, pœnæque modum aliquid exigit ab hoste*, nullum agenti jus inde quæri, putat *L.* 3. *c.* 10. §. 3, & 5. *c.* 6. §. 1. eumque teneri ad restitutionem, æque, ac socii, milites, omnesque, qui causam ab agente habent, *d. l.* 3. *c.* 10. §. 3. 4. 5. 6. *c.* 13. §. 1. *c.* 18. §. 6. *c.* 9. §. 16. *c.* 16. §. 1. 2, & 3: imò exigentem a qualibet gente ideo puniri posse *l.* 3. *c.* 17. §. 1. *n.* 1.

„ Utrumque *jure gentium voluntario* mutatum, & communi consensu statutum esse, ait, 1. ne de *justitia causæ* inter partes quæratur; sed ut id, quod utraque pars in bello peragit, pro jure habeatur; unde hoc jure gentium bellum semper utrinque justum esse, statuit. 2. Ne præcise agatur *intra modum debiti, & pœnæ:* sed ut occidere hostem, ac res ejus occupare, in infinitum liceat.

„ At hoc verum saltem, ait, in *bello publico, quod a summa utrinque potestate geritur, & indictum est. Dict. Dissert. Proœm. IX. c.* 1. §. 16: nam his solennitatibus accedentibus effectus illos peculiares a Gentibus bello publico tribui. Unde bellum tale vocat publicum, & ex jure gentium solenne. *Dict. Dissert. IX.* §. 19. & 20.

„ Effectus hujus *juris Gentium latius patentis* Grotius in eo ponit, ut verum dominium consequatur is, qui titulum ex hoc jure Gentium habet, *l.* 3. *c.* 6. §. 2. & 7. *l.* 3. *c.* 10. §. 5. *n.* 1, *l.* 3. *c.* 4. §. 4.

„ *in*

„ *in fin. l.* 3. *c.* 6. §. 2, & 7. : adeoque „ verum jus agendi ei competat, *l.* 3. *c.* 19. „ §. 1, & 12; nec in eo jure ab aliis turbari possit. *L.* 3. *c.* 19. §. 5. *c.* 4. §. 3. „ 4. 5, & 22. *c.* 10. §. 1. *n.* 1. *c.* 6. §. „ 1. *n.* 1.

„ Cæterum quædam horum jurium, a Gentibus constitutorum, *ex omni parte justa* „ esse ait; quædam autem *effectum saltem* „ *externum juris tribuere*. *Dict. Diss. Proœm.* „ *IV. Sect. IV.* Ad *prius* genus refert, 1. „ quando jure gentium aliquid vetatur, quod „ jus naturæ permittit. 2. Quando ob naturalem æquitatem jus gentium aliquid „ permittit, quod jure naturę vetatur. 3 „ Quando ius Gentium confirmat conjecturas „ naturales incertas. *Dict. Sect. IV.* §. 19. *seq.* „ Ad *posterius* genus refert, quando gentes „ communi consensu aliquid statuunt, quod „ jure naturæ vetitum est, nec singularem „ æquitatem habet: *Dict. Sect. IV.* §. 20.

„ Ex hoc *posteriori* genere igitur non verum jus quæri agenti, existimat *L.* 2. „ *c.* 12. §. 26. *n.* 1. *l.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. „ *c.* 10. §. 3, & 5. *c.* 6. §. 1; sed I. „ *impunitatem* saltem, *l.* 3. *c.* 4. §. 2. 3. „ 4. 5. *n.* 3. *c.* 6. §. 1. *n.* 1. §. 27. *l.* 3. „ *c.* 10. §. 1. *n.* 1: ita ut ab aliis gentibus tanquam fur, & prædo, puniri non „ possit. II. *Dominium externum*, *l.* 3. *c.* 6. „ §. 2, & 7. *l.* 3. *c.* 10. §. 5. *n.* 1. *l.* „ 3. *c.* 4. §. 4. *in f.* *l.* 3. *c.* 6. §. 2, & „ 7. quod omnes quidem effectus dominii „ habet, sed saltem in foro Soli, non in „ foro Poli. *Dict. Sect. IV.* § 21.

„ JUS GENTIUM ARCTIUS Grotius describit, quod apud plures gentes „ quidem obtinet, at non respicit utilitatem „ magnæ illius civitatis, sed cœtuum singulorum. *Prol.* §. 17. §. 43 *l.* 3. *c.* 1. „ §. 4 *l.* 2. *c.* 8. §. 1. *n.* 2. & §. 26. *l.* „ 3. *c.* 2. §. 7. *n.* 1, & 2. Indeque non „ obtinet ex condicto, *Proleg.* §. 53. i. e. „ non receptum est cum mutua obligatione. *L.* 2. *c.* 3. § 5. *l.* 3. *c.* 1. §. 8. *n.* „ 2. *Diss. Pr. IV.* §. 24. *seq.*

„ Nos, fabulam esse, quæ de jure Gentium voluntario traduntur, eamque Triboniano originem debere, late demonstravimus in *Dissert. Proœm. IV.* §. 29. „ & *seq.* Quo lectorem remittimus.

Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt) „ Nam quod quisque „ populus ipse sibi jus constituit, id ipsius „ proprium civitatis est, vocaturque jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis. §. 2, & 4. *Inst. de I. N. G. & C.* *l.* „ 9. *ff. Just. & jur.*

Inter civitates aut omnes, aut plerasque) „ Jure Romano cognitum non est jus Gentium, nisi quod a natura est, & inter „ omnes gentes peræque observatur. §. 2. „ *Inst. de J. N. G. & C.* ibi: *quod vero* „ *naturalis ratio* INTER OMNES HOMINES *constituit*, *id apud* OMNES „ GENTES PERÆQUE *custoditur*, *vocaturque jus gentium*, *quasi quo jure* OMNES GENTES *utantur*. Add. §. *penult.* „ *eod.* ibi: *sed naturalia quidem jura*, *quæ* „ *apud* OMNES GENTES *peræque observantur* &c. Atque hoc jus gentium naturam cum ipso genere humano prodidisse, *JCti* ajunt. §. 13. *I. de R. D.*

„ Unde rerum acquisitionem tribuunt juri „ gentium, *quod ratione naturali* APUD „ OMNES GENTES PERÆQUE OBSERVATUR *l.* 1. *ff.* *A. R. D. Conf.* „ *not. ad L.* 1. *c.* 1. §. 11. Immo Tribonianus (qui inepta suo definitione juris „ Gentium, causam dedit distinctioni in primævum, & secundarium) ipse fatetur, „ jus secundarium, seu quod gentes ex „ mutua necessitate inter se constituerunt, „ OMNI HUMANO GENERI commune esse. §. 5. *I. J. N. G & C.* Certissimum igitur est, Jure Romano jus tale „ gentium, quod inter plerasque saltem civitates obtineat, & ab ipsis gentibus ob „ mutuas necessitates constitutum sit, non „ dari. *Vid. infra* §. 17, & *L.* 1. *c.* 1. „ §. 14 Conf. *Diss. Proœm.* 4 §. 29. *seq.*

Ex consensu jura quædam nasci potuerunt) „ Verum non est, dari jus aliquod Gentium, „ quod *ex communi consensu* ortum sit. Sane, Jure Romano omne jus gentium *ex* „ *ratione naturali* ortum dicitur, non ergo „ ex consensu. §. 2. *Inst. J N. G. & C.* „ ibi: *quod vero* RATIO NATURALIS „ *inter omnes homines constituit* &c. *vocatur* „ *jus Gentium*. Et in §. *p. eod. ibi*: *Sed naturalia quidem jura*, *quæ apud omnes gentes peræque observantur*, DIVINA QUADAM PROVIDENTIA *constituta*, *semper firma manent*. *L.* 1 *pr.* *A. R D.* „ ibi: *jure gentium*, *quod* RATIONE „ NATURALI *inter omnes homines peræque servatur*: &c. Unde dominia *rationi* „ *naturali* tribuuntur *L.* 3. *pr.* *A. R. D.* „ Sed & rationi contrariatur existentia „ ha-

„ hujusmodi juris gentium, quia duo supponit, quæ partim aperte falsa sunt, partim probari non possunt. Si enim ex consensu Gentium jus aliquod existit, necessario supponendum est: 1. omnes gentes convenisse: & 2. jus aliquod commune inter se constituisse. Quis vero sanæ mentis sibi, vel aliis, persuadebit, humanum genus unquam convenisse, vel commune concilium indixisse? Sed & si convenisset, unde probabitur, illos jura quædam constituisse? Denique si & id fecisset, unde probabitur, quænam sint illa jura? unde probabitur, jura illa, quæ ad secundarium jus gentium referri solent, eo pertinere? Certissimum igitur est non dari jus Gentium, nisi quod ratio naturalis inter gentes constituit: adeoque cui gentes obligantur, etiam invitæ.

„ Denique frustra Doctores ad jus Gentium secundarium confugiunt, quia pleraque jura, quæ eo referri solent, ex ratione naturali adeo sequuntur, ut non opus sit ad fictum aliquem consensum gentium confugere.

„ *Neque obstat* definitio Triboniani in §. 2. *Inst. de J. N. G. & C.* ubi definitur jus Gentium: *quod usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ sibi constituerunt*. Nam *in Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.* ad oculum demonstravimus, hanc definitionem non esse JCtorum Romanorum, sed Triboniani, uti alibi, ita & hic vapulantis: ineptam autem illam esse, vel exinde appatet, quia hæc definitio supponit constitutionem, adeoque consensum omnium saltem moratiorum gentium; cum tamen certum sit, humanum genus, gentesque humanas, numquam convenisse. Interim ex hac erronea definitione Triboniani, distinctio illa inter jus gentium primævum, & secundarium, orta est.

Et nata appatet) „ Dixi, ex consensu gentium tale jus, quod totum humanum genus obliget, nec nasci posse, nec natum esse.

Sed magnæ illius universitatis) „ De magnæ illius universitatis utilitate gentes numquam aliquid statuerunt, quia unquam convenisse probari non potest.

Quod gentium dicitur) „ Imo tale jus gentium, quod ex consensu pleratumque civitatum oritur, non existere, jam probavimus.

Quoties id nomen a jure naturæ distinguimus) „ Auctor jus naturæ male distinguit a jure gentium. JCri Romani, & veteres scriptores, promiscue has voces sumsere. *Vid Diss. Proœm.* 4. §. 23. *seq.* Equidem Ulpianus *jus naturale* aliud quid esse, ac *jus gentium*, differre asserit. At ille alio plane sensu hæc duo jura distinguit; *jus* enim *naturale* vocat, quod natura omnia animalia docuit, adeoque quod ex instinctu oritur: *jus gentium* vero, quod ex ratione originem habet. Cujus differentiæ effectum, & causam explicabimus infra *L.* 1. *c.* 1. §. 11.

Quam partem juris omisit Carneades) Increpat Auctor Carneadem, quod alteram juris gentium speciem, quæ vulgo jus gentium secundarium dicitur, omiserit. Erenim e contrario in hac maxime specie & ipse, & Epicurus occupari fuere: & uterque summum bonum (quod est scopus, & finis societatum, & legum) constituit in illa voluptate, quæ percipitur ex utilitatibus, & bonis, in quæ homines natura feruntur. Hoc autem fontem, & principium juris gentium secundarii esse, vidimus, & constat ex §. 2. *Inst. J. N. G. & C.* ubi hoc jus gentium describitur, *quod usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes inter se constituerunt: bella enim orta sunt, &c.* Idque quam maxime firmatur eo ipso argumento, quo Grotius contra Carneadem abutitur, ut ostendat, eum omisisse hanc partem juris, quod subjecerit orationem de bellis, & bello partis. Inde enim e contrario inferre non debuit, Carneadem hanc partem juris omisisse, sed intellexisse, & de ea ipsa egisse: quia ad hanc speciem bella, de quibus peroravit, referuntur *d.* §. 2.

Additio.

„ Auctor *supra* §. 1. jam monuit, jus gentium secundarium, quod moribus populorum, & pacto tacito statutum est, paucos attigisse; ex universo, ac certo ordine, tractasse neminem: indeque increpat speciatim Carneadem, quod is quoque hanc partem juris omiserit. Verum ad eundem §. notavi, tale jus gentium non existere, adeoque mirum non esse, jus, quod nulla ratione, nulloque fundamento nititur, hactenus, a nemine tractatum, adeoque & a Carneade omissum esse.

Jus omne in naturale, & civile distribuens) „ JCri quoque Romani id fecere: omnes enim populos, qui legibus, & mo-

„ ribus

„ ribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure uti, „ ajunt in §. 2 *l. de J. N. G. & C. & l.* „ *9. ff. de J. & J.* Sic Paulus quoque jus „ ad duo capita refert, ad naturale, & civile, in *l.* 11. *ff. de J. & J.*

Cum tamen de eo jure, quod inter populos versatur, acturus, hujus juris mentionem facere debuisset) „ Immo ex hac ipsa ratione, „ quia de jure, quod inter populos versatur, agit, mentionem facere de eo non debuit, quia tale jus ex gentium consensu „ statutum inter Gentes non existit.

Subjecit enim orationem de bellis] „ At „ bella sunt ex jure Gentium primævo, „ seu naturali, *Dissert. Proœm.* 4. §. 38. „ non vero ex jure gentium secundario, „ quale non agnoscimus.

A D §. 18.

MALE *autem a Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur*] Auctor totus jam in eo est, ut stultitiam, quam Carneades justitiæ naturali imputat, amoliatur; sed valde infeliciter. Apparet hoc ex collatione sententiarum Carneadis, & Grotii, quarum utraque utilitatem respicit, quod prolixe probavimus *in Exercit.* 1. *ad Grotium* §. 126. *& seq.* Rectius respondemus, I. non esse stultitiam huic legi obtemperare, etiam contra motus, & cupiditates naturæ; quia non est in nostra potestate, & arbitrio, non parere summi, & præpotentis Dei decretis; nec adeo stulte facit, qui aliter non potest.

II. Summæ jam sapientiæ esse, legi huic omni studio, & contentione obsequi: quia ab inexhausto illo fonte, & largitore omnis boni profecta, ejusque adeo obsequio (*vid. Tract. de Auton. jur. Gent. c.* 20.) individuo vinculo conjuncta est summa, ac sempiterna utriusque vitæ felicitas: quam omnes volunt, etsi errore, vel affectibus in transversum acti a scopo evagentur, *vid. d. tr. c.* 7.

III Summæ e contrario stultitiæ esse, ei legi non parendo concitare terribilem illam Dei legislatoris vindictam, atque accire sibi infinita vel hujus, vel alterius, vel utriusque vitæ mala, *d. tr. c.* 20. quæ e contrario natura homines refugiunt.

Hæc omnia comprehensa ita sunt verbis Ciceronis, a quo hanc naturæ legem divina pene voce depictam laudat Lactantius Instit. *Lib. 6. cap.* 8. ejusque locum insignem ex *Lib. 3. de republ.* nobis reservavit, cujus hæc verba: *Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per Senatum, aut per populum, solvi hac lege possumus. Neque est quærendus explanator, aut interpres ejus alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis; alia nunc, alia posthac; sed & omnes gentes, & omni tempore, una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit, unusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus: ille legis hujus inventor, disceptator,* LATOR *NB.*; *cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia, quæ putantur, effugerit.* Tum exhibito ita hoc Ciceronis loco, hæc subjicit Lactantius *d. l. Quis sacramentum Dei sciens tam significanter enarrare legem Dei possit, quam illam homo longe a veritatis notitia remotus expressit?*

Sed & *IV.* sequitur, summæ stultitiæ esse, cum & motus hominum naturales ad suas utilitates corrupti sint, & utilitates ipsæ, quibus natura gaudent, plerumque in perniciem vertant, & mores in luxum &c. solvant, in his rebus constituere fontem, fundamentum, & principium juris naturæ. Quicquid enim Carneades, Epicurus, Grotius, prædicant de fruitione tranquilla, frustra est: cum enim hominibus infinita sit pecuniæ, opum, ac voluptatum cupido, pugnat illa cum tranquillitate status, seu societatis; nec custodiri illa potest, nisi monstretur potestas superior, quæ modum cupiditatibus figat, frenumque injiciat: nec fit illa inane saltem humanæ naturæ, & convenientiæ cum intellectu &c. nomen, & viribus cassa imago, seu figura: sed potestas, cujus violatæ indignationem tremere homines oporteat, *d. Tract. de Auton. jur. gent. c.* 6. §. 16. *& seq.*

Inprimis itaque fatendum est, a Juris naturalis sanctitate, ejusque maxime principio, & fonte, separandas, & removendas esse hominum utilitates, & quibus ad eas feruntur, motus naturæ animantium infixos: unde nec jus naturæ, nec obligationis principium demonstrari, aut derivari potest; nec, quam illevit Carneades, justitiæ macula elui.

Additio.

„ Carneades, qui existentiam juris naturæ „ negavit, argumentum inde sumit, quod „ ea, quæ juri naturæ tribui solent, pugnent

,, cum sapientia; adeoque talem justitiam
,, summam fore stultitiam, ait, idque se-
,, quentibus exemplis probat: *Bonus vir*
,, *(i. e. qui justitiam prætensam sequitur)*
,, *si habeat servum fugitivum, vel domum*
,, *insalubrem, ac pestilentem, quæ vitia so-*
,, *lus sciat, & ideo proscribat ut vendat,*
,, *utrumne profitebitur fugitivum servum, ac*
,, *pestilentem domum se vendere, an celabit*
,, *emtorem? Si profitetur emtori fugitivum*
,, *esse, bonus quidem, quia non facit: sed*
,, *etiam stultus judicabitur, quia vel parvo*
,, *vendet, vel omnino non vendet. &c. Ju-*
,, *stitia est, hominem non occidere, alienum*
,, *prorsus non attingere; quid ergo justus,*
,, *(posita scil. justitia naturali) faciet, si*
,, *forte naufragium fecit, & aliquis imbecil-*
,, *lior viribus tabulam ceperit? nonne illum*
,, *a tabula deturbabit, ut ipse condescendat,*
,, *eaque nixus evadat? Maxime, si sapiens*
,, *est, faciet: ipsi enim pereundum est, nisi*
,, *fecerit. Si autem mori maluerit, quam*
,, *manus inferre alteri, jam justus ille, sed*
,, *stultus est, qui vitæ suæ non parcit, cum*
,, *parcit alienæ. Item si, acie suorum fusa*
,, *hostes insequi cœperint, & justus ille na-*
,, *ctus fuerit aliquem saucium equo insiden-*
,, *tem: eine parcet ut ipse occidatur, an de-*
,, *jiciet ex equo, ut ipse hostem possit effuge-*
,, *re? Quod si fecerit, sapiens; sed idem ma-*
,, *lus: si non fecerit, justus; sed idem stu l-*
,, *tus sit necesse est.*

,, Auctor hanc stultitiam duplici argumen-
,, to a justitia naturali amovere studet. *Pri-*
,, *mo* enim ait, jus naturæ in vi, & affectu
,, sociali, animis hominum indito, & con-
,, nato, consistere; adeoque stultos non esse
,, qui feruntur ad id, ad quod a natura se
,, duci sentiunt, etsi forte utilitati eorum
,, privatæ id repugnet. *Deinde* ait, eos, qui
,, utilitati communi totius humani generis
,, consulunt, etiam suæ privatæ consulere,
,, quia ex eodem jure hæ quoque in tu-
,, to sunt: cum e contrario illi, qui
,, ob præsentem utilitatem justitiam com-
,, munem negligunt, suæ quoque tran-
,, quillitatis inposterum rescindunt monu-
,, menta.

,, Equidem cum talis affectus socialis nec
,, existat, nec obligatio inde inferatur, cer-
,, tum est, maculam stultitiæ, quam justi-
,, tiæ naturali infert Carneades, his argu-
,, mentis non elui. Rectius respondet B. Pa-
,, rens, stultum non esse qui voluntati Dei
,, paret, & qui jus a Creatore alii conces-
,, sum non aufert, etsi forte incommo-
,, dum ei sit.

Ita nec stultus est populus) ,, Nam qui
,, præsenti utilitati renunciat, majorem sibi
,, in posterum conciliat; quia illa ipsa gen-
,, tium justitia omnia jura ejus tuta in po-
,, sterum reddit, quæ periclitarentur om-
,, nino: si ipse privatæ utilitati consulen-
,, do jura gentium perrumperet.

Communia populorum jura] ,, I. e. jus na-
,, turæ; nam alia jura communia populo-
,, rum non agnoscimus.

Par enim in utroque est ratio) ,, Uterque
,, enim privatam utilitatem negligit, ut
,, majorem obtineat.

Id convellit, quo ipsius, posteritatisque suæ, perpetuæ utilitates continentur] ,, Si enim ip-
,, se leges has ob præsentem utilitatem vio-
,, lat, cæteris civibus eadem licentia com-
,, petet: & sic ipse, ejusque jura, nun-
,, quam in tuto erunt.

Sic & populus jura naturæ violans suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit mu-
,, *nimenta*] ,, Singulæ enim civitates invi-
,, cem tutæ sunt ex lege naturæ. Si igitur ci-
,, vitas ob præsens commodum non curet
,, illa jura, eaque stulta vocet, nec sper-
,, nenti proderunt contra injurias aliarum
,, civitatum: adeoque revera is, qui jura
,, naturæ violat, majori utilitati renun-
,, ciat.

Gentiumque (,, Auctor intelligit jus gen-
,, tium voluntarium, quale non agnosci-
,, mus. *Vid. supra* §. 17.

Sapientiæ, non stultitiæ esset, eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus] ,,
,, Supponit autem Auctor, nos duci natura
,, ad societatis custodiam: quod verum non
,, est. Verior igitur ratio est, quod, cum
,, natura nos doceat, Deo parendum esse;
,, stultus non sit qui legibus divinis, eti-
,, am seposita privata utilitate, paret.

AD §. 19.

,, AUCTOR hactenus eos refutavit, qui
,, jura ex *utilitate* demum, & pacto homi-
,, num constituta esse, dixere. Hic jam eos
,, refutat, qui statuunt jura inventa esse
,, *metu injusti*.

Metu injusti) ,, Equidem non nova
,, hæc, nec ab Horatio demum proposi-
,, ta est sententia, propter metum inju-
,, riæ, seu violentiæ, jura orta esse: Glau-

co

„ co originem jurium jam olim inde deduxit, apud *Plat. l. 2. de republ. pag. m.* 51. eis verbis. *Enimvero, quod primum de h. dicere pollicitus sum, jam audi quale sit, & unde sit orta justitia. Natura quidem, dicunt, injuriam facere bonum esse, injuria autem affici, malum: sed longe plus mali esse in patiendo injuriam, quam in inferendo boni. Quamobrem postquam vicissim injuriam & intulerint, & acceperint, & utrumque gustaverint qui nequeunt vitare illud, consequi operæ pretium fore ducunt, ut ita inter se paciscantur, ut neque inferri, neque accipi possit injuria: hincque volunt, originem habuisse leges, placitaque ipsarum, & nominata esse præcepta legum legitima, atque justa. Hanc itaque justitiæ originem, & substantiam esse volunt.*

„ Epicurus *hanc sententiam* uberius explicavit, quam ex ejus mente ita refert *Gassendus ad Laert. Lib. X. p.* 1527. *Nam initio cum homines ferarum ritu vagarentur, & incommoda varia tum a feris, tum ab inclementia cœli paterentur, præstitit quidem naturalis quædam eorum inter se conciliatio, [quippe ob formæ, animæque, seu morum convenientiam] ut in varios cœtus coirent, ac illis etiam incommodis aliquatenus providerent (exstructis videlicet casis, comparatisque tum adversus feras, tum adversus ipsum frigus munimentis): verum quod unusquisque bene sibi esse, quam alteri, mallet, ideo frequentes erant rixæ de cibatu, de fœminis, de commodis aliis, quæ sibi invicem præripiebant: quousque animadverterunt, non posse se tuto, commodeque degere, nisi pacta inirent de non lædendo se invicem, atque ita quidem ut si quis alterum læderet, cæteri lædentem punirent. Itaque is primus fuit societatis nexus. &c. Talis autem nexus, sive talis pactio, nihil aliud fuit, quam communis lex, ad cujus observationem omnes tenerentur, & quæ attribueret, faceretque certum unicuique jus, sive facultatem utendi re sua: unde & ipsa lex quoque fuit quasi commune, sicuti jam dixi, societatis jus.* Et tum pergit: *Leges scriptas ab initio nullas fuisse, sed mero utentium consensu homines tutos fuisse; ingruente vero malitia, leges scriptas, pœnasque statutas fuisse.* Tandem p. 1543. concludit: *in animalibus nullam esse juris, injuriæve, seu justi, & injusti rationem, quia inter ea convenire non potuit, ut nec læderent, nec læderentur ab invicem; indeque NB. nec ullam censendam esse inter eas Nationes, quæcunque non potuerunt, aut noluerunt, ut ad invicem neque læderent, neque læderentur, pacisci.* Vid. *Stanlej. Hist. vet. phil. f.* 1098. *seq.*

„ Horatius, sectator Epicuri, totam rem ita describit. *L.* 1. *Sat.* 3.

Atque ipsa utilitas justi prope mater, & æqui.
Quum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glandem, atque cubilia propter,
Unguibus, & pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
Donec verba, quibus voces, sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

„ Hobbesius idem principium, sed alio modo, ac ordine, in scenam produxit; systema ejus prolixe exposuimus in *Diss. Proœm. VIII.* §. 12. & *Dissert. Proœm. XI.* §. 6. *seq.*

Apud Platonem) „ *Lib.* 2. *de rep. p. m.* 51.

Metu accipiendæ injuriæ repertas leges) „ Glauco enim supponebat, bonum a natura esse injuriam aliis inferre: adeoque si evitari id non potest, pactis demum consequendum esse, ut neque inferri, neque accipi possit injuria. *Vid. Plato d. l.*

Ac vi quadam homines ad justitiam cogi] „ Postquam nimirum pacti sunt, se nolle injuriam vel facere, vel accipere, statutis in id legibus pœnalibus, ideo enim in societatem coivisse Glauco contendebat, ut si quis alterum læderet, cæteri punirent. *Plat. d. l.* t.

Universaliter verum non est)„ Auctor existimat, dicterium illud saltem pertinere ad leges pœnales, quas jus civile introduxit, & quæ supponunt jus aliquod præcedens, de cujus executione agitur. Nos dicimus, metum injusti esse saltem causam accidentem justitiæ; ideo enim metuunt homines injustitiam, quia ipsi forte aliquid injusti fecere. Cæterum causa efficiens juris omnino est voluntas divina.

Additio.

„ Ex principiis Horatii, & Glauconis (utpote qui natura nihil justum, nihil injustum esse, dixere), universaliter verum est, homines, ut ab injuriis aliorum tuti

„ sint, adeoque metu injusti, in civitates „ consensu suo coivisse; adeoque justitiam „ ex pacto ortam esse, vi cujus pacti demum homines ad justitiam cogi possint.

„ Responsio igitur Grotii, *quod id tantum de legibus intelligendum sit, quæ ad faciliorem juris executionem pertinent*, non „ sufficit, nec illa dubium solvitur. Sed „ probandum est, justitiæ regulas a natura esse, & executionem juris familiis, tum „ contra membra familiæ, tum contra alias familias a Deo commissam esse. Utrumque probavimus in *Diss. Proœm. XII.* §. *seq.* & §. 159. *seq.*

Id enim ad ea duntaxat instituta, & leges pertinet, quæ ad faciliorem juris executionem reperta sunt) „ Adeoque saltem ad leges „ pœnales, quarum metu a mutuis injuriis „ deterrentur, & quibus ad justitiam colendam coguntur.

Sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda, ac communibus viribus tuenda judicia] „ Refert hic Auctor occasionem, quæ causam dedit legibus, ad faciliorem juris executionem repertis. Is enim supponit, natura ununquemque privatum esse suæ, „ & alienæ injuriæ vindicem. *Vid. L.* 1. *c.* 1. §. 10. *l.* 2. *c.* 2. §. 5. *c.* 18. §. 1. *seq.* *c.* 20. §. 1. *seq.* & §. 40. *Diss. Proœm.* 1. §. 80. & *Diss.* 8 §. 17. §. *seq* At executionem sæpius inanem fuisse propter potentiam lædentis; indeque, ait, homines judicia instituisse, ut quibus singuli pares „ non essent, his universi prævalerent. Diximus autem 1. hac responsione non elidi „ assertum Horatii, & Glauconis, qui negant hominibus *jus* aliquod competere, „ aut homines *injuria* agere posse; qui proinde negant unumquemque esse vindicem *juris*, utpote quod nullum est: adeoque „ respondendum erat, omnino natura aliquid justum esse, hominibus connatum, „ illudque jus exstitisse antequam homines „ in civitates coirent. 2. Notandus hic est „ perpetuus Auctoris error, quem in toto „ opere, & ubique deprehendes: unumquemque privatum esse suæ, ac alienæ „ injuriæ vindicem: de quo systemate *vide Dissert. Proœm.* 1. *cap. fin. Dissert. VIII.* §. 17 & *Dissert. VIII. c.* 2 Nos familiis „ executionem justitiæ naturalis delatam a „ creatore esse, probavimus. Cæterum 3. „ negari nequit, homines plerumque *metu accipiendæ injuriæ* in civitates se congregasse, quamquam id ob mutuam indigentiam, vel ob mutuam benevolentiam æque „ fieri potuerit. *Tesm. ad Proleg.* §. 8.

Et hoc demum sensu commode accipi potest, jus esse, quod validiori placuit)„ *Vid. supra* §. 3. Sed eo sensu Auctores illius dicterii id non intellexere. Usurpatur enim ab „ his, qui nullum jus inter gentes obtinere putant; adeoque qui rationibus convincendi sunt, jus esse, quod Deo, non „ quod validiori placuit.

Vim, jusque parilis] Solon per *vim* intelligit imperium Magistratus, quia inane „ foret jus, nisi superior aliquis esset, qui „ *vi* homines repugnantes adigeret ad parendum legibus. De tali autem *vi* non „ loquuntur illi, qui jus esse dicunt *id, quod validiori placuit*. Hi enim nullum „ jus naturæ existere putant, sed omne jus „ inter homines pacto demum hominum ortum esse, eique causam dedisse, statuunt, *vim*, metum, & injuriam. Atque huc quoque referri debet celebre illud proverbium, *que le bon Dieu est pour les gros bataillons*.

AD §. 20.

AUCTOR pergit hic refutare eos, qui jura ex violentia demum orta, ajunt, indeque id jus dicunt, *quod validiori placuit*. Ait autem, effectum habiturum jus naturæ, etsi ab omni *vi* destituatur: Jus enim illud tutum reddere in conscientia; consensu proborum acta justa probari, injusta damnari; & denique actiones justas a Deo præmiis ornari, injustas puniri.

Quamvis a vi destitutum)„ I. e. etsi nemo sit, qui executionem peragat. Si nimirum Princeps subditis suis injuriam infert, (Princeps enim a nemine cogi potest,) vel si *subditus* clam aliquid contra „ jura admittit.

Securitatem affert)„ Qui enim juste, i.e. „ juxta Dei voluntatem agit, nec Dei, „ nec magistratus vindictam metuit.

Quales in tyrannorum)„ Exempla allegavi *in Disp. de vot. capt. mort. Sect. I.* §. 12. Huc pertinent exempla de Furiis Catilinæ, *Sueton. in Neron. c.* 46. Tiberii, *Tacit. ann.* 6. 6, Phocensium (qui aspectis Dei, cujus templum violaverant, insignibus, scil. lauro, fugiebant) *Just. l.*8. *c.*2, Orestis parricidæ, *Eurip. in Oreste*, Oedipi incestuosi, *Eurip.*

Eurip. in Œdipo, Neronis matricidæ, *Suet. in Neron. c.* 46. Caracallæ fratricidæ, *Herodian. in Carac.* Dionysii, & Alexandri Phæræi, *Cic.* 2. *off.* 7. Constantii, *Amm. Marc.* 16. 13. Ludovici XI. *Commin. L. X.* Caroli *IX Thuan. L.* 57. *&c.* Sane vultur ille Promethei illigati ad Caucasum, nihil aliud denotat, quam laniatus, & tormenta. *Macrob. in somn. Scip.* 1. *c.* 10. Quos cruciatus egregie describit Cicero *pro Rosc. Amer. n.* 24. Atque hac ratione ipse Apostolus probat existentiam juris naturalis, *ad Rom.* 2. *v.* 15. gentes enim ex propria conscientia convinci, ait.

Proborum consensus) „ I. e. bona proborum virorum existimatio de illis, qui justitiam colunt, quæ existimatio insignem effectum in Republica habet. *Dissert. Procem. XII.* §. 524.

Hæc Deum inimicum, illa faventem habet) „ Deus enim, tamquam ens perfectissimum, non potest non favere illis, qui jussa ejus sequuntur, odio autem habere illos, qui voluntati ejus repugnant. *Vid. supra* §. 11.

Qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, &c.) „ Nam Auctor *supra* §. 11. asseruit, Deum sibi obedientibus præmia reddere, etiam æterna, potuisse, & voluisse, idque naturæ rationibus probavimus *ibidem*.

Ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet) „ Equidem, supremum numen non semper in præsenti vita jus suum exsequitur. Aliquando tamen omnipotentiæ simul, & vindictæ indicia nobis ante oculos ponit, ex quibus constat, eum pœnas quoque temporarias vitiosis imponere. Exempla exstant in ipso diluvio, in historia Pharaonis, deletione populorum damnatorum, captivitate Babylonica. &c.

AD §. 21.

AUCTOR refellit eos, qui privatos saltem juri naturæ obligari, ajunt, Principes non item: & causam hujus erroris indicat, quod ita distinguentes utilitatem pro fundamento omnis juris ponant, qua singuli, utpote ad sui tutelam invalidi, omnino indigeant: non vero magnę, & potentes civitates.

His respondet Auctor: 1. falsum esse jura utilitatis causa constituta esse; 2. nullam esse tam validam civitatem, quæ non aliorum ope indigeat, §. 22. Non enim 3. ullam societatem, ne prædonum quidem, subsistere posse sine jure; nedum igitur societatem generis humani, §. 23. 4. Idque auctoritatibus Aristotelis, & Pompeji confirmat §. 24.

At quod responderi debebat omittit: scil. jus naturæ nihil aliud esse, quam jussum Dei, cui jussui Principes æque, ac privati parere tenentur; hactenus enim omnes pares sunt, omnesque æque Deo subjecti. Imo magis juri naturæ obligantur Principes, quia illis cura, quin & executio juris illius commissa est.

Eam in populo, aut populi rectore insuper habeant) „ Quo pertinent Euphemius, Achilles, Antigonus &c. supra §. 3. recensiti.

Quod in jure nihil spectent nisi utilitatem] „ Adeoque illud saltem justum dicant, quod utile est.

Qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt) „ Atque ideo in rempublicam coiverunt, ut sub communi præsidio tuti sint. *Vid.* §. 19.

Cum omnia in se complecti videantur) „ Adeoque sibi ipsis sufficiant, nec aliorum ope indigeant.

Quæ foras spectat, & justitia appellatur) „ Adeoque quæ solis civibus, utpote ad sui tutelam invalidis, utilis est.

AD §. 22.

UT *ne repetam quod dixi*] „ Supra §. 16. & *seq.*

Jus non solius utilitatis causa comparatum) „ Quia ex hypothesi Grotii, motus ad custodiendam societatem, etiam seposita omni utilitate, maneret. Verior est responsio: voluntati divinæ parendum esse a Principe æque, ac a privato, sive utilitas quædam inde in eos redundet, sive non.

Nulla est tam valida civitas) „ Nulla eo potentiæ devenit civitas, quæ aliorum ope non indigeat. Immo, quo major respublica, eo pluribus indiget ad propellendum a se pericula. Idque suo exemplo docet Agamemnon apud *Senec. Troad. v.* 260. & oratione sua inculcat Bochus apud *Sallust. Jugurth.* 109. Conf. *Curt.* 7. 8. *Sen. epist.*

„ *epist.* 4. 29. & 105. *Quint. decl.* 9. *Seneca de ira c.* 3. *Lib.* 1. *Benef.* 13. *Phædr.* 1. 27. *Thuan. lib.* 34. *p. m.* 682.

Vel ad commercia) „ Non enim omnis „ fert omnia tellus: unde necessarium Se„ neca inter homines, ait, esse commer„ cium: *ep.* 87. Confer auctoritates ab Au„ ctore allegatas. *L.* 2. *c.* 2. §. 13. *n.* 5. „ Ejusque *mare liberum c.* 1. & *cap.* 8.

Vel etiam ad arcendas] „ Videsis quæ de „ belli sociis diximus in *Dissert. Proœm.* „ *XII.* §. 775.

Fœdera appeti videmus) „ Dato aliquando „ stipendio; quod *subsides* vocare solent.

Quorum vis omnis tollitur, &c.) Si enim „ nullum jus esset extra civitatem, inter „ gentes contrahentes nullum esset vincu„ lum, quod eis necessitatem imponeret, „ ut cessante, forte utilitate, pactis sta„ rent; adeoque nulla ex fœderibus esset „ obligatio.

Qui jus intra civitatis fines concludunt) „ Adeoque qui jus tantum inter eos, qui „ se civitati subjecerunt, non inter gentes „ ipsas obtinere, statuunt.

Omnia incerta esse, simul a jure recessum est] „ *Cic. Lib. XI. ep.* 16. Nihil enim tunc „ meum, nihil tuum dici potest; sed om„ nium in omnia jus est.

AD §. 23.

Si nulla est communitas, quæ sine jure subsistere possit) „ Qui ponit societatem, ne„ cessario quoque ponit jus: si enim cuique „ sociorum liberum esset alterum lædere, „ desineret esse societas, quæ in unione, „ & communione consistit. Unde Aristoteles „ ait: *ubi amicitia, ibi jus est. Lib.* 7. *Eth.* „ 11. Atque hinc veteres Philosophi ideo, „ quod societatem inter omnes homines na„ tura existere, etsi erronee, putarent, eti„ am jus naturæ statuerunt: uti apparet „ ex iis, quæ tradita sunt *supra* §. 8.

Quod memorabili exemplo latronum probabit Aristoteles) „ Cicero *Lib.* 1. *de off. c.* „ 11. ait; *tantam vim esse justitiæ, ut ea etiam latronum opes confirmet, atque constituat.* Et Augustinus *de Civ. Dei* 24. *Ma„ nus ipsa latronum cum imperio Principis „ regitur, pacto societatis adstringitur, placiti lege præda dividitur. Vid. Tesm* b. „ Legi meretur historia Piratæ Compani „ apud Oldenburgium *Thes. rerum publ.* „ *part.* 3. §. 129. *n.* 7. *pag.* 777.

Certe & illa, quæ genus humanum, aut populos plures inter se colligat, jure indiget] „ Diximus, natura talem societatem non da„ ri, *vid. supra* §. 6. adeoque frustra quæri, „ an ea subsistere possit sine jure. Dixi por„ ro, etsi existeret talis societas, paucissi„ ma tamen naturæ jura inde deduci posse. „ *Vid.* §. 8.

Fœda ne patriæ quidem causa facienda esse] „ Hoc non inde est, quia humana so„ cietas indiget jure; sed quia Creatura jus „ non habet agendi ea, quæ fœda, i. e. „ præceptis Creatoris contraria sunt. Unde „ ea, quæ pietatem, & verecundiam læ„ dunt, pro impossibilibus habentur. *l.* 15. „ *ff. de Condit. instit.*

Graviter eos accusat Aristoteles) „ Auctor „ Spartanos hic accusat, qui quidem inter „ se exacte jura servarent; at nihil non „ iniqui in exteros committere solebant, con„ tra regulam, quod tibi non vis fieri, „ alteri ne facias. Idem de Minoe tradi„ tur, *Vid.* §. *seq. in fin.*

AD §. 24.

QUEM *nominavimus modo*) „ Supra §. 3.

Hasta, & gladio terminarentur) „ I. e. „ quæ in infinitum fines suos, jugo vici„ nis imposito, proferre intendit.

Quæ justitiam pro finibus habet) „ I. e. „ quæ aliena non concupiscit, adeoque ar„ ma non ad offensionem vicinorum, sed „ ad defensionem suorum finium adhibet.

Hoc argumento] „ scil. justitia sine forti„ tudine esse potest, non vero fortitu„ do sine justitia.

Definiebant virtutem propugnantem pro æquitate] „ Adeoque si propugnatur id, „ quod iniquum, & injustum est, non est „ fortitudo.

Quales exigit sapientiæ regula) „ I. e. bo„ nos, & justos.

Sed totius generis humani] „ Nam toti hu„ mano generi reges ad certa officia obli„ gantur, quorum fundamentum est, jus „ *suum cuique tribuere.* An vero ad officium „ illud pertineat punire delicta contra jus „ gentium commissa, [quod Auctor sta„ tuit,] latius examinabimus infra *l.* 2. *c.* „ 20. §. 40. *seq.*

Mino-

Minois) „ Minos, notante hic Tesmaro, „ fuit Rex, & legislator Cretensis, ideoque „ legifer vocatur ab *Ovidio* 3. *Amor.* 10. *v.* „ 41. A gentibus pro Jovis, & Europæ fi- „ lio reputatur, & leges a patre suo acce- „ pisse fertur: *Vid. Homerus Odyss.* 1. *Pau-* „ *san. Lacon.* 5. *lib.* 1. *Strabo de situ orbis* „ 16. *Diodor. Sic.* 2.1. & *L.*6. *c.* 15. *Sueton.* „ *Tib.* 70.

Invisum apud posteros nomen] „ Alii a ju- „ stitia notum eum fuisse, tradunt, tantæ- „ que virtutis, ut dignus habitus sit, qui, „ juxta fabulas Poetarum, jus diceret apud „ inferos. *Cic.* 1. *Tusc.* 5. *inexorabiles judi-* „ *ces, Minos, & Rhadamantus*. Lactantius „ *de divin. Proœm. c.* 22. *judicare apud in-* „ *feros Jovis filium, tradiderunt &c. Deum,* „ *qui & mortalis fuerit, & justus, vel Mi-* „ *noem, vel Æacum, vel Rhadamantum.* „ Alii e contrario crudelem eum vocant, „ *ut Servius ad Virg.* 6. *Æn.* 432. *Plato,* „ & *Homerus apud Tesm. h.*

Quam quod æquitatem imperii finibus terminaret) „ *Conf. Gronovius h.* & quod „ de Spartanis observavit Grotius §. *præc.* „ *not.* 5.

AD §. 25.

AUCTOR supra allegavit auctores, qui in bello saltem omne jus exulare; contendunt. His respondet 1. tantum id abesse, ut bella potius non nisi juris tuendi, & recuperandi causa gerantur: indeque 2. suscepta bella non minori religione exercenda esse, ait, quam judicia: adeoque 3. inter arma silere saltem leges civiles, non naturæ. Idque auctoritatibus probat §. *seq.*

Quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare] „ Judicium hoc tulere ab effectu „ bellorum, utpote quæ nunquam sine in- „ juria aliqua geruntur. *Vid. L.* 1. *c.* 2. §. „ 9. *l.* 2 *c.* 9. *l.* 2. *c.* 24. §. 2. *seq.*

Nec suscipi bellum, nisi ad juris consecutionem) „ Hæc enim sola ratio bellorum est, „ necessaria defensio. Ea cessante non sunt „ bella, sed latrocinia. *Vid. inf. l.* 2. *c.* 1. „ §. 2. *L.* 3. *c* 10. §. 3. *c.* 16. §. 1. *L.* 2. „ *c* 1. §. 1. *L.* 2 *c.* 22. §. 3.

Nec susceptum geri, nisi intra juris, & fidei modum] „ *Lib.* 3. *c.* 3. §. 5. Quando „ ex principiis Grotii justum sit bellum jure „ naturæ, quando jure Gentium, explicavi- „ mus in *Diss. Proœm. IX.* §. 162. *seq.* §. „ 163. *seq.* & §. 168.

Cui judiciis coerceri nequit) „ I. e. qui su- „ periorem non habent, adeoque summa po- „ testate gaudent: tunc enim bellum est uni- „ cum medium tuendi juris nostri. Grotius „ alio sensu hæc verba Demosthenis sumit, „ quia alibi docet, bellum quoque esse si is, „ qui jurisdictionem habet, arma ad coer- „ cendos subditos rebelles adhibere cogitur. „ At id verum non esse, demonstrabimus „ ad *L.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. Add. *Differt.* „ *Proœm. IX.* §. 166. *n.* 2. 3. & 4.

Adversus eos, qui invalidiores se sentiunt] „ Rectius, adversus eos, qui superiorem „ habent, licet potentia pares sint, vel „ prævaleant: uti si contra subditos rebel- „ les agitur. *Vid. Grot. d. c.* 3. §. 4.

In eos, qui pares se faciunt, aut putant] „ Dixi, bella tantum esse in eos, qui sum- „ mam potestatem habent, etsi nec poten- „ tia pares sint aggressori, nec tales se pu- „ tent.

Ut recta fint) „ I. e. ex justa causa ge- „ rantur.

Non minori religione, *quam judicia exerceri solent*) „ Nam bellum quoque verum „ judicium est; sunt enim duæ ibi partes „ litigantes: læsus injuriæ reparationem „ petit: alter reparationem negat. Bello, „ & præliis causa disceptatur; Deus ju- „ dex est, qui litem decidit per ultimam „ victoriam: atque hic eventus est instar „ sententiæ. *Vid. Grot. l.* 3. *c.* 8. *per tot.* „ Hanno Carthaginensis apud *Liv.* 21. „ 20. ait: *Id, de quo verbis dubitabatur,* „ *uter populus fœdus rupisset, eventus belli,* „ *velut æquus judex, unde jus stabat, ei vi-* „ *ctoriam dedit*. Et Samnites *apud Liv.* 8. „ 23. *Campus Campanus, in quo concurren-* „ *dum est, & arma, & communis Mars* „ *belli decernet*. Hinc Martem Deum, „ præsidem bellorum fecere Gentes. Vide „ supra §. 3. & infra *not. ad* §. 27.

AD §. 26.

AUCTOR ad illud, *quod inter arma sileant leges*, respondet, intelligendum id esse de legibus civilibus: hæc enim inter arma omnino silent, non vero naturales.

Sed civiles illæ, & judiciariæ, & *pacis propriæ*) „ Atque de his legibus civilibus lo- quun-

„ quuntur Ennius, Cæsar, Matius, & Pompejus supra §. 3. allegati. Quæstio enim ibi fuit de bello civili; verum autem est inter cives armatos leges civiles silere: at id non ex jure est, sed ex injuria.

Non aliæ perpetuæ, & omnibus temporibus accomodatæ) „ I. e. non leges naturæ.

Optime enim dictum est a Dione Prusæensi) „ Postquam enim in *orat.* 76. *in pr.* consuetudinem definiisset, *quod sit sententia utentium aliquid communiter, quod non sit hominum inventum, sed vitæ, ac temporis, quod semper obtineat, & in animis nostris custodiatur*; ita pergit: *scriptarum legum nulla valet in bello: consuetudines autem servantur apud omnes, etiamsi ad extremam inimicitiam progrediantur*. Adeoque loquitur Dion de jure naturæ, atque id opponit legibus civilibus, seu scriptis, quod vel exinde apparet, quia statim addit, *legem scriptam transgredientes non manifeste a Diis puniri; sed eos, qui consuetudinem transgrediuntur*. Idque probat exemplo violatorum legatorum. *d. or. p. m.* 649.

Scripta quidem jura non valere) „ Quia inter hostes non est superior, qui jura statuere possit.

Aut gentium consensus constituit) „ Probavimus in *Diss. Proœm.* 1. §. 71. & *seq.* Auctorem paucissima jura naturæ ex suo Socialitatis principio deducere, sed plerumque ad *jus gentium voluntarium* in decisionibus causarum provocare; verum tale jus gentium secundarium non existit, neque Dion Prusæensis sub jure non scripto, jus, quod gentium consensus constituit, comprehendit: sed loquitur de consuetudine gentium, *quæ animis nostris custoditur*, cujusque vindictam Deus sibi reservavit; adeoque de solo jure naturæ.

Ea res puro, pioque duello quærendas censeo) „ Formula hac Feciales utebantur, ubi bellum indicebant. *Liv.* 1. 32. Eaque, declarabant, bella non nisi ex justa causa ab iis suscipi, illudque seposita pietate, & jure, geri non posse.

Bella tarde, & nulla licentia suscipiebant) „ De Justitia Romanorum in suscipiendis bellis late B. Parens disserit in *Orat. An respubl. armis magis, quam legibus conservetur. Add. inf. l.* 3 *c.* 2. § 4 & *l.* 2. *c.* 23. §. 4. *item L.* 2. *c.* 1. §. 1. *ibique notata*.

Quod bellum nullum, nisi pium], „ Adeoque cum justitia conjunctum.

Apud alium) „ Immo verba, quæ allegat Auctor ex eodem Livii loco (scil. 5. 27.) desumta sunt. Plutarchus *in Camillo* eodem sensu ait; *sæva res bellum est, &c. sunt tamen belli leges*.

Et quod difficillimum est, in bello innocentem) „ Quia omnia vi aguntur, & per milites jurium plerumque ignaros.

Et in hostem nefas) „ *Vid. L.* 2. *c.* 17. §. 19. *l.* 3. *c.* 11. §. 1. *n.* 1. & *c.* 19. §. 1. *n.* 1.

AD §. 27.

AUCTOR continuat idem argumentum, & jus aliquod belli existere, probat ab effectu justitiæ causæ. Sane, conscientia justæ causæ animat subditos, audaces reddit milites, & vicinos, ac socios reddit faventes, quæ fiducia non vana nititur ratione. Etsi vero victoria plerumque sequi soleat justam causam, quia victoria est quasi sententia, qua lis deciditur a summo rerum arbitro, in cujus potestate est belli alea; ille tamen sententiam fert, victoriamque largitur, non semper ex jure præsentis negotii, sed juxta merita agentis. Eodem fere modo quemadmodum dicit Tryphoninus de deposito a prædone: *quod, si jus contractus inspicias, debeat depositum restitui prædoni: at si æquitatem totius negotii consideret, debeat restitui hoc depositum vero domino*. *Conf. l.* 2. *c.* 10. §. 1. *n.* 4. Sane, in causa belli duo sunt, justitia causæ præsentis, & qualitas, seu justitia suscipientis bellum. Hinc in bello, si consilium divini Numinis inspiciamus, Deus illud judicium sæpe fert, non de causa belli tantum, ob quam homines hoc susceperunt; sed de tota injustitia populi totius, vel de ejusdem innocentia. Ideo sæpius fieri potest ut ei, qui in hoc bello justam habet causam, tamen propter alia peccata victoria denegetur. *Vid. disp. de Jur. bell. & pac. regn. Port. Sect.* 3. *art.* 1. *quæst.* 3.

Passim ostendunt historiarum scriptores) Hoc illustris ille dux Samnitum mirifice agnovit. Dum Samnites fœdere rupto bellum contra Romanos movissent, diffidit causæ, & victoriæ, nec voluit confligere, nisi missis prius legatis, qui offerrent auctores belli, dede-

dederent res captas, & bona auctorum. Cum Romani non acciperent, jam belli promotus est, & oratione habita ait: *Ne nihil hac legatione actum censeatis; expiatum est quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. &c. Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? neminem, neque populum, neque privatum fugis. &c. Justum bellum est, Samnites, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis spes relinquitur. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum sit, quam propitiis rem, quam adversis agant Diis, pro certo habete, hoc, quod instat, bellum ducibus ipsis Diis gesturos.* Liv. l. 9. c. 1. & in c. 2. ait; *hac non læta magis, quam vera vaticinatum, exercitum eduxisse.* Judas Maccabæus, milites animaturus ait: *invictum robur innocentiam esse. Joseph. Ant. L.* 12. *c.* 10. Mucianus ea ratione nutantem Vespasianum firmat contra Vitellium: *meliorem in bello, quam in pace causam habemus., Tac.* 2. *hist.* 77. Herodes in Oratione ad milites ait: *cum quibus justitia, cum iis] Deus est.*; *Joseph. ant. L.* 15. *c.* 8. Scythæ dehortantur Alexandrum demonstrata injuriæ pœna, & calamitate. *Curt.* 7. *c.* 9. In Oratione Cæsaris ad Pompejum apud Lucanum ille ita loquitur: (*Lib. VII. v.* 259.)

> *Hæc, fato quæ teste probet, quis justius arma sumserit &c.*

Hic vero ait: *ibid. v.* 349.

> *Causa jubet melior superos sperare secundos.*

De bello Afrorum ait Justinus: *Uti eorum causa justior, ita fortuna superior fuit. L.* 19. *c.* 1. Scipio apud Livium Lib. 30. c. 30, ait: *vos lacessisse Dii testes sunt, qui & illius belli exitum secundum jus, fasque dedere, & hujus dant, & dabunt.* Alia exempla vide apud *Grot. in not. h. & l.* 2. *c.* 26. § 4. *n.* 6. *item L.* 2. *c.* 1. §. 1. *n.* 2. *Add. Disp. nostra de arm. illic.* § 8. *Disp. de justo preliorum exitu, per tot Orat. an respubl. armis magis &c. pag.* 36, & 37.

Nec movere quenquam &c.] „ Argumentum existentiæ juris naturalis in bellis, ab „ effectu justæ causæ desumtum, labefactari „ inde videtur, quod sæpius is, qui justam „ causam defendit, succumbat. Grotius nihil „ aliud reponit, quam satis esse gerentem „ bella in conscientia tutum esse, licet effectus non sequatur. At verius est, Deum „ varias ob causas victoriam, etiam injustum „ bellum gerenti, sæpius tribuere. Idque „ quatuor potissimum ex causis accidere potest. 1. Si bellum absque Dei, ceu Judicis, reverentia, & absque agnitione judicii susceptum est: hoc enim casu bellum „ geritur non ut repararetur justitia, sed vindictæ causa; indeque Deus non causæ controversæ judex, sed suæ potius vindex erit. „ 2. Sæpius supremus bellorum arbiter populi, pro quo stat justitia causæ, iniquitatem „ castigat; ubi non ad justitiam præsentis „ belli respicit; quo pertinent bella contra „ Cananæos, contra quos nullum fuit jus „ belli, sed Deus punire eos voluit, & executionem commisit Judæis. Sed & 3. tementre sæpius suscipiuntur bella, v. g. si populus non satis armis instructus, potentissimum hostem adoriatur; quia enim „ Deus non immediate, sed per causas medias agere solet, tentare divinum Numen „ videtur qui suscipit bellum, cui gerendo „ par non est. 4. Aliquando non debita adhibetur diligentia: nam cum natura primæ sint petentium partes, alteræ deinde „ judicis, hujus non incipiunt esse vices, „ quamdiu petentes non suas implevere „ partes.

„ Quæ compendio hic exhibita sunt, integra Dissertatione illustravit B. Parens, „ eamque inscripsit: *De justo bellorum exitu.*

Prosperi successus iniquarum molitionum] „ Multi hinc ansam sumsere dubitandi de „ providentia divina, quia temerarii bellorum susceptores plerumque victoriam reportare solent: quod Deus, si curam „ haberet rerum humanarum, admittere non „ posset. Sed dubio huic satisfactum est in „ jam allegata dissertatione.

Satis enim est], „ Immo hæc responsio generalis nimis est, adeoque non sufficit; non „ enim explicat quænam sint illæ causæ, „ quæ vim illam agendi ab effectu impediunt. Nos quatuor allegavimus rationes, cur justissimæ causæ tristem sæpius „ habere exitum soleant.

Eamque magnam habet vim ad agendum] „ Scil. ratione propriæ conscientiæ, ratione militum, & subditorum, & denique „ ratione vicinorum, & sociorum.

Ut in rebus humanis accidit] „ Scelera, „ quæ a summo rerum arbitro permittuntur, „ non carent interim suo fructu in rebus humanis: cum adhibeantur aut ad puniendos

„ dos

„ dos alios non minus sceleratos, aut ad „ corrigendos qui extra virtutis viam prolapsi sunt, aut ad exigendum specimen eximium patientiæ, aut constantiæ, ab his, „ qui magnos in virtute profectus fecere. „ Postremo & ipsi, quorum ad tempus dissimulata videntur scelera, pœnas eorum „ cum temporis usura solvere solent, ut de „ iis fiat quod Deus voluit, qui fecerunt „ quod Deus noluit. Sed & si opprimantur „ boni, cum sapientissimis viris ita colligendum est: cum Deus curet actiones humanas, justusque sit, & ista interim fiant, „ exspectandum est aliquod post hanc vitam „ judicium, ne aut insignis improbitas sine „ pœna, aut magna virtus sine solatio, præmioque maneat; quæ sunt verba *Grotii de* „ *ver. rel. Christ. l. 1. c. 19. 20, & 21.*

Sæpe aliorum causarum oppositu ab effectu impeditur] „ Causas illas oppositas jam in „ genere ex Grotio, speciatim ex dissertatione B. Parentis exposuimus.

Et ad amicitias conciliandas] „ Vicini „ enim, & socii justæ magis causæ accedere, eamque defendere solent.

Quibus ut singuli, ita & populi, ad multas res opus habent] „ Hoc est quod Auctor *supr.* „ §. 22. dixit: nullam esse tam validam civitatem, quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit.

Multum valet opinio] „ Tum apud eos, „ qui justum bellum se gerere credunt; tum „ apud socios: tum apud medios. Agesilaus multum in eo se consequi dicebat, „ quod Tissafernes perjurio suo & homines „ suis rebus abalienaret, & Deos sibi iratos „ redderet; se autem servata religione confirmare exercitum, cum animadverteret „ deorum numen facere secum, hominesque „ sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos servare fidem viderent. *Corn. Nep. in Agesilao c. 2.* Et *Livius* „ *L. 8. c. 39.* ait: *minime quidem mirum esse* „ *si impio bello, & contra fœdus suscepto,* „ *infestioribus merito Diis, quam hominibus,* „ *nihil prospere agerent.*

Nemo enim illis facile se adjungit &c.] „ Quid enim aliud a tali socio sibi promitte- „ re potest, quam ut ab eo decipiatur, „ qui fidem fallere solet.

A D §. 28.

SEQUITUR hic altera pars Præfationis. Postquam enim Auctor de existentia juris naturæ egit, ejusque principium, custodiam humanæ societatis rationi convenientem, posuit, refert hic causas, quæ ipsum ad scribendum hoc opus moverunt, & quarum præcipua fuit, abusus bellorum, & vastandi, prædandi, occidendi &c. licentia, quam gentes, præcipue Christianæ, invicem sumunt.

Ob eas, quas jam dixi, rationes] „ Quarum compendium hoc est: 1, quia homines natura feruntur ad societatem; societas autem sine jure subsistere nequit: 2. „ quia justitia securitatem affert conscientiis: 3. quia victoria præcipue adscribi „ solet justitiæ causæ.

Esse aliquod jus inter populos commune] „ Dari aliquod jus commune hominum, demonstravimus *supra* §. 3. Integrum systema proposuimus *in Dissert. Proœm.* §. XII.

Quod & ad bella, & in bellis valeret] „ Prius ad justitiam causæ, posterius ad justitiam processus bellorum pertinet.

Levibus, aut nullis de causis] „ Hinc „ Auctor separatis capitibus hæc distinguit; „ quorum alterum injustas causas exhibet: „ alterum vero monita continet, ne etiam „ ex justa causa, si levis sit, bellum suscipiatur. *L. 2 c. 22. & c. 24.*

Quibus semel sumtis, nullam jam divini &c.] „ De incommodis, quæ bellum sequi „ solent, vide late *L. 2. c. 24. §. 1. &* „ *10, & L. 3. c. 3. §. 6. 3.*

A D §. 29.

MALA, quæ ex bello sequuntur, alios pios homines induxerunt, ut omne bellum injustum declarent, saltem inter Christianos. Conf. *L. 1. c. 2. §. 9. n. 2.*) ; ea intentione, ut Principes religiosiores redderent in suscipiendis bellis. Recte hos rejicit Auctor, & ait, periculosum id esse: quia dum omnem vindictam armatam prohibent, eoque injuriis impunitatem quandam concedunt, (idque contra naturæ instinctum, & regulas,) Principes de aliis quoque juris Naturæ capitibus dubitare, & eorum veritatem in dubium vocare possent.

Multi homines minime mali] „ Quo in numero præcipue sunt Anabaptistæ, quorum argumenta Auctor proposuit, & simul refutavit *L. 1. c. 2. §. 7. & seq.*

Cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis

gendis consistit]„ Adeoque etiam inimicis: „ unde concludunt, bella illicita esse, quia „ inimicis, eos offendendo, bene non fa- „ cimus; cui argumento respondet. *d. l.* 2. „ *c.* 2. §. 8. *n.* 9.

Ad quos accedere quandoque videntur, & Johannes Ferus, & Erasmus nostras] „ Flo- „ rebat Ferus temporibus Caroli V, & fuit „ ordinis minorum, & Moguntiæ conciona- „ tor. Erasmus Roterodami natus, & mo- „ rum, & litterarum elegantia notissimus est. „ Utriusque verba cum censura sua exhibet „ Sixtus Senensis *Bibl. Sanct. annot.* 115. „ 116. Donf. *Zigl. b.* Alios scriptores Chri- „ stianos recenset Auctor *d. l.* 2. *c.* 2. §. 9., „ illisque simul respondet.

Ut obsit etiam] „ Si enim tanti viri in re „ tanti momenti semel falsi deprehenduntur, „ facile denegabitur fides aliis eorum as- „ fertis, quæ res sane periculosissima est. „ Bene igitur hic monet Gronovius, fas „ non esse ut per falsa, & mendacia, ve- „ rum commendetur.

Medicina ergo adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere], Hinc „ Auctor in sequenti *Libro primo* probat, „ bellum aliquod licitum esse; at non om- „ nia licita esse in bello, demonstrat *Libro* „ *Tertio*: ubi distinguit ea, quæ licita sunt „ ex *jure gentium voluntario* in bello publi- „ co solenni, ab eis, quæ licent *jure natu-* „ *ræ*. De priori licentia agit *L.* 3. *c.* 1, usque „ ad *c.* 10. de posteriori vero *L.* 3. *c.* 10, „ usque ad *c.* 17. Quod systema plenius „ examinavimus *in Diss. Proœm. IV.*

AD §. 30.

ALTERAM causam suscepti operis Auctor affert: illustrationem juris Romani. Cum enim jus Romanum collectum sit ex principiis juris naturæ, & gentium; non melius juris ratio cognosci potest, quam cognito ejus juris principio, unde originem ducit. Quod, an Auctor perfecerit, singulis locis examinabimus.

Additio.

„ Cicero juris Romani disciplinam ex inti- „ ma Philosophia hauriendam tradit *in libr.* 1. „ *de leg. c.* 39. & *c.* 40; & eos, qui aliter „ jus civile tradunt, non tam justitiæ, quam „ litigandi tradere vias, ait *dict. l.* 1. *c.* 42.

Indigne e patria ejecto] „ Historiam exhi- „ bet *Bayle*, voce, *Hugo Grotius*,

. *Artis formam ei imponere multi*] „ Roma- „ ni JCti de jure civili in artem redigendo ad- „ modum solliciti fuerunt. Crassus pollicitus „ est, se jus civile diffusum, & dissipatum, „ in certa genera coacturum, & ad artem „ facile redacturum apud *Cic. L.* 2. *de orat.* „ *c.* 49. Ipse Cicero methodum, quomodò „ id fieri possit, exhibet his verbis: *Com-* „ *plectenda in hac disputatione* (de fonte le- „ gum, & juris) *tota causa universi juris est,* „ *ac legum*: *ut hoc, quod civile dicimus, in* „ *parvum quendam, & angustum locum con-* „ *cludatur naturæ. Natura enim juris nobis* „ *explicanda est, eaque ab hominibus repe-* „ *tenda natura: considerandæ leges, tum hæc* „ *tractanda, quæ composita sunt*. Liber ejus „ de jure civili in artem redigendo, cita- „ tur apud *Gell. N. A. L.* 1. *c.* 22. Cæsar „ quoque jus civile ad modum redigere, „ atque ex immensa, diffusaque legum copia „ optima quæque, & necessaria, in paucis- „ simos conferre libros voluit. *Suet. in Cæs.* „ *c.* 44. Recentiorum JCtorum infinita ex- „ tant Schemata de novo Codice conficien- „ do. Ipse B. Parens incomparabile opus, „ quo jura Romana ex fonte suo deducere vo- „ luit, morte præventus ad finem perducere „ non potuit: interim ex variis dissertatio- „ nibus, *de jure pœnitendi*; *de obligatione* „ *successoris ex delicto defuncti*; *de directa* „ *probatione negativæ*: *de jure eius, quod fa-* „ *cti est*; *de fundata in territoriis potestate*, „ *&c*, satis apparet, quid præstiturus fuisset, „ si per fata ultimam operi imponere ma- „ num licuisset. Quamquam in hoc commen- „ tario principia generalia juris naturæ expo- „ sita invenies. Periculum hujus rei ipse feci „ in Dissertatione Proœmiali XII; & nova „ plane methodo, servato ordine juris Roma- „ ni, demonstravi, verum esse quod JCti „ Romani dixere, jus civile collectum esse „ ex præceptis juris naturæ, & gentium.

Quæ ex Constituto veniunt]„ I. e. ex jure „ gentium voluntario. At cum tale jus gen- „ tium non dari, toties dictum sit, *vid.* §. „ 19, frustra de ejus separatione a juribus „ naturæ quæritur.

Nam naturalia cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi]„ Jus enim na- „ turæ certis, ac immotis constat principiis: „ facile igitur demonstrari potest, an, & „ quatenus leges civiles cum his principiis „ conveniant. Atque id perfecisse credimus „ in Systemate, quod proposuimus in Dis- „ sertatione proœmiali XII.

Illa

Illa autem, quæ ex constituto sunt] „ I.
„ e. quæ gentes, usu, & necessitate exi-
„ gente, inter se constituerunt; vel quæ
„ gentes ad imitationem, vel fortuito
„ receperunt: *idue Diss. Proæm. IV.* Verum,
„ frustra de *tali jure*, quod non existit, in
„ artem redigendo quæritur; *vid. supr.*
„ §. 17.

Cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint]
„ *Vide Diss. Proæm. IV.* §. 22. Inprimis hoc
„ contingere, ait, in jure gentium arctio-
„ ri. *ibid.* §. 26.

Ut aliæ rerum singularium perceptiones]
„ Quæ non cohærent, adeoque in ordinem
„ redigi non possunt.

AD §. 31.

PROPONIT Auctor modum, quo corpus aliquod componi possit juris naturæ, si singuli jurisconsulti partem disciplinæ tractandam susciperent. Verum miror a viro incomparabili tale consilium suppeditari; non enim ex hujusmodi centionibus scientiæ compages, & ars juris existeret: sed male consuti, & consarcinati opinionum dimensarum panni; denique monstrum, non scientia juris naturæ.

Veræ justitiæ sacerdotes] „ Qui veram,
„ non simulatam Philosophiam affectant,
„ eoque sacerdotes justitiæ vocantur ab Ul-
„ piano in *L.* 1. *pr. Just. & Jur.*

Semotis iis, quæ ex voluntate libera ortum habent] „ I. e. arbitrio legislatorum: addo,
„ & semotis iis, quæ ficto juri gentium
„ tribuuntur ab Auctore.

Alius quidem de legibus], Nimirum, qui
„ leges statuere, & de quibus rebus statui
„ possint; earumque effectu.

Alius de tributis] „ Quis ea imponere, &
„ quibus, ac ex quibus causis imponi pos-
„ sint.

Alius de officio judicum] „ Quod consi-
„ stit in tuendo jure subditorum.

Alius de voluntatum conjectura] „ i. e.
„ de testamentis, & ultimis voluntatibus.

Posset deinde ex omnibus] „ Si omnes in
„ principiis consentirent, posset corpus tale
„ aliquando ex omnibus partibus collectis
„ constitui: sed cum in principiis nondum
„ conveniant, conclusiones uniformes inde
„ formari non poterunt. Facilior longe me-
„ thodus esset corpus tale colligendi, si alius
„ materiam *de jure justitia, & Legibus*:
„ alius *jus personarum*, seu statum hominum:
„ alius *jus rerum*: alius *obligationes persona-
„ rum*: alius *judicia* elaboranda susciperet.

AD §. 32.

RECENSET Auctor *hic*, & §§. *seq.* ordinem, quem in suo tractatu observat; & contenta trium librorum, in quos opus suum dispescuit, refert. Ubi notandum 1. Auctorem fateri, se non omnes hujus disciplinæ partes tractare, sed saltem nobilissimam, scil. jus belli, & pacis. 2. Totum tractatum niti falso principio, scil. custodia societatis humanæ: adeoque frustra in Auctore quæri principia juris naturæ. 3. Auctorem conclusiones, seu leges naturales, vix ex socialitate, sed *vel* ex jure naturæ laxiori, *vel* ex jure divino voluntario, *vel* ex jure gentium secundario, *vel* ex conjectura voluntaris deducere; eoque totum jus naturæ incertum reddere, deficiente quippe obligationis principio. 3. Auctorem perpetuo confundere ea, quæ *juris naturæ* sunt, cum eis, quæ sunt perfectionis, seu virtutis; quæ ei *juris naturæ laxioris* nomine veniunt, & quæ ratione obligationis toto cœlo differunt.

Additio.

„ Grotium ex jure naturæ laxiori nullam
„ inter homines invicem obligationem nasci,
„ sed hominem Deo saltem inde teneri;
„ adeoque hactenus a jure naturæ sociali dif-
„ ferre, ipse quoque statuit. *vide supra* §. 9.

Longe nobilissimam:] „ scil. jus gentium
„ publicum, seu jus belli, & pacis.

AD §. 33.

PRÆFATI *de juris origine*] „ Antequam
„ enim definit, *sitne bellum aliquod justum*?
„ varias significationes *juris* præmittit. Ait
„ enim, *jus* sumi *vel* pro attributo actionis,
„ seu pro eo, quod justum est: *vel* pro
„ qualitate morali personæ competenti ad
„ aliquid juste habendum, vel agendum:
„ *vel* pro regula actuum moralium, obli-
„ gans ad id, quod rectum est: *Vid. l.* 1.
„ *c.* 1. §. 3. *usque* ad §. 11.

Sitne bellum aliquod justum] „ Examinat
„ hanc quæstionem in *L.* 1. *c.* 2. *per tot.*

Publici, privatique belli discrimina] „ De
„ quibus agit *Libr.* 1. c. 3. §. 1. & §. 4.

„ Conf.

„ Conf. *Diss. Progm. IV.* §. 21. 22. 40. & 48.
Vim ipsam summi imperii) „ Quia sola „ summa potestas gerere bellum potest ; „ de origine Imperii agit *dict. l.* 1. *c.* 3. „ §. 5. *n.* 7. & §. 6. Conf. *Dissert. Progm.* „ *VIII. per tot.*

Qui eam populi) „ In statu scilicet po„pulari. L. 1. *c.* 3. §. 7. & 8.

Qui Reges solidam) „ In statu Regio *d.* „ *c.* §. 9. *seq.*

Qui ex parte) „ In statu mixto. *d. c.* 3. „ §. 13. *seq.* & §. 17.

Qui cum alienandi jure] „ Ejusmodi re„gna Auctor vocat patrimonialia. *d. c.* 3. „ §. 11. *n.* 1. §. 12. *seq.*

Qui aliter) „ I. e. jure usufructuario, „ non pleno jure proprietatis. *d.* §. 11. §. „ 13. & *seq.*

Deinde & de subditorum &c. officio) „ „ *Vid. l.* 2. *c.* 4. & *cap.* 5. §. 4.

A D §. 34.

CUM *omnes causas, ex quibus bellum oriri potest* „ Grotius in genere observat, „ quot actionum forensium sunt fontes, „ to idem esse belli. L. 2. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. „ Earumque capita recenset *ibidem.*

Quæ res communes sint) „ *Vid. l.* 2. *c.* 2.

Quæ propriæ] „ *Vid. l.* 2 *c.* 3. & 4.

Quod jus in personas] „ *Vid.* L. 2. *c.* 5.

Quæ ex dominio nascatur obligatio) „ *Vid.* „ L. 2. *c.* 6. 8. 9. & 10.

Quæ successionum regiarum norma) „ *Vid.* „ L. 2. *c.* 7.

Quod jus veniat ex pacto, aut contractu) „ *Vid.* L. 2. *c.* 11. 12., & 14.

Quæ fœderum) „ *Vid.* L. 2. *c.* 15.

Quæ jurisjurandi] „ *Vid.* L. 2. *c.* 13. „ & 14.

Atque interpretatio) „ *Vid.* L. 2. *c.* 16.

Quid ex damno dato) „ *Vid. l.* 2. *c.* 17.

Quæ legatorum sanctimonia) „ *Vid. l.* 2. „ *c.* 18.

Quale jus humandi mortuos) „ *Vid.* L. 2. „ *c* 19.

Quæ pœnarum natura] „ *Vid.* L. 1. *c.* 20. „ & 21.

A D §. 35.

PRIMUM *subjectam sibi habens materiam, id, quod in bello licet*) „ *Vid. l.* 3. „ *c.* 1. *usque ad c.* 20.

Cum id, quod impune fit, aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur, ab eo, quod vitio caret, distinxisset) „ Auctor enim „ augustis admodum finibus circumscribit „ licentiam bellorum: & statuit, in ho„stem *jure naturæ* nihil licere, nisi bellum „ geratur ex justa causa, & intra modum „ debiti, ac pœnæ. Atque hoc solum bel„lum *vitio carere*, ait. At porro statuit, „ gentes communi aliquo consensu inter se „ constituisse, ut in bello publico solenni „ (i. e. quod inter duas summas potestates „ geritur, & indictum est,) licite bellum „ geri etiam ex injusta causa, & hostis læ„di possit in infinitum, ac ultra modum „ debiti, ac pœnæ. Effectum autem hujus „ juris gentium esse, ait, 1. ut bellum ge„rens apud alias gentes non possit tam„quam fur, & latro puniri, sed impunis „ sit: 2 ut possessio, & dominium, quod „ hostis in res, & personas hostis acquirit, „ apud exteros per judicia defendatur. At „ hos effectus non carere vitio, nec hoc „ jus gentium ex omni parte justum esse, „ air. Vid. supra *in not. ad* §. 17., & in„fra §. 41. Quæ principia late exposuimus, „ & refutavimus in *Dissert. Progm. IV.*

Descendit ad pacis genera) „ *Vid. l.* 3. „ *c.* 20.

Et omnes bellicas conventiones) „ Tum „ quæ a summa potestate contrahuntur, „ L. 3. *c.* 21., tum quæ a minoribus po„testatibus, *l.* 3. *c.* 22. tum quæ a pri„vatis, *l.* 3. *c.* 23., sive expresse, sive ta„cite, *l.* 3. *c.* 24.

A D §. 36.

AUCTOR hic repetit, argumentum hoc a nemine adhuc tractatum esse, nec a gentili, nec a Christiano: ubi dolet jacturam libri Aristotelis, cui nomen *jura bellorum*; & Scriptorum Romanorum *de jure feciali* §. 36. Equidem noviores quosdam, præcipue Theologos, de jure belli scripsisse, ait, sed parcissime, §. 37.; ubi commendat, Fabri Semestria: Alberici Gentilis Angli tractatum de jure belli: Balthazaris Ayalæ, apud Belgas exercitus regii supremi juridici, librum ejusdem argumenti. §. 38.

Totum hoc argumentum) „ Nimirum, „ jus illud, quod inter populos plures, aut

„ populorum rectores intercedit: idem enim jam monuit *supra* §. 1.

Et qui tractarunt partes) „ Ut Ayala, Gentilis, &c. de quibus §. seq.

Ut multum reliquerint alienæ industriæ] „ Nemo enim veterum scriptorum, si *Winklerum* excipias, & *Hemmingium*, principium juris naturæ posuit, ac certas conclusiones exinde deduxit; sed omnes, casus saltem aliquos decidunt, rationibus tum ex jure civili, & Canonico, tum ex sacra scriptura, tum ex Ethicis, tum ex auctoritatibus Doctorum desumtis; adeo ut parum subsidii in conscribendo systemate exinde peti possit.

Romanorum veterum libri de jure feciali) „ Cicero enim ait: *belli æquitatem sanctissimo populi Romani jure perscriptam esse*, *lib.* 1. *de off.* 11. De auctoritate, & moribus fecialium *vid. inf. L.* 2. *c.* 23. §. 4. *&* 8. *Adde Alex. ab Alex. Gen. Diss.* 5. 3. *ibique Tiraquellum*.

Casuum, quos vocant conscientiæ] „ Vulgo Casuistæ dicti.

Capita fecerunt] „ Non vero universim, ac certo ordine tractarunt. *supr.* §. 1.

AD §. 37.

PARTIM *a Theologis scriptos*] „ Qui rationes ex Sacra Scriptura, vel ex Ethicis, vel ex Canonibus sumserunt, non ex naturæ principiis.

Ut a Francisco Victoria] „ In libro, quem *Relectiones morales* inscribit; in primo enim tomo, Relectione VI, tractat caput *de Indis*, *sive de jure belli Hispanorum in Barbaros*.

Henrico Gorichemo) „ Cujus liber inscribitur, *propositionum de puella militari, libri duo*. Sed nihil in paucis his pagellis continetur, quod ad jura belli pertineat.

Wilhelmo Matthæi) „ Auctor in *not. b.* addit Johannem de Carthagena editum Romæ anno CIↃ IↃ CIX. Titulus hujus libri est: *Propugnaculum catholicum, de jure belli Romani Pontificis adversus Ecclesiæ jura violantes*. 1609. Vitam hujus Theologi vide in Lexico universali magno, voce *Carthagena*.

Johanne Lupo) „ Scripsit hic librum, *de bello, & bellatoribus*: qui tractatus non exstat inter opera ejus an. 1616. impressa: sed in Tractatu Tractatuum Tomo XVI. Sed & præterea alia juris gentium capita illustravit; librum enim publici juris fecit *de confœderatione Principum*: item *de obtentione & retentione regni Navarræ*: Exstat quoque tractatus Hispanico idiomate scriptus. *Tractado del esfuerco bellico heroico*.

Francisco Ario] „ Liber inscribitur *de bello, & ejus justitia*: & continetur in Tractatu tractatuum Tom. XVI. p. 325. Auctor ille non Arius vocatur, sed Arias.

Johanne de Lignano] „ Præter librum *de bello*, etiam publici juris fecit librum *de amicitia*, & *de duello*; *vid. Catal. biblioth. Francof. voce Lignano*. Vitam ejus recenset Paucirollus, de claris legum interpretibus, *l.* 3. *c.* 25, & Marcus Mantua, *epit. illustr. vir. n.* 166.

Martino Laudensi) „ Martinus de Caratis, Laudensis, Sapiæ, & Senis jurisprudentiam docuit, ac maxime floruit ab an. 1438. ad an. 1445. *Marc. Mantua epit. ill. vir. n.* 188. Liber, cujus Auctor mentionem facit, *de bello* inscribitur. Præterea *de repressaliis*, *de confœderatione*, *pace*, *& conventione Principum*, *de legatis principum*, *de milite*, *de Principibus* scripsit. *Vid. Catalog. biblioth. francof.* Voce *Laudensis*. His adde porro *Petrinum Bellum*, qui itidem tractatum scripsit *de re militari*. Nec non *Parisium a Puteo*, *de re militari*. Ac denique Claudium Cotereum, *de jure & privilegio militum*; ubi multa de justitia belli, de captis, de postliminio, de repressaliis invenies. Exstant autem illi Auctores in *Tract. Tom. XVI.*

Paucissima dixerunt] „ Omnino igitur illustri Grotio hoc tribuendum, quod primus (si Winklerum exceperis. *Vid. Diss. proœm. XI.* §. 13.) fuerit, qui universum Jus naturæ ex principiis deduxit, illudque in artem redegit. Licet vero in ipso principio juris cum eo non conveniamus; singula tamen jura egregiis adstruxit rationibus, illaque exemplis, ac consensu gentium firmavit: adeo, ut difficile non fuerit ejus interpretibus, quæ desunt supplere. Opus igitur hoc ob conatum viri, ob styli elegantiam, & ob eruditionis ubertatem satis commendari nequit.

AD §. 38.

HISTORIARUM *lucem*) „ Unde consensus gentium elicitur, qui in moralibus

„ magnæ

„ magnæ est auctoritatis. *Vid. L.* 1. *c.* 1. „ §. 13.

Faber) „ Senatus Tolosani præses. Is enim „ in *Libro primo* semestrium *cap.* 7. de fœ„ deribus, & de jure Gentium; in *cap.* 8. „ de pœnis civitatum, & quibus modis civi„ tates desinnnt, egregia affert. In *Libro se*„ *cundo* tractat de jure naturali, & gentium, „ & de juribus, quæ inde sequuntur, in „ *cap.* 1. *&* 2. De servis, & bello quæsi„ tis in *cap.* 3. De jure belli *cap.* 4; sin„ gulaque capita exemplis firmat.

Et ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent &c.], Ita enim AYALA „ paucas saltem definitiones proposuit, ni„ mirum, *de bello justo: de pignorationibus:* „ *de bello captis: de fide hosti servanda: de* „ *fœderibus, & induciis: de jure legatorum.* „ *&c.* Reliqua omnia pertinent ad discipli„ nam militarem, vel politicas spectant ra„ tiones. GENTILIS plures quidem de„ finitiones posuit, sed nihil ex certo juris „ naturæ principio deduxit, & definitiones „ in bellorum causis exemplis saltem illu„ stravit.

Balthasar Ayala) „ Exercitus regi apud „ Belgas supremi Juridici; tractatum suum „ inscripsit *de jure, & officiis bellicis in di*„ *sciplina militari.*

Albericus Gentilis) „ Professor Oxfordien„ sis: cujus vitam vide apud *Bayle* voce „ *Gentilis*. Hic tres libros *de jure belli* scri„ psit: & tres *de legationibus:* aliumque „ *de vi civium in regem semper injusta.*

Ita quid in docendi genere) „ Auctor enim „ non tantum jura belli, sed & jura pacis „ tractavit, & causas, ex quibus bellum ge„ ri possit, exposuit, fontesque juris, quod „ cuique tum ex statu hominum, tum ex „ jure rerum, tum ex obligatione personæ, „ competit, demonstravit. Cum prædicti „ Scriptores paucissima saltem capita belli „ tractaverint.

Quid in ordine], „ Auctor juris naturæ „ principinm *primo* ponit: *deinde* de perso„ nis agit, quæ habent ius belli gerendi; „ eaque occasione jus imperii explicat. Porro „ causas, ex quibus bellum oriri potest, „ tractat; (quo refert jns, quod homines „ habent in personas, & res, nec non ex „ obligatione personæ); & *tandem* exhibet „ remedia, quæ pro vindicando jure naturæ „ dantur, quæ sunt pœna, & bellum, „ bellum autem finitur per pacem. E con„ trario in allegatis Auctoribus omnia abs„ quæ ordine confuse admodum, & potiori„ bus capitibus omissis, tractata invenies.

Quid in distinguendis quæstionibus; „ Au„ ctor in singulis capitibus, positis prins „ principiis, quæstiones obvenientes separa„ tim; & distincte proponit; cum illi au„ ctores tumultuarie admodum generalia „ saltem capita belli proponant, quæstio„ nes autem non distinguant.

Juris diversi generibus] „ Auctor in do„ cendo jure naturali quatnor jurium gene„ ra adhibet: 1. Jus sociale, 2. jus naturæ la„ xius, 3. jus voluntarium divinum univer„ sale, 4. jus voluntarium humanum uni„ versale, *Vid. supr.* §. 8. 9. 12. 17. *& inf.* „ *L.* 1. *c.* 1. §. 3. 4. 13. *& seq.* Quæ jurium „ genera explicavimus in *Dissert. Proœm. I.* „ *II. III. IV.* Nos *unum* saltem *jus univer*„ *sale* agnoscimus, quod intuitu Dei, & in„ tuitu hominum obligationem producit. „ Adeoque hactenus potius cum prædictis „ Scriptoribus sentimus, qui unum saltem „ jus naturale, seu gentium agnoscunt. *Vid.* „ *Ayala de jure & offic. belli in præfat. L.* 1. „ *c* 2. *n.* 6. 9. 2. 1. *& Alber. Gentilis de* „ *jure belli L.* 1. *c.* 1.

Illud tantum dicam) „ Auctor merito no„ tat *Albericum Gentilem*, quod in deciden„ dis belli controversiis, aut exempla pa„ rum probata, aut responsa, & consilia „ JCtorum sequatur: cum ex naturæ ratio„ nibus jura gentium demonstrari debeant.

Ayala non attigit], „ Equidem *Ayala in* „ *dict. tract.* L. 1. *c.* 2. *n.* 11. *seq.* justas „ belli causas recenset; at cur justæ sint, „ rationem non addit.

Gentilis summa quædam genera] „ Gen„ tilis distinguit inter justas causas efficien„ tes, & materiales; hasque facit, vel di„ vinas, vel naturales, vel alias hominum. „ *Alber. Gent. de jur. bel. L.* 1. *c.* 7. 8. 12. „ 19, *&* 20.

Multos vero & nobilium, & frequentium controversiarum locos], „ Jus enim, quod „ competit hominibus in res, & personas, „ i. e. qnod oritur ex obligatione personæ „ & ex dominio, quodque totum Auctoris „ librum secundum occupat, ac in explicatio„ ne juris naturæ præcipuum est, vix attigit.

A D §. 39.

AUCTOR hic declarat, qua cura aggressus sit hanc disciplinam. Præcipue autem sibi

sibi curæ fuisse, ait, ut certas, & a nemine negatas rationes poneret, ex quibus singula jura naturæ necessario sequantur: quia principia certa, & indubitata esse debent.

Ne quid tale indictum abiret] „ Nam notavit §. *prec*. Ayalam causas, unde bellum justum, aut injustum dicatur, non attigisse; Gentilem autem multas nobiles, & frequentes controversias non attigisse: utrumque curæ sibi fuisse, ait.

Indicatis etiam dijudicationum fontibus) „ Quam parum illi fontes sufficiant, vidimus *ad* §. 8. & 9.

Unde facile esset) „ Diximus *ad* §. 8. & 9. ex fontibus illis nullam sequi obligationem, & si sequeretur, non omnia jura naturæ inde deduci posse.

Probationes referrem ad rationes tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat) „ Notiones hæ (i. e. innatæ intelligentiæ, quæ in animum similiter imponuntur omnibus, *Cic. l.* 1. *leg.* 10. *vid. Gron. h.*) consistunt 1. in appetitu sociali, 2. in judicio recte conformato ad discernendum ea, quæ delectant, aut nocent. Lectoris judicio jam relinquo, an hæ notiones adeo certæ sint, ut nemo eas negare possit? & si quoque certæ essent, an omnia, quæ ad jus naturæ pertinent, inde probari possint. Sæpius jam monuimus, præptimis in *Differt. Proœm.* 1. non existere *appetitum socialem*, quo totum humanum genus ad jurium communionem feratur: adeoque frustra jus inde deduci. Probavimus porro, paucissima naturæ jura (posita etiam *socialitate*) ex ea fluere. Sed & porto demonstravimus in *Diss. proœm. II.* nec ex *judicio illo recte conformato* jus naturæ inferri, nec virtutum regulas inde sequi.

Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent, atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum, quæ sensibus externis percipimus) „ Mens Auctoris hæc est: uti sensus externi non fallunt, si instrumenta sentiendi bene conformata adsint; ita, ait, notiones innatas nos non fallere, si animum recte advertamus. Equidem in thesi hoc verum est: jura naturæ (quæ nihil aliud sunt, quam justæ rationis conclusiones) per se patent; at negamus illa patere ex appetitu sociali, ac judicio recte conformato ad discernendum ea, quæ delectant, aut nocent: quod in allegatis Dissertationibus plenius demonstravimus.

Bene conformatis sentiendi instrumentis] „ Intelligit organa ad sentiendum, vel percipiendum rite disposita.

Et si cætera necessaria adsint) „ Nimirum, ætas, mens sana, &c.

Rudibus pariter, & doctis patent] „ Ex asserto Polynicis quidem constat, jura naturæ doctis pariter, ac indoctis innotescere: sed non ait, jura illa fluere ex affectu sociali, & ex judicio discernendi ea quæ delectant, & nocent.

Statim addit chori &c.) „ Verba chori hæc sunt.

Mihi quidem, etiamsi non in Græcia
Simus educatæ, videtur tamen prudenter dicere

A D §. 40.

AUCTOR exponit subsidia, quibus usus est in conscribendo hoc opere; & nominatim refert Philosophos, istoricos, Poetas, & Oratores: quia communis consensus magnæ auctoritatis est; quod argumentum late persequitur Auctor *L.* 1. *c.* 1. §. 12, indeque necessario *vel* ipsum jus naturæ inferri, statuit, si illatio ex naturæ principiis procedit: *vel* saltem jus gentium voluntarium; quia cum ex principiis naturæ inferri nequit, & tamen ubique obtineat, concludit, id ex libera voluntate ortum habere.

Additio.

„ In Dissertatione Proœmiali IV. probavi, tale jus Gentium voluntarium non dari: & consensum gentium universalem indicium regulariter esse juris natura constituti, demonstravi in *Diss. Proœm. XII.* §. 48.

Solent enim Sectæ, argumento, causæ servire) „ Adeoque non assertis eorum simpliciter fides habenda, sed rationes examinandæ sunt. *Add. Gron. h.*

Id ad causam universalem referri debet) „ Si de causa illa universali constat, vel ea saltem probabilis est, maximum ei additur pondus, si omnes diversis temporibus idem pro certo affirmant. Si de causa tali non constat, vel plane jus non efficiet, si consensus ille rationi repugnat, *Dissert. Proœm. XII.* §. 48; vel saltem erit jus civile, quod quælibet gens ob utilitatem in sua civitate constituit. Ex hoc autem jure cives quidem singularum civitatum, non vero civitates inter se obligantur. *Dissert. Proœm. IV.* §. 32.

In

In nostris quaestionibus) „ Ubi de jure naturae, de dictamine rectae rationis, agitur.

Aut recta illatio ex naturae principiis &c.] „ Nam universalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse, praeter sensum ipsum, communis qui dicitur. *Grot. l.* 1. *c.* 1. §. 12. *n.* 1.

Ex naturae principiis procedens) „ Per *naturae principia* intelligit *appetitum socialem*, unde deducit jus naturae sociale: & *judicium rite conformatum ad eligenda ea, quae delectant, aut nocent*. Unde infert jus naturae laxius, seu naturae humanae. Ex neutro autem principio jus aliquod sequi, demonstravimus in *Dissert. Proem. I, & II.*

Aut communis aliquis consensus, *&c.* „ Quatenus consensus gentium *latius patens* jus constituat, quatenus *arctius*, ex mente Grotii in *Diss. Proem. IV.* §. 10. *seq.* explicavimus.

Illa) Scilicet recta illatio ex naturae principiis procedens.

Jus naturae indicat) „ Rationem modo allegavimus.

Hic) „ Scilicet, consensus aliquis communis ex naturae principiis non procedens.

Jus gentium) „ Scilicet, voluntarium: at saepius jam dictum est, tale jus gentium non existere. *Dissert. Proem. IV.* §. 32.

Quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis) „ Imo ipse in probando hoc jure ad sapientum judicia, *L.* 2. *c* 18. §. 4. *n.* 2. & 3. & ad testimonia peritorum provocat *L.* 1. *c.* 1. §. 14. *n.* 2.

Passim enim scriptores voces juris naturae, & gentium permiscent) „ Et merito; quia Scriptores illi nullam differentiam inter jus naturae, & gentium agnoscunt, & jus gentium voluntarium ipsis incognitum fuit. Uti late id demonstravimus in *Dissert. Proem. IV.* §. 33. *seq.*

„ Quo sensu autem Ulpianus jus naturae a jure gentium distinxerit, explicavimus *ibid.* §. 42. Conf. infr. *L.* 1. *c.* 1. §. 11.

Sed ex materiae qualitate) „ An scilicet actus repugnet appetitui societatis, vel judicio recte conformato; an non.

Sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat) „ Omnino ortum habet ex voluntate libera; sed inde non constituitur jus gentium. *Diss. Proem. IV.* §. 29. *seq.*

AD §. 4.

AUCTOR se curasse, ait, ut discerneret 1. *jus naturae* a *jure gentium secundario*: & utrumque a *jure Civili*. 2. Ut distingueret in jure gentium *id*, *quod ex omni parte injustum est*, ab eo, *quod saltem effectum externum producit*. 3 Ut separaret ea, *quae juris sunt proprie*, *ac stricte sic dicti*, ab eis, *quae aliter agere cum aliquo rectae rationis dictato pugnant*.

Priorem distinctionem admittimus. At *altera* mera est fictio. Respicit Auctor ad differentiam, quam constituit inter bellum jure Gentium solenne, & minus solenne. In illo enim gentes consensisse, fingit, ut licet injuria alter bellum gerat, tamen effectus justi belli cum eo obtineant Verum, negari nequit, bellum non esse nisi justum: & solennitates, quae ex jure naturae requiruntur, etiam jure gentium requiri. *Tertia* distinctio vera est; at Auctor saepius confundit ea, quae juris sunt, cum eis, quae ad virtutum regulas pertinent.

Additio.

„ Nos nec *primam* distinctionem admittimus, quia jus gentium distinctum a jure naturae non datur. *Diss. Proem. IV.* §. 29. *seq.*

Itaque haec duo) „ Nimirum, jus, quod ex naturae principiis per rectam illationem infertur; & illud, quod ex communi aliquo consensu, eoque solo, procedit.

Quam a jure civili) „ Per jus civile hic intelligit jus, quod alibi vocat jus gentium arctius, quod apud plures gentes quidem obtinet; at non ex condicto, nec cum mutua obligatione, &c. *Vid. Dissert. Proem. IV.* §. 24. & quod est quasi civile plurium gentium, *ibid.* §. 25.

Immo, *& in gentium jure discrevi id*, *quod vere*, *& ex omni parte jus est*: *& id*, *quod duntaxat effectum quendam externum*; *&c.*) „ Obscura haec admodum sunt, uti solent, quae ratione carent. Eo magis autem discrimen hoc nosse interest, quia potissima pars operis Grotiani ex hoc discrimine lumen accipere debet.

„ Supponit enim Auctor, dari aliquod jus gentium voluntarium, a gentibus communi consensu, ob mutuas necessitates, constitutum. *Vid. sup.* §. 1. §. 17. §. 41. & *inf.*

„ *inf. l.* 1. *c.* 1. §. 14. Sub hoc jure gentium duo jurium genera contineri, ait. „ I. Quædam, quæ vere, & ex omni parte jus sunt. *Vid.* §. *b.* vel ut alibi rem explicat, „ *quæ recta ex omni parte, piaque sunt*. *L.* 3. *c.* 4 §. 2. *n.* 1. Quo refert modos acquirendi juris gentium, *vid. l.* 2. *c.* 8, jura legatorum, *l.* 2. *c.* 18, jura sepulturæ, *L.* 2. *c.* 19, jura repressaliarum, *l.* 3. *c.* 2. §. 4, aliaque, de quibus late egimus in *Diss. Proœm. IV.* §. 19. II. Quædam, quæ duntaxat effectum externum pariunt. *Vid.* §. *h.* Quod *in l.* 3. *c.* 4 §. 2. *n.* 2, ita explicat, *quæ apud omnes homines pœnæ non subjacent, etsi salva pietate, & officiorum regulis fieri non possint*. Atque huc refert licentiam belli, i. e. jus interficiendi hostes, eorumque fœminas, & liberos; jus capiendi res, & personas; jus vastandi, &c. etiam sine justa causa, vel ultra quantitatem debiti, & modum pœnæ; aliaque de quibus vide *Diss. Proœm. IV.* §. 20.

„ Effectum horum jurium externorum hunc esse, Auctor ait, ut in iis actibus, quos contra jus naturæ gentes permittunt, agens non possit in alieno territorio tanquam homicida puniri, *L.* 3. *c.* 4 §. 3.; nec is, qui rapit, aut vastat res hostiles, si in alieno territorio deprehenditur, pro fure haberi, *L.* 3. *c.* 4. §. 3, sed potius rapiens, & qui ab eo causam habet, in possessione rerum talium apud omnes gentes tuendus sit. *L.* 3. *c.* 6. §. 3. Indeque licitos esse hos actus, & jus inde oriri, ait, non ex justitia interna, sed ad effectum impunitatis *L.* 3. *c.* 2. §. 1. *c.* 3. §. 1. *c.* 4. §. 2. 3. & 4. *c.* 5. §. 1. *c.* 6. §. 2. *c.* 7. §. 1. & 2. *c.* 10. §. 1. *c.* 13. §. 1. Quod Systema late exposuimus in *Dissert. Proœm. IV.* §. 24. *seq.*

„ At tota hæc fabula, quam tam operose composuit Auctor, sponte sua corruit: quia demonstravimus I. jus gentium non dari, adeoque frustra quæri, an illud ex omni parte justum sit, an non? *Diss. Proœm. IV.* §. 29. *seq.* II. Pleraque, quæ Grotius jure gentium recta, & ex omni parte justa esse, statuit, vel plane jura non esse, vel pertinere ad verum jus naturæ. *Vid. Dissert. Proœm. IV.* §. 41. Denique & III. verum non est, licentiam illam belli, lædendi hostem, & acquirendi res ejus ultra debiti, & pœnæ modum, ex jure gentium voluntario oriri. Nam jus lædendi hostem, & acquisitiones bellicæ, etiam ultra debiti, & pœnæ modum, oriuntur ex ipso jure naturæ. *Diss. Proœm. IX.* §. 68. Ut proinde totum hoc discrimen, in tractatione jurium, quæ inter populos obtinent, nullum effectum habeat. *Vid. Dissert. Proœm. IV.* §. 29. *seq.*

Ad instar illius primitivi juris) „ Ut ad instar veri juris naturalis actus illi defendantur: quod ex exemplis subjectis magis elucescet.

Nempe ne vi resistere liceat) „ Scilicet, Principi vim inferenti. Grotius enim statuit jure naturæ omnes homines ad arcendam a se injuriam jus habere; adeoque subditis quoque contra superiorem jus resistendi competere natura: Civitates autem jus illud promiscuum resistendi intuitu Principum sustulisse, *L.* 1. *c.* 4. §. 2. *n.* 1. Indeque jure gentium hunc effectum externum oriri, putat, ut is, qui resistit Principi injusta jubenti, gravissimis pœnis affici debeat. *d. l. n.* 3. At male Auctor jure naturæ jus resistendi tribuit subditis; id enim verum non esse, ex ipsa naturæ ratione suo loco demonstrabitur. Prohibitio ergo de non resistendo Principi non est ex jure gentium, sed ex ipsa ratione naturali. *Dissert. Pr. IV.* §. 20. *n.* 4.

Aut etiam, ut ubique vi publica defendi debeat) „ Juxta principia Grotii, naturali jure quilibet homo est vindex suæ, & alienæ injuriæ: id autem jure gentium mutatum, & constitutum esse, ait, ut non nisi per judicem jus suum persequi liceat. *Disser. Proœm. I.* §. 80. & *Dissert. VIII.* §. 17. Si igitur læsus vi privata agit, injuria dicitur agere, quia peccat contra jus gentium, indeque pœnam debet ipsi læso. At hoc jus non verum jus esse, sed effectum saltem externum parere, ait. *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 20.

„ Equidem cum jure naturæ statutum sit, ne quis vindex sit suæ, vel alienæ injuriæ, negamus, hactenus aliquid jure Gentium (quale plane non existit) mutatum esse: adeoque nec hoc exemplo discrimen illud probatur.

Utilitatis alicujus causa, vel ut gravia incommoda vitentur) „ Ex his enim rationibus in modo allegatis exemplis jus gentium a jure naturæ recessisse, putat. Sane, jus resistendi Principi, publicæ pacis & ordinis causa, gentium consensu sublatum esse, ait *L.* 1. *c.* 4. §. 2. *n.* 1; quia manere imperium, & majestas non potest,

„ si maneret resistendi licentia. *L.* 1. *c.* 4. „ §. 2. *n.* 3. Sed & jus arcendi a se injuriam, quod natura singulis competere, „ ait, institutis civitatibus, & judiciis ideo „ sublatum esse, docet, *quia civitas aliter* „ *finem suum consequi non posset. Nam si* „ *maneat promiscuum illud jus resistendi, non* „ *jam civitas erit, sed dissociata multitudo,* „ *d. c.* 4. §. 2. *n.* 1. Aliud exemplum, ubi „ ad vitandum grave incommodum a gentibus aliquid pro jure receptum esse ad effectum saltem externum, existimat, adfert Auctor in *L.* 3. *c.* 4. §. 3. & 4. Ait „ enim, gentes in bello jure gentium solenni ideo eos, qui hostes suos vel ex injusta causa, vel ultra debiti, & pœnæ „ modum, occidunt, vel res eorum capiunt, „ pro homicidis, & furibus non habere; nec „ illis, licet in earum territorio deprehendantur, pœnas irrogare: quia periculosum est, inter duos populos de jure belli „ pronunciare. Add. *L.* 3. *c.* 6. §. 2. & *Dissert. Proœm. IV.* §. 20. *Dissert. Proœm. VIII*, §. „ 63. *seq.* Quæ fabula sponte sua corruit; „ quia jus Gentium non existit: adeoque „ bellum jure gentium solenne merum figmentum est. *Vid. dict. Diss. Proœm. IV.* „ §. 29. *seq.*

Quæ observatio quam sit necessaria) „ Immo nullum usum, nullumque effectum „ hanc observationem habere, jam dictum „ est, & ulterius demonstrabitur in libro tertio. Jus naturæ potius incertum redditur hoc discrimine.

Quæ juris sunt stricte, ac proprie dicti) „ i. e. quæ repugnant, aut conveniunt affectui sociali. Unde jus hoc sociale vocat. „ *Vid.* §. 8. Id enim proprie, & stricte jus „ esse, ait. Tale autem jus naturæ, quod „ Grotius ex appetitu societatis, semoto Deo, „ oriri statuit, non dari, illudque male jus „ proprie sic dictum vocari, demonstravimus in *Diss. Proœm. I.*

Unde restitutionis obligatio oritur) „ Nam „ ad jus sociale in *d.* §. 8. retulit alieni „ abstinentiam, & restitutionem alieni; „ quarum neutram ex jure sociali fluere, „ vidimus *ibidem*.

Et ea, quæ juris esse dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat) „ Intelligit Auctor *jus* illud *naturæ laxius*, seu *naturæ humanæ*, quod „ explicavit supra §. 9, & quod ei non oritur ex appetitu sociali, sed ex dictato rectæ rationis, seu ex judicio recte conformato ad discernendum ea, quæ delectant, „ aut nocent: nam quæ huic repugnant, ea „ etiam naturæ humanæ repugnate, dicit *d.* „ §. 9. At jam demonstravimus, dictatum „ hoc rectæ rationis, quod sequitur ex judicio recte conformato ad discernendum „ ea, quæ delectant, aut nocent, jus non „ inferre, nec intuitu Dei: & perfectionum „ regulas, adeoque differentiam inter jus, „ & virtutem, ex aliis plane principiis petendam esse. *Vid. Dissert. Proœm. II. c.* 2. „ *Sect.* 5.

Aliquid jam & supra diximus) „ *Vid.* §. „ 8. 9. & 10. Et latius eam explicat Auctor in *L.* 1. *c.* 1. §. 4. & *seq.*

AD §. 42.

COMMENDAT Auctor Aristotelem tanquam Philosophorum Principem, non tamen ubique se in ejus verba jurare, ait; sed Eclecticorum more ex qualibet secta vera saltem adoptare.

Aristoteles) „ De vita ejus, moribus, doctrina, & scriptis *vid. Stanlej. de Philos.* „ *veterum part. V. c.* 1. *seq.* Equidem non „ defuerunt obtrectatores, qui Atheismi eum „ reum faciunt; *vid. Zigl. h.* sed ab hac „ suspicione merito cordatiores ejus interpretes, ipsum liberarunt. Quod vero mundum æternum statuerit, hoc ipsi commune fuit cum omnibus fere gentilibus, qui „ materiam æternam statuerunt, vel universum pro Deo coluerunt. Adeoque non magis, ac hi, inter Atheos referri debuisset.

Utinam tantum principatus ille) „ Merito „ de hac tyrannide queritur Auctor: tanta „ enim fuit, ut quicunque a dogmate quodam recederet, pro hæretico haberetur; „ quod exemplo Abelardi probat *Bayle* voce „ *Abelard:* adde Eundem voce *Aristoteles*. „ Conf. *Lud. Vives in August. de Civ Dei L.* „ 8. *c.* 12.

Qui in nullius philosophorum sectam juraverant] „ Et ideo Eclectici vocabantur, cujus „ sectæ auctorem faciunt Potamonem. Historiam Philosophiæ Eclecticæ exposuit *Stanlej. de vit. vet. Phil. part. ult. f.* 1205.

Non quod eis assentirentur, qui nihil percipi posse dicebant) „ Quos Pyrrhonistas vocant, a Pyrrhone: cujus vitam, doctrinam, „ & scripta recenset *Stanlej. in hist. Phil. Part. X. p. m.* 918. *seq.* Sceptici quoque „ dicti sunt a σκέπτεσθαι, quod dispicerent semper

„ per, numquam reperirent. Stanl. *d. l. f. 919. Gell. noct. Att* 11. *c.* 5. *& Teſm. h.* Tres autem gradus Scepticorum bene diſtinguendi ſunt. *Quidam* enim omnia incerta eſſe, ajunt, ratione exiſtentiæ: negant, nimirum, certas rerum veritates; ajunt, omnia poſſe eſſe, & non eſſe; indeque dubitant quoque an exiſtat Deus.

„ *Quidam* veritates rerum per ſe certas eſſe, affirmabant, at non conſtare de modo: indeque propter imbecillitatem Intellectus humani nihil certi de modo exiſtendi aſſeri poſſe, tradunt; quo quidam referunt philoſophiam Socratis, qui de omnibus rebus ita diſputavit, *ut nihil affirmet, ipſe refutet alios, nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum.* Cic. *Ac. qu.* 1. 4. *Quidam* denique ſunt, qui de omnibus quidem dubitandum eſſe, ajunt, non quia negant exiſtere rerum veritates, vel quod putent modum exiſtendi ſemper incertum eſſe; ſed ut ſemotis omnibus præjudiciis, quæ ſenſus movere poſſunt, ad veritatem tandem perveniant, de qua dubitari nequit; & qua poſita, ſingulas veritates per neceſſariam conſequentiam deducunt, adeoque & veritatem rerum, & modum exiſtendi demonſtrant. Hanc viam iniit Carteſius, male proinde inter ſcepticos relatus. Is enim ut ſe a præjudiciis, & ſenſuum fallacia liberet, per modum ſuppoſitionis de omnibus dubitat donec ad certam veritatem pervenerit, de qua dubitari nequit; indeque principii loco ponit, *Dubito ergo ſum*: de exiſtentia ergo ſui non dubitat, quia ſi non exiſteret, dubitare non poſſet. Hac ergo veritate detecta aliæ veritates per neceſſariam conſequentiam, & ultro ſequuntur.

Sed quod nullam eſſe ſectam) „ Apud hos in proverbium abit: *amicus Plato, amicus Socrates; ſed magis amica veritas.* Cæterum de Eclecticorum philoſophandi methodo, & doctrina, vide *Stanlej. vet. phil. part. XV. f.* 1218. *Conf. Teſm. h.*

Id vero, exiſtimabant nihil eſſe aliud, quam vete chriſtianam tradere diſciplinam) Argumentum veterum Chriſtianorum erat, omnia moralia, quæ docuit Chriſtus, etiam veteres Philoſophos docuiſſe. *Gron. h. not. 97. add. Petr. Nunneſius de ſtudio Philoſophico c. 2. n. 9 & Auctor de l'hiſtoire de la philoſophie payenne.* Clemens Alexandrinus *Lib.* 1. *Strom. pag. m.* 188. ait: „ *quas ex uno aliquo Philoſophorum derivare non liceret veritates, ex omnibus conquiſivere, ut ita in terram præpararent bono Evangelii ſemini recipiendo.*

Grotii mentem explicat Lactantius *Inſtit. Lib. 7. 7. Docemus*, inquit, *nullam ſectam fuiſſe tam deviam, neque Philoſophorum quemquam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero. Sed dum contradicendi ſtudio inſaniunt, dum ſua etiam falſa defendunt, aliorum etiam vera ſubvertunt, non tantum elapſa illis veritas eſt, quam ſe quærere ſimulabant, ſed ipſi eam potiſſimum ſuo vitio perdiderunt. Quod ſi extitiſſet aliquis, qui veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectaſque diffuſam, colligeret in unum, ac redigeret in corpus, is profecto non diſſentiret a nobis.... Quare incredibilis eſt error illorum, qui cum aliquam ſectam probaverint, eique ſe addixerint, cæteras damnant tanquam falſas, & inanes.*

AD §. 43.

ET *Platonici nonnulli* „ Platonici hoc inprimis vitio verterunt Peripatheticis, quod quantitate potius, quam qualitate, mediocritatem illam, in qua virtutem ponebant, diſtinguerent; ſic enim ad vitium abire, qui nimium virtuti, aut honeſto addictus eſſet. *Vid. Zigl. h. & Heinſ. de Stat. Hor. Lib* 2.

Quod ille naturam virtutis in mediocritate affectuum, actionumque poſuerit) Exemplum diſſenſus Auctoris ab Ariſtotele hic affertur circa celebrem quæſtionem, *an virtus in medio aliquo inter exceſſum, & defectum conſiſtat?* Merito id negat Grotius: ſed rationes ejus non ſatisfaciunt; in quo enim natura virtutis conſiſtat, non addit. Dicimus igitur, virtutem in perfectione, cujus unica norma Deus eſt, conſiſtere: quo major igitur perfectio, eo virtuoſior quis eſt. Adeoque verus non datur exceſſus in virtute; ſed ſi a virtute receditur, vitium ſemper conſiſtit in defectu perfectionis: nulla ergo ratione conſtitui in mediocritate poteſt. Neque verum eſt ſingulas virtutes duo vitia oppoſita habere, res ipſa id docet: nam 1. aliquando virtus ſaltem unum vitium oppoſitum habet in defectu, nullum in exceſſu. 2. Aliquando duo vitia opponuntur virtuti: neutrum autem vitiorum ut exceſſus opponitur, ſed ut defectus. 3. Aliquando plura ſunt oppoſita uni virtuti, quam duo vitia. Denique

&

& 4. plures dantur virtutes toto cœlo diversæ, quæ eadem vitia opposita habent.

Ad I. pertinet *justitia*, cujus vitium unicum oppositum est defectus juris, seu injuria; adeoque ibi excessus non datur; & ipsum illud brocardicum, *Summum jus summa injuria*, non excessum juris indicat, sed defectum justitiæ.

Ad II. referri potest *cultus Dei*, quæ virtus duo vitia opposita habet, superstitionem, & Atheismum; utrumque vitium autem defectum cultus infert. Sane, de Atheismo constat, ibi peccari in defectu; sed idem quoque affetimus de superstitione. Nam is, qui superstitiose colit Deum, eum non nimium colit (quia satis coli nequit), sed cultu perverso, indeque peccat in defectu: adeoque exemplum hic est virtutis, cui duo vitia opponuntur, quæ utraque defectum perfectionis inferunt; quod argumentum auctor §. *XLV.* latius persequitur.

Ad III. pertinet *modestia*, cui non duo, sed plura vitia opponuntur: jactantia, impudentia, arrogantia, contemtus aliorum, &c.

Ad IV. referimus *liberalitatem*, & *parsimoniam*, utraque enim hæc virtus media est inter prodigalitatem, & avaritiam: adeoque verum non est, unamquamque virtutem propria sua latera, seu vitia opposita, habere.

Altera ratio, cur virtus non in mediocritate consistat, desumitur ab erroribus, qui cumulatim ex eo principio sequuntur; quos Auctor duobus §§. notat, & de quibus jam plenius agetur.

Ut & virtutes diversas, puta liberalitatem, & parsimoniam, in unam compingeret) Hic primus error Aristotelis. Cum enim videret verum non esse, unamquamque virtutem propria sua latera habere: sed duas virtutes diversas eadem vitia opposita habere, uti liberalitas, & parsimonia; eo delapsus est, ut utramque virtutem unam, eandemque esse asseruerit: quod proinde merito improbat Grotius.

Additio.

„ Neque sufficit, quod ad defensionem „ mediocritatis affert Gronovius, parsimo„ niam non esse speciem diversam a libera„ litate, sed saltem alteram ejus partem, „ vel officium: liberalitatem enim consiste„ re in erogando parce, seu frugaliter. Nam „ revera diversæ sunt partes, & proprio no„ mine distinctæ virtutes: *parsimoniæ* enim „ virtus in eo consistit, ne liberalitatis ra„ tionem impediat: *liberalitatis* autem, ne „ parsimoniæ fontem exhauriat. Adeoque „ ille non parcet, qui erogat: & ille non „ erogat, qui parcet.

Et veritati daret opposita minime ex æquo respondentia) Hic *secundus* error est Aristotelis, qui ut mediocritatem suam defendat, virtuti *veritatis* duo vitia opponit, quæ ei plane non respondent, unde ab Auctore merito reprehenditur.

Additio.

„ Gronovius ut causam Aristotelis tuea„ tur peculiarem excogitat veritatis defini„ tionem, veritati parum convenientem. „ *Veritas* enim ei est virtus, qua quis præ „ se fert verbis, & factis id, quod est, „ & esse debet, indeque concludit, si plus „ præ se fert, esse *jactantiam*; si minus, „ *dissimulationem*. At 1. vera non est illa „ definitio; nam *veritas* per se res indif„ ferens est, & consistit in congruentia „ dictorum, & factorum. Ea autem *ali„ quando* ad justitiam pertinet, si de jure „ tertii agitur: *aliquando* virtutem præ „ se fert, uti si quis interrogatus verita„ tem in sui præjudicium dicit, ne menda„ cii accusari possit: *aliquando* vitium, si „ consiliarius secreta consilii divulget, si quis „ convitium, quod verum est, dicat &c. „ Adeoque admitti non potest, veritatem „ semper virtutem esse. Sed & 2. si veritas „ pro virtute sumitur, verum non est, vitia „ ei opposita esse *jactantiam*, & *dissimula„ tionem*. Si quis enim *jactanter* nimis suas „ extollit actiones, hæc jactantia non veri„ tati opponitur (nam assertio vera esse „ potest), sed modestiæ. *Dissimulatio* vero non „ semper vitium est, sed si jus alterius non „ læditur, est res indifferens, imo & virtus „ esse potest. *Vide infra. L.* 3. *c.* 1. §. 8. Ex „ quibus 3. sequitur, unum tantum veritati „ oppositum esse vitium, scil. mendacium, „ quo jus alterius læditur; quod proinde „ infert defectum perfectionis.

Et quibusdam rebus vitii nomen imponeret) Hic *tertius* est error Aristotelis, qui virtutem in medio ponens sæpius vitia sibi opposita fingit, quæ per se vitia non sunt. Etenim plures sunt actus per se indifferentes, sed qui incidere æque in virtutem, ac in vitium possunt. Sic v. g. *contemtus voluptatis*, & *honorum*, vitium est in eo, qui eas voluptates negligit, quibus animus, & valetudo firmatur; qui opes negligit, quibus aliis

aliis benefacere potest; si honoribus præfert sordidum vitæ genus. At idem *contemtus* virtus est in illis, qui negligunt voluptates illicitas, qui honores, & opes contemnunt, ne iis corrumpantur. &c. Ita *ira* quoque res indifferens est; sæpius enim in virtutem degenerat, nam Deus quoque irasci dicitur 2. *Cor.* 7. *v.* 11; & in Sacris laudatur is, cujus ira in delicta, & improbos se effundit. Unde in *l.* 2. §. 3. *ff. ad leg. jul. de adult.* & *l.* 29. *ff. eod.* dicitur, maritum debere irasci &c. At eadem ira sæpius in vitium deflectit. His addimus *constantiam*, quæ in delictis vitium est, in rebus licitis virtus. De *veritate* idem jam asseruimus, eam in vitium degenerare posse. Et de *simulatione* diximus, eam aliquando virtutem, aliquando vitium inferre. Conf. *Disp. nostram de simulat.* §. 10. & *seq.*

Additio.

„ Gronovius, Aristotelis causam defensurus, ait, eum non intelligere *contemtum voluptatum*, *opum*, & *honorum*, & sic nec *iram*, quatenus hic contemtus ex ratione oritur: sed & quatenus ex ferirare, & stupiditate originem ducit. At vel ex hac sola responsione apparet, fateri asseclas Aristotelis, contemtum, iram &c. esse res indifferentes, ac non nisi abusu in vitia degenerare; indeque proprie opposita non esse virtuti; neque ideo vitia esse, quia excessu peccatur, sed quia a perfectione receditur.

A D §. 44.

Hoc *fundamentum*) Quasi natura virtutum in mediocritate affectuum, & actionum posita sit.

Vel de justitia apparet) Hic *quartus* est error Aristotelis, qui cum videret, medium in justitia non dari, neque excessum in justitia inveniri, fingit aliquam mediocritatem bonorum, & justitiam ponit medium inter plus, & minus. Respondet his Grotius 1. Aristotelem nimium, & parum referre saltem ad *res*, circa quæ justitia versatur, non ad justitiam ipsam, quæ in habitu, & affectu consistit; indeque ait, Aristotelem desilire de genere ad genus. 2. Minus suo accipere esse aliquando vitium ab accidenti, si quis *sibi*, & *suis* debeat; sed cum justitia id non pugnare, quæ tota consistit in *alieni* abstinentia. At cum hæc obscura admodum sint, respondemus 3. falsum esse, justitiam esse medium inter nimium, & parum, urpote cum in mea potestate sit de bonis meis pro lubitu disponere; unde nunquam injuriam facio, si alii de meo plus tribuo: nec alter unquam injuria agit minus accipiendo. Salva enim justitia aliquis plus dare, alius minus accipere potest. Tota igitur virtus justitiæ consistit in abstinentia alieni; neque hic excessus fingi potest, quia nimirum ab alieno abstinere non possum.

Additio.

„ Gronovius his regerit, duo esse media; Geometricum, seu *rationis*, & arithmeticum seu *rei*. In *justitia*, ait, esse partim medium *rationis*, sive Geometricum, partim *rei*, sive arithmeticum. Sed in *ceteris virtutibus* esse medium *rationis*, sive Geometricum. Unde concludit, Aristotelem non desilire de genere in genus, sed tantum dare explicationem, & distinctionem terminorum. Fateor me non intelligere mentem Gronovii. Res clara est, nec tot subtilitatibus indiget. Dictum enim est, uti omnem virtutem, ita & justitiam, in perfectione consistere; adeoque eum demum justum dici, qui constantem, & perpetuam voluntatem habet jus suum cuique tribuendi. Unde sponte sequitur, excessum hic non dari, adeoque vitium, quod hactenus opponi posset, non existere: nemo enim nimis justus esse potest; uti bene Seneca *de vit. beat. C.* 13. *In virtute non verendum ne quid nimium sit*. Plinius ait: *non vereor, ne in amore modum excesserim; neque enim periculum est ne sit nimium, quod debet esse maximum. l.* 8. *Ep.* 24. *Conf. Sen. de ira l.* 1. *c.* 13. Totum igitur vitium oppositum justitiæ consistit in defectu, scil. in injuria. Neque obstat essarum Ecclesiastis *cap.* 6. *v.* 16. *Non esto justus nimium, neque sapere tibi videtor amplius &c.* Nec non Brocardicum illud: *summum jus summam esse injuriam*; & *bonum incremento posse fieri malum*. *Sen. l.* 1. *de Ira c.* 13. Nam hic ipse excessus hic rigor intempestivus judicis, ideo in vitium abit, non quia nimirum justus est, sed quia a justitiæ ratione deflectit.

Cui oppositum nimium, & parum) „ Justitiam enim in æqualitate constituit Aristoteles: injustitiam autem in inæqualitate, si quis, nimirum, vel plus, vel minus suo habet. *Vid. l.* 2. *c.* 12: §. 8.

Cum

Cum in affectibus, & sequentibus eos actionibus inveniet non posset) „ In voluntate „ enim, affectu, & habitu jus suum cuique „ tribuendi, excessus concipi non potest.

In rebus ipsis, circa quas justitia versatur, utrumque quaesivit) „ nimirum, in commu„ tatione rerum: nam ibi tantum plus, vel „ minus esse statuit. *Dict. c.* 12. §. 8.

Quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum], „ Genus enim, de quo „ Aristoteli quaestio est, in eo consistit, *quod* „ *natura virtutis in mediocritate affectuum,* „ *actionumque posita sit*. Ab hoc genere hic „ desilit in aliud genus; in *justitia* enim na„ turam virtutis, non in mediocritate *affe*„ *ctuum*, actionumque ponit (in his enim „ nimium, & parum invenire non potuit), „ sed in *rebus*, circa quas justitia versa„ tur.

Deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium ex eo, quod quis pro rerum circumstantiis sibi, ac suis debeat) „ Sensus est, quod si minus accipiendo quis „ suum temere jactat, eoque efficit ut vel „ ipse indigeat, vel liberi ejus, &c. vitium „ hoc quidem sit, sed saltem adventitium; „ non autem excessus justitiae: quia is, „ qui suum jactat, nihil alieni tenet, a„ deoque justitiae fines non excedit.

At certe cum justitia pugnare non potest) „ Adeoque *minus suo* accipere, non est op„ positum justitiae.

Quae tota in alieni abstinentia consistit) „ Inter omnes enim virtutes sola justitia cir„ ca aliena versatur. *Cic. l.* 1. *de Offic.*

Quod adulterium ex libidine, caedem ex ira) Hic *quintus* est error Aristotelis, qui cum non potuerit medium invenire inter majus, & minus, circa adulterium, quod ex libidine fit, & caedem, quae ex ira; statuit, haec proprie ad justitiam non pertinere, sed ad Eticam. Negat id Grotius; & omnino justitiae ea vindicat, quia injuria omnis in usurpatione juris alieni consistit, sive illa ex ira, sive ex libidine proveniat; indeque omnia haec incitamenta jure reprobari, ait, quia iis violatur humana societas &c.

Additio.

„ Gronovius negat, eam Aristotelis fuisse „ sententiam; & potius asserit, eum haec vi„ tia non tantum ad justitiam universalem, „ sed & ad justitiam particularem retulisse. „ An jure, an injuria Aristoteles accusetur, „ vel excusetur, parum interest. Nam po„ sita quoque sententia Gronovii, certum „ est etiam in *adulterio ex libidine, & caede* „ *ex ira commissa*, semper peccari in de„ fectu, quia jus suum cuique non tribui„ tur.

Quam alieni usurpationem], „ Quae in alle„ gatis vitiis consistit in violatione thori, „ & privatione vitae: adeoque in violatione „ juris alieni.

Nec referat an ex avaritia), „ I. e. ob lu„ crum.

An ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia &c.) „ Actio enim, qua „ ex tali affectu sequitur, repugnat justitiae, „ quia jus alienum turbat.

Hoc vero justitiae proprium est), „ Duo hic „ errat Auctor. 1. Quod ex illis incitamen„ tis humanam societatem violari putet. 2. „ Quod id justitiae proprium esse, dicat, „ non violari societatem humanam. Nam „ nec dari humanam societatem, probavi„ mus in *Diss. Proem. I.* §. 46. nec justi„ tiam consistere in non violanda societate „ humana (qualis non existit), sed in jure „ suo cuique tribuendo, diximus Diss. Pro„ oem. XII. §. 49, *& seq.*

AD §. 45.

SED *hoc non ideo, quod sit virtuti omni proprium*], „ Auctor hic respondet ad du„ bium, *quod tamen virtutes aliquando af*„ *fectus nostros moderentur*. Hoc enim non „ sequi, ait, ex natura perfectionis, cujus „ ratio aliquando in medio, aliquando in „ summo, aliquando in neutro consistit. Ra„ tionem enim aliquando certos fines prae„ scribere, uti in liberalitate, parsimonia „ &c. aliquando vero ad summa incitare, „ ut in justitia, cultu divino &c.

Quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur), „ Nam virtus Auctori nihil aliud est, „ quam judicium recte conformatum ad ae„ stimanda ea, quae delectant; aut nocent. „ *Vide supra* §. 9.

Superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat) Hoc solo argumento tota mediocritas Aristotelis evertitur. Si enim omnis virtus in medio aliquo inter excessum, &, defectum consisteret, necessario sequitur, in religione quoque, & in odio peccati, duo opposita vitia ponenda esse. At certum est, neque satis coli Deum, neque peccata nimium odio haberi posse.

Additio.

,, Gronovius ut hic quoque *medium* inve.
,, niat, ait, Deum satis coli non posse cul-
,, tu recto, & hactenus non dari excessum,
,, sed actionem humanam, per quam exerce-
,, tur cultus, excedere modum, & in ex-
,, cessum degenerare posse: adeoque excedi
,, posse in adeundo templum, in flectendo
,, genua, orando supinis manibus, Eleemo-
,, synas ostentationis gratia dando, abstinen-
,, do a rebus non probibitis &c; unde in-
,, fert, religionem mediam esse inter super-
,, stitionem, & impietatem. Verum hi actus
,, humani aut ex animo, totoque corde fiunt,
,, & tum non sunt vitiosi, neque iis pecca-
,, tur sive in excessu, sive in defectu; aut
,, non pia intentione fiunt, tunc impietatem
,, inferunt; adeoque ibi peccatur non in ex-
,, cessu, sed in defectu; neque nimium hic
,, colitur Deus, sed perverse colitur.

Vere igitur a Gellio dictum) ,, Noct. Att.
,, l. 4. c. 9. Cui adde Auctoritates §. præc.
,, lit. 6. allegatas.

Sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros) ,, Notum enim est Proverbium,
,, quod ipse passim repetiit: *Amicus Socrates,*
,, *sed magis amica est veritas.* Et alibi: *non*
,, *æque Socratis attendenda sunt dicta, quam*
,, *veritati studendum. Apud Stanlej. Hist.*
,, *Phil. part. 5. f.* 413. Unde in *Eth Lib.*
,, 1. c. 4. ait: *cum enim & viri illi (a qui-*
,, *bus præceptas opiniones accepimus), &*
,, *veritas in pretio nobis sit, religio tamen po-*
,, *stulat, veritatem ut præferamus.*

A D §. 46.

AUCTOR historiæ usum laudat, utpote quæ suppeditat & facta (ex quibus usum, & consuetudinem gentium, adeoque jus gentium secundarium inferri, ait], & judicia proborum Auctorum. Sed tantum habent probabilem auctoritatem, & accedunt probationi juris.

Et exempla suppeditant, & judicia) *Exempla* sunt ipsa facta; *judicia* autem sunt Pru-
,, dentum sententiæ de illis factis.

Ideo Græca, & Romana) ,, Apud hos
,, enim solos humaniores litteræ floruere,
,, unde reliquas gentes omnes barbaras vo-
,, carunt. *Vid. Liv. præf. & Thucyd. L.* 1,
,, *Sallust. in Cat.* 8. Intelligenda autem sunt
,, tempora apud Romanos ante annum ab U.
,, C. 600. i. e. ante bellum Punicum tertium
,, Apud Græcos ante bellum Peloponnesia-
,, cum. Vid. *Gron h.Thucyd. l.* 3. *c.* 110.

Judicia) ,, Scil. Prudentum de exemplis,
,, & de factis. Casum vide *l.* 2. *c.* 18. §.
,, 4. *n.* 3.

Ut diximus, aliquo modo) ,, Si scil. res
,, ex certis principiis certa argumentatione
,, deduci potest. *Vid. supr.* §. 40.

Jus vero gentium non est, ut aliter probetur) ,, Auctor supra declaravit, quod si ex
,, certis principiis, certa argumentatione
,, causa universalis, propter quam plures
,, idem affirmant, deduci non possit, inde
,, necessario sequatur esse jus gentium vo-
,, luntarium. *Vid* § 40 At sæpius jam di-
,, ctum est, non dari jus gentium volunta-
,, rium, adeoque frustra de ejus probatione
,, quæri. *Vid. Differt. Proœm. IV.*

A D §. 47.

,, AUCTOR usus quoque est Poetis, &
,, Oratoribus: at parum iis tribuit auctori-
,, tatis. Poetis enim mentiri licere, antiquis
,, jam creditum est. *Plin. l. 6. ep. 22. & L.*
,, *9. ep. 33. August. de Civ. Dei L. c. 4 &*
,, *L. 2. c. 14. Ovid. L. 3. Amor. 12. Lactant* 2. 10. Oratorum vero officium est
,, ut persuadeant, sive vera res sit, sive fal-
,, sa. *Gell. Noct. Att. L. 1. c. 6.* ibi: *Aliter*
,, *Censor loqui debet, aliter Orator. Rhetori*
,, *concessum est sententiis uti falsis, audaci-*
,, *bus, subdolis, captiosis, si modo verosimi-*
,, *les sint, & possint ad movendos hominum*
,, *animos astu irrepere.* Add. *Lact. de Just. c.*
,, 14. & Cicero *pro Cornelio p.* 141. *Esse ora-*
,, *toriæ calliditatis,* ait, *ut, cum opus sit,*
,, *iisdem rebus ab utraque parte, vel a con-*
,, *trariis utantur.*

,, Verum id tam crude sumi non debet.
,, Sane, *Oratores* quoque veram sæpius cau-
,, sam defendunt, unde spernendæ eorum
,, rationes non sunt; etsi negari nequeat,
,, caute judicia eorum arripienda esse. Poe-
,, tis, præsertim antiquis, multa tribuit B.
,, Pareus: eosque primos justitiam docuisse
,, homines, probat in *Orat. de progressu ju-*
,, *ris Europæi.* Verba ejus hæc sunt.

Primum fuere in Græcia viri sapientissimi, juris humani, divinique periti, iidemque, quod magis mirandum, Poetæ; qui cum ratione non possent, cantu, & carmine subigere agrestes, efferatosque hominum mores, aggressi sunt. Apparebat iis satis, homines ad om-

omnem vim rationis penitus obtorpuisse, & diuturnæ barbariæ consuetudine duratas eorum mentes nimium occaluisse, quam ut monitis cederent. Feritas quippe quid est aliud, quam sensuum obsequium, & cupiditatum, libidinumque nullis legibus coercita licentia. Hac nihil homini gratius: ut ex adverso legibus, quæ jugum, frenosque iis imponunt, nihil gravius. Quæ itaque spes erat, homines summa jucunditatis usum cum summæ molestiæ fastidio permutaturos, & voluptatum suarum consuetudine tali pretio cessuros esse? Saluberrimo itaque consilio viri isti prudentissimi sensum sensu vincere, fixosque animis feritatis stimulos cantus, carminumque concentu evellere; & ita, quibus adeo inescati, fascinatique erant, voluptatum illecebras alia exquisitiore modulorum suavitate, venustateque expellere moliti sunt. Ostentarunt igitur, justitiam non minus terribilem, præceptisque tetricam, sed scatentem vera felicitate, & affluentem bonorum omnium ubertate, ac copia; non supplitia ejus, sed præmia; non vincula sed decora, & commoda; non severitatem sed pulchritudinem: ut non compulsi homines, sed laudibus ejus allecti inflammatique, manus darent. Hoc autem non potuit felicius fieri; nec major justitiæ gratia, venustasque conciliari, quam carmine: quæ causa est, cur sapientes illi haud mediocrem operam, curamque in Musicis, & carminibus consumerent. Non ergo Poetæ sapientiam, sed sapientes Poeticam, Musicamque sectati sunt, ut quos legibus adstringere non poterant, eorum studia cantu, versuque accenderent. Quo re effectum est, ut non homines modo in his studiis, sed & ipsa hæc studia, artesque inter homines admirandum in modum adeo tum excellerent.

Hoc remedio fluere, & liquescere cœpit, qui hominum animos obduxerat, stupor, & hebescere, qui iis insidebant, feritatis quasi aculei; humanumque illud ingenium, quod ad omnem tractationem obriguerat, blandiori fidium tactui concessit, carminumque gratia emolluit. Inter hos sapientes antiquissimus, & clarissimus omnium maxime celebratur Orpheus, qui cum & ipse juris sciens, & ab Ægypto, in quam profectus legitur, edoctus esset, non sylvas tantum, & feras, sed ipsum Ditem, inferosque (per quos affectuum, perturbationumque in homines regnum significasse veteres, constat) cantu demulsisse dicitur: ejusdemque Musæ, & ætatis Viri ab Asia eruditi, Linus, Musæus, aliique, ab iisdem studiis commendantur. Hinc est, quod primi omnium scientiarum in Europa auctores, primi legumlatores, Poetæ fuerint; omnisque Theologia Gentilis, i. e. de Deo, Deique voluntate (quæ omnem justitiæ paginam facit) tractatio, carminum integumentis latitet. Hinc tantum antiquorum vatum nomen, tanta artis hujus admiratio. Non itaque fabulis justitiæ Europeæ cunabula repeto, natalesque arcesso; non vana, non incerta refero: sed nota, & constanti totius antiquitatis per Europam fide, fama, consensu tradita. Quid multis? fidem ejus rei facit tota, quæ hodieque superest, gentilium Mythologia, ipsaque sacrorum arcana ratio ex Poetis, rerumque sensu mystico hausta. Quin id firmat universa quasi rei litterariæ constitutio, cui præfecerunt veteres Græci Apollinem, Musasque, qui iidem carminibus præsunt: atque adeo litterarum quasi regnum penes Poetas esse voluerunt.

Sed & graviter rem totam depingit Horatius cum ita de Orpheo canit: (de arte Poet. c, fin.

Sylvestres homines sacer, interpresque Deorum
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque Leones,
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis:
Concubitu prohibere vago: date jura maritis:
Oppida moliri: leges incidere ligno.
Sic honor, & nomen divinis vatibus, atque
Carminibus venit. ———
. . . .
——— dictæ per carmina sortes:
Et vitæ monstrata via est. ———

AD §. III.

AUCTOR ait, se usum esse sacris libris, scil. bibliis utriusque fœderis: at distinxisse antiquam, & novam legem. Ubi reji-

rejicit eos, qui legem Mosis pro jure naturæ venditant; & eos, qui legem Mosis per novum fœdus sublatam ajunt.

Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut probarunt) „ Intelligit libros veteris, & novi testamenti; a quibus excludit apocryphos, utpote quos a Deo afflati homines non approbaverunt.

Auctoritate sæpe utor) „ Nam ex his libris probat *jus divinum voluntarium universale*, quod ter humano generi publicatum esse, statuit. Cum vero his libris ipsum jus naturæ contineatur, facile constat, fictum aliquod jus voluntarium universale, quale non existit, ex dictis libris inferri non posse. *Vid. Differ. proœm. III.* §. 13.

Cum discrimine antiquæ, & novæ legis) „ In Dissertatione proœmiali tertia *Cap.* 1. *Sect.* 3. varias opiniones de discrimine utriusque legis examinavimus. *Alii* enim ajunt, Servatorem novam legem condidisse, & veterem abrogasse; adeoque post novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis usum esse, *ib.* §. 41. *Alii*, in utraque lege nihil statui putant, nisi quod sit juris naturalis, exceptis præceptis credendi, & sacramentorum, *ib.* §. 43. (Quod omnino verum est; Servator enim saltem interpretem agit legum Mosaicarum, seu juris naturalis, uti mox explicabimus.) *Alii* ajunt, Servatorem legibus Decalogi aliquid addidisse, adeoque novam legem antiquæ junxisse, *ib.* §. 44. Atque hanc sententiam Grotius adoptavit; ac ex hoc fundamento statuit 1. Servatorem multa prohibere, quæ Moses permisit. 2. Servatorem virtutes a Mose præceptas majori sanctimonia exigere, *d.* §. 44. *n.* 4. & 5. & *n.* 15.

„ At verius est, Servatorem esse saltem interpretem legum Mosaicarum. Mosis enim leges, quatenus morales sunt, duo continent. PRIMUM Officia hominum erga Deum: Moses enim non tantum legem dixit ut unusquisque alteri jus suum tribuat; sed & ut illud tribuat pia intentione: & præterea, ut perfectiones divinas imitetur, i. e. perfecte agat. At *de priore* legis parte magis sollicitus fuit, illamque pœnis temporalibus munivit, quia ad securitatem civitatis sufficere ei videbatur, hominem ab homine tutum esse, jus suum cuique tribuendo. *Alteram* legis partem sub præceptis suis quidem comprehendit (jussa enim Dei eas tulit, qui non nisi perfectissimo modo velle potest); at non eodem rigore, ad animum, piamque intentionem respexit, nec ejus defectum, aut neglectum præceptorum virtutum, formidine pœnæ coercere voluit; tum quia securitati civitatis præcipue prospiciendi animus erat, tum quia magistratus de puritate animi judicare nequit. Atque hinc Israelitæ actus perfectionis citra metum pœnæ omittere potuerunt; Moses enim hanc juris naturalis partem conscientiæ civium reliquit.

„ Hæc impunitas ansam Judæis dedit credendi, sufficere juxta verba legis vivere; præterea autem ad obtinendam salutem nihil requiri. Servator errorem hunc Judæis ob oculos posuit, ipsosque salvos esse non posse, docuit, nisi justi essent amore justitiæ, & nisi perfectiones divinas imitarentur. Quæ prolixe a nobis exposita sunt in *Differt. Proœm. III.* §. 51.

„ Quod autem lege Mosis etiam ea, quæ perfectionis sunt, comprehendantur, apparet ex summa præceptorum Mosis: *Dilige Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus; proximum autem sicut te ipsum*. Deut. *V.* 5. *seq.* Levit. *IX. v.* 5. & 18. Quod & rationibus probavi *dict. Diss. Pr. III.* § *fin. n.* 6.

„ Sed & alii Legislatores, etsi ea, quæ honestatis sunt, pœnis non coerceant, leges suas perfectissimo modo statuere solent. JCti Romani jurisprudentiam definiunt, *divinarum, atque humanarum rerum scientiam, &c.* Per quam formulam intelligunt *sapientiam*; quæ vox omnes perfectiones complectitur: quod ex Cicerone, aliisque philosophis, probat Lipsius. Iidem JCti justitiam definiunt, *constantem, ac perpetuam voluntatem jus suum cuique tribuendi*. Prior pars definitionis omnibus virtutibus communis est; unde virtus Stoicis consentiens cum ratione, & perpetua vitæ ratio vocatur: certissimo indicio, justitiam virtutem esse, & omnes perfectiones sub illa definitione contineri. Sane, inter tria præcepta generalia juris quoque ponitur *honeste vivere*. Et regula specialis in jure Romano est, quod ea, quæ contra bonos mores sunt, nec facere nos posse credendum sit.

„ Discrimen igitur antiquæ, & novæ legis, „ quod

„ quod Grotius proponit, admitti non potest: vera differentia est, quod in veteri testamento magis jura inter homines continentur; in novo fœdere autem, præter credenda, & sacramenta, magis jura, quæ inter Deum, & homines obtinent. *Differt. Proœm.* §. 51. *seq.*

Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ) „ Hoc omnino verum est quoad leges morales, quatenus securitati hominum inter se prospiciunt. Præcepta vero novi fœderis itidem sunt ipsum jus naturæ; sed quæ magis perfectionum regulas respiciunt.

Multa enim ejus, veniunt ex Dei voluntate libera] „ Non ex principiis internis; ex *appetitu* nimirum *sociali*, & ex *humana natura*. Auctor ad hanc antiquam legem refert concubinatus, divortia, polygamiam, &c. *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 1. & 2. Sed male: nam concubinatus (perpetuus scilicet), polygamia plurium fœminarum, & divortia ex justa causa, nec lege Mosis, nec lege Evangelii prohibentur; divortia autem ex injusta causa, nec legibus Mosis permissa fuere. *Differt. Proœm. III.* §. 43. ¶ Poligamiam & Concubinatum rectæ rationi adversantem esse ostendunt quamplurimi, inter ceteros Heinnecius *de Jure nat. & Gent. l.* 2. Quantum autem a pietate Christiana recedant, quis non videt? Absit itaque ut dicatur, Lege Evangelii non prohiberi, cum extra societatem conjugalem, unius viri cum una tantum muliere, cæteræ omnes conjunctiones, omniaque libidinum genera vetita sint, & sic esse ratio quoque recta suadeat.

Quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat), Grotius rationem in *l.* 1. *c.* 1. §. *f. n.* 2. hanc reddit: *quia cum jus naturæ sit perpetuum, atque immutabile, non potuit a Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi*. At frustra hæc dicuntur: jus divinum morale ideo non pugnat cum jure naturæ, non quia diversa sunt, sed quia continet ipsum jus naturæ; atque hinc mutari non potest; quia id quod Deus semel voluit, nolle amplius non potest. *Differt. Proœm. XII.* §. 61.

Et eatenus argumentum inde recte ducitur) „ Ita ut liceat civitatibus leges ferre ejus sensus, cujus sunt leges per Mosen datæ. *L.* 1. *c.* 1. §. 17. *n.* 3. At hæ leges non ideo justæ erunt, quia ad imitationem legum Mosis; sed quia ad imitationem legum naturæ feruntur: Leges enim *Mosis morales* sunt ipsum jus naturæ: adeoque non errat qui leges fert ejus sensus, cujus sunt leges Mosis. Atque ex hac ratione justitiam pœnarum capitalium Auctor probat *in L.* 2. *c.* 2. §. 5. *n.* 6. *seq.*

„ Quod ad *reliquas leges Mosis* attinet, nimirum, quæ jus Ceremoniale, & forense spectant, verum omnino est, quod olim Mosis lege constitutum est, hodie quoque statui posse. Vid. *infra* §. 17. *n.* 3, ubi tres casus excipit, quos suo loco examinabimus.

Dummodo distinguamus jus Dei, quod Deus per homines interdum exequitur, & jus hominum inter se) „ Sensus est, quod civitates leges ferre possint ejus sensus, cujus sunt leges Mosis. Excipit autem casum, quando Deus *suum jus* per homines exequitur: quo pertinent præcepta Dei data Abræ de immolando filio; Israelitis de auferendis vasibus Ægyptiis, & de exstirpandis populis damnatis. *Vid. Differt. Proœm.* 12. §. 61. §. 100. Ubi veram hujus rei rationem explicavimus.

Et hunc errorem) „ Quasi antiqua lex sit ipsum jus naturæ. Quod tamen vere ita se habere, probavimus. Vid. *Differt. Proœm. III.* §. 44. 45. & 46.

Qui post novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis usum esse, putat] „ Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum: *Grot. h.* quos refutavimus *dict. Differt. proœm. III. c.* 2. *Sect.* 3. §. 41. *Vid. Sixt. Senens. Biblioth. Sanct. Lib.* 8. §. *heres.* 1. *&c.*

Tum ob id, quod jam diximus) „ Nimirum, quia leges illæ antiquæ veniunt ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere, intellectus ipse noster irrefragabiliter dictat. *Vid. supr.* §. 12.

Tum quia novi fœderis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipsum, aut majora præcipiat] „ Legem enim Evangelii plus exigere, quam legem Mosis; & virtutes a Mose præceptas majori nobis sanctimonia præcipi, putat: quod ex mente auctoris latius examinavimus in *Diss. Proœm. III.* §. 44. *n.* 5. Simulque demonstravimus, Mosen, si actus virtutis præcipit, eas semper perfe-

„ fectissimo gradu præcepisse : Servatorem „ autem leges non statuisse ; *ibid.* §. 46. „ *n.* 2.

Et hunc in modum usos testimoniis antiqui fœderis videmus antiquos Christianorum Scriptores) „ Allegabant præcepta Mosis „ circa ea, quæ ad virtutes morum pertinebant ; certissimo indicio, post novi fœderis tempora adhuc usum fuisse antiqui „ fœderis.

A D §. 49.

COMMENDAT hic Auctor interpretes „ Hebræos : Ex quibus SELDENUS omnia, quæ ad hoc argumentum pertinent, „ compilavit , & jus aliquod naturæ , & „ gentium *juxta disciplinam Hebræorum* , „ formavit .

Qui & sermones, *& mores patrios*) „ Quo „ pertinent Maimonides in ductore dubitantium, Philo, & Josephus . Etsi igitur in dogmaticis parum proficere possint hi scriptores, in cæteris tamen utiliter adhiberi possunt : teste Osiandro *in not. b. Casaub. Exerc.* 16. *n.* 15.

A D §. 50.

NOVO *fœdere in hoc utor* , *ut doceam quid Christianis liceat*) „ Nam inter jura „ divina voluntaria, quæ ex libera voluntate Dei fluunt , Auctor refert legem „ Evangelii ; unde solos Christianos inter „ se obligari , ait. Vid. *Diss. Proœm. III. c.* 2. *Sect.* 3.

Quod non aliunde disci potest] „ Quia juxta hypothesin Grotii Servator in novo „ testamento demum novam hanc legem „ antiquæ addidit. *Diss. Proœm. III.* §. 44.

Quid Christianis liceat) „ Systema Auctoris de Lege Evangelii proposui in dicta *Dissert. Proœm. III.* §. 39. *seq.* Et „ quomodo illam a lege Mosaica distinguat , demonstravi ibidem §. 44.

Quod ipsum tamen, *contra quam plerique faciunt* , *a jure naturæ distinxi*) „ Grotius „ sententiam eorum, qui statuunt , *in Evangelio extra præcepta credendi* , *& Sacramentorum* , *nihil esse*, *quod non sit juris naturalis*, refutat in *Lib.*1. *c.* 2. §. 6. „ *n.* 1; ejusque duplicem rationem affert. „ *I.* Quia lege Evangelii multa in vetitum eunt ex Dei voluntate libera , in „ quibus extra legem divinam nefas non „ apparet. *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 1. II. Quia „ in illa sanctissima lege major nobis sanctimonia præcipitur, quam solum per se „ jus naturæ exigit . *Multa enim sunt* (verba hæc sunt Auctoris) , *quibus abstinere honestius esse* , *dictat ipsa ratio* ; *non tamen ideo statim nefas in illis est* , *sed accedentes lege Servatoris illicita fiunt* : *atque hoc sensu ulterius nos obligamur legibus Christi*, *quam jure naturæ*. *L. I. c.*2. „ §. 6. *n.* 2. At hæc omnia gratis dicuntur . Demonstravi in Dissertatione proœmiali III. §. 39. *& seq.* in legibus Mosis æque , ac in præceptis Servatoris , „ nihil inveniri , quod non sit juris naturalis (ubi rationibus Grotii satisfecimus „ §. 43.): & Servatorem tantum interpretem agere Legum Mosaicarum, i. e. „ juris naturalis, *ibid.* §. 51. ; simulque , „ quid occasionem præceptis Servatoris dederit, explicavi *ait.* §. 43. *& §. fin.*

Quam solum per se jus naturæ) „ Sive „ sociale , sive laxius ; legem enim Evangelii multa etiam vetare, ait, quæ jure „ sociali permissa sunt, *dict. Diss. Proœm. III.* §. 44. *n.* 3. cui respondemus *ibid.*

Si qua sunt , *quæ commendantur magis* , *quam præcipiuntur*) „ Non enim omnia dicta Servatoris leges esse, vel ex lege venire ait *L.* 1. *c.* 3. §. 3. *n.* 8. , *&* 9. „ Unde notat Christianos primorum temporum, quod sæpius consilia divina pro „ præceptis amplexi fuerint . *L.* 1. *c.* 2. „ §. 9. *n.* 4. Cæterum jure Canonico quoque hæc distinctio commendatur in *c.*14. „ *q.* 1. *c.* 3. Conf. *Diss. proœm. III.* §. 44. „ *n.* 2. *& n.* 8.

Ut a præceptis declinare, *sciamus nefas* , *& pœnæ obnoxium : ad summa quæque contendere* , *generosi esse consilii*] „ Auctor in „ jure naturæ laxiori hujus distinctionis „ usum commendavit ; præcepta enim juris illius naturæ ad eas saltem virtutes „ spectare, ait , quæ aliis hominibus utilitatem afferunt : reliqua virtutis præscripta quidem honesta esse , ait , sed „ non obligantia : *Supra* §. 10. *& l.* 1. *c.* „ 1. §. 8. *n.* 1. Quod systema uberius, & „ exemplis quoque, illustravimus in *Diss. Proœm. II.* §. 9. Eandem distinctionem „ repetit Auctor in lege Evangelii (quæ „ ipsum est jus naturæ laxius): nam hic „ quoque quædam præcipi sub lege pœnæ,

quæ-

„ quædam saltem commendari, ait *d. l.c.* „ *c.* 3. §. 3. *n.* 8. *&* 9. *& c.* 2. §. 9 *n.* „ 4. At ex Differtatione proœmiali II. re„ petendum est, omnia honesta, sive aliis „ hominibus utilitatem afferant, sive non „ virtutum nomine comprehendi, & ad „ perfectionum regulas pertinere. Cum ve„ ro juris naturalis sit colere Deum, ejus„ que perfectiones imitari; necessario se„ quitur, homines obligari ad omnia, quæ „ perfectionem sapiunt: *Dict. Diss. II.* §. 9. „ §. 36. Hæc obligatio autem tantum est „ intuitu Dei, qui præmium actibus per„ fectis destinatum, hominibus minus vir„ tuosis denegat, *ibid.* §. 47.

Et sua non carituri mercede)„ Quænam „ sit illa spes præmii virtutibus propria, „ Auctor exposuit supra §. 11.

A D §. 51.

AUCTOR ad illustrandum novum fœdus commendat 1. Canones conciliorum, ex quibus constare, ait, quid lex divina præcipiat, aut quid saltem commendet. 2. Mores primorum Christianorum. 3. Auctoritatem patrum. Verum in genere notandum est, parum subsidii ad instruendum jus naturæ in his inveniri, quia Præceptorem suum secuti, non juris, sed perfectionis saltem regulas tradiderunt.

Additio.

„ Grotius ex his subsidiis præcepta vir„ tutum, quæ jus naturæ intuitu Dei con„ stituunt, illustrat. *Vid. Diss. Proœm. II.* „ §. 30. *seq.* Adeoque magni illa subsidia „ sunt momenti. Sane, magis interesse ge„ neris humani hanc juris naturalis par„ tem, quam jura inter homines addisce„ re, diximus in *Diss. Proœm. II.* §. 38.

Qui recti sunt)„ Nam concilia aliquan„ do errant. Ecclesia non nisi quatuor u„ niversalia agnoscit. *Vid. B. Par. Dissert.* „ *de jure circa hæreticos*. ¶ Concilia non errant: *vid. adnot.* Gronovio additam *ad hunc locum*. Non agnoscunt Lutherani, aliique ab Ecclesia Romana aberrantes, nisi quatuor Universalia Concilia, cum protervi insistentiam suam confiteri vereantur.

Ex generalibus legis divinæ pronunciatis ad ea, quæ occurrunt, aptatæ]„ Interpretatio „ enim eorum, quæ dubia sunt in Sacra hi„ storia, nonnisi universæ ecclesiæ competit. *Quod divina lex præcipit*)„ Ad eum ef„ fectum, ut Deus præmium æternæ salu„ tis tribuat. *Vid.* §. *præced. in fin.*

Aut ad id, quod Deus suadet, hortantur) „ Dixerat enim Auctor, quædam a Deo „ commendari magis, quam præcipi. *Vid.* „ §. *præc.* Canones autem in hac quoque „ specie occupari, ait, dum hortantur, „ ut homines ea faciant, quæ Deus sua„ det. At hæc quoque partem juris natu„ ralis constituere, modo diximus. Deum „ enim imitari tenemur in omnibus, quæ „ perfectionem quandam inferunt.

Et hoc vere ecclesiæ christianæ est officium &c.)„ Nam cum in fidei capitibus sæpius „ dubia quædam, & controversiæ oriantur, „ & quælibet pars ex verbo Dei se pu„ gnare, eoque nixam se testari soleat; „ videndum omnino est, quænam sit sen„ tentia universalis ecclesiæ ut inde for„ mula fiat, quam sequentes pro membris „ Ecclesiæ Catholicæ Christianæ haberen„ tur, atque ad ejus Ecclesiæ exercitia „ cultus, jura, & beneficia admitterentur: „ reliqui autem ab hoc cętu excluderen„ tur. Potuitque eo securius hæc totius „ Ecclesiæ sententia pro regula hactenus „ haberi, quod tali suæ Ecclesiæ Servator „ spiritum veritatis promiserit; nec adeo „ concessurus sit, si pio zelo, & veritatis „ studio congregetur, ut a vero aberret. „ *Vid. B. Parens in Disp. de jure circa hæ*„ *reticos* §. 11.

Sed & mores apud Christianos illos veteres recepti, aut laudati)„ i. e. mores pri„ mitivæ Ecclesiæ.

Secunda post hos est auctoritas eorum, qui suis quique temporibus pietatis, & doctrinæ fama inter Christianos floruerunt) „ Neque „ enim probabile est, Ecclesias, quæ ab „ Apostolis constitutæ sunt, aut subito, „ aut omnes defecisse ab iis, quæ Aposto„ li breviter perscripta ore liberalius ex„ plicaverant, aut etiam in usum intro„ duxerant; quæ sunt verba *Grotii l.* 1. *c.* „ 2. §. 9. Sæpius tamen patres errasse, „ extra omne dubium positum est. Hinc „ consensus eorum probabile tantum præ„ bet argumentum: si non cum scriptu„ rarum auctoritate congruit, plane reji„ ci debet. *Zigl. h.* ¶ Non errasse Sanctos Patres in articulis fidei, manifestum est; immo nec in iis, quæ disciplinam spectant; quæque cessantibus causis, accedentibus novis immutata fuerunt in discipli-

na, non ideo errori attribuenda sunt, sed tempori, locis, & necessitatibus sic exigentibus.

Neque gravis cujusdam erroris notati sunt) „ Ut Ebionitæ, Docetes, Manichæi, Ar„ tius, Origenes, & alii, quorum opinio„ nes communi ecclesiæ consensu impro„ bantur.

Momentum non exiguum habere debent ad interpretanda, quæ obscura videntur) „ At„ que ex hac ratione quatuor concilia œcu„ menica pro norma haberi debent fidei „ Christianæ; quia dubia, quæ circa offi„ cium Christi, ejusque personam, ac do„ ctrinam, statim ab ejus obitu orta sunt, „ communi consensu decidunt.

Quo & plurium apparet consensus) „ Ex „ pluralitate enim afferentium, factorum „ veritas probatur.

Cum nec dominatus adhuc &c] „ i. e. „ Imperium, & Monarchia Papalis.

Nec coitio ulla) „ i. e. ubi nullum Ec„ clesiæ Schisma fuit.

Ad §. 52.

SCHOLASTICOS laudat Auctor, quod acuta eorum sint scripta. Quod quidem verum est. At illi parcissime jura naturæ tractarunt; sed vel Philosophiam saltem, vel Theologiam: quæ utraque disciplina ipsa in mera verba abiit.

Scholastici) „ E schola Petri Lombardi, „ Magistri sententiarum. *Vid. Gron. b.* Qui „ philosophiam, & maxime logicam, tra„ ctant; jura vero, inprimis naturæ, vix „ tangunt. *Conf.* §. 55.

Quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt) „ Acutissima enim eorum scripta esse, ne„ gari nequit.

Sed in infelicia, & artium bonarum ignara secula inciderunt),, Eo enim tempore „ Philosophiæ moralis studium, quod in „ contemplatione, & multiplicitate lectio„ num constat, incognitum fere fuit.

Aliqua & condonanda sint) „ Si enim „ errant, magis id imputari debet rudi„ tati seculi.

Tamen ubi in re morum consentiunt &c.) „ i. e. in Ethicis, ubi de moribus agitur. „ Etsi enim hæc præcepta morum ad di„ sciplinam juris naturæ, quod inter ho„ mines obtinet, plane non pertineant; „ insignis tamen eorum usus est in illa „ parte juris naturalis, qua homines Deo „ obligantur.

In quo ipso tamen) „ Commendat Auctor „ Scholasticos a modestia, & improbat me„ thodum conviciis certandi.

AD §. 53.

AUCTOR tres classes JCtorum facit. 1. Eorum, qui in Pandectis, Codice, & Novellis, suam sententiam declararunt. 2. Eorum, qui invento Pisis Digestorum opere, ejus interpretationem primi susceperunt. 3. Eorum, qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt.

In pandecte) „ Pandectæ dicuntur a πάντα „ & δέχεσθαι, quia omnes juris antiqui ma„ teriæ in unum corpus digestæ sunt. In „ his Digestis continentur leges Regum; „ interpretationes, & responsa Prudentum; „ leges populi, edicta Prætorum, & con„ stitutiones Principum. Hæ Pandectæ ma„ ximum usum in demonstrando jure na„ turæ habent, quod facto ipso in Differt. „ Proœm. XII. probavi. Totum enim Sy„ stema juris naturalis, ex jure Romano „ compositum ibi proposui.

Codicibus, Theodosiano, & Justinianeo) „ Notandum est, jam ante Theodosium „ Codices duos collectos fuisse, quorum „ primus *Gregorianus* dicitur, & comple„ ctebatur constitutiones ab Hadriano ad „ Valerianum: alter *Hermogenianus*, qui a „ Claudio ad Diocletianum usque latas le„ ges continebat. Post hoc secutus est Co„ dex *Theodosianus*, in quo leges Constan„ tini ad Theodosium usque collectæ exsta„ bant. Tandem *Justinianeus* prodiit, in „ quo Justinianus constitutiones trium prio„ rum Codicum, & præterea a Theodosii „ temporibus ad suum sæculum promulga„ tas collegit.

Et in novellis constitutionibus],, Quas Ju„ stinianus post publicatum Codicem edidit.

Secundum eos habet, qui Irnerio successerunt],, Post Justiniani tempora in utroque „ imperio evaluit jus Romanum. Sane, in „ Italia jam anno 493. Theodoricus Go„ thorum regnum stabilivit, propriumque „ jus statuit. Secutum tum est regnum „ Longobardicum An. 568. Tandem Caro„ lus M. victo An. 771. Desiderio, re„ gnum Italiæ acquisivit, ac priora jura „ confirmavit. Adeoque periit quasi omnis

Juris

„ Juris civilis memoria, usque ad Lotharii II. tempora, qui anno 1128. invenʼtis Pisæ pandectis Irnerium Romæ, ac „ Bononiæ, Jus Romanum publice docere „ jussit. Atque is Irnerius primus corpus „ Juris glossis suis illustravit. *Vid. Panzirol. de clar jur. interpr. L.* 2. *c.* 13.

Accursium], „ At multi celebres JCti eum „ antecesserunt: nimirum, Martinus, Otto Papiensis, Bulgarus, Jacobus, Rogerius, Balduinus &c. *Vid. Panzirol. d. l. c.* 14. *usque ad cap.* 29. Accursii fata vi„ de *ibid. c.* 29.

Bartolum) „ Vitam ejus, & merita in Ju„ risprudentiam, lege apud *Panzirol.d.l.c.*67.

Qui humaniores literas cum legum studio] „ Uti Faber, Alciatus, Budæus, Anto„ nius, Cujacius, Brissonius, &c.

Primis multum defero) „ At inter illos „ multum interest. JCti Romani, aucto„ res Pandectarum, veri, & soli sunt au„ ctores juris. Illi præter lumen naturæ „ aliam normam jura statuendi non ha„ buerunt. At jura, quæ in Codicibus, „ & Novellis continentur, monarchiam sa„ piunt, & ab æquitate illa, quæ tempo„ re Reipubl obtinuit, passim recedunt.

Nam & rationes optimas) „ Ipsi enim „ testantur, jus Romanum collectum esse „ ex principiis juris naturæ, seu gentium.

Et eidem juri] „ Scil. juri naturæ, seu „ gentium.

Neque minus gentium juri) „ Auctor pu„ tat, JCtos Romanos juri gentium vo„ luntario quoque testimonium præbere. „ At sæpius jam dictum est, tale jus gen„ tium secundarium non dari, *vid. Differt. Proœm. IV.* § 29.; & incognitum illud „ fuisse JCtis Romanis; eosque dum juri „ gentium testimonium præbent, de ipso „ jure naturæ id intellexisse, probavimus „ *supra* §. 17. & *Differt. Proœm. IV.* §.33. „ *seq.* Quo sensu vero jus naturæ a jure „ gentium distinxerint, alibi explicabimus. „ *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 11. & *dict. Differt. IV.* §. 42.

Nomina hæc sæpe misceant], „ Et merito, „ quia vera, & realis differentia inter jus na„ turæ, & jus gentium non est. Utrum„ que enim, etiam ex JCtorum Romano„ rum doctrina, ex ratione oritur; utrum„ que Deum authorem habet; utrumque „ omnes homines obligat: *d.* §. 17. *dict. Differt. Proœm. IV.* §. 33. & *seq.*

Id, quod quorundam duntaxat populorum „ *est*), Immo hoc sensu JCti nullibi jus „ gentium sumunt, uti mox videbimus. „ Add. *Differt. Proœm. IV.* §. 24. *seq.*

Nec tanquam ex condicto], i. e. non ex „ communi consensu gentium. *Diff.Proœm. IV.* §. 9. §. 24. Atque ideo Auctor jus „ hoc *arctius* vocat: cum id, quod tan„ quam ex condicto oritur, jus Gentium „ *latius patens*, seu *proprie sic dictum*, vo„ care soleat. *Diff. Proœm. IV.* §. 8. At „ nec tale jus gentium ex condicto dari, „ vidimus. Conf. *Differt. Proœm. IV.* §.29.

Sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito, &c.) „ Auctor hanc speciem juris „ Gentium vocat legem civilem plurium „ gentium, *l.* 2. *c.* 8. §. 1. *l.* 2. *c.* 3. §. „ 5., seu jus gentium improprie sic dictum, „ *d.* §. 1. *n.* 2., quod pluribus gentibus „ placuit sine mutua obligatione, *l.* 3. *c.* „ 1. §. 8. *n.* 2 & *l.* 2. *c.* 8. §. 26., quod „ proinde ab uno populo inconsultis aliis „ mutari posse, statuit *l.* 2. *c.* 3. §. 5. & „ *c.* 8. §. 1. *n* 2. eoque refert omnes mo„ dos acquirendi, quos JCti juris Gentium „ dicunt, *d. c.* 8. §. 2. Conf. *Diff. Proœm. IV.* §. 8. §. 9. §. 24. & *Differt. VI.* §. „ 49. *seq.* Verum, cum plane non detur „ jus gentium secundarium, nec proprie „ sic dictum; multo minus existentiam ju„ ris gentium improprie sic dicti agnosci„ mus: uti late probavimus in *Diff Proœm. IV.* §. 39. *seq.* Neque eo sensu JCti Ro„ mani ullibi voce juris Gentium usi sunt: „ nam modi illi acquirendi, quos JCti ad „ jus Gentium referunt, pertinent ad jus „ gentium primævum, quod est ipsum jus „ naturæ: uti *d. l.* 2. *c.* 8. videbimus. „ Conf. *Differt. Proœm. XII.* §. 242. *seq.*

„ Equidem negari nequit, dari quædam „ jura, quæ apud plures gentes æque obti„ nent, ut testamentorum usus: lex illa „ de occidendo fure nocturno, non diur„ no, &c. At hæc sunt mera jura civilia, „ quæ quæque civitas ad utilitatem suæ „ civitatis constituit. *Vid. supr.* §. 17.

Sed & quæ vere juris Gentium sunt, tractant promiscue &c. cum his quæ sunt juris Romani], Notandum hic est, JCtos Ro„ manos nullibi promiscue tractare ea, „ quæ *vere juris Gentium* (voluntarii) „ sunt, cum his, quæ juris sunt Romani: „ quia tale *jus Gentium* ipsis incognitum „ fuit. Cæterum hæc est natura juris ci„ vilis, ut *juri gentium*, seu naturæ ali„ quid addat, vel detrahat: atque id quo-

[G] 2 „ que

„ que contigit in materia de captivis, &
„ postliminio reversis.

Ut ex titulo de captivis, & postliminio apparet) „ Hanc materiam a JCtis Romanis ex jure gentium tractatam esse, ait „ Auctor; sed confuse nimis: ita ut quæ „ juris gentium, quæque civilis, Romani „ esse vellent, lector nequiret distinguere. „ *l. 3. c. 9.* §. 1. *n.* 1. Ad jus civile enim „ pertinere, ait, quod postliminium non „ sit in his, qui virtute bellica superati „ sunt, *d. c. 9.* §. 4. *n.* 2.; nec in transfugis, *ibid.* §. 10; nec in redemptis, „ *dict.* §. 10. *n.* 2.: quod fingatur captum, „ & reversum, numquam fuisse in hostium „ potestate, *l. 3. c. 9.* §. 10. *n.* 3.: quod „ hæredes ei, qui in captivitate mortuus „ est, succedant quasi retro mortuus sit, „ *d.* §. 10. *n.* 4.

„ At suo loco videbimus, jura postliminii in genere ex juris naturalis principiis illustrari, & JCtos Romanos singulos fere casus ex istis principiis decidisse. Cæterum in quibusdam, ob utilitatem publicam, JCti recesserunt a jure „ naturali. Quo pertinet 1. quod ea, quæ „ in bello usum non habent, postliminio „ non recipiantur. 2. Quod bello captis „ non fit postliminium in pace. 3. Quod „ capti, & reversi, vel mortui, nunquam „ videantur fuisse in hostium potestate. „ (Adeoque JCti Romani nunquam hæc „ pro jure naturali venditarunt. Quod vero 4. in transfugis postliminium non sit, „ id ex ipsa naturæ ratione sequitur. Denique & 5. verum non est, redemtis postliminium non esse. *Vid Dissert. Præm. XII.*

Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus) „ Ita enim Grotius *occupationem rerum nullius* ad jus naturæ pro certo rerum statu (*Diss. Proœm. VI.* §. 23.); *occupationem rei hostilis*, & eam, quæ fit *jure repressaliarum*, ad jus gentium voluntarium (*ibid.* §. 47. §. 48) *Incrementa fluvialia, acquisitionem per ventrem, specificationem, accessionem, perceptionem fructuum ex re aliena, traditionem, &c.* ad „ jus Romanum refert, (*ibid.* §. 51.). „ At in dissertatione Proœmiali XII. §. „ 251. *seq.* rationibus naturæ probavimus, „ omnes hos acquirendi modos ex vero jure naturæ oriri.

AD §. 54.

PRIMI interpretes Juris Romani magnam auctoritatem habent, quia commentarii eorum sunt fœtus proprii ingenii, nullum alium ducem præter rationem habuerunt, illamque non ex Doctorum consensu, sed ex ipsis legibus sumsere: quamquam negari nequeat, eos paucissima Romanorum jura ex rationibus naturæ illustrasse, nedum principia juris naturæ rite intellexisse. Qui hos secuti sunt JCti, pestes fuere jurisprudentiæ: Rhapsodias fecere ex commentariis prædecessorum, eorumque indices compilarunt, non de jure, sed de opinionibus Doctorum certantes; unde jus controversum. Tunc communes opiniones, & tandem communes contra communes ortæ sunt.

Additio.

„ Egregie infelicitatem hujus seculi describit Cujacius *in pref. parat. Hæc* (loquitur autem de glossis primorum interpretum) *cum non explerent obtusiora ingenia, nec satis jus illustrare viderentur, supervenere alii, qui, non mutato nomine, glossas auctiores redderent, quam pateretur ipsum glossarum nomen. Atque ita paulatim glossæ gravidæ factæ quæsiverunt sibi libros ingentes, immanes, insanos commentarios.* Apud *Zigl. h.*

Secunda classis) „ Scil. eorum, qui Irnerio primisque interpretibus successerunt; *vid.* §. *preced.*

Juris divini, & Historiæ veteris incuriosa] „ Adeoque parum apta ad jura naturæ, & gentium (quæ posteriora Grotius ex exemplis demum, & peritorum „ judicio probari, dixit *supra* §. 46.) indaganda.

Omnes regum, populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanorum) „ Apparet hoc ex consiliis, quæ passim in voluminibus illorum Auctorum extant; ubi „ consulti de controversiis Regum &c. perpetuo rationes juris civilis allegant.

Assumtis interdum canonibus) „ Postquam „ enim sub Lothario II. jura veterum Romanorum reviviscerent, & publica auctoritate docerentur, Pontifex id obsuturum auctoritati suæ ratus, per Gratianum Monachum Pontificum decreta „ congessit, & ex veterum Synodorum

„ Cano-

„ Canonibus multa intexuit, quæ Pontificis auctoritatem extollere, & confirmare poterant. Et sic ad studium juris antiqui Romani, quod nunc civile vocatur, alterum accessit, quod dicitur Canonicum: cujus patroni deinde inventi sunt Canonistæ, & Scholastici; *vid. Guthberl. Chronol. in Loth. II. & Peucer. fol.* 851. *seq.*

Impedimento fuit, quo minus leges illas recte intelligerent) „ Bene tamen inter hos quoque distinguit B. Parens, nam primi interpretes corporis Juris ex sola ratione interpretabantur leges; sequentes autem indices compilabant, & ex multitudine opinionum omnia decidebant: ex illis aliquid, ex his nihil subsidii esse potest.

Satis solertes alioqui, ad indagandam æqui, bonique naturam] „ i. e. justa statuebant; at rationes ignorabant.

Cum tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent) „ Cum dictum jam sit, plane non dari jus gentium voluntarium, frustra testimonium perhiberent illi JCti de jure, quod nec olim exstitit, nec nostris temporibus existit.

AD §. 55.

„ Auctor ait, recentiores JCtos, qui Scholasticam subtilitatem cum legum, & canonum cognitione, etiam in decidendis regum controversiis, conjungebant, vix ullum usum in disciplina juris universalis habere: eoque refert Covarruviam, & Vasquium.

Tertii ordinis magistri] „ Qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt; *vid.* §. *praec.*

Qui juris Romani finibus se includunt' „ Qui verba legum captant, in rationes non inquirunt, nedum earum interpretationem principiis naturæ quærunt.

Scholasticam subtilitatem) „ Cœpit ea anno circiter 1160; ejusque auctor fuit Petrus Lombardus Parisiensis, magister sententiarum dictus, quia composuit quatuor libros sententiarum: *Guthberl. chron. fol.* 404. Quem tum secuti sunt Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Johannes Duns Scotus, Wilhelmus Occam &c. Hi dum a lectione Sacrorum Bibliorum longius recessissent, & Aristotelis Philosophiam ad Theologiam transtulissent, Sacrarum literarum studium fere aboleverunt; indeque Pontificiæ traditiones invectæ sunt: adeo ut in scholis nil nisi argutiæ metaphysicæ, & dialecticæ fuerint auditæ: qui abusus etiam ad Jurisprudentiam transiit Conf. *supr.* §. 52. ¶ Non bene olent dialecticam hæretici, quia sophismata eorum aperuit; verum hæc scientia prudenter adhibita multum prodest ad agnoscendos errores, & ad detegendam veritatem sophismatibus obvolutam.

Ita ut a controversiis etiam populorum) „ Quasi auctoritates Canonum, legumque Romanorum, distinctionibus metaphysicis suffultæ, Regibus, populisque legem dare valeant.

Hic magna libertate] „ Respicit Auctor ad doctrinam Vasquii asserentis, Principem, qui insontem insultat, ipso facto Principem esse desinere. *Vid. inf. L.* 2. *c.* 1. §. 9. *n.* 2. Quæ sententia non tantum libera nimis, sed & falsa, & periculosa admodum est.

Modestius alter, nec sine exacto quodam judicio] „ Covarruvias negat, Principem a privato, quem lædit, occidi posse, *tom.* 1. *c.* 3. *f.* 68. *n.* 6: unde merito modestiam ejus commendat Auctor. Sed & alia juris gentium capita circa bellum, circa jura Principis, non sine judicio tractat.

Historias magis eidem legum studio] „ Historias, indeque desumta exempla, commendavit Auctor, quia jus naturæ aliquo modo exinde probari, ait: jus gentium semper. *Vid. supra* §. 46. & §. 54.

Ille perpetuo opere, &c.] „ Scil. in libro, quem inscribit de *republica*: ubi multa de statu reipublicæ, ejusque forma; de juribus Principis; de successione regnorum; de juribus familiæ; de bellis, & de fœderibus disserit: eaque omnia exemplis gentium firmat.

Hic sparsis quæstionibus) „ In libro, cui nomen, *quæstionum illustrium liber*. Hic varias quæstiones de regnorum successione, *q.* 1. 2. 3. 4; de jure postliminii, *qu.* 5; de fide servanda, *q.* 6. *&c*, proponit, & decidit.

Et pronunciata) „ i. e. sententiæ, ac decisiones ejus; speciatim in successione regnorum.

Sæpe

Sæpe nobis inquirendi veri suppeditabant occasionem) „ *Vid.* L. 2. c. 7. §. 27. & „ 30.

A D §. 56.

AUCTOR ait, curam sibi fuisse, ut tractatus ubique perspicuus, definitiones evidentes, & ordo materiarum facilis sit, ac denique negotia, & causæ, rite distinguantur,

Ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes) „ Et unde facile esset „ etiam si quid omissum ab eo esset, de- „ finire. *Vid. supr.* §. 39. Quo successu, „ partim vidimus, partim in sequentibus „ videbimus. Sane, cum Grotius ne ve- „ ram quidem definitionem juris naturæ „ dederit, & jus aliquod *sociale*, *naturæque humanæ*, remoto Deo, principium „ obligationum fecerit; facile apparet, ex „ ejusmodi definitionibus nulla jura, ne- „ dum naturæ, deduci posse. Sed & vidi- „ mus, eum definitiones finxisse juris *di-* „ *vini universalis*, & *humani*, *seu gentium*; „ quæ tamen jura non existunt.

Ordine certo disponerem) „ Ordo operis „ satis aptus est juxta institutum Aucto- „ ris: qui non totum jus naturæ tradere „ voluit, sed præcipuam ejus partem, scil. „ *jus belli*. De ordine operis vide supra „ §. 33. 34. 35. & 38.

Et ut quæ eadem inter se videri poterant, nec erant] „ Dixit enim, se jus naturæ di- „ stinxisse a jure gentium: utrumque a „ jure civili, §. 40. 41. Se in gentium „ jure discrevisse id, quod vere, & ex om- „ ni parte jus est: & id, quod duntaxat „ effectum externum, ad instar illius juris „ primitivi habet. Se separasse ea, quæ „ juris sunt proprie, ac stricte sic dicti: „ & quæ ex jure naturæ humano, seu jure „ naturæ laxiori oriuntur, *Vid. supr.* §. „ 41. Se discrevisse ea, quæ vere sunt ju- „ ris Gentium, ab eis, quæ juris sunt „ Romani; vel quorundam duntaxat po- „ pulorum. *Vid.* §. 53. At notavimus ibi- „ dem, omnia hæc discrimina nullum „ in prudentia juris naturalis usum habe- „ re.

A D §. 57.

RECTE Auctor politicam a jure naturæ distinguit. *Jus naturæ* docet, quid Princeps, vel privatus præcise facere, vel non facere teneatur: *politica* autem, quid eis expediat. Sane, in omni belli, ac pacis negotio, prima semper quæstio solet esse, an juste fieri possit? altera, an conducat. *Conf. l.* 3. c. 12. §. 7. n. 1. & *l.* 1. c. 3. §. 19.

Quid ex usu sit facere), i. e. quid utile „ sit? quid expediat? quid conducat?

Quam recte ita solam tractat) „ Politica „ definitur prudentia instituendæ, conser- „ vandæ, ac regendæ reipublicæ: Justitia „ vero est prudentia suum cuique tribuen- „ di. Hinc potest Princeps gravem belli „ gerendi causam habere; sed eam ne- „ gligere, forte quod non expediat, ideo bel- „ lum inchoare: id vero ex rationibus po- „ liticis constare Principi debet. E con- „ trario, sæpius contingit, Principem ob „ levissimam causam bellum gerere, si scil. „ id ei conducit, alias forte bellum non „ gesturus. Et huc pertinet distinctio in- „ ter causam justificam, & suasoriam. *Vid.* „ L. 2. c. 1. §. 1. Posterior ad politicam „ pertinet.

Contra, quam fecit Bodinus) „ Is artem „ reipublicæ, & in genere quomodo guber- „ nari debeat, tradere voluit; adeoque „ non regulas tantum juris, sed & poli- „ ticas adhibere debuit.

Ejus, quod utile est, feci mentionem] „ Inprimis hoc fecit toto *capite* 24. *Libri* „ *secundi*: ubi monita suppeditat, de non „ temere, etiam ex justis causis, suscipien- „ do bello. Add. *l.* 3. c. 25.

A D §. 58.

A D *ullas nostri seculi controversias*) Periculosa res est de Principum controversiis judicium ferre; neque privati est, tale judicium sibi arrogare; nisi vel Principis sui jura defendat, vel de controversiis præteritis judicium ferat.

Figuras a corpore semotas] „ Adeoque „ quæ in idea, & solo conceptu mentis „ consistunt. Nam mathematicæ discipli- „ næ.

„ næ a materia omni formas ſeparant, uti „ Auctor ait, *L.* 2. *c.* 23. §. 1.

A D §. 59, 60, & 61.

„ Auctor tribus his poſterioribus §§§. „ ait 1. ſe dicendi genere conciſo uſum „ eſſe: addo, & Latio, & elegante. 2. „ Se Scriptorum verba aliquando allegaſſe. „ 3. Se eandem, qua ipſe uſus eſt, libertatem judicandi, & monendi omnibus concedere. Et tandem cavet, quod „ ſi quædam religioni, vel veritati contraria dixit, ea pro non dictis habere „ velit.

C A P I T A

L I B R I P R I M I.

LOCI

LOCI SCRIPTORUM

In Tomo I. ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

NOVI TESTAMENTI.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quid Bellum, quid Jus?

I. CONTROVERSIÆ ✝ eorum [1] quos nulla juris civilis tenet communio, ✝ quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, ✝ & qui inter se diversarum sunt gentium, ✝ tum (aa) privati, ✝ tum Reges ipsi, ✝ quique par Regibus jus obtinent, ✝ sive illi [3] optimates sunt, siive populi

GRONOVII NOTÆ.

1. *Quos nulla juris*) i. e. qui non sunt ejusdem Reip., qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*) Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8. Adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2. infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

3 *Optimates*) Aristocratia, Democratia, ut *Venetia*.

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5. num 3. J. B.

puli liberi, + aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. + Sed quia bellum pacis causa suscipitur, + & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quaecunque tales incidere solent controversiae, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum + ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De + Belli ergo jure acturi, videndum habemus, + quid bellum sit, de quo quaeritur: + quid jus, quod quaeritur. + Cicero dixit Bellum + certationem per vim. Sed usus obtinuit, + ut [2] non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit [5] Bellum status per vim certantium, + qua + tales sunt: + quae generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: + neque enim [7] privatum hic excludo, + ut quod reipsa [8] prius sit [9] publico, & haud dubie cum publico + communem habeat naturam, + quae propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque + hujus nominis origo repugnat; + est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. [10] Duellum autem + a duobus dictum simili sensu, + quo pacem unitatem dicimus. Sic Graecis ex multitudinis significatione [11] πόλεμος: veteribus etiam [12] λύη + a dissolutione, quomodo & corporis dissolutio + δύη (bb).

3. Ne-

GROTII NOTÆ.

2 *Non actio, sed status*) *Philo* 11. de legibus specialibus: pag. 790. *Edit. Paris.*) ὥσπερ γάρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τοὺς ἑλεπόλεις ὁρίσαντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μήπω συμπλέκωνται, πολεμίους. *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri praelio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut moenibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primae Æneidos, (vers. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vers. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel praeparatur aliquid pugnae necessarium, vel quo pugna geritur. Praelium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

4 *Certationem per vim*) Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* 1. de Offic. 11. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* (Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. J. *B.*)

5 *Bellum status*) i. e. Conditio certa populorum. Explicatio haec Tullianae definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo dissidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiae, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*) Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quae id non spectant.) (Respicit Auctor pacta, quae inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sancte observari debent, quam extra bellum: de quo, suo loco, plene acturus est. J. *B.*)

7 *Privatum*) Quoties singuli paucive, nullo justo imperio praediti, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.) ¶ Vide quod adnotatum fuit in Commentario.

8 *Prius sit*) *Horat.* 1. Sat. 4. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus.* (Vers. 99. & seqq.

9 *Publico*) Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10. *Duellum*) Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6 de L.L. (pag. 74. *Ed. II. Steph.* Adde *Quintil.* Instit. Orat. Lib. 1. Cap. IV. *J. B.*)

11 Πόλεμος) q. a πολύς.

12 *Λύη*) Στάσις· μάχη, διαφορά· a dissolutione. Λύη autem, δυστυχία· ἀνίαι· πένης· λοιπαργία [illegible]· quaevis infelicitas.

(bb) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit Etymologiam vocis λύη a PLA-

3. Neque + usus (ce) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, + nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, [13] nomen + generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. + Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit + Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De + jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum + hoc ipsum [14] intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, + & deinde quod in bello justum sit? Nam + jus hic nihil aliud quam [15] quod + justum est, significat, + idque negante magis sensu, quam ajente, + ut jus sit [16] quod injustum non est. + Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione [17] utentium [18] repugnat. + Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit *a* Cicero, atque ita probat, + quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit *b* Florentinus +, quia + cognationem quandam inter nos constituerit natura. *c* Seneca + : *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum* [19] *geniti sumus.* b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

2. + Sicut autem societas c alia est sine inæqualitate, + ut inter fratres, + cives, + amicos, + fœderatos: + alia inæqualis, [20] καθ' ὑπεροχὴν *d* Aristoteli, ut + inter patrem & liberos, + dominum & servum, + regem & subditos, d Deum + &

a De Officiis, Lib. III. c. 5.
b L. ut vim 3. D. de Just. & Jur.
c De Ira l. II. c. 31.
d Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

a PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα In *Cratyl.* p. 419 T. I. *Ed. II. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ λύπη, quod, inter alia, per λύπη, exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ λύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox λύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. J. *B.*

(ce) Vide e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. J. *B.*

G R O T I I.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*) *Seneca* idem epistola XLVIII. *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* 1. Cor XI, 1. (Tom. III. *pag.* 405, 406. *Edit. Savil.*)

c *Alia est sine inæqualitate*) Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*) De hac societate vide *Philonem* in *Mundi opificio* (pag. 281., 282. *Edit. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 61. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longe luculentiorem, & aptiorem, quam reperies *De Legib.* Lib. 1. Cap. 7. J. *B.*)

G R O N O V I I.

13 *Nomen generis*) Ut quum JCti. *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*. *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialibus dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II 16. 9.)

14 *Intelligimus*) scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

15 *Quod justum*) i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. 1, 1, 2. *jus fasque est.* Persa 1, 3, 26 *jus est.* XII. Tabb *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.* (Immo, *super pecunia tutelave sua*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. J. *B.*)

16 *Quod injustum non est*) i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

17 *Utentium*) Hominum.

18 *Repugnat*) Verba *Cic.* 1. Off. 16.

19 *Geniti*) Quia homini naturalis appetitus societatis.

20 Ὑπεροχὴ) Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

+ & homines : + ita justum aliud est [21] ex æquo inter se viventium, + aliud ejus [22] qui regit & qui regitur, + qua tales sunt : quorum hoc jus + Rectorium, illud + Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab + hac juris significatione + diversa est altera, (dd) sed + ab hac ipsa veniens, + quæ ad personam refertur : + quo sensu [23] jus est [24] +. Qualitas moralis + personæ competens + ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, + etiamsi rem interdum sequatur, + ut servitutes [25] prædiorum, + quæ jura realia dicuntur, + comparatione facta ad alia mere personalia; + non quia non ipsa quoque personæ [26] competant, + sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [27] habeat. + Qualitas autem moralis perfecta, [28] facultas nobis dicitur, minus perfecta, [29] aptitudo: + quibus respondent in naturalibus, [30] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. + Facultatem + Jurisconsulti [31] nomine sui appellant, + nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: + sub quo continentur + potestas, tum [32] in se, [e] + quæ libertas dicitur, + tum in alios; ut patria, dominica: [f] [33] + Dominium, (ee) + plenum sive + minus pleno, ut [34] ususfructus, jus [35] pignoris: & [36] creditum +, (ff) cui ex adverso respondet debitum +.

VI. + Sed hæc facultas + rursum duplex est: [37] vulgaris + scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [38] eminens +, quæ superior est jure vulga-

GROTII.

e *Qua libertas dicitur*) Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*) *Jus pro Dominio.* Scholiastes ad *Horatium*. (Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. J. *B.*)

GRONOVII.

21 *Ex æquo*) Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

22 *Qui regit*) Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. *Justin.* I. 5.

23 *Jus est*) Pro auctoritate, ut in XII. Tab. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin 1, 2, 22. *Cic.* pro Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *imperitis tralaticium jus. Sueton.* Oct. 10.

24 *Qualitas moralis*) i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

25 *Prædiorum*) Vide *Instit.* l. 2. tit. 2. de servit. prædiorum.

26 *Competant*) Jura realia.

27 *Habeat*) Domino scil. prædii.

28 *Facultas*) i. e. rei.

29 *Aptitudo*) i. e. meritum. *Meus a prætore recessi.* Persius. (Locus iste, qui est e Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. seq. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. J. *B.*)

30 *Illi*) Facultati.

31 *Nomine sui*) Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6 D. Quæ in fraud cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

32 *In se*) Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* (Vide GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.

33 *Dominium*) Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

34 *Ususfructus*) Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

35 *Pignoris*) Quod datur in securitatem crediti.

36 *Creditum*) Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7 §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

37 *Vulgaris*) Privatorum facultas in bonis suis.

38 *Eminens*) Publica & magistratuum, facultas reip aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(dd) Confer. PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib* 1. Cap 1 § 19. 20. J *B.*

(ee) Confer. PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap* IV §. 2. J. *B*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum* non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex quaslibet caussis, et antea delicto, debetur, *L* 11. 12. D. *De verb. & rer signif.* (vid. infr. *Lib.* 11. *Cap.* 1. §. 2. & *Cap* XVII. § 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur. Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & *Lib* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. J. *B.*

GRONO-

vulgari, + utpote 39 communitati competens in 40 + partes & 41 res parrium, + boni communis cauta. + Sic regia potestas sub se habet & 42 patriam & dominicam potestatem: sic g in res singulorum + majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic 43 reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

VII. Aptitudinem vero h 44 *ἀξίαν*, + id est 45 dignitatem vocat *a* Aristoteles. Michael Ephesius, id quod + secundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον* & *τὸ πρέπον*, + *id quod convenit*. *a* L. V. *Nicom.* c. 6.

+ VIII. 1. + Facultatem 46 respicit justitia 47 expletrix, + quæ proprie aut stricte

G R O N O V I I.

39 *Communitati*) Reipublicæ & rempublicam tenenti.

40 *Partes*) In ipsos subjectos.

41 *Res*) Patrimonia subjectorum.

42 *Patriam & dominicam*) & eas potest intendere, ut Romæ, vel remittere, ut Athenis.

43. *Reipubl quisque*) Hinc illud *Liv* 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum*. Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abnuxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, si quod cui argenti ærisve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum*.

44 *ἀξίαν*) i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus

45 *Dignitatem*) Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum*. Vocem autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit, omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem*. i. e. suum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant*. *Sallust.* Catil. 35. *fructu laboris industriaque mea privatus statum dignitatis non obtinebam*. Et quemadmodum facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum*.

46 *Facultatem respicit Justitia expletrix*) Expletricem dicit justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum* (Lib. V. Cap. 4 n. 16.) *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus*. Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum *συναλλακτικῆς*, id est, *contractoria*, sive *commutatoria*, vel, ut vulgo loquuntur, *commutativa*, probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ex *συναλλάγματος*, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse *ἐκ συναλλάγματος*, sive *ex contractu*. Nam ut jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios, & illos quidem, emtionem, venditionem, mutuationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus *ἀκούσιον* sive *involuntarium* pertinere. (Potuisset addere Vir Doctissimus, *τὸ Συνάλλαγμα*, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur *Δικαιοσύνη* vel *Δίκαιον*, *τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν*. L. V. Cap. 5. *τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις*. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accurate respondet divisioni Auctoris nostri, & a plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. J. *B.*)

47 *Expletrix*) Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

G R O T I I.

g *In res singulorum majus est dominium regis*) *Philo περὶ φυτουργίας*. (p. 222. Edit. Paris.) *καὶ μὴν ἀργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν*. *Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium*. Plinius Panegyrico: (c. 27.) *cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet*. Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* (cap. 50. qui locus tamen male adfertur & aptatur. J. *B.*) Adde *Sarisberiensem* in Policratico lib. VI. c. 1. (p. 355. Ed. Lugd. Bat. 1639.)

h *Ἀξίαν*) *Cicero* de Officiis 1. (Cap. 17.) *Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna*

ſtrictè juſtitiæ nomen obtinet, [48] συναλλακτικὴ + Ariſtoteli, [49] nimis + arcto vocabulo, + nam ut poſſeſſor [50] meæ rei eam mihi reddat, [51] non eſt ἐκ συναλλάγματος, + & tamen ad eandem hanc juſtitiam pertinet: + itaque [52] ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. + Aptitudinem reſpicit [53] attributrix, + quæ Ariſtoteli διανεμητικὴ, + comes earum virtutum, + quæ aliis hominibus utilitatem adſerunt, ut + liberalitatis, + miſericordiæ, + providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Ariſtoteles ab expletrice ait reſpici [54] + proportionem [55] ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [56] comparatam, quam + γεωμετρικὴν appellat, quæ ſola apud Mathematicos [i] nomen habet + proportionis; + ex eorum genere eſt quæ ſepe locum habent, non ſemper: neque vero per ſe juſtitia expletrix ab attributrice + differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. + Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & [57] ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, + non alia quam ſimplici [58] commenſione attributio fiet.

3. Ne-

na eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime. Vide quæ infra dicentur lib. II, cap. VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis lib. IV. c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus;* ipſum locum vide. Adde *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. I. c. XXVIII, & XXIX.

i *Nomen habet proportionis*) Habitudinis comparationem vocat *Caſſiodorus*. (Locus extat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Pariſ.* 1589. *In proportione*, inquit, *non eſt ſimilitudo verum, ſed quædam* HABITUDINIS COMPARATIO. J. *B.*) Eſt hujus proportionis, qua Juſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud *Homerum* deſcriptio. Iliad. XIV, 382.

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸς ἔδυνε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

GRONOVII.

48 Συναλλακτικὴ) Quaſi diceretur *contractoria.*

49 *Nimis arcto*) Quaſi non ſufficiat denominationes a potiore ſumi. 3, 3, 2.

50 *Meæ rei*) Qui meam rem me inſcio, quacunque occaſione, poſſedit.

51 *Non eſt ἐκ συναλλάγματος*) Imo ex contractu ἀκουσίῳ, ut appellat *Ariſtoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, & , ut JC. loquitur, ex quaſi contractu. Dein eſt tacitum pactum omnium hominum poſt inventa dominia privata, ut cuique maneat & reſtituatur ſuum.

52 Ἐπανορθωτικὴν) *correctivam.*

53 *Attributrix*) *Diſtributiva.* Alibi dicit *aſſignatricem* 2, 27, 2.

54 *Proportionem ſimplicem*) Dicit Arithmeticam, cum numeri diſtant paribus intervallis, ut duo, quatuor, ſex, octo; vel tres, ſex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri interſunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius in quarto: ut tria, ſex, duodecim: nam quoties tria ſunt in ſex, toties ſex in duodecim. Contractum ſocietatis fieri proportione comparata Ariſtotelicorum filii non concedent ei, niſi ſit ſocietas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æſopi* tabula. Princeps Arauſionenſis de mille aureis collaris in Indicas ſocietates, in diſtributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in ſocietate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur reſpectus perſonæ, ſed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hoſtimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. (At vero Auctori noſtro rationem ejus, quod dicit, conſtare, in Notis Gallicis oſtendimus *J. B.*)

55 *Simplicem*) Cum diſtant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3. 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

56 *Comparatam*) Cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in ſex, ſex bis in duodecim, quæ proportio eſt Geometrica.

57 *Si unus tantum*) Ponit caſum impoſſibilem nempe omnes cives præter unum eſſe æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem naſum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

58 *Commenſione*) Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. caſum ait poſſibilem, proportione Arithmetica.

GRO-

3. Neque magis verum est quod a nonnullis dicitur, † attributricem versari circa res communes, expletricem circa [59] res singulorum. † Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: † & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam [60] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. † Recte hoc discrimen notatum a [61] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: *ὅτι ὁπότε μὲν καταςαθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν· ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐςι· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κτήσασθαι; Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum* k *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

† IX. 1. Est & l † tertia juris significatio, † quæ idem valet quod lex, † quoties vox legis [62] largissime sumitur, ut sit † regula actuum moralium † obligans ad id [63] quod rectum est. [64] Obligationem † requirimus: † nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, † legis aut juris nomine non veniunt. [65] Permissio † autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, † nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, [66] † ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia m † jus hac notione, non ad [67] solius justitiæ, qualem exposuimus, † sed & aliarum

GROTII.

k *Utra possessio justior*) Vide eumdem *Xenophontem παιδείας* secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis*. Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo*, ait, *τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας. res abstrahere a litigatorum respectu*. (Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. III Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon.* J. *B.*)

l *Tertia juris significatio qua idem valet quod lex*) Hoc sensu dixit *Horatius* (1. Sat. III., 111)

Jura inventa metu injusti fateare necesse est. Et alibi: *Jura neget sibi nata*. (Art. Poet. vers. 122.) Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor*.

m *Jus hac notione, non ad solius justitia, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*) Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei, qui contra Medici præceptum vinum bibisset. (Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. J. *B.*)

GRONOVII.

59 *Res singulorum*) Vide *Hornejum* 3. Ethic. II, 24.

60 *In publicum*) Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

61 *Cyri magistro*) Apud *Xenophontem* in Cyripædia, (Lib. I. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*)

62 *Largissime*) Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Initit. (Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. J. *B.*)

63 *Quod rectum est*) Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

64 *Obligationem*) Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *consulens*.

65 *Permissio*) Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens*.

66 *Ad rectum*) Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

67 *Solius justitia, qualem*) Particularis, quæ vel *συναλλακτικὴ* vel *διανεμητικὴ*. i. e. commutativa vel distributiva.

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. . 7. pag. 62. B. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis recte ratiocinari, ostendimus. *J. B.*)

(hh Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 1 J. *B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, a parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I Cap. VI. § 15. *Not.* 2. & de ea re plenius egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* nostri locum. J. *B.*

rum GRO-

rum virtutum materiam pertinet. + Attamen ab hoc jure, [68] quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. + Juris ita accepti + optima partitio est, quæ apud Aristotelem exstat, (kk) ut sit + aliud jus naturale, + aliud voluntarium, + quod ille legitimum vocat, + legis vocabulo [69] strictius posito: interdum & [70] τὸ ἐν τάξει, + constitutum. + Idem discrimen apud Hæbræos reperire est, (ll) qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant [n] [71] מצות, jus constitutum + חקים, quorum illud + δικαιώματα, hoc + ἐντολάς solent vertere [72] Hellenistæ +.

X. 1. [o] + Jus naturale est [73] + dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, [74] + ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura [75] rationali ac (mm) sociali, + inesse moralem [76] turpitudinem, + aut [77] necessitatem moralem, + ac consequenter + ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2 + Actus + de quibus tale exstat dictatum, [78] + debiti sunt aut [79] + illiciti [80] + per se, (nn) + atque ideo a Deo necessario præcepti aut vetiti intelligun-

GROTII.

n מצות) משפט. Sic *Maimonides* lib. III. doctoria dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale est dictatum recta rationis*) Philo libro, omnem virum bonum esse liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτός, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς. *Lex mentiri nescia est recta ratio, qua lex non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrumpi nescia, quippe ab immortali natura insculpta in immortali intellectu.* (pag. 871. B. Ed. Par.) *Tertullianus* de corona militis: (Cap. VI.) *Quæres igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ. (§. 16.) *Finis animantium ratione utentium, sequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquissimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara sunt quæ in hanc rem habet *Chrysostomus* XII, & XIII. de statuis. Nec spernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII. 2. & *Scotus* III. dist. 47.

GRONOVII.

68 *Quod rectum est*) Laudabile ac probandum.

69 *Strictius*) Non pro lege scripta, aut pro jussu imperantis.

70 Ἐν τάξει) i. e. ordinatum, constitutum.

71 מצות, *jus constitutum* חקים מצות præcepta, חקים statuta, leges, a חק jus. Ab altera specie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν τοῖς συμβολαίοις. Ἠθ. Μεγάλ. I. 34.

72 *Hellenistæ*) Interpretes LXX. Bibliorum.

73 *Dictatum rectæ rationis*) Lex mentibus insita bene natis. Admonitio intestina conscientiæ. Instinctus, insita notio.

74 *Ex ejus convenientia*) Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Pers.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & secretam garrit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

75 *Rationali*) Humana.

76 *Turpitudinem*) Ad abstinendum, vel cavendum.

77 *Necessitatem*) Ad faciendum, vel præstandum.

78 *Debiti*) Cum inest necessitas moralis.

79 *Illiciti*) Cum inest turpitudo.

80 *Per se*) Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. 10. Sed utrumque, secundum Philosophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικόν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικόν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter divisio Auctoris nostri sese habet. J. *B.*

(ll) Hoc discrimen non semper observari, ipse Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Genes. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac sociali*, quamquam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12, *n.* 1. eas habet, & heic a Typographis omissas facile potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus J. *B.*

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salva sapientia sua, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, qua quis tenetur illos exercere, ab his abstinere, non ex ipsa natura actuum oritur, sed a *voluntate* Dei, quatenus est Auctor naturæ rerum, & summus Hominum

liguntur: qua nota + distat hoc jus non ab humano tantum jure, + sed & a [81] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat + quæ per se ac suapte natura aut [82] debita sunt, aut illicita; + sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, + quædam dici ejus juris non proprie, sed ut [83] scholæ loqui amant, [84] reductive, quibus jus naturale non repugnat, + sicut justa modo diximus appellari ea quæ [85] injustitia carent: + interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio [86] honesta, + aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale, [87] non de iis tantum agere + quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam + quæ voluntatis humanæ actum [88] consequuntur. + Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana [89] introduxit: + at eo [90] introducto + nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii, + ipsum indicat jus naturale; + quare p furtum + naturali jure prohibitum dixit + Paullus *a* Jurisconsultus, + natura turpe Ulpianus, + Deo displicere [91] Euripides his in Helena versibus: (*909, & seq.*)

a L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. signif.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.

Spernen-

minum Legislator. Adeoque, accurate loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Qua de re aliquod diximus in Præfatione Gallica ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fuse satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*) Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων, καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ποιοῦντι ἐπιτρέπων συγχεῖν. Orat. VII. pag. 209. C. D. Ed. Spanheim.) *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrarium fieri.* Cicero de Officiis III. (c. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

81 *Divino voluntario*) Infra num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaica.

82 *Debita*) Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. scribit, comam longam natura dedecere virum. i. e. honestate morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

83 *Schola*) Scholastici.

84 *Reductive*) Per applicationem aut interpretationem.

85 *Injustitia carent*) Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

86 *Honesta, aut oppositis*) Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν (Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum, Divortium, Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. n III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. J. *B.*)

87 *Non de iis tantum agere*) i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

88 *Consequuntur*) Ubi homines fecere quod natura non erat.

89 *Introduxit*) Intelligit dominium privatum quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus; nam natura omnia fecit communia.

90 *Introducto*) Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

91 *Euripides*) Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. & *seqq.*

Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. + Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne a Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, + dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa 92 non extendit; + quia quæ ita dicuntur, 93 dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis 94 repugnant. + Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor 95 ne a Deo quidem potest effici, + ita ne hoc quidem, ut quod 96 intrinseca ratione malum est, malum non sit. + Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) 97 *ἔνια εὐθὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος*. + Nam 98 ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur; + talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. + Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9, Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. + Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, 1 imago quædam mutationis fallat incautos, + cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo 2 acceptum ferat, + jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam debere desit: ut enim recte in Epicteto *a* Arrianus: *οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τῷ δανείῳ, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό*: *non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet + ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio*. Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, + non licitum fiet homicidium aut furtum, + quæ voces vitium

a Lib. I. Diss. C. 7. pag. 34. Ed. Colon. 1595.

GRONOVII.

92 *Non extendit*) Quæ, si ita liceat loqui, Deus non possit.

93 *Dicuntur tantum*) Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. *Entia rationis*.

94 *Repugnant*) Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

95 *Ne a Deo quidem potest effici*) Quia Deus semel aliter statuit.

96 *Intrinseca*) per se ac sua natura.

97 *Ἔνια*) Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præ se ferunt.

98 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*). Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precario, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint, alienum beneficium exspectare, aut aliunde pendere necesse habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

1. *Imago*) i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*) i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

GRO-

vitium involvunt, sed 3 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

7. + Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: + sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; + & jus suum per vim consequendi 4 ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod + in Juris Romani libris exstat, (qq) + ut jus immutabile aliud sit + quod animantibus cum homine sit commune, + quod arctiori significatu vocant jus naturæ; + aliud hominum proprium, + quod sæpe jus gentium nuncupant, 5 usum + vix ullum habet. + Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis 6 utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus: *a* *a* Oper. & Dier. vers. 276, & seqq.

> Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
> Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
> Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς.
> q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

> *Humano generi nam lex datur ab Jove summo:*
> *Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum*
> *Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.*
> *Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.*

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis *b* primo. Plutarchus *c* in vita Catonis majoris νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur*. Lactantius *d* Lib. V. *In omnibus enim videmus 7 animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam.* + *Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se a nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset

b Cap. 16.
c Tom I. pag. 339. A.
d Cap. 17.

GRONOVII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην) *Juvenalis* Satyra xv. (vers. 142. & seqq.)

> ---- -- - *Venerabile soli*
> *Sortiti ingenium divinorumque capaces,*
> *Atque exercendis capiendisque artibus apti,*
> *Sensum è cælesti demissum traximus arce,*
> *Cujus egent prona & terram spectantia Munda*
> *Principio indulsit communis Conditor illis,*
> *Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos*
> *Affectus petere auxilium & præstare juberet,*
> *Dispersos trahere in populum*, &c.

Chrysostomus ad VII Rom (Homil. VIII. pag. 118. Tom III. *Ed Eton. Savil.* ... τῷ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κοινὸν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων (Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. J. *B.*)

GRONOVII.

3 *Non erit homicidium*) Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*) Quibus illud jus a privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*) Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes

6 *Utens generalibus*) Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

7 *Animalibus, quæ sapientia carent*) Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda; quamvis damno aliorum.

(qq) Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3 J. *B.*

set quibus initiis primum convenissent homines, addit, [r] si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent[s], e ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ αὖ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, + omnino credibile non est tam alienum a natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione.*

e Lib. VI. Cap. 4.

2. Quod [t] si quando + brutis animantibus justitia tribuitur, + id fit improprie [u] + ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. + An vero actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, + ut prolis educatio, an nobis proprius, + ut Dei cultus, + ad juris ipsam naturam nihil refert.

+ XII. 1. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet + tum ab eo quod prius est, + tum ab eo quod posterius, quarum probandi rationum + illa subtilior est, + hæc popularior. A priori, + si ostendatur rei [8] alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria + cum natura rationali ac sociali: a posteriori vero, si non certissima fide, (rr) certe probabiliter admodum, + juris naturalis esse colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. + Nam [9] universalis effectus universalem requirit causam; + talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter [10] sensum ipsum, communis qui dicitur.

2. Hesio-

GROTII.

r *Si quis in parentes injurius fuisset*) Exemplum in Chamo, Gen. IX. 22. Ubi pœna sequitur.

s Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι) Chrysostomus XIII. de statuis: (*Tom. VI. pag. 550. Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως ἂν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες *Natura id habemus, ut indignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt; illico enim injuriosis hominibus infensi sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiastes ad *Horatium* Satyra III. lib. I. (vers. 97.) *Sensus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* (In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα, legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Casauboni.*)

t *Si quando brutis animantibus justitia tribuitur*) Divinationem quandam justitiæ in elephantis notat *Plinius* lib. VIII. cap V. Idem libro X. narrat aspidem fuisse quæ suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

u *Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio.* Seneca de Ira libro I, cap. III. feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus.* Sic in bestiis non esse κακίαν sed ὡσανεὶ κακίαν, non vitia sed vitiorum simulacra, dixit *Origenes* contra *Celsum*; ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut irasci leonem.* (L. IV. pag. 225. *Edit. Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non esu animantium tertio (Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620 Adde quæ habet de *Stoicis*, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. secundum ordinem Institution. Justin.* Lib I. Tit. XXVI. §. 303 in Not.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*) Ut cum ostenditur, innoxium hominem occidere, esse injustum, quia natura appetit conservationem sui & omnium, quæ sunt ejusdem societatis.

9 *Universalis*) Effectus ad omnes plurimosve pertinens causam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10. *Sensum ipsum communis*) Cic. de leg. 16. *Communis intelligentia*, *Horat.* 1. Sat. 3. *Communi plane sensu caret. Gell.* 20. 22. *cum sensus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat 73. *Rarus enim fermo sensus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad se ipsum, ubi Cas. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem sapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quousque ratio illa valere queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione nostra Gallica ad hoc Opus, §. 4. J. *B.*

GRO-

2. Hesiodi + est dictum a multis laudatum: (ff)

> Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται ἥντινα πολλοὶ
> Λαοὶ φημίζουσι.
>
> *Non etenim penitus vana est sententia, multi*
> *Quam populi celebrant.*

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστά, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens 11 λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis 12 κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant*. Et a Cicero: *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est*. + Seneca b: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri*. Quinctilianus c *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est*. Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, d y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ οὐ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς ἀγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως.

a l. Tusc. c. 13.
b Epist. 117.
c Inst. Orat V. 10.
d De non esu Animantium Lib. IV. pag. 428. Ed. Lugd.

G R O T I I.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστά.) *Aristoteles* Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτ' εἶναί φαμεν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ· *Quod omnibus ita videtur, ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet*. Seneca Ep. 81 *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt*. Quinctilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum*. (Instit. Orat 1. 6.) *Josephus* antiquæ historiæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Edit. Hudson.*) ἔθεσι μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλιν δ' ὑπὸ πολλῶν γίνεταί τις διαφορά· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτήδειον, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἂν τοίνυν ἡμεῖς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ τοῦτο παρ' ἐκείνων ἡμῖν αἰτοῦμεν, καὶ δεῖν οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi a legibus par est. Neque illas aversari ut a se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum*. (Omnia ista loca, si duo priora excipias: parum ad rem faciunt. Immo verba *Quinctiliani* contrarium innuere potius videntur. J. B.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται) *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεπλησμένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀναστροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt* (Pag. 281. *Edit. Oxon*) *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς ἔχοντας ὅτι πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶσιν· *merito igitur miretur quis, eam eam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant* (Pag. 871. B Ed. Par.) *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν παρὰ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων. *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus*. Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*)

G R O N O V I I.

11 Λόγον) Omnes idem sentire ac dicere.
12 Κριτήριον) Discrimen.
(ff) Extat in *Operib. & Dieb* vers. penult sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. J. B.
(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *Adversus Mathemat.* ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. §. 134. pag. 399 *Ed. Fabric.* Vide sequentia. Porro locus *Aristotelis* postea laudatus, Κράτιστον &c. exstat *Eudemior.* Lib. I. Cap. 6. pag. 199. C. *Edit. Paris.* Tom. II. J. B.

GRO-

φύσεως. *quædam + nationes efferatæ sunt, & 13 factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: *a* ἃ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ. *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi *b* illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόποις καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullum hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal; sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine vitæque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles *c* descriptionem hominis ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit: ἄνθρωπος, z Ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem *d* alibi; δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι. μᾶλλον τὸ φύσει. καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

a Paraphr. in Arist. Ethi. Nicom. V. 10. pag. 303. ad Heins.

b Pag. 633. D.

c Top. V. 2.

d Pol. 1 V.

XIII. + Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) + quod ex voluntate originem ducit; + estque vel humanum vel + divinum.

XIV. 1. Ab + humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Est ergo hoc + vel civile, + vel latius patens + vel arctius. + Civile est quod a potestate civili proficiscitur. 15 Potestas + civilis est, quæ civitati præest. + Est autem civitas 16 cœtus perfectus liberorum hominum, + juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. + Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili

GROTII.

z Ζῶον ἥμερον φύσει) Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statuis. (Tom. VI. *pag.* 537. *Ed. Savil.*) Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ συνναστικὸν ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· (Pag. 763. A. Edit. Parif.) *Quod animantium esse debeat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit; sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad eo centum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ἄνθρωπος, λόγου διαφερόντως φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασεύεται. *Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

GRONOVII.

13 *Facta inhumana*) Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. qualesqui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere, qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plut.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

14 *Id pluribus*) Divinum quippe tantum Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*) Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, qua consularis potestas sit. Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

16 *Cœtus perfectus*) Αὐτάρκης *Aristot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστίν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐτάρκης. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 1. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, cœtus, i. e. & u. e. sociatus Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. (Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib VII. Cap. II. §. 13. cum Notis nostris Gallicis. J. *B*

(uu) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. J. *B.*

GRO-

vili [17] non veniens, + quanquam ei subditum, varium est, + præcepta patria, + dominica, & + si qua sunt similia in se continens. + Latius autem patens est jus Gentium; id est + quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. + Multarum addidi, + quia vix ullum jus reperitur + extra jus naturale, + quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe + in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, [18] + ut de captivitate + ac postliminio suo loco dicemus.

2. + Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, + usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio *a* Chryrostomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, + *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent + illustres annalium conditores. *a Orat. xxxvi. pag. 648. B. Edit. Morell.*

XV. 1. Jus + voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) + id nimirum quod ex [19] voluntate divina ortum habet: + quo discrimine a jure naturali, + quod [20] item divinum dici posse diximus, internoscitur. + In hoc jure locum habere potest, + quod nimium indistincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus + aut datum est humano generi, + aut populo uni. + Humano generi ter jus datum a Deo reperimus: + statim (zz) [21] post hominem conditum, + iterum [22] in reparatione humani generis post diluvium, + postremo in sublimiori reparatione [23] per Christum. Tria hæc jura haud dubie + omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex + omnibus populis unus est, + cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, + populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, sicut dominus Deus noster, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo *b* CXLVII: *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israeli, non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.* *b Vers. 19. 20.*

2. Nec

GROTII.

a *Aut multarum*) Vasquius 11. Controvers. LIV 4.

b *Dicebat Anaxarchus*) Est apud Plutarchum in Alexandro. (Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo scripsimus, in PUFENDORF *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4 Not 1. J. B.

GRONOVII.

17 *Non veniens*) Sed partim a natura, partim a jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus*) 3, 7, 3, 9.

19 *Voluntate divina*) Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Item divinum*) Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

21 *Post hominem*) Adamo.

22 *In reparatione*) Noacho.

23 *Per Christum*) Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide & PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3, 23 J. B.

(yy) Vide Auctoris Epist. Part II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. J B.

(zz) De his omnibus fuse egimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum, J B.

GRONO-

2. Nec dubitandum, quin fallantur [24] Judæorum illi (quos inter + Tryphon in disputatione cum Justino) + qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, [25] subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum. (aa) + Neque enim eos obligat lex, [26] quibus data non est. + At quibus data sit lex, ipsa loquitur: [27] + *Audi Israel*. Et passim fœdus + cum ipsis ictum, + ipsi in pecu-

GRONOVII.

24 *Judæorum illi*) Nam & Judæorum quorumdam eadem sententia quæ *Grotii*. *Munsterus* ad Gen. 9, 4. Item *Tho. Aq.* & *Mar. Becani*.

25 *Subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum*) De judiciali lege concedo: sed de lege sacrorum & cærimoniarum fidentius assentirem, si viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotescere Christus extra Judaismum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monstrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monstrabant cærimoniæ & sacrificia. Et ut nos vitam æternam speramus per fidem in Christum, qui jam apparuit, & pro nobis patri satisfecit: ita prior ætas per Christum in fidem appariturum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. *Chrysostomus* scribit, notitiam Christi illis, qui nativitatem ejus & *ἐνσάρκωσιν* sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At *Justinus Martyr* dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc est, *cum ratione vitam instituerint*; quos inter nominabat *Socratem* & *Heraclitum*: & alibi, *Socrati ait Christum ex parte agnitum*. Vide *Casaubonum* Exercitatione prima adversus *Baronium*: hæc nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephesios cap. 2 vers 12. *Meminisote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est incircumcisi) *ab ea, quæ circumcisio dicta est, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos a Christo, alienos a civitate Israelitarum, expertes fœderum promissionis spem non habentes, & atheos in mundo*. Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos. ¶ Lex vetus obligabat solos Judæos, quoad præcepta cæremonialia, & judicialia, quia iis solis data fuit. *Deut.* 4. Gentilibus tamen licebat amplecti legem, quamvis sine ea absolute potuissent salvari. *Si quis peregrinorum* (ait Deus Exodi 12.) *in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini; circumcidetur prius omne masculinum genus, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigna terra*. Et dicitur, quod Judæos obligabat quoad præcepta cæremonialia & judicialia; nam Gentiles præcepta moralia, quæ pertinent ad legem naturalem, servare tenebantur, non tamen vi legis scriptæ; nec proinde subjiciebantur pœnis temporalibus lege latis contra prævaricatores, puta idololatras, blasphemos, adulteros &c.

26 *Quibus data non est*) Judæis quidem electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter justum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israel*) Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto*: quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israel*: sæpe non tantum intelligere debemus Israelem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israel sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. (Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, præterquam quod de Sabbatho verum non est, de reliquis etiam præceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinai* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, secure & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit; plane alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis illius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*)

(aa) Quæstio de *salute Ethnicorum* heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraicæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui

peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & * ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. * Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines *φο-βοῦς ϗ σεβόμενοι τὸν Θεὸν*, qualis * Syrophœnissa Matth. XV, 22. * qualis [28] ille Cornelius Actor. X, 2. *τῶν σεβομένων Ἑλλήνων*. Actor. XVII, 4. Hebraice [29] חסידי אומות * pii ex gentibus: ut legitur [e] titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur [30] בן נכר Levit. XXII, 25. [31] גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit [d] incolam incircumcisum. Hi, ut narrant

qui illa excludentur, non ideo damnatum iri, quod Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quod adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. J. B.

¶ Gentiles salvari poterant, dummodo legem naturalem servassent. Lex enim naturalis eadem est ac Mosaica in præceptis moralibus, nec ullo modo differt. Voluit enim Deus ut lex naturalis, quæ apud Hebræos, erat pene extincta, per Angelos internuntio Mose renovaretur, & in tabulis scriberetur, quia concupiscentia, affectus inordinati, & habitus vitiosi, etsi rectæ rationis lumen omnino delere non possint, illud tamen valde obscurant, atque perturbant, adeo ut homo facile malum tanquam bonum apprehendat.

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*) Si non præputio, animo certe judaizabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi a Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittandæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint e Babylone. Hæc videtur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quod fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis; non eos solvit omni lege, sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo*. Ergo non illi sacrati sic, quibus liceat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuisse et Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde aucta Judæorum res* debebat dicere: *Religiosissimus quisque*. Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. (Ut alia mittam, mirum est, a Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter: *Cornelium* coluisse verum Deum, non aperte, sed tantum *religione privata*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset*. Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam aperte tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. 1. Cap. 17, J. B.

29 חסידי אומות) Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר) Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב) Πάροικος ϗ παρεπίδημος.

GROTII.

e *Titulo Thalmudico de Rege*) Et titulo de Synedrio cap XI.

d *Incolam incircumcisum*) De tali agitur & Exo-

rant ipsi Hebræorum magistri, + leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, + abstinere ab idolis + & sanguine, + & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, + at non item leges proprias Israelitarum. Itaque cum + Israelitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat. Deut. XIV, 21. + Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur (bb).

4. + Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, + in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, [e] stantibus + tamen in loco peculiari ac separato a statione Israelitarum, 1. Reg. qui Latinis III. Reg. VIII, 41. II. Macc. 35. Johan. XII., 20. Actor. VIII, 27. [f] Neque + Elisæus Naamani Syro, + neque Jonas Ninivitis, + neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. + Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, + quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. + Hoc tantum interest quod lege Mosis Israelitæ soli tenebantur, + circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: + unde Idumæos a Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum + & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israelitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum + Heredotus, + Strabo, Philo, Iustinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, [g] Hieronymus, meminerunt) eos credibile est [32] ab Ismaele, aut ab Esavo, aut [h] ex Cethuræ posteris venisse.

6 Cæ-

& Exodii XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6 Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos c. 11. ποίων Ἰουδαίων ἐνταῦθα φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται, τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis differit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθα φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα ἐπιτελοῦντας. Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio: mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, a legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis, ut lege solutus.* & oratione XII. de Statutis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐ συνεχόμενον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐπιδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judæorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* (Tom. VI. pag. 54. *Edit. Savil.*)

e *Stantibus in loco peculiari*) Vide *Joseph.* ubi Temp. Sal. hist. tractatur. Conf. Seldenum, *de J. N. & G. secundum Hebr.* l. III. c. 6. J. *B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*) Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*) Addi potest *Theodoretus*.

h *Ex Cethura posteris*) Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. (*Homerita* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in l. *De Verit. Rel. Chr. l* 1. §. 16. p. 63. Not. 75. nuperæ Ed. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententia ipsius ævo recepta, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si Marshami & Spenceri, Erud. Anglorum, opera videre potuisset. J. B.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10 J. B.

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. J. *B.*

G R O N O V I I.

32 *Ab Ismaele aut Esavo aut Cethura posteris*)

Mira

6. Cæterum * in aliis omnibus * locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, [i] *natura suapte* * (id est moribus ex primævo fonte manantibus: * nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis * quibus statim natis lex instillabatur) * *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex: * ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus*. Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) * *observet mandatum legis, * nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in *a* Josephi historia 33 Ananias Judæis Izaten Adiabenum (Ezaten hunc *b* Tacitus vocat) docebat k * etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, * & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. V, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur * (nam proselyti qui Hebræis 34 גרי צדק hospites justitiæ, [l] * pari jure erant cum Israelitis, Num. XV.) [m] partim ut earum promissionum essent participes, * quæ non communes humano generi, * sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non

a Antiq. lib XX. c. 2 §. 5. Ed. Hudson.
b Ann L. XII. C. 14

Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaelis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes a Chami filiis descendunt; Mesreno; unde Ægyptus Hebræis terra Mesraim; & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

33 *Ananias Izaten docebat*) At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam esse impietatem; quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

34 גרי צדק) *Προσήλυτοι δικαιοσύνης.*

GROTII.

i *Natura suapte*) Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς· *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο, φησίν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Suffi it pro lege conscientia & rationis usus.* *Tertullianus* adversus Judæos. (Cap. 2.) *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & a patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit *Isocrateum illud*: (Pag. 148. A. *Ed. H. Steph.* in Orat. Areopag.) δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui volunt, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est ferre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*) Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντι σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας [illegible] ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.* (Pag: 29. Ed. Oxon. Cæterum de *Anania* isto vide quæ habet V. C. PETRUS VVESSELING, *Observat.* Lib. I. Cap. 9.)

l *Pari jure erant cum Israelitis*) *Justinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, ὃ τῷ λαῷ προσχωρῆσαι, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigenæ.* (Pag. 357. Edit. Oxon.

m *Partim ut earum promissionum essent participes*) Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. (Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.

non negem * posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, * qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit + ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse + ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. + Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: + nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israelitis ablata est obligatio, + quoad 35 ritualia quidem, statim postquam lex Evangelii cœpit promulgari; + quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. X. 15. quoad cætera vero, * postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, + ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea * spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, + nunc diserto fœdere fulciamur, * utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut interseptimento a nobis distinebantur. Ephes. II. 14.

* XVII. 1. Cum * ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus + ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, + tum in similibus aliis quæstionibus. + Id enim scire ad multa refert.

2. *Primum* ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur + non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, + sit perpetuum atque immutabile, + non potuit a Deo, qui injustus numquam est, quicquam adversus id jus præcipi: Adde quod lex Mosis vocatur + immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo * sancta, justa, bona Rom. VII, 12.

* De *præceptis* loquor: + nam de permissis distinctius agendum est. + Permissio enim quæ lege fit + (nam 36 quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) + aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; + aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines + & jus ne quis alius impedire licite possit. + Ex prioris generis permissione + non minus quam ex præcepto sequitur id + de quo lex agit + contra jus naturæ non esse. n De posteriori genere + aliter se res habet. + Sed raro locum habet 37 hæc collectio: + quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

venit

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*) Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. (Tom. VI. pag. 103, *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

35 *Ritualia*) Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*) Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum est non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

37 *Hæc collectio*) Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisam sine spe restitutionis*. Nihil est illud *præcisam*, junctum τῷ *desolationem*. Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potius quam verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facile conjicere potest. J. B.

GRO-

3. Huic primæ observationi affinis est *altera*, ✦ licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, ✦ quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Evangelii nondum revelati pertineat, ✦ aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam ✦ his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, ✦ cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

4. *Tertia* observatio hæc sit: ✦ quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus a suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, o ✦ id nunc etiam, si non & amplius, a Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, ✦ quod quæ virtutes a Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu ✦ quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; ✦ quia etiam promissiones cœlestes in Evangelio multo clarius proponuntur. ✦ Hinc lex vetus comparatione Evangelii dicitur fuisse nec perfecta, ✦ nec ἄμεμπτος Heb. VII, 19. VIII, 7. & ✦ legis finis dicitur Christus, Rom. X. 5. ✦ lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. ¶ ✦ Sic lex vetus de sabbato, q & altera de decimis, monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

GROTII.

o *Id nunc etiam, si non & amplius a Christianis præstandum*) *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*) *Chrysostomus* de Virginitate LXXXIV. (Tom. VI. pag. 295. *Ed. Savil.*) μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.* (T. II. pag. 122. A. *Ed. Colon.* (seu *Lips.*) 1686.)

q *Et altera de decimis*) Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* lib. IV. c. XXXIV. & *Chrisostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

¶ Legem veterem, sive Mosaicam ordinatam a Deo Moysi ministerio Angelorum, de fide est fuisse bonam. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum* Rom. 7. v. 12. Verum non fuit perfecta ex objecto. nec Judæos ad illam sublimiorem vitam potuit perducere, ad quam lex Evangelica Christianos evehit. Perfecta tamen fuit quatenus congruebat populo rudiori, apud quem lex naturalis erat pene extincta; quemadmodum Pædagogus rudibus & infantilibus præceptis puerum imbuens, illum erudit; eique tradens quæ congruunt illi ætati, disponit ad majora percipienda, quando adoleverit. Judæi veluti pueri non capiebant spiritualia, nec valebant cordis intentiones discutere, & explorare: idcirco Moses legem naturalem illis exposuit præsertim in ordine ad actus exteriores, utqui sensibus percipiantur. Quocirca eadem mysteria, quæ nunc explicite credimus, obscure & sub figurarum velamine lex illa commendabat, & carnales Judæos, tum pœnarum temporalium metu, tum terrenæ felicitatis pollicitatione impellebat ad ea, quæ virtutis sunt. At ubi plenitudo temporis venit, & splendidior effulsit lux Evangelicæ prædicationis, *jam non sumus sub pædagogo*, ait Apost. ad Galatas, dispelluntur veteres umbræ, spernuntur mundi terricula, & promissa, unus animorum ardor ad rapiendum regnum cœlorum; unus timor, ne a tanta spe excidamus. Nulla Christus præcepta moralia legis veteris abrogavit, quin illa authoritate sua confirmavit; sed sustulit dumtaxat, quæ lex illa vel tolerabat, vel ex prudenti dispensatione indulgebat, veluti polygamiam, repudium uxoris &c. Sustulit quoque falsas scribarum & Pharisæorum interpretationes, ac traditiones circa juramentum, & dilectionem proximi, explanavitque quidquid recta ratio præscribit non solum circa opera exteriora, sed etiam circa cogitationes mentis, & affectiones cordis.

HENRI-

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. I. CAP. I.

§. I.

CONTROVERSIÆ *eorum quos nulla juris civilis tenet communio*) i. e. lites inter summas potestates: Nam controversiæ illorum quos juris civilis tenet communio, judicio deciduntur & transactione, non bello & pace.

Additio.

„ Quæritur, an hi quos juris civilis „ tenet communio obligentur præceptis „ juris naturalis, si legibus civitatis ni„ hil de iis statutum sit? Et merito id „ affirmatur; quia ipsa natura ejusque „ Auctor hæc præcepta hominibus dedit, „ adeoque obtinent, etsi legibus civili„ bus nulla eorum mentio fiat. Imo etsi „ aliquid præceptis naturalibus contra„ rium iis statuatur: Egregie id firmat „ Cicero *de Legibus L.* 2. *p. m.* 438. *Nec* „ *quia tempore Tarquinii lex de stupro non* „ *erat lata, idcirco non contra legem illam* „ *sempiternam S. Tarquinius vim intulit* „ *Lucretiæ? Erat enim ratio profecta a re*„ *rum natura, & ad recte faciendum im*„ *pellens, & a delictis avocans, quæ non* „ *tum demum incipit lex esse cum scripta* „ *est, sed tum, cum orta est: orta autem* „ *est cum mente divina*. Atque hinc no„ tanter Gajus ait: *Omnes populos, qui* „ *legibus & moribus reguntur, partim suo* „ *proprio, partim communi omnium homi*„ *num jure uti. l. 9. ff. de just. & jur. Conf.* „ §. 3. *Inst. de just. & jur.* & §. 5. *Inst. de* „ *Jure Nat. & Gent. &c.* Cives igitur in„ ter se obligantur & ex jure naturali, „ & ex jure civili.

Quales sunt, & qui in gentem nondum coiverunt) Multi enim fuere, & hodieque sunt homines, qui nullo vinculo juris civilis inter se tenentur, ubi familia quæque separatim habitat; inter quas cum omnia omnibus sufficiant, *nullæ lites* existunt, adeoque nec judicio inter eas opus est. Exempla talia ex sacris litteris quoque nota sunt: Loth & Abraham patres singularum erant familiarum, nec in gentem coivere, nec communem judicem habuerunt; indeque solo jure naturæ tum inter se, tum cum aliis familiis utebantur. Tales quoque fuere Aborigenes apud Sallustium. *Catil.* 6. Getuli apud eundem, *Jugurth. c.* 18. Cyclopes apud Euripedem, *in Tragœdia hoc nomine inscripta*. Tales perhibentur fuisse homines initio, qui instar ferarum in antris habitasse dicuntur, antequam in civitates collecti sunt. *Cic. L.* 1. *de invent. pr.* Unde fabulæ ortæ Orphei & Deucalionis, quorum *ille* saxa & arbores, i. e. homines in speluncis saxis & sylvis habitantes, in societatem coegit; *hic* ex ossibus homines fecit ossibus rejectis: *Conf. Orat. mea de progressu juris Europæi. & Becm. hist. orb. p.* 1. *c.* 9. §. 8.

Additio.

„ Exempla ejusmodi gentium collegit „ Auctor *Lib. I. c.* 4. §. 2. quibus ad„ dendi Sarmazeni, *Ammian. Marc.* 14. „ 10. Odyrises, *Id.* 27. 28. Hunni *Id.* „ 31. 4. Conf. *Polyd. Vergil. de invent.* „ *rer.* 3. 9. Unde vero civitates originem „ ceperint, & quæ causa sit cur homi„ nes in civitatem coiverint, alibi de„ mon-

„ monstravimus : *Conf. Differt. Prooem.* „ §. 612.

Et qui inter se diversarum sunt Gentium) „ Uti si duæ civitates seu gentes, ex pluribus familiis constantes, invicem controvertunt. v. g. Spartani cum Atheniensibus. &c. Controversiæ igitur, quæ inter hos oriuntur, non nisi bello decidi „ possunt.

Tum privati) „ Duorum regnorum subditi inter se non jure aliquo civili, (quia „ communem superiorem non habent) sed „ solo jure naturæ tenentur: De modo autem agendi inter duarum civitatum cives intra agemus. *Vid. L. 1. c. 1. §. 1. „ L. 3. c. 15. §. 2. l. 3. c. 25. & Differt. „ Prooem. VIII. §. 166.*

Tum Reges ipsi) „ Si scilicet inter se „ controvertunt; nam cum superiorem non „ habeant, solo jure belli controversiæ eorum deciduntur.

Quique par regibus jus obtinent) i. e. omnes potestates quæ summæ sunt, nec superiorem habent.

Sive illi optimates sint, sive populi liberi) „ Auctor innuit triplicem statum: regium, „ optimatum, & popularem.

Aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinet) Omnes lites inter summas potestates, eorumque subditos, necessario referuntur aut ad *belli* aut ad *pacis* tempora: *Tertium* ergo tempus inter bellum & pacem medium non datur: Licet enim longæ aliquando contrahi inter partes litigantes soleant induciæ, illæ statum belli non tollunt, sed suspendunt; Eodem modo uti feriæ inter cives litem suspendunt; non dirimunt. Status igitur belli durat, donec vel ultima victoria vel pace finiatur.

Neque allegari potest *Lex 5. §. 2. ff. Capt. & postl.* ubi tempore *pacis* quoque inter eos, qui hostes non sunt, belli jura obtinent, quia id, quod ad alterum pervenit, ejus fit; Adeoque tertium hic tempus ex pace & bello mixtum dari videtur: At ex ipsis verbis legis apparet, statum ibi esse pacis, non hostilem, ibi, *in pace*, & mox, *hi hostes quidem non sunt*. Rationem autem, cur id quod ad alterum, cum quo nobis amicitia non est, pervenit ejus fiat, infra demonstrabimus. *Vid infr. l. 3. c. 9.*

At, ais, dari bella civilia, quæ nec verum bellum sunt, nec ad pacis tempora referri possunt: Resp. Imo verus status pacis hic est, quia bellum non est nisi inter duos populos liberos: Pugnæ ergo civium inter se nec legitimum statum faciunt, nec eum mutant. Hoc ergo casu superior, vel ea pars cui superior accedit, alteram partem non jure belli sed jure imperii coercet.

Cæterum duo hæc tempora belli & pacis admodum celebrantur a veteribus scriptoribus: Justinianus in præfatione ad institutiones, *omne tempus*, ait, *esse aut pacis aut belli*, i. e. legum vel armorum; Vespasianus Tito filio mandat, *ut bello armisque rempublicam attollat, sibi pacem domumque curæ fore. Tacit. L. 4. hist. 52.* Hinc formulæ: *pace & bello: sago & toga: domi militiæque. Vide Sallustium de bello civili c. 9. Add. proleg. §. 2.*

Sed quia bellum pacis causa suscipitur) „ Finis enim belli est, ut pax perpetua „ eo obtineatur: *L. 3. c. 15. §. 2. L. 3. c. 25. „ per tot.*

Et nulla est controversia, unde non bellum oriri possit) Uti in Republica nulla est controversia, ex qua lites inter subditos oriri non possint, ita recte asseritur, inter summas potestates nullam esse controversiam ex qua bellum oriri nequeat. Uti enim ex omni jure privato mihi competit actio, ita ex omni jure publico Principi competit jus belli, *L. 2. c. 1. §. 2. n. 1.* Adeo, ut ex levissima quoque causa bellum suscipi possit, ut ex levissima causa processus intentari & actio institui. An vero id conducat alia quæstio est, quam separato capite tractat Auctor *L. 2. c. 25. per tot.* Quod igitur inter privatos est judicium, id inter gentes est bellum: bellumque nihil aliud est quam actio, quam summa potestas contra aliam intentat.

Occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur) Eodem enim ordine processus gentium tractari debet, quo processus inter privatos: Atque hinc Auctor *Libro primo* exponit, quænam personæ agere, i. e. bellum gerere possint. In *Libro secundo* agit de causis, quæ in judicium publicum deduci, i. e. bello causam dare possunt. In *Libro tertio* agit de processu, i. e. de modo procedendi in bello, ubi simul de ultima victoria agit, quæ instar sententiæ est, & rei judicatæ.

Ad pacem, ut finem suum deducet:) Quia, uti dictum est, bellum pacis causa suscipitur.

AD

A D §. II.

1 *De belli ergo jure acturi*) „ In qua quæ„ stione Auctor duo examinat, 1. sitne a„ liquod bellum justum, 2. quid in bello „ justum sit. *Vid. infr.* §. 3.

Quid bellum sit, de quo quæritur; quid jus &c.) „ Unde Auctor merito justitiam „ excludit a descriptione belli, quod *n*. 3. „ explicabitur.

Cicero dixit bellum certationem per vim:) Cicero ait, duo esse decertandi genera de jure, *alterum* per disceptationem, i. e. verbis & coram judice; Unde hodieque litis contestatio Germanis vocatur, *Die Kriegs-Befestigung: alterum* per vim, quando judicia cessant & superior non est. *Cic. l.* 1. *off. c.* 11.

Ut non actio, sed status eo nomine indicetur) Imo, hoc non usu saltem, sed ex sermonis proprietate est; nam certatio Ciceroni quoque non actum, sed jus seu facultatem certandi denotat: eodem modo, uti actio in jure Romano describitur, *jus* persequendi id quod nobis debetur; §. 1. *Inst. de Act.* hæreditas, *jus* succedendi in omne jus defuncti; ususfructus, *jus* utendi fruendi re aliena. &c.

Bellum igitur non denotat actum ipsum quo certatur, sed facultatem moralem seu jus certandi: Est enim bellum idem, quod actio, hæc autem, uti diximus, jus agendi denotat.

Insto, sæpius bellum esse ubi tamen jus seu facultas lædendi non est, uti tempore induciarum. Resp. per inducias suspenditur quidem illa facultas lædendi, at non tollitur; (nam alio tempore, aliaque vice ex eadem causa vis exerceri potest,) tunc autem demum jus sublatum dici potest, quando in perpetuum cessat; Uti enim jus agendi inter privatos non cessat etsi feriæ, vel justitium interveniat, sed demum per sententiam & transactionem: ita nec jus certandi per bellum finitur induciis, sed per ultimam demum victoriam aut pacem.

Ita ut sit bellum status per vim certantium) Rectius, jus seu facultas legitima certandi per vim, pro defensione (quod necessario addendum erat) juris nostri: Nullum enim bellum justum est, nisi pro defensione juris nostri, & tunc justum erit licet cum offensione alterius suscipiatur.

Additio.

„ Cum Auctor tantum quærat, quid *bel*„ *lum* sit? non quid *justum bellum* sit? me„ rito cum Cicerone bellum describit *cer*„ *tationem per vim*: Cicero enim non in„ telligit actum certationis, utpote qui „ prælium vel pugna dicitur; sed totum „ illud spatium quo lis inter disceptantes „ durat. Bene Isidorus, *differentiarum L.* 2. „ 210. *Inter bellum, aciem, prælium, &* „ *pugnam, hoc interest, quod bellum dicitur* „ *totus conflictus, acies ordinatur, prælium* „ *committitur, pugna geritur.*

Qua tales sunt) i. e. qua sunt certantes, adeoque quousque lis per pacem decisa non est.

Quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit) „ Scil. publicum, (illud„ que vel solemne vel minus solemne) „ privatum, & mixtum: de quibus suo lo„ co agemus *Vid. l.* 1. *c.* 3. §. 1. & 4.

Neque enim privatum hic excludo) Privatum Auctori est, quando privatus, qui ab alio vi petitur, per vim se defendit. *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. Naturaliter enim vim vi repellere licet, adeoque justum hoc bellum est, sed privatum. ¶ Observandum tamen est moderamen inculpatæ tutelæ. Si quis enim ad defendendam propriam vitam majori, quam oportet, violentia utatur, illicitum erit. Et per Christi legem, nemini licet, etiam se defendendo animum habere quemquam occidendi. Ideoque non plus faciendum est in sui defensionem, quam sit opus ad evadendum malum, quod ab alio intentatur.

Additio.

„ Imo, Auctori bellum privatum est non „ solum si quis ab alio vi petitur, adeo„ que quod ex moderamine inculpatæ tu„ telæ geritur; sed quoties privatus jus „ suum, vel alterius, vi & armis vindicat. „ Auctor enim statuit natura non dari judi„ cia, sed unumquemque esse tum sui tum „ alieni juris vindicem & jure gentium de„ mum jus illud belli privati ad casum in„ culpatæ tutelæ restrictum esse. Proleg. „ §. 41. & *Lib.* 3. *c.* 18. §. 5. quæ re„ futavimus in *Dissert. Proæm. VIII.* §. 167.

Ut quod reipsa prius sit publico) „ Ita e„ nim Horatius 1. *Sat.* 3.

Cum

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro,
Pugnabant armis quæ post fabricaverat usus.

„ Nam institutis demum civitatibus injurias singulorum publica auctoritate vindicari Auctor ait; adeoque bella publica demum cum civitatibus orta esse putat; quod verum non esse vel exinde patet, quia familiæ a natura sunt, quarum capita jus belli & judiciorum ante institutas civitates exercuisse alibi demonstrabimus. ¶ Intelligit Grotius de bello privato in statu naturali, ubi scilicet acriora legum vincula, magistratuum potestas, & pœnæ exsulant, & in quo oppressis nullum, nisi in se ipsis, præsidium esse possit: tunc in eo statu cuivis jus esse omnem vim, atque injuriam vi propulsandi, idque quod alter jure perfecto debebat, vi extorquendi. Attamen observandum est, quod licet in illo statu & leges positivas humanas, & magistratus & pœnas exsulare oportebat, quia omnes homines essent inter se æquales, eadem ratio non cadit in jus illud sempiternum, ab ipso Deo immortali constitutum; ac proinde actiones hominum etiam in statu naturali lege naturali regi, atque eos, qui in illo vivunt, non minus, quam nos, ad Deum colendum, eique obtemperandum, ad se ipsos amandos, conservandos, perficiendos; alios denique homines, tamquam se ipsos diligendos, neminem lædendum, suum cuique tribuendum, & ad omnia humanitatis & beneficientiæ officia aliis præstanda, esse obligatos. Unde jam clare patet error veterum scriptorum, qui talem sibi finxerunt statum naturalem, in quo viventes homines parum discreparint a brutis, quippe nullo juris vinculo inter se colligati; ut inter cæteros ex supranotatis Horatii carminibus dignoscitur.

Communem habeat naturam) „ Nam nihil interest, an pauci an plures invicem certent: Utrumque bellum dici potest, i. e. certatio per vim.

Quæ propterea eoque proprio nomine signanda est) „ Ita scilicet, ut quidem *belli* nomine comprehendatur, sed proprio nomine *belli privati* veniat.

2 *Neque hujus nominis origo repugnat*) „ Adeoque bellum privatum ex vocis origine sub generalitate vocis *belli* continetur.

Est enim bellum ex voce veteri duellum) Imo, est eadem vox; pronunciationis enim emolliendæ causa consonans initialis vel non, vel vix exprimitur; altera vocalis u reconcursu consonantis durius: unde pro *duellum* veteres pronunciarunt *vellum*, & tandem res usu eo devenit, ut scriberetur *bellum*; exempla similia in *duonus* & *duis* allegat Auctor, unde *bonus* & *bis* ortum est? Idque aliis vocum exemplis confirmatur, ita enim pro Guilhelmus, pro Guarenda &c. pronunciare solemus Wilhelmus, Warenda &c.

Additio.

„ *Bellum* a veteri voce *duellum* esse Varro in *perduelles 6. LL.* & Festus, voce *duellum* confirmant, & Cicero quoque in *Orat. ad Brutum c.* 45. *Quid vero licentius, ait, quam quod hominum quoque nomina contrahebant, quo essent potiora? nam duellum, bellum; duis bis: sic Duellium eum, qui Pœnos classe devicit, Bellium nominaverunt, cum superiores semper appellati essent Duellii*: & Quinctilianus *Inst.* 1. 4. *ex duello bellum, unde duellios quidam dicere bellios ausi:* Aliam belli derivationem suppeditat Theodoricus Gothorum Rex, apud Cassiodorum 1.*var.*30. *Belus ferreum gladium primus produxit, a quo & bellum placuit nominari. Vid. Tesm. h.*

A duobus &c.) Quia duæ tantum partes sunt adversæ, etsi plures homines vel populi uni aut alteri adhæreant, unam enim plures illi defendunt causam: Unde simul apparet, si plures separatam causam habent, plura esse duella seu bella, licet communibus viribus quisque suam defendat.

Quo pacem unitatem dicimus) „ Etsi plures sub illa pace comprehendantur.

Ἀὐη *A dissolutione:*) „ Quia bellum dissolvit.

Δύη) „ Quæ vox denotat infortunium, labores, strages, ærumnas &c. a δύω, occido, mergor. &c. *Vid. Schrev. Lexic.*

Neque usus vocis laxiorem hanc rationem repudiat) „ Adeoque non tantum ex origine vocis, sed etiam ex ejus usu, privatum bellum voce belli continetur.

Nihil id nobis obstat) Diximus enim duellum, sensu etiam proprio, posse dici intuitu duarum personarum certantium.

Nomen Generis sæpe, speciei præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere) „ Exemplum

„ plum alibi affert in *Cognatione*, quæ vox „ genetalis eſt, & etiam agnationem continet: at aliquando ſumitur pro cogna- „ tione in ſpecie, & eatenus opponitur agnationi, *Vid. l.* 2. *c.* 16 §. 9. Idem eſt in „ *adoptione*, quæ iterum eſt vel arrogatio, „ vel adoptio in ſpecie. Sic *liberi* ſunt vel „ *liberi* in ſpecie, vel nepotes.

Juſtitiam in definitione non includo) Male Auctor excludit juſtitiam a definitione belli; Sane bellum non poteſt aliter definiri, quam *jus per vim agendi*: & hoc ipſum quæritur, *an tale jus detur*? Omnes reliquæ certationes per vim non bella ſunt, ſed latrocinia, & hoc ſenſu inter bruta quoque bella forent. *Conſ. l.* 24. *ff. de capt. & poſtl.*

Diſtingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur) Imo idem poteſt eſſe id quod quæritur, & id de quo quæritur. Ita enim actio eſt *jus perſequendi in judicio*, & tamen quæritur an Chriſtiano liceat actionem inſtituere. Ita Magiſtratus definitur perſona publica juri dicundo deſtinata, & tamen quæri ſolet an talis magiſtratus a natura ſit: Sed & ipſe Auctor jus naturæ definit quod juſtum eſt. *Vid.* §. *ſeq.* & tamen quæſivit in prolegomenis an tale jus naturæ detur. Atque eadem ratione in bello etiam quæri poteſt, quid ſit bellum, ſcil. *jus certandi per vim*: & an detur bellum, *ſeu tale jus certandi*: Bellum ergo neceſſario includit juſtitiam, & ad eſſentiam definitionis pertinet, ut juſtum ſit.

Additio.

„ Auctor recte mihi videtur ſeparare duplicem quæſtionem, 1. quidnam bellum „ ſit: 2. an, & quodnam bellum juſtum ſit? „ In priori quæſtione plane de juſtitia non „ quæritur. Etſi enim facile concedam, bellum eſſe *jus* certandi per vim, non tamen „ inde infertur, bellum illud juſtum eſſe. „ Nam per *jus* ibi intelligitur facultas ſeu „ libertas agendi, quæ eſſe poteſt, etiamſi cauſa ſit injuſta: Ita enim actio inter privatos „ itidem denotat *jus* ſeu facultatem agendi „ in judicio; neque tamen inde ſequitur „ omnem actionem juſtam eſſe, ſed id ex „ ſententia demum apparere ſolet: Uti ergo in actione aliud eſt *id quod quæritur*, „ *an* ſcil. *& quando actio juſta ſit?* aliud de „ quo quæritur, ſcilicet *quid ſit actio?* ita „ idem quoque in bello diſtingui debet: „ Sane experientia docet bellum geri inter „ duos, quorum alter ſaltem juſtam habere „ cauſam poteſt. Ratione alterutrius igitur „ bellum eſt ſine juſtitia: adeoque hactenus jus a bello ſeparari poteſt & debet.

AD §. III.

1 DE *jure belli cum inſcribimus hanc tractationem*) „ Auctor hactenus quæſivit, *quid* „ *bellum ſit?* non habita ratione juſtitiæ. „ *Vid.* §. *præc.* jam quærit *de jure belli*.

Hoc ipſum intelligimus, &c. ſitne aliquod bellum juſtum) „ i. e. an bellare umquam „ liceat, *Vid c.* 2. §. 1. *n.* 1. quam quæſtionem examinat *capite ſequenti*.

Et deinde, quid in bello juſtum ſit) „ i.e. „ quid quantumque in bello liceat, & quibus modis. *Vid. L.* 3. *c.* 1. §. 1. De *cauſis* „ ex quibus bellum geri poteſt, mentionem „ hic non facit, quia controverſias illas occaſione ſaltem bellici juris tractat. *Vid.* „ *ſupr.* §. *n.* 1.

Nam jus hic nihil aliud quam quod juſtum eſt ſignificat) Auctor tres ponit *juris* ſignificationes: 1. *jus* ſumit pro eo quod juſtum eſt, vel potius negative, pro eo quod injuſtum non eſt, i. e. quod ſocialitati non repugnat §. *b.* 2. Pro qualitate morali, quæ perſonæ competit ad juſte, i. e. ſocialitati & judicio recte conformato convenienter, aliquid habendum vel agendum. §. 4. 3. Pro præcepto & pro lege naturæ, unde oritur obligatio ad faciendum id, quod rectum eſt, §. 4.

At rectius juris ſignificationes ad duas claſſes referuntur: *duæ* enim *priores* nihil aliud ſunt, quam jus permiſſivum, & inferunt facultatem a natura conceſſam: tertia ſignificatio infert jus præceptivum. *Conſ. Poſ. jur. gent.* 1. & 2.

Additio.

„ Grotius h. & ſequentibus §. §. pro variis jurium ſpeciebus (nam quatuor jura „ univerſalia fingit) varias juris ſignificationes proponit, quæ a nemine hactenus „ eo ſenſu uſitatæ fuerunt. Præterea ſingulas has ſpecies per alias ſubdiviſiones, „ adhibitis novis terminis, adeo obſcuras „ reddit, ut totum jus naturæ incertum „ inde reddatur: Provocamus ad has ipſas „ ſignificationes, quæ juri naturali vix formam juris relinquunt.

„ Ait enim I. *jus* in abſtracto ſignificare id „ quod *juſtum eſt*; vel potius negante ſenſu, „ *quod injuſtum non eſt*; i. e. quod naturæ

„ ſocie-

„ societatis humanæ non repugnat. §.3.*n.*1. „ §. 10. *n.* 3. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

„ Quia vero societas alia est æqualis alia „ inæqualis; hinc *jus* hoc sensu aliud *re-* „ *ctorium*, aliud *æquatorium* recte vocari ait „ §. 3. *n.* 2. *L.* 2. *c.* 25. §. 8. *n.* 1.

„ II. *Jus* in concreto, i. e. respectu habi- „ to ad personam, significare, ait, *quali-* „ *tatem moralem personæ competentem, ad a-* „ *liquid juste habendum vel agendum*.

„ *Qualitatem* autem illam *moralem* distin- „ guit in *perfectam* & *imperfectam*: Perfe- „ cta Grotio dicitur *facultas*, quæ JCtis no- „ mine *sui* venit: Eamque *jus proprie & „ stricte sic dictum* appellat. Imperfectam „ autem vocat *aptitudinem* §. 4. & 5.

„ Porro *Facultatem* illam duplicem esse „ ait: *vulgarem*, quæ usus particularis cau- „ sa comparata est; & *eminentem*, quæ „ competit communitati in partes, & res „ partium, boni communis causa. §. 6.

„ Denique facultatem respicere ait *justi-* „ *tiam expletricem*, aptitudinem autem *ju-* „ *stitiam attributricem*: ubi simul probat, „ verum non esse quod in illa obtineat *pro-* „ *portio arithmettica*, in hac *geometrica*: nec „ quod illa versetur circa *res singulorum*, „ hæc circa *res communes*. §. 8.

„ III. *Jus* idem valere ait quod *lex*: ut „ sit *regula actuum moralium obligans ad id* „ *quod rectum est*. §. 9. *n.* 1.

„ *Rectum* autem hic continere, ait non „ tantum, quod *justum*, sed & quod *ap-* „ *tum* est; & laxius justum ei dicitur. *d.* „ §. 9. *n.* 1.

IV. *Jus ita acceptum* dividit in *jus natu-* „ *rale*, & *voluntarium*. *d.* §. 9. *n.* 2.

„ *Jus naturale* esse ait, quicquid convenit „ cum natura rationali, i. e. eum *natura* „ *sociali*, & cum *natura humana* §.10. *n.* 1.

„ Ubi notat 1. quædam *juris naturalis* di- „ ci non *proprie*, sed *reductive*, quibus ius „ naturale non repugnat. §. 10. *n.* 3. 2. Jus „ naturale non tantum agere de iis *quæ ci-* „ *tra voluntatem humanam existunt*, sed de „ multis etiam *quæ voluntatis humanæ a-* „ *ctum consequuntur*. §. 10. *n.* 4. 3. Esse quæ- „ dam juris naturalis non simpliciter, sed „ pro certo rerum statu. §. 10. *n.* 7.

„ V. *Jus voluntarium* (quod itidem voce „ *legis* comprehendit §. 9. *n.* 2.) facit vel „ *divinum*; illudque triplex, *Adamiticum*, „ *Noachicum*, & *Legem Evangelii*: §. 13. „ §. 15. Vel *gentium*, illudque vel latius, „ vel arctius. &c. §. 14.

„ Quid circa singulas has significationes „ monendum sit in sequentibus §§. nota- „ bimus: Interim hæc ipsa farrago jurium, „ novæ hæ ac parum cognitæ definitiones, „ variæ ac inusitatæ divisiones & subdivi- „ siones, jus universale, seu naturæ, quod „ simplicissimum est, non tantum obscurum, „ sed &, ut modo diximus, incertum red- „ dunt.

„ Nos unam saltem *juris universalis* spe- „ ciem admittimus, nimirum *jus naturæ*: „ adeoque triplex illud jus divinum uni- „ versale, & jus gentium, tum latius pa- „ tens tum arctius, non agnoscimus.

„ Præterea negamus, *justum* natura esse „ quod convenit cum natura humana, seu „ sociali: & *injustum* quod ei repugnat: „ indeque alibi probavimus jus naturæ so- „ ciale & jus humanæ naturæ ex sensu Au- „ ctoris non dari.

„ Denique asserimus, juris naturæ divi- „ siones 1. in æquatorium & rectorium; 2. „ in qualitatem perfectam, & minus per- „ fectam 3. in facultatem vulgarem & emi- „ nentem, 4. in justitiam expletricem ac at- „ tributricem; nec non 5. distinctiones in jus „ naturæ proprie sic dictum, & reductive ta- „ le; 6. in ea quæ citra voluntatem homi- „ num existunt, & quæ voluntatis humanæ „ actum consequuntur; 7. in ea quæ juris „ naturalis sunt simpliciter, & quæ pro „ certo rerum statu obtinent; supervaca- „ neas esse, & nulla ratione niti: Quod ex „ sequentibus principiis magis elucescet.

„ Cum omnis quæstio de *jure* eo refera- „ tur *quid natura justum sit*, i. e. *quid ju-* „ *stitiæ naturali conveniat*, seu *quid homines* „ *licite facere possint*, *quid non possint?* id „ non aliter intelligi potest, quam ex ipsa „ definitione justitiæ, quæ consistit *in jure* „ *suo cuique tribuendo*.

„ II. Hæc igitur definitio supponit 1. jus „ cuique hominum quæsitum esse: 2. jus „ illud cuique tribuendum esse.

„ III. Ex hac definitione apparet, JUS, „ quatenus sumitur pro eo quod natura ju- „ stum est, duplicem habere significatio- „ nem: & 1. sumi pro jure quod cuique „ natura, i. e. ex voluntate Creatoris, „ suum, proprium, & quæsitum est: quod „ Grotius describit *facultatem moralem ha-* „ *bendi vel agendi*. 2. Pro jussu, lege, & „ præcepto Auctoris naturæ, jus illud tri- „ buendi ei cui natura quæsitum est.

„ IV. Hæ significationes non constituunt

„ diversas juris species; nec vere dici potest aliud esse jus concessivum seu permissivum, aliud præceptivum: sunt enim „ ejusdem juris naturæ partes: Etenim si „ *alicui jus* ex voluntate Creatoris concessum, eoque *suum*, *proprium*, & *quæsitum* „ *est*, inde necessario sequitur, *alterum id* „ *jus ei tribuere debere*. *Objectum* igitur *juris naturæ* est, *jus* quod cuique suum est. „ *Effectus* autem hujus juris est lex, & „ præceptum *jus* illud tribuendi ei cujus „ est. Quod plenius probavimus *in Diss. Proœm. X.* §. 37. & *Diss. X.* §. 21.

„ V. Hinc jam sponte sequitur definitio „ *juris naturalis*. Est enim *Lex jussus* & „ *præceptum Auctoris naturæ jus suum cuique* „ *tribuendi*: Natura ergo *justus* est, i. e. „ licite agit, qui intra fines juris *sui* habet vel agit. *Injustus* autem est, & illicite agit, qui fines juris alterius turbat; „ adeoque unde obligatur ad jus suum cuique tribuendum.

„ VI. Præcipua autem quæstio est, quænam sint illa jura cuique naturali ratione sua & propria? Et alibi diximus *jus* „ *cuique suum esse* vel intuitu Dei, vel intuitu hominum: *Deo* ut enti perfectissimo & omnium rerum Creatori. *Hominibus*, vel ex statu hominum, vel ex jure „ rerum, vel ex obligatione personæ.

„ VII. Cum autem rite probari debeat „ *quænam jura cuique sua sint*? Non ad fictam aliquam societatem humanam, ejusque custodiam; nec ad vagum illud judicium „ recte conformatum ad discernenda ea quæ „ noxia sunt & quæ delectant; nec ad triplex „ aliquod jus divinum universale; nec ad fabulam de placitis gentium convolamus, „ sed modos naturales, quibus omnis voluntas, adeoque & Auctoris naturæ, „ probatur, & quos ratio suppeditat, adhibemus: ex quibus certissima ratione inferri potest quænam jura tum Deo, tum „ cuique hominum sua, propria & quæsita „ sint. Vid. Differt. Proœm. XII. §. 41. *seq.*

„ VIII. En principia simplicissima, cujusvis captui adaptata, uti oportet disciplinam „ quæ ex ratione fluit, & imprudentioribus „ quoque cognita esse debet. Sane ex his „ principiis omnia & singula naturæ jura „ necessario inferuntur, cujus periculum „ fecimus in Dissertatione proœmiali XII.

Quam quod justum est) „ Hactenus bene: „ jus enim a justitia, seu ab eo quod justum „ est denominatur. *l.* 1. *pr. ff. just. & jur.* *Id negante magis sensu quam ajente*„) Imo „ ajente magis sensu quam negante: si enim „ aliquid justum est, eo ipso affirmatur id „ licite fieri posse, & cuique jus ita agendi suum, proprium & quæsitum esse: „ quod argumento ex ipso Auctore desumto mox probabimus.

„ Hinc minus recte Auctor infra §. 10. *n.* 3. „ tradit, *ea quæ hoc sensu juris naturalis dicuntur, non dici proprie sed reductive*; nam „ sensu maxime proprio jus sumitur pro eo „ quod justum est, imo nec aliter sumi potest. Sane ipse Grotius jus stricte sic dictum „ appellat, *quod NB. facultatem agendi in solo* „ *societatis respectu significat. l.* 3. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. „ Nam eo ipso dum jus permittit, i.e. dum „ facultatem habendi vel agendi concedit, „ aliquid agit, & ex hac actione legis jus „ aliquod quæritur, quod cuique suum est. „ Idque Auctor *infra* §. 17. *n.* 2. confirmat, „ dum ait *ex permissione, non minus quam* „ *ex præcepto sequitur, id NB. de quo lex agit* „ *contra jus naturæ non esse*.

„ Grotius non sine ratione discrimen hoc, „ inter præcepta juris & ejus permissionem, „ toties inculcat: Cum enim ex ejus hypothesi jus naturæ ex internis fluat principiis, quæ nec a Deo mutari possunt, „ ex sacris autem literis observaverit, Deum „ sæpius aliquid decrevisse quod juri naturæ contrarium videbatur, hoc dubium, „ adhibito illo discrimine inter præcepta & „ permissiones juris, solvere conatur: ita „ ut Deus præcepta naturæ mutare non „ possit, permissa possit. Quod examinabimus infra *l.* 1. *c.* 2. §. 5

Ut jus sit quod injustum non est) Anne hoc idem est ac si diceremus, verum est quod falsum non est.

Additio.

„ Grotius quid per *injustum* intelligat statim addit, *quod scilicet naturæ societatis ratione utentium repugnat*: adeoque differentiam inter justum & injustum non in incerto relinquit.

„ At ex hoc ipso apparet justum Auctori esse *quod societati convenit*, *Prol.* §. 7. „ *in fin.* & §. 8. *L.* 3. *c.* 1. §. 2. *num.* 1. „ qui sensus est ajens, non negans.

Est autem justum quod naturæ societatis &c. repugnat) „ Dixi ex hac definitione *injusti* a contrario & necessario sequi, *justum* „ esse quod societati ejusque appetitui congruit, quod ipse asserit *proleg.* §. 6. Atqui „ hic sensus est ajens non negans; Et hæc „ per-

„ *permissio juris* est actio legis, non actio„ nis negatio: de quo plenius agemus *in„ fra* §. 7. *n.* 1. Ceterum has definitiones „ justi & injusti veras non esse, nec ullam „ obligationem inferre, in præcedentibus „ demonstravimus. *Vid. Proleg.* §. 8. *& Dis„ sert. Proœm.* 1. *per tot.* Nos ex definitione „ justitiæ probavimus, *justum* esse, i. e. jure „ fieri posse, quicquid agitur intra fines „ juris sui a Deo cuique concessi, *injustum* „ esse, quicquid fit extra illos fines, i. e. „ si jus alterius turbatur. Hanc enim in„ juriam homo reparare, eoque jus suum „ cuique tribuere tenetur.

„ Systema Grotii DE JURE NATURÆ „ SOCIALI exposuimus in dissertatione „ proœmiali I. ejusque compendium exhi„ buimus in *not. ad proleg.* § 8.

Sic alteri detrahere sui commodi causa contra naturam esse) „ Adeoque injustum. *Vid.* „ *proleg.* §. 8. *& infra L.* 2. *c.* 10. §. 2.

Quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit) Verum non est, ideo prohibitum esse jus alteri quæsitum auferre quia id pugnat cum societate. Sed vera ratio est, quia alteri a natura, i. e. ab Auctore naturæ, concessa est facultas sibi acquirendi; hanc facultatem qui impedit contra voluntatem Creatoris agit, eoque injuste. Sed & si ratio vera prohibitionis in repugnantia cum societate consisteret, non tamen ea esset primaria, sed secundaria: indeque debuisset Grotius allegare, ideo injustum esse, quia voluntati divinæ id repugnat, quæ homines sociales esse jussit.

Additio.

„ Addimus talem societatem universalem „ generis humani non existere, ejusque de„ structionem frustra metui: adeoque ma„ le prohibitionem furti exinde deduci.

Florentinus) „ Thesis vera est, at ratio, „ quo Florentinus eam allegat sensu, im„ pia est. *Vid. Proleg.* §. 14. ubi mentem „ hujus JCti explicavimus.

Quia cognationem quandam inter nos constituerit natura.) „ Homo hominem lædere „ non potest, non ex aliqua societatis aut „ cognationis ratione, sed quia Creator „ cuique homini jus vivendi concessit, „ hoc ergo nemo hominum, etsi alter pla„ ne cognatus non sit, intervertere potest, „ quia id repugnat voluntati Creatoris. *Vid. proleg.* §. 8.

Seneca) „ Dogma, de societate inter ho„ mines, ex impio principio originem du„ xisse, alibi ex ipso Seneca demonstravi„ mus. *Vid. Diss. proœm. I.* §. 19. *seq.*

Sicut autem societas) Cum Auctor omne jus naturæ ex appetitu *societatis humanæ* deducat; societates autem illæ vel æquales vel inæquales sint; ideo duas juris socialis species fingit: & jus quod ex societate æquali oritur vocat *jus æquatorium*, quia ibi omnes æquo jure inter se vivunt: quod ex societate inæquali oritur, vocat *rectorium*, quod obtinet inter eos, qui in societate inæquali vivunt, ut Imperantes & subditi. Quæ omnia corruunt sublata socialitate. 2

Additio.

„ Merito B. Parens improbat hanc distin„ ctionem, quia alibi probavimus appeti„ tum societatis universalem inter homines „ non dari, adeoque nullum jus ex non en„ te deduci posse: *Jus* igitur *sociale*, sive „ *æquatorium* sive *rectorium*, nullum usum „ in disciplina juris naturalis habet. Sane „ jus quod inter fratres, cives, amicos, fœ„ deratos; item inter parentes & regentes, „ dominum & servum obtinet, non sequitur „ ex aliqua societate sive æquali, sive inæ„ quali, sed ex simplicissimo principio, ni„ mirum ex præcepto Creatoris jus suum cui„ que tribui volentis: non autem tribuere„ tur, si jus fratri, civi, fœderato, Princi„ pi, subditis &c. quæsitum auferre liceret.

Ut inter Fratres) „ Fratres enim socios „ vocat ejusdem familiæ, qui proinde æ„ quale jus habent natura.

Cives) „ Hos socios esse, ait, ejusdem „ civitatis, & inter se æquales ex pacto.

Amicos) „ Inter hos nullo sensu socie„ tas fingi potest, omnium autem minime „ ex tali societate jus aliquod æquatorium „ inferri posset.

Fœderatos) „ Intelligit socios æquali fœ„ dere junctos. *Vid. l.* 2. *c.* 15. §. 6. *&* 7.

Alia inæqualis) „ Ubi sociorum inæqua„ lis est conditio. *d. l.* 2. *c.* 15. §. 6.

Inter patrem & liberos) „ Potius enim est „ jus patris in filium: at id jus non ori„ tur ex societate aliqua inæquali, sed ex „ generatione.

Dominum & servum) „ Verum est omne „ jus domino in servum competere, nullum „ servo in dominum: at id pariter non est „ ex societate aliqua inæquali, sed ex jure „ belli; unde jus domino in servum tan„ quam in hostem, eoque crimini reum, „ competit. *Diss. proœm. XII.* §. 130.

Regem & subditos) „ Hic impar quidem „ est

„ est conditio, sed jus hic itidem non ori-
„ tur ex societate inæquali, sed ex pacto.

„ *Deum & homines*) Zieglerus in not. h. dura videtur hæc assertio; at scrupulosus nimis in hac re est: Etsi enim ineffabilis inter Deum & homines sit differentia, est tamen conjunctio quædam inter utrumque ex fœdere, quod inter ipsos ex ipsa Dei confessione intercedit, & hactenus quædam societas est.

Additio.

„ Equidem gentilium quoque Philosophi „ societatem inter Deum & homines, inde- „ que & jus aliquod agnoverunt. Ita enim „ Cicero: *Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque in homine & in Deo, prima homini cum Deo societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est, quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sunt. L. 1. de Leg.* Verum, si dicendum quod res est, jura, quæ inter Deum „ & hominem obtinent, non sequuntur ex „ aliqua societate; quæ nulla est nisi ob „ communem utilitatem. *Vid. inf. L. 2. c.* „ *15. §. 6. & c. 13. §. 4.* Talis societas autem „ cum Deo concipi nequit, quia nulla uti- „ litas Creaturi a creatura præstari potest. „ Homines ergo Deo jus ex ejus natura & „ essentia quæsitum tribuere, i. e. Deum co- „ lere tenentur, non jure societatis, sed „ ex natura & essentia Creatoris perfectis- „ simi; perfectionis enim æstimatio est cul- „ tus. Deus vero obligatur hominibus, eis- „ que tenetur promissa præmia præstare, „ non ex necessitate aliqua extrinseca so- „ cietatis, verum citra ullum societatis „ respectum, ex promissione. Ciceronem „ autem ex erroneo religionis principio so- „ cietatem rationis cum Deo statuisse, ali- „ bi vidimus; quia rationem putat esse „ particulam auræ divinæ, adeoque por- „ tionem divinitatis. *Diss. Proœm. 1. §. 19.*

Ita justum aliud est, ex æquo inter se viventium) „ Fratres enim, cives, fœderatos &c. ob æqualitatem societatis pari „ jure uti statuit.

Aliud ejus qui regit, & qui regitur) „ Parentes enim & liberi, reges & subditi, &c. impari jure utuntur ob inæqualem „ societatem, quam Auctor inter eos „ intercedere putat.

Qua tales sunt) „ Principes enim quædam „ peragunt non ut Principes, sed ut privati. „ *L. 2. c. 14. §. 6.* In his igitur existimat „ Auctor æquali eos jure uti cum reliquis „ civibus: quod verum est, at id non sequitur ex societatis inæqualis jure.

Rectorium) „ Seu gubernatorium, quia „ rectoribus populorum speciale jus in subditos quæsitum esse ait. *Vid. L. 2. c. 25.* „ *§. 8. n. 1.* De justitiæ rectricis seu gubernatricis officio Auctor agit infra *L. 2. c.* „ *20. §. 24. n. 1. §. 27. & c. 24. §. 7.*

Æquatorium) „ Quia jus naturæ æquat „ hos socios, quorum conditio ex hypothesi Aucturis æqualis est. Nos passim jam „ probavimus, nullum esse jus sociale, „ adeoque nec *rectorium* nec *æquatorium*: „ simulque demonstravimus; jura hæc ex „ plane alia ratione, citra ullum societatis respectum, sequi.

AD §. IV.

AB *hac juris significatione*) Qua jus in abstracto sumitur pro eo quod justum est, i. e. quod cum natura societatis convenit.

Diversa est altera) „ Qua jus in concreto sumitur pro eo quod justum est intuitu personæ.

Sed ab hac ipsa veniens) „ Ideo enim „ personæ jus agendi competit quia *justum* „ est, i. e. quia jure agit quod agit. Notandum tamen est, hanc *significationem* „ *vocis* non venire a priori denominatione, „ ut Auctor statuit; quia in priori sensu „ *jus* saltem *sociale* intelligit, cum in hac „ posteriori significatione *jus* intelligat quod „ personæ competit non tantum ex *qualitate morali perfecta*, i. e. ex vi sociali: „ sed & ex *qualitate morali minus perfecta*, „ i. e. ex aptitudine, & ideo quia meretur, & quia dignus est. Ut proinde hæc „ significatio plane diversa sit a priore.

Quæ ad personam refertur) „ Adeoque „ unde personæ jus competit agendi vel „ habendi.

Quo sensu est qualitas moralis &c.) „ Quæ „ continet, & *facultatem* quæ ex jure sociali; & *aptitudinem* quæ ex jure naturæ humanæ, seu laxiori oritur: utramque autem ex principiis internis oriri „ ait, adeo ut Deus abesse possit: Nos „ hanc significationem non agnoscimus: „ Jus naturæ non competit personæ, nisi „ ex voluntate & concessione Dei; ex hac „ sola *jus cuique suum* esse, adeoque ex ea „ sola facultas habendi vel agendi ei competere potest.

Per-

Personæ competens) „ Adeoque in hac significatione non quæritur quid in abstracto justum sit, i. e. jure fieri possit. Sed in concreto, quid intuitu personæ justum sit, i. e. quid persona jure facere possit.

Ad aliquid juste habendum vel agendum) „ Adeoque *jus* hic non denotat legem seu præceptum, sed solam facultatem habendi vel agendi, i. e. jus permissivum: seu jus natura cuique quæsitum. *Conf.* §. *seq.*

„ *Etiamsi rem interdum sequatur*) „ I. e. etsi persona jus in ipsa re aliquando habeat.

Ut servitutes prædiorum, quæ jura realia dicuntur.) „ Etsi igitur dominus habeat „ jus in rem ipsam, illud ipsum jus per„ sonæ competit, & consistit in facultate, „ v. g. eundi &c.

Additio.

Exemplum hoc non quadrat. Jure naturæ servitutes non pertinent ad jura realia, sed omne jus hic oritur ex pacto, unde tantum oritur obligatio personalis. *Vide diss. Proæm. XII.* §. 302.

„ Magis igitur huc pertinet *jus dominii*, „ hoc enim est quidem *jus*, seu qualitas „ moralis personæ competens, sed saltem „ intuitu rei, adeo ut omne jus personæ „ exstinguatur exstincta re.

Quæ jura realia dicuntur) „ Postquam „ scilicet servitutes jure Romano inter jura in re relata sunt.

Comparatione facta ad alia mere personalia) „ I. e. ad jura quæ personæ non competunt ideo quia res ejus est, sed quia aliquid ei debetur, vel ex contractu, vel „ delicto, vel ex variis causarum figuris.

Non quia non ipsa quoque personæ competant) „ Servitutes enim prædiorum dominis „ prædiorum vicinorum, adeoque personæ „ constituuntur, *l. 6. pr. l.* 8.*Com. præd.*

Sed quia non alii competunt, quam qui certam rem habent) Adeoque qua possessoribus prædiorum. *l.* 1. *ff. Serv. l.* 20. §. 1. *A. R. D.*

Qualitas autem moralis perfecta facultas nobis dicitur) Quia ex qualitate illa morali personæ competente, sequitur plenissima *facultas* habendi, seu agendi, adeoque & *facultas* exigendi, vindicandi &c.

Minus perfecta, aptitudo.) Auctor per aptitudinem intelligit regulas perfectionis. *Vid. proleg.* §. 9. At ibidem notavimus; eam male inter species juris referri, quia ex perfectione nulla obligatio oritur: Præterea hæc *aptitudo* minus recte *qualitas moralis imperfecta* vocatur, cum non tantum æque, sed etiam magis perfecta sit ac *facultas*, quia latius virtutum regulæ patent quam regulæ juris. ¶ Vide infra §. 7. & 8.

Additio.

„ Repetendum hic est 1. neutram qualitatem voce *juris* contineri, quoties cum „ Auctore supponitur Deum ab illa quali„ tate abesse posse. 2. At posito Deo ve„ rum est utramque qualitatem *juris* no„ mine venire: Jus enim naturæ continet „ non tantum jus inter homines, sed et„ iam jus inter Deum & homines, quod „ etiam perfectionum regulas continet. Cæterum 3. recte monet B. Parens, minus „ recte posteriorem juris naturalis partem „ *qualitatem imperfectam* vocari.

Quibus respondent in naturalibus illi quidem actus, huic autem potentia) Putat Auctor, qualitatem moralem *perfectam*, seu id quod stricte & in specie justum dicitur, in naturalibus esse instar *actus; imperfectam* vero, seu virtutem, instar *potentiæ*. At nullo sensu distinctio inter actum & potentiam hic applicari potest: Nam diversi sunt actus, & cuique sua potentia. Uti igitur in *jure* aliud est actus, aliud potentia; ita *virtus* quoque suos habet actus, suasque potentias, utrinsque actus & potentiæ autem essentia invicem differunt. Patet ex his, quam confusi adhuc fuerint conceptus Auctoris in definiendo jure naturæ, & quo delapsus sit vir incomparabilis defectu verorum principiorum. Dictum jam est, qualitatem moralem minus perfectam plane non esse speciem juris.

Additio.

„ Ex hypothesi Auctoris admitti potest „ distinctio inter actum & potentiam: Au„ ctor enim statuit *qualitatem moralem perfectam* verum jus tribuere, quod perso„ na; cui facultas illa competit, petere &, „ exigere a tertio, & hactenus in *actum* „ deducere potest: *Qualitas* autem *moralis* „ *minus perfecta*, non verum jus personæ „ tribuit, sed nititur sola convenientia & „ aptitudine. Adeoque cum jus exigendi „ & petendi inde non competat, indeque „ in *actum* deduci non possit, eatenus in „ *potentia* consistere dici potest.

„ Nos in *præc.* jam demonstravimus, novas has obscurasque vocum significatio„ nes vagas illas descriptiones, & incogni„ tas *qualitatum* divisiones nullum in di„ sciplina juris naturalis usum habere. ¶ Vide infra §. 7. & 8.

AD §. V.

FACULTATEM) „ I. e. qualitatem „ moralem perfectam, quæ personæ competit ad aliquid juste habendum vel agendum. §. *præc.*

Facultas sæpius etiam sumitur pro facultate mere naturali, est enim a *facul*, quasi a facili potestate agendi, uti *Festus* interpretatur. *Vid. Calvin. Lex jur. voc. jus.* hinc libertas definitur *facultas naturalis agendi quicquid lubet. l. 4. pr. ff stat. hom.*

JCti nomine sui appellant) Proprie & accurate loquendo *suum* non est *facultas*, sed facultatis objectum: Nomine *sui* enim nihil intelligitur quam *jus suum*, seu suum cujusvis hominis: & cum quilibet de suo disponendo facultatem habeat, ea facultas erit vel *mea* vel *tua* vel *sua*; Ex quibus apparet *meum* facultatis nomine non venire posse nisi objective; quia *meum* dicitur in quo ego facultatem. i. e. potestatem agendi habeo: Eodem sensu & *tuum* dici potest facultas, in quo tu potestatem habes; & sic porro.

Additio.

„ Objectum facultatis moralis habendi vel „ agendi, i. e. justitiæ naturalis, est *suum*: „ ea enim consistit *in suum* cuique tribuendo; Hinc formulæ: *suum consequi l.* 15. „ § 5. *de re jud. l.* 96. §. 1. *ff. de solut. l.* „ 4. §. *idem. Julianus. ff. de dol. except. l.* „ 14. *Novat. l.* 37. *ff. jure fisci*, *l.* 7. *de* „ *cess. bon.* suum recipere. *l.* 7. §. 6. *quod in* „ *fraud. cred.* Suum vindicare *l.* 27. §. 2. „ *de aur. & arg. leg.* Ad suum perveni„ re. *l.* 1. *ff. quod certo loco, l.* 1. *illud ve*„ *rum. ff. si quis test.* Quibus denotatur „ *facultas* jus suum consequendi, recipien„ di, &c.

Nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus) „ *Add. Diss. Proœm.* 3. §. 11. „ Quia scil. verum jus inde personæ com„ petit, quod peti quoque & exigi a ter„ tio potest. Unde Auctor illud opponit „ juri naturæ improprie sic dicto, quod ex „ aptitudine & convenientia alicui compe„ tit; quod in sola potentia consistit; ad„ deoque exigi ac vindicari nequit. *Diss.* „ *proœm. I.* §. 16. *Diss. II.* §. 11.

Sub quo continetur) „ Rectius eum JCtis „ Romanis dicimus *meum* esse, i. e. jus seu „ facultatem moralem mihi competere, vel „ 1. ex statu hominum, vel 2. ex jure re„ rum, vel 3. ex personæ obligatione. *Vid.* „ *supr.* §. 3. *pag. b.* 27. *col.* 2. *VI.*

Potestas tum in se, quæ libertas dicitur) „ Jus hoc cuique suum est ex statu homi„ num. Natura enim singulis hominibus „ facultatem moralem dedit agendi quic„ quid lubet. §. 1. *Inst. de jur. pers.* adeoque „ jus pro lubitu de suis actionibus dispo„ nendi. Tertius igitur facultatem hanc na„ turalem impedire absque injuria nequit.

Quæ libertas dicitur) „ Libertas enim de„ finitur JCtis, *facultas naturalis agendi* „ *quicquid lubet. l.* 4. *pr. stat. hom.*

Tum in alios, ut patria, dominica) „ In „ genere quoque jura hæc sub libertate „ continentur; quia facultas domino & pa„ tri competit in filios & servos, quin & „ reliqua quoque, jam ab Auctore relata, „ libertatem inferunt: Ita enim *ususfructus* „ est facultas utendi fruendi fundo: *pignus* „ potestas insistendi rei pignoratæ: *credi*„ *tum* facultas persequendi id quod nobis „ debetur.

Additio.

„ Patria potestas non continetur sub sta„ tu libertatis, sed sub statu familiæ: Domi„ nica autem potestas est privatio status li„ bertatis: Illa oritur ex generatione, hæc ex „ jure belli: Neutra ex jure aliquo sociali.

„ Cæterum Grotius per *libertatem* non in„ telligit quamlibet facultatem habendi vel „ agendi; sed *statum libertatis*, i. e. facul„ tatem agendi quicquid lubet, jure non „ restrictam.

Dominium) „ Jus hoc cuique suum est „ ex *jure rerum*. Dominium enim est, quan„ do res ipsa in meam proprietatem transit, „ eoque mea fit, & a JCtis specialiori sen„ su *meum* dicitur, *l.* 27. §. 2. *aur. leg.*

„ Species autem dominii quoque est *here*„ *ditas*; quæ proinde itidem a JCtis Roma„ nis inter jura in re refertur. Cum enim „ Pater tamquam caput familiæ non sibi „ soli, sed suæ familiæ acquirat, & ea le„ ge, ut in liberis continuetur dominium; „ hoc ipsum dominium eum familia in li„ beros transfertur. Hinc liberi dicuntur „ esse quodammodo domini bonorum pater„ norum vivente patre: Adeoque hæredi„ tas quoque voce *sui* continetur. *Vid. Diss.* „ *proœm. XII.* §. 287.

Plenum) Si res plenissime in nostra potestate est, ut pro lubitu de ea disponere possimus,

Addi-

Additio.

„ Auctor per *dominium plenum* intelligit „ quod ab alio dominio non dependet:

Sive minus plenum] Ubi facultas disponendi restricta est.

Additio.

„ Ex hypothesi Auctoris primæ acquisitio-„ nes a populo, aut populi capite ita fiunt, „ ut non solum imperium, sed & priva-„ tum plenumque dominium generaliter „ primum populo quæreretur: atque ut de-„ inde particulatim in privatos ita fieret „ distributio, ut tamen dominium eorum „ ab illo priori dominio penderet: Atque „ huc pertinere, ait, multas species juris „ in re. *L.* 2. *c.* 3. §. 19. Et hoc sensu e-„ tiam servitutes, & pignoris jus ad do-„ minium minus plenum refert, quia ab „ alio dominio dependent: cujus effectum „ insignem hunc esse ait, quod deficiente „ hoc jure res non fiat nullius, sed ad ple-„ num dominum redeat. *d.* §. 19. *n. f.*

„ Nos infra demonstrabimus talem occu-„ pationem generalem dominii contrariari „ naturæ dominii. Sed & porro probabimus „ dominia minus plena jure naturæ in cogni-„ ta esse, omnesque illas species, quas Au-„ ctor eo refert, esse talia negotia unde „ non jus in re oritur, sed sola perso-„ na obligatur, ad aliquid dandum vel „ præstandum: Si igitur quis paciscitur „ ut alter habeat rem meam, jure *ser-„ vitutis*, vel jure *pignoris*, per hanc „ dispositionem non ius in rem ipsam „ transfero, sed alter agit contra me „ actione personali, ut id quod promisi „ præstem. *Disser. Proœm. XII*, §. 30. *seq.*

Et creditum] „ Creditum nulla ratione ad „ dominium minus plenum referri potest: „ etsi enim id quod mihi debetur *meum* sit, „ *l.* 7. *ff. quæ in fraud. cred. l.* 15. §. 7. *re jud.* „ non tamen *meum* est ex jure aliquo in „ re, sed ex obligatione personæ, quæ jus „ quod meum est ideo mihi præstare tene-„ tur, vel quia contraxit, vel quia deli-„ quit. &c.

Cui ex adverso respondet debitum] Male debitum ad facultatem seu ad meum refertur: debitum enim potius supponit obligationem, adeoque necessitatem præstandi. Non igitur est in facultate debitoris solvere vel non solvere, sed is obligatur ex regulis justitiæ tribuere creditori quod ipsius est.

Additio.

„ Auctor debitum non refert ad *faculta-„ tem*, seu ad *meum*: sed, ait, debitum „ *ex adverso* respondere credito. Nam ex „ eo quod *meum* sit creditum, a contrario „ sequitur debitorem aliquid *alieni* habere: „ Unde *creditum* a JCtis æs meum vocatur: „ *debitum* æs alienum. Adeoque ex Aucto-„ ris quoque doctrina debitum est jus *alie-„ num* quod tribui necessario debere, ait, „ ei cujus est, quia alias societas everte-„ retur, *Vid. supr.* §. 3.

A D §. VI.

Sed hæc facultas „ Quæ *sui nomine* JCtis „ venit, & quam Auctor appellat jus pro-„ prie & stricte sic dictum.

Rursum duplex est] Auctor statuit, personæ competere facultatem habendi vel agendi aut ad *vulgares*, i. e. ad privatos usus; aut ad usus *publicos*: & hanc posteriorem facultatem jus dare, ait, in facultatem vulgarem, usus publici causa: At novi hi sunt termini, obscuri, & plerisque ignoti; rectius igitur jus stricte dictum est vel *publicum* vel *privatum*: nam ex juris prudentia Romana cognitum est, omne jus vel publicum vel privatum esse. §. *fin. Inst. de just. & jur.*

Additio.

„ Grotius per facultatem eminentem non „ intelligit *jus publicum* in genere; sed in „ specie illam *partem juris publici*, quæ ci-„ vitati jus dat in bona & jura singulorum: „ Cives enim in civitatem coeuntes quasi „ communi pacto promittunt se communem „ utilitatem propriæ præferre velle. *Vid.* „ *Prol* §. 15. & 17. *l.* 2. *c.* 13. §. 20. *l.* 3 *c.* „ 20 §. 7. *n* 1. & C. 25. §. 3. *n* 4. *l.* 1. *c.* „ 4. §4. & §.7. *n.* 2. *l.* 3. *c.* 20. §. 9. Unde „ necessario sequitur, communitati jus com-„ petere in partes, & res partium, boni com-„ munis causa: Conf. *l.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2. „ ita, ut non tantum res subditorum huic „ juri subjaceant, sed & eorum actiones. *L* „ 3. *c.* 19 §. 7. & *l.* 2. *c.* 13. §. 20. At-„ que hactenus recte Auctor ait, in res sin-„ gulorum majus esse jus civitatis ad bonum „ commune, quam dominorum singularium. „ *b.* §. 5. & unumquemque reipublicæ ma-„ gis obligari quam creditori *ibid.* Suppo-„ nit autem Auctor 1. ut id fiat utilitatis „ publicæ causa. *dict. loc.* 2. ut damnum „ reparetur sumtu communi; *L.* 2. *c.* 14. „ §. 7. §. 8. & 14. *l.* 3. *c.* 20. §. 7. *n.* „ &

„ & §. 52. adeo ut Princeps aliter faciens „ ipse ex propriis teneatur ad reparandum. „ *d. c.* 14. §. 8.

„ Atque hanc facultatem Auctor vocat „ dominium eminens, *l.* 1. *c.* 3. §. *6. n.* 2. „ vel supereminens *l.* 2. *c.* 14. §. 7.

„ Equidem 1. cum Auctor nihil aliud „ per *dominium eminens* intelligat quam id „ quod *jure imperii* in subditos licet, (unde „ dominium hoc & jus regendi pro synonimis habet *l.* 1. *c.* 13. §. 8. *n.* 6.) res ipsa „ censuram non meretur: at 2. cum vox *dominii* sua natura facultatem pro lubitu disponendi, adeoque & abutendi, inferat, „ tutius est ab ejusmodi vocibus ob facilem „ earum abusum abstinere: Docet enim „ experientia, eos qui auram aulæ captant „ multa huic dominio eminenti (quod & „ plenitudinem potestatis vocant) tribuere, quæ directo cum natura justi imperii „ pugnant: uti quod princeps ex plenitudine „ potestatis jus subditis quæsitum auferre, „ quod judicata tollere possit, &c. de quo „ plenius *ad l.* 1. *c.* 3. §. 6. & *l.* 3. *c.* „ 7. §. 25. *seq.*

Vulgaris scilicet, quæ usui particularis causa comparata est] „ Adeoque quæ singulis „ hominibus competit ad agendum ea quæ „ ad usus vulgares pertinent.

Et eminens, quæ superior est vulgari] „ Facultatem hanc eminentem alibi vocat „ *dominium eminens*: quæ denominatio ob „ abusum admitti non debet, & rectius dicitur imperium. *Vid. l.* 215. *ff. V. S.* Quomodo autem imperium & dominium differant, mox explicabimus *vid. L.* 1. *c.* 3. „ §. 7. & §. 12.

Utpote communitati competens in partes] „ Ex conventione scil. eorum qui in civitatem coeunt, nam coeuntes promittunt „ quod publicam utilitatem privatæ anteferre velint.

In partes] „ In membra illius communitatis, eorumque actiones.

Et res partium] „ I. e. in patrimonia eorum qui membra sunt illius communitatis.

Boni communis causa] „ Adeoque ob utilitatem publicam. *L.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2. „ Non ergo pro lubitu Princeps facultatem „ vulgarem, i. e. jus singulis quæsitum, „ auferre potest.

Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem] Imo distinctæ hæ sunt species, quæ non confundi debent, etsi in una persona concurrant. Certum enim est, potestatem regiam toto cœlo differre a potestate patria, nec commune aliquid inter utramque esse: regiam Rex exercet publice, patriam privatim & domi: illam ex concessione populi habet, hanc ex generatione. Objecto quoque differunt, illa enim versatur in negotiis civilibus civitatis, hæc in domesticis. Sed & effectu, nam ex illa jus vitæ & necis competit, ex hac saltem jus educandi.

Egregie rem explicat Taurus Philosophus, qui, cum pater privatus in præsentia filii præsidis sedere nollet, ita disserit: *In publicis locis, atque muneribus, atque actionibus, patrum jura cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus collata interquiescere paulum. Sed cum extra rempublicam in domestica atque vita sedeatur, ambuletur, in convivio quoque familiari discumbatur: eum inter filium magistratum & patrem privatum publicos honores cessare*, NB. *naturales & genuinos oriri: apud Gell.* 2. *c.* 2.

Unde Rex potest esse in patria potestate privati, & pater in potestate regia filii: ille parebit patri in negotiis domesticis, hic parebit filio in negotiis publicis. Exemplum illustre est in Ptolemæo Ægypti rege, qui regnum filio tradidit, & privatus ei officium inter satellites præstitit, omnique regno pulchrius patrem Regis esse dixit, apud *Justin. L.* 16. *c.* 2. Aliud Exemplum, sed infelicius, refert *Justinus. L.* 10. *C.* 1. ubi Artaxerxes Dario filio regnum cessit. Quintus Fabius maximus filio suo Quinto-Fabio, Consuli & Imperatori belli, qui male in Samnites pugnaverat, legatus datus est, in quem proinde filius imperium habuit. Hic, cum ad castra venisset, filiumque cum 12. fascibus obvium haberet, jam 11. fasces equo prætervectus erat, at filius ultimum lictorem animadvertere jussit & clamare, ut ex equo descenderet; tum pater desiliens *experiri*, ait, *volui, fili, satisne scires te Consulem esse. Liv. L.* 24. *c.* 45. *Val. Max. L.* 2. *c.* 2. *n.* 4. *Gell. N. A. l.* 2. *c.* 2. Idem fecit Fabius Rullianus Fabio Gurgiti filio, & filium triumphantem deinde secutus est. *Liv. L.* 2. *C.* 2. *Val. Max. l.* 5. *c.* 7. *n.* 1. Et recentiora exempla exstant in Carolo V. & Philippo I. qui regna filiis cesserunt. Regina Galliæ, filium allocuta, egregie duplicem hanc potestatem distinxit: Amo Te, ait, ut filium, veneror ut Dominum, *Gramm. L.* 1. *ad ann* 1614. *pag.* 33. *Add. Priol. Hist. Gall. L.* 6.

Bœ-

Bœcl. in not. ad Grot. L. 2. C. 5. §. 1. Pu. fend. de Jur. nat. L. 6. c. 2. §. 8.

Idem quoque dicendum est in concursu potestatis Regiæ & maritalis, qualia exempla noviora exstant in Regina Angliæ & Sueciæ; tunc enim maritus est in potestate uxoris regia; regina vero in potestate maritali privata.

Additio.

„ Meus Auctoris plane alia est, nimirum „ filios & servos, etsi reverentiam & obe- „ dientiam debeant patribus & dominis, „ majorem tamen debere civitati, ob emi- „ nentem illam facultatem: quod verum „ omnino est. In concursu igitur harum po- „ testatum merito præfertur potestas civita- „ tis: adeoque si pater vel dominus quæ- „ dam facere jubeant filiis ac servis in præ- „ judicium civitatis, hi tuto illud omittunt, „ & impune non parent.

Majus est Dominium Regis ad commune bonum, quam dominorum singulorum] Imo non majus est, sed alterius generis: nam quod Princeps dominio privatorum derogare possit, est consequens juris tuendi rempublicam, ad cujus conservationem quilibet de suo tribuere tenetur. Repetendum hic est, quod antea monuimus, tutius esse abstinere a voce dominii, ubi de juribus Principum in subditos agitur: quia vox dominii proprie non significat jus regendi & conservandi, sed id quod directo contrarium est, nimirum potestatem consumendi, abutendi, & pro lubitu de re disponendi.

Sic Reipublicæ quisquis ad usus publicos magis obligatus, quam creditori] Imo utrique quisque æque debet natura: quod vero pecunia publico debita prælationem habeat, id ex mero jure civili est, uti pleraque privilegia fisci.

Additio.

„ Si debitor aliquis debet & privato & „ reipublicæ v. g. tributa, nec bona suffi- „ ciunt utrique debito solvendo, ipsa na- „ turali ratione sequitur debitum publicum „ prius solvendum esse, quia ad defensio- „ nem publicam destinata est hæc pecunia: „ Atque hinc est, quod debita privata ali- „ quando remitti possint a Civitate, si u- „ tilitas publica id exigat: uti sæpius fa- „ ctum sub Republica Romana.

AD §. VII.

APTITUDINEM *vero ἀξίαν, i. e. dignitatem, vocat Aristoteles*] Auctor *facultatem*, quæ *sui* nomine venit, *qualitatem moralem perfectam* appellat: at qualitatem moralem minus perfectam, vocat *aptitudinem, dignitatem*, vel rectius meritum.

I. *e. dignitatem*] Dignum enim dicitur, quod valet, vel quod meretur, ut dignus loco, *&c. l. 19. ff. ad leg. falc. L. 4. C. de Leg.* Hinc dignitas Germanis *Wurde* vocatur, a merito.

Apparet ergo, dignitatem Grotio nihil aliud esse quam id quod perfectum, honestum & laudabile, adeoque quod virtutis est: (utpote quæ ex merito mensuratur) quæ doctrina ad Ethicam pertinet, non ad jus naturæ: unde perpetuus est error Auctoris, qui ea quæ perfectionis sunt cum iure naturæ confundit. ¶ Sane negari nequit, quod jus naturale, quatenus officia hominum erga Deum respicit, præcepta moralia comprehendit: immo dicendum est quod eadem præcepta, seu virtutum regulæ partem ejusdem juris constituunt.

Additio.

„ Verissimum est homini in hominem ex „ aptitudine nullum jus competere: sed nec „ Grotius id asserit, sed potius contrarium „ statuit. Ceterum obligationem quæ ex per- „ fectionum regulis intuitu Dei oritur esse „ partem juris naturalis, negari nequit. „ *Vid. Dissert. Proœm. II. §. 31. seq.*

Secundum eam æquale dixit], Nam Au- „ ctor omnem obligationem mutuam ponit „ in æqualitate. *L. 2. c. 12. §. 8. & seq.* „ cum autem ei jus naturæ duplex sit, *stri-* „ *cte sic dictum & laxius*, æqualitatem in „ priori sensu sumit juxta justitiam exple- „ tricem; in hoc juxta justitiam attribu- „ tricem: de quibus §. *seq.*

Id quod convenit]„ Juxta meritum scil. „ personæ. Hinc justus eo sensu non est „ qui pecuniam non rite dispensat, *vid.* „ *Prol.* §. 10. qui caritatis leges non ob- „ servat. 3. *c.* 11, §. 2. qui liberalis aut „ misericors non est, *Vid.* §. *seq n.* 1. & „ in genere qui virtutes omittit, quæ aliis „ hominibus dignis utilitatem afferunt: „ *ibid.* At nullum jus exigendi inde oriri „ ipse Grotius fatetur. ¶ Nullum jus exi-

„ gendi ex virtutum omissione oritur in-
„ tuitu hominum; non sic intuitu Dei.

AD §. VIII.

AUCTOR, jus sociale definiturus, illud dixit *qualitatem moralem*: hanc qualitatem iterum dividit in *perfectam* & *minus perfectam*, *illam* vocavit facultatem, *hanc* aptitudinem. Hinc jam porro statuit in qualitate perfecta, seu facultate, obtinere *justitiam expletricem*; quæ plerumque respiciat *proportionem arithmeticam*: in hac vero obtinere *justitiam distributivam*; quæ plerumque respiciat *proportionem Geometricam*: quæ nunc plenius examinabimus.

Equidem proportionum usus in jure Philosophiæ Aristotelis debetur, utpote qui justitiam τὸ ἴσον, i. e. æquale, & consequenter medium inter plus & minus esse dixit, indeque ipsam justitiam proportionem vocavit: *Vid. Disput. nostra de proport. furt. & susp.* §. 2, *& disput. de proportionibus pag.* 1. & pro duplici proportione etiam duplicem justitiam fecit, *commutativam* scil., in qua servaretur proportio arithmetica, sive absoluta, ut in contractibus &c. & *distributivam*, in qua servaretur proportio geometrica sive comparata; ut in distributione præmiorum, (*vid. prol.* §. 9.) omnibusque virtutibus quæ aliis hominibus utilitatem afferunt. *Vid. h.* §. *n.* 1. *& dict. disp.*

Grotius probat quidem divisionem justitiæ in commutativam, quam expletricem vocat, & distributivam, quam attributricem (*alibi vero assignatricem l.* 2. *c.* 17. §. 2.) appellat, sed proportionum usum negat: Nos jam olim in disputatione de proportionibus & *divisionem* illam, & *proportionum usum* rejecimus: Quod enim primum attinet, ficta & plane inutilis est illa distinctio in justitiam expletricem & attributricem. 1. quia posterior, fatente Aristotele & Auctore, tantum aptitudinem respicit: adeoque usum non habet nisi in distribuendis præmiis, & exercitio virtutum quarundam; at cum objectum hoc non ad justitiam sed ad Ethicam pertineat, facile constat *justitiam* distributivam non dari: Sane 2. juxta regulas justitiæ quilibet præmia potest distribuere etiam inæqualiter, quin & immeritis dare, nam de jure suo disponit, neque tum contra regulas juris peccat; nec ideo a magistratu tamquam vindice jurium naturæ puniri potest, sed peccat contra regulas Ethices. Equidem 3. negari nequit in jure fieri distributiones, & quidem aliquando æqualiter, aliquando inæqualiter, ut in societate, pœnis &c. Sed ideo hæc proportio non fit species justitiæ: nam sæpe quoque calculatores, agrimensores &c. in jure adhibentur, neque tamen inde propria fit species juris calculatoria, agrimensoria &c. Neque 4. in re communi ejus usus est, ut quidam opinantur, quia in re communi quoque sæpissimæ distributio fit juxta regulas justitiæ expletricis. *Vid.* §. 5. *h. n.* 3. Sed & porro Auctor merito distinctionem inter proportionem Arithmeticam & Geometricam a disciplina juris naturæ removet: *Vid.* §. *h. n.* 2. Nam justitia ipsa distributiva est non ens, purumque inventum Aristotelis, totamque hanc doctrinam ad Ethicam pertinere dixi: frustra ergo de proportione huius justitiæ quæritur quæ non est. ¶ Vide infra.

Additio.

„ Usum hæc distinctio in nulla juris parte habet, adeoque frustra circa has subtilitates laboramus sudantes: Certum quippe I. est, in justitia *commutativa*, seu *expletrice*, sæpius observari proportionem geometricam, & e contrario in justitia distributiva proportionem arithmeticam. PRIUS patet exemplo 1. *hæreditatis*, ubi hæredes pro rata obligantur. *L.* 4. *V.O.* 2. *juris accrescendi* ubi portiones pro rata accrescunt hæredibus *L.* 66. *hær. inst.* 3. *Societatis*, ubi lucrum & commodum pro rata dividuntur. *L.* 6. *ff. pro soc.* Vid. *disp. B. Pat. de proport. c.* 2. POSTERIUS in ipsa præmiorum distributione accidere potest, si enim merita sunt æqualia, æqualiter quoque distributio fieri debet. *d. dispus. c.* 1. Sed & II. aliquando in eadem specie utræque proportiones concurrunt, uti si servus communis stipuletur dominis in genere, acquirit utrique pro dominica parte. §. *fin. stip. serv.* Si servus eis stipulatur expressis nominibus propriis, singulis æqualiter acquirit. *L.* 37. *stip. serv.* adeoque vel geometrica vel arithmetica proportione domini acquirent, prout servus vel prius nomen dominorum, vel nomen proprium dixit *dict. disp. de proport. c.* 2. Accedit III. quod proportiones tantum ostendant quis numerus alii numero conveniat; (proportio enim est numeri ad numerum majo-
„ rem

„ rem vel minorem, seu rei ad rem comparatio) hæc ergo proportio jus non facit, nisi lex vel ratio talem convenientiam, ut inter onera, fructus, &c. statuat. Sane IV. proportiones tantum sunt instrumenta & quasi mensuræ, quibus debitum lege iam definitum computatur atque dividitur, adeoque non magis ad speciem justitiæ referri possunt, quam mensura ad agrum, vel additio & multiplicatio ad debitum quod computatur, *d. disp. c.* 2. Sed & V. aut aliquis tenetur commutare vel distribuere, aut non tenetur; *illo casu* non distribuit secundum proportionem: sed ex lege obligationis, etsi nulla sit proportio: *hoc casu*, quia plane non tenetur; nec tenetur ad proportionem: ut proinde ex proportione nulla sit obligatio. Imo VI. multi sunt casus juris, qui evidentem habent æquitatem & justitiam, nec tamen ad ullam proportionem referri possunt: Ita distributio onerum personalium ex ipsa ratione naturali divisa est inter singulos cives sine ulla proportione; Alia Exempla *vide in d. disp. cap.* 2. Sed nec VII. ullum video effectum justitiæ illius commutativæ, ad proportionem arithmeticam exigendæ; utpote cum in omnibus commutationibus divisio fiat non ex proportione, sed vel ex lege vel ex voluntate defuncti, vel denique ex dispositione partium: idque sive æqualiter voluerit lex &c. distribui, sive inæqualiter. Eodem modo utiVIII. justitia distributiva (quæ plane non ad jus strictum pertinet) non necessario sit ad proportionem, neque præcise juxta merita, sed pro lubitu distribuentis, qui etiam indignis tribuere potest. ¶ Quid sit proportio arithmetica, quid Geometrica in justitia Commutativa, & distributiva, vide inferius.

ε. *Facultatem respicit justitia expletrix*) Omnis justitia est expletrix, quia semper obligamur ad eam explendam.

Additio.

„ Grotius, & cum eo Doctores communiter, per *justitiam expletricem* intelligunt eam justitiam quæ supponit homini jus aliquod quæsitum esse, quod alii ei tribuere, adeoque explere justitiam debent. Per *justitiam attributricem* autem intelligunt eam justitiam quæ perfectionum regulas continet, ubi homini nullum jus quæsitum, adeoque nihil est quod *expleri* debet: Hæc ergo justitia tantum meritum respicit, & ei qui plus meretur etiam plus distribuit, minus autem ei qui minus meretur. Frustra autem de his subtilitatibus disputari alibi demonstravimus. ¶ Iustitiam in expletricem & attributricem dividere solent authores; primam jus perfectum respicere; imperfectum secundam ajunt: priorem exigere, ut neminem lædamus, & suum cuique tribuamus, ad quæ ex lege sub comminatione pœnæ obligamur: posteriorem, ut officia humanitatis, & beneficentiæ præstemus, quæ ex virtute oriuntur. Actiones, quæ ex superiore proficiscuntur, *justæ*; quæ ex inferiore, *honestæ* nuncupantur. Ex expletrice jus exigendi, ex attributrice nullum jus oriri ajunt: sed rejectis his omnibus distinctionibus, aliisque quæ a Grotio producuntur, ut in §. 4. h. c. videri potest: aptius erit dicere omnem justitiam expletricem esse. Cum enim jus suum cuique tribuere debeamus, illud jus respici potest vel debitum Deo, vel quæsitum hominibus inter se. Lex naturalis obligat cuique hominum tribuere quod suum est, adeo ut exigi possit ab eo, cui debetur: atque eadem lex obstringit jura Deo debita præstare. Inter jura, quæ Deo debentur, & quæ a nobis idem exigit, sunt officia humanitatis, & beneficentiæ, quia per rectam rationem declaravit non solum non facienda quæ nolumus nobis fieri, verum etiam facienda quæ nobis fieri optamus, præcepitque proximum diligere sicut nos ipsos. Si quis jura illa violat, soli Deo reparatio debetur, quia solius Dei jus læsum est. Sequitur proinde quod omnis justitia est expletrix, quia explet & jura Deo debita, & hominibus quæsita inter se. Exemplo evangelii clarius, quod diximus, elucescit: Matth. c. 25.: *Tunc dicet Rex his*, qui a dextris ejus erunt: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, esurivi ... & dedistis mihi manducare .... & illis qui a sinistris erant, discedite a me maledicti in ignem æternum .... esurivi enim, & non dedistis mihi manducare &c.* Addemus insuper omnem justitiam, quatenus in constanti & sincera voluntate consistit, virtutem esse: nec ullo modo esse justitiam, sed talem opinioni hominum videri, quæ non amore & charitate expletur: non enim materialiter tantum consideranda est, sed, quod maximum est, formaliter.

Quæ propria aut stricte justitiæ nomen obtinet

tinet &c.) „ Hoc est, quod *supra* §. 5. di-
„ xit, se facultatem, quam JCti *sui* no-
„ mine appellant, posthac *jus proprie ac*
„ *stricte dictum* appellaturum; explere enim
„ Latinis est satisfacere. *Gron. h.*

Συναλλακτικὴ *Aristoteli*) I. e. commuta-
„ tiva juris.

Nimis arcto vocabulo) Recte hic Auctor nomen justitiæ commutativæ rejicit, quia non omnes species, nec omnia capita juris exhaurit; sed ad ea saltem jura pertinet, quæ ex consensu oriuntur, & causam continent: *L. 7. §. de pact. l. 19. V. S.* Neque sufficit cum Gronovio dicere denominationem à potiori desumi, *in not. ad h. §. pr.* nam debuisset nomen invenire quod plene rem explicaret: Sane privatorum non est rebus nomina imponere quæ rem non significant.

Nam ut possessor meæ rei eam reddat, non est ἐκ συναλλάγματος) Necessitas restituendi rem ei cujus est, non oritur ex commutatione aliqua juris; dominus enim qui rem vindicat à possessore, non habuit animum jus in eum transferendi: *Vid. inf. L. 2. c. 10.* Ita delinquens non obligatur ex eo, quod is contra quem delinquitur, jus in eum transtulerit.

Additio.

„ Imo ex principiis Auctoris etiam jura in
„ re sequuntur ἐκ συναλλάγματος, quia ho-
„ mines tacito pacto post inventa dominia
„ inter se convenisse ait, ut cuique resti-
„ tuatur suum: *Vid. Gron. h.* Sed hæc ipsa
„ principia vera non esse videbimus *infra*
„ *l. 2. c. 10. §. 1. n. 2. 4.*

Et tamen ad eandem hanc justitiam pertinet) „ Nimirum ad justitiam expletricem,
„ quæ in suum cuique tribuendo consistit,
„ etsi nulla commutatio subsit.

Itaque ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit) I. e. correctoriam, quia juxta Aristotelem corrigit inæqualitatem, seu excessum vel defectum à medio: sed hanc quoque denominationem veram non esse *infra L. 2. c. 12. §. 8. seq.* videbimus, ubi æqualitatem illam refutamus.

Additio.

„ Correctoria justitia non omnia capita ju-
„ ris continet, sed ex hypothesi Auctoris &
„ Aristotelis saltem ad contractus pertinet,
„ quorum rationem in æqualitate consistere
„ statuunt: si proinde inæqualiter aliquid
„ in his contractibus fit, id corrigi debere
„ putant. Excludunt igitur ab hac justitia
„ correctoria omnia jura quæ ex statu per-
„ sonarum, ex jure rerum, item ex deli-
„ ctis, &c. oriuntur: certissimo indicio ju-
„ stitiam in genere correctoriam dici non posse.

Aptitudinem respicit attributrix. (Scil. justitia; quam alibi distributivam & assignatricem vocat: At 1. dictum jam est *ad* §. *IV. &* §. *VII.* aptitudinem non esse speciem justitiæ, sed disciplinam ab ea distinctam, unde ei nullo sensu justitia, adeoque nec distributiva applicari potest. 2. Vera non est oppositio; nam in jure quoque, i. e. in iustitia expletrice, aliquando distributio, & quidem juxta proportionem geometricam, observatur. ¶. In justitia distributiva respiciendam ajunt proportionem geometricam; in commutativa proportionem arithmeticam: priorem cum circa munera aut pœnas distribuendas versetur, ea non tantum meriti & præmii, vel pœnæ rationem habere, verum personas quoque comparare hoc modo: ut se habet persona ad personam, vel meritum ad meritum; sic pœna ad pœnam, & præmium ad premium. Adeoque quantum Dux v. g. gregarium militem antecellit, tanto majorem, quam ille, ex aliquo præclaro facto mercedem meretur. Posteriorem perfectam æqualitatem servare dicunt, nec personarum aut aliarum circumstantiarum rationem habere. Adeoque quantum valet res, quæ in commutationem aut contractum deducta est, tantum valere debet id, quod permutationis vel pretii loco redditur, sine ullo respectu ad eos qui permutant, vel quocunque modo contrahunt: sive quod idem est, quantum una res alteram excedit, tantum illius pretium superat pretium alterius.

Quæ Aristoteli διανεμητικὴ) „ A verbo
„ διανεματῶ, ex διὰ & νέμω tribuo.

Comes earum virtutem) „ Sensus est, quod
„ justitia attributrix, quæ aptitudinem respi-
„ cit. i. e. id quod dignum est, comes sit
„ earum virtutum quæ aliis hominibus utili-
„ tatem afferunt; ita ut qui liberalitatem,
„ misericordiam, temperantiam, fortitudi-
„ nem exercet, tum demum juste agat, si
„ exerceat in eum qui dignus est, & qui
„ meretur.

Quæ aliis hominibus utilitatem afferunt)
„ Ex quibus proinde solis obligationem ori-
„ ri putat Auctor, unde in §. *seq.* sollici-
„ te distinguit hæc præcepta a consiliis, &
„ iis præscriptis quæ honesta sunt, at non
„ obligantia: quæ latius examinavimus *in*
„ *Diss. proœm. II.* §. 8. §. 9.

Ut

Ut liberalitatis) „ Ex regulis justitiæ di„ stributivæ homo liberalis esse debet non „ nisi in merentes: An igitur, si in im„ merentes liberalis est, peccat contra re„ gulas justitiæ? Omnino: quia imitari per „ fectiones divinas (in qua imitatione om„ nis ratio virtutum consistit) pars cultus „ divini est: Deum autem colere est prima „ juris naturalis regula. *Conf. Diss. proœm.* „ *II.* §. 32. *seq. Diss. XII.* §. 52. §. 68. *&* 97. ¶. In indignos, *&* immorentes non dicitur liberalitas, sed profusio: & observandum est quod cum sapientia liberalitas conjuncta esse debet, & beneficia sapienter dispensanda sunt.

Misericordiæ,) „ Auctor misericordiam „ exercendam esse ait juxta justitiam di„ stributivam, ita ut sit tempestiva &c. „ *Vid. L.* 2. *c.* 20. §. 24. *n.* 2. Inprimis „ vero in bello ejus usum esse ait. *L.* 3. „ *c.* 11. §. 7. *&* *c.* 15. §. *fin.*

„ Hæc autem obligatio ex hypothesi Au„ ctoris saltem est intuitu Dei: Hinc eam re„ fert ad jus naturæ laxius, non ad jus socia„ le, quod homines inter se obligat: Sane „ ipse Auctor fatetur clementiam liberum „ habere arbitrium: *L.* 2. *c.* 20. §. 23. & id „ quod ex misericordia debetur, nec in foro „ exigi, nec armis deposci, *L.* 2. *c.* 22. „ §. 20. neque ob omissionem misericordiæ „ aliquem puniri posse. *L.* 2. *c.* 20. §. 20.

Providentiæ rectricis), „ I. e. ejus virtu„ tis quæ in prudentia consistit. *L.*2.*c.*1.§.9. „ *n.* 1. Hinc contra legem naturæ, i. e. „ contra jus naturæ laxius peccare ait, qui „ actus suos non juxta prudentiæ regulas „ regit *d.* §. 9.

2. *Proportionem simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat*) In Arithmetica proportione est æqualitas singularium unitatum, quando nimirum duo numeri omnimoda unitatum æqualitate ab invicem distant, e. g. 2. 4. 6. 8. Aristoteles ideo in justitia commutativa utitur hac proportione, quia justitia ipsi est medium inter plus & minus, indeque excessus & defectus æqualiter distant a medio: Utrumque autem corrigendum esse ait per proportionem arithmeticam. Ponamus igitur *Sejo* legata esse 4. & *Cajo* 6. hæres contra intentionem testatoris *Sejo* solvit 2. *Cajo* vero 8. Justitia commutativa corrigit in priori defectum, in posteriori vero excessum; indeque 2. quæ *Cajus* plus accipit, ei detrahit, & *Sejo* qui 2. minus accepit, adjicit: quo ipso juxta voluntatem testatoris omnis inæqualitas corrigitur. Usus ergo hujus proportionis unicus hic est, ut doceat judicem qua ratione excessum ab una parte detrahere, & defectum ab altera parte supplere debeat. Sed quid, quæso, opus est operosa hac demonstratione? ad quid tantæ ambages? nonne hæc plana sunt citra omnem proportionis doctrinam. Sane ratio dictitat, judicem *Cajo*, qui ex dispositione defuncti jus quæsitum habet, præcise 4. *Sejo* vero saltem 6. tribuere debere; quod si non facit, justitiam non exercet, nec suum cuique tribuit.

Γεωμετρικὴν) In Geometrica proportione est æqualitas terum, seu integrorum: e.g.3.6. 12. adeoque hic non conveniunt æquali unitatum numero, sed aliqua tamen ratione integri: uti 3. & 6. item 9. & 18. non unitatibus conveniunt, sed aliqua tamen convenientia in eo est, quod numerus ternarius ter in 9. & numerus nonarius bis in 18. contineatur. Hanc proportionem applicavit Aristoteles ad virtutes, (quæ in perfectione consistunt) & earum distributiones, ne scil. inæqualiter fiant, sed juxta modum meritorum dispensatio fiat. Ponamus igitur *Cajum* habere meritum 6. unciarum, *Sejum* vero meritum unciarum 18; si inter hos præmium viginti quatuor thalerorum distribuendum esset, juxta proportionem geometricam Cajo 6. Sejo vero 18. thaleri tribuendi sunt, quia meritum hujus triplo majus est. Inutilis autem hæc proportionis doctrina, per se satis implicata est in jure; uti enim virtutes ad disciplinam juris non pertinent, ita nec proportiones, quæ circa voluntatem versantur.

Ex quibus proinde denuo concludo, in tractatu de jure naturæ distinctionem inter justitiam commutativam & distributivam, item inter proportionem arithmeticam & geometricam, nullum usum habere.

Proportionis) „ Hæc proportio usum ha„ bere potest in jure, at non qua justitiæ „ species, sed eodem modo ut agrimensura.

Ex eorum genere est quæ sæpe locum habet, non semper) Imo nunquam: nam geometrica in Ethicis quidem locum habere potest, quia ipsa proportio perfectio est, non in juris disciplina. Arithmetica in neutra.

Differt tali proportionum usu sed materia circa quam versatur.) „ Versatur autem ex „ hypothesi Auctoris justitia explerrix circa „ facultatem, seu id quod cuique suum est, „ adeoque circa jus proprie & stricte sic di„ ctum. *h.* §. *n.* 1. Justitia autem attribu„ trix

„ trix circa virtutes, quæ aliis hominibus „ utilitatem afferunt. *ibid.*

Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata) Societas indubie pertinet ad justitiam expletricem, & tamen ibi distinctio fit juxta proportionem geometricam; certissimo indicio hanc proportionem non esse propriam justitiæ attributrici. Ego plus dico, æqualitatem, quæ in societate est, non oriri ex natura proportionis, sed ex ipsa justitiæ essentia, quia cuique pro rata lucrum debetur. Non ergo hæc distributio est ex aptitudine, seu ex merito alicuo; sed ex necessitate juris, quia ex re sua id lucrum ei debetur: non quia *id ei convenit*, (quod est æquale juxta aptitudinem *vid.* §. 7.) sed quia suum est, adeoque ad *facultatem moralem perfectam* pertinet.

Ponamus igitur socios fundum trium jugerum communem habere, ita ut alter duas, alter unam saltem partem pro indiviso habeat. Si jam ex hoc communi fundo 30. fructuum nomine nascuntur, prior 20. posterior 10. saltem consequitur; non quia hic aptitudo, vel meritum, vel convenientia subest; sed quia duas partes jugerum habet, adeoque duas partes fructuum, tamquam e re sua, consequi debet.

Non alia quam simplici commensione attributio fiet) Recte hic ait Auctor, aliquando nullam esse proportionem in justitia attributrice, si scil. unus tantum aptus inveniatur: quia non est proportio ubi non sunt plures numeri.

3. *Attributricem versari circa res communes, expletricem circa res singulorum*) Quidam interpretes Aristotelem corrigere voluere, quia usum proportionum, ex sensu Aristotelis, vel nullum vel promiscuum deprehendebant; Unde aliam excogitarunt differentiam; scil. justitiam expletricem versari circa res singulorum, attributricem vero circa res communes.

At neque hactenus aliquis est proportionum usus: quia necessitas restituendi res singulorum æque est ex justitiæ essentia, ac necessitas restituendi res communes: utrobique res nobis tribuitur non ex proportionis alicujus ratione, sed quia res nostra est, vel in totum, vel pro parte.

Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet) „ Etsi igitur legatum ad res singulorum pertineat, non „ tamen spectat justitiam expletricem; quia „ tota res dependet ab arbitrio legantis; „ qui pro lubitu suo etiam inæqualiter di„ sponere, & uni plus, alteri minus re„ linquere potest & solet. Adeoque verum „ non est, justitiam expletricem versari circa „ res singulorum.

Et civitas, quæ de communi reddit, non nisi expletricis justitiæ officio fungitur) Civi„ tas enim, quæ debitum publicum solvit „ ex communi pecunia, explet justitiæ re„ gulas, dum suum cuique tribuit, adeo„ que verum non est, justitiam attributri„ cem versari circa res communes.

Recte hoc discrimen notatum est a Cyri magistro) Xenophon *in Cyropædia L.* 1. *p.* 9. refert, Cyrum casum sibi propositum male decidisse, & ideo a præceptore castigatum fuisse: Casus autem hic erat: Puer magno corpore, qui parvam tunicam habebat, alii puero parvo corpore, sed tunicam magnam habenti eam exuit, suaque permutare cogit: Cyrus id approbavit, convenientibusque esse judicavit, ut uterque aptam haberet tunicam. Sed a præceptore percussus & monitus est, ita se judicare potuisse si *de convenientia* quæreretur; at cum judicandum sit *utrius sit tunica?* de justa possessione, & quod cujusque sit, statuendum fuisse.

AD §. IX.

„ AUCTOR vocem *juris naturalis* tri„ plici sensu sumi ait, (*Vid. supr. seq.* §. „ 3.) 1. pro eo quod justum est: vid. §. „ 3. 2. pro qualitate morali quæ personæ „ competit ad habendum vel agendum; „ (sive jus illud ex facultate, sive ex a„ ptitudine oriatur) *Vid.* §. 4. *& seq.* 3. „ pro præcepto seu lege, unde homines „ obligantur ad agendum tum ea quæ fa„ cultati, tum ea quæ aptitudini conve„ niunt. *Vid.* §. *b.* Duas priores significa„ tiones hactenus explicavimus, jam de ter„ tia juris significatione agemus.

Est & tertia Juris significatio, quæ idem valet quod lex] Nos duplicem juris in genere speciem fecimus, *permissivum* nimirum & *præceptivum*: ad priorem referri possunt duæ priores Auctoris significationes. *Vid.* §. 3. & 4. Hic de posteriori specie agit.

Additio.

„ Nostram de significatione vocis *juris* „ sententiam explicavimus supra ad §. 3.

Quæ idem valet quod lex] Seu præceptum ad

ad cujus præscriptum omnes vitam instituere debent.

Quoties vox legis largissime sumitur) Imo largissimo sensu vox legis etiam jus permissivum continet, nam inter legis virtutes refertur *permittere. d. l. 7.* Cum igitur Auctor permissiones legis hic excludat, non potest lex largissimo sensu intelligi.

Additio.

„ Mens Auctoris hæc est: Cum ei jus na-
„ turæ aliud sit *sociale* aliud *laxius*; *illud*
„ jus in specie sic dictum vocat, *hoc* im-
„ proprie & laxiori sensu. Hinc jam vo-
„ cem legis quoque duplici sensu sumi pos-
„ se ait; vel *in specie* pro regula quæ obli
„ gat ad id quod societati convenit; vel
„ *largiori sensu*, pro regula quæ obligat ad
„ id quod præterea judicio *recte* conforma-
„ to convenit: Atque hoc posteriori sensu
„ se legem naturæ intelligere, ait, quate-
„ nus obligat *ad rectum, non simpliciter ad*
„ *justum. Vid. Diss. Proœm. II. §. 2.*
„ *seq.* ¶ Eleganter Philemon apud Sto-
„ bæum serm. IX.

Non justus omnis abstinens injuriæ est,
Sed qui, nocere dum potest, abstinet.
Nec qui recusat parva, sed qui maximis
Tentatus, animi robur invictum gerit.
Nec quisquis illa quolibet præstat modo,
Sed qui dolosi nescius fuci, integra
Probitate justus esse, non credi studet.

Hinc divus Augustinus in Psalm. 118. serm 17 num. 1. *Quando autem bonum opus, quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione justitiæ, cum Deus metuitur, non amatur, serviliter fit, non liberaliter.* Et lib. de spiritu & litera num. 26. c. 14. *Mandatum si fit timore pœnæ, non amore justitiæ, serviliter fit non liberaliter: & ideo nec fit. Non enim fructus est bonus, qui de charitatis radice non surgit.*

Regula actionum moralium) „ I. e. nor-
„ ma, juxta quam homines agere vel non
„ agere tenentur, & unde constat an jure
„ an injuria agant.

Obligans ad id quod rectum est) I. e. ad id
„ quod 1. socialitati, & 2. naturæ humanæ
„ convenit: non ergo simpliciter ad ju-
„ stum, de quo mox.

Obligationem requirimus) „ I. e. necessita-
„ tem agendi vel non agendi, unde lex a li-
„ gando dicitur: Atque hinc lex a JCtis Ro-
„ manis vocatur *commune præceptum l. 1. ff.*
„ *Leg. Regula præceptrix faciendorum, prohi-*
„ *bitrix autem non faciendorum. l. 2. ff. de leg.*
„ In C. 1. *X. de Constit.* traditur, *legem esse*
„ *de præcepto, & omnino observari debere.*
„ Sane si nulla ex lege esset obligatio, sine
„ effectu foret præceptum. *Vid. diss. Proœm.*
„ *XII. §. 58. & 67.* Illam vero *obligatio-*
„ *nem* non sequi ex Auctoris principiis in-
„ ternis, quæ Deum excludunt, supra pro-
„ bavimus *prol. §. 11.* ¶ Epictetus apud

Arian. *lib. 2. cap. XI.* sic ratiocinatur. *Omniane recta esse existimas pro eo, ac cuique visa fuerit? At qui fieri potest, ut pugnantia inter se sint recta? Itaque ut aliquid recte se habeat, satis non est, ita alicui visum fuisse, quum ne in gravibus quidem librandis mensurandisque rebus nudis visis simus contenti, sed in omnibus Regulam quandam adhibeamus. An ergo in his, de quibus loquimur, Regula nulla erit eminentior, quam quod nobis ita aliquid videatur? Sed qui fieri potest, ut certa norma nulla sit vel pervestigari non possit, qua in vita humana nihil est magis necessarium?* Cum itaque natura hominis ita comparata sit, ut minime carere possit actionum liberarum norma; cumque illa norma defitura esset, neque functura officio suo, nisi *recta, certa*, & constans esset, & cum *obligatione* conjuncta: hinc sequitur quod, rejectis intellectu ac conscientia, vel ipsa voluntate nostra, quoniam neutra semper est recta, neutra certa, neutra constans atque immutabilis, extra nos inquirenda est, ac proinde dicendum, voluntatem Dei esse normam actionum humanarum, omnisque naturalis obligationis, quin & omnis justitiæ principium. Nullum quippe est ens, cujus imperium magis agnoscere tenemur, quam Deus optimus maximus, isque solus per rectam rationem, cujus ipse auctor est, aliquid promulgare potest. Neque dubitandum est, quin *recta* sit hæc norma, quoniam ens infinite bonum ac sapiens nihil velle potest, nisi quod vere bonum: quin *certissima*, quum omnibus per rationem innotescat; quin *constans*, quandoquidem non magis mutari potest voluntas Dei, quam ipse Deus, & recta ratio, per quam illam promulgavit: quin denique *obligatoria*, cum Deo justissimæ caussæ sint a nobis exigendi obsequium, & nullæ sint nobis rationes, cur illius imperio aut velimus nos subtrahere, aut possimus. At advertendum est, non omnem dei voluntatem, sed obligatoriam solummodo, pro norma actionum humanarum habendam esse. *Voluntas quippe*

Dei circa actiones rerum creatarum intelligentium, vel edendas, vel omittendas, OBLIGATORIA vocatur. Quocirca satis innotescit Grotium, aliosque a veritate aberrasse, qui jus naturę sine Deo statuerunt, & legem sine legislatore finxere. Qui paulo religiosius sunt philosophati, agnoverunt jus omne a Deo proficisci, & nil amplius justum, injustumve fore, si illum existere negetur.

Nam consilia, & quæ sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia] „ Auctor enim ad jus naturæ laxius, adeoque „ ad *legem naturæ* largissime sumptam *pro eo* „ *quod rectum est*, tantum refert eas virtutes „ quæ aliis hominibus utilitatem afferunt: „ reliquas enim virtutes ait esse præscripta „ honesta quidem, sed non obligantia. *Vid.* „ *supr.* §. 8. *n.* 1. Exempla sunt *in l.* 2. *c.* 7. „ §. 4. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 3. §. *n.* 6. 1. *L.* 2. *c.* 13. „ §. 8. *L.* 2. *c.* 14. §. 6. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 10. „ §. 12. *n.* 1. & 2. *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. „ quæ plenius examinavi in *Diss. proœm.* „ *II.* §. 9. ubi simul demonstravi, omnes virtutes referri debere ad ea quæ honesta „ sunt, eoque obligantia: *dict. diss.* §. „ 36.

Legis aut juris nomine non veniunt] Quia nullam necessitatem agendi vel non agendi hic subesse statuit.

Permissio autem proprie non actio est legis, sed actionis negatio] Imo concessio superioris est vera actio, atque hinc etiam permissio inter actus legis refertur *in l.* 7. *ff. Legib.* *junct. l.* 238. *V. S.* Permissio ergo non est negatio actionis, sed prohibitionis & præcepti.

Additio.

„ Permissio omnino est pars legis, ejusque actio: Dum enim lege naturæ prohibe- „ tur, ne jus aliis naturali ratione quæsitum „ auferatur; dum, inquam, præcipitur, „ ut jus suum cuique tribuatur, necessario „ sequitur jus habendi vel agendi lege permissum esse eis, quibus id absque injuria „ auferri nequit. Atque hinc JCti Romani „ merito inter virtutes legis posuere, *permittere*, L. 7. *ff. Legibus*. At inde non propria „ species *juris permissivi* efficitur, sed permissio illa; i. e. facultas agendi lege approbata, est *objectum* legis; cujus *effectus* est, „ ut alii jus hoc, ex permissione & concessione divina cuique quæsitum, tribuere te- „ neantur.

Nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat, ne impedimentum ponat] „ Omnis „ igitur permissio legis infert obligationem „ intuitu alterius, ne turbet eum cui ali- „ quid lege permittitur. *Vid. Dissert. proœm.* „ *XII.* §. 48.

Ad rectum obligans non simpliciter ad justum] „ Auctor voce *recti* non tantum jus „ sociale, sed & jus naturæ laxius comprehendit, i. e. aptitudinem seu virtutum „ regulas: quia obligatio inde oritur in- „ tuitu Dei.

„ Exemplum quod Auctor affert de lege „ Zaleuci, quæ vinum bibere prohibet, „ non pertinet ad jus naturæ, sive stricte „ sic dictum, sive laxius, (nam neutro ju- „ re vinum bibere prohibitum est) sed ad „ jus civile quod etiam leges de actibus, „ qui in vitium deflectere possunt, statue- „ re potest & solet.

Jus hac notione non ad solius justitiæ, sed aliarum &c.] „ Sensus est, jus, quatenus „ pro lege sumitur, continere non tantum „ id, quod *proprie & stricte dicto sensu justum*, i. e. societati conveniens est; sed „ & quod *laxiori sensu* naturæ humanæ, „ seu judicio recte conformato conveniens, „ eoque *rectum* est.

Sed & ad aliarum virtutum materiam pertinet] „ Nimirum ad earum, quæ aliis ho- „ minibus utilitatem afferunt, ut liberali- „ tas, misericordia. &c. *Vid. sup.* §. 8. *n.* 1.

Attamen ab hoc jure quod rectum est, laxius justum dicitur] „ Non tantum continens „ *jus sociale*, sed & *jus naturæ humanæ*: „ non tantum facultatem, sed & aptitudinem: adeoque non tantum jus stricte sic „ dictum, sed & virtutum regulas.

„ Systema Grotii de jure *naturæ laxiori*, „ seu *naturę humanę*, exposuimus in *dissertatione proœmiali* II. ejusque compen- „ dium exhibuimus *in notis ad proleg.* §. 8. ubi „ simul demonstravimus hanc partem juris „ naturalis continere *officia hominum erga* „ *Deum*; ejusque fontem non esse judi- „ cium recte conformatum ad discernenda „ utilia ab eis quæ sunt noxia, (ut Grotius docet:) sed voluntatem Dei qui vult „ coli; quod jus Dei est, adeoque ei tribui „ ab hominibus debet. *dict. dissert. proœm.* „ *II. usque ad finem.*

Juris ita accepti] „ Scil. largiori sensu, „ quatenus sumitur pro eo quod *rectum* „ est. 2

Optima partitio est] „ Auctor *jus* quatenus „ pro *lege* sensu largissimo sumitur i.e. qua-

„ te-

„ tenus humanum genus obligat ad id *quod* „ *rectum* est; (& quod continet 1. jus naturæ sociale; 2. jus naturæ laxius; 3. jus divinum voluntarium: nimirum Adamiticum, Noachicum, & legem Evangelii: 4. jus gentium voluntarium, quod secundarium vocari solet) dividit in jus *naturale* & *voluntarium*. Priora duo jura refert ad jus *naturale*: duo posteriora ad jus *voluntarium*. At hæc partitio vera non est, quia jus tale *voluntarium*, diversum a *jure naturæ* non existit: Quod de jure divino voluntario probavimus in *Differt. proœm III.* & de jure gentium voluntario in *Diff. proœm. IV.* Vide inferius quæ passim in hac re adnotabimus.

Ut sit aliud jus naturale] „ Quo non tantum jus sociale seu facultas, sed & aptitudo i. e. virtutum præcepta continentur: uti plenius videbimus §. *seq.*

Aliud voluntarium] „ Idque vel divinum vel humanum: de quo infra §. 13. *seq.*

Quod ille legitimum vocat] „ Legitimum Aristoteli dicitur, quod lege civili statutum est: adeoque plane alio sensu Aristoteles jus voluntarium naturali opponit.

Legis vocabulo strictius posito] „ Vox *legis* largiori sensu, quo Auctor eam sumit, nova & incognita est; nec ullus JCtorum eam eo sensu accepit. Aristoteles autem proprie vocem legis hic sumsit pro lege civili, quam opponit naturali.

Constitutum] „ Scil a superiote seu magistratu.

Idem discrimen apud Hebræos reperire est] „ Non eo sensu quo Auctor discrimen id facit; quasi aliud sit *jus naturale*, tum *sociale* tum *laxius*; aliud jus *voluntarium*, i.e. divinum universale, & gentium: Neutrum enim Hebræi agnoscunt, sed ex sensu Aristotelis distinguunt inter jus naturæ, & forense, i. e. legitimum.

חקים] „ A voce חק, i. e. *definitio*, unde mandata Dei dicuntur חקים *definitiones*, seu præcepta. Vide late *Coccrii lexic. dict. voc.* Intelligunt autem vocem hanc, (quatenus eam distinguunt a lege naturali,) de lege ceremoniali & forensi; non de aliquo jure divino universali. Vide omnino *Selden. de J.N. & Gent. lib.I. C. 8. f.* 100. 101. 103. & *C.* 10. *f.* 119.

Δικαιώματα] „ Per hanc vocem intelligunt speciatim mandata Dei de externis ceremoniis *Schrevel. Lexic.*

Ἐντολὰς] „ Mandata, ab ἐντέλλομαι mandatum impono. *Schrev. Lexic.*

Hellenistæ], I. e. LXX. interpretes: de quibus late agit Seldenus de J. N. & Gent. in indice, *voce Hellenistæ*.

AD §. X.

„ **AUCTOR** definit hic jus naturale *laxiori sensu* sumtum; quatenus continet & *facultatem*, quæ solius *societatis* intuitu jus est, & proprie jus dicitur; & *jus laxius*, quod ad virtutum materiam pertinet: & quatenus opponitur juri divino voluntario. *Vid.* §. *præc.*

Est dictatum rectæ rationis] Formula hæc nimis indefinita est, nam 1. hoc ipsum est quod quæritur, quid dictet recta ratio esse principium juris naturæ? Ita quod quæstionis solvendæ causa affertur & respondetur, est ipsa quæstio. Quæritur, inquam, quodnam sano intellectu, seu recta ratione, sit principium adæquatum juris naturæ? Et respondetur, quod conveniens est humano intellectui seu rectæ rationis dictato. Idem scilicet per idem, incertum per æque incertum, & perpetua principii petitio. Sane 2. ita nulla ars, disciplina, aut scientia est de cujus principio quæritur, quin in promtu sit responsio, quod intellectui humano convenit; quod dictat recta ratio &c. Sed & nullum esset opificium de cujus peritia, imo nulla prope res, de qua quid sit quæritur, quin parata posset esse responsio, esse id quod dictat recta ratio. Sed & 3. intellectus humanus, vel recta ratio, non est causa ut aliquid bonum vel malum, justum vel injustum sit; sed contra: cum aliquid est bonum vel malum, justum vel injustum, ea causa est quod recta ratio id tale judicet, id ergo prius demonstrandum aliunde est: Naturam igitur invertunt, qui rectam rationem faciunt regulam rerum, cum e contrario res, earumque formæ & species, dent regulam intellectui. Denique & 4. periculosa est hæc definitio; quia etsi ratio omnibus hominibus sit communis, conclusiones tamen ejusdem rationis aliquando fallunt. Sæpius enim homines recte se intelligere eredunt & asserunt, adeoque quilibet dictatum suum rationi conveniens esse statuet; eoque modo quilibet se ab omni facinore excusare & tyranni inprimis a tyrannidis vitio se liberare poterunt.

Additio.

„ Auctor *dictamen rectæ rationis* non indefinite hic ponit, nedum pro *causa obliga-*

„ *ligationis* illud affert : sed supponit *existere in nobis appetitum societatis, & judicium recte conformatum* &c. ac inde concludit, *omnia ea esse juris naturalis quæ ratio nobis indicat illis esse convenientia aut disconvenientia* : Recta ratio igitur Auctori nihil aliud est quam instrumentum cognoscendi ea quæ conveniunt naturæ rationali, tum sociali tum humanæ.

„ Nos alibi demonstravimus, rectam rationem quidem verum & unicum esse modum cognoscendi juri naturæ : *Vid. Proleg.* §. 3. *pag.* 6. at simul demonstravimus eam ignorare societatem humanam, adeoque *jus naturæ sociale*; Sed & perfectionum regulas, seu *jus naturæ laxius*, plane non sequi ex judicio recte conformato ad discernendum utilia a noxiis, probavimus in *Diss. Proœm. I. §.* 18. *seq. & Diss. Proœm. II.* §. 23. *seq.* Obiter autem hic notamus, Grotium per *rectam rationem* non intelligere *auctorem rationis*, uti Becmannus putat in not. *b. fol.* 12. quia, ex hypothesi Auctoris, recta ratio indicat convenientiam aut disconvenientiam cum natura sociali & humana, etsi daretur Deum non esse. *Prol.* § 11.

Ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa ratione naturali] Auctor fontem juris naturalis indeque sequentis obligationis erronee constituit *custodiam societatis humano intellectui convenientem* : utpote quod late refutavimus in *Prodr. jur. gent. Exerc.* 1. §. 47. *seq.* Rectius definimus jus naturale, *quod Auctor naturæ*, i. est. Deus, *inter homines constituit*, quo sensu JCti quoque id definiverunt : quod ratio naturalis, sive providentia divina, inter omnes homines constituit; §. 1. §. 6. *Inst. I. N. G. & C.* unde jus naturæ a gentibus quoque Deo adscribi solet. *Instas*, de eo non dubitari Deum auctorem esse juris naturalis, sed quæri saltem quid natura Deus inter homines constituerit? At 1. omnino de eo dubitatur, quia Grotius existere ait jus naturæ, etsi daretur, Deum non esse : sed & 2. in quæstione quid Deus voluerit, verum non est eum nihil aliud constituisse, *quam ut homines custodiant societatem*; nam præterea infinita alia voluit, quæ voluntas ex factis elicitur : quæ exposuimus in *Pos. V.*

Additio.

„ Auctor hac definitione non saltem convenientiam cum natura sociali, sed & convenientiam cum natura humana comprehendit; Nam duplicem rationem naturalem statuit, *socialem* scilicet & *humanam*, hinc duplex quoque ei dictamen est rationis, eoque duplex jus naturæ. *Prol.* §. 8. §. 9.

„ Omnes igitur actus, qui conveniunt *naturæ sociali*, & tendunt ad custodiam societatis juxta dictamen rectæ rationis, Grotio justi dicuntur jure proprie & stricte sic dicto, i. e. jure *sociali*. Qui vero conveniunt *naturæ humanæ*, i. e. *judicio recte conformato ad eligendum ea quæ delectant aut nocent*, justi ei dicuntur jure naturæ *laxiori* : Adeoque omnes actus, qui repugnant naturæ *societatis*, injusti sunt jure proprie sic dicto, i. e. *jure sociali* : *vid. supr.* §. 3. & qui repugnant *naturæ humanæ* injusti sunt *jure laxiori*. *Vid. Prol.* §. 9.

„ Nos sæpius jam notavimus, *jus sociale & jus laxius* ex sensu Auctoris admitti non posse : adeoque jus naturæ nullo modo in convenientia sive cum natura sociali, sive cum natura humana consistere : Jus naturæ quatenus inter homines obtinet consistit in *jussu*, *lege*, *ac præcepto Creatoris, jus suum cuique tribuendi*. Atque hac simplicissima definitione omne jus naturæ absolvitur.

Inesse moralem turpitudinem], Adeoque „ eum necessario omitti debere, quia scil. repugnat naturæ rationali, sive sociali sive humanæ.

Ac necessitatem moralem] „ I. e. necessario faciendum esse, quia scil. convenit cum natura rationali, sive sociali sive humana.

Ac consequenter ab Auctore naturæ, Deo, talem actum aut vetari aut præcipi] „ Ex prolegomenis repetendum est, Auctorem statuere, homines ad societatem, & ad sequendum judicium recte conformatum &c. obligari, etsi Deus non existeret. *Prol.* §. 8. 9. & 11. Hinc concludit Deum *consequenter* saltem actus tales vetare aut præcipere : At iisdem locis jam notavi, sententiam hanc pugnare cum pietate duplici modo 1. quod hominem subjiciat alii causæ quam Deo : 2. quod Deum ministrum faciat ejus causæ, non auctorem. Utrumque probavimus *d.* §. 11. & in sequentibus ulterius probabimus *Conf. Diss. Proœm. I.* §. 34. *seq. & Diss. II.* §. 29.

Ab Auctore naturæ] „ Nam philosophi

„ na-

„ naturam duplicem faciunt, naturantem & „ naturatam, illa ipse Deus est: Hinc Plinius ait *Nat. qu.* 45. *Vis Deum naturam vocare, non errabis : est enim ex quo nata sunt omnia. &c.* Conf. *Sen. L.* 4. *benef. c.* 7. & 8. *Proclus L.* 5 *C.* 9. *Tac. l. Annal. in fin.* Grotius auctorem naturae hoc jus probasse ex eo infert, quia ipse voluit ut talia principia in nobis exstarent. *Vid. Prol.* §. 12.

Actus de quibus tale dictatum existit]. Auctor circa praemissam juris naturalis definitionem notat, 1. actus de quibus tale dictatum recte rationis exstat, esse *per se* licitos vel illicitos; atque inde Deum non potuisse aliter statuere, sed necessario illos vel vetasse vel praecepisse: quod in *Prol.* §. *XI*. refutavimus. 2. Differre jus naturae a jure divino voluntario in eo, quod, uti dictum, Deus *illud* non potuerit aliter statuere, *hoc* vero non nisi ex liberrima voluntate sequatur; *infr. n.* 3. At itidem in Prolegomenis jam dictum est, omnia jura naturae ex liberrima Dei voluntate sequi, neque tale jus, quod *per se* actus licitos vel illicitos faciat, existere. 3. Quaedam dici juris naturalis reductive: verum cum Auctor hic nihil aliud intelligat, quam juris permissionem, supra jam notavimus facultatem agendi a natura concessam verum jus naturale esse, sed permissivum. 4. Per abusum ea quae honesta sunt, etsi non debita, juris naturalis dici; ubi bene Auctor jus & virtutem distinguit. 5. Quaedam dici juris naturalis quae factum hominis supponunt, uti dominium; *infr. n.* 4. sed ex infra dicendis apparebit, etsi illa acquirantur facto humano, tamen jus acquirendi seu facultatem immediate a natura concessam esse. 6. Jus naturae habere intrinsecam bonitatem, adeo ut nec a Deo mutari possit: de *quo n.* 5. & *seq.* 7. Dari jus naturae pro certo rerum statu. *Vid. n.* 7. Quod ibidem refutabimus.

De quibus tale exstat dictatum] „ Circa quos ratio indicat inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem.

Debiti sunt] „ Si scil. conveniunt cum natura rationali.

Aut illiciti], Si scil. disconveniunt cum natura rationali.

Per se] „ I. e. etsi detur Deum non esse; adeoque Auctor putat homines inter se ex appetitu societatis humanae, & judicio discretivo obligari potuisse etsi Deus non existeret: indeque Deum saltem consequenter ea jura approbasse. Quam sententiam jam in praecedentibus refutavimus. *Add Prol.* §. 11. ¶ Jus naturae sine Deo concipi nequit, nec sine legislatore lex fingi potest. Ipse Deus ad Justitiam incitaturus Abrahamum: *Ego*, inquit, *sum Deus sibi sufficiens, vel omnipotens: ambula coram me, & esto integer*. A Deo itaque proficiscitur, & si illum existere negetur, nihil jam amplius justum injustumve foret.

Atque ideo a Deo necessario praecepti aut vetiti intelliguntur] Celebris haec quaestio est, an actibus hominum jure naturae insit intrinseca turpitudo, aut necessitas moralis, propter quam a Deo necessario praecepti aut vetiti sint? Ita Grotius sentit *h.* §. 10. & jure naturae vetita non ideo turpia esse existimat, quia Deus vetuit, sed Deum vetuisse quia per se sunt turpia. Quem recte improbat *Puf. L.* 2. *c.* 3. §. 4 sed rem non evolvit. Etenim Deus, ut summum bonum, cujusque voluntas in se perfectissima, sui ipsius i. e. omnis boni & perfecti regula ac norma est; atque hinc quae vetat & ideo turpia sunt quia Deus vetuit, & vetuit ille, quia sunt turpia; Nihilque magis impium Deoque indignum videtur, quam fingere aliam Dei regulam quam Deum; aliam boni perfectique mensuram ac amussim, quam ipsum illud summum bonum & perfectum; aliud aequi bonique principium, quam Ens illud summum, quod omnium rerum ac entium Ens, causa, ac regula est. Secus est in legislatore humano, cujus norma non sola voluntas est, sed salus populi, seu bonum publicum: quia hi sunt fines imperii ipsi a Deo commissi, de quo mox. At Deus ubique ipse est sanctissimum suae voluntatis exemplum, & suae ipsemet regulae perfectissimus Auctor. Vid. Exercit. nostram I. ad Grot. quae exstat. *Vol. II. Disp. p.* 1406.

Additio.

„ Coepi jam dicere in *Proleg.* §. 11. Ex doctrina de intrinseca bonitate juris naturalis varias inferri conclusiones, quae salva pietate consistere non possunt.

„ Rationes hujus rei adeo sunt evidentes, ut vix demonstratione opus habeant; nam 1. si actibus moralibus talis inesset bonitas aut turpitudo intrinseca, quae a Deo non dependeret, sequeretur, Deum non esse causam omnium rerum quae exi-

„ xistunt', sed causam esse extra Deum,
„ Deo vel superiorem vel coævam, in quam
„ Deo nullum jus est, ut Deus potius e-
„ jus legem sequi teneatur. Adeoque 2.
„ Deus, qui est ens liberrimum & inde-
„ pendens, alligatus esset ad illam legem,
„ eamque necessario approbare teneretur,
„ nec improbare posset: adeoque vel sub-
„ jectus illi causæ, unde intrinseca boni-
„ tas oritur, esset, vel saltem ejus mi-
„ nister. Porro & 3. non potest doceri quid
„ sit illa intrinseca bonitas: Equidem, Au-
„ ctor ait eam consistere in convenientia
„ aut disconvenientia cum natura rationa-
„ li, i. e. in custodia societatis, & in ob-
„ servatione eorum quæ conveniunt judi-
„ cio recte conformato &c. *Prol.* §. 8. 9.
„ & 11. Verum prætcrea quod probatum
„ jam sit non dari socialitatem, anne hic
„ ipse appetitus societatis, & hoc ipsum
„ judicium recte conformatum, (fatente
„ ipso Auctore *Prol.* §. 12.) originem
„ a Deo habent? Quomodo igitur asseri po-
„ test rem, quæ tota ab arbitrio Creatoris
„ pendet, non tantum sine Deo existere,
„ sed & creaturam libertatem sui Creato-
„ ris restringendi jus habere? Præterea 4. si
„ daretur quædam bonitas intrinseca, extra
„ Dei voluntatem, Deus contraria illis
„ principiis præcipere non posset; at vide-
„ mus Deum plures actus, quos in genere
„ vetuit, certis casibus approbasse: certissi-
„ mo indicio, malitiam actuum ab ejus
„ voluntate dependere. Idque 5. ipsi fa-
„ tetur Auctor, licet verbis neget; docet
„ enim in §. *seq. Si quem Deus occidi præ-*
„ *cipiat, non licitum fieri homicidium, quod*
„ *vitæ & rerum supremo arbitro, fit:* Si
„ igitur Deus voluntate sua efficere potest,
„ ut id quod in aliis casibus est homici-
„ dium, adeoque ex ratione sociali prohi-
„ bitum, in hoc casu non ita dicatur; se-
„ quitur necessario, quod actuum bonitas
„ & malitia a sola Dei voluntate depen-
„ deat: & hoc est quod contendo; extra
„ prohibitionem Dei omnia esse indifferen-
„ tia. Sane 6. supra jam probavi omnes
„ gentes solum Deum auctorem & origi-
„ nem juris facere; adeoque extra Deum
„ jus naturæ concipi non posse. Loco om-
„ nium potest esse testimonium Anaxago-
„ ræ, qui, licet indiscrete nimis, asseruit
„ non ideo Deum quid velle quia justum
„ est, sed ideo justum esse quia Deus vult.
„ *Vid. Grot. in not. b. Add. Prol.* §. 3.

¶ Falsum quidem est actionem ullam in-
trinsecus, & antecedenter ad legem, ju-
stam esse. Ad actiones quippe justas impel-
pellimur obligatione externa, quæ consistit
in voluntate entis, cujus agnoscimus im-
perium, quodque actiones quasdam sub co-
minatione pœnæ aut prohibet, aut præci-
pit. Quum autem talis voluntas sit lex;
sequitur inde, quod nulla actio esse potest
justa aut injusta sine lege; adeoque non da-
tur actio justa intrinsecus & antecedenter
ad legem, sed eo quod legi convenit, ideo
justa habetur; quemadmodum etiam inju-
sta dicitur actio, quæ legi refragatur, at-
que hinc omne peccatum ἀνομία scilicet
legis transgressio, vocatur *I. Epist. Joan. III.*
„ Atque hinc plerique fere interpretes Au-
„ ctorem hic corrigunt. *Vid. Pufend. de J. N. L.*
„ *2. c. 2. §. 4. & L. 1. c. 2. §. 6. J. Bœcler. innot. ad*
„ *Grot. p. 136. Conf. Selden de J. N. L.* 1. *c.* 8.
„ Neque huic sententiæ *obstat* 1. quod ta-
„ men omnes consentiant jus naturæ esse im-
„ mutabile, quod verum non esset, nisi
„ intrinseca ei inesset bonitas. Resp. conse-
„ quentia fallit. Jus naturæ ex libera Dei vo-
„ luntate oritur, at postquam semel statuit
„ jus tale, illud mutare non potest, non
„ quia per se & extra Dei voluntatem jus
„ illud existit; sed quia quod Deus semel
„ voluit ex natura suæ perfectionis nolle
„ amplius nequit. ¶ Jus naturæ non mi-
nus est immutabile quam ipsamet recta ra-
tio, quæ non potest non semper eadem sui-
que similis esse. Quocirca cum tum rectæ
rationis, tum revelationis idem sit auctor,
multa non solum, quæ recta ratio dictitat,
observantur in sactis literis repeti, sed &
miram esse utriusque juris consonantiam;
nec quidquam Deum in sanctis pandectis
vel præcipere vel prohibere, quod juri
per rectam rationem promulgato adverse-
tur.

„ Neque 2. *obstat*, quod rerum verita-
„ tes sint æternæ, ita ut nec Deus effi-
„ cere possit, ne bis duo sint quatuor,
„ quod non nisi ex intrinseca bonitate oriri
„ potest. Resp. totum arcanum cur bis
„ bina sint quatuor, ita ut nec Deus ali-
„ ter facere possit, hoc est: quia bis bina
„ & quatuor idem plane significant, eun-
„ demque numerum, scil. quatuor unita-
„ tes. Si ergo Deus assereret bis bina non
„ esse quatuor, sed quinque, mendacium
„ diceret: eodem modo ac si assereret a-
„ quam esse ignem, hominem esse bovem.
Pur-

„ Pugnat igitur hæc assertio cum perfectio„ ne divina, non quia numero huic æter„ na bonitas inest, (frustra enim de boni„ tate & malitia æterna in ordine nume„ rorum quæritur) sed quia Deus falsum „ asserere nequit. *Vide omnino infra n. 6.* „ Eodem recidit quod Leibnitzius no„ bis olim opposuit: *Uti proportionum & qualitatum, ita & æquitatis & convenientiæ regulas æternis rationibus constare.* Nam „ per proportionum & æqualitatum regu„ las nihil aliud intelligit quam Brocardi„ cum illud, Deum non posse efficere ne „ bis duo sint quatuor; cujus rationem jam „ explicavimus, quia scil. Deus falsum no„ men rei attingere, vel rem facto contra„ riam allegare non potest; quæ necessitas „ non est extrinseca, sed fluit ex ipsa per„ fectione divina, quæ Deum mendacii red„ dit incapacem.

„ Neque 3. *obstat* quod Leibnitzins ex li„ bera illa Dei voluntate inferat, Deum ita „ jubere posse ut aliquis solius voluptatis suæ „ causa e.g alios homines cruciet. Nam resp. „ si Deo nulla alia permittendi causa est, „ quam ut pessimi nebulonis voluptati grati„ ficetur, pugnat id cum perfectione Dei. A„ lias autem Deus, vi summi quod in crea„ turam habet dominii, (de quo plenius age„ tur infra) hoc posse exemplo Jobi discimus, „ quem cum innocentem cruciare volupe erat „ Diabolo, Deus ei cruciandum bis permit„ tit. *Job.* 1. *v.* 2. At ejus unica & sola „ causa non fuit voluptas Satanæ, nec pugna„ bat id cum bonitate Dei, ut eventus do„ cuit. Accedit, quod cum nemo coram „ Deo innocens sit, Creator noster pro lubi„ tu per morbos & cruciatus vitam nobis au„ ferre possit; nec misericordiæ ejus aliquid „ detrahitur: Longe enim cruciatus illi infra „ id sunt quod meriti sumus, & satis ampla „ adhuc peccatorum seges superest in homi„ nibus, in quibus misericordiæ Dei infinitæ „ locus est. Sed & perfecta demum meritorum „ pensatio alteri vitæ reservata est, nec ante „ plenarie fieri potest, quam homines actio„ num, quibus merentur, finem morte fe„ cerint, earumque adeo mensuram impleve„ rint. Tum enim demum modo perfectissi„ mo Deus compensare cujusque merita, & „ pœnas distribuere ac præmia potest, quæ „ ex perfectione divina virtuosis vel malis „ debentur.

Distat hoc jus non ab humano tantum jure] „ Scil. a jure gentium voluntario, quod „ alii secundarium vocant, de quo agetur „ infr. §. *XIV.* Verum cum nec jus natura„ le intrinsece bonum, nec jus gentium „ voluntarium detur, frustra de horum ju„ rium differentia quæritur.

Sed & divino voluntario] „ Notam, qua „ distare Auctor ait jus naturale a jure divino „ universali, hanc constituit: quod *jus naturale*, (quod ex appetitu societatis huma„ næ, & judicio recte conformato &c. oriri „ ait,) intrinsece bonum sit, i. e. ex prin„ cipiis internis fluat, indeque a Deo ne„ cessario probari debeat, adeo ut nec mutari „ ab eo possit: cum e contrario *jus divinum voluntarium* a libera voluntate divina pen„ deat; adeoque non necessario, sed pro „ ejus arbitrio a Deo statuatur, indeque pro „ lubitu a Deo mutari possit. Sed & hæc nota „ fallit: Nam 1. verum non est dari jus natu„ rale intrinsece bonum. 2. Diximus omnia „ jura naturæ ex liberrima voluntate divina „ oriri, indeque omne jus naturæ esse divi„ num voluntarium. *Vid. proleg.* §. 12. De „ jure divino voluntario ex sensu Auctoris „ plenius agemus infra §. *XV. Conf. Differt. proœm. III.*

Quæ per se, aut suapte natura aut debita aut illicita sunt], „ Quia scil. repugnant vel „ societati humanæ, vel judicio recte con„ formato ad discernendum ea quæ dele„ ctant vel nocent.

Sed vetando illicita, præcipiendo debita facit] „ Adeoque quæ ideo justa sunt quia „ Deus ex libera sua voluntate ea præcepit; „ cum jus naturale ideo Deus voluerit, „ quia subsistit etiam remoto Deo, & quia „ per se & intrinsece justum est.

Quædam ejus juris non dici proprie, sed reductive] Auctor supra §. 9. jam notavit 3 permissionem non esse actionem legis, indeque eam ad præcepta juris naturæ non pertinere; At reductive eam ad jus naturale referri posse ait, quia scil permittente aut saltem non repugnante lege naturæ quædam peraguntur: Verum ibidem jam dictum est, permissionem esse veram juris naturalis artem, homines enim quicquid agunt, agunt vel ex concessione Creatoris, vel ex præcepto ejus: utraque voluntas facit jus naturæ: Unde jus naturale dividitur in permissivum & præceptivum.

Additio.

„ Notavimus supra § 3. *n.* 1. ea quæ jure „ naturæ permittuntur, esse *juris naturalis proprie sic dicti*; quia supponunt jus, seu „ fa-

„ facultatem habendi vel agendi, a Creatore concessam esse i. e. licite ea fieri posse; Diximus hanc ipsam permissionem esse actionem legis, non actionis negationem. Imo diximus *jus naturę* alio sensu sumi non posse; quia hoc sensu legem quoque naturæ continet, i. e. jussum Creatoris ut jus, quod cuique suum est, cuique tribuatur.

Sicut justa modo diximus, quę injustitia carent] „ I. e. quæ naturæ sociali non repugnant; nam *justa* tunc dici ait negante magis sensu quam ajente. *Vid supr.* §. 3. & *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *in fin.* At *dicto* §. 3. notavimus, ea quæ justa sunt, i. e. quæ jure permittente eoque licite fiunt, non reductive, sed vere & proprie justa esse; eoque solo sensu jus naturæ sumi posse.

Interdum etiam per abusionem ea quę ratio honesta esse indicat] Auctor hic ea quæ virtutis sunt a jure bene distinguit.

Additio.

„ Auctor ad ea quæ ratio honesta esse indicat etsi non debita, refert honesta quæ non in puncto consistunt, sed latius spatium habent, & sine turpitudine omitti, vel aliter fieri possunt. *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. Nam Grotius distinguit inter eas virtutes, quæ aliis utilitatem afferunt, & inter eas quæ honestatem saltem præ se ferunt, & commendantur: *Prol.* §. 30. *l.* 1. *c.* 1. §. 8. Priores refert ad præcepta juris naturæ, scil. laxioris. *Vid. sup.* §. 8. *n.* 1. *junct.* §. 9. *n.* 1. Posteriores autem a jure naturæ excludit, *ibid.* easque abusive ad præcepta referri ait. *Vid.* §. *h.* & *l.* 2. *c.* 14. §. 6. *n.* 1. At verius est, has quoque virtutes ad *jus naturę* pertinere. *Vid. Dissert. proœm. II.* §. 9. *&* 28.

Aut oppositis meliora, etsi non debita] „ Multa enim licite fieri posse ait, quæ honestius omittuntur: quod exemplis illustrat Auctor *L.* 3. *c.* 3. §. 6. *n.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 1 *c.* 10, §. 1. *&* 2.

4 *Quę citra voluntatem humanam existunt*] „ Adeoque quæ natura præcipit citra voluntatem hominum: eoque Auctor refert jus utendi rebus communibus ante divisionem. *Conf. l.* 2. *c.* 2. §. 2. *seq.* & jus privata vi agendi ante institutas facto hominum civitates: *L.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 2. *&* *c.* 4. § 2.

Quę voluntatis humanę actum consequuntur] „ Adeoque ubi natura aliquid præcipit ex suppositione; si scil. homines voluerint, quod exemplo dominii & judiciorum nunc illustrabitur,

Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit] Quia scil. dominium per occupationem demum acquiritur. At cum per dominium non actus sed jus intelligatur, hoc omnino a natura est: exercitium autem hujus juris demum supponit hominum actiones.

Additio.

Ex hypothesi Auctoris res terræ ab initio „ fuere communes, adeo, ut singulis nulla in eas proprietas sed solum jus utendi re, ut communi, competierit. Multiplicato autem genere humano, homines communi consensu res communes divisisse, & non divisarum occupationem tacite permisisse fingit; indeque concludit, ex hac demum voluntate humana cuique rem propriam factam, dominiaque voluntate & facto hominum demum introducta esse. *Vid. L.* 2. *c* 2. §. 1. *n.* 5. *l.* 2. *c.* 2. §. 2. *n.* 4. *&* 5. *l.* 2. *c.* 9 §. 1. *n.* 2.

„ At in *Dissertatione proœmiali I. Cap. fin.* late probavimus, 1. verum non esse res ab initio fuisse communes: 2. fabulam esse, quod de divisione rerum communium, & de tacita concessione occupandi res non divisas, fingit: 3. jus dominii ab ipsa natura esse, & jus occupandi res nullius cum ipso genere humano originem cepisse. Aliud exemplum, ubi Auctor jus naturale de iis agere statuit *quę voluntatis humanę actum consequuntur*, occurrit in *judiciis*. Nam ex Grotii hypothesi jure naturæ unicuique privato competit jus suam alteriusque injuriam vindicandi; at, quia multæ inde confusiones orituræ fuissent, fingit, genus humanum consensisse, ut jus illud puniendi in civitates conferatur. Adeoque *posita hac voluntate humana*, judicia a natura orta esse ait, *L.* 1. *C.* 3. §. 1. *n.* 2. *&* *C.* §. 2. Verum hic quoque negamus, genus humanum unquam inter se constituisse ut per judicia jus statueretur. Judicia a natura patribus familias delegata sunt: hi pacto demum in civitates coiverunt, inque eas omne jus suum vi agendi contulerunt. Hactenus igitur judicia ex pacto constituta sunt, adeoque ex ipso jure naturæ, vi cujus homines de suo jure disponere possunt. Quæ latius explicavimus in *Diss. Proœm. I. c fin. & Diss. XII.*

At eo introducto] „ scil. per fictam illam divisionem, ac tacite a genere humano inductam occupationem rerum communium.

Ne-

Nefas mihi esse id eripere, te invito, quod tui est dominii) „ Imo si id demum ex pa-
„ cto & voluntate generis humani sequi-
„ tur (quæ gratis hic fingitur, nec ulla
„ ratione probari poterit) non potest dici
„ esse a natura: Cum tamen certum sit,
„ naturali ratione unumquemque vi facul-
„ tatis a Creatore sibi concessæ res terræ,
„ quæ nullius sunt, occupare, i. e. suas fa-
„ cere & dominium in eas acquirere pos-
„ se: unde necessario infertur homini rem
„ juxta voluntatem Creatoris occupatam
„ ab alio auferri non debere.

Ipsum indicat jus naturale) „ Imo pu-
„ gnat, jus naturæ, i. e. principia interna
„ id indicare, & tamen dominia ex pacto
„ & voluntate generis humani originem
„ cepisse.

Quare furtum &c.) „ Postquam scilicet
„ voluntas humana introduxit dominia.

Furtum naturali jure prohibitum) „ Dixi-
„ mus furtum prohibitum esse primævo ju-
„ re naturæ, & citra voluntatem huma-
„ nam. Cui enim concessa est a natura
„ facultas occupandi, ei etiam concessa est
„ facultas de re occupata disponendi: Sane
„ cum res terræ in nullius sint proprieta-
„ te, adeoque nullius; cuique hominum
„ competit facultas naturalis res illas oc-
„ cupandi & suas faciendi. Si igitur alius
„ hoc jus ab Auctore naturæ cuique homi-
„ num concessum turbar, rem ei auferendo,
„ i. e. furtum rei faciendo, violat jus na-
„ turæ, & invertit voluntatem Creatoris,
„ indeque tenetur ad reparationem.

„ Atque inde nulla gens fuit aliqualiter
„ morata, quæ non severe in crimen furti
„ animadverterit, ut de Ægyptiis, Scythis,
„ Judæis, Indis, Bactrianis, Arnis, Locris,
„ Persis, & ex lege Draconis id probat
„ *Tesmarus in not. hic.*

„ Neque *obstant* exempla gentium quæ
„ furta permisere, ut apud Lacedæmones.
„ *Xenoph. 4. exped. Cyri n. 335. & Libro de*
„ *republ. Laced. Plut. in Lycurg. Gell. N. A.*
„ *L. 11. c. 18.* De Germanis id tradit *Cæs.*
„ *bell. Gall. Lib. 6.* de Ægyptiis *Diod Sic. L.*
„ *2. c 3.* de Cardacis in Persia *Strabo L. 15.*
„ *in f.* Nam apud Lacedæmonienses furta
„ non impunita erant, sed si quis deprehen-
„ debatur in furto in eum animadverteba-
„ tur. *Plut. in apopht. Lac. n. 4.* Leges igitur
„ permittebant juventuti, ut auferre alter
„ alteri rem potuerit, non ob turpia lu-
„ cra, neque ad sumtum libidini præben-
„ dum, comparandamque opulentiam, sed
„ pro exercitio disciplinaque rei militaris;
„ quod & furandi solertia & assuetudo a-
„ cueret obstinaretque animos adolescen-
„ tium & ad insidiarum astus, & ad vi-
„ gilandi tolerantiam & obrependi celeri-
„ tatem, *Vid. Gell. d. l.* Neque creden-
„ dum est, rem propriam factam fuisse
„ eorum qui abstulerunt, sed vel ju-
„ dici vel sacerdotibus delata fuit; uti
„ statim de Ægyptiis exemplum affere-
„ mus.

„ Legem Persarum punitivam refert *Xe-*
„ *noph. in inst. Cyr. L. 1. pr.* Apud Ægy-
„ ptios res furtiva non acquirebatur aufe-
„ renti, sed ad sacerdotes deferri jubeba-
„ tur, quo redimi posset detracta quarta.
„ *Diod. Sic. L. 2. c. 3.*

„ *Atqui* gentes Mercurium, Deum pro-
„ tectorem furtorum fecere, adeoque na-
„ tura non videntur esse prohibita: *Lactant.*
„ *L. 5. c. 10.* Resp. hæc sententia orta est ex
„ poetarum fabulis, qui Diis suis latrocinia,
„ adulteria, cædes, &c. affinxerunt; Sane
„ ideo hæc theologia mystica ab ipsis Gen-
„ tilium Philosophis improbata fuit: Cau-
„ sam autem fabulæ de Mercurio dedisse
„ videtur, quod is præsit commerciis, quæ
„ cum omnium maxime defraudationibus
„ subjecta sint, per bonam consequentiam
„ Gentiles præsidem eum fraudis, eoque
„ furtorum, fecere.

„ Denique non *obstat*, quod res natura
„ communes sint, & jure Gentium demum
„ dominia sint introducta. *L. 5. just. &*
„ *jur.* adeoque is, qui alii rem aufert,
„ videatur suo jure communitatis uti; in-
„ deque furta non jure naturæ, sed jure
„ gentium demum prohibita videri. Resp.
„ falsum est res a natura esse communes,
„ sed sunt nullius, eoque cedunt occupan-
„ ti, i. e. occupanti fiunt propriæ; domi-
„ nia ergo cum ipso genere humano orta
„ sunt. *L. 1. ff. A. R. D* Equidem jure
„ gentium demum dominia discreta di-
„ cuntur *in d. l. 5.* At per jus gentium
„ JCtus ibi intelligit ipsum jus naturæ
„ quod ratio naturalis constituit. *Vid. l. 1.*
„ *ff. A. R. D.*

Dixit Paullus JCtus &c.) „ In *l. 1. §. f.*
„ *ff. de furt. Nam hoc natura æquum est, ne-*
„ *minem fieri locupletiorem cum alterius ja-*
„ *ctura l. 14. ff. Cond. ind.*

Natura turpe) „ *L. 12. ff. Verb. sign.* At-
„ que hinc furti damnatus ipso jure fit infa-

„ mis, etsi in sententia id dictum non sit.
„ *l.* 1. *l.* 4. §. *fin. His qui not. inf. l.* 7.
„ *in f. de Publ. jud.* §. 3. *Inst. De pœna*
„ *tem. litig.*

Deo displicere Euripides) „Vide similem
„ locum in Plauti *prologo Rudent. v.* 10.
„ *Gron. h.*

5 *Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne a Deo quidem mutari possit*) Explicavi hanc quæstionem in *Prodr. J. G. Ex. II.* §. 32. *sequ.* quam huc transcribere liceat: Verba hæc sunt: Nec minus inanis est altera illa quæstio: an Deus mutare jus naturæ possit? Etenim, cum quod Deus vult sit omnium optimum & perfectissimum, non potest aliud velle quod minus bonum, minusve perfectum est; non quod per impotentiam naturæ non possit aliter agere; sed quod per summam perfectionem voluntatis non possit aliter velle.

Blasphemiam Plinii, *L.* 2. *Hist. nat. c.* 7. (a qua nec alienus videtur *Cicero Lib.* 4. *acad. quæst. c.* 16.) sapit, cum Grotius §. 10. *n.* 5. inquit, *esse quædam ad quæ potentia Dei se non extendat: ut facere ne bis duo sint quatuor.* &c. quod stupendum videtur in tantis viris, cum revera ineptissimum & plane ridiculum sit. Decepit eos duplex abusus, qui licet ad demonstrationes morales, alterum opus, pertineat, hic tamen notari meretur.

Unus est, quod communi usu loquendi verbo *posse* ibi utimur, ubi intelligimus *impotentiam*; ut cum dicimus, *homo potest mori*, i. e. *non potest semper vivere*: Et contra, vocibus *non posse*, ubi intelligimus *potentiam*: ut cum dicitur *Deus non potest mori*, *non interire*, &c. exprimitur æternæ potentiæ & essentiæ plenitudo. Adeo vocum ludo deludi se passi sunt viri quoque egregii, ut per verba, quæ potestatem plenissimam & *omnipotentiam* significant, intellexerint *impotentiam*, & vice versa.

Alter, quod demonstrationes rerum inprimis præcedere debeat demonstratio verborum. Id vero non modo neglexere qui recens philosophati sunt, sed nec satis ea distinxere ab invicem. Quod olim, cum his studiis adhuc incumberem, me adnotasse memini in *septimis objectionibus* adversus *meditationes Cartesii*, qui cum rectissime philosophari a se, quasi ex jusso Delphico inciperet, primamque veritatem faceret *cogitantem se esse*, adversarii, qui ex Aristotele illud primum esse haurserant *idem non posse simul esse & non esse*, ejus principium liquidissimum negabant; quibus ille hoc ipso Aristotelis effato occurrere potuisset: nec ulla pugna, cum alterum sit verborum, alterum rerum principium: de quo alibi.

Ita, quod Grotius quærit, an Deus facere possit ne bis bina sint quatuor, in verbis non in facto consistit. Ais nimirum, bis bina & quatuor sunt unum idemque: utrumque scilicet quatuor unitates; uti unum & tria, pariter sunt quatuor, scilicet totidem unitates; Quæritur ergo, an fieri posset, ne quatuor sint quatuor? seu an quatuor simul sint, & non sint. Idemque est in exemplo Plinii; an Deus facere possit, ne dies præteritus sit præteritus? &c. In quibus omnibus non quæritur de possibilitate facti, sed de veritate dicti: non, an Deus possit aliquid efficere, aliquid in aliud mutare, &c. sed an statuere, ut utrumque hoc unum sit, *esse*, & *non esse*; id est, an possit falsum dicere, mentiri? & sic de omnibus contradictoriis. Unde absurdissime conjungit Grotius cum hac quæstione alteram, an Deus, quod intrinsece (ut ipse sentit) malum est, permittere possit? cui supra satisfactum est.

E contrario, ubi de vi facti quæritur, ut an Deus homicidium, furtum, &c. permittere possit? Grotius ineptissime hoc refert ad vitium verbi: quasi permittente Deo desinat esse homicidium, furtum, &c. quod verba hæc vitium sonent. Quæ hoc Viro nimis quam indigna sunt. Non enim quæritur quo nomine factum vocetur; sed, (quoquo modo vocaveris,) an permittere possit hominem occidi: rem domino invito auferri &c. Quanquam & falsum sit, verba homicidii, (quod & de fortuito aut casuali, ut vocant, dicitur, *l.* 11. §. *penult. ff. de pœn.*) significari semper vitium seu crimen. Quin vi verbi homicidium est, quoties homo occiditur.

Cæterum, res ipsa plana est: competere Deo plenam potestatem in hominum vitam, corpus, & bona, duplici jure: tum, quia omnia ipsius sunt, omniumque ipse Creator ac dominus est: tum, quia nemo hominum est quin commiserit ut mortem, aliaque mala meruisse intelligatur, & ideo de injuria queri non possit. Atque hoc jus Deus quotidie exercet immittendo, etiam piis, pestilentiam, vastitates, aliaque mortium & calamitatum mala. Verum, utitur ille hoc

hac potestate perfectissimo modo, justaque proportione, pensando bona vel mala meritis. Unde, accepto ejus mandato, non putandum satisne bonum aut æquum sit; sed pro optimo habendum quod ipse voluit. Atque ita singularis laus fuit Abrahami, quod jussus immolare filium unicum nullus hæsitaverit an Deus potuerit id jubere, & ipsi obediendum fuerit. Ita, quod Hebræorum populus bona ab Ægyptiis commodato accepta secum abstulerit, cum Dei jussus, tum Ægyptiorum impietas, & operarum tot annis indebite & acerbissime exactarum injuria, satis defendit. Atque ita de aliis.

Additio.

„ In præcedentibus demonstravimus, jus „ naturæ sine Deo nec concipi, nec salva „ ratione statui posse, *juri naturæ inesse bonitatem intrinsecam, quam Deus necessario* „ *approbare teneatur:* adeoque causam hanc, „ cur mutare Deus jura naturalia non possit, falsam esse. Immutabilitas enim juris naturalis ex plane alia oritur causa, „ quam explicavi in tract. *de princ. jur. nat. part. I. fol. 38. seq.* Voluntas enim „ Dei, utut liberrima, tamen duo necessario complectitur: tum, ut non possit „ velle, nisi quod perfectissimum est: tum, „ ut non possit mutare, quod semel voluit. Non quod causa quædam extra Dei „ voluntatem sit quæ ei necessitatem hanc „ injiciat, sed quia ea necessitas intrinseca „ est ipsi voluntati, propter summam ejus „ perfectionem. Ita ut voluntas non possit „ non velle quod perfectissimum est: Non „ quod aliunde ad id adstringatur, sed „ quod ipsa voluntas in se perfectissima „ sit: Atque ita Deus id quod optimum „ est necessario facit; non quia non potest „ aliter facere, sed quia non potest aliter „ velle.

„ Hinc explicantur facile omnia jura naturæ; quæ ad duo capita refero: sunt „ enim 1. jura inter Deum & homines, „ quæ nimirum in cultu divino consistunt, „ & ex ipsa ejus essentia summaque perfectione fluunt. Tantum jam abest, hæc „ mutari posse, ut potius contradictionem „ involveret, si Deus vellet se pro Deo „ non haberi; fieret autem hoc, si vellet „ ne coleretur, cum cultus ille sit perfectionis æstimatio: 2. jura inter homines „ ipsos; quæ nihil aliud esse ostendi, quam „ sanctissimæ hujus voluntatis placita: Hæc „ proinde mutari ideo non possunt, quia „ voluntas perfectissima etiam immutabilis „ est, cum mutatio pœnitentiam eoque „ imperfectionem inferat, & ignorationem „ pariter futuri, quæ in Deum non cadunt.

Dici tamen quædam possunt ad quæ ea se non extendit) „ Immo non potest salva pietate dici, *Deum non posse quædam agere* „ *ob defectum potentiæ; quæ a causa quadam* „ *extra Deum procedit*. Omnia facere potest Deus quæ non inferunt contradictionem vel imperfectionem: illa enim per „ essentiam Dei, hæc per ejus perfectionem agere non potest: Impedimentum „ autem hoc non est a causa quadam extra Deum, (nimirum ex socialitate, aut „ natura humana, ut Grotius existimat,) „ sed a perfectione & essentia Dei, qui „ non potest velle nisi quod perfectissimum „ est:

Quia, quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis repugnant) „ Verba hæc „ sunt, quæ tem per se satis obscuram magis implicant: dictum jam est falsum esse, *dici quædam posse ad quæ potentia Dei* „ *se non extendat;* cur autem Deus id quod „ semel voluit mutare, &, quod cum perfectione ejus pugnat, velle non possit, „ id vidimus non esse ex defectu potentiæ, „ nec a causa quadam extranea, sed ex „ ipsa essentia & perfectione divina.

Sicut ergo, ut bis duo non sit quatuor, nec a Deo potest effici) Aliud est quærere, an Deus aliquid possit mutare, aliud an Deus id, quod falsum est, possit dicere verum. In proposita quæstione non de re ejusque mutatione, sed de nomine agitur: non quæritur an res ipsa mutari, sed an bis duo quinque dici, adeoque falsum nomen rei affingi possit, licet in posteriori quæstione eadem res maneat? Et hoc merito negatur: *bis duo* enim & *quatuor* eadem res sunt; si quis hæc *quinque* vocare vellet, non rem ipsam mutat, sed aliud nomen eidem rei dat, idque falsum, & sic esset falsiloquium, quod cum perfectione divina pugnat: Et hoc sensu quoque verum est *factum infectum fieri non posse*, quia contra veritatem aliquid assereretur: scilicet factum non esse, quod tamen revera factum est. Impossibilitas ergo hic non est a re, sed ab ipsa essentia & perfectione divina: Deus enim nihil potest velle, nisi juxta naturam

 suam,

suam, i. e. id quod perfectum est. *Vid. supra num.* 1.

Ita ne hoc quidem ut quod intrinseca ratione malum est malum non sit) „ Si daretur malum aliquod per se & intrinsece, „ i. e. quod etiam semoto Deo malum esset, vera omnino esset sententia Auctoris; Deum non posse efficere ut id malum non sit, quia extra Deum causa in ipsa re foret, quæ eum impediret. Sed „ cum jam constet nihil mali esse nisi ex „ voluntate & prohibitione divina, sponte „ sequitur, otiosam hanc esse quæstionem, „ & frustra quæri an Deus velle possit ne „ id malum sit, cum non possit concipi „ malum intrinsece tale, adeoque frustra „ de ejus mutatione quæratur. Quod igitur Deus id quod malum est, i. e. quod „ sua voluntate pro tali declaravit, & ideo „ prohibuit, non possit permittere, non „ est ex defectu potentiæ quæ ex re oritur, sed ex natura perfectionis, quia „ mutatio pœnitentiam, eoque imperfectionem involveret.

Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit &c.) „ Aristoteles ait, *quædam esse quæ statim ac nominantur cum malitia conjuncta sunt*: & recte: At rationem ejus Aristoteles non ponit in principiis intrinsecis, nimirum in appetitu societatis, & „ convenientia cum ratione humana; (quæ „ obligationem inferre Grotius ait etiam „ remoto Deo.) Sed tota ratio malitiæ in „ eo consistit, quod ratio dictitat ea a Deo „ esse vetita: Unde qui adulterum nominat, exprimit hoc ipso actum vitiosum, „ quia Auctor naturæ actum illum vitiosum „ declaravit: Adulterium igitur non est malum antecedenter respectu Dei, sed consequenter: & Deus non vetuit promiscuos concubitus, quia per se malum sunt; „ sed ideo malum sunt, quia Deus inter „ rationales creaturas eos prohibuit.

Nam ut esse rerum, postquam sunt & qua sunt, aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur) „ Verba hæc obscura Gronovius æque obscure „ interpretatur. Mentem Auctoris in sequenti nota explicabimus.

Talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sana ratione utentem) „ Qualis? cujus nimirum essentia & „ proprietas aliunde non pendet: Mens igitur Auctoris hæc est: Ex ejus hypothesi „ appetitus societatis humanæ, & judicium „ recte conformatum ad discernenda utilia „ ab eis quæ nocent, fluunt ex principiis internis, quæ subsistere ait etiam remoto „ Deo. Uti igitur hæc principia sunt intrinseca, nec ab alia pendent causa, ita „ & proprietates, quæ principia hæc necessario consequuntur, (i. e. malitiam) „ aliunde non pendere, indeque nec a Deo „ mutari aut tolli posse ait. At dictum „ jam est 1. appetitum societatis humanæ „ esse non ens, adeoque frustra quæri an „ ab alia pendeat causa. 2. Cum ipse „ Auctor fateatur appetitum illum homini a Deo inditum esse, *Prol.* §. 12. contradictio est, a Deo originem habere & „ tamen sine eo existere posse. Si autem „ 3. causam a Deo habet, non pendet ab „ alia causa, & sic tota ratio bonitatis „ intrinsecæ cessat.

Itaque & ipse Deus secundum hanc normam de se judicare patitur) „ Sensus est, „ quod Deus ipse agnoscat principia talia „ interna quæ ab alia causa non pendent, „ dum permittit judicium ferri de suo procedendi modo, juxta normam illorum „ principiorum internorum. At falsissimum „ est, Deum unquam, & in ullo actu humano, agnovisse malitiam aliquam intrinsecam, quæ dependeret a causa aliqua extra Deum; i. e. ab appetitu aliquo societatis, aut judicio discretivo recte conformato &c. Nec ex allegatis ab „ Auctore scripturæ locis apparet Deum „ pati de se judicari juxta normam quæ aliunde est, aut ab alia causa pendet, sed „ contrarium exinde potius elicitur: Deum „ nimirum se submittere judicio aliorum „ juxta normam, quam ipse constituit, „ cujus ipse Auctor est, adeoque quæ tota „ a Deo dependet. Nimirum contendit „ summum Numen, se Israelitas jure punire *tamquam transgressores legum divinarum*, tamquam rebelles voluntati divinæ, tamquam ingratos, & immemores „ beneficiorum divinorum. Sic enim Abraham de Deo judicat, *eum non posse occidere justum cum impio, non esse hoc judicium ejus qui judicat omnem terram &c. Gen. XVIII.* 2. & merito, quia pœna „ non est nisi in sontes, i. e. in transgressores legum divinarum, & pugnaret cum „ perfectione divina, pœnam sumere a justis, i. e. ab eis, qui voluntati Dei obtemperant: Quamquam negari nequeat; „ Deum citra pœnam ex jure summi Imperii

„ quod

„ quod ei in creaturas competit, vitam eis „ adimere pro lubitu potuisse: Sed & ex „ colloquio Abræ & Dei satis apparet, homines justos vix dari, adeoque merito „ suo occisos esse Sodomitas.

„ Apud Esai. V. 3. Deus Israelitas ipsos „ judices constituit *num injuria eos exstirpaverit*, utpote reos atrocissimorum criminum. Apud *Ezechielem* Judæis querentibus quod ob delicta parentum puniantur (*XVIII.* 19.) permittit judicium „ de justitia pœnæ: *Audite*, ait, *domus Israel, numquid via mea non est æqua? & non magis viæ vestræ pravæ? XVIII.* 25. & 29. In quo autem norma istius „ judicii consistat explicat Propheta *d. c.* 18. *v.* 9. ubi justum describit, *qui in præceptis Dei ambulaverit, & judicia ejus custodiverit, ut faciat veritatem*: Certissimo judicio, normam juxta quam Deus „ se judicari patitur non esse extra Deum; „ & malitiam horum actuum non aliunde „ pendere, sed a sola voluntate Dei actus „ injustos declarantis. Apud *Jeremiam* Deus, justitiam captivitatis Babylonicæ „ defendens allegat causam quod Israelitæ „ deseruerint Deum, quod leges ejus non „ tenuerint, & Auctorem legum nescive-„ rint. *c.* 2. *v.* 5. *seq. v* 8. 11. 1. 3. 14. 15. 17. „ & tandem concludit: propterea adhuc „ judicio contendam vobiscum, & cum filiis vestris disceptabo. *d. c.* 2. *v.* 9. Judicii ergo hujus ac disceptationis norma, „ non est malitia quædam actuum intrinseca, quæ aliunde non pendet; sed lex „ quæ a solo Deo pendet, qui coli voluit: „ Apud Micham *judicium Domini cum populo suo & cum Israel judicari dicitur n.* 2. *seq.* juxta quam normam? explicat „ id Propheta *d. c.* 6. *v.* 8. *Indicabo tibi, o homo quid sit bonum & quid NB. dominus requirat a te: utique facere judicium & diligere misericordiam & sollicitum ambulare cum Deo tuo*. Malitia igitur horum actuum pendet a causa extrinseca, i. e. a lege divina. Denique „ *Apostolus* quærit ex Israelitis, an Deus „ injustus sit, pœnas eis inferendo? *Rom. III. v.* 5. & 6. Recte id negat, & rationem allegat, quod fidem non habeant „ legi divinæ. *d. c.* 3. *v.* 3. *junct. v.* 10. 11. „ 18. 19. *seq.* Norma igitur hujus judicii „ itidem non est ab aliqua malitia intrinseca, sed a lege Dei.

6 *Fit tamen interdum, ut in his actibus imago quædam mutationis fallat incautos*) Uti cum incestus permittitur liberis Adami; Judæis nuptiæ cum defuncti fratris vidua, *Deut. XXV. v.* 21. parricidium Abrahamo, *Gen.* Nam hos casus Deus numquam prohibitos voluit, sed ab omni ævo a lege prohibitiva excepit: si enim semel sub illa 2 generali prohibitione eos comprehendisset, numquam postea permittere potuisset, quia permissio illa fieret necessario cum mutatione divinæ voluntatis. At si nunquam prohibita ab eo hæc fuisse dicuntur, id quod ex post facto revelatum, a Deo vero ab æterno ita constitutum est, (utpote cui omnia sunt præsentia,) nulla facta fuit ejus voluntatis mutatio, sed semper eadem illa ac immota permansit.

Additio.

„ Verior responsio est, hos actus non „ fuisse illicitos ex quo jussu Dei fiebant. „ Nam al bi notavimus, Deum præcipiendo „ *hominibus* quidem legem dedisse, non *sibi*: *illi* proinde soli invicem obligantur „ ex illa voluntate Creatoris, adeo ut suo „ arbitrio nihil illi voluntati contrarium „ peragere possint; *Deus* autem inde non „ tenetur, sed potius liberrimam potestatem sibi reservavit in homines, eorumque vitam & bona; adeo, ut pro lubitu „ suo de illis disponere, & per ipsos homines hoc jus suum exercere possit.

„ Si proinde Deus injungit uni hominum „ ut alterum occidat, hoc ipso non mutatur jus naturæ; (quod inter solos homines obtinet, lex generis humani salva manet, ne occidant se invicem; neque homo hic occidit, sed Deus per hominem; actio igitur non est hominis, „ utpote qui suo jure occidere nequit, „ sed Dei, qui homine utitur tanquam „ suo instrumento.

„ Adeoque cum Deus permisit, imo præcepit Adami liberis ut propagent humanum genus cum sororibus cohabitando, „ illi id non fecere suo jure (nam Deus „ inter homines in genere id fieri prohibet) sed jussu Dei. Idem dicendum de „ parricidio Abrahami, hic enim non sua „ auctoritate id exequi paratus fuit, sed „ jus Dei exequebatur. Neque dici potest, „ mutationem voluntatis inferre si Deus „ permittit quod semel prohibuit: Nam „ prohibitio generi humano facta subsistit adeoque homines inter se aliquid agere contrarium prohibitioni divinæ suo „ jure

„ jure non possunt. Neque ea voluntas ge- „ neraliter declarata mutatur, si Deus præ- „ cipit aliquid quod homines speciatim in- „ ter se agere prohibentur; Deus enim suo „ jure agit, suumque jus exsequitur, etsi „ per homines.

Cum revera non jus naturæ mutetur, &c. sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit) „ Sensus est, non „ fieri licitum homicidium, furtum &c. „ sed non esse homicidium. Quod statim „ refutabitur.

Jam solvere non teneor, non quia jus naturæ defierit, &c. sed quia quod debebam deberi desiit) Imo nec hic imago est mutationis: nam debitor obligatur ad solvendum non ex intrinseca aliqua bonitate, sed quia voluntate sua jus in alium transtulit: si creditor jus hoc remittit, desinit debitum, quia is a cujus arbitrio tota obligatio dependet ita vult. Eadem igitur ratione homo obligatur juri naturæ quia Deus id voluit, & ideo jus est: Si vero Deus excipit quosdam actus ab hac lege universali, illi casus liciti sunt, quia prohibitio divina, quæ sola actum malum efficit, cessat.

Ut maneat adhuc indissoluta mutui obligatio), „ Sola enim datio non facit mutuum, „ sed lex addita, ut tantumdem ejusdem „ generis restituatur. *L. 2. pr. §. 1. l. 3. de rebus cred.* quamdiu igitur tantumdem „ restitutum non est, tamdiu manet mu- „ tua obligatio.

Non licitum fiet homicidium aut furtum, sed non erit homicidium aut furtum), „ Hæc „ sententia Auctoris 1. pugnat cum ejus „ principiis: si enim furta & homicidia „ per se illicita & intrinsece mala essent, „ Deus non posset efficere ut hi actus non „ sint furtum nec sint homicidium. Nam „ cum, ex hypothesi Auctoris, Deus ne- „ cessario & consequenter actus ejusmodi „ vetare debeat, non posset ullo casu illos „ permittere, i. e. efficere, ut actus ille „ quo homo occiditur, non sit homicidium. „ Sed & 2. assertio hæc Auctoris, *homicidium, non fieri licitum, sed non esse homicidium*, falsissima est. Si enim Deus „ jubet hominem occidi, omnino est ho- „ micidium &c. sed desinit esse crimen. Ita „ & alia homicidia sunt absque crimine & „ culpa, uti invasoris ex necessaria defen- „ sione; reorum ex crimine capitali; ho- „ stium in bello; si mero casu fiunt, &c. „ Hæc igitur vera sunt homicidia, sed non „ crimina, quia semper excepta fuere a „ prohibitione & regula generali.

Quæ voces vitium involvunt) „ Non ex „ intrinseca aliqua malignitate, uti Auctor „ putat, sed quia actus hos Deus, si ab „ hominibus propria auctoritate fiunt, vi- „ tiosos declaravit: Quoties igitur auctori- „ tate Dei fiunt, toties cessat vitium, quia „ jure Dei fiunt ejusque jussu.

Quod vitæ & rerum supremo Domino auctore fit) „ Hoc ipso omnem bonitatem in- „ trinsecam ipse evertit Auctor: nam si „ Deus voluntate sua efficere potest, ut id „ quod in aliis casibus est homicidium, in „ hoc casu non ita dicatur, sequitur necessa- „ rio, quod actuum bonitas & malitia a sola „ Dei voluntate dependeat.

Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu) „ Fabulam 7
„ hanc de jure naturæ pro certo rerum „ statu examinavimus *in Diss. proœm. I. Cap. fin. Conf. sup. n. 4.*

Sic communis rerum usus fuit, quamdiu dominia introducta non erant) „ Ex hypo- „ thesi igitur Auctoris *jus utendi rebus communibus terræ* est naturale pro certo re- „ rum statu, i. e. quamdiu homines per di- „ visionem, & concessam tacite occupatio- „ nem, non introduxere dominia. At tri- „ plex hic error occurrit, quod Auctor as- „ serat 1. ab initio rerum usum fuisse com- „ munem. 2. Postea demum introducta es- „ se dominia. 3. Introductionem hanc do- „ miniorum esse juris naturalis non simpli- „ citer, sed pro certo rerum statu.

Nam quod ad *primum* attinet, infra de- „ monstrabitur res ab initio non fuisse com- „ munes sed nullius, indeque cedere neces- „ sario occupanti. Et tum, quod ad *secundum* attinet, apparebit jus occupandi res „ nullius, i. e. jus dominii, cum ipso ge- „ nere humano originem cepisse; quia cum „ ea facultate occupandi & de re occupa- „ ta disponendi, in quo totum dominium „ consistit, creati sunt homines: Indeque, „ quod *tertium* spectat, falsum esse *dominia esse juris naturalis pro certo rerum statu*, „ i. e. postquam rerum usus communis es- „ se desiit, quia numquam talis rerum sta- „ tus, ubi res communes fuere, exstitit. „ *Vid. Sup. n. 4.*

Et jus suum per vim consequendi ante positas leges) „ Auctor ait, unumquemque „ privatum ab initio judicem sibi injuriæ „ illatæ fuisse, sed homines postea jus illud „ in

,, in societatem transtulisse: indeque jus injurias per vim vindicandi refert ad certum rerum statum, qui obtinuit ante societates hominum; & qui sublatus est constitutis civitatibus facto hominum. At hoc modo omnia pacta, omnesque contractus essent juris naturalis pro certo rerum statu. Plenius hanc materiam examinavimus in *Diss. Proœm. I. cap. fin.*

,, Quo ipso simul figmentum illud de jure naturæ in statu integro, & de jure naturæ in statu corrupto extenso, quod primus Alberti in *Comp. jur. nat.* invenit, refellitur. Aristoteles *L. 1. pol.* C. 3. jam hanc doctrinam refutavit, & *jus naturæ semper ut in homine integro spectari debere* docuit.

AD §. XI.

IN *juris Romani libris*) Scil. in Digestis, *l. 1. §. 1. ff. just. & jur.* & in Institutionibus §. 2. Inst. *I. N. G. &C.*

Ut jus immutabile aliud sit) ,, Nam & jus naturale & jus gentium immutabilia sunt. §. *pen. Inst. I. N. G. &* C. ibi, *Sed naturalia quidem jura quæ apud omnes gentes peræque observantur, divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent.* Sane instinctus quoque omnibus animantibus inditus perpetuus est, & perpetuam causam habet.

Quod animantibus cum homine sit commune) ,, JCti Romani jus naturale a jure gentium distinguere, imo invicem opponere videntur: *Jus* enim *naturale* definiunt, *quod natura omnia animalia docuit. l. 1. ff. de just. & jur. & cujus animalia quoque peritia censentur, d. l. 1.* At *jus gentium* id demum dicunt, *quod ratio naturalis inter homines constituit. d. l. 1.*

,, Equidem inepta plerisque videtur descriptio illa *juris naturalis*, quæ brutis scientiam, peritiam quin & communionem aliquam juris tribuit; cum omne jus hominum tantum intelligentium proprium sit §. *fin. Inst. de jure nat. & gent. &c.* Alii verum jus naturæ hic describi, ajunt, & etiam cum brutis jus naturæ esse hominibus, indeque natura nefas esse animal offendere, asserunt: (jus enim in bruta homini ex jure divino demum competere putant. *Gen. I. 26. & 28.* jus vero vescendi carnes demum post lapsum *Gen. IX. 2. 3.*) Hinc concludunt, bruta quoque obligari ad id quod natura æquum & bonum est; indeque noxiam committere, quod delictum est, *arg. tot. tit. Inst. & ff. si quadr. pauper. l. 1. pr. §. 2. & 6. ff. eod.* Atque hanc sententiam acriter defendunt Mæstertius *de just. legum Rom. lib. 1. dub. 7. ibique Dd.* Alber. Gentilis *lib. 3. ep. c. 1.* Covarruvias *in relect. Cap. peccatum part. 2. §. 11. num. 4.* Carrasius *de juris arte p. 2. c. 3.* Suarez *de legib. L. 2. cap. 17.* idque ex mente Thomæ. *I. 2. qu. 85. & II. 2. quæst. 7. art. 3.*

,, Alii excusant JCtos, eosque ex erroneis religionis suæ principiis hanc descriptionem hausisse putant: Originem enim eam traxisse putat Pufendorfius ex Metempsychosi, seu transmigratione animarum; cum enim animæ in bestias quoque transire, adeoque hactenus ratione uti dicuntur, inde conjecturantur JCtos ex illo supposito brutis jus aliquod naturæ tribuisse. *Pufend. jur. nat. L. 2. c. 3.* §. 5. Alii ajunt improprie jus tribui brutis propter umbram rationis quæ in ipsis est. *Grot h.* §. 11.

,, Communiter Doctores distinguunt inter jus & inter inclinationem seu motum naturæ, ac contendunt, jus naturæ brutis quoque commune esse quod ad inclinationem, non quod ad jus attinet. Vid. *Brunnem. ad leg* 1. §. 3. *& 4. ff. de just. & jur.* Eamque sententiam olim quoque defendi in jure meo controverso. Dixi nimirum *jus naturale*, quod ad *rem* & *actus naturales* attinet, ad animalia pertinere, quia hæc quoque sese conjungunt, fœtum procreant, eumque educant; At *jus*, qua jus, ad ea non pertinere, quia animalia hos actus non exercent ad formam & amussim juris, sed per solum instinctum: quæ distinctio inter jus & actum ex ipsis verbis legis innui videtur: postquam enim JCtus ex jure naturali animantibus communi *conjunctionem maris & feminæ* descendere dixit, quæ rem & actum significat; statim addit, *quod nos matrimonium appellamus*, eoque indigitat rem hanc inter homines alio modo, & juxta rationem juris, pera-

,, gi

„ gi debere: Verum in allegatis textibus „ nihil de *inclinatione*, *de re*, *& de actu* „ *juris naturalis* dicitur: sed loquitur JCtus „ *de praeceptis juris naturalis* ex quibus jus „ civile ortum est, & de ipso *jure naturali* „ ait, illud esse, quod natura omnia animalia docuit; atque hoc *jus* brutis quoque commune esse traditur, *d. pr. d. l.* 1. „ ibi: Nam JUS ISTUD *non humani generis proprium sed omnium animalium*. „ Et mox, *videmus enim caetera quoque animalia, feras etiam, hujus juris peritia censeri*: Atque hinc idem JCtus differentiam *juris* naturalis & gentium in eo ponit, quod illud omnibus animantibus, „ *hoc* solis hominibus inter se commune „ fit: Certissimo indicio ipsum *jus* hic tribui animantibus, nec inter jus & ejus „ actum distingui.

„ Verius ergo est, improprie *jus naturale* „ hic denotare *facultatem* & *potentiam* agendi juxta motum, sensum, & instinctum materiae (i. e corpori omnium animantium) ab Auctore naturae insitum: „ Haec *potentia* agendi non dependet ab ulla rationis regula, sed a solo naturae motu. Hoc *jus*, seu *haec facultas*, est effectus non ratiocinationis, sed naturae materialis. Homines aeque ac bruta ad *jus* „ *hoc* i. e. ad hanc facultatem feruntur sola naturae vi, omni seposita ratione: Atque hactenus omnino verum est, feras „ etiam hujus *juris*, *i. e. potentiae*, peritas „ censeri; atque hunc verum & genuinum „ vocis *juris naturalis* in illo loco sensum „ esse, tum ex ipsa JCti hypothesi, tum „ ex subjectis exemplis, tum ex aliis Digestorum locis, tum ex oppositione cum „ eo jure naturae quod ex ratione deducit, „ & quod jus gentium vocat Ulpianus, tum „ ex usu Philosophorum &c. demonstravimus *Diss. proem. IV*.

„ Caeterum nullo sensu justitiam in bruta „ cadere posse nunc demonstrabimus: Nam „ 1. omne jus, ex quo obligatio oritur, non „ nisi ex ratione innotescit, supponit enim „ voluntatem superioris, & quidem talem „ voluntatem, quae ex justis rationis conclusionibus infertur: Cum autem bruta superiorem non cognoscant, nec jussum ejus „ intelligant, nec jus aliquod unde obligentur, in iis concipi potest. Unde 2. inter „ ipsos homines illi qui exercitio saltem rationis destituuntur, indeque per justas conclusiones voluntatem illam superioris percipere non possunt, juris non sunt capaces, neque ex delicto, nec ex alio negotio civili obligantur: quod in infantibus & furiosis observare licet. *l.* 14. *ff.* „ *Off. praes.* Idque 3. de brutis quoque diserte traditur in *l.* 1. §. 4. *si quadrup.* Ubi „ Ulpianus ait, pecudem injuriam facere „ non posse Conf. *l.* 1. *ff. Injur.* Quae quaeso „ 4. non sequerentur monstra ex hoc principio? Si enim animalia intelligerent voluntatem & jussum sui Creatoris, eique „ obligarentur, sequeretur bruta quoque colere debere Deum, quod absurdum est: „ Sequeretur 5. pecudes violantes illam voluntatem divinam aeternis poenis obnoxias fore; adulteria, furta, aliaque crimina ab iis committi; indeque poenas „ quoque iis infligendas esse, quae nec a „ judice in casibus de quibus dispensare non „ licet, remitti possent. Sed & 6. sequeretur, hominem jus in animalia non habere, eumque sine injuria pecudi nec jugum imponere, nec illam occidere posse: adeoque judicem in talem hominem, „ tamquam besticidam, animadvertere debere. Quae omnia cum rationi & experientiae contraria sint, merito omnes gentes judicarunt jus in bruta non cadere. „ Praeter auctoritates a Grotio *hoc* §. 11. „ ibique in notis a Tesmaro, aliisque, allegatas, egregie id firmat Augustinus in „ *Can. mulier. &c.* 15. *qu.* 1. ibi *quaeritur* „ *quomodo sit reum pecus, cum sit irrationale, nec ullo modo legis capax*. Add. „ *Seld. J. G. l.* 1. *c.* 4. *&* 5. *Cic. l.* 1. *de leg. c.* 7. *& de offic. L.* 1. *c.* 4. *Salmas. de usur. c.* 9. *Juven. Sat.* 14. *Cic. L.* 2. *de fin.*

„ Neque his *obstat* 1. quod tamen negari non possit in brutis quoque rationem „ exstare, quod tum ex cerebri situ, tum „ ex deliberatione & ratiocinandi facultate extra dubium ponitur: Equidem persuadere numquam mihi potui motus animalium esse meram machinam, & effectum sensuum seu materiae. Sane si „ motus illi admirandi qui in elephante, „ in simiis, in canibus, in apibus, araneis, „ formicis, &c. inveniuntur, qui ordinem adeoque prudentiam supponunt, „ qui ad certum finem praevia deliberatione agunt, ex machina sensuum i. e. „ ex materia proveniunt, nihil obstare „ video, cur non & hominum actiones ac „ motus eidem machinae tribui possint; nec

„ cau-

,, cauſam video cur *priores* motus *inſtinctui*,
,, *poſteriores* vero *rationi* tribuantur.

,, At exinde non ſequitur juſtitiam quo-
,, que in bruta cadere : nam ad id requi-
,, ritur ut notitiam habeant Dei, ut intel-
,, ligant ejus voluntatem , & ut metuant
,, ejus pœnam ; quæ omnia cum in brutis
,, ceſſent , nulla ratio juris in illis ſuper-
,, eſt. ¶ Bruta animalia nullam in ſe vim habent ratiocinandi, neque propria & intima, ſed aliena tantum & externa, nempe divina ratione, ac gubernatione moventur : & motus illi admirandi qui in ſimiis, canibus, formicis &c. aut prudentiam, aut ſagacitatem aliquam, ſolertiamque ſupponere videntur, ſolis motuum legibus mechanicis perficiuntur. Virgilius dum pluviam, & ſerenitatem ab avibus prænuntiari ait, ipſis prudentiam proprie dictam nullatenus tribuit ; ſed cum adventante pluvia ſpiritus animales in illis diverſo prorſus modo, ac inſtante cœli ſerenitate moveantur ; ideo ex iis motibus, tanquam ſignis non male conjici exiſtimat, quæ ſiti futura tempeſtas. Sic enim loquitur lib. 1. Georg. v. 415. & ſeq.

Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato potentia major :
Verum ubi tempeſtas, & cæli mobilis humor
Mutavere vias, & Jupiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quę denſa relaxat ;
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.

Quocirca ineſt tantum in belluis ſagacitas, & prudentia externa quæ *inſtinctus* dicitur; non autem ſagacitas interna & propria. Si enim ſagacitate, & prudentia interna donarentur ; non tantum rationis eſſent præditæ, verum etiam exquiſitiori pollerent intelligendi vi, quam homines.

,, His ita poſitis, metuendum non eſt ne
,, ratio humana cum ratione beſtiarum con-
,, fundatur ; nam humana ratio id præci-
,, puum habet, quod ea ſola Deum, le-
,, giſlatorem cognitum habeat, adeoque ſo-
,, la ejus voluntatem intelligat, indeque
,, bonum & malum diſtinguere, eoque pœ-
,, nas vel præmia mereri valeat. Ratio bru-
,, torum hæc omnia ignorat, Deus horum
,, rationi alios præſcripſit fines ; nulla ei in-
,, eſt notitia Creatoris, nulla diſtinctio bo-
,, ni & mali ex ea ſequitur, nulla cogni-
,, tio meriti ac demeriti. Adeoque tota
,, brutorum ratio ſpectat ſolos actus phyſi-
,, cos, neutiquam vero actus morales, ut-
,, pote qui in brutis concipi non poſſunt.
¶ Jure naturali non aliæ res reguntur, quam homines, quos ſolos rectæ rationis prærogativa donavit Summum Numen, ac proinde manifeſte falſa eſt definitio Ulpiani *in l. 1. §. 3. D. de juſt. & Jure : jus naturale eſſe, quod natura omnia animantia docuit.* Neque rem expedivit Jac. Cujac. *in Not. prior. ad Inſtit. p. 8. Tom. 1.* dum ſcripſit, *quæ bruta faciant incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, jure gentium eos facere.* Sic enim non ideo aliquid erat juris naturæ vel gentium, quod idem faciunt bruta animantia, ſed quod homines id faciunt, prælucente recta ratione.

,, Neque, quod 2. *objici* ſolet, definitio
,, Ulpiani aliquod ſubſidium doctrinæ ad-
,, verſariorum tribuit ; quia dictum jam eſt
,, *jus naturale* ab Ulpiano ſenſu particulari
,, accipi *pro facultate*, pro *potentia* materiæ
,, inſita, pro *motu materiali*, juxta quem
,, Creator omnia animantia agere juſſit :
,, Ex hoc *jure naturali* (i. e. ex hac facul-
,, tate, potentia & motu naturali) quod
,, ſolo ſenſu non ratione percipimus, non
,, inſertur juſtitia, ſeu ars æqui & boni,
,, niſi præterea ratio accedat, & ex illa
,, demum intelligatur quis juſſerit, quid
,, juſſerit, & in quem finem juſſerit.

,, Neque *obſtat* 3. quod JCti Romani no-
,, xiam tribuant pecudi, adeoque delictum,
,, *Vid. L. 1. pr.* ibi : *quæ lex* (ſcil. ſi qua-
,, drupes pauperiem feciſſe dicatur) *voluit*
,, *aut dari id quod nocuit, i. e. id animal quod*
,, *noxiam commiſit, aut æſtimationem noxiæ*
,, *offerre :* NOXIA AUTEM EST IP-
,, SUM DELICTUM : Reſp. *Noxia* ſeu
,, *delictum* quod animal committere dici-
,, tur, nihil aliud ſignificat quam *damnum* :
,, Ita enim ſæpius in jure delictum pro
,, damno accipitur, ut *in l. 11. §. p. de pœn.*
,, ubi caſu aliquis delinquere i. e. damnum
,, dare dicitur ; indeque is qui ita caſu de-
,, linquit male non agit. *per text. expr. in*
,, *§. 4. Inſt. de Leg. Aquil.* Idque verba
,, quoque legis indigitare videntur, quia
,, verba illa, *noxia autem eſt ipſum deli-*
,, *ctum*, ſe referunt ad verba præcedentia,
,, quæ animal, *quod noxiam commiſit*, (i. e.
,, damnum dedit) dedi volunt : adeoque

„ delictum idem est quod damnum. Hinc „ ipse JCtus statim fatetur pecus injuriam „ facere non posse quod sensu caret : *l.* 1. „ §. 3. *si quadrup.* quia delictum verum si- „ ne injuria non committitur *l.* 1. *l.* 5. C. „ *Leg. Corn. Sicc. l.* 31. *ff. Leg. Aquil.* De- „ nique vox ipsa *noxiæ* a nocendo est; un- „ de *noxium* & *innoxium* damnosum vel non „ damnosum dici solet.

Quod arctiori significatione vocant jus naturæ] „ I. e. potentiam, facultatem, vim „ & motum naturæ.

Aliud hominum proprium] „ Quod præter „ potentiam naturalem, etiam necessitatem „ moralem supponit; cujus causa est ratio, „ non sola vis naturæ.

Quod sæpe jus gentium nuncupant] „ JCti „ Romani, cum de jure naturæ quod inter „ rationales creaturas obtinet agunt, sem- „ per intelligunt jus gentium. Neque præ- „ terea aliud jus gentium, quod non sit „ simul jus naturæ, agnoscunt. Ideo au- „ tem jus gentium vocant, quia inter „ omnes gentes observatur. §. *p. Inst.* „ *de rer. div.* Unde Cicero *in Tusc.* „ *quæst. l.* 1. ait, *omni in re consensionem* „ *omnium Gentium legem naturæ putandam* „ *esse*.

„ Atque hinc est, quod JCti Romani „ promiscue usi fuerint voce *juris naturæ*, „ *&* *juris gentium*. *Paulus* ait: Is *natura* de- „ bet, quem *jure gentium* dare oportet, „ cujus fidem secuti sumus: Gajus *in l.* 2. „ *ff. de rer. div.* aerem, aquam, mare & „ littora refert ad res *naturali jure* commu- „ nes: at in *l.* 4. *eod.* hanc communionem „ ex *jure gentium*, deducit: ibi; *quia non* „ *sunt juris gentium uti mare*: Unde Im- „ perator quoque, postquam asseruit maria „ & littora *jure naturæ* esse communia, §. „ 1. *&* 2. *Inst. Rer. div.* idem mox tribuit „ *juri gentium* §. 5. *&* 14. *eod.* Idem Ga- „ jus *in L.* 7. *ff. Acq. rer. dom.* statuit, „ quarundam rerum dominium nos nanci- „ sci *jure gentium*, id autem statim defi- „ nit *quod ratione naturali inter omnes ho-* „ *mines peræque observatur*. Sed & pot- „ ro idem JCtus *in l.* 3. *pr. ff. Acquir. rer.* „ *dom. &* *l.* 3. *ff. rer. div.* inter modos ac- „ quirendi dominii *juris naturalis* refert oc- „ cupationem rerum quæ nullius sunt, & „ per quam res nostræ fiunt; cum tamen „ Hermogenianus discretionem dominiorum „ *juri gentium* tribuat in *l.* 5. *ff. just. &* „ *jur.* unde furta *jure naturali* prohibita di- „ cuntur. *l.* 1. §. *fin. ff. de furt. &* *l.* 42. „ *ff. de V. S.* Denique prohibitio incestus „ *juri naturali* adscribitur *in l.* 14. *ff. de* „ *rit. nupt.* In *l. fin. eod.* tribuitur juri Gen- „ tium. *Conf. l.* 38. §. 2. *ff. de adult. l.* 5. „ §. 1. *ff Cond. sine causa* Cicero quoque „ promiscue his vocibus utitur: is enim „ *in l.* 3. *de off. c.* 5. ait, *Neque hoc solum* „ *natura*, i. e. *jure gentium*, *sed etiam legi-* „ *bus populorum, constitutum est*. Atque hinc „ notanter Gajus & Paulus duo saltem ju- „ ra in republica obtinere ajunt, *naturale* „ *& civile*: certissimo indicio, *naturale* ipsis „ idem esse quod *jus gentium*. *Conf. l.* 6. „ *ff. de Just. & jur. Arist. Nicom. V.* 10. „ *& not. ad proleg.* §. 17.

Usum vix ullum habet] Imo usus ejus insignis est 1. ad intelligendam juris naturalis originem & naturam, ac unde ab altera specie juris naturæ differat: Utrumque enim a natura, i. e. auctore naturæ, originem habet: Alterius natura consistit in solo motu naturali & instinctu, alterius in ratione: Alterum omnibus animantibus commune est, alterum solis hominibus. 2. Multum facit hæc distinctio ad probationem juris naturalis inter homines; docetur enim esse a natura, quod natura in omnibus animantibus condidit. Sane ex quo instinctus in brutis æque ac in hominibus deprehenditur, evidentior apparet voluntas divina, quæ instinctus illos voluit hominibus cum brutis esse communes, adeoque eo certior est facultatis agendi vel non agendi ratio: In cæteris enim actibus dubitari adhuc de voluntate Creatoris potest, at ubi voluntatem suam signis adeo certis declaravit, nulla amplius dubitandi ratio superesse potest.

Additio.

„ JCti Romani ea jura naturæ quæ ex „ sola ratione sequuntur, distinxere ab illis „ naturæ juribus quæ præterea ex instin- „ ctu, ex motu materiæ indito oriuntur, „ & hactenus reliquis animantibus commu- „ nia sunt: indeque recte jus naturæ ma- „ teriale vocari possunt.

„ Hujus igitur discriminis nullus alius „ usus est, quam ille quem B. Pa- „ rens secundo loco notavit: Nimirum, „ ut ex his motibus a Creatore omnibus „ animantibus inditis eo certius de volunta- „ te Creatoris constet, actus hos licitos es- „ se: Sed, cum præterea Deus hominibus „ rationis usum concesserit, ex hac ratio-

ne

„ ne constat, motus illos naturales non promiscue licitos esse, sed, intra fines per „ rationem præscriptos: Hinc conjunctionem „ maris & fœminæ licitam esse ex instinctu probatur; sed ratio nos docet eam saltem fieri debere *ad individuam vitæ consuetudinem*, i.e. per matrimonium: Et sic in „ cæteris. Discrimen hoc ex mente JCtorum „ Romanorum illustravimus supra *in not. ad* §. 3. *& in Diss. Proœm. IV.* §. 42. *seq.*

Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus]„ Quid per hæc „ præcepta generalia intelligat Auctor explicavit in *Prol.* §. 7. & 8. scil. custodiam societatis humanæ rationi convenientem, & „ convenientiam cum natura humana, seu „ judicio recte conformato ad discernendum „ utilia ab eis quæ nocent. *Proleg.*§.9. Cum „ vero hæc principia generalia non agnoscamus, inprimis in disciplina juris, alia „ ratio cur jus in bruta non cadat afferri debet: Sane juris capaces sunt saltem illæ „ creaturæ, quæ ratione utuntur & voluntatem Creatoris intelligunt, adeoque quibus cognitum est, quid agere vel non agere debeant. Hanc autem intelligentiam natura ejusque Auctor solis hominibus concessit; bruta enim neque Deum „ cognitum habent, neque ejus voluntatem intelligunt, neque sciunt bene aut „ male se agere: Frustra igitur brutis jus statueretur, quæ nullam boni malique notitiam habent, frustra pœnæ ponerentur, quarum rationem ignorant; egregie „ Lactantius: *nesciunt enim malum esse nocere*. Quod pleoius in præcedentibus explicavimus.

Nocent enim aliis ut sibi prosint]„ Imo „ sæpius sibi nocere ut prosint aliis ipse Auctor probavit *supra in prolegom.* §. 7.

Omnino credibile non est]„ Injuria in *parentes* non exinde demum illicita fit, quod „ credibile sit alios eam ægre laturos: „ sed tum ex communi hominum jure, quo „ nemini injuriam inferre licet; tum ex „ lege generationis, vi cujus liberi reverentiam debent parentibus, a quibus orti „ sunt, & cujus sanctimoniæ rationem exponemus *infra l.* 2.*c.* 5 §. 1. Injuria in *beneficos* prohibetur ex solo jure communi „ hominum, quod vult neminem a nobis „ lædi debere. ¶ Vulgo distinguitur ingratitudo in simplicem & prægnantem. Simplicis reus est ille, qui benefactori non benefacit; sed ad gratum animum exhibendum cogi nequit, neque conveniri potest forensi actione, nisi leges civiles ejusmodi actionem diserte invexerint. Quale quid de Persis tradit Xenophon *Cyroped. l.* 2.7. *p.* 9. *Ed. Oxon.* Negari tamen nequit, quod unusquisque Dei intuitu obligatus est ad gratum animum benefactoribus quavis ratione ostendendum. Prægnantis porro ille dicitur reus, qui beneficia malefactis atque injuriis pensat, quem pœna dignissimum statuit Puffendorf. *de jur. nat. & gent. III.* 3. 17. Verum si dicendum quod res est, hoc quoque casu non animadvertitur in ingratum, sed in injuriosum, quippe pœnas daturum, etiamsi intulisset injuriam homini, nullis sibi beneficiis cognito. Quamvis facile largiamur, eo gravius merito delictum haberi, cum turpissimo hoc ingrati animi vitio conjunctum. De priore D.Bernardus *serm.* 1. *de septem misericor.* sic ait: *ingratitudo est hostis gratiæ, inimica salutis; quoniam nihil ita displicet Deo, quam ingratitudo.* Et Augustinus in Psalm. 108. *Non reddere bona pro bonis, & reddere mala pro bonis, hæc duo malorum sunt, sed posterius deterius.* Unde Prov. 17. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.*

Brutis animantibus justitia tribuitur] „ Imo hæc nunquam tribuitur brutis; „ Et supra jam dictum est, JCtos, dum „ *jus naturale* eis commune faciunt, intelligere potentiam, facultatem, vim, „ & motum naturæ materialem. Sane Ulpianus, auctor illius definitionis, alibi a „ brutis injuriam non inferri ait, quia sensu i. e. ratione carent *l.* 1. §. 3. *si quadrup.*

Id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis] Male Auctor brutis umbram rationis tribuit; quidquid enim agunt non ex ratione agunt, sed ex instinctu. Equidem Auctor in notis suis *ad h.* §. allegat quædam exempla de elephante & aspide, atque exinde concludit in brutis quoque umbram rationis, eoque & justitiæ existere. De elephante enim afferit Plinius *Hist. l.* 8. *c.* 1. quod in eis amoris & gloriæ volupras, probitas, prudentia, æquitas, religio quoque siderum solisque, ac lunæ veneratio sit, eos non conscendere naves, maria transituros, nisi prævio rectoris jurejurando de reditu; & *c.* 5. ait

ait fuisse tale animal, quod græce quoque scripserit: quod thema usque ad *cap.* 6. persequitur. De aspide idem refert Plinius *Lib.* 10. *cap.* 47. quod suum ipse catulum necaverit, quod is catulus hospitis filium interemisset. Sed fabulæ hæ sunt, quibus scatet totus Plinii liber.

Neque *obstat* pœnam aliquando infligi brutis: Ira enim lex ea comburere jubet in crimine sodomiæ, &c. Nam id non fit in pœnam, sed ne memoria & offensio horrendi criminis inter homines versetur. Sic si noxæ deduntur animalia, id non est pœna ratione noxæ, sed ratione domini, cui magis imputatur quod talia animalia vitiosa habuerit, *l.* 1. §. 8. & 11. *ff. si quadrup.*

Ex quadam in ipsis umbra rationis] „ Auctor in *prolegom.* §. 7. distinxit homines „ a brutis, quod hæc agant ex principio „ intelligente aliquo extrinseco, atque hoc „ principium umbram rationis vocat.

An vero actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus], Quidam enim actus æque brutis ac „ hominibus sunt communes: & quia natura hactenus æquales motus indidit u- „ trisque, ICti hos actus speciatim ad jus „ naturæ retulerunt; i. e. ad facultates agendi naturales. Obligatio autem ex his „ actibus non oritur nisi inter homines, „ qui actus illos per agunt juxta rationis „ regulas, utpote quæ morus illos naturales temperant, certisque finibus includunt.

Ut prolis educatio] „ Huc pertinet quoque conjunctio maris & feminæ, *l.* 1. §. „ 3. *eod.* & necessaria defensio, quam inter prima naturæ ideo refert Auctor infra *c.* 2. §. 1. Hos enim actus ex solo „ motu naturali ac instinctu citra rationem „ seu intelligentiam legis, & homines & „ bruta peragunt.

Ut Dei cultus] „ Et omnia reliqua jura „ quæ non ex motu materiali, sed ex ratione & intellectu sequuntur, atque ideo „ juris gentium esse dicuntur.

Ad juris ipsam naturam nihil refert], „ Certum enim est bruta actus illos non „ perficere ex ratione, i. e. ex cognitione aliqua legis, seu voluntatis divinæ; „ ex qua sola necessitatis & pœnarum ratio, i. e. jus naturæ sequitur, sed ex „ sola naturæ vi ac motu materiali: Vid. „ *Tesm. b.* Cæterum jam dictum est, JC- „ tum per *jus naturale* tantum intelligere „ potentiam *naturæ*.

A D §. XII.

AUCTOR duos modos probandi jura naturæ constituit, alterum a priori, quando nimirum aliquid convenit cum natura rationali, alterum a posteriori, quando omnes gentes consentiunt & aliquid pro jure habent. Prior non est modus probandi universalis; posterior præsumtionem facit.

Tum ab eo quod prius est], I. e. per certas rationis conclusiones, si nimirum ex „ iis constat jus seu facultatem habendi „ vel agendi alicui quæsitum esse.

Tum ab eo quod posterius] „ Quando recta illatio non ex naturæ principiis procedit, sed ex communi aliquo consensu. „ *Proleg.* §. 40. 1

Illa subtilior] „ Quia ex ratione procedit, *d.* §. 40.

Hæc popularior] „ Quia ex exemplis & „ judiciis proborum virorum desumitur. „ *Prol.* §. 40. & 45.

Si ostendatur alicujus rei convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali] Cum enim principium juris naturæ Auctori sit *custodia societatis humanæ*, inde infert, ea quæ conveniunt illi custodiæ esse juris naturalis: dum enim Deus vult societatem, voluit etiam eam conservari. Atque hæc probatio Auctoris dicitur *a priori*.

Nos non tantum aliud principium juris naturæ, scil. voluntatem divinam posuimus, sed & modos legitimos probandi jura naturæ in *Pos.* 4. explicavimus. Sane modi ab Auctore relati non sunt universales; nam etsi inde probentur ea jura quæ societati conveniunt vel repugnant, non tamen reliqua jura naturæ inde sequuntur. Repetendum igitur est ex *Pos. I* homines tamdiu libere omnia agere donec facultas illa restricta probetur a Deo, qui solus superior est: indeque *jus permissivum* dicitur.

Voluntas autem Dei restrictiva, i. e. *jus præceptivum* probatur,

I. Ex motu universali omnibus hominibus indito; ex illo enim motu apparet Deum id cujus motum toti humano generi indidit enixe voluisse

II. Ex actione Creatoris probatur, Deum id quod agit voluisse quia alias non egisset

III.

III. Ex fine creationis necessario infertur voluntas agentis si is necessarius sit: is enim vult qui ad certum finem i. e. cum intentione aliquid facit.

IV. Ex medii necessitate: Si enim Deus quædam vult, & ad certum finem vult, necessario etiam ea voluisse videtur sine quibus finis ille obtineri nequit.

V. Ex perfectione Creatoris: nam si per ipsam suam perfectionem aliter velle non potuit inde sequitur, Deum necessario id voluisse.

Additio.

„ Grotius utrumque jus naturæ, *sociale* „ & *laxius*, seu jus *humanæ naturæ a priori* „ probari ait, quando actus convenit vel „ disconvenit cum *natura sociali* aut *huma-* „ *na*. Cum vero sæpius dictum, & in *Dis-* „ *sertatione proœm. I. & II.* late demon- „ stratum sit non existere societatem hu- „ manam, adeoque nec *jus sociale*: Præ- „ terea *jus laxiori sensu sumtum* non sequi „ ex natura humana, seu *judicio recte con-* „ *formato ad eligendum quæ prosunt, vel no-* „ *cent*, facile inde constat, ex convenien- „ tia vel disconvenientia cum natura so- „ ciali & humana nullum jus naturæ inferri. „ Quod vel ex eo solo extra omne dubium „ ponitur, quia Grotius Deum ab his ju- „ ribus excludit, adeoque superiorem, qui „ generi humano legem dare potest, demit.

„ Rectius B. Pareus principium juris na- „ turalis in *voluntate Dei* ponit, & *quid* „ *voluerit* ex quinque probandi modis, ab „ ipsa ratione desumtis, deducit. Hos pro- „ bandi modos late exposuimus in *Disser-* „ *tatione proœmiali X.* & nos illustravimus „ in *Dissert. proœm. XII.* §. 24 *seq.*

„ Cum vero plerique Doctores juris natu- „ ralis regulam quandam generalem, seu pro- „ positionem universalem, sub qua omnia „ & singula jura naturæ contineantur, desi- „ derent; horum quoque desiderio satisfe- „ cimus, ac ex ipsa definitione justitiæ de- „ monstravimus, *Deum voluisse ut jus suum* „ *cuique tribuatur*. Sane te ipsa in Disserta- „ tione proœmiali XII. probavimus, nullum „ jus naturæ superesse, quod non necessario „ ex hac regula sequatur, atque ex illis de- „ monstrandi modis deduci possit. *Vid. Prol.* „ *p.* 17.

Cum natura rationali ac sociali] „ Dupli- „ cem hanc naturam *in proleg.* §. 8. & 9. „ examinavimus. *Rationalis* natura circa „ virtutes & regulas perfectionum versatur; „ at male ejus fundamentum ponitur in „ judicio recte conformato ad discernenda u- „ tilia a noxiis. *Socialis* natura figmentum „ est, & talem non dari ibidem demonstravi- „ mus. Sed etsi detur, non tamen erit mo- „ dus probandi universalis, quia talia sunt „ jura naturæ, quæ plane ex socialitate non „ sequuntur; alia quæ ei contrariantur, & „ alia quæ conveniunt socialitati, & ta- „ men natura prohibentur. *Diss pr* I. §. 41. *seq.*

Juris naturalis esse colligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur] Hæc probandi ratio non est perpetua, quia gentes sæpius in aliquid consentiunt, non quod putent id descendere ex jure naturæ, sed quod communis necessitas, aut utilitas consensum illum eliciat: Sed tunc consensus ille non probat jus naturæ, sed *jus gentium secundarium*. Interim negari nequit consensum hunc præsumtionem facere: Sane si cum nostris probandi modis convenit, eo certior est demonstratio juris naturæ. Atque hactenus verum est quod Cicero *L.* I. *Tusc. in pr.* ait, *omnium consensus naturæ vox est*.

Additio.

„ Gentium consensus, utut universalis, cau- „ te admodum adhibendus est. Sæpius enim „ consentiunt gentes in principium, quod „ notorie falsum est, quo pertinet communis „ gentium doctrina de æternitate materiæ: „ Sic in demonstrationibus juris naturæ sæ- „ pius fallit ille consensus: Omnes enim gen- „ tes polytheismum & Idolorum cultum ad- „ mittunt, non tamen inde sequitur hæc esse „ juris naturæ, & actus hos esse natura licitos.

Nam universalis effectus universalem requirit causam] „ Hoc verum est, si recta illa- „ tio ex naturæ principiis procedit, ut ipse „ Auctor asseruit in *proleg.* §. 40.

Talis autem existimationis causa vix videtur esse posse præter sensum ipsum, communis qui dicitur] Imo traditio quoque parentum, peregrinationes, rationes utilitatum, quæ inter plerasque gentes sunt communes, quin & communis error causa esse potest universalis consensus, quod ex doctrina de polytheismo &c. apparet.

Hesiodi] „ Sequuntur auctoritates, quæ „ multum tribuunt consensui universali gen- „ tium, quibus adde *Lactant.* 5. 13. ibi; „ *non est stultitia, in quam tanta hominum mil-* „ *lia per orbem totum una, & pari mente* „ *consentiunt*; Conf *supra proleg.* §. 40.

„ Monet autem Auctor se intelligere gentes „ moratiores: Sunt enim quędam gentes adeo

„ feræ,

„ feræ, ut potius beſtiarum, quam homi-
„ num numero habendi ſint.

2. *Seneca*) „ *Cum de animæ æternitate diſſe-*
„ *rimus, non leve momentum apud nos ha-*
„ *bet conſenſus hominum, aut timentium in-*
„ *feros, aut colentium*: *Epiſt.* 117.

Quædam nationes) „ Tales Florus *lib.* 3.
„ *c.* 14. pingit Thraces, qui cum parenti-
„ bus cohabitant; qui decrepitos parentes,
„ ne alere teneantur, occidunt; qui cada-
„ veribus ſuorum pro cibo utuntur. *Plut.*
„ *de fort. Alex.* 328. *Cic.* 1. *Tuſc.* 45. *Vid.*
„ *Gron. h.* alia exempla allegavimus *ſupra*
„ §. 1.

A D §. XIII.

ALTERAM *juris ſpeciem diximus jus voluntarium*) „ Auctor dixit, jus idem ſi-
„ gnificare quod lex, quatenus lex pro re-
„ gula actionum moralium ſumitur, quæ
„ obligat ad id quod rectum (non ergo
„ ſaltem ad id quod juſtum eſt.) *Vid.* §.
„ 9. *n.* 1. Jus hoc ſenſu ſumtum dividit *in*
„ *naturale & voluntarium d.* §. 9. *n.* 1.
„ Hactenus de *jure naturali* egit: Sequitur
„ nunc *jus voluntarium*.

Quod ex voluntate originem ducit) „ Ni-
„ mirum vel ex libera voluntate Dei, quod
„ vocat *jus divinum voluntarium univerſa-*
„ *le*: vel ex voluntate hominum, idque
„ vocat *jus gentium voluntarium*.

Eſtque vel humanum) „ Quod homines
„ inter ſe voluntate ſua conſtituerunt
„ propter communem utilitatem. *Vid. Pro-*
„ *leg.* §. 17. *Adde* §. *ſeq.* Eſtque vel Ci-
„ vile vel gentium.

Vel divinum) „ Quod ſcilicet ex libera
„ voluntate Dei ſequitur. *Vid. Proleg.* §.
„ 12. & §. 48. *Adde infra* §. 15.

A D §. XIV.

1. AB *humano incipiemus, quia id pluribus innotuit*) „ Tota hæc tractatio ſupervacua
„ eſt, quia jus humanum, quod omnes
„ gentes obliget, non datur: Jus civile au-
„ tem hujus loci non eſt.

Vel civile) „ Quod quæque civitas ad
„ ſuas utilitates conſtituit, vocaturque jus
„ civile, quaſi jus proprium ipſius civita-
„ tis, quæ ſunt verba Juſtiniani in §. 1. *I.*
„ *de I. N. G. &c.* Quatenus jus civile a
„ jure naturæ deſcendat vidimus *in Proleg.*
„ §. 15. & §. 16.

Vel latius patens] „ Quod Doctores vocant
„ jus gentium ſecundarium. Et quod gen-
„ tes propter utilitatem magnæ illius ci-
„ vitatis inter ſe conſtituerunt: adeoque
„ quod obligat ex condicto, ſeu ex mutua
„ obligatione. *Vid. Diſſ. Proœm. IV.* §. 81.

Vel arctius) „ Quod apud plures gentes
„ obtinet non tanquam ex condicto, ſed
„ quod alii aliorum imitatione, aut for-
„ tuito receperunt. *Prol.* §. 43. *Vid. Diſ-*
„ *ſert. Proœm. IV.* §. 24.

Civile eſt, quod a poteſtate civili proficiſci-
tur) „ Cujus fontem explicavit Auctor in
„ *Prol.* §. 15. quia ſinguli dum coiverunt
„ in civitatem, promiſerunt, ſive tacite,
„ ſive expreſſe, ſe ſecuturos id quod civi-
„ tas conſtituiſſet: adeoque ex hoc pacto
„ Jura civilia orta ait.

Poteſtas civilis eſt, quæ civitati præeſt)
„ Sive civitas illa ſit reſpublica, ſive re-
„ gnum, ſive ariſtocratia: *Vid. infra c.* 3.
„ §. 6. *ſeq.*

Eſt autem civitas) „ Civitas eſt cœtus ju-
„ ris tuendi cauſa congregatus, arg. *l.* 239.
„ *pen. V. S.* Hinc diſſolvitur civitas quo-
„ ties communio illa juris definit, uti ſi
„ imperium aufertur; unde Capuam ſub-
„ lato imperio corpus civitatis eſſe deſiiſ-
„ ſe, ait Livius *L.* 26. *c.* 16. Add. *l.* 2.
„ *c.* 9. §. 3. *ſeq.*

Juris fruendi, & communis utilitatis cau-
ſa) „ Prius eſſentiam civitatis conſtituit,
„ & in eo ſolo communis utilitas conſi-
„ ſtit: Non ergo ſufficit communis utili-
„ tas, quia etiam prædonum ſocietas com-
„ munis utilitatis cauſa contrahitur, neque
„ tamen ea eſt civitas. *Vid. l.* 3. *c.* 3. §.
„ 2. *n.* 1.

Jus arctius patens, & ab ipſa poteſtate ci-
vili non veniens &c. varium eſt) Abundat
hæc ſpecies juris, & continetur ſub jure
civili: nec magis eo arctius eſt, quam te-
ſtamenta, contractus, tutelæ &c. quæ ſunt
tantum partes juris civilis, uti quodlibet
aliud negotium, & alias tot ſpecies eſ-
ſent, quot cauſæ: *Vid. Diſſ. Proœm. IV.*
§. 24.

Additio.

„ Auctor male hoc jus arctius diſtin-
„ guit a jure civili; nam etſi plures forte
„ gentes ſive aliorum imitatione, ſive for-
„ tuito idem jus in ſuis civitatibus conſti-
„ tuerint, id non aliter obtinet quam jus
civi-

„ civile, cui soli cives cujusque civitatis „ obligantur, non civitates inter se.

Quanquam ei subditum) „ Imo non subditum saltem est, sed & ab ipsa potestate civili venit, utpote quæ vel expresse, vel tacito consensu jura illa constituit.

Præcepta patria &c. continens) „ Pleraque „ jura patriæ potestatis, quæ jure Romano recensentur, imo ipsum jus vitæ & „ necis in ratione naturali fundatur; adeoque jus patriæ potestatis nullo modo ad „ jus gentium arctius referri potest. *Vid.* „ *Dissert. Proœm. XII.* §. 159.

Dominica), Jura potestatis dominicæ, „ quo pertinet jus vitæ & necis, item jus „ acquirendi per servum, sunt juris naturalis; adeoque si apud plures gentes obtinent id ex ratione & causa universali „ sequitur: de quo plenius *L.* 3. *C.* 6. *Vid.* „ *Diss. Proœm. XII.* §. 133.

Et si qua sunt similia) „ Sic apud plures gentes obtinet distinctio inter furem nocturnum & diurnum, ut ille occidi possit, non hic; porro testamentorum usus apud plures gentes invaluit, „ neque tamen ibi ulla ratio naturalis „ subest. Hæc igitur jura sunt mere civilia, quæ non valent in civitate, nisi ex „ jussu & auctoritate civilis potestatis.

Latius autem patens est jus gentium]„ Ideo „ autem latius patens Auctoi vocatur, quia „ ab omnibus gentibus, aut saltem ab omnibus moratioribus tanquam ex condicto „ receptum est: cum ex hypothesi Auctoris jus arctius a quibusdam saltem gentibus, & non ex condicto sit receptum. „ *Prol.* §. 53.

Quod gentium omnium, aut multarum voluntate vim obligandi accepit) Definitionem hujus juris gentium exhibet Imperator in § 2. *Inst. de I. N. G. & C. quod usu exigente & humanis necessitatibus gentes humanæ inter se constituerunt.* Duo ergo jure Romano requiruntur, ut aliquid sit juris gentium secundarii: 1. ut ab omnibus, vel saltem moratioribus gentibus sit receptum: 2. exigente usu, & humanis necessitatibus: Unde cessante illa necessitate cessat jus genitum, adeo ut si a pluribus gentibus idem jus receptum sit, id non sit jus gentium, quia non ex communi utilitate & necessitate, sed ex arbitrio cujusque civitatis pro sua utilitate constitutum est.

Hujus juris duplex est usus: 1. quod huic juri debeantur formæ negotiorum; commerciorum enim jura inde orta sunt, actiones datæ, omnesque pene contractus eo jure constituti sunt. *l.* 5. *ff. just. & jur.* §. 2. *Inst. de I. N. G. & C.* 2. Ex hoc jure gentium introducta sunt bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, captivitates & servitutes quoque inde ortæ sunt. *d. l.* 5. *d.* §. 2.

Additio.

„ Systema Grotii de jure gentium voluntario, eoque tum latius patente, „ tum arctiori, late exposuimus *in Dissertatione Proœmiali IV.* ejusque compendium exhibuimus *in not. ad Proleg.* „ §. 17. simulque demonstravimus, tale „ jus gentium non dari *d. Diss.* §. 24. „ *seq.* illudque inventum esse Triboniani „ *ibid.* §. 46. Adeoque omnia, quæ hic „ de tali jure disputantur, supervacua sunt.

Multarum addidi) Sufficit enim jus gentium voluntarium inter eos statui inter quos mutua commercia sunt: de aliis enim, vel ignotis res non curatur, quia causa cessat, scilicet communis utilitas, vel necessitas.

Additio.

„ Dixi nullum usum esse ejus juris, quod „ Gentium voluntarium Auctor vocat, quia „ omnia præcepta, quæ ad hoc jus referuntur, vel ex vero jure naturæ fluunt, „ vel plane præcepta non sunt. *Diss. proœm.* „ *IV.* §. 29.

Quia vix ullum jus reperitur) „ Imo si jus „ universale est, quod omnes homines obligat, necessario omnibus Gentibus commune esse debet: Cæterum vidimus jus „ gentium plane jus non esse, nedum universale.

Extra jus naturale) Utpote quod per rationem communem animis singulorum hominum inscriptum est. At sæpius dictum est rationem illam non consistere in socialitate, sed in executione voluntatis divinæ.

Quod ipsum quoque gentium dici solet) Nam promiscue a JCtis Romanis & philosophis sumi hæ voces solent. *Vid. sup.* §. 11. nec alio sensu ipsis jus aliquod gentium cognitum est. *Diss. Proœm. IV.* §. 36. *Add. quæ diximus sup.* §. 12.

In una parte orbis terrarum est jus gentium, quod alibi non est) „ Quia quædam „ saltem gentes consensere, apud reliquas „ igitur remansit jus naturæ: sed diximus

ta-

talem consensum, adeoque tale jus gentium particulare non dari.

Ut de captivitate] „ Jus gentium de captivitate nec semper receptum fuisse, nec apud omnes, Auctor ait *L.* 3. *c.* 8. §. 8. *&* 9. At 1. jus capiendi personas non demum ex jure gentium, sed ex ipso jure naturæ oriri videbimus *d. c.* 8. §. 1. 2. quod quædam gentes jure suo non utantur, id non speciale efficit jus gentium, sed hoc fluit ex facultate disponendi de re sua, & de jure suo.

Ac postliminio] „ Hoc enim apud quasdam gentes restrictum, apud alias extensum esse Auctor ait *L.* 3. *c.* 9. §. 1. §. 10. §. 11. §. 15. Verum eadem hic est responsio: jus postliminii ex ipsis juris naturæ principiis fluit. *Vid. d. c.* 9. §. 2. *&* 4. adeoque male ad jus gentium refertur. Conf. *Proleg.* §. 53. Si vero jus illud naturale ob rationem utilitatis, ab aliqua, vel quibusdam gentibus mutatur, aut restringitur, eo non fit jus gentium, sed hoc erit jus civile. Ipse Auctor id fatetur *d. c.* 9. §. 10. *Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus, aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest.*

Probatur autem hoc jus gentium pari modo,
2 *qui jus non sceiptum civile*] Ad jus non scriptum civile probandum requiritur 1. actuum frequentia, *L.* 1. C. *quæ sit long. cons.* 2. diuturna consuetudo, *L.* 32. §. 1. *l.* 35. *de legibus.* 3 introducta ab eo qui jus statuere potest.

„ At intet gentes, neque ex actuum frequentia, neque ex diuturna consuetudine jus aliquod non scriptum, quod gentes inter se obliget, oritur. Nam 1. tertium requisitum ibi cessat, quia hæc consuetudo non a superiore introducitur, qui tacita sua voluntate actibus publicis & iteratis auctoritatem præstat; sed hic supponitur gentes plures, inter se æquales, actus quosdam frequenter admittere: Id igitur ex libera voluntate gentium citra ullam necessitatem contingit, adeoque eadem libertate actus illos omittere possunt. Sane 2. cum pactum expressum de statuendo tali jure nullum interveniat, probari deberet gentes actus illos reiterasse animo se obligandi. Si proinde gens altera contendit se actus humanitatis causa & amicitiæ jure admisisse, adeoque nunquam animum se obligandi habuisse, quomodo altera gens contrarium probare poterit?

„ Repetendum igitur ex præcedentibus est, jus gentium non dari, nec ejus usum aliquem esse inter gentes; inprimis cum omnia jura, quæ eo referri solent, vel non sint juris præcepta, vel ex vero jure naturæ sequantur. *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 32. §. 37. *seq.* §. 41.

Usu continuo, & testimonio peritorum] „ Idem tradidit Auctor in proleg. §. 40. *&* 46. ubi rationem quoque addit, *ubi enim multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debet; quæ si recta illatione ex naturæ principio non procedit, necessario ex libera voluntate ortum habet.* At tale jus gentium universale non existere sæpius dictum est: si vero contingit plures eodem jure uti, v. g. ut septimus aliquis dies sanctificetur, ut decimæ præstentur sacerdotio, ut quilibet in casu mortis de rebus suis disponere possit, &c. Hoc non jus aliquod gentium efficit, sed quælibet gens, sive ad imitationem, sive fortuito id suo consensu recepit. Unde inter recipientes nulla obligatio oritur, nec inde jus genti in gentem quæritur. *Vid. Proleg.* §. 53. *dict. diss. IV.* §. 41.

Repertum temporis & usus] „ Legitur hoc Chrysostomi dictum in *orat.* 86. At cum tempus & usus non sint modi obligandi, necessario sequitur jus gentium nullum dari.

Illustres annalium conditores] „ *Vid. Prol.* §. 46. ubi ideo inprimis historiæ usum commendavit.

AD §. XV.

JUS *voluntarium divinum*] „ Auctor jus 1
naturæ largissime sumtum distinxit in naturale & voluntarium §. 9. hoc in humanum vel divinum. § 13. Jus humanum hactenus explicavit. Hic de jure divino agit.

„ Auctor definit jus divinum voluntarium toti humanno generi datum, *quod ex divina voluntate ortum habet;* vel ut in *proleg.* §. 2. rem explicat, *quod ex libera Dei voluntate venit.* Quo ipso jus hoc distinguit & a *jure naturali* §. b. (quod existere ait, etsi detur Deum non esse: *prol.* §. 11. adeo-

que

„ que quod Deus consequenter, i.e. necessario „ probat, *Supra* §. 10. quia tales motus naturales in nobis existere voluit: *d.* §. 12. „ Unde nec Deum id mutare posse statuit „ *d.* §. 10.) & a *jure gentium*, quod non „ ex voluntate Dei, sed gentium, ortum est.

„ Doctores hoc jus divinum vocant *positivum universale*; eoque cum Auctore „ referunt 1. praeceptum de non esu sanguinis, 2. Legem de sabbatho, 3. jus „ decimarum, 4. incestus prohibitionem: „ horum omnium enim prohibitio cum ipsis non appareat ex natura sociali vel „ ex humana natura, ex libera Dei voluntate eam sequi concludunt.

„ Ego tale *jus divinum voluntarium* seu „ *positivum universale*, toti humano generi datum, & a jure naturali distinctum „ non existere pro certo habeo. Neque enim video, qui tale jus positivum universale, quod ex sola revelatione fit, & „ omne genus humanum obliget, statui, „ aut usui esse possit. Nam 1. non exstat „ talis revelatio universalis, nec ea probari poterit. Posito enim revelationem ab „ initio factam esse toti humano generi „ paucissimis personis comprehensio, non „ tamen id sufficit ad successores obligandos. Sed singulis hominibus nascituris „ denuo id jus insinuandum fuisset, id enim si forte negligentia parentum &c. „ factum non esset, illi hoc jure, quippe „ ipsis non revelato, non obligarentur. Oportuit itaque omnino ad hoc ut necessario perpetuaret hoc jus cum omni humano genere, ac singulis ubique innotescere posset, opere illud perpetuo, & facto permanente declarari. Tali enim facto, semper & ubique ob oculos posito, „ demum fit ut omnes homines, etiam id „ vitio suo non animadvertentes, sint ἀναπολόγητοι, qua de causa Apostolus in „ probando hoc jure naturae ad sola haec „ opera provocat, soloque hoc indicio gentes coarguit. *Rom.* 1. *v.* 18. *seq.*

„ Frustraneum igitur 2. fuisset tale jus, „ quod omnes homines obligare, & ad finem usque mundi durare debuit, nudis „ verbis promulgari, quae facile oblivione „ delentur; tantum abest, ut inde cum „ omnium hominum posteritate mundique „ aevo, perennandi necessitas, uti oportet, „ sequatur: quod & ipse Auctor agnoscit, dum statuit, homines huic juri non „ obligari, nisi quatenus innotuit.

„ Sed & 3. negamus jura quaedam a Deo „ humano generi publicata esse, de quibus ex solo lumine revelationis constet, „ & quod non ex lumine rationis simul „ appareat. Sane ex lumine revelationis „ hausimus modum creati orbis, humani „ generis, ejusque lapsi redemtionem, & „ quae eo pertinent; nec non jura sacra & „ secularia Judaeis indulta. &c. Atque hoc „ verbo revelato continentur jura universalia, quibus omne genus humanum adstringi debuit, eadem ex lumine quoque „ rationis apparent. Ut adeo non videam „ cui usui sit, aliam a jure naturae juris „ universalis speciem confingere.

„ Quod autem 4. omnia jura, quae ad „ hoc jus divinum voluntarium referuntur, „ ex lumine rationis quoque, i. e. ex jure „ naturae sequantur, hoc apparet ex lege „ *de non esu sanguinis*, quae omnibus Noachidis revelata fuit, *Gen.* 9. *v.* 9. & naturali ratione nititur: Lex enim illa non „ loquitur de quolibet sanguine viventis „ animalis, sed de sanguine sacrificiorum „ cruentorum, quem idololatrae comedere „ solebant. Hunc cultum prohibuit Deus „ Noachidis, scil. cultum idolorum, qui „ per comestionem idoli seu sanguinis viventis celebrabatur: Idque evidenter apparet ex legibus Mosis, ubi lex de non „ esu sanguinis NB. inter jura sacra refertur, & prohibitio disertis verbis ad sacrificiorum sanguinem restringitur, *Lev. III.* „ 17. & *c. VII. v.* 23. 25. & 26. *c. XVII.* „ *v.* 10. *Deut. XII.* 16. a quo extranei „ quoque abstinere debebant. *Deut. XIV.* „ 21. Unde notanter abstinentia ab idolo „ & a sanguine ab Apostolo conjunguntur; & in Concilio Apostolorum conversis ad Christum, ut utroque abstinerent injunctum fuit. *Actor. XVIII. v.* „ 20. & 29. & *c. XXI. v.* 25. Nec alienus ab hoc sensu est Maimonides, *More* „ *Nebochim*, *part.* 3. *c.* 48. qui causam prohibitionis itidem in cultu idolorum ponit, „ *quoniam ita eo saeculo facere solebant reges* „ *gentium; etiam idolatriae causa ita faciebant, scil. animali abscindebant membrum* „ *aliquod, atque illud comedebant.* & in *cap.* 46. ita ait: *Dixit Deus, ponam faciem* „ *meam in comedentem sanguinem eodem modo, quo de illo, qui filium suum Molocho* „ *immolat: ponam faciem meam in virum* „ *illum. Neque occurrit haec ratio loquendi in alio praecepto praeter ista duo de ido-*

„ *lolatriis*, & *comestione sanguinis*, *quia il-*
„ *lius comestio ad speciem aliquam Idolola-*
„ *triæ*; *dæmonum videlicet cultum*, *ansam*
„ & *occasionem præbebat*. Atque hanc ra-
„ tionem ex Orientalium libris late *cap.* 46.
„ 47. & 48. explicat. ¶ Jo. Selden. *de Ju-*
re nat. & gent. secundum disciplinam He-
bræorum, ex instituto ostendit, quomodo
Hebræi derivent jus naturæ, & gentium
ex septem præceptis Noacho datis. Sed li-
cet Jo: Franc. Budæus, *Introd. ad Hist.*
philos. Hebr. p. 14. & 15. existimet illam
Hebræorum traditionem de Noachidicis
præceptis non omni destitui fundamento:
tamen nec probari hodie potest, illa præ-
cepta Noacho vere data fuisse; & si ho-
die Noachidarum posteris nota sunt quæ-
dam eorum, quæ ab illis præceptis incul-
cantur, vel prohibentur: ipsa iisdem non
innotuerunt ex traditione, sed ex recta ra-
tione, proindeque leges positivæ non sunt,
sed per rectam rationem promulgatæ. Cæ-
terum de non esu sanguinis hæc habemus
in Scriptura *Levitic. cap.* 17. *v.* 13. & 14.
Homo quicunque de filiis Israel, & *de ad-*
venis, *qui peregrinantur apud vos*, *si vena-*
tione atque aucupio ceperit feram vel avem,
quibus vesci licitum est, *fundat sanguinem*
ejus, & *operiat illum terra*: *anima enim*
omnis carnis in sanguine est. Et Deuter.
cap. 12. v. 23. ubi Deus populum Israeli-
ticum loquitur sic: *Hoc solum cave*, *ne san-*
guinem comedas: *sanguis enim eorum* (idest
animalium) *pro anima est*. Ad quæ hæc
habet du Hamel: " Spiritus vitalis sedem
„ habet in sanguine, & *illum dedi vo-*
„ *bis*: altera ejus præcepti ratio, quod
„ Deo speciatim sanguis dicatus sit in ex-
„ piationem peccatorum. Hebræorum mos
„ est, id quo corpus viget & sentit, vo-
„ care animam „.

„ Equidem, quod 5. præceptum de sab-
„ batho attinet, negari nequit legem de
„ sanctificando septimo die in ipsa histo-
„ ria creationis exstare; eoque publicatam
„ videri toti humano generi, quod tum
„ in duabus personis consistebat. Adeoque
„ exemplum hic exstare videtur juris di-
„ vini voluntarii universalis, quod ex lu-
„ mine rationis deduci nequit. Resp. Imo
„ Deus non statim ab initio sanctificavit
„ septimum diem, neque legem talem A-
„ damo ejusque posteris tum declaravit:
„ sed hæc lex primum per decalogum da-
„ ta, eoque solis Judæis revelata fuit.
„ *Vid. Stryk. de jure sabbath. c.* 1. *num.* 30.
„ *seq. Spener de Leg. Ebr. L.* 1. *C.* 4. *Sect.*
„ 8. *seq. Gomar. de orig. sabbath. c.* 4. §. 63.
„ *seq.* Scriptor autem Geneseos hanc le-
„ gem historiæ creationis ideo adjecit, quia
„ creatio causa illius legis postea secutæ
„ fuit. *Stryk. d. l.* Adeoque lex de sabba-
„ tho neque ex lumine rationis, neque ex
„ revelatione universali sequitur, sed est
„ lex mere civilis. ¶ Vide in fine hujus
Capitis.

„ Porro & 6. jus decimarum mere civi-
„ le esse ex infra dicendis *ad* §. *fin.* appa-
„ rebit, ubi simul probabimus Christianos
„ ad eam legem non obligari. ¶ Vide in
fine hujus Capitis.

„ Denique & 7. incestum quoque, sodo-
„ miam, autocheiriam &c. non jure de-
„ mum divino voluntario prohiberi, sed ex
„ ipso lumine rationis actuum horum tur-
„ pitudinem sequi, probavimus in *Dissert.*
„ *proœm. III.* & porro demonstrabimus ad
„ *L.* 2. *c.* 5. §. 12. *seq. L.* 2. *c.* 1. §. 8. & 9.
„ *l.* 2. *c.* 19. §. 5. *L.* 2. *c.* 20. §. 44. *n.* 1.
„ & *L.* 2. *c.* 5. §. 8.

Id nimirum, *quod ex voluntate divina or-*
tum habet) Sæpius jam dictum est, omne
jus naturæ esse divinum voluntarium, ad-
eoque obligandi vim non accepisse a quo-
dam socialitatis motu, sed a libera volun-
tate divina, prout eam Deus declaravit
verbis, vel factis: De factis, unde jus na-
turale cognoscitur, egimus in *pos.* 4. &
passim; Hic de voluntate verbis declarata
agitur. Hæc voluntas verbis declarata non
infert obligationem universalem, quia re-
velatio ad omnes non pervenit, nisi qua-
tenus naturale quoque est: unde jura Ada-
mo & Noachidis data a Deo non obligant
omnes homines, nisi quatenus ex ratione
ipsis innotescunt.

Additio.

„ Nostram de jure divino universali sen-
„ tentiam late explicavimus in dissertatio-
„ ne proœmiali III. Compendium ejus ini-
„ tio hujus §. proposuimus.

Quo discrimine a jure naturali internosci-
tur) „ Quod non ex voluntate divina or-
„ tum habere statuit, sed ex appetitu so-
„ cietatis, & ex natura rationali: quam-
„ quam Deus consequenter quoque id ap-
„ probaverit. *Vid. proleg.* §. 8. 10. & 11.
„ & *sup.* §. 3. & *seq.*

Quod item divinum dici posse diximus)
„ *Vid. supr. Proleg.* §. 12. Non quasi Deus
„ ejus

„ ejus Auctor sit, nam Grotius statuit jus „ naturale existere etsi detur Deum non „ esse; *proleg.* §. 11. sed quia consequenter „ saltem id approbat, dum voluit ut talia „ principia in nobis existerent. *d.* §. 12.

In hoc jure) Scilicet quod ex Dei voluntate libera oritur: verum alibi diximus regulam Anaxarchi in omni jure obtinere, ut id demum justum sit quod superior voluit: adeoque Deum non ideo quid velle quia justum est, sed ideo quid justum esse, quia Deus voluit. Recte igitur Abderita ait, jus & fas assidere Jovi, ut, quicquid voluit, jus & fas sit.

Quod nimium indistincte) Nam male Philosophus id applicabat ad factum Alexandri Clytum injuria occidentis; argumentum enim a Deo, nulli legi obnoxio, ad Alexandrum legibus divinis subditum, salva pietate, duci non poterat.

2 *Aut datum est humano generi*) Hoc jus divinum voluntarium vocant positivum universale, quod tamen fatentur non obligare nisi eos, ad quos notitia pervenit: Verius autem est, justum non esse universale, etsi enim omnibus tunc viventibus revelatum sit, non tamen revelatum est nasciturís, nisi ex traditione ad eos pervenerit; quæ non pervenit ad omnes, quia Creator contentus fuit suam voluntatem non nisi verbis declarare, non facto ac monumento perpetuo ac publico, nec quod in omnium conspectu positum est. Etsi igitur omnibus in præsens hominibus voluntatem revelaverit, non tamen totum humanum genus obligare voluit, ad quod notitia voluntatis perventura non esset.

Aut populo uni) „ *Vid.* §. *seq.*

Humano generi ter jus datum) „ Auctor in „ *proleg.* §. 13. supposuit, Deum ipsa juris „ naturæ principia datis legibus magis con„ spicua fecisse, etiam iis, quibus imbecil„ lior est ad ratiocinandum vis animi; dum „ vagari vetuit in diversa trahentes impe„ tus, illos quippe vehementiores addictius „ regens, & fine ac modo coercens. At in „ sequentibus probabimus hæc præcepta to„ tidem esse naturæ jura, indeque jus na„ turæ revera ex libera voluntate Dei o„ riri.

„ Systema Grotii de triplici hoc jure di„ vino voluntario, nimirum de jure Ada„ mitico, Noachico, & lege Evangelii „ exposuimus *in Dissertatione proœmiali III.* „ ejusque compendium exhibuimus *in not.* „ *ad proleg.* §. 12. ubi simul demonstravi„ mus, *duas priores* juris species somnium „ esse Rabbinorum, ac præcepta, quæ eo „ referuntur esse ipsa naturæ jura. *Tertiam* „ autem continere eam partem juris natu„ ralis, quæ officia hominum erga Deum „ explicat, adeoque proprie ad officia ho„ minum inter se, de quibus solis hic agi„ mus, non pertinere. ¶ Vide inferius in fine hujus §.

Statim post hominem conditum) Consistebat illud jus in concesso dominio in terram; & in lege quam duplex arbor repræsentabat, quarum altera facultatem agendi quicquid lubet infert; altera vero illam libertatem restringit, eique modum præscribit. Arborem enim duplicem nihil aliud esse quam symbolum juris naturæ, tum permissivi, tum præceptivi, alibi probabimus.

Iterum in reparatione Generis humani post diluvium) Præcepta Noachidarum referuntur septem 1. de cultu Dei extraneo, 2. de abusu nominis divini, 3. de homicidio, 4. de incestu, 5. de furto, 6. de judiciis, quibus addunt 7. de non esu sanguinis, quod Maimonides omittit. *Vid. Seld. de jur. nat. L.* 1. *c.* 10. Verum omnia hæc præcepta, excluso septimo, sunt juris naturalis, & neque a jure naturali, neque a legibus, quæ ex arboribus duabus sequuntur, differunt.

Additio.

„ Fabulam de septem præceptis Noachidis „ exposuimus in *Dissert. Proœmiali III.* §. „ 24. Jura autem, quæ eo referri solent, „ esse vera jura naturæ, & ex lumine ratio„ nis sequi, probavimus *ibid.* §. 27. *seq.*

Postremo in subtiliori reparatione per Christum) Imo hoc non est novum jus, quin plane jus non est. Servator non legislatorem agit, nec jura statuit, sed tanquam virtutum Doctor leges perfectionis inculcat: Atque hinc perpetuo suum regnum distinguit a regno mundano; illud enim in docendo, hoc in jubendo consistit. Quod *cap. seq.* plenius probabitur. ¶ Imo & Legislatorem Salvator egit, & Doctorem. Omissis enim præceptis fidei, veluti mysterii Trinitatis, quod est in præcepto apud Christianos, cum illud mysterium in Lege Mosayca non fuerit nisi implicite revelatum, præceptisque ceremonialibus, quæ respiciunt usum sacrificii, & sacramentorum, quæ ipse instituit; confirmavit authoritate sua legislatoris jura naturalia per rectam

rationem promulgata, ac positiva lege olim Hebræis renovata: unde Apostolus ad Hebræos 1. *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio*. Quocirca clare explanatur illud Evangelii (Matth. 5.): *Erat docens eos sicut potestatem habens*: Christus enim fuit idem legislator qui docuit, quomodo lex esset adimplenda. Explicuit quippe præcepta, & ad rectam rationem corruptas hominum mentes revocans explanavit quidquid agendum sit, non solum de operibus exterioribus sollicitus, sed etiam de cogitationibus mentis, & affectionibus cordis.

* *Additio*.

„ Legem Evangelii, i. e. Leges perfe„ ctionum, quas Servator inculcat, par„ tem esse juris naturalis negari nequit, „ idque probavimus in *Dissert. Proœm. III. §. fin.* Ex hoc jure autem nulla obliga„ tio oritur intuitu aliorum hominum, „ quia nullum jus exigendi inde consequun„ tur: sed intuitu Dei saltem, cujus per„ fectiones homines imitari tenentur. Cum „ igitur & Grotius & B. Parens in eo „ conveniant, nullum inter eos dissensum „ superesse demonstravi in *Dissert. II. §. 21. seq.*

Omnes homines obligant ex quo quantum satis ad eorum notitiam pervenerunt) „ Fa„ tetur igitur ipse Auctor jura hæc uni„ versalia non esse, quia non obligant nisi „ singulis revelata probentur. ¶ Quum revelatio absolute sit necessaria, quis affirmabit, Deum noluisse, ut omnibus mortalibus innotesceret? Innotescere certe non posset, nisi certi in promptu essent charactères, quibus discerneretur ab aliis revelationibus, & qui non alibi quærendi sunt, quam in ipsa revelatione, quæ est Sacra Scriptura. Scriptura enim Sacra omnia abunde supplet, ad quæ ratio cæcutit. Ea nobis demonstrat rerum omnium ex nihilo creationem, humani generis originem, integritatem hominis primævam, lapsumque subsequentem. Ipsa nos docet accuratissime essentiam Dei, & voluntatem, carnis resurrectionem, futurum judicium, justorum injustorumque post mortem conditionem: ea instruit de iis, quæ licet non agnoscat recta ratio, attamen unusquisque facile deprehendit sublimia, sancta & præclara esse. Ostendit eadem Scriptura Jesum Christum, qui Deo pro hominibus plenissime satisfecit, & cui adhærentes per fidem quam certissime fiant participes gratiæ Dei. Ostendit Spiritum Sanctum, qui hæc adplicet Servatoris merita, imaginem in illis instauret divinam, sufficiatque novas vires, ut regeniti, atque sanctificati, novæ veluti creaturæ, voluntatem Dei faciant, & in bono magis atque magis proficiant. Nihil porro in scriptura reperitur, quod Deo indignum sit, sed cuncta ita comparata ut statim præbeant Deum authorem. Simplex ubique eloquutio, & tamen cum summa emphasi conjuncta: series historiæ, quam usquam, accuratior, verissima de rebus maximis vaticinia, vivendi præcepta sanctissima, tamque insignibus præclarisque fulcita argumentis, ut cor ipsum fodiant, atque suam quotidie virtutem ostendant. Antiquissima denique hæc scriptura est. Prima revelatio in paradiso facta, & sapientissime continuata per tot sæcula, donec canon suis esset numeris absolutus. Eadem illæsa semper, inter tot tyrannorum furores, ac Judæorum Christianorumque lanienas permansit, nec per tantam fatorum seriem corpori ejus quidquam decessit. Itaque cum Deus voluerit semper, ut homo ad summam felicitatem perveniret, ad quam assequendam oporteat lumen esse, quo prælucente videamus, quomodo Deo satisfieri, undeque vires illæ hauriri possint; illudque lumen extra rationem nullum sit aliud, quam Revelatio divina, sacra scilicet Scriptura; quis affirmabit Deum noluisse, ut omnibus mortalibus innotesceret?

AD §. XVI.

EX *omnibus populus unus est*,„) *Vid. Deut. IV.* 8. Equidem plurimi sunt populi, „ qui leges suas a summo numine se acce„ pisse gloriantur. At fraudes leges illas „ ferentium dudum detectæ sunt. Fidem „ autem historiæ Mosaicæ evidentissimis „ argumentis probavit Grotius in aureo „ tractatu de veritate religionis Christia„ næ. Jus autem quod Deus Israelitis per „ Mosen dare dignatus est, triplex fuit, „ *morale* seu *naturale*, *Ceremoniale*, *&* *forense*. De *primo* Auctor hic non loqui„ tur, quia illud sub jure universali lar„ gissimo sensu sumto, & de quo in „ præcedentibus egit, comprehendit. *Vid. Proleg.* §. 11. *&* *sup.* §. 10. Unde erro„ nee

„ nec Zieglerus & Osiander arguunt Gro-
„ tium, quod hic legem a Deo datam re-
„ stringat ad Judæos, quia Grotius hic tan-
„ tum loquitur de jure divino voluntario
„ soli populo Judaico dato; adeoque de le-
„ ge forensi & ceremoniali. Equidem ne-
„ gari nequit, Decalogum, aliasque leges
„ Mosis soli populo Hebræo datas esse,
„ eumque solum ex hac lege, tamquam
„ civili, obligari: at id non impedit quo
„ minus aliæ quoque gentes eadem præce-
„ pta, quatenus naturalia sunt, observare
„ debeant. Illæ autem gentes tenentur his
„ legibus, non tanquam legi Mosis, sed
„ tanquam juri naturæ.

Cui peculiariter Deus jura dare dignatus est) „ Præter jura naturæ, quæ in decalogo
„ continentur, Hebræis dedit jus ceremo-
„ niale & forense. *Vid. infra n. 7.*

Populus scilicet Hebræus) „ Quatenus et-
„ iam comprehenduntur Abrahami posteri
„ omnes. *Vid. infra n. 6.*

Thryphon) „ Celebris per dialogum Ju-
„ stini Martyris, quem hic contra Judæos
„ scripsit ad allegatum Judæum, omnium
„ tunc temporis Judæorum celeberrimum,
„ juxta *Euseb. Pamphili hist. 4. c. 18. Vid.*
„ *Tesm. b.*

Qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum) „ Celebris hæc quæstio fuit inter
„ Judæos, an gentiles, si salvi esse velint,
„ obligati fuerint servare legem Hebræorum
„ positivam? Affirmat id Trypho: Negat
„ Maimonides in *Helchot Melakim. c. 8.*
„ qui tradit, gentiles obligatos fuisse ser-
„ vare septem saltem præcepta Noachiea:
„ *Quicumque susceperit in se septem præcepta,*
„ *atque monitus ea cautius observaverit, ipse*
„ *est ex iis qui vocantur pii ex gentibus mun-*
„ *di, atque ei sors est in seculo futuro. Conf.*
„ *Munster. ad Gen. 9. 4. & Gron. b.* Cum
„ priori sentit *Osiander*, eum posteriori *Gro-*
„ *tius*; & pro hac posteriori sententia mi-
„ litant *Clemens Alexandrinus*, *Chrysostomus*
„ & *Justinus Martyr*, allegari a *Gron. b.*
„ Gronovius ipse distinguit inter jus foren-
„ se & ceremoniale, *illud* ad salutem gen-
„ tibus non fuisse necessarium, *hoc* fuisse,
„ saltem dubitanter ait *in not. b.* ubi ra-
„ tionem addit, quod vetus testamentum
„ sit typus futuri Servatoris, i. e. Chri-
„ sti; extra Christum autem nullam es-
„ se salutem. *Nam* ait, *ut in novo testa-*
„ *mento agnum immolatum pro peccatis mundi*
„ *monstrant verbum & sacramenta; ita agnum*
„ *immolandum in veteri testamento monstra-*
„ *bant ceremoniæ & sacrificia, & ut nos*
„ *vitam æternam speramus per fidem in Chri-*
„ *stum, qui jam apparuit, & pro nobis sa-*
„ *tisfecit patri, ita prior ætas per Christum*
„ *in fidem appariturum & satisfacturum:*
„ *Extra Christum autem non est salus, quan-*
„ *tum quidem nobis revelatum est.* Et dis-
„ sentientibus opponit dictum Pauli *ad E-*
„ *phesios* II. 12. ubi Judæos conversos ita
„ alloquitur: *vos illo tempore fuistis separa-*
„ *ti a Christo, alieni a civitate Israelita-*
„ *rum, expertes fœderum, promissionis spem*
„ *non habentes, & athei in mundo.* Quæ
„ in sequentibus plenius examinabimus.
¶ Vide Adnot. additam Gronovio h.

Neque enim eos obligat lex, quibus data non est) Non ergo observatio legis positivæ necessaria fuit gentibus ad salutem, qui, cum iis publicata non fuerit, ad incognita obligari non poterant. Nec movet ratio Osiandri, quod fuerit typus futurorum & Christi, sine quo nulla salus est: *Resp.* hoc ipsum juris positivi fuit ut ceremoniæ essent typus, & ideo hi ritus soli ecclesiæ Judaicæ lege ceremoniali injuncti sunt; quibus proinde non obligantur gentiles, utpote iis non datis, nec publicatis.

At, ais, credere debuerunt in futurum Servatorem si salvi esse voluere: quæ est ratio Osiandri & Gronovii. *Resp.* rem credere debuere, non typos Judæis tantum injunctos.

Ais porro, non potuisse gentes citra Judaismum noscere Christum. *Resp.* Imo potuere ex lectione vaticiniorum, & Judæorum consuetudine.

Additio.

„ Verum est, & bene contra Osiandrum
„ & Gronovium observat B. Parens, legem
„ Hebræorum, qua talem, & licet typum
„ futurorum contineat, nulla ratione ad
„ salutem fuisse necessariam, quia modus
„ satisfaciendi, qui per typum illum indi-
„ gitabatur, ex ratione non constabat, sed
„ ex sola revelatione; quæ proinde eos so-
„ los obligabat, quibus revelata est. ¶ Ipsi pagani philosophi aliquando ita ratiocinati sunt, ut dicerent oportere, ut existat aliqua *Revelatio*, quæ nobis illa ostendat, ad quæ ratio cæcutit, ac illum defectum suppleat. Socrates apud Platonem *in Phædone pag. 604. Tom. II. Opp.* diu multumque sermocinatus de immortalitate mentis, ejusque conditione post mortem,

agno-

agnoscit tandem rationem in hac re caecutire. Infert ex eo, ab homine sapiente horum alterutrum fieri debere: *Aut eum discere debere, ac invenire, quemadmodum illa se habeant; aut, si hoc fieri nequeat, optimam ac tutissimam humanarum rationum eligere, qua tanquam rate vectus, procellas hujus vitae pertranseat.* Posteriorem idcirco viam censet esse omnino ingrediendam: *nisi liceat forte istas vitae procellas firmiore quodam vehiculo, vel DIVINO QUODAM VERBO, tutius ac minore cum periculo tranare.* Aurea quidem verba, & dignissima ur considerentur, & notentur.

„ Equidem regerit Gronovius: *Judaeis* „ *quidem, electo populo, legem primum da-* „ *tam esse: sed ut conditionem foederis,* „ *quod cum illis pepigerat Deus, promittens* „ *coelestia gaudia si quis illam servaret: si* „ *quis igitur de alienis participare, foedus* „ *illud, & ejus commodis frui vellet, huic* „ *consequenter jussum fuisse*, ait, „ *ut sibi* „ *quoque legem illam datam putaret* &c. „ At facile concedimus, exteros com- „ modis foederis illius cum populo Ju- „ daico initi frui non posse, nisi con- „ ditionibus ejusdem foederis se submit- „ tant. At extra illud foedus salutem non „ esse, hoc est quod concedere haud pos- „ sumus.

„ Neque *obstat*, extra Christum, quem „ typus ille respiciebat, nullam esse salu- „ tem: Nam hoc verum saltem est in il- „ lis, quibus typus ille revelatus fuit; „ reliqui enim ductum naturae secuti alia „ media expiandi peccata, per sacrificia „ &c. adhibuerunt, & hoc, caeteri pari- „ bus, sufficiebat: Sane nec post adven- „ tum Messiae asserere ausim, gentiles, „ quibus Christus sese non manifestavit, „ ob ignorantiam Evangelii damnari debe- „ re, idque ex sequentibus rationibus. „ Nam 1. cum justitia divina pugnare vi- „ detur si Deus gentiles, qui juxta vires „ naturae corruptae Deum colunt, qui cor- „ ruptionis suae gnari, per media rationi „ suae convenientia satisfacere Deo stu- „ dent; ideo damnare veller, quod verum „ mediatorem ipsis non revelavit. Sed & „ 2. misericordiae divinae vis fieri videtur, „ si statuere velim, Deum quibusdam sal- „ tem hominibus, in pari corruptione, „ adeoque in pari damnationis gradu con- „ stitutis, media salutis revelasse, reliquos „ vero neglexisse. Inprimis cum 3. ratio „ misericordiae in omnibus hominibus ea- „ dem sit, Ideo enim Deus humano gene- „ ri mediatorem promisit, quia Adami po- „ steri non tam suo vitio, quam vitio pri- „ morum parentum peccant, adeoque non „ tam ex proposito, quam ex necessitate „ peccati originalis injuriam numini infe- „ runt, leges ejus transgrediendo: Perfe- „ ctionis igitur divinae convenientissimum „ esse videtur asserere, Deum (qui certum „ satisfaciendi modum non publicavit) et- „ iam per ea media, quae ratio toti hu- „ mano generi suppeditat, tamdiu moveri „ ad misericordiam debere, quamdiu ve- „ rum satisfaciendi modum singulos igno- „ rare voluit. ¶ Vide quod adnotatum fuit in §. superiori. Caeterum Christus Dominus *cap. ult. Evang. secundum Marcum*, *Euntes*, inquit, *in Mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.*

„ Neque 4. me peccare hac in re puto, „ cum sapientissimus Servator omnibus Chri- „ stianis injungat, *ne alios damnent*: Sane „ 5. confirmatur haec sententia ex sacrae „ scripturae dictis. Ipse Servator ait, Ju- „ daeos peccatum habituros non fuisse si „ non venisset ipse, si locutus eis non fuis- „ set, si opera non fecisset &c. Nunc au- „ tem ubi omnia viderint, & audierint, „ nullam excusationem eos habituros, ait, „ *Joh. XV.* 22. 24. Ex hoc asserto Serva- „ toris sequitur gentes, quae eum nec au- „ diverunt, nec viderunt, excusabiles esse, „ inprimis cum gentiles typum non habue- „ rint futuri Servatoris, qui solis Judaeis „ revelatus fuit. 6. Servator permittit Ju- „ daeis ne credant si non faceret opera divi- „ na: *Joh. X.* 37. probabilis ergo fuit de- „ fectus fidei in illis qui Christi opera non „ viderunt. 7. Paulus postquam supposuit „ fidem ex auditu, auditum antem ex „ praedicatione Christi sequi, *Rom. X.* 17. „ inde concludit, quomodo ergo credent „ illi quem non audierunt, aut quomo- „ do audient sine praedicatione, *ibid. v.* „ 14. Unde videtur nihil imputari posse „ eis, qui non audierunt verbum Evange- „ lii: Idem Paulus 8. tradit eos qni sine „ lege peccaverunt etiam sine lege peri- „ turos esse. Neque hactenus gentes so „ excusare posse, ait, ignorantia legis; „ quia naturaliter ea quae legis sunt fa- „ ciunt, & legem (scil. divinam non

„ ha-

„ habentes ipsi sibi lex sunt, qui ostendunt „ opus legis scriptum in cordibus suis; te- „ stimonium reddente illis conscientia ipso- „ rum, & inter se invicem cogitationum „ accusantium, aut etiam defendentium „ extrema illa die. *Rom. II. v. 12. seq.* Ap- „ paret igitur gentiles judicatos iri juxta „ legem naturæ, quæ sola tunc ipsorum „ accusationi, vel justificationi inserviet: „ Unde 9. notanter Paulus alibi ait, *si igi-* „ *tur præputium justitiam legis* (scil. natura- „ lis) *custodiat, nonne præputium illius in* „ *circumcisionem reputabitur*. *Rom. X.* 26. „ quo ipso indigitat, gentiles jus naturæ „ servando idem facere quod Judæi legem „ Mosis observantes: Atque ex hoc prin- „ cipio 10. idem Paulus Cornelium genti- „ lem docet, *in omni gente qui timet Deum,* „ *& operatur justitiam, acceptum ei esse. Act.* „ *X.* 35. Accedunt 11. Exempla sacræ scri- „ pturæ: Job fuit Idumæus, i. e. gentilis, „ & tamen describitur vir simplex & re- „ ctus, ac timens Deum & recedens a ma- „ lo, cui non similis esset in terra; *Job.* „ I. *&* 8. *II.* 3. & qui non obstantibus af- „ flictionibus retinuisset innocentiam. *XX.* 3. „ Deus Eliæ commendat viduam, quæ Sa- „ reptæ in Sidonia degebat, & in ejus fa- „ vorem miracula edidit. 1. *Reg. XVII.* 9. „ 14. 17. 24. Ita *Act. X, v.* 7. mentio fit „ militis timentis Deum: *& Cap. XVI.* 14. „ Lydia a cultu divino commendatur. Id- „ que 12. non tantum Maimonides in an- „ te allegato loco statuit, sed & Patres „ quidam id asserere non erubuerunt: lo- „ co omnium est locus Justini Martyris „ *in apol.* 1. *pro Christ. pag.* 91. *Qui cum* „ *ratione vixerunt Christiani sunt, quam-* „ *vis Athei habiti sint, quales inter Græ-* „ *cos fuere Socrates, Heraclitus, & alii si-* „ *miles. Add. Casaub. adversus Baronium* „ *Ex.* 1.

„ Atqui extra Christum nulla est salus: „ Sane Paulus, cum Ephesiis statum natu- „ ralem in quo ante regenerationem fuere, „ ob oculos poneret, *vos*, ait, *illo tempo-* „ *re fuistis separati a Christo, alieni a ci-* „ *vitate Israelitarum, expertes fœderum,* „ *promissionis spem non habentes, & athei* „ *in mundo*. Resp. Apostolus alloquitur E- „ phesios, qui ante prædicationem Evan- „ gelii gentiles, adeoque expertes & fœde- „ rum, & promissionum populo Judaico fa- „ ctarum, ac idololatræ, & hactenus Athei „ fuerunt. De his ait, exclusos eos fuisse „ a commodis Evangelii, quæ nunc ad eos „ quoque pertinerent: Adeoque non asserit „ Ephesios olim a promissione exclusos, & „ quod Athei (qui Deum perverse cole- „ rent) fuerint, damnatos antea fuisse. Si, „ quod supponimus, adhibitis naturæ & ra- „ tionis viribus ens entium adorarent, & „ Christi mediatoris haud gnari, ens illud „ iratum precibus & sacrificiis oblatis pla- „ carent; cæterum virtutes morales ad imi- „ tationem perfectionum divinarum exer- „ cerent. Hinc totam rem judicio, & inter- „ pretationi divinæ relinquimus, & pia in- „ tentione credimus, Deum Christianis for- „ te proprium, & eminentiorem beatitudi- „ nis gradum destinare, atque hunc salu- „ ris gradum Christianis destinatum ad gen- „ tiles non pertinere. ¶ Vide adnotationes supra.

„ *At quibus data sit lex, ipsa loquitur*) „ Auctor hanc rationem repetit *infra n.* 6. „ *Quia obligatio extra jus naturæ venit ex* „ *voluntate legem ferentis: Deum autem vo-* „ *luisse ut alii quam Israelitæ ista lege tene-* „ *rentur, nullo indicio potest deprehendi*.

„ *Audi Israel*) „ Adeoque publicata, & „ revelata est solis Israelitis. Equidem Gro- „ novius existimat, ex hac formula non „ sequi legem de qua Moses loquitur tan- „ tum pertinere ad Israelitas: 1. quia ea „ voce non intelligi debet Israel secundum „ carnem, sed secundum spiritum; ut Israel „ sint omnes fideles. 2. Similem esse præ- „ fationem decalogi, sive legis moralis; & „ tamen Decalogum obligare omnes homi- „ nes. *Resp. ad* 1. Non nego, sæpius vo- „ cem Israel pro fidelibus accipi; at eo „ sensu hic per rei naturam accipi non po- „ test, quia Deus legem dedit Judæis, „ eamque his solis publicavit, quæ proinde „ ad gentiles respicere non potuit, qui „ præsentes non fuerunt, & cum quibus „ tunc nullum negotium fuit Judæis. *Resp.* „ *ad* 2. Verum non est, decalogum obliga- „ re omnes homines qua decalogum; etsi „ enim præcepta quædam naturalia eo con- „ tineantur, gentiles ad ea servanda obli- „ gabantur non vi decalogi, sed jure na- „ turali: Judæi autem tenebantur ex du- „ plici vinculo; tum quia naturalis ratio „ præcepta illa dictabat, tum quia lege „ civili observantia præceptorum natura- „ lium iis injuncta fuit. Eodem modo, „ uti jus Romanum solum populum Ro- „ manum obligabat, §. 3. & 4. *J. Jur.* „ *nat.*

,, *nat. & gent.* etsi illud collectum sit ex
,, principiis juris naturalis, & gentium. §.
,, *fin. ff. de just. & jur.* Quando igitur gen-
,, tiles ad quædam jura obligari dicuntur,
,, id non est ex lege decalogi, sed ex jure
,, naturæ, quod obligaret exteros etiam si-
,, ne decalogo. Sed & obligabantur ex dis-
,, positione juris positivi, si scil. id dictum
,, ut exteri non minus ac indigenæ legi
,, naturæ tenerentur.

Cum ipsis) ,, Adeoque non cum genti-
,, libus.

*Ipsi in peculiarem populum Dei adsciti di-
cuntur*) ,, Cujus prærogativa præcipua hæc
,, erat; quod Deus legem suam ipsis com-
,, miserit, eisque regnum & sacerdotium
,, tradiderit *Rom. IX v.* 4. Equidem op-
,, ponit Gronovius *in not. h. Judæis quidem,*
,, *electo populo, legem primum datam esse,*
,, *sed ut conditionem fœderis, quod cum illis*
,, *pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia*
,, *si quis illam servaret. Si qui ergo de alie-*
,, *nis participare fœdus illud, & commodis*
,, *ejus frui vellet, huic consequenter jussum*
,, *fuisse, ut sibi quoque legem illam datam*
,, *putaret: quemadmodum leges XII. Tabb.*
,, *non sunt positæ nisi civibus Romanis; ita-*
,, *que eas exteros non obligare. At si quis*
,, *peregrinus privilegia, & honoris civis Ro-*
,, *mani appeteret, eum non potuisse se exclu-*
,, *dere ab obligatione juris Quiritum:* At
,, verum non est præmia cœlestia esse tan-
,, tum conditionem fœderis cum populo
,, Judaico initi; ea enim absque fœdere,
,, ex natura perfectionis divinæ tribuit
,, Deus omnibus hominibus Dei volunta-
,, tem perficientibus: quod consensu om-
,, nium gentium, quæ pœnas & merita
,, post mortem statuunt, confirmatur: e-
,, quidem cum præterea Deus etiam alias
,, leges præscripserit Judæis, verum est
,, ideo singularia præmia ipsis eum promi-
,, sisse sub conditione, si illas leges obser-
,, vaverint. Et hæc singularia præmia sunt
,, conditio fœderis initi; & de his verum
,, est, quod illi qui commodis hujus fœ-
,, deris frui volunt a jure forensi, & cæ-
,, remoniali excludere se nequeant.

Ex loco Deuteronomii XXXIII.) *Legem nobis præcepit Moyses, hæreditatem multitudinis Jacob.*

3 *Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines* &c.) Auctor, ut probet gentiles non obligatos fuisse legibus Judæorum positivis, provocat ad exempla proselytorum, qui non tenebantur nisi legibus naturæ, quatenus in decalogo, & præceptis Noachicis comprehendebantur.

Additio.

,, B. Parens originem Proselytorum egre-
,, gie explicat in *prodr. jur. gent. Ex.* 2. §.
,, 47. *seq.* Verba ejus hæc sunt: Sunt in
,, populo jure, & usu gentium duæ inco-
,, larum in genere species: alii originarii,
,, seu indigenæ; alii adoptati vel assumti,
,, (*conf. l.* 14. *C. de Incol. l.*1.6. *ff. ad mu-*
,, *nic.*) Hi in sacris Proselyti dicuntur, &
,, eodem jure duplices sunt; alii fiunt do-
,, micilio constituto, proselyti domicilii
,, vel portæ dicti, & specialiter incolæ,
,, quos domicilium facit;) *conf. l.* 1. *C.*
,, *Incol.*) alii speciali quoque in jus civi-
,, tatis Judaicæ allectione, (*conf. l.6. l.7.*
,, *C. eod. tit. d. l.* 1.) quos Proselytos ju-
,, ris vocant. Reliqui advenæ sunt. Per-
,, peram igitur *Osiand. ad Grot. L.* 1. *Cap.*
,, 1. *th.* 16. *observ.* 2. *in f.* tres prosely-
,, torum species fingit, & mercenarios ad-
,, dit, quasi ex loco *Exod. XII. v.*45. sed
,, erronee.

,, Proselyti domicilii, & advenæ, pere-
,, grini sunt, ac jure gentium utuntur, &
,, priores isti ad munera & onera civilia
,, tenentur: (*conf. d. l. 6. C. de Incol.*)
,, Proselyti juris autem ut justi cives ad
,, omnes leges civiles ac ritus sacrorum,
,, etiam circumcisionis, tenebantur. Tales
,, enim eodem jure cum indigenis gau-
,, dent, etiam quoad honores; modo ple-
,, no jure civium in jus civitatis recepti
,, sint; alias quatenus jus civitatis Judai-
,, cæ concessum fuit; id enim in arbitrio
,, concedentis est. *Vid. Auton. J. G. cap.*
,, 20. §. 46. *& seq.* Unde in magnum ta-
,, men Synedrium legi non potuisse con-
,, stat; quippe quod a speciali Dei jussu
,, ex Senioribus Israel constitutum fuit; &
,, in quod nec ipsi indigenæ eligi promis-
,, cue potuerunt. *Num.* 11. *v.* 16. *Petr.*
,, *Cun. de republ. Hebr. l.* 1. *c.* 1. *Schikard.*
,, *de jur reg. cap.* 1. *Theor.* 2.

,, At jus gentium omnibus, etiam pere-
,, grinis commune fuit. Quo & pertinet cul-
,, tus veri Dei, & quæ jure gentium ad eum
,, requiruntur; (*conf. l.* 2. *ff. de J. & J.*) uti
,, adoratio, etiam in loco communi ædis
,, publicæ aliis rebus non dicato, &c. ut
,, & sacrificiorum oblatio: nam & ista in-
,, ter gentes ubique recepta fuere.

,, Dixi,

„ Dixi, *cultus veri Dei*: Idololatricus enim, non Jus, sed abusus genrium, a præcipuis quoqne genrium prudenribus improbatus: (conf. *Euseb. præp. Evang. lib.* 11. *c.* 13. *& lib.* 13. *c.* 12. 13.) nec in jure Romano, eriam qna a paganis statntum, nisi nnins Dei cultus assertus est. unde & tales oblationes rejectæ sunt. *Lev.* 22. *v.* 25.

„ Etsi autem sacrificiorum usus sit juris gentium, tamen alii atque alii ritus passim sanciti vel recepti sunt, ad quos, cum sint meri juris civilis, peregrini non obligabantur, nisi ea lex ad ipsos quoque extensa fuerit, quod expresse factum est in modo oblationis: de qno *num.* 15. *v.* 15. *& seq.*

„ Unde solvitnr quæstio Grotii *in th.* 16. an potuerint isti e paganismo peregrini hoc cnltu juris gentium, etsi non circumcisi, salvari? Resp. Potuere equidem suo jure legitimo, ut Judæi suo, quia quod hi ultra jus gentium juris habuere merum jus civile fuit, quod ad gentes & peregrinos nihil pertinebat. Nihil igirur huc facit quod ajunt: veteres ritus fuisse typos fururorum & Christi: & eam proinde doctrinam recipere debuisse qui salvi esse vellent: Quod & sensit doctiss. Gron. *ad* §. 16. *n.* 2. Sed, procul a scopo! Prærerquam enim quod jam diximus eos ritus esse mere juris civilis, 1. nondum quæritur de separatione lapsus humani, sed de potestare legis exacte servaræ: nam quod illa jam exacte servari non potest, non est a vitio legis, sed hominum. Sed & 2. hoc ipsum, ut illi ritus essent typi, non est a natura, sed ab instituto & lege civili, quæ propria Judęorum fuit: Neque 3. typis istis alia vis data, quam significare Christum. Ille vero cognosci potuit non ex solis typis, sed magis ex lectione vaticiniorum sacrorum, & consuetudine Judæorum, inter quos ille publice docebatur. Hactenus B. Parens.

„ Dictis hoc addendum adhuc est, aliqualem differenriam fuisse inter proselytos justiriæ, & indigenas, 1. ratione Moabitarum & Ammonitarum, qui etsi Judaismum profiterentur, non admittebantur ad honores. 2. Ratione matrimonii, quod cum qnibusdam proselyris plane interdictum erat, cnm quibusdam saltem respectu sexus masculini. *Seld. de J. N. L.* 5. *c.* 14.

Syrophoenissa] „ Quæ apud *Matth. XV.* 22. vocatur mulier Cananæa, apud Marcum *VII.* 26. Græca, Syrophœnissa gente, ob latitndinem extensarum coloniarum terræ Cananeæ, & Græcæ. Sunt qui putarunt mulierculam hanc fuisse ex posteritate viduæ illins Sidoniæ, ad quam mittebatur Elias tempore magnæ illius inopiæ. 1. *Reg.* 17. *v.* 9. *Vid. Tesm. h.*

Qualis ille Cornelius] „ Gronovius in notis hic, existimat animo eum judaizasse quia non potuit esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei mansisse, si verum Deum non norat, uti norat rum nemo gentilium nisi Judaismi edoctus: Hinc conjecturatur eum vere Judæum fuisse, sed a publica professione metu amittendæ militiæ abstinuisse. Neque enim potuisse manere civem Romanum, & militem honoratum præsertim, si palam Judaismum professus fuisset: Concludit igitur Cornelium credidisse fœdus, & promissionis spem penes Judæos fuisse, ac privata religione Judæorum Deum coluisse, nec tamen in legem eorum transiisse. Idque tum necessarium non fuisse, quia jam venisset Christus, & legis satisfecisset. Huic igitur erranti conscientiæ occurrentem Deum misisse ei Apostolum Petrum. Resp. Hoc ipsum in quæstione est, an gentilis possit esse religiosus, & in veneratione Dei manere? Ego ex rationibus supra allatis id Dei judicio reliqui; etsi enim verum cultum ignorent, ideo excusandos eos ipse Apostolus ait, quia modus colendi revelatus ipsis non fuit. Illi igitur Deum colunt quantum naturalis ratio, & humana infirmitas permittit; imo propter hanc ipsam infirmitatem mediis uruntur expiandi peccata, ideoque sacrificia Deo offerunt. Vide quod supra notatum fuit.

Nihil igirur obstat quo minus Cornelius, inter Iudæos versatus, veram, & rationi convenientem ideam de Deo, ejusque attributis habuerit, ac cultum naturali ratione cuivis hominum cognitum enti perfectissimo exhibuerit, atque ex eo capire æternæ damnarioni exemptus fuerit. Sane Actorum scriptor hunc militem Romanum, eoque Gentilem, *pium, religiosumque virum* appellat, *qui perpetuo in veneratione veri Dei esset &c.*

„ Cæterum Baronius conjecturatur, hunc Cornelium ex nobili Corneliorum gente or-

„ tum fuiſſe, quia ex legione, quæ voca-
„ tur Italica, eſſe dicitur. *Act. X.* 2. *Conf.*
„ *Enſeb. Hiſt. L.* 2. *c.* 3. *Teſm. b.*

Pii ex gentibus] „ Qui Paulo Teſſalo-
„ niæ prædicanti adjuncti eſſe dicuntur :
„ Gronovius vertit, *pii nationum de genti-*
„ *bus*. Adeoque pii inter gentes eſſe
„ poſſunt, etſi cultum Judæorum ignorent.
„ *Actor XVI.* 4. Reperendum hic eſt quod
„ Petrus prædicto Cornelio teſtatus eſt,
„ in omni gente, qui timet Deum, & o-
„ peratur juſtitiam, acceptum ei eſſe. *A-*
„ *ctor. X.* 34.

Leges Adamo & Noæ datas ſervare tene-
bantur] „ Quia ſunt leges naturæ quibus
„ totum humanum genus obligatur „] &
„ ubi ſpeciali revelatione opus non eſt,
„ quia ex ratione omnibus hominibus in-
„ ſita fluunt. Leges igitur naturæ non diſ-
„ ferunt a legibus Adamo & Noacho da-
„ tis : haſque ſomnium eſſe Rabbinorum
„ alibi diximus; Adamo enim jus naturæ
„ ſub figura arborum declaratum fuit :
„ Noacho præter legem de vitanda idolo-
„ latria quæ itidem naturalis eſt, alia lex
„ publicata non eſt.

„ *Abſtinere ab idolis*] „ Nam colere Deum
„ naturæ lex eſt; cum ergo extranei quo-
„ que juri naturæ obligentur, ipſi quoque
„ Deum colere tenentur, eoque a cultu
„ idolorum abſtinere.

Et ſanguine] Equidem leges cæremoniales ad alias gentes non pertinent, niſi appareat legislatorem Deum eas peregrinis quoque communes eſſe voluiſſe. Apparet hoc ex lege de non eſu ſanguinis, quo primum omnibus Noachidis ſeu gentibus, deinde per Moſen conſtanter & mira ſeveritate peregrinis quoque interdixit, atque ut ſanguinem animalium, quibus veſcentur, in terram velut aquam effunderent, juſſit *Lev, c. III. v.* 17. *c. VII. v.* 26. & 27. *c. XVII. v.* 10. *ſeq. XIX. v.* 26. *Deut. c. XII. v.* 16. & 23. *ſeq. c. XV. v. ult.* At ubi id reſtringitur ad eos peregrinos qui inter Judæos habitarunt, & ad quorum proinde notitiam lex pervenit : certo indicio alios ex lege non teneri. Quin quod magis mirum eſt, idem quoque gentibus recens ad Chriſtum converſis in Concilio Apoſtolorum injunctum fuit. *Act. Cap. XV. v.* 20. & 29. An autem eum omnibus hodie Chriſtianis illa lex ex ſacris literis innotuerit, omnes etiam nunc ea teneantur? etſi ratio ejus ſibi conſtare videatur, tamen hac vice ſuſpendere judicium malim. *Vid. Seld.* de *J. G. L.* 7. *c.* 1.

Apparet ex hac revelatione, ſanguinem viventis debuiſſe eſſe ſignum vetiti homicidii; quod etiam a beſtiis ſe vindicaturum, ait Deus, *Gen. IX.* Deus ergo hominis ſanguinem ſacrum & inviolabilem, ipſumque ſanguinem brutorum quaſi ſacramentum hujus prohibitionis ſtatuit, Sanguinem non edetis, ait, quia requiram ſanguinem veſtrum de manu brutorum. *Gen. IX. v.* 4. & 5.

Hoc a natura ſciri nequit; non enim ſequitur, hominum ſanguis non debet effundi, ergo nec brutorum edi; ille vindicari debet a quovis homine & bruto, ergo abſtinendum quoque a ſanguine bruti. Signum ergo hoc ab inſtituto eſt: unde etiam ratio prohibitionis ceſſat in ſanguine mortuorum, quia ſignum ibi ceſſat; homo enim mortuus non occiditur, ſed vivus : unde morticinia & ſuffocata ab extraneis comedi poſſunt.

Additio.

„ Equidem nova hæc & ingenioſa eſt ex-
„ plicatio B. Parentis, quod ſcil. Deus lege
„ hac revelata conſtituerit ſanguinem bru-
„ torum quaſi ſacramentum ſanguinis huma-
„ ni, atque hinc ejus, dum vivit, eſu ab-
„ ſtinendum. Hoc autem ſignum non a na-
„ tura, ſed ex inſtituto eſſe, ait, indeque
„ neminem ei obligari niſi cui id revelatum
„ ſit, uti fuit Proſelytis tam juſtitiæ quam do-
„ micilii.

„ At hac ſententia poſita, ſequeretur
„ Chriſtianos quoque huic legi teneri, quia
„ ipſis quoque revelata hæc lex eſt, quod
„ tamen praxi eccleſiarum Chriſtianarum re-
„ pugnat. Verius ergo eſt, legem illam lo-
„ qui non de quolibet ſanguine, ſed de ſan-
„ guine ſacrificii, adeoque de eſu idoli. I-
„ dolum enim ejuſque ſanguis edi non de-
„ bent, quia comedentes participarent de
„ re, quæ diabolorum eſt, cum quibus ni-
„ hil commune habere fas eſt : uti id expli-
„ cat *Paul.* 1. *Cor.* X. 19. *ſeq.* & *v.* 27. & 28.
„ Ideo igitur eſus idoli prohibetur, quia hic
„ ipſe eſus cultus non Dei, ſed idolorum eſt.
„ *ibid. Cap.* 8. *v.* 1. 4. 5. 6. 10. Hoc igitur
„ præceptum ipſa lex naturæ eſt, quæ non
„ tantum indigenas, ſed & exteros, totum-
„ que humanum genus obligat, uti id la-
„ tius explicavimus *in Diſs. Proœm. III.* §.
„ 24.¶ Du Hamel rationem hujus præcepti affert, quod Deo ſpeciatim ſanguis dicatus ſit in expiationem peccatorum.

Et aliis, quæ infra ſuo loco memorabuntur]
„ Ni-

„ Nimirum leges de homicidio, adulterio, „ concubitu incestuoso, violenta rapina &c. „ *Vid. infra c.* 2. §. 5. *n.* 8. *& Diss. Proœm.* „ *III. Sect.* 1. 2. *&* 3.

„ *At non item leges proprias Israelitarum*] „ I. e. jus cæremoniale & forense; hoc e- „ nim obligat tantum quibus publicatum „ est, at Judæis tantum publicatum fuisse „ dictum est. Certissimo indicio observan- „ tiam legum Mosaicarum ad salutem non „ fuisse necessariam.

Israelitis non licerĕ vesci carne bestiæ, quod fato suo periisset) Quemadmodum a jure differt quod honestum & pulchrum est; ita ab injuria quod turpe & sordidum: & quemadmodum a sensuum judicio pendet quid pulchrum sit, ita & e contrario quid sordidum: illud movet sensus ad apperendum, admirandum, honorandum &c. hoc ad fugiendum, spernendum, abominandum. &c. Hujusmodi quæ sunt, non sunt proprie turpia aut moraliter mala; sed vilia tamen & contemta, & non videntur ab initio creationis, & a statu perfecto, sed a natura & rerum corruptione, quam & gentes agnoverunt, seu ab execrationibus illis, quæ revelatæ in sacris sunt, exstitisse. Atque hæc referri possunt inter ea quæ levis notæ maculæ dicuntur *in l.27.C.de ineff.test.*

Tale quid est morticinum quod dicitur, & cujusque animalis cadaver. Etsi ergo esus illius jure gentium vetitus non appareat, tamen ipsa humana natura, quæ non est plane effecata, eum sua sponte nauseat ut rem impuram & immundam. Hinc Deus populo suo ideo ejus esum interdixisse dicitur, quia eum sibi sanctum, & mundum esse voluit. *Deut. XIV.v.21.Lev.XVII. v.* 15. *& c. XXII. v.* 8. unde tot lavationum ritus. Peregrinos autem non quidem vetuit ea emere, iisque vesci; *Deut.d.v.*14. at immundi tamen & ipsi fiere: *Lev. XVII. v.* 16. unde horum convictu Judæis uti licitum non erat, nisi mundati fuissent. *d.v.* 15. *L.* 7. *v.* 21. *Lev. XXII. v.* 4. *seq.* Similia visa sunt menstrua muliebria &c.

Additio.

„ Populus Judæorum sanctus fuit Deo; „ *Deut. XIV.* 1. & ideo prohibebatur ne „ morticinum, rem sordidam, tangat. „ *ibid. v.* 8.nec comedat, *ibid. v.* 21. Adeo- „ que hæc lex ad jus cæremoniale pertinet.

Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur) „ Sed tum ratione inco- „ larum lex illa obligat tanquam jus civile „ cui extranei quamdiu in territorio commo- „ rantur omnino subsunt, uti ex juris gen- „ tium principiis id demonstravit *B. Parens* „ *in Disp. de fund. in territ. jurisd.*

Extraneis etiam) legem Mosis, ejusque observantiam ad salutem non fuisse necessariam, Auctor exemplis probat: peregrinis enim licebat in templo adorare, & victimas offerre, quia Deum colere est lex naturæ: at ad reliquos ritus non admittebantur. Sed & porro ait Auctor, prophetas nunquam significasse gentilibus quos instruxerunt, ut Mosis legem susciperent. 4

In Templo Hierosolymitano liceret Deum adorare) „ Camerarius Reginæ Candaces „ venerat adorare in Hierusalem, qui erat „ Æthiops, adeoque gentilis. *Vid. Actor* „ *VIII.* 22.

Stantibus tamen in loco peculiari) Vide Josephum, ubi Templi Salomonis historia tractatur.

Additio.

„ Arcebantur extranei a templi ingressu „ interiori, exemplo publicani *Luc. c.* 18. „ *v.*13. quin nec poterant ritus & cæremo- „ nias judaicas adhibere colendo Deo, „ sub pœna capitali. *Seld.* J. *N. L.* 3. *c.* „ 4. 5. *&* 6.

Neque Elisæus Naamani Syro) „ Historia „ Naamani legitur 2. *Reg. V.* 19. de cujus „ vero sensu vide *Dyk Nosce te ipsum c.* 16. „ *vid. Testm. h.*

Neque Jonas Ninivitis) *Vid. Ion. c. III.*

Neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ &c. unquam significarunt) „ Non „ omissuri si existimassent alienigenis, si „ salvi esse vellent, subeundum fuisse legis „ Hebraicæ jugum.

Quod de tota lege Mosis dixi) Quærit Auctor, an peregrini e paganismo potuerint salvari observato cultu juris gentium, etsi non circumcisi fuerint? Resp. potuere equidem suo jure legitimo, ut Judæi suo: quia quod hi ultra jus gentium juris habuere, merum jus civile fuit, quod ad gentes & peregrinos nihil pertinebat. 5

Quæ legis quasi introitus erat), „ Circum- „ cisio enim erat nota characteristica le- „ gis Mosaicæ, eaque constituebat foe- „ dus, quod inter Deum & Hebræos in- „ tercedebat; *Gen. XVII.* 2. *seq.* a quo „ proinde excludebantur omnes non cir- „ cumcisi: neque Judæus esse poterat ni- „ si circumcisus.

Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israelitæ soli teneantur] Nam his solis, non omnibus Abræ posteris leges a Mose datæ sunt.

Circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas] Dissentit *Osiander in not. ad Grot. h. §. Obs.* 5. qui asserit legem hanc ad solos Israelitas esse restrictam, quia ipse Deus fatetur fœdus tantum cum Isaaco ictum esse; idque per oppositionem ad Ismaelem *Gen. XVI.* 19. 20. Resp. lex tamen data est toti domui, & familiæ Abrahami, etsi effectus fœderis non conjunctus sit ubique.

Etsi vero plures gentes circumcisione usæ sint, non tamen inde efficitur jus gentium secundarium, quia non a gentibus est introductum ob communem usum vel mutua commercia, sed ex causa particulari familiæ, adeoque jus soli isti familiæ cohæret; & licet illa familia in plures gentes discesserit, est tamen merum jus familiæ, quod in unaquaque gente obtinet, tamquam parte illius familiæ.

Additio.

„ Ad dubium Osiandri tollendum addi „ potest, effectus quosdam illius fœderis „ etiam ad Ismaelis posteros pertinuisse, „ *Gen. XXI. v.* 13. 18.

„ Cæterum lex circumcisionis ideo non „ potest ad jus gentium secundarium re„ferri, quia *jus gentium voluntarium* non „ existit, & supra jam dictum est quæ„dam apud plures gentes observari, tum „ ex causa fortuita, tum ad imitationem „ aliorum, tum ob utilitatem cuique ci„vitati propriam: Atque ad ultimum „ caput referendus est circumcisionis usus, „ qui inter quasdam gentes ob præputii „ magnitudinem necessarius est;' adeo ut „ & fœminæ quoque ei sese submittere „ debeant, ne ob labiorum exuberantiam „ impediatur procreatio. Conf. *Euthymium* „ *Monachum in suis Mahometanicis*. Cæte„rum ad salutem eam non esse necessa„riam, vel exinde patet, quia solis He„bræis, non autem omnibus Abræ po„steris leges a Moise datæ sunt. Hinc „ quoque in prima Synodo Apostolorum „ diserte statutum fuit, circumcisionem „ non esse necessitatis; *Act. XV. v.* 1. *V.* „ 24. *seq.*

Unde Idumæos a Judæis coactos]„ Cum „ subegerat Hyrcanus Idumæos, edixit „ mansuros illos in patria, si circumcidi, „ & legibus Judaicis uti vellent. Illi a„more patriæ ducti, & circumcisionem, „ & reliquas juxta judaicos ritus vivendi „ formulas admiserunt: Atque eo tem„pore eis contigit ut deinceps Ju„dæi essent. *Joseph. Antiq. Lib.* 13. *c.* „ 17.

Et Græcorum]„ Eos enim coactos esse „ in Judaismum transire, diserte ait Am„monius in libro *de diff. verb.* Unde „ Straboni & Stephano inter Judæos cen„siti Idumæi. *Vide Seld. de J. N. L.* 2. „ *c.* 2. *in f.*

Herodotus]„ Hist. L. 2. ubi de Colchis „ & Æthiopibus id testatur. *Adde Diod.* „ *Sic. L.* 2.

Strabo]„ Idem de Ægyptiis asserit *Lib.* „ 17. de Troglodytis Vide *Diod. Sic. L.* 4. „ *c.* 3. de Lydis *Martial. L.* 6. *ep.* 39. de „ circumcisione variarum gentium vide *Cu„næ. de rep. Hebr. L.* 3. *c.* 5. De Ma„hometanis res nota est.

In aliis omnibus]„ Extra posteritatem „ Abrahami.

Locum habebat Pauli illud &c.] Adeoque in his sufficit, ut jura naturæ peragant: nec circumcisio ibi necessaria est.

Id est, moribus ex primævo fonte manantibus]„ Uti de Schytis refert Justinus *l.* 2. 6 „ *c.* 2. *justitiam gentis ingeniis coli*, *non legibus*. Ubi notandum est, Grotio fon„tem primævum esse convenientiam cum „ appetitu Societatis humanæ, vel cum „ humana natura. *Proleg.* §. 7. §. 8. §. 9. „ Nobis vero fons primævus est voluntas „ Dei per rationem declarata humano ge„neri, ut jus suum cuique tribuant. „ *Vid. dict.* §. 8. & de hac naturæ lege „ loquitur Apostolus.

Nisi quis malis illud natura referre ad præcedentia]„ Quasi Apostolus innuat, gen„tes legem Moysis servare per superna„turalem quandam omnibus hominibus „ communem gratiam, cum Judæi eam „ servent ex publicatione & instituto: „ quod recte rejicit Osiander *in not. h.* op„ponitur enim ibi diserte lex quæ scri„pta est, legi quæ ex sola ratione inno„tescit.

Quibus statim natis lex instillabatur] „ Per præcepta parentum & magistrorum.

Ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus inscriptum]„ Adeoque qui præcepta legis „ Mosaicæ peragunt, quatenus ex ratione „ percipi possunt.

Ob-

Observet mandatum legis] Quatenus scilicet ex ratione cognosci potest : adeoque quatenus lex est moralis.

Nonne praeputium illius pro circumcisione reputabitur] „ I. e. nonne æque justus erit „ ac Judæus.

Etiam citra circumcisionem Deum recte coli. &c.] „ Gronovius hic notat, eodem „ Josephi loco *alium Judæum*, *Eleazarum*, „ *monuisse regem*, *grandem injuriam Deo &* „ *legi fieri*, *& magnam esse impietatem*, „ *quod agnita veritate non circumcideretur* ; „ *& huic paruisse Izaten*, *atque hinc in* „ *omni vita*, *Deo propitio ac vindice*, *felicem & magnum fuisse*. Verum hæc non „ pugnant : Nam si Izates juxta institu„ta Judæorum vixisset, verum Deum a„gnovisset, & cultum Idolorum abolevis„set, salvus fieri ex jure naturæ potuis„set, uti omnes extranei apud Judæos „ Deum adorantes :" At non fuisset Judæ„us, adeoque nec commoda fœderis ad „ eum pertinuissent. Cum igitur Izati in„tentio fuerit ad religionem judaicam „ transire, *Joseph. antiq. L.* 20. *c.* 2. me„rito Eleazar sustinebat eum Judæum non „ esse, adeoque regem nec ad singularia „ præmia, sive temporalia sive spiritualia, „ adspirare posse, nisi ritibus Judaicis, quo „ circumcisio pertinebat, se subjecerit, „ quod in sequentibus optime explicat Au„ctor.

Et per circumcisionem legi se obligarunt) Circumcisionem enim legis quasi interi„tum fuisse dixit *sup. n.* 5. idque fecerunt „ partim ut jus civitatis adipiscerentur ; „ uti enim nemo civis Romanus fit, nisi „ Quiritum juri se submittat, ita nemo „ civis Judæorum fieri poterat, nisi ritus „ eorum adoptasset.

Nam Proselyti) De his egimus *supra n.* 5.

Pari jure erant cum Israelitis) „ *Proselytus* ergo *justitiæ* erat, qui, præter ve„tum cultum, ritus quoque & ceremo„nias judaicas complectebatur : cujus tres „ sunt notæ, circumcisio, baptismus, & „ oblatio. *Seld. de success. ad leg. Hebr. c.* „ 26. *Crocius in obed. n.* 5. *Proselytus do„micilii* autem fuit, qui observabat præ„cepta Noachica, seu jus naturæ ; adeo„que ad ritus & cæremonias Judæorum „ non obligabatur. *R. Moses in Jad. chazecha hilchot Issan. c.* 14. hoc modo id „ explicat : *qui in se suscepit non colere* „ *idololatriam*, *& tenere præcepta reliqua* „ *mandata posteris Noæ*, *quique nec cir„cumcisus*, *nec baptizatus est*, *ecce hunc* „ *susceperunt ut quendam a piis mundi*. „ Differentiam tamen aliqualem adhuc „ mansisse vidimus *supra n.* 3.

Quæ non communes humano generi] „ Nam horum merita non ex singulari „ pacto, sed ex ratione naturali, quæ „ in perfectione divina fundatur, æstiman„tur.

Sed Hebræo populo erant peculiares] „ Deus enim non tantum æterna præmia „ longe majora Judæis promisit, sed & „ temporariam felicitatem, cujus arbi„trium penes Deum, citra hoc pactum, „ adeo esse alibi diximus, ut citra im„perfectionis notam cuique hominum bo„na auferre, cruciatus imponere, om„nisque generis mala ipsis inferre pos„sit. *V. d. supra* §. 10. *n.* 2. At hoc ar„bitrium Deus in favorem Judæorum re„misit, sub conditione si leges divinas „ observaverint.

Posterioribus seculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem] „ Quæstionem, „ an gentilis extra Judaismum vel Chri„stianismum salvari possit, supra jam ex„plicavi, totamque rem judicio divino „ reliqui. Ipse Gronovius, qui pro nega„tiva pugnat, Christiane tandem & pie „ addit : *Nos tamen ex durissimis non su„mus*, *nec misericordiam Dei circumscribi„mus*, *& quid de bonis ac honestis viris* „ *in paganismo statuerit*, *arcano illius &* „ *adorando judicio relinquimus*. ¶ Vide quod supra adnotatum est.

Qua lex est proprie) „ I. e. quatenus solis 7 „ Judæis publicata est : nam etsi conti„neantur sub illa lege jura naturæ, ea „ tamen non obligant gentiles vi legis „ publicatæ, sed vi voluntatis divinæ per „ rationem declaratæ. *Vid.* §. 16. *n.* 1.

Ex voluntate legem ferentis] „ Lex enim „ est quod superior voluit.

Ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur) Probavit id Auctor *supra n.* 1. jus e„nim forense cum republica desiit ; jus „ cæremoniale autem adventu & morte „ Servatoris, qui est complementum typi „ & rituum.

Non igitur, *nos quod attinet*, *probanda est ulla legis abrogatio*) „ Cum enim negemus,

„ mus legem Mosis unquam gentibus latam esse ,˙ frustra de probatione abrogationis quæritur.

Nam nec abrogari potest) „ Privatio enim „ supponit habitum.

Quoad ritualia quidem statim postquam lex Evangelii cœpit promulgari) „ Hoc generale nimis est : dicendum est desiisse morte Christi ; ita enim vaticinium Danielis nos docet, a die edicti de restauranda urbe usque ad Christum 60. septimanas intercedere, *Dan. IX. v.* 25. iis elapsis finem accepturum peccatum, deletum iri iniquitatem, & impletum iri visionem & prophetiam. *ibid. v.* 24. At finis illarum septuaginta hebdomadarum incidit in diem mortis Servatoris, ut alibi ex principiis chronologicis probavimus.

Quod Apostolorum principi clare fuit revelatum] „ Deus enim mortuo Servatore jussit Petrum manducare quadrupedia, serpentes, &c. Judæis olim immunda : addens rationem, non esse immunda quæ Deus purificavit. *Act. X.* 13. Exinde ergo apparet legem cæremonialem desiisse.

Postquam populus ille per excidium urbis populus esse desiit] „ Civitate enim sublata omne jus tollitur, quod ei inhæret ; & frustra de jure forensi quæritur, ubi populus non est qui eo utatur ; factum autem id est sub Tito. *Cunæ. de republ. Hebræor. L.* 1. *c.* 7.

Ut Mosis lege non teneremur] „ Utpote cui nunquam obligati fuimus, & quæ diu desiit. *Vid. n. præced.*

Spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus] „ Nullum enim fœdus cum Deo nobis fuit, nulla promissio. Ratio, cui homines relicti erant, non sufficiebat (ob corruptionem humanæ naturæ) ad implendas naturæ leges, media igitur expiationis quæsivere homines ; at verum & unicum, ac sufficiens medium ignorabant : unde sæpius ista ipsa media peccata augebant. Tristis ergo satis erat conditio gentilium.

Nunc differto fœdere fulciamur] „ Servator enim eadem præmia, quæ olim solis Judæis propria erant, omnibus in eum credentibus promittit.

„ *Utque in unam Ecclesiam coalescere possimus, sublata ipsorum lege*] „ Si enim lex Judæorum adhuc subsisteret, hi nunquam cum Christianis in unam Ecclesiam transire possent ; at sublata lege, etiam ceremoniali, nullum amplius superest impedimentum.

A D §. XVII.

AUCTOR hactenus solide admodum probavit leges Mosis, etiam quæ typum continent, non obligare nec gentiles, nec hodie Christianos. Triplicem tamen ejus legis esse usum docet ; 1. quod omnia quæ lege illa præcipiuntur, non contratientur juri naturæ. 2. Quod similes tuto possint statui leges. 3. Quod inde ea quæ virtutis & perfectionis sunt, hauriri possint.

Cum ergo directam obligationem lex per Mosen data in nos inducere non possit) Quia solis Judæis publicata fuit, adeoque cum eorum republica desiit.

Ecquem alium usum tum' in hac de jure belli &c.] Ita enim ea quæ Deus Judæis in gerendis bellis permisit, semper licite etiam a Christianis fiunt, nec censeri possunt esse contraria juri naturæ.

Tum in similibus aliis] Ut in materia usurarum : *Vid. l.* 2. *c.* 12. §. 20. pœnarum capitalium : *L.* 1. *c.* 2. *&* 3. *n.* 6. *seq.* &c.

Id enim scire ad multa refert] „ Nimirum 1. an id quod ex lege præcipitur sit contra jus naturæ ? *Vid.* §. *h.* 12. *n.* 2. 2. An civitati nunc leges ferre liceat ejus sensus, cujus sunt leges per Mosen datæ ? *h.* §. *n.* 3. An virtutes a Mose præceptæ a Servatore majori gradu præcipiantur ? *h. n.* 4.

Non esse contra jus naturæ] Deus enim Auctor est utriusque juris, is autem contraria velle nequit.

Sit perpetuum ac immutabile], „ Equidem verum hoc est, at non ex ratione quam Auctor allegavit *sup.* §. 10. quasi juri naturæ intrinsece insit turpitudo vel bonitas, quæ in convenientia cum natura sociali & rationali consistat : sed quia Deus quod semel voluit nolle amplius non potest.

Non potuit a Deo, qui injustus nunquam est,

est, quicquam adversum id jus precipi] „ Hæc „ ratio supponit aliquid justum natura esse „ antecedenter ad Deum, adeoque ideo „ Deum aliquid præcipere, quia per se ju„ stum est: Nam hinc concludit, Deum quod „ per se injustum est admittere non posse. „ At *d.* §. 10. jam probavi, nihil Deum „ velle quia justum est, sed ideo justum „ esse quia Deus voluit: convenientiam „ autem illam cum natura sociali fa„ bulam esse, & naturam rationalem, eo „ quo Auctor eam accipit sensu, ad juris spe„ cies plane non pertinere. *Vid. Proleg.* §. „ *9. & L.* 1. *c.* 2. §. 11.

Immaculata, & recta], „ Quia & jura na„ turæ continet.

Sancta, justa, bona] „ Nam Deum au„ ctorem habet.

De preceptis] „ Adeoque quatenus obli„ gatio inde oritur, id est, quatenus neces„ sario aliquid omitti, vel necessario fieri „ debet.

Nam de permissis distinctius agendum] „ „ In his enim obvenire, ait, ut lege Ju„ daica quandoque aliquid permittatur quod „ se justum non est, sed saltem impunita„ tem habet.

Permissio enim quæ lege fit „ Si scil. ali„ quid permittitur beneficio legis, relaxan„ do legem. Vid. infra *L.* 2. *c.* 2. §. „ 23.

Nam quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet] „ id „ est si Deus non approbat, sed non im„ pedit, etsi impedire possit: uti dum per„ mittit actus vitiosos ab hominibus vitio„ sis committi. Hæc permissio huc non per„ tinet, quia nudi facti est, & significat „ saltem Deum non voluisse impedire, non „ autem approbasse: uti Auctor explicat „ *L.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 3.

Aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum] „ In qua permissione „ proinde nihil est quod cum naturæ jure „ pugnat.

Aut minor pœna, quæ tantum impunitatem dat apud homines] „ Quo refert per„ missionem legis dimittendi uxorem, ob „ qualemcunque offensam: item permis„ sionem sumendi vindictam ab eo qui læ„ sit *l.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 8. Qualia plurima „ jure gentium voluntario permitti ait. „ *Vid. Diss. Proœm. IV.* §. 65. *seq.* ¶ Suo loco quædam adnotabimus.

Et jus ne quis alius impedire licite possit] „ Quia lex impunitatem dat, etsi res per „ se justa non sit.

Ex prioris generis permissione], „ Ubi con„ ceditur jus ad aliquid licite agendum.

Non minus, quam ex precepto], Nam „ quod in lege Hebræa præcipitur non „ esse contra jus naturæ, docuit *supra* „ *n.* 2.

De quo lex agit] Adeoque permissio est „ actio legis, cum tamen contrarium asse„ rit *sup.* §. *9.*

Contra jus naturæ non esse] Si enim per„ missio legis jus dat ad aliquid *licite* agen„ dum, supponitur ratione naturali nihil „ iniqui subesse, alias non *licite* ageretur: „ Adeoque actus ita permissi liciti sunt, „ non quia lege Mosis permittuntur, sed „ quia liciti sunt ipso jure naturæ. Neque „ ullum dari poterit exemplum actus, qui „ lege Mosis jus det ad *licite* agendum: „ & qui non ante illam legem jure natu„ ræ permissus fuerit.

Aliter se res habet], „ Quando Deus He„ bræis aliquid permittit minus plene, ita „ ut saltem impunitatem det, & jus ne „ alius impedire possit; hoc casu Auctor „ ait, id quod lex agit posse contratiari „ juri naturæ: Atque huc refert per„ missionem legis Mosaicæ de dimitten„ da uxore, & jus ultionem exigendi „ a lædente in judicio. *L.* 1. *c.* 2. §. 7. „ *n.* 8.

„ Equidem male Auctor huc refert e„ xempla allegata, quia permissio de di„ mittenda uxore non demum ex lege He„ bræa oritur, sed ab ipsa natura: uti „ plenius demonstrabimus cit. loco. Jus au„ tem ultionem exigendi privata auctorita„ te nunquam jure naturæ permissum fuit; „ uti probavimus *in Differt. Proœm. VIII.* „ §. 22. *seq. Diss. XII.* 610. *seq.* Cæte„ rum an, & quatenus Deus permittendo „ derogare possit juri naturæ, in Disserta„ tione proœmiali I. §. 59. *seq.* & *supra* §. „ 10. *n.* 5. latius examinavimus. ¶ Divor„ tium non illicitum censetur, quoties adsit justa causa.

Sed raro locum hæc habet collectio) „ „ Quod scil. permissio legis sit minus ple„ na, & repugnet juri naturæ: præsum„ tionem enim potius in contrarium esse „ tradit.

Quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio) „ Lex Mo-

„ Sensus est: quod Lex Mosis, si quid „ permittit, non facile videatur contra „ naturæ legem permittere; adeoque „ cum verba permittentia sint ambigua, „ consilium dat, ut ex ipso potius jure „ naturæ interpretatio sumatur an actus „ aliquis sit plene licitus, an saltem impu- „ nitus.

„ Cæterum, an aliquid contra legem „ naturæ a Deo permitti possit, vel per- „ missum jure Hebræo sit, ex allegata di- „ stinctione inter permissionem plenam, & „ minus plenam, nulla ratione decidi po- „ test: Fontes decisionis exhibuimus in „ *Diss. Proœm. I. §. 59. seq.*

3. *Licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus censu*) „ Melior enim legum norma dari nequit, „ quam qua ipse Deus, Auctor legum, „ usus est.

Quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati, & Evangelii nondum revelati pertineat) „ Princeps igitur Christianus non „ potest leges ferre quæ respiciunt futu- „ rum mediatorem, quia nobis de vero „ ejus adventu constat: Hinc legem sta- „ tuere non potest de fratris vidua ducen- „ da, etsi Moses talem legem tulerit: quia „ data fuit Judæis, ne exciderent spe su- „ scipiendi Messiam ex sua sobole; hæc „ vario adventu Christi cessat.

Aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere, aut in specie constituerit] „ Sæpius di- „ ctum jam est Christum nullas leges „ constituisse, sed statutas saltem Judæis „ inculcasse: Adeoque in foro soli, de quo „ solo hic quæritur, Princeps statuere quæ- „ dam potest, etsi cum doctrina Servato- „ ris non conveniant. Sic v. g. non puni- „ tur adulterium quod in sola concupiscen- „ tia consistit, etsi Servator illud ethico „ sensu pro adulterio habeat: sic leges na- „ turæ & civiles permittunt, jus suum „ persequi in judicio solius vindictæ cau- „ sa, quod pugnat cum præceptis Evan- „ gelii. ¶ Vide quæ passim suis locis ad- notabimus.

His tribus causis demtis) „ Utpote ex „ quibus juxta hypothesin Auctoris non „ licet Principi Christiano leges ferre „ ejus sensus, cujus sunt leges per Mosen „ datæ.

Cur, quod olim Mosis lege fuit constitu- „ *tum, nunc sit extra ea quæ licent*] „ Quia, uti dictum est, non possunt fal- „ li Principes qui imitantur leges a Deo „ approbatas.

Quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus a suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est] Auctor hic duas confundit disciplinas, jus & virtutem, sive juris prudentiam & Ethicam: Moses nullas virtutes præcepit, sed jura constituit. E contrario divinus Servator nulla jura constituit, sed virtutum regulas inculcavit. ¶ Divus Augustinus tamen *libro de gratia & libero arbitrio c.* 18. sic scribit: *omnia præcepta dilectionis & charitatis per legem dantur & veterem & novam: Lex autem sine gratia est litera occidens, in gratia vero spiritus vivificans.* In primo moralium præcepto impliciter continebantur fides, spes, & charitas: cum sine iis Deus veraciter coli non possit. 4.

Unde duo sequuntur: 1. Jura quæ ex præceptis Mosis a Servatore allegantur, non novam esse legem, sed jus civile Hebræorum: 2. præcepta, quæ præterea Servator de suo addit, non esse leges, sed præcepta seu regulas virtutis: Neque Christus illa inculcat tanquam leges, neque inde necessitas, aut obligatio oritur. ¶ Vide quæ suo loco adnotavimus. Cæterum *si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut Redemptorem cui fidant, non etiam ut Legislatorem cui obediant, anathema sit.* Contra Lutheri & Calvini impias doctrinas Concilium Tridentinum sic pronuntiavit *sess. 6. can.* 20. *&c.*

Id nunc etiam, si non amplius, a Christianis præstandum) „ Grotius refert *legem* „ *Evangelii* inter jura divina universalia, „ eamque omnes homines obligare, *ait*, „ quibus revelata est: quod systema late „ examinavimus in *Dissert. Proœm.* III. §. „ 39. *seq.* Inter alios effectus hujus juris „ hunc quoque esse, ait, *quod virtutes* „ *lege Mosis præceptas, & commendatas,* „ *majori gradu exigat. dict. Diss.* §. 44. „ *n.* 5. quod refutavimus *ibid.* §. 46. *n.* 2.

„ Cæterum sæpius jam dictum est, Gro- „ tium non confundere disciplinas juris, „ & virtutis, sed eas curate distinguere, „ atque vere eum cum principiis B. Pa- „ rentis convenire. *Vid. Diss. Proœm.* II. „ §. 31. *seq.*

Quod, quæ virtutes a Christianis exiguntur,

ut

ut humilitas, patientia, dilectio &c.) „ Christiani præcepta Christi sequi tenentur, non tanquam præcepta legislatoris, *dict. Disp. III.* §. 45; sed tanquam præcepta naturæ quæ obligant homines intuitu Dei: *ibid.* §. *f. num.* 11. & quæ in foro Soli impune quidem negliguntur, sed in foro Poli omnino pœnis subjacent. ¶ Etiam tanquam præcepta Legislatoris: Vide supra.

Quam statu Legis Hebraicæ exigebantur) „ Moses suis legibus neque humilitatem, neque patientiam, neque dilectionem, quatenus in puritate animi consistunt, præcipit, nec hactenus eas virtutes legibus pœnalibus munire vel potuit, vel voluit. *Vid. Diss. Proœm. III.* §. 44. *n.* 5. & §. 46. *n.* 2.

Quia etiam promissiones cœlestes in Evangelio multo clarius proponuntur) In genere juris perfectissima fuit lex Hebræorum: at in genere morum non sufficiebat lex, neque enim mores sunt objectum legis.

Hunc autem defectum Servator supplevit, & perfectionum doctrinam, quam Pharisæi non negligebant tantum, sed & inutilem ad acquirenda præmia Judæis promissa putabant, Judæis inculcavit: Atque hoc apparet ex perpetua oppositione legum Mosis, suæque doctrinæ; ubi non improbat jura, sed ad perfectionem ea non sufficere, ait: Angusta nimis est innocentia juxta legem bonum esse, latius officiorum regulæ patent.

Additio.

„ In *Dissertatione proœmiali III.* §. *pen.* & *ult.* auctoritatem præceptorum Servatoris explicavimus; eumque interpretem agere legum Mosaicarum probavimus: occasionem simul exposuimus, quæ Servatori ansam dedit Judæos docendi; ipsi enim opera legis faciebant, parum de perfectionum regulis, de mentis puritate, & de pia intentione solliciti. Putabant enim, ad salutem sufficere juxta verba legis bonum esse. Hunc abusum damnat Servator, hunc errorem manifestat, & præter ea quæ legis sunt, etiam virtutis exercitium ad salutem necessarium esse tradit, indeque perfectionum regulas Judæis explicat, & inculcat, quæ præcipua juris naturalis pars sunt, & officia hominum erga Deum continent. *d.* §. *ult. n.* 11.

Hinc lex vetus comparatione Evangelii dicitur fuisse nec perfecta) Resp. Apostolus loquitur de lege cæremoniali, typus enim imperfectus fuit. *Vid. Hebr. VII. v.* 11. 12. 15. 16. 17. 18. & 19. Atque in tantum melioris testamenti sponsor dicitur esse Christus, *ibid. v.* 22. & *v.* 27. & 28. & de typis in specie id explicat Apostolus *VIII. v.* 4. 5. 6. & 7. Cæterum dictum jam est, veterem legem quoad capita juris fuisse perfectissimam: virtutum enim disciplina ad legem non pertinebat, sed Prophetarum id officium erat, admodum neglectum tempore Servatoris.

Nec ἄμεμπτος) „ I. e. inculpata.

Legis finis dicitur Christus) „ Verum hoc est de lege cæremoniali; nam legem forensem durasse etiam post Christum usque ad excidium urbis, ipse Auctor §. *præc. in fine* fatetur. Tota autem illa lex cæremonialis in operibus consistit, in sacrificiis, in diebus festis, in comestione rerum mundarum. His omnibus finem fecit Servator, & hinc optime Apostolus in Epistola ad Romanos, inprimis in *c. IX.* & *c X.* docet, justitiam quæ ex operibus est nullam esse, typo jam cessante, & solam justitiam, quæ ex fide in Christum oritur, justificare. *d. c.* 10. *v.* 4. 5. & 6. ¶ Cave tamen ne credas cum Pseudo-Reformatis legem Evangelicam non esse præceptivam; ajunt enim eam esse legem libertatis, nec aliud continere præceptum quam fidem, sive certam fiduciam in divinis promissis, adeo ut stante ejusmodi fiducia, nullum peccatum quantumcunque grave imputetur, tumque solummodo Christiani lethaliter peccent, cum a certa illa fiducia excidunt. Hanc impietatem Concilium Tridentinum anathemate percussit *Sess. 6. can.* 16. his verbis: *Si quis dixerit nihil esse præceptum in Evangelio; præter fidem cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera; aut decem præcepta non pertinere ad Christum, anathema sit.*

Lex autem manuductrix ad Christum) „ Hoc verum est de lege cæremoniali, non de reliquis.

Sic lex vetus de sabbatho, & altera de decimis monstrant Christianos obligari) Quod ad *priorem* attinet, certum est legem *de sanctificando die septimo* ipsi Adamo generis humani parenti, non solis Judæis, datam, adeoque omnibus manifestatam esse. Cer-

Certum porro est, nullo naturæ opere perpetuo cognosci peculiaris septimi diei præ cæteris conditionem: neque, cognito etiam Creatorem sex diebus finivisse creationis opus, inde constaret voluisse septimum peculiariter esse sanctum, sed & hoc ab expressa revelatione est, *Gen.* II. *v.* 3. ubi hoc specialiter additur. Hæc igitur lex est omnibus lata, & causa ejus hominum communis est; at eos tantum obligat ad quos revelatio manavit, & quatenus manavit. Obligantur igitur populi Christiani hac lege, quæ cum sacris literis hodie ipsis vulgata est; sed hactenus saltem, ut post sex dies operarum septimus Deo consecretur, non autem ut dies qui dicitur Saturni aut Sabbati; quasi iste sit ipse dies septimus orbis conditi: neque enim id revelatum est, neque ea mens legis esse potuit, quia e contrario certum utique est ne eundem quidem ubique terrarum simul diem, sed eodem tempore alibi diem esse, alibi noctem. Quin compertum hodie est in occasum profectis, & circumnavigato orbe reversis, integrum diem excidisse. Indeque accidit, cum in littoribus maris Tartarici & vicinis insulis, quasi in confinio ortus, & occasus, & Hispani & Portugalli loca teneant, ad quæ illi in occasum, hi in ortum tendendo navigent; ut hodienum idem Hispanis sit Solis, qui Portugallis est Saturni dies. *Recm. hist. univ. c.* 1. §. 9. Quin nec id quidem definiri potest, an dies Saturni sit idem ipse dies, qui orbe condito septimus fuit; & a tanto intervallo dierum computus nunquam erraverit, aut fefellerit, aut nullam variationem passus fuerit; præsertim ex eo, quod sub Josua contigit, *Josu. X. v.* 13. *Eccles. XLVI. v.* 36. & sub Ezechia II. *Reg. XX. v.* 9. & 10. *Esai. XXXVIII. v.* 8. Satisfactum igitur legi, si exactis sex diebus profestis septimus sit festus, & Deo vacet. *Vid. Prodr. Jur. Gent. Ex* 2. §. 4. & 44. At *posterior* lex revelata, *de decimis solvendis*, ad alios populos non pertinet; quia nullibi in alios lata, aut ad peregrinos extensa, sed soli populo Judaico, seu Israelitico data fuit. *Vid. Prodr. d. l.* §. 46.

Videtur igitur Auctor hic indulgere Gallis pontificiis, qui decimas esse juris naturalis dicunt; cum tamen jus decimarum apud ipsos Judæos non nisi tanquam jus civile obtinuerit. Sane nulla ratio naturalis, nec ullum factum perpetuum naturæ exstat, ex quo necessitas decimarum inferri possit. Quin decimæ sunt numeri, qui ex instituto hominum, adeoque juris positivi sunt. *Vid J. publ. nostrum c.* 23. §. 55.

Neque *obstat*, jus decimarum apud plures gentes in usu esse. Resp. Mos hic non potest esse ex jure naturali, uti jam vidimus: neque ex jure gentium voluntario, quia cessat communis necessitas, vel usus exigentia: sed casu id contingere potest, vel ad imitationem, ut in testamentis &c. Unum enim illustre exemplum sufficit aliquando ad inducendam consuetudinem apud plures gentes: Ita enim Semiramidis regnum causam dedit successioni fœminarum in Oriente. Ita ex facto Abrahami, cujus nomen in Oriente inter gentiles etiam celebratur, mos decimas solvendi ortus esse potest.

Neque porro *obstat*, quod Abraham, pater credentium, decimas solverit Melchisedecho Sacerdoti. Resp. is citra ullam naturæ legem ex sola pietate, adeoque ex liberrima voluntate decimas solvit, neque ullibi legimus Melchisedechum eas tanquam debitum postulasse.

Additio.

„ Lex Sabbati est lex mere civilis, quæ „ solos Judæos obligabat, uti plenius de„ monstravimus *supra* §. 15. *n.* 2. & *Diss.* „ *Proœm.* III. §. 46. Sed & legem de *de*„ *cimis* esse mere positivam probavimus *in* „ *dict. Diss. Proœm.* III. §. 46. simulque „ rationem dedimus, cur apud Judæos Le„ vitis naturali quoque ratione solvi debuerint. ¶ Duo sunt distinguenda in præcepto observandi Sabbathi: res nempe ipsa quæ præcipitur, & tempus, quo executioni demandanda est. Præcipitur primo ut homo aliquandiu rebus divinis vacet, & propriæ saluti prospiciat: deinde determinatur tempus, quo id præstare debeat, scilicet dies Sabbathi. Primum ad legem naturalem pertinet; ratio quippe recta dictat propriæ saluti consulendum, vacandum orationi & meditationi rerum cælestium, cultumque Deo tum internum, tum externum præstandum, ne rerum temporalium usu tepescat noster erga eum amor, aut etiam extinguatur. Quod autem his exercitiis homo incumbat diebus Sabbathorum potius, quam aliis, pertinet ad legem positivam; neque enim ratio dictat ejusmodi dies præ cæteris necessario esse eligendos. Quoad Decimas vero sat erit Concilii Tridentini

ver-

verba referre: hæc enim habet in Seff. XXV. Ref. c. 12. *Non sunt ferendi qui variis artibus decimas Ecclesiis obvenientes subtrahere moliuntur, aut qui ab aliis solvendas temere occupant, & in rem suam vertunt; cum decimarum solutio debita sit Deo; & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt. Præcipit igitur S. Synodus omnibus, cujuscumque gradus, & conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat, ut eas ad quas de jure tenentur, in posterum Cathedrali, aut quibuscunque aliis Ecclesiis, vel personis, quibus legitime debentur, integre persolvant. Qui vero eas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur, nec ab hoc crimine, nisi plena restitutione secuta, absolvantur.*

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

Visis + Juris fontibus, + ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, + an bellum aliquod justum sit, + sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc + autem ipsa quæstio, + ut & aliæ quæ deinceps sequentur, + ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius [1] Cicero + tum tertio de Finibus, + tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite differit, esse quæ-
Gell. XII. c. V. dam [2] + prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, + sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, + quod simulatque natum est animal, [3] ipsum sibi conciliatur, + & commendatur ad se conservandum, + atque ad suum statum, + & ad ea quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: + alienatur autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. + Hinc etiam, ait, fieri, ut nemo sit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas, aut detortas habere: + primumque esse officium, ut se quis conservet in naturæ statu, + deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, + pellatque contraria.

2. + At [a] post hæc cognita sequi + notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione

GROTII NOTÆ.

[a] *Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione*) *Seneca* epistola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.*

GRONOVII NOTÆ.

1 *Cicero tertio de Finibus*) c. 5.

2 *Prima naturæ*) Documenta, monita.

3 *Ipsum sibi conciliatur*) Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem, & refugit perniciem, & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.*

4 *Notionem convenientiæ*) Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi consilii reputationem, & honestatis, utilitatisque veræ contemplationem; subtilioremque explorationem, & commodorum delectum.

GRO-

ratione, quæ corpore est potior; + atque eam [5] convenientiam, [6] + in qua honestum sit propositum, pluris faciendam, quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] sed + ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint a quibus ad hanc venerimus. + Hæc cum vera sint, & ab omnibus, qui judicio sano sunt præditi, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum + quid illis naturæ initiis congruat, + deinde veniendum ad illud, + quod quanquam post oritur, + dignius tamen est; + neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum.

3. Hoc + ipsum vero, quod honestum dicimus, + pro materiæ diversitate, + modo (ut ita dicam) [8] in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; + modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & sine turpitudine omitti, aut aliter fieri possit, + ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, + sive mixtum, sive [10] + reductum utrinque. + Et in hoc posteriori genere + maxime occupari solent leges + tum divinæ, + tum humanæ, (bb) id agendo, + ut, quod per se laudabile tantum erat, [11] etiam deberi incipiat. [12] Supra [a] autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, + an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi [13] quod necessariam + cum natura rationali, + ac sociali habet repugnantiam. a L. 1. c. 1. §. 3. & §. 10 n. 3.

4. [14] Inter + prima naturæ + nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. + Nam & finis belli, + vitæ membrorumque conservatio, + & rerum

GROTII.

b *Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint a quibus ad hanc venerimus*) Seneca epist. LXXVI: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur; in homine optimum quid est? Ratio.* Vide & epistolam CXXI. & CXXIV. Juvenalis Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

(Vers. 106, & seqq.)

GRONOVII.

5 *Convenientiam, in qua*) Utpote in qua.

6 *In qua honestum*) Cicero c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non inest honesta actio: consequens est, & post oritur.*

7 *Commendent*) Ab illis ad hanc proficiscimur. *Cic.* cap. 7 eadem phrasi utitur.

8 *In puncto consistit*) Stricte, ac præcise accipiendum est.

9 *Ad vitium deflectas*) Ubi quicquid remittas, summa turpitudo sequitur: ut deserere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quo minus honestum sit.

10 *Reductum utrinque*) *Horat.* 1. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.*

11 *Etiam deberi*) Ut nisi facias pœnæ sis obnoxius.

12 *Supra diximus*) 1, 3.

13 *Quod necessariam*) Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

14 *Inter prima naturæ*) Bellum non repugnare primis naturæ.

(aa) Exempli gratia, ubi nulla Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem qui plures una uxores ducit; sed tamen, si una contentus sit, facit *laudabiliter*; idque *honestum est*, sensu illo laxiori. Vide infra Lib. II. Cap. V. §. 9. J. *B.* ¶ Polygamia quæ dicitur simultanea, qua quis plures simul habet uxores, legi naturali, ac proinde divinæ repugnat: sic enim habetur Gen. 2. *Relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Ante diluvium patres Lamechum tanquam adulterum accusant. Neque juvat dicere Jacobum, Davidem aliosque sanctos patriarchas plures habuisse simul uxores; non enim mos Judæorum pro norma est, quum ipse Servator in Judæis tolerata magis, quam adprobata a Deo esse doceat, *propter duritiem cordis eorum*, ea omnia, quæ a primæva Dei institutione discrepent. Eam prorsus exclusit Christus Matth. XIX. 5., quia Deus instituens matrimonii Sacramentum voluit *ut duo sint caro una*: unde Conc. Trid. Sess. 24. can. 2. adversus Lutheranos, ac Anabaptistas sic habet: *Si quis dixerit licere Christianis plures habere simul uxores, & hoc nulla Lege divina esse prohibitum, anathema sit.*

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in sua quæ

rerum ad vitam utilium aut 15 retentio, aut acquisitio, + illis primis naturæ maxime convenit, + & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet a primis naturæ dissentaneum, + cum animantibus singulis vires ideo sint a natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: a τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam a natura didicerunt.* In Haulieticon fragmento est: (vers. 7, & seqq.)

a Cyrop. Lib. II. c. 3. §. 5. Ed. Oxon.

Omnibus hostem,
Præsidiumque datum sentire, & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat: (II, Sat. I, 53.)

Dente lupus, cornu taurus petit, Unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: (Lib. V. vers. 1032, & seqq.)

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstent:
c Illis iratus petit, atque infensus inurget.

Quem sensum Galenus sic exprimit. φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει· μόσχος μὲν κυέρτων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, καίτοι μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti, quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse

quadam Constitutione se tale quid egisse gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* (veteres) *quid id permittebant* (ut scil. Hæres, & qui in ipsius potestate erant, testes essent in Testamento) *hoc jure minime abuti eos debere suadebant: tamen nos*... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Instit. Lib. II. Tit. X. *De Testam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. De *Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII Lex 2. ibique Doctissimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. J. *B.*

GROTII.

c *Illis iratus petit, atque infensus inurget*) *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inermi fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium: (Pag. 268. Ed. *Lugd.* 1620.) συνῶσι μὲν ἕκαστον εἰδὼς ἐν ἀσθενεστέρῳ εἶναι ἰσχυρόν· καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida: illi cavet, hac utitur: ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus, equus ungula, bos cornibus.* *Chrysostomus* de Statuis undecimo: (Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*) τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων· ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθηκεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι· ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit; *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse a mea natura.* (Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

15 *Retentio*) Melius dixisset *defensio*, vel *tutela*, nam *retentio* est quidem vox Ciceronis,

esse ait ad pacem, bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, [d] sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua, nec aliunde id + edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite X. [16] manum homini, ait, esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. + Recta autem ratio, ac natura societatis, [17] + quæ secundo + ac potiore loco ad examen vocanda est, + non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, + id est, quæ jus alienum tollit. + Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. + Quod facile intelligi potest + locum habiturum; etiamsi [18] dominium (+ quod nunc ita vocamus) introductum non esset: + nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. + Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, [19] jus esset occupantis: + quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. + Hoc ipsum autem + nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, + multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii *a* verbis: *Ut* [20] *si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari, & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, + societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura, illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* *a De Offic. III. c. 5.*

6. + Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: + ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero *b* ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem *c* alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* + Apud Ulpianum est: *d Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur, apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* + Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.) *b De Offic. I, 11.* *c Epist. Fam. XII 3.* *d L. 1. §. 27. vim vi D. de vi & vi arma-ta.*

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

+ II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. + Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma

nis, sed significat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos, & sistit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4. Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

GROTII.

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua, nec aliunde id edoctos infantes videmus*) *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se pravalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* (Pag. 296. Edit. Paris. 1589.)

GRONOVII.

16 *Manum pro hasta*) Lucret. 5. 1284. *Arma antiqua manus, dentesque, unguesque fuerunt.*

17 *Qua secundo ac potiore loco*) Bellum non repugnare secundis, & excellentioribus naturæ.

18 *Dominium*) Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus esset occupantis*) Ut nunc quoque in iis quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

20 *Si unumquodque*) Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, *Justin.* 2. ult.

GRO-

doma diripuerant, Abramus cum 21 ministris, ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus + per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, + sine speciali Dei mandato: + fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, + etiam 22 extraneorum (cc) Berosi, atque (dd) Orphei testimonio. 23 + Historia septem populorum, quos Israelitis exscindendos Deus tradidit, + non utar: 24 fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem a Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: + unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu, non humano arbitrio suscepta. + Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. + Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. + Sed & leges generales, ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. XX, 10. 15, + eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandato speciali suo esse posse, + nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum 25 de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, + eo ipso ostendit eas 26 naturaliter satis esse manifestas: + qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas. Jud. XI. + violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II. Sam. X. Simul notandum quod dicit + divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios 27 + per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI, 33. 34. quo loco, + ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait, prœliari Dei prælia, I. Sam. XXV, 28. + id est pia, ac justa.

+ III. 1. Probatur idem quod dicimus + omnium gentium, ac præcipue sapientum consensione. + De vi qua vita defenditur notus Ciceronis *a* locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: + *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* 28 *didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus*

a Pro Milone c. 4.

GRONOVII.

21 *Ministris*) Clientibus, libertis, servis.

22 *Extraneorum*) Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Historia septem*) Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josue* 3, 10.

24 *Fuit enim*) Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. 1. 10. & 15.

25 *De justis nihil*) Certas & expressas, tanquam solas, & vere justas non definiat.

26 *Naturaliter*) Plerumque, ut plurimum. (Immo, ex lumine naturali. J. *B.*)

27 *Per fidem*) Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum esse Deum ipsorum, & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit, Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*) Id est, didicimus vel traditam a magistris, vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic a sacerdotibus Ægyptiis numeros, & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Justin.* 11, 3.

(cc) Locus *Berosi* refertur a JOSEPHO. *Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 8. (Cap. VII. §. 2. *Edit. Hudson.*) J. *B.*

(dd) Aut potius veteris Poetæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Exstat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12 unde Auctor noster ipse attulit. Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. 1. §. 16. & in *Matth.* V, 31. sub fin. J. *B.*

GRO-

mus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, e 29 + *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: a *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: b *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* c Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* d Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα, *Est enim naturæ lex illa,* + *quæ in omnibus valet, ut velint vivere; idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, + ut in bestiis etiam, • quæ juris non rem ipsam, ut diximus, sed 30 umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, e animal f quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, + cum arietes, vel boves 31 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is periisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. + Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

+ IV. 1. De jure naturali ergo, + quod & gentium dici potest, + satis constat eo bella non omnia improbari.

a Ibid. c. 11.
b L. itaque 4. princ. D. ad L. Aquil.
c L. 3. ut vim D. de Just: & jure.
d De bello Jud. l. III Cap. 8. §. 5. Ed. Hudson.
e L. 1. D. si quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

2. + Ju-

GROTII.

e *Omnis honesta ratio esset expedienda salutis*) Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* (Ep. CXXI.) *Quinctilianus* VII. cap. 11; *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies,* (Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio; Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*) Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: (vers. 281. 282.)

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.

nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide & *VVisigothorum* legem L. VI. tit. IV. c. 6.

f *Quod sensu, id est rationis usu, caret*) Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum, atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro 1. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GRONOVII.

29 *Omnis honesta*) Quidvis tentaremus; nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*) Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*) Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Seneca* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua ab illis, *Sed si vis inferatur* &c. non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCIS. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. 1. Cap. IV. num. 8. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog. XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. 11. §. 13. Nota ult. Auctoris. J. B.

2. + Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ, + & omnium populorum leges ac mores. Imo [g] [32] jure gentium introducta esse bella, + dixit [a] Hermogenianus: + quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe + ut certa bellorum forma a jure gentium sit introducta, + quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, [b] + in bellum solemne juris gentium, quod & [33] justum, + id est plenum, dicitur, + & non solemne, + quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. + Nam aliis bellis, + modo æqua subsit causa, + jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, + ut infra latius explicabitur. + *Jure gentium* (inquit [c] Livius [34]) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus [d] + jus esse gentium, ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tuemur.

V. 1. + De jure divino voluntario + major est difficultas. + Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, + ac proinde a Deo nihil in contrarium potuisse constitui: + id enim verum est in iis, quæ [35] jus naturæ vetat, [36] aut præcipit; + non in iis, quæ jure naturæ [37] licent tantum: + nam quæ ejus sunt generis, + cum proprie juris naturæ non sint, sed [38] + extra jus naturæ, & vetari possunt, & præcipi.

2. + Solet ergo primum a nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris, ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6. + *Quin etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam.* + *Quisquis effuderit sanguinem hominis,* [39] *qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo + quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alte-

a L. Ex hoc jure. 5 D. de Just. & Jure.

b Lib. I. cap. 3. § 4. Lib. III. cap. 3. per tot. & L. IV. § 1.

c Lib. XLII. c. 41. n. 11.

d L. ut vim 3. D. de Just. & Jure.

GROTII.

g *Jure gentium introducta esse bella*) Scriptor vitarum illustrium in Themistocle; *Professus est Athenienses suo consilio; quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios, ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* (CORN. NEPOS, Cap. VII. n 4.)

GRONOVII.

32 *Jure gentium*) Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est plenum*) *Justum* aliquando est, in quo adhibetur certus ordo, modusque rerum ac verborum; & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solemne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*) Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus naturæ vetat*) Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*) Tanquam semper honesta.

37 *Licent tantum*) Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur; nisi quibusdam temporibus & occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*) Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, *ubi non*, tempus & res præsans docent.

39 *Qui est in homine*) Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum istum.

(ff) Non videtur de distinctione illa cogitasse Jurisconsultus; sed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello observantur, ut justum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis constitutas fuisse & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis censetur Jus Gentium, ex mente veterum. J. B.

GRO-

alterum de effundendo vicissim sanguine, [40] + comminationem esse volunt, non approbationem: + quorum neutrum mihi se persuadet. Nam [41] interdictum de sanguine non effundendo [42] + latius non patet, quam quod in lege est, *Non occides*; quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo + tam hæc, + quam illa, + non tam novi aliquid constituit, + quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat, atque repetit: + unde [43] verba illa intelligenda in eo sunt sensu, qui [44] vitium includit; + sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed [45] destinatam, & [46] innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, + videtur mihi [47] non factum nudum, [48] sed jus continere.

3. + Rem ita explico. Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod [h] [49] + Rhadamanti jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet, & æquum.

[50] Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, [51] excipit suo.* + Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus, aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, + id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, + & contactum quidem, ac commercium homicidæ defugi voluit, + at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides: (Orest. vers. 511, & seqq.)

Καλῶς

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*) Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυ· ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῷον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. IV. §. 9. Ed. Gale.)

GRONOVII.

40 *Comminationem*) Tanquam denuntiet Deus, quid ipse facturus sit, vel per malos & injustos; solet enim & peccatis peccata punire: non constituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii, & similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2. Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*) Noacho datum.

42 *Latius non*) Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

43 *Verba illa*) Effundere sanguinem, & cidere.

44 *Vitium includit*) Ut injuria effunde-, insontem occidere.

45 *Destinatam*) Consilio & proposito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*) Qui nihil commeruerit, cur vita privaretur.

47 *Non factum nudum*) Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*) Immo præcipit quid legitima potestas facere debeat.

49 *Rhadamanthi*) Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait*: Εἴκε πάθοι· Arist. 1. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· οὐ μέντοι γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3. 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι. (In illo versu legendum: Αἴκε πάθοις τά κ' ἔρεξας, &c. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæsares* JULIANI Probat. *Not.* 316. p. 54, 55. nuperæ Edit. Amstelod. 1728.)

50 *Seneca*) Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*) Expiat.

(gg) Vide *De Legib* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, & *seqq* Ed. H. Steph. J. B.

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ᾽ εἰς ἀπάντημ᾽, ὅστις αἷμ᾽ ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ᾽ ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

a Lib. III. §. 45. Ed. Oxon. Quo & illud pertinet a Thucydidis: εἰκὸς πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus, quamvis gravium delictorum* [i] *leves fuisse pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* b Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.*

b Lactant. Lib. II.

4. Ab uno facto illustri sumta [52] + conjectura divinæ voluntatis in legem

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*) Servius ad primum librum Æneidos: (*vers.* 136.) *Luetis, persolvetis. Et hic sermo a pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.*. Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere, tractum est a pecunia, nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia penderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere, tractum est a pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

(hh) Locus est *Inst. Div* Cap. X. *n.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aqua interdicebatur. J. *B.*

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*) Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non exstat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrenandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium, & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere, & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemptus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot sæculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc professum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris a suo corpore, & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes; verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum, & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum, aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum, aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denarium, qui faciunt CC. solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Reges occiderit, duodecim millia denarium, qui faciunt CCC. solidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemanorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex VVeregildis* (VVerogeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam,* XVIII. *VVeregeldis.* Lex Bajuvaricorum tit. 3. n XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non*

gem ivit, + ita ut Lamechus quoque [k] + simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. + At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, + ne mos idem invalesceret, [53] + severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, + quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, [l] [54] + ut insons esset, qui homicidam occidisset: + quod postea [55] institutis judiciis [56] summas ob causas ad judices solos restrictum est; + ita tamen ut moris pristini vestigium manserit [57] in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra [a] fusius agetur. *a Cap.* III *per tot. &* *L.* II. *c.* XX. §. 3. 31. & §. 40.

6. + Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, + qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. + Sic & Moses Amalecitis + populum oppugnantibus arma jussit opponi, + naturæ scilicet jure usus: + nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod + capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet, + non modo apud [58] populos extraneos, + sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] + conjectura divinæ voluntatis, + ipsa naturali ratione adjuvante, a similibus ad similia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, + in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, + quæ vitæ æquiparantur, + ut existimatio, + pudor virginalis, + fides matrimonii, aut sine quibus vita tuta esse non potest, + ut [60] imperii societatem continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc

non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum; *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuariorum occiderit,* CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit,* 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum; *Si quis Adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, & Ligios, i. e. nobiles, liberos, & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit,* CC. *solidis componat, qui servum occiderit,* XXX. *solidis componat.* Lex Frisiorum; *Si nobilis nobilem occiderit,* LXX. *solidis componat; si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem,* LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum lib. 1. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconso in Barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerrit, componat* DCCCC. *solidis.*

53 *Severius occurrendum*) Verbis adductis ex Genes. IX, vers. 5. & 6

54 *Ut insons*) Ut liceret cunctis bonis, & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci, & homicidam perimere: quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

55 *Institutis Judiciis*) Postquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda selectis judicibus, & magistratibus committi.

56 *Summas ob causas*) Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In ejus*) Num. 35.

58 *Populos extraneos*) Exsortes fœderis divini.

59 *Conjectura*) Quod statuerat jam Deus homicidam capitali supplicio puniri, id interpretati sunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in societatem humanam, & hos per supplicium luere.

60 *Imperii societatem*) Unde lex majestatis.

G R O T I I.

k *Simili facinore perpetrato*) Aut potius, si quid simile perpetrasset; nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

l *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*) *Josephus*: παραινῶ μεν τῆς σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δράσαντάς τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut a cæde humana puræ habeantur manus; quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. 1. Cap. III. §. 8. *Ed. Hudson.*)

GRO-

8. Huc pertinet + vetus, quæ apud Hebræos exstat, traditio, + leges plures Noæ filiis datas a Deo, quæ non omnes a Mose narratæ sint, + quia satis erat ad ipsius institutum, eas postea in lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic + adversus nuptias[61] incestas legem veterem, quamquam a Mose + suo loco non memoratam, exstitisse apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuisse, + ut non homicidia tantum, sed & adulteria, & + concubitus incesti, item + violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipsum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Mosem lex sanctionibus capitalibus + rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut + Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. + Psal. CI, 5. Prov. XX, 8. + Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso; Num. XXXV, 31. 33. + Præterea absurdum cogitatu est, Hebræo populo indultum, disciplinam, & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: + neque tamen reges eos, aut gentes unquam a prophetis admonitos improbari a Deo usum capitalium suppliciorum, ac bella omnia, + sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, + recte ac pie facturas fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? + Quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: + unde (ii) tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum [64] cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, + ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. + Speciem majorem habent + quæ ex Evangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam, quod sumunt multi, in Evangelio [65] extra præcepta credendi, & sacramentorum, nihil esse quod non sit juris naturalis; id enim, quo sensu a plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, + nihil nobis in Evangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem: + sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. ¶ + Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, + ut probent quædam, (kk) quæ Evangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, m + ut concubinatum

G R O T I I.

m *Ut concubinatum, divortium*) Spectat huc illud *Hieronymi*; (*ad Ocean.* Tom. 1. p. 198. C. *Ed. Basil.*) *Alia sunt leges Cæsaris, alia Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

G R O N O V I I.

61 *Incestas*) Intra gradus consanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipsum*) Adulterium esse crimen, quod plectat judex.

63 *Non posse expiari*) Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum est, quod tolli nequeat.

64 *Cum legibus*) Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis, & editis a *P. Pithæo* Lutet. 1573. (nuperrime autem in *Juris-prudentia Ante-Justinianea* Viri Eruditissimi ANT. SCHULTINGII.)

65 *Extra præcepta*) Præter mysteria, & summa capita Christianæ religionis.

(ii) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Christ.* Lib. 1. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amst. J. *B.*

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse nemo non videt. J. *B.*

¶ Triplicis generis sunt Evangelicæ legis præcepta; *Fidei* nimirum, *ceræmonialia*, & moralia. Priora respiciunt mysterium Trinitatis, Incarnationis &c. ceræmonialia spectant usum sacrificii & Sacramentorum; postrema denique ad mores, actionesque pertinent, quæ Christus accuratius quam Moyses explicuit; is enim dilucide explanavit quid-

binatum, + divortium, + matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis + abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; + at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. * Ad illud vero + quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1. Joh. III, 16. + quis dicat ipso (II) naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: *τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν·* n + *secundum naturam vivere ejus est, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, + Christum scilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi V, & deinceps, 66 interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis:* + quæ oppositio: sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, + illud *veteribus* significare, ad veteres, non a veteribus; ut *vobis* est,

quidquid recta ratio præscribit, non circa opera exteriora tantum, sed etiam circa cogitationes mentis & affectiones cordis. Vide præterea quæ in fine superioris capitis adnotavimus.

GROTII.

n *Secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit*) Locus *Justini* est ad *Zenam* (pag. 389. *Edit. Sylburg.*) idemque sensus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. IX. pag. 36. *Edit. Catabrig.*)

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*) *Coccejus* de Fœdere cap. 12. n. 357. *Alting.* Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest, nec detrahi. Deut. IV, ṽ. 2. & XII, ṽ. 32. Psalm. XIX. ṽ. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matt. XXII. ṽ. 38. & 39. Deut. XXVII, 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare potest servantibus. Levit. XVIII. ṽ. 5. Deuter. XXX, ṽ. 19. Luc. X, ṽ. 25. & 28. collatisque inter se locis ad Rom. X, ṽ. 5. Gal. III, 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Trinus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος & medius, atque interpres novi Testamenti est, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi, ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. I, ṽ. 17. officiumque habet proferre Evangelium ex sinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. I. ṽ. 18. Matth. XX, ṽ. 28. 2. Corinth. V, ṽ. 19. 20. 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio, & vindicatio, legis remotis Pharisæorum additamentis, & interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ a Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Evangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit; de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat. ¶ In capite superiori adnotavimus contra Lutheranos Jesum Christum fuisse Legislatorem, & Doctorem. Cæterum lex Evangelica non est aliena a veteri secundum substantiam; differt solum in accidentalibus, tanquam perfectum ab imperfecto. Vide Matt. 5. *non veni solvere legem sed adimplere.* Eusebius lib 1. demonstr. Evang. c. 5. *Ne Testamentum novum aliud esse putemus, quam antiquissimam illam Mosaicorum temporum religione conjunctam vitem rationem, ut & vetus pariter, & idem novum possimus dicere.* Hinc Paulus ad Galatas 3. *Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat.* Vide quæ in fine cap. sup. addidimus.

(II) Quidni? si recte jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria se morti devoverunt, id refellit. Postulat omnino Societatis custodia, de qua Auctor noster in Prolegomenis, ut in certis quibusdam casibus nonnulli plurimorum saluti vitam suam donent. Adeoque ipsa obligatio *Martyrii*, qualis ab Evangelio nobis imponitur, a Lege Naturæ ultimo deduci potest, J. B.

* De concubinatu, & divortio vide quæ adnotavimus in commentario Cl. Viri de Cocceii; de Polygamis vero, seu matrimonio cum pluribus fœminis simul vide, quæ supra diximus in §. 1. h. c. num. 3. (aa)

GRO-

est, ad vos, non a vobis. + Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant: + nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. XX, 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. XXIV, 21. Num. XXXV, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Ex. XX, 7. Num. XXX, 2. + *Oculum pro oculo, dentem pro dente* + (supple, reposcere liceat in judicio) Levit. XXIV, 20. Deut. XIX, 21. *Diliges* + *proximum tuum*, (idest Israelitarum) Levit. XIX. 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o + puta septem populos, quibuscum amicitiam colere, quorumque misereri vetantur, Ex. XXXIV, 11, Deut. VII, 1. + His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 16. Deut. XXV, 19.

4. + Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, + quatenus scilicet graviora delicta pœnarum 67 aspectabilium formidine coercet, Hebr. II, 2. + & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet; + quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. + & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, + quod legis divinæ est proprium, + quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, + & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: + quo sensu vocatur νόμος πνευματικός, Rom. VII, 14. + exhilarans animum, Psal. XIX, qui Latinis XVIII, 9. + Legisperiti, & Pharisæi + priore illa parte contenti, + secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: + quod verum esse non ex nostris dumtaxat libris, sed ex Josepho quoque, & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam + secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ a Christianis exiguntur, + etiam Hebræis aut commendari, + aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu + ac latitudine, quo Chri-

GROTII.

o *Puta septem populos*) In hos odium lege permitti, ait *Abarbanel* ad Deut. XXIII, 21.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*) Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius inprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ἡμῖν ἀρετῆς ἀπῄτειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορηθῆναι τῷ λοιδορήσαντι, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσασθαι ἐξῆν, καὶ ἀνεπιορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾷν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβαλεῖν τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ τ' αὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεψε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολὺ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & conviciantì reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum: quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam vetitum erat. Parum dixi: etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via*. (Tom. VI. *Ed. Savil.*) Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τῷ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρῳ ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura a nobis, & ab illis exigitur*. Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Evangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem, adjectionem* (Pag. 717.) ¶ Verba Chrysostomi de Judæorum more intelligenda sunt; non vero mos ille pro norma habendus est: ipse enim Servator docet ea omnia, quæ a primæva Dei institutione discrepent, in Judæis tolerata magis, quam adprobata a Deo esse, *propter duritiem cordis eorum. Matth. XIX*, 8.

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*) Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

GRO-

Christianis. * + Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus; + unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non + ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, + sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. 1. + Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se nobis probant, PRIMUM ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus a Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud 1. ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus, & quibusvis in eminentia constitutis:* q *ut tranquillam, ac quietam vitam degamus cum omni pietate, ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: + Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: a *εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. Hoc precamur, ut Reges, & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos; deinde & hoc Deo gratum esse, + ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent. a Apolog. I. p. 32. Ed. Oxon.

2. + Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. Quod si feceris quod malum est, metuo; + non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (mm) + Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; + sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, + plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V. 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, 69 + qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba

GROTII.

q *Ut tranquillam, ac quietam vitam degamus cum omni pietate, ac sanctitate*) Seneca Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso, ait, contemtores magistratuum, ac regum existimari. E *contrario*, ait; *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito; nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est quæ legatur epistola: ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r *Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos*) Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. (Locus est *Lib.* VIII. *Cap.* 36. ubi, quemadmodum & *Cap.* 6. ejusdem Libri, eadem verba reperiuntur, posteriori modo recte vertitur in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. *pag.* 397. & *pag.* 421.)

GRONOVII.

68 *Omnis coercitio*) Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum a latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. (Vide summi Jurisconsulti, Clar. NOODTII, eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. 1. Cap. 4. J. B.

69 *Qua Reges*) Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos, aut supprimendos.

(mm) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directe eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Evangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. istius paragraphi. sed etiam quod usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini, & clementiæ Christianæ, quam Bellum, unde, si priora tamen licent, posterius illicitum non esse efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulterius dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. J. B.

* Christus accuratius quam Moyses, explicuit moralia præcepta, ac dilucide explanavit

a *Centra Cresc. Gram lib III. cap. 51.*

b *Ad Bonif. Epist. 50. C. 185 num. 19. Ed. Benedict.*

verba ad hanc rem pertinentia apponam a *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: b *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo, atque plectendo? + Aliter enim servit* 70 *qua homo est, aliter qua rex est.* Mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

3. + SECUNDUM argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, a Deo esse dicitur, & + Dei ordinatio vocatur; unde infertur, + ei & parendum & honorem exhibendum; + & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. + Si ordinationis voce res intelligeretur, 71 quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, + jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, 72 ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; + nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat, atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. + Sequitur ergo, ut ordinata hæc potestas 73 voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, + hanc potestatem cum voluntate Dei per Evangelium revelata, & 74 + omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, + dicuntur alieni fuisse a Christiana pietate: nam primum id ita universim verum non est. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Christo nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. Ut jam taceam quod de s 75 Edessenorum rege vetus fama tradidit, + nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. + Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint,

navit quidquid recta ratio præscribit non solum circa opera exteriora, sed etiam circa cogitationes mentis, & affectiones cordis. Nulla præcepta moralia addidit: *ea enim quæ sunt fidei, sunt supra rationem humanam; unde in ea non possumus pervenire nisi per gratiam... Sed ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ est regula quædam operationis humanæ; & ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari ultra moralia legis præcepta, quæ sunt de dictamine rationis.* Ita S. Thomas *qu.* 108. *art.* 2.

GROTII.

s *Edessenorum*) Est Edessa in Osroene. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito, Appiano, Dione* cum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*. (Vide Ill. SPANHEM. *de præst. & usu Numismatum*, Diss. VIII. §. 10. *pag.* 534. & *seqq.* Tom. I.)

GRONOVII.

70 *Qua homo*) Ut sibi temperet, abstineatque injuria; ut se pium, & moderatum præstet.

71 *Quam Deus tantum*) Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus, & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*) Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio, & affectione, atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*) Non modo permittente.

74 *Omnes homines*) Tanquam quod in V. T. revelatum est non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

75 *Edessenorum rege*) Abgaro, quasi dederit ad Christum & ab eo receperit Epistolam. *Euseb.* 1, cap. 13. (quam meram fabulam esse, inter Eruditos hodie sic satis constat. J. *B.*

GRO-

rint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit a Deo institutam + etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam + intra animi recessus, + quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, + & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: + quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim + pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic [t] pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur.

5. TERTIUM argumentum petitur ex Joannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus a militibus Judæis + (cujus gentis multa millia Romanis militasse, ex Josepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; + non eos [76] militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere [77] concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare a Christi præceptis, + ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus: quod quo minus admittam, hæc obstant. Joannes & Christus + eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, summam indicarunt. *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Christus ipse + regnum cœleste + (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi a diebus Baptistæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. + Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, + id est, ab illo incepisse doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. + Et principium Evangelii a Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matt. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I, 77. ad Evangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum + a se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius, & confusius, & rudimentorum more a Joanne sunt indicata, eadem differte tradidit Christus vera lux) + sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 20. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matt. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

6. QUARTUM hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, + maximam inde secuturam scelerum licentiam, & quasi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque constitutis judiciis ægre re-

pri-

GROTII.

t *Pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur*) Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos *Chrysostomus*.

u *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*) Διὰ τοῦτο δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia, & leges, & supplicia, totque pœnarum modi*. *Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem. (Tom. VI. pag. 696. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

76 *Militia abire*) Ut sacerdotio abire *Gell*. 6 7.

77 *Concussionibus*) Extorsionibus pecuniarum *l. 1. & 2. D. de concuss.*

78 *Perfectior*) Potius clarior, & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum, & cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

primatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, + haud dubie verbis quam maxime disertis, ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: + nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. + Docet autem ipsa æquitas, & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & a propietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur, qui maxima secum incommoda sit allaturus.

7. + QUINTUM fit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, + desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, + & cum ea tum species, tum spes reipublicæ concideret: nam + neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, + neque Christus, aut Apostoli unquam de istius legis cessatione loquuntur, + nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: + imo contra Paulus summum pontificem, ait, constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIII, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum, ait, + non venisse se ad solvendam legem, sed [80] ad implendam, Matt. V, 17. + quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus + quomodo verum esse potest, si Christus, + ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, + quamdiu stetit Hebræorum respublica, + sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere (a) non potuerint, & + ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius + illa tunc Christi loquentis verba audiens, + aliter existimare potuerit. + Illud agnosco, + ante Christi tempus quædam fuisse permissa, + sive [82] quoad impunitatem externam, + sive etiam quoad animi puritatem + (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium

GRONOVII.

79 *Generalia contrahi*) Generalibus derogari per specialia; generalia strictius accipi oportere, quam sonant.

80 *Ad implendum*) Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & supplicio æterno. In ritibus, & cæremoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. *Salmas.* ad ejus Attic. p. 34. 35

81 *Implentur lineamenta*) Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic Legem a Christo completam dici vult, quum qui rudibus, & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* p. 28. ὥσπερ εἰκόνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγραφημένης, ταύτην ὡς τελείως ἐζωγράφησε. *Isidorus* lib. 19. Orig. c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventa artis.*

82 *Quoad impunitatem*) Sive ut puniri non possent a judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent

(a) Scilicet ea de caussa, quod morte damnandi forent Rei. Neque enim alias quivis tenebatur Magistratum delatum omnino suscipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

GRO-

otium est) + quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, + ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] + ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta, & illas permissiones est + diversitas quædam, non est repugnantia. + Nam qui uxorem retinet, + qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; + imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, + cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, + solvit legem.

9. SEXTUM sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, *a* qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum justificationis, a Christo accepit, & in nomen Christi a Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam + a Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana a Petro sit institutus, + simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, + tum [87] Actor. XIX. 19. *a Act.V. ✝ 22.seq.*

10. SEPTIMUM huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere, nam in ejus conversi historia + nullum est indicium [88] ejurati magistratus, aut admonitionis factæ ut ejuraretur. + Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

11. OCTAVUM esse potest, quod [x] Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, + neque Tribunum, aut milites monuit, Deo non

G R O T I I.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*) Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: (Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric* Edit. Paris 1615.) *Quorum contra furorem possumus non solita, nec a Scripturis aliena impetrare præsidia; quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe *Augustinus*, ut Ep. L. quæ est ad *Bonifacium*: epistola CLIV ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi mitti etiam armatorum duceret* (Quæ Epist. est LXXXVII. *Edit. Benedictin.* Ep. autem L est CLXXXIV. & Ep. CLIV. est XLVII.

G R O N O V I I.

83 *Ob qualemcumque*) Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp* Tit VI. §. 9. 12. hoc est, ob adulteria. Matth. V. 31.

84 *Ab eo qui læserit*) Solius vindictæ causa litigare, Matth. V. 38. 39 &c.

85 *Nihil facit contra legem*) Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. XXIII. ✝ 4. 5. Prov. XXV. 12. & est in eam rem exemplum Elisæi 2. Reg. VI, 22.

86 *Huic* Judici, cui lex imperat.

87 *Actor.* XIX.) Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*) Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur, ideo quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse.

GRO-

non placere, ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret ipse, + aut omitti ab aliis vellet, 2. Timoth. IV, 2.

12. NONUM accedat, quod rei honestæ, ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus, ac debitus. + Tributa ut solvamus honestum est, + atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus + Apostolus explicat: tributorum autem (β) finis est, ut potestates publicæ habeant + unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coercendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus *a* apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt*. Cui dicto simile est Augustini illud: *b Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur:*

a Hist. IV. c. 74. *b Lib.* XXII. *contra Faustum. cap.* 74.

13. DECIMUM argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi,* γ *non recuso mori*. Unde colligo, ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Evangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: + quod & Petrus docet, 1. Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abstineretur, potuerat quidem purgare se Paulus, + sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, + simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos, & armatos: [89] qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim, & resistentia nocentum, sicut + in prudenti deliberatione [90] suum habere momentum potest, + ita de jure ipso nihil imminuit.

14. UNDECIMUM sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi.

15. DUODECIMUM esse potest, quod + Christi lex solam legem Mosis, [91] + qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. + Quæ autem natura, + & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, + ut sub generali præcepto omnis honesti, ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. 1. Cor. XI, 13. 14. Jam vero + criminum pœna, + & arma, quæ injuriam arcent, + natura habentur laudabilia, + & ad justitiæ, + & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic + obiter notandus eorum est error, [92] qui Israelitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo, quod terram

ram

G R O T I I.

γ *Non recuso mori*) Sic & Act. XXVIII, 18. *quia nulla in me erat mortis causa. Justinus* Apologetico II. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανούς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt, & nomine solo sunt Christiani, & quidem a vobis, & nos optamus.* (Pag. 50. *Edit. Silburg.*)

G R O N O V I I.

89 *Qui ut rei fiant*) Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*) Potest facere, ut tutum sit illos aggredi.

91 *Qua gentes*) Ea parte, qua nationes alias præter Israelis posteros excludebat a fœdere Dei.

92 *Qui Israelitarum*) Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum, a Deo illis attributas.

(β) Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minime excludit, ut inepte hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. J. B.

GRO-

ram Cananæam illi Deus dedisset. + Est enim hæc justa quidem causa, + sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & + ipsi Israelitæ postea aliis de causis, + ut David ob legatos violatos. Tum vero + quæ 93 humano jure quisque possidet, + non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: + id autem jus per Evangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam + quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

1. PRIMUM adferri solet z + vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum, a + si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari: + certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod *a* Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino, qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus, pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *b Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso, & impio furore projecto, innocentes ac justi esse velint?* + Aut intelligendum est pure; + quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum

a Adv. Gentes, Lib. 1. pag. 6. Edit. *Lugd. Bat. Salm.*

b Inst. Div. Lib. 1. Cap. 18. n. 16.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*) Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι οὐ ταῦτα ἐστὶ μόνον καὶ αἱμάτων ἀπηλλαγμένης, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύουσα τὴν εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, ὁ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἵσταντο· τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος ἀφωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem: sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus, pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat; olim enim & opifices, & oratores induebant arma, consistebant in acie: Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici.* (Tom. VI. p. 628) Habes sensum plane eundem apud *Eusebium* de Præparation. l. 1. c. 4.

a *Si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant*) Nam de Christianis *Justinus* οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hostes*. (Apolog. II. pag. 60. in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τοὺς ἐχθρούς.) Plane ut de *Essenis Philo* in oratione Omnem bonum esse liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Paris.*) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ᾽ αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula, aut sagittas, aut gladium, aut galeam, aut loricam, aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile est quod *Chrysostomus* ait 1. ad Corinth. XIII. 3. *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* (Οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός· εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδεὶς ἂν ἠδίκησεν οὐδένα &c. Tom. III. pag. 454. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

93 *Humano jure*) *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ, vel gentium, vel civile jus sanxit.

GRO.

pletum nondum esse, sed implementum ejus, + ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, + nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

2. + Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: + si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, + facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; + eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia, & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum SECUNDUM ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse*, + *Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* + *Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso*, (לרשע [b] quod Græci vertunt [94] τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II. 13.) + *sed cædenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* + Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, + sive publice, + sive privatim. (γ) Atqui non hoc dicunt verba: + neque enim magistratus hic alloquitur Christus, sed [95] eos, qui impetuntur; + nec de quavis agit injuria, sed [96] de tali, qualis est alapa: + sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem. *

4. Sic in præcepto sequente: + *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat*, [c] *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem, aut arbitrum prohibetur, + Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1. Cor. VI, 4. + sed vetat Christianos [97] in prophanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, + *Qui adducit negotia Israelitica* [98] *ad extraneos, polluit nomen Dei*: sed vult Christus + ad exercendam patientiam nostram, + de rebus, quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, + sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem

GROTII.

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*) Ut & *Lucas* in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον. (Act. VII, 27.)

c *Dimitte illi etiam pallium*) Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. Edit. Fell.) *Irenæus* lib. IV, Cap. XXVII. (XIII. Ed. Massuet.) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi nolentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Evangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. *Hieronymus* dialogo 1. adversus *Pelagium*: *Decet Evangelium ei, qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. Edit. Basil.)

¶ Vide quæ adnotavimus in Commentario.

GRONOVII.

94 *Τῷ ἀδικοῦντι*) τῷ ἀσεβεῖ.

95 *Eos, qui impetuntur*) Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*) Levi, quæ plus habeat contumeliæ, quam detrimenti.

97 *In prophanis auditoriis*) Ad paganorum judicum tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. D. *de Minorib.* Præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoris judicum & magistratuum.

98 *Ad extraneos*) Ἀλλοφύλους, ἀπιστοῦντας.

(γ) Confer. heic Auctoris Epist. 1057. I. Part. J. B.

* Vide quæ adnotabimus in Commentario.

GRO-

nem. + Apollonius Tyanæus *a* negabat philosophi esse *περὶ χνοῖς διαφέρεσθαι*, + de pecuniola litigare. *b Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus, qui* 99 *tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* 100 *lites exsecratur, non est vituperanda.* Quod hic 101 probari a probis, ait Ulpianus, + hoc Christus imperat, + ex rebus honestissimis, & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. + At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. + Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis Constitutionibus *c* de homine Christiano dicitur, si litem habeat, *σπουδαζέτω διαλύσασθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι*, + *det operam*, 1 *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, 2 + non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem.

a Philostr. 11, 15. (c.31. Ed. Olear.)
b L. Item si: 4. §. 1. D. *de alien. jud. mut. causa facta.*
c L. I. c. XLIV.

5. Sic in eo, quod deinceps sequitur, + *Qui* 3 *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*: + non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem a suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, + in his, quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, *d* + ut & patientia, & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: *e* + *Petenti abs te dato, & volentem a te mutuo sumere, ne rejice.* + Si 4 in infinitum hoc producas, nihil durius. + Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus I. Tim. V, 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, + *Non* inquit,

GROTII.

d *Ut & patientia, & benignitas omnibus innotescat*) Justinus Apologetico II: *περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. Quæ dixit, hæc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.* (Pag. 49. Edit. Sylb.)

e *Petenti abs te dato*) Justinus Apologetico eodem: *εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε*, &c. (Pag. 48.) *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: *παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, communicantes nostra omni egenti.* (Pag. 47) Cyprianus Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleemosynam.* item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo, qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

GRONOVII.

99 *Tanti habuit*) Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari, quam lites sequi.

100 *Lites exsecratur*) A litibus abhorret. *Justin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari a probis*) Optimo cuique potius videri, id omnes suum nomen professos curare, & observare jubet.

1 *Ut transigat*) Citra judicem controversiam dirimat, & rem componat.

2 *Non consistere*) Non strictissime, ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. n. 3.

3 *Angariabit*) Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum, aut vehiculum præbere cogi. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*) Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

inquit, *ut* [5] *aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æquabiliter* [f] *vestra*
a Lib.VI. c.15.n.9. *copia succurrat illorum inopiæ*, 2. Cor. VIII. 13. Id est (Livii *a* verba + in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro *b* Xenophontis : [6] ἃ αὖ ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. + Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam a nobis recitatum est.

b Cyrop. Lib.VIII c.2. §.11. Ed.Oxon.

7. + Lex Hebræa, [7] sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret: + ita etiam privatæ ultioni, + ad quam gens illa valde prona erat, coercendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, + non manu sua, + sed apud judicem + exigere talionem : quod lex etiam XII. tabularum secuta est; + *Si membrum rupit*, [8] *talio esto*. Christus vero + majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, + injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. + At quales injurias? tolerabiles scilicet, [ff] non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, + sed quod [9] restrictiore quadam patientia contentus sit. + Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, + qui nos nihilo deteriores facit. * Seneca, *c* libro de constantia sapientis, + injuriam a contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est : hæc levior, & tantum* [10] *delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio, & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis, quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: *d Contumelia est minor injuria, quam queri magis* [11] + *quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt*. Sic apud *e* Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua a contumelia*. Et apud Cæcilium [12] alius: *f*

c Cap. 4.

d Ibid. c. 10.

e Periboea, apud Non. Marcell. p. 439. Ed.Merc.

f Fallacia ibid.

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra [13] *constat contumelia;*

Demosthenes: (nn) οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopia*) *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὸ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit quatenus habet quis, non quatenus non habet*. quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι τ' αὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere*. (Tom. III. p. 641. *Edit. Savil.*

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*) Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

5 *Aliis sit laxamentum*) Ut alii facilius vivant, vos spoliari a vobismetipsis, & in arctum redigi.

6 *Ἃ αὖ ἴδω*) Quod de meis opibus mihi supersit, eo indigentiam amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*) Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas a se dimittere. Formula in not. ad Matth. V, 31.

8 *Talio esto*) Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*) Non tam late patente.

10 *Delicatis*) Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*) Ulcisci. §. 2. Instit. *de his qui sui, vel alieni*.

12 *Alius*) Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*) MSS. editique, *constant contumeliam*, f. *circumadstant contumelia*.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur & fusius a *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis*. J. B.

* Vide quæ adnotabimus in Commentario.

GRO-

ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is, quem dixi, Seneca *a* paulo inferius ex contumelia dolorem + affectum esse, ait, quem [14] humilitas animi moveat [15] + contrahentis se ob factum, dictumve inhonorificum. *a* Cap. 10.

8. + In tali ergo circumstantia + patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) + *Veterem ferendo injuriam* [16] *invitas novam:* addit, g + potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: + quia scilicet h nihil inde ad nos mali pervenit, + nisi quod in stulta persuasione positum est. + Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L. 6. Jerem. III, 3. i præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (pp)

9. TERTIUM argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, + Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: + Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui vos exsecrantur, precamini pro eis, qui infesti vobis sunt, & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione, & beneficentia adversum inimicos, & infestos, + pugnare tum judicia capitalia, tum bella. + Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, ii + Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, [17] + comma 17, collatum cum commate 18. + At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: + non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. + non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. + Sit

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam)* *Chrysostomus* VII. ad Romanos: ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλέον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τὰς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hac egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improba in illo libidinis liberalitate propria patientia transcendere.* (Tom. III. pag. 98.)

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est)* *Chrysostomus* de statuis prima: (Immo *secunda*. pag. 471. Tom. VI.) ὕβρεις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀνῄρηται. *Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

i *Præbere os contumeliis)* Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

ii *Hebræum scilicet)* Cui par proselytus; leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. 1, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

GRONOVII.

14 *Humilitas, animi)* Μικροψυχία.

15 *Contrahentis)* In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam)* Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

17 *Comma 17. collatum)* Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini)* Non nisi justa bella gerebat. *Vid. sup.* §. 2. *n.* 2.

(oo) *E Publio Siro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. J. *B.*

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *præberi ora contumeliis.* C. 31. Et *os offerre contumeliis*. Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desisse postremo præbere ad contumeliam os*. Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata a Clar. *Clerico*, in Matt. V. 39. Adde CICERON. 1. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. Ed. *Grav.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Ver.* III. 16. pag. 32. J. *B.*

10. + Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi a Deo [20] devoti; + licebit tamen + in omnes + quod tunc in Israelitas licuit, + qui diligi æque tunc jubebantur, + ut nunc quivis homines. + Quod si etiam velis in Evangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, [k] non omnes æqualiter diligendos, + sed magis patrem, quam extraneum. [a] Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum + ordinatæ dilectionis lege. + Ex [25] dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia, & pia bella. Vide sententiam moralem, + quæ exstat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis, atque adjuvandis ita impleri, + nisi major, ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: [l] *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

[a] *Vid. inf. L. 2. c. 20. §. 10. n. 8.*

11. Adde, + quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis + & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea, + quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At [ll] ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. + Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus, Rom. XIII, 4. + Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem, & patientiam imitari passim jubemur. At [m] + Christus est, qui & Judæos

GRONOVII.

19 *Latius proximi*) Quia in N. T. Christus demonstravit, proximum esse nobis non modo civem, sed & quemvis hominem.

20 *Devoti*) Ut septem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*) Quod est, ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

22 *Bono nocentis*) Quod ille bonum sibi putat, ut ei parcatur, & nihil luat.

23 *Bonum commune*) Ut refrenentur delicta suppliciis.

24 *Privato*) Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali vicissim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*) Ne hi periclitarentur, si malis impunita essent facinora.

GROTII.

k *Non omnes æqualiter diligendos*) *Tertullianus* adversus Marcionem IV: (Cap. 16.) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus.* *Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo I. *Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos, ut inter amulum & necessarium nulla distinctio sit?* (Tom. II pag. 274. C. Ed. Bas.)

l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli*) Verba sunt *Senecæ* 1. de *Clementia*, cap. II. *Chrysostomus* 1. ad Cor. III, 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐκ ἀνθρώποι ὠμότητι ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex sævitia, sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. Ed. Savil.) *Augustinus*: (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus, Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia, quæ favorem reis, & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* *Totilas* apud Procopium Gotthicorum II. (immo *Lib.* III. Cap. 8.) τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τοῖς ἐς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας τιμωρεῖν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί, *Peccare, & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur lib. II. cap. XXI. §. 2.

ll *Ejusdem in contumaces iram*) Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (Pag. 173. & seqq. Edit. Spanhem.)

m *Christus est, qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis*) Adde loca Matt. XXI, 41. Luc. XIX, 12, 14, 27. *Chrysostomus* ad Rom. XIV.

Judæos inobedientes fuppliciis affecit graviffimis, Matt. XXII, 7, + & impios in die judicii pro meritis eft damnaturus. Magiftri lenitatem imitati funt Apoftoli, qui tamen n + poteftate fibi divinitus data ufi funt ad pœnam facinoroforum. I. Cor. IV, 21. V, 5. I. Tom. I, 20.

12. QUARTUS locus qui objicitur eft Rom. XII, 17. + *Nemini malum pro malo reddite:* 26 *procurate honefta in omnium confpectu: fi fieri poteft,* + *quantum in vobis eft, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vofmetipfos* o *ulcifcentes, dilecti,* + *fed* 27 *date locum iræ: fcriptum eft enim;* + *Meum eft ulcifci: ego rependam, dicit Dominus.* + *Itaque fi efurit inimicus tuus, ciba eum; fi fitit, da ei potum:* + *hoc enim fi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor a malo, fed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum fuperiorem *a* patet refponfio. Nam quo tempore dictum fuerat a Deo, Meum eft ulcifci, ego rependam; + eo ipfo tempore & judicia capitalia exercebantur & de bellis fcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (28 + popularibus fcilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juftis in ipfos etiam Ifraelitas obftabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta fimilia, + quamvis 29 latius patentia, in talem fenfum rapienda funt: eoque minus + quia 30 capitum fectiones non ab Apoftolis funt, aut eorum ætate, fed multo

a fup n. 1.

XIV. narratis malis Hierofolymorum: (Tom. III. pag. 205.) ἔτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὰς ταῦτα ἐργάσεται, ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος, καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Chriftum effe, qui hæc fecerit, audi ipfum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione fecunda adverfus Judæos.

n *Poteftate fibi divinitus data ufi funt*) *Chryfoftomus* 1. Cor. IV, 21. ἀνελῶ, πηρώσω· ἔστι γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος· *Interficiam, mutilabo? eft enim ut lenitatis, ita & feveritatis fpiritus.* (Tom. III. pag. 321.) Vide & *Auguftinum* de fermonibus Domini in monte lib. 1. & alios, quos citat *Gratianus* Cauf. XXIII. quæft. VIII.

o *Ulcifcentes*) Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes*. Sed ea vox fæpe a Chriftianis in ulcifcendi fenfu pofita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: Cap. X.) *Jam fi levius defenderis, infanies: fi uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non poffum per impatientiam doloris?* Adverfus *Marcionem* 11. *non enim injuria mutuo exercendæ licentiam fapit, fed in totum cohibendæ violentiæ profpicit, ut quia duriffimo, & infideli in Deum populo longum, vel etiam incredibile videretur a Deo exfpectare defenfam, edicendam poftea per Prophetam, Mihi defenfam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commiffio injuriæ metu vices ftatim occurfuræ repaftinaretur: & licentia retributionis prohibitio effet provocationis: ut fic improbitas aftutæ ceffaret, dum fecunda permiffa, prima terretur: & prima deterrita, nec fecunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem faporem paffionis. Nihil amarius quam id ipfum pati, quod feceris aliis.* (Cap. 18.) De monogamia: *Alia diluvium iniquitates provocaverunt, femel defenfæ qualefcumque fuerunt, non tamen feptuagies feptics, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic fermo, non male explicat *Auguftinus* epiftola CLIV: *Hinc autem dictum eft, non refiftamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pafcit.* Vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

G R O N O V I I.

26 *Procurate honefta*) Hæc Beza verfio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo; fed etiam coram omnibus hominibus.* Caftalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honefte geratis.* Nec male fit, honefta fectantes in exemplum, & confeffionem omnium hominum. Velut, quantum fieri poteft, apud omnes homines bene audiatis. Matth. V, 17.

27 *Date locum iræ*) Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. X.

28 *Popularibus*) Civibus, quibufcum eft fimultas, mitius tractandis quam in hoftes externos confulimus.

29 *Latius patentia*) Etfi ad plures pertineant ob vocis Proximi fignificationem productam.

30 *Capitum fectiones*) Et habuit longe alias vetus Ecclefia, de quibus videndus *Cafaubonus* initio Notarum ad N. T. (Vide inprimis Prolegomena Doctiffimi MILLII, n. 905. & feqq. Ed. *Kufter.* Secundum veterem illam divifionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum noftrarum in unum compingebantur, ut videre eft in Editione laudata. J. B.

GRO-

multo serius factæ ad dividendam lectionem, & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: + eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam, quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, + quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum a pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas a Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. QUINTUS, quo nonnulli utuntur, locus est 2. Cor. X, 4. *Quanquam in carne * ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. + Nam arma militiæ nostræ* p *non sunt carnalia, ** sed divinitus valida ad destructionem munitionum*; & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine a Paulo ibi intelligi + imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coercendos refractarios, + quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum, & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse + carnalem, id est, infirmam, + imo contra validissimam eam esse asserit. + Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, + quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam 34 + prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, + quæ deficere ferme cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, + sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. ***

15. Qui SEXTO affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli? + quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, + more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: + agit de pugna, quæ Christianorum est qua sunt Christiani, + non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

16. Jacobi locus, qui SEPTIMO affertur, IV, 1. + *Unde bella, & pugnæ*

GROTII.

p *Non sunt carnalia*) *Chrysostomus* hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.* (Tom. 3. pag. 658.)

GRONOVII.

31 *Cohæsit*) Olim conjunctum, & continuatum fuit.

32 *Exigitur*) Per magistratus, quæque pars est illius hostimenti, & vicissitudinis, quam minatur, & ab sese jubet exspectari Deus.

33 *Explendi*) Quam privata libido sumit, ægri, & crudelis animi solatium.

34 *Prodigiosam illam*) Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

* In mortali quidem corpore vitam agimus, & militamus, non ut ambitiosi humanis nitamur præsidiis: non terrena emolumenta sectamur. Non demum nobis est ulla personarum acceptio, ut alios excommunicatione feriamus, aliorum crimina dissimulemus.

** Apostolus docet arma, quibus utitur, ut dæmonii imperium destruat, altam scilicet mysteriorum scientiam, Apostolicam authoritatem, non carnalia esse & infirma, cujusmodi sunt humanæ disciplinæ, artes politicæ, aut opes, aut magnatum favor, vel astutiæ; sed potentia Deo, & validissima, quibus Deus utitur ut instrumentis ad destructionem munitionum, quibus confidunt homines, cujusmodi sunt humana eloquentia, Philosophia, & Philosophorum ratiocinationes adhibitæ ad destruendam fidem.

*** Paulus in hoc textu ostendit potestatem Apostolis concessam miraculose puniendi refractarios, cujus plura extant exempla.

Sic

gnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, & non habetis: invidetis, & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis, & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis, & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis: nihil continet universale: tantum dicit bella, & pugnas, + quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud a Josephum videre est) + ortum habuisse ex causis non probis: + quod nunc etiam contingere scimus, & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI, 7. 8.) *a Antiq. l. XVIII. cap. 12. seu ultim. & lib. seq.*

+ *Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,*
35 *Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.*

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q + innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Pharf. IV, 373. *& seqq.*)

—— —— —— —— —— O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra, pelagoque ciborum
36 *Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!*
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 37 *diffusus Consule Bacchus,*

Non

Sic Petrus verbis occidit Ananiam, ejusque uxorem Sapphyram. *Act. V.* 5. Sic Paulus incesti reum Satanæ tradidit. 1. *Cor.* 5. Sic idem excæcavit Elymam. *Act. XIII*, 11. Hanc supernaturalem, & miraculosam potestatem Apostolus vocat arma, at non carnalia, sed spiritualia, quæ apud Ecclesiam Dei semper permanserunt, & quibus utendi contra Hæreticos, Novatores, aliosque impios purissima Christi dogmata & libertate docendi, & licentia vivendi adulterantes, tum contra refractarios omnes potestas illis data fuit a Christo Jesu.

G R O T I I.

q *Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus*) Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 89?. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII 6.)

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum, inopumque hominum justissima qua gens

Justinus de Scythis: (Lib. II c. 2.) *Aurum, & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib II. Taxiles Alexandro: *τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις;* (Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698 A. Tom. I.) *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium a nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium?* *Diogenis* dictum huc pertinet: *οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφαγούντων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores.* *Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: *τὸ δ' εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, quicquid paratu facile est, & levis sumptus, ad pietatem perpetuam, & quidem omnium confert.* (Locus exstat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, *καὶ πρὸς τῶν ἁπάντων.* Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94 idque eo lubentius observo, quod locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglice edita, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) *τῶν Ἀβίων*, nomen est Populi e veteribus *Scythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. J. B.

G R O N O V I I.

35 (*Faginus adstabat*) Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Met. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

36 *Ambitiosa fames*) Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*) *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54 ubi *Scriver. Saccos vinarios appellat Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut qui tum fuerint coss. ignoretur.*

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 300. *Ed.*

Non auro,[38] *myrrhaque bibunt; sed gurgite puro*
Vita redit. Satis est populis fluviusque, Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt. — — — —

Cui adjungi potest a Plutarchi illud in Stoicorum[39] contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας· ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur:* [1] *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum, aut*

a Pag. 1049. D. Tom. II. Edit. Wech.

Ed. Paris, Casaub. Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. J. *B.*

G R O N O V I I.

38 *Myrrhaque*) Murrino, vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*) Ἐναντιώμασιν.

G R O T I I.

1 *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum, aut imperii nimio studio conflatur*) Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laertium: (Lib X. §. 2. *Edit. Amst.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστοι νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων

In mala sudatis miseri: sine fine cupide
Vos agit in rixas, bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque, conserturi manus: constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem decerent, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps, idemque sanguis sitis? vel quæ furia in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel sorte, vel fato invectum? an ut convivia poculis exstruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero, & laudanda sunt, propter quæ mensam, & lacunaria sua potius, quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur, libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestifera ista divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur?* *Philo* ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Paris.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικός, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν· οὐ διὰ τοῦτον συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν· χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦνται τῶν καινουργουμένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς· οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐκτραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut femina, aut gloria, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat, & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur a cognatis cognati, naturali benevolentia in odium insanabile mutata; regiones autem magnæ, & fecundæ populorum civilibus vastantur dissidiis: tum vero & terra, & mare implentur calamitatibus novo semper repertis per pedestres, navalesque acies. Nam bella illa Græcorum, Barbarorumque, aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit.* *Plinius* Hist. Nat. lib. 11. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes, & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus.* *Hieronymus* adversus *Jovinianum* 11. Diogenes *tyrannos, & subversores urbium, bellaque vel hostilia, vel civilia, non pro simplici victu olerum, pomorumque, sed pro carnium, & epularum deliciis asserit excitari.* Chrysostomus 1. Cor. XIII, 3. (Tom. II. pag. 77.) εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδεὶς ἂν ἠδίκησεν οὐδένα, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem Orat. ad patrem fidelem de opulentis loquens: (Tom. VI. pag. 196. *Ed. Savil.*) οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά· *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagiæ, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: (*In Rufin.* Lib. I. ℣. 218. & *seqq.*)

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Aga-

aut imperii nimio studio conflatur. Justinus *a* cum Scytharum instituta laudasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum, & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet*. Apud Ciceronem est de Finibus primo *b*: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur*. Maximus Tyrius *c*: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum*. *d* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι· διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet, & corporis cupiditates; Nam rerum utibilium caussa bella omnia oriuntur*.

a Lib. II. c. 2. Vid. & ejusd. Lib. I. c. 1.
b Cap. 13.
c Dissert. XIII. pag 142. Ed. Davis.
d Protrep. Cap. 13. pag. 73. Ed Arcer

17. Quod vero (OCTAVO) Petro dictum est, + *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, + sed [40] ad bellum privatum proprie pertineat (nam & + Christus ipse inhibitæ, aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, + quod regnum suum de hoc mundo non esset Joan. XVIII, 36.) suo *e* loco rectius pertractabitur.

e L. I. c. III. §. 3.

+ IX. 1. + Quoties [41] de scripti sensu quæritur, + magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. + Neque enim probabile est, Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis, qui bella impugnant, adferri + dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. PRIMUM est, ex iis dictis nihil amplius colligi, quam + privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde, quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire, + & docere quiddam [42] magnificentius; quales sunt + *f* Origenes, & + *g* Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes, ait, a Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίως καὶ τεταγμένως πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. + *Ut bella justa, atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas*. Et idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, *s* *Bonum*

f Contra Cel. Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. Ed. Cantabrig.
g De Coron. Mil. c. 11. & 12. De Idololatr. c. 19.

Agathias, historiarum primo: (cap. 1.) τῇ δὲ πλεονεξίᾳ καὶ ἀδικίᾳ αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετοι καταλιδαίνονται, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμπιπλᾶσιν. *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates, injustitiamque delapsi, implent omnia bellis, ac tumultibus*. Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus alio ad sapiendum magistro non eget*. (Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.)

s *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat*) Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis*. (Cap. 4.)

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*) Armatam defensionem sui.

41 *De scripti sensu*) In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis, vel legitimus, utrum scripto præcise adhæreri debeat, an sententia, & voluntas scriptoris spectanda sit. ad *Herenn*. 2, 9. & 10.

42 *Magnificentius*) Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

num (rr) *esse cum puniuntur nocentes nemo negat* : Et de militia hæsitat ; nam libro de *a* Idololatria , *Quæritur* , inquit , *an fideles ad militiam converti possint* , *&* *an militia ad fidem admitti* ; Et videtur eo loco propendere in eam sententiam , + quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset , mox distinguit , qui ante baptismum militabant ; ab iis , + qui post baptismum nomen dant militiæ. *b Plane* , inquit [43] *si quos militia præventos fides posterior invenit* , *alia conditio est* , *ut illorum* , *quos Joannes admittebat ad lavacrum* ; *ut centurionum fidelissimorum* , [44] *quem Christus probat* , *&* [45] *quem Petrus catechizat* : t *dum tamen suscepta fide* , *atque* [46] *signata* , *aut deserendum statim sit* , *ut multis actum* , *aut omnibus modis* [47] *cavillandum* , (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur*. Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse ; quod + sane minime facturi fuerant , si intellexissent militiam a Christo interdictam ; + non magis quam aruspices , magi , u & alii vetitarum artium professores in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem *c* libro militem quendam , & quidem Christianum , laudans , *O militem* , inquit , *in Deo gloriosum*.

3. SECUNDA observatio est , quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt , aut evitarunt ob temporum circumstantias , + quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios , quæ apud Josephum *d* exstant , videmus Judæos ab expeditionibus militaribus + immunitatem postulasse , quod externis permixti non satis + ritus legis suæ observare possent , + & quia sabbatis ferre arma , & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas a L. Lentulo missionem Judæos impetrasse , + docet idem *e* Josephus : + alibique narrat , *f* [48] cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere , quosdam militiæ adscriptos , alios punitos quod militare nollent patriarum legum

a Cap. 19.
b Cap. 11.
c Cap. 1.
d Antiq. Jud. Lib. XIV. Cap 10. §. 12.
e Ibid. §. 13.
f Lib. XVIII. Cap. 3. §. 5.

gum

GROTII.

t *Dum tamen suscepta fide* , *atque signata*) Distinctionem , quam hic de militia affert , alibi ad nuptias applicat , tum libro de *Monogamia* , tum exhortatione castitatis.

u *Et alii vetiarum artium professores*) *Tertullianus* de idololatria : (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent* , *quas Dei disciplina non recipit*. *Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices* , *&* *histriones* , *&* *quilibet alii publicæ turpitudinis professores* , *nisi solutis* , *aut diruptis talibus vinculis* , *ad Christi sacramenta non permittuntur accedere*. (Cap. 18. num. 33. *Ed. Benedictin.* Tom. VI.) De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* epistola LXV. De lanistis , lenonibus , victimarum redemtoribus , apud *Tertullianum* : (De Idololatr. c. 11.) De auriga Circensi , apud *Augustinum*. (Immo in Epistola Episcoporum , de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis , *Appendic.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp.* *f.* *Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. Cap. 32.)

GRONOVII.

43 *Si quos militia præventos*) Si qui sacramento jam tenebantur , & militabant , antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*) Matt. VIII , 10. (In verb. præced. legendum , *Centurionum fidelissimum* , non *fidelissimorum* , observavit V. Cl. *Joannes Clericus* , Hist. Eccles. pag. 751. J. B.)

45 *Quem Petrus*) Act. X.

46 *Signata*) Per baptismi signaculum. *Tertul.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*) Videtur legi oportere, *cavitandum* ; nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano* , sed pro *decipere* , *fallere* , *frustrari*.

48 *Cum Judæi Roma urbe*) *Tacit.* 2. annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

(rr) Locus est in Lib. *De Spectaculis* , Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoria illum adferebat ;) *Bonum est* , *quum puniuntur nocentes*. *Quis hoc* , *nisi nocens* , *negabit*? Sic sententia *utrpque* majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis , & aliis *Tertulliani* , diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum* , Cap. VI. §. 6. *&* *seqq.* 25. &c. J. B.

GRO-

gum reverentia; ob eas scilicet, quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, + quod adversus populares suos pugnandum haberent: *a* at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere;* + tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, x + *perstantes in patriis institutis, & ex eorum prescripto viventes:* quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. + His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *b Non convenit* 49 *sacramento divino, & humano, signo Christi, & signo diaboli;* quia scilicet per Deos gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona *c* Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia* 50 *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

a Joseph. in Vit. sua §. 6. Ed. Hudson.

b Cap. 19.

c Cap. 11.

4. TERTIUM, quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse 51 ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe 52 consilia divina pro præceptis amplecterentur. (ß) Christiani, inquit *d* Athenagoras, οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, *adversus sua rapientes judicio non contendunt.* *e* Salvianus jussum a Christo, ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter sumtum + consilii forte est, & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est + quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita

d Legat. cap. I.

e De Gubernat. Dei, Lib. III. pag. 73. *Ed. Paris.* 1645.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*) Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (*Cap.* VIII. §. 5. *Edit. Hudson.*)

y *Id ita generaliter sumtum consilii forte est, & vitæ sublimioris*) Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* lib. II. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* lib. II. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRONOVII.

49 *Sacramento divino, & humano*) Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

50 *In delictis*) Scribendum censeo, *in debitis*. Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48 Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot, vel quam multa alia sunt ex officiis, & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones, vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*) Ad separandos se a vulgo, & a turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis, atque a rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

52 *Consilia divina*) Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus, & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia, & necessaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. Ἔστι τοίνυν τοῦτο, ὃ λογίζομαι, οἱ σοφώτατοι ταῦτα καὶ συνετώτατοι, ὃ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων χριστιανός, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτετραμμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δέ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴ καὶ ἀντίδοσις, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ᾽ ὅστις ἂν κίνδυνος· &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.

(ß) Quæ ad *Consilia Evangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus, vel illius hominis, in certis casibus, & circumstantiis. Qua de re fuse egimus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Evangelica* excogitarunt, ostendimus, studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi facile homines a veræ Virtutis via avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.* ¶ Illud est discriminis inter præceptum & consilium, quod præceptum necessitatem imponat, consilium vero det optionem. *Oportet igitur*, inquit D. Thomas quæst. 108. art. 4. *quod præcepta novæ legis intelligantur esse data de his, quæ sunt necessaria ad consequendum finem*

dita, cum tamen + Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud *a* Tatianum, *στρατηγίαν παρῄτημαι*, + *præturam recuso*, apud + Tertullianum, *b Christianus* 53 + *nec ædilitatem affectat*. Sic *c* Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; + sed ita ut simul 54 navigaturum neget. + A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt: + ita nullius legis necessitate a nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

a Apolog. c. 17. Ed. Oxon.
b Apolog. c. 46.
c Inst. Div Lib. V. c. 17. n. 12.

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum, + non desunt nobis scriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, + & quæ inde pendent bella, + sentiant a Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus *d* Christianum, ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum + vivam subditis legem, + & præmio affecturum bonos, pœnis malos. + Et alibi habitum Christiani describens, decere eum, ait, intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. [z] + In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt; libro VII. c. III. legimus: *οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου· non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

d Pædag. L. II. c. 11. p. 240. Ed. Oxon.

2. Sed auctoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, + quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, + nunquam a baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν· ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις· πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis, & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. + Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in *e* Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante *f* dixerat: *Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 56 *conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro *g* narraverat [a] M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 + militum precationibus imbrem impetratum. 58 In *h* Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem, ait, fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

e Cap. XLII.
f XXXVII.
g Cap. V.
h Cap. I.

3. Ac-

nem æternæ beatitudinis, in quem lex nova immediate introducit. Consilia vero oportet esse de illis, per quæ melius & expeditius potest homo consequi finem prædictum. Evangelium præcepta moralia inculcat, quæ eadem sunt ac in lege naturali, seu lege Moysis; ea enim & explicuit Christus, & confirmavit ut doctor & legislator: *erat docens sicut potestatem habens:* quæ nisi adimpleantur, nec consequi potest æterna salus. In Evangelio quoque dantur consilia; Christus enim in variis scripturæ locis, ut in Isaia 9. prædicitur futurus Consiliarius. Matth. 19. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* In hoc enim necessitatem præcepti non imponit, sed liberæ electioni permittit quod perfectius est. Sic de castitate perpetua &c. dicendum.

GROTII.

z *In Constitutionibus*) Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*) Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

GRONOVII.

53 *Nec ædilitatem*) Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* 1. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despuebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*) Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor.

55 *Nisi forte militet*) Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*) Conciliabulum, vicus, vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*) *Claudianus* 6. Cons. Honorii 340.

58 *In Corona*) In libro *de Corona*.

GRO-

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta, mortemque perpessi, + eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur [b] + tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus *a* de Laurentio, & Ignario Afris: *In castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini, & coronas illustres passione meruerunt*. Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, + etiam priusquam Imperatores Christiani essent. *a* Epist. 39. Edit. Fell. (34. Pamell.)

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, + cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde, quod & in ceteris rebus + leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo [c] 59 + Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, + non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges + de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, *b* Titulo de iis, qui parentes, vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur [d] nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo + plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & 61 + labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: *c Per Deum, & Christum, & Spiritum sanctum, + & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est, & colenda*. *b* Leg. unic. *c* De Re Milit. Lib. II. C. 5.

5. Ne-

GROTII.

b *Tres Pauli comites*) Adde militem quendam a *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

c *Silaniani Senatusconsulti*) Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. (Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. J. *B*.

d *Nimia lenitatis nomine*) *Zonaras*: (Lib. XIII. Cap 4. pag. 11. T. II. *Edit. Reg.*) *τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλανθρωπευόμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σηπτὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μὴν τὸ ὑγιὲς ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans, ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit, aut sanescat.* Vide & *Eusebium*. (De *Vita Constantini*, Lib. IV. Cap. 31.) sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Heraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. (*Lib*. XI. pag. 194.)

GRONOVII.

59 *Silaniani*) Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. Factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762 P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante. Exemplum apud *Tacitum* 14. annal. 42.

60 *Culeo*) Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

61 *Labaro*) Vexillo. *Prudent.* 1. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum* *Euseb.* de vita Constant. 1, 31.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantia posuisse pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in causa capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. Cap. 19. *An Militia ad fidem admitti .... cui non sit necessitas immolationum*, vel CAPITALIUM *judiciorum* J. B.

GRO-

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, + qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis, & bello, aut Christianos a militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, + & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: + qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, + qui sermone VII. ita ait: *a Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* Et de *b* Officiis: *Fortitudo, quæ vel bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

a Tribuitur male *Augustino* infr. lib. II. C. 25. §. 9. n. 3.

b L. 1. C. 27.

6. Neque tamen ignoro, *e* sæpe Episcopos, & plebem Christianam, + interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, *f* + ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur, & *g* + ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant; sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet + signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, + non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipsæ *h* + exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. + Objiciunt hic nobis nonnulli XII. [62] canonem Synodi Nicæensis, qui Latine sic habet: *i Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve suam ostenderunt, &* [63] *cingulum militiæ deposuerunt, postea vero*

ut

G R O T I I.

62 *Canonem Synodi Nicaensis*) Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum, qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu, & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent; & ii dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adflentes*. II. Ἀκρόασις, eorum, qui in prodromo, vel porticu, aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Evangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum, qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati, & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes*, vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum, qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur; his nomen Συνιστάντες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*) Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti, & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea, zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p... Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo, & gradu altiore, vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis*. l. 9. C. de metatis; *illustres dignitas vel sub cingulo, vel citra cingulum*. l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

G R O N O V I I.

e *Sæpe Episcopos*) *Augustinus*; (Ep. 153. vulg. 54) *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis*. In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. (Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. 6. cap. 7.

f *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*) Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. (Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, *pag.* 575. in fin. *Tom.* VI. *Edit. Savil.*) Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI, tit. V, 16. IX. tit. III. cap. 3.

g *Ut circa Pascha*) L. Nemo 3. C. de Episc. audientia.

h *Exceptionibus quibusdam*) Quas vide apud *Cassiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

i *Quicunque vocati*) *Simeon Magister* in ejus canonis epitome; οἱ βιαζόμενοι καὶ ἐκζωσάμενοι τὰς στρατείας.

ut canes ad suum vomitum reversi sunt; + *ita ut aliqui & [64] pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent,* + *hi decem annis [65] jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum, & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum [66] orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopos de his aliquid [67] humanius cogitare. Quicumque vero [68] indifferenter tulerunt, & [69] habitum Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere,* + *hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi, aut ambiguo, sed gravi aliquo, atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria, nam quæ canone XI. præcesserat + mentio temporum [70] Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet, ut sæpe Canonum sequentium sensus a prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, a *στρατιώτας ἐκέλευε ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο; milites militia exuebat,* l *nisi Diis sacrificare vellent;* quod & b Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii [71] cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter [72] Confessores nominatus, & Auxentius factus

a *De Vita Constantin.* L. I. c. 54.
b *Sozomen.* H. Eccl. V. 17. *Socrat.* L. III. c. 15.

ςῆναι, ἀλλ' κατασχεθέντες τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνασρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφορισθῶσιν. Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt, & militam resumsere, decem per annos abstineantur. Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo*, & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI. (Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. V. §. 10. Tom IV. pag. 248, *& seqq.*)

k *De idololatria*) Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* 1.) *gravissimum, & extremum delictum Cypriano* epist. XI. (XV. *Ed. Fell.*)

l *Nisi Diis sacrificare vellent*) *Sulpitius Severus:* (Histor. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunerico Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*) Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀνασρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant, & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. § 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeij ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*) Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in Bar. 16. n. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verin. nomine p. 113.

66 *Orationibus communicabunt*) Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*) De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ συνάξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*) Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23 *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*) Σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*) Qui Constantini M. affinis fuit, & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus, & occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*) Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*) Qui in periculum adducti, & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant, ut Martyres.

GRO-

factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti 73 cingulum abjecerant, + reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo + prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores + gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ, aut facultatum amittendarum, Christianismum abjecerant. Generaliter autem + de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, *a* his, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, a Constantino datam optionem, immunesne esse a militia vellent, + an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

a Euseb. Vit. Const. II. 33.

9. Sunt & qui + Leonis *b* epistolam objiciant; quæ dicit, + *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis, 74 & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, [m] ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ quo augustiori nomine commendabiliores essent, + Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: + *Ne quis Episcopus, presbyter, aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat, 75 officium Romanum, & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his, + qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

II. *b Epist. XC. ad Rustic. Episcop.*

10. Hoc amplius, etiam [n] ad clerum admitti vetabantur qui post baptismum + aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis, qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ, & quorundam magistratuum perpetua non erat

GROTII.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*) *Leo* epistola XC. ad *Rusticum*, *Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto a se licita abscindere debet, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In Capitulis *Calvi*: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

n *Ad clerum admitti vetabantur*) *Eusebius* Demonstrationum lib. 1. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἁπλῆ, aliam inferiorem; qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις καὶ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, *qui juste militant agenda indicare.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

73 *Cingulum abjecerant*) Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent se salva conscientia manere in militia non posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*) Ascetæ, qui studio precum, & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo, & corpus domabant, & exercebant: ut Monachi, Styllitæ, Inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

75 *Officium Romanum*) Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam*: in *Balsamone*, *Romanum magistratum*. An *Romanum* ut *Tertull.* infra C. 4 §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*) Ecclesiasticæ functionis. *Suidas*: κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas, & copia accessit.

GRO.

erat obligatio: at sacro ministerio addictis o nulla alia cura, ac labore quotidiano inde abstrahi debebant; qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus + sæculares curas administret; octuagesimus, ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, p ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. Sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est + sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos a communione*: id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano, & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, 77 non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius: (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites; quibus cum diceret: Producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei; cum autem diceret eis: Producite arma in Christianos,* 78 + *tunc agnoscebant Imperatorem cæli*. Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante a Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ, & patientiæ exemplum, quod (xx) infra a nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis

GROTII.

o *Nulla alia cura, ac labore*) Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi (Imo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. 1.)

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*) Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*) In epistola ad presbyteros, diaconos, & plebem Furnis consistentem. (*Epist.* 1. *Ed. Fell.* (66. *Pamel.*) Adde L. Generaliter, 52. C. de episcopis, & clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*) *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit*? idem de Fuga persecutionum: *Nostra paci quod est bellum quam persecutio* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola X. (XVI. *Ed. Fell.*) *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit*. Epistola XXI. (utriusque division.) *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare*. Epist. XXXI. (XXX. *Ed. Fell.*) *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat*. (pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus*: (Lib. II. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit*. mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit*. & in Constantini ætate: (ibid. Cap. 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur*. Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora*. (Lib. I. C. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*) Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. (Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis, & pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTINUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, sancti, & non parvo profectu Christiani*. De Peccator. merit. & remiss. Lib. III. Cap. 1. *Tom.* X. col. 47. *Ed. Benedict. Antverp.* J. B.)

78 *Tunc agnoscebant*) Negabant Cæsari obsequium, quo essent in Deum peccaturi.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur a *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94., sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Comm. in Psalmum 124. Unde priorem forte natum esse in Rubrica conjiciunt. J. B.

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. & *seqq.* ubi vide quæ monebimus, J. B.

litis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, + quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios, & inimicos sciunt: laniare pios, & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius, quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute: 79 hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam + quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: τὺς ἐν πολέμοις φόνυς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις ὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης ϗ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. *Eas, quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, + excusatos habentes eos, qui* (α) *pro pudicitia, ac pietate decertant.*

GRONOVII.

79 *Hæc fuerunt hactenus*) Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(α) *Pro pudicitia* etiam habet Interpres vulg. *Epist. ad Amphiloch.* unde hæc petita sunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom. III. Ed *Paris.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem heic habere significationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. XI. §. 1, & *seqq. J. B.*

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. I. CAP. II.

VISIS *juris fontibus*) „ Sed quibus? „ Varios enim fontes fecit; Nimirum „ 1. fontem juris naturæ socialis, 2. juris „ naturæ laxioris, seu naturæ humanæ, „ 3. juris divini universalis, 4. juris gentium voluntarii: Nos omnes hos jurium fontes non agnoscimus, eosque „ refutavimus in *Diss. proœm. I. II. III.* „ & IV. Ac demonstravimus, omnium „ jurium fontem esse *voluntatem Dei jus* „ *suum cuique tribuendi. Diss. Proœm.* XII. „ §. 49. *seq.*

„ Merito ergo B. Parens *in prodromo* „ *juris gentium fol.* 110. Grotium notat, „ quod mira confusione tam varia jurium „ genera fingat, ac cumulet, novisque, „ ac insolentibus vocabulis involvat, „ species generi suo opponat, & nova „ ea genera faciat, nec inter se rite di- „ scernat.

Ad primam, ac generalissimam veniamus quæstionem) „ Si enim bellum justum „ nullum datur, frustranea esset tota tra- „ ctatio; frustra quæreretur de causis „ belli, frustra de ejus processu, & fru- „ stra denique de modis finiendi &c.

An bellum aliquod justum sit) „ Nam „ Auctor sollicite distinxit bellum a belli „ jure supra *c.* 1. §. 2. quia distingui „ debere, dixit, id quod quæritur, ab „ eo de quo quæritur. *d.* §. 2. De *priori* „ quæstione egit capite præcedenti, de „ posteriori hoc capite agitur.

Sive an bellare unquam liceat) Auctor contra Anabaptistas, qui bellum justum dari negant, bella quædam licita esse pro-

probat I. ex jure naturæ brutis communi, i. e. ex motibus omnibus animantibus a natura inditis, quos prima naturæ vocat. §. 1. *n.* 1. II. Ex ratione, & natura societatis, quæ non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat. §. 1. *n.* 2. 5. & 6. III. Ex Sacra Historia, inprimis exemplis bellorum Deo vel jubente, vel approbante gestorum. §. 2. IV. Ex consensu gentium. §. 3. V. Ex jure gentium voluntario. §. 4. VI. Ex jure divino voluntario, quod scil. revelatum nobis est tum in veteri Codice, §. 5., tum in novo, §. 6. VII. Ex veterum Christianorum doctrina. §. 9. & 10. Denique & VIII. dubia removet. §. 7. & 8.

At cum omnia, quæ de justitia bellorum Auctor tradit, vaga nimium sint, nihilque juris inferant, nedum licentiam bellorum probent, veram juris bellorum rationem præmittere necessarium erit.

Primo certum, & indubitatum est, Creatorem humano generi non tantum jus occupandi res terræ dedisse, sed & facultatem de illis disponendi; eoque jus agendi omnia ea, sine quibus facultatem illam exercere non possumus: Si ergo alia defendendi juris nostri ratio præter vim non est, ea quoque licita erit. Hæc medii necessitas inprimis II. vera est in illis, qui superiorem non cognoscunt: sine quo igitur Princeps, vel respublica jus consequi, vel defendere nequit, id natura licitum est; at adversario reparationem negante, Principes sine vi bellica jus suum defendere non possunt, ergo vis bellica licita est. Atque hac ratione usus est Pontius Dux Samnitium contra Romanos apud *Liv. L. 9. c.* 1. ubi ait, *justum est bellum, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla relinquitur spes nisi in armis:* eoque nomine firmat Samnites suos, & id verum ait *Livius d. l. c.* 2. Unde *Cicero* 1. *off. c.* 11. docet, *cum duo sint genera decertandi, per disceptationem, & vim, confugiendum esse ad posterius, si uti non licet superiore.* Hac ratione Caracalla fratricidium quoque suum defendere nititur in oratione ad milites apud Herodianum *L.* 4. *in Anton. Carac. Justum, & necessarium est, si alius alium occidere velit, vindicare potius injuriam, quam expectare.* (Ratio quidem hæc bona, sed factum, fratrem id voluisse, dubium erat.) Alias auctoritates vide apud Grotium *h.* §. *n.* 6. Probatur III. licentia bellorum ex officii magistratus natura, & fine. Finis constituti magistratus est defensio jurium civitatis, ea ergo intentio naturæ est: unde nihil Deo carius esse hoc fine, ait Scipio apud Ciceronem in *Somn. Scip. c.* 3. Hoc adversus extraneos invitos imperio fieri nequit, cui non sunt subjecti: superest ergo ut bello fiat. Unde simul apparet his casibus bella non saltem esse voluntatis, sed & necessitatis, & partem officii. Porro IV. ex instinctibus naturæ defensionem necessariam licitam esse apparet, omne enim animal fertur ad sui defensionem natura; Creator omnibus animantibus hunc motum indidit, adeoque contradictio foret, appetitum hunc a Deo esse, & tamen illum improbare: at bellum nihil aliud est quam defensio necessaria juris denegati. Atque hæc ratio late ab Auctore in præcedentibus tractata est. Imo Creator non tantum motum sui conservandi, seque defendendi, omnibus animantibus indidit; sed & V. arma, armorumque sensum ac media dedit, ut possint exequi, & quidem ea parte dedit, qua magis viribus pollent. Cum igitur alius horum armorum usus non sit, merito concluditur, defensionem necessariam fini creationis, adeoque & voluntati Creatoris esse consentaneam. Denique & VI. communi gentium consensu, quin ex utroque fœdere, ac patrum ecclesiæ auctoritate, id in sequentibus probat Auctor.

Additio.

„ Nihil est quod his rationibus addi possit, quæ eo redeunt: Quod natura cuique hominum facultates agendi, vel habendi, i. e. jura quædam a Creatore concessa sint. Si proinde alius jura illa turbat, vel aufert, contra voluntatem Creatoris, adeoque injuria agit, quam reparare, i. e. jus suum cuique tribuere tenetur. Si autem nolit injuriam reparare; si nolit jus suum cuique tribuere, necessario sequitur vi alterum ad id cogi posse, quia frustra Deus jura illa cuique hominum concessisset, si tertius impune jura illa auferre, vel turbare posset.

„ Cum vero B. Parens passim hanc de bellorum licentia materiam tractaverit, loca hic inserere liceat.

„ *Primus* occurrit in *Exercit. II. ad Grot.* §. *seq.* ubi ita rem explicat. Natura cuique facultatem tantum dedit in actiones, & res suas, non alterius; sed contra, huic ipsi in suas propriam pariter concessit: per *pos.* 5. *n.* 1. 2. quæ proinde invicem impedire non

„ possunt : unde sequitur, hominem homini, ejusve rebus vim inferre natura non posse.

„ Ab eodem plane capite fluit ex adverso, si tu mihi, rebusve meis vim inferas, me jus meum tueri, & vim arcere posse : quia data mihi a natura de actionibus, rebusque meis statuendi facultate, & jam illud datum permissumque est, sine quo de iis statuere ac disponere, impedimentumque tollere non possum, per *pos.* 4 *n.* 4 Quoties ergo tu meo me jure, meoque arbitrio uti non sinis, tu mihi vim facis impediendo, non ego tibi impedienti resistendo. (*Conf. l.* 11. *ff. de vi & vi arm.*) Quoniam igitur in id constitutum in terris est summum imperium, ut cujusque jus tueatur, per *Pos.* 13. sequitur, quoad ejus copia est, me jus per vim tueri non posse; at implorato summi imperii officio, seu per judicia posse. Hinc si deficiat imperii, aut judicis copia, consequens plane est, hominem vi quoque se ac jus suum tueri posse, atque tum unicum illud quod superest, & quod adeo necessarium est, mei tuendi medium esse licitum, per *pos.* 4. *n.* 4. Neque vero tum ego tibi vim infero, sed a te mihi illatam desendo. Conf. *d. l.* 11. *& l.* 17. *ff. de vi & vi arm.* ¶ Vide Aduot. ad §. 2. cap. 1. in Commentario.

„ Cum igitur, quoties inter ipsas summas potestates de jure contenditur, semper deficiat imperii & judicii facultas, quippe quod nullum illæ agnoscunt; sequitur, si neutra pars injuriam fateri, & ultro satisfacere velit, nunquam aliud ipsis restare medium juris sui asserendi, quam vim & arma. Hoc igitur tum est justum utrinque bellum, etsi non possit esse justa utrinque belli causa : nam hæc committitur tum Dei, quem solum judicem & superiorem habent, judicio, pendetque justitia causæ ab ejus eventu. *Vid. disp. de just. præl. exit.*

„ Hanc permissionem vi suum jus tuendi, si alia via reliqua non sit, ipse æternus Creator illustribus argumentis præterea declaravit; etenim hoc studium sui defendendi ipse ingeneravit non hominibus tantum, sed & omni animantium generi, idque tanta cura, & admiranda providentia, ut non tantum in natura animantium motum, & affectum sui defendendi, qui omnium extensissimus & acerrimus, omniumque reliquorum motuum, quibus feruntur ad id quod sibi suisque bonum videtur, principium & causa est; sed & arma, & instrumenta sui tuendi creavit, & nec arma solum, sed & armorum sensum impresserit, adeo ut jam ante quam notæ illæ fuerint, vim suam sentiant, & sciant qua corporis parte maxime valeant ad vim abigendam, & ad sui defensionem : quæ latius exponit, & auctoritatibus firmat Grotius *cap.* 2 §. 1. & in notis, quo nos remittimus. ¶ Vide ibidem.

„ Cum itaque tanta sollicitudine æternus Creator prospexerit animantibus, ut inprimis curam habeant sui conservandi & tuendi, sine qua nulla quoque species conservari posset; eamque adeo hoc facto suo probaverit, & inprimendo quasi commendaverit, nullatenus dubitari potest, quin si hæc defensio non possit nisi per vim fieri, hanc quoque permissam voluisse, per *Pos.* 4. *n.* 4. *Conf. Cic. Lib.* 5. *de finibus bon. c. p.* 9 *seq.* ubi hoc argumentum, omne animal seipsum diligere, imo omnem naturam esse sui conservatricem, perquam egregie, & copiose prosequitur.

„ Quid vero præterea insulsius, & ineptius est, quam dubitare, num pro necessaria defensione bella geri possint? cum & oporteat; nec licitum saltem id sit, sed & officii : Ea enim est principalis illa pars summi imperii, quæ in juris ac justitiæ, adeoque in ipsa divinæ voluntatis executione, occupata est, & vi gemina exercetur : *Una* in subditos contumaces, seu maleficos, jure imperii specialiter dicti; *altera* in hostes jure belli, per *Pos.* 13. & 14 Et utraque vis tantum abest ut minus licita sit, ut & teneatur ea uti is, cui tutela, & executio juris & justitiæ a Creatore vice sua injuncta est.

„ *Secundo*, peculiari dissertatione, *de justitia bellorum*, B. Parens demonstravit bellare aliquando licitum esse. Idque hac ratione probat : Naturæ lex evidens est, quod nemo, & ne summa quidem potestas, possit simul esse pars, & judex, per tradita *in disp. de postlim.*

„ Jus enim supponimus controversum inter duos, i. e. quod quæque pars suum esse judicat, & asserit. Quæritur ergo judicium tertii, quo jus illi, cujus est, tribuatur, & quod proinde necessario diversum esse debet a judiciis partium : his enim jam decisum cuique est, suum esse jus, illo demum cognoscendum ac decidendum, cujus sit : his inducitur contrarietas, illo componitur : hæc in propria causa, dum quisque naturali affectu sibi studet, non amplius sunt libera ad verum jus cuique tribuendum; hoc ergo a propria causa diversum plane esse debet.

„ Hoc:

„ Hoc igitur jure non videtur summa „ potestas jus aliquod vindicare posse, nisi „ de eo prius per tertium, seu arbitrum „ constiterit.

„ Verum generali gentium consuetudine „ obtinuit, ut sine tali arbitrio decernere ar„ mis possint; quæritur an recte? & quidem „ videtur id negandum, cum gentes de natu„ ræ decretis disponere non possint: Cæte„ rum ex alio fonte recte defenditur hoc „ jus belli, quod scilicet conceditur summis „ potestatibus ex necessitate per modum sor„ tis, seu aleæ. Nam arbitrium illud sine po„ testate non sufficit, nec propterea Princeps „ suo judicio cedere voluerit: quin cum mul„ ta a judice injungenda hinc inde sint parti„ bus, alterutra partium paritionem dene„ gante, & deficiente vi coactiva, arbi„ trium plane futurum esset delusorium.

„ Jure ergo Principum dubio, cujus ex„ plicandi alia ratio non est, gentes rem sorti, „ seu belli aleæ committunt: uti & privato„ rum jus in dubio sorte dirimi solet. *l.* 14. „ *judic. l.* 5. *fam. ercisc. l.* 24. §. 14. *fideic.* „ *libert.* § 23. *Inst. de legat.* & merito: Si enim „ nihil casu, & absque summi naturæ arbitri „ directione contingat, dubitandum non est, „ quin sortis eventus non casu, sed arbitrio „ numinis futurus sit. Ita Salomo: sors in „ sinum jacitur, sed tota cadit arbitrio Domi„ ni. *Prov.* 16. *v. ult.* Inprimis ergo ad hoc „ rerum arbitri judicium recte confugiunt „ Principes, utpote qui immediate ab eo de„ pendent, & quorum solus ille est judex „ competens, cum alium judicem non ha„ beant. Ita idem Salomo: Sors litem com„ ponit, & decidit inter summas potestates. „ *Prov.* 18. *v.* 18. *Conf.* 1. *Sam.* 14. *v.* 41. „ *Jon. I. v.* 7. *Cans.* 1. *c.* 4. *q.* 2. Non obst. „ *c.* 7. *q.* 5. *Eod. & tt. de sortileg. &c.*

„ Sortis autem modus Principibus pro„ prius est alea belli: tum quod Principes ad „ executionem juris ab ipsa natura gladio „ armati sunt; *disp. de sum. pot.* tum quia „ hic modus solus superest, quo pars stare „ cogitur judicio fortis; vi scilicet victoriæ „ ultimæ, qua ipse hostis redigitur in po„ testatem victoris, quæ est finis armorum.

„ *Tertio* B. Parens in Disp. *de jure victo„ riæ* jus bellorum deducit, & in §. 7. ita „ rem explicat. Bellum est potestas jus no„ strum vi vindicandi ab extraneis, a quibus „ imperio, cui subjecti illi non sunt, non „ possumus. Bellorum igitur, atque in bel„ lis occidendi, vastandi, prædandi jura, „ sola necessitate rerum nostrarum tuenda„ rum constituuntur, & Principes cum per „ judicem, quem non habent, aut aliter „ contra extraneos invitos non possint, vi, „ ac armis jura sua concessione naturæ vin„ dicant; quæ & Ciceronis ratio est. *Lib.* 1. „ *offic.* Facultas enim defendendi, quæ om„ nibus hominibus, quin & brutis a rerum „ Creatore data est, desineret, si unicum „ illud remedium, quo solo defensio fieri „ contra invitos potest, auferretur. Hoc igi„ tur necessario indulsit eadem natura, quæ „ illam concessit; & ut vulgo dicitur, da„ to fine datur quoque medium, sine quo „ finis obtineri nequit. Bellum itaque Prin„ ceps gerit, non ut judex, quia in extra„ neos imperium nullum habet; sed ut pars, „ & eo jure, quo vel privatis, quando Ju„ dicis nulla copia est, nec aliter ipsi pos„ sunt, morte adversarii quoque se, ac sua „ defendere, nulla lege prohibente, licet.

„ Omne igitur jus belli hac regula definitur, „ quod omnia illa in bello licita sint, sine „ quibus reparatio juris nostri obtineri ne„ quit. Ideo enim bellum juste geritur, ut „ jus suum, quod aliter non potest, Princeps „ recuperet. Hic finis est totius negotii, uti „ finis cujusque actus, & prælii est victoria, „ quam Imperatori propositam esse non uno „ loco refert Cicero. *Lib.* 8. *ad Attic. ep.* 11. „ *& in fragm. de rep. lib.* 5. Præliis itaque „ victorias, victoriis jus suum tueri, ac „ vindicare Princeps intendit.

AD §. I.

HÆC *autem ipsa quæstio*) „ Scil. an bel„ lare umquam liceat? 13

Ut & aliæ, quæ deinceps sequentur) „ Ubi scil. de causis belli, & de belli pro„ cessu quæritur.

Ad jus naturæ) „ Sensu laxiori sumto, „ quo continetur non tantum jus naturæ „ sociale, sed & jus naturæ rationalis, „ seu humanæ. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 9. junct. „ *proleg.* §. 9. Vid. *auct. h.* §. 1. *n.* 3. *in f. & n.* 5.

Tum tertio de finibus) „ *pag. m.* 107. & „ *pag.* 109.

Tum aliis in locis) „ Scilicet *lib.* 5. *de* „ *finibus bon. & mal. p. m.* 144. 145. 146. „ & 147. *add. lib.* 4. *eod. p.* 127.

Esse quædam prima naturæ) „ Prima natu„ ræ ita describit Cicero *d. p.* 147. *quæ infixa* „ *sunt in ipsa natura, comprehendunturque* „ *suis*

„ *suis cujusque sensibus, sic ut contra si quis* „ *dicere velit, non audiatur*. Alibi ea vocat „ initia naturæ, *d. fol.* 109. prima invitamenta naturæ. *d. fol.* 144.

Quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sunt) Nimirum notiones convenientiæ rerum cum ipsa ratione. *Vid. n.* 2. Quod specialius postea explicat, convenientiam necessariam cum natura rationali, & sociali. *n.* 3. *in f. & n.* 5. *pr.*

Prima naturæ vocat) Intelligit Cicero motus illos, quibus natura ferimur ad defensionem juris nostri. Separandi autem sunt hi motus ab illis, qui ex corrupta hominis natura procedunt, quod innuere videtur Auctor *n.* 2. at exprimere nequit. Bœclerus tractatum satis ineptum de primis naturæ scripsit, nam ex se satis patet quinam motus omnibus animantibus natura inditi sint.

Sed quæ primis illis præferenda sunt) „ Quia prima illa ex motu naturæ, con- „ sequentia autem ex ratiocinandi faculta- „ te oriuntur. *Vid. n seq.*

Quod simulatque natum est animal ipsum sibi conciliatur) „ Cicero *Lib.* 4. *de fin. pag.* „ *m.* 128. ait, primam ex natura nos habere „ appetitionem, ut conservemus nos ipsos. „ Et *Lib.* 5. *de fin. pag. m.* 146. ait, *omne* „ *animal se ipsum diligit, & simul ac ortum* „ *est, id agit ut se conservet*. Plures aucto- „ ritates colligit Tesmarus. h. *Vid. Plato* „ *L.* 5. *de Leg. p.* 731. *Sen. ep.* 121. *& ep.* „ 82. *tem. L.* 5. *benef. c.* 9. *Gell. Noct. Att.* „ 12. 5. Cicero 1. *off.* 4. singula capita eo „ rum, quæ ad prima naturæ pertinent, re- „ censet: *principio generi animantium omni* „ *est a natura tributum, ut se, vitam, cor-* „ *pusque tueatur, declinetque ea, quæ noci-* „ *tura videantur, omniaque quæcumque ad* „ *vivendum sunt necessaria, inquirat, &* „ *paret, ut pastum, ut latibula, ut alia ejus-* „ *dem generis. Commune autem animantium* „ *omnium est conjunctionis appetitus, pro-* „ *creandi causa, & cura quædam eorum quæ* „ *procreata sunt*.

Et commendatur ad se conservandum) „ I. „ e. non tantum ad conservandum vitam „ & membra, sed & res, quarum acqui- „ sitio, & retentio ad vitam utilis, & ne- „ cessaria est. *Vid. n.* 4. *seq.*

Atque ad suum statum) „ I. e. corpus, & „ facultates agendi.

Et ad ea, quæ conservantia sunt ejus statu, diligenda) „ Adeoque & vim, si status „ ille aliter conservari nequit, adhibendi.

Alienatur autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videntur afferre) „ Seneca rem „ ita explicat *Ep.* 121. *nullum animal ad* „ *vitam prodit sine metu mortis: simul enim* „ *conciliatur naturæ suæ, quidque, & quæ* „ *juvant, illa petit, læsura reformidat*.

Hinc etiam) „ Scil. ex motu illo, quo „ animantia feruntur ad sui, membrorum- „ que suorum, conservationem.

Primumque esse officium ut se quis conservet in naturæ statu) „ Quia omne animal, „ simulatque natum est, sibi commendatur „ ad suum statum diligendum: quæ sunt „ verba Grotii *in pr. h. n.*

Deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sunt) „ I. e. quæ ad conservationem „ ejus status pertinent. Nam ad hæc quo- „ que diligenda animal illud simulatque „ natum est, sibi commendari dixit. *n.* 1. „ Convenit hoc cum principiis Stoicorum, „ qui vitam beatam in eo posuere, *natu-* „ *ram sequi*, seu *naturæ convenienter vivere*, „ quod late explicat Lipsius in manud. &c. „ *diss.* 14. *usque ad diss.* 23.

Pellatque contraria) „ I. e. ea, quæ naturæ repugnant.

At post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione) Dixit Auctor, quædam esse prima naturæ, quædam consequentia. Exposuit, quænam sint illa naturæ initia, seu prima invitamenta naturæ: *n. præc.* hic jam explicat consequentia, seu notiones convenientiæ rei cum ipsa ratione, i. e. cum natura rationali, ac sociali. *Vid. n.* 5. Intelligit igitur Auctor per rectam rationem, eam quæ convenit cum appetitu sociali, & rationali. Hanc convenientiam ideo pro regula actionum moralium constituit, quia prima illa naturæ, i. e. instinctus naturæ, indefinita sunt, adeoque restringi debent per illam convenientiam cum natura rationali & sociali. Nos alibi demonstravimus, motus depravatos a motibus naturalibus secerni debere, non ex natura sociali, sed ex positione nostra juris gentium quarta. 2.

Additio.

„ Bene notandum est, Auctorem per pri- „ ma naturæ nihil aliud intelligere quam mo- „ tus naturæ, instinctus naturales, ac facul- „ tatem & jus agendi juxta illos motus: quod „ jus naturam omnia animalia docuisse, inde- „ que brutis commune esse, dixit Ulpianus. „ Cum vero homini ratione prædito non pro- „ miscue motus illos sequi concessum sit, sed „ tantum quatenus rationi conveniunt: tota

„ quæ-

„ quæstio eo redit, quando rationi convenire videantur? Auctor ait, quando motus illi cum natura sociali & rationali conveniunt. *Vid. n. 3. in f. & n. 5. pr.* Hinc differentiam inter bruta & homines alibi hanc constituit, quod illa agant ex principio aliquo intelligente externo; hominibus autem, qui circa similia similiter agere norunt, cum appetitu societatis insit facultas sciendi, agendique secundum generalia præcepta. *Prol.* §. 7.

„ Cum vero satis probatum sit, naturam socialem & rationalem in sensu Auctoris nullam inferre obligationem, convenientia cum his naturis non potest regulam actionum moralium constituere. (Conf. quæ notavimus *ad proleg.* §. 7.) Neque proinde justitia bellorum inde defendi.

„ Vera igitur ratio, cur bellare licitum sit, non ea est quam Auctor affert, *quia id non repugnat naturæ sociali, & naturali*: sed quia Deus voluit jus suum cuique tribui, finis autem ille absque bello obtineri nequit.

Atque eam convenientiam &c. pluris faciendam) „ Prima enim naturæ sunt effectus instinctus; convenientia autem illa effectus rationis. Illa brutis communia sunt, hæc solis hominibus propria est. Egregie Sallustius *Catilin. pr. Animi imperio corporis servitio magis utimur: alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est.*

In qua honestum sit propositum) „ Quando propositum honestum sit *Vide n. seq.*

Quia primâ naturæ commendant quidem nos rectæ rationi) „ I. e. ab illa ad hanc proficiscimur. *Gron. h.* Ex ratione enim, i. e. ex fine Creationis demum elucescit, an homo ratione præditus motus illos naturæ sequi jure possit.

Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint a quibus ad hanc venerimus) „ Rationem, cur præferri debeat causa intelligens primorum naturæ ipsis initiis naturæ, jam dedimus; scil. quia illa ex ratione, hæc ex solo instinctu, ex appetitu, & motu naturæ procedunt.

Hæc cum vera sint, & ab omnibus, qui judicio præditi sunt, facile assensum impetrent) „ Vires animi viribus corporis præferendas esse omnium gentium consensu constat. *Vid. Orat. B. Par. an respubl. armis magis, quam legibus defendatur.*

Quod illis naturæ initiis congruat) „ I. e. primis illis naturæ, motibus illis naturalibus, appetitui illi confuso sese conservandi.

Deinde veniendum ad illud) „ I. e. ad causam intelligentem, cur illa prima naturæ hominibus indita sint.

Quod quamquam post oritur) „ Scil. per ratiocinationem.

Dignius tamen est) Quia est effectus rationis.

Neque sumendum tantum si detur, sed omni modo expetendum) „ Imo nec omittendum, nisi pœnæ divinæ se subjicere velint homines. *Proleg.* §. 11.

Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus,) „ Et quod pluris faciendum esse dixit, quam & ad quod prima naturæ nos ducunt. *Vid. n. præced.* Ad intellectum eorum, quæ sequuntur, repetendum est ex præcedenti capite, Auctorem ad *jus naturæ*, *laxiori* sensu sumtum, etiam referre *virtutum obligationem*; at non omnium, sed tantum earum, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt. *L. 1. c. 1.* §. 8. Et hoc est quod hic innuit, *honestum* pro diversitate materiæ *vel* in puncto consistere, ut debeat fieri: *vel* latius habere spatium, ut possit fieri, vel non fieri. In examinando autem jure naturæ se tantum priori sensu honestum sumere, ait. Adeoque Auctori injustum est, quicquid rationi, (seu honesto, quod in puncto consistit) adeoque naturæ sociali, & rationali repugnat: *h. n. 3. in fin. & n. 5. pr.*

Pro materiæ diversitate) „ Quædam enim virtutes præceptum continent, adeoque ad jus naturæ laxius pertinent: quædam vero commendantur saltem, sed non obligant. Ad illa Grotius refert eas virtutes, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt: Quam hypothesin Auctoris plenius exposui, & examinavi *L. 1. c. 1.* §. 8. *num.* 1. Conf. *Dissert. Proœm. II.* §. 8. & 9.

Modo in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, in vitium deflectat) „ Adeoque unde obligatio agendi oritur *Vid. l. 1. c. 1.* §. 9.

Modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, & sine turpitudine omitti, aut aliter fieri possit) „ Adeoque unde nulla agendi obligatio oritur: nam consilia, & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis, aut juris nomine non venire, dixit *l. 1. c. 1.* §. 9. etsi per abusionem aliquando juris naturalis vocentur. *l. 1. c. 1.* §. 10. *n.* 4

Ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus) „ Grotius doctrinam de

„ pri-

„ primis naturæ, per se satis cognitam, & „ evidentem, hac interpretatione obscu- „ ram admodum reddit. Quædam enim exi- „ stere ait, quæ ubi existere desinunt, in „ oppositum aliquod statim, & necessario „ transeunt: ita enim inter vitam & mortem „ non datur intermedium, sed qui desinit vi- „ vere eo ipso momento mortuus est. Atque „ simili ratione Auctor ait, honestum qua- „ tenus justitiam naturalem continet, statim „ ac inde receditur, fieri inhonestum & in- „ justum. *Conf. l.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 2.

Ac inter aliter adversa) „ Ubi non fit „ transitus ab hoc esse ad hoc non esse.

Ut album, & nigrum, reperire est aliquod interpositum) „ Album enim dum existere „ desinit, non statim & necessario transit in „ oppositum nigrum, sed alium colorem in- „ termedium induere potest: Atque simili ra- „ tione Auctor ait, aliquando id quod hone- „ stum est, non statim fieri inhonestum si „ negligitur, sed rem arbitrii ac libertatis „ manere: idque semper ex hypothesi Grotii „ contingit, si virtutes illæ ad aliorum utili- „ tatem non pertinent. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 1.

Sive mixtum) „ Scil. ex albo & nigro.

Reductum utrinque) „ Etenim quædam „ dici juris naturalis reductive, docuit supra „ *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 3. non quia jure naturæ „ obligationem inferunt, sed quia juri na- „ turali non repugnant, adeoque sine tur- „ pitudine peragi, vel omitti possunt: & huc „ quoque refert ea quæ honesta sunt, sed non „ obligantia, quæ per abusionem dici juris „ naturalis, ait, *dict.* §. 10. *n.* 3. Gronovius in „ notis refert huc illud Horatianum in *Lib.* 1. „ *ep.* 18. *Virtus est medium, vitiorum, & utrin- „ que reductum*. At Grotius, alio ac Hora- „ tius sensu, ait, *reductum* aliquid utrinque „ esse. Horatius enim innuit virtutem in me- „ diocritate consistere. *Vid. Prol.* §. 33.

Et in posteriori genere) „ I. e. in honesto, „ quod liberius spatium habet, & quod „ pertinet ad præscripta honesta quidem, „ sed non ad obligantia. *L.* 1. *c.* 1. §. 9. „ *n.* 1. *L.* 2. *c.* 15. §. 10. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 3. „ §. 6. *n.* 3. *cap.* 4. §. 2. *n.* 1. *cap.* 11. „ §. 4. *n.* 3. *c.* 14. §. 6. &c.

Maxime occupari solent leges) „ *Vid. Diss.* „ *Proœm. II.* §. 9.

Tum divinæ) „ Intelligit leges Adami- „ ticas, Noachicas, & Evangelii. *L.* 1. *c.* 2. „ §. 6. *n.* 2. Eoque refert leges de divortio, „ & concubinatu; ibi enim nefas non ap- „ parere putat absque lege divina.

Tum humanæ) „ Intelligit jus gentium „ voluntarium, & leges civiles. Exemplum „ juris gentium affert in successione collate- „ ralium: jus gentium enim ideo, quod testa- „ tor præsumatur voluisse id quod honestissi- „ mum est, & quod officio congruit, iis de- „ ferre hæreditatem, ait. *L.* 2. *c.* 7. §. 3. §. 9.

Ut quod per se laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat) „ Exemplum est in *l.* 1. „ *ff. Peric. & comm. rei vend.*

An fieri aliquid possit non injuste) „ Nam „ ex mente Grotii non sufficit quærere *an* „ *aliquid fieri possit juste*: quia abusive et- „ iam justum diei potest, quod juri non „ repugnat: quod examinavimus *dict. lib.* „ 1. *c.* 1. §. 3. & §. 10. *n.* 3.

Cum natura rationali) „ Quid autem in- „ telligat per naturam rationalem, expli- „ cavit *in Prol.* §. 9. nimirum, quando „ quid convenit judicio recte conformato „ ad æstimanda quæ delectant, aut nocent, „ citra societatis respectum. *ibid.* Atque „ hoc *jus naturæ laxius* vocat; cui quæ re- „ pugnant, contra jus naturæ, humana „ scilicet, esse ait, *Prol.* §. 9.

Ac sociali) „ Per naturam socialem intel- „ ligit appetitum societatis, i. e. communi- „ tatis non qualiscunque, sed tranquillæ, & „ pro sui intellectus modo ordinatæ. *Prol.* „ §. 6. Ad hanc enim societatem custodien- „ dam obligari homines, ait, *Prol.* §. 8. & „ quicquid huic naturæ sociali repugnat, „ *injustum* esse asserit. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 3.

Inter prima naturæ) „ I. e. inter motus „ istos naturæ, quibus unumquodque animal „ sibi conciliatur, & commendatur ad se con- „ servandum, *n.* 1. etiam citra respectum „ convenientiæ rerum cum ipsa ratione, *n.* 2.

Nihil est quod bello repugnet) „ Certum „ enim est omnibus animantibus vehemen- „ tissimum motum natura inditum esse se- „ se conservandi, & omnem vim alienam „ a se amovendi.

Nam & finis belli) „ Qui consistit in „ defensione necessaria jurium nostrorum.

Vitæ, membrorumque conservatio) „ Ni- „ hil hominibus protiosius est vita & cor- „ pore, & vehementissimus est motus, qui „ nos ad eorum conservationem ducit.

Et rerum ad vitam utilium retentio, aut acquisitio) „ Negari nequit naturam nobis „ instinctum indidisse ad acquirenda & te- „ tinenda ea, quæ ad vitam utilia sunt, „ pertinent enim ad conservationem vitæ.

Illis primis naturæ maxime convenit) „ Nam „ ex

„ ex Cicerone *prima naturæ* descripsit, quod „ simulatque natum sit animal, ipsum sibi „ concilietur, & commendetur ad se con„ servandum, atque ad suum statum, & „ ad ea quæ conservantia sunt ejus status, „ diligenda : *Vid. sup. n.* 1.

Et vi ad eam rem, si opus sit, uti &c.] „ I. e. si aliter jus nostrum servari nequit, „ tunc enim demum agitur de necessaria de„ fensione, seu conservatione juris sui.

Cum animantibus singulis vites ideo a natura sint attributæ] „ Certissima ratio, Deum „ approbasse bella, hæc est, quod non tan„ tum motum sese defendendi omnibus ani„ mantibus indiderit, sed & arma dederit, „ ac ea in robustissima corporis parte consti„ tuerit, imo usum horum armorum solo na„ turæ instinctu homines, & animantia do„ cuerit; unde necessario sequitur, Deum „ voluisse ut homines se defendant.

Illis iratus petit, atque infensus ingerget) „ Tesmarus *in not. h. t.* alias auctoritates „ affert, scil. Pheraulæ apud *Xenoph. Inst.* 2. „ p. 56. *pugnam equidem homines universos* „ *a natura nosse video, quemadmodum & alio*„ *rum animalium quælibet aliquam pugnam* „ *norunt, quam non aliunde atque ab ipsa na*„ *tura didicerunt, v. g. bos cornu ferire no*„ *vit, equus ungula, canis ore, dente aper;* „ *Atque etiam omnia hæc animalia cavere si*„ *bi ab eis norunt, a quibus est cavendum ma*„ *xime, etiam si nullius unquam magistri lu*„ *dum frequentaverint*. Lactantius *in l.* 6. *c.* „ 10. ait; *Deus, qui cæteris animantibus sa*„ *pientiam non dedit, naturalibus ea muni*„ *mentis ab incursu, & periculo tutiora fecit*: „ Et *l.* 3. *c.* 22. de animalibus sermonem fa„ ciens, ita pergit, *quæ vel ad perferendam* „ *vim temporum, vel ad incursiones a suis* „ *corporibus arcendas, naturalibus munimen*„ *tis providentia cœlestis armavit*.

Edoctos infantes videmus] „ Qui cum u„ sum rationis non habent, non potest nou „ natura ipsis hunc motum indidisse.

Manum homini esse, ait, pro basta) Horatius *Sat.* 3. ita canit.

Unguibus, & pugnis, dein fustibus, atque ita porro

Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.

Recta autem ratio, ac natura societatis) „ Per *rectam rationem* intelligit jus naturæ „ humanæ, seu jus naturæ laxius sic dictum : „ per *naturam societatis* intelligit jus sociale. „ Neutrum jus admittimus, adeoque ex neu„ tro bellorum justitia probari potest.

Quæ secundo loco ad examen vocanda est] „ Primo enim loco, examinavit, an bella „ primis naturæ repugnent. *Vid. supra n.* 4.

Ac potiore) „ Dixit enim, causam intel„ ligentem potiorem esse primis naturæ. „ *Vid. supr. n.* 2.

Non omnem vim inhibet, sed eam tantum quæ societati repugnat) „ Diximus 1. non „ dari societatem humanam, adeoque frustra „ de repugnantia vis cum ea societate quæri. „ 2. Si daretur talis societas, non tamen bella „ inde licita fieri probavimus *in Diss. Proœm.* „ *I.* §. 71. Hinc 3. licentiam bellorum ex „ plane alia ratione probavimus initio hujus §.

I. e. quæ jus tollit) „ Nam secundum prin„ cipia Auctoris, jus meum est quicquid „ cum natura societatis convenit; alienum, „ quicquid ei repugnat. *Proleg.* §. 9.

Nam societas eo tendit, ut suum cuique salvum sit communi ope) „ Plenius hæc prin„ cipia Auctor explicavit in *Proleg.* §. 7. §. „ 16, §. 23. Cum vero humana societas non „ detur, verum quoque neu est jura singu„ lorum commum ope defendi debere.

Quod) „ Nimirum quod ex natura sociali „ vis bellica licita sit.

Locum habiturum, etsi dominium introductum non esset) „ Communis vox est, bella „ orta esse ex dominio, ex meo & tuo : „ Auctor hoc negat, & probat defensionem „ necessariam jurium nostrorum locum habi„ turam, etsi nullam rerum proprietatem ha„ beremus : quia 1. extra bona alia jura ho„ mini competunt, scil vita, membra, ho„ nor, libertas &c. quæ si auferuntur, vel „ violantur, vi defendi possunt. 2. Quia ex „ hypothesi Auctoris hominibus competit jus „ occupandi usum rerum natura communium; „ atque hunc usum, quem Auctor a dominio „ distinguit, armis defendi posse, concludit.

„ Equidem *prior* ratio vera est; at *posterior* „ ratio falso nititur fundamento, negamus „ enim res natura esse communes, & homi„ nibus solum jus occupandi usum in primævo „ rerum statu competiisse : Verius est res om„ nes natura esse nullius, easque cedere oc„ cupanti jure dominii : *l.* 2. *c.* 3. §. 1. & 4. „ adeoque dominium a natura introductum „ esse, & cum genere humano originem „ cepisse, ut JCtus loquitur in *l.* 1. *ff. A. R. D.*

Quod nunc ita vocamus) „ Dominia enim, „ qualia nunc sunt, non a natura, sed ac„ cedente demum voluntate hominum intro„ ducta esse, auctor putat, ante autem hanc „ introductionem res omnes fuisse communes.

„ *Vid. Diss. Proœm.* 1. *Cap. fin.* & *Diss.* „ *Proœm.* 6. §. 9. *seq.*

Nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent) „ Hæc ergo jura nostra „ sunt, & armis defendi possunt, etsi non „ sint in dominio. *Conf.* l. 2. c. 17. §. „ 2. n. 1. certissimo indicio, dominia te- „ rum bellis causam non dedisse.

Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere] „ Hunc „ enim solum usum rerum, quoad proprie- „ tatem communium, instar dominii tunc „ fuisse, ait. L. 2. c. 2. §. 2. n. 1.

Quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam) „ Quia repugnat societati humanæ, eoque „ Auctori injustum est.

Hoc ipsum) „ Nimirum, quod injuriam „ faciat is, qui jus alii quæsitum tollit.

Nunc postquam ex lege, aut usu dominium formam suam accepit) „ Ex hypothesi Au- „ ctoris dominia orta sunt ex divisione re- „ rum communium, & concessa tacite fa- „ cultate occupandi tes non divisas; præ- „ terea formam dominium accepisse, ait, „ tum ex jure Gentium. *Vid.* L. 2. c. 8. *per* „ *tot.* tum ex lege civili. l. 2. c. 7. §. 7. „ c 8. §. 1. §. 8. & §. 16. Quæ plenius „ examinavimus in *Diss. Proœm.* I. §. 78. „ *seq.* & *VI.* §. 1. §. 14.

Multo intelligitur facilius) „ Introducto „ enim dominio non tantum jus utendi, „ sed & ipsa proprietas auferretur, quæ „ major est injuria.

Societas hominum, & communitas evertatur necesse est) „ Tota hæc ratio Ciceronis, „ quod scil. ab alieno abstinere debeamus „ ne evertatur societas, falsa est: Nam cum „ nulla societas humani generis existat, „ frustra metuitur ne illa evertatur: Ab- „ stinentiam ab alieno ex plane alio prin- „ cipio fluere, demonstravi *supra proleg.* §. „ 8. & L. 1. c. 1. §. 10. n. 4. quod ho- „ mines obligaret, etsi nulla societas inter „ homines existat.

6 *Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere &c. dum jus alienum non tollatur*) „ Probavit Grotius, in primis naturæ nihil „ esse quod bello repugnat, quia omne a- „ nimal natura fertur ad sui, jurisque sui con- „ servationem: probavit porro, nec rectam „ rationem, nec naturam societatis (quæ „ consequentia primorum naturæ vocat) „ omnem vim inhibere, quia societas in „ eo consistit, ut jus suum cuique commu- „ ni ope salvum sit. Hinc jam concludit, „ non esse contra naturam societatis, adeo- „ que nec contra jus naturæ, vim adhibe- „ re, quæ jus alterius non violat, sed no- „ strum conservat.

Ac proinde nec vis, quæ alterius jus non violat, injusta est) „ Quia non est con- „ tra naturam societaris sibi consulere, & „ jus suum conservare.

Apud Ulpianum est) „ In l. 1. §. 27. *ff. de* „ *vi & vi arm.* Florentinus quoque inter „ jura gentium, &, quidem post religio- „ nem erga Deum & parentes, ponit, *ut* „ *vim atque injuriam propulsemus.* L. 3. *ff.* „ *just. & jur.* ubi addit rationem: *nam* „ *jure hoc evenit, ut quod quisque ob tu-* „ *telam corporis sui fecerit, jure fecisse exi-* „ *stimetur.* Paulus *in* L. 45. §. 4. *ff. ad* „ *Leg. Aquil.* ait, *vim vi defendere omnes* „ *leges, omniaque jura permittunt*: Et Ga- „ jus in l. 4. *eod. Nam adversus periculum* „ *naturalis ratio permittit, se defendere.* Ca- „ nones in *dist.* 1. c. 7. ajunt: *juris* „ *naturæ esse violentiæ per vim repulsio-* „ *nem.*

Ovidius) „ L. 3. *de art. amand.* v. 491. „ Alias auctoritates affert Tesmarus in *not.* „ *ad h.* §. *Vide Herodian.* 3. 6. &c. 4. *Bus-* „ *beq. ep.* 3. *Thuan.* L. 36. & 41. Sopho- „ cles *in Oedip. Colon.* v. 220. ait, *non me-* „ *retur pœnam divinam, qui injuria affectus* „ *ulciscitur.* Sallustius *de bello Jugurth.* c. „ 22. *Adherbalem dolis vitæ suæ insidiatum,* „ *quod ubi comperisset, sceleri obviam isse:* „ *Populum Romanum neque recte, neque pro* „ *bono facturum, si ab jure gentium se pro-* „ *hibuerit.* Xenophon, *Inst.* 1. *p.* 26. *quid* „ *ergo vel justius est, quam vim propulsare.* „ &c. Marcellinus 23. 2. *Irruentibus armis* „ *externis lex una est, & perpetua, salutem* „ *omni ratione defendere.* Thucydides 1. *p.* „ *m.* 38. *non lædere alios, sic ne ipsi læda-* „ *mini vim propulsare, in hoc colitis æqui-* „ *tatem.* Livius L. 9. c. 1. *Justum est bel-* „ *lum, quibus necessarium: & pia arma,* „ *quibus nulla nisi in armis spes relinqui-* „ *tur. Add. Auct. infra* §. 3.

AD §. II.

AUCTOR probat ex veteri testamento bella fuisse licita, exemplo Abrahami, item septem populorum, quos Israelitis exscindendos dedit Deus, Mosis, Josuæ; judi-

dicio Davidis &c. ipsumque Deum de modo bella gerendi leges dedisse, ait.

1 *Nam cum adversus Reges quatuor Abrahamus cum ministris, ac fœderatis suis armatus &c.* „ De hoc bello quærit Tesmarus *in not. b.* an justum fuerit? quia & noctu gestum, & non indictum est. Ac respondet, indictionem esse juris positivi, nec eam requiri, si de justitia causæ naturaliter constet. Verum fallit hæc ratio: quia indictio, vel saltem clarigatio in bello omnino necessaria est. *Vid. L. 3. c. 3.* Verior ergo est responsio, in bello defensivo non opus esse indictione, uti late id evincit Auctor in *L. 3. c. 3. §. 6.* cum ergo tale fuerit bellum Abrahami, eoque nulla indictione opus fuerit, frustra porro quæritur, an injuria noctu quoque arceri possit.

Per Sacerdotem suum Melchisedecum) „ Quem regem terræ Salem fuisse ajunt: Causa autem cur magnus hic Dei Pontifex Abræ benedicendi causa advolaverit, fuit admiratio victoriæ, quam cum paucissimis comitibus, nec uno eorum amisso, reportavit contra quatuor Reges, qui quinqueReges sibi hostiles vicerant, *Gen. per XIV. tot.* quod sine ope divina fieri non potuisse merito suspicabatur. *Philo Judæus in libro de Abram. & Peter, ad d. c. 14. vid. Tesm. b.*

„ *Sine speciali mandato*) „ Ex sola defensionis familiæ suæ necessitate.

Fretus igitur jure naturæ) „ Quod defensionem necessariam juris tum sui, tum familiæ suæ permittit.

Etiam extraneorum Berosi, atque Orphei testimonio) „ Berosi verba nobis servavit Joseph. *Antiq. hist. L. 1. c. 8. Post Cataclysmum decima stirpe apud Chaldæos vir exstitit justus, & eximius, inter cetera cœlestium peritus.* Orphei testimonium ex vetustissimo Orphicorum scripto refert Clem. Alexandr. in *Strom. 5. & Euseb. Lib. 13. c. 12.*

Nemo illum novit mortalia cuncta regentem.
Unicus ille nisi Chaldæo sanguine cretus;
Norat enim solis, qua se astrum lege notaret,
Et circum terram magnus si volveret orbis.

„ Sed & præterea Hecatæus librum scripsit de Abrahamo, qui periit. Theodorus in carmine de Judæis Abrahamum sanctum vocat. Damascenus, amicus ille Augusti & Herodis, eum Regem Damascenum facit; quod & Justinus *L. 36. c. 2.* refert. Artapanus Eupolemus, & Demetrius ejus mentionem faciunt apud Euseb. præp. *Ev. L. 9. c. 16. fol. 61. 62. 63.* Ælius Lampridius ait, Alexandrum Severum Abrahamo, Christo & Appollonio divinos honores exhibuisse *in vit. Alexandr. Sev. c. 29.* Sane apud Indos hodieque Abrami nomen summa in veneratione esse, tradit Bernier *dans son voyage des Indes.*

Historia septem populorum) „ Nomina septem populorum hæc sunt: Cananitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Ammonitæ, Jesubitæ. *Deut. VII. v. 1. Jos. III. v. 10.* videatur *Gron. h.* & infr. *L. 2. c. 13. §. 4.* quibus postea ex nova causa accessere Amalecitæ *Exod. XVII. v. 14.* de quibus mox.

Non utar, fuit ibi enim mandatum speciale ad exequendum &c.) „ Recte dicit Auctor, bellorum licentiam ex his exemplis probari non posse, quia Israelitæ non suo jure vim intulerunt his gentibus, sed jussu, & mandato Dei: hinc non bella hæc erant, sed executiones Imperii divini. Repetendum enim est quod Auctor monuit *in prol. §. 44.* distingui debere jus Dei, quod Deus per homines interdum exercet, & jus hominum inter se

„ Adeoque frustra quæritur, an bella hæc justa fuerint? cum, ut dictum est, vera bella non fuerint, sed executiones jussu superioris susceptæ. Vid. notata ad *prol. §. 27.*

Unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur), Vide infra *L. 3. c. 11. §. 9. n. 1. & L. 2. c. 13. §. 13. n. 2.* Cunæus *de Republ. Hebræor. L. 2. c. 19.*

Ad rem magis pertinet) „ Nam suo jure ibi vim intulerunt.

Quod Deus ante factum non jusserat) „ Imo prohibuerat: nam Amalecitæ descendebant ab Amalec Esavi nepote, *Gen. XXVI. 12.* Indeque Amalec vocatur dux in terra Edom *d. c. 36. §. 16. & 43.* At Israelitis expresse Deus prohibuit pugnare contra Esavi posteros *Deut. II. 5.* & noluit abominari Idumæos, seu populos Edom. *Deut. XXIII. v. 7.* Hinc etiam non continebantur sub populis exscindendis: *Exod. II. v. 8. & 17.* & causa damnationis postea demum supervenit, quia scil Israelitas armis prohibuere a transitu. *Exod. XVII.*

„ *v.* 18. *seq. Num. XXIV.* 20. *Deut. XXV.*
„ 17. *seq.* Ex eo enim tempore Deus mi-
„ natus est, se nomen ejus deleturum. *Exod.*
„ *XVII. v.* 14. quod factum est sub Reg.
„ Saul. 1. *Sam. XV. v. seq.* Atque ex pari
„ causa, & ob denegatum transitum, Am-
„ monitæ, & Moabitæ, etsi sub populis
„ damnatis non continerentur, ab omni com-
„ mercio in æternum cum Judæis exclusi fue-
„ runt, *Deut. XXIII. v. 6.* cum Idumæi
„ saltem exclusi fuerint ad tertiam usque ge-
„ nerationem. *Ibid. Add. infra* §. 6. *n.* 3.

„ Hactenus igitur ex Amalecitarum e-
„ xemplo omnino constat, bella quædam a
„ Deo probari, quia non tantum probavit
„ victoriam ab hoste illo reportatam, sed
„ & adeo populus ille in se convertit Dei
„ indignationem, ut minatus sit, se nomen
„ Amalecitarum deleturum. *Exod. XVII. v.*
„ 14.

Sed & leges generales, ac perpetuas de modo
1 *gerendi belli Deus populo suo præscripsit*)
„ Tesmarus *in not. h. l.* ait, non sequi Deum
„ legibus rem inclusisse, ergo licitam esse;
„ Ita enim Deum etiam divortiis leges po-
„ suisse, non tamen inde sequi eum divor-
„ tia probasse. &c. At fallit hæc argumen-
„ tatio: Nam cum perfectione divina pu-
„ gnat, leges de re ferre (i. e. velle rem
„ illam certis adhibitis ritibus fieri) & ta-
„ men eam probare. Præterea divortia ju-
„ re naturæ intra fines a Deo præscriptos,
„ omnino licita esse demonstrabimus *infra*
„ *l.* 2. *c.* 5. §. 9. *n.* 2. Sic ex eo quod
„ Deus leges præscripsit de jure regis, ne-
„ cessario infertur Deum imperium regium
„ probasse, etsi factum populi expetentis
„ regem improbaverit.

„ Quod denique refert, magistratus de lu-
„ panari, & furtis admittendis sæpius leges
„ ferre, neque tamen ea probari ad Deum
„ non pertinet, quia constat nec furta, nec
„ lupanaria a Deo probari, nedum de iis
„ admittendis nunquam leges a Deo latas esse.
„ Quatenus vero magistratus ob utilitatem
„ publicam his factis impunitatem tribuere
„ possint, & soleant, alia quæstio est.

Eo ipso ostendens, justum bellum etiam sine mandato speciali suo esse posse) „ Frustra
„ enim præscriberet leges, si bella illicita
„ forent, & ab hominibus nulla ratione
„ geri possent.

Nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum casu distinguit)
„ *Deut. XX. v.* 15. Postquam enim populo
„ suo procedendi modum præscripsit, ita
„ pergit: *Sic facis cunctis civitatibus, quæ*
„ *a te procul valde sunt, & non sunt de*
„ *his urbibus, quas in possessionem acceptu-*
„ *rus es.*

Eo ipso ostendit, eas naturaliter manifestas satis esse] „ Si enim dubium aliquod
„ circa belli causas fuisset, probabile est,
„ eum causas illas expositurum fuisse.

Qualis causa tuendorum finium] „ Rex e-
„ nim Ammonitarum vindicabat terras,
„ quas Mosen ejus præcessoribus abstulisse
„ fingebat, a finibus Arnon usque Jeboc,
„ atque Jordanum. *Jud. c. XI v.* 13.

Violatorum legatorum) „ Auctor causam
„ hanc naturaliter cognitam esse gentibus,
„ hic affirmat: at alibi ait, jus de non
„ violandis legatis, non ut jus naturale ex
„ certis rationibus oriri, sed ex voluntate
„ gentium modum accepisse. *Vid. infra L.*
„ 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 2. Priorem sententiam
„ veram esse *d. c.* 18. plenius probabi-
„ mus.

„ Præterea aliæ passim causæ, quæ pro
„ justis reputantur, in sacris occurrunt:
„ ita pro defensione familiæ bellum gessit
„ Abraham, idque Deo acceptum fuisse,
„ patet ex benedictione Melchisedech. *Gen.*
„ 14. *v.* 12. *seq.* Pro defensione sui neces-
„ saria Israelitæ bellum gessere contra A-
„ malecitas, qui restiterunt Israelitis in via,
„ cum ascenderent de Ægypto. *Exod.*
„ *XVII. v.* 8. *& Deut. XXV. v.* 17. *seq.* 1.
„ *Reg. XV. v.* 2. *seq.* Ita pro justa causa
„ habetur denegatio transitus. *Vid. Num.*
„ *XXI. v.* 21. *Jud. II. v.* 19. *Deut. II.* 26.
„ *seq.*

Divinus ad Hebræos scriptor) „ *Paulus ad*
„ *Hebr. XI v.* 32. *seq.*

Per fidem debellasse regna &c.] „ Adeo-
„ que in re licita, & Deo grata versati sunt.

Ut istius dissertationis series docet) „ Præ-
„ misit enim Apostolus, per fidem Abelem
„ consecutum esse testimonium justi a Deo.
„ *c. XI. v* 4. Henochum per fidem pla-
„ cuisse Deo *v.* 5. Denique per solam fi-
„ dem placere nos posse Deo *v* 6. &c. ¶
Solam fidem non sufficere certum est, &
hanc impietatem tum Lutheri, tum Cal-
vini anathemate percussit Concilium Tri-
dentinum *Sess. 6. can.* 16. *&* 20.

Id est pia, ac justa) „ Nam dehortaba-
„ tur Davidem, ne innoxium sanguinem
„ effundat: 1. *Sam.* XXV. *v.* 31. quia
„ Deus ipsum non elegisset ducem, ut
in-

„ injuriam armis committeret, sed ut præ-
„ liaretur prælia domini. *ibid. v.* 28.

A D §. III.

AUCTOR porro ex gentium consensu bellum justum dari, probat.

1 *Omnium gentium &c. consensu*) „ Nam „ quoties multi diversis temporibus, ac lo- „ cis idem affirmant, id ad causam uni- „ versalem referri debet, quæ si ex recta „ illatione procedit, jus naturæ indicat. „ *Proleg.* §. 40. & 46.

De vi, qua vita defenditur) „ Adde Au- „ ctoritates *supra* §. 1. *n.* 4. 5 & 6. allegatas.

Est hæc non scripta, sed data lex] „ I. e. „ lex naturæ, quæ non verbis revelata, sed „ rationi insita est.

Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis] „ Idque adeo Auctor verum esse, ait, „ ut invasor non tantum occidi, *l.* 2. *c.* 1. „ §. 2. sed & innocentes, qui interpositi „ defensionem, aut fugam, sine qua mors „ evadi non potest, impediunt, transfo- „ di, aut obteri posse contendat: de quo „ vide *L.* 2. *c.* 1. §. 4.

Quæ in omnibus valet]„ I. e. quæ a to- „ to humano genere observatur.

2 *Ut in bestiis etiam &c. distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat*] „ Imo JCti non adeo desipiunt, ut vim „ offensivam, etiam in bestiis tamquam ju- „ ri naturæ contrariam improbent; nullibi „ enim JCti id tradunt, uti mox plenius „ explicabitur.

Quæ juris non rem ipsam &c., sed umbram habent quandam] „ An & quatenus bruta ra- „ tione prædita sint, & quatenus illorum „ ratio a ratione humana differat, vidi- „ mus *supra L.* 1. *c.* 1. §. 11 *n.* 1. At nullo „ modo juris capacia, nec umbram rationis „ eis inesse pluribus probavimus. *ibid. n.* 2.

Cum arietes, vel boves commisissent, & „ alter alterum occidisset &c.]„ Imo JCtus „ non ideo distinguit inter offensionem, & „ defensionem, quasi illa in brutis quoque „ ob umbram rationis illicita sit, (Nam „ in brutis illicitum statui non potest) sed „ ideo, quia quæstio ibi proponitur, quis „ damnum pati debeat, an dominus illius „ animalis quod vim intulit, an dominus „ animalis quod vim passum est? & merito „ JCti ajunt priorem id ferre debere, quia „ illi, qui animal tale noxium habuit, a- „ liquid imputari potest, alteri nihil: A- „ deoque ex hac æquitate posterior agit „ contra dominum animalis aggredientis, „ ut vel animal, quod noxam commisit, „ dedat, aut æstimationem solvat. *L.* 1. „ §. 1. *si quadr. pauper.* Hæc igitur distin- „ ctio non fit intuitu bestiæ, quasi ex um- „ bra rationis discrimen cognoscat inter of- „ fensionem, & defensionem; i. e. inter „ vim justam, & injustam, sed intuitu „ dominorum: inter hos enim leges suc- „ currunt domino, cujus animal vim pa- „ titur, contra dominum bestiæ aggre- „ dientis.

Cui explicando inserviet illud Plinii) „ „ Imo alio plane sensu hæc verba a Pli- „ nio allegantur; JCtus enim ait, domi- „ num animalis aggredientis damnum re- „ sarcire debere; Plinius vero saltem ait, „ animalia sua natura non offendere sui si- „ miles, nisi ad sui defensionem: quod e- „ tiam Ælianus 1. *Var.* 14. tradit. *Idem „ ille*, (loquitur de Aristotele,) *affirmat, „ Cygnos cum aquilis bellum gerere, verum „ ita ut injuriam a se propulsent, non ut in- „ ferant priores.* Ex Plinii igitur verbis ne- „ que locus JCti explicari, neque inde „ elici potest, vim offensivam in brutis „ quoque ullo modo improbari.

A D §. IV.

AUCTOR licentiam bellandi probare pergit ex jure gentium secundario, quia nulla 1
gens existit, quæ necessariam defensionem non probat; idque ex historia demonstrat.

Quod & gentium dici potest) „ Scilicet „ *primarium*: quod Doctores opponunt ju- „ ri gentium *secundario*.

Satis constat, eo bella non omnia improbari) „ Rationes allegavit, tum quia in „ bello nihil est quod primis naturæ re- „ pugnet; tum quia recta ratio, ac na- „ tura societatis eam demum vim prohi- „ bet, quæ societati repugnat. At dictum „ jam est, ex neutra demonstrari bella li- „ cita esse. Nos alio modo bellandi licen- „ tiam ex naturæ principiis probavimus.

Jure autem gentium voluntario itidem non damnari bella, docent historiæ) „ Tale jus „ gentium secundarium non dari, nec ejus „ aliquem usum esse in disciplina juris natu- „ ralis, supra dictum est, *Vid. Diss. Proœm.* „ *IV.* Adeoque frustra quæritur, an bella re-

„ pu-

„ pugnent juri huic gentium, quod non „ existit.

Et omnium populorum leges, & mores) „ Ex his non sequitur jus gentium secundarium, sed si mores illi rectæ rationi „ conveniunt, indicant, & eo magis probant verum jus naturæ.

Dixit Hermogenianus) „ *In l.* 5. *ff. just.* „ *& jur.* Loquitur scil. JCtus de jure gentium, quod ratio naturalis inter omnes „ homines constituit, & quod etiam naturale dicitur: *L.* 1. *c.* 1. §. 11. non „ ergo de jure gentium secundario.

Quod paulo aliter, quam vulgo accipi solet, interpretandum censeo)„ Arcanum hoc „ Auctoris late explicavimus supra *L.* 1. „ *c.* 1. §. 14. At tota hæc subtilitas corruit posito principio, jus gentium voluntarium universale nec dari, nec per „ naturam dari posse.

Ut certa bellorum forma a jure gentium sit introducta) „ Formam autem illam in eo „ consistere, ait, si bellum a duabus summis potestatibus geratur, & publice decretum, ac indictum sit. *Diss. Proœm.* „ *IV.* §. 20. *& IX.* 63. *seq.*

Quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur) „ Repetit hoc Auctor passim, & infra *L.* „ 3. *c.* 4. §. 1. ait, ejusmodi belli, inter „ duos populos, eorumque capita indicti, „ effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: Qui „ autem sint illi effectus juri naturæ contrarii, notavimus supra *L.* 1. *c.* 1. §. 14. „ scil. 1. ut justum hoc bellum dicatur, „ licet justa causa non sit: 2. ut interficere hostem, capere, & vastare res hostiles liceat ultra quantitatem debiti, & „ pœnæ: 3. ut nemo ideo a vicinis bello „ peti, neque in terris eorum tamquam „ homicida, vel fur conveniri; neque 4. „ res hostiles captæ, apud medios inventæ, vindicari a pristinis dominis possint: „ sed 5 sapiens apud omnes in possessione „ tuendus sit: 6. ut quædam quæ jure naturæ permissa sunt, bellum gerens facere non possit, sed ea omittere teneatur, „ nisi apud gentes ideo reus fieri velit. „ Qui effectus omnes sponte sua corruunt „ sublata causa, i. e. sublato jure gentium „ voluntario, quale non dari sæpius dictum est. *Vid.Diss. Proœm. IV.* §.21.§.22. „ *& Diss X. Sect.* 4. *per tot.*

In bellum solenne juris gentium, quod & justum dicitur)„ *Solenne* Auctori dicitur, „ quia solennitates juris gentium habet: „ nimirum si bellum a duobus populis geritur, & publice indictum est *d. l.* 3. *c.* „ 3. §. 5. *justum* ei dicitur, non quod naturæ jure licitum sit, sed quod effectus „ externi dominii ei. tribuantur, quos antea recensuimus. Quæ omnia ex prioribus solvuntur. *Dict. disp. IV.* §. 20. *&* „ *IX. Sect. per tot.*

I. e. plenum)„ Auctor bella in genere vel „ plena, vel minus plena esse, ait *L.* 3. *c.* 1. „ §. 2 *n.* 3. illa sunt, quæ populus populo infert. *L.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 3. Hæc, „ cum non ad illam plenitudinem belli „ ventum est ubi omnia in alium populum „ licent, attamen violenta quadam executione ad jus obtinendum opus est. *d. c.* „ 2. §. 2. *n.* 3. *&* 4. Eoque refert jus repressaliarum. *Vid. Diss. Proœm. IX.* §.29. „ *seq.*

Et non solenne] „ Quod scil. vel non indictum, vel non a summa potestate gestum est. *Vid L.* 1. *c.* 3. §. 4. *& c.* 4. §. „ 1. *&* 2. *d. disp IX.* §. 70. *seq.* At tale „ bellum minus solenne non dari plenius „ probabimus in notis *ad d.* §. 4. *Add. dict.* „ *disp. IX.* §. 168.

Quod tamen non ideo justum esse definit, i. e. juri congruens) „ Sensus est, quod non „ minus justum sit, etsi non sit solenne: „ eodem modo uti codicillus, etsi non habeat solennitates testamenti, adeoque non „ sit dispositio solennis, non tamen definit „ esse justa dispositio.

Nam aliis bellis)„ Scil. quæ solennia non „ sunt; quo pertinent privata, vel mixta, „ *c. c.* §. 1. *&* 2. Rationem hujus rei dat „ Auctor *L.* 3. *c.* 3. §. 11. *&* 12. quia jus „ gentium voluntarium gentibus tantum „ prospicit, non his, qui sine gente sunt, „ aut pars gentis: quod in allegato loco „ examinabimus.

Modo aqua subsit causa)„ Nam bellum „ quod solenne est, i. e. quod solennitates „ prædictas juris gentium habet, Auctori „ justum est, etsi justa causa non adsit. „ *Diss. Proœm. IX.* §. 63. *seq.*

Jus gentium quidem non adsistit, sed nec resistit) „ Juxta Auctorem enim jus gentium format saltem bella publica, sive „ solennia, adeoque *non assistit* cæteris bellis minus solennibus, sive privata sint, „ sive mixta, cujus rei rationem antea ex „ Auctoris libro 3. *c.* 3. §. 11. *&* 12. sup-

„ pe-

„ peditavimus. Sed *nec resistit* bellis minus „ solennibus, quia jus gentium ea quæ ju„ ris naturalis sunt non improbat. At om„ nia hæc in vanum dicuntur, quia bella „ jure gentium solennia non dantur, sed „ unum saltem genus bellorum jure naturali „ existit, cui certa forma eodem jure præ„ scripta est: uti plenius capite sequenti, „ & in notis ad *L. c.* t. videbimus.

Ut infra latius explicabitur) „ *Vid. L.* 3. „ *c.* 3. §. 11. & 12. *Adde Diss. Proœm.*4. „ §. 20. *seq.* & *dissert. IX.* §. 63. *seq.*

Jure gentium, inquit Livius) „ Imo Li„ vius non loquitur de jure gentium vo„ luntario, sed de jure naturæ, quod so„ lum Romanis dicitur jus gentium. *Vid.* „ *Liv. l.* 42. *c.* 41.

Jus esse gentium, ait) „ Imo nec JCtus „ de jure gentium voluntario loquitur, sed „ de jure naturæ. *Vid. supra* §. 1. *in f.*

AD §. V.

DE *jure divino*) „ Quod consistit in lege „ Adamitica, Noachica, & lege Evange„ lii: *Vid Diss. Proœm. III. Sect.* 1. 2. „ & 3.

Major est difficultas) „ Inprimis circa le„ gem Evangelii.

„ *Neque hic objiciat quispiam, jus naturæ esse immutabile*) „ De qua immutabilitate „ agit *l.* 1. *c.* 1. § 10. *n.* 5. rationem au„ tem immutabilitatis constituit in princi„ piis internis juris naturalis, quæ obliga„ re dixit, etsi detur Deum non esse. „ *Prol.* §. 8. 9. 11. *d.* §. 10. *n.* 1. & 2.

Ac proinde a Deo nihil in contrarium constitui) „ Vis argumenti hæc est: quod ma„ gis videatur esse difficultas de jure divi„ no voluntario circa licentiam bellorum; „ quia cum jure naturæ, quod ex prin„ cipiis internis fluit, bella licita sint, „ Deus mutare jus illud non potuit.

Id enim verum est in iis, quæ jus naturæ vetat, aut præcipit) „ Adeoque in iis, „ quæ naturæ rationali, aut sociali repu„ gnant, eoque sua natura, & remoto quoque Deo, injusta sunt. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1. §. 10. *n.* 3. & *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

Non in iis, quæ jure naturæ licent tantum) „ Quæ enim lege tantum permittun„ tur, non proprie juris naturalis dici pu„ tat: quod refutavimus *supra L.* 1. *c.* 1. „ §. 9. *n.* 1. & §. 17.

Nam quæ hujus sunt generis) „ Scil. ut „ liceant tantum, & a natura permittan„ tur.

Cum proprie juris naturæ non sint) „ „ Permissionem proprie non esse actionem „ legis, sed actionis negationem, dixit *L.* „ 1. *c.* 1. §. 9. *n.* 1. & §. 17.

Extra jus naturæ) „ Grotius passim in „ hoc tractatu a *jure naturæ* distinguit ea, „ quæ saltem jure permittuntur: Ea enim „ minus proprie *juris naturalis* dici, ait, „ & reductive saltem, *L.* 1. *c.* 1. & 3. „ & §. 10. *n.* 3. imo extra jus naturæ „ §. 6. Ratio hujus inventi in promptu est: „ cum enim is jura naturæ deducat ex „ principiis internis, quæ obligarent etsi „ detur Deum non esse, necessario quo„ que statuere debuit jura illa nec a Deo „ mutari posse, quia principia illa interna „ per se obligant, nec causam a Deo ha„ bent, nec ab eo pendent.

„ Cum autem observaverit multa, quæ „ jure naturæ principiis illis internis con„ veniunt a Deo vetari, dubium illud sol„ vere credidit distinguendo inter *præcepta* „ *juris naturæ*, & ejus *permissionem*: ita ut „ hæc mutari a Deo possit, non illa.

„ At gratis hæc dicuntur: ex præceden„ tibus enim 1. repetendum est *permissio*„ *nem* juris esse veram, & præcipuam ju„ ris naturæ partem, quæ in ipsa defini„ tione justitiæ continetur: In omni enim „ jure supponitur jus alicui facultatem a„ gendi, vel habendi concessam esse: Hæc „ igitur permissio vere, & proprie juris „ naturalis dicitur, ejusque effectus est, „ ne alii jus agendi impedire possint. Si „ proinde 2. hæc permissio a principiis in„ ternis, nimirum ex appetitu sociali fluit, „ in quæ Deo nullum jus competit, & „ quæ a Deo non dependent, quo jure hic „ illam permissionem vetare possit non vi„ deo. Sane 3. ipse Grotius fatetur ea, „ quæ jure naturæ, i. e. ex principiis in„ ternis permittuntur, jus dare ad aliquid „ licite agendum, ad eum effectum ne a„ lius actionem impedire possit. *Vid. supra c.* 1. §. 17. *n.* 3. si alius impedire „ non potest, nec Deus poterit, quia Deo „ nullum jus in illos actus naturali jure „ permissos competeret. Tota igitur hæc „ tractatio 4. supervacua est, & posito „ principio, Deum esse auctorem juris na„ turalis, sponte corruit: Ex eo enim se„ quitur Deum nec id, quod semel præ-

„ ci-

„ cipit, nec id, quod semel, permisit, „ mutare posse: Non autem mutat si jus „ inter homines constitutum non tollit, „ sed suo jure supremo dominii utitur; „ quod uberius explicavimus supra *Proleg.* „ §. 11. & *L.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. *n.* 5.

Solet ergo &c. contra bellum afferri lex data Noæ, ejusque posteris) Ex principiis, quæ initio hujus capitis exposui, profligatur, penitus telum illud, quod Anabaptistæ petunt ex præcepto de non fundendo sanguine Noachidis dato *Gen. IX. v. 6.* & in decalogo repetito *Exod. XX. v.* 13. qui in utriusque præcepti genetalitate ita sententiam suam defigunt, ut dimoveri inde se non patiantur. Et sane, quæ Grotius respondet *c.* 2. §. 5. *seq.* magis obfirmabunt hominum pertinaciam, quam frangent: adeo illa languent, & frigent, & nervum rei non solvunt.

'Ut igitur nihil genetalitati utriusque præcepti derogetur, dicimus illud præceptum, quod solis hominibus datum est, nihil pertinete ad jus, & potestatem summi imperii: quippe quod exercetur non jure hominis, sed vice, & nomine ipsius Dei, qui ipse illud per summos in terris magistratus exercet. Legem itaque istam, de non fundendo sanguine, Deus hominibus tulit, non sibi, aut iis quibus vices ipse suas in tertis concessit. Præcipit hac lege, ne homo hominem occideret; nullius ergo hominis jus est hominem occidere: at summi Magistratus gladium, seu imperium suum pace, & bello homines exequuntur, non ut homines, sed ut ministri Dei, unde quæ exercent Dei judicia, dicuntur & Dei bella. Hic jussus specialiter de eo, qui sanguinem fudit, additur *Gen. c. IX. §. 6. sanguis ejus fundetur*: per quos, nisi per summo magistratus? Hi ergo geminam omnino personam sustinent, & spectantur vel ut nudi homines, quo respectu non magis illi, quam alii homines sanguinem hominis fundere possunt, vel ut Dei quasi legati, & ministri, seu vicarii in officio tuendæ, & exequendæ justitiæ cum in subditos, tum in hostes divinitus ipsis permisso, quin injuncto. Sed nec magis pugnat hoc præceptum cum defensione necessaria privati, quia causa, & auctor hujus necis non est qui se defendit, sed ipse occisus, qui invasit, eoque alterum ad necessitatem fui defendendi compulit.

Additio.

„ Ego vetum hujus loci sensum late explicavi in *Diss. Proœm. III.* §. 30. ejusque compendium statim exponam.

Quin etiam sanguinem vestrum &c. reposcam, ab omni bestia reposcam) „ An ergo „ bestia injuriam facit? Videtur id asseri „ hoc loco, quia bestia pœnam patitur, „ æque ac homo sui congenerem interficiens. Equidem variæ de sensu hujus loci apud Hebræos sunt sententiæ, quas „ refert Seldenus *de jur. nat. l.* 1. *c.* 5. „ *fol.* 63 *seq.* & nos exposuimus in *Diss.* „ *Proœm. III.* §. 28. Probavimus ibidem, „ vocem Hebraicam non denotare bestiam, „ sed *viventem*, i. e. *hominem*. Cur vero „ Deus statim speciatim *hominis*, *viri*, & „ *fratris* mentionem facit? Si enim voce „ *viventium homines* intelliguntur, sequentia verba inutilia forent, & bis hominum mentio fieret. Resp. sequentia verba intelligenda sunt de *homine*, *qui simul frater est*; Atque hinc Samaritanus „ quoque vertit, *de manu viri*, & *fratris* „ *ejus*: Et Rabbinorum quidam verba illa „ explicant de cæde hominis, seu socii, „ apud *Selden. l.* 4. *c.* 1. *fol.* 475. *d. Diss.* „ *III.* §. 39.

Quisquis effuderit sanguinem hominis) „ Legem de homicidio ex jure Hebræorum „ late explicat *Seld. L.* 4. *c.* 1.

Quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt) „ Ita ut „ nullo casu sanguinem hominis effundere „ liceat, adeoque nec bello.

Comminationem esse volunt, non approbationem) „ Adeoque quando Deus ait, *quisquis effuderit sanguinem hominis*, *sanguis* „ *ejus effundetur &c.* exinde non sequi putant jam id fieri posse ab homine: adeoque Deum id non approbare, sed saltem „ minari sanguinem homicidæ iterum effusum iri, vel per malos, vel etiam ratione.

Quorum neutrum se mihi persuadet) „ Non *prius*, quia alia occasio fuit legis „ illius specialis: nimirum Deus prohibuit „ idolothita comedere, & eandem pœnam „ constituit in talia sacrificia, quæ in homicidas constituta erat; quia is, qui idolis sacrificia offert, animam perdit, adeoque homicida est: quod latius explicavimus in *Diss. Proœm. III.* §. 30. *seq.* „ Non *posterius*, quia Deus omnino probat „ effusionem sanguinis, etiam ex variis a-

„ liis

„ aliis causis, v. g. propter læsam maiestatem divinam, incestum, & propter comestionem idolothiti. Pœnam autem homicidii ipso jure naturæ, & ex natura talionis, in effusione reciproca sanguinis consistere, infra *l.* 2 *c.* 20. demonstrabitur, *Conf. Disp. B. Par. de sacros. jure talionis*. Cæterum de jure occidendi in bello vide *infra L.* 3. *c.* 4. §. 1.

Latius non patet, quam quod in lege est, non occides] „ Refutat Auctor eos, qui prohibitionem hujus legis intelligunt de omni effusione sanguinis, etiam quæ in bello, & a magistratu fit; & ait, Deum eandem legem prohibitivam postea, in decalogo dedisse, neque tamen ideo sive bella prohibita fuisse, sive judicia capitalia.

Tam hæc, Scil. non occides.

Quam illa) „ Scil. de non effundendo sanguine.

Non tam novi aliquid constituit) Licet enim talis ex statuta a Deo non esset, ex ipsa tamen ratione naturali constat, neminem hominum posse vitam alii homini a Deo concessam absque injuria auferre, indeque si aufert, ad reparationem, seu ad talionem teneri. Sed modo diximus, legem illam plane non de homicidio, nec de ejus pœna agere, sed de pœna ejus, qui idolothitum comedit, quod latius probavimus *in Diss. III.* §. 30.

Quam jus naturæ prava consuetudine oblitteratum declarat), „ Auctor supponit in statu naturæ unicuique jus fuisse homicidam occidendi. at id post tempora Noachi ob abusum penitus prohibitum fuisse. *Vid. n. seq.* 3. *&* 5.

Unde verba illa intelligenda sunt in sensu, qui vitium includit] „ Vitium autem illud in abusu occidendi promiscue, qui gigantum tempore obtinuerat, consistere putat.

Sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed destinatam, & innocentis] „ Hunc errorem jam notavimus supra *L.* 1. *c.* 1. §. 10. Nam omnino quævis hominis cædes est *homicidium*, at non semper est crimen; hinc dantur etiam homicidia casualia, atque ad talia homicidia, quæ absque crimine fiunt, pertinent cædes hominum, quæ a magistratu, vel in bello fiunt.

Videtur mihi non factum nudum, sed jus continere), „ Sensus est; verba de non effundendo vicissim sanguine non nudam comminationem continere, quasi minetur Deus sanguinem ejus aliquando, sive casu, sive aliq modo effusum iri, sed approbatione divinam infetre, & quod jure quoque effundi possit: quod omnino verum est.

Rem ita explico) Auctor ad illustrationem illius legis, de vicissim effundendo sanguine, supponit I. natura cuique homini insonti, & parilis criminis non reo, licitum esse homicidam occidere; idque exemplo Caini probat. II. Hanc licentiam restrictam fuisse, Deumque illam repressisse in Caino, ob paucitatem hominum, *ibid.* & hinc Lamechum simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promisisse. *n.* 4. III. Deum, instaurato post diluvium humano genere, reduxisse primævam illam licentiam propter crudelitatem gigantum, qui promiscuas cædes exercebant, ac permisisse ut insons esset qui occideret homicidam. *n.* 5. *seq.* At IV. propter abusum gentes tandem hoc jus privatum puniendi sustulisse, illudque solis magistratibus tribuisse; *d. n.* 5. *& L. I. c.* 3. §. 1. *n.* 2 *l.* 2. *c.* 20. §. 9. *n.* 4. exceptis tamen V. quibusdam casibus, ubi jus vindictæ privatæ hodieque permissum esse, ait. Denique & VI. hanc suam interpretationem probat exemplis Abrahami & Mosis, qui non obstante lege Noæ arma sumserunt *n.* 6. *seq.*

Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantumdem patiatur), „ De hoc jure talionis ejusque ratione naturali vide *l.* 2. *c.* 20. §. 1. *& Disp. B. Parentis de Sacrosancto talionis jure.*

Rhadamanthi jus) „ Varia nomina juris talionis vide in *B. Parentis Disp. de SS. jur. tal.* §. 7. *add. L.* 2. *c.* 20. §. 1. Vocatur autem jus Rhadamanti, quia Rhadamanthus, Jovis & Europæ filius, cum fratribus Minoe & Æaco, judex apud inferos factus fingitur, *Serv. ad Æn.* 6. *v.* 566. *Theseus apud Tragicum in Herc. Fur. v.* 731. Formula autem, secundum quam jus dixit, hæc refertur.

Quod quisque fecit, patitur, Auctorem scelus repetit,
Suoque premitur exemplo nocens.

Ex hujus æquitatis naturalis sensu Cain parricidii sibi conscius, dixerat] Speciale fuit in Caino: Deus ipse causam decidit, pœnam ei dictaverat, eumque extorrem esse jussit. Cum igitur pœnam semel a supremo judice dictatam sustinuerit, non potuit genus humanum sibi ulterius judicium in eum arrogare. Cain igitur non allegat quasi id juris naturæ sit, ut NB. *quicumque* eum interficere pos-

Posset : sed exteriore conscientiæ metuebat ne id fieret, adeoque non jus allegat, sed metum suum.

Additio.

„ Obiter hic notamus, scriptores quosdam signum, quod Deus Caino impressit, in coloris mutatione constituisse, atque ex eo nigrorum gentem ortam esse, tradidisse: Quam fabulam merito rejicit Labat *dans sa nouvelle relation de l'Afrique*.

Id, quod naturaliter licitum videbatur, edicto repressit], „ Imo nunquam singulis hominibus hæc licentia competiit, *Vid. Diss. Proœm. I.* §.80 §.81, & *Diss.VIII.* §. 22. & 23. adeoque non potest dici, eam edicto divino in Caino repressam fuisse. Quod vero pœnæ talionis exemtus fuerit, id non ob paucitatem hominum factum, sed quia Deus, uti dictum est, immediate judicem egit.

Et contactum quidem, ac commercium homicidæ defugi voluit) „ Auctor respicit ad exilium Caini.

At vitam non eripi) „ Potuit enim Deus eximere reum pœnis hominum, pœnam ipse statuendo.

Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit]
4 „ At 1. verum non est, Deum edicto voluisse reprimere licentiam puniendi, quæ unicuique privato, etiam non læso competiit, nam talis licentia generalis nunquam obtinuit. 2. Verum igitur non est, conjecturam illam voluntatis in legem abiisse.

Ita ut Lamechus quoque simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit) „ Varias de hoc facto Lamechi conjecturas vide apud Osiandrum *in obs. ad h.* §. 3. Vera hujus effati mens hæc esse videtur, quod Lamechus parilis criminis sibi conscius, & vindictam familiæ suæ metuens, deterrere familiam voluerit, quasi Deus ipsi quoque exemplo Caini criminis impunitatem dederit: adeoque Lamechus non jus vindicandi necem negat, sed vindictam, quam metuebat, nimis a se avertere studebat. Quod vero quidam ajunt, Lamechum interfecisse Cainum, vel eum cœcum ex errore tale quid commisisse, indeque vindictam a se ideo sumi non posse jactasse, fabula est. *vid. Tesm. h.*

Simili facinore perpetrato] „ Videtur Auctor hic innuere, Lamechum non vere perpetrasse crimen, sed saltem conditionem posuisse: *Si tale quid perpetrasset*. Verum id repugnat verbis sacræ scripturæ *Gen. IV. v. fin.* ibi: *quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in livorem &c. Gron. h.*

At cum jam ante diluvium gigantum ætate promiscua invaluisset cædium licentia] „ Imo 5
id nullibi dicitur, sed sacra pagina saltem recenset, tyrannos extitisse, & tyrannorum filios vi duxisse uxores, quas vellent.

„ Quæri solet an unquam gigantes extiterint? multi enim dubitant gigantes unquam fuisse: at contrarium constat 1. ab ipsa experientia, quia hodieque tales exstant, & seculo nostro visi sunt. Sane 2. primos homines naturali victu contentos, omnisque luxus expertes, viribus, & proceritate corporis prævaluisse, ratio ipsa innuit. Accedit 3. exemplum Goliath: & 4 assertio sacræ paginæ *Gen. VI. v. 4.* (quanquam quidam per gigantes intelligant potentiores, qui opprimere inferiores solebant;) Exempla Gigantum 5. vide *apud Gellium Noct. Att. 3. c. 10. Plinium Hist. 7. 16. Juvenalem Sat. 15. 70. Augustinum de civit. Dei 15. c. 9.* ibique *Ludov. Vives*, *Vellejum Paterculum* 1. 5.

Ne mos iterum invalesceret) „ At talis mos nunquam ante diluvium obtinuit.

Severius Deus occurrendum censuit] „ Per legem scilicet Noæ datam de non effundendo sanguine. *Gen. IX. v. 5. & 6.*

Quod natura non esse iniquum dictabat, & ipse permisit) „ Dixi jam 1. verum non esse ante diluvium promiscuas cædes obtinuisse: & ideo Deum graviores leges contra homicidia statuisse. Verum 2. non est, naturam unquam dictasse æquum esse homicidam occidi a quocunque privato. Verum quoque 3. non est, Deum per legem Noæ datam permisisse, ut promiscue insons esset qui homicidam occidisset; Deus enim vult quidem sanguinem vicissim effundi, sed per legitimam potestatem.

Quod postea institutis judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est] „ Summæ illæ causæ, quas Auctor hic prætexit, ei sunt abusus, quia in rebus nostris, & nostrorum affectu corrumpi solemus *V. d. L. 2. c. 20. §. 8. n. 4. & Diss. Proœm. VIII. §. 22.*

Ita

Ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure ejus, qui occisum sanguine attingeret),, Auctor putat, vestigium illius ,, licentiæ primariæ puniendi reos superesse in vindice sanguinis, qui ut proximus hæres necem defuncti vindicare tenebatur. *Num. 35 v. 35. Conf. Seld. de J. N. L. 4. c. 1. in fin.* vide *plenius infra L. 7. c. 20. §. 8. n. 4. 5. 6.* At ex ,, hoc vestigio apparet, antiquam licentiam ,, non promiscue obtinuisse, sed saltem in-
6 ,, tuitu familiæ.

Magnum Auctorem nostræ interpretationis, Abrahamum],, Imo hæc interpretatio Auctoris, quod scilicet jure naturæ cuique privato jus sit occidendi homicidam; quod ob paucitatem hominum tempore Caini, & Lamechi id prohibitum fuerit, quod reductum fuerit gigantum ætate jus primævum, ut propter abusum legis Noæ denuo restrictum, & instituti civitatibus penitus abolitum fuerit, nulla ratione confirmatur ex allegatis exemplis. Ex iis in genere quidem probatur, injurias bello, & judiciis vindicari posse, at plane inde non probatur, jure naturæ cuique privato, etiam qui læsus non est, jus esse homicidam occidendi; Nedum inde probatur, gigantum ætate promiscuam invaluisse cædium licentiam, eique severius post diluvium occurrere voluisse Deum.

Qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor],, Abrahamus ,, vel privatus fuit, vel Princeps superiore carens; utroque casu bellum licitum jure naturæ fuit; *Priori* enim casu jure necessariæ defensionis arma sumsit pro vindicanda injuria, non alii, sed sibi, suæque familiæ illata: neque enim a superiore, utpote qui bello victus erat, auxilium sperare potuit. *Posteriori* casu jure belli vi summæ potestatis pro liberando fratre, & familia arma sumsit: neutrum facturus, si putasset lege Noæ promiscue vetitum fuisse aliquem occidere.

Sic & Moses Amalecitis &c. arma jussit opponi],, Israelitæ erant liber populus, qui summa potestate gaudebat, adeoque jure oppugnabat gentes denegantes ea, quæ juris gentium sunt: Moses igitur convictus erat, legem Noæ huic bello non obstitisse. At inde non sequitur quod Auctor vult, cuique privato jus homicidam occidendi esse.

Populum oppugnantibus),, Rectius transitum negantibus. *Exod. 17. v. 8. seq. Num. 24 20. Deut. 25. v. 17. seq.*

Naturæ scil. jure usus),, Quo quilibet læsus, ex hypothesi Auctoris, jus suum etiam privata auctoritate defendere potest. At id ibi non dicitur.

Nam Deum de hac re consultum non apparet],, Nec opus fuit, quia ratio naturalis voluntatem Dei satis explicavit; dum enim jura quædam hominibus concessit, etiam media defensionis permisit; quia alias uti illis juribus homines non possent, & frustra Deus jura illa concessisset.

Capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet],, Certissimo indicio, sanguinem effundere ob crimen non contrariari egi Noæ. At inde nulla ratione inferri potest, jus illud cuique privato competiisse, & lege Noæ sublatum esse.

Non modo apud populos extraneos],, I. e. sub fœdere non comprehensos: sane judicia capitalia inter omnes gentes obtinere, experientia docet, quod proinde apud multos diversis temporibus obtinet, ex causa universali procedere necesse est. *Vid. Prol. §. 40. & l. 1. c. 1. §. 12. n. 1.*

Sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos] ,, I. e. apud Judæos, qui legem Noachicham non ignorabant. Exemplum occurrit in Thamare cui ob adulterium commissum mortem minitabatur Jehuda *Gen. 38. v. 24.* Magister pistorum laqueo suffocatus fuit ob furtum. *Gen. 40. v. penult.* Sic & in crimen incestus pœna capitis statuta est, *Vid. Lev. 18. & 20.* nec non in violatores nominis divini, *Lev. 24. v. 14 16.* & in homicidas, *ibid. v 17. &c.*

Conjectura divinæ voluntatis &c. a similibus ad similia processerat],, Auctor origi- 7
,, nem pœnarum capitalium hic explicat. Ait nimirum, Deum per legem Noachi saltem in homicidas mortis pœnam statuisse, at gentes ob identitatem rationis id etiam ad alia delicta, quæ homicidio comparantur, adjuvante ipsa ratione naturali, extendisse: & sic ex conjectura voluntatis divinæ reliquas capitales pœnas ortas esse.

,, Nos ubi de origine pœnarum agemus, ,, simul demonstrabimus, omnium pœna-

S 2 tum

„ rum rationem in reparatione injuriæ per „ tantundem consistere: quoties igitur il- „ lud tantundem non nisi per mortem ob- „ tineri potest, toties pœnæ capitales non „ tantum jure infligi possunt, sed etiam „ infligi debent. Atque ex hac ratione B. „ Parens in adulteriis pœnam mortis na- „ tura statutam, ait in *Disp. de SS. jure talionis* §. 32. Præterea ob utilitatem „ publicam ultra talionem ad modum ma- „ litiæ mortis pœnas statui posse, demon- „ stravit. *ibid.* §. *penult.*

„ Interest autem omnino scire, quænam „ pœnæ capitales natura statutæ sint, quia „ Principes, qui sunt vicarii Numinis, & „ executores legum naturæ, de ejusmodi „ pœnis dispensare non possunt, cum e con- „ trario illas, quas ex utilitate publica „ ipsi ultra talionis rationem statuunt, re- „ mittere, easque in aliam pœnam com- „ mutare possint.

Ipsa naturali ratione adjuvante) „ Quia „ scil. pœnæ ratio consistit in tantundem „ patiendo; si proinde extra pœnam capi- „ tis non pateretur tantundem, hæc ipsa „ pœna mortis naturali quoque ratione li- „ cita erit.

In alios quoque eximie nocentes) „ Qui nisi „ capite plecterentur, tantundem non pa- „ terentur.

Quæ vitæ æquiparantur] „ Adeoque qua- „ rum violatio non nisi cum sanguine com- „ pensari potest.

Ut existimatio) „ Qui enim hanc aufert, „ ipsam vitam adimere videtur, utpote „ cum talis injuria alterum consortio ho- „ nestorum virorum eximat.

Pudor virginalis) „ Si quis virginem invi- „ tam violat: vix enim tantundem aliter his „ definiri potest, nisi per pœnam capitis. „ Quid enim is, qui vim alieno corpori „ intulit, ac existimationem virginis, san- „ ctissimasque propagationis leges violavit, „ justa proportione pati posset præter ul- „ timum supplicium, non video.

Fides matrimonii) „ In adulteros justa ta- „ lione pœnam mortis statui posse, egre- „ giis rationibus probavit *B. Parens in disp. de SS. jure tal.* §. 32. ¶ Nemo ex Imperatoribus ante Constantinum Magnum repertus est, qui adulterii crimen capitis pœna vindicandum statuerit. Justinianus capitalem pœnam in masculis quidem probavit, mulierem vero verberibus cæsam in monasterium detrudi jussit, data viro intra biennium potestate, eam si vellet inde revocandi. Quo transacto, aut viro præmortuo, habitu monastico eam amiciri, & per omnem vitam in monasterio manere præcepit. *Novell. CXXXIV*, 10.

Ut imperii societatem continentis reverentia] „ Adeoque non repugnat rationi na- „ turali, crimen læsæ majestatis morte pu- „ nire, quia in eum, qui contra fidem „ datam, & contra juramentum, jura ci- „ vitatis evertit, &c. alia talionis ratio „ vix est: inprimis cum accedat manda- „ tum divinum apud Josuam, *c.* 1. *in f.* „ *Quisquis rebellaverit præstituto tuo, & non auscultaverit verbis tuis, in omnibus quæ preceperis eis, morte plectatur.*

Vetus, quæ apud Hebræos exstat traditio) 8 „ Grotius inter jura divina voluntaria su- „ pra retulit jus, quod in reparatione ge- „ neris humani post diluvium Noacho da- „ tum est. *L.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 2. At „ in Dissertatione proœmiali III. §. 13. „ *seq.* probavi somnium hoc esse Rabbino- „ rum.

Leges plures Noæ filiis datas a Deo, quæ non omnes a Mose narratæ sunt] „ Imo „ nullum vestigium legum apparet, quæ a „ Deo filiis Noæ datæ sint, præter legem „ de idolo non comedendo, quæ lex ipsa „ naturalis est.

Quia satis erat ad ipsius institutum &c.) „ Sensus est. Mosen in historia Noæ non „ omnes recensuisse leges huic a Deo da- „ tas, quia superfluum ipsi visum fuit „ mentionem earum eo loco facere, cum „ easdem suis legibus inseruerit, idque ad „ institutum Mosis, declarandi nimirum „ prohibitionem divinam, satis fuisse. At „ dictum est, nullam legem, præter eam „ de sanguine idoli non comedendo, & „ quæ ipsa naturalis est, Noæ datam esse, „ nec dari opus fuisse, quia omnes, quæ „ ad jus Noachicum referri solent leges, „ ex ipsa ratione naturali satis cognitæ „ erant, quod in singulis videbimus.

Adversus nuptias incestas legem veterem exstitisse apparet) „ Quia gentes ob id crimen „ ejectæ dicuntur *Lev. XVIII. v.* 27. *seq.* „ At nuptias incestas ipsa ratione naturali „ prohiberi, alibi probavimus. *Vid l.* 2. *c.* 5. „ §. 13. adeoque hæc lex nulla ratione ad le- „ ges positivas divinas Noæ datas referri po- „ test. *Add. Diss. Pr. Xr. XII.* §. 176.

Suo

Suo loco) „ Nimirum in historia Noæ.

Ut non homicidia tantum) „ Diximus „ in præcedentibus, legem Noæ datam „ non loqui de homicidio, sed de comestione sanguinis idoli, huic autem crimini eandem pœnam a Deo decerni, „ quæ homicidio: cujus rei rationem explicavimus *ibidem*.

Sed & adulteria) „ Pœna mortis in „ adulteros ipsa naturali ratione statuta „ est, quod late exposuimus in *Dissert. Proœm. XII.* §. 142. §. 555.

Concubitus incesti) „ In qu busdam gradibus pœna mortis jure Mosaico statuta „ est: at eam vel jure naturæ, vel lege „ Noachica sancitam esse, probati nequit.

Violentæ rapinæ) „ Pœna mortis in raptores jure civili statuta est, non autem „ jure naturæ, nec jure Noachico.

8 *Rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus &c. valent*) „ Adeoque ubi eadem est prohibendi ratio: si proinde ratio illa apud Hebræos sufficit ad pœnam mortis infligendam, alii populi tuto imitari hunc morem possunt.

Levit. XVIII. 24. 25. 27. 28.) „ Gentes enim damnatæ, ejectæ, ac deletæ „ ideo dicuntur, quia omnibus criminibus, quorum catalogum præmisit, sese „ contaminassent: Si proinde apud alios „ populos quidam eorundem criminum „ rei sunt, eadem pœna tuto dictari poterit.

Psalm. CI. 5. Prov. XX. 8.) „ His locis in genere traditur, delendos esse impios: at sanctionibus his capitalibus nullæ adjiciuntur rationes.

Et peculiariter de homicidio dicitur terra non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso) „ Sanguis enim clamare dicitur, & apud „ Deum postulare vindictam. *Gen. IV.* 10. „ Sed & huic piaculo obligari ipsam terram, „ i. e. omnes regionis incolas, certum est; „ quia in statu populari, qualis erat status „ Israelitarum, toti populo imperium, adeoque & jus puniendi competebat, quod si „ negligeret, merito a tota terra, i. e. ab „ integro populo, sanguinem illum reposcit „ Deus.

Præterea absurdum cogitatu est) „ Nulla „ enim ratio dari potest cur pœnæ capitales, & bella apud Hebræos licita, apud „ alias autem gentes illicita sint.

Neque tamen Reges eos, aut gentes unquam Prophetis admonitos] „ Admonituti autem „ fuissent, si sanctiones capitales illicitas „ credidissent.

Sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt) „ Exemplum est in Ninive incolis: *Jonæ* „ *c. 3. v. 4.*

Recte, & pie facturas fuisse nationes, quas 10 *inde sibi exemplum peterent*) „ Dixit enim „ Auctor supra *L. 1. c. 1. §. 17. n. 3.* licere „ nunc his, qui imperium inter Christianos „ obtinent, leges ferre ejus sensus, cujus „ sunt leges per Mosen datæ.

Quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est) „ Imo nec de eo constat, „ nec opus fuit ab aliis gentibus exempla petere, quia ratio satis hæc dictabat.

„ Equidem Tertullianus in *apol. adv. gent.* „ 45. gentes ita alloquitur: *sciatis, ipsas* „ *quoque leges vestras, quæ videntur ad innocentiam pergere, de divina lege ut antiquiori forma mutuatas.* Sane *Platonem*, „ communem Græciæ legislatorem, apud „ Ægyptios, vicinosque populos diu victitasse, ibique leges & jura dedisse, communis fama est: idque ex Judæis *Aristobulus* & *Josephus*, ex philosophis *Numenius*, ex patribus *Justinus Martyr*, *Clemens* „ *Alexandrinus*, *Eusebius*, *Cyrillus Alexandrinus*, & *Theodoritus* testantur apud „ Stanlej. *Hist. vet. phil. P. IV. fol.* 287. „ vide B. Lenfant in Dissert. speciali, quæ „ inserta est *Biblioth. German. tom. 1. art.* „ 5. Sed & de *Pythagora* idem perhibent „ *Josephus*, *Jamblichus*, *Cyrillus* & *Theodoritus* apud *Lenfant d. l.* At fabulam „ hanc solidissimis rationibus refellit idem „ *Lenfant. d. l.*

Unde tanta in jure veteri Attico, & Romano XII. Tab. cum legibus Hebrais similitudo est) „ Certum est, *jus Atticum* cum Romano „ in pluribus convenire, quod integris „ tractatibus demonstraverunt *Meursius* in „ Themide Attica, *Petitus* in legibus Atticis, *Pratejus* in jurisprud. seu Comment. in leges Draconis, & Solonis, „ *Rutershusius* in collatione actionum Atticarum) & Romanarum, *Woldenburgius* „ in principiis juris Rom. i. e. de legibus Draconis, & Solonis. Sed & *Lacedæmoniorum leges* cum Romano jure apprime conveniunt, quod Cragius in libro de *republ. Laced.* probat. Denique jus „ Atticum, & Romanum similitudinem aliquam habere cum *legibus Mosis*, apparet et ex fragmentis juris civilis cum legibus

Mo-

„ Mosis collatis a Pythæo. Nec mirum id „ est, quia una ratio est naturalis omni- „ bus hominibus communis, cuius proinde „ principia inter omnes gentes æque con- „ spirant.

Ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt, qui bellum omne ab argumento impugnant] „ Qui quod de re- „ poscendo sanguine dicitur, generalissime „ intelligunt; & alterum de effundendo vi- „ cissim sanguine comminationem esse vo- „ lunt, non approbationem. *Vid. supr. n.3.* „ Diximus enim, legem Noæ datam loqui „ de sanguine idoli, quod Deus comedere „ prohibet sub pœna capitali, homicidis „ statuta: adeoque judicia capitalia ex hoc „ loco aperte probantur.

AD §. VI.

1 SPECIEM *majorem habent &c.*) Auctor probaturus lege Evangelii bella licita esse, varias opiniones de obligatione, quæ ex Christi lege oritur, recenset. *Alii* enim dicunt, omnia præcepta Servatoris esse jus naturæ, præter ritus, & res salutis; *alii* e contrario statuunt, omnia eius dogmata continere saltem interpretationem legum Mosaicarum. Utrumque refellit Auctor, & *tertiam* refert opinionem, leges scil. Servatoris majorem in nobis sanctimoniam præcipere, quam solum jus naturæ, vel leges Mosis exigunt.

Additio.

„ Doctrinam de lege Evangelii, ejusque „ obligatione, late exposui *in Diss. proœm.* „ *II. cap. fin.*

Quæ ex Evangelio &c.) „ Evangelium „ non improbat bella tanquam justitiæ na- „ turali contraria, sed tanquam pugnan- „ tia cum summa perfectione.

Additio.

„ Auctor jam improbavit hanc senten- „ tiam *in Proleg.* §. 50. hic rationes af- „ fert:

2 *Nihil nobis in Evangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem*] „ Ser- „ vator non præcipit per modum legis, „ sed exponit præcepta juris naturæ, pro- „ mittit præmia observatoribus illorum ju- „ rium & minatur pœnas æternas immor- „ geris. ¶ Egit Christus & legislatorem & doctorem: *Erat docens sicut potestatem habens*. Vide adnotationem *ad* §. 15. *c.* 1. *fin.*

Sed non ulterius nos obligari legibus Christi &c. cur concedam, non video] „ Conce- „ dere tamen necessario debet. Cum enim „ Servator Christianis id præscribat, quod „ ipsa ratio naturalis dictat, nihil superest „ cui ulterius homo obligari possit: jus „ naturæ enim omnia complectitur officia „ tum intuitu Dei, tum intuitu homi- „ num inter se. ¶ Vide quod supra adnotatum fuit ad hunc locum *in tex.*

Et qui aliter sentiunt) „ I. e. qui ajunt, „ omnia, quæ in novo fœdere præcipiun- „ tur, esse juris naturalis.

Ut probent, quæ Evangelio vetantur ipso jure naturæ esse licita] „ Equidem per mo- „ dum legis nihil vetatur in Evangelio, „ adeoque nec concubinatus, nec divor- „ tium: &c. Et hactenus merito dissen- „ tientes notantur. At omnes hos actus „ ipso jure naturæ esse illicitos, & ideo a „ Servatore improbari, contra Auctorem „ asserimus & suis locis probabimus. ¶ Sustulit Servator ea omnia quæ a primæva Dei institutione discrepabant, in Judæis magis tolerata, quam adprobata *propter* duritiem *cordis eorum: Matth. XIX.* 8.

Ut concubinatum] „ Si de concubinatu „ temporario loquitur, verum omnino est, „ eum non tantum cum jure divino, sed „ etiam cum jure naturali pugnare: per- „ petuus autem neutro jure probetur. ¶ Cum Christus statuerit ut matrimonium esset novæ legis Sacramentum, & per illud legitimam reddiderit inter Christianos conjunctionem inter virum unum, & fœminam unam tantum non plures, quod legi etiam naturali consentaneum est; clare patet extra hoc Sacramentum in Christiana militia omnem aliam conjunctionem illegitimam esse, ac proinde fornicationi adjudicandam.

Divortium) „ Si sine justa causa, ut al- „ tera parte invita fit divortium; omnino „ repugnat juri naturali. *Vid. L.* 2. *c.* 5. „ §. 9.

Matrimonium cum pluribus fœminis] „ Nam „ Polygamiam, qua una fœmina plures du- „ cit maritos, contrariari juri naturæ, de- „ monstrabitur *d. l.* 2. *c.* 5. §. 9. ¶ Vide de Polygamia quæ supra adnotavimus *in tex.*

Abstinere honestius esse dictet ipsa ratio] „ Adeoque Grotius nec ex jure naturæ la- „ xiori has prohibitiones oriri statuit, quia

„ ex

„ ex ejus hypothesi jus naturæ laxius non „ pertinet ad ea, quæ honesta quidem sunt, „ at non obligantia. *L.* 1. *c.* 1. *§.9.* & §. „ 20. *n.* 3. Hinc ex lege divina voluntaria „ demum has prohibitiones deducit, quia „ leges divinas in eo maxime occupari solere, ait, ut id quod per se laudabile „ tantum est, etiam deberi incipiat. L. 1. „ *c.* 2.§.1. *n.* 3. *L.* 2. *c.* 2. §. 1. *n.* 2. Quæ „ principia satis alibi refutavimus. *Conf.* „ *Differt Progm. II.*

At non talia, ut absque lege divina nefas in illis appareat], Imo nefas in illis a„ ctibus apparet ex ipsa ratione naturali. „ Alia igitur ratione impugnanda hæc est „ dissentientium opinio, & dicendum, Ser„ vatorem plane non leges seu jura sta„ tuere, sed jura a natura statuta tum „ intuitu Dei, tum intuitu hominum in„ ter se, Judæis exponere, illustrare, & „ observantiam hujus juris eis inculcare. ¶ Christus qua legislator confirmat jura naturalia, & confirmando declarat eadem jura. Non solum enim præcepit legem adimplendam circa opera exteriora, ut Judæi opinabantur, quippe qui non capiebant, nisi quæ sensibus percipiuntur, verum etiam circa cogitationes mentis, & affectiones cordis.

Quod Christiana lex præcipit) „ Vitam „ pro alterius salute exponere est lex na„ turæ intuitu Dei, adeoque hæc lex non „ a Servatore statuta est, sed is legem na„ tura statutam laudat, & commendat, „ conf. 1. *epist Joh. III. v.* 16. *Add. Rom.* „ *V. v.* 7.

„ Sane Ethnicis quoque gloriosum vi„ sum fuit, pro parentibus, pro amicis mo„ ri. *Sen. controv.* 10. *Cassiod.* 3. *Var.* 24. „ *Liv.* 5. *c.* 51. & *l.* 9. *c.* 4 *Horat.* 3. 2 „ *Vid. Test. b.*

Quis dicat, ipso jure naturæ nos obligari) „ Homines ipso jure naturæ tenentur „ imitari perfectiones divinas: at hæc ob„ ligatio saltem obtinet intuitu Dei, qui „ præmium cuique actui perfecto destina„ vit. *Diss. Proœm. II.* §. 36.

Secundum naturam vivere ejus est, qui nondum credidit]„ Ex hoc dicto Justini infert „ Auctor, aliud esse jus naturæ, aliud jus „ Evangelii: at ex ipsa inspectione appa„ ret, Justinum jus naturæ opponere non „ legi Evangelii, sed' *statui gratiæ* per E„ vangelium revelatæ. Homo igitur, qui „ secundum naturam, i. e. rationi conve„ nienter vivit, distinguitur ab eo cui E„ vangelium revelatum est, qui fidem ha„ bet Christo, adeoque qui *credit* in Chri„ stum: non qua legislatorem, sed qua Pro„ pheram, & NB. mediatorem inter „ Deum & homines. ¶ Christianus credere debet in Christum Jesum a Deo hominibus datum ut Redemptorem cui fidat, & legislatorem cui obediat.

Christum scil. in tradendis præceptis interpretem tantum agere legis] Recte Auctor rejicit illos, qui ajunt, Servatorem præceptis suis tantum interpretati legem Mosis; Rationes ejus hæ sunt; 1. quia Servator suas leges opponit legibus Mosis: 2. quia lex antiqua duo continet, jus ipsum, & mentis puritatem; hanc solam restaurare Servatorem, ait, indeque 3. concludit, Servatoris verba non continere nudam interpretationem, sed eum mentis puritatem majori gradu præcipere. ¶ Non opponit Servator leges suas legibus Mosis, sed illas confirmat, & præcipit adimplendas non circa actus tantum exteriores, verum etiam interiores: talis enim est earum legum finis. Sustulit profecto falsas scribarum & Pharisæorum interpretationes ac traditiones, v. g. circa juramentum, dilectionem proximi &c. eaque omnia, quæ a primæva Dei institutione discrepabant, tolerata magis, quam adprobata ob duritiem cordis, ut polygamiam &c.

Ut vero constet, quænam sit auctoritas Evangelii in traditione juris naturæ, dicimus, Christum veterem, & suam doctrinam perpetuo distinguere, quod illa de jure, hæc de virtute, majorique perfectione agat: In præceptis ergo quæ Matth. V. exstant, Christus non interpretatur legem Mosis, utpote quod legislatoris, & superioris est; sed ait, legem non sufficere ad salutem, indeque alia media salutis suppeditat, & doctrinam perfectionum populo prædicando explicat. Præterea hortatur Auditores, ne metu pœnæ leges observent, sed ut ultro, & amore justitiæ id faciant: atque hoc ipsum perspicuum maxime fiet ex exemplis quibus Servator utitur: ubi postquam veterum doctrinam, seu jus recensuit, statim opponit novam suam doctrinam, quæ plane legis partem non facit, sed virtutum regulas continet ¶ Quam male hic & in sequentibus ratiocinetur Coccejus, quis non videt? Christus ait legem non sufficere ad salutem, idest legem, quæ

quæ adimplebatur a Judæis circa opera exteriora tantum, & secundum prolationem verborum, de interiore eorumdem valore minime sollicitis. Neque dicendum quod præcepta servatoris non sint partes essentiales ejusdem legis; nam sunt jura Deo debita, sine quibus salus æterna consequi nequit. Necessitatem enim imponunt, in eorumque observatione consistit vitæ Christianæ perfectio: nisi imponerent necessitatem datura essent optionem, & tunc concederem quod essent consilia nos perfectiores redigentia. Nonne necessitatem imponunt hæc: *dico enim vobis, quia nisi abundaverit Justitia vestra plusquam scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*. Quid vero addendum Justitiæ Pharisæorum? *Audistis, quia dictum est antiquis non occides.... Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio.* Matth. *c.* 19. Idem *cap.* 25. ubi boni & mali judicantur ex operibus: *Tunc dicet Rex his, qui a dextris ejus erunt. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum: esurivi..... & dedistis mihi manducare... & illis qui a sinistris erant, discedite a me maledicti in ignem æternum... esurivi enim, & non dedistis mihi manducare.* Dubitari potestne an sint jura? Non est lex Domini, ut lex civilis, quem ad modum judicare videtur De Cocceii: hæc enim ad actiones solum externas obligat, cum Princeps interne cogere nequeat; at lex divina ad internas & externas, Deusque scrutator cordium est. Neque profecto justitia proprie est, sed talis solummodo in humanis videtur esse, ea quæ exercetur in externis tantum actionibus; injustitiæ quippe reus est apud Deum is, qui affectiones, & cogitationes non dirigit secundum legem. Neque huic veritati quid obstare possit, agnosco, cum lex ipsa decalogi clare præcipiat in nono & decimo: *Non concupisces &c.* Unde innotescit adulterium, furtum &c. non committi tantum actione, sed etiam intentione, & concupiscentia intuitu Dei, qui proinde pœnas debitas sumturus erit.

Postquam igitur Servator dixit: *Antiquis dictum fuit non occides*: statim addit, *ego vero dico vobis, iram, & odium quoque pro homicidio esse*. Servator ergo hic non interpretatur legem Mosis; quasi etiam lex & pœna de homicidio ad eum pertineat, qui irascitur fratri, eumque odio habet; quis enim sanus hoc dixerit? sed quod juxta regulas perfectionis, & sensu Ethico, homicidium commisisse videatur, qui de illo committendo cogitat.

Pari ratione ait, legem dixisse *non mœchaberis*: ipse autem ait, *etiam cogitationes libidinosas esse adulterium*. Non quasi lex, ejusque pœna etiam ad intentionem interpretatione quadam extendi debeat; sed quod is, qui adulterium cogitando perfecit, juxta regulas perfectionis ad castitatis præmium aspirare non possit, adeoque hactenus pro adultero habeatur. Hæc igitur dogmata Servatoris juri antiquo opposita, non sunt partes juris, nullum inde est vinculum juris, nulla inter homines reparandi necessitas; sed sunt regulæ virtutis, quas homines impune negligunt. Sane alius inde effectus non est, quam ut homo eas negligens perdat spem præmii singulis virtutibus destinati: quæ sigillatim illustrabimus infra *ad* §. 8. *n.* 2. ¶ Immo pœnis æternis transgressioni debitis ab irata Dei justitia subjicietur.

Additio.

„ Christum interpretem tantum agere legis per Mosen datæ, statuerunt *Coccejus de fœd. cap.* 12. *n.* 757. & *Altingius Theol. elenct. p.* 411. non ergo novæ latorem. Lex enim antiqua ex eorum hypothesi itidem divina est, eoque perfecta, cui nihil addi, aut detrahi potest, *Deut.* 4. 2. & 12. *v.* 32. *Ps.* 19. *v.* 8. & quæ obedientiam omnem non modo externam, sed etiam internam, complectitur, *Matth. XXII. v.* 38. & 39. *Deut. XXVII. v.* 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare potest servantibus. *Lev.* 18. *v.* 5. *Deut. XXX. v.* 19. *Luc. X. v* 25. &, 28. collatisque inter se locis ad *Rom. X. v.* 5. *Gal. III. v.* 12. Conferatur Gronovius *in not. h.* ubi hanc communem sententiam omnium protestantium esse, ait. Unde negat, legislatorem proprie dici Christum quatenus medius, ac interpres novi testamenti est, quia Mosi, ejusque legi opponitur tamquam gratiæ, & virtutis auctor. *Joh.* 1. 17. officiumque habet proferre Evangelium ex sinu patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato spiritu sancto nos patri reconciliat. *Joh. I. v.* 18. *Matth. XX. v.* 28. 2. *Corinth. V. v.* 19. 20. 21. Addit porro, ad munus Propheticum in erudiendo populo pertinuisse instaurationem, & vindicatio-

„ nem

„ nem legis, remotis Pharisæorum additamentis, & pravis interpretationibus. Cæterum nec alia legis præcepta tradidisse, siveper se, sive per Apostolos, quam Moses; nec aliam explicationem addidisse, quam quæ a Prophetis tradita est, & tradi „ debuit. ¶ At observandum, quod Moses author legum non fuit, sed a Deo sibi traditas ministerio Angelorum easdem tulit: ac proinde semper Christus legislator dici debet, quippe qui qua Deus & Mosaicæ legis author fuit. Prius locutus est per Prophetas; novissime locutus est author ipse & legislator. Unde in Concilio Toletano I.contra Priscillanistas hæc habentur: *Si quis dixerit esse alterum authorem priscę legis, alterum Evangeliorum, anathema sit*. Præcepta Servatoris imponunt necessitatem, & extenduntur ad actus exteriores & interiores, ac proinde jura sunt, quibus parendum est, si velimus ad vitam ingredi. Vide Adnotationem additam Gronovio.

„ Hanc sententiam rejicit Auctor, cujus „ rationes &, systema late exposuimus in „ *Diss. Proœm III.* §. 44. *seq.* Nostra autem principia explicavimus *ibid.* §. 46. *Quæ oppositio &c ostendunt*)„ Argumentum Auctoris hoc est: Servator opponit sua præcepta illis præceptis, quæ *veteribus* Judæis per legem Mosis data sunt: ergo non agit interpretem harum legum; quia pugnare videtur, præcepta opponi, & tamen esse oppositi interpretationem. Resp. præcepta Servatoris, & legis Mosaicæ hic non opponuntur, sed ejusdem legis partes saltem distinguuntur. In omni enim lege, & præcipue in lege Mosis, duo continentur 1. necessitas agendi, vel non agendi intuitu hominum: 2. obligatio intuitu Dei, qui legem illam vel tulit, vel approbavit. Legislatores, adeoque & Moses, circa *primam* legis partem præcipue solliciti sunt, securitati enim reipublicæ ac civium saltem prospiciunt, ac violatores illius securitatis pęnarum aspectabilium formidine coercent: *Alteram* autem partem sub legibus quidem suis comprehendunt, utpote quas perfectissimo modo statuunt, at pęnis eas non muniunt: indeque Judæi impune omittere partem illam legis in foro soli poterant.

„ Non tamen plane negligebant legislatores Judæi hanc partem, sed Doctores publice constituebant, qui officia hominum erga Deum hominibus inculcarent, eosque docerent, non sufficere ad salutem juxta legem bonum esse, nisi quoque pia intentione, & amore justitiæ legibus parerent. Atque hinc notanter Servator ait, *diligendum esse Deum, & proximum*, ac ea regula absolvi *legem, & NB. Prophetas*.

„ At Pharisæi, Doctores Judæorum, *posteriorem* legis partem non curabant, verba saltem legum captabant, populumque docebant, salvum aliquem fieri posse opera legis faciendo, vel actus virtutis exercendo; etsi non amore justitiæ & virtutis id faciat, sed metu pęnæ, vel ostentationis causa &c.

„ Hunc errorem Pharisæorum increpat & corrigit Servator, allegando, Mosen suas leges ad statum imbecillitatis humanæ accommodasse; ac securitati civium saltem prospicere voluisse, ac solis actibus eo tendentibus necessitatem agendi, vel non agendi imposuisse, ajebat: utpote quod sufficeret ad evitandas pęnas in violatores illius securitatis statutas. Hinc merito addit, id non sufficere ad salutem, sed ad eam consequendam *alteram* quoque partem legis (quam Moses pęnis non munivit, sed arbitrio & conscientiæ civium reliquit, cujusque curam Doctoribus commisit,) necessariam esse, adeoque Pharisæos officio suo non defungi, dum hanc partem suæ curæ commissam negligunt, & opera saltem legis, vel virtutum commendant,

„ Ex his igitur apparet 1. Servatorem non opponere sua præcepta legibus Mosis, sed eum alteram legis partem commendare & populo, & Pharisæis, qui priori parte contenti secundam, quæ prior est, insuper habebant, neque eam inculcabant populo: Quod ipse Auctor ita explicat *infra n.* 4. & nos latius explicavimus *in Diss. Proœm. III.* §. 46.2. Servatorem non novas leges statuere, sed præcepta ejus esse ipsum jus naturæ, quatenus officia hominum erga Deum respiciunt; & in regulis perfectionum, adeoque in puritate animi consistunt, in quam pęna ab hominibus vix constitui potest. *l.* 20. *ff. de Pœn.*

Illud veteribus significare ad veteres) Facile id concedimus; At dictum jam „ est,

„ est, inde non sequi oppositionem inter præcepta Servatoris & Mosis, sed Servatorem rationem legis explicare; quod illa saltem securitati civium prospiciat, indeque ratione habita imbecillitatis humanæ lata sit, & quod perfectionis regulas non excludat, sed eam doctoribus Pharisæis relinquat: hos autem increpat, quod hanc partem legis insuper habeant.

Veteres autem non alii fuere, quam qui Mosis tempore viverent) „ Nimirum populus Israeliticus, cui Moses leges illas dedit.

Nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mosis) „ I. e. non sunt verba Pharisæorum, & Principum ecclesiæ, qui legisperiti erant. *vid n.* 2 Sed verba Mosis ad veteres dicta, quibus Servator suam doctrinam opponit.

Oculum pro oculo, dentem pro dente) „ Rationem juris talionis videbimus infra *L.* 1. *c.* 20. interim vide quæ de vero sensu divinæ illius legis tradit B. Parens *in Disp de SS. jure talionis* §. 35.

Supple, reposcere liceat in judicio) „ Jure naturali id cuique privato licuisse, Auctor statuit, & institutis demum judiciis ad solos judices restrictum fuisse. *Vid. supra* §. 5. *n.*5,quod alibi plenius explicabimus.

Proximum tuum, i. e. Israelitam), Adeoque lex hæc pertinebat ad Israelitas, ne hi invicem sævirent, vel bella gererent: unde opponuntur inimicis, seu septem populis damnatis, in quos sævire debebant. *Vid. L.* 1. *c.* 2. §. 8. *n.* 9.

Puta septem populos) De his septem populis egimus supra §, 2 *n.* 1. & latius agetur infra *L.* 2. *c.* 13. §. 4

Iis addendi Amalecitæ] „ Non etiam Ammonitæ & Moabitæ. *Deut. XIII. v.* 6. *Vid. supra* §. 2. *n.* 6. *&* *infra L* 2. *c.* 15. §. 9. *n.* 5. Occasionem, & causam da-
4 mnationis vidimus *d.* §. 2. *n.* 2.

Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem &c. dupliciter accipi) „ Optime Grotius mentem Servatoris hic explicat. Lex dupliciter potest accipi, *vel* quatenus securitati civium prospicit, & legibus pœnalibus munitur, *vel* quatenus etiam mentis puritatem requirit.

„ Legislatores *priori* sensu leges statuunt, & hoc sensu, ad evitandas scil. pœnas civiles, sufficit quis jus suum cuique tribuat, etiamsi tribuat metu pœnæ: at id non sufficit ad procurandam salutem, sed impleri lex *secundo* sensu debet; i. e. jus suum cuique tribui debet amore justitiæ, & pia intentione: hoc jus Dei est, quod legislatores pœnis non muniunt, sed conscientiæ civium relinquunt; cæterum curam ejus doctoribus privatis committunt. Civis igitur, qui metu pœnæ ab alieno abstinet, pœnis civilibus non subjacet: sed Deus vindex est hujus imperfectionis, quia solus de puritate mentis judicium ferre potest.

„ Servator igitur *posteriori* sensu legem sumit, eamque partem legis populo inculcat: quam proinde Moses non excludit a sua lege, sed non punit, ejusque curam Doctoribus committit: Hi autem Doctores verbis legis Mosaicæ inhærebant, & alteram partem insuper habebant, ac legis opera non tantum impunitatem in civitate, sed etiam æternam salutem procurare, docebant: Quod improbat Servator, verum sensum legis Mosaicæ interpretando. *Vid. sup. ad n.* 3.

¶ Judæorum in malum propensorum duritia retundebatur lege minitante, quæ tanquam grave pondus illorum cervicibus inhærebat; erantque ipsi sub lege veluti sub jugo. At Christus bonum nobis attulit nuntium, quatenus annuntiavit se præbere fidem & gratiam, qua credantur & amentur, quæ lex vetus in Decalogo præcipiebat; *ubi enim amor, labor non est, sed sapor & refectio*, inquit S. Bernardus. Unde S. Augustinus: *qui legem implet, non est sub lege, sed cum lege: qui autem sub lege est, non sublevatur, sed premitur lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos reos facit lex, & ad hoc illis super caput est, ut ostendat peccata, non tollat.*

Quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coercet) „ Cum enim leges humanæ securitatem reipublicæ saltem respiciant, ea secura reddi citra formidinem pœnæ non potest.

Et populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet) „ De cujus societatis statu unice sollicitus fuit Moses legislator.

Quo sensu dicitur &c.] „ I. e. lex mandati carnalis, *Epist. ad Hebr. VII. v.* 16,

quæ

„ quæ nihil ad perfectum adducit. *ibid. v.* „ 19. Conf. *Gal. IV. v. 9.*

Et lex factorum] „ Ad id enim ut Judæus pœnis eximatur, sufficiebat opera „ legis perfecisse.

Quod legis divinæ est proprium] „ Si enim Deus legem dat, eam dat perfectissimo modo.

Quatenus scilicet etiam requirit mentis puritatem) „ Ita ut legis præcepta non metu „ pœnæ, sed amore justitiæ impleantur. „ At bene notandum, leges humanas quoque non excludere mentis puritatem a „ legibus, etsi eam pœnis temporalibus non „ coerceant. Sane utramque partem JCti „ Romani sub definitione justitiæ comprehenderunt; justitiam enim definiunt (*a*) „ *constantem, atque perpetuam voluntatem* „ (b) *jus suum cuique tribuendi. Vid. Diss.* „ *Proœm. III.* §. 46.

Et actus aliquos, qui sine temporali poena omitti possunt) „ V. g. dimittere uxorem „ ob quamlibet offensam: exigere ultio„nem ab eo, qui læsit. &c. *Vid.* §. *seq.* „ *n.* 8. quæ plenius ibidem examinabi„mus.

Quo sensu vocatur νόμος πνευματικός) „ Lex spiritualis, *Rom.* 8. 14. quæ ad perfectionem ducit. *Ad Hebr. VII. v.* 19.

Exhilarans animum) „ Quia tutam red„dit conscientiam.

Legisperiti, & Pharisæi] „ Privati Ju„dæorum Doctores.

Priore illa parte contenti) „ Sufficere e„nim, credebant, ad salutem juxta ver„ba legis bonum esse.

Secundam, quæ prior est, insuper habebant] „ Adeoque parum solliciti erant de puri„tate mentis, & de actibus virtutum; „ quibus solis præmia æterna destinantur.

Quod verum esse, non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque) „ Egregie id „ explicat Prideaux in libro *de la religion* „ *des Juifs.*

Secundam hanc partem) „ Quæ in puritate animi consistit.

Etiam Hebræis aut commendari] „ Perfectionum regulæ non tantum Hebræis „ commendantur per Prophetas; sed & na„turali ratione toti humano generi com„mendantur: Non enim solum jus a na„tura dijudicari, sed omnia honesta, & „ turpia, ait Cicero *L.* 1. *de leg. c.* 63. „ Seneca 4. *de benef. c.* 16. ita rem ex„plicat, *virtus in omnium animam lumen* „ *suum dimittit, qui non sequuntur eam vi-* „ *dent.* Hinc nulli præclusam virtutem „ esse, omnibus patere, omnes admittere, „ ait, *L.* 3. *de benef. c.* 18. Et alibi docet: „ unam induci virtutibus humanis regu„lam, quia una est ratio recta, simplex„que. *Ep.* 66. *p. m.* 233. *Idem ep.* 108. „ ait: *Omnibus natura fundamenta dedit,* „ *semenque virtutum, omnes ad omnia ista* „ *nati sumus.* Unde etiam nullum dogma „ virtutum in novo fœdere existit, quod „ non Ethnicorum Philosophis cognitum „ fuerit; illud ipsum de benefaciendo ini„micis, quod adeo celebratur, a Doctori„bus gentilium passim inculcari videmus. „ Quod late probavit Anonymus in libello „ nuper edito, cui titulus *Histoire de la* „ *philosophie payenne &c. Conf. Lipf. in* „ *manud.* 2. *Diss.* 10. At cognitas habet „ homo perfectionum regulas, non tan„quam leges naturæ, quibus homines in„ter se obligantur; sed tanquam leges „ naturæ, quibus homo Deo enti perfe„ctissimo obligatur. Adeoque homo eas „ peragere tenetur, etsi lex eas nec præ„cipiat, nec commendet.

Aut præcipi, sed non præcipi in eo gradu, quo Christianis) „ Verum 1. non est, He„bræis puritatem mentis *præcipi* lege Mo„sis: alibi diximus, necessitatem, quæ „ omni legi cohæret, repugnare essentiæ „ virtutis. Si igitur actus virtutis lege „ Mosis præcipitur, sufficit ad immunita„tem pœnæ actum exerceri; nec quæritur „ an quis amore virtutis actum peregerit. „ Multo minus verum 2. est, Servatorem „ illam puritatem mentis *præcipere* in vim „ legis, is enim non legislatorem agit, „ sed Doctorem. Denique & 3. verum non „ est, a Servatore virtutes inculcari majo„ri gradu. Nam cum Hebræi æque, ac „ Christiani, regulas perfectionum a na„tura cognitas habuerint, dicendum omnino „ est, eodem gradu utrisque virtutes præ„cipi ipsa naturæ lege. ¶ *Ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ est regula quædam operationis humanæ; & ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari ultra moralia legis præcepta, quæ sunt de dictamine rationis,* inquit S. Thomas q. 108. art. 2. ad 1. Sed Christus accuratius quam Moyses, eadem præcepta explicuit; Judæi enim spiritualia non capiebant, nec discutere & explorare valebant cordis intentiones, ideo Moyses legem naturalem ipsis

exposuit præsertim in ordine ad actus exteriores, quippe qui sensibus percipiuntur. Christus vero, quemadmodum per gratiam suam lumen naturale sordibus peccati obscuratum pristino restituit splendori, ita per cœlestem suam doctrinam plene & dilucide explanavit quidquid recta ratio præscribit, non tantum circa exteriora opera, verum etiam circa cogitationes mentis & affectiones cordis. Egit Doctorem simul & legislatorem, ut supra adnotavimus. Joan. 24. *Si diligitis me mandata mea servate*. Et alibi: *Ego autem vobis dico diligite inimicos vestros, benefacite illis, qui oderunt vos. Attendite ne justitiam faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: non potestis Deo servire & Mammonæ &c.*

Ac latitudine)„ Eadem virtutum est latitudo in veteri, ac novo testamento. Imo „ apud omnes gentes: Regula enim per- „ fectionum ubique eadem est, alias non „ esset regula. ¶ At observandum, quod Lex per *Moysen data est; gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Joan. c. 1. v.* 17. Moyses per legem præcepta dedit; Christus obedientiam contulit: Moyses cupiditatem prohibuit, quæ ipsa prohibitionis occasione amplius exarsit: Christus per Evangelium infundendo charitatem expulit cupiditatem.

Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus) „ Tum quia non „ primam legis Mosaicæ partem, sed al- „ teram, quæ in puritate mentis consi- „ stit, & quam Pharisæi neglexere, in- „ culcat: tum quia hanc ipsam poste- „ riorem partem in excellentiori gradu „ præcipit.

Unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem)„ Imo continent ve- „ ram interpretationem, sed doctrinalem: „ quia rationem dat, cur Moses, ea quæ „ ad perfectionem legis pertinent, nimi- „ rum puritatem mentis, pœnis non muni- „ verit.

Ad hoc tantum, quod nunc in manu est) „ Et quod probandum suscepit: Nimirum, „ veram esse oppositionem inter præcepta „ Servatoris, & Mosis; adeoque Christum „ non esse interpretem legis.

Sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate, supra quam æquum est utamur) „ Multa enim legibus Mosis permitti. ait, „ quæ tamen lege Evangelii prohibentur. „ Catalogum exhibui in *Diss. Proœm. III.* „ *Sect.* 3. *n.* 4. & 5. Cæterum de legis „ Mosaicæ auctoritate late egit Auctor su- „ pra *l.* 1. *c.* 1. §. 16. & 17.

AD §. VII.

OMISSIS *ergo argumentationibus*) Hic Auctor probat ex novo fœdere, bella aliquando licita esse, & undecim colligit argumenta, quæ legi omnino merentur. Hoc saltem notamus, quod Auctor bella, & judicia capitalia merito conjungant, quia utraque negant Anabaptistæ, & ex justitia unius alterius licentia necessario sequitur: quo ipso solvitur dubium Gronovii qui pleraque argumenta ab Auctore allata jus quidem gladii, non vero jus bellorum demonstrare, causatur.

Additio.

„ Ut compendio rationes ex novo fœdere „ desumtas exhibeam, licentia bellorum „ probatur I. *ex* 1. *Tim. II. v.* 1. *seq.* Ubi „ Paulus pro regibus, & magistratibus pre- „ ces fundere jubet, eosque constitutos, ait, „ ut malos puniant. II. Ex *Rom. XIII. v.* „ 4. ubi Paulus docet, magistratui non re- „ sistendum, idque a Deo esse. III. *Ex* „ *Luc. III. v.* 14. ubi Johannes Baptista „ milites ad baptismum accedentes non „ hortatur ut militiam deserant, sed sti- „ pendio contentos esse jussit; ubi simul „ dubium, quod aliud possit docere Chri- „ stus, aliud Johannes, removet. IV. Si „ Christus judicia capitalia, & bella im- „ probasset; scelerumque licentiam, quæ „ ex defectu judiciorum capitalium ori- „ tura esset, approbasset, distincte, & cla- „ re hanc mentem declaraturus fuisset, „ quod tamen nullibi factum apparet. V. „ Tota respublica Judaica subsistebat tem- „ poribus Christi, adeoque & judicia a „ Mose constituta, quibus Servator ipse, & „ Apostoli, æque ac omnes Christiani se „ subjectos profitebantur. VI. Cornelius, „ vir pius, militiam egit, & conversus eam „ non deseruit. VII. Sergius Paulus, Chri- „ stianismum amplexus, magistratum non „ mutavit. VIII. Paulus usus est ope mili- „ tari contra insidias sibi structas. IX. Tri- „ buta magistratibus solvenda esse, & Ser- „ vator statuit, & Apostoli: finis autem „ tributorum est, ut subditi his subsidiis „ tuti reddantur contra malos. X. Paulus

Actor.

„ *Actor. XXV. v.* 11. ait, *si crimen mor-* „ *te dignum commisi, non recuso mori;* er- „ go oon improbat judicia capitalia, quia „ illis se in aliquem casum submittit. „ XI. Christus non sustulit jus Mosis, nisi „ quatenus separat Judaeos a gentibus i. e. „ quoad ritus: in caeteris ergo salva man- „ sit lex Mosis, quae probat jus magistra- „ tus, jus gladii, & jus bellorum.

„ Ex his rationibus satis constat, bella „ adeo jori naturae non esse contraria; ut „ nec cum perfectione, quae in Evangelio „ exponitur, pugnent, modo tendant ad „ necessariam juris reparationem.

Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani) „ Hinc merito gavisa est Christiana eccle- „ sia, converso ad eum Constantino M., „ *Lactant. Lib. de fals. rel. c.* 1.

Ut Christiani reges Christianis aliis vi- „ *tam tranquillam praestent*) „ Hinc Tertul- „ tullianus *apol. adv. gent. c.* 30. restatur, „ Christianos precari Imperatoribus solitos „ fuisse *vitam prolixam, imperium securum,* „ *domum tutam, exercitus fortes, senatum* „ *fidelem, populum probum, orbem quietum* „ *&c.*

Quomodo vero) „ Dum ergo Paulus „ vult ut reges Christiani aliis vitam tran- „ qui lam praestent, necessario quoque pro- „ bar bella; quia sine armis, & milite „ id fieri nequit, *Tac. hist.* 4. *c.* 14. *Liv.* „ *L.* 2. *c.* 55.

Non enim frustra gladium gerit) „ Idque „ patres, & ecclesiae Christianae Doctores „ communi ore fateotor. *Vid. Hieron. in* „ *Ioel. c.* 2. *Haymo in c.* 13. *ad Rom.*, „ *cujus verba relata sunt in Caus.* 13. *qu.* „ 5. *c.* 39. *Conf. Theodulus presbyter Cele-* „ *syriensis ad Rom. c.* 13.

Jure gladii per complexionem omnis quidem „ *coercitio intelligitur*) „ Jus gladii in sa- „ cris significat proprie jus vitae, & necis, „ seu judicia capitalia: JCti imperium „ merum vocant, *L.* 3. *ff. de Jurid. l.* „ 70. *ff. de R. I. arg. l.* 8. §. 1. *ff. de* „ *poen.*

Sed ita tamen ut pars ejus summa, i. e. „ *verus gladii usus, non excludatur*) „ „ Verus autem usos gladii consistit in vio- „ lenta coercitione, quae fit per effusionem „ sanguinis.

Plenius tamen, & perfectius ad Christum pertinet) „ Osiander *in obs. ad h.* §. soli- „ tarie eum de Christo agere contendit, „ idque probat tum ex eo, quia huic „ regi in hoc Psalmo tribuitur dominium „ in omnes gentes, & in fines orbis ter- „ rarum, v. 8. Imperium autem Davidis „ exiguis Judaeae finibus fuerit terminatum; „ tum ex eo, quia praecipitur, ut omnes „ reges, & quidem in perpetuum, sine ullo „ fine huic regi se submittant v. 10. & „ & 11.; tum denique quia promittitur „ salus, & beatitudo omnibus illis confe- „ renda, qui fiduciam suam in hoc rege „ collocateot; & e contrario maledictio „ aeterna, qui ei parere recusarent, at- „ que ita iram ejus in se concitarent. *v.* „ 11.

Qua reges sunt) „ Rex duplici modo consi- „ derari potest, ut *homo*, & ut *rex*: *priori* „ modo aequalis est omnibus caeteris homi- „ nibus, jura ejus privata hactenus sunt, „ subest patriae potestati, obligatur ex „ pactis, &c. aeque ac alii homines. *Po-* „ *steriori* modo superiorem non habet, om- „ nium rerum arbitrium penes eum est, „ quatenus scilicet arbitrium ad salutem „ reipublicae teodit.

Aliter enim servit, qua homo, aliter qua rex est) „ Qua homo servit Doe, si praeceptis „ naturae, uti omnes reliqui homines, ob- „ temperat; qua rex auteoi servit Deo ju- „ stitiam administrando, quam supreoium „ Numen curae ejus commisit.

Secundum argumentum) „ Auctor judicia „ capitalia hic apertissime probat ex *Rom.* „ *XIII.* ubi 1. judicia dicuntur ordinatio „ Dei, cui qui resistit, ipsi Deo resistere „ dicitur: 2. dum ergo adeo laudat, atque „ commendat, necessario quoque ea ap- „ probat: unde 3. infertor, cum contra- „ ria velle non possit, hanc potestatem „ cum voluntate Dei non pugnare.

Dei ordinatio dicitur) „ Quod infra, ubi „ de origine summae potestatis agetur, la- „ te demonstrabitur: *Vid. l.* 1. *c.* 4. §. 4.

Ei & parendum, & honorem exhiben- „ *dum*) „ Vices enim Dei gerit, adeoque „ proximus Deo honor, & obedientia de- „ betur Principibus.

Et quidem ex animo) „ Verba Apostoli „ haec sunt: *Quapropter necesse est subjici non* „ *solum propter iram, sed & propter con-* „ *scientiam,* quod explicat Auctor *l.* 1. *c.* 4. „ §. 1. scil. fieri id debere non ex formi- „ dine mali, sed ex ipso sensu officii oo- „ stri quo non hominibus tantum, sed & „ Deo obligamur.

Si ordinationis voce res intelligeretur, *quam*

quam Deus tantum non vult impedire)
„ Anabaptistæ, ut locum hunc Pauli effu-
„ giant, dicunt, Deum ordinasse jus gla-
„ dii permissive, eodem modo uti alia ma-
„ la permittit, vel potius non impedit.
„ Bene Auctor hic respondet, ordinationem
„ illam juxta mentem Apostoli a Deo
„ non tantum non impediri, sed & pro-
„ bari, quin obligationem hominibus in-
„ jungi: nam Apostolus inde 1. infert, homi-
„ nes ex conscientia subjici tali potestati,
„ 2. ideo obedientiam, & honorem magi-
„ stratui deberi, & 3. resistentem magi-
„ stratui resistere Deo: quæ omnia neces-
„ sitatem, & obligationem supponunt.

Jam inde nulla honoris, nulla obedientia obligatio sequeretur) „ Obligatio enim est
„ vinculum juris, quo necessitate adstringi-
„ mut ad aliquid agendum, vel non agen-
„ dum. At si Deus non probat, non ordi-
„ nat, non statuit magistratum; sed eum,
„ tanquam rem per se illicitam, saltem non
„ impedit, omnis obligationis ratio cessat:
„ adeoque tantum abest ut Apostolus com-
„ mendare hanc ordinationem, aut cul-
„ tum, ac honorem ei tribuere, & resi-
„ stentiam prohibere potuerit, ut potius
„ resistentiam suadere debuisset; rei illici-
„ tæ enim homo resistere, & cultum, ac
„ honorem negare debet ordinationi per se
„ vitiosæ.

Nec quicquam diceret Apostolus &c., quod non latrociniis, & furtis conveniret) „ Nam
„ eodem sensu dici posset, Deum furta,
„ & latrocinia ordinasse, i. e. ea non im-
„ pedivisse: indeque juxta Anabaptistas
„ concludi posset, latronibus, & furibus
„ honorem esse exhibendum, & qui iis
„ resistunt, resistere ordinationi divinæ,
„ quod absurdum esset.

Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur) „ Quia
„ per conscientiam ei homines subjiciun-
„ tur, quia ei resistentes Deo resisterent,
„ & quia ejus reverentia hominibus in-
„ jungitur.

Hanc potestatem cum voluntate Dei per Evangelium revelata non pugnare) „ Ex eo
„ igitur, quod Deus voluntatem suam
„ Christianis revelavit, & judicia a Deo
„ ordinata esse declaravit, necessario in-
„ fertur, judicia ejus voluntati non con-
„ trariari; non enim Deus sibi contraria
„ velle potest.

Omnes homines obligante) „ Lex Evangelii
„ non obligat omnes homines qua lex a
„ Servatore lata, sed qua lex naturæ, quæ
„ officia hominum erga Deum continet:
„ & quæ homines obligaret etsi Servator
„ nihil de his officiis dixisset. Cæterum
„ notandum est, ipsum Grotium statuisse,
„ legem Evangelii non omnes homines
„ obligare, sed eos tantum quibus reve-
„ lata est. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 15. *n.* 1.
¶ At omnibus hominibus a Servatore lex evangelica lata fuit. *Signum adventus dominici*, inquit S. Hieronymus super Matth., *est, in toto orbe evangelium prædicari, ut nullus sit excusabilis: quod aut jam completum est, aut breviter credo complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret.*

Dicuntur alieni fuisse a christiana pietate). 4
„ Adeoque probari saltem videri judicia
„ in regibus infidelibus, non in Christia-
„ nis.

Non nihil forte falso inquinata) „ Nam
„ traditur, Abgarum regem dedisse ad Chri-
„ stum, & accepisse ab eo epistolas. *Euseb.*
„ *L.* 1. *hist. c.* 14. Sed jam olim eas pro
„ Apocryphis habitas fuisse, probat Osiander
„ *h.* §. *obs. III. Conf. Richard. Montacut.*
„ *orig. eccles. p.* 2. *n.* 69. *& Gron. h.*

Deinde non de personis quæritur; an impiæ fuerint, sed an illa functio in iis impia fuerit)
„ Optime Auctor distinguit inter personam,
„ & officium personæ cohærens: officium
„ sanctum esse potest, licet a pessimo ho-
„ mine administretur. Ita tyranni æque,
„ ac justi reges utuntur titulo *Dei gratia*:
„ Neque enim his titulis indicatur quales
„ sint, sed quales vi officii esse debeant.
„ Atque hac ratione vera omnino est con-
„ clusio Auctoris, *piam rem esse imperium*,
„ *etsi ab impio teneatur.*

Etiam pro illo tempore) „ Ubi reges alie-
„ ni erant a Christiana pietate.

Intra animi recessus) „ I. e. Conscientiæ
„ motu.

Quibus) „ Scil. recessibus, i. e. conscien-
„ tiæ.

Et retinere) „ Quia ordinatio Dei, quæ
„ impio vetum jus concedit, multo magis
„ jus tribuit fideli.

Quæ sine jure gladii) „ Conferantur no-
„ tata *ad præced. n.* 2. *pr.*

Pia erant sacrificia secundum legem)
„ Confirmat hæc Athanasius *in cap.* 8. *dist.*
„ 19. *Non quæritur, quis, vel qualis prædicet,*
„ *sed quid prædicet. Nam Baptisma, sive ab*
adul-

„ *adultero, vel a fure datum fuerit, ad per-*
„ *cipientem munus venit illibatum. Nam*
„ *& Judas cum fuerit sacrilegus, atque fur,*
„ *quicquid egit inter Apostolos pro dignitate*
„ *commissa, beneficia per indignum data,*
„ *nulla ex hoc detrimenta senserunt declaran-*
„ *te hoc ipsum Domino manifestissima voce:*
„ *Scribæ, & Pharisæi super Cathedram Mo-*
„ *sis sedent, quæ dicunt facite, quæ autem*
„ *faciunt facere nolite, dicunt, & non fa-*
„ *ciunt. Quicquid igitur ad hominum profe-*
„ *ctum quilibet in ecclesia minister pro officio*
„ *suo videtur operari, hoc totum contineri,*
„ *implente divinitatis effectu.*

Cujus gentis multa millia Romanis mili-
5 *tasse*) „ Christiani demum Imperatores, Ar-
„ cadius, & Honorius, militiam Judæis
„ ademerunt: *Vid. Comment. Castilionis de*
„ *column. triumph.*

Non eos militia abire jussit, quod facere
debebant) „ Vim hujus argumenti egregie
„ demonstrat Augustinus *ep.* 5., aliisque
„ rationibus jus militandi probat *ep.* 205.

Ut aliud docere potuerit Baptista, aliud
„ *Christus*) „ Optime Auctor huic objectio-
„ ni respondet, & probat, doctrinam Ba-
„ ptistæ eandem esse quæ Christi, tum quia
„ præcursor Christi dicitur, tum quia jus
„ ceremoniale per baptisma Baptistæ sub-
„ latum est.

Eodem exordio Doctrinæ) Certissimo in-
„ dicio, non aliud docere Baptistam, aliud
„ Christum.

Regnum cœleste dicit cœpisse invadi a die-
bus Baptistæ] „ Ex vaticinio enim Danielis
„ apparet, in medio ultimi septenarii in-
„ stitutionem fœderis futuram. At termi-
„ num illum mediæ septimanæ septimæ,
„ curate cum baptismo Johannis conveni-
„ re alibi demonstrabimus.

Id est legem novam) Sæpius dictum est,
„ Servatorem legem non statuere, nedum
„ novam; sed eum utramque juris natu-
„ ralis partem, nimirum & officia homi-
„ num inter se, & officia hominum intui-
„ tu Dei, Christianis inculcare, Legem-
„ que Mosis ab iniquis Pharisæorum in-
„ terpretationibus purgare. ¶ Vide quod
supra adnotavimus pluribus in locis.

Exigit opera dilectionis supra legem) „ Ni-
„ mirum præcipit in allegato loco, ut qui
„ habet duas tunicas, det non habenti;
„ hæc supra legem exiguntur. At ex hoc
„ ipso exemplo apparet, Servatorem id non
„ per modum legis exigere, sed commen-
„ dare liberalitatem subveniendo egenis.
„ Hæc non erat materia legis Mosaicæ,
„ quæ tantum de suo cuique tribuendo
agebat. ¶ Non solum commendat, verum
etiam præcipit ut egenis subveniamus;
adeo ut, si id ommittatur, Divinæ justitiæ
satisfactio debeatur. Neque enim ulla fo-
ret dilectio proximi præcepta a Christo
(*Matth.* XXII. 37.) sicut nos ipsos, si
v. g. esurientem non cibaremus, nudum
non indueremus &c.

Id est ab illo incepisse doctrina perfectior)
„ Imo hic non est sensus illorum verbo-
„ rum: Lex ideo dicitur durasse usque ad
„ Johannem, quia prophetiæ, & leges ce-
„ remoniales adventu Baptistæ, i. e. in me-
„ dio septimanæ septimæ, finiebantur. Sa-
„ ne regulæ perfectionum in veteri testa-
„ mento eædem sunt, quæ in novo. ¶ Vi-
de supra.

Et principium Evangelii a Johanne duci-
tur) „ Dictum enim est, juxta vaticinium
„ Danielis, fœdus finiri in medio septima-
„ næ septimæ; in quod tempus incidit ba-
„ ptismus Johannis.

A se distinguit præceptorum discrepantia)
„ Uterque enim docet, neminem regnum
„ cœlorum intrare posse nisi veram agat
„ pœnitentiam, i. e. iratum numen pla-
„ care studeat.

Sed eo quod Jesus esset promissus ille Mes-
sias) „ Nam duplex munus obiit Jesus, in
„ eo diversus tum a Johanne, tum ab aliis
„ prophetis.

Maximam inde secuturam scelerum licen-
tiam) „ Regula certa est, si non dantur 6
„ magistratus, & judicia, quilibet agere
„ quicquid lubet, & omnia perpetrare cri-
„ mina inter homines impune poterit.

„ *Haud dubie verbis quam maxime disser-*
„ *tis*) „ Atque tali speciali præcepto eo
„ magis opus fuisset, cum judicia jussu Dei
„ fuerint instituta.

Nam quæ adferuntur, aut valde sunt ge-
neralia, aut obscura) „ Adeoque per alia
„ loca aut explicari, aut restringi debent.

Docet autem ipsa æquitas) „ De hac in-
„ terpretandi ratione vide late *L.* 3. *c.* 16.
„ §. 12. 13. 14.

Quintum sit) „ Argumentum hoc est:
„ Stante republica Hebræorum mansit obli-
„ gatio legis, etiam quæ ad judicia perti-
„ nebat: Judæi igitur conversi, & magi-
„ stratum gerentes, (uti plurimi gere-
„ bant) juxta leges illas judiciarias ju-
di-

„ dicare debebant, certissimo indicio, judicia capitalia cum Evangelii doctrina non pugnare.

Desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur) „ Auctor adventu Christi leges Hebræorum, excepta ceremoniali, sublatas non esse, ait, sed secuto demum excidio id factum esse statuit, & merito: 1. Quia species, & spes reipublicæ adhuc subsistebat, adeoque & leges. 2. Quia in lege Mosis tempus, quo durare debet, additum non est. 3. Quia Christus, & Apostoli nullibi dixere, legem Mosis finitam esse. Potius contra 4. Paulus ait, summum Pontificem judicare secundum legem Mosis. *Act.* 23. v. 3. 5. Servator testatur se venisse ut impleat legem, non ut tollat, quod asseri non posset, si adventu ejus leges judiciariæ sublatæ essent.

Et cum ea tum species, tum spes reipublicæ concideret) „ *Vid. sup. L.* 1. *c.* 1. §. 16. *n.* 7. mutata enim specie reipublicæ ipsum imperium tollitur. *L.* 2. *c.* 9. §. 6.

Neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur) „ Adeoque tamdiu durat, donec sublata probetur.

Neque Christus, & Apostoli de legis illius cessatione loquuntur] „ Imo sæpius ad legem illam psovocant, uti mox videbimus.

Nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ destructione) „ Quia tunc totum imperium tollitur civitatis, adeoque & civitatis leges.

Imo contra) „ Servator juvenem media salutis explorantem, remittit ad legem Mosis: & Lazarus hominem divitem ad legem, & Prophetas.

Non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam) „ Liberando homines a suppliciis, quibus lex in peccantes fulminat. *Gron. h.* ¶ *Non veni*, inquit Christus in Matth 5. *legem solvere … donec transeat cælum & terra, jota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*: id est, quæ magis fixa & stabilita sunt, a suo statu potius dimovebuntur, quam quid minimum legis naturalis, utpote ab æterna & incommutabili veritate profectæ, immutetur. Eandem legem magna ex parte in mentibus non solum Gentilium, sed & Judeorum veluti obliteratam restituit, explanavit perfecitque. Nam Gentilium quoque Philosophis, & Judæis satis erat, si modus imponeretur vindictæ, voluntatis & cupiditatis appetitui. *Philosophus*, ait Tertullianus non *abstinet a toto, sed a tanto; Christus vero omnem consensum superbiæ, carnis illecebras, & cupiditates damnavit*. Porro humanum genus peccato primi parentis vulneratum, a quo nec Moyses per multiplicia legis præcepta, nec cæteri Dei Prophetæ curare potuerunt, redemit, præbuitque fidem & gratiam credendi & implendi, quæ jubentur per legem. Unde *venit adimplere* quoad ceremonialia, quatenus gratiam quam significabant, exhibuit.

Quod quem de ritualibus sensum habeat] „ Christus implevit legem ceremonialem exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis, & victimis significatus est. *Vid. Gron. h.* & *Grot. l.* 1. *c.* 1. §. 16. *n.* 7.

Quomodo verum esse potest, si Christus &c. adventu suo ea sustulit) „ Contradictio enim est, Christum sustulisse leges, & tamen eum venisse ut eas impleat, iisque satisfaciat.

Ut quidam existimant) „ *Vid. supra proleg.* §. 48. *ibique Gronov.*

Quamdiu steterit Hebræorum respublica) „ Jus enim forense desiit postquam populus, per excidium urbis, & desolationem præcisam, sine spe restitutionis populus esse desiit. *L.* 1. *c.* 1. §. 16. *n.* 7.

Sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint] „ Sequela hæc certissima est: lege Mosis capitalia judicia erant constituta, respublica Judæorum durabat vivente Servatore; adeoque magistratus, etsi Christiani, juxta regulas illius reipublicæ jus dicere tenebantur.

Ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat) „ Equidem *Ziglerus in not. h.* §. tradit, potuisse tum aliter in eorum causis judicari, ac Moses præscripserat; quia in provinciæ formam Judæa jam redacta erat, &c. & beneficio saltem Cæsarum indultum fuit ut patrio jure uterentur. Sed postquam beneficium hoc obtinuerunt, certum est, eos nec potuisse, nec debuisse judicari, nisi juxta leges Mosis. Vid. B. Patens *in tract. de Auton. jur. gent. c.* 17. *per tot.*

Illa tunc Christi loquentis verba] „ Scil

se

„ se non venisse ad solvendam legem, sed
„ ad implendam.

Aliter existimare potuerit) „ Scil. quasi
„ venerit ad tollendam legem Mosis.

Illud agnosco &c.) „ Grotius occurrit
„ hic objectioni, quæ ipsi, positis ejus
„ principiis, merito fieri potuit: Supponit
„ enim Grotius, ante adventum Christi
„ multa fuisse permissa, quæ Christus pro-
„ hibuit; hinc sequi videtur, Christum
„ prohibendo id, quod lege permissum e-
„ rat, sustulisse legem. His respondet, in-
„ ter permissiones illas legis, & præcepta
„ Christi non esse repugnantiam, sed di-
„ versitatem.

„ At 1. positis principiis Auctoris, om-
„ nino vera est repugnantia: Si enim ad-
„ mittitur, Servatorem ea, quæ lege Mo-
„ sis permissa fuere, prohibuisse, i. e. jus
„ ex lege mihi quæsitum sustulisse, neces-
„ sario sequitur, hoc præceptum repugna-
„ re legi Mosis, quæ jus mihi quæsitum
„ esse voluit. 2. Otiosum plane est hoc
„ dubium: Negamus enim, lege Mo-
„ sis quædam permissa esse, quæ Serva-
„ tor suis præceptis sustulerit, quod ex
„ sequentibus mox exemplis magis appa-
„ rebit. *Conf. Diss. proœm. III.* §. 46.
„ *num.* 1.

„ Res ita se habet: Jura naturalia quæ-
„ dam respiciunt *homines inter* se, quædam
„ *solum Deum*; priora continentur sub re-
„ gula, quæ jus cuique hominum quæsi-
„ tum tribui vult: posteriora autem pro
„ objecto habent cultum Dei, qui præci-
„ pue consistit in eo, ut jus suum cuique
„ tribuamus amore justitiæ; & ut perfe-
„ ctiones divinas imitemur, i. e. virtutes
„ exerceamus. ¶ Sine charitate lex natu-
ralis minime adimpleri potest, quam A-
postoli vocant *summam legis*, alibi *im-
pletionem legis*, alibi *vinculum perfectio-
nis*, alibi *finem præcepti*. Quocirca Ser-
vator his paucis summam legis comprehen-
dit. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto
corde tuo, & ex tota anima tua, & ex om-
nibus viribus tuis, & ex omni mente & co-
gitatione tua, & proximum tuum sicut te
ipsum*. Unde recte Leibnitius *præf. T. I.
Cod. Jur. gent.*, justitiam *charitatem sapien-
tis* definit.

„ *Prior* pars juris naturalis est objectum,
„ uti omnium legislatorum, ita & Mosis.
„ Illi securitati civitatis prospicere volen-
„ tes, in id saltem intenti fuere ut jus
„ suum cuique tribuatur, sive id metu
„ pœnæ, sive ex animi puritate fiat.

„ *Alteram* autem juris naturalis partem,
„ nimirum puritatem animi circa actus ju-
„ stitiæ, & perfectionum regulas, non le-
„ gum præceptis comprehendebant, nedum
„ pœnis muniebant; sed eam arbitrio ci-
„ vium relinquebant, & merito, quia ne-
„ mo de recessibus his internis judicare
„ potest. Cæterum non approbabant vitia,
„ & peccata: sed ideo Doctores publice
„ constituebant, qui regulas perfectionis
„ populo inculcarent, puritatem animi ei
„ commendarent, & pœnas divinas negli-
„ gentibus minarentur. ¶ Sed & interiores
actus positiva lege Mosis comprehensi sunt:
Non concupisces &c. quia lex eadem non
civilis erat, sed divina, nec proinde in-
culcabant Doctores, & Prophetæ, nisi quod
lex ipsa statuebat.

„ Hic status reipublicæ per adventum
„ Christi mutatus non fuit: Leges ejus
„ temporis pariter saltem securitati reipu-
„ blicæ consulebant; at præterea Doctores
„ publice constituti erant, qui perfectio-
„ num regulas, quæ sub præcepto non
„ comprehendebantur, nec comprehendi
„ poterant, populo inculcarent, præmia
„ & pœnas divinas, virtutibus, & pecca-
„ tis destinata explicarent, adeoque alte-
„ ram juris naturalis partem populum do-
„ cerent.

„ Quia vero Doctores illi hanc partem
„ insuper habebant, verbis, & rigori le-
„ gis inhærebant, sola legis opera populo
„ commendabant, adeoque ea, quæ perfe-
„ ctionis sunt, quasi ad salutem non ne-
„ cessaria, negligebant: ideo Servator hanc
„ Pharisæorum negligentiam, & ignoran-
„ tiam improbat, ac populo declarat, non
„ sufficere legis opera perficere, sed præ-
„ terea requiri, ut perficiantur amore ju-
„ stitiæ: sed nec virtutum actus mereri,
„ nisi accedat puritas mentis &c. *Vid. Su-
„ pra ad* §. 6. *n.* 3. & *n.* 4.

„ Ex his igitur aperte apparet, verum
„ non esse quod Servator quædam prohi-
„ beat, quæ lege Mosis permissa fuere.
„ Præterea ex dictis constat, diversitatem
„ inter permissa legis, & præcepta jam
„ obtinuisse ante Servatorem: Nam aliud
„ statuebant leges Mosis, aliud præcipie-
„ bant Prophetæ, & Doctores: Leges pro-
„ spiciebant soli securitati civium, earum-
„ que regula erat, *jus suum cuique tribue-*

„ *re*: hi præcipue puritatem mentis populo inculcabant, eorumque principium „ erat, *colere Deum, imitarique ejus perfectiones*. ¶ Vide supra.

„ Idem igitur obtinuit tempore Servatoris: aliud statuebant leges illius temporis, aliud præcipiebant virtutum Doctores, quorum officium Servator in se suscepit. Atque hoc sensu verum est, „ quod diversitas sit inter permissa legis, „ & præcepta Servatoris.

Ante Christi tempus) „ Ubi legis periti, „ & Pharisæi populum instituebant.

Sive quoad impunitatem externam) „ Quo „ Auctor refert dimissionem uxoris ob qualemcunque offensam, & ultionem injuriæ: *Vid.* §. *h. l.* 2. *c.* 5. §. 9. *n.* 2. & „ 3. & *l.* 2. *c.* 20. §. 10. *n.* 2. celebrationem nuptiarum cum pluribus fœminis. „ *L.* 2. *c.* 5. §. 9. *n.* 1. exactionem usurarum ab extraneis: *l.* 2. *c.* 12. §. 20. „ *n.* 3. & *cap.* 20. §. 42. & concubinatum. *Infra* §. 8. *n.* 7. *l.* 2. *c.* 20. §. 42. „ Impunitatem autem illam tantum in ea „ permissione locum habere, ait, quæ minus plena est, *Vid. supra c.* 1. §. 17. *n.* 2. „ Nos in præcedentibus probavimus, lege „ Mosis nihil permissum esse, quod non „ plenum jus det. Quod suo loco in singulis exemplis demonstrabimus.

Sive etiam quoad animi puritatem) „ I. „ e. quoad alteram illam partem legis, „ quam legisperiti, & Pharisæi, insuper „ habebant. *Vid. supra* §. 6. *n.* 4. & 5.

Nunc enim ista distinctius exquirere nec opus, nec otium est) „ Sæpius dictum est, „ lege Mosis nihil permitti quoad impunitatem, sed id verum jus esse. De differentia inter ea quæ licent, & quæ impunitatem saltem habent; item, inter „ ea quæ licita sunt, etsi forte aliud quid „ fieri possit laudabilius; & quæ circa illas differentias notavimus, vide *L.* 3. *c.* „ 4. §. 2 *l.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. *c.* 11. §. „ 1. *Proleg.* §. 41.

Quæ Christus licere noluit) „ Sed nec Doctores veteris testamenti licere voluere. „ Ideoque utroque tempore affectus vitiosi „ illiciti fuerunt, etsi præceptis civilibus „ non fuerint comprehensi, nec pœna in „ eos statuta.

Ut ob qualemcunque offensam uxorem dimittere) „ Lege Mosis id nunquam permissum fuit, nec uxor nisi ob justam „ causam dimitti potuit. *Vid. l.* 2. *c.* 5. „ §. 9. Divortium igitur neque pugnat „ cum lege, neque cum puritate mentis, „ indeque hactenus neque diversitas, neque repugnantia est inter legis permissionem, & præcepta Christi. ¶ Divortium nisi ob justas causas permitti potest. Justæ autem causæ, & quas esse tales jus divinum docet) *Matth. V.* 32. *XIX.* 9. *I. Cor. VII.* 15.) sunt adulteria, & malitiosæ desertiones; quibus addi possunt illæ omnes, quæ impedimento sunt, quo minus finem matrimonii adsequi liceat.

Ab eo, qui læserit, in judicio exigere actionem) „ I. e. vindictam explendi doloris. *Vid. l.* 2. *c.* 20. §. 5. *n.* 1. Hanc „ enim vitiosam esse, Auctor ait *ibid.* §. „ 43. *n.* 1. At hæc ipsa vindicta æque vitiosa fuit ante adventum Christi, & omnes moralium Doctores eam improbarunt. Idem postea fecit Servator, adeoque hic quoque non est repugnantia inter permissionem legis, & præcepta Servatoris. ¶ *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*. Lev. 19. v. 18. Exod. 23. v. 4. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*. Christus in Matth. 5. v. 44. *Diligite*, inquit, *inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos*, & sequentia. Falsa scribarum doctrina tradebat inimicum non esse pro proximo habendum, ac proinde a benevolentia excludendum contra expressum legis Decretum.

Diversitas quædam non repugnantia) „ Si „ principia Auctoris admittimus, vera subesset repugnantia: Diversa autem omnino sunt, quia permissiones legis tantum „ statum civilem respiciunt, non attenta „ animi puritate; præcepta autem Servatoris animi puritatem injungunt.

Nam qui uxorem retinet, nihil facit contra legem) „ Si Servator præcipit ut quis „ uxorem retineat, non solvi legem, ait; „ unde concludit, inter permissionem legis, & præcepta Servatoris non esse repugnantiam. At in præcedentibus demonstravimus, omnino subesse repugnantiam si dimittere non potest, sed eam „ retinere tenetur; tollit enim libertatem, quæ juxta legem marito competit.

Qui ultionem sibi privatim debitam remittit) „ Hic nihil contra legem facit. Sed „ si Servator præcipit ut remittat, arbitrium remittendi ei hoc præcepto auferetur

„ tur

,, tur, quod omnino pugnat cum liberta- ,, te, quam lex marito concessit.

Imo hoc facit, quod lex maxime vult) ,, Imo lex id non vult, sed rem arbitrio ,, mariti, vel læsi relinquit; quod si præ ,, cepto auferretur, id omnino pugnat cum ,, legis permissione.

Cui lex non permittit sed imperat ut homicidam morte puniat) ,, Sensus est, quod ,, Christus, si ea saltem, quæ permissa ,, sunt prohibet, non tollat legem, sed ,, tunc demum cum prohibet ea, quæ imperata sunt. At priori quoque casu tol- ,, li legem, sublata quippe libertate agen- ,, di, dictum est.

Solvit legem) ,, Prohibet enim ne faciat, ,, id quod vi legis necessario facere debet. ,, Adeoque hic non est diversitas, sed re- ,, pugnantia. ¶ Nulla Christus præcepta legis Mosaicæ abrogavit, quin illa authoritate sua confirmavit, sed sustulit duntaxat quæ lex illa vel tolerabat, vel ex prudenti dispensatione indulgebat. Falsas quoque Scribarum & Pharisæorum interpretationes, ac traditiones, veluti circa juramentum, & dilectionem proximi, penitus evertit.

9 *A Petro monitus non legitur*) ,, Quod tamen fieri debuisset, si bellare licitum ,, non fuisset. Ita nec Servator alium Centurionem, cujus fidem miratus est, hortatur ut militiam deserat. *Matth. VIII.* ,, *v.* 8. *seq. Luc. VII. v.* 2. *seq.*

Simul censeri debere institutum de militia deserenda) ,, Bene his respondet Auctor, ,, verum id fore si talis lex de deserenda ,, militia extitisset; at cum talis non fue- ,, rit, merito ait, Servatorem in specie ,, prohibere eum a militia debuisse, quod ,, cum non fecit, concludendum inde est, ,, rem per se illicitam non fuisse.

Tum Actor. XIX.) ,, Ubi conversionem ,, recenset eorum, qui habitabant Ephesi, ,, & de iis ait, quod facta conversione, ,, adeoque mutata priori vita, libros ma- ,, gicos combuserint. *v.* 19.

10 *Nullum est indicium ejurati magistratus*) ,, Ejurari magistratus Latinis ideo dicitur, ,, quia abeuntes a consulatu pro concione ,, jurare solebant, se nihil contra leges fe- ,, cisse, *Vid. Gron. h.* Sic Plinius loquitur ,, in Epistolis, *ejurato magistratu privatum* ,, *se facere; sed & ejurare imperium* apud ,, Tacitum 3. *hist. c.* 68. *ejurare militiam* ,, apud Plautum invenitur.

Quod autem non narratur, cum narrari maxime attineat, id nec factum censendum) ,, Si enim Paulus magistratum rem illicitam credidisset, debuisset hortari proconsulem, ut a magistratu abiret.

Neque tribunum, aut milites monuit) U- 11 ,, ti monere debuisset, si Deo non place- ,, ret ut vis vi repellatur, legitur historia ,, *Actor. XXIII. v.* 24.

Aut omitti ab aliis vellet) ,, Ita enim ,, hortatur Timotheum, ut nullam prædi- ,, candi, monendi, minandi, &c. occasio- ,, nem prætermittat.

Tributa ut solvamus honestum est) ,, Ra- 12 ,, tionem juris gentium explicabimus *infra* ,, *c.* 3. §. 6. *n.* 2. *Scil.* ex medii necessi- ,, tate, quia aliter salva respublica esse ,, nequit.

Atque etiam præceptum conscientiam obligans) ,, Nam subditi jure naturæ tenen- ,, tur opera, & opibus defendere civita- ,, tem: *Vid. infr. c.* 5. §. 3.

Apostolus explicat) ,, *Ad Rom.* 13. *v.* 7. ,, Ipse Servator quæsitus, an Imperator ,, jure censum exigere possit? responder, ,, dandum Cæsari quæ Cæsaris sunt *Matt.* ,, *c.* 22. *v.* 21.

Unde sumtum faciant ad bonos tuendos & coercendos malos) ,, Finis ergo tributorum honestus est, tendit ad salutem reipublicæ, quæ non nisi judiciis, & armis ,, procurari potest.

Quod & Petrus docet) ,, *Quæ enim gra-* 13 ,, *tia est, si peccantes, & colaphizati suffer-* ,, *tis.*

Sed non debuerat in animis hominum eam relinquere opinionem) ,, Uti reliquisset, si ,, morti se obtulisset, cum id non liceret.

Simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes plures, & armatos, qui ut rei fiant, acie vincendi sunt) ,, Auctor ait, positis judiciis capitalibus, ,, i. e. jure puniendi unum, poni quoque ,, bella, i. e. jus puniendi plures, *quia* ,, *plures nocentes, & resistentes non nisi acie* ,, *victi rei fiunt*: adeoque bella sunt judiciorum capitalium species, quia acie vi- ,, cti rei fiunt. Atque hæc vera ratio est, ,, cur bello capti non tantum servi fieri, ,, sed & occidi possint, utpote cum in eos ,, tanquam in reos animadvertere liceat. ,, Unde Auctor alibi hostes inter eos re- ,, fert, qui mori meruerunt *l.* 3. *c.* 4. ,, §. 4. & 15. *Conf. l.* 2. *cap.* 22. §. 3. ,, *num.* 2.

V 2 Im

In prudenti deliberatione suum habere momentum potest) „ I. e. potentia nocentum „ movere aliquando læsos potest, ut desistant potius a jure suo, quàm ut exponant rempublicam bellorum discrimini ; sed hoc ad politicas rationes pertinet. „ *Conf. proleg.* §. 57. *&* L. 3. c. 12. §. 7. „ *num.* 1.

Ita de jure ipso nihil imminuit) „ Nimirum de jure puniendi eum, vel eos, qui „ injuriam fecere. *Vid. Diss. Proœm.* III. „ §. 45.

14 *Christi lex*) „ Dixi, Christum legem non „ statuere. ¶ Vide supra adnotata.

Qua gentes ab Hebræis separabat) „ Imo „ non sustulit legem, quia derogare legi „ est legem statuere, in quo non consistebat officium Servatoris. Sed verus lex „ ceremonialis desiit, quia usque ad adventum Christi saltem durare debuit, „ quo existente vis legis exstincta fuit : „ adeoque recte notat Gronovius *h.* §. Servatorem legem ceremonialem, non tam „ sustulisse, quam implevisse. Idque patet „ ex iis, quæ Auctor dixit supra *num.* 7. ¶ Legem moralem authoritate sua legislatoris confirmavit exposuitque. Unde tum lex Mosaica, tum evangelica unum ac eundem habuerunt legislatorem. Loco ceremonialium, quas ipse adimplevit, nova instituit præcepta, veluti novum offerri sacrificium, & alia celebrari sacramenta.

15 *Quæ autem natura honesta sunt, adeo non sustulit*) „ Honesta a natura non potuit „ tollere Servator, neque per modum legis, quia legislator non est ; neque per „ modum consilii, quia ipse est honestorum norma, & doctor. ¶ Vide supra adnotata.

Et bene moratarum gentium consensu) Imo „ talis honestas, si non a natura est, est „ mere civilis: adeoque Servator potuisset „ quædam præcepta his moribus contraria „ absque imperfectione tradere.

Ut sub generali præcepto omnis honesti, ac virtutis comprehenderit) „ De honestis natura id verum est, at de quibusvis honestis ex usu gentium id negamus.

Criminum pœna) „ I. e. judicia capitalia.

Et arma, quæ injuriam arcent) „ I. e. „ justa bella.

Natura habentur laudabilia) „ Quin aliquando absque injuria omitti non pos- „ sunt.

Et ad justitiæ) „ Quia per judicium, & „ per bellum homines obligantur, ut suum „ cuique tribuant.

Et ad beneficentiæ) „ Quia pœnis, & „ armis efficitur, ut quilibet tutus sit contra injurias aliorum.

Obiter notandus est eorum error) „ Quidam Anabaptistarum contendunt, sola „ bella jussu Dei suscepta justa esse, exemplo bellorum ab Israelitis gestorum ; omnia alia bella esse injusta.

Est enim hæc justa quidem causa) „ Solæ „ voluntas Dei, terras has Israelitis concedentis, sufficit ut bellum secundum „ voluntatem Dei gestum pro licito habeatur. Neque iniquitas hic subest intuitu Numinis, quod sibi jus disponendi „ de rebus humanis, easque possessoribus „ per mortem, per manus impias, per varios casus auferendi, reservavit ; adeoque „ dum aliis ea bona tribuit, suo jure utitur, quod exemplo Israelitarum apparet, „ quibus Deus jussit vasa Ægyptiis auferre. *Vid. Diss. Proœm.* I. §. 59. 60.

Sed non unica, nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt) „ Adeoque „ Israelitæ non tantum bella gessere ad „ acquirendas terras a Deo datas, sed & „ alia: quo referri debent exempla Abrahami, & bella Israelitarum cum Amalecitis, de quibus *supra* §. 2.

Et ipsi Israelitæ postea aliis de causis) „ Vide exempla *d.* §. 2.

Ut David ob violatos legatos) „ II. Sam. „ 10. De justitia bellorum ob violatos legatos, *Vide* L. 2. c. 18. §. *fin. conf. sup.* „ §. 2.

Quæ humano jure quisque possidet) „ I e. „ ex dispositione hominum.

Non minus ejus sunt, quam si Deus donasset) „ Deus enim cuivis hominum facultatem concessit de re sua disponendi, eamque in alios transferendi. Si proinde jus „ aliquod ab homine in hominem translatum est, creditor jus ex voluntate quoque divina consequitur, quod tueri armis potest.

Id autem jus per Evangelium non tollitur) „ Quia Servator jura quæsita subditis Romanorum nec auferre potuit, nec vo- „ luit.

AD

AD §. VIII.

QUIBUS *argumentis se fulciat adversaria sententia*) „ Scil. Anabaptistarum, aliorumque, qui & judicia capitalia, & bella pro illicitis habent.

Vaticinium Esaiae) Respondet Auctor ad hoc vaticinium, pacem fore, scil. sub conditione, si omnes Christi legem suscipiant, & Christiane vivant: vel si pure intelligendum esset, expectandum esse illud tempus, quod nondum venisse experientia docet. Adeoque Auctor supponit venturum aliquod tempus, quo licita non sit defensio juris necessaria. Vera responsio est, vaticinia non esse leges, & praecepta, sed narrationes futuri: aliud igitur est futurum praedicere, aliud futurum praecipere. Auctores fastorum praedicunt tempestates, non faciunt, non jubent: praedicuntur bona, mala, haereses, & indifferentia; non tamen ideo leges sunt, verba sunt narrativa, non dispositiva. Sed & porro promittitur pax, scil. homines se invicem laesuros amplius non esse: non vero prohibetur illo vaticinio, ne si aliquis hominum pacem nolit, contra eum se defendere liceat.

1 *Si omnes populi Christi legem suscipiant, atque impleant*) „ At tunc non desinet jus belli, sed injuria; & sic defensio non erit, non quia jus non est se defendendi, sed quia nemo est qui offendit.

Certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella; „ Jus belli quidem tunc mansurum esset, sed actu bella non gererentur, quia nemo injuriam facturus esset. Caeterum Esaiam non respexisse ad talem statum vel exinde apparet, quia idem quoque de gentilibus, & eodem jure dici posset; *si omnes gentiles juxta leges naturae viverent, nulla bella fore*. Idque probat Lactantii locus ab Auctore allegatus. Hoc negari nequit, plures Patres vaticinium id intellexisse de pace, quae orbi contigit beneficio Romani Imperii: ut ex Chrysostomo, & Eusebio observavit Auctor. Tesmarus illud refert ad tempora Augusti, ubi cunctis humani generis pacem exstitisse, & ideo Jani templum clausum fuisse, testatur. *Vid. Flor. L. 4. c. 12. n. 64 Suet. in Aug. c. 22.* Idem illud refert ad pacem spiritualem, quae inter diffitissimas ecclesias fuit ante Constantinum. De qua *Euseb. in vit. Const. L. 3. c. 6. & 7.* Sed & Junius, & Tremellius hoc tempus exponunt de temporibus novi testamenti, quibus scil. gentes inter se alienissimae conciliabuntur adductae ad unum Deum, unam fidem, unum baptisma, unum corpus, & unum spiritum, i. e. ecclesiam unam. *Zigl. b.* Unde Origenes, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, & Gregorius completum jam esse vaticinium in novo testamento, statuunt, testante *Osiandro in obs. b.*

Aut intelligendum est pure) „ I. e. talem statum futurum esse, absque ulla conditione.

Quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus &c. adhuc expectandum) „ Experientia docet, statum hunc nondum exstitisse, quia quotidie videmus vim aliis inferri.

Ut & conversionis generalis Judaeorum) „ De hoc mysterio vide *Wendelin. in Phys. Sect. 2. c. 19. num. 1. & Zigl. in not. b.* Alii hoc merito in dubium vocant; tum quia illam universalem conversionem gentis Judaeorum impugnat maledictio illa gravissima, de qua *Ps. XCV. v. 11. & Psal. CIX. v. 17. Matth. VIII. 11. & XXIV. 25.* tum quia consistere non videntur haec duo: generalis Judaeorum conversio, & tanta raritas fidei in ultimis temporibus, de qua *Luc. XVIII. 8.* tum quia ingressus gentium cum consummatione seculi immediate nectitur. *Luc. XXI. 24 25. vid. Osiand. in Obs. I. ad h. 2.*

Nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt) „ Non si *sub conditione* vaticinium illud intelligatur, quia conditio nondum existit, nec omnes sunt Christiani, nec omnes Christiane vivunt: Non si *pure;* quia cum alii aliis quotidie vim inferant, certum est casum vaticinii nondum exstitisse.

Ex quinto Matthaei capite plura desumi solent) „ Quibus scil. tam bella, quam judicia capitalia improbari videntur: Auctor his reponit 1. Servatorem, si voluisset ea tollere, id facturum fuisse verbis expressis; 2. loqui eum de injuriis minoribus, quas bello, vel per judicia capitalia recuperare non liceret. 2

„ Ve-

„ Verum dictum sæpius est, Servatorem „ nec legem tollere, neque legislatoris vi„ ces agere. Exponit quatuor virtutes ho„ milericas, quas adeo pro legibus non „ venditat, ut ea potius juri Hebræorum „ opponat: nam 1. patientiam commendat, „ eamque opponit vindictæ, quæ jure exer„ ceri potest: 2. mansuetudinem opponit „ actioni, quæ ad rem ablatam recupe„ randam nobis competit: 3. officiositatem „ opponit juri, quod cuique competit in „ suas actiones; 4. liberalitatem opponit „ juri, quod quis habet in res suas. *Conf.* „ *supra* §. 6. *num.* 3. Hæ oppositiones non „ inferunt contrarietatem, nec invicem pu„ gnant; nam alterum ad jus pertinet, „ alterum ad perfectionis regulas. Qui „ jure agit impune agit, sed nihil mere„ tur; ex perfectione autem felicitatis ex„ spectatio oritur. *Conf. supr.* §. 6. *num.* 8. ¶ Non sustulit legem naturalem, quæ Decalogo continetur, Servaror, sed authoritate sua confirmavit, egitque legislatorem, & doctorem, ut supradictum est. Virtutes ab ipso præceptæ jura sunt Deo debita, quæ tum naturali, tum positiva lege sancita sunt; ipsa quippe lex naturalis, renovata per Mosem in tabulis præcipit non solum externam Justitiam, verum etiam bonam voluntatem, & ipsius justitiæ dilectionem. Neque porro adimpleretur mandatum dilectionis, si quæ nobis fieri vellemus, proximo nostro, quem sicut nos ipsos diligere tenemur, haud tribuamus. Injuriæ parcere, mansuetudinem præbere, liberalitatem exercere, & quæ sunt alia, præcepta sunt, & jura quæ Deo debemus, & quæ necessitatem imponunt, adeo ut transgressoribus pœna æterna parata sit. Impune omitterentur si essent consilia, quippe quæ dant solum optionem. Vide præterea *infra*.

Si Christo id propositum fuisset, omnia judicia capitalia tollere) „ Servator hoc jus „ magistraribus Judæorum lege Mosis quæ„ situm tollere nec voluit, nec potuit.

Factum id fuisse verbis quam maxime expressis) „ Auctor usus est hoc argumen„ to §. *præc. n.* 6.

Eo magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat) „ Imo nec ipsi Christiani ali„ ter cogitare potuerunt: Respublica Ju„ dæorum, ac lex Mosis subsistebat, Ser„ vator privatam agebat vitam; ipse offi„ cium judicis sibi oblatum respuebat, si„ mulque declarabat, regnum suum non „ esse temporale. *Vid.* §. *præced. num.* 7. ¶ Ideo posuit leges de vita æterna acquirenda, cuius gratia homo conditus, atque creatus est: quorum legum transgressores condigna pœna expectat.

Oculum pro oculo, dentem pro dente) 3. „ Quo sensu in veteribus dictum sit, ex„ plicabitur infra *L.* 2. *c.* 20. Interim *vi*„ *de Disp. B. Par. de SS. jure talionis*. „ §. 35.

Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso) „ Servator non improbat legem Mosis, ne„ dum eam tollit, nec tollere potuit: sed „ laudabilius esse, ait, injurias remittere, „ & patientiæ exemplum prodere: Adeo„ que hæc referri debent ad ea, quæ in„ justa non sunt, sed quæ oppositis me„ liora. *Vid. Grot.* l. 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 3. ¶ Lege Moysis nunquam permissum fuit vindictam agere; immo ipsa erat contra expressum Decretum legis. *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*. Lev. 19. v. 18. Et Exod 23. v. 4. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*.

Sed cædenti te in dexteram maxillam alteram quoque obverte] Hæc verba comparate sunt intelligenda, ut potius perferenda sit alapa, quin & altera maxilla obvertenda, quam vindicta sumenda. Res ita se habet: Christus ponit doctrinam virtutum in excellentissimo gradu, fines vero non præscribit, utpote qui ex natura virtutum ultro sequuntur: Si ergo per talem patientiam augeretur malitia lædentis, vel alii ex unius impietate exemplum sumturi essent, patientia non foret perfectio, sed imperfectio. Memmius populum Romanum monet, *ne ignoscendo malis bonos perditum eant*, *Sallust. Jugurth. cap.* 31. & mox ait: *bonus tantummodo segnior fit, si negligas, & malus improbior*, ¶ At de potestate publica intelligenda sunt verba Memmii, cui solum competit jus in improbos procedendi, non de privata. Irasci in fratrem repugnat legi naturali; ira enim est appetitus vindictæ, vel voluntas lædendi eum, qui prior læsit, atque reddendi malum pro malo; male autem velle, & male facere lex naturalis ex æquo prohibet: *læsi vicem referre prohibemur*, inquit Tertullianus Apol. 7., *ne de facto pares simus*. Deinde quilibet lege naturali tenetur diligere proximum sicut se ipsum; est enim membrum huma-

humanæ societatis, & quod majus est membrum corporis Christi, in quo omnes unum sumus. Unde non tantum venia danda offensori est, verum etiam salutaria adhibenda remedia, quibus a lethali malitiæ morbo, quo laborat, tanquam membrum ejusdem nostri corporis, liber reddatur. Unde *si quis te percusserit &c.* ordo charitatis postulat, ut salutem temporalem posthabeamus æternæ proximi saluti, si in extremo damnationis periculo versetur, & jam percussi a phronetico, præbeamus nos ad plura perpetienda, si necesse sit, ne det se præcipitem. Dico *si necesse sit*, quia ut notat S. Augustinus, *lib. 1. de Serm. Domini in monte c. 36.*, præceptum illud & alia similia, magis ad præparationem cordis, quam ad ostensionem operis accipienda sunt, ita ut semper parati simus & dexteram præbere, & pallium dimittere, ubi necessitas charitatis exegerit; nam *ipse Dominus*, inquit S. Doctor, *qui utique præcepta quæ docuit, primus implevit, percutienti se in maxillam ministro sacerdoti non præbuit alteram..... non tamen ideo paratus corde non fuit, non solum in alteram maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi*. Hanc animi præparationem erga proximum expressius commendat Joan. 15. *Hoc est præceptum meum*, inquit, *ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Non ait, sicut Scribæ, & Pharisæi hactenus interpretati sunt, nec sicut homines carnales se diligunt; quia male se diligunt a summo bono aversi; sed sicut *dilexi vos*, non tam novi mandari formam præscribens, quam vetus a natura inditum, & inordinatis affectibus obscuratum restituens.

Certum igitur est, Servatorem hic nihil aliud agere, quam ut virtutem patientiæ commendet. Unde ex Hebræorum dicendi more, *maxillam obvertere*, nihil aliud significat, quam patienter ferre. *vid. Grot. in not. ad n.* 8.

Hinc enim inferunt quidam) „ Scil. Ana- „ baptistæ, & jam olim Esseni.

Sive publice) „ I. e. per magistratum, „ vel per arma.

Sive privatim) „ I. e. jure necessariæ „ defensionis.

Neque enim magistratus hic alloquitur Christus) „ Adeoque magistratibus nihil præ- „ scribit, sed iis qui læduntur: hinc de „ vindicta publica intelligi Servatoris effa- „ tum non potest.

Nec de quavis agit injuria, sed de tali, qualis est alapa) „ Imo Servator de qua- „ vis injuria agit. Sane sive in magna, „ sive in leviori injuria, perfectius est igno- „ scere lædentibus, & Deo vindictam com- „ mittere.

Sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem) „ Imo ratio utrobique „ eadem est.

Qui velit tecum litigare ut tunicam accipiat, dimitte illi etiam pallium) Hic Servator inculcat alteram virtutem, nimirum 4 mansuetudinem. Legibus enim statutum erat, unicuique jus esse rem suam via juris repetendi; sane nulla injuria fit ei, qui rem alienam tenet, si eam restituere cogitur. At magis perfecte, ait, agere eum, qui amore pacis juri suo non tantum renunciat, sed & beneficium addit, pallium concedendo; atque hoc ultimum non præcipit, non jubet, sed commendat Servator. Eandem quoque distinctionem invenire licet in jure civili, nam ibi quoque pro regula statuitur, neminem debere jus suum indefensum relinquere *l. 40. pr. ff. pet. hered.* & tamen in *l. 4. ff. de alien. jud. mut. caus.* Ulpianus ait, *verecunda cogitatio ejus, qui lites execratur*, (qui scil. omittit possessionem, & tanti habet re carere, ne propter eam sæpius litigaret) *non est vituperanda*.

Sed hic quoque repetendum est, Servatorem non loqui de qualibet remissione juris sui, quæ aliquando in vitium degenerat. Servator ponit regulam virtutum, sed uti dictum est terminos non præscribit, adeoque intra terminos saltem perfectionis mansuetudinem commendat; non ergo si imperfectio, vel scandalum publicum inde oriturum esset, si v. g. ipsi, vel nostri re illa indigeremus, vel si alii inde exemplum sumturi essent. Quando vero addit Servator, præterea pallium quoque dandum esse, figurata, & comparata est hæc locutio, scil. pallium potius dandum, quam actione instituta runicam vindicare. ¶ Vide quod supra adnotatum fuit.

Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet) „ Sed & alibi ait, gentilem quo- „ que magistratum a Deo constiturum es- „ se. *Rom.* 13. Paulus coram magistratu „ gentili causam suam egit, *Act. XXIV.* „ quin ipse ad Cæsaris tribunal provoca- „ vit. *Act. c. XXV. v. 20. & 21. c. XXVI.* „ *v. fin.* Sed & Christianos primæ ecclesiæ „ con-

„ contra vim illatam magistratus auxilium „ implorasse, patet ex Augustini *ep.* 164. „ *Nostri adversus illicitas & privatas vestrorum violentias a potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequantur, sed qua se defendant*. ¶ Lites adhibendæ sunt ut remedium aliquando necessarium contra injustitiam debitoris, aut iniqui aggressoris. Quia Lex Evangelica non absolute vetat provocare judicem, sed in iis dumtaxat casibus, in quibus lex naturalis idipsum prohibet.

Sed vetat Christianos in prophanis auditoriis inter se litigare) „ Imo nec id vetat; Christus enim non vetat, sed tanquam virtutum, & perfectionum Doctor „ saltem commendat, & monet, ne inter „ Christianos id fiat. Cæterum ipsos Christianos quoque in profanis auditoriis coram gentili magistratu litigasse, observavit. *Osiander. h.*

Qui adducit negotia Israelitica ad extraneos, polluit nomen Dei) „ Servator non „ respicit ad exemplum Judæorum; sed laudabilius esse, ait, plane non litigare, „ sive in Christianorum, sive in extraneorum auditoriis.

Ad exercendam patientiam nostram) „ Adducit ergo homines ad perfectionem, non „ per modum legis, nedum novæ, sed per „ modum commendationis; uti præcedentes Doctores & Prophetæ fecerunt, salva cætcrum lege. ¶ Vide quod supra adnotatum fuit.

De rebus, quæ facile sunt recuperabiles) „ Imo ratio Servatoris generalis est, & ad „ res quoque pretiosiores pertinet; perfectius enim est non litigare de qualicunque re.

Sed quamvis optimo jure nitamur omitti juris persecutionem) „ Modo potentia illa non degeneret in vitium: atque hinc „ videmus, Paulum jussu Ananiæ colapho „ percussum, objurgasse jubentem, eique „ maledixisse: *Actor. XLIII. pr. seq.* quia „ causam Dei defendebat in concilio, quam „ deserere sine vitio non potuit. ¶ Non injuriam colaphi ultus est Paulus maledictione; sed injuriam Deo illatam. Injuriæ in nos illatæ magnanimiter sustinendæ sunt, sed injurias Dei sustinere nimis impium est.

Apollonius Thyanæus) „ Cujus vitam „ scripsit Philostratus. Fabulam hanc temporibus Claudii subornatam fuisse ad di„ minuendam fidem miraculorum Christi, „ ajunt.

De pecuniola litigare) „ Epicharmi dictum est apud *Ælianum* 2. *Var.* 34. *Optimi viri, qui mutuo contenditis, & litigatis de paucis diebus*; & *Cicero* 2. *off.* 18. „ ait: *multa multis de jure suo cedenda; a litibus vero quantum liceat, & nescio an paulo plus etiam quam liceat, abhorrendum*; „ vid. *Tesm. h.* Idem quoque in bello observandum monent omnes, ne ob rem „ minimam bellum suscipiatur. *Vid. L.* 2. „ §. 5. 6. Georgii Pachymerii dictum est, „ *injustum, atque absurdum esse, tot ac tantos populos ob res minutas dissidere*.

Hoc Christus imperat) „ Imo Christus non „ imperat, sed hortatur saltem, commendat, &c. ¶ Vide supra.

Ex rebus honestissimis, & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam) „ Verum est, dogmata Servatoris ex rebus „ honestissimis desumta esse, quia officium „ ejus in docendo, & prædicando regulas „ perfectionis consistit. Cæterum Auctor „ passim repetit, quod hic ait, præcepta „ Servatoris ex eis, quæ honesta sunt, „ non præcepta, desumta esse. *Vid. Diss. Proœm. II.* §. 44. *n.* 2. ¶ A Concilio Tridentino anathemate percussus fuit, qui Jesum Christum non dixerit fuisse Legislatorem, & nihil præceptum esse in Evangelio. Sess. 6. can. 16. & can. 20. & 21.

At non bene recte colligas, etiam parenti, etiam tutori nefas fore &c.) „ Adeo igitur „ actio, & juris amissi vindicatio non est „ illicita, ut potius tutor teneatur vindicare, & vitium esset, si omitteret.

Aliud enim est tunica, & pallium; aliud totum illud unde vivitur) „ Cum enim „ priores res facile sunt recuperabiles, posterius autem difficilius, atque ideo ejus „ persecutionem concedi debere, ait. Nos „ utrobique eandem rationem esse putamus: quo pretiosior enim est res, eo „ major est perfectio. ¶ Vide adnotationem supra ad n. 3.

Det operam ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit) Consilii hoc est, & „ laudabiliter agit qui transigit: quod etiam in bellis commendat Auctor *L.* 2. „ *c.* 23. §. 8.

Non consistere in puncto, sed habere suam quandam latitudinem) De latitudine morali agetur *L. II. c.* 1. §. 5. *Conf. supra* „ *L.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 3.

Qui

5 *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*) „ Hæc tertia virtus est, cha„ ritas scil. seu officiositas: ex ratione ju„ ris enim quilibet jus in suas saltem actio„ nes habet, non in actiones alterius: „ adeoque injuria agit, qui me invitum „ angariat, i. e. cogit ad milliare unum, „ indeque actione intentata repelli potest. „ At virtutum Doctor, Christus generosius „ esse, ait, potius ultra id, quod alter „ exigit, facere, indeque duo potius mil„ liaria cum eo abire, quam injuriam vin„ dicare. Modo hæc charitas non deflectat „ in vitium, sed maneat intra fines perfe„ ctionis, quos jam notavimus. ¶ Vide quod supra adnotatum fuit de injuriis.

Non dixit Dominus de centum milliaribus) „ Tunc enim negotia propria negligere„ mus, vel nebulonis malitiæ indulgeremus, „ quo casu charitas in vitium degeneraret.

In his, quæ nobis non multum sunt incommodatura) „ Imo majoris generositatis est, „ ea quoque agere, quæ nobis incommoda „ procurant.

Ut & patientia, & benignitas nostra innotescat) „ At hæc patientia, & benigni„ tas magis innotescit in his, quæ nobis „ multum sunt incommodatura.

6 *Petenti abs te dato, & volentem a te mutuo sumere ne rejice*) Hæc est quarta virtus, quam Servator commendat, scil. liberalitas. Ex regulis juris constat, mihi soli jus in res meas competere, non alii; adeoque nemo eleemosynas a me exigere potest, neque mutuum invitus dare cogor. *L.* 11. *ff. R. I.* Servator autem ex perfectionis regulis docet, generosum esse de suo aliis benefacere; indeque maxime commendat liberalitatem, & præmia promittit ejusmodi actibus virtuosis destinata, adeoque non ex necessitate legis, sed ex virtutum regula hæc facimus. Ubi tamen itidem notandum, ita liberalitatem exercendam esse, ne in vitium degeneret, uti si in indignum beneficia conferuntur. ¶ Jure naturali tenemur subsidia necessaria conferre proximo indigenti; etiamsi inimicus sit, & dictis, vel factis nos læserit. Quare contra legem naturalem & Evangelicam peccarent qui, cum possint, aliis benefacere, & indigentibus subvenire omittunt.

Si in infinitum hoc producas, nihil durius] „ Imo in infinitum hoc produci potest, „ modo intra fines perfectionis maneat, „ nec in vitium degeneret.

Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior) „ Non quia multum dat, sed „ quia tunc desinit esse virtus, ubi fami„ lia damnum inde sentit.

Non, inquit, ut aliis sit laxamentum, vobis res angustæ] „ Nam tunc esset vitium, „ & imperfectio.

In re non dissimili] „ Omnes gentiles „ liberalitatem non aliter pro virtute ha„ bent, quam si quis ita erogat ne ipse „ egeat. *Vid. Sen.* 1. *benef.* 15. *Cic.* 2. *off.* „ 15. & 18. *Sadi Rosar. Pers. c.* 1. *p.* 99. „ *vid. Test. b.*

Similem æquitatem adhibeamus interpretando precepto] „ Scil. ut petenti demus, sed „ non in infinitum, & ne ipsi egeamus. „ In genere dicendum, petenti dandum „ intra fines perfectionis.

Lex Hebræa sicuti divortii libertatem in- 7
dulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret] „ Imo hæc non est ratio legis. „ Nam divortia ipso jure naturæ licita „ sunt, quatenus vel fiunt communi con„ sensu, vel ex justa causa. At quia di„ vortia plerumque vel ex lubricitate, vel „ ex alio vitio contingere solent, merito „ improbantur a Servatore, non tamquam „ juri, sed tamquam virtuti contraria: „ de quo plenius infra *L.* 2. *c.*5. §. 9. *n.* 2. „ *seq.* ¶ Divortia nisi justa adsit causa, qualem *in Matth. V. v.* 32. *XIX.* 9. *Cor. VII.* 15. habemus, fieri nequeunt. Fini enim matrimonii omnino adversatur divortiorum licentia, qualis apud plerasque gentes olim invaluerat, neque eam patitur ob qualemcunque causam recta ratio. Cui licentiæ occurrens Servator, mœchari ait, quicunque excepta fornicationis causa, uxore dimissa aliam duxerit; & mæchari quoque, qui duxerit dimissam.

Ita etiam privatæ ultioni] „ Quam Au„ ctor jure naturæ licitam, Caini exemplo „ restrictam, mox iterum permissam, & „ lege tandem Noæ data reiteratam, at „ institutis postea judiciis in magistratum „ translatam esse, ait. *Vid. supra* §. 5. „ *per tot.* ¶ Vide quod supra adnotatum fuit; ad n. 3.

Ad quam gens illa valde prona erat] *Vide Fleury des mœurs des Israelites.*

Non manu sua], Quod tamen naturæ jure „ unicuique privato licere, Auctor statuit. „ *d.* §. 5.

Sed apud judicem) „ In quem privatos jus „ suum puniendi transtulisse, ait. *V. Prol.* §. 41.

Exigere talionem) „ I. e. exigere ut alter tantundem mali patiatur. *Vid. l.* 2. „ *c.* 20

Si membrum rupit, talio esto) „ Omnibus fere gentibus, etiam barbaris, hæc „ talionis lex cognita est. De cujus vero „ sensu agemus *L.* 2. *c.* 20. ¶ Apud Judæos quoque fuit lex talionis, *oculum pro oculo, dentem pro dente*, quæ est primus justitiæ gradus, & pacis inchoatio, scilicet ut injuria accepta damnum non transeat. Verum observandum est, quod Judæi erant tanquam pueri, quibus rudior disciplina erat accommodata, nec spiritualia capere poterant, atque ideo neque intelligebant, *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*, Lev. 19. v. 18. & *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*, Exod. 23. v. 4. neque inimicum pro proximo habendum censebant, idcirco a benevolentia excludendum. Quocirca Moyses legem naturalem ipsis exposuit præsertim in ordine ad actus exteriores, quippe qui sensibus percipiantur.

Majoris patientiæ magister) „ Qui proin„ de perfectionis regulas docet, non leges „ statuit. ¶ Sed & Doctor, & Legislator.

Injurias quasdam ne arceri quidem vult aut vi, aut judicio) „ Imo non prohibet „ id fieri; neque enim leges Servator sta„ tuit, sed hortatur, suadet, commendat, „ ne injuriam quis vindicet. ¶ Sed præcipit ne quis injuriam vindicet.

At quales injurias? tolerabiles scil.) „ Imo „ in genere de omnibus injuriis id asserit „ Servator, etiam de gravioribus: quia „ eadem utrobique est ratio, & generosi „ animi est contemnere quaslibet injurias, „ modo non in vitium degeneret patien„ tia.

Sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit] „ Imo in infinitum patientia „ Deo grata est, at intra fines perfectionis.

Ideo exemplum posuit in alapa) „ At ea„ dem hic ratio, quæ in atrocioribus in„ juriis obtinet; Imo major est perfectio„ nis gradus ignoscere ei, qui membrum „ mutilavit, quam qui alapam dedit. Id„ que Gentiles quoque agnoverunt, & „ magnas injurias remittere inter virtu„ tum dogmata posuerunt. *Vid. Sallust.* „ *Cat.* 9. *Sen.* 1. *de Clem. c.* 5. & *c.* 20. „ *Gell. N. A. c.* 7. §. 3. *Ælianus II. Var.* „ 15. *aliique apud Tesm. h.*

Qui nos nihilo deteriores facit) „ At jus „ nobis quæsitum, perinde ac in atrocio„ ribus criminibus aufert. ¶ Vide supra ad n. 3.

Injuriam a contumelia) „ Imo in sensu „ juris injuria, & contumelia sunt synoni„ ma: *pr. Inst. de injur.* ubi injuria in „ specie definitur, quæ in alterius contu„ meliam committitur, a contemnendo. „ *dict. pr.*

Quam exequi possumus) „ *Vid. Gron. h.* „ *Add. Suet. in Jul. Cæs. c.* 67. *in Vespas.* „ *c.* 14. *Sen. de ira L.* 1. *c.* 12.

Affectum esse, ait, quem humilitas animi moveat) „ Contumelia est omne id, quo „ aliquis fit contemtior, & hæc in specie „ injuria dicitur. *L.* 2. *pr. de obs. par.* „ *præst. Vid. jus meum controv. p.* 2. *tit.* 47. „ *qu.* 1.

Contrahentis se] „ I. e. turbantis se.

In tali ergo circumstantia) „ Scil. in in- 8 „ juriis tolerabilibus.

Patientiam Christus præcipit) „ 1. Verum „ non est, Christum præcipere patientiam „ per modum legis. 2. Verum non est, „ Christum saltem commendare patientiam „ in injuriis tolerabilibus: major enim perfe„ ctio est in tolerantia atrocium injuria„ rum, modo is, qui patitur, fines virtu„ tis non excedat. ¶ Vide supra.

Veterem ferendo injuriam invitas novam] „ Tritum hoc appellat Auctor, quia pas„ sim apud Scriptores occurrit. *Vid. Gell.* „ *N. A. l.* 17. *c.* 14. *Cic.* 1. *off. II. Thuan.* „ *L.* 42. *pr. Add. Tesm. h.* & *Auctor. infra* „ *L.* 2. *c.* 20. §. 8.

Potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem] „ Hoc „ verum est, & perfectioni conveniens, „ modo non indulgeatur nebulonis malitiæ, „ & is ad aliis male faciendum invitetur. „ Hoc enim casu patientia degeneraret in „ vitium.

Quia scil. nihil inde ad nos mali pervenit) „ Imo etsi malum inde ad nos perveniat: „ quia tum eo major est perfectio atrocio„ rem remittere injuriam, modo infra fi„ nes virtutis patientia maneat.

Nisi quod in stulta persuasione situm sit] „ Uti si quis accepta alapa eum, qui im„ pegit, occidat ad honorem recuperan„ dum; perversa enim ejusmodi judicia „ nec rem, nec rei æstimationem immu„ tare, ait *Grot. l.* 2. *c.* 1. §. 10. *n.* 2. ubi „ opinionem hanc examinabimus.

Ma-

Maxillam obvertere, in Hebraismo est patienter ferre) „ Ut proinde sensus essari „ Servatoris sit, non saltem primam, sed „ & reiteratam injuriam patienter ferendam esse; sed intra fines perfectionis.

9 *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*] Equidem hoc ultimum non additur *Lev. XVIII.* 18. Sed Judæi id supplebant ex præcepto divino speciali, quod septem damnatos populos odio haberi jubet. Hoc præceptum Judæi nimium extendebant, & cum saltem fœdus, & amicitiam contrahi prohibuerit Deus, ipsi personas intrinsece prosequebantur odio. Merito igitur hoc improbat virtutum doctor, & officia humanitatis non esse deneganda personis damnatorum, ait. Neque enim populi illi injuriam fecere Israelitis, neque hi suam causam agebant, sed causam Dei, adeoque personas diligere, iisque bene cupere potuerunt. Sed & porro Judæi a contrario ex illa lege *Lev XVIII.* ita argumentabantur: Si diligere debemus amicos, sequitur odio habendos inimicos: hoc recte improbat Servator, non quod contra leges, adeoque injuria, agerent odio habendo inimicos, sed quia id pugnat cum perfectione, cujus regulas inculcat Servator. ¶ *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos:* Joan. 15. & alibi *diligite inimicos vestros*. Non est hoc consilium, sed præceptum: imponit enim necessitatem. Neque jure permissa erat Hebræis vindicta, immo erat contra expressum decretum legis, quod cum male interpretati sint, aiebant inimicum pro proximo minime habendum esse.

Ego vero dico vobis) „ Adeoque ex ratione legis in une odisse inimicum licebat, neque enim lex de puritate intrinseca animi sollicita esse solet. Huic licentiæ juris Servator opponit virtutis regulas, quæ odium illud, utpote perfectioni contrarium, improbant, idque merito. At dein docuere Hebræorum Doctores veteres, dilectionem enim inimici etiam in veteri fœdere præceptam fuisse, Gronovius probat ex *Exod.* 23. *V.* 4. 5. *Prov* 25. *v.* 22. ejusque rei exemplum in Elisæo affert. *Vid.* 2. *Reg.* 6. 22.

Neque hoc dogma de diligendo inimico „ incognitum gentilium philosophis fuit, „ qui æque subditis perfectionis præcepta „ inculcabant. Hi quoque docebant, mul„ to latius patere officiorum, quam juris „ regulas. Hi quoque legem, quæ odisse „ lædentes permittit, non sequendam esse „ monebant, sed laudabilius, & generosius esse, dicebant, inimicis benefacere. „ *Senec. L.* 4. *benef. c.* ait: *Si Deos imitaris da ingratis beneficia; nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria*, „ quæ ipsa quoque ratio Servatoris est. „ *Matth. V. Vid. Aug. ep.* 54. Pythagoras, „ Cleobulus, Ariston, Chion, Marcus Antoninus &c. maximum vindictæ genus esse tradunt, inimicos sibi amicos reddere: Verba eorum vide in tractatu Anonymi, *Histoire de la philosophie payenne p.* 2. *f.* 871. *seq.* Apuleius *florida p* 779. „ ait, *Philosophia me docuit, non tantum beneficia amare, sed etiam maleficium, magisque judicio impertire, quam commodo.* Confucius suam sententiam esse, ait, *eo quod rectum, justumque est, compensato injurias, & odia benefactis. Confuc. scient. Sinic. L.* 3. *p.* 106. & alibi: *Beneficiis compensare odia; hoc enim vero est peramplі pectoris virtus, & pietas.* ¶ Immo & recta ratio præscribit, lexque naturalis; *Vide supra num.* 3. atque ideo iidem Gentiles veritatem de remittenda injuria agnoscebant, quia per rectam rationem lex hæc omnibus hominibus lata est.

Pugnare tum judicia capitalia, tum bella) „ Quia non videmur diligere eos, quos „ morte afficimus.

Sed facile id refellitur) „ Auctor ut hoc „ evitet argumentum; *diligere proximum jubet Servator, ergo nec bella, nec judicia capitalia in proximum exercere licet:* respondet 1. legem loqui de proximo Hebræo, & tamen eandem legem judicia capitalia, & bella statuisse ac permisisse. „ *n.* 9. 2. Etsi Evangelii lege vox *proximi* „ ad omnes extensa sit, eo tamen non „ impediri, quo minus nunc in omnes homines liceat, quod antea licuit in Judæos *n* 10. Etsi quoque major gradus „ dilectionis in Evangelio præcipiatur, tamen id intelligendum esse, nisi major „ ac justior dilectio intercedat, uti si nocentem punio ut innocentem salvum faciam *d. n* 10 4. Juberi nos diligere inimicum Dei exemplo, at Deum malos „ punire. Neque 5 id pugnare cum lenitate Dei, Servatoris, & Apostolorum, „ quia hæc justitiam non excludit. *n.* 11. „ At dubium his rationibus non eximitur. „ Vera responsio est, Servatorem velle ut

 per-

,, personam proximi, etiam nocentis, di-
,, ligamus, non causam, nec crimina ejus.
,, Commendat Christus, ut jus nostrum re-
,, mittamus, nec læsi vindictam quæra-
,, mus, non autem vult impune scelera
,, committi. Sane magistratus dum crimi-
,, na punit, non suum jus vindicat, non
,, suam injuriam ulciscitur, sed causam Dei
,, agit, legum violatarum pœnam poscit
,, vice Dei, cujus auctoritate leges divinas
,, exequitur. Tantum igitur abest, ut pos-
,, sit magistratus remittere talem injuriam,
,, ut potius teneatur causam Dei vindica-
,, re, etsi perditissime diligat nocentem.
,, Equidem ex his satis patet, magistra-
,, tum non peccare contra leges dilectionis
,, puniendo crimina, i. e. exequendo jura
,, divina: at privatus omnino contra re-
,, gulas dilectionis, contumeliam sibi illa-
,, tam vindicando, agere videtur; adeo-
,, que hactenus quidem merito improbat
,, Servator hanc impotentiam animi, ut-
,, pote perfectioni [non legi] contrariam,
,, sed ex eo non infertur, judicia capitalia,
,, vel bella esse illicita. ¶ Inimicum odio
habere legi contrarium est, & ut sæpe su-
pradictum est Servator legislatorem egit,
& doctorem

Hebræum scil.) ,, Ita explicavit hoc ef-
,, fatum *sup.* §. 6. *n.* 3. Equidem proximi
,, nomen satis late alias patet, & pro to-
,, to humano genere sumi solet. *Vid. prol.*
,, §. 14. *& sup.* §. 6. *n.* 3. Sed hic de pro-
,, ximo Hebræo intelligi debet.

Comma 17. collatum cum commate 18.)
,, Qui enim priori commate proximus, &
,, frater appellantur, in posteriori vocan-
,, tur cives, *non memineris injuriæ civium*
,, *tuorum. Vid. Grot. h.*

*At non eo minus imperatum erat magistra-
tibus occidere homicidas*) ,, Adeoque præ-
,, ceptum de diligendo Hebræo, non pu-
,, gnat cum præcepto de tollendis homici-
,, dis &c.

*Non eo minus tribus undecim ob delictum
,, atrox justo bello persecutæ sunt &c.*) ,, E-
,, quidem verum est, non pugnare dile-
,, ctionem proximi cum jure belli geren-
,, di; sed eo scrupulus non eximitur, quod
,, odium Judæis quasi injunctum fuerit.
,, Nos diximus, id ex perversa interpreta-
,, tione præcepti de exstirpandis gentibus
,, damnatis ortum esse; quarum causam
,, damnabat Deus, non vero officia huma-
,, nitatis singulis denegare jubet.

Non eo minus recte) ,, I. e. non obstan-
,, te præcepto de diligendo proximo.

Sit ergo nunc porrecta latius proximi signi- 10
ficatio ad homines quosvis) ,, Adeoque & ad
,, gentiles; ita ut nunc omnes homines æ-
,, qualiter diligi debeant.

Licebit tamen) ,, Non obstante illa ex-
,, tensione vocis *proximi*.

In omnes) ,, Sc. homines in communem
,, gratiam receptos.

Quod tunc in Israelitas licuit) ,, I. e. son-
,, tes punire, & injuriam armis repellere.

Qui diligi æque tunc jubebantur) ,, Cum
,, supplicia licite exercerent, & bella jure
,, gererent.

Ut nunc quivis homines) ,, Certissimo
,, indicio, supplicia, & bella non pugnare
,, cum præcepto dilectionis.

*Quod si etiam velis, in lege Evangelica
majorem dilectionis gradum imperari, conce-
datur & hoc*) ,, Non dari legem Evange-
,, licam, neque ea aliquid imperari, sæ-
,, pius dictum est. Sed & id negavimus,
,, dilectionem in novo fœdere majori gra-
,, du imperati; dilectio etiam in veteri
,, testamento a Prophetis perfectissimo mo-
,, do commendabatur. ¶ Contra Lutheri
& Calvini doctrinam, quod Evangelium
non sit Lex præceptiva, & Christus cen-
seri non debeat Legislator, anathema pro-
nunciavit Sacrosanctum Concilium Triden-
tinum, cujus supra mentio facta fuit.

Sed magis patrem quam extraneum:) ,, Ita
,, uxorem præferendam patentibus, Serva-
,, tor docet. *Luc.* 19. *v.* 5. Religionis so-
,, cios extraneis præfert Paulus *Gal. VI*,
,, 10. Patriæ potius, quam liberis consu-
,, lendum, ait Justinus *lib. II. c* 5. & ma-
,, gis quoque quam amicis *Sophocl. in An-
,, tig. v.* 187. *Ad l. Vopisc. c.* 6. *Tac. Ann.*
,, *I.* 42. *Cic.* 1. *off.* 17. *Gell.* 5. 13. *apud*
,, *Tesm. h.*

Bono nocentis) ,, At dictum jam est,
,, Servatorem non velle ut causam, ut
,, crimen inimici diligamus, neque ut cau-
,, sam Dei & reipublicæ deseramus, sed
,, ut injuriam nobis illatam remittamus.

Ordinatæ dilectionis lege] ,, I. e. posita
,, quoque lege dilectionis rite ordinatæ.

*Ex dilectione autem innocentium nata sunt
& judicia capitalia, & pia bella*) ,, Quia
,, ideo pœnas nocentibus infligi existimat,
,, ut tuti sint innocentes: At hic finis est
,, mere civilis; vera & unica pœnarum ta-
,, tio naturalis est reparatio injuriæ, quæ
,, sit

„ fit infligendo reo tantundem mali, quan-
„ tum fecit.

Quæ extat proverb. XXIV.) „ Verba hæc
„ funt: *Eripe raptos ad mortem; nam a de-*
„ *clinantibus ad necem an cobiberes te?* Ve-
„ rum non loquitur de magiftratu punien-
„ te, aut bellum gerente: nec criminis
„ reos morti eripiendos tradit, fed eos,
„ qui injuria a privatis violantur. *Vid.*
„ *Pf.* 82. *v.* 4. Ipfe enim commate præc.
„ 6. bella probat, & commate 21. horta-
„ tur, ut metuant regem, nec fe jungant
„ rebellibus.

Nifi major, ac juftior dilectio impediat)
„ Imo puniri debent crimina a magiftra-
„ tu, etfi magis diligat nocentem, quam
„ innocentem. Veram rationem jam allе-
„ gavi, fcil quia de jure Dei agitur, cu-
„ jus magiftratus faltem executor eft, qui
„ proinde injuriam Deo illatam vindicare
„ tenetur.

Quod inimicos diligere jubemur Dei exem-
plo) „ Nam unica, & fola virtutum ratio
„ confiftit in imitatione perfectionum Crea-
„ toris. *Vid. Diff. proœm. II.* §. 30. *fe-*
„ *quenti.*

Et in hac vita pœnas fumit, & olim fu-
met graviffimas] „ Adeoque dilectio non
„ pugnat cum pœnis.

Quæ de lenitate Chriftianis præcepta ad
hanc rem afferri folent) „ Vera refponfio eft,
„ præcepta hæc effe virtutis, quæ non im-
„ pediunt quo minus quis lenitatem illam
„ negligere, & jus fuum vindicare poffit:
„ neque tunc injuriam alteri facit, fed
„ præmium perdit virtuti deftinatum: quod
„ de privatis extra dubium eft. Intuitu
„ magiftratus autem lenitas præfcripta adeo
„ non impedit pœnas, ut nec remittere
„ illas magiftratus poffit; quia non ejus
„ jus, nec ejus caufa eft, fed Dei, unde
„ minifter iræ divinæ vocatur. *Rom XIII.*
„ 4. Nifi fint tales pœnæ, quæ ex arbi-
„ trio magiftratus dependent; in his enim
„ lenitas maxime commendanda eft magi-
„ ftratui, non quafi jure pœnam ftatutam
„ infligere non poffit; (reus enim, qui
„ fciens legem, utut duriorem, transgre-
„ ditur, queri de injuria non poteft,) fed
„ quia perfectionis eft indulgere hominum
„ imbecillitati.

Et hujus iræ minifter) „ Magiftratus non
„ fuam injuriam vindicat, fed injuriam Deo
„ illatam, adeoque is inftrumentum eft, per
„ quod Deus jura fua exequitur.

Mofes ab eximia lenitate prædicatur [Nam
„ eum nulla crudelitate, fed magna dile-
„ ctione feciffe quod fecit, [feriendo fcil.
„ gladio idololatras] quis non in verbis ejus
„ agnofcat, orantis pro peccatis eorum, &
„ dicentis, fi dimittis illis peccatum, dimit-
„ te; fi autem non, dele me de libro tuo.
„ Quæ funt verba Auguft. *in cauf.* 23. *q.* 4. *c.* 44.

Chriftus eft, qui Judæos inobedientes fup-
pliciis affecit graviffimis) „ Imo Chriftus
„ nunquam fuppliciis affecit Judæos: offi-
„ cium Servatoris fuit virtutes docere,
„ non jura ftatuere, nedum judicem age-
„ re. Equidem in parabolis, de quibus a-
„ gunt loca Auctoris, occiduntur, & pe-
„ reunt nocentes: fed parabolæ illæ de fu-
„ tura vita intelligendæ funt, ubi pœnas,
„ & præmia pro meritis diftributurus eft,
„ quæ vero ad judicia capitalia plane non
„ pertinent. ¶ Vide fupra.

Et impios in die judicii pro meritis eft
damnaturus) „ Has folas pœnas a Servato-
„ re dictari, non temporales, diximus.

Poteftate fibi divinitus data ufi funt ad
pœnam facinoroforum) „ Cum ipfe Serva-
„ tor facinorofis pœnam non pofuerit, ne-
„ dum de Apoftolis id dici poterit, qui
„ enim homines privati jus pœnas inte-
„ rendi fibi arrogare potuiffent? Adeoque
„ quando quærit ex Corinthiis, an in vir-
„ ga, an in charitate ad eos venire debeat,
„ per virgam non intelligit gladium, &
„ fupplicia, fed increpationes, 1. *Cor. IV.*
„ *v. fin.* ita tradere aliquem Satanæ in in-
„ teritum carnis, nihil aliud eft, quam
„ denunciare magiftratui, ut crimen punia-
„ tur. 1. *Cor. V. v.* 5. vel excludere a
„ communione. *I. Timoth. I. v.* 10.

Nemini malum pro malo reddite) „ Ad
„ hoc dubium refpondet Auctor, 1. Deum
„ in veteri teftamento eadem dixiffe, &
„ tamen id non impediviffe, quo minus
„ judicia capitalia exercerentur. 2. Paulum
„ ipfum vindictam, & ultionem boni pu-
„ blici caufa approbaffe. Sed ita regerit,
„ non folvit. Dic: hanc ultionem non ho-
„ minis effe, fed Dei: privata ergo ultio
„ omnino improbatur, utpote perfectioni,
„ & virtuti contraria, fed non ea, quæ
„ jure Dei a magiftratu exercetur: hæc
„ enim abfque imperfectionis nota omitti
„ non poteft. ¶ Immo ultio privata ut
contraria legi.

Procurate honefta in omnium confpectu) „
„ Hæ proinde regulæ virtutis funt; quas com-
„ men-

„ mendat, ut apud omnes homines bene „ audiamus. *Gron. b.*

Quantum in vobis est, cum omnibus in pace viventes) „ Anabaptistæ hæc ultima maxime verba urgent, non attendentes ad „ præcedentia, *quantum in vobis est*: Im „ probantur ergo merito jurgia, & lites „ in eo, qui caufam dat; si hic in pace „ vivere nolit, injuriam non facit ille qui „ se defendit, & per quem non ſtat, ſed „ qui invadit, nec in pace vivere vult.

Sed date locum iræ) „ Scil. divinæ; at „ magiſtratus miniſter eſt iræ divinæ, juxta Paulum *Rom. XIII.* 8.

Meum eſt ulciſci) „ At non ſemper ulciſcitur immediate, ſed per miniſtros iræ „ ſuæ, i. e. per magiſtratus.

Itaque ſi eſurit inimicus tuus &c.) „ Doctrina de benefaciendo inimicis eſt regula perfectionis, non juris, adeoque „ puniri non poteſt qui non cibat inimicum eſurientem; ſed & porro eibare poteſt inimicum, & tamen jus ſuum vindicare, ac reparationem injuriæ petere: „ tunt enim non perſonam odit, ſed cau„ ſam.

Hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus) „ Apoſtolus igitur „ non ait, inimicum neceſſario cibandum, „ ſed quod, ſi id feceris amore virtutis, „ Deus ipſe vindictam ſuſcepturus ſit: un„ de tibi meritum, alteri demeritum ori„ turum eſt. ¶ Recte rationis præceptum eſt inimicos diligere, illiſque inſuper benefacere: hoc ſimiliter imperatur lege Evangelica *Matth. V.* 45. *Luc. VI* 35. ponitur que ob oculos exemplum ipſius Patris cæleſtis, *qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper juſtos, & injuſtos*. Ejuſdem veritatis ipſam rectam rationem certiorem eſſe vel inde patet, quod Socrates ex inſtituto profligavit vulgarem ſententiam, *amicis bene faciendum, male inimicis*: teſte Themiſtio *Orat. ad Valent. de bello victis*

Eo ipſo tempore, & judicia capitalia exercebantur) „ Adeoque inde concludir, verba a Servatore allegata, non excludere „ judicia capitalia, nec bella juſta; quia „ jam in veteri teſtamento illa regula ob„ tinuit, neque tamen judicia, aut bella „ prohibita fuerunt.

Popularibus ſcil.) „ Imo & extraneis: „ etſi enim regula de diligendo proximo „ proprie de Hebræis (*vid. ſupon. 9. Exod.* „ *XIII.* 4. 5.) adeoque de beneficiis po„ pularibus exhibendis loquatur, eadem „ tamen perfectionis ratio eſt in extraneis. „ Sane lex ipſa de exſcindendis populis „ damnatis non excludit amorem perſona„ rum, odio enim ſaltem proſequi juſſi „ ſunt crimina eorum: ita enim magiſtra„ tus ultimis ſuppliciis ſæpius afficit per„ ſonas, quas maxime amat. *Vid. d. n.* 4.

Quamvis latius patentia) „ Cum enim „ omnes homines in communem gratiam „ ſini recepti, regula Servatoris non ad „ populares ſaltem, ſed ad omnes homines „ pertinet. *Vid. n.* 10.

Quia capitum ſectiones non ab Apoſtolis ſunt) „ Alias enim habuit vetus eccleſia. „ *Vid. Caſaub initio not. ad N. T. apud* „ *Gron. b. Leuſd phil. hebr. D* 3. *& græc.* „ *D.* 3. Teſmarus ait, alios veteris teſta„ menti verſus ad Eſdram referri, capi„ tum vero diſtinctiones ſæculo duodecimo „ ab incerto Auctore inventas eſſe. Novi „ teſtamenti diſtinctio in verſiculos facta „ ſuperiori ſeculo Roberto Stephano debe„ tur; quis vero capitum modernorum au„ ctor ſit, ignoratur. *Teſm. in not. b.*

Eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa &c.) „ Auctor reſ„ pondet, Paulum interdicere ultionem „ privatam, non publicam, utpote quæ „ non ſit ab homine, ſed a Deo, cujus vi„ cem gerunt homines. Quod verum eſt. 13

„ Sed bene notandum, Apoſtolum nec pri„ vatam vindictam interdicere tanquam le„ gibus contrariam, ſed tanquam repu„ gnantem perfectionis regulis; adeoque in „ leges non peccat, qui vindictam exer„ cet, i. e. jus ſuum vindicat, ſed virtuo„ ſus non eſt, nec patientiæ præmium me„ retur. ¶ Non præmium amittit tantum ultor injuriarum, verum etiam juſtum judicium Dei damnantis evitare nequit. Sed aliud eſt rem ſuam, & ſui juris perſequi per Magiſtratum; aliud rem ſuam vindicare vi privata; & aliud injurias illatas ulciſci. Nemo per Evangelicam legem abſque delicto ulciſci poteſt injurias: *Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cæleſtis delicta veſtra: Si autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Matth.* 6. Nemo inſuper poteſt vi privata rem ſuam vindicare, ſed id faciendum eſt per Magiſtratum. Poſtremo etiam vindicans per Magiſtratum, bona voluntate id agere debet, nun-

nunquam hostilitati, & livori assentiens, sed dilectionem semper præ se ferens.

Quid erat absurdius) „ In quem usum „ enim vindices delictorum a Deo, juxta „ Apostoli effatum, constituti essent, si ca-„ pitalia supplicia exercere non potuissent?

14 *Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia*) Ad hoc dubium reponit Auctor, Apostolum per carnem intelligere infirmam hominum conditionem. Dic, arma duplicia esse, carnis, & spiritus; illa bellum, hæc verbum Dei significant; His utuntur Apostoli in docendo virtutum regulas, illis utitur magistratus in vindicandis injuriis: adeoque ea merito Apostolus distinguit. ¶ Arma Apostolica ad destruendas omnes machinas Politices, Philosophiæ, & Eloquentiæ, ut omnis altitudo Christo subjiciatur & pareat.

Imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat) „ Imo nulla ratione „ hanc interpretationem patiuntur verba „ Apostoli. Verus sensus hic est, quod A-„ postoli non vi, non pœnis impios corri-„ gant, adeoque non armis carnalibus con-„ tra eos utantur; sed quod docendo, mo-„ nendo, increpando, homines ad salutem „ appellent, Evangelium prædicando, me-„ diatorem ostendendo, præmia promitten-„ do &c, quæ arma divina Apostolo di-„ cuntur. ¶ Vide *in adnot. ad tex. b.*

Quali usus fuerat in Elymam) „ In hos „ non jus statuit, nec ad reparationem in-„ juriæ eos pœnis adigit; sed increpat, „ monet, hortatur.

Carnalem, i. e. infirmam) Imo Apostolus per carnalem potestatem intelligit secularem, quæ vi, & armis injurias vindicat, & validissima est.

Imo contra, validissimam esse eam, asserit) „ Imo carnalis validior est, quia vi, & „ pœnis sustinetur: sed altera minus vali-„ da, per ratiocinationem, per prædicatio-„ nem, per promissiones præmiorum &c. „ procedit. ¶ Vide quæ adnotavimus *in* „ *text. ad h. l.*

Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli) Nam ex eo, quod Apostoli, non „ non vi, non pœnis, non armis, salutem „ procurare student, non sequitur capita-„ lia supplicia, & bella, quibus vindican-„ tur injuriæ, esse illicita.

Quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur) „ Nam Constan-„ tinus demum Christianam religionem pro-„ bavit. *vid. infra* §. 10. *n.* 4.

Prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat) „ Intelligit potestatem Apostolis da-„ tam ad coercendos refractarios. At di-„ ximus, potestatem eis concessam non adeo „ prodigiosam esse: eadem potestas in ve-„ teri testamento prophetis competiit; Imo „ omnibus virtutum Doctoribus competit, „ & inter gentes quoque eis tribuitur. „ Prodigium igitur non consistebat in po-„ testate, sed in Evangelio, quod prædi-„ cabant, & in ejus coservatione. ¶ Vide ibidem de qua potestate agit Apostolus: male sentiunt de illa ab Ecclesia Dei, & Romano Pontifice aberrantes, ideo ad alias se convertunt interpretationes.

Quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores christiani Ecclesiæ contigerunt) „ Imo „ aucta magis fuit potestas Apostolorum, „ utpote nunc brachio seculari subnixa. „ Sane auctoritas increpandi, quæ sub pri-„ ma Ecclesia Apostolis competiit, non „ desiit sub Imperatoribus; nec arma car-„ nalia, quæ postea accessere, imminue-„ runt, & infirmiorem reddiderunt illam „ potestatem; nec ideo prodigiosa illa pro-„ tectio divina cessabat.

Sicut Manna defecit) *Vid. Jos. V. v.* 11. „ Non quadrat hæc comparatio; potestas „ Apostolorum, protectioque divina, non „ defierunt sub Imperatoribus, sed aug-„ mentum potius cepere.

Quia non est vobis lucta adversus sanguinem, & carnem, sed adversus imperia) Au- 15 ctor respondet, Apostolum agere de pugna Christianorum, qua talium, non qua communis est aliis. Dic, comparare Apostolum pugnas contra tentationes, & contra hostes carnales; has non improbat, nedum prohibet, sed harum arma non sufficere in illis, ait. Adeoque meos Apostoli hæc est; quod verbo divino se munire debeant contra artes diaboli, utpote cum non pugnandum sit contra hostes carnales, ubi arma sufficerent; sed contra imperia, i. e. contra tentationes diaboli, quæ non nisi ex verbo divino repelli possunt. ¶ Contra Diaboli insidias hoc monet Apostolorum Princeps 1. c. 5. *Sobrii estote, & vigilate, quia adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.*

More Hebræo] „ Vox *tantum* hic male „ adjicitur: nam in totum hic excludi-„ tur lucta adversus carnem, i. e. adver-„ sus hostes carnales; quia armaturam Dei „ proprie non contra carnales hostes in-„ dui-

„ duimus, sed ad evitandas tentationes „ spirituales.

Agit de pugna, quæ Christianorum est, qua sunt Christiani) „ Verba hæc sunt, „ quæ nihil significant: diximus jam, age„ re Apostolum de pugna adversus tenta„ tiones diaboli.

Non quam communem habere cum aliis hominibus &c.] „ Quæ scil. in necessaria de„ fensione jurium a Creatore concessorum „ consistit, ad quam non sufficit sola ar„ matura Dei, qua contra tentationes dia„ boli cavere nobis possumus; sed ea re„ quirit arma carnalia.

16 *Unde bella, & pugnæ inter vos? Nonne ex voluptatibus vestris?*) Auctor respondet, „ agi ibi de injustis belli causis. Dic, im„ probare Apostolum bella, & merito: sed „ tantum a parte ejus, qui causam dat, „ qui voluptatis suæ causa alium lædit &c. „ Hæc ratio in eo, qui jus suum defen„ dit, cessat.

Quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur] Graves enim motus incide„ rant Judæorum apud Mesopotamiam, ac „ Babyloniam habitantium, quales cædes, „ & calamitates nunquam memorari in su„ perioribus temporibus, ait Josephus. *L.* „ 18. *Antiqu. c.* 12.

Ortum habuisse ex causis non probis) „ At „ illi, qui bello se defendunt, non possunt „ dici pugnare ex causa non proba; adeo„ que dicendum potius est, loqui Aposto„ lum saltem de iis, qui causam dedere „ bello, & quidem civili.

Quod nunc etiam) „ Scil. inter Christia„ nos.

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere] „ Cupiditatem divitiarum omnium malorum, „ & dissensionum, adeoque & bellorum es„ se causam, ait *Aristophanes apud Plutar„ chum, & Sophocl. Antigon. v.* 300. *Sene„ ca pater controv.* 2, 9. *Lactant.* 5. *c.* 5. „ Seneca *Lib.* 3. *de ira cap.* 32. de pecunia „ sermonem faciens, ait: *hæc tam percusso„ ribus gladios, quam legionibus tradit*. Sunt „ tamen etiam aliæ causæ; Ita enim libi„ dinem dominandi, plerumque bellorum „ causam esse, exemplis probant *Livius I.* „ 57. *Augustin. civ. Dei* 3. 14 *Helmold.* 1. „ *Sclav.* 1. *Arrian. de exp. Alex. l.* 7. *Sal„ lust. Catil.* 33 *Senec. ep.* 14. 22. 31. 87. „ 94. *Vid. Tesm b.*

Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus) „ Atque hæc aurea „ ætas vocatur, ubi homines naturam in„ corrupte sequebantur, eamque & legem „ habebant, & ducem. *Sen ep.* 90. *Conf. „ supra prol.* §. 8. Hinc Sallustius in ora„ tione ad Cæsarem huic suadet, ut redu„ cat paupertatis amorem in urbem Ro„ mam, & adimat divitias bonoribus.

17 *Qui gladio ferit, gladio peribit*) „ Auctor „ respondet, Servatorem loqui de bello „ privato. Dic, loqui eum de gladii abu„ su; Nam Petrum alloquitur, hominem „ privatum.

Sed ad bellum privatum proprie pertineat) „ Imo privatum bellum non illicitum est, „ si ad necessariam defensionem spectat. „ At hic improbat factum Petri, qui pri„ vatus resistebat magistratui. ¶ In defendenda tamen propria vita nemo majori uti debet violentia, quam oporteat, aliter illicitum erit. Moderamen inculpatæ tutelæ in eo consistit ut non plus agatur in sui defensionem, quam opus sit ad evadendum malum, quod intentatur.

Christus ipse inhibitæ, aut neglectæ defensionis hanc reddit causam) „ Sensus est, „ quod Petrus non potuerit se defendere, „ cum ipse Servator defensionem neglexe„ rit. At dictum jam est, nec Servato„ rem, nec Petrum, utpote privatos, re„ sistere magistratui potuisse, etsi injuria „ agenti.

Quod regnum suum de hoc mundo non esset) „ Apparet igitur, Servatorem neque jus „ magistratus habuisse, nec illud præten„ disse: sed illum saltem homines ad salu„ tem vocasse, & regnum suum celeste prædicasse. ¶ Servator Principibus temporalibus liberum reliquit statuere ea, quæ viderentur aptiora ad publicam tranquillitatem, quæ est finis temporalis eorum regiminis, modo tamen ea non pugnarent contra leges fidei, & morum, quas ipse sanxit. *Non enim misit Dominus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Joann. 3.

AD §. IX.

„ HACTENUS explicavimus objectio„ nes, quas Auctor contra bellorum licen„ tiam formavit. Sed porro objici solet I. „ lex divina, quæ impurum declarat eum, „ qui hominem, simulque hostem occide„ rit.

„ rit. *Num. XXXI. v.* 19. Resp. E contrario ex his apparet, Deum voluisse hostes occidi, *ibid. v.* 17. Sed uti omnem prædam, ita & sanguinem captorum, & jussu ejus occisorum voluit expiari, & lustrari: hæc lex igitur plane singularis videtur fuisse in illo casu, ubi neglecto mandato divino Madianitarum quosdam superstites reliquerunt: graviter enim id Moses exprobrat Israelitis, & ideo expiationem fieri jussit. *d. l. v.* 14. & 17.

II. Objici solet, Deum noluisse a Davide exstrui templum, propterea quod sanguine humano maculaverat manus suas. 1. *Chron. XXIII.* 1. 8. Resp. cum templum hoc typus fuerit futuri Servatoris, adeoque pacis universalis per Servatorem conciliandæ, (*vid. supra* §. 8. *n.* 15.) noluit sibi erigi templum a rege, qui per omnem vitam bella gessit. Tantum autem abest, Deum improbare hoc effato voluisse bella Davidis, ut potius constet, pleraque bella ab eo jussu divino gesta esse.

„ III. Opponunt, Deum accusantibus adulteram dixisse: *qui immunis est a peccato primus in eam jaciat lapidem;* unde concludunt, neminem in alterum judicia capitalia exercere posse, quia omnes in pari reatu sunt, *vid. Job VIII. v.* 5. *seq.* Resp. non prohibet judicia exerceri in adulteros; nam ipse ex fœmina quærebat, *numquis eam condemnasset* : sed tanquam virtutum doctor, occasione hac data, Scribis vitia, & impuritatem animi exprobrat, quod fœminam ream facerent, cum ipsi crimina illa committerent. Unde Servator concludebat, illos accusando adulteram, hoc ipso se quoque reos pronunciare.

Quoties de scripti sensu quæritur] Auctor
1 resolvit dubia, quæ ex Patribus contra bellorum licentiam peti solent. Ad ea enim respondet 1. non esse sententias totius ecclesiæ, sed privatas, nec sibi constantes. 2. Evitatam fuisse militiam sub prima ecclesia, ne cultus divinus impediatur, vel ne Christianus contra Christianos militare teneatur. 3. Patres ea, quæ perfectissima sunt spectasse. &c. At vera responsio 4. hæc est: Functionum alias aliis esse perfectiores, licet omnes sint justæ. Illa enim functio, quæ animos format, dignior omnino illa est, quæ corpus: illa quæ æterna respicit, perfectior est ea, quæ caduca respicit. Functio, quæ patriam tuetur, præclarior est illa, quæ res privatas curat. Patres igitur ecclesiæ, secuti doctrinam sui magistri, commendabant statum perfectiorem: Indeque non condemnabant militiam, nec eam injustam asserebant; sed statum hunc Christianis minus convenientem ajebant: indeque dissuadebant, inprimis eo tempore, ubi alii erant, qui rempublicam tueri poterant. Pari ratione abstinendum a judiciis suadebant, quia judices in ipsos sæpe Christianos sævire jubebantur. *vid. infer.* §. 10. *n.* 4. Denique tunc temporis omnem curam in propagatione Evangelii positam Patres voluerunt; adeoque non rejiciunt reliquas functiones, quæ ipsæ in suo gradu necessariæ, justæ, ac perfectæ sunt: inprimis hodie, ubi propagatione opus non est, & ubi ipsi Christiani imperium tenent, cujus præcipue jura sunt bellum, & judicium, adeoque ubi summa virtus est tueri & animas, & corpora omnium.

Additio.

„ Ego præcipuam causam, cur Patres Christianis prohibuerint militiam, & judicia, fuisse puto, quod utroque casu Sacramenti vinculo se obstringere debuerint Imperatoribus. At Sacramenta illa per deastros, vel per genium Principis fiebant: quod cum idololatriam involveret, merito Christianis interdictum fuit, non tanquam res minus perfecta, sed tanquam res juri naturæ contraria. *Vid. infr. L.* 2. *c.* 13. §. 11. *Conf. omnino Osiander in obs. ad h. l.* ubi exemplum Basilidis jurare nolentis refert ex *Eusebio Lib.* 6. item Polycarpi, qui ideo juramentum per genium Principis detrectavit, *quia illi voci inerat falsi numinis sensus. Grot. ad Matth.* Atque hanc rationem Tertullianus disertis verbis allegat in libro de Idololatria, cujus verba refert Auctor *infra n.* 3.

„ Hoc autem intelligendum est 1. de iis Christianis, qui militiam, vel magistratum appetebant: non de iis, qui jam actu militabant, vel magistratum gerebant; in illis enim ratio Sacramenti præstandi cessabat. Unde videmus plures tum milites, tum magistratus mansisse, qui Christianismum amplexi sunt, *vid. supra* §. 7. *n.* 5. 9. & 10, atque ita optime distinguit Tertullianus *apud auctorem h. n.* 3. Sed & 2. videmus, plures quoque Christianos mili-

„ tiam secutos esse mutata juramenti for-
„ mula, uti constat ex *Vegetio de re mil.*
„ *L.* 2. *c.* 5. *vid. d. c.* 18. §. 11 Certis-
„ simo indicio, militiam per se non esse
„ malam, sed improbari saltem ob formu-
„ lam Sacramenti. Idem quoque de ma-
„ gistratu dicendum.

Magnam vim habere solet, tum usus sequens, tum prudentum auctoritas) „ Plenius
„ hoc Auctor explicavit in *proleg.* §. 49.
„ & §. 51.

Neque enim probabile est) „ Magna est
„ auctoritas eorum, qui suis quique tem-
„ poribus pietatis, & doctrinæ fama inter
„ Christianos floruerunt, neque gravis cu-
„ jusdam erroris notati sunt: Nam & hi
„ quæ dicunt magna asseveratione, & quasi
„ comperta, momentum non exiguum ha-
„ bere debent ad interpretanda quæ obscu-
„ ra videntur in sacris litteris: eoque ma-
„ jus, quo & plurium apparet consensus,
„ & propius acceditur ad primæ puritatis
„ tempora, cum nec dominatus adhuc,
„ nec coitio ulla primitivam veritatem a-
„ dulterare potuit: quæ sunt verba Grotii
„ in *prol.* §. 1. ¶ Veritas Evangelica sem-
per una fuit & eadem in Romana Eccle-
sia, & in Pontificibus Christi Vicariis; at-
que una & eadem semper fuit SS. Patrum
doctrina in rebus ad fidem pertinentibus,
& ad mores, necnon Concilia, & Ponti-
ficiæ Constitutiones: & si quid mutatum
fuit, id ad disciplinam spectavit, quæ ces-
santibus causis prioribus, accedentibus no-
vis reformationem pati potest.

Dicta quædam veterum Christianorum)
„ Justinus de Christianis ait, *non pugnamus*
„ *in hostes*, *vid. Grot. in not. ad* §. 8. *n.* 1.
„ unde ex concilii Meldensis sententia ar-
„ ma sumere, & intercedere inter mili-
„ tes, nefas erat clerico: & illi qui in bel-
„ lo cadebant, sepultura privabantur, vid.
„ *Caus.* 23. *q.* 5. & 8. *per tot.* Ambrosius
„ ait, *Non pila quærunt ferrea, non arma*
„ *Christi milites*, *vid. Tesm. h. lit. g.* Athe-
„ nagoras inquit, Christianos adversus sua
„ rapientes judicio non contendere, *apud*
„ *Grot. h. n.* 4. ubi & alia exempla.

2 *Privatam quorundam sententiam non publicam Ecclesiarum*) „ Imo hæc publica ec-
„ clesiarum sententia erat, pro illo rerum
„ statu & a bello, & a judiciis abstinen-
„ dum esse.

Et docere quiddam magnificentius) Imo
omnes primæ ecclesiæ doctores perfectio-
nem eodem gradu incolcabant, atque in
eo eorum consistebat officium.

Origenes) „ Multa hic singularia docuit,
„ eumque Chiliasmi auctorem esse, con-
„ stat: Præterea ex malo intellectu verbo-
„ rum Christi, *sunt quidam eunuchi, qui*
„ *se ipsos castraverunt propter regnum cælo-*
„ *rum*, virilia sibi violenter sustulit. *Euseb.*
„ 6. *c.* 2. & 8. *Niceph.* 8. 5. Varia fata
„ scriptoris hujus vide apud *Socratem hist.*
„ *eccl.* 6. *c.* 7. 9. 11. 12. *Voet disp. theol. P.*
„ *I. pag.* 452. *Vincentium Lyrinens. in com-*
„ *monitor. c.* 23. & 24. *vid. Zigl.* &
„ *Tesm. h.*

Tertullianus) „ Hic cum Christianæ do-
„ ctrinæ professionem in nimia morum se-
„ veritate, atque austeritate unice collo-
„ caret, eo tandem inclinavit, ut ex aspe-
„ rioris vitæ cultu judicium de dogmati-
„ bus ipsis ferret, & ex eo fidei sincerita-
„ tem metiretur. *Baron. ad ann. c.* 1. *n.* 10.
„ Hinc Ziglerus ex Hieronymo refert, con-
„ tigisse ut adversus ecclesiam texeret vo-
„ lumina, de pudicitia, de persecutione,
„ de injuriis, de Monogamia &c. unde
„ Montanistarum hæreseos suspectus fuit.
Zigl. d. l.

Ut bella justa, & ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas)
„ Apparet igitur, eum non improbare
„ bella, sed vel abusum saltem, vel sal-
„ tem in Christianis sub Imperatoribus
„ gentilibus militantibus: idque merito,
„ ob allegatam ante rationem.

Quæ militiæ adversatur) „ Nec sine ra-
„ tione: quia scil. sacramento gentilibus
„ se obstringebant, quod idololatriæ species
„ erat. At quia ratio illius sacramenti
„ præstandi cessabat in iis, qui militabant
„ ante baptismum, merito hos ab illa pro-
„ hibitione excipit.

Qui post Baptismum nomen dant militiæ)
„ Illi enim non amplius jurant per genium
„ Principis, sed potius illud, quod per ge-
„ nium Principis præstitere, ejurant.

Quod sane minime facturi fuerant) „ *vid.*
supra §. 7, *n.* 5. 9. & 10.

Non magis, quam aruspices, magi, & alii vetitarum artium professores) „ Augu-
„ stinus, qui in allegato opere *c.* 20. sta-
„ tuit, *publicas meretrices ad baptismum,*
„ *nisi illa turpitudine liberatas, nullam ad-*
„ *mittere ecclesiam*, rationem hanc præmi-
„ sit: *iste curationis ordo est, ut baptizandi*
„ *credant, & a mortuis operibus agant pæ-*
„ *ni-*

„ *nitentiam, omniumque se omnino praeteri-* „ *torum remissionem accepturos esse non du-* „ *bitent: nec ut peccare liceat, sed ut pec-* „ *casse non noceat, ut sit facti remissio, non* „ *permissio faciendi. Vid. Zigl. b.*

3 *Quae vix ferebant militiam exerceri*) „ Causas has in sequentibus allegat: 1. Si ritus suos observare non possent: unde Judaei apud Josephum missionem petierunt, „ 2. Si contra Christianos pugnare juberentur. 3. Si sacramentum ab ipsis exigeretur per deastros.

Immunitatem postulasse „ Atque etiam „ decreto publico obtinuisse. Jos. Ant. L. „ XIV. c. 10. §. 13, (*Edit. Havere.*)

Ritus legis suae observare possent) „ Inprimis quod victum patrio more quaerere „ non possent. ibid. §. 12.

Et quia sabbatis ferre arma, & magna itinera, cogerentur) „ Judaei verba legis captare solebant, ratione ejus neglecta: huc „ pertinet opinio Judaeorum, quod nefas „ putarent, diebus sactis arma arripere. „ At Maccabaeorum tempore alia opinio „ invaluit, *vid. Cuneus de rep. hebr. L. 2.* „ *c. 22.*

Docet idem Josephus) „ Ibid. §. 13. „ Sententia ibi haec refertur: *Judaeos cives* „ *Romanos sempla judaica habentes, & facientes, Ephesi, pro tribunali, religionis* „ *ergo esse immunes a militia, pronunciavi* „ *12. Cal. Oct.*

Alibi narrat, cum Judaei Roma excedere jussi essent &c.] „ De qua ejectione *vide* „ *Tacit.: 2. ann. 85. & Suet. in Tiber. 36.* „ occasionem refert *Joseph. antiq. L. 18.* „ *c. 3. §. 5.* quia scil Judaei e patria ob „ crimina ejecti, Fulviae mulieri nobili „ persuaserunt, ut legem Judaicam amplecteretur, & purpuram, ac aurum ecclesiae donaret; querelas ideo movebat „ Fulviae maritus Claudio amicissimus, qui „ jussit universos Judaeos ex urbe pelli.

Quod adversus populares suos pugnandum haberent) „ Ambrosii dictum est. *Julianus* „ *Apostata habebat Christianos milites, quibus cum dicebat; producite aciem pro defensione reipublicae, obediebant illi; cum* „ *autem diceret, producite arma in Christianos, tunc agnoscebant Imperatorem coeli;* „ *Tesm. h.*

Tunc scil. cum populares ob patriae legis observationem periclitabantur) Pugnare contra populares, i. e. socios ejusdem religionis maxime improbatur: at recte hoc „ Auctor restringit ad casum, ubi injuria arma in eos inferebantur. Secus „ igitur si populares illi hostes sunt, & „ injuriam inferunt, vel si rebelles sunt. „ &c.

Perstantes in patriis institutis) „ Josephus „ contra Appionem leges Mosaicas commendaturus, ait: *Lex autem apud nos* „ *servatur usque ad mortem. Nullus vero* „ *Judaeorum, neque si procul abeat extra* „ *provinciam, regem quamvis acerbum sic* „ *metuit, ut ultra ullum legis videatur timere praeceptum. L. 2. §. 38. (Edit. Havere.)*

His periculis similia sunt) „ Ne scil. in „ idololatriae crimen incidant; per idola „ enim jurantes rem illam sibi sacram asserebant; sane cultus species est, per „ alicujus nomen jurare. *Vid. l. 2. c. 13.* „ §. 11. Formulam militaris juramenti exhiber *Gellius Noct. Att. 16. c. 4* per deastros autem id praestitum fuisse, patet „ ex *Donato ad Sueton. in Galba c 15.* Hinc „ Christiani nec per genium principis jurare licitum esse, existimabant. Vid. infra *L. 2. c. 13.* § 11. Postea tamen milites per salutem Principis jurasse, legimus apud *Veget. L. 2. c. 5. de re mil.*

Ut saepe consilia divina pro praeceptis amplecterentur) „ Saepius jam monuit Auctor, 4 „ haec duo confundi. Vid. *prol.* §. 50. *L. 1.* „ *c 1. §. 9. l 2. c. 2. §. 6. n. 5.* At saepius „ quoque notavimus, praecepta Servatoris „ nihil aliud esse, quam praecepta moralia, quae absque metu poenae temporalis „ negligi possunt. Hoc sensu omnia Servatoris dogmata sunt consilia, quia scil. „ non inferunt necessitatem juris, nec poenae temporariae in transgressores statuuntur. ¶ Vide quod supra adnotatum fuit.

Consilii forte est, & vitae sublimioris; at non praeceptum] „ Si praeceptum sumitur pro „ lege, quae homines inter se obligat, negamus dogmata Christi esse *praecepta*: si „ sumitur pro praecepto morali, pro regula „ perfectionum, consilia aeque ad praecepta „ pertinent. Cum vero varii sint perfectionum gradus, e, quae consilii sunt, „ & vitae sublimioris, sua non sunt caritura mercede: *proleg. §. 50.* ¶ Sunt in Evangelio & consilia & praecepta. Praecepta data sunt in Lege Evangelica de iis quae sunt necessaria ad consequendum finem aeternae beatitudinis in quem lex nova immediate introducit. S. Thomas quaest. 108.

art. 4. Consilia necessitatem non imponunt, sed liberæ electioni permittunt quod perfectius est: Sic dicendum est de castitate perpetua, de paupertate voluntaria &c.

Quod plurimi veterum omne juramentum improbant] „ Quos prolixe refutabimus ad „ *L. 2. c. 13. §. 2.* ubi simul demonstrabi- „ mus, perfectius omnino esse non jurare, „ si causa levis sit: de qua sola Servator „ loquitur.

Paulus] „ *d. c. 13. §. 21. n. 1.*

Præturam recuso] „ Quia sacramento se „ se obstringere debuisset, & quidem per „ deastros.

Tertullianum) „ *In apol. adv. gentes cap.* 46. „ at alia conditio est, si quos militia præ- „ ventos fides posterior invenit. *Idem de* „ *coron. milit.*

Nec ædilitatem affectat) „ Rationem specialem affert *Gronovius in not. h.* quia „ ludos dare solebant; ludi autem instituebantur in honorem Deorum. Etenim æ- „ dilium officium præcipue in eo consiste- „ bat, ut ludos sacros instituerent, & pro- „ curarent, idque sumtibus propriis, ad „ evitandam avaritiæ notam. Sed & præ- „ terea ædes sacras curabant, & de earum „ ornamentis solliciti erant. *Briffon. antiq. „ Rom. L. 7. c.* 14. Egregie ædilium officium „ explicat *Cicero in 7. ad Verrem. Nunc sum „ designatus ædilis; habeo rationem quid a „ populo Romano acceperim, mihi ludos san- „ ctissimos maxima cum cura & cærimonia „ Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi „ Floram matrem populo, plebique, Roma- „ no ludorum celebritate placandam: mihi „ ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt „ nominati, maxima cum dignitate, ac reli- „ gione Jovi, Junoni, Minervæque esse fa- „ ciundos: Mihi sacrarum ædium procuratio- „ nem &c. esse commissam.* Vid. *Briss. ant. „ rom. l. 7. c. 24. & 25.*

Sed ita ut simul navigaturum neget) „ Scil. „ lucri, aut bellandi causa (secus si navi- „ gatio sit necessaria) nam id quoque etsi „ injustum non sit, perfectioni excellentio- „ ri repugnat; verba ejus *in lib. de just. c.* 17. „ hæc sunt: *Cur naviget justus, aut quid „ petat ex aliena terra, cui sufficit sua; cur „ autem belligeret, ac se alienis furoribus „ misceat, in cujus animo pax perpetua cum „ hominibus versetur? scilicet peregrinis mer- „ cibus, aut humano sanguine delectabitur, „ qui non lucrum sciat appetere, cui sufficit „ victus, & non modo ipse cædem facere, „ sed interesse facientibus, ac spectare ducat „ nefas. Gron. & Tesm. h.*

A secundis nuptiis quam multi veterum „ dehortantur) „ Tertullianus digamos pec- „ catores vocavit, Athenagoras adulteros, „ Clemens Alexandrinus fornicatores: sed „ & legibus pœnas in secundas nuptias statutas fuisse, legimus *Nov. 22. c. 20. & „ 24. Nov. 2. pr. & in f. Nov. 6. L. 3. „ L. 5. C. de sec. nupt. Dist. 15. 22. Dist. „ 16. 3. Conf. Socrat. hist. eccl. 5. c. 21. „ Augustin. ep.* 125. Osiander *in obs. h. l.* „ probat, non esse laudabile consilium ab „ illis dehortari, tum 1. quia Paulus *Rom. „ VII.* diserte docet, cessare omne vinculum interveniente morte. Tum 2. quia „ si ustio urgeat, periculosum est abstinere „ a secundis nuptiis, & contaminare corpus, peccare, & remedium in scriptura „ præscriptum non amplecti, quo cavetur „ peccatum; Tum 3. quia lege potius exigitur secundarum nuptiarum amplexus: „ qui enim dixit, satius est nubere, quam „ uri, 1. *Cor. VII.* ille præcipit in casu „ ustionis conjugium. Addo 4. leges Imperatorum Christianorum non simpli- „ citer improbasse secundas nuptias, sed „ prospexisse saltem, & merito, liberis „ prioris matrimonii, quia degenerare p'e- „ rumque affectus paternus, & maternus „ solet contractis secundis nuptiis. Unde „ omnes pœnæ secundarum nuptiarum cessant, ubi liberi ex priori matrimonio „ non supersunt. *Nov. 22. c. 26. Vide om- „ nino jus meum controv. part. 2. lib. 3. „ tit. 2. q.* 10.

Ita nullius legis necessitate a nobis exiguntur) „ Unde sequitur, Patrum effata improbare militiam non legis necessitate, „ sed quia perfectius est a bello abstinere, „ injurias pati, &c.

AD §. X.

NON *desunt nobis scriptores*] Auctor ex ipsis Patribus probat, capitalia supplicia, & bella a Christianis licite posse usurpari: quin ipsius ecclesiæ testimonio, utpote quæ nunquam milites a baptismo rejecit, imo Martyrii honore eos donavit. 1

Et quæ inde pendent bella] „ Probato enim „ pœnas capitales recte exerceri, simul pro- „ batur bellum aliquod licite geri, quia pœ-

næ

„ næ hic poſcuntur a pluribus, qui tei fie-
„ ri non poſſunt, niſi acie vincantur. *Vid.*
„ *Grot. ſupra* §. 7. *n.* 13.

Sentiant a Chriſtianis licite poſſe uſurpari) „ Adde Auguſtin. *in. Lib.* 1. *cont. fauſt.*
„ *L.* 22. *c.* 74. *& in ep.* 5. 54. *&* 201.
„ Chryſoſtomum *in Serm. ad patr. fidel. a-*
„ *pud Grot. ſupra* §. 7. Juſtinum *apol. II.*
„ *apud Grot. in not. ad d.* §. 7. Cypria-
„ num *in c.* 23. *qu.* 5. *c.* 45. Hieronymum,
„ & Haymonem apud *Teſm. ad d.* §. 7.
„ *lit. d.*

Vivam ſubditis legem) „ Omnis lex ita
„ vocatur, *L.* 8. *ff. Juſt. & jur.* & Cicero
„ ait, magiſtratum legem eſſe loquentem,
„ legem autem mutum magiſtratum 3. *de*
„ *leg.* 1. *add. Xenoph. Inſt. Cyr. l. p.* 219.
„ *apud Teſm. b.*

Et præmio affecturum bonos, pœnis malos]
„ In eo enim totum officium magiſtratus
„ conſiſtit.

Et alibi &c. eum, ait, inteſtis eſſe pedibus) „ Ad imitationem Apoſtolorum, qui
„ calceati non eſſe debebant. *Matt. X.* 10.

In conſtitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt) „ De earum enim fide
„ ipſi pontificii dubitant, uti ex Bellarmi-
„ no, Halloin, *de Ignat. ep.* 28. *& ſeq.* &
„ Petavio probat *Zigl. b.* ubi addit, Uſſe-
„ rium Archiepiſcopum Armacanum pluri-
„ morum errorum eas convincere.

Quæ maximi debet eſſe ponderis] „ Eſt
„ enim hoc vere Chriſtianæ eccleſiæ offi-
„ cium, ea quæ ſibi a Deo tradita ſunt
„ tradere, & eo quo tradita ſunt modo.
„ *vid. prol.* §. 51.

Nunquam a Baptiſmo rejectos) „ Quo ar-
„ gumento uſus eſt Auctor *ſupra* §. 7. *n.* 5.
„ *&* 9. in militibus a Johanne Baptiſta,
„ & in centurione a Petro baptizatis.

Si his pareat, admittitor] „ Militia ergo
„ non improbatur in Chriſtiano.

Chriſtianorum militum precationibus)
„ *Claud. de Conſul. Honor.* 340. *Joh. Zona-*
„ *ras in vita M. Aurelii, Niceph. L.* 4. *c.*
„ 12. *Euſeb. L.* 5. *c.* 5. *Vid. Teſm. h.*

Eundem cum cæteris martyribus honorem ab Eccleſia acceperunt) „ Martyrii autem
„ gloriam ex re illicita conſequi non po-
„ tuiſſent.

Tres Pauli comites) „ Milites (qui dolo
„ Cæſaris inducti ſacrificarunt idolis) pœni-
„ tentes, ſeque ad mortem offerentes, occi-
„ dere noluit Julianus, *ne honorem Marty-*
„ *rii adipiſcerentur. Sozom. L.* 8. *c.* 17.

Etiam priusquam Imperatores Chriſtiani eſſent) „ Nam ſub Chriſtianis Imperatori-
„ bus id dubium non erat, quia licita
„ tunc fuit militia; ceſſabat enim ibi ſa-
„ cramenti ratio.

Cum plerumque de ipſis Chriſtianis eſſet judicandum) *Vid.* §. *præc. num.* 3. Verior 4
eſt ratio, quod tunc temporis Chriſtiani maxime vacaverint ſacris, inprimis cum gentiles ſecularibus præeſſent, eaque curarent: indeque cura ea Chriſtianis neceſſaria non eſſet. Hodie ergo, ubi ſecularia quoque a Chriſtianis curanda ſunt, ratio illa ceſſat.

Leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Chriſtiana patiatur] „ Imo mitiſſimas
„ leges Romanorum fuiſſe, teſtatur *Livius*
„ *l.* 1. *c.* 2. ibi: *gloriari licet, nulli gentium*
„ *mitiores placuiſſe pœnas,* & fatentur JCti
„ Chriſtiani. *vid. Laut. comp. pag.* 1.

Silaniani Senatusconſulti) „ Imo SCtum
„ illud, quo ſtatuitur, ut ſi quis domi ſuæ
„ occiſus eſſet, de ſervis, quotquot ſub eo-
„ dem tecto eſſent, quæſtio haberetur,
„ omneſque ſupplicio afficerentur, ini-
„ quum non eſſe, probat *Zigl. in not. b.*
„ quia in magna illa copia ſervorum ad
„ omne facinus promptorum, nulla domus
„ tuta eſſe potuiſſet, niſi periculo capi-
„ tis ſui cuſtodiam domino, tam a dome-
„ ſticis, quam ab extraneis ſervis præſtare
„ coacti fuiſſent, ut loquitur JCtus in *l.* 1.
„ §. 28. *ff. ad Sctum Silan.* inprimis cum
„ reſtrictum maxime ſit illud SCtum, &
„ loquatur ſaltem de dominis vi, non
„ clam occiſis, *l.* 1. §. 17. *& ſeq. ad SCtum*
„ *Silan.*, & de ſervis, qui ſub eodem te-
„ cto, i. e. in eadem diæta fuerunt, ita
„ ut audire vociferantem potuerint, *d. l.* 1.
„ §. 26. *ſeq.* ſecus ergo, ſi vel ſervi procla-
„ maſſent, vel ipſi vulnerati fuerint. *d. l.*
„ 1. §. 29. *& ſeq.*

„ Equidem porro durum admodum in
„ legibus Romanis videtur, quod ſer-
„ vus non niſi per tormenta teſtimonium
„ dicere queat, *tot. Tit. ff. & C. de*
„ *quæſt.* Verum nec id in genere obti-
„ nuit, ſed ſaltem in certis cauſis, &
„ perſonis, *per text. expr. in l.* 8. *ff.*
„ *quæſt.* Nimirum 1. ubi capitale, & a-
„ trocius crimen in ædibus, in quibus ſer-
„ vi habitabant, commiſſum eſt, nec veri-
„ tas aliter explorari, & inveſtigari potuit,
„ *d. l.* 8. Uti in cauſis adulterii, tributorum,
„ inceſtus &c. *l.* 1. §. 18. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6.
„ *l.* 17.

l. 17. *ff. l.* 1. *C. de quæst.* 2. In causis pecuniariis, ubi de ipso facto servi quærebatur, quod plerumque in servis hæreditariis occurrebat, si nimirum ipse servus depositi, vel commodati &c. nomine aliis aliquid præstitit. *l.* 15. *C. quæst.* vel si ipse res gerendas ex hæreditate detinebat, *l. fin. C. de quæst.*, vel de falso instrumento quærebatur. *l.* 10. *C. de quæst.* modo is, qui servum quæstioni subjici desiderat, juret de calumnia. *l. f. C. quæst. l.* 1. *C. juram. propt. calumn.* 3. Si de ipsius servi dominio quærebatur, *l.* 58. §. 2. *ædil. Edict.*, vel judex de fide generis instrui voluit, *l.* 18. §. 4 *ff. de qu.*

„ Cum enim his omnibus casibus de præjudicio tertii quæratur, nec veritas aliter haberi possit, servo, cujus vilissima est conditio, non creditur, nec fides ei habetur, nisi per tormenta de rei veritate testetur, *Conf. l.* 11. *C. de admi.* Sane cum jus vitæ, & necis dominis in servos competat, mirum non est, tam faciles fuisse Romanos servis quæstioni subjiciendis.

„ Præterea inter leges duriores refert Tesmarus eam, quæ stuprare virginem jubet, priusquam supplicio afficiatur, eumque in finem allegat *Tac. ann.* 5. *c.* 9. At lex talis universalis numquam lata fuit, sed inter crimina Tiberii allegato loco recensetur, quod in liberos quoque Sejani sævire jusserit: quia enim inauditum habebatur, virginem triumvirali supplicio, i. e. laqueo affici, prius a carnifice vitiari voluit, & jussit, Sejani filiam. Idque ideo factum esse, interpretes notant, ut compressa, devirginataque mulier videretur, cum alias impubes ultimo supplicio affici non potuisset. *Lipf. in not. ad. d. c.* 9., ubi id exemplo pueri ex *Dione l.* 47. probat, qui ut proscribi posset, togam virilem sumere jussus est.

Non ideo desierunt capitalia supplicia) „ Nec bella, utpote quæ plurima gessit Constantinus.

De parricidis culeo insuendis) „ Antiquioribus temporibus pœna in parricidas statuta non fuit, quia putabant veteres, neminem mortalium tale facinus perpetraturum. *Cicero pro Rosc. Am.* 25. *Quintil. decl.* 321. Pœnam autem culei jam ante Constantinum notam fuisse, patet ex *Cic. dict. orat. n.* 26. Pena in eo consistit, quod reus virgis cæsus, sacco coriaceo, cum gallo, cane, vipera, & simia in mare abjiciendus sit, §. *6. Inst. publ. jud. l.* 9. *ff. L. Pomp. de parric.* quæ pena hodieque observatur, nisi quod animalia amoveantur. *Laut. Comp. Tit. de parric. Conf. Juvenal.* 8, 214. & 13. 155.

Plurimos habuit Christianos) „ Plerosque gentilium Principes milite Christiano usos esse, tradit *Eufeb. l.* 5. *c.* 5. *L.* 8. *c.* 4. *Sozom. L.* 5. *c.* 17. *vid Tesm. h.*

Et Labaro) „ Vexilli species fuit, teste Prudentio *apud Gronov. h.* Et Fortunat. *Hymn.* 3. *de cruce*.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium.

„ Idque aliis auctoritatibus probat B. Parens *in Jur. publ. c.* 13. §. 9. ubi de hoc labaro ita pergit: *Nomen Labari apud Vegetium, & Modestinum non exstat, qui tamen Constantino M. recentiores sunt, ut adeo Græcis tantum usurpatum videatur. Nazianzenus id a* LABORE *deducit; Baronius græco-latinum facit, quasi laboris ὅρος, i. e. finis. Gothofredus, aliique eo referunt tit. C. de præpos. labor., ubi tamen labores nihil aliud sunt, quam fabricæ, seu opificia bellica, l.* 1. *l.* 3. *C. de princ. ag. in reb. l.* 1. *C. præpos. ag. Barbaram vocem esse, vel incerta ejus elocutio probat; nam Sozom. d. l.* 1. *c.* 4. *λάβωρον vocavit .. Prudent. d. l. labarum, ille producta, hic correpta media; si conjicere licet, nata vox videtur a signo, vel clamore militari; ubi enim laborari clamatur, eo signo inferri solent. Ita & Sozom. d. c.* 4. *ait: Semper hoc signum ante ordines suus præmittebat* (Constantinus M.) *& καμνούσαις φάλαγξιν, laborantibus legionibus, præsto in præliis esse voluit: & referunt, quacunque parte acclamatum esset laborare aciem, ea illatum fuisse hoc signum: Ex incondito itaque hoc clamore militari nata forte vox labarum*. Hucusque B. Parens.

„ Ante inferius ævum nunquam apud antiquos scriptores Labari mentio fit, teste Beyerlink *in theatro vitæ humanæ voc. Labarum;* Nam Tertulliani tempore nondum cognitam fuisse illam vocem, vel exinde apparet, quia in ejus Apologia c. 16. non Labari, sed vexilli, & Cantabri nomina leguntur. Atque eam sententiam probat *Baron. in annal. tom.* 1. *ad an.* 312. *c.* 5. Cæterum de hoc labaro vide *Nic. Tullerum*

„ L. 2.

,, *L. 2. Misc. c. 1. Gregor. Nazianz. orat.*
,, *3. in Julian. c. 60. Cujac. L. XI. obs. c.*
,, 28. *Euseb. L. 1. vit. Const. M. c.* 25.
Et per majestatem) ,, Sunt qui putant ,
,, priora verba , quæ per Deum sunt pro-
,, lata, habere vim jurisjurandi , posterio-
,, ra vero habere saltem vim simplicis af-
,, firmationis , *vid. Tesm. h.* Verum ex iis,
,, quæ infra *L. 2. c.* 13. dicentur , appa-
,, parebit , juramentum verum esse quoties
,, adjicitur assertioni , vel promissioni res
,, sacra , nobisque inviolabilis ; quid vero
,, post Deum magis nobis colendum est ,
,, quam Princeps , qui imaginem Dei re-
,, fert ? Unde pœna quoque perjurii contra
,, pejerantem per Principem obtinet . *l. 2.*
,, *C. de jurejur.*
Qui aut Constantinum ab omnibus omnino
5 *capitalibus suppliciis , & bello*) ,, Firmissi-
,, me igitur concluditur ex hoc argumen-
,, to , bella , & capitalia supplicia Evan-
,, gelio non esse contraria , quia Episcopi
,, tunc temporis viventes id monituri fuis-
,, sent .
Et minime dissimulantes eorum &c.) ,,
,, Constantini enim tempore omnes fere
,, patres Concilii Nicæni vixere . *vid. Tho-*
,, *mas Inst. jur. div. l. 3. c. 3. §. 64.*
Qualis & Theodosii tempore fuit Ambro-
sius) ,, Quam acriter , & publice increpa-
,, verit Ambrosius magnum illum Theo-
,, dosium , repellendo eum a liminibus ec-
,, clesiæ , videre est apud Theodoricum
,, *Hist. Eccl. 5. c. 17. & 10. Sozom.* 725.
Qui Sermone VII. ita ait) ,, Plura ex
,, Patribus loca huc collimantia relata sunt
,, *in c. 23. q. 1. c 4. q 3. c. 5. & pas-*
,, *sim .*
6 *Interpositis precibus suis avertisse pœnas ,*
præsertim capitales) ,, Augustinus *epistola* 53.
,, hanc quæstionem tractat , an fas sit epi-
,, scopis pro reis intercedere : eamque af-
,, firmat , modo justitia salva maneat . *Vid.*
,, *Tesm. h.*
Ut qui ad Ecclesiam confugissent) ,, Idem
,, privilegium templis gentilium tributum
,, fuit . De templo Ephesino id testan-
,, tur *Strabo l. 14. Cic. in Verr.* 3. De Mi-
,, nervæ templo, *Thucid. l.* De Neptuni
,, templo *Plutarch. in Pompeio .*, De Gal-
,, lorum antiquorum templis , *Aymon. Mo-*
,, *nachus de gest. Franc. l. 2. c. 4. l. 3. c.*
,, *c. 21. Add. Corn. nep. in Themist. c.*
,, *8. & Agesil. 4. Curt. l. 4. Arrian. 2.*
,, *n.* 148. *Appian. bell. Mitth. n.* 175. *&*
,, 185. *&c. Vid. Christ. vol. 1. D. 55. V.*
,, *2. D. 47. Tesm. h.* , & quæ de asylis
,, tractantur *infra l. 2. c. 21. §. 5.*
Ut circa Pascha) ,, Sed excipiuntur di-
,, sertis verbis illi , qui criminis rei sunt ,
,, quod remitti non potest : ut sacrilegii ,
,, stupri , incestus , raptus , maleficii , ho-
,, micidii , parricidii &c. *d. l. 3. de episco-*
,, *pali audientia .* Unde recte Tesm. *in not.*
,, *h.* improbat consuetudinem Judæorum ,
,, qui sceleratissimos quosque hoc die clau-
,, stris eximebant . *Matth.* 17. *v.* 15. *Joh.*
,, 18. 39. Sane aram non profuisse crimi-
,, num reis in veteri testamento , probabi-
,, mus *infra L. 2. c. 21. §. 5.* ¶ Ritus di-
mittendi reum tempore Paschali apud He-
bræos , & captivos solvendi vinculis apud
veteres Christianos , *l. 3. de Episc. aud.* ,
non demonstrat odium judiciorum , sed e-
rat signum gaudii paschalis , quale quid e-
tiamnum sæpe observamus in aulis Prin-
cipum , si vel Principis nativitas , vel coro-
nationis festum celebretur .
Signa hæc esse Christianæ bonitatis) ,, Per-
,, fectionis enim species insignis est misereri
,, miserorum ; modo crimen non inde in-
,, feratur . ¶ Immo recta ratio nos obligat
misereri . Nonne ut idem erga nos of-
ficium præstaretur , essemus optaturi , si
eidem statui , ac miseræ vitæ conditioni
subjiceremur ? Neque contra rectam ratio-
nem agit judex , cum damnat , & inhu-
manus censeri nequit : non enim ipse da-
mnat , sed lex .
Non omnia judicia capitalia damnantis a-
nimi) ,, Nec enim ideo hæc privilegia si-
,, bi arrogant ecclesiæ , quod capitalia ju-
,, dicia improbent ; sed quod ecclesiam ju-
,, risdictioni seculari exemptam putent ,
,, ex qua avocari nemo , nec criminis reus
,, possit . ¶ Equidem nequit negari , quod
templa , sicut etiam ædes legatorum , sint
ab hominum injuriis immunes , neque vio-
lari sine maximo scelere possint : idcir-
co merito loca illa appellantur sancta ,
atque inviolabilia . Tamen illa inviolabili-
tas non affert malitiæ præsidium , atque
criminum refugium : unde nec ipsorum sa-
cerdotum , nec legatorum sanctimonia ex-
tenditur ad impunitatem facinorum , nec
loca sacra , vel a legatis habitata . Quia
sanctimonia asylorum securitatem præstat
contra injuriam ; non vero criminibus in-
dulget , vel facinorum impunitatem pro-
curat .

Ex-

Exceptionibus quibusdam temperabantur) „ Hinc Petrus de Ferrariis in praxi *Tit.* „ 52. *num.* 47. ait, jura ista Canonica facta esse sine ratione, & ad beneplacitum, imo & contra jus divinum; atque „ hac ratione id confirmat; *si enim Deus* „ *noluit tolerare ementes, & vendentes in* „ *ecclesia, sed eos ejecit; quanto magis non* „ *vult receptari in ejus ecclesia latrones, &* „ *homicidas*. Sane jus divinum illis saltem „ asylum præbet, qui sine dolo homicidium „ commisere, *vid. Seld. I. N. L.* 4. *c.* 2. „ *& infra L.*2.*c.* 21. §. 5. ¶ Vide supra.

7 *Objiciunt &c. Canonem Synodi Nicœensis*) Ubi punitur ille, qui se immiscet secularibus negotiis, & bello. Resp. 1. agitur ibi de illis, qui sacris initiati redeunt ad statum secularem. 2. Agitur ibi de relapsis ad gentilismum. *vid. n.* 8.

Ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent) „ Deficiebant „ nimirum a Constantino Christiani facti, „ revertebantur ad Licinium, gentilem; „ quod sine apostasia fieri non potuit, & „ ideo improbatur merito suo, *vid. num.* „ *seq.*

Hi decem annis jaceant, post triennii auditionis tempus) „ Quatuor fuere gradus „ pœnitentiæ in veteri ecclesia, *Casaub. in* „ *Baron. exerc.* 16. *n.* 43. *Salmas. in epist* „ *simpl. verin. nom. p.* 113. *Vid. Grot. &* „ *Tesm. in not. b.* Concilium hic respicit „ ad secundum, & tertium gradum, qui „ sunt *audientium, & submittentium*.

Hi tempus definitum omnino impleant] „ Quia veram pœnitentiam nondum egere.

8 *Mentio temporum Licinii*) „ Licinius fuit „ Imperator orientis, uti Constantinus occidentis; hic illi sororem Constantiam in „ matrimonium dedit, & pax fuit per quinquennium: cum vero Licinius contra pacta, & edicta in Christianos sæviret, causam Christianorum bello defendit Constantinus, Liciniumque vicit, qui tandem „ Thessaloniæ interfectus est.

Reditus ad militiam sub Licinio non patebat, nisi per fidei christianæ abnegationem „ Adeoque non nisi per novum sacramentum, & per sacrificia idolis facienda; „ quæ vera apostasia est.

Prior ille actus) „ Quo cingulum militis „ deposuerunt.

Gravius etiam puniuntur) „ Immo pœna „ non statuitur, sed disciplina ecclesiæ graviorem pœnitentiam imponit.

De omni militia interpretari) „ Quasi ia, „ qui semel cingulum militiæ sub Constantino deposuit, militiam apud eundem „ repetere non possit.

An ad militiam redire) „ Certissimo indicio, reditum ad militiam salva fide „ nihil illiciti continere.

Leonis Epistolam) „ Est hic Leo I. Magnus dictus, qui ab anno Chr. 440. sedit annos 21. vir doctus, cujus varia „ scripta hodie leguntur. *Gutbberlet. chronol.* „ *p. m.* 175. 9

Contrarium esse ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam secularem) „ Loquitur Leo de perfectionis majoris gradu, quia negari nequit, bellum „ sine omni injuria geri non posse. ¶ Loquitur eo 1. de monachis, qui vitæ asceticæ studiosi a militia abhorrebant. 2. De Episcopis & Clericis, qui semel Ecclesiæ addicentes operam non debebant amplecti militiam.

Canones Apostolici vulgo appellantur) „ Qui „ falsi sunt, ac spurii, etsi multa utilia „ ibi inveniantur, *vid. dist.* 16. *c.* 1. Zieglerus notat hic, communem esse sententiam, canones illos collectos fuisse post „ concilium Antiochenum, quia illius canones illis sæpe interseruntur. *Whittak.* „ *Contr.* 1. *q.* 9. 16. *c.* 12. *Parker de polit.* „ *eccl. l.* 2. *c.* 13. Conf. infra *l.* 2. *c.* 5. „ §. 14. *n.* 2. *&* 4. *& proleg.* §. 31. ¶ Canonum Apostolicorum, quos constitutiones Apostolicas vulgo dicimus, scriptores fuisse ipsosmet Apostolos in Concilio primo Hierosolymitano, apud omnes pro explorato est, & ab iis certitudinem suam habere, ideoque ut tales venerandi, & in pretio habendi sunt. Clemens I. eosdem in unum volumen redegit.

Ne quis Episcopus &c. militiæ vacet) „ Loquitur igitur de clerico milite, quod „ merito improbatur: Nam officium eorum „ consistit in docendo, instruendo, propaganda fide, quod cum militia, ejusque „ cura vix subsistere potest. ¶ A puritate & integritate Sacerdotii abest militia: sacerdotis enim officium est tum scientia pollere, tum virtute instructum esse, ut duabus istis eximiis dotibus duplici illo, quo erga populum tenetur, munere defungatur, verbo scilicet, & exemplo.

Qui cleri honorem non sperarent) „ Quia „ ibi tota ratio cessabat; neque enim docendi officium ipsis injunctum est.

Aut

Aut magistratus attigissent, aut munera bellica) „ Neutrum enim absque vi exer„ ceretur, a qua abhorret ecclesia.

Seculares curas administres) „ Quod inpri„ mis in præsenti rerum statu cavere o„ portet. Thuanus lib. XXIII. ait: *Re„ gni legibus prudenter a majoribus prospe„ ctum est, ne sacris addicti, & Pontifici „ obnoxii, summam rerum in Gallia te„ neant. Ea de causa olim Joanni Dormanio „ Bellovacorum Episcopo, ac Franciæ Can„ cellario, adempta sigilla a Johanne, quod „ in Cardinalium collegium adoptatus duo„ bus dominis servire non posset. Ob ean„ dem causam Joannem Baluam, & Tho„ mam Volsæum Cardinales a Lud. XI., „ & Henr. VIII. Anglorum rege male mul„ tatos esse, quod per eos magnas calami„ tates regnis utriusque importatas, consta„ ret: Venetum Senatum, qui merito omnis „ civilis prudentiæ officina vocari debet, „ diligenter cavere, apud quem sacris initia„ ti nullam reipublicæ partem attingunt.*

Sub Constantino] An Chr. 314. *Pictet. de la Religion chret. part. 2. p. m.* 448. *pr.*

Tunc agnoscebant Imperatorem cœli) „ Cui magis obtemperandum est, quam „ Imperatori terræ.

Quas sanguine innocentium cruentare, nefas ducimus) „ Adeoque Christiani ge„ rebant bella, quæ necessariam defen„ sionem inferebant.

Quo facto conservemus tibi, si hanc Deo nostro non exhibemus] „ Unde proverbium: „ *Wer GOtt nicht treu ist, kan auch de„ nen Menschen nicht treu seyn.* (*Deo infi„ delis, nec hominibus fidelis esse potest.*) „ Constantini hæc vox fuit apud *Euseb. „ in vit. Const. L. 1. c.* 16. Idque Hor„ misdas quidam abnegare Christianis„ mum jussus, regerebat regi apud *Theo„ dor. Hist. Eccl. L. 5. c.* 38

Excusatos habentes eos) „ Imo non tan„ tum excusatos habentes, sed & ma„ xime laudantes.

CAPUT III.

Belli partitio in publicum, & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum, & privatum.*

II. *Non omne bellum privatum, post judicia constituta, illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*

III. *Ac ne jure quidem Evangelico; cum solutione objectionum.*

IV. *Belli publici divisio in solemne, & minus solemne.*

V. *An bellum sit publicum, quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis; & quando.*

VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*

VII. *Quæ potestas sit summa.*

VIII. *Refellitur sententia, quæ statuit, summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*

IX. *Refellitur sententia, quæ statuit semper mutuam subjectionem regis, & populi.*

X. *Ad veram sententiam recte intelligenda adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari.*

XI. *Secunda de distinguendo jure, & modo habendi ius.*

XII. *Ostenditur, quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter.*

XIII. *Quædam non plene.*

XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter, haberi.*

XV. *Astruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis.*

XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam eius, quod nec naturalis, nec divini sit juris.*

XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes subjectivas, aut potentiales.*

XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo, quod reges acta quædam sua nisi a cœtu aliquo probentur, rata esse nolunt.*

XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*

XX. *Vera exempla.*

XXI. *Summam potestatem habere posse qui inæquali fœdere teneatur: cum solutione objectionum,*

XXII. *Et qui tributum pendat.*

XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*

XXIV. *Distinctio juris, & exercitii; cum exemplis.*

a Syl. verbo bellum I.n.I. I. 1. + Belli prima, maximeque necessaria partitio hæc est, *a* quod bellum + aliud est privatum, + aliud publicum, + aliud mixtum. Publicum bellum est, + quod auctore eo geritur, [1] qui jurisdictionem habet: + privatum, quod aliter: + mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod [2] antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere, arbitror, + ex iis, quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi a se arceat, + juri naturali non repugnare. [3] Sed forte putet aliquis, id saltem + post constituta; judicia publica non licere: + quanquam enim judicia publica non a natura, sed a facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius, & ad quietem hominum conducibilius, + ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, [5] + nimium sæpe amantes sui, [6] quod jus putant id manu exsequi, + tam laudabili instituto obsequendum, ipsa dictat æquitas, & ratio naturalis. Paulus *b* JC. + *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit [a] Rex Theodoricus, *c quod + legum reperta est sacra reverentia, ut [7] nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu; quid enim a bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur? d* + Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

b L. Non est. de R. J. 176.
c Cass. l. IV. Var. epist. 10.
d L. Exst. 13. D. quod metus.

II. 1. Certe + quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. + Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum [8] ubi cessat judicium: + nam lex vetat sine judicio suum con-

GROTII.

a *Rex Theodoricus*) Eundem vide in Edicto cap. X. & CXXIV.

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*) Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi*, &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est*. Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis*. Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

2 *Antiquius*) Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas, cap. 1. §. 2. num. 1.

3 *Judicia publica*) Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

Ab eo, cujus nihil) Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius, & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*) *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. ὦ κ- νάον τιέζω. *Sallust.* Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*) In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*) Vi privata.

8 *Ubi cessat judicium*) Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ, necessitudine reipubl., in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tacit.* 1. ann. 9.

[*] Vide quod supra adnotatum fuit.

GRO-

consequi, + intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium 9 momentanee, aut continue. b + Momentanee cessat, ubi expectari judex non potest sine certo periculo, aut damno; + Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in 10 + locis non occupatis, + ut mari, solitudine, insulis vacuis, *a* + & si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas: facto, + si subditi 11 judicem non audiant, + aut 12 judex aperte cognitionem rejecerit. *a Molin. Disp. 100.*

2. Quod diximus, etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, + etiam ex lege Judæis data intelligi potest; ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor: ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, + non solum 13 impunitatem inducere, + sed jus etiam naturale explicare; + neque fundari in peculiari aliquo 14 mandato divino, + sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas, videmus. Notum est illud XII. Tabularum, *b* haud dubie *c* ex veteri jure Attico profectum: + *Si nox furtum faxit, si in aliquis occisit, jure cæsus esto.* + Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, + nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur. * *§. Dubium vero.* *b Macrob. Saturnal. 1, 4.*

III. 1. + De jure divino voluntario perfectiore, Evangelico scilicet, + plus est difficultatis. Quin Deus, + cui plus juris est in vitam nostram, + quam nobis ipsis, + potuerit a nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius, quam occidere, ego non dubito. + An autem voluerit nos eo usque obstringere; id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, *c* quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· *Ego autem dico vobis: + Ne resistite injuriam facienti.* Matth. V, 39. & Rom. XII. 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, + *non vos defendentes charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *d Repone gladium tuum in vaginam; nam + quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* + Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. V, 8. 10. *c L. I. c. II. §. VIII n. 3. & n. 12.* *d Matth. XXVI. 52.*

2. + Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra *e* attulimus. Augustini multo etiam plura sunt, & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *f Et ideo fortasse Petro duos* gla- *e Cap. præced. §. 10. n. 5.* *f Lib. X. in Lucam, c. 22.*

GROTII.

b *Momentanee*) *Servius* ad X. *Æneidos*: (℣. 419) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris; nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*) *Solonis* verba: (apud *Demosthen.* Orat adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572. Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νύκτωρ ὅτι, ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valens, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ 11. libro infra dicentur, cap. 1. §. 12.

GRONOVII.

9 *Momentanee*) Ad tempus, aut perpetuo.

10 *Locis non occupatis*) Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

11 *Judicem non audiunt*) Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*) Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*) Excusare, & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*) De qualibus supra 2, 2.

* Vide quod inferius adnotabitur.

a De Off. III, c. 3. b Lib. 1. de lib. arb c. 5. c Epist. 154. ad Publicolam. (47. Ed. Bened.) d Cap. 43. & 55.

gladios offerenti, Satis, dicit; [15] *quasi licuerit usque ad Evangelium, ut sit in lege* [16] + *æquitatis eruditio, in Evangelio* [17] + *veritatis*. Idem alibi *a*: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem + referire non potest; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet*. *b* Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones, & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed + quomodo istos, qui interficiunt, defendam, non invenio*. + Et alibi: *c De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium; nisi forte sit + miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, + accepta legitima potestate*. Atque idem sensisse *d* Basilium, ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola [d] satis apparet. *

e Cap. praced. §. 8. n. 9.

3. + Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, [18] + ut talis patientia non sit in obligatione; jubemur enim in Evangelio proximum amare juxta nos ipsos, + non præ nobis ipsis; imo ubi par malum imminet, non vetamur [e] nobis potius, quam aliis consulere, ut supra *e* ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. + Instet forte aliquis, & dicat: etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in [19] bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, + sæpe etiam eum, qui impetitur, [20] opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; + & ipsi

quo-

GROTII.

d *Satis apparet*) Adde Concilii Aurelianensis canonem, citatum a *Gratiano* c. ult. causa XIII. qu. 11.

e *Nobis potius, quam aliis consulere*) *Cassiodorus* de Amicitia: (vel potius *Petrus Blesensis*, cui liber ille a Viris Doctis vindicatur.) *Sane nullus aliquo praecepto, vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare*.

GRONOVII.

15 *Quasi licuerit*) Interpretatur antehac & ad illum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Evangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra*.

16 *Æquitatis*) Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*) Quid verum, & justum sit Christianis, (In *Edit. Paris*. 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio*. J. B.)

18 *Ut talis patientia*) Ut nemo teneatur, aut necesse habeat pati, se indefensum occidi.

19 *Bonis inæqualibus*) Ut patientis bonum est servare vitam fragilem, & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ, atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*) Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

* Si quis nos adgrediatur, in ancipiti illo periculo quælibet est honesta ratio expediendæ salutis, adeoque & cum cæde adgressorem repellere licet, dumne quis limites justæ defensionis excedat. Limites autem justæ defensionis, ut moderamini inculpatæ tutelæ sit locus, consistunt, si quis in absoluta necessitate, vel respectiva quidem, sed in quam sua culpa non inciderit, versetur. Ut defunctus omni periculo, nullo amplius defensionis jure gaudeat. Ut qui vel sine adgressoris læsione, vel leviore malo adgressori repræsentato, periculum evitare potest, ei jus non sit ad cædem temere provolandi, quum ex duobus malis Physicis, id quod minimum est, malum eligendum esse, vel ipsa recta ratio nos doceat. Recte Theocritus *Eidill. XXIII. Par est exiguo malo magnam litem tollere*. Cæterum ex vera belli definitione apparet, injustum esse omne singulare certamen, nisi jussu summorum imperantium initum; adeoque otiosa Grotii distinctio est inter bellum publicum & privatum, nec veræ belli definitioni quadrat. *Est enim bellum, status liberarum gentium vel hominum in statu naturali viventium, juris sui persequendi causa vi dolove concertantium, propositumve concertandi retinentium*. Quoad injurias vero, earumque ultionem cum satis in capite superiori adnotatum sit, addetur hic tantum quod Matth 5. v. 44. præceptum reperitur: *Diligite*, inquit, *inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis Filii Patris mei, qui in cœlis est: qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super justos & injustos*. Ad quod præstandum officium tum recta ratione ducimur, tum ex charitate quæ est in

Chri-

quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. + Deinde [21] morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere.

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente, & sciente, + videntur iter fecisse armati gladio; + quod & alios Galilæos e patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse, ex Josepho *a* discimus: + qui & de [22] Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc deim factum est: ut cum diceret Christus, tale tempus imminere ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, *36.* + statim Apostoli responderint, in suo comitatu duos esse gladios; erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum, + quod dixit Christus, quanquam + præceptum revera non continet, sed [23] + proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit + oppositio primi temporis, quod tutum, ac prosperum fuerat; commate 35. est tamen tale, + ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. *

a Bell. Jud. Lib. II. Cap. 12.

5. Recte autem a Cicerone *b* dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, + *Ne resistite injuriam facienti*, [24] + non magis universale est, quam quod sequitur, + *Date omni petenti*; ** quod tamen exceptionem admittit, + dum ne nimium nos prægravemur: + imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo, suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; + ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut [25] alapæ par: + nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius, quam armis utamini.*

b Orat. pro Milon. c. 4.

6. In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες*, omnino ἐκδικεῖν [26] non tuendi,

Christo, exequimur: ipse enim hujusce legis & Doctor, & Legislator est.

GRONOVII.

21 *Morali judicio*) Quod diversum a naturali rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam, aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem, non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus, ut alter illi potius, quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp., quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

22 *Essenis*) Secta Judæorum, ut & Pharisæi erant, & Sadducæi: sed isti omnium severissimi, & continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*) Sermo *ὑπερβολικὸς* & figuratus.

24 *Non magis universale*) Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*) In qua plus sit contumeliæ, quam noxæ, aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*) Nam *ἐκδικεῖν* utrumque significat, & *tueri*, & *ulcisci*. Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

* At utcunque sumantur verba Redemptoris de gladiis comparandis; nonne hoc satis probat suimet ipsius exemplo usum gladii vetari, neque eum objiciendum injurias facienti esse? Nonne & patientiæ & mansuetudinis præceptum explicavit, adeo ut ulciscendi affectus ex voluntate evellendus sit, & subjicienda rectæ rationi prava hæc libido, si velimus placere Deo, sicut ipse æterno Patri se ipsum immolaturus ad omnia toleranda, ac perpetienda parabat? Et si ultro male interpretabatur, ferme ac sine peccato ex consuetudine temporum; nonne demonstravit hoc exemplo malæ interpretationis pravitatem Apostolis? Nonne postea pro suismet persecutoribus orans ad æternum Patrem, non solum præceptum remittendi injurias, sed etiam inimicis benefaciendi declaravit?

** Inhumanum est, cum possimus, alterum aut ope aut consilio pro virili non juvare; adeoque rectæ rationi adversatur.

GRO-

di, + sed ulciscendi habet significationem, ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2. Theff. I, 8. 1. Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. 1. Theff. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: + hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii *e* loco, [27] + *ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω*, ubi in Hebræo est לי נקם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, + tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur.

a Vid. sup. n. 1. 7. Quod *a* vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, + sed non in defensionis caussa, neque enim se opus habebat defendere: + jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo, quem dixerat: Ex iis, quos dedisti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9.; + neque Christum, nam defendi nolebat. *b Cap. XVIII. 11.* Ideo apud Joannem *b* hanc caussam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum, quod dedit mihi Pater?* * com. II. & apud *c* Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* + *c XXVI. 34.* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur: adde quod arma sumebat in eos, qui nomine publicarum potestatum adventabant, qui- *d De qua inf. c. IV. §. 6.* bus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio *d* infra a nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium acceperint, gladio peribunt*, + aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur + sanguinem sanguine elici, + ideoque [28] armorum usum periculo nunquam vacare: aut quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, + non esse quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipse suo tempore satis sit exacturus; + plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes, & patientia sanctorum*. Quicum convenit Tertulliani illud: *e De Patient. c. 15* *e Adeo satis idoneus* [29] *patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est*; + *si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* + Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas a sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. + Ad Christj exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, + Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, + imitari laudabile fit, + & suo præmio non cariturum; + non tamen omnia ejusmodi esse, + ut aut ex lege veniant, + aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis, atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, + sed ex speciali quasi pacto, & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam + promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare,

G R O N O V I I.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις) *Mibi vindicta; ego rependam.*

28 *Armorum usum*) Quale *Homeri* Odyss. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod sic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipse chalybs.*

29 *Patientia sequester*) Sequester est, apud quem res controversæ possessionis deponitur, & custodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ sequestrum, & injuriam suam penes eum seponit, qui ob divinum præceptum accepta injuria, abstinet vindicta, & eam arbitrio cœlesti remittit, & committit.

* Immolandus Servator ad omnia mala perpetienda, atque injurias tolerandas, ut Patri placeret, paratum se præbuit, atque suimet ipsius exemplo declaravit subjiciendam rectæ rationi quamcunque ultionis libidinem, immo & inimicis parcendum & benefaciendum, si velimus ipsi placere.

GRO-

lare, + & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, + non pro quibusvis, + sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1. Joan. III. 16.

9. + Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, + partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quam districtum præceptum continere; + partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. * Nam in canonibus antiquissimis, + qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, + qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, *a* διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, *f ob nimium calorem*. Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, *b* quem in contrariam partem adduximus *c* probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

a Can. LXIV.
b Vid. etiam *c. si vero. de sent. ex. com. &c. significasti de homicidio.*
c Supra n. 9.

IV. 1. + Publicum bellum + aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet + eo sensu, quo justum testamentum codicillis, +justæ nuptiæ 30 servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei, qui velit, & servo secum mulierem ff habere in contubernio; + sed quod testamentum, & nuptiæ solennes 31 peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant: + quod notari utile est; multi enim, + voce justi male intellecta, + damnari putant ut iniqua, aut illicita, bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. + Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum + ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, + ut 32 ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco, *d* + Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

d L. III. c. 3. §. 4. §. 5. *seq.*

2. Bellum autem publicum minus solenne + potest & ritibus illi carere, & geri in privatos, & auctorem habere 33 magistratum quemvis. + Et sane si citra leges civiles res spectetur, + videtur omnis magistratus, sicut ad tuen-

dam

GROTII.

f Ob nimium calorem) *Ambrosius* lib. X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis, quem vetas premi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

ff Habere in contubernio) Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. 11, tit. XIX. L. Si uxor 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis; sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio, c. XL. (Locus *Pauli* JCti male heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. 5. §. 15. n. 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa Uxorem *injustam*, de qua in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* & alibi, varias Interpretum sententias collegit, & expendit CHR. ULRIC. GRUPEN. *De Uxore Romana*, Cap. VII §. 9. pag. 338, *& seqq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest. Tom.* II. Op. *pag.* 21. J. B.

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*) Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nupt. l. 12. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

Effectus peculiares) Testamento datur, & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*) Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*) Non maximum, vel summum necessario exigit.

* De iis tantum intelligendum est quæ spectant ad disciplinam: nam, ut sæpe dictum est, juxta temporum, locorum, & causarum circumstantias mutationi obnoxia fuit, & cessantibus prioribus causis, novisque accedentibus reformationem passa est. Non vero sic dicendum est de morum præceptis: nam inimicorum dilectio, injuriarum remissio, & a vindicta abstinentia & rectæ rationis, & Christi præcepta sunt.

GRO-

dam plebem sibi creditam, + ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, + ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. + Exstat lex talis Platonis *a* ultimo de legibus. + Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, *b* qui injussu Principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit. 34 + Injussu populi dixerat lex Cornelia lata a L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat *c* constitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorsus nobis inscius, atque inconsultis, quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet g illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit.*

3. Sicut autem omnia dicta, + quantumvis universalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, + ita & hæc lex. *d* + Nam primum, quin 36 ei, qui jurisdictioni præest, liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) + quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, + nec periculum imminet civitati, + dubitari nequit. Rursum, + si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli, qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam + necessitas exceptionem porriget. + Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, *e* cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. + Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi 37 oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria; sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat; + an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt. *f* Sunt qui negant. *g* Sane + si publicum non aliud dicimus, quam quod fit 38 jure magistratus, + dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde 39 + qui in tali facti specie 40 magistratibus se opponunt, + in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. + Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo, quod solemne est, + ut sæpe sumi extra controversiam est; + non sunt bella ista pub-

a Pag. 955 B. C. To. II. Ed. H. Steph.
b L. 3. D. ad l. Jul. majest.
c Ut armor. usus insciso Principe interdictus sit, Leg. unic.
d Vict. de jure belli, 9. Molin. disp. 100. 5. Idem.
Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart de Repras. 3. principali ad secundam n. 6. Mart. Laud. de bello. q. 2.
e Livius lib. XXIV c. 39.
f Ayala de jure belli l. 1. c. 1 n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ibi, sufficit etiam.
g Innoc c. olim de rest. spol. n. 8. &c. sicut de jurejur n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes D de captivis.

GROTII.

g *Illud Augustini*) Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Faustum* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII quæst. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocatur מלחמת חרשנה bellum potestatum.

GRONOVII.

34 *Injussu populi*) Quia Sulla speciem libertatis, & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*) Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum, bonumque patitur.

36 *Ei, qui jurisdictioni*) *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coercitione nulla est. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

37 *Oppidanis*) Videndum an acceperint imperii summi partem, aut a principe acceperint privilegium se muniendi, ac tuendi, & suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*) A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*) Subjectorum.

40 *Magistratibus* Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus, & cætera parantibus.

(aa) Hinc *L. 68. D. De rei vindicat* dicitur, eum, qui restituere jussus, judici non paret,

publica, + quia ad istius juris plenitudinem, + tum [41] judicium summæ potestatis, + tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant [h] [42] res auferri obsistentibus, + ac militibus etiam concedi. *a* + Nam id belli solemnis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit. *b*

2. Sed & illud accidere potest, ut + in imperio late patente [i] inferiores potestates + belli inchoandi + concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit, bellum geri + ex vi summæ potestatis; nam quod faciendi quis alii jus dat, + ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, [43] + an ubi tale mandatum non est, sufficiat

a Livius d. loco.
b Vict. n. 9. Cajet. sec. sec. q. 40. art. 1. Sil. verbo bellum. p. 1. num. 3. Lorca disp. 50. n. 12.

paret, *manu militari*, *officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos, & Juris peritissimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Observat.* III. 1. J. B.

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*) Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* cons. XIV. n. 7. *Gail.* 1 de Pac publica, c. 11, n. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. n. 10. *Gadeus* cons. Marp. XXVIII. num. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*) Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Urspergensem. (De hac Lege vide quæ habet J. *Hertius*, in Dissert. *De superioritate territoriali*, § 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. *& seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana, Gallice scriptis, *Cap. ult.* J. B.)

GRONOVII.

41 *Judicium summæ*) Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*) Pignora capi, mulctæ, coercitiones, damna inhiberi.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*) Auctor absolute negat; non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum, & inferendum: nam quin Præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si a finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia pareant, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injurisve afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos, & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem, aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens; nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit*: addique, Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 39. Sic Anicius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii*: *Omnia prius consilio, quam armis experiri sapientem decet*: nam nec in uno, alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti a vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato, & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium, & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem, Senatus, populique judicium exspectari debuisse; dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui, populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus, populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas.* lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu popu-

[44] ſufficiat conjectura voluntatis. + Mihi id admittendum non videtur. + Neque enim hoc ſufficit videre, quid [45] hoc rerum ſtatu ſummam poteſtatem habenti, ſi conſulatur, placiturum ſit; ſed hoc magis videndum, quid ille, + ubi res moram fert, + aut dubiam habet deliberationem, ſe inconſulto cupiat fieri, [46] + ſi ea de re lex ferenda ſit. + Nam [47] ut maxime in aliquo facto particulari ceſſet inſpecta particulariter ratio, quæ voluntatem ſummi imperantis movet, non tamen ceſſat ratio ſumta univerſaliter, quæ periculis occurri vult: + quod fieri non poteſt, ſi ejus rei ad ſe magiſtratus quiſque judicium trahat.

a *Liv. l.* xxxviii. *c.* 45. & *seqq.* 4. + Non ergo injuria a legatis ſuis accuſatus fuit [48] Cn. Manlius, a quod Pop. Rom. injuſſu bellum Gallo-Græcis intuliſſet: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, + an ea injuria in Gallo-Græcos exſequenda eſſet, + non in Cn. Manlii, ſed in Pop. Rom. arbitrio eſſe debuit. C. Cæſarem, quod bellum Germanis intuliſſet, (bb) + dedi Germanis Cato voluit; credo + non tam jus reſpiciens, quam quod [49] imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hoſtes adjuverant, + ac proinde non erat quod injuriam ſibi factam quererentur, + ſi modo juſta fuit populi Romani cauſa in Gallos bellandi. At Cæſar contentus eſſe debuit, Germanos Gallia mandata ſibi provincia pepuliſſe, nec Germanos, præſertim cum nullum inde periculum

populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat uſus, ſibi muniebat ad tyrannidem. Indigniſſima vero conditio eſt bonorum, ſi hi adſtringantur ſolemnibus, nec poſſint agere quidquam, niſi rite & ordine; interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si Senatus & populi judicium exſpectaſſet Brutus, perierat ipſe, & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus, quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. ep. 7. *Caput autem eſt hoc, quod te diligentiſſime percipere, & meminiſſe velim, ut ne in libertate, & ſalute Populi R. conſervanda auctoritatem ſenatus exſpectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas ſenatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater iſtuc ætatis cum eſſet, & animadvertiſſet remp. ab audacibus, & ſceleratis civibus oppreſſam, bonoſque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria, civitateque carere, gloria, & animi magnitudine elatus privatus, atque adoleſcentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppreſſam funditus, & deletam Italiam, urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæſo conſuluiſſent reip., qui vetuiſſent Pompejum eo tempore capere arma, qui juſſiſſent exſpectare judicium populi & ſenatus, qui monuiſſent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potiſſimum vellet id bellum geri? (Non poſſum ſatis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctiſſimo *Gronovio*, Auctorem noſtrum *abſolute negare*, (ut ait initio Notæ iſtius) *ſufficere* unquam *conjecturam voluntatis*, ut Poteſtas inferior bellum inchoet: quaſi Auctor non diſerte excepiſſet in fine paragraphi præcedentis, caſum, quo *tempus non fert conſuli* Summam Poteſtatem; quod & in ſequentibus non minus clare innuit. Id dudum obſervavimus ad PUFENDORF. noſtrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. J. *B.*)

44 *Sufficiat conjectura*) Excuſatus ſit præfectus, ſi rem ita im gerat, quam probabiliter conjecerit ratam, & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum ſtatu*) In uno tali caſu.

46 *Si ea de re*) Si ſtatuendum ſit quid in perpetuum omnibus ille ſuis velit licere.

47 *Ut maxime in*) Etſi forte, ut nunc eſt, diſſimulaturum principem, & minus moraturum putare poſſimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præſentem fructum. (Immo ſenſus eſt: quamvis in hoc vel illo caſu nullum forte incommodum, aut periculum re vera deprehendatur, ſufficit, quod ut plurimum, & in univerſum maximum futurum ſit incommodum, & periculum, ſi liceat Poteſtati inferiori, ubicumque illa conſultum judicaverit, inchoare bellum, inconſulta Summa Poteſtate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI, § 25. n. 1. J. *B*)

48 *Cn. Manlius*) *Liv. l.* 38, 45 Flor. 2, 11.

49 *Imminentis domini*) Cæſaris, qui ei jam tum viam ſibi ad tyrannidem moliri videbatur.

(bb) Non ideo *Cæſarem* dedi *Germanis* voluit *Cato*: ſed quod adverſus fidem datam *Germanos* prælio laceſſiviſſet, eorumque legatos

culum immineret, intra suos fines bello persequi, [50] nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi; sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, + plane [51] ut Carthaginenses Romanis responderunt. *a Ego non, privato, publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure, an injuria: nostra enim hæc quæstio, atque animadversio in civem nostrum est, nostro, an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.* *a Livius lib.* XXI. c. 18.

5. + Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii, & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, + Senatus populique Romani judicium exspectari debuit, [52] an e republica esset dissimulare factum, an ulcisci: ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. + Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, + per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic *b* Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet. *b Appian. Bell. Civ.* L.IV. pag 627. *Ed. Steph.*

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: + sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant [53] τῷ πίξῳ ςάθμην. Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis, quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, + bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore, qui summam potestatem habeat: + & ad hujus rei, + & ad quæstionis illius, quæ est de bello solemni intellectum, + atque adeo ad alia multa, necessarium erit, + quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere; eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, + quisque [54] ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, + rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. + Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, + quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, a Thucydide *c* + tribus rebus describitur, cum civitatem, + quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, [55] + *suis* *c* Lib. V. Cap. 18.

tos retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E & alibi, pag. 567. B item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Ursin.* num. 16. pag. 353, 354. quamquam *Cæsar* ipse in *Commentariis* suis colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. *& seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tenchteros*, *antequam Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria fere biennio post de *Treviris* relata, & de qua ipse agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. J. *B.*

GRONOVII.

50 *Nisi consulto prius populo Romano*) Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus* & *Veliternis*, Liv. 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis, ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenses*) Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis; nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem; sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. (Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Auctoris nostri, monebimus infra ad L. II, C XVI. § 13. Verum, quum id negarent *Pœni* quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem, & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu fecisset. J. B.

52 *An e republica*) Utrum e republica.

53 *Τῷ πίξῳ ςάθμην*) Lapidi lineam, vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 Ex *usu magis*) Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*) Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex, aut tyrannus, aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit, aut sortita est. Præsidibus Senatus, & Judicum, quos ipsi creassent.

+ *suis utentem legibus*, + *judiciis*, k + *magistratibus*. + Aristoteles *a* tres facit partes in administranda republica, consultationem + de rebus communibus, + curam legendorum magistratuum, + & judicia: + ad primam autem partem + refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis, ac dissolvendis, + de legibus; + addit de morte, exilio, publicatione, + & repetundis, [56] hoc est, ut ego interpretor, + judicia publica, + cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius *b* Halicarnassensis tria maxime notat, + jus magistratuum creandorum, [l] jus legum condendarum, & tollendarum, + jus decernendi de bello, ac pace. *c* + Alibi addit quartum, judicia: Rursum *d* + alibi adjicit curationem sacrorum, + & convocationem comitiorum.

a Lib. IV. Pol. c. 14.
b Lib. IV. c. 20.
c Lib. VII c. 56.
d Lib. IX. c. 14.

2. + At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. + Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut [57] circa universalia, aut circa singularia. + Circa universalia versatur condendo leges, [58] easque tollendo, + tam circa sacra ([59] + quatenus eorum cura ad civitatem pertinet), quam circa profana. Ars circa hæc *e* Aristoteli ἀρχιτεκτονικὴ, + architectalis. Singularia, circa quæ versatur, sunt + aut directe publica, + aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, + ut pacis, belli, fœderum faciendorum; + aut res, ut [60] vectigalia, + & si quæ his sunt similia: + in quibus comprehenditur & [61] dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium + ad usum publicum. Ars circa hæc *f* Aristoteli nomine generis πολιτικὴ, + id est civilis, & βουλευτικὴ, consultatrix. + Privata sunt res controversæ inter singulos, + quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem *g* Aristoteli δικαστικὴ judicialis. + Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur [62] + aut per magistratus, + aut per alios curatores, + in quibus sunt & legati. + His ergo in rebus consistit potestas civilis.

e Ethic. Nicom. VI. 8.
f Ibid.
g Ibid.

+ VII. 1. (cc) + Summa autem illa dicitur, [63] cujus actus alterius juri non subsunt, + ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; + cui voluntatem mutare licet, m + ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac

G R O T I I.

k *Magistratibus*) Posset etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum, & tollendarum, jus decernendi de bello, ac pace*) *Servius* ad 1. Æneid. (v. 236.) *Omni ditione*. *Rectius omni, quam omnis? ut significet omni potestate, pace, legibus, bello*.

m *Ut & successorem*) Cacheranus Decis. pedem. CXXXIX. num. 6.

G R O N O V I I.

56 *Hoc est*) Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus, vel capitalibus.

57 *Circa universalia*) Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*) Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus, necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*) Non scilicet ad sacerdotes, & ipsos curatores, & ministros sacrorum. ¶ Quatenus scilicet ea versatur in eo, ut divina lex, qua continentur singulorum officia sive erga Deum, sive erga proximum, populis suis innotescat, & accuratissime servetur: ad quod assequendum ministerio utitur sacerdotum, quippe qui a summo imperante sacrorum jurium Legislatore supremo Deo O. M. constituti sunt, *ut regerent Ecclesiam suam, quam acquisivit sanguine suo*. Act. Ap. c. 2. v. 28.

60 *Vectigalia*) Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*) Sic dictum, ut distinguatur a dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*) Ἀρχαιρεσίαι. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*) Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, a nemine possit infirmari, & rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

(cc) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. J. B.

GRO-

ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas [64] quod subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: + ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus; + ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, + quam perfectum cœtum esse, supra diximus.

2. + Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, + quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi + non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, + sed [65] membra minus digna magnæ civitatis, + quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, + ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, + ita in morali quoque corpore; *a* + nam ibi eadem [66] persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium, ac distinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium esse potest, + quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, + ut [67] plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele *b* etiam notatum est non uno loco.

a Vid. de Jur. Belli n. 7.

b Lib. II. Pol. c. 10. L. III. c. 9.

3. + Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita, ut jam diximus, intellecta. Subjectum proprium est persona + una, pluresve, + pro cujusque gentis legibus, ac moribus: ἡ πρώτη ἀρχή, apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis, & Platonis.

+ VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est + eorum opinio, [68] qui ubique, & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, + ita ut

G R O T I I.

64 *Quod subjectum*) Penes quem sit, in quo resideat, ac consistat; quod vocant subjectum ἐνυπάρξεως, sive inhæsionis.

65 *Membra minus digna*) Viliora.

66 *Persona diversa ratione considerata*) Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures civitates*) Ut olim XII Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

68 *Qui ubique, & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*) Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coercere, & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio: An populus habens imperium legitimum (puta Regem, vel Senatum, vel Remp. per conventus ordinum, sive comitia regi solitam) si major, & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degenerasse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea Quadringentis, ut & Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio, aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu, & creato rege.

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. J. B.

(ee) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. & *seqq.* ubi fuse de his systematibus civitatum agit. J. B.

(ff) Vide exempli gratia, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

GRO-

ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coercere, & punire liceat: + quæ sententia 69 quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) + Nos his argumentis eam refutamus. 70 + Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (hh) + ut & ex lege *a* Hebræa, & 71 Romana *b* apparet. + Quidni ergo populo sui juris liceat se unicuipiam, aut pluribus ita addicere, + ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? + Neque dixeris 72 minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit; n sed quid jure fieri possit. + Frustra quoque afferuntur incommoda, quæ hinc sequantur, aut sequi possint; nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis, aut periculis carebis. *c Aut hæc cum illis sunt habenda*, o *aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

a Ex. XXI, 6. *b* Instit. de jure pers. §. Servi aut. tem. 4. Gell. lib. 2, c. 18. *c* Terent. Heaut. II 3, 84.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere, quod ipsi placet: + ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam; neque ex præstantia hujus, aut illius formæ, + qua de re diversa diversorum sunt judicia, p sed ex voluntate jus metiendum est.

3. + Ne-

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*) *Gail.* de Arrestis cap. VI. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*) *Cicero* lib. III de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio*. (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus*.

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*) A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri. Norimberga plane contrarium. (Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post VVAGENSELIUM, observavit J. *Nicol. Hertius*, Tom. II. Comm. & Opusc. seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. J. B.)

GRONOVII.

69 *Quot malis*) Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum, non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum, & magistratuum, istis malis causam dederit. Vide 2. Reg. 18, 17. & 18.

Responsio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*) Licet privato se in servitutem addicere; Ergo & populo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus, aut liberis Germaniæ civitatibus; nam hæc feuda regalia Principes habent a Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumptum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis, & libera electione. Non Hispani: nam connubiis, & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, nisi Moschorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem, aut securitatem vindicandi; Atqui &c. Ergo. Resp. Negatur major; nam ne servi quidem id amiserunt, Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare, & per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt*. Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*) Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

72 *Minime id*) Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*) Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus, aut duabus mixtam.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. Vide & quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI §. 5. Not. 2. J. B.

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum.

3. + Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur populus jus totum imperandi a se abdicet, aliique tradat, puta, + quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui se defendat, reperire non potest: + aut quia 75 inopia pressus aliter habere non potest copiam, unde se sustentet. Nam si + Campani olim necessitate subacti q populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 76 *Populum* a *Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum,* a Livius, VII,31. + *divina, humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni subjicere se vellent, 77 + ne recepti quidem sunt; quod narrat b + Appianus: + quod obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? 78 b Præfat. p. 3. Ed. Steph. Apud Virgilium legimus:

— *Nec cum se sub leges pacis iniquæ*
79 *Tradiderit regno.* — —

Accidere etiam potest, + ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis + magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi, & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servi Germanorum apud c c Germ. c. 25. Tacitum est: + *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

4. Adde quod sicut Aristoteles d dixit, + quosdam homines natura esse d Polit. l. 2. servos, id est, ad servitutem aptos: ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi, quam regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, e qui oblatæ a Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, + negantes e Strabo. lib. XII. p. 544. vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, f vita Apollonii, + stultum esse, ait, Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. Justin. lib. XXVIII. cap. 2.

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima s + sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. f Lib. VII c. 3. Ed. Olear.

t Urtum, quo Auctor noster tacite innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos vendere, emendavimus quoad numerum capitis. ex *Florum sparsione ad Jus Justinian.* p. 14. Ed. *Amst.* Sed & ille male huc aptatur, ut ad *Gellium* observavit *Gronovius*, qui heic silet. Auctor noster adfert ipse alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. 27. n. 1. J. B.

G R O T I I.

q *Populo Romano se subjecerunt*) Ut Falisci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 41. Sic Epidamnii a Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. *Thucyd.* lib. 1. c. 25.

r *Romanorum ditioni*) Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

s *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*) *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi, & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus; futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & staturas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri.* Vide & *Bizarrum* historia Genuensi lib. XIV. p. 329.

G R O N O V I I.

74 *In periculum vitæ*) Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit. *Justin.* 11,7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis, & discordiarum, regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco respublica a Populo translata ad Senatum CCCC. *Justin* 5, 2.

75 *Inopia*) Ut Ægyptii fame coacti seque, & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus. *Genes.* XLVII, 13.

76 *Populum Campanum*) 8, 1.

77 *Ne recepti*, Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*) 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*) Hic male juncta, & nexa, quæ Virgilius separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno, aut optata pace fruatur.*

GRO-

a Liv. l. XLII, c. 5 [t] Urbes sub Eumene, ait *a* Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, [u] ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, + qualis erat Cæsaris Augusti ætate, [80] multis prudentibus visum est. His ergo, similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, + ut se homines subjiciant imperio alterius, ac potestati; quod & + Cicero *b* notat Officiorum secundo.

b Cap. 6.

6. [81] Jam vero + bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, + ita & dominium civile, sive jus regendi [82] non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum + pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando, dicta censeri debent: nam idem jus, + eademque ratio est [83] procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. [84] + Quid, quod nulla

GROTII.

t *Urbes sub Eumene*) Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse, narrat *Isocrates*. (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*) Dion apud *Philostratum* V. cap. XI. δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαῖοι ὄντες αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν· *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem*. (Cap 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*) *Tacit.* 1, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur*. Idem histor. 1, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit*. Florus 4, 3. *Dio* 55. p. 609.

81 *Jam vero bello justo*) 2. Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum; & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcumque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato dominio, etsi id a nullo pendeat, tamen quia expedit, ne quis re sua male utatur, coercetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: et furiosi in tutela sunt agnatorum, & gentilium.

Sed, inquit, Magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum, ac servorum est societas: & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur in bello capti. Sic igitur populi, qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione, & libertate amissa, salvi tamen essent, & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

82 *Non aliunde*) Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Procerum, qui*) In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid, quod nulla Resp.*) Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ, & adolescentes a deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio illorum, quæ populi. Illis diffiditur, egenis, & externis, tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus, & adolescentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non potest. Deinde quod ponitur, ordinarium est: quod colligitur, extra ordinem, & in magnis casibus fit: quibus nequidem egeni, externi, mulieres, si quid opis adferre possent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc est: Si inopes, externi, mulieres, adolescentes ordinarie arcentur a tractanda Rep populus omnis, aut major, meliorque pars consentiens, etiam ultima necessitate, & manifesta tyrannide arcetur a coercendo Tyranno: Atqui &c Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas (Immo carpentis ἀβλεψία, & præcipitantia Non agitur heic de jure coercendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap seq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ, & scopo Societatis Civilis talem

la respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes, aut externi, tum vero & fœminæ, & adolescentes a deliberationibus publicis arceantur?

7. [85] + Jam vero & [x] populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi, quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *a* + *Estne populus Collatinus in sua potestate?* + & Campani cum se Romanis dedi- dissent, *a Liv. lib. 1. c. 38.*

ὑποταγὴν, qua populus sui regendi jus in Summam Potestatem plane transcripserit; postquam de *Regibus*, & de *Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ* id adserint, addit jam, in ipsis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui e Patribusfamilias, & Civibus composito, quam universi, & singuli Cives in Regno Monarchæ, in Republica Aristocratica Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditissimus Criticus non veritus est adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigena eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua fere est *ignoratio elenchi*, & quasi σκιαμαχία. J. B.

85 *Jam vero & populi*) Si populi habuerint non minus sibi addictos populos, quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coercere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes, sive bene, sive male usi sunt suo jure, nihil juvans Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, & ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem: & si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ, & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus, & concessi legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius, & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi a seditionibus, aut rationem se vindicandi non videant. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem, & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis*: nihil aliud dicit, quam esse eos superiores gradu, & dignitate. Hoc apparat ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dexteram enim, & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: unus vestrum maximus perinde sit, ac minimus*; quod nihil aliud est, quam primus, & postremus.

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*) Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde a Philæo, & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264, D. *Ed Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* lib. 1. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV, (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit lib. 1. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeniada cum urbe, agroque, Acarnanum sunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. V c. 29. Idem lib. XXXIII. c. IV. Lindum insulam esse, ait, Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes lib. XXXV. c. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas, ait *Eutropius* libro IV. (Cap 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ a Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii*. (Cap. 36. & 93. Non unum est in hac Nota, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus*; Sub horum enim imperio illam fuisse ætate sua, testatur STRABO. pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confundit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de qua XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίας ἐκέλευσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus*

dissent, *a* facti dicuntur alienæ potestatis: *b* Acarnania, ut & *c* Amphilochia dicuntur fuisse [86] juris Ætolorum: *d* Peræa, & *e* Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a *f* Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni [87] exemta sunt, *g* Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium, apud *h* Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Massiliensibus apud *i* Strabonem, & Insula *k* Pithecusæ Neapolitanis. Sic [88] Calatiam oppidum coloniæ Capuensi: Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis, apud *l* Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud *m* Tacitum est. + Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio, ac voluntati, qui reguntur.

9. At vero esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, + tum sacra, tum profana historia testantur. *Si *n* dixeris*, inquit Deus populum Israeliticum alloquens, + *Statuam supra me regem*: & ad Samuelem: *o* + *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* + Hinc rex *p* unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israelem: Salomo *q* rex super totum Israelem. Sic David Deo gratias agit, *r* + quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus: *s Reges*, inquit, *gentium dominantur eis*, [89] + Notum illud Horatii: (*Lib.* III, Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. + Tres gubernandi formas ita describit [90] Seneca *t Interdum populus est, quem timere debeamus: interdum si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, [91] gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli, quibus potestas populi, & in populum data est*, + Tales sunt, quos [92] Plutarchus

chus

a Liv. lib. VII. c. 31.
b Lib. XXVI. c. 24.
c Lib. XXXVIII. c. 3.
d Id. Lib. XXXII. c. 33.
e Strab. Lib. XIV. p. 963.
f Diod. Sic. Lib. XV. pag. 514. Ed. Steph.
g Pausan. Lacon. seu Lib. III. Cap. 21.
h Exp. Cyri, lib. V c. 5.
i Lib. IV. p. 184.
k Idem, lib. V. p. 248.
l De Colonis, pag 323. Ed. Keuchen.
m Hist. 1. 78.
n Deut. XVII, 14.
o 1. Sam. VIII, 9.
p 1. Sam. IX, 16. X, 1. XV, 1. 2 Sam. V, 2.
q 1. Reg. IV, 1.
r Psalm. CXLIV, 2.
s Luc. XXII, 25.
t Epist. XIV.

non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus*: quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τὴν τε Κεφαλληνίαν ἔδωκε τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus*; sed hæc est urbs insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum*. J. B.)

GRONOVII.

86 *Juris Ætolorum*) Ut *Justin* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum, juris habita est* Eod. lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris*. Lib. 31, 1. Syriæ quidem, sed *juris Ægypti civitate*.

87 *Exempta sunt*) Per Augustum oppida maritima XVIII.

88 (*alatiam*) Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*) *Reges in ipsos imperium esse Jovis*, nemo diffitetur. Nec quisquam dixit, in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur; si reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines, qui sciant sibi nihil esse carius sua salute; & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

90 *Seneca* ------ 10. *Aristoteles*) potestas populi, & in populum data est regibus; sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam imperator definit §. 6. Init. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei, & in eum omne imperium suum, & potestatem concessit*. Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data est*. Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit e mea potestate, si is eo gladio ad se, aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum, ac debeo.

91 *Gratiosi*) Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*) Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic describi, & improprie regem appellari; quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse. Ille igitur Agesilaus cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status

esset

chus ait, *ἀν' κατὰ τὰς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, imperium habere* + *non ex legibus modo, + sed & in leges*; & apud *b* Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: *ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται· facere quod quis velit, + ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum *c* definitur: *ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα· ita imperare, ut alii ratio non reddatur*: 94 Pausanias Messenicis *d* opponit *βασιλείᾳ ἀρχῇ ὑπευθύνῳ. regnum potestati tali, quæ rationem actuum reddere debeat.*

10. Aristoteles *e* + reges quosdam esse, ait, cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se, ac sua. Sic + postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, + dicitur populus *f* in eos omne suum imperium, & potestatem contulisse, + etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philosophi: *g Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* 96 *h* Dion. l. LIII. de tali principe: *αὐτοτελὴς ὄντως* ...

esset reip ut tanto numero civium careret, operam dedit, ut designaretur *νομοθέτης* sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil, quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber; unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque; interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace, belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora, quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam*. (Immo *ad* STATIUM, in Lib. I. Silv. Cap. 2. ubi hac de re fuse Vir Doctissimus agit. J. *B.*)

93 *Otanes*) Otanis dictum, quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausania*) Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte, & juste faciendi; quod necessarium incommodum liberæ civitates habent, & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur; qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita, & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores a reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti, & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt; nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

95 *M. Antonini*) M. Antoninum sanctissimum virum, & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum, vel victum a Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius, quam illi: & si reip. expediet Cassium vivere, quam liberos Marci*; eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu, quo *Tacitus*: *Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult ne illi putarent, quia non daretur quod injuria poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

96 *Dio*) Dio refert quid Augustus per varias, & miras artes a Patribus elicuerit, nimirum, omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus, & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam & nos

Bb 2 Gal-

a Flamin. vit. pag. 382.
b Lib. III. c. 80.
c Orat. LVI pag. 565. D.
d Cap. 5.
e III. *Pol.* XIV.
f Inst. de jur. nat. § *sed & quod.* 6.
g Xiph. vita M. *Ant.* pag. 271. D.
h Pag. 591. A. *Ed. H. Steph.*

ϗ αὐτοκράτωρ, ϗ ἑαυτῦ, ϗ τῶν νόμων, πάντα τι οἷα βύλοιτο ποιῇ, ϗ πάντ' ὅσα αὖ μὴ βύλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber est, suique, ac legum potens, ut & quod vult, faciat: & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia, regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus 97 sic populus regem affatur apud 98 + Æschylum a:

a Pag. 320 Ed. H. Steph.

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν·

Tu

Gallice versam, Notulisque illustratam, altera vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. J. B.

GROTII.

y *Inachidarum*) Hi sunt ענקים· Deut. II, 10. ex qua origine & ענקה ὄγκα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres; a Syro פלג· Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* 1. *Cap.* 15. ℣ 21.) Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant: sic & reges Thebani e Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* ℣. 516. & *seqq.* 681, 682.) & fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: *Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plena utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. seq.* Vid. & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. J. B.)

GRONOVII.

97 *Sic populus*) Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. ℣. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρὶν· οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ' ἄν.

98 *Æschylum*) Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum, & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi, & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus, cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur, se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii* & *Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum, & suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes tolerarunt.

Responsio ad primum, argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ, sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo a voluntate constituentis pendeat hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen commisit principi populus maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se pariturum, & singulos pro ejus salute vitam opposituros. Hoc semel promissum non pendet a voluntate promittentium; semel se obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parens, a principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ populari serviat, & in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est quod Antigonus apud *Justinum* 28. 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est non nimis indulgere populo, exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. & Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illi præter morem daretur, & sanguine, & visceribus aliorum civium, & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται· *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat, & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum Scriptura dicit: *Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sunt dicta constantium principum, ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se, & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit,

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

11. + Longe aliter, quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur, (*Supplic.* verf. 404. & *seqq.*)

— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει.
Ἐνιαυσίαισιν·

— *hæc juris sui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse, populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam

dit, & sic alterno parendi pacto populum jamdudum solvit. Scit Auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. numer. 5. *Quæ fecit, sic quisque ferat, jus fiet, & æquum.* Rhadamanthus autem, & Minos, & Æacus personas non distinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, si fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ sibi virum constituit, cui parere semper necesse habeat. Sed numquid ita, ut patiatur se flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, si non vult, quibus tantummodo subtrahitur ei de eo, quod promissum est; quid si non hæc modo subtrahantur, sed etiam vis vitæ adferatur? Lusus est perpetuus in vocabulo *superior*. Est omnino princeps, & magistratus quivis superior populo, si Latine loquimur: sed ut caput superius est membris, non ut injustum, atque affligens onus incumbit presso, ac deficienti: & quidem ut caput morale, vel artificiale, quod si prægravet, salvo corporis statu, potest demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogismus ita formandus erat: Qui constituit aliquem supra se, & omnem ei dat in se potestatem, cum pacto regendi juxta leges, ac defendendæ, conservandæque omnium, & singulorum salutis, is eum hostem, & persecutorem suum factum jus habet tollendi, & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adversus minorem excipitur rursum, quosdam Principes non constitui a populis, exemplo acceptantium advenas sub obediendi lege, & eorum, qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo Immo & hi constituuntur. Jurisconsulti norunt contractus, & quasi contractus; Philosophi voluntarios, & invitos: & ex utrisque perinde tradunt homines obligari, & in contractibus principes privatorum loco haberi. Est consensus advenarum istorum, & gentium, non quidem valde spontaneus, consensus tamen; poterant enim, & non accipere legem, & victi non servire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam* ep 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciscuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: sed cum ne hic quidem relinquitur quod promissum est, tuto vivere, in duris licet, & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum est.

Argumentum secundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi, quam regentis causa comparatum est, sequitur etiam naturæ convenientius esse, ubi Regentis, & eorum, qui reguntur, salus simul consistere nequit, & quidem regentis detestabili culpa, ibi a populo submoveri Tyrannum, quam a Tyranno concidi, & comedi populum, æquius esse. Atqui. Ergo.

Adversus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falsum, regimen dominicum solius regentis causa comparatum. Jus gentium introduxit servitutes per misericordiam servandi, qui occidi possent. §. 3. Instit. *de jure personarum*. Jus naturæ in hac re explicat *Aristoteles* 1. Polit. *Quod imperat, & paret natura, salutis causa conjungitur; nam quod mente providere potest natura, imperat, & dominatur natura; quod autem ista potest corpore facere, paret, & natura est servum. Quare domino, & servo idem conducit.* Forte dominus, qui emit servum suum, tantummodo utilitatem respicit. Sed hæc nostra pravitas est, non intentio naturæ, non gentium, quæ servitutes constituerunt. *Justinus* de Parthis 41, 2 *Hos* (servos) *pari, ac liberos suos cura ha-*

bens

a Vit. Thes. pag. 11. A.
b Lib. VI. c. 8.
c Vit. Cleom. pag. 805.
d Vit. Agesil. Cap. 1.
e Cap. 19.
f Quæst. Gr. p. 291
g III. Pol. 16.

Nam *a* Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem, & legum custodem agebat, z cætera par civibus. Hinc factum, + ut reges, qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuisse, dicuntur *b* Polybio, 99 *c* Plutarcho, zz *d* Cornelio Nepoti. + Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis *e*: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων ἐς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς Μήδωνι τῷ Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον· *Argivi jam olim æqualitatis, & libertatis amantes, regiam potestatem in minimum redegerunt: ita ut Cisi filiis, ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & 100 apud Cumæos de regibus judicasse senatum, notat *f* Plutarchus. + Talia regna, negat *g* Aristoteles, constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium, aut populi.

12. Quin & in populis, qui perpetuo regibus non subsunt, exempla videmus

bent, & equitare, & sagittare magna industria docent. Tacitus de Germanis 20, *dominum, ac servum nullis educationis deliciis dignoscas:* & 25. *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hactenus paret. Verberare servum, ac vinculis, & opere coercere, rarum.* Falsum quoque imperia, quæ bello, & victoria parta sunt, ad solam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inspicienda hic sola externa species, aut quid cogitet victor; sed quid agat Deus, & natura. Nam si justo, pioque bello certatum est adversus populum injuriosum, & vicinis gravem, utile est ipsis victis privari libertate, qua in bonorum offensam, & commodum abutuntur. Ut furioso utile extorqueri gladium. Idque ipse victor animo sibi proponit, si vir bonus est, quales prisci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut est apud *Sallustium*. De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & *Rutilius Numatianus*: (vers 64.)

Profuit injustis te dominante capi.

Si injusto, & ut est apud *Lucanum*, *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni*, ne tum quidem solam esse vincentium utilitatem in isto imperio, evincam vel uno exemplo Israelitarum. Bella enim, & victorias, quibus illos subegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæstini, Assyrii, quis dicet ad solam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna castigatione lascivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad sanam mentem rediissent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Israelitarum, de septem devotis gentibus, sola utilitas vincentium fuit: nam bonum, & utile est noxio puniri, ne peccata augeat, præsertim si eo usque processerit, ut *aliter ejus sceleribus non posset subveniri*; quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15 Annal. 68 Quod etiam *Suetonius* significat, cum ait, quosdam conjurationis convictos, eam ipsam conjurationem ipsi pro beneficio imputasse, *tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere*, cap. 36. Et sic Parthus, quasi consilium daret monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo, justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.*

99 *Plutarcho*) *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo, & vitio illorum temporum p. 805. αὐτῷ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*) Ἦν δὲ καὶ φυλακτήρ τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον· εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικῶσιν ἢ οὔ, κρύβδην φέρουσα τὴν ψῆφον, p. 291, 292.

GROTII.

z *Cætera par civibus*) *Thesei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis; (v. 424. 425.)

> Οὐ γὰρ τυραννίδ᾽ ὥστε βαρβάρων ἔχω,
> Ἀλλ᾽ ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

> *Nec enim potestas barbarum in morem mihi,*
> *Sed justa refero obsequia, dum juste impero.*

zz *Cornelio Nepoti*) Verba ipsius, aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis, quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

GRO-

mus [a] + quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas [101] Amymonum (kk) apud Cnidios, + & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, *a* + cum ad populum [1] provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum, + ait *b* Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura + obsessam vim regiæ potestatis, 2. Cicero. *a Plutar. in Marcel. pag. 312. & Dion. Halic. l. V. c. 70. b Lib. II. c. 18.*

13. + Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam PRIMUM, quod asseverant, + eum, a quo aliquis constituitur, esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, 3 + cujus effectus perpetuo pendet a voluntate constituentis; + non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: + quomodo mulier virum sibi constituit, cui parere semper necesse habet. [b] Valentinianus Imperator militibus, qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur *c* respondit: + *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, o milites; at postquam me elegistis,* 5 + *quod petitis in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere: mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* + Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges a populo constitui: + quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, + & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. *c Sozom. Hist. Eccl. L. 6. c. 6.*

14. ALTERUM argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum, qui reguntur, non qui regunt, caussa esse comparatum: + unde sequi, existimant, ex finis nobilitate, eos, qui reguntur, superiores esse eo qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus, qui regitur, causa esse comparatum; + nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum; + nam servi utilitas ibi extrinseca est, & adventitia: + sicut

GROTII.

a *Quasi temporarii regni*) *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit, jus sibi esse in populum omnem. (*Lib* XXIX. *Cap* 37.)

b *Valentinianus*) Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. VI: ὑμέτερον μὲν ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλεύς μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τὰς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων· *Vestrum fuit, milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum, sed meum dispicere quid respublica expediat.*

GRONOVII.

[101] *Amymonum*) Sic video & appellari eos a *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus* 1. Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες· καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ· ἑξήκοντα προκρίτους ἀνδρῶν ἐπισκόπους ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων· ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὥς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονές τινες ὄντες· ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292.

1 *Provocatio non esset*) Ante Decemviros. Illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3. 55.

2 *Cicero*) Philipp. 1, 1. (Sed verba aliter, & paulum alio sensu, ab auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* (M. Antonius) .... *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam.* J. *B.*)

3 *Cujus effectus*) Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. L.* VI. Cap. VI.

5 *Quod petitis*) Petebant, ut collegam imperii sumeret.

(kk Exemplum male aptatum; patet enim ex verbis *Plutarchi*, a *Gronovio* exscriptis; *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, διὰ βίου. Hunc quoque errorem a *Bodino* hausit, qui vel memoria lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, δι' ἔτους. J. B.

GRO-

+ sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. + Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. + Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, + & non ideo tyrannica dicenda sunt: cum tyrannis, ut quidem [6] ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus, qui regit, quam ejus qui regitur: + ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum + non nego, in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum, qui reguntur: & verum esse quod *a* Cicero post Herodotum, + *b* Herodotus post + Hesiodum *c* dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. 7 + Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: + nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est, ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, + tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. + Nam [8] in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, 9 + quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, + quorum peccata quia superiorem se judicem non habent, *d* Deus sibi curæ peculiari esse testatur; + qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam, aut explorationem populi.

a De Offic. II. 12.
b Lib. 1. c. 96, 97.
c Theogon. vers. 83. *& seqq.*
d Jer XXV, 12.

15. + Optime *e* Tacitus: *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines; sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et

e Hist. IV. 74.

M. Au-

G R O N O V I I.

6 *Ea vox nunc*) Olim enim & legitimi, justique principes interdum sic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7. 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*) Non inferimus, nec negamus reges, & magistratus esse populo superiores: sed dicimus, inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere: ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile, fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*) Ergo potest per ordinarium magistratum coerceri, vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*) An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur, Tyrannum professum a populo posse coerceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ a solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat Auctor fuisse, (*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. J. B.) & rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest, societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum, non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit, se hunc Tyrannum plectere desse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum, & avaritiam dominantium non tolerando, majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessario toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GRO-

M. Aurelius, [10] + magistratus, dixit, de privatis, principes de magistratibus, [c] + Deum de principibus judicare. + Insignis est apud [11] Gregorium Turonensem *a* locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, o Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, a te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam?* Inter [12] Essenorum placita Porphyrius *b* memorat, οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τισι τὸ ἄρχειν, + *non obtingere cuiquam imperium* [d] *sine Dei cura speciali.* Irenæus *c* optime: [13] *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis reguntur.* Sensus idem in constitutionibus, *d* quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία· [14] + *regem timebis, gnarus a Domino electum.*

[a Hist. Lib. v.] [b De Abstin. Lib. IV. pag. 389.] [c Lib. v. c. 24.] [d Lib. VII c. XVI.]

16. Nec obstat his, quæ diximus, + quod populi interdum puniti leguntur

G R O T I I.

c *Deum de principibus judicare*) Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. *D. Ed. H. Steph.* περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται· *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis superis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita est, & soli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Cassiodorum rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* (Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* X, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. J. B.)

d *Sine Dei cura speciali*) *Homerus*, Iliad. Lib. 1. vers. 197.)

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. 1. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) ἅμα μὲν ὡς αὐτοὶ δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτοὺς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας· *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem. Augustinus* lib. V. de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri, vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud Cassiodorum: (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* (Aur. Victor. *Epitom.* C. 10.)

G R O N O V I I.

10 *Magistratus de privatis*) *Ayala* sic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum, dixit. (Vide SALMASII Respons. ad *Milton.* pag. 199, 200. J. B.

11 *Gregorium Turonensem*) Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit, nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1. Reg. II. ✝. 2. & seqq. (Adde quæ de hoc loco *Gregorii Turon.* disputat illustr. Comes de *Boulainvilliers*, *Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallice scripta, *Tom. I.* pag. 52, *& seqq.* Edit. Batav. J. B.)

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*) Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt? (Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.)

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*) Verum est: etiam Tyranni; sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosem, qui educat eos a servitute, aut Ehudum, qui Eglonem e medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus a Domino electum*) Regem timendum omnes boni fatentur, & suadent: a Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum, & qui degeneraverit in manifestum tyrannum, atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum*

a 1. Reg. xiv, 16. 2. Reg. xvii, 7. tur *a* ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, + sed quod vitiis ejus + tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam, necemque singulorum habet, + uti potuit in pœnam regis, + cujus supplicium est subditis orbari.

IX. 1. + Sunt alii, qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur, qui si hoc dicerent, [15] non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: + sed id [16] nullam includit coactionem, + aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset [17] + partiri cum rege imperium (qua + de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, + qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. [18] + Bonitas autem, aut malitia actus, + præsertim in civilibus, quæ sæpe [19] obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde + summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni, malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem + introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. + Sublatis opinionibus falsis, + restat, cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, + ne decipiamur ambiguo nominis sono, + aut rerum externarum specie. + Exempli causa, quanquam apud Latinos + opponi solent principatus, & regnum, ut cum

alienum servitium, & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. *Tacitus* 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni, & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse, vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior: aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege, & auctoritate illorum, penes quos potestatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, & ut plerumque fit, per vim, & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp., tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione, ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem, ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentiorum validam, & sibi quærentem quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant; sed bonos in populo, multo majorem, & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum, & plebis, integro statu, fortuna, & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultimæ servitutis, & sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

15 *Non facienda*) Regi non parendum in illis, quæ palam impia, & injusta sunt.

16 *Nullam includit*) Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*) Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

18 *Bonitas*) Recte agere, vel perperam; non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ, aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis, aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

19 *Obscuram disceptationem*) Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignota Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.*

GRO-

cum Vercingetorigis patrem, dicit *a* Cæsar, [20] + principatum obtinuisse Galliæ, + sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud *b* Tacitum, Germanicum, dicit, principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse, ait, *c* Caligulam, + quin speciem principatus in regnum converteret: & cum *d* Vellejo Maroboduus dicitur, non + principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

2. + Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, + postquam [21] Ephoris subjecti fuere, + reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, + quos *e* Tacitus præivisse, ait, auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege *f* Livius, rexisse eum auctoritate magis, quam imperio: & Suffetem Carthaginensium *g* Aristoteles, & *h* Polybius [22] βασιλέα appellant: ut & *i* Diodorus, quomodo & Hannonem *e* Carthaginensium regem dixit *k* Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat *l* Strabo, cum adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

3. Contra Romani Imperatores, + postquam palam, & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, + principes tamen vocabantur. Sed & [23] + insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (II) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut *m* Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, missisque potentibus urbes.

+ Alibi quidem in hoc serviunt dumtaxat, [24] + ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, + quæ sæpe [25] in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; + cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur.

a De Bell. Gall. VII 4.
b Ann. II. 57.
c Calig. c. 22.
d Lib. II. c. 108.
e Germ. c. XI.
f Lib. 1. c. 7.
g Politic. II, 9.
h Hist. VI. 40.
i Biblioth. Lib. XV. p. 465 *Ed. Steph.*
k Cap. 56.
l Geogr. L. XIII. p. 607.
m Ligur. Lib. VIII vers. 577. *Ed. Rittersh.*

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*) Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* Corn. Nepos, c. 7. His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum a patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe (pag. 1026. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

20 *Principatum obtinuisse*) *Principatus* est primus dignitate, & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo polleat gratia, & factione: in hoc vi, & imperio.

21 *Ephoris subjecti*) Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 *Βασιλέα*) *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia, legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

23 *Insignia*) Ut *Venetiarum duci* corona, & titulus *Serenitatis.*

24 *Ut sint majus*) Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum, & improbandi.

25 *In consistorio*) In interiore, aut proximorum ministrorum consilio.

(II) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. J. B.

tur. + Alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui existimant, discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum + ex delatione imperii per electionem, aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. + Nam successio [26] non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, + sed veteris continuatio. Jus enim [27] ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur: + quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu, est apud *a* Aristotelem *τῶν τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταί· quædam sanguinis iure, quædam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus [f] pleraque in Græcia regna talia fuisse, & ipse notat: & *b* Thucydides. Contra, Romanum imperium, + etiam sublata omni senatus, & populi potestate, [28] per electionem conferebatur.

a Pol. III XIV.

b Lib. I. §. 13. *Ed. Oxon.*

+ XI. 1. + Altera cautio hæc esto: [g] + Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi; + quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. + Ut enim res est ager, + ita & iter, actus, via. + Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, + alii jure usufructuario; + alii jure temporario: + ita summum imperium + dictator Romanus habebat [h] [29] jure temporario: + reges (mm) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, [30] + jure usufructuario; at quidam reges [31] + pleno jure proprietatis, + ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) + aut in quorum ditionem populus aliquis, + majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. +

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*) Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Libro V. (Cap. 74.)

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*) Videat, cui vacat, *Carolum Molinæum* ad Consuetudines Parisienses Tit. I. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*) Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV, initio. (Pag. 36. *Edit. Colon. Allobr.* 1616.)

GRONOVII.

26 *Non est titulus*) Vocabulum significans jus minus, majusve imperantis, sed idem jus, quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*) In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*) Factam a militibus: nec aliter, quam si successor defecisset; nam si filios rerum utcumque gerendarum, & militia demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales, sive adoptivos, sine dubio succedebant.

29 *Jure temporario*) Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*) 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*) Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῷ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plene habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel forte exscriptoris, non fuisse animadversum. J. B.

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re vera nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu expresso, vel tacito, Populi. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

GRO-

2. + Neque enim 32 illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, + quia perpetuum non erat. + Nam 33 rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: + quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum i + omnes actus eodem jure exercet, quo rex, 34 qui est optimo jure; + neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. 35 + Duratio autem naturam rei non immutat: quanquam si de dignitate quæritur, 36 quæ majestas dici solet, dubium non est, + quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; + quia ad dignitatem facit habendi modus. + Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges 37 ad suam tutelam pervenerint, + aut dum furore, + aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, + ut populo non subsint, + neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. + Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, + id est 38 precarium, quale olim *a* Vandalorum regnum fuit in Africa, & k Gothorum in Hispania, l cum ipsos 39 deponerent populi quoties displicerent; + horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt: + ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

a Procopius Vand. l. c. 9. Aimoin. II. c. 20. l. IV c. 35.

+ XII. 1. Quod autem *b* dixi, + quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, 40 in patrimonio imperantis; + quidam *c* viri eruditi hoc argumento oppugnant, + quod liberi homines in commercio non sint. + At sicut alia est potestas dominica, alia regia; + ita & alia est libertas 41 personalis

b §. præced. n. 1.
c Heterm. cont. ill. q. 1.

G R O T I I.

i *Omnes actus eodem jure exercet*) Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. (Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29. 35.)

k *Gothorum regnum in Hispania*) Moris antiqui vestigium in Behetriis. Vide *Marianam* lib. XVI. (Cap. 17.)

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*) Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. (Cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus VVarnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcondylas*; de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII, (Pag. 651. *Ed. Elzevir.*) de Norvvegis, ait *Guilielmus Neubrigensis*, regem ibi factum, quisquis regem occidisset; de *Quadis*, & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis*. (e *Theodosio*, in Vit. *Marci Antonini*.)

G R O N O V I I.

32 *Illis assentio*) *Bodinus* lib. 1. c. 8.

33 *Rerum moralium*) Res in Ethicis, & Politicis id sunt, & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*) Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*) Modus temporis.

36 *Quæ majestas*) Non ut accipitur pro ipso jure, aut potestate, sed pro veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto, aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

37 *Ad suam tutelam*) Desierint esse pupilli *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen.

38 *Precarium*) Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario.* *Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. histor. 52.

39 *Deponerent*) Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exuerent, vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*) Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres *Seneca* 7 de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum, ac sua. & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria. Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videas: eundemque imperium principis, quam patrimonium majus est. Florus* quoque separat imperium populi a patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi consumique, & patrimonium Po. Ro. ante rapuit, quam imperium.*

41 *Personalis*) Ingenuorum, & manumissorum.

GRO-

sonalis, alia [42] civilis: alia [43] singulorum, [44] alia universorum. + Nam & Stoici quandam *a* servitutem constare dicebant ὑποτάξει in subjectione: + & in sacris literis *b* subjecti regis servi vocantur. + Sicut ergo + libertas personalis dominium excludit, + ita libertas civilis regnum, atque aliam quamvis + proprie dictam ditionem. [45] Livius *c* ista opponit: [46] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* [47] + Idem: *d Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello,* [48] *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *e Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio *f* loco ᵐ opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: *g Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: *h Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem, & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: *i Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: *k* βασιλεῦσι ἢ πᾶσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι· *Regibus, & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *l Regalia fulmina sunt, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* ⁿ *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, *m* + Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, *n* modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim + in legibus Romanis [49] de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges, & populos liberos. + Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, + aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. + Hinc illa: *o Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, *p + Estne populus Collatinus in sua potestate?*

2. Proprie tamen cum [50] populus alienatur, + non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, + qua populus sunt. Sic cum uni libertorum patroni [51] libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, + sed jus, quod in hominem competit, transcribitur.

3. Ne-

a Diog. Laert.
b 1. Samu. XXII, 17. 2 Samuel. X, 2. 1 Reg. IX, 22.
c Liv. lib. I. c. 17.
d Lib. II. c. 12.
e Lib. II. c. 15.
f Lib. XLV. c. 18.
g Lib. III. de legibus c. 10.
h Ann. I. c. 1.
i De moribus Germ. c. 45. in f.
k Cap XI.
l. Nat. Quæst. II. 49.
m Cic. Ep. ad Famil. XV, 4. ad Attic. V. 10.
n Lib XII c. 6. pag. 547.
o Liv. lib. XXXVIII. c. 11.
p Idem Lib. I. c. 38.

G R O T I I.

m *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*) *Thucydides*: (Lib. II. §. 29. Ed. Oxon.) ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν· *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* *Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX. §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges, populosque liberos.* *Cicero* Epistolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam in montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi, & regum expertes.* (*Oceani ora prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Ed. in fol.*)

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*) Vide exemplum talis ostenti apud *Bizzarrum* libro XIX. historiæ Genuensis.

G R O N O V I I.

42 *Civilis*) Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24. 6.

43 *Singulorum*) Domum, & patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*) Rempublicam suis legibus administrantium.

45 *Livius lib* 1. Cap. 17.

46 *Regem vocabant*) Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.) Cap. 12.

48 *A* N c.

49 *De bello, & judiciis*) L. 19. D. *de Capt. & postlim* infr. num. 21

50 *Populus alienatur*) Per testamentum, donationem, pactum, alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*) Vide tit. inst. *de assignatione libertorum.*

ORO-

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine, ac sudore quæsierit, + civibus quæsitos potius credi debere, quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o + ex sua privata substantia exercitum aluerit, + aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur. + Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, + perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit; fructus tamen ipsius sunt proprii: sicut in jure civili est proditum, *a* + hereditatis, 52 quæ restitui jussa est, 53 fructus non restitui, + quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. + Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; + ita ut alienare etiam possit. Strabo *b* Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse, ait, Euryclis Lacedæmoniorum principis *ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας + privato ipsius jure*. Sic rex Solomo *c* regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui + Sanchuniationis historiam vertit) + dedit urbes viginti: + non ex urbibus populi Hebræi: + nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) + ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, + quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, + quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomonio dotales dederat, + partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israelitis non habitatas, argumento est, quod *d* postquam Hiromus eas reddidit, + tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

a L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian

b Lib. VIII. pag 363.

c 1 Reg. IX. 11. 12.

d 2. Par. VIII, 2.

4. Sic r + Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium *e* Tyndareo dedisse hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur + Amphipolis + in dotem data Acamanti (pp) Thesei filio. Et apud Homerum

e Diod. l. IV. pag. 166. *Ed. H. Steph.*

G R O T I I.

o Ex *sua privata substantia*) M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina, ac murrina, uxoris, & suam sericam, & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. (Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. Cap 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. J. B.

p *Ex fructibus ejus patrimonii*) Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*) Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

r *Hercules*) Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. (Immo *Telamoni*. Idem, III, 11. 7.) Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. apud Livium est lib. 1. *Proca Numitori regnum legat*. (Cap. 3.)

G R O N O V I I.

52 *Quæ restitui jussa est*) Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*) Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potius quam Regi, aut Regi potius quam Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, ususfructus, an patrimonii, alia est quæstio, de qua monuimus supra, ad §. 11. *num.* 1. J. *B.*

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obita Legatione*: Ὧν (Θησέως παίδων) Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην (Ἀμφιπόλεως) Pag. 251. A. *Ed. Bas.* J. B.

GRO-

a *Iliad.* IX. 149. *& seqq.* rum *a* Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. s Melampodi partes regni duas dono dedit rex 55 Anaxagoras. De Dario sic *b* Justinus: *Regnum Artaxerxi, + Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit.*
b Lib. V. c. 11. Sic t Alexandri successores in jus illud plenum, ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, + pro sua quisque parte successisse, + aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. Quare + non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

5. + Sic cum u + Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum
c Florus lib. II. c. 20. Epit. Liv. 58. nomine etiam regnum complexus est. Florus *c* de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum x + Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ for-
d Cap. 15. mam redactum est. 56 Cicero secunda in *d* Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars y Cyrenaica eidem populo ab Appione rege testamento relicta.

e Cap. 18. vide & Epit. Liv. 43. 6. Tacitus Annalium *e* XIV. agrorum meminit, qui regis z Apionis quondam

GRONOVII.

55 *Anaxagoras*) Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode, & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes, vagantesque fœminas lustrasset, ac sanasset. *Pausan.* 2. p 116. (Cap. 16. 17.)

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*) Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus*: adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vid. ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

s *Melampodi*) Vide *Servium* ad sextam *Eclogam*: (vers. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18. sic apud *Homerum* Jobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.
(*Iliad.* VI. 193.

Quod *Servius* sic interpretatur ad *Virgilium* (*Æn.* V. 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit. Phœnix de Peleo*, (Iliad. IX, 479)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν·
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit his mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopumque regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi, in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

t *Alexandri successores*) *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 5. pag. 398. *Ed. Vales. Gronov.*)

u *Attalus rex*) Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. cap. 11. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: *τὸ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων τὴν χώραν Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. VVech.*)

x *Nicomedes*) Vide Appianum Mithridatico, & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*) In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*) *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτοῖς Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν· *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus e Lagidarum genere. Ammianus* lib XXII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum, & Apio, & Ptolemæus dicebatur. Vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum MDCCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib. III. c. 1.) Arsacis regia testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ

quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege *a* Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud *b* Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* + Narrat idem *c* ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et *d* + Polemo Tibarenorum, adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod in Caria olim *e* fecerat Mausolus fratres habens superstites.

XIII. 1. + At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo a + non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare + quod 57 Crantzius *f* ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, + apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) + Carolus Magnus, & + Ludovicus Pius, & + alii postea etiam apud Vandalos, & Hungaros, de regnis testati le-

a Orat. II. c. 16.
b Just. lib. XXXVIII. c. 5.
c Lib. XLII. c. 4.
d Strab lib. XII. pag. 556.
e Idem, Lib. XIV. pag 656.
f Lib. II. Dan. c. 4.

tiquæ historiæ lib. XV, & XVI. Mos hic etiam Gothis, & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius*, Vandalicorum 1. (*cap.* 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalesfridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus; Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aimoinum* III, 68. & 75. Fessæ rex Fesiam secundo filio legat. *Leo Afer* lib. III. quem, & de Bugia vide libro quinto. (pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua Bajazeti nuptura dedit Phrygiæ urbes Idem *Leunclavius* lib. V. Regnum Turcarum in Cappadocia *Musal* (vel *Masut*) in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (cap. 6.) Urbes ad Pontum Euxinum a Chuscino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro 1. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ hæredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. (Lib. XVII. Cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores; Thessalism Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib. IV. (Pag. 52. Ed. *Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa; partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo, quem dixi, *Chalcocondyla*. Sic & regna Hierosolymorum, & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. Vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Boemundo dedit Dyrrachium, & Aulonem. *Annæ Comnena* lib. V. (*cap.* 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. (*Mariana*, Histor. Hisp. Lib. XXII. Cap. 18.) In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

a *Non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*) Imperium non debere relinqui, ut agros, & servos, dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* (Locus exstat. Lib. 1. *Adversus Avaritiam*, Cap. 12. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum adpositus est. J. B.

G R O N O V I I.

57 *Crantzius*) Contra *Hotoman.* quæst. ill 1, 1

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. J. B.

leguntur, b 58 + id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, + voluisse eum testamentum suum a Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod a Lib. LX. c. 56. apud Livium a legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea a regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, c ut principibus Antigonum commendaret.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam 59 + Paschali Pontifici 60 reddidisse (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam + a populo Romano acceptum, + reddere (ss) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat + is, qui 61 primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod + autem hucusque monuimus, distinguendam esse 62 summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, + ut non modo pleraque imperia summa + non plene habeantur, sed & multa non summa + habeantur plene: quo fit ut d 63 + marchionatus, & comitatus facilius, quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV.

GROTII.

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*) Vide Capitulum XII. conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso, & Ormisindæ, (apud *Marianam*, Rer. Hisp *Lib.* VII. *Cap.* 3.) & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* lib. X. (Cap. 15. 16.) Et Alfonsi Legionensis, cum is filiæ filio prætulisset. Idem *Mariana* libro XII. (Cap. 15.)

c *Ut principibus Antigonum commendaret*) Vide rem similem apud *Cassiodorum* lib. VIII. epist. 3. & sequentibus. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium, & Jacobum Arragonenses a proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (*Cap.* 16.) & Henrici Navarræ regis (testamentum, quo Johannam instituit hæredem. Idem *Mariana* libro XIII. (*Cap.* 22.) & Isabellæ reginæ Castellæ. Idem libro XXVIII. (*Cap.* 11. 12.)

d *Marchionatus, & comitatus, facilius, quam regna vendi*) Vide de Urgetiæ principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

GRONOVII.

58 *Id commendationis*) Non tam imposuerunt populis successorem jura suæ voluntatis, quam ostenderunt, & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paschali Pontifici*) De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. Ill. 1. t. 2. p. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum, ait, exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. Ego *Ludovicus*, distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se prompsisse, narrat. *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc nisi mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum, & dominum Ligium, Clement. pastoral. *de sent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. num. 20. p. 231. & de jure Majest. lib. 1. cap. 5. n. 6. & 7.

60 *Reddidisse legitur*) Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio*, neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita, & actibus ejusdem. Cogitavit, opinor, Capit. Ego *Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam, & Italiam, scribit *Petavius* Rat. temp part. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*) Prælatorum.

62 *Summitatem*) Summum jus ipsum, a conditione, & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*) Ut ducatus, & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis, comesque, in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

(rr) Præter ea, quæ bene observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. & *seqq.* J. B.

(ss) Sed posito, quod falsissimum, veram esse

XV. 1. + Est & alterum hujus discriminis indicium [e] in regni tutela, + dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 + quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, + quibus lex publica, aut ea deficiente [f] + consensus populi eam mandat. (tt) + In regnis patrimonialibus eorum, [g] quos pater, aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, *a* Arribæ regi pupillo + publice tutores constitutos: + & a proceribus Macedonum Alexandri Magni *b* posthumo. + At in Asia minore 65 bello parta rex *c* Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. + Sic 66 filio Hieronymo *d* pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. + Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, + ut rex Ægypti post Josephi tempus, + & Indorum reges, memorante *e* Diodoro, ac *f* Strabone: seu non sit; hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. + Quare nec imperii speciem aliam, + neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

XVI. 1. Tertia observatio sit, + non desinere summum esse imperium, etiam si is, qui imperaturus est, [h] promittit aliqua subditis, aut Deo, + etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) + Nec jam de observatione juris naturalis, + & divini, + adde gentium, loquor, + ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint; + sed de regulis quibusdam, ad quas

a Just. l. XVII. c. 3
b Just. lib. XIII. c. 2.
c Plut. de amore frat T. II. pag. 489. 490.
d Livius, XXIV. 4.
e Lib. II. c. 40.
f Lib XV pag. 704.

esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert a quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. J. B.

G R O T I I.

e *In regni tutela*) Vide *Cothmannum* tomo 1. conf. XLI. num. 11.

f *Consensus populi*) Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela, & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII. (Cap. 15.)

g *Quos pater, aut propinqui elegerint*) Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, 1.

h *Promittit aliqua subditis, aut Deo*) Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. (*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.) Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, Lib. XIV. Cap. 3.) *Cedrenus*, alii. Scripta Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe (Lib. XV. c. 12.) & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X, 16. 17.

G R O N O V I I.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*) Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

Bello parta Eumenes) Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. (At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: id tantum vult, *Romanos*, a quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod, ex mente, & principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic recte notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore vidua futura. Hoc ait *Plutarchus*, libro, qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. J. B.

66 *Filio Hieronymo*) Immo Nepoti, Gelonis, qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. J. B.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. & *seqq.* J. B.

quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico, ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, + non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, + eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, [67] + arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio dumtaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam directe + in ipsam facultatem. + Priore specie + actus contra promissum factus erit [68] injustus, quia, ut alibi *a* ostendemus, + vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (yy) + altera autem specie + erit etiam [69] nullus defectu facultatis. + Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu + ex vi superiore, sed ipso jure.

3. + Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo *b* Plutarchus loquitur, + & ut imago *c* Dei adorabatur: & ut apud *d* Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat, qui dicebat proceribus Persarum: *e Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi; cæterum mementote, + parendum vobis magis esse, quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod *f* Xenophonti, & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas [i] + mutare illi nefas erat; + ut & Danielis *g* historia, & Plutarchus in *h* Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro *i* XVII., & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem *k* historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit + Diodorus *k* Siculus. + Eodem tradente, *l* Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed [l] mortuorum accusabatur memoria,

a Lib. II. c. 11. §. 4.
b De trib. gen. rerump. p. 826. E.
c Idem, in Themistocl. p. 125.
d Lib. X. c. 1.
e Val. Max. lib. IX. c. 5. ext. n. 2.
f Cyrop. Lib. VIII c. 5.
g VI, 9. 13. 16.
h Immo in Artax. p. 1024. 1025.
i Cap. 34. pag. 580.
k Lib. III. pag. 102. c. 5.
l Lib. 1. p. 44. Ed. Steph. cap 70. & seq.

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*) *Josephus* in historia Vasthæ, καταδικάζεται τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸν νόμον ἠδυνάτει. (Antiqu. Jud. *Lib.* XI. c. 6. §. 2. *Edit. Huds.*) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jachiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania, vide *Marianam* libro XX. (Cap. 3.)

k *Historia exstat*) Tamen idem de Lethe castello legem a rege mutatam refert, sed non probat. (*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat.)

l *Mortuorum accusabatur memoria*) ἐπεὶ καὶ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* *Appianus* civilium tertio. (pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus imperator patrem suum Michaelem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI. sub init. pag. 75. *Edit. Genev.*

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*) Imperii fines introrsus agi, & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*) Quia non est factus ut debetur.

69 *Nullus*) Quia fieri non debebat, ut Jurisconsulti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando e. g. Rex jus habet tributa, aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directe minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum, aut vectigal exigere, sine consensu Populi. J. B.

(yy) Immo utroque casu facultas agendi æque deficit, ac proinde actus per se æque nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. J. B.

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius meminerit.

ria, & damnatis abjudicabatur + solennis sepultura: sicut & [m] + Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2. Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo + & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges a fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex [n] Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

4. Quid si addatur, + si rex fidem fallat, [o] ut tum regno cadat? + ne sic quidem imperium desinet esse summum: + sed erit habendi modus imminutus per conditionem, + & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat *a* Agatharchides, fuisse ἀνυπεύθυνον, liberrima potestate præditum; sed si regia exiret, potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore *b* Strabo annotavit.

5. Sic [70] fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus (22) noster non minus, quam si pleno dominio possideretur; + sed habetur [71] amissibiliter. + Talis autem [72] lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, + sed & in aliis contractibus. + Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum [p] tali sanctione inita.

+ XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium + unum quiddam sit, ac per se indivisum, constans + ex illis partibus, quas supra enumeravimus, + addita [73] summitate, id est, τῷ [74] ἀνυπευθύνῳ, [q] fieri tamen interdum, ut dividatur, sive per [75] partes, quas vocant potentiales, + sive per

a Apud *Photium*, Cod. 250. pag. 1374. *Edit. Rothom* & p. 63. 64. in 1. vol. *Geograph Minor. Huds.*

b Lib. XVI. pag. 778.

minerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Persarum Principatu*; nam de re ipsa nihil omnino habet, ut nec de eo, quod sequitur. J. B.

GROTII.

m *Hebræorum regum*) Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israelis rege, lib. IX. cap V. §. 3. & cap. VI. §. 3. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. VIII. §. 4.)

n *Plutarcho*) Verba sunt: εἰώθεσαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὀρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους· *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare, ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges, se imperaturos secundum leges; Epirotæ autem, se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* (Locus extat pag 385. C. Tom. I. *Ed. VVech.* Sed ibi recte legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.)

o *Ut tum regno cadat*) Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

p *Tali sanctione*) Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. Vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno MLXXIV. (*pag.* 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*) Vide *Zasium* singularium responsorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*) Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

71 *Amissibiliter*) Possessione non perpetua.

72 *Lex commissoria*) Cautio, vel pactio adjecta emptioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*) Libera, & nulli obnoxia earum administratione.

74 Ἀνυπεύθυνον) Aristot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*) i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum, & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species, imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis, sive ordinatione magistratuum.

(22) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd.

per partes [76] subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, + ut alius orientem, alius occidentem teneret, + aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. + Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regni deserat pleno jure. + Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, *a* quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum est, [r] + si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra *b* jam diximus: aut si quid populus adhuc liber + futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti: aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi, aut puniri posse. + Nam præceptum est superioris, [78] saltem in eo, quod præcipitur: + Et cogere non est quidem semper superioris; + nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, + sed [79] cum inferioris natura pugnat. + Itaque ex coactione saltem [80] paritas sequitur, + ac proinde summitatis divisio.

a Vid. §. præc. n. 1.
b Vid. §. IX. n. 1.

2. Multi adversus talem statum + quasi bicipitem, incommoda multa adferunt: sed, ut supra *c* quoque diximus, in civilibus nihil est, quod omni ex parte incommodis careat; + & jus non ex eo, quod optimum huic, aut illi videtur, sed ex voluntate, ejus unde jus oritur, metiendum est. + Exemplum vetus refertur a Platone *d* de legibus tertio; + Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis, ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi, ac populis suis reges, sed & [s] ipsi inter

c §. VIII. n. 1.
d pag. 683. 684. Tom. II. Ed. H. Steph.

Edd. excidit, propter similitudinem sequentis, *non*, a Typographis prætermissa. Res ipsa illam postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quamquam non possideatur *pleno dominio*, & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus recte quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quod* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis exstiterit*. Hæc plane gemina. J. B.

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*) In Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. (Habes hoc Auctor e *Vopisco*, in Prob. Cap. 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*) Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

s *Ipsi inter se reges, populique inter se*) Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. Vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII. (*pag.* 468, & *seqq. Edit. Amst.* 1631.)

GRONOVII.

76 *Subjectivas*) i. Subjecta plura, vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano, & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano, & Valente.

77 *Manentis præcepti*) Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sicut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat; sed cujus vigor, & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*) Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*) Pugnat; vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*) Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*) Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. J. B.

GRO-

inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

✝ XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, *a* cum 82 reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu, aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, ✝ intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. Quale erat *b* Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ✝ ne sibi parerent, si quid legibus adversum 83 jussisset; & Constantini, *c* ne pupilli, aut viduæ cogantur venire judicii causa ad 84 comitatum Imperatoris, τ ✝ etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur.

a Boer. ad c. 1. de Const. in Decret.
b Plutar. Apophe. Tom. II. pag. 183.
c L. unica C. quando Imperator.

2. Quare hæc res similis est testamentis, ✝ quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: ✝ nam hæc quoque clausula efficit, (cc) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. ✝ Sed sicut hæc clausula, ita & illa, ✝ regis jussu expresso, ac ✝ speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed ✝ neque 85 Polybii *d* hic utor auctoritate, ✝ qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, ✝ si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, 86 ✝ mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, ✝ quam ad optimatum regimen refert, & consulum, ✝ quos quasi reges fuisse vult, ✝ subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, ✝ qui magis externam speciem, & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare, congruens ducunt suo instituto.

d Lib. VI Cap. 9. & seqq.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod *e* Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod ✝ παμβασιλείαν vocat. (eadem est υ παντελὴς μοναρχία, Sophocli *f* Antigone, Plutarcho x αὐτοκρατὴς *g* βασιλεία καὶ αὐτοτελὴς, Straboni *h* ἐξουσία αὐτοτελής) ✝ & regnum Laconicum, qui merus est principatus, ✝ aliquot regni species esse

e Polit. L. III. c. 15.
f Vers. 1281.
g De trib. gen. Rerump. p. 826. E.
h Geogr. L. VI. in fin. p. 288.

GROTII.

τ *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*) Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

υ Παντελὴς μοναρχία) Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία) Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμονίων αὐτοκράτορες ἦσαν· *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant*. (Ant. Rom. L. II. Cap. 14.)

GRONOVII.

82 *Reges acta quædam*) Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &c, ut ipsi loquuntur, *verificentur*.

83 *Jussisset*) Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæsarib. c. 13. n. 10.)

84 *Comitatum*) Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epist. 83. & lib. 3. epist.

85 *Polybii*) Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*) Falsum: præclare Polybius: *Quibusdam in rebus, & temporibus, populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* Cicero 3. de legibus II. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principium cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV, 7, & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis Test. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epist.* Part. II. Epist. 10. verior est, secundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis ostendimus. J. B.

GRO-

esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse + in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y 87 quales habebant vicini: at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. + Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.
— *non est civitati obnoxius.* (pag. 135. H. Steph.)

+ Notum illud Maronis: (*Georg.* IV. 210. *& seqq.*)

— *Regem non sic Ægyptus, & ingens*
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. — —

a Lib. xxxvi. c. 17. Apud a Livium: *Syri, & Asiatici, genera hominum servituti nata*; a quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: b Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii, & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχήν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum c Civilis Batavi illud ad Gallos: z *Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus oriens:* + nam

b Vit. Apoll. Lib. VII. c. 14. Ed. Olear.

c Hist. IV. c. 17.

GROTII.

y *Quales habebant vicini*) Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI, 4.)

z *Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus oriens*) *Cicero* de Provinciis consularibus: (*Cap.* 5.) *Judæis, & Syris nationibus natis servituti. Euripides* Helena: (*verf.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est: (*Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*)

Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II, 280.)

----- *toto jam liber in orbe*
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius*, & *Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius*, de Damide apud *Philostratum* lib. VII. Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικίζων οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα· (Cap. 14. *Ed. Olear.*) *Assyrius cum sit, & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* *Julianus* contra Christianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιόντα τὸ φιλελεύθερον καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιέναι, τὸ χειροῆθες καὶ τιθασὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα ταῖς βασιλείαις ἀγαπῶντα κεκτημένα, δεσποτικωτέραις· *Quid tibi jam singulatim exsequar, aut Germanorum libertatis amantia, & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Persas, & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem, aut ad meridiem sunt, barbaros, multasque gentes alias, contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud Cyrill. pag. 138. Ed. *Spanhem*) Claudianus; (*De IV. Cons. Hon.* ✝. 306.)
Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*) Vox *Qualis* respicit nomen, & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans Lygios Gothones regnantur, paullo jam adductius, quam cetera* Germanorum *gentes*, Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. J. B.

GRO-

+ nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem *a* Tacitus notat, precario jure regnandi, & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. *a Germ. c. 11.*

2. Supra *b* quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel [88] + jus regum describens + satis ostendit, adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem; quod [89] recte colligunt veteres ex illo Psalmi: + *Tibi soli peccavi*; ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, &* [a] *alium non timebat*; Et *c* Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus*, [b] *tuti imperii potestate: homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius*. Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges, quæ de officio regis scriptæ exstabant, peccanti [90] + inflicta verbera: + sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, + ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. + A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, + ut etiam [91] excalceationis lex, + quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabinorum, titulo de Judicibus: + *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus*. *b Vid. §. VIII. n. 8.* *c Apolog. David. c. 10.*

3. + Hæc cum ita sint, + tamen aliqua judicia, arbitror, regibus ademta, + mansisse penes Synedrium LXX. virum, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora [92] perpetua (gg) cooptatione duravit. + Itaque & *d* Moses, & *e* David judices Deos vocant: & judicia vocantur *f* judicia Dei: + & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aper- *d Exod. XXII, 28.* *e Psalm. LXXXII, 1.* *f Deuter. I, 17. & 2. Chron. XIX, 6. 8.*

G R O T I I.

a *Alium non timebat*) Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se*. (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

b *Tuti imperii potestate*) Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regia potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cælo petita est, ita soli cælo debet innocentiam*. (Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. J. B.

G R O N O V I I.

88 *Jus regium describens*) Vide cap. sequenti num. 3.

89 *Recte colligunt*) Imo male: non enim negat David, se & in civem peccasse; sed confitetur adversus Deum in primis, & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris, & tua nautæ Numina sola colant*. 4. Georg. 153. de apibus: *Sola communes natos, communia tecta Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam sola, & certos novere penates*. 4. Æneid. 423. *Sola viri molles aditus, & tempora noras*. Senec. Hippol. 874.

90 *Inflicta verbera*) Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*) Deut. XXV, 9. Ruth. IV, 7.

92 *Perpetua cooptatione*) Cum in locum demortuorum alii, atque alii sufficiuntur.

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum: sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum*, pag. 205. *& seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes: Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. *pag.* m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. J. B. ¶ Non perperam, sed sensu eo, quo intelligenda sunt, verba Davidis exposuerunt SS. Patres, neque eorum authoritati, quæ plenam fidem facit in Ecclesia Catholica, anteponendæ sunt aberrantium opiniones.

(ff) Mera fabula, quam plenissime confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II, & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. J. B.

(gg) Perpetuitatem istam, in dubium a quibusdam jam revocatam funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hist. Critic. Simonii*, Gallice edito, Epist. X. & postea Diss. singulari subjecta Commentario in Libros Historicos V. T. J. B.

aperte + distinguuntur *a* res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, + judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego, + regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse; qua in re ipsum + regi decem tribuum Israeliticarum + præfert Maimonides: + quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt; + sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, [c] + de propheta. Ejusque rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, *b* quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in potestate vestra est; + nam contra vos rex nihil potest*: + in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, + eum rex judicio eximere non poterat. Ideo *c* Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) 93 + arte elusit.

4. + In Macedonia a Carano orti, ut apud *d* Arrianum Callisthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· *non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant*. Curtius libro *e* IV. *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra, quam ceteræ gentes*. Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. *f* VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, 94 + nisi prius valuisset auctoritas*. + Est & alterum mixturæ hujus indicium alio *g* Curtii loco; *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, aut sine electis principum, amicorumve*. Tacitus de *h* Gothonibus: *Regnantur paulo jam 95 addictius, quam ceteræ Germanorum gentes, + nondum tamen supra libertatem*. Nam principatum ante *i* descripserat + auctoritate suadendi, non jubendi potestate; regnum autem plenum *k* postea his verbis: *Unus imperitat, + nullis jam 96 exceptionibus, non 97 precario regnandi jure*. Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phæacum respublica describitur, ait, esse συμμίκτου βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, [d] *mixtum aliquid ex regis, & procerum potestate*.

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo: nam tum omnia ferme negotia + manu regia expediebantur. *Romulus nobis ut libitum, impe-*

a 1. Chron. XXVI. 32. & 2. Chro. XIX, 11.
b Jerem. XXXVIII, 5.
c Jos. Ant. XIV. Cap. 9. §. 4. Ed. Huds.
d De Exped. Alex. IV, 11.
e Cap. VII num. 31.
f Cap. VIII, n. 24.
g Lib. VIII. c. 1. n. 18.
h Germ. c. 43.
i Cap. 11.
k Cap. 44.

GROTII.

93 *Arte elusit*) Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*) *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*, Melior lectio: *adductius*, minus laxis, magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*) Ita ut nihil reservarint, aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram, & sine exceptione victoriam*. Adde *Seneca* ep. 30.

97 *Precario regnandi*) Quod est in aliena potestate, & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur*: vox tyranni. Vid. num. 11. (Est apud TACITUM. *precario parendi jure*, non *regnandi*.)

GRONOVII.

c *De propheta*) *Non capit prophetam perire extra Jerusalem*. Luc. XIII, 33.

d *Mixtum aliquid ex regis, & procerum potestate*) *Laonicus* Chalcocondylas talia, ait, esse regna Pannonum, & Anglorum, libro II. Aragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus a rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus, etiam Judæus *Levi Gersonides* notavit ad 1. Sam. VIII, 4. Mire, quæ de Taprobane scribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo senecta, clementiaque, liberos non habentem, & si postea gignat, abdicari ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX. dari, nec nisi plurium sententia quemquam capite damnari. Sit quoque appellationem esse ad populum*: LXX. *judi-*

imperaverat, inquit, *a* + Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit *b* Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult *c* Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, + in causis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuisse, ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris, & Fenestella, annotavit *d* Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure, quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, loquitur Tacitus, *e Sanctor legum, queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod *f* Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitule, quod annua esset.

a Ann. III, 26. *b* L. 2. §. 14. D. *De orig. Jur.* *c Antiq. Rom.* L. IV. c. 20. *d Epist.* 108. & 111. *e Annal.* III, 26. *f Lib.* II. c. 1.

6. + Similis etiam mixtura ex populari, & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: + nam [98] in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, *e* + si [99] Patres auctores fierent; quod postea, vi populi aucta, + speciem tantum veterem retinuit, cum [100] in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut *g* Livius, & *h* Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, + ut idem loquitur *i* Livius, + imperium penes Patricios, (id est, [1] Senatum,) + penes tribunos (id est, [2] plebem) + auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

g L. 1. c. 17. *h Ant. Rom.* II, 14. *i Lib.* VI. c. 37. n 4.

7. Sic & + Isocrates *k* Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, + potestatem optimatium populari mixtam. His positis, + quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

k Orat. Panathen. p. 265. A. *Ed. H. Steph.*

XXI. 1. + Prima est, an summum imperium habere possit is, + qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, + non quod inter viribus dispares initur, quomodo *l* + Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, + & Romani olim cum *m* Massiliensibus, + deinde cum *n* rege Masanissa: + nec quod [3] actum habet transeuntem, ut cum hostis qui fit, ad amicitiam recipitur, + dum impensas belli solvat, + aut + aliud

l Plutar. Vit. Pelop. p 294. D. *m Justin. lib.* xliii. c. 5. *n Val. Max. lib.* v c. 2. *ext.* num. 4.

judices dari. Si liberent ii reum, non amplius XXX (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris; ceteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimento, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehensas, populi, optimatium, regiæ potestatis. Cato enim ait, de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.* (In vers. 682.) Non videtur necessaria emendatio, quam Auctor noster heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: & verba, ut leguntur, recte exponit *Harduinus*, Not. 7. *pag.* 324. Tom. I. *Ed. in fol. J. B.*)

e Si Patres auctores fierent) *Plutarchus* Coriolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψῆφον ἢ νόμον τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro V.

G R O N O V I I.

98 *In rebus quibusdam, iisque*) Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*) SC. confirmassent, quod scivisset populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*) Vide 1. Observ. c. 25.

1 *Senatum*) Magistratus senatorios.

2 *Plebem*) Magistratus plebejos.

3 *Actum habet transeuntem*) In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

+ aliud quid præstet; + sed quod [5] ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, + ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem [6] conservare, + ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, + id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, *a* & sic explicat: *Sede, finibusque in sua ripa: mente, animoque nobiscum agunt.* + Florus: *b Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* Ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur + protectionis, [7] advocatiæ, [8] + mundiburdii: + item jus urbium [9] matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut *c* Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus [10] pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, + reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

a Germ. c. 29.
b Lib. IV. c. 12. nu. 61.
c Lib. I. §. 24. & 25. Ed. Oxon.
d Lib. I. c. 52. n. 2.
e Nic. Paraph. VIII 18. p. 567. Ed. Heins.
f L. non dubito. D. de capt. & Post. 7. §. 1

2. Livius *d* de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: + *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte *e* Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc, ait, proprium, ut potentiori + plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem *f.* Proculus responderit, scilicet + liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, + etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est; sequitur, ut summum imperium retineat. + Atque idem de rege pronunciandum est; + Est enim populi liberi, & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, + ut intelligatur, alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat, talem populum alterius potestati subjectum non esse) + sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, + *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

3. + Chi-

GROTII.

4 *Aliud quid præstet*) Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*) In qua certis, clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis, aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare, ut in fœdere*) *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*) Jus erat defendendi monasterii, vel ecclesiæ, concessum a principe homini potenti militari, vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. Monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disput. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*) *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio, vel tutela, quam princeps episcopo, aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. *Sic tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248

9 *Matricum*) *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

10 *Pari jure*) 1, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt &c.* J. B.

3. + Clientes in fide ſunt patronorum; [f] ſic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate eſt ſuperior. Sunt ἐπὶ προςάταις, ὐχ' ὑποτελῶς, *ſub patrocinio, non ſub ditione*, ut Sylla apud *a* Appianum loquitur: in parte, non in ditione, ut *b* Livius: & *c* Cicero officiorum ſecundo ſanctiora ilia Romanorum tempora deſcribens, patrocinium ſociorum, ait, penes eos fuiſſe, non imperium; quicum ſatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *d Populum Romanum beneficio, quam metu, obligare homines malle; exterasque gentes fide, ac ſocietate junctas habere,* + *quam triſti ſubjectas ſervitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poſt Romanorum in Græciam adventum: *e* ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν· *manſerunt*, inquit, *liberi*, + *nihil conferentes præter operas ſociales*. + Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem perſonalem, ita patrocinium publicum non tollit + libertatem civilem, quæ ſine ſummo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) + in fide eſſe, & in ditione. Et [11] + Syllæo Arabum regi minatus eſt Auguſtus, teſte Joſepho, ni injuriis in vicinos abſtineret, + curaturum ſe, ut ex amico ſubditus fieret; cujus conditionis erant [12] reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuiſſe ad Vologeſen [13] ſcribebat Pætus, & proinde + ſono magis nominis, quam re ipſa reges: quales Cypri, aliique reges olim ſub regibus Perſis, ὑποταγέντες, ſubditi, + ut Diodorus *f* loquitur.

a Mithr. pag. 212.
b Lib. XXI
c Cap. 8.
d Liv. lib. XXVI. c. 49. n. 8.
e Geogr. L. VIII. pag. 365.

4. + Obſtare + his, quæ diximus, videtur, quod addit + Proculus: *At fiunt apud nos rei ex* [14] *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, ſciendum eſt, quatuor incidere poſſe con-

f Lib. XVI. Cap. 46. p. 534. Ed. Steph.

G R O T I I.

[f] *Sic populi fœdere inferiores*) Vide Cardinalem *Tuſchum* PP. conclud. DCCCCXXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, (vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid Illuſtr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.) qui αὐτόνομοι, ſuique juris Perſis militabant, apud *Agathiam* libro III. (*Cap.* 8) Sic Irenes conſilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut poſt natos faceret δυνάμεως μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους· *dignitate quidem minores, cæterum ſui juris, plenæque poteſtatis*. Vide *Crantzium* Saxonicorum X. (*Cap.* 3) de urbibus, quæ ſe in Auſtriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι. *Oſroenorum, & Armeniorum, quorum hi ſubditi erant, illi amici, ac ſocii*. Lib. VII. (c. 2.)

G R O N O V I I.

11 *Syllæo Arabum*) Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, ſed Obodæ regis Arabum comes, & legatus apud Auguſtum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται· *Joſeph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejuſdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Auguſtus ait, adhuc eo ſe ut amico uſum, referendum ad indulgentiam Cæſaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781, 783.

12 *Reges Armeniæ*) Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tygrane in hoc unum ſervitutis genus Pompejus adſueſceerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*) Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*) Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: ſed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, ſed ſponte ſe applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conſervabant illis Romani libertatem, ut non eſſent ſub faſcibus, etſi omnes populi circa in formam provinciæ redacti eſſent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Veſpaſ. 8.

(ii) Vide, exempli gratia, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. J. B.

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus ſupervacanea fiunt quæcumque Auctor ſubjicit, ſi animadvertatur, quod veriſſimum eſt, Populos, & Re- ges.

controversiarum genera. + Primum, si [15] subditi populi, aut regis, qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: + deinde, si ipsi [16] populi, aut reges accusentur: + tertio, si [17] socii, qui in ejusdem populi, aut regis fide sunt, inter se litigent: + quarto, [18] si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, + tenetur rex, aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei, cui nocitum est, dedere; quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet: + imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] + ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam + ut damna resarciantur; + quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud + Festum: *Reciperatio est, cum inter populum, & reges, nationesque, ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* + At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis, + aut punitionis, directe non habet. Itaque a Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus, & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, + docuit, contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est.

a Livius lib. XXIII c. 7.

5. + Secunda specie + jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, + atque etiam puniendi, ni steterit. + Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est; + Idem enim locum habet in fœdere æquali. + Nam ut quis ultionem sumat ab eo, qui peccavit, + satis est, ut ipse ei, qui peccavit, subditus non sit; quod [21] + alibi a nobis tractabitur. + Quare etiam inter reges, aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. + Tertia specie + sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad g conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut [22] + Græcos, + Latinos veteres, + & Germanos olim fecisse, legimus; + aut alioqui ad arbitros, + aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: + ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. + Quare ne hoc quidem osten-

ges, qui tunc temporis a Romanis dicebantur *Fœderati*, & *Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν, & libertatem habuisse, ac re vera subjectos, & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. J. B.

GROTII.

g *Conventum sociorum*) Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας, sive communicatæ civitatis Priansiorum, & Hieropotamiorum. (Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita a J. *Pricao*, Not. in *Apuleji Apolog.* pag. 159. & *seqq.* postea *inter Marmora Oxoniensia*, pag. 116, & *seqq.* Vide & *Orbem Roman.* III. SPANHEMII, 1, 4. & II, 16. p. 426. J. B.

GRONOVII.

15 *Subditi populi*) Ut Leptines, & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

16 *Populi, aut reges*) Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerpt. legat. cap. 46.

17 *Socii inter se*) Ut Achæi, & Spartani. *Justinus* 34, 1. Eumenes, & Prusias. *Justinus* 32, 4.

18 *Si subditi conquerantur*) Ut Lycii de Rhodiis. *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. cap. 4. & 6.

19 *Ut ostendemus alibi*) 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*) *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*) 2, 20. 3.

22 *Græcos*) Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

GRO-

ostendit imperii potestatem; + Nam & reges apud judices [23] a se constitutos judicio contendere solent.

7. + In postrema specie [24] + jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum [25] sua sponte deferret, *a* dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, *b* cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit, non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ [26] Carthaginensium interponere. + Et hoc est, in quo *c* Aristoteles ait, societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a Jos. I. XVI. Cap. 4. §. 3. Ed. Hudson.
b Val. Max. lib. IV. c. 1. n. 6.
c Pol. III. 9.

8. + Solet & illud objici, quod in historiis ei, qui fœdere superior est, imperandi, & ei, qui inferior est, parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in fœdere. + In rebus communibus, [27] + extra tempus conventus, + etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Daniel XI, 22.) sociis imperare, ut [28] Agamemnon regibus Græcis, [29] Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum + apud *d* Thucydidem legimus: *Χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν· Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere; at in communibus rebus curandis eminere supra ceteros.* + Isocrates *e* veteres Athenienses ductum exercuisse, ait, *ὅλων ἐπιστατοῦντες, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντες εἶναι· curam gerentes* (II) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* *f* Et alibi: *στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* *g* Item: *συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν· socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius, + *τάσσειν* dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, *ἔταξαν*, inquit *h* Thucydides, *ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς·* [30] + *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dice-

d Cap. 120 Ed. Oxon.
e Panegyr. pag. 62 C Ed. H. Steph.
f Ibid. p. 56. E.
g Ibid. p. 62. C.
h Lib. I. 96.

G R O T I I.

h *Et Scipio*) Vide *Polibyum* in legationum excerpto CV.

(II) Immo *rerum omnium*; est enim in Græco *πραγμάτων*, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. J. B.

G R O N O V I I.

23 *A se*) *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*) Hoc in fœdere tantum æquali, verum esse puto, non etiam de inæquali, propter exempla Rhodiorum, & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*) Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

26 *Carthaginensium interponere*) *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*) Si quid jubendum, vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum; de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*) Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis postea*) Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

30 *Ordinarunt*) Male sic vertit τὸ ἔταξαν· nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum, aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud *Thucydidem* significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis, quam ad quasvis libe-

ras

dicebantur mitti [i] ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent*. Hoc enim si facit, qui princeps tantum est in fędere, + non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is, qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, + ἡγεμονία, + libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium *a* exstat: *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt*. Sic post Cadmeam a Thebanis receptam + narrat Diodorus, *b* multas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις· *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur*. De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion *c* Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δὲ ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο· + *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant*. Sic Cæsar *d* quos 31 sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

a Lib. XXXVII. c. 54.

b Lib. XV. p. 471. Ed. Steph.

c Orat. 31 seu Rhodiac. pag. 350. A. Ed. Morell.

9. In iis vero rebus, + quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine: + sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, + & ægroti 32 imperare medicis. Livius *e* lib. XLII. + *Ante hunc consulem* (L. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri, aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, + ne quid tale imperarent sociis*.

d De Bell. Gall. V, 39.

e Cap. I.

10. + Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fędere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet, præsertim si fędus perpetuum sit, + & cum jure præsidia inducendi in oppida: sicut Athenienses fecerunt, 33 + cum a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii; quibus temporibus *f* + Isocrates, Atheniensium imperium in socios regno comparat. + Sic 34 Latini

f Orat. de Pace, p. 182. Ed. H. Steph.

ras civitates, in quacumque provincia, vel parte imp. Rom. sitas pertinet, etsi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est: nempe corrigere, & emendare, atque in melius reformare, ac restituere. Sic post victoriam belli civilis conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar. *Sueton.* c. 40. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam, & intestina dissensione, & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

41 *Sub imperio Suevorum*) *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant & provinciales.

42 *Imperare medicis*) L. 26. *D. de operis libertorum: multo plures imperantes se habiturum*. (Hæc Lex aliter exponitur a MARCO LYCKLAMA, *Membran.* 11, 19. & a PETRO PERRENONIO, *Animadv.* 1, 28. in Tom. I, *Thes. Juris*, *pag.* 627. ut & locus SENECÆ, *De Benefic.* VI, 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPRTIAN. *Adrian.* Cap. 3. p. 30. *Edit. Hack.* & FR. DUAREN. *Disp. anniverſ.* Lib. I. Cap. 54. Sed frequentius est, ut ipsi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut satis notum. J. B.

33 *Cum a sociis ad se*) Vereor ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Atheniensibus quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab aliis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperarent Macedones quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

GROTII.

i *Ad ordinandum statum liberarum civitatum*) *Plinius* epistolarum VIII, 24.

GRONOVII.

34 *Latini*) Liv. 8, 4. (Ibi fere verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. J. B.

35 *Lar*

tini *a* 35 querebantur, k sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Sic 36 Ætoli *b* vanam speciem, & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* 37 *precariam servitutem*. Sic apud *c* Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur: *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi*; & alibi: *d Miseram servitutem falso pacem vocari*. 38 Eumenes quoque apud Livium *e* Rhodiorum socios, ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio, & obnoxios. Magnetes *f* quoque in speciem liberam Demetriadem, l revera omnia ad nutum Romanorum fieri. + Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum, notat *g* Polybius.

a Hal. lib. VI. *b Livius lib.* XXXIV. c. 23. *c Hist.* IV. c. 14. *d Ibid.* c. 17. *e Lib.* XXXVII. c. 53.

11. Hæc cum fiunt, & ita fiunt, + ut potentia in Jus transeat, + qua de re alibi erit disputandi locus; tunc + aut qui socii fuerant, fiunt subditi, + aut certe partitio fit summi imperii: qualem accidere posse, supra diximus.

f Liv. XXXV. 31. *g Hist. L.* IV, c. 76.

XXII. m + Qui vero certum quid pensitant + aut ad redimendas injurias, + aut ad tutelam comparandam, *σύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς*, ut est apud *h* Thucydidem: + quales n 39 Hebræorum reges, + & vicinarum gentium

h Lib. I. §. 19.

35 *Latini querebantur*) Res, quam tradit, vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas, & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

36 *Ætoli*) *Liv.* 34. 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*) Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas*.

38 *Eumenes apud Livium*) Lib. 37, 53.

39 *Hebræorum reges*) At sine dubio reges illi erant beneficiarii, & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes*. Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25. p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Vales. Gron.*)

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*) Hoc ipsum est, quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) *συμμαχίων ὑποκορίζεσθαι mollem servitium*; Vocula apud *Tacitum* historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt* (Cap. 10. Ed. *Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat, & clientes vocarit, post sub imperio fuisse memorat. (*Bell. Gall.* VII, 75.) Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II. cap XIV. n. 3, *Zieglerum* (*ad auream praxim Calvoli*) §. *Landsassii* num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. n. 6, Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant (*Cap.* 11.)

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*) Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. (c. 15. Adi Illustr. *Ezech.* Orbem Roman. *Exerc.* II. C. 17. p. 447. 448. J. B.)

m *Qui vero certum quid pensitant*) Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (*cap.* 10.) & Gothicorum IV. (*cap.* 15.) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

n *Hebræorum reges*) *Josephus* Libro XIV. *οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν· ὅπως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι·* (Locus est Cap. III §. 8. *Ed. Hudson.* ubi pro *αὐτεξουσιάσαντας*, ut heic scribitur, est *καταξιώσαντας*, etiam in veteri Edit. J. B.) *Negabat Antonius rectum esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant*. *Chrysostomus* II. de Eleemosyna: *ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐγένοντο ἀρχήν, οὐκ αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν· ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες ἐτέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἐκείνων· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι, τὰ πολλὰ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς*

a Bell. Civ. L.V. p.715. Ed. Steph.

Gentium post Antonii tempora, *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις*, + ut Appianus [a] loquitur; quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, + quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur + quæstio [40] + de nexu feudali; + sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, + qui proprius est Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, + nisi ubi Germani sedes posuerunt, [41] duo sunt consideranda: obligatio personalis, & jus in rem.

2. + Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis, etiam alibi situm, feudi jure possideat. Talis autem obligatio + sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, + ita nec regi, aut populo jus demit summi imperii, + quæ libertas est civilis; quod apertissime conspici datur + in [42] feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) + quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. + Hæc enim nihil sunt aliud, quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium, & tutelam. + Pone etiam [43] adversus omnes promissam operam, o quod nunc [44] + feudum ligium vocant; + (nam olim ea vox latius patebat) + nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam + semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, + de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, + ut ipsum [45] impe-

παρ᾽ αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες ἐσήμαινε. *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.* (Tom. VI. pag. 818. *Ed. Savil.* Heic autem, ubi est, *τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν*, legendum *αὐτῶν*: quemadmodum recte observavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. cap. 16. *num.* Res ipsa, & series orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, sed de *Imperatoribus Romanis*, qui *βασιλεῖς* Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant.)

o *Quod nunc feudum ligium vocant*) Vide *Baldum* procemio Digestorum, *Nettam* consilio CCCCLXXXV.

GRONOVII.

40 *De nexu feudali*) De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo sunt consideranda*) Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili, vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei, & obsequii concessum. Itaque cliens, vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat, operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

42 *Feudis liberis*) Quæ habent immunitatem ab operis, vel servitiis.

43 *Adversus omnes*) Nemine anteposito; vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in jurando fide.

44 *Feudum ligium*) Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii, & fidei conferenti præstandæ uni, & contra omnes. Itaque vasallus, vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1.52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ improprie *Feudorum* nomine adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I pag. 108, *& seqq.* Edit. Amst. 1724. J. B.

GRO-

45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, + aut familia extincta, + aut etiam ob certa crimina amitti possit. + Sed interim summum esse non definit: + Aliud enim est res, + ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges a Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret; + quod de Paphlagonia, aliisque nonnullis Straboni *a* notatum. *a Lib.*

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio, quam in dominio XII. p. + jus ab usu juris, + sive actus primus ab actu secundo. Nam + sicut rex in- 562. & fans jus habet, sed imperium exercere non potest: + sic & furiosus, + & *Lib.* VI. captivus, + & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium p. 282. alibi situm liberæ ei non permittantur; + omnibus enim his casibus curatores, sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo, aut literis suis credi; sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

GROTII.

p *Demetrius*) Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. VVech.*)

GRONOVII.

45 *Imperandi jus*) Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam, & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*) Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Grag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. I. CAP. III.

§. I.

BELLI *prima*) „ Altera partitio sequitur *infra* §. 4.

Aliud est privatum) „ De quo *h.* §. „ agit: Vide Diss. Procem. *IX.* §. 40. seq.

Aliud publicum) „ Bellum publicum „ Auctor iterum facit solenne, vel mi- „ nus solenne. *Vid* §. 4. *& seq. & Diss.* „ *Procem. IX.* §. 54. *seq.*

Aliud mixtum) „ Bellum mixtum ex „ privato, & publico non dari, mox vi- „ debimus. *Conf. dict. Diss. IX.* §. 25. §. 268.

Quod auctore eo geritur, qui jurisdictionem habet) Improprie Auctor bellum publicum *jurisdictioni* tribuit: *hæc* enim in solos subditos, non in gentes sibi æquales competit; *hæc* intra fines territorii saltem exercetur, non in extraneos; *hæc* cuilibet inferiori judici competit, quos constat bellum gerere non posse. Igitur bellum publicum rectius definitur, *quod inter duos geritur, qui summam potestatem habent, Vid. infr.* §. 4. n. 1. & 2.

Privatum, quod aliter] Quod scil. nou geritur ab eis, qui *jurisdictionem* habent, sed a privatis: quoties nimirum judicis copia deficit. Nam naturale maxime est, ut si privatus aliquis jus suum aliter defendere nisi vi possit, vim vi repellere liceat; & hoc *bellum privatum* Auctor vocat, idque non repugnare nominis origini, demonstravit *L.* 1. *c.* 1. §. 2. *n.* 2 & 3.

Mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera peivatum) Imo nou datur bellum mixtum; Equidem fieri potest ut Princeps extraneus nostro subdito injuriam faciat, vel contra: at neutro casu bello locus est. *Priori* enim casu subditus noster ab extraneo Principe læsus, per suum principem, ac magistratum, qui pro subdito causam agit, reparationem injuriæ a priucipe lædente poscit, eaque negata, bello publico injuria nunc principi facta vindicatnr. *L.* 24 *ff. capt. & postl.* Altero casu Princeps a nostro subdito læsus requirit lædentis magistratum, imploratque ejus officium; quod si neget, justa hæc belli publici causa est.

Additio.

„ B. Parens in Prodromo jutis gentium *Ex* 2. §. 254. rem ita explicat. „ *Fieri potest ut summus Princeps lædatur ab alterius Principis subdito; vel contra. Verum id huc non pertinet, sed ad judiciorum ordinem. Cum enim ille, qui læsisse dicitur, alii summo Principi subjectus sit, eumque judicem habeat, hujus forum Princeps læsus, idemque actor, natura sequitur. Quod si vero judex iste jus negasse, vel rite non administrasse dicitur, tota quæstio hæc jam est inter duos hos summos Peincipes, quæ non nisi belli jure decidi potest. Et e contrario, si Principis subditus ab alio summo Peincipe læsus sit, is quidem judicem, quem Princeps nullum in terris agnoscit, adire non potest; at sui Principis officium implorabit, ut ille jus suum tueatue, prout natuea tenetue; qui si Peincipem lædentem requisiverit ut satisfaciat, nec impetraverit, iterum causa hæc inter duos Principes vertitur, nec nisi Martis arbitrium superest. Porro, quod si coepus civitatis liberæ, cui summi Imperii potestas juncta est, in duas partes scissum, & divisum armis secum dimicet, naturale id bellum non est: quia neutri parti inhæree summi imperii potestas, cujus, est jus belli; sed toti corpori: Nedum erit bellum justum, vel licitum; quale jure gentium non est nisi in casu singulari, cum illud geritur inter summas utrinque potestates, quæ judicem alium in terris non habent, reipublicæ suæ tuendæ, & hostem inde arcendi causa. In bello vero civili partes utrinque non sunt nisi peivati, nec ob tutelam reipublicæ, vel populi, vel ob sua commoda, rerumque suarum rationes bellum gerunt, nec tendunt ad asserendam ab hoste rempublicam: sed lacerandam inter se, ac turbandam. Igitue tale bellum est instar turbæ in mutuas cædes armatæ; & vis illa instar rixæ, & magis tumultuatum, quam bellatum videtur, ut loquitur* Florus L. 4. Cap. ult. *Inde ergo nulli sunt effectus belli juris gentium, sed damnorum utrinque datorum reparandi obligatio: quæ non aliter nisi transactione tolli potest: idque amnestia dicitur, nec juea pacis habet.* Vid. disp. nostram de jure postl. & amnest.

„ Pariter cum civitatis corpus integrum, & quietum est, sed ei imminet vel potens prædo, pirata, vel alius invasor opibus, & copiis validus, anne tum erit bellum mixtum? Bene respondet B. Parens, *d. l.* §. 157. *seq.* bellum jure gentium plaue cum tali prædone non esse; sed potest utique qui invaditur, vel læsus est, Princeps, vel populus, vi se tueri ex gemina maxime causa: 1. jure privatæ defensionis necessariæ, ut quilibet privatus, qui aliter se tueri non potest; quod enim privato, seu singulis natura licitum est, id magis toti populo: 2. jure imperii; non ejus quidem, quod ad caput belli, sed quod ad caput imperii specialis pertinet.

„ Idque planum omnino est si prædones sint de territorio Principis læsi, aut prædones extranei illud aggressi fuerint; quia tum res agitnr, & vis exercetur intra summi imperii fines, adeoque tanquam in subditos.

„ Quid vero si prædones extranei nec Principem, aut ejus subditos lædunt, sed in alios passim grassantur? Dico, nec hanc armis eos persequendi potestatem esse *causa belli*, cum non sint utrinque partes, nec duæ summæ potestates. At cum nec jure imperii coerceri possint, utpote nullius imperio subjecti; quæritur, quonam modo tales

„ pi-

„ piratæ &c. cogi possint? B. Parens statuit, toti humano generi, cui ab initio „ imperium in singulos competiit, reservatam fuisse hanc jurisdictionis speciem, „ etiam diviso humano genere. Verba ejus „ in *Vol. II. Disput. fol.* 1434. hæc sunt. *Ostendimus alibi, originarie summum imperium a natura constitutum fuisse universale totius humani generis, & potestate sua comprehendisse omnia, quæ ad salutem, & pacem hominum universalem pertinent. Illud vero divisione terrarum, ac gentium, sine ulla detractione transiisse ad singulos populos liberos quoad jura dividua, seu cujusque populi propria*, pro diviso; *ita ut unusquisque populus liber, seu Princeps solus intra sui territorii fines summum imperium habeat, omnes in alieno privati sint: quoad individua vero, seu quoad rem totius humani generis indivisim spectantia*, pro indiviso; *ac ita ut cuique libero populo, seu summo Principi in solidum pro natura individuorum cohæreat, atque adeo a singulis extra terrarum quoque suarum fines exerceri, vel plures concurrere possint: quo casu usu gentium directio penes præcipuum esse solet; uti in orbe Christiano saltem penes Imperatorem*; vide disp. nostram de domin. orb. cap. 2. & 3.

Vi ergo hujus imperii universalis cuilibet populo libero, etiam ultra territorii sui fines, jus est armis persequi, & subjugare prædones, ac piratas, non jure belli, sed jure summi istius imperii universalis, quod divisis quoque terris cuique libero populo in solidum annexum est. Hinc illa bella piratica Populi R. duce Servilio &c., & deinde Pompejo, adversus piratas, qui omnia prope maria obsederant. Vid. Flor. Lib. 3. cap. 6. Cic. pro lege Manil. c. 13. 14. 15.

Ceterum, quod diximus, unumquemque summum Principem etiam ultra fines territorii, jure imperii hujus universalis, armis vindicare pacem, & salutem humani generis posse, ita intelligitur, modo ne alterius summi Principis terras vi armata ingressus fuerit: quia in iis, ut dictum, privatus est, & quæ intra earum fines fiunt, ad istius Principis curam, ac potestatem unice pertinent. Quod si tamen iste Princeps, vel populus quoque, sit prædonum, vel piratarum receptator, aut patronus, aut ipsemet prædo; jam jus belli tanquam in hostem, qui alium judicem non habet, valebit.

„ Ut ea, quæ prolixe admodum ex scriptis B. Parentis adduxi, in pauca contraham, quæstio de bello mixto quinque „ casibus occurrere videtur; 1. quando „ Princeps cum extraneo Principe: 2. „ quando subditus cum extraneo Principe: „ quando Princeps cum propriis subditis „ rebellibus: 4. quando Princeps cum piratis, qui superiorem non habent, controvertit: 5. quando Senatus ipse in diversas abit partes, quod factum in bellis civilibus. His omnibus casibus videtur bellum partim esse publicum, quia „ alterutra pars summam potestatem habet; partim privatum, quia alterutra „ pars privata est. At in *Dissert. Proœm.* „ IX. §. 66. demonstravi, nullo casu bellum mixtum dici posse.

Ex iis quæ supra diximus) „ Scil. *Cap.* 2 „ 2. §. 1. Sane bellum privatum ex eadem ratione sequitur, qua publicum: „ quando nimirum aliter jus nostrum reparari nequit; quod fit quoties judex „ non est, vel adiri non potest

Juri naturali non repugnare] Non sufficit probasse, bella juri naturali non repugnare; sed probari debuit, bella jure naturæ licita esse, quin illa omitti aliquando sine injuria non posse: Conf. dicta ad *L.* 1. *c.* 2. *pr.*

Additio.

„ Ratio cur bella naturali ratione licita „ sint, in aprico est: Cum enim Deus cuique hominum jura quædam concesserit, „ eique propria esse voluerit; necesſario „ sequitur, media quoque cuique concessa „ esse jura illa defendendi contra eos, qui „ jura illa violant: tum quia alias frustra „ Deus jura illa concessisset, quod cum „ perfectione divina pugnat: tum quia injuria agit is, qui voluntatem creatoris „ invertit, i. e. jura a creatore aliis concessa aufert, quam injuriam reparare tenetur. *Vid. sup. c.* 5. §. 1.

Post constituta judicia publica non licere) Nam constitutis judiciis superior est, qui solus malos coercere & potest, & debet.

Quamquam enim publica judicia non a natura, sed a facto sunt humano, &c.) Auctor in perpetuo illo errore versatur, judicia non esse a natura, sed facto humano introducta, cui instituto laudabili obsequendum esse, ipsa dictet æquitas, & ratio naturalis. (*Vid. Dissert. Proœm.* § 17.) At alibi demonstrabimus, judicia ab ipsa natura originem duxisse, & privatam ultionem natura licitam non esse: (*vid. Diss. Proœm.*

Prœm. XII. §. 107. *Conf.* L. 1. c. 2. §. 5. *n.* 3. & *L.* 2. *c.* 20. *per tot.*) Forma autem judiciorum facto hominum introducta est : Eodem modo uti jus dominii a natura est, licet formæ negotiorum ex dispositione hominum oriantur.

Nimium sane amantes sui) „ Quod Auctor plenius explicat *L.* 2. *c.* 20. §. 8. *n.* „ 4. & 9. *n.* 4. & §. 40. *n.* 1. *L.* 1. *c.* 3. „ §. 1. *n.* 2. & *c.* 2. §. 5. *n* 5.

Tam laudabili instituto obsequendum, ipsa dictat æquitas , & ratio naturalis) „ Cum „ ergo thesis illa, *cuique hominum natura* „ *licere tum suam , tum alterius injuriam* „ *vindicare*, admitti non possit : sed patribus familias facultas jus suum , & familiæ suæ jura vindicandi concessa sit ; nec „ hoc admitti potest, facto hominum demum judicia introducta esse . Si vero „ plures familiæ in unum cœtum coeunt , „ id demum ex consensu est : adeoque *civitates* facto hominum introductas esse , „ verum est.

Non est singulis concedendum , quod per magistratum publice possit fieri) „ Inde colligi non potest, judicia facto demum humano esse constituta. Nam uti ante constitutos magistratus membra familiæ sibi „ jus dicere non potuerunt, ita nec institutis civitatibus singulis id licet : Jam „ enim & natura, & consensus obstant . „ *L.* 6. *c. Unde vi. L.* 13. §. 3. *ff. de usufr.* „ *l.* 175. *de Reg. jur.*

Legum reperta est sacra reverentia , ut nihil manu &c.) „ Adeoque reverentia hæc „ legum non a natura, sed demum *reperta* „ esse videtur. Resp. Legibus naturæ prohibetur , ne membra familiæ manu agant. At constitutis civitatibus , inter „ omnes cives vis privata per leges civiles prohibetur.

Et vim vocant leges &c.) „ *L.* 7. *C. unde vi. l.* 13. *ff. quod met. causa* . „ Unde „ non tantum gravis pœna in eos, qui jus „ suum propria auctoritate vindicant, statuta est, sed & vi privata agens, præter pœnas in violentiam statutas , jure „ suo privatur. *dict. leg.* 7. Neque ex hoc „ argumento elicitur, judicia facto hominum constituta esse ; sed id saltem inde „ inferri potest, positis civitatibus ex consensu demum statutum esse, ne singulis „ civibus vi agere liceret. ¶ Non licet alicui privato arma suscipere, ac bellum gerere vi privata : *omnes enim qui gladium acceperint gladio peribunt* ; Matth. c. 26. v. 52 ; sed Princeps tantum aut Respublica superiorem illam ac legitimam habet potestatem. *Ille enim tantum accipit gladium* , inquir S Aug. l. 22. contra Faust. c. 70. *qui nulla superiore ac legitima potestate vel jubente vel concedente, in sanguinem alicujus armatur.*

AD §. II.

2 QUIN *restricta multum sit ea , quæ ante judicia fuerat , licentia*) Auctor §. *præced.* dixit, ante judicia constituta unicuique licuisse jus suum privata auctoritate vindicare , sed illam potestatem restrictam fuisse per judicia: hic ait, primævo illi juri aliquando locum esse etiam post constituta judicia , ubi nimirum cessat judicium . At sæpius jam diximus, judicia cum ipso genere humano originem cepisse , adeoque nullum tempus concipi posse, ubi privata ultio licita fuerit, nisi in solo casu, ubi judiciorum copia non est.

Est tamen ubi locum nunc quoque habeat) „ Scilicet primæva illa licentia vi privata „ agendi.

Nimirum, ubi cessat judicium) „ Tunc „ enim unicum medium defendendi jura a „ natura nobis concessa, est bellum privatum.

Nam lex vetans , sine judicio suum consequi &c.] „ Imo non lex id demum vetat, sed „ ipsa natura, quæ patribus familias imperium in familiam concessit.

Intelligi debet , ubi copia est judicii) „ Hæc „ quoque exceptio non ex lege est, sed a „ natura ; quia semper est necessaria defensio, si vel pater familiam , vel civitas civem defendere non potest .

Momentanee cessat , ubi expectari judex non potest sine certo periculo , aut damno) „ Adeoque ubi judex quidem est , at qui „ eo momento, quo alter vim infert , auctoritatem interponere nequit : tum enim quia aliter jus integrum servare non „ possum, citra judicium jus defendere licet.

Continue vero) „ I. e. per aliquod tempus . Atque hæc quoque est doctrina „ JCtorum Romanorum : nam illi quoque „ ad necessariam defensionem requirunt , „ ut incontinenti fiat, *l.* 3. §. 9. *De vi* & „ *vi arm. l.* 16. *ad SC. Maced. l. f.* §. *fin.*

Quod

„ *Quod vi aut clam.* Vis enim, quæ ex „ intervallo infertur, non ad defensionem, „ sed ad vindictam spectat. *d. l.* 1. §. 17. „ *ff. quod met. caus.*

In locis non occupatis) „ Quæ scilicet nemo „ in ditionem suam vindicavit: ibi enim „ lædens, & læsus superiorem non habent, „ indeque jus belli privati, i. e. jus ne- „ cessariæ defensionis, incipit. *vid. inf L.* „ 2. *c.* 7. §. 2. *n.* 2. & *c.* 20. §. 8. *n.* 5.

Ut mari) „ Atqui in navi solet esse con- „ cilium aliquod: Resp. verum hoc est in „ navibus, quæ jure, & nomine Principis „ per maria ambulant, vel ubi consensu „ tale concilium constituitur. Sed si tale „ concilium non est, vel ipsi regentes in- „ ter se controvertunt, tunc semper jus „ necessariæ defensionis locum habet.

Et si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas) „ Cum enim judex hic nullus „ sit, incipit necessaria defensio.

Si subditi judicem non audiant) „ Hoc ve- „ rum est si potentiores sunt, quam ut co- „ gi a judice possint, contra tales subdi- „ tos incipit jus necessariæ defensionis: „ nam si constringi contumaces a judice „ possunt, judicium non cessat.

Aut judex aperte cognitionem rejecerit) Vel quia non vult auctoritatem interpo- „ nere, (secus ergo si decidit, etsi injuria) „ nam tunc itidem jus necessariæ defensio- „ nis obtinet, quia copia judicis non est: „ vel quia non potest, ob nimiam forte „ potentiam diffidentium.

„ Multo magis autem id obtinet, si „ Princeps subditos suos *contra extraneos* tue- „ ri non possit; tunc enim illi non tan- „ tum jure necessariæ defensionis extraneos „ repellere possunt, sed & tota civitas li- „ bertatem sibi vindicare, eamque armis „ tueri poterit; quo pertinent *die freygefochtene Vœlcker*. Atque ex hac ratione „ Belgæ, Helveti, & Borussi, Imperio „ Romano sese exemerunt. *Vid. B. Pa-* „ *rent. jus publ. Cap. V.* §. 11. §. 38. & 2 „ C. *XIX.* §. 20

Etiam ex lege Judæis data intelligi potest) Ex hac lege, quæ habetur *Exod.* 22. *v.* 2. constat, jus necessariæ defensionis, etiam post introducta judicia, illicitum non esse. Distinguitur enim dicta lege inter furem nocturnum, & diurnum; & statuitur, illum occidi tuto posse, non hunc. Ratio hæc est, quia in nocturno semper est necessaria defensio tum vitæ, tum rerum nostrarum; neque enim furis persona noctu cognosci, neque testes adhiberi, neque judicis officium implorari potest. Nescitur, an furandi saltem, an & occidendi causa veniat, &c. quæ ratio in diurno cessat. Atque hæc distinctio in lege Attica quoque invenitur. *Gell. noct. Att.* 11. 18. *Cicero pro Milone*. Ex qua in leges XII. Tabb. translata est, *L.* 4. §. *fin. ad Leg. Att.* & hodieque usum habet. *Carpz. crimin. p.* 1. *q.* 23. *n.* 37.

Additio.

„ Plenius has leges, earumque ratio- „ nem explicabimus *infra L.* 2. *c.* 1. §. 12.

Non solum impunitatem inducere) „ Mul- „ ta enim legibus permitti solent, majo- „ ris mali evitandi causa, quæ tamen per „ se licita non sunt: adeoque quæ verum „ jus non dant, sed solum apud homines „ pœnæ non subjacent; *Vid. Auct. l.* 3. *c.* 4. „ §. 22. *L.* 1. *c.* 1. §. 17. & *c.* 2. §. 7. *n.* „ 8. indeque sensu improprio licere dicun- „ tur. *L.* 2. *c.* 5. §. 28. *l.* 3. *c.* 11. §. 1. „ *vid. indicem* voce *Impunitas*. Recte Au- „ ctor ait, ad hanc impunitatem non per- „ tinere licentiam occidendi furem noctur- „ num, sed verum jus agendi ex illa le- „ ge oriri, *Conf. l.* 2. *c.* 1. §. 14.

Sed jus etiam naturale explicare) „ Imo est, „ ipsum jus naturale, quod facultatem se „ defendendi concedit quoties judicis copia „ non est.

Neque fundari in peculiari aliquo mandato divino) „ Adeoque lex illa non pertinet „ ad jus Forense.

Sed in communi æquitate) „ In defensione „ sc. naturali, cujus instinctum natura to- „ ti humano generi indidit, & ratione da- „ ta firmavit.

Si nox furtum faxit, sIm aliquis occisit, jure cæsus esto) „ Examen horum verbo- „ rum vide in notis Tiraquelli *ad Alex.* „ *ab Alex. Gen. dier.* 6. 10. Conf. infra *l.* „ 2. *c.* 1. §. 12. Nox vero a veteribus vo- „ catur tempus illud, quod post occasum „ solis currit. *Vid. Gron. h.*

Sic insons omnium populorum legibus judicatur &c.) „ Jus necessariæ defensionis „ etiam a JCtis Romanis ex eo Jure de- „ ducitur, quod ratio naturalis inter om- „ nes homines constituit; adeoque quod „ apud omnes gentes peræque observatur. „ *L* 1. §. 4. *junct. l.* 3. *ff. just. & jur.*

Nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur) „ Adeo id juri naturali non ad- „ ver-

„ versatur, ut potius omitti necessaria de„ fensio aliquando sine delicto, & injuria, „ non possit, *Vid. Infr. L. 2. c. 1. per tot.*

AD §. III.

1 **DE** *jure divino voluntario perfectiori*) „ Auctor enim jus divinum universale, „ quod a sola voluntate divina depende„ re, ait, triplex fecit, Adamiticum, „ Noachicum, & jus Evangelii. *Vid. Dissert. Proœm. III. per tot.* Hoc posterius „ autem perfectius esse, ait; tum quia „ multa prohibet, quæ lege Mosis per„ missa erant: tum quia eas virtutes, „ quas lex Mosis commendat, majori gra„ du præcipit. *Vid. Diss. Proœm. III.* §. „ 44.

„ Nos jus divinum voluntarium univer„ sale non agnoscimus, *Dict. Diss. III.* §. „ 14. *seq.* & Servatorem jus non statuere, „ nedum perfectius, late demonstravimus „ *d. Dissert. III.* §. 45. ¶ Sæpius jam dictum est *in cap. sup.* Christum & legislatorem, & Doctorem egisse.

Plus est difficultatis) „ Imo nulla difficul„ tas subest; nam Servator non loquitur de „ eo, qui vitam defendit, nec id improbat; „ sed loquitur de defensione rerum cum in„ ternecione alterius conjuncta: hanc enim „ negligere perfectius esse, ait. ¶ Nemini privato jus est occidendi quemquam, & prorsus vetavit Servator Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, non occides: qui autem occiderit reus erit judicio.* Divus Augustinus *de Civitate Dei lib.* 1. *Qui sine publica administratione maleficum interfecerit, veluti homicida judicabitur, & tanto amplius quanto sibi potestatem a Deo non concessam usurpare non timuit.*

Cui plus juris est in vitam nostram) „ Deo jus absolutum in vitam, & res ho„ minum competere, alibi demonstravimus: „ adeoque vi potestatis illius absolutæ Deus „ potest jura hominibus quæsita pro lubitu „ auferre.

Quam nobis ipsis) „ Nobis nullum jus in „ vitam nostram competere, nisi quoad e„ jus conservationem, alibi probavimus.

Potuerit a nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam &c. occidi deberemus potius, quam occidere) Deus omnino potuisset prohibere defensionem sui, ob jus absolutum quod Deo in creaturas competit, quas proinde ea, qua voluit, lege creare potuit. Sane experientia docet, homines divina voluntate promiscue rapi per morbos, per strages &c. cur non etiam per legem de non resistendo eam patientiam exigere potuisset?

An autem voluerit nos eousque obstringere) Adeo Deus non voluit, ut potius injunxerit hominibus sui defensionem; quod evidentissime ex motu universali omnibus hominibus indito, & ex armis, quæ natura suppeditat, apparet; *Conf. L. 3. pr. L. Aquil.* idque ulterius probabimus *infra L. 2. c. 1.*

Nec resistite injuriam facienti) „ Dictum „ est *in allegato* §. 8. plane non prohiberi „ necessariam defensionem, sed quod nemo „ pronus esse debeat ad vindictam injuriæ „ sibi illatæ: pugnat id enim cum perfe„ ctione divina; aliud autem est ulcisci „ injuriam, aliud eam repellere. ¶ Dummodo quis limites justæ defensionis non excedat. Vide quod adnotatum fuit ad *h.* §. *in text. & inferius.*

Non vos defendentes charissimi) „ Nec hic „ Servator loquitur de necessaria defensio„ ne, verum de ἐκδίκησει, i. e. vindicta, „ & ultione, quæ diversa est a defensione „ necessaria. *Conf. h.* §. *n.* 6.

Nam quicunque gladium acceperint, gladio peribunt) Loquitur Christus de abusu, non de legitimo usu; Petrum increpabat, & merito, quia privatus gladio defendere se contra superiorem jure non potuit. *vid. h.* §. *n.* 7.

Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus) Equidem regula recta, & immota manet, quod nemo se morti exponere, vitamque negligere possit; Omne enim vivendi jus, quod homo habet, a Deo est, qui in sui laudem creaturam rationalem creavit; creatura igitur opus sui Creatoris destruere nulla ratione potest. *Vid. L. 2. c. 1.* §. *9.* At exceptionem patitur hæc regula, si majus bonum inde oriturum est, uti si plures aliæ creaturæ. & v. g. populus, totaque civitas unius interitu conservari possent; quo pertinet exemplum Codri apud *Just. L. 2. c. 6. in f.* Deciorum, Curtii, aliorumque. Ita militantes licite se pro patria occidi patiuntur, & ideo per gloriam in perpetuum vivere dicuntur. *pr. Inst. de Excus. tutor.* Atque ad hanc exceptionem quoque referendum est

est Servatoris exemplum, qui pro genere humano mortem oppetiit, ac morte sua illud redemit: de qua plenius *L.* 2. *c.* 1. §. 9.

Neque desunt inter Christianos] Auctor hic affert auctoritates veterum Christianorum, qui bella quidem permittebant, sed neutiquam necessariam defensionem. At omnes vel de virtute, & perfectione loquuntur, vel Servatoris dogmata erronee pro legibus præceptivis sumunt, vel ex superstitiosa interpretatione literam, non sensum præcepti sequebantur: uti exemplo Origenis, aliorumque probavimus *supra* C. 2. §. 6. *n.* 2. ¶ Alibi distinximus præceptum a consilio, neque hic de Servatore repetemus quod supra adnotavimus.

Æquitatis eruditio] „ Ut scil. doceat, quid „ justum sit

Veritatis) „ Ut doceat, quid perfectum „ sit.

Referire non potest, ne dum salutem defendit, pietatem contaminet) „ Quia scilicet „ putat, vitam mihi potius deserendam, „ quam occidendo invasorem, eum per- „ petuæ damnationis reum facere. *Vid. n.* „ *seq.*

Quo modo istos, qui interficiunt, defendam, non invenio) „ At lex interficit e- „ jusmodi invasores, dum facultatem re- „ pellendi vim injustam cuique privato „ concedit: metus autem ne occisi a pœ- „ nitentia excludantur, invasori nullum „ jus in vitam meam tribuit. *vid. n.* 2. „ *seq.* ¶ Homo obligatus semper est, ad eligendum id quod est optimum. Optimum ergo cum sit medium, quo facillime ac tutissime finem nostrum obtinemus; obligatos nos esse oportet ad medium facillimum tutissimumque expediendæ salutis, adeoque ad evitandam alterius cædem, si aliud supersit periculo nos expediendi medium.

Et alibi) „ *Vid. caus.* 23. *q.* 5. *c.* 8.

Miles) „ Qui causam patriæ defendit.

Accepta legitima potestate) „ Tunc enim „ jure ejus occidit, qui jus interficiendi „ habet. Talem quoque accepit potestatem „ is, qui vim vi repellit; naturæ enim „ hæc lex est.

Sed opposita sententia) „ Quæ defensio- 3 „ nem privatam permittit, si necessaria „ est.

Ut talis patientia non sit in obligatione) „ Scil. ut debeamus occidi magis, quam „ occidere. Sed & sententiæ plerorumque „ Patrum, & Theologorum, nullam in „ adstruendo jure naturæ auctoritatem ha- „ bent. *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 9. ¶ At nonne potiores sunt SS. Patrum sententiæ, ac doctrinæ, qui optime omnes Evangelicam legem exposuerunt, proindeque Christi dogmata eodem, quo sumenda sunt, sensu proposuerunt, quam aliorum, præcipue ab Ecclesia aberrantium, qui tot leges sequendas statuunt, quot pravæ eorum libidines, tot jura naturæ, ac Evangelicas interpretationes fingunt, quot suimet improbi affectus? Nemini per Christi legem licet, etiam se defendendo, animum habere quemquam occidendi. Sed si dum alterius ictum avertit, hunc ense feriat, non ipsi est imputandum, eo quod nihil in ea re faciat, nisi *cum moderamine inculpatæ tutelæ*, ut loquitur S. Thomas 2. 2. quæst. 64. art. 7. *& ideo si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentia, quam oporteat, erit illicitum*. Quem S. Thomæ locum explicans Sylvius ait, *moderamen inculpatæ tutelæ in eo consistere, ut non plus facias in tui defensionem, quam sit opus ad evadendum malum, quod tibi intentatur*. Hanc doctrinam communem habet S. Thomas cum sui temporis doctoribus, Alexandro Halensi, D. Bonaventura, & aliis. Severiores videntur præcedentes Ecclesiæ Patres; Sanctus enim Cyprianus in Ep. 57. ait, *occidi necesse esse, quam occidere* liceat; & Ep. 57. *occidere innocentibus nec nocentem liceat*. Divus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio n. 13. alias c. 5. a peccato liberos esse inficiatur, *qui pro iis rebus, quas contemni oportet humana cæde polluti sunt*: & Ep. 47. alias 154. n. 5. *De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium; nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, & non pro se hoc faciat, sed pro aliis*. Rationem didicerat S. Augustinus ex S. Ambrosio, qui l. 3. de Officiis cap. 4. sic loquitur: *Non videtur, quod vir Christianus, & justus, & sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat, utpote qui etiamsi latronem armatum incidat, ferire non possit, ne dum salutem defendit, pietatem contaminet*.

Non per nobis ipsis) „ Charitas enim „ bene ordinata a nobis ipsis incipit.

Instet forte aliquis] Multos, & plerosque Theologos hæc ratio dubios reddidit, quod oc-

occidens invasorem facto hoc efficiat, ut occisus in peccato moriatur, & inde damnetur. At respondeo, aliud esse quærere quid juris sit, aliud, quid pietatis, & generositatis. Jure naturæ semper jus meum defendere possum, etiam cum periculo salutis ejus, qui invadit; & hactenus verum est quod Auctor in *f b. n.* 4. ait, morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere. 2. Cum duo hic sint actus, alius invasionis, alius defensionis; causa, & vitium damnationis non est in actione defendentis, sed invadentis, alius defensionis; causa, & vitium damnationis non est in actione defendentis, sed invadentis; illa enim jus est, hæc injuria; Ergo damnatur suo facto, quo invasit, non facto adversarii, quo is se defendit. 3. Bene observat Auctor, forte eum, qui impetitur, iisdem tempore ad pœnitentiam opus habere: & 4. ipsi quoque aggressori forte spatium ad pœnitentiam ante mortem superesse posse. Sed & 6. dubium adhuc est, an ejusmodi invasor unquam pœnitentiam acturus sit, quin possit pejor fieri, & in alios quoque sævire, cujus delicti causa in eum redundaret, qui ejusmodi homini pepercit. Sane 6. hac ratione Magistratus delinquentem, nec pœnitentem, ob parilem metum damnationis morti tradere non posset. Denique & 7. si quis pia hac intentione, & propriæ innocentiæ fiducia inductus, mallet parcere invasori ne damnetur, laudanda quidem est hæc intentio, & majus bonum inde resultat; si tamen invasus negligat hunc perfectionis gradum, & jure suo naturæ utatur, nihil est de quo queratur alter, patitur enim prædo quo dignus est. ¶ Multa quæ adnotanda forent, Theologis relinquimus; nimis enim longum esset, tum hic, tum passim cuncta inspicere, nisi modum aliquem nobis statuissemus.

Sæpe etiam eum) „ Hæc est ratio modo „ allegata tertia.

Et ipsi quoque aggressori) „ Hæc est ratio „ ante allegata quarta.

Deinde morali judicio) „ Hæc est ratio „ ante allegata prima: quid vero sit morale „ judicium, explicat *Gron. in not. b.* Nos „ aliud judicium morale non agnoscimus, „ quam legem naturæ, juxta quam judi- „ cium ferri debet.

Videntur iter fecisse armati gladio) „ Ex „ sacra historia de eo non constat; conjectu- „ ratur id Auctor, quia Petrus ajebat, in „ suo comitatu duos esse gladios, de quo „ mox.

Quod & alios Galilæos] „ De latrociniis „ dicta commissis ita loquitur Josepus, *in* „ *bell. jud. L.* 4, *c.* 5. *Primo autem indi-* „ *genarum singuli prædari cœperunt: deinde* „ *ex composito confertis cuneis per territorium* „ *latrocinabantur, ut quod ad crudelitatem,* „ *atque injustitiam spectat, nihil a Romanis* „ *Gentiles abessent.* Et mox: *aliaque latro-* „ *nes ex agris, & transgressis, ac multo sæ-* „ *vioribus, quos intus invenere, sociati, nul-* „ *lum atrox facinus intermittebant.* De Galilæis per dies festos Hierosolymam petentibus, & a latronibus aggressis *vid. Josephi Antiq. L.* 20. *c.* 5. ubi addit; *At-* „ *que ex eo tempore universa Judæa repleta* „ *est latronum receptaculis.*

Qui & de Essenis innocentissimis homini- „ *bus idem prodidit*) „ *In Libro de bell.* „ *jud. l.* 2. *c.* 4. *ait: Hinc est, quod cum* „ *peregrinarentur, propter latrocinia tantum* „ *armantur, neque præterea quicquam ferunt.* „ De innocentia morum hujus sectæ vi- „ deatur. *Id. Joseph. d. l.* 8. *per tot. &* „ *Antiq. L.* 18. *c.* 2.

Statim Apostoli responderint, in suo comitatu duos esse gladios) „ Apparet ex re- „ sponsione Servatoris *satis est*, eum non „ improbasse usum gladiorum: *Vid. Luc.* „ *XXI.* 38. Sane, discipulos duos hos gla- „ dios secum portasse, vel ex sequentibus „ apparet: *quia videntes hi, qui circa ip-* „ *sum erant, quod futurum erat, dixerunt* „ *ei, Domine, si percutimus in gladio? &* „ *percussit unus ex illis servum Principis sa-* „ *cerdotum, & amputavit auriculam ejus* „ *dexteram, vid. Luc. c. XXII. v.* 49. *&* „ 50.

Quod dixit Christus) „ Scil. gladii com- „ parandi causa vel vestem vendendam „ esse.

Præceptum revera non continet) „ I. e. „ non præcipit ut gladio quis se defendat: „ nam præcepto illo opus non fuit, quia „ satis ipsa natura id homines docuit; „ neque Christi officium in præcipien- „ do consistebat. ¶ Fuit Christus „ tum Legislator, tum Doctor; Vide „ supra.

Proverbium.] „ Rectius locutio figurata. „ *Gron. b.*

Op-

Oppositio primi temporis, quod tutum, ac prosperum fuerat) „ Ita enim de primis il-„ lis temporibus, quibus scil. Apostolos ad „ Evangelium prædicandum vocavit, lo-„ quitur; *Quando misi vos sine sacculo,* „ *& pera, & calceamentis, numquid ali-* „ *quid defuit vobis? At illi dixerunt, ni-* „ *hil. Dixit ergo eis, sed nunc qui habet* „ *sacculum &c.*

Ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat) „ Si enim uti non licuisset gladio „ ad sui defensionem, Servator id prohi-„ buisset, nec permisisset, tales in suo co-„ mitatu haberi.

5 *Ne resistite injuriam facienti*] „ De hoc „ effato Servatoris late actum est supra *c.* „ 2. §. 8 *n.* 3. Loquitur Servator de per-„ fectione, adeoque de patientia, quare-„ nus virtus est: qualis esse definit, si quis „ propriam vitam negligat, eujus ipse nec „ Auctor est, nec dominus, nisi majoris „ boni gratia id faciat. ¶ Vide supra SS. „ Patres.

Non magis universale est), Imo est uni-„ versale, respectu habito ad Ethicam, „ seu virtutum disciplinam, & intra fines „ perfectionis.

Date omnia petenti] „ Hoc itidem uni-„ versaliter verum esse, intra fines nimi-„ rum perfectionis, vidimus *d.* §. 8. *n.* 4. „ 5. *&* 6.

Dum ne nimium nos prægravemur) „ In „ genere dicendum, dum ne fines perfe-„ ctionis excedamus. *Vid. dict.* §. 8.

Imo isto præcepto de dando nihil adjicitur, quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur) „ Mens Aucto-„ ris hæc est: Præceptum *de dando omnia* „ *petenti* generale non esse, quia ex æqui-„ tatis ratione adstringitur ad easum, ne „ oneri sit danti; præceptum autem *de* „ *non resistendo* ideo generale non esse, „ quia expresse restringitur ad leviores tan-„ tum injurias. *Conf. d. c.* 2. §. 8. *n.* 3. „ Verum non opus est tot ambagibus: di-„ ctum sæpius est, Servatorem loqui de „ majori perfectione; perfectius sane est „ negligere injurias, Deoque vindictam „ committere. Atque hæc ipsa perfectio „ sua non destituitur mercede, modo „ intra fines perfectionis exerceatur; ex-„ cedit autem illos fines, qui vitæ a Deo „ ipsi commissæ, adeoque rei alienæ, & „ curæ ipsius traditæ, defensionem negli-„ git. Vide supra.

Ut intelligatur, tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur, injuria, quæ aut alapa sit, aut alapæ par.) „ Adeoque „ si injuria sit levior. At nec tunc obliga-„ mur ex præcepto Christi, sed ex eo jure „ naturæ, quod intuitu Dei obtinet, & „ carentiam præmii infert. *Vid. supra c.* 2. „ §. 8. *n.* 3.

Nam alioqui rectius fuerat dicere) „ I. e. „ Servator non allegaturus fuisset exem-„ plum levioris injuriæ, sed in genere pro-„ hibiturus fuisset omnem injuriæ vindi-„ ctam.

Sed ulciscendi habet significationem) „ Ver- 6 „ ba hæc allegavit Auctor supra *n.* 1. ea-„ que nihil aliud significant, quam regu-„ lam de non vindieanda injuria; quæ „ regula perfectionis est, & adeo non ex-„ eludit necessariam defensionem vitæ suæ, „ ut potius imperfecte ageret qui illam o-„ mittit. ¶ Vide supra SS. Patres, & „ quæ in superiori capite de vindicta & „ injuriis adnotavimus.

Hæc autem est ultionis, non defensionis re-scriptio) „ Non ergo Servator improbat de-„ fensionem neeessariam vitæ, id enim im-„ perfectionem potius inferret; sed impro-„ bat studium vindictæ, ultionem injuriæ „ nobis illatæ, tamquam virtuti, & per-„ fectioni oppositam, adeoque sectatori „ Christi indignam.

Ἐμοὶ ἐκδίκησις) „ *Mihi vindicta: ego re-* „ *pendam. Deut.* 32. *v.* 35. vel ut in vul-„ gata exstat, *Mea est ultio, & ego retri-* „ *buam.*

Tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur) „ Queritur enim Deus „ de stultitia, pertinacia, & impietate Is-„ raelitarum *d. c.* 32. *v.* 25. *seq.* & ideo „ minatur, se pœnam suo tempore ab iis „ sumturum, & eum sæpius id repetiisset, „ *v.* 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. tan-„ dem quoque addit *v.* 35. *Mea est ultio,* „ *& ego retribuam eis in tempore, ut laba-* „ *tur pes eorum: juncta est dies perditionis,* „ *& adesse festinant tempora.*

Sed non in defensionis causa) „ Diximus 7 „ initio *h.* §., Servatorem loqui de abusu „ gladii, quia Petrus tamquam privatus „ jus gladii non habebat, inprimis contra „ publicos justitiæ ministros.

Iam enim dixerat Christus) „ Sed & Pe-„ tro vis non inferebatur, sed soli Serva-„ tori, & quidem a magistratu.

Neque Christum, nam defendi nolebat]

Gg 2 „ Quia

„ Quia opus se non habere humano gla-
„ dio, eadem occasione profitebatur. *Matth.*
„ *26. v. 53.*

Ulciscendi ergo animo) „ Imo non ideo
„ improbabat Servator factum Petri, nam
„ animo defendendi magistrum gladium
„ stringebat: sed quia defensio contra mi-
„ nistros justitiæ illicita est, etiam naturæ
„ jure.

Aut proverbium est) „ Imo est regula ju-
„ ris tum naturalis, tum Mosaici, quam
„ allegabat Servator, ne quis occidat a-
„ lium, inprimis ministrum Justitiæ. Recte
„ ergo inde infert, quod omnes, qui gla-
„ dium acceperint, (scil. intentione læ-
„ dendi alios, quos lædendi jus non est,
„ adeoque qui injuria gladium acceperint)
„ gladio quoque perire, i. e. a magistratu
„ talionis jure puniri debeant.

Sanguine sanguinem elici) „ I. e. sangui-
„ nem alterius non effundi sine periculo
„ nostri quoque sanguinis.

Ideoque armorum usum periculo nunquam
„ *vacare*) „ Quia inter vi agentes par u-
„ trinque est periculum.

Non esse quod nos Deo præripiamus ultio-
nem) „ Imo nec hoc sensu Servator regu-
„ lam illam allegavit: quia improbat fa-
„ ctum Petri, non ideo quod Deo præ-
„ ripuerit vindictam; sed ideo quod is,
„ privatus, jus gladii, inprimis in mini-
„ stros justitiæ, non habuerit.

Plane quo sensu in Apocalypsi dicitur)
„ Imo plane alio sensu dicto illo utitur Jo-
„ hannes; loquitur enim de prima illa be
„ stia, & de his, qui primam bestiam a-
„ dorarunt, quibus datum est, bellum fa-
„ cere cum sanctis, & vincere eos. *Apoc.*
„ *13. v. 7, & 8.* De his victoribus inju-
„ stis vaticinatur, quod illi, qui gladio
„ occiderint sanctos, etiam gladio perituri
„ sint; non judicio magistratus, nec ex
„ lege Mosis, (nam superiorem in terris
„ non habet bestia illa) sed ex judicio
„ Dei, qui sibi contra usurpatores, & ty-
„ rannos judicium reservavit.

Si mortem, resuscitator est) „ Sed sermo
„ ipsi est de iis, qui a Magistratu propter
„ Evangelium ad supplicium rapiuntur,
„ atque his Deum pollicetur resuscitato-
„ rem.

Simulque his verbis vaticinium videtur in-
esse de pœnis) „ Imo nulla ratione hoc ef-
„ fatum ad vaticinia trahi potest: loque-
„ batur de facto præsenti, de gladio, quo
„ Petrus injuria utebatur; hunc actum
„ improbat, nullo respectu habito ad fu-
„ tura. 8

Ad Christi exemplum &c. responderi po-
test) Dixi supra in *not. ad n. 1. in fin.* pro
aliis mortem subire regulariter non tan-
tum juri, sed & perfectioni repugnare,
nisi pro consequendo majori bono id fiat,
uti pro obtinenda salute humani generis,
pro patria, pro familia &c.

Christi facta omnia quidem esse virtutis
plena) Servator divina natura præditus,
adeoque ipse perfectionum regula, non po-
test non perfecte agere.

Imitari laudabile est) „ Omnis enim ta-
„ tio virtutis in eo consistit, Deum imi-
„ tari. *Vid. Diss. Proœm. II. §. 21.*

Et suo præmio non cariturum) „ Qui imi-
„ tatur attributa divina, i. e. qui actus
„ virtutum peragit, & perfectionum regu-
„ las sequitur; qui vero eas negligit,
„ privatur illis præmiis, quæ singulis vir-
„ tutum actibus destinata sunt. *dict. diss.*
„ *§. 21.*

Non tamen omnia ejusmodi esse) „ Di-
„ ctum sæpius est, Christum juris præ-
„ cepta nulla statuere, adeoque non exi-
„ stere ullam Christi legem, sive verbis,
„ sive factis declaratam, quæ juris vim
„ habeat; sed illum, Prophetarum more,
„ ea, quæ juris sunt, exponere, & ob-
„ servantiam legum auditoribus inculcare,
„ ac pœnas, & præmia ipsis ob oculos
„ ponere. ¶ Vide supra Concilii Triden-
„ tini textum adnotatum contra Luthe-
„ rum & Calvinum.

Ut aut ex lege veniant) „ Quasi præcise
„ Servator facta illa peragere debuisset.

Aut legem faciant] „ Quasi præcise ho-
„ mines facta illa imitari teneantur.

Sed ex speciali quasi pacto, & fœdere
inito cum patre) „ Oblatio Servatoris, spon-
„ tanea ad mortem ex duplici capite li-
„ cita, quin & laudabilis fuit: 1. quia ap-
„ probante Deo id fecit, qui tanquam Au-
„ ctor, & arbiter vitæ, ac necis, id injunge-
„ re Servatori qua homini potuit. 2. Etsi tale
„ mandatum, & expressa approbatio non
„ præcessisset, tamen laudabilis fuisset hæc
„ oblatio intuitu Servatoris, quia ea ad
„ servandum totum humanum genus ne-
„ cessaria erat, & sic majoris utilitatis
„ causa fiebat.

Pro-

Promisit Esaie LIII. 10) „ Verba hæc „ sunt : *Et Dominus voluit conterere eum* „ (Messiam) *in infirmitate. Si posuerit pro* „ *peccato animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini in manu e-* „ *jus diriget ur.*

Et cui vix quicquam reperitur simile] „ Equidem allegavimus supra, *n.* 1., Fa- „ bios, Curtios, Codros &c., qui se pro „ salute civitatis, & unius populi devove- „ runt; at benignissimus Servator pro toto „ humano genere mortem subiit. Hoc „ summæ perfectionis exemplum est, „ quod imitari, & ob majorem utilitatem „ mortem pro aliis oppetere, laudabile „ omnino est.

Non pro quibusvis) „ Imo pro quibus- „ vis, si major inde resultat utilitas: sic „ enim Christiani quoque milites pro sa- „ lute, & securitate gentilium vitam offe- „ rebant.

Sed pro ejusdem disciplinæ consortibus] „ Imo ne pro his quidem, nisi insigne „ aliquod inde proveniat commodum: a- „ deoque ratio generalis est.

Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ) „ Nimitum supra *n.* 2., „ ubi jam notavimus, erroneas quoque „ sæpius esse eorum opiniones; tum quia „ Servatoris dogmata aliquando pro præ- „ ceptis juris naturæ sumserunt; tum quia „ fines perfectionis, quos Servator semper „ supponit, non rite distinxerunt. Vide „ omnino *L.* 1. *c.* 2. §. 9. ¶ Vide quod „ supra adnotatum fuit.

Partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem &c.) „ Quod „ Auctor sæpius jam notavit in *proleg.* §. „ 50. *L.* 1. *c.* 9. *L.* 2. *c.* 2 §. 6. *n.* 5. „ *L.* 1. *c.* 2. §. 9 *n.* 4 Vid. omnino *Diss.* „ *proœm.* §. 7. & 9.

Partim privatæ ipsorum, non totius Ecclesiæ) „ Hinc ineptum est, ex quorundam „ Doctorum opinione de confessione totius „ Ecclesiæ judicare. *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 9. „ *n.* 2.

Qui Apostolici dicuntur] „ Sed male. *Vid.* „ *L.* 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 9. ¶ Vide ibidem adnotationem.

Qui in rixa primo ictu diversarium occiderit) „ Recte Auctor observat, id statutum „ saltem fuisse, *si ex calore iracundiæ* aggres- „ sorem interfecerit, adeoque non ex pro- „ posito; at ob conjunctam culpam, & im- „ perfectionem, disciplinæ ecclesiasticæ „ subjicitur, i. e. a communione exclu- „ ditur.

AD §. IV.

PUBLICUM *bellum*) „ Hactenus enim „ Auctor de *privato* egit, quod scilicet in- „ ter duos, & singulos geritur. *L.* 1. *c.* 1. „ §. 2. & quod antiquius est publico: *ib.* „ *supra* §. 1. Hoc §. explicat quid sit *bellum publicum*. Differt autem bellum *pu-* „ *blicum a privato*, quod *illud* a summis „ utrinque potestatibus geratur, *hoc* vel a „ summa potestate in privatos non sub- „ ditos, (quod enim in subditos armis fit, „ non bellum est, sed effectus imperii) „ vel a privatis in summam potestatem „ extraneam, (nam in suum Princi- „ pem nulla vis licita est) vel a pri- „ vatis inter se geritur; si v. g. vel ju- „ dex non est, vel ejus copia haberi non po- „ test.

Aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne], „ Grotius primus est, qui „ bellum publicum in *solenne ex jure gentium*, & *minus solenne* distinxit; cu- „ jus rei caussam nemo commentatorum „ observavit, nedum systema ejus, sub- „ tile satis, intellexit.

„ Grotius supponit 1. *jure naturæ* nemi- „ nem licite bellum gerere posse, nisi ju- „ stam caussam habeat: 2. Unumquemque „ posse bellum inchoare absque denuncia- „ tione: 3. Hostem lædi tantum posse ad „ quantitatem debiti, vel ad modum pœ- „ næ: 4 Eum, qui contra has juris natu- „ ræ regulas bellum gerit, a reliquis gen- „ tibus tanquam furem, & homicidam pu- „ niri posse. *Vid. Differt. proœ. IV.* §. 14. „ & *Diss. IX.* §. 45. *seq.*

„ Cum vero observaverit, novam hanc „ sententiam omnium gentium praxi con- „ trariari; atque 1 inter duas gentes sem- „ per utrinque bellum pro justo haberi, „ quia aliæ gentes de justitia caussæ judi- „ cium ferre nequeant. 2. elargitionem, „ seu denunciationem belli, inter omnes, „ vel saltem moratiores gentes observari, „ & 3. quotidianam testari experientiam, ho- stem

„ ftem in infinitum capi, & occidi, ac res „ ejus vaftati poffe &c.; Ideo, ut difficultatem hanc evitaret, omnia hæc capita, „ & plurima alia inde fequentia, retulit „ ad *jus* aliquod *humanum voluntarium*, „ quod *jus gentium* vocat.

„ Putat nimirum, gentes ob communes „ magnæ illius univerfitatis utilitates, & „ neceffitates, jura quædam inter fe ftatuiffe, eaque præcipue quoad belli pro„ ceffum; Atque hinc voluiffe 1. ut bel„ lum femper pro jufto habeatur, quod „ a fummis poteftatibus geritur, five caufa „ jufta fit, five non: Cujus effectum in„ fignem hunc fibi excogitavit, ut is, „ qui etiam fine jufta caufa hoftem occi„ dit, capit, &c. jure gentium (fecus ac „ jure naturæ) ab aliis gentibus pro præ„ done, fure &c. haberi, aut ideo puniri „ non poffit. Rationem hanc addit, quia „ periculofum crediderunt gentes, inter „ duas fummas poteftates judicium fuum „ exponere, 2. Eafdem quoque gentes „ conftituiffe, fingit, ut clarigatio, feu „ denunciatio præcedat, non tantum ubi „ rem meam ab hofte vindico, (quod na„ turali quoque ratione obtinere, ftatuit) „ fed & ubi bellum eft punitivum, i. e. „ ubi injuria vindicatur: imo in bello quo„ que defenfivo. Denique & 3. gentes quo„ que inter fe conveniffe, ut in infinitum, „ & ultra quantitatem debiti, aut inju„ riæ, occidere, capere perfonas hoftiles, „ & res eorum vaftare liceat; ad eum ef„ fectum, ut bellum gerentes dominium ex„ ternum aliquod acquirant in illas perfo„ nas, & res, quod inter gentes omnes „ effectus dominii haberet, adeo ut nec „ res talis apud medios deprehenfa a pri„ ftino domino vindicari, aut novus pof„ feffor tanquam prædo, vel fur ibi con„ veniri poffit. Quæ omnia latius expo„ fuimus *in Diff. Proœm. IV.* §. 20., & „ prolixius *in Diff. Proœm. VIII.* §. 63. „ *feq.*

„ Atque hoc fenfu bellum (quatenus eft ju„ re gentium folenne) utrinque juftum dici „ poffe, ait.

„ At totum hoc fyftema hoc folo cor„ ruit argumento, quod probatum nondum „ fit gentes unquam inter fe conveniffe, „ & jus aliquod commune ftatuiffe; Fabulam „ enim de jure gentium fecundario fupra „ jam explofimus. *L.* 1. *c.* 1. §. 14. *&* „ *proleg*, §. 17. An vero bellum utrinque „ juftum dici poffit, late expofuimus in „ *Differt. Proœm.* IX. §. 168. *feq.* Sed & „ infra libro tertio videbimus, omnia „ hæc capita, quæ Auctor juri gentium „ tribuit, partim plane ad jus non per„ tinere, partim ex ipfo jure naturæ fe„ qui. Certiffimum igitur eft, *bellum fo„ lenne ex jure gentium* oppofitum *bello mi„ nus folenni* non dari.

Eo fenfu, quo juftum teftamentum codicillis] Comparatio huc non quadrat; nam aliæ folennitates a lege funt præfcriptæ teftamentis, aliæ codicillis, adeoque hi æque folennes funt fuo modo, ac ipfa teftamenta. At jus naturæ omni bello uniformem folennitatem præfcripfit; quæ fi deficit, bellum non eft, nec minus folenne. Si igitur bellum folenne dicitur, quod fecundum folennitates juris naturæ geritur, omne bellum eft folenne, & fic non datur minus folenne.

Juftæ nuptiæ contubernio fervili opponuntur) „ Auctor novam fuam diftinctionem „ in bellum publicum *folenne*, *&* *minus* „ *folenne*, illuftrat exemplo *teftamenti*, *&* „ *codicilli*, nec non exemplo *nuptiarum*, „ *&* *contubernii*. *Teftamentum* enim certas „ quafdam folennitates habere, ait, *codi„ cilis* non communes: *illud* enim non „ eft, nifi unum, *hi* autem plures exifte„ re poffunt; in *illo* folo de hæreditate di„ recta difponi poteft, non in *his*; in *illo* „ folo hæreditas adimi poteft, fecus ac in „ codicillis, &c.

„ Ita *nuptias* quoque effectus quofdam „ particulares habere, ait, qui in *contu„ bernio* non obtinent; *nuptias* enim non „ contrahunt nifi cives Romani &c., *con„ tubernium* autem cum fervis eft; in *illis* „ jus *thori* eft, non in *hoc*. In *illis* nupta „ uxor dicitur, in *his* contubernalis, *l.* 14. „ §. 3. *R. N. L.* 12. §. 33. *de Inftrum.* „ *legis*. *Senec. controv.* 21. *Petron. c.* 56. „ *Gron. h.* In *illis* requiritur confenfus „ parentum, fecus ac in *contubernio*: in „ *illis* effectus patriæ poteftatis obtinent, „ etiam civiles, in *hoc* non nifi natura„ les.

„ Pari ratione Auctor ait, in *bello pu„ blico folenni*] i. e. quod inter duas fum„ mas poteftates geritur, & publico de„ creto indictum eft]; gentes quofdam ef„ fectus fingulares introduxiffe qui *in bello* „ *publico minus folenni* (i. e. quod vel non „ a fumma utrinque poteftate geritur, vel in-

„ indictum non est] non obtineant. Atque „ ait, in *priori bello* justitiam causæ non „ requiri, in *hoc* requiri: In *illo* res, & „ personas hostiles capi, & occidi posse in „ infinitum & ultra modum debiti, ac „ pœnæ in *hoc* non nisi pro quantitate debiti, „ & juxta proportionem delicti: in *hoc* „ hostem, qui sine justa causa bellum „ gerit, vel qui etiam justum bellum „ gerens ultra modum debiti, & pœ- „ næ hostem lædit, pro fure, & pro „ homicida haberi, ad eum effectum, ut „ apud alias gentes ad restitutionem com- „ pelli, & a quocunque puniri possit; om- „ nia autem secus se habere *priori* casu, „ in bello nimirum, ubi gentes certas so- „ lennitates introduxere: in hoc enim om- „ nes illos actus, jure naturæ injustos, ju- „ stos, ac licitos fieri, ad effectum scil. „ dominii externi, & impunitatis.

„ At hæc omnia gratis dicuntur: Nega- „ mus enim 1. dari jus gentium volunta- „ rium, & bella jure gentium solennia. „ Adeoque negamus 2. gentes unquam cer- „ tas solennitates circa bellum constituisse, „ eisque effectus allegatos tribuisse. Ex in- „ fra dicendis 3. constabit, solennitates, „ quas Grotius juri gentium tribuit, ex „ jure naturæ fluere; Non enim jure *bellum* „ *publicum* est, quod inter duas summas po- „ testates prævia indictione geritur. Bella „ igitur, quæ Grotius minus solennia vo- „ cat, vel sunt vere publica, vel privata, „ vel plane non sunt bella, sed effectus „ imperii: *Vid. infra n.* 2. Negamus 5. jure „ gentium demum constitutum esse, ut ul- „ tra modum debiti, & pœnæ hostis lædi „ possit: nam jure naturæ quoque omnia „ in hostem licent in infinitum. Negamus „ 6. jure naturæ eum, qui ex injusta causa „ bellum gerit, a quocunque alio puniri „ posse; Gens enim in aliam gentem im- „ perium non habet, nec ejus judicio sub- „ est. *Conf. diss. Proœm. IX. n. 63. seq.*

Sed quod testamentum, & nuptiæ solennes peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant) „ Dictum jam est, unam saltem „ esse solennitatem in bellis publicis, quæ „ ex jure naturæ originem trahit; & jus „ gentium, (utpote quod plane non agno- „ scimus) nihil hic mutasse.

Quod notari utile est) „ Imo nullam ob- „ servatio hæc in jure naturali, adeoque „ nec in materia bellorum, utilitatem ha- „ bet.

Voce injusti male intellecta) „ Quia scil- „ non distinguunt id, quod justum est ju- „ re gentium ad effectus saltem quosdam „ peculiares, ab eo, quod semper, & ubi- „ que justum est. At hanc differentiam „ refutavimus supra *Proleg.* §. 35. & 41. „ *Conf. diss. proœm. IV.* §. 18. *seq.* & „ *Dissert. IX. Sect.* 2.

Damnari, putant, bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit) „ Et me- „ rito talia bella damnant, quia bellum „ justum nulla ratione dici potest, nisi „ solennitates juris naturæ habeat; justa „ autem bella ad effectus quosdam pecu- „ liares ex jure gentium plane cognita „ non sunt.

Ut bellum solenne sit ex jure gentium) „ I. e. ut effectus quosdam particulares „ ex jure gentium habeat, vel ut *in* „ *Proleg.* §. 41. loquitur, ut duntaxat ef- „ fectum quendam externum ad instar il- „ lius primitivi juris pariat: *Vid. Disser.* „ *proœm. IX.* §. 63. *n.* 6. qui autem sint „ illi effectus particulares, late exposui- „ mus. *d. diss. IX.* §. 65. *seq.*

Ut geratur utrinque ab eo, qui summam potestatem habeat) „ Imo tunc bellum non „ solenne ex jure gentium (utpote quale „ non dari diximus,) sed ex ipso jure na- „ turæ: *Vid. Grot. l.* 3. *c.* 3. §. 4.

Ut ritus quidam adsint) „ Scil. clariga- „ tio, vel belli denunciatio: *Dict. Diss.* „ *proœm. IX.* §. 63. *n.* 4. At hæc clari- „ gatio semper, & ex ipsa naturæ ratione „ requiritur, excepto solo bello defensivo. „ *Vid. infra L.* 3. *c.* 3. §. 5. *seq.*

De quibus agemus suo loco) „ Scil. *L.* 3. „ *c.* 3. §. 4. & *seq.*

Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit, Verum hoc „ est: at utraque solennitas est ex jure „ naturæ, non ex jure gentium. *Diss.* „ *Proœm. XII.* §. 721. & 726.

2 *Potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & Auctorem habere magistratum quemvis:*) „ Auctor, bellum publicum mi- „ nus solenne esse, ait: I. si non duæ po- „ testates summæ, sed vel summa pote- „ stas cum suis subditis: aut II. cum sub- „ ditis alterius civitatis bellum gerit; vel „ III. si inferior magistratus pro defensio- „ ne suæ civitatis bellum vicinæ civitati „ infert: IV. si indictum non est publice. „ Atque in hoc bello minus solenni V. „ statuit, 1. justam requiri causam, 2. capi

,, capi res, & personas hostiles non posse,
,, nisi pro modo debiti, & pœnæ, 3. ex-
,, cedentes a quocunque tanquam prædo-
,, nes, & homicidas puniri posse. *Vid.*
,, *Diss. Proœm. IX.* §. 70. *seq.*

,, At *primum exemplum* non potest re-
,, ferri ad bellum aliquod publicum mi-
,, nus solenne. Nam si summa aliqua po-
,, testas læditur a *suis* subditis, hi jure,
,, & vi imperii coercentur, non bello.
,, Et si *secundo casu* summa potestas lædi-
,, tur ab *alterius* civitatis subditis, Princeps
,, læsus a lædentis subditi Principe satis-
,, factionem exigere potest, qui si eam ne-
,, get, non cum subdito bellum est, sed
,, cum Principe ipso reparationem negan-
,, te; Atque hoc bellum publicum est, &
,, solenne natura. Idem quoque dicendum,
,, si alieni subditi a vicina summa pote-
,, state læduntur; hoc enim casu subditus
,, læsus suum adit principem, eique inju-
,, riam sibi illatam exponit; hic nomine
,, sui subditi reparationem a Principe læ-
,, dente postulat, quam si neget, non sub-
,, ditus bellum infert, sed Princeps inju-
,, riam subdito suo illatam bello vindicat,
,, adeoque tunc iterum bellum est publi-
,, cum, & solenne. *Vid. supra* §. 1. Sed
,, & in *tertio casu*, si magistratus aliquis
,, inferior, forte Prorex, Dux Provinciæ
,, &c., vim, & injuriam a vicino Prin-
,, cipe civitati illatam armis vindicat, id
,, bellum non potest dici minus solenne;
,, sed est bellum publicum, & natura so-
,, lenne. Magistratus enim, provinciæ,
,, seu civitati tuendæ præpositus, nihil a-
,, git suo nomine, vel suo jure, sed omne
,, jus agendi habet ex concessione, & man-
,, dato superioris; & sic actio non est ma-
,, gistratus, sed Principis mandantis: nisi
,, Princeps improbet factum magistratus,
,, tunc enim plane non est bellum; sed
,, magistratus injuria agit, indeque bona,
,, ac persona lædentis dedi læso debent:
,, quod Samnites obtulerunt Romanis a-
,, pud *Liv. l. 9. c. 1.*, de qua deditione
,, *vide infra l. 2. c. 16.* §. 12. *c.* 20. §. 41.
,, *n.* 2. & *c.* 21. §. 4. *n.* 1. §. 6. & 7.
,, Bene autem notandum est, singulos quo-
,, que subditos vim sibi a vicina gente,
,, ejusque subditis illatam, vi repellere
,, posse; at tunc erit bellum mere priva-
,, tum, & vis repellitur jure necessariæ
,, defensionis. *Vid. Differt. Proœm. IX.* §.
,, 60. *n.* 7. Neque exemplum, quod *quar-*
,, *to loco* affertur, bellum minus solenne
,, dici potest, si sc. indictio non præcessit;
,, nam tunc bellum publicum est, sed in-
,, justum. Plenius hæc explicavimus in
,, *Diss. Proœm. IX.* §. 166.

,, Effectus autem, qui *quinto* proponun-
,, tur, & quos Auctor bello minus solenni
,, particulares esse fingit, sponte corruunt
,, ex præcedentibus, & ex iis, quæ dixi-
,, mus in *Diss. Proœm. IX.* §. 168.

*Et sane, si citra leges civiles res specte-
tur*),, I. e si ex jure naturæ, & gentium
,, res decidenda esset: Nam juxta senten-
,, tiam Auctoris, jure civili demum statu-
,, tum est, quod læsæ majestatis reus sit,
,, qui injussu principis bellum gerit. *L.* 3.
,, *ff. L.* 3. *Jul. Maj. Vid. Differt. Proœm.*
,, *IX.* §. 60.

*Videtur omnis Magistratus, sicut ad tuen-
dam plebem sibi creditam &c. jus habere
belli gerendi*),, Magistratus subditos con-
,, tra vim extraneam defendit mandato
,, superioris expresso, vel tacito; utroque
,, casu erit bellum publicum, & solenne,
,, quod inter duas summas potestates geri-
,, tur.

*Ita ad exercendam jurisdictionem, si vis
occurrat &c.*) ,, Imo tunc vis adhibetur
,, non jure belli, sed jure imperii, *vid.*
,, *n. seq.*

*Ideo ferme omnium populorum legibus cau-
tum est*,,) Mens Auctoris hæc est: jure
,, naturæ unumquemque magistratum jus
,, belli habere ad tuendum sibi subditos,
,, suamque jurisdictionem; sed jure gen-
,, tium cautum esse, ne magistratus id jus
,, belli inscio principe exercere possit, ob
,, pericula, quæ ex bellis sequi solent *Diss.*
,, *Proœm IX.* §. 63. Verum dictum jam
,, est, Magistratum suo jure nunquam jus
,, belli inferendi habere: adeoque non le-
,, gibus demum civilibus, nedum legibus
,, juris gentium voluntarii, (quales non
,, existunt sed ab ipsa natura jus belli il-
,, lis denegatur: de quo plenius *l.* 2. *c.*
,, 17. §. 20. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 18. §. 1. Exc.
,, Si pars sit] administrationis; tunc enim
,, bellum est publicum, ac solenne, quia
,, bellum illud gerunt nomine sui Princi-
,, pis, & ex ejus mandato, sive tacito,
,, sive expresso.

,, Atque hoc extra dubium est *in bello*
,, *defensivo*, si scil. magistratus vim sibi
,, illatam armis repellit. Sane tunc man-
,, datum principis notorium est; magistra-

tui

„ tui enim, cui custodia provinciæ commissa est, omnia ea mandata censentur, „ sine quibus civitas illa custodiri nequit. „ Sed & si de mandato non constaret, „ jure necessariæ defensionis civitas privata auctoritate vim repellere posset: & „ tunc erit bellum privatum. At in *bello offensivo* mandatum illud dubium est: „ hinc videndum, an Princeps factum magistratus approbet, an non; priori casu „ erit bellum publicum, posteriori casu „ plane non est bellum, sed magistratus „ puniri, & læso dedi debet. *Vid. supr. n. 1. ad verba eo sensu, quo justum &c.*

Extat lex talis Platonis) „ Plato legem „ illam non ex jure aliquo gentium, sed „ ex naturali ratione deducit. Unde jus, „ quod illis principibus jus belli tribuit, „ merito ex ordine naturali deducit Augustinus ab Auctore allegatus.

Et in Romano jure Majestatis teneri dicitur), *Vid. L. 3. ad L. Jul. Maj.*

Injussu Populi dixerat lex Cornelia) „ Ratio differentiæ est, quod Lex 3. sub Imperatoribus lata sit; refertur enim a „ Marciano, qui sub Antoninis, & Alexandro Severo floruit. *Van Eck. princ. jur. civ. Tit. de orig. jur.* §. 37. Lex Cornelia autem temporibus Reipublicæ a „ Sylla lata est. In hoc igitur statu nemo „ bellum gerere potuit injussu populi; at „ in statu regio jussus Imperatorum requirebatur, inprimis postquam omnis potestas „ in Principes sive jure, sive vi translata fuit.

3 *Quantumvis universalia, æquitatem recipiunt interpretem*], „ Lex generalis naturæ „ est, parendum superiori, & parentibus; „ at hæc lex suas patitur exceptiones, si „ sc. præcipiunt quædam contraria legibus „ divinis. &c. *Vid. Tesm. h.*

Ita & hæc lex), „ Sc. lex gentium, quæ „ jus belli magistratui denegat. At dictum „ est, magistratui nec jure naturæ jus belli, nisi ex mandato Principis, competere: & tunc non magistratus bellum gerit, sed Princeps, adeoque est bellum „ publicum, & solenne.

Nam primum, quin ei, qui jurisdictioni præest, liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes) Imo vis, qua magistratus utitur in subditos, non est bellum, nec publicum, nec privatum, sed imperium, ejusque executio. Adeoque male belli jura tribuuntur jurisdictioni, & pessime confunditur jurisdictio (quæ nulla est nisi in subditos) junctumque ei imperium cum bello, quod non est nisi in extraneos, & hostes, & pars supremi imperii. Utrumque igitur expeditur a summo Imperio per vim; sed in altero vis infertur jure imperii, in altero jure belli.

Ipse Auctor *L. 1. c. 2.* §. 1. dixit, duo esse genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim; prius fit in *judiciis*, ubi magistratus decidit, & decisa sua, adhibitis, si opus est, armis executioni mandat: posterius fit per *bellum*, adeoque non nisi ubi judicia deficiunt.

Executio igitur magistratus est effectus disceptationis per judicia, non ejus disceptationis, quæ per vim fit; & licet vis aliquando in exequendo adhibeatur, id non bellum est, sed pars, & sequela executionis.

Quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est], „ Imo omnes copias suæ provinciæ conscribere potest, si subditi refragantur: idque non jure belli, sed jure „ officii, & magistratus.

Nec periculum imminet civitati], „ Imo „ causa periculi tunc non est magistratus, „ qui suam jurisdictionem defendit, sed „ subditi rebelles; Interim prudens magistratus periculum Principi nunciabit, ac „ tum auxilium, tum consilium ab eo expetet. Nos quærimus, quid jure naturæ agere possit.

Dubitari nequit], „ At dictum est, id „ tunc fieri jure magistratus, vi jurisdictionis: non jure belli, quod cum subditis rebellibus non est.

Si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli, qui supremum in civitate jus habet) „ Dictum jam est, hoc „ casu non esse bellum minus solenne, uti „ Auctor errat, sed bellum publicum, & „ solenne. Magistratus enim tunc resistit „ non suo jure, ac nomine, sed jure, ac „ nomine Principis, qui custodiam civitatis, eoque omnia ei commisit, sine quibus custodiri ea non potest; adeoque & „ facultatem armis civitatem defendendi, „ si aliter non possit.

Necessitas exceptionem porriget) „ Extra „ necessitatem defensionis nunquam jus „ belli magistratui competit, adeoque hic „ non de exceptione, sed de regula agitur.

Hoc jure usus Lucius Pinarius) Contendebant Carthaginenses, & Romani de urbe Sici-

Siciliæ Enna. Romani præsidium ibi habebant. Pinarius, præfectus præsidio, oppidanos, qui claves extorquere vi volebant, circumfuso milite occidit. Factum hoc infandum dixere Siculi; res in Senatu agitata fuit; præfectus causabatur, pactos fuisse cives cum Amilcare Pœno hoste de dedenda civitate: alias civitates jam defecisse, Romanorumque præsidium interemisse; testatur simul superos, & inferos ut propitii non sint, si vitandæ, non inferendæ fraudis causa hoc consilium ceperit. E contrario obmovebatur, Marcellum consulem prope urbem castra habuisse, vias nec clausas, nec in mora periculum fuisse &c. Livius nihil decidit, sed causam in medio relinquit, addens saltem: *ita Enna malo, aut necessario facinore retenta est; lib. 24. c. 30.* scilicet *malo*, si oppidani vim ultimam non intentarunt; *necessario*, si vim ultimam intentare parati fuere. Sane Marcellus factum non improbavit, sed prædam Ennensium militibus concessit. *d. l. 24. c. 39.*

Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis &c. dare ausus est &c. Victoria)„ Inepta hæc est sententia Victo-„ riæ. Cum enim populus omne imperii „ jus in Principem transtulerit; hujus est „ judicare, an bellum gerendum, i. e. an „ injuria reparanda sit, an non: subditis „ nil nisi obsequii gloria relicta est.

AD §. V.

1 AN *bellum tale publicum sit dicendum*) In iis casibus, quibus magistratus bellum gerunt, potest esse bellum publicum, potest quoque esse privatum. Nam cum talis magistratus ex duplici capite bellum gerere possit, 1. ex mandato principis, saltem tacito, 2. ex jure necessariæ defensionis: Illo casu erit bellum publicum, quia non suo jure civitatem defendit, sed jure Principis; hoc casu erit bellum privatum, quia propriam vitam, suaque bona tuetur, idque non jure, ac nomine Principis sed proprio.

Si publicum non aliud dicimus, quam quod sit jure Magistratus)„ In subditos nimi-„ rum contumaces, *Vid. §. præc.*

Additio.

„ B. Parens *in prodromo J. G. Diss.* 1. „ 132. ineptam, ait, hanc quæstionem, „ *an quod inferiores magistratus jus armorum exercent, publicum sit bellum?* quia „ hi nullum omnino jus belli habent, „ non magis quam singuli milites; sed „ mera sunt instrumenta, ac ministeria „ summæ potestatis, cujus solius est jus „ belli, quod magistratibus vel expresse, „ vel tacite (mandata sc. ipsis civitatis „ defensione) committit, & quod ipse tum „ summus Princeps per magistratus illos „ gerit. At monendum hic est, Aucto-„ rem non loqui de magistratu bellum „ movente, sed de eo, qui in subditos con-„ tumaces vi agit: quod plane bellum non „ est, nedum publicum.

Dubium non est, quin talia bella sint publica)„ Imo plane bella non sunt, quia „ magistratus vi magistratus nunquam belli „ jus habent, sed in subditos rebelles a-„ gunt vi jurisdictionis.

Qui in tali facti specie)„ Sc. quoties „ subditi resistunt magistratui jus dicenti.

In pœnas incidant contumacium adversus supra se positos)„ Contumaces non coer-„ centur, nec adiguntur jure belli, utpote „ quod non est, & per naturam esse non „ potest, cum subditis, qui superiorem „ habent; sed vi jurisdictionis.

Si vero publicum sumitur in excellentiori significatu pro eo, quod solenne est)„ I. e. „ quod jure gentium certas solennitates „ habet, unde effectus juris singulares o-„ riuntur. At hoc sensu bellum *solenne* „ non dari, passim jam diximus.

Ut sæpe sumi, extra controversiam est) „ Imo bellum publicum solenne in sensu „ Auctoris a nemine hominum unquam „ sumtum est.

Non sunt bella ista publica)„ Sc. solen-„ nia; at dix mus plane non esse bella, „ quia executio in contumaces est pars „ imperii.

Quia ad istius juris plenitudinem)„ I. e. „ ad id, ut bellum publicum *solenne* dici „ possit.

Tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur)„ Dixit enim Auctor, ad id, „ ut bellum solenne sit, ex jure gentium „ duo requiri, 1. ut utrinque a summa „ potestate geratur, 2. ut ritus quidam „ adsint, i. e. belli denunciatio. *Vid. supra §. 4. n. 1. & Diss. Proœm. IX.* „ §. 63.

Tum alia)„ Scil. denunciatio *d.* §. 4.

Ac

Ac militibus etiam concedi) „ Quod res „ subditis contumacibus æque, ac hostibus „ auferri, & aliis tribui possint, id ex „ ipso jure naturæ est; at ex diversa cau- „ sa id fit; Nam hostibus res auferuntur „ jure belli, subditis jure imperii, & vi ju- „ risdictionis; quia imperii effectus inter „ alios hic est, ut Princeps leges naturæ „ ad coercendam malitiam hominum ex- „ asperare, adeoque talem quoque legem „ statuere possit, quæ contumacibus bona „ in pœnam auferat, quod fit in crimine „ perduellionis.

Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit) „ Verum hoc est: at ex alia causa res „ auferuntur hosti, ex alia subditis.

In imperio late patente &c.) „ Quod „ summæ potestati competit, non jure ma- „ gistratus.

Belli inchoandi) Adeoque vicinos offendendi; talis autem concessio probari debet, neque enim id præsumitur: Secus si de defensione necessaria agitur. Nam vim vi repellere ipsa natura permisit, etiam citra mandatum superioris. Vide supra quæ adnotavimus,

Concessam habeant potestatem) „ Concedi „ talis potestas solet in terris dissitis. Ita „ Gubernatoribus provinciarum America- „ narum, & Indicarum hodieque talis po- „ testas delegata est,

Ex vi summæ potestatis) I. e. gerunt bellum jure, & nomine summæ potestatis: adeoque est bellum publicum, & solenne.

Ejus ipse Auctor censetur) „ Quod ple- „ nius examinabimus *infra c.* 17. §. 6. „ & 7.

An ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura voluntatis) Si provincia aliter defendi nequit, concessio sequitur non ex conjectura voluntatis, sed ex ipsa naturæ ratione. Princeps, enim qui alicui committit defensionem provinciæ, necessario ei committit fine quibus illa civitas defendi nequit, adeoque etiam vim opponere aggressori, si aliter non possit; ast, uti aggressor ille vim non infert præfecto, sed ei, ad quem provincia pertinet: ita & præfectus non suo jure, sed jure, & nomine Principis vim illam repellit; & sic vere lis est inter duas summas potestates, eoque bellum publicum, & solenne.

Extra dubium ergo positum, est, præfectum ad defendendum ea, quæ aggressor provinciæ illi vi detraxit, arma adhibere posse, idque mandatum ei esse si judicium superioris expeti non potest, nec res moram ferat; secus si res moram ferat, uti fert in bello mere offensivo, tunc enim Principis voluntas explorari debet: inprimis si ex offensione illa majus damnum imminere possit.

Additio.

„Gronovius *in not. h.* exempla affert bel- „ lorum ex mandato tacito gestorum. Ita „ enim Anicius Gallus Prætor Illyrico, „ ob tale bellum gestum triumphavit. „ *Liv. L.* 44. *c.* 32. & *L* 45. *c.* 43. Et „ Cn. Manlio ob devictos, licet injussu „ populi, Gallogræcos, triumphus de- „ cretus est. *Liv. L.* 38. *c.* 44. *usque ad* „ *c.* 50

Mihi id amittendum non videtur) „ Au- „ ctor loquitur de casu, ubi res moram „ fert, ubi merito judicium Principis ex- „ petendum esse, ait.

Neque enim hoc sufficit videre &c.] „ Sensus est, quod circa conjecturam de „ voluntate Principis non inspiciendum „ sit, quid ille in præsenti periculo illius „ provinciæ consultus, voluisset (sine du- „ bio enim bellum decreturus fuisset;) „ sed quid ille se inconsulto cupiat fieri, „ si de ea re lex ferenda sit? improbatu- „ rum enim tunc Principem putat, quod „ cum moram res tulerit, magistratus con- „ silium non expetierit.

„ Dixi, mandatum in casu, quo de de- „ fensione necessaria quæstio est, sequi ex „ ipsa naturæ ratione; frustra ergo ibi de „ conjectura voluntatis quæritur. At si res „ moram fert, cessat illa ratio naturæ: „ adeoque injuria bellum infertur, non „ ex defectu conjecturæ voluntatis, sed „ quia non sunt termini necessariæ defen- „ sionis.

Ubi res moram fert) „ V. g. ubi injuria „ jam illata est, nec ulterius damnum „ metuitur; adeoque ubi agitur de vin- „ dicanda injuria jam perfecta.

Aut dubiam habet deliberationem] „ Ut si „ vires non sufficiant, si majus damnum „ metuendum esset. &c.

Si de ea re lex ferenda esset] „ Scil. de „ quæstione, an præfectus inconsulto Prin- „ cipe, si res moram fert, bellum inchoa- „ re possit.

Nam ut maxime in facto aliquo particulari)

„ *lari*) Sensus Auctoris hic esse videtur : „ inferiores potestates nec ex tacito mandato superioris (quod conjecturam voluntatis vocat) bellum incboare, & injuriam illatam vindicare posse, *si res moram fert* : rationem addit, quia etsi cesset ratio particulariter inspecta in facto aliquo particulari, tamen ratio universalis manet, quæ periculis occurri vult. I. e. etsi forte constet, vicinos hostilia meritos esse, eoque ratio impediendi bellum peculiariter in hoc facto cesset; rationem tamen universaliter sumtam magistratui obstare, putat, ne bellum injussu imperantis inchoet. Rationem enim universalem velle, ut periculis occurratur: id autem cum effectu fieri non posse, ait, si magistratui de eo judicare liceret. Hinc concludit, judicium de occurrendo periculo, adeoque de inferendo bello, soli imperanti relinquendum esse.

„ Nos veram rationem jam dedimus, cur injussu Principis, si res moram fert, inferior potestas bellum inferre nequeat.

Quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trabat), „ Imperantis enim judicio relinquendum est, an e republica sit dissimulare factum, an ulcisci; an ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere; nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur: quæ sunt verba Auctoris *infra n.* 4.

4 *Non ergo injuria accusatus fuit Cn. Manlius*) Scipio Africanus missus fuerat ad debellandum Antiochum, quem copiis suis Gallo-græci adjuvabant. Victo Antiocho pax facta, & Romanis portio terræ usque ad Taurum montem cessa, & Cn. Manlio defensio illius terræ commissa est. Hic vicinos Gallo græcos bello invasit, & vicit, ideoque triumphum petiit. Negabat pars major decem legatorum, quia justum bellum non fuerit, utpote injussu populi Romani gestum. Regerebat Manlius, securitatem in illis oris futuram nunquam fuisse, nisi devictis his populis, quod perpetuo infestarent illas terras. *Liv. L.* 38. *c.* 12. & 45.

Equidem quæstio hic facti est; si verum est, Gallo-græcos perpetuis incursionibus turbasse Manlii provinciam, juste bellum ipsis intulit, quia aliter defendi provincia non poterat, nec triumphus ipsi denegari potuit; si vero saltem ob metum vicinæ potentiæ bellum intulit, non bellum fuit, sed latrocinium, utpote a privato gestum.

Additio.

„ Senatum factum illud probasse, vel exinde apparet, quod causa cognita triumphus ei decretus fuerit, *Liv.* L. 38. *c.* 50.

An ea injuria in Gallo-græcos exsequenda esset), Imo non tam eam injuriam vindicavit Manlius, quod in exercitu Antiochi legiones Gallorum fuerint: sed quod omnes Asiæ civitates infestarent, agros eorum vastarent, prædam abigerent, captivos immolarent &c. *Conf. L.* 3. *c.* 3. §. 10.

Non in Cn. Manlii), Imo sub mandato de defendenda provincia jus armorum continebatur.

Dedi Germanis) Cæsar injussu populi Romani oppugnavit Germanos, qui ideo Cæsarem sibi dedi postulabant: Cato, plurimique Senatorum ita opinabantur. *Sueton. in Jul. c.* 24.

Auctor merito improbat pœnæ genus a Catone propositum. Equidem injuria fecisse Cæsarem certum est, cui in mandatis saltem erat conficere bellum Gallicum, quo finito non debuisset novum bellum inconsulto populo Romano inchoare. *Conf. nostra prudentia juris public. c.* 6. §. *fin.* Sed negatur ideo enm Germanis dedendum fuisse. Hi enim queri non poterant, quia Gallis auxilium tulerunt, adeoque justa in eos Romanis causa belli fuit; at injuria facta est popnlo, cujus injussu bellum inchoavit. Igitur a Romanis puniendus, non vero Germanis querentibus dedendus fuit, uti studio partium Cato opinabatur. *Conf. lib.* 3. *c.* 3. §. 10. & 11.

Non tam jus respiciens) „ Non loquitur de pœna, hanc enim meritus jure est; sed de modo pœnæ, quæ nec Germanis debebatur, nec per deditionem statui jure poterat.

Ac proinde non erat) „ Adeoque Germani non potuere reparationem injuriæ postulare, quæ ipsis facta non fuit.

Si modo justa fuit Populi Romani causa) „ Sæpius diximus, inter duas summas potestates de justitia causæ non constare, nisi per ultimam victoriam. Cum igitur bello victus fuerit Antiochus, mo-

„ rali-

„ taliter Romanorum causa pro justa ha-„ beri debet.

Praesertim cum nullum periculum immineret) „ Adeoque ubi necessaria non erat „ defensio, quae sola mandata Caesari „ fuit.

Plane ut Carthaginenses Romanis responderunt) Annibal Saguntum oppugnaverat injussu Senatus Carthaginensis, & socios Romanorum eo necessitatis redegit, ut se, & civitatem concremarent. Romani postulabant dedi sibi Annibalem, quod injussu Senatus bellum inchoaverit. Merito autem regerebat Senatus, de eo non quaeri, nec hactenus injuriam factam Romanis, sed soli Senatui; cum Romanis solam quaestionem esse, an per foedus licuerit oppugnare Saguntum; quae aliam supponit quaestionem an scil. sociorum nomine tantum intelligantur socii, qui tempore foederis fuere, an etiam futuri? de qua vide *L.* 2. *c* 16. §. 13.

Additio.

„ Equidem Gronovius, & Tesmarus „ captiosam hanc responsionem fuisse pu-„ tant, Romanosque jure quaesivisse, an „ jussu Senatus, an injussu bellum An-„ nibal Sagunto intulerit? ut scirent, an „ actionem contra solum Annibalem, an „ contra totum populum haberent. At cum „ de eo ipso disputaretur, an Saguntum „ sub foedere comprehensum esset, an non, „ adeoque an Romani queri de violato „ foedere potuerint; merito Senatus praelimi-„ narem hanc quaestionem tractandam esse, „ ajebat: *An jure Saguntum occupatum sit,* „ *an injuria?* Si jure, (uti si sub foedere „ non esset comprehensa civitas) otiosa „ quaestio fuisset: *num injussu Senatus oc-„ cupaverit?* utpote cum eo casu injuria „ non Romanis, sed Senatui Carthaginensi
5 „ facta fuisset.

Defendit M. T. Cicero factum Octavii, & Bruti) Et merito; nam Antonius privatus erat; arma in Principes reipublicae movebat, Senatus nec auctoritatem habebat, nec exercitum imperii: adeoque succedebat jus necessariae defensionis.

Additio.

„ Respublica oppressa torpebat sub An-„ tonii dominatione, uti loquitur *Vellej.* „ *L.* 2. *c.* 11. Hinc Cicero monet Brutum „ *L.* 2. *ep.* 7. *ne in libertate, & salute* „ *populi Romani conservanda auctoritatem* „ *exspectet Senatus nondum liberi;* & tum ad-„ dit: *voluntas Senatus pro auctoritate ha-„ beri debet, cum auctoritas impeditur metu.*

Senatus, populique judicium exspectari debuisset) At 1. non erant liberi, nec 2. exercitum imperii habebant, quod inter membra Senatus divisum erat. 3. Certi erant de mente Senatus; Cicero enim publice contra Antonium declamavit, eumque hostem patriae appellavit, non contradicente Senatu. Sed & 4. periculum ad omnes pertinuit; hinc jure privatae defensionis oppugnari Antonius potuit.

Insto, belli eventum Bruto non fuisse felicem. Resp. 1. non propter defectum justitiae causae, sed quia luebat caedem Julii, quod ex apparitione spectri probatur: 2. Octavius e contrario felicissime id bellum gessit.

Nam jure suo, quod saepe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur) „ Hoc verum; sed nec dissentit Senatus, „ nec improbavit: Quin eventus proba-„ vit, non invito Senatu id bellum ge-„ stum fuisse. Quicquid sit, Antonius O-„ ctavio, & Bruto vim parabat, adeoque „ hi jure se defendere potuerunt, cum Se-„ natus auctoritas deficeret. Hactenus igi-„ tur bellum justum fuit, sed priva-„ tum.

Per quos potissimum id bellum geri vellet) „ Dum Senatus non dissentit, in hos con-„ sensisse videtur: inprimis cum postea „ facta Octavii ratihabuerit. Sed & di-„ ctum jam est, eos propriam causam de-„ fendisse.

Saepe enim tempori, saepe affectibus serviunt) 6 „ *Conf. prol.* §. 40. Auctor innuit hic Ci-„ ceronem factum Octavii defendentem; „ Constat enim, eum Antonii inimicissi-„ mum fuisse, adeo ut imitatus Demon-„ sthenem (qui odio in Philippum Philip-„ picas scripserat) contra Antonium plu-„ res pronunciaverit orationes, quas etiam „ Philippicas inscripsit.

Bellum publicum geri non debere nisi ab 7 *eo, qui summam potestatem habet*) „ Ex hy-„ pothesi Auctoris hoc tantum verum est „ in bello publico solenni. *Vid. supra* §. 1. „ *n.* 1. §. 4. *n.* 1. & §. 5. *n.* 1.

Et ad hujus rei) „ I. e. ad intellectum „ belli publici.

Et ad quaestiones illius, quae est de bello solenni) „ Quia ex hypothesi Auctoris bellum „ publicum solenne non est, nisi quod utrin-„ que a summa potestate geritur: *d.* §. 4. *d.* §. 5.

At-

Atque adeo ad alia multa) Quæ scil. ad interpretationem belli publici, & solennis pertinent, quæ vide in *Differt. Proœm. IX.* §. *65. & seq.*

Quæ sit summa illa potestas) Quæ scilicet jus belli gerendi habet.

Additio.

„ Equidem prolixus admodum est Au-
„ ctor in demonstratione hujus theseos,
„ *quæ sit summa potestas, & cui competat?*
„ Principii loco ponit, natura summas po-
„ testates incognitas esse, & cuique pri-
„ vato jus esse suam, & alienam injuriam
„ vindicandi: id vero jure gentium ob u-
„ tilitatem communem mutatum esse, quia
„ gentes cum in civitates coiverunt, omne
„ jus suum vi agendi in civitatem contu-
„ lerunt. Unde concludit „ judicia facto
„ demum hominum introducta esse.

„ Alibi hoc systema refutavimus, &
„ summas potestates natura existere, as-
„ seruimus: idque ex simplicissimis prin-
„ cipiis probavimus. Certum enim est,
„ Deum hominibus jura quædam conces-
„ sisse, eisque propria esse voluisse. Hoc
„ probato, necessario sequitur, Deum quo-
„ que media hominibus concessisse jura illa
„ defendendi, quia Deus alias frustra ca
„ concessisset. *Vid. Differt. Proœm.* XII. §.
„ *608. seq.*

„ Naturali autem ratione hoc jus de-
„ fendendi solis patribus familias compe-
„ tit, & membra familiæ leges a capite
„ familiæ accipiunt. Summa potestas igi-
„ tur natura familiis inhæret, & a patri-
„ bus familias exercetur: qui postea jus
„ illud in civitates contulerunt ea lege,
„ & intentione, ut contra injurias alio-
„ rum communi ope defendantur. *d. Diff.*
„ §. *611. seq.*

„ Hoc imperium deferri civitati potest
„ *vel* jure proprio, *vel* jure administratio-
„ nis. *Jure proprio* defertur, si populus
„ omne jus suum, in se, vel in unum,
„ vel in plures trasfert, etsi illa potestas
„ pactis forte restricta sit: *jure administra-*
„ *tionis*, si jure officii unus ille agit, etsi
„ illa potestas sit plenissima.

Quisque ex usu magis rerum præsentium)
„ I. e. ex potentia agendi; cum aliud sit
„ de re quærere, aliud de modo habendi.
„ *Vid. infra* §. 11. & 14.

Rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt) At videbimus æque infeliciter Auctorem rem expedivisse. Antequam autem ad examen principiorum Grotii accedamus, nostra principia præmittere necessarium esse duximus.

PROPOSITIO I.

Summa potestas tantum juris tuendi causa est constituta. Vid. pos. Jur. G. 13.

DEMONSTRATIO.

Nam I. certum est, Deum auctorem naturæ leges humano generi dedisse, eique necessitatem juxta leges illas agendi imposuisse. Cum autem II. frustra illæ leges conditæ essent, nisi aliquis superior existeret, qui leges illas naturæ exeqneretur, & negligentes coerceret; necessario sequitur, imperium aliquod a natura constitutum esse, quia sine imperio jus naturæ effectum habere non potest. *Pos. IV. n.* 4. Si enim executor legum non esset, libera cuique foret facultas agendi quicquid lubet, *Vid. L.* 2. §. 15. *ff de Orig. jur.* Extra omne dubium igitur III. est, solam, & unicam introducti imperii causam esse, ut jura naturæ inter homines salva sint. Atque intra hos fines omnis potestas superioris restricta est, quos si superior excedit, fit impotentia, & desinit esse imperium. Unde quoque differt Imperium a tyrannide, quod hæc evertat justitiam, illud conservet.

Atque in eo IV. omnes gentes consentiunt, *imperia juris tuendi causa esse constituta*: quod late auctoritatibus confirmat *Guevarra in horolog. princ. L.* 3. *cap.* 1. *ibique not. Wanckelii*. *Cic. L.* 1. *de leg. c.* 42. *Aristot. Mor. l.* 8. *c.* 12.

PROPOSITIO II.

Hinc triplex ejus potestatis pars necessaria est; 1. legislatoria, qua jus statuitur: 2 judiciaria, qua jus applicatur: 3. deliberativa, qua effectus ejus, felicitasque defenditur.

DEMONSTRATIO.

Quod *primam* partem attinet, constat ex adductis, potestatem legislatoriam sequi ex ipsa natura: Civilis enim juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ ex naturali jure vim suam trahit. *Vid. Prol.* §. 16.

Ne-

Neque *obstat*, jus a natura jam definitum esse, adeoque facultatem jura ulterius statuendi non nisi ex arbitrio hominum oriri posse. Resp. obscurior aliquando est juris naturæ notitia, inprimis inter hebetioris ingenii homines: adeoque legislatoria potestas id explicat. Sed & juris naturæ rigor non semper applicari potest ad præsentem rerum statum, inprimis secuta corruptione: adeoque officium legislatoris est, moderari illum rigorem. Sed & denique multa negotia quotidie obveniunt, quæ ex dispositione hominum originem habent, indeque formam, & jus recipiunt. De his igitur quoque leges statui a summa potestate possunt. Unde jus civile nihil aliud est, quam ubi aliquid vel additur, vel detrahitur juri naturæ. *L. 6. ff. just. & jur.*

Altera pars itidem ab ipsa natura est, & imperio necessario cohæret. Is enim, qui imperium exercet, non potest juxta naturæ jura pronunciare, nisi de hominum factis cognoscat, i. e. nisi auditis partibus, examinatis testibus &c. Quod potest vel ipse facere, vel aliis committere; unde judiciaria potestas originem habet.

Denique *tertia* imperii pars quoque ex naturæ ratione fluit: Cum enim suprema lex sit *Salus populi*; præterea is, qui imperat, de utilitate, & felicitate civium deliberare debet, quo pertinent commercia, luxus, moneta, & omnia, quæ hodie referuntur ad politiam, Germ. *Policey*.

Additio.

„ Hujus utilitatis, & felicitatis ratio-„ nes late exposuit B. Parens in Autono-„ mia juris gentium, *c. 6.* inprimis §. 9. „ *& seq. & c.* 7. §. 2. 3. 4. 32. *& seq.* „ *Vid.* Ejusdem *jus publ. c.* 4. §. 18.

PROPOSITIO III.

Definitur igitur summa potestas, facultas legitima tuendi civitatem, ejusque jura publica, & privata: idque pace, vel bello.

DEMONSTRATIO

Dixi enim, solam, & unicam Imperiorum rationem consistere in jure naturæ tuendo: hactenus enim vices Dei imperantes gerunt. Jura autem illa civitatis, quæ a summa potestate defendi debent, sunt vel publica, vel privata; publica, quæ ad statum civitatis publicum pertinent; privata, quæ singulis propria sunt. Utraque defenduntur vel contra subditos imperio, & executione, vel contra extraneos bello.

PROPOSITIO IV.

Summa potestas natura tantum competit humano generi.

DEMONSTRATIO.

Cum enim necessarium sit inter homines imperium, id vel *uni* concessum a Creatore esse debet, vel *pluribus*, vel *omnibus*.

Atqui non *uni* concessum est; quis enim ille esset? quis literas suas a Creatore producere potest? Sed & omnis homo infans nascitur, cui exercitium imperii natura competere non potest.

Sed nec *pluribus* concessum videri potest; qui enim sunt illi plures? unde probabunt Creatorem ipsis præ aliis vices suas commisisse?

Superest igitur, ut *omnibus* concessum sit: quia tertium non datur. Dum enim imperium necessarium est inter homines, illud autem neque uni, neque pluribus concessum appareat, ex medii necessitate sequitur, omnibus hominibus id concessum esse: quod vel exinde confirmatur, quia omnes homines æquale jus in suas actiones habent, neuter in alterius: & omnes homines natura liberi nascuntur, non ergo in alterius potestate: adeoque totum demum humanum genus in singulos exercere imperium potest, quod egregie illustratur *ex l. fin. ff. Colleg.* ubi dicitur, in omnibus corporibus id obtinere, ut omnium jus sit in singulos: quod cum in corporibus minoribus obtineat, multo magis verum erit in corpore illo magno, ab ipso Creatore in perpetuum statuto. Sed & alibi demonstravimus, humano generi jus plenum in hanc terram competere, *vid. Pos.* 5. adeoque & imperium, utpote quod ad juris plenitudinem maxime pertinet: *Vid. Exercit. ad Grot.* 2. §. Denique si non data esset humano generi, alii concessa esse deberet extra humanum genus, & in ip-

ipsum genus humanum: atqui humano genere aliquid superius non datur.

Non ergo tolerandi sunt illi, qui dicunt natura imperium competere fortiori; eo ipso enim innuunt, nullum a natura esse imperium, sed a vi, & fraude demum hominum originem cepisse. Veterum Germanorum eam sententiam fuisse, refert Mela in *Georg. L.* 3. *c.* 3., qui jus suum se in armis ferre dixere: idem quoque de Gallis recenset *Liv. l.* 5. *c.* 36. (quos Germanos fuisse probavi *in jur. publ. Proleg.* §. 7.) Sed & de Ansivariis paria notavit Tacitus *l.* 4. *hist. c.* 62., & de Tenchteris, in *l.* 4. *c.* 64. Camillus eum habere jus armorum, ait, qui fortior est, apud *Plut. in Camill. c.* 26. Ipse Polybius natura fortiori competere imperium, dixit, exemplo animantium, ubi robustiora præcedunt. *Hist. l.* 6 *c.* 2. Hanc barbariem Scriptores ecclesiastici Scythismum appellabant, cujus originem alibi explicavimus. *Vid. l.* 2. *c* 15. §. 5. *n.* 1. *& l.* 3. *c.* 9. §. 18. *n.* 1.

Cæterum naturæ quoque rationibus contrariatur hæc opinio; nam 1. administratio justitiæ, quæ unicum imperii caput est, præcipue in animi facultatibus consistit, in prudenti consilio: adeoque magis animo, quam corpore perficitur. Sane alias belluæ superarent homines, utpote viribus hos prævalentes; quod bene explicat Seneca *L.* 4. *benef. c.* 13. 1. Vires corporis sunt res momentaneæ, quæ singulis momentis variant, & tunc competeret alteri fortiori in hunc, qui ante habuit, unde bellum perpetuum foret: idque egregie describit Justinus *L.* 17. *c.* 3. dum ait: *Asiam tunc tanquam prædam occupasse, quisquis fortior fuit.* Neque obstat 3. naturam non frustra vires corporis dedisse; nam datæ sunt ad sui defensionem contra vim injustam. At id extendi non debet ad offensionem: Neque enim ideo animantibus arma natura dedit.

PROPOSITIO V.

Diviso genere humano eadem summa potestas singulis civitatibus competit.

DEMONSTRATIO.

Cum enim totum humanum genus divisum in civitates amplius convenire non possit, eoque imperium cum effectu a toto humano genere exerceri nequeat; necessario supponendum est, jus, quod antea toti humano generi competiit, in singulas civitates translatum esse: adeoque civitates in suos cives tantundem juris habere, quantum humanum genus antea habuit in omnes homines.

PROPOSITIO VI.

Hæc summa potestas in singulas civitates divisa, omnibus, i. e. toti populo, natura competit; sed bello, & pactis id mutari varie potest.

DEMONSTRATIO.

Adeoque surrogatus ille civitatum status sapit naturam status primævi: uti enim in primævo statu imperium penes omnes homines fuit, ita in statu hoc subrogato, facta nimirum divisione, imperium est penes omnes civitates.

At mutari hic status potest I. jure belli, si scil. populus ille per ultimam victoriam in alterius potestatem redigitur; tunc enim victor eam reipublicæ formam victis tribuere potest, qualem vult: de quo vide *Grot. lib.* 3. *c.* 7. II. Ex pacto: Cum enim jus hoc imperii sit jus civitatis, hæc vel ipsa, vel per alios id administrare, eoque disponere potest, ut vel unus, vel plures jure successionis imperare debeant: unde omnes reipublicæ formæ sequuntur. De quibus mox.

Additio.

„ Ad illustrandam hanc B. Parentis sen„ tentiam *de origine summæ potestatis*, in„ serere hic liceat tria loca, ubi ex pro„ fesso de origine summæ potestatis egit.

„ *Prior* locus exstat in Prodromo juris „ gentium *Exerc.* 2. §. 17. *& seq.* Post„ quam enim B. Parens existentiam obli„ gationis naturalis *d. exerc.* 2. §. 1. *seq.* „ probavit, ita pergit in §. 17.

Obligatione ita constituta, qua homines tenentur fines juris naturæ, seu divinæ voluntatis, & concessionis, sancte, & inviolate custodire, nec naturæ suæ motus, ac libidines sequendo, eos egredi; sequitur porro, necessariam esse in terris potestatem, quæ sacros juris fines in triplici isto statu regat, ac tueatur: atque adeo Deum, qui per summam suam sanctitatem id, quod voluit, & quod proinde optimum, & sanctissimum est, non potest non inviolatum velle; (per Pos. 4. n. 5.) *nec posse non velle potestatem, sine qua id obtineri, & effici non potest*, per Pos. 4. n. 4.

Hæc causa plura complectitur, quæ Deus inter homines fieri, adeoque & necessario in terris potestatem esse voluit; sine qua explicari ea non possunt, d. Pos. 4. n. 4. *Enim vero Deus Creator hominem ratione (particula sui)* præ-

præditum ita condidit, ut quasi mutuo fœdere sibi Auctori suo pareret, & vicissim feliciter viveret. Conf. Deut. X. v. 13. & c. V. v. 16. *alias ut perduellis, & hostis exscindendus*. Conf. Deut. 27. & 28. per tot. Gal. 3. v. 10. *Quia in re cum sacris conveniunt gentium judicia*, Vid. Auton. J. Gent. c. 20. §. 18. 19. *Hæc lex, & conditio creati hominis nulla sui parte vim, atque effectum in terris sortiri potest, nisi sit legitima ejus dispensandæ, tuendæ, & exequendæ potestas, eademque adeo & finis, & medii necessarii voluntas*.

Sine tali enim potestate superiore, quæ vim statuendi, imperandi, & coercendi habeat, nec I. ulla in terris esset necessitas parendi legibus, seu voluntati divinæ, nullaque in invitos, & contumaces executio, & sic frustra omnis ex jure naturæ obligatio. Conf. l. 2. §. 3. ff. de orig. jur. *Nec II. partibus de jure suo contendentibus ullum esset judicium, ac decisio, cum natura nemo judex in sua causa esse possit; unde sine ea nullus litium inter homines ferventium foret finis, nullaque juris, ac justitiæ in his causis administratio, aut reparatio: Nec III. pacis, felicitatisque, seu salutis illius, quæ suprema lex populorum dicitur, tutela, vel securitas, aut ex regula divinæ voluntatis procuratio. Nec denique IV. possent ullæ civitates tandem ab interitu defendi: quoniam tam inter gentes, quam in sacris decantatum est illud:*

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Ovid. L. 3. Metam. 4. & l. 1. Rem. am. in princ. *Liv.* Lib. 21. c. 22. *Tac.* 1. hist. 17. & 2. Hist. 96. &c. *Rom.* VII. v. 7. 8. 11. & 1. Cor. XV. v. 56. *Deus vero juris, & voluntatis suæ sanctissimæ vindex est acerrimus, nec per ipsam sanctitatem suam aliter velle potest. Nisi igitur sit potestas, quæ hunc cupiditatum humanarum impetum compescat, non potest non accendi læsi Numinis indignatio: nec, ubi maturuit, arceri illud divinæ vindictæ incendium, quo tot gentes, civitatesque beatissimas ob injustitiam conflagrasse, omnium gentium sacri, profanique annales docent*.

Nulla igitur evidentior demonstratio est, quam hanc potestatem esse a Deo, ac natura. Conf. Rom. XIII. v. 1. seq. & *Deum inter homines illam sancitam voluisse, quippe quæ nihil aliud est, quam ipsa potestas exequendæ, & tuendæ divinæ voluntatis suæ, quam proinde non minus, quam ipsam quasi voluntatem suam velle potest. Neque vero re, & effectu quisquam vult, quod exequi, & tueri cum possit, non vult*.

Hæc potestas exequendæ voluntatis divinæ, seu juris naturæ, non exercetur nisi vice ipsius Dei, quippe cujus divinam voluntatem, seu jus naturæ, illa in terris exequitur: quæ tota causa Dei est: Totum enim Dei negotium est quod geritur, cum de ejus voluntate exequenda, seu de jure naturæ tuendo agitur. Ille, ut legis hujus lator, & jussor, ita hujus potestatis auctor, & mandator est; quam vel ipse per se; vel in terris vice sua per alia expedit, quibus ipse eam quasi delegavit. Ea ergo nihil divinius in terris secundum Deum fingi potest: Imo ipsius Dei est ista potestas, Dei voluntas, Dei res, Dei jus, quod sui causa ille condidit; uti jus positivum, gentium, ac civile, ipse hominum causa hominibus condere permittit; hoc jure hactenus res humana, illo divina peragitur.

Isthæc potestas in terris proprie imperium, ac magistratus dicitur, l. 215. ff. de V. S. *eaque adeo genuina ejus est appellatio; atque hic intelligitur summa, quæ vicario quodam Dei nomine, & ut formula habet, Dei gratia exercetur*.

Cui vero jam concessa est in terris hæc summi imperii potestas? Et cui alii, quam humani generis corpori, Pos. 13., *cui omnis a Deo, & natura in hanc terram, & quæ ea continentur, facultas data est?* Posit. 3. *Etenim cum demonstratum jam sit, Deum voluisse talem potestatem voluntatis suæ in terris executricem esse, sequitur eam concessam esse, vel potentiis, quæ sunt extra terram, ut* spiritibus: *vel* hominibus. *Non illis: quia agitur de imperio, quod in terris exercetur inter homines, quodque nec iis concessum ulla re apparet, nec convenit conditioni, ac naturæ hominum, quos plane imperium, & imperantem accedere, intelligere, ac cognoscere, & una conversari oporteret; qualem consuetudinem inter spiritus, & homines, nec natura amborum patitur. Reliquum ergo est ut* hominibus. *Non vero uni hominum, vel pluribus in reliquos: quia natura omnes pares sunt, nec fecit natura discrimen, aut indicium, quo dignosci ille, vel illi, a cæteris, & cui, vel quibus imperium hoc concessum sit, constare possit; cum omnes æque infantes, & sine rationis, nedum imperii usu nascantur, & natura facultatem cuique in suas tantum, non alterius actiones dederit*. Posit. 5. n. 2.

§. n. 2. *Superest igitur, ut omnibus, seu toti hominum corpori in singulos datum sit. Hoc imperium, aucto humano genere, & per universum terrarum orbem dispersa, non potest expediri ab uno corpore: sed necesse fuit dividi illud in plura hominum, civitatum, seu populorum corpora, & quasi collegia.* Posit. 4. n. 4.

Hæc partitio per naturam fieri non potuit hominum, vel capitum numero, qui singulis momentis nativitate, morte, migrationibus, mutatur, sed finibus terrarum, d. Pos. 4. n 4. *Ea partitione unicuique corpori, seu civitati, vel populo, intra hos terrarum suarum fines eadem potestas competit in omnes, & omnia his finibus comprehensa, quæ ante divisionem totius humano generi in omnes homines, & res totius terrarum orbis: quia hac partitione nulla mutatio facta fuit in ipso hoc summo Imperio, [illegible]tantum in ejus finibus.*

Radix igitur, [illegible] stirps hujus summi Numinis vicariæ po[illegible]tatis, quæ majestas dicitur, est in toto cujusque liberi populi, seu civitatis, aut reipublicæ corpore; a quo proinde transferri illa potest vel in unum principem, vel in plures, qui tum corpus aliquod magistratus faciunt. Atque ita unumquodque liberæ civitatis corpus duabus partibus quasi substantialibus constat, capite, & membris.

„ *Alter* locus ex disputatione B. Parentis *de summa potestate* hic inferendus est, „ ubi originem summæ potestatis hoc modo exponit.

Haud abs re est, quod summi magistratus Dii in sacris nuncupentur, utpote per quos, tanquam vicarios suos, divinus naturæ auctor juxta voluntatis suæ, qualia sunt jura naturæ, exequitur: cum enim isthæc divina voluntas, sive expressa, sive facto creationis, & reipsa significata, omnino jus homini constituat, quantum est hoc jus in hominum societate esse; nisi sint qui jura illa regere possint? ut loquitur JCtus in l. 2. §. 13. ff. de Orig. jur.

Qui ergo voluntatem suam natura, & rerum productione, & per eam jus naturæ inter homines cum effectu constituis, insimul voluit potestates, per quas voluntatem, & jus suum exequeretur: quia per illas potestates effectus juris accipitur, ut sursum habetur: d. §. 13. *quæ proinde cum vicaria potestate ipsius naturæ auctoris jus exerceant, ejusve voluntatem exequantur, ideoque Dii vocentur; omnino etiam eodem jure vicario iis æternitas, numen, ipsaque divinitas, legibus tribuitur, & omne jus ipsorum Dei gratia, i.e. Dei auctoritate, & loco,* von Gotteswegen, *ipsis competit.*

Quærimus autem, cui summa hæc potestas Numinis vicaria in terris competat? Et quidem homo in hominem natura potestatem non habet, utpote qui omnes æqualiter facultatibus naturalibus a natura sunt instructi, & sine discrimine potestatis in hanc terram conditi. Nam & natura homines infantes producit, qui nullam secum potestatem a natura afferunt, sed potius in potestate parentum nascuntur; & terram sine ulla dominiorum distinctione, & sine certis finibus condidit, nec alii præ alio in ea quicquam attribuit, ut neutra ratione alii aliis sint potentiores.

Falsum autem est, a natura esse ut stupidiores serviant prudentioribus. Non enim hic de rerum administratione, in qua prudentia vertitur, sed de jure, & dominio in alium quæritur, quod infans, & furiosus quoque habere possunt; illi enim etsi ne quidem intellectum habeant, jus tamen idem in suas res, ac servos habent, quod alii: quia jus hoc non in prudentia consistit, sed in potestate utendi, & in rem suam convertendi; administratio autem per alium fieri potest: ut proinde hæc sententia Aristotelis prorsus sit explodenda. Ineptius etiam est, quod stupidiores saltem apti nati videantur ad serviendum. Hoc enim de quovis homine dici posset; Nec vero aptitudo jus naturæ infert. Cum ergo nec homo in hominem natura potestatem habeat, nec plures homines, (non magis enim natura aliquid hac de re definivit in pluribus, quam in uno homine: nec sciri potest quinam præ aliis illi essent) superest necessario, ut illa potestas sit penes totam societatem humanam: quæ & alias jus habet in singula membra, cum singula hoc jus suum in ipsam societatem conferant.

Cum ergo hujus rei dispositio sit penes totam societatem humanam, expeditior est ratio tum eligendi unum, vel plures, quibus summa potestas committatur; tum societatem hominum augescentium, & in omnes terræ partes dissitorum, subdividendi in plures civitates particulares, in quibus proinde singulis eadem summæ potestatis est ratio: quæ, uti alia jura, hæreditario quoque jure, bello, & aliis modis legitimis adquiri potest. Et quidem illa vel erit penes unum, vel penes plures (cujus species sunt infinitæ, duumvirorum, triumvirorum &c.) vel penes omnes: & quidem vel omnes optimates, vel omnem populum. Rejicimus ergo vulgarem triplicis status differentiam.

„ *Ter-*

„ *Tertium* locum vide in *Differt. Proœm.* „ *X. pos.* 13. Nostram sententiam exposuimus „ in *Diss. proœm. XII.* §. 607. *seq.*

PROPOSITIO VII.

Divisio humani generis in populos, adeoque & imperia, terrarum finibus, non hominum numero fieri debuit.

DEMONSTRATIO.

Insignem hæc res effectum habet; adeoque maxime interest scire, quomodo illa divisio populorum, & imperiorum facta sit. Nos dicimus, per naturam fieri non potuisse, ut homines per numerum se diviserint, ita ut præcise v. g. 100. capita civitatem constituerent. Nam ita numquam certum foret imperium, quia illud morte, peregrinationibus, aliisque causis perpetuo mutatur, adeoque nova perpetuo instituenda esset divisio, indeque si de uno jus dicendum esset, nesciretur, an sub illa civitate comprehendatur, an non: adeoque exlex foret. Certi igitur fines imperii sunt statuendi in ipso territorio, ut illi, qui intra fines hujus territorii vivunt, etiam imperio ejus subjecti sint.

Additio.

„ Cum late hæc propositio a B. Parente „ explicata sit *in disp. de fund. in territ. jurisd.* „ *Tit. II.* operæ pretium erit integrum titu- „ lum hic inserere. Verba hæc sunt:

Potestatem, ac jurisdictionem illam, quam superiori titulo delineavimus, inhærere ipsi territorio, omnibusque ejus partibus, rebus, item, ac personis eo comprehensis, tralatitium est, atque vulgatissimum. Est nimirum summa, & universalis potestas humano generi a natura, & rerum arbitrio in ipsam terram universam, & singulos homines in ea existentes, primum concessa; eaque deinde in plures subdivisa civitates, & territoriorum finibus distincta. Quæ proinde eodem jure in singulis territoriis, eorumque civibus, incolis, omnibusque ibi contentis fundata est, ac universa, & indivisa obtineret in tota terra, omnibusque in ea comprehensis. Quælibet ergo potestas proprio incumbit, & insidet quasi territorio, ejusque finibus ita concluditur, ut extra terminos omnino desinat, ac nulla, & magistratus privatus: intra terminos autem nihil inde exceptum & ad omnes personas, ac res illa extensa sit. Nihil vero quicquam refert, per ipsas civitates jurisdictio illa exerceatur, an per eos, qui civitates repræsentant. Hinc primum omnium regulam in genere definimus: quod magistratus in alieno territorio nihil, quod magistratus est, agere, statuere, non jus dare, non legem præscribere, non onus injungere; in suo autem omnia cum in personas, earumque actus, tum in res, ac bona, jura convenienter possit: & generaliter officium commune magistratus, ac jus gentium, circa ea quoque, quæ alibi sunt, vel fiunt, dummodo alteri territorio nihil præjudicet, exequi queat.

Hoc præmisso, Primo *certum est, ei potestati subesse* omnes, qui fixam in territorio sedem, atque domicilium constituerunt: *illi enim veri ejus subditi, ac cives sunt, in quos magistratui perpetuum territorii, cujus incolæ, & quasi pars sunt, jus est. Unde in eos durat potestas, etsi absint; cum cives absentes quoque domicilium retineant, adeoque subditi, ac cives maneant, quibus præcipi, ac imperari absentibus quoque a suo magistratu potest; sed & delinquunt si contra mandatum sui magistratus ordinarii agunt, dummodo ipsis neque jus in alieno territorio concedatur, neque aliquid injungatur, quod legibus ejus territorii contrarium est, aut alias ejus juribus præjudicet, aut denique quod ad jus alterius territorii so um pertineat.*

Domicilium autem, quod aliquando necessitatis, uti in l. 22. §. 3. ff. ad municip., *at regulariter liberum est, duo requirit: habitationem se. (habitari autem etiam per familiam potest; & pessime a nonnullis statuitur, perpetuo relegatum, si nullam revertendi spem habeat, domicilium amittere; aut eundem civem duarum civitatum esse non posse) & voluntatem perpetuo, non ad tempus habitandi, & figendi domicilium:* l. 20. ff. ad mun. arg. l. 78. pr. ff. de legat. 3. l. 26. ff. de capt. & postl. *Quæ voluntas, uti alias semper, declaratur vel verbis, vel re ipsa, & factis;* §. ult. verb. & quoquo modo voluntatem suam declarat, re, vel verbo &c. Inst. de hered. qual. & diff. l. 32. §. ult. verb. quid interest, suffragio voluntatem declaret, an rebus ipsis, & factis. ff. de Legibus *Ex factis enim, saltem per conjecturas probabiles, voluntas colligitur, & solus quoque temporis lapsus quandoque sufficit*, vid. disp. nostra de silentio, *Unde si quem studiorum ratio, aut muneris fungendi, ac officii necessitas alio in loco detinet, non tamen eo solo domicilium ibi constituisse, & quod habuit mutasse videri potest; quia alia, quam domicilii figendi causa ibi degit*, arg. l. 29. §. 2. in fin. ff. de judic. *inprimis, si bona adhuc in patria possidet; alioquin in dubio videri possit eam deseruisse:* l. 23. §. fin. ff. ad munic.

Deinde *eadem ratione certum est, sub illa potestate quoque esse* omnia bona immobilia & mobilia in territorio ejus comprehensa, & ita sua, ut perpetuo ibi sint, & maneant. l. 7. § ult. ff. in quib. cauf. tac. l. 67. l. 86. ff. de leg. 2. *ut nihil impediat, quod forte ex commodato, vel casu ad tempus ibi sint; quia nihilominus, quantum ad effectus juris perpetuos, nec non significationem verbi, eo loco sita intelliguntur, atque dicuntur, ubi ex destinatione patrisfam. mansura sunt, ut eleganter probat* L. 35. §. 3. ff. de hered. inst. d. l. §. ult. d. l. 67. d. l. 86. *Uti nec impedit, quod ex postfacto inde auferri possint, quia jus perpetuum censetur, quod nunquam a te invito abire potest, licet tu ipse id alienare possis.* l. 11. ff. de Reg. Jur. *& perpetuum domicilium, quod ab initio perpetua lege constitutum est, licet postea mutata voluntate inde recedat: quod idem denique in bonis est, quæ ab initio tanquam perpetuo mansura alicubi sunt,* Hartm. Pist. obs. 55. n. 3. & seq.

Hinc sine dubio hæc potestas quoque extenditur ad Landsassios, quos vocant: quippe qui ratione cum personarum, tum prædiorum, sedem in territorio fixam tenent. Differunt enim illi a civibus, & aliis subditis, qui domicilium in territorio habent; quod hi sine domo, & prædiis esse possint; cum domicilium in territorio, non in ædificii, vel prædiorum proprietate, sed in jure habitationis consistat: habitari autem conductis quoque ædibus potest. At Landsassii non sunt, nisi prædia, ac fundos in territorio possideant, die im Land gesessen sind. *Nec tamen sufficit, cum & cives sint, qui hujusmodi prædia habent, nec tamen Landsassii vocantur: sed in specie Landassii sunt, qui latifundia quidem in territorio, sed certi alicujus pagi, vel præfecturæ terminis non inclusa, adeoque immediate territorio subjecta possident, in quæ tamen & ipsi aliquam potestatem habere solent, uti Comitatus & Baronatus mediati. Sed & si minora prædia, & intra præfecturam, quin intra limites pagi,* in den GemarcKen eines Dorffes, *sita habeant, ut interdum quoque nobiles quidam; non tamen pagi jurisdictioni, sed officialibus præfecturæ subjiciuntur: & in specie dicuntur Amtsassii, nisi literis Principis inde exemti, & immediatæ Cancellariæ ex privilegio hujusmodi subjecti fuerint; quo casu dicuntur* Schrifft-*vel* Canzley-Sassen, *in quos omnes eadem potestas exercetur: & onera, nisi a quibusdam immunitatem in specie nacti sunt, iis imponuntur.*

Tertio, *potestas illa extenditur quoque in* advenas, eosque, qui fixum domicilium non habent, sed vel ad tempus commorantur, vel saltem transeunt: *quia dum ibi sunt, intra potestatis illius terminos sunt, eaque continentur. Unde ea quoque potestas durat saltem quamdiu ibi sunt; Si enim recesserunt, non extenditur potestas extra territorii, in quo fundatur, terminos. In tales advenas ergo, ad tempus ibi subsistentes, nec jus perpetuum statui, nec onera ipsis perpetuo imponi possunt, sed temporaria tantum, ac talia, quæ discessum eorum non longius morantur, quam ibi commorandi animus fuit. Quicquid autem interea temporis ab ipsis agitur, id potestate quoque ejus, qui territorio præest, continetur: quia dum agunt, v. gr. contrahunt, vel delinquunt, sub ea potestate sunt.*

Aliud autem est in advenis transeuntibus, *quibus imponi onera nullo modo possunt, cum liber transitus jure Gentium debeatur, qui proinde oneribus impositis impediri nequit. At ex facto suo, si quid in transitu forte contraxerunt, vel deliquerunt, conveniri, & detineri possunt: illud enim sub potestate ejus territorii continetur, eaque inde fundari potest.*

Quarto, *par iterum ratio est* in bonis, quæ casu, & ad tempus saltem posita sunt in territorio: *in ea enim bona temporarium jus est, nec ultra obtinet, quam ibi res sitæ sunt. Interea igitur de illis disponere magistratus potest, donec ibi sunt, dummodo non impediatur discessus, nec præjudicium, seu effectus dispositionis post discessum quoque duret. Cum enim temporaria tantum loci potestas sit in tales res, non potest perpetuum onus, aut perpetui juris effectus constitui, sed momentaria duntaxat dispositio fieri. Si autem res tantum prætemavigent, aut transvehantur, ex aliis causis, quam personæ transeuntes, detineri non possunt: cum liber transitus Jure Gentium non minus ad res, quam ad personas pertineat.*

Idem jus est in omnes feras, aliaque ἀδέσποτα, *quæ, & quamdiu territorii finibus circumscribuntur. Etsi enim apud Græciæ, & Italiæ gentes, quæ fere populares erant, privatis occupantibus, & invenientibus ea cesserint: indeque pro gentium jure, quod secundarium dicitur, id habitum fuerit; naturalis tamen ratio omnia territorio, ejusque Principi addicit, quæ in privatos non sunt distributa: quod jushodie reductum est.*

Quinto, *competit illi potestati jus* in Legatos,

gatos eorumque comites, & bona. *Etsi enim jure gentium violari non possint; conveniri tamen jure possunt, & cessant in eo jura belli, non autem jura pacis: ita ut pro hostibus habendi quidem non sint, at pro advenis tamen. Scilicet jus gentium in legatis id saltem restituit, quod jus belli abstulerat, nimirum ne lædi possint. Et cum jus illud sanctos, & inviolabiles duntaxat Legatos præstet, sancti demum videntur qui ab injuriis defensi sunt.* l. 8. princ. ff. de Rer. div. *Nec violari dicuntur, contra quos jure agitur; crimen enim qui vindicat, non violat jus, sed implet. Hostilem itaque violentiam hoc jus gentium prohibet, non legitimam juris executionem; Et securitatem præstat, non impunitatem, quam constituere non sanctitas, non inviolabilitas foret, sed profanitas. Atque hoc apud veteres dubium nunquam fuit, nec jus illud gentium unquam contra juris executionem, sed solum contra injurias allegatum, uti ex auctoritatibus patet, quas ipse Grotius* Lib.2. de J. B. & P. cap. 18. §. 1. in not. *exhibet, etsi ex frivolis ille rationibus male dissentiat. Hoc graviter Cicero contra Verrem legatum Romanorum, a Lampsacenis, quod virgini vim afferre pararet: domi suæ oppugnatum,* in Orat. VI. seu Verrin. II. cap 2, de Legat. *hoc Quinctilianus integra declamatione XII. pro civibus contra Legatum late, eleganterque propugnat. Ita Romani de Tarquiniorum legatis decrevere;* Meritos eos, ut hostium loco essent; *& mera gratia datum fuit, quod jus gentium (id est securitas, quæ jure gentium constituta est) ipsis indultum fuerit.* Liv. l. 2. c. 4. in fin. *Idem conclusum fuit a JCtis Anglicanis in causa Legati Hispanici Mendoza, qui in Elisabetham Angliæ Reginam impia machinatus fuerat.* Cambden. sub. an. 1584. *ubi antiqua severitate ferro, & igne persequendum fuisse scribit. Et licet Albericus Gentilis cum Hotomanno de eodem facto consultus, hunc legatum a capitis supplicio absolvendum duxerit, id tamen ex ea ratione censuit, quod nunquam scelus perpetraverat:* Alb. Gent. lib. 2. de Legat. c. 8. *quæ ratio nulla est. Dimisit itaque Regina hominem, non juris necessitate, sed ex animi generositate. Qua non æque sed suo jure postea usus Oliverius Cromvvel, Legati Lusitani fratrem, & comitem, ejusque famulum, homicidii privati reos, condemnatosque, die* 20. *Jul.* 1654. *morte publice mulctavit. Plura sumtarum a Legatis pœnarum exempla referunt* Bodin. lib.5. de Republ. c. 6. in pr. Arum. disc. ad A. B. t. thes. 21. Zouch. dissert. de Leg. delinq. cap. 6.

Nihil autem futilius est, quam in contrarium allegare exempla quorundam, qui legatos delinquentes dimiserunt; quasi vero necessarium esset illos punire, quod arbitrarium est domino territorii, qui ipse punire legatum potest, vel Principi ipsius puniendum remittere. Quod posterius non mirum, si sæpius quoque fiat. Satius enim, ac honestius putabit Princeps in honorem alterius Principis, cujus vices, dignitatemque Legatus gerit, & ad amicitiam ejus magis conciliandam, sæpe quoque pro præsenti rerum suarum conditione, ac statu, quin ad generositatis quoque gloriam, & lenitatis famam, ultro potius reum remittere, quam impii hominis morte periculosam vindictam explere: etsi jure ad remissionem hanc non teneatur.

Quin sexto ipse quoque Princeps *in alieno territorio privatus est.* Knich. de jur. territ. cap. 4. n. 4. Alciat. in cap. 1. n. 17. X de Off. ord. *Equidem non quærimus jam, quid decorum, honestumque, sed quid præcise juris sit. Et omnino præmonemus, e dignitate summorum Principum videri, ut ultro quidem, & in venerationem principalis fastigii, Principibus peregrinis, & hospitibus indulgeant, & hospitalitatis, comitatisque officiis potius, quam rigidæ potestatis in eos affectatione certent; sed totum hoc humanitatis est, magnaque cum generositatis laude conjunctum.*

Verum, si non humanitate, sed jure suo uti velint, quid potestatis habeant, quæritur? Duo autem ejus quæstionis membra sunt: Primum, an Princeps in alterius territorio existens, invito ejus domino exercere potestatem in proprios suos comites, & ministros possit? Deinde, an ipse quoque teneatur agnoscere potestatem ejus territorii? Utrumque membrum eadem ratione deciditur; quod Principis potestas intra territorii sui fines conclusa, adeoque extra eos ipse privatus sit, qui potestatem in alios exercere alibi nequit. Vice versa autem illius territorii dominus potestatem in omnibus, quæ ejus finibus continentur, habet: adeoque & in Principes, qui in eo morantur. Quod nemo quoque diffiteri poterit, si cogitet, quod Princeps ne quidem si in suo territorio sit, civem suum ex alieno territorio abducere, vel citare, nedum missis apparitoribus occidere possit; sed si faciat, id pro immani violatione territorii habeatur. Si ergo Prin-

ceps

cept in proprio territorio, in quo plus juris habet, existens, non potest actum jurisdictionis in alieno exercere, nedum id poterit existens ipse in alieno, in quo nihil juris, & potestatis habet. Certum enim est, eum extra territorium suum jus dicere, ac statuere. Certum item, notumque est, speciem servitutis esse si privatus teneatur pati aliquid in suo fieri ab alio: l. 13. ff. comm. præd. l. 13. §. ult. ff. de injur. l. 15. §. ult. ff. de servit. *nedum si Rex, aut Princeps. Quin & certum est, solum Regem in suo regno jus supplicii habere, ac dare posse. Denique illustria, & recentia utriusque membri exempla sunt, quibus & factum Principum pœnas in suos in alieno regno statuentium maximopere improbatum, & ex regibus quoque in alieno morantibus supplicium sumptum fuerit; Verum id nunc mittimus. Nec movet, quod ridiculum censeatur, alieno permitti arbitrio, quæ salva dignitate negligi non possunt. Nam pœna vel differri potest, vel salva quoque dignitate a Principe loci statui. Haud facile quique, ut diximus, denegabit ei arbitrium hoc Princeps rite requisitus, inprimis urgente aliqua necessitate.*

Septimo, *extenditur potestas ista, ex eodem principio,* in ipsos Principis cognatos, uti fratres, filios, uxores, & matrem quoque; *quamquam in honorem sanguinis, & intuitu pietatis, conveniat reverenter eos habere, nec facile in eos aliquid durius, inprimis in matrem, statuere; semper enim probe discernendum in rege est jus potestatis; & id, quod decorum, laudabile, humanum, ipsique eximium est. Idem in patre erit si privatus est, cum* aliud *sit potestas domestica, cujus ratione filius potius parentibus obsequium præstat:* aliud *potestas politica, cujus contemplatione non filius, sed Rex est, & patria potestas cessat. Exempla eorum, qui in suos potestatem exercuerunt, passim obvia sunt in Constantino M., Ottone III. Imp., Henrico Angliæ Rege, Manlio &c.*

Eadem potestas, octavo, *quoque extenditur* ad exercitus peregrinos, eorumque Duces, *qui in alieno territorio, vel confœderato morantur: nam si in hostili solo degunt, jure belli, & armorum, potestatem sibi in eo arrogant. An idem, si exercitus saltim territorium transeat? Videtur quod non; sed quod Duci exercitus exercitium potestatis in militem, dum transit, integrum sit: quia jus transeundi ex jure gentium sibi vindicare exercitus potest. Verum ille transitus non tollit potestatem territorii. Unde & transeundi leges dari, ac temperari a Principe, & officialibus territorii possunt, ac solent.*

Sane quantum ad ipsum imperium militare, cum illud distinctum plane, diversumque sit a potestate territorii, neque in territorium, sed in solas personas, & milites competat, & cum ipso exercitu ambulet, neque commode transire exercitus posset soluto imperio militari; hinc dicimus illud durare, ac Ducibus competere tanquam necessarium transitus, & juris gentium consequens; cum jure concesso omnia concessa intelligantur, sine quibus commode explicari illud nequit. l. 1. §. 1. & seqq. ff. si ususf. pet. l. 2. ff. de jurisd. arg. l. 2. §. 2. ff. si serv. vind. l. 10. ff. de serv. urb. *Nec excipere necesse est, si quid aliter inter eos convenit: Id enim servandum esse constat.*

Hinc denique, nono, *indubitato constat, sub eadem potestate contineri* Clericos omnes, qui in territorio subsistunt, aut per illud transeunt. *Illud enim immota, & tot singularium inductione firmata hactenus regula tradita demonstrat, a qua exemtio nullo jure doceri potest. Quin brevibus, præter jam dicta, ostendemus, sententiam istam, Clericos sacratissimæ huic potestati non subjici, sed magis præesse, omni juri, naturali, divino veteri, ac novo, Gentium, civili, Canonico, Consiliis, veteris ecclesiæ statutis, omnium fere Europæ populorum decretis, praxi ecclesiæ sub Imp. Romanis, Græcis, Germanis, & Regibus Italiæ Christianis, legibus imperii Comitialibus, summorum inter Pontificios virorum sententiæ, paci, & bono publico generis humani, & sanæ denique rationi directo contrariam esse, ut per singulas species paucis patebit.* ¶ Habemus *in l.* 1. §. 2. *d. de Justitia & Jure*, quod Jus Majestatis apud Romanos ad sacra etiam, & sacerdotes extendebatur: nunc tamen caute jus hoc accipiendum est, & caute subjectio hæc Ecclesiæ asserenda: ipsa enim summo Imperanti subjicitur, ac sacrorum Jurium Legislatori supremo, qui Episcopos cæterosque ministros suos constituit, *ut regerent ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Act. Ap. c. 2. v. 28.

Jure naturali *summum imperium, ac dominium in universam hanc terram, singulosque homines, datum est generi humano. Hoc in medio terræ, quasi in proprio domicilio, tum absoluta, & a nemine impedita potestate positum; ipsique id jus confirmatum fuit ipsa Creatoris lege, ac voce in sacris expressa:* Dominamini universæ terræ: *Ea vox generi, non singu-*

singulis dicta, nec privatim jus, sed omne complexa est. Sed & naturale id est cuivis societati liberæ, ut jus in omnia membra, sociosque habeat: nedum primævæ illi, & universali omnium hominum. Denique cum supremum in terram, & singulos homines, imperium a natura non uni præ aliis datum fuerit; (cui enim ?) toti illud, & omnibus competere necessum est. Nulli igitur hominum (adeoque ne Clerici) a summo hoc humani generis jure, ac potestate exemti sunt; nec ratio ulla naturalis dari poterit, quæ eos eximat, Atqui hæc ipsa potestas universalis est, quæ divisim per territoria exercetur; Nam & tota hominum societas, & omne jus ejus in plures civitates divisum est, quarum quæque intra fines sui territorii, atque ita omnes in universam terram, summum jus, & potestatem humani generis exercent: atque adeo in quolibet territorio hæc summa potestas ita inest, ut ne ipsi quidem humano generi aliquid juris in territorium hujusmodi liberum supersit, sed hoc non minus immediate a Deo dependeat, nemin̄emque præter Deum superiorem agnoscat, ac ipsa universalis illa humanæ societatis. Adeo hæc nihil aliud est, quam singulorum territorium, in quæ humana societas divisa est, potestas civilis; sive ea per ipsam civitatem, sive qui eam repræsentat, Principem, exerceatur. Unde non magis Clerici ab hoc territorii, quam ab ipsius humanæ societatis jure exemti esse possunt.

Jure divino veteri Clericos huic potestati subjectos fuisse, & Aaronem summi sacerdotii leges a Mose accepisse, ex Levitico passim; item a Mose in id, quod peccarunt sacerdotes, animadversum fuisse. Levit. X. v. 6. 7. 16. & seq. Exod. XXXII. v. 21. 22. & Aaronem subducere ejus potestati se volentem, ipsius Dei judicio subjectum ei fuisse, ex Num. XII. palam est. Sic Regibus Hebræorum summos Pontifices subditos fuisse, constat ex historia Saulis, coram quo tota Pontificum domus causam instructæ Davidis fuga dixit, 1. Sam. XXII. v. 11. seq. Davidis summos Pontifices binos constituentis, 1. Chron. XXIV. v. 2. qui ipsi ad nutum paruere cum fugeret filium, 2. Sam. XV. v. 24. seq. Salomonis, cum Abjatharem summum Pontificem mortis reum judicaret, & supplicii gratia facta ab officio eum removeret, aliumque ei substitueret, 1. Reg. II. v. 26. & seq. Hiskiæ, ex hujus arbitrio, ac jussu, Pontifices cultum divinum instituerunt, 2. Chron. II. 9. &c. Quod post Davidem (vid. 1. Chron. 15. & 16.) omnes quoque pii Judæorum Reges egere. Idem imperium in Pontifices, & Clericos Nehemias quoque habuit, Nehem. XIII. v 4. & seq. & v. 28. seq. uti & ab Herode summi Pontifices creati, remotique sunt. Joseph. lib. 15. antiq. c. 3. & 12. ubi addit Josephus; removeri summos Pontifices non solere: quod intelligendum est, sine causa, uti Herodes fecerat; ex causa enim criminis removeri eos a Regibus potuisse, & solere, exemplo Salomonis modo allegato patet. Hoc jus Regum in sacra perspicue quoque probat Cunæus de Rep. Hebr. lib. 1. c. 14. & inter alia ait: Quemadmodum NB. præfectura sacrorum, summaque potestas, & judicium ad Reges pertinuit, ita NB. ministerium, curatioque earum rerum ad Levitas, hoc est, ad Pontificem, sacerdotesque. Deinde hæc ipsius Maimonidis allegat propria verba: Sancitum fuit, uti Pontifex maximus Regem veneraretur, & locum illi suum ad sedendum cederet, atque ipse staret, si quando veniret ad eum Rex. Et mox ex eodem Maimonide: Præterea tanta Regis dignitas est, velut ipse vates, quoties ei adest, in terram humiliter submittat: quippe scriptum est, Nathanem Prophetam venisse coram Rege, & specie honoris prono ore procubuisse in humum &c. Ita Pontifices a Synedrio, summo illo Regum consilio politico, damnari potuisse, post alios Maimonides testatur apud Schikard. de jur. Reg. Hebr. cap. 2. Theor. 2. Denique hoc jus divinum Principibus omnem in terra judicandi potestatem suo nomine dedit, eosque (non vero Clericos) Deos dixit, & quasi suos vicarios fecit, Ps. LXXXII. 1., & 6. verb. Dixi, (Principibus scil. v. 1. Dii estis Exod. XXI. v. 6. & XXII. v 8. 9. Sam. XXXIII. v. 13. ¶ Sane negari nequit jus Majestatis supremum esse, nec cuiquam nisi soli Deo subjici. Hanc Majestatem quoque a Deo constitutam esse ad regimen temporale populorum, & ad publicam tranquillitatem non potest non affirmari: immo etiam, quod ejusdem curæ commissum sit, ut tum sibi, tum populis suis divina lex innotescat, & accuratissime servetur, nemo sanus inficiabitur. Tamen ex hoc non sequitur, quod jus imperantium illud sit, ut ipsa religio, & conscientia eorundem arbitrio subjiciatur; quod procul dubio pestilentissimum Machiavelli, & Hobbesii dogma proscribendum est. Enimvero cultus Dei verus a Christo Domino, Religionis Christianæ fundatore, & Ecclesiæ capite

pite fuit inſtitutus; veraque deinceps religio in Eccleſia Catholica coli cœpta eſt ſub uno ſummo Sacerdote, atque Pontifice Chriſti Vicario, ſine quo nihil jure in Eccleſia univerſali conſtituitur.

De jure divino novo, *Clericos civili poteſtati ſubeſſe debere, docet Apoſtolus ille gentium, & præcipit, ut omnis anima, (a qua voce excludi non poſſunt Clerici) poteſtati ſeculari, cui gladius commiſſus, cenſuſque in ſubjectionis ſignum debitus dicitur, ſubjecta ſit,* Rom XIII. v. 1. uſque ad verſ. 7. Tit. III. v. 1. *Quin imo idem* Apoſtolus, 2. Corinth. I. v. ult. *ut caveret ne vel ſuſpicio arrogandæ alicujus poteſtatis ex eo orietur, quod dixerat ſe peperciſſe Corinthiis; ſtatim conteſtatur, quod dictum id nolit, ut ipſis imperaturus, ſed ut ipſorum συνεργὸς adjutor, & adminiſter.* Petri *quoque Apoſtoli doctrina nihil clarius eſt, docentis,* 1. *quod omnis anima humanæ poteſtati,* ἀνθρωπίνῃ κτίσει, *ſubdita eſſe debeat, ſive Regi, ſive officialibus ejus* 1. Petr. II. v. 13. & 14. 2. *Quod hæc ſit Dei voluntas* ibid. verſ. 15. 3. *Quod Regis (non Pontificis) ſit ſumma poteſtas.* d. v. 13.

¶ Non negamus humanæ poteſtati Clericos ſubjectos eſſe, immo fatemur quoad temporalia: ſed nihilominus aſſerimus exiſtere Principatum ſacrum, ſeu Hierarchiam, quæ non ita dicitur præciſe, quod inſtituta ſit a Deo; omnis enim poteſtas, etiam civilis & politica eſt a Deo, *Rom.* 13.; ſed quia eſt in ordine ſupernaturali, & gratiæ, ideo tota verſatur in functionibus ſacris, & cujus ſcopus & finis eſt ad Deum adducere, & ſubditos Dei fortes reddere. Non contrariæ invicem ſunt iſtæ poteſtates; a Deo enim ordinatæ ſunt, ut mutuo ſe juvare debeant, & poteſtas Eccleſiaſtica auxilium politicę aliquando implorare cogitur adverſus ſubditos impios, & contumaces, qui ejus imperium contemnunt; ſcriptum quippe eſt, Iſ. 60. v. 10. *Reges eorum miniſtrabunt tibi*; & v. 12. *gens enim & regnum, quod non ſervierit tibi, peribit.* Et viciſſim poteſtas politica indiget Eccleſiaſtica, ut cives non ad oculum ſerviant Principi, ſed ex animo, & ſicuti Domino.

Nec refutari meretur quod in c. 6. X. d. Major. *excipitur.* Ita & ſervis ſubjectos fore ſacerdotes, cum & ſervi ſint ἀνθρωπίνῃ κτίσεις. *Nam additur ſtatim (quod Papa omittit)* ſive κτίσις illa Rex ſit, ſive alii magiſtratus. *Voce ergo illa intelligitur creatio in regem, vel alium magiſtratum, non in ſervum: & ita quoque in ipſo jure canonico id explicatur in iis, quæ ſubjiciuntur,* c. 28. cauſ. IX. q. 1. *Nec reliqua, quæ* d. c. 6. *dicuntur, relatu, aut refutatu digna ſunt. Sed & expreſſe idem* Petrus *omne imperium in gregem clericis prohibet in* 1. Pet. V[illegible] v. 2. & 3. *Apoſtolos denique, ac Servatorem ipſum, ſine ulla contradictione ſe ſubmiſiſſe ſeculari poteſtati ſatis conſtat. Id ſane ipſi Canones teſtantur in* c. ſi tributum 27. & c. 28. cauſ. IX. qu. 1., *ubi poſtquam aſſertum fuerat, magnum ſubjectionis documentum eſſe ſolutionem cenſus, additur:* Si cenſum Dei filius ſolvit, quis tu tantus es, qui non putes eſſe ſolvendum? *Poſt eam rationem quid opus eſt allegationibus aliis?* ¶ Tributum quidem perſolvit Chriſtus, nec ademit, aut improbavit Poteſtatem ſecularem, immo potius ex ſnimet ipſius exemplo docuit eidem præſtandam eſſe obedientiam, liberumque illi reliquit ea ſtatuere, quæ viderentur aptiora ad publicam tranquillitatem dummodo ea non pugnarent contra leges fidei & morum, quas ipſe ſanxit. Sed quid per hoc? Num ex eo ſequitur, quod ipſe non conſtituerit aliam poteſtatem in ordine ſupernaturali, & gratiæ, cujus finis & ſcopus eſt ad Deum adducere, & ſubditos Dei fortes reddere?

Jure gentium *quoque Clericorum illa ἀναρχία prodigii inſtar, & inauditum inter gentes eſt, aliquod hominum genus eſſe, quod civili imperio jure non ſubjiciatur, nedum quod in ſummas terrarum poteſtates arrogare ſibi poteſtatem auſum fuerit; quodque pervagari orbem terrarum poſſit, nec tamen ullius loci magiſtratum agnoſcere teneatur. Gentilium utique ſacerdotes ſub poteſtate ſeculari fuiſſe, nunquam dubitatum eſt. De Ægyptiis (quos primos ſacerdotum, & ſacrificiorum Auctores* Herodotus, lib. 2. c. 2. *laudat) eorumque ſacerdotibus refert* Diodorus, *quod cives ſuos diſtinxerint in ſacerdotes, milites, & operarios,* Bodin. lib. 3. d. Republ. cap. 8. *De* Hebræis *jam conſtat ex* §. 17., Macedones, *& variarum gentium Principes, qui Alexandrum Magnum comitabantur, dementem eum factum putarunt, ob honorem, quem ſummo Judæorum Pontifici Jaddoni exhibuit, & ſummopere id improbarunt; ipſeque Rex teſtatus eſt, non Pontifici id factum, ſed Deo, qui ſibi apparuiſſet ſub veſtis illius imagine,* Joſeph. antiq. II. cap. 8. *Quicquid autem ſit de fide hujus narrationis, at gentium tamen uſus, & quam prodigioſum, incognitumque ipſis fuerit Pontificem honorari a Regibus, nedum poteſtatem in eos habere, ſatis inde oſtenditur. De* Græcis *patet, quod ſingulæ fere eorum civitates, ac populi, varia ſibi ipſis ſacra conſtituerint, iiſque ex civibus ſuis aliquem ſacrificum præfecerint, de quibus vid.*

Jon-

Jonston. de fest. Græc. *Quapropter & Romani sacra græca per Græcos cives, sua autem, & civium suorum per Romanos fieri curarunt*, Cic. orat. pro Corn. Balb. *Ita legibus XII.* tabb. *quæ a Græcis petitæ sunt, sacerdotum officia, sacrorum jura, feriæ, & similia definita fuere*. Cic. 2. de legib. Fragm. leg. 12. rabb. lib. 1. *De ipsis* Romanis *res nota est. Livius Pontificem maximum primo a Numa Pompilio Rege, & quidem ideo constitutum, ait, ne Reges ipsi sacrorum ministerio a bellis impedirentur*. Liv. lib. 1. hist. c. 20. *Et lis, quæ inter Pontificem maximum, & Flaminem Quirinalem intercessit de causa religionis, primum in Senatu coram Tiberio acta, & ultro Pontificum sententia arcessita fuit*. Tacit. lib. 3. Annal. Adde Fenestell. & Pompon. Læt. de sacerdot. Rom. *Et de* aliis *gentibus* Cæs. lib. 6. de bell. Gall. Berthault. in Floro Gall. Lib. 1. cap. 4. Germanos *nulla sacrificia habuisse, refert* Cæsar d. lib. 6. *Sacerdotes tamen fuisse memorat* Tacit. de morib. German. *sed qui inter proceres Franciæ habiti, & pars Senatus, ministrique silentii injungendi in curiis fuere:* Tacit. dict. loc. cap. 2. Trithem. in annal. passim. *Denique summa, quæ inter gentes unquam fuisse legitur, sacerdotum dignitas ea fuit, quod secundum a Rege locum aliquando obtinuerint: uti de Tyrio sacerdote Herculis proditum est; nullibi autem, quod a summa potestate civili exempti fuerint. Quod non minus.*

Juri civili *contrarium est, quo sacerdotes, & sacra sunt pars juris publici. quod ad statum reipubl. pertinet*, §. ult. inst. de just. & jur. l. 1. §. 2. ff. eod. *Sed & innumerabiles in eodem jure leges ab Impp. latæ sunt de ipsa religione, ejusque doctrina, & cultu, de Ecclesiis, Episcopis, Clericis, Hæreticis &c., quæ continentur in* 13. *prioribus titulis libri I. Codicis, & Novellis quam plurimis. Ita Impp. ecclesiis quandoque capitationes, angarias, parangariasque imposuerunt; quandoque immunitatem concesserunt*; Conf. l. 5. l. 7. l. 8. l. 11. C. SS. Eccles. l. 2. §. 3. l. 3. l. 6. C. de Episc. & Cler. l. 2. C. de præp. sacr. cub. l. 3. C. de Silentiar. Auth. Item nulla C. de Episc. & Cler. quæ Friderici est &c. *legis formam, ac modum præscripsere Episcoporum: ac Clericorum testamentis, contractibus, bonis, officiis, delictis, pœnis, & omnibus eorum juribus*, l. 13. l. 14. l. 15. & multis seqq. C. de SS. Eccles. l. 7. l. 8. l. 9. & plurim. seq. C. de Episc. & Cleric. & per Auth. ibi subjectas. *Quinimo expresse omnes Episcopos, Clericos, & Monachos urbis regiæ judicio præfecti Prætorio subjecere* in l. 33. §. 1. C. de Episc. & Cleric *ita ut privilegii loco id a Clericis habitum fuerit, ne traherentur ad inferiora tribunalia. Accedit, quod de legibus* 12. *tabb., quibus omnia sacrorum jura definita*, §. *præced. diximus. Ut certissimum sit, plenissimam dispositionem de omnibus rebus, ac personis ecclesiasticis fuisse penes Imperatores*. Add. l. 17. pr. mun. & hon. l. 8. pr. de vacat. mun. ¶ Vide supra.

Jure Canonico *ipso non minus severe idem statutum est, ne Clerici ab hac potestate seculari exemti sint. Quod patet ex* c. Valentinus 13. dist. 63., *qui Canon desumtus est ex* Hist. Eccles. Theodor. lib. 4. c. 6., *nisi quod vox* necessario *male applicetur. Ita enim textus habet*: ϗ τὰς παρ' ἐκείνυ γινομένας ἐλέγχυς· ἀνθρώπυς γὰρ ὄντας ϗ προσπταίειν ἀνάγκη ὡς ἰατρεύοντος ἀσπασόμεθα θεραπείαν. *id est:* Et illius (*Episcopi eligendi*) monita; cum homines nos existentes labi quoque necesse sit, veluti curantis medicinam recipiamus: *Non vero dicitur, medicinam illam necessario suscipere Imperatorem. Ibi igitur Imperator, mortuo Mediolanensi Antistite, Episcopos evocat, alium Episcopum eligere jubet, atque ut dignum eligant vel ideo monet, quod & ipse, si ut homo peccet, ejus, seu medici, correctioni ultro se submittere velit. Uti eodem modo Imperatores passim in jure seculari dicere solent: etsi legibus soluti sint, ultro tamen se legibus vivere, & principatum quoque iis submittere. Indubium igitur est, Episcopos hos sub potestate Imperatoris fuisse, in quos ipse citandi, jubendique, & modum electionis præscribendi jus habuit. Quod & agnoverunt Episcopi, & petierunt*, ut Jmperator, quem vellet, ediceret; *qui vero ipsis illud injunxit. Denique electo, ut medico, qui ultro accersitur, non ut judici se pariturum. Summæ enim potestates etsi nemini nisi Deo immediate subjectæ sint; ultro tamen suis curiis, ac dicasteriis, legibusque a se latis, & animarum curatoribus a se constitutis, sc., vel causas suas generose committunt. Pro hac doctrina Canon quoque expressus est in* c. Sacerdotibus 41. caus. IX. q. 1. *ubi petit Pontifex*, ut Imperator ex terrena potestate ita dominetur sacerdotibus, ut propter eum, cujus servi sunt, debitam etiam reverentiam impendat. *Et in* c. si quis 45. ead. quæst. 1. *clerici palam, cum in civilibus, tum in criminalibus subjiciuntur seculari judici. In* c. si tributum 27. d. q. 1. *manifeste dicitur:*

Valentinianus c. 3. dist. 63

38 caus. XI.

13

citur : si tributum petit Imperator , non negamus ; agri ecclesiæ solvunt tributum . *Atqui illud certum signum esse subjectionis* , *docet Paulus* Rom. XIII. verf. 6. *docet Servator*, *cum ex eo quæreretur*, *an Cæsari censu esset dandus : docet denique*, *& subjectionem Clericorum acriter inculcat* cap. 28. d. qu. 1. *cujus verba sunt :* Magnum est, & spirituale documentum , quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti ; ne quis constitutionem terreni regis putet esse solvendam. Si enim censum Dei filius solvit , quis tu tantus es , qui non putas esse solvendum ; *Eadem subjectio ostenditur ex* c. 9. ead. dist. 63., *ubi ex voluntate sereniſſimi Principis ad sacerdotium accerſiti dicuntur* . *Et ex* c. principali 15. ead. distinct., *ubi dicitur*, sacram , id est, epistolam clementiſſimi Principis præcepiſſe, Presbyterum, Diaconum , & Subdiaconum fieri debere. *Idem ex* c. 16., eod. *ubi Pontifex rogat Impp. Lotharium*, *& Ludovicum*, dignentur ecclesiam Reatinam Diacono dare. *Idem ex* c. seq., *ubi Pontifex ait* : Imperatorem, & Augustam, per litteras ipsi dixiſſe, quod debeat Episcopum facere & se feciſſe . *Item in* c. 17. ead. dist. *Pontifex rogatus a Comite loci*, ut Episcopum electum ordinaret, *se excusat*, quod sine Imperatoris consensu id non auſit, ne Augustalis animus duriſſime id percipiat : *& monet* , ut licentiam ab Imperatore , (*ut prisca consuetudo dictat*) obtineat. *Sic in* c. Agathori ead. dist. *dicitur*, quod secundum antiquam consuetudinem cum Principis scientia , & juſſione debeat ordinatio Pontificis pervenire. *In* c. 24. ead. dist. *Pontifex Principem per litteras certiorem reddit* , quod vetuerit Episcopum male electum administrare, donec a sereniſſimis Dominis cognoverit , si hoc fieri ipsi juſſiſſent . *Idem probatur ex* c. 25. ead., *ubi Principis potestas circa Pontificem*, *& alios præsules in* Concilio *Toletano asseritur exemplis B. Ambrosii*, *quod jam allegavimus*, *& B. Gregorii*; *adeoque non demum ex conceſſione*, *quæ Carolo Magno facta dicitur*, *cœpit*. *Et ex* c. 30. ead., *ubi a Ludovico conceſſa Pontifici dicitur Roma*, *& pars Italiæ ; Populo Romano autem certa lege potestas ordinandi Pontificem*. *Habuit igitur Imperator potestatem in Pontificem*, *& clericatum juxta canones*, *& dum solam Pontificis electionem juxta* d. c. 39. (*quod nunc in medio relinquimus*) *transtulit* , *sequitur* , *quod omnem reliquam potestatem*, *cum in Pontificem*, *excepta electione* , *tum absolutam in reliquos clericos retinuerit*. *Licet autem a Pontifice quoque primum conceſſa dicatur Imperatoribus electio*, *& investitura Episcoporum* (*quod tamen* , *ut ex Concilio Toletano allegavimus* , *secus est*) *ea utique conceſſa iis est ut superioribus*, *adeoque superioritas iis jam competiit dato jure eligendi*.

Jure quoque, *&* Decretis Conciliorum , *Episcopos*, *& Clericos sub seculari potestate fuiſſe*, *partim ex textibus* §. præced. (*quorum pars ex Conciliis desumta*) *partim aliis patet*. *Omnium instar eſſe poterit locus ex Concilio Turonensi* , *quod sub Carolo M. anno* 813. *habitum fuit* : *ubi ita ipsi Episcopi loquuntur*: Primo omnium admonuimus generaliter cunctos, qui nostro conventui interfuere, ut obedientes sint Domino excellentiſſimo Imperatori nostro ; & fidem, quam ei promiſſam habent, inviolabiliter conservare studeant . Lehm. Chron. 2. cap. 41. circa princ. *Ubi quoque refert formulam juramenti*, *quam præstare Clerici solebant* . *Fuit igitur tota Synodus* , *omniaque ejus membra in potestate*, *& obsequio Imperatoris*, *ipsique fidelitatem juraverunt* . *In primis vero Conciliis quæstio hæc ne quidem occurrit* , *quia eo tempore Episcoporum munus intra solos docendi*, *& ritus sacros administrandi limites constitit*, *nec ullam potestatem absque juſſu Impp. sibi arrogarunt* , *aut horum jus in concilia*, *& Episcopos* , *in dubium unquam vocarunt* : *uti ex historia ecclesiastica*, *& aliis plus satis liquet*.

Atque inde etiam constat, *quod ex institutis*, *& usu veteris ecclesiæ Episcopi sub Principibus fuerint* . *Quin non Carolo demum a Pontifice id conceſſum fuiſſe* ; *sed diu ante* , *& diu post Carolum hanc potestatem Imperatoribus*, *ac Regibus Græcorum* , *& Francorum competiiſſe*, *plurimis exemplis ex* Hincmero, Greg. Turonensi, Baronio , legibus Bavaricis, *aliisque quam plurimis luculenter ostendit* Leh. d. l. 2. cap. tot. & lib. 3. cap. 24. pet tot. *Quibus inprimis addo testimonium magni illius Canonistæ juxta ac summi Pontificis Innocentii IV.*, *cujus in* c. si quis 2. n. 1 X. de Majorit. *hæc sunt verba*: Sed quæres quis exemit Clericos de jure Imperatoris, cum prius ei subeſſent. *En ipsum summum Pontificem*, *qui subjectionem Clericorum*, *non dicam*, *asserit*, *sed tanquam indubiam supponit*. *Nec respondere ibi certi aliquid potest*, *sed per tres responsiones fluctuatur*. *Addo & ea*, *quæ dicemus* infra §. 30.

Imo

Imo & Principibus quibusdam Germaniæ potestatem olim in Ecclesiasticos, & in Clericos competiisse, patet exemplo Ducis Bavariæ, qui ab Henrico Aucupe ea lege pacem accepit, ut retineret antiquo sibi competentes investituras Episcoporum sui Ducatus, Hist. eccl. p. 3. lib. 8. c. 12. *& Guntzonis Præsidis Alemannici sub Sigeberto Austrasiorum Rege, apud* Lehman. Lib. 1. C. 16.

Decretis *quoque*, *&* constitutionibus *omnium Europæ fere populorum rejecta, devotaque est pontificia hæc potestas. In imperio nostro publicatum est hujusmodi decretum anno* 1338. *quo læsæ majestatis crimen incurrisse, & feloniæ reus statuitur, juribus suis omnibus ipso jure privatur, & corpore, ac rebus proscribitur, quisquis pontificiam hanc potestatem asserere in imperio ausus fuerit. Integer decreti tenor extat* apud Lehm. Chron. lib. 7. cap. 17. Gold. Tom. un. imper. ad an. 1338. *Etsi vero* Onuph. de Com. imp. c. 12. in fin. *antiquatum non longe post fuisse dicat; id tamen fictum, falsumque esse constat. Simile decretum factum fuit in Gallia sub Philippo IV., apud eundem* Lehman. d. l. 7. cap. 10. *Aliud idem in Hispania sub Carolo V.*, Thuan. ad ann. 1321. *Simile denique etiam in Anglia sub Henrico VIII.*, Paul. Jov. Histor. lib. 35.

De usu Ecclesiæ *sub Imperatoribus quibuslibet, & horum in illam potestate, longum esset omnia referre, cum tota historia ecclesiastica id loquatur. Sub Romanis, & gentilibus Imperatoribus Episcopos Romanos privatos fuisse, nullamque potestatem habuisse, nemo, opinor, negabit. Græcos vero Imperatores quoque plenariam potestatem exercuisse in Romanum, reliquosque Episcopos, Clericos, & Ecclesiam, ostendunt leges illæ de doctrina ipsa, omnique jure ecclesiastico; & specialiter de personis, officio, potestate juribus, beneficiis, rebus &c. latæ, quæ & in codice Theodosiano, & Justinianæo, præsertim tredecim libri primi titulis integris comprebensæ, hodieque partem juris communis faciunt. Quis vero ferret Baronii frontem, qui alicubi simulat se irasci Episcopis Græcis, qui Justiniano hoc permiserint: quasi vero ea juris parte solius Justiniani, & non omnium Imperatorum Christianorum constitutiones ecclesiasticæ inde a Constantino M. usque ad Justinianum comprehensæ sint: quin quasi ulli tunc hominum in mentem venerit, Clericos exemtos esse potestate seculari; & non ipsi Clerici, & Papa Romanus, pro summis beneficiis eas leges habuerint.* ¶ His & aliis quampluribus instat Vir Clarissimus de Cocceii, ut probet supremam potestatem Principibus sæcularibus tantum concessam, ac proinde Episcopos & Clericos huic potestati subesse: at omissis, quæ dicenda forent, ex hoc concludi non potest nullam esse Hierarchiam. Dedit enim Christus Apostolis principatum spiritualem, qui consistit in sacro ordine, seu potestate divinitus ordinata, in charismatibus, & in actionibus, quæ tria reperiuntur in Ecclesia Catholica, & quæ diversam plane a sæculari potestatem constituunt.

Videamus vero, an tum temporis Papa, & Clerus Romanus plus juris sub Regibus Gothicis habuerint, & sic fas sit irasci potentiæ Justiniani. Non tantum enim hi Reges Christiani, quos valde laudat, & commendat Onuph. de Comit. Imp. c. 4. n. 4. & seqq. *Papæ, & Clero Romano, rebusque eorum, leges pro arbitrio dedere, quarum plurimæ hodieque extant apud* Cassiod. lib. var. pass., & præsertim lib. 9. ep. 15. & 16, *ubi Rex legem præscribit electioni Papæ; sed & Theodoricus rex Johannem Papam Romanum Legatum suum misit ad Justinum Imperatorem Græcum, qui Romam reversus, Ravennatem ad Regem contendit, ut de causa legationis ad eum referret; Rex vero, cum rem ex ejus voto Papa non confecisset, eum in custodiam missum enecuit*, Paul. Diac. lib. 17. *Quin non Regi tantum, sed judicibus inferioribus subjectus fuit universus Clerus Romanus, adeo ut cum potestatem suam durius in eum exercerent, flebili querela adierit Clerus Regem Athalaricum bumiliter, obtinueritque pro summo beneficio, ut clerici prius coram Papa: & si ab eo res transigi non possit, tunc in foro seculari conveniantur: uti hoc privilegium est apud* Cassiod. variar. lib. 8. epist. 24. *Taceo alia.*

De Francis quoque, seu Germanis Impp., quomodo in Pontifices Romanos judicium, potestatemque exercuerint, eos deposuerint, constituerint, in eos animadverterint, historia profana pariter, & ecclesiastica abunde testatur; sed ea prolixiora sunt, quam pro instituto. Leges Caroli M., & aliorum de omni jure ecclesiastico, quæ Capitularia dicuntur, 7. libris exhibet Leucl. de Legib. ant. *Aliorum plurimæ apud Goldastum, & alibi exstant. Ut recentiore exemplo utamur, memorat* Aventinus de Boj. ann. lib. 7. f. 437., *quod suo tempore (scil. ad Kal. Sept. 1511.) Maximilianus I., & Rex Galliæ Ludovicus XII.*

Senatum Christianum Pisam contra Julium II. Papam convocarint, pro reformatione morum universalis ecclesiæ, in capite, & membris plurimum collapsorum, ac emendatione criminum gravissimorum, interiorum, continuorum, ac incorrigibilium, universalem ecclesiam enervantium; quæ fuisse ipsa verba, refert d. l. *In quam rem quam graviter Moguntinus, & Trevirensis Archicancellarii in Consessu Electorali disserverint, vide* Sleid. lib. 1. p. 20. & seqq. Sabin. de Elect. Carol. V. ¶ Si tum de his, quam de supra allatis historiæ conferantur, constabit quot exaggerationibus usus sit de Cocceii a facti veritate alienis. Neque fidem ullam promerentur historici illi, qui in odium Romanæ Ecclesiæ quidquid affectus pravi illorum menti suggerebant, in suas narrationes intruserunt.

Summis item inter Pontificios Theologis, Jurisconsultis, ac Politicis, *improbatam esse Pontificis, & Clericorum potestatem, prolixum esset recensere. Quorumdam ecclesiæ Doctorum eam improbantium sententiæ in ipsum Corpus Canonicum relatæ, & antea allegatæ sunt.* Petrus de Ferrariis JCtus in Pract. Pap. in form. Libelli pro Act. Confess. §. Plenam, & omnimodam Jurisd. in princ. *ita ait:* In tantum excrevit appetitus jurisdictionum, quod nedum laici, sed & summi sacerdotes, & Clerici sunt tali morbo, ac vitio penitus infecti; Vides enim, quod ipse Papa, qui deberet tanquam verus Vicarius vestigia sequi Jesu Christi, possidere, & armata manu detioere nititur jurisdictionem in terris, civitatibus, & villis & locis, quæ sunt naturaliter, & a mundi creatione, & Christi ordinatione Imperii Romani. Imo ipse Papa in ipsum Imperatorem nititur superioritatem habere; quod NB. ridiculum est dicere, atque abominabile audire, *&c. Idem* Nic. Boer. Decis. 69. n. 2. & 3. *censet, ac alios allegat; & inprimis Albericum testantem, a magnis viris se audivisse, cum Pontifici donata secularis diceretur potestas, vocem de cœlo auditam:* Hodie seminatum est in ecclesia Dei venenum aspidum. *Non jam de gesti fide, sed de sententia eorum loquor, qui hoc vel retulerunt, vel finxerunt. Horrendæ sane sunt querelæ istæ, & voces, quibus hanc arrogantiam Romanam execrati, & detestati fuit viri pii, Archiepiscopus Salisburgensis apud* Avent. de Annal. Boj. l. 7. fol. 420., *& Episcopus Tullensis apud* Fund. l. 7. f. 440., *nec non* Abbas Urspergensis Chron. in gestis Philipp. f. 235. *Plures enarrantur a* Matth. Dresf. in Millen. sexto, tit. de Martyr. & testib. verit. *Adscribo sententiam Cardinalis Mazarini, quam refert* Priol. de reb. Gall. lib. 10. in fin. *Nulli Pontifici jus in Reges, sed paternum amorem esse debere. Et Senatus Gallici, quam exhibet idem* Priol. d. tract. lib. 6. *Non posse per bipartitam fidem Regi, ac Romano Pontifici pareri.*

Paci, & bono publico humani generis *quantopere hujusmodi potestas, & exemptio Clericorum contrarietur, usus abunde docuit, & omnium adhuc luculentissime ob oculos poni possit. Sed mitto ea, & verba saltem prædicti Ferrariensis,* d. l. p. m. 244, *subjicio:* Bene, & sancte faceret Papa, si totam corporalem jurisdictionem in manibus Imperatoris remitteret, nec aliter unquam Respubl., & maxime Italia quiescet: nec ulterius de Papatu tale schisma, quale fuit, & est, ullo tempore amplius accideret: & ex hoc status universus Clericorum magis redderetur Deo, ac populo devotus: & ipse Papa cum Cardinalibus viveret quietius, ac Deo devotius, & populo acceptius, & gratius. ¶ Quoad dominia Pontificis temporalia, ut alia mittam, S. Bernardus non improbat ea in illo: talem enim administrationem esse statui ejus accidentariam ait, non a Christo, sed ab aliis concessam, non ut potestatem spiritualem impediat, aut distendat, sed ut illi inserviat. *Esto*, inquit, *ut alia quacumque ratione hæc* (temporalia) *tibi vindices; sed non Apostolico jure. Nec enim tibi ille dare, quod non habuit, potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super omnes Ecclesias.* Cæterum non audiendæ sunt quorundam oblocutiones, qui nævos in communi Christianorum parente deprehendere arbitrantur, ne maledictionem Chanaam in nos provocemus.

Sanæ *denique* rationi *contrariatur, ut Clericatus eximatur seculari potestati, eamque ipse induat: cum vicaria potestas nec major esse possit, nec alia, quam principalis, & committens. Servator ipse, cujus vicario nomine officium suum Clericatus gerit, subjectus magistratui civili fuit, & nunquam sibi sumsit summum jus in Reges: An ergo plus potestatis esse potest in vicaria, quam in principali? Imo semper sedulo prospexit Servator, ne officium suum secularibus misceretur: nec ultra docendi, hortandique fines, ad vim, & cogendi, seu privandi quenquam, nedum Prin-* cipes

cipes juribus secularibus, potestatem excederet. Cum adultera adduceretur, judicare noluit, sed hortando ne amplius peccaret, dimisit. Quoties discipuli potestatem aliquam petierunt, eos acriter increpando repulit; & a regno suo sollicite semper omne imperium, ac violentiam omnem segregavit. Ita enim Apostolis dixit: Reges terræ imperant; vos autem non sic. *En omnem potestatem regiam, quæ in jubendo, & vi coercendo consistit, ab officio Apostolorum penitus remotam, eique imperium [cujus præcipua pars est, alii jus, & imperium suum auferre posse] directo oppositum, & ab eo probibitum. Unde & Pilato Servator hoc ipso probat: Regnum suum non esse mundanum, quod illud famulorum vi, ac manu non defendatur. Quæ eadem ratio est, cur Petrum gladio in hostes Christum capientes usum, tam graviter reprehenderit. Duo igitur ista, imperium, & Apostolorum officium, directo invicem opposita sunt: & ita ab horum officio penitus rejecta vis, imperium, coactio. Quod si ergo officio Christi Vicarius ejus succedit, non potest eo imperium, vel coercitio, nedum facultas auferendi imperii contineri, quæ ipse Servator a suo officio toties expresse removit, atque probibuit. Cum enim Vicarius gerat vices ipsius committentis,* l. 16. ff. de Jurisdict., *concipi nequit, qui in Vicario officio plus potestatis esse possit, quam in ipsius mandantis; cum nemo plus juris concedat, quam ipse habet: Nedum qui potestas vicaria toto suo genere alia, & diversa esse possit a potestate committente, directeque ei opposita; cum delegantis, & delegati eadem sit potestas: Et denique qui Vicarii Christi officium illud videri possit, quod Christus expresse probibuit, & a suo officio semovit. Eandem oppositionem Petrus quoque luculenter exhibet* 1. Petr. V, 2. *his verbis:* Pascite gregem Dei, & inspectionem non cum necessitate, sed cum libertate exercete, non lucri, sed affectus causa. Non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis. *Iterum ergo hic ab officio pascendi gregis dominatio, & imperium expresse removetur; & hoc in necessitate parendi, seu coactione, illud in voluntatis affectu constituitur: id quod vetustiores, & meliores Canones ipsi quoque inculcarunt.* c. 1. & poss. dist. 45. ¶ Christus S. Petrum constituit Principem Apostolorum, & Caput totius Ecclesiæ, quæ potestas, ut supradictum fuit, distincta est a temporali in Romano Pontifice legitimo ipsius Petri successore, & vero Christi vicario. Temporalis quippe potestas accidentaria est ejusdem statui; at non sic spiritualis, quæ nomine clavium a Christo collata fuit Petro. Matth. 16. v. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & tibi dabo claves regni cælorum.* Christus post resurrectionem promissum claves Petro tradendi implevit. Joan. c. 21. & ultimo v. 15. ubi cum singularem erga se amorem a Petro exegisset, tum curam charissimæ suæ sponsæ, Ecclesiæ scilicet, actu & de facto ipsi credidit; *pasce*, inquit, *agnos meos*; & iterum, *pasce oves meas*, hoc est, interprete S. Epiphanio adversus Aerium hæresi 75, pasce matres & filios, Pastores & plebem.

Hæc cum certa adeo, immotaque sint, ut integra fronte negari nequeant, quis credat Pontificem in re tanta ipsi Imperatori asserenda usum fuisse rationibus adeo vanis, ac levibus in c. 6. X. de Major. & obed. *ut vix inanius quicquam fingi possit? Uti cum* I. *ex eo, quod Deus fecerit duo luminaria magna, solem, ac lunam, infert, Papam Rege esse superiorem. Vel* II. *id probat ex eo, quod Deus Jeremiæ, [non vero sacerdotibus in Anathot, ut in* d. c. 6. *perperam refertur] dixit:* Ecce, constitui te super gentes, & regna, ut evellas, & dissipes, ædifices, & plantes &c.: *cum certum sit, hunc Prophetam inopem, & cum sacerdotibus sub imperio Regis fuisse, nunquam vero potestatem in regna habuisse, vel exercuisse. Loquitur vero luculenter de vi prophetica, qua Jeremias tales dispositiones &c. prædixit, non fecit. Item* III. *ex verbis sacris:* Diis non detrahes, & Principi populi tui non maledices. *Deos enim sacerdotes esse, ait, & nominari ante Principes, eoque, ait, superiores esse.*

Tale est IV. *quod allegat*, spiritualia potiora esse secularibus: *Ita vero quilibet Ludimagister, cujus est præcepta pietatis inculcare, omnibus Regibus major, & superior esset. Non vero hic quæritur, quæ potestas potior sit, sed cui illa competat; Regi, an ministro? Equidem in ipsa spiritualia nullius hominum potestas est; atque adeo frustra quæritur, quæ potior. In eorum administratione vero Regis summa est potestas, Papæ ministerium. Simile est* V. *quod in* c. 8. X. eod. *ex visione 4. animalium apud Ezechielem* c. 1. *infert: Pontificem in 4. Patriarchas jurisdictionem habere.* ¶ Ut alia omittantur, ad-

notabimus solum locum Pauli Apost. ad Hebr. c. 5. v. 1. *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.* Et Epist. 2. ad Corinthios c. 5. 20. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

Nec solidius VI. potestatem hanc inde probat, quod Servator Petro dixit: Pasce oves meas. *Nam cum esse suas oves asserat, in eas jus, & potestatem non habet pastor, sed dominus: & in rem alterius nemini quicquam juris, potestatisque, nedum summum jus competit. Subditi itaque Regis quidem sunt, sed oves non sunt pastoris. Sed & aliud longe est pascere gregem, aliud imperare, & cogere: pascere oves, nihil aliud est, quam pabula, seu alimenta ovibus præbere; id etiam superiori inferior, minor majori, extraneus extraneo potest, etsi nihil juris, nullamque potestatem, nedum summam, in eum habeat; at imperare non nisi superior suis. Mancipium quoque doctum, & pium Regi barbaro hæc animæ pabula dare, at non imperio in eum uti potest. Pascendi ergo vox nihil cum imperio commune habet, nedum summum significat. Quod & Petrus ipse egregie, & jam traditis convenientissime docet prædicto 1. Petr.* V, 2. Pascite gregem Dei, non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis: *quibus a pascendi munere omne imperium penitus removetur.* ¶ Et ex illis Christi verbis aperte convincitur potestatem suimet ipsius vicariam Christum tradidisse Petro: non debebat quippe Christus manere semper visibiliter inter nos; atque ea potestas fuit spiritualis ligandi & solvendi; potestas clavium regni cælorum, *cum Regnum Christi non esset de hoc mundo*; eaque in Petri successores Romanos Pontifices transmissa fuit.

Allegat quoque VII. locum ex Matth. 16. *ubi præcedit confessio Petri*; Tu es Christus, filius Dei; cui respondet Christus: Tu es Petrus, & super hac Petra fundabo Ecclesiam meam. *Quæritur, an fundare eam voluerit super Petro, aut super prædicta ejus confessione? Volunt, super Petro. Horrendum dictu, Ecclesiæ Dei fundamentum esse Petrum, esse hominem, esse peccatorem: cum constet fundamentum, & lapidem angularem hujus Ecclesiæ unice esse Christum, Filium Dei; adeoque hanc Petri confessionem, non Petrum: sed & quam vana sit ista successio Petri, dudum ab aliis demonstratum est: & omnino Apostolo tribuere certi loci Episcopatum, cui successerint alii, pugnat cum ejus officio, & Christi mandato*: Ite &c. *Nec dici potest, cur Romani potius, quam alii, vel cur Petro potius, quam Paulo successerint; sed hæc aliis.* ¶ Ecclesia principaliter fundatur in Christo, & ministerialiter in Petro. *Tu es Christus Filius Dei*: respondet Christus: *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*: idest *super, me ipsum filium Dei*, quæ erat confessio Petri, *ædificabo Ecclesiam meam. Super me ædificabo te, non me super te.* Ita Divus Augustinus. Quis autem ita interpretatus est laudata Christi verba, ut assereret Christum super Petrum esse fundatum? immo omnium Catholicorum vox est, Petrum fundari in Christo, & ab ipso robur & firmitatem accipere. De Romano Pontifice S. Petri successore, totius Ecclesiæ Capite, videatur Concilium Florentinum anno 1439, atque SS. Patres. Præterea ex constanti traditione certum est, ac indubitatum S. Petrum rexisse Romanam Ecclesiam usque ad mortem, adeoque illi non aliis Apostolis successisse Romanos Pontifices; Euseb. in Chron. S. Hieronymus, S. Isidorus &c.; quicquid dicant Lutherani, & Calvinistæ, ut hanc veritatem evertant, ridiculum & absurdum est.

Idem infert ex verbis sequentibus: Quicquid ligaveris in terra, erit ligatum in cœlo; *& per hanc ligationem, vel obligationem, intelligi vult summum Imperium etiam in Reges terræ. Cum vero Servator idem quoque omnibus, quos misit, dixerit*: Quicquid ligaveris &c. *sequeretur, cuivis Diacono ut ligandi, ita Regibus imperandi potestatem competere. Verum ligatio illa nihil Imperii infert, nedum Imperii auferendi potestatem: sed Ligatio est obligatio ex delicto, seu peccato; quod uti solvi dicitur quando remittitur, ita ligari quando non remittitur, sed retinetur. Utrumque fit per declarationem sacerdotis. Atque hæc vel inde patent, quia quod apud* Matt. 16. v. 19. & cap. 18. v. 18. *dicitur ligare, idem apud* Joh. c. 20. v. 23. *dicitur peccata retinere: quod fit, ex tenore disciplinæ Ecclesiasticæ, judicando eum pro Ethnico, & Publicano, adeoque exsorte cœtus divini; non autem juribus suis secularibus, quin territoriis, & imperiis eum exuendo. Nec aliter id explicat* Covarruvias in c. alma mater. De sent. excom. in 6. part. 1. num. 8. *sed & ita declaratur*

Mat-

Matthæi 18. v. 15. & seq., *ubi exposito*, qui frater delinquens corrigi debeat, ut si nolit, haberi ut Ethnicus, & Publicanus, *additur effectus hujus rei:* Quod qui ita ligatus sit in terra, ligatus quoque esse debeat in Cœlo. *Idque ostendit exemplum Ambrosii, qui Theodosium, cum 7000. homines innocentes occidisset, tantum templi aditu abstinuit, & ad pœnitentiam serio hortatus: non autem Imperio eum deturbare conatus est*, Theodoret. in hist. Ecclesf. trip. lib. 9. cap. 30. Euseb. chron. lib. 11. c. 18.; *cum tamen Imperatori subjectum fuisse, ex ipso jure Canonico supra ostendimus. Neque vero ex hac ligatione executio Clericis in terra conceditur, sed Cœlo in allegato loco reservatur. Nulla igitur ex pascendi, & ligandi officio, potestas cogendi, & secularia jura adimendi, ostendi potest.* ¶ At jam dictum est potestatem Ecclesiasticam esse in ordine supernaturali & gratiæ, non vero in rebus politicis; & in Romano Pontifice accidentariam esse potestatem sæcularem.

Contrarium quoque videtur, quod est in c. 22. & 23. dist. 63. *Ubi Carolo, & Ottoni primum concessa videtur potestas eligendi Pontificis. Et* Baronius ad ann. 752. *urget Impp. hosce non jure proprio dedisse Episcopos, sed ex concessione sedis Apostolicæ; & erubescere debere mentientes politicos novatores, cum Ecclesias subjiciunt Regibus. Verum textum illum* in d. c. *spurium, & corruptum esse, Viros doctos dudum ostendisse constat. Et si vero integer esset; Resp. I. In os sibi ipsi contradicit* Baronius, *& contrarium ipse profitetur* ad an. 559. Sæpe, *ait*, a Regibus præsumtum est jus præficiendi Ecclesiis Episcopos hoc seculo (*loquitur de anno* 559.) tum in Occidente, tum Oriente: *quam impudentiam hominis notat* Lehm. Chron. lib. 2. c. 41. *Et* II. *plurimis exemplis ostendit, diu ante Principes hoc jus exercuisse*, d. c. 41. & lib. 3. c. 24, *ut* sup. §. 23. *allegavimus*. *Opponimus Baronio* c. 25. dist. 63., *ubi ipsum Concilium Toletanum hanc Principum potestatem ex eo deducit, & probat, quod a temporibus B. Ambrosii, & B. Gregorii jam obtinuerit, ut itidem* supra §. 22. *diximus*. IV. *Opponimus Baronio ipsum Innocentium IV. Papam, qui in* c. 2. I. X. de Major. *tanquam indubium supponit, Clericos olim Imperatori subjectos fuisse, & dubitat quis eos exemerit: cujus verba apposuimus* supr. §. 21. V. *Posito, quod Principes jus ordinandi Clericos a sede Romana acceperint, pessime tamen inde Baronius infert, Clericos non esse subjectos Principum potestati. Nam & tempore Gentilium Imperatorum, Christiani sub Imperio Romano viventes, sibi ipsis antistites suos eligebant, nec tamen ideo desinebant esse in potestate Imperatorum Romanorum: jus enim eligendi antistites, si alii id competat, non tollit summam potestatem, a qua longe plura abesse possunt, ut* tit. 1. *ostendimus*. VI. *Eodem modo, si a Clericis concessa est illa potestas Imperatori, ei ut superiori concessa fuit, ut diximus* d. §. 21. *uti Regi potestas quoque conceditur a civibus Regem eligentibus, qui tamen sub ejus potestate sunt*. VII: *Nec* d. c. 2. *Imperatori, sed Carolo M. tunc tantum Patricio, jus ordinandi Episcopos datum dicitur; id enim jus Patriciis alias non competebat. Scilicet per gradus ad Imperii fastigium enixus est Carolus M. & primum ei Patriciatus potestas, deinde ordinatio Pontificis, ac investitura Episcoporum datæ sunt*, d. c. 22.; *demum Imperator factus omnia hæc suo jure in Italia perinde, ac in Francia potuit, & a Pontifice, atque Episcopis, veluti a subditis, Princeps adoratus fuit: uti rei ita gestæ fidem demonstrat* Lehm. d. l. c. 40. in fin. *Idque inde quoque evidens est, quod Patriciatus dignitas, adeoque & quæ ei tributa fuit electio Episcoporum, personaæ officium fuerit, non perpetuum, & ad hæredes transitorium. Cum vero filius Caroli M. plenissime jus investiendi Episcopos jure successionis habuerit*, per c. 30. Dist. 63., *certum est, eum id non habuisse ex concessione Patris, tanquam Patricio facta, (quia illi dignitas morte patris extincta fuit;) sed jure proprio Imperii, in quod successit. Successores igitur Caroli M. demum jus eligendi Pontificem Clericis Romanis, cum parte aliqua Italiæ, concesserunt, uti ipsi Canones tradunt* in d. c. 30. VIII. *Et quidem concesserunt solum jus eligendi Pontificis, eoque ipso omnes investituras reliquorum Episcoporum; & superioritatem nunquam concessam, quinimmo expresse reservatam*, (Vid. Lehm. chron. lib. 3. c. 24.) *indubie retinuerunt*. IX. *Sed & ipsum hoc jus, quod Carolingi primum dederunt Clero, postea restitutum est Ottoni in* c. 23. dist. 63. *Denique* X. *falsum est, Carolo Patricio datum esse jus investiendi Episcopos a solo Pontifice, cum a toto Synodo, quin a toto populo Romano id datum, dicatur in* d. c. 22. & c. 23.

Objiciunt etiam quod tempore Pipini, & Caroli, negotia quædam belli, & pacis Pontifex

tifex administraverit: imo quod Pipinum quoque Regem fecerit; quod & dicitur c. 3. Cauſ. 15. q. 6. *Sed* I. *ultimum hoc inprimis falſum, & impudens eſſe, ex hiſtoria ejus temporis conſtat: quæ docet, Francorum Proceres unanimi conſenſu Pipinum Regem ob ſocordiam Merovingorum optaſſe, ſed obſtitiſſe religionem juramenti, qua Regi ſuo obſtricti, & cujus æque, ac Regiæ auctoritatis Franci tenaciſſimi cultores fuerint. Hoc caput ergo de abſolutione a jurejurando, quod juris ſpiritualis habebatur, duntaxat delatum ad Pontificem, iſque de eo conſultus fuit; qui ut erat Pipino devinctiſſimus, ita facile non modo in abſolutionem conſenſit, ſed & hortatus eſt Francos, ut eum Regem eligerent. Atque ita totam rem geſtam narrant* Petr. Berthault. in flor. Francic. lib. 2. c. 1., & Jean. Serres Hiſt. ſous l'ann. 641. tit. Avances, ou appareil du regne de Pipin ſur la fin des Rois de la premiere race. *Item* Viterbienſis, & Ado ad an. 750. *Nimis ergo vanum, & frivolum eſt, quod Pipinum a Papa Regem factum jactatur, cum ſatis conſtet, ipſos Francorum Proceres Reges ſuos elegiſſe.* II. *Pontifex antiquo inſtituto eſt pars Senatus Romani,* Liv. lib. 1. c. 29., *& præcipuum membrum urbis Romæ. Et* III. *inprimis in ſummis ejus temporis neceſſitatibus, extremaque Italiæ vaſtitate, ac ruina, præcipua ejus erat auctoritas; ut nihil mirum ſit, maximi momenti negotia ad eum quoque delata, eumque conſilio, & facto, prout potuit, patriæ ſuccurriſſe.*

Denique referunt, ſaltem jure humano, & plurium ſeculorum conſuetudine, boni publici cauſa Pontifici poteſtatem maximam, & ſaltim per indirectum etiam deponendi Reges competere. Huic temerariæ aſſertioni opponimus: I. *Falſum eſſe, humano jure circa Imperatorum, & Principum jura aliquam ipſi poteſtatem competere, ut hactenus oſtenſum.* II. *Jus humanum dici non poſſe, quod omnibus illis juribus, aliiſque fundamentis contrariatur, quæ modo expoſuimus.* III. *Quod de conſuetudine dicitur, ei reſpondetur ex ipſis canonibus in* cap. Maſſana 56. X. de elect. Non id conſuetudinem eſſe, ſed corruptelam; *nec conſuetudinem eſſe, cui ſemper contradixere Reges, & Imperatores.* IV. *Ita ei, quod per indirectum ſaltim competat jus deponendi Reges, reſpondetur ex* c. 84. d. Reg. jur. in 6. Cum una via quid prohibetur, non debet id alia via admitti; *Et de verbis, non de rebus ita jus ſtatueretur. Sed & hactenus oſtendimus, nihil magis cum Pontificis officio pugnare, quam jus imperii alicui auferendi, in quod nullam poteſtatem habet.* V. *Quod Canonibus in* diſt. 63. & diſt. 96. &c. *Clerici ſibi ipſis tribuunt exemtionem, & poteſtatem in Principes, id nullius in propria cauſa momenti eſſe, nec in Principum præjudicium valere poteſt. Contra Clericos quidem Canones probant; ſed non pro ipſis, & in propria cauſa.* VI. *Omnis illa poteſtas per excommunicationes, earumque incredibilem abuſum, (ut alias artes, & graviora taceam) uſurpata eſt; quæ quam parum bono publico conveniat, vidimus ſupra. Denique* VII. *quam erronea, injuſta, ac impia ſit hæc uſurpata exemtio, multis ſolide demonſtrat* Conring. de fin. Imp. cap. 10. & cap. 19. 20. 21. 22. 23.

Fabula illa de donatione Conſtantini M. notior, & vanior eſt, quam ut referri debeat. Invehitur integro in eam libro Laurentius Valla; *eamque ridet, & nervoſe vanitatem ejus demonſtrat* Alciat. lib. 7. Parerg. cap. 19. *Quod momordit* Covarruviam, *qui ubique propriam cauſam agit; locus autem ejus occurrit* Variat. Reſol. lib. 4. tom. 2. cap. 16. n. 8. p. 337.

Certum igitur, immotumque eſt, ſub poteſtate civili, in omnibus territorii partibus, atque contentis fundata, etiam Clericos contineri. Unde omnino ſequitur, ſi duo ſint Principes, vel Domini, ejuſdem territorii communis, & unus eorum Auguſtanæ Confeſſioni addictus, ſub ejus juriſdictione eſſe omnes illius territorii Clericos: quia fundatam habet poteſtatem pro ſua parte in omnes, nec Clerici ullo jure inde ſunt exemti. ¶ Quanto in Romanam Eccleſiam odio hæc omnia exarata ſint, facile patet; & modeſtius loqui ſapientem virum decebat, veritati potius, quam erroribus ſuis conſulentem. Omnia ſigillatim examinare nobis non propoſuimus ideo monemus in authoribus fide dignis veritatem quærendam, non in iis, qui aliquo pravo affectu ducti veritatem obnubilare haud veriti ſunt.

AD §. VI.

FACULTAS *ergo moralis civitatem gubernandi*) „ Per facultatem moralem Auctor intelligit facultatem legitimam, jure gentium approbatam, unde excludit facultatem tyrannicam.

Quæ

Quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet) „ Quæritur enim de potestate, quæ „ in civitate summa est.

Tribus rebus describitur) „ Imperfecta est „ hæc partitio, quia non continetur jus bel- „ lorum, utpote quod nulla ratione sub ju- „ diciis comprehendi potest.

Additio.

„ Thucydides hic non partes imperii de- „ scribit, sed naturam imperii, & quænam „ sit ejus nota characteristica, explicat: „ nimirum suis legibus, judiciis, & magi- „ stratibus, vel ut uno verbo dicam, suo „ jure uti; de qua quæstione Auctor agit „ §. *seq.*

Quæ vere civitas sit) „ Quænam sit vera „ civitas, vide §. *seq.* & *prol.* §. 21. *L.* 1. „ *c.* 1. §. 14. *n.* 1. *L.* 2. *c.* 9. §. 3. *n.* 1. „ & §. 8. *n.* 2. cœtus nimirum juris tuen- „ di causa constitutus.

Suis utentem legibus) „ Hac nota non fa- „ cultas gubernandi, sed jus summæ pote- „ statis designatur: in eo enim consistit „ summa potestas, suum bonum publicum „ suis legibus *immediate* tueri. B. Parens „ *Auton. J. G. c.* 8. §. 17. & *c.* 9. *per tot.* „ *Item c.* 13. 14. & 19.

Judiciis) „ Vix enim est ut suis legibus „ uti videantur, nisi & suo magistratu, ac „ judiciis utantur, quia leges a magistratibus „ statuuntur: *d. Auton. c.* 15. §. 4. ubi B. „ Parens late hoc argumentum persequitur.

Magistratibus) „ Recte Grotius *in not.b.* mo- „ net, verti id posse *vectigalibus*, tum quia „ vox græca dubiæ significationis est, tum quia „ judicia jam supponunt magistratum. Equi- „ dem aliquando civitatibus, quæ mediate „ suo jure, suisque magistratibus utuntur, „ hæc facultas proprio ærario utendi conce- „ ditur, *d. Auton. c.* 15. §. 5.; sed tunc su- „ perior censum aliquem exigere potest. *ibid.*

Aristoteles tres facit partes in administran. da republica] „ Imperium, quod continet „ potestatem suo jure, suisque legibus vi- „ vendi, juxta *Aristotelem* consistit in con- „ sultatione de rebus communibus, in cu- „ ra legendorum magistratuum, & in judi- „ ciis: juxta *Dionysium Halicarnassensem*, „ in jure magistratuum creandorum, in ju- „ re decernendi de bello, & pace &c. *Au-* „ *ctor* distinguit inter ea, quæ summa po- „ testas ipsa facit, & quæ per alios: *illa* „ versari, ait, vel circa universalia, con- „ dere sc. leges, vel circa particularia; ea- „ que vel directe publica, ut fœdera face- „ re, bellum gerere, vectigalia imponere: „ vel privata, quo refert judicia. *Hæc* ex- „ pediri, ait, aut per magistratus, aut per „ alios curatores, legatos &c. Quæ singula „ examinabimus in mox notandis.

„ *B. Parens* tres partes necessarias consti- „ tuit imperii: aliam enim esse potestatem „ *legislatoriam*, aliam *judiciariam*, aliam „ *deliberatoriam*, *Vide supra Prop. II.*

„ Nos dicimus, duas saltem esse partes ci- „ vilis *potestatis*, omnemque facultatem gu- „ bernandi civitatem absolvi 1. defensione „ jurium civitatis, 2. jure agendi omnia, „ quæ ad salutem civitatis pertinent. Ex „ hoc duplici fonte enim omnia jura imperii „ sequuntur, uti id late demonstravi *in* „ *Diss. proœm. XII.* §. 631.

De rebus communibus) „ Rectius de re- „ bus, quæ ad statum publicum pertinent.

Curam legendorum Magistratuum] „ Sc. „ inferiorum: summa enim potestas omnia „ agere ipsa nequit; adeoque per alios quæ- „ dam administrare debet.

Et judicia) „ Sc. privata; nam publica „ comprehendit sub rebus communibus.

Ad primam autem partem) „ Quæ versa- „ tur in publicis consiliis.

Refert deliberationem de bello, pace, fœ- deribus] „ Hæc omnia enim ad statum „ publicum pertinent.

De legibus) „ Sc. de iis ferendis, vel „ abrogandis.

Addit de morte &c.) „ Absque publico „ consilio enim nemo morte, aut exilio pu- „ niri, aut bonis privari potest.

Et repetundis) „ Aristoteles non de hoc „ crimine agit, sed de rationibus reposcen- „ dis: adeoque de residuis; utrobique ta- „ men eadem est ratio.

Judicia publica) „ Ex quibus cuique ex „ populo pœnam lege publica constitutam „ persequendi jus est, *l.* 6. *l.* 8. §. 1. *injur.*

Cum prius) „ Judicia privata sunt, qui- „ bus actor quod sibi debetur, persequitur, „ §. 10. *Inst. jur.* Apud Romanos primus Tul- „ lius publica judicia a privatis separavit. „ Ipse quidem de criminibus ad rempubli- „ cam pertinentibus cognovit; in priva- „ torum vero causis judices privatos con- „ stituit, quibus leges a se latas ut regu- „ las præscripsit, quas in judiciis, & rebus „ decidendis sequerentur.

Jus magistratuum creandorum] „ Adeoque „ jus judiciorum.

Jus decernendi de bello ac pace) „ i. e. jus

,, jus defendendi subditos contra vim ex-
,, traneorum, & jus bellum illud per pa-
,, cem finiendi.

Alibi addit quartum, judicia) ,, At hoc
,, sub jure legendi magistratum continetur;
,, ideo enim constituitur magistratus, ut jus
,, dicat.

Alibi adjicit curationem sacrorum) ,, Id
,, jam continetur sub jure legum condenda-
,, rum, de quo mox.

Et convocationem comitiorum) ,, Nam con-
,, vocantur comitia, ut de rebus belli, &
,, pacis, consultatio fiat: adeoque hoc jus
,, sub jure decernendi de bello, & pace,
,, jam comprehenditur.

At si quis recte partiri velit) ,, Imo nul-
,, la priorum partitionum adeo confusa est,
,, & minus rem expedit, quam hæc, quæ
,, ab Anctore proponitur, cujus compendium
,, modo exhibuimus.

Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit) ,, Summa potestas
,, non omnia per se regere potest, sed quæ-
,, dam per alios administrare solet.

Circa universalia versatur, condendo leges]
,, Leges enim ad omnes pertinent. Quan-
,, quam id fallat in legibus particulari-
,, bus, i. e. privilegiis.

Tam circa sacra, quam circa profana)
,, Status publicus duo continet, vel jura
,, circa sacra, vel jura circa profana, seu
,, secularia: utraque pertinent ad faculta-
,, tem gubernandi civitatem, quod solide
,, explicavit B. Parens in disputatione *de*
,, *summa potestate*; postquam enim originem
,, summæ potestatis in genere demonstravit,
,, ita pergit §. 7. *& seq.* ¶ Dictum est su-
pra, quod caute accipiendum est jus hoc Majestatis circa sacra; Christus enim Episcopos, cæterosque ministros suos constituit, *ut regerent Ecclesiam suam, quam acquisivit sanguine suo.*

Prima ergo summæ, & Dei vicariæ potestatis, quam modo ostendimus, cura ipsius cultus divini sacris moderandis, constituendisque *continetur. Id enim primum jus est, quod vult, & flagitat divinus naturæ auctor, se sc. coli: propter quod hominem ipsum condidit, eumque secularibus, & privatis juribus dotavit. Et illud ergo jus primario quoque tuendum vicariæ suæ potestati injunctum voluit, quæ proinde omnino potestas circa sacra continetur.* ¶ Sed in quo consistit hoc jus Majestatis circa sacra? In cura scilicet, ut tum sibi, tum populis suis divina lex, qua continentur singulorum officia sive erga Deum, sive erga proximum, innotescat, & accuratissime servetur; cultusque divinus promoveatur per personas ad eundem expediendum constitutas a Deo. Non vero religio & conscientia imperantium arbitrio subjicitur, ut Machiavellus & Hobbesius pronuntiare non veriti sunt; dogma profecto pestilentissimum, & procul dubio proscribendum.

Potestas ergo hæc est potestas exequendi jus Numinis, quod ad ipsius cultum spectat: non autem disponendi de illo jure, uti nec de aliis partibus juris naturæ, utpote quod jus dependet a voluntate Numinis. Hæc autem voluntas, dispositioni humanæ non subjacet. Duo ergo hic sunt, distinguenda: 1. potestas constituendi, & adornandi in republica, seu civili vita, cultum Numinis, quæ est pars potestatis publicæ, & concernit statum ecclesiæ externum: 2. ipse cultus, qui expeditur per personas rite ad id consecratas; cum enim res sacra profanetur quando miscetur usibus profanis: etiam personæ, per quas cultus sacer expeditur, segregari debent ab usibus secularibus, & sacris devoveri.

In hoc ergo jure, seu cultu nulla est potestas unius præ alio, sed nudum ministerium; atque adeo omnium hominum æqualis conditio, quia omnes æqualiter Numini ad cultum tenentur. Hic igitur cultus, ejusque expeditio, constituit statum ecclesiæ internum, & in illo demum, non in externo, seu politico Servator cultoribus suis aufert omnem potestatem, eosque opponit potestati politicæ, quando ait: Reges terræ potestatem habent; vos antem non sic I. e., *in rebus politicis est potestas Regum; in jure autem, & cultu Numinis, quem vos profitemini, non sic: seu in eo vobis potestas nulla est.* Matt. XX, 25. Marc X, 42., Luc. XXII, 25. *Unde & respectu illius unum esse magistrum, patrem, & dominum, alibi testatur.* ¶ Denuo repetendum censemus ex Concilio Tridentino in Ecclesia Catholica Hierarchiam divina ordinatione institutam esse, eamque constare Episcopis, Presbyteris, & Ministris; omnes enim isti succedunt ministris a Christo institutis. Hujus Hierarchiæ potestas spiritualis est in ordine supernaturali & gratiæ, non vero temporalis, quæ accidentaria est in Summo Pontifice, Christi Vicario. Unde *Reges terræ potestatem habent*, idest temporalem; *vos autem non sic* in ordine ad temporalia. *Regnum* enim *meum non est de hoc mundo*, di-

xit

xit Christus unde S. Bernardus: *nec enim tibi* (Pontificem alloquens) *ille dare quod non habuit, potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super omnes Ecclesias.* Hæc potestas a Deo est, non ab hominibus instituta, nec a Regibus. Excommunicationes porro sunt arma spiritualia ejusdem Hierarchiæ contra improbos, refractarios & Hæreticos, qui unitatem Ecclesiæ turbare curant; quam certissimum est, potestatem existere in Ecclesia. Quoad reliqua etiam, ut dixi, caute sumendum nunc hoc jus majestatis, qui vigebat apud Romanos lapsis jam temporibus, cum nulle comparatio esse possit inter idolorum Pontifices, & ministros, qui a politica potestate instituti erant, & verum Christi Vicarium, Christianorumque Sacerdotes, quorum sacra auctoritas, & potestas ab ipso Christo est, nec ullam sibi ad eum gradum evehendi potestatem Princeps secularis arrogare potest.

Ad cultum Numinis quoque spectat cognitio ejus, ac doctrina, sine qua coli nequit; adeoque & interpretatio doctrinæ, quæ proinde itidem potestati humanæ non subjacet. Reliquorum ergo omnium cura ad potestatem politicam spectat; quo proinde pertinet vocatio ministrorum, pœna excommunicationis, & banni spiritualis, & omnis jurisdictio sacra, administratio bonorum, quicquid ad legem diæcesanam, aut jurisdictionis spectat.

Solent autem Principes hanc circa sacra potestatem aliis committere, qui Pontifices maximi dicuntur: uti olim de Hebræis constat, & Romæ Numa Pompilius Pontificem maximum ex patribus legit, eique omnia sacra, publica, & privata, exscripta, exsignataque attribuit. Liv. 1. c. 20. Aurel. *in* Numa Pomp. *&c. addit. Livius* d. l. *rationem*, quia videbantur plures Romuli, quam Numę similes reges fore, ipsique ituri ad bella, & ita futurum ut sacra deserantur.

Unde patet a quibus, & quo jure hic Pontifex maximus Romæ constitutus sit, & quod ex primæva sua constitutione dependeat a summa potestate, de qua loquimur. Patet itidem, quæ ipsius in eligendo Imperatore partes fuerint, atque auctoritas, sc. quatenus fuit pars senatus; dicitur enim d. l. *a patribus lectus: hi enim, etiam translato in orientem imperio, simul concurrebant in jure eligendi. Eodem modo pars quoque hujus potestatis committi potest iis ipsis, qui ministerium gerunt, ut in Consistoriis formatis. Nihil enim impedit, quo minus diversi generis officia in eandem personam concurrant; secularis autem administratio bis non convenit.* ¶ *Definimus*, inquiunt Patres Concilii Florentini, *sanctam Apostolicam sedem, & Romanum Pontificem in universum orbem tenere principatum, & ipsum Pontificem Romanum successorem esse B. Petri Principis Apostolorum, & verum Christi esse Vicarium, totiusque Ecclesiæ Caput, & omnium Christianorum Patrem & Doctorem existere, & ipsi in Beato Petro pascendi & regendi & gubernandi universalem Ecclesiam, A DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO PLENAM POTESTATEM TRADITAM ESSE.* Jam præiverat generale Concilium Lateranense IV sub Innocentio III anno 1215, in quo sic statuitur: *Romana Ecclesia, DESPONENTE DOMINO, super omnes alias ordinatæ potestatis obtinet principatum, utpote mater universalium fidelium & Magistra.* Quicquid oppugnent Pseudo-reformati, aliique hæretici contra hanc veritatem, certum est in errores quamplurimos incidere, & absurda asserere, quæ sapientes viros minime decent.

Huc quoque, veteri gentium instituto, ob religionis affinitatem referuntur justa funebria & quæ eo pertinent, Liv. d. l. *licet proprie ejus loci non sint.*

Sequuntur in statu publico jura secularia, *& ipsius civitatis; quæ proinde itidem ad tuitionem summæ nostræ potestatis pertinent*, per supra tradita: *sc. cum summus naturæ arbiter ad suam gloriam meditandam, & admirandam, voluntatemque suam exequendam fecerit homines; ea fuit benignitate, ut ne quasi gratis, sed eo felicius id peragerent, propriis quoque bonis, & juribus non tantum ad utilitatem, sed & ad voluptatem eos cumulaverit: & tum jus in universam terram, ejusque bona, tum in proprias actiones, quibus duce ratione rerum utilitates, & jucunditates sibi applicare possunt, eis concesserit; de quibus proinde juribus suis ipsi homines disponere possunt: cum hoc ipsorum jus nihil sit aliud, quam legitima facultas de rebus suis disponendi. Horum ergo jurium tuitio itidem ad summam hanc potestatem Numinis, quod homini ista jura concessit, vicariam pertinet: quæ potestas summa, cum ad expeditiorem ejus executionem universa hominum societas in plures civitates subdivisa fuerit, singulis civitatibus, iisque, qui civitatibus præsunt, competit.*

Consequens ergo est, ut qui se, & jura sua com-

communi civitatis potestate salva velit, ea in civitatem conferat, ejusque potestati summæ submittat; cui proinde jus in ea competit superius, quatenus necessarium est, aut expedit ad securitatem, & felicitatem tum publicam civitatis, tum privatam civium.

Quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) „ Cum res sacræ non sint a natura, „ quippe quæ eas liberas ad hominum usus „ condidit, sed tales fiant ex dispositione, „ & facto hominum ad usus divinos dedi„ cantium, merito quærit B. Parens *in* „ *Disp. de Evoc. Sacr. Sect.* 2. §. 20., cui „ jus consectandi eas competat? Et simul „ his verbis respondet:

Etenim in rebus sacris tres actus *distinguendi sunt*: votum, separatio ad usus sacros, & consecratio. l. 2. per tot. ff. de Pollic. *Priores duo actus privati sunt, & a quolibet patref., qui liberam rerum suarum administrationem habet, quin & a filiof. qui bona adventitia extraordinaria saltem habet, exerceri possunt*, d. l. 2. §. 1. junct. l. fin. C. de bon. quæ lib. Nov. 117. c. 1. §. 1. *Et voto quidem persona tantum obligatur; separatione autem res definit esse in bonis ipsius, at sacra nondum est*. d. l. 2. *Consecrationis autem actus publicus est, & summi adeo Imperii, ut traditur in* l. 6. §. 3. ff. de Rer. div. *ibi:* Sacræ res sunt hæ, quæ publice consecratæ sunt, non private. *Et in* l. 9. princ. ff. eod. tit. Loca sacra ea sunt, quæ publice sunt dedicata, sive in civitate sint, sive in agro. *Est enim actus, quo res eximitur, atque interdicitur hominum commercio, quod summæ, & legislatoriæ potestatis est: unde non tantum in sacris publicis, sed & privatis requiritur auctoritas summæ potestatis civilis; adeo ut si quis privatum, & sua sibi auctoritate sacrum constituerit, id sacrum non fiat, sed maneat profanum, ut dictum in* §. 8. de Rer. Div. & in l. 6. §. 3. ff. eod. tit. *Atque id evidenter docet* l. 9. §. 1. ff. eod. tit. *ibi*: Sciendum est, locum publicum tum sacrum fieri posse, cum Princeps eum dedicavit, vel NB. dedicandi potestatem fecit.

Ut nihil adeo adversetur textus in §. 8. eod. tit., *ubi sacræ res dicuntur, quæ per Pontifices rite Deo consecratæ sunt. Et quod Ovidius canit*, fast. 1. Templa sacerdotum rite dicata manu. *Etenim illi ipsi sunt, quibus Princeps dedicandi facultatem dedit, ut Livius* lib. 1. cap. 20. *præclare docet: Regem Pontificem fecisse, eique sacra omnia exscripta, exsignataque attribuisse &c. Atque hinc additur in* d. l. 9. §. 1. vel dedicandi potestatem fecit. *Princeps enim Imperium omne exercet, non per se, sed & per alios, seu aliorum ministerio: atque adeo, uti profana per Magistratus, seu officia secularia, ita sacra per sacerdotes, seu officia Ecclesiastica exercentur. Qua ratione omne jus publicum, quod jus summi Imperii est, dicitur consistere in sacris, in sacerdotibus, in Magistratibus*, l. 1. §. 2. ff. de Just. & Jure. *Hinc nihilominus eamen & ipsemet Rex Numa plurima sacra obivisse, dicitur*, Liv. d. c. 20. *Ita & sub Republica consecratio facta non fuit, nisi jussu populi a Consule, vel Imperatore, præeunte Pontifice Maximo, præfante carmen velato capite*, Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 6. cap. 14. *ubi addit*: Injussu populi, juxta divinas traditiones, consecrari ædem, terram, agrum, sanciri nil poterat. *Deinde*, etiam in templi consecratione jussum Senatus, & majorem partem Tribunorum plebis intervenire oportuisse: idque ad populum latum & a plebe scitum fuisse *refert* d. cap. 14. princ. *Adeo omne hoc jus perpetuo a potestate summa civili pependit, etsi ejus delegatione exercitium fuerit penes Pontifices, adeo ut quædam sacra non potuerint nisi per Pontifices exerceri: uti in Republica Hebræorum omnia per sacerdotes ad hoc consecratos fieri necesse fuit: quod & ipsum a Principe Reipublicæ, Legislatore Mose, ita sancitum fuerat*. ¶ Hæc omnia, atque alia quamplura ad id tantum exarata sunt a Cl. Viro de Cocceii, ut probet nullam esse Hierarchiam divino jure constitutam, sed tantum Ecclesiasticos a potestate civili ex primæva sua constitutione facultatem habere, ideoque per eorum ministerium Principem exercere Imperium in sacra, uti profana exercet per Magistratus. At supra jam diximus hanc esse sententiam Pseudo-reformatorum, qui ut in aliis quamplurimis, sic & in hac doctrina longe a veritate aberrant.

Minus recte vero ait Grotius de J. B. & P. l. 3. c. 5. §. 2., *& sequuntur passim ejus interpretes*, Res sacras revera non eripi usibus humanis. *Imo usibus humanis ereptæ sunt plenissime: & ipsum est quo discernuntur a profanis, quæ usibus humanis inserviunt. Humani enim usus illi sunt, qui ad vitæ humanæ indigentias pertinent, & opponuntur usibus divinis, seu sacris, qui ad usum cultus divini spectant: ut proinde nihil aliud*

sint

sint usus humani, *quam usus profani*, *quibus res sacræ penitus exemtæ sunt* ; *& ita recte dicuntur esse nullius in* §. 8. de Rer. Div. & l. 6. §. 2. ff. eod. tit., *quia res nullius opponuntur ibi rebus*, *quæ in patrimonio nostro sunt*, *ut patet ex* princ. Inst. eod. tit., & *clarius ex* l. 1. princ. ff. eod. tit., *ubi dicitur*, quod divini juris est, id nullius in bonis esse: *in bonis*, *id est in commodis*, *seu usibus humanis*, arg l. 49. ff. d. *V. S. Recte ergo dicitur non esse nullius*, *sed nullius in bonis*, §. 10. de Rer. Div. d. l. *ε*. pr. &c., *quibus restringuntur textus generales*, *ubi nullius dicuntur*, arg. l. 147. ff. de Reg. Jur. l. 99. §. f. de Legat. 3.

Certissimum igitur est, *homines quidem jus proprium quoque habere in res sacras*, *& religiosas*, *perinde ut in res profanas*: *& illas hominum esse*, *cum populi*, *tum privatorum*; *sed quoad usus sibi vernaculos*, *sc. sacros*, *& religiosos*, *non profanos*.

Architectalis] „ Leges enim sunt basis, „ & fundamentum reipublicæ, cui tota „ respublica superstruitur.

Aut directe publica) „ Quæ non nisi jure „ majestatis fieri possunt : atque ideo nec „ jure directo a majestate separari, nec in „ alios transferri possunt. *Vid. B. Par. jus „ publ. c.* 21. §. 5. *& seq.*

Aut privata quidem, *sed quatenus ad publicum ordinantur*] „ Quo refert judicia, quæ quidem privatorum saltem causas decidunt, attamen ob publicam utilitatem introducta sunt.

Aut pacis, *belli*, *fœderum*) „ Imo has „ actiones non semper per se peragit Im„ perans, sed per alios.

Aut res, *ut vectigalia &c.*) „ Sine qui„ bus bellum geri nequit.

Et si quæ his sunt similia] „ Quo perti„ nent omnia regalia, sive majora, sive „ minora; de quibus *Vide B. Par. Jus publ. „ c.* 20. & 21.

In quibus comprehenditur & dominium eminens) De dominio hoc eminenti integram, & prolixam dissertationem scripsit *Boecler de dominio eminente ad Grot. l.* 1. *c.* 1. At si dicendum quod res est, non nisi improprie, & abusive hoc nomine Imperium designatur. Imperium enim, & dominium in sensu proprio maxime invicem differunt. Nam 1. Dominium est domini causa : imperium populi, ac civitatis. 2. Dominus abuti re sua potest, eoque nemini injuriam facit, *L.*21. *ç. Mand.* Id autem pugnat cum sacrosancti Imperii rationibus, ac finibus. Etsi igitur non diffitemur, dominii vocem latiori, & improprio sensu etiam pro Imperio accipi posse, & quandoque solere, nec si ita accipiatur magnopere nomini repugnamus ; tamen cum ex verborum significatu res explicentur, & consequentiæ inferantur : nihil proclivius, sed & nihil, in re tanta inprimis, periculosius est, quam nativi sensus consuetudine seduci, & insensibiliter quoque ad erroneas conclusiones atque a justi Imperii finibus ad dominii fines deflectere. Specimen ipse Grotius in *L.* 2. *c.* 6. & 7. dedit in regnis, de quorum ipse proprietate, ususfructu, patrimonio disputat; & profana hæc privati juris nomina rei sanctissimæ, non significandæ, sed corrumpendæ pessimo abusu adjungit : ut istis locis videbimus. Vid. ind cem voce *dominium eminens*, & speciatim infra §. 12. Tutius itaque omnino est, rem suo nomine, *Imperii* scilicet, exprimere ; id enim genuino usu, ac proprietate omnem potestatem magistratus complectitur. *L.*215. *ff. V. S. Liv. L.* 1. *c. pen. & pass.*

Additio.

„ Auctor *jus naturæ*, quatenus in quali„ tate morali perfecta ad aliquid juste ha„ bendum, vel agendum consistit, faculta„ tem appellavit *supra l.* 1. *c.* 1. §. 4. „ Eamque dividit in *vulgarem*, *& eminen„ tem*, *d. c.* 1. §. 5., atque hanc posterio„ rem facultatem vocat *dominium eminens*.

„ Auctor igitur per dominium eminens „ nihil aliud intelligit, quam *jus communi„ tati competens in partes*, *& res partium*, „ *NB. boni communis causa*, *d.* §. 5., vel „ uti hic explicat, *dominium*, *quod civitas „ habet in cives*, *& res civium*, *ad usum „ publicum*. Unde duo necessario Auctor re„ quirit, 1. utilitatem publicam; 2. ut si u„ ni jus aufertur, reparatio fiat ex publico, „ *l.* 2. *c.* 14. §. 7. & 8. *l.* 3. *c.* 20. §. 7. & §. „ 52. Ex quibus apparet, dominium emi„ nens Grotio esse veram partem legitimi im„ perii : adeoque eum hactenus censuram „ non mereri ; at verum tamen est, tutius „ esse a voce *dominii* ob abusum abstinere. „ Vide supra *l.* 1. *c.* 1. §. 6.

Ad usum publicum) „ Hactenus ergo nihil „ iniqui significatur per dominium eminens. „ At vox *dominii* huic sensui repugnat.

Id est civilis, *& consultatrix*] „ Quasi jus „ leges condendi, & tollendi, non itidem, „ & magis ad artem civilem, seu consul„ tatricem pertineat.

Pri-

Privata sunt res controversæ) „ Imo jus „ constituendi magistratus, & judicia, pertinet ad jura publica, & referri solet inter regalia majora, *B. Par. jus publ. c.* 23, §. 13. Etsi objectum judiciorum sint „ res singulorum: nam & legum objectum „ sunt res singulorum privatæ.

Quas publica auctoritate dirimi, publicæ quietis interest) „ Singularia privata enim „ ante descripsit, quæ privata quidem sunt, „ sed in publicum ordinantur,

Quæ per alterum expediuntur) „ Distinxit „ Auctor inter ea, quæ imperans per se „ gerit, & quæ per alios. At dictum est, „ nec bella geri, nec leges condi per Imperantem, sed per Duces, & consiliarios, „ at nomine Principis. Atque hoc sensu „ judicia quoque per alium expediuntur, „ sed nomine Principis.

Aut per magistratus] „ Atqui diremtionem rerum controversarum inter singulos „ antea retulit inter ea, quæ imperans per „ per se regit; adeo sibi non constat.

Aut per alios curatores] „ Atque bella „ quoque per curatores tales geruntur; & „ tamen ea Auctor retulit ad publica, „ quæ Imperantes per se agunt.

In quibus sunt & legati) „ Legationes „ enim non per Principem, sed per ejus „ ministros expediuntur.

His ergo in rebus consistit civilis potestas] „ Dixi jam, vitiosam, & confusam esse „ hanc partitionem: Neque *civilem potestatem* absolvi distinctione in ea, quæ vel „ ipse gerit, vel per alios; Sed ad duplicem regulam omnia jura summæ potestatis referri posse, demonstravi in *Differt. proœm. XVI. cap. 6. Sect.* 4.

AD §. VII.

AUCTOR hic tractat quæstionem, quandonam vere sit summa potestas? Naturali ratione res ita se habet:

PROPOSITIO I.

Summa potestas vel omnibus inhæret, vel pluribus, vel uni. Aristot. 3. pol. 7. Joseph. c. App. l. 2. *Pluribus vel ut corpori inhæret, vel ut singulis: Illa indivisim est in toto corpore, hæc tota in singulis personis; Unde plures monarchæ ejusdem regni esse possunt.*

DEMONSTRATIO.

Diximus §. præced., summam potestatem natura cohærere toti humano generi, eoque diviso singulis populis. His jam variis modis ea potestas inhærere potest, quos politici Doctores fere omnes ad tria capita referunt: indeque omnem reipublicæ statum vel popularem, vel aristocraticum, vel monarchicum statuunt. *Vid. inf.* §. 8. *n.* 8.

At merito hæc opinio refellitur, quia innumeræ possunt esse variationes; adeoque dicimus, summam potestatem vel I. inhærere *omnibus*, ut in statu populari: atque hic status naturalis est; civitas enim talis idem jus habet, quod antea totum humanum genus habuit. Vel II. *pluribus*, quod varie fieri potest: aliquando enim vel inhæret pluribus *ut corpori*, uti in statu Aristocratico, ubi singuli non habent potestatem, ne quidem pro parte, sed totum demum corpus tanquam unum spectatum; quod alibi demonstrabitur plenius [Non magis ergo uni procerum inhæret summa potestas, quam uni membrorum principis; sed in toto corpore residet. Per corpus autem intelligimus societatem plurium personarum in unum corpus imperii causa collectarum;) vel ut *singulis*, uti si duo, vel tres sunt Cæsares; quod in imperio Romano contigisse, ex codice Justinianæo apparet. Hic summa potestas penes singulos in solidum residet, adeoque revera tres sunt summæ potestates; de cujus rei effectu in propositione sequenti agetur. Vel III. *uni*, sive ille Dux, sive Rex, sive Imperator vocatur; & hic status dicitur Monarchicus. De mixtura status infra agetur.

PROPOSITIO II.

Summa potestas dupliciter intelligi potest, 1. quæ omnibus aliis est superior: 2. qua nulla alia est superior, etsi par sit: illa *omnia suo jure facere potest*; hæc *non potest, sed nec quicquam sine illa.*

DEMONSTRATIO.

Diximus in præcedenti Propositione, summam potestatem aliquando pluribus inhærere, non *ut corpori*, sed *ut singulis*: & tum penes unumquemque summam potestatem esse in solidum. Instare aliquis posset, hoc

modo

modo non esse summam potestatem, quæ ab alio impediri posset. At notandum omnino est, *summum* duplici sensu sumi posse I. pro tali potestate, quæ omnibus aliis superior est, adeoque quæ omnem paritatem excludit: & hoc sensu non nisi unus Monarcha esse potest, & hic omnia suo jure solus facit, nec ab ullo alio impediri potest, quia nec parem, nec superiorem habet. II. Pro tali potestate qua nulla est superior, etsi par sit; hic Monarcha nihil facere potest altero contradicente: nam utrique quidem summa potestas æqualiter competit, & ex asse (quia individuum quid est imperium, adeoque ubi est, est in solidum; eodem modo uti servitus, quæ sua natura individua est, in singulis est in solidum. Adeo ut unicuique jus condendi leges, jus gerendi bella &c. in solidum competat), sed exercitium per concursum alterius impeditur. Adeo ut invito altero nihil agere possit; quia alias alter, cum æquale jus habeat, contrarium statuere posset: & sic duo jura æqualia collideren t. Accedit, quod in pari causa melior sit conditio prohibentis.

Atque hæc distinctio etiam in aliis materiis obtinet; sic enim verba *primus*, vel *proximus*, itidem duplici sensu sumi possunt: 1. pro eo, qui omnibus aliis *prior*, vel *proximior* est: 2. quo nihil aliud est prius, vel proximius, etsi plures æque primi, & æque proximi adsint. Adeoque posteriori sensu plures primi, vel proximi dari possunt. Proinde si duo metam simul attingant, præmium, quod *primo* promissum est, utrique debetur. Legatum *proximo* hæredi relictum ad omnes pertinet, qui in eodem gradu sunt *L. 2. §. 4. ff. societ. & legit.* Atque hoc sensu imperium Occidentis, & Orientis, non duo imperia, nec duæ Monarchiæ fuere; sed unum imperium, cujus administratio saltem fuit divisa inter duos. Nam leges communi nomine latæ, & promulgatæ fuere. Unde Roma utriusque regni urbs vocatur, teste Symmacho apud Prudentium. *Add. Sigon. de Imper. occid. L. 2. ad an. 289.*

Hinc etiam duæ veræ summæ potestates esse possunt, etsi inæqualiter: Uti id olim obtinuit in Cæsaribus, quos Augusti adoptare solebant. Augusti enim omnia soli, Cæsares nil nisi eorum consensu facere poterunt, adeoque in concursu Augusti præferebantur. Quin exemplum est in Diocletiano, qui Cæsarem ob res contra Parthos male gestas duo milliaria ante currum ligatum duxit. *Vid. infr. §. 11. Insto*, hoc modo quilibet magistratus summam haberet potestatem: quia & hic omnia agere potest, non contradicente Principe. *Resp.* Hi potestatem suam non habent proprio jure, sed ex concessione Principis; Cæsares autem jure proprio summam habebant potestatem. Hinc *Tacitus* ait, Augustum Cæsares in proximo sibi fastigio collocasse; & *Aurelius Victor in Trajano* ait, similes fuisse summa potestate, non cognomento. Illustratur hæc res quam maxime exemplo potestatis domesticæ: Pater, & mater habent æqualem potestatem in familiam, intuitu v. g. liberorum; at in concursu, patris potestas præfertur. *L. 1. ff. rer. amot.* Eadem rationi Augusti, & Cæsares æquali gaudent potestate, respectu habito ad subditos; at comparati inter se, Cæsares cedunt Augustis. *Conf. jus publ. nostrum c. 8. §. 27.*

Sed & hodieque id obtinet in regibus Romanis (qui in Cæsarum locum successere, *d. jus publ. c. 8. §. 28. & c. 7. §. 17.*) Ita enim legimus, Ferdinandum I, qui fuit frater Imperatoris Caroli V, & Romanorum Rex (Imperatore rebus Hispanicis impedito) Comitia in Germania habuisse, & leges condidisse, non tantum ex mandato fratris, sed & ex jure proprio. Unde in Rec. Imp. de an. 1557. §. 87. formula exstat: *In Krafft Ihro Kayserl. Maj. uns gegebener Vollmacht, auch von uns selbst als Ræmischen Kœnig. Vid. jus publ. d. c. 8. §. 52.*

Neque his obstat etymologia vocis *Monarchæ*, quæ a μόνος, *solus*, originem ducit. Non autem est solus, qui pares, & æquales habet; nam vox μόνον *unum* significat, & *solum*. Priori sensu una potestas ad plures æqualiter pertinere potest: & tunc una illa potestas penes unumquemque est in solidum, & quilibet est Monarcha. Sed & si voce *monarchæ* solus denotetur, certum est, denominationem illam desumtam esse ab eo, quod plerumque fit. Denique inter omnes constat, a voce ad rem non valere argumentationem.

Additio.

„ Quæstionem hanc: *quænam sit vera* „ *summa potestas?* late examinavit B. Pa„ rens in *prodromo juris gentium Ex. 2. §.* „ *74. & seq.* ubi ita disserit.

In genere quidem tres reip. formæ simplices sunt, & admitti possunt: quia necesse est ut summa potestas vel sit omnium, vel unius, vel plurium; quæ ultima species perperam ad optimates

mates restringitur, cum multo pluribus modis fieri, ac variari possit. Conf. Polyb. Hist. lib. 6. c. 1. & seq. *Sed & ex pluribus, quin omnibus formis, misceri, & contemperari summa potestas potest: eamque omnium optimam laudarunt veteres; & prout legibus mixta, & temperata, ita jus, & justa, quin & suo sensu regularis, non monstrosa est Respublica. Et sunt adeo quam vanissimæ cum lites istæ, quibus se mutuo exagitarunt Limneus, & Reinkingius: tum rationes, quibus depugnarunt; & tota res vel ex natura facultatis plana, ac liquida est.*

Inprimis igitur natura facultatis, sed suo ordine, & loco, cum id maximi referat in jure naturæ demonstrando, explananda erit. Aliquid tamen & hic præstruendum est.

Duplex nempe facultas homini a Deo, seu natura concessa est: una in suas cuique actiones: altera in res suas; per Pos. 5. n. 1. & 2. *Prior a persona, cui inhæret, natura inseparabilis est, ac in se individua: altera cum re dividi, & transire potest ad alios.*

* *Inprimis vero ea facultatum natura est, ut eadem plurimis simul concessa, nemini in solidum competere possit, sed concursu invicem necessario restringant, & impediant. Ita si plurium sit de eadem re statuendi facultas, uno quid afferente, alter pari facultate id negare potest: unde cum contraria simul stare non possint, constat, nihil actum esse; sequitur ergo hoc casu nihil statui posse, nisi omnium voluntate, vel nemine saltem contradicente, fiat.* (Conf. l. 3. §. 5. ff. de Adq. pos.)

Hinc ergo eædem sunt naturæ, quæ juris Romani regulæ. 1. Si uni semel data, vel quæsita fuerit plena rei facultas; alium amplius concurrere non posse: seu ut solet exprimi, meliorem esse conditionem occupantis. 2. Si plures simul concurrunt in re dividua, concursu partes fieri; & sic cujusque de sua parte statuendi potestas erit. 3. Si in re individua, quæ partes non admittit; nihil actum intelligitur, nisi omnium voluntate. Unde 4. regula: in tali concursu meliorem esse conditionem prohibentis.

Si igitur in unum Principem translata est summi imperii potestas, ille solus de republica statuere potest: si in plures, omnium voluntas, & consensus requiritur; per ante tradita. *Et tamen summa æque Principis est potestas, ac si solus esset; idque ipsa voce summi significari, facile ostendi potest.*

Etenim hæ voces, summus, primus, proximus, *usu, & proprietate sua significant eum, quem nemo antecedit: ut constat ex* l. 1. §. 2. & §. 4. ff. de suis & legit. l. 52. ff. de V. S. *Princeps vero, etsi pari potestate status concurrant, non habet superiorem. Ejus igitur in statu quoque mixto verissime, ac proprie summa est potestas;* d. l. 2. §. 2. & 3. 4. *Hinc summus, primus, proximus est, non tantum qui omnibus aliis est superior, prior, proximior; sed & quo nemo alius est superior, prior, proximior, seu quem nemo antecedit, etsi alia par potestas concurrat. Ita* Cic. de clar. orat. cap. 47. *inquit:* duobus summis, Crasso, & Antonio L. Philippus proximus accedebat.

Inhæret autem summa potestas vel personæ, *vel* corpori. *Si* corpori, *omnium una tantum summa potestas, quasi unius personæ est,* (conf. l. 2. ff. Quod cuj. univ.) *nulla singulorum,* infra §. 83. *Neque hæc fictio civilis est, sed veritas naturalis, nempe ex pacto; etsi enim revera plures diverse personæ sint, cum tamen quod de re sua statuunt, naturæ vim, & effectum juris habeat,* per pos. 6.; *sequitur, si legitime convenerit ut plures rempublicam communiter, instar unius personæ, gerant, eorumque decreta perinde vim, effectumque juris habeant, ac si ab uno, v. g. Principe facta fuissent; ita ut convenit, natura jus erit: & sic in populari statu, totius populi una est summa potestas.*

Quod si ergo plures sint personæ, quibus incumbit summa potestas, interest, corpus *inter se faciant, an ut* singuli *spectentur: utrumque enim fieri potest. Ita in imperio Romano olim fuere tres viri Principes, Augustus, Antonius, & Lepidus: fuere deinde sæpius tres Augusti, quorum exempla in Codice Justinianæo passim: maxime circa tempora Theodosiorum occurrunt: uti Gratianus, Valentinianus, Theodosius in* l. 1. C. de Mandat. Princ. l. un. C. de Senat. Conf. & alii, ut in l. 3. l. 4. C. de off. Præf. Urb. l. 6. l. 7. l. 11. C. de off. Rect. prov. l. 1. C. de off. Civ. jud l. 3. & seqq. C. d. Def. civ. l. 24. l. 25. l. 26. C. de Procur. &c. *Tres priores in unum Triumviratus corpus, societate inter se facta, coierunt,* D. Caff. lib. 46. in fin. & lib. 47. Sueton. in Octav. c. 8. in fin. c. 13. c. 27.; *atque ita instar unius personæ fuere: & una saltem omnium potestas, nec nisi unum summum eorum imperium,* per §. 81. 82. *Tres vero Augusti ita concurrebant, ut singulorum personis inhæreret summa potestas; atque tot essent summa imperia, quot personæ: & totidem Augusti;*

quod

quod in rubricis DD. L. *expressum est hac nota* AAA. *Primum exemplum fuit sub Trajano*; Aur. Vict. de Cæsar. in Traj. In ductum, *ait*, in remp. ut duæ, vel plures summæ potentiæ essent. Et D. Cass. L. 53. paulo post med. *de tribus Augustis agens*: semper, *inquit*, unus eorum si quidem duo, vel tres Imperatores sunt, summum Pontificatum gerit. *Inde de Diocl. & Maxim. Augustis ex* Paneg. Mamertini, *utrique dicta*, *refertur apud* Sigon. de Imp. occid. lib. 1. ad ann. 289. & 290. Geminata inde Majestas Augustalis præsentia omnium animos defixit &c. *Et mox*: Duplicato majestatis numine. *Quo patet, quam procul aberret a ratione* Carpz. de leg. Reg. cap. 13. n. 10. 11. *ubi putat, Majestatem non admittere parem potestatem; & tum delabitur ad absurdos illos semisses potestatis, ac secum contendit.*

Multum vero re quoque interest, plurium personis, *an* corpori *inhæreat potestas. Nam* I. *si personis, tot, ut dictum, sunt potestates, quot personæ: ut in tutoribus.* (Conf. l. tres tutores 55. ff. d. adm. tut.) *Si* corpori, *una omnium: ut in Collegiis, per* §. 81. 82. (Conf. l. fin. ff. de Colleg. & corp.) II. *Priore casu, summa potestas inest cuique singulorum in solidum*, per §. 82; *in altero, una toti corpori, singulis nulla, per* §. 81. *Hinc* III. *Ibi remanet status monarchicus; hic fit obligarchicus, vel popularis. Prius perspicue expressit* D. Cass. d. l., *ubi cum assereret, imperium Romanum usque ab ævo Augusti fuisse Monarchicum, addit*: Unius enim dominatio verissime dicitur, etsi aliquando duo vel tres simul rerum potiti sint. *Porro* IV. *In prima specie singuli nunquam faciem subditorum gerunt: in altera semper. Et hinc* V. *priore casu omnium voluntas requiritur; altero, major pars sufficit. Etenim* VI. *in primo genere, cum singulorum est summa potestas, unusquisque de republica statuere potest; verum si cæteri, vel unus saltem eorum contradicat, nihil agitur*; per §. 93. (Conf. l. 7. §. fin. ff. de Curat. fur.) *In altero autem non singuli, sed corpus statuit; cujus uti non nisi una est potestas, ita non nisi una voluntas: quæ, si membra ejus dissentiunt, alia intelligi non potest, quam majoris partis*; vid. §. seqq.

Et satis sua huic discrimini constat ratio: perpenso, quod in altero casu, ubi corpus quid agit, singuli conveniunt ad hoc negotium agendum, & peragendum; quod proinde cum bactenus consentiant, jure, & valide geritur; in altero autem unus v.g. rem agit, qui solus agere non potest; & proinde in se id validum non est. Igitur in prima specie, qua singulis data est summa potestas, uno contradicente, deficit omnium & facultas, per §. 83., *& voluntas; quia qui solus statuit, hoc animo est, quod speret reliquos id ratum habituros: quippe qui scit, alias non valiturum. Quod si ergo eam spem fallat unius saltem contradictio, totum actum irritum illa reddit. At in altera* [*scil. cum summa potestas corpori inest*) *nec facultas deficit, quia corpus, quod potest, rem gessit; nec voluntas, quia statuendi animo convenere, atque adeo statutum quid voluere: etsi quidam non adsint. Superest ergo saltem, & quæritur, si singuli dissentiant, quid corpus ipsum statutum velit? idne, quod major pars voluit, an quod minor? Et naturali rationi consentaneum est, ne in eodem comparationis genere major pars cedat minori; sed ut e contrario, minor majori.* (conf. l. 54. ff. de judic.) *Igitur si aliud lege publica definitum non fuerit, consensus majoris partis erit voluntas totius corporis, etsi non omnium de corpore* [Conf. Pac. Osn. art. 5. §. 52.) *Et nec aliter exitum res universitatum invenirent: & si tum quæreretur, quæ pars sanior, nunquam res decideretur, sed semper eadem lis, & quæstio, quæ ante deliberationem fuit, scil. quodnam, & pluribus esset sanius, in infinitum recurreret, nisi pars major litem dirimat.* Vid. Grot. lib. 2. c. 5. §. 17. & ibi all.

Unde & illud evincitur, si æquata sint utriusque partis suffragia, rem in statu, quo est, & ante consultationem fuit, remanere; quia iste alterari nisi omnium, vel majoris partis voluntate, non potest. Unde sequitur, paribus calculis reum absolvi; qui calculus Minervæ, id est, juris naturalis dicitur: de quo Grot. d. c. 5. §. 18. & seq.

Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non subsunt) Hæc definitio summæ potestatis vera non est. Dixi enim, summum duplici modo sumi posse: 1. quod omnibus aliis superius est, adeoque quod alterius voluntatis humanæ arbitrio irritum fieri non potest: 2. quo nihil aliud superius est; atque hoc posteriori sensu actus summæ potestatis alterius voluntatis humanæ arbitrio irritos reddi posse, diximus: quod non tantum exemplis plurium Augustorum, sed & in exemplo Augustorum, & Cæsarum probavimus.

Hinc diximus 1. monstruosum non fuisse im-

imperium Romanorum, cum duo, vel tres Augusti fuerunt; sed una Monarchia, unumque imperium, & una summa potestas fuit, posteriori nimirum sensu. 2. Unam saltem Monarchiam fuisse diviso imperio in Orientem, & occidentem, quia divisio hæc ad administrationem saltem pertinuit; unum autem fuit imperium, & una summa potestas: at pariter in sensu posteriori. 3. Unum Imperium, Monarchiam unam, unamque summam potestatem esse Augusti, & Cæsaris, etsi administratio Cæsaris suspensa sit in tempus mortis Augusti. *Vid. J. publ. nostrum c.* 8. §. 27.

Ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio) „ Dictum jam est, id non impedire summam potestatem. Nam si plures sunt æque summi in eadem civitate, alter irritum actum alterius potestatis facit, non tanquam superior, sed ex natura æqualitatis: tum quia eadem facultate, qua alter aliquid vult, alter id nolle potest: tum quia in causa communi melior est conditio prohibentis. Sed & alibi vidimus, ex pacto quoque actus summæ potestatis alterius arbitrio subesse posse, neque inde aliquid majestati decedere.

Cui voluntatem mutare licet) Si scil. solus est. Nam facultas ejus agendi tunc a nemine, nec ab æquali, restricta est: adeoque nulla obligatio ita agendi in eo esse potest, utpote quæ diversas supponit personas, inferiorem, & superiorem. Eadem igitur facultate, qua Monarcha talis aliquid statuit, eadem iterum id mutare potest. Secus in summa potestate posteriori sensu (qui pluribus quoque convenit) sumta; ibi enim uti statuere unus sine altero nihil potest, ita semel statutum non nisi utriusque voluntate mutari potest.

Ut & successorem) Nam successor æque est summa potestas, cujus facultas a nemine restricta est, si solus est: adeoque ille quoque leges ab antecessore statutas tollere potest; quia eadem potestate gaudet. Quatenus vero successor actus antecessoris irritos reddere possit, late explicatur L. 2. *c.* 14. §. 10. *seq.* Utrumque, quod de tollendis, & mutandis legibus dictum est, pertinet tantum ad leges civiles; nam leges naturæ immutabiles esse, supra vidimus: adeoque harum intuitu facultas agendi summarum potestatum a superiore, sc. Deo, restricta est.

Ut visus commune subjectum est corpus] Falsa hæc est comparatio: 1. quia visus solum in oculis est, summa potestas in toto corpore. 2. Corpus, & oculus simul agunt; at summa potestate translata in Principem, civitas nihil amplius agit, omneque jus ejus desinit. Sed & 3. falsum est, Principi competere summam potestatem tanquam membro corporis (quod foret, si esset id, quod oculus est ratione corporis); sed omne jus corporis in eum translatum est.

Ita summæ potestatis commune subjectum est civitas) „ Quatenus singulis imperat.

Quam perfectum cœtum esse, supra diximus) „ Vid. proleg. §. 21. & L. 1. c. 1. „ §. 14. n. 1. *Adde infra* L. 2. c. 9. §. 3.

Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt) „ Hi enim jus suum imperii in alium transtulerunt; adeoque summam potestatem ipsi non habent. Jus enim summæ potestatis civitati tunc competere dicitur, quoties ea jure proprio, suis legibus, judiciis, ac magistratibus utitur, adeoque omnia agit e re sua, *& suo voto*. B. Par. in Auton. J. G. c. 13. 14. & 15.

„ Is ergo populus, qui alterius potestati subjectus est, etsi suo jure, suis legibus, suisque judiciis uti possit, eis non utitur jure proprio, sed e re, & sententia superioris, *d. c.* 15. §. 1. & §. 7. Idem prolixius exemplis demonstrat *B. Par. c.* 15. *c.* 16. *&* 17. speciatim exemplo Judæorum. „ *Conf. c. seq.* §. 7. *n.* 5.

Quales erant Provinciæ Romanorum) „ Redigere enim in formam provinciæ nihil aliud est, quam leges domesticas adimere, & Romanas dare. *Sigon. l. Antiq. jur. Ital.* 26. Vid. late hac de re B. Parens *in Autonom. Jur. gent. c.* 13. 14. *&* 15. *imprimis c.* 15. §. 18. *& seq. item c.* 16.

Non per se civitas sunt, uti nunc quidem eam vocem sumimus) „ Sed cum imperio, & summa potestate.

Sed membra minus digna magnæ civitatis) Ex quo enim civitas libera bello ab alio populo libero devicta in victoris potestatem, & ditionem transiit, ejusque Imperio subjecta fuit; ita alterata est pristina ejus conditio, ac libertas, ut jam illa civitas non amplius sit, prout ante fuit, res populi victi, sed res victoris. Etsi ergo ante belli exitum duæ fuerint diversæ civitates liberæ; novissima tamen victoria, vel deditione, qua altera in alterius potestatem redacta est, concrevete in unum corpus civitatis, quod totum est in patrimonio publico solius victoris, non utri-

utriusque: nec ulla pars ejus in patrimonio publico victi; cum populus victus publica sua libertate armis exutus, desierit habere suam rempublicam, & subjectus sit imperio, seu Reipublicæ victoris: uti privatus in servitutem datus, desinit habere suam rem privatam, & subjicitur dominio alterius, §. 2. *de Jur. perf. l.* 4. 1. *ff. de stat. hom.* Unde hujusmodi civitates, intuitu superioris, habentur privatorum loco. *l.* 15. *l.* 16. 17. *ff. de Verb. signif.* Non est igitur nisi una civitas, & una respublica, quæ componitur ex populo victore, seu imperante: & populo victo, & alteri subjecto; licet enim terris divisi sint, eo tamen non dividitur corpus civitatis: quemadmodum ipsa civitas libera, seu superior, ideo una esse non desinit, quod terratum spatiis divisa, atque in plures urbes, & quasi habitationes distincta sit, ut vidimus *in dict. Autonom. Jur. gent. cap.* 9. §. 4. *& seqq.*

Unde jam sequitur, civitatem armis victam jure gentium immediate fieri partem civitatis, cui accessit, membrumque ejus immediatum, etsi non æquo jure illi unita sit. Quod inde primum patet, quia una tantum civitas est, adeoque omnes ejus partes unius civitatis immediata membra: quippe ex quibus totum civitatis corpus immediate componitur; totum enim unius generis est id, quod ex partibus ejusdem generis constat: atque hæ partes immediate conficiunt, & constituunt suum totum. Præterea populus victus non est amplius per se civitas, sed unice pars alterius; Ergo non potest intelligi civitas mediata, quæ per se nulla est. Immediata autem civitas dicitur, non quod ipsa quoque sit per se civitas; sed quia per eam nihil intelligitur aliud, quam pars alterius civitatis: eodemque sensu civitas dicitur, quo & superioris civitatis partes regionibus, vel urbibus distinctæ, civitates dicuntur, *d. cap.* 8. §. 4. *& seqq.*; quæ ratione superioris privatorum numero habentur, *d. l.* 15. 16. *&* 17. *de V. S.* Porro civitas, cujus tota forma consistit in libertate publica (*Vid. Auton.* J. G. *cap.* 6. §. 1. *& seqq.*), hac jure armorum ademta, amisit cum ea propriæ civitatis speciem, & cepit formam, ac speciem meræ partis, alia civitate superiore comprehensæ. Itaque ut reliqui privati civitatis superioris cives eidem immediate subjecti sunt (*Vid. Auton. J. G. Cap.* 8. §. 4 *& cap.* 9. §. 8.): ita & civitas victa; quia & illa ei jure belli subjecta, & privatorum loco est, *d. l.* 26. *ff. de V. S.* Enimvero cum ante debellationem illa indubitato fuerit libera, eoque immediata civitas, per tradita *in Auton. J. G. c.* 8. §. 4. & 5. & *cap.* 9. §. 8. & 9: victoria novissima autem cum omni hoc suo statu cesserit victori; idem nunc erit status ejus immediatus in servitute, qui fuit ante in libertate: ita ut quæ antea liberæ hujus civitatis membra fuere immediata, jam talia sint civitatis superioris; quia omne illud jus publicum civitatis, quod ante fuit in populo victo, jure victoriæ cum omni sua conditione, & statu publico transiit in populum victorem: idemque adeo ipsi jam est civitas superior, quod ante fuit propria: eademque in jure, ac statu publico conditio; ut quemadmodum pridem cives immediate vixernnt suæ civitatis legibus, ita nunc immediate legibus superioris: nec minus nunc sint membra immediata superioris civitatis, quam antea suæ; quippe cum hæc tota jure belli in illam transfusa, eique quasi, ut loquuntur, incorporata sit. Denique cum debellata civitas non habeat amplius rationes a victore separatas, quantum ad jura publica civitatis, nulla est civitatis ratio intermedia, cujus intuitu illa mediata videri possit: uti est in tertia specie, quæ hoc unice respectu mediata dicitur, de qua *cap. seqq.*

Cæterum, ut jam sæpius monuimus, hæc est victæ civitatis conditio ratione status sui publici; quia novissima victoria non nisi libertas publica tollitur, & quædam servitus publica hactenus inducitur: ut jam non possit populus iste ex sua voluntate, & lege, bonum civitatis suæ publicum constituere, sed a victore legem accipiat. At singulorum civium libertas privata jure victoriæ non tollitur; nisi & bello, vel prælio capti, aut alio ex sensu servi facti fuerint; ut dictum *in Aut. J. G. cap.* 2 *in fin.* Etenim etsi tota gens bello victa sit, non tamen omnes bello capti sunt. Publica libertas bello victis ablata est: privata bello captis. Enimvero gens per victoriam ultimam debellata in momento quasi victoriæ transit tota in potestatem, & imperium victoris: adeoque exuit cum libertate publica hostem, quippe qui esse nequit, nisi populus liber. *l.* 24. *ff. de capt. & postlim.* Exinde igitur cives nec amplius occidi, nec in servitutem redigi jure belli possunt, quod cum ultima victoria exspiravit; sed nisi ante, & scil-

vel ultimo, vel superioribus præliis capti fuerint, manent, ac tuendi sunt cum bonis suis in eo statu privato, quo tum sunt: quia in isto momento ex hoste fiunt cives, & subditi: & Princeps victor ex hoste magistratus legitimus, cujus est tueri cives, non occidere, non in servitutem trahere, spoliare &c. sed imperium jam, & jus pacis, non belli, in eos exercere. Ita apprime ad rem Cicero, *lib.* 1. *de offic. post princ. Parta victoria*, inquit, *conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt*. (cum his enim non jure hostium, sed reorum agitur; nec vis iis infertur, sed pœna) Et mox subjungit: *Hanc justitiam a Romanis ita cultam fuisse, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum Patroni essent more majorum*. *Vid. Auton. J. G. cap.* 13. §. 5. *Diss. de Jur. Vict.*

Hoc maxime declaratur exemplo deditiorum, qui liberi tamen fuere, etsi eorum pessima omnium esset conditio, §. *fin. de Libertin.*, quia non tantum gens, & civitas seu id quod publicum est, sed & singuli homines, & res singulæ debebantur. Id notabiliter *Polyb. in Excerpt. Legat. cap.* 142. docet, & rem ita exponit: Οἱ γὰρ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς, καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. Σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ταῖς πόλεσιν ἅπαντας: ὁμοίως, ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους, συλλήβδην ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς, μηκέτι μηδενός, id est *Qui se dedunt in Romanorum arbitrium, dedunt primum regionem, quæ eorum fuit, & urbes in ea; Cum his vero viros, & fœminas existentes in regione, & urbibus omnes: similiter fluvios, portus, sacra, monumenta in universum; ut Romani omnium essent* κύριοι, *dedentes se vero nullius amplius*. Ita Campani cum a Samnitibus bello pressi subjicere se Romanis vellent, nec hi eos ideo reciperent, quod societas sibi cum Samnitibus esset, se in deditionem ipsis obtulerunt hac formula: *Quandoquidem nostra tueri adversus vim, atque injuriam justa vi non vultis; vestra certe defendetis. Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, Divina, humanaque omnia in vestram, Patres conscripti, populique Romani ditionem dedimus; quicquid deinde patiemur, dedititii vestri passuri*. *Liv. Lib.* 7. *cap.* 31. Quæ formula fere respondet Polybianæ, qua Carthaginenses se dedere compulsi fuerant. Desumta hæc sunt ex Autonomia nostra juris gentium, *c.* 13. §. 3. *usque ad* §. 7.

Additio.

„ Ex ultimis lineis præmissis apparet, „ hostes victos, vel deditos non tantum publicam, sed & privatam libertatem amisisse, adeoque subditos quidem esse, sed simul criminis reos, in quos omnia licent. *Vid. Dissert. proœm. XII.* Si proinde quidam victores mitius cum victis egere, id generositati eorum tribuendum est.

Quomodo servi membra sunt, familiæ) „ Scilicet quoad jura privata, quæ ad dominium pertinent. Pari enim ratione populi in provinciæ formam redacti, sunt membra civitatis Romanæ quoad jura publica, adeoque ei serviunt; quia libertatem de jure suo publico statuendi amiserunt. *Vid.* §. 1. At hæc comparatio imperii, & familiæ, cavenda maxime est: ut alibi diximus.

Ut plurium populorum idem sit caput) Quod fit si plura regna uni regi subsunt, tunc quodlibet regnum summa gaudet potestate. Ita idem Rex Angliæ simul est Rex Scotiæ, & Hyberniæ: Rex Galliæ quoque est Rex Navarræ: Rex Hispaniæ plura regna supremo jure tenet; hi in unoquoque regno propriam habent facultatem jus tuendi.

Ita in morali quoque corpore) „ Naturale „ caput non nisi uni corpori proprium esse „ potest; at summam potestatem intuitu „ plurium civitatum aliquis habere, i.e. caput plurium populorum quis esse, potest.

Nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput esse potest) Quia per caput in politicis nihil aliud intelligitur, quam facultas legitima corpus, seu civitatem gubernandi.

Quod exstincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur] „ Ita deficientibus in Germania Carolingis, „ Bavariæ, Saxoniæ, & terræ Rhenensis duces pristinam libertatem recipere intendebant. *Vid. C. Par. jus publ. c.* 3. §. 9. & 22. & *c.* 7. § 86. & 87. & 95. At male; quia non familiis victorum jus imperii quæsitum erat, sed regno Germaniæ, seu Franciæ. *Conf. infr. L.* 2. *c.* 9. §. 2.

Ut plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur) „ Uti Belgicæ provinciæ, civita-

„ tates Helveticæ &c. Hæ obligantur ex eo, „ quod communi decreto statutum est. Neque tamen hic est una summa potestas; „ sed quælibet civitas proprium imperium „ habet, ac peculiarem rempublicam constituit.

„ Atqui actus harum civitatum alterius „ juri subsunt: adeoque summa eorum potestas esse non videtur. Resp. obligatio „ illa oritur non ex jure aliquo imperii: „ sed ex pacto, quo convenere plures provinciæ, se communis consilii decretis stare velle. Hoc pactum autem non tollit „ summam potestatem singularum civitatum, quia ex consensu suo saltem obligantur: de quo plenius *infra* §. 16.

Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas) „ Repetit id Auctor, & simul „ explicat infra *l.* 2. *c.* 9. §. 8. *Imperium*, „ inquit, *quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput. Atque adeo rege, si electus est, aut regis familia exstincta, jus imperandi ad populum redit.*

Una, pluresve) „ Sive enim in unum suam „ potestatem contulerit, sive in plures, aut „ personam, aut familias, nihil interest.

Pro cujusque gentis legibus, ac moribus) „ Uti enim quælibet gens propriam summam „ potestatem habet: ita & proprias quoque habet leges, & mores.

AD §. 57.

AUCTOR celebrem hic tractat quæstionem: *an summa potestas semper sit penes populum, etsi in alium translata sit?* totumque caput in ea examinanda absolvit; nam in *th.* 8. & 9. diversas opiniones refert, easque refutat; in *th.* 10. usque ad *th.* 21. cautelas quasdam pro vera sententia ponit, & explicat; & denique *th.* 21. & *seq.* varias ex præpositis quæstiones format, ac decidit; principium autem, ac fundamentum decidendi nullibi ponit. Equidem communiter Doctores distinguunt inter maiestatem realem, & personalem. *Besold. Doctr. pol. c.* 1. §. 4. Illam, ajunt, inhærere populo, hanc regi; illam fortiorem esse, statuunt, majestate regis: adeo ut regem quoque rationes administrationis reddere debere, & ad id adigi posse, doceant. Quod omnino absurdum est, & ab Auctore quoque refutatur. *Vid.* J. *publ. nostrum c.* 21. §. 3.

Additio.

„ Quæstio, quam Auctor hic proponit, „ ita formanda est: *an detur summa quædam potestas realis, quæ penes populum, qui majestatem in regem transtulit, residcat, ad eum effectum, ut populus reges, quoties imperio suo male utuntur, & coercere, & punire possit.*

„ Auctor recte negat *NB. ubique, & sine exceptione* talem summam potestatem „ esse populi, *h.* §. *n.* 1. Recte negat, jus „ regendi *semper* subditum esse populi judicio, ac voluntati, *inf. n.* 7: adeoque recte negat, reges a populo, *quoties imperio suo male utuntur*, i. e. ob injurias „ quaslibet privatas coerceri, ac puniri „ posse, *h.* §. *n.* 1. At merito excipit casum, „ si Rex manifeste totius populi hostem se „ gerit, L. 1. *c.* 4. §. 11., i. e. si in tyrannum degenerat; ubi addit rationem: „ *quia consistere non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi.*

„ Graviter in hanc Grotii sententiam insurgit Gronovius in not. *ad h. l.*, & invidiose proponi statum controversiæ, ait; „ neminem enim unquam statuisse, *ubique, & sine exceptione* summam potestatem esse „ populi, ut ei reges, quoties imperio suo „ male utuntur, & exercere, & punire liceat; & si quis talia dixisset, fatetur, nequaquam se ei subscribere, sed quæstionem hanc esse: *an populus, si Rex palam in tyrannum degenerit, cum jure punire possit.*

„ Cum vero Grotius hic loquatur de principe, non tyranno, sed saltem imperio „ suo male utente, & asserat, populo jure „ gentium jus in regem ob has injurias privatas non competere: e contrario autem „ tale jus in tyrannum, qui hostili animo in „ exitium populi fertur, admittat: facile „ constat nullum inter Gronovium, & Auctorem esse dissensum, & sic operosam Gronovii refutationem plane inutilem esse.

„ Cæterum multos esse, qui statuunt, „ regem ob quaslibet injurias desinere esse „ regem, & ideo coerceri, ac puniri posse, „ certum est; de quibus infra *L.* 1. *c.* 4. „ §. 1. *seq.* agemus.

„ Sane, ipse, Grotius in ea opinione est, „ unumquemque privatum *jure naturæ* sui „ juris, ac injuriæ sibi illatæ vindicem esse, „ & hactenus Principi quoque resisti posse, „ *L.* 1. *c.* 4. §. 2. *n.* 1; *at Jure Gentium* demum promiscuum hoc jus resistendi prohibi-

„ hibitum esse, *ibid.* Mansisse autem jus naturæ, seu facultatem resistendi principi: 1. Si vitæ periculum immineat, *d. c.* 4. §. 7; & 2. si in tyrannum degeneret princeps, *d. c.* 4. §. 11, de qua quæstione plenius agetur, *d. c.* 4. §. 2.

„ Argumenta, quibus Auctor utitur, ut probet, nullam majestatis partem populo reservatam esse, omnia eo collimant, quod populus omne jus suum in regem transferre voluerit, & quia de jure suo imperii disponit, transferre potuerit.

„ *Primo* enim, ait, unicuique homini licere se in privatam servitutem dare: adeoque & populo licere se in servitutem publicam dare, i. e. regendi sui jus in regem transcribere, *n.* 1; ubi ad objectionem, *quod id non præsumatur, & quod multa inde sint oritura incommoda &c.* respondet. 1. Quæri quid fieri possit: 2. Omnes formas sua habere pericula, & sufficere, populum voluisse, nec forte ob justas causas aliter potuisse, *h. §. n.* 1. 2. 3. 4. 5.

„ *Secundo*: In regnis justo bello quæsitis dominium civile, i. e. jus regendi non aliunde pendens victori acquiri; adeoque in his saltem regnis nullam majestatis partem penes populum residere. *n.* 6.

„ *Tertio*: Experientiam docere, dari populos, qui alios populos sub se habent, qui sub eorum potestate, & in eorum ditione esse dicuntur, quos alienare pro lubitu possint &c; quæ consistere non posse, ait, cum doctrina: jus regendi semper subditum esse judicio populi subjecti.

„ *Quarto*: Ex sacra, & profana historia probat, reges populi etiam universim sumti arbitrio non subesse, *n.* 8. 9, 10. 11.

„ *Quinto*: Nec temporarios reges, quamdiu sunt reges, populo subesse, exemplis probat, *n.* 12.

„ Nec obstare I. ait, *populum constituentem regem esse superiorem rege constituto*. Fallere enim hanc regulam, ait, in illis, quæ ab initio sunt voluntatis, postea autem fiunt necessitatis; sed & dari regna, quæ non a populo constituuntur, ut in regno bello quæsito: & in familia, quæ advenas recipit sub lege imperii, *n.* 13.

„ Objicit sibi *II.* regimen omne eorum, qui reguntur, non qui regunt, causa esse comparatum; finem autem esse nobiliorem mediis. Eique respondet: 1. dari regna regentium causa, ut dominica, vel saltem utriusque causa constituta: 2. fallere consequentiam, exemplo pupilli; quia tutor etsi pupilli causa sit constitutus, non tamen est superior pupillo, *n.* 14. *Instat*, tutorem dolose administrantem removeri posse; cur non & regem? Resp. id idem esse, quod tutor superiorem habeat, Rex nullum: indeque hujus peccata Dei judicio relinquenda sint, *n.* 14 *inf. & n.* 15.

„ Objicit *III.* populum interdum ob peccata regis punitum esse; cujus nullam aliam rationem esse, putat, quam quia non impediendo, aut non puniendo, causam suam fecit. Sed respondet, id non ex hac ratione factum esse, sed quia populus imitatus est ea vitia, aut quia Deus reges in pœnam subditis orbat: neque tunc esse pœnam ratione populi, quia Deus utitur summo in homines dominio.

„ Argumenta hæc, sequendo ordinem Auctoris, mox plenius examinabimus; cum vero B. Parens argumentum hoc de Majestate personali, & reali ex professo tractaverit *in prodr.* J. G. *Ex.* 2. §. 63. *seq.* verba ejus hic inserere liceat. Ita autem differit:

In universitate, seu civitate libera aliud est universale dominium terræ cujusque populi intra fines suos, quo continetur plena facultas disponendi (Conf. Cæs. de bell. gall. L. 1. c. 2.): *aliud summum in ea imperium, quo potestas exequendi juris, & tuendæ reipublicæ. Summum ergo imperium (quod humano generi in res terræ, hominumque singulis, & cuique populo, seu civitati liberæ intra suos fines a Deo concessum est, atque adeo Dei, non hominum jure, ac nomine exercetur) est justitiæ, salutisque publicæ tuendæ legitima facultas, & sacrosancta auctoritas. Hæ enim sunt duæ illæ partes, salus publica, & justitia (sine qua respubl. felix, & beata esse non potest.* Auton. J.G. cap. 9. §. 2. & seq. & c. 19. §. 12. & seq.) *quarum cura, & custodia perficitur bonum illud publicum, seu scopus moderatori reipubl. propositus.* Auton. c. 7. §. 3. & seq. de quo inf.

In omni porro universitate aliud est ipsa universitas, *aliud* singuli: *& utrorumque alia, atque alia plane jura, res, ac bona:* Universitatis *publica*, singulorum *privata*; per pos. 5. n. 2. (conf. l. 2. l. 7. §. 1. ff. Quod cujusque univers. L. 16. 1. ff. de R. D. L. 10. §. 4. ff. de in jus voc.) *At tota universitas ex singulis collecta est, iisque constat, ut integrum partibus suis, vel ut corpus membris; sed cum duplicis relationis* di-

discrimine. Ut enim corpus naturale animantis aut spectatur simpliciter, ut totum omnibus suis membris formatum, (quo sensu communis omnium est potentia vegetandi, sentiendi, motus &c); vel ut in eo distinguitur caput a reliquis membris, quæ præsertim in homine, primario inde reguntur, ac moventur: Ita & in corpore civili universitatis singuli spectantur, vel simpliciter, prout omnia, sive caput, sive reliqua membra, sunt ejusdem æque corporis membra; vel prout in eo discernuntur imperantes, & parentes, tanquam caput, & membra reliqua. Qua ratione pariter quædam facultates, & jura toti corpori, omnibusque ejus membris communia sunt: quædam capiti propria, & eximia. Commune toti corpori est 1. Universale illud dominium terræ cujusque populi, quod totius civitatis, seu populi, & res est publica omnium, tum capitis, tum corporis reliqui: non singulorum, nisi quorundam usus his concessus fuerit. (conf. l. 14. pr. ibid. quæ in patrimonio sunt populi ff. de acquir. rer. dom. l. 6. pr. *ib.* in pecunia populi ff. de contr. emt. d. l. 2. ff. quod cuj. univ. d. l. 6. de divis. rer. &c. 2.) *Bonum illud publicum, quod finis, & scopus est civitatum.*

Proprium vero capitis est summum imperium, & quæ eo pertinent: uti ipsius modo dicti boni publici gubernatio, & juris, justitiaque executio, seu in genere pacis, felicitatisque publicæ defensio. Conf interdicta de publicis rebus, l. 43. Digestorum a titulo 8. ad tit. 16.

Unde evidens est, summa populi potestate, quæ ei in singulos natura competit, ab eo in unum, vel plures translata, non transferri una dominium illud terræ, quod residet in toto corpore universitatis, seu in tota republica, omnibusque ejus membris, qua talibus; sed solum summum ejus in singulos imperium: idque totum ita, ut nulla ejus pars maneat interim in populo. Conf. auton. c. 12. de monstro regni patrimonialis.

Hinc in aprico est resolutio quæstionis: an regno quoque constituto, semper tamen summa potestas maneat populi? quam tam prolixe tractat Grot. l. 1. c. 3. §. 8. & seq., *& recte quidem negat; sed nec veram sententiam satis definit, nec recte probat, nec dubiis satisfacit: & miscet, ut semper, jura, ac nomina privati dominii, & summi imperii: rem divinam, & omnium sanctissimam, cum humanis, & profanis. Totum pendet a discrimine dominii terræ, & summi in eam imperii: illud est reipublicæ, hoc regis; quod & jure Romano, & usu gentium dubio procul receptum est: eoque omnia dubia sponte conticescunt.*

Hoc sensu non incongrue vulgo distinguitur majestas realis*; quæ est dominium illud universale terræ, & insidet in universa republica, totique terræ quasi affixa, & annexa cohæret: &* personalis *quæ tota cum summo imperio transit in principem, & penes ipsum, aut [in principatu successivo) penes ejus familiam est; nihil ejus manet in populo: neque hic tum est imperii particeps (nisi status sit mixtus, de quo inf.) sed ei subjectus. Nec tamen hæc interim quoque separata est a republica, quippe cujus pars, & caput princeps est: adeoque nec a Domino terræ, nam & hoc moderatur princeps; sed a reliquo populo, qui interim subjectorum partes sustinet.*

Eorum opinio, qui ubique, & sine exceptione) „ Auctor unicuique privato jus puniendi alterum ob injurias sibi, vel aliis illatas, *jure naturæ* concessum esse, statuit; At institutis civitatibus exceptum esse Principem: quia civitas subsistere alias non posset, *l.* 1. *c.* 4. §. 2.

Ita ut ei Reges, quoties imperio suo male utuntur, & coercere, & punire liceat] „ Probavimus in præcedentibus, non invidiose a Grotio proponi statum controversiæ, uti Gronovius existimat. Nam Grotius saltem contra eos disputat, qui *semper*, qui *ubique*, & *sine exceptione*, jus puniendi regem populo concedunt, *vid.* *n.* 1. & *n.* 7. *in f.* Nam in tyrannum omnia populo licere, ipse quoque statuit *l.* 1. *c.* 4 §. 11.

Quæ sententia) „ De resistendi licentia ob quaslibet injurias.

Nos his argumentis tam refutamus)(Non satisfaciunt hæc argumenta dubiis. Diximus, totum dependere a discrimine *territorii*, & summi in id *imperii*. *Illud* esse populi ut corpus spectati, *hoc* regis; adeoque hoc posterius nec personaliter, nec realiter est penes populum, sed utroque modo penes regem in quem populus jus illud plenissime transtulit.

Licet homini cuique se in privatam servitutem, cui velit, addicere) Auctor ut probet, nullam summæ potestatis partem esse penes populum, eo delabitur ut afferat, *populum in dominio, vel servitute esse posse;* cum contradictionem notorie involvat, civitatem esse,

esse, & tamen esse in alterius dominio, seu servitute. Desineret enim eo ipso esse populus, & fieret familia privata: imo rex pro lubitu abuti re sua posset; quæ omnia pugnant cum essentia imperii, quod in tuendo jure civium, & reipublicæ, unice consistit.

Additio.

„ Auctor non statuit, *populum se in servitutem privatam dare posse*; sed loquitur „ de *servitute publica*, qua populus regendi „ sui jus in unum transtulit, *vid. n.* 1.: „ & unde dominium civile, i. e. *jus regendi*, non aliunde pendens, regi acquiritur, *vid. n. 6.* Quoties enim populus jus „ suum imperii, suamque libertatem de eo „ statuendi in unum transfert, publice servire dicitur. Atque ita rem Grotius explicat infra §. 12. *Conf. L.* 1. *c.* 5. §. 22. & „ 32. *L.* 2. *c.* 21. §. 7. Sane Imperium tolli si „ singuli in servitutem rediguntur, ipse Auctor docet. *L.* 2. *c.* 9. §. 6. & *c.* 21. §. 7.

„ Gronovius quoque oppugnat hoc argumentum sequenti ratione: 1. non dari talem populum, qui se in servitutem regi „ dederit; sed & 2. si se ea lege dedat, „ etiam servos vi contra vim uti posse. Verum quod ad *priorem* rationem attinet, diximus jam, Auctorem loqui de *servitute publica*, i. e. ubi liber populus unius imperio subjicitur; quales populi infiniti „ inveniuntur. *Altera* ratio vera non est; „ servus enim bello captus injuriæ suæ pœnam patitur, adeoque vim vi repellere „ nequit: quod alibi plenius probabimus.

Ut ex lege Hebræa, & Romana apparet] „ Apud Hebræos nil nisi jus operarum acquirebatur ex tali pacto.

Quidni ergo populo sui juris) Rectius ita: Cuique populo sui juris concessa est facultas regendi sui jus in unum transcribere: Quo facto summa potestas in alium translata tamdiu esset in populo, quoad durat in eo, cui concessa est populi consensu. Contradictio enim foret, suum jus imperii in alium transferre, & tamen illud retinere. Ergo summa potestas non est populi.

Additio.

„ Dixi jam, Grotium hoc ipso argumento uti, eumque per *servitutem populi* non „ intelligere servitutem singulorum, sed „ servitutem publicam, qua populus sui „ juris alterius *imperio* subjicitur.

Ut regendi sui jus in eum plane transcribat „ Auctor igitur a majori argumentatur. Si „ singuli libertatem suam privatam in alium „ transferre possunt; multo magis populus „ libertatem suam publicam, i. e. jus imperii, in alium transcribere potest.

Neque dixeris, minime id præsumi) Quia credibile non est, populum omni sua potestate se abdicare voluisse. Sed bene 1. respondet Auctor, non quæri de facto, an in dubio id voluerit populus; sed de jure, an fieri jure possit: Quod omni dubio caret; quia populus de sua libertate publica licite disponere potest. Sed & 2. quoties facultas imperandi singulis, in unum translata apparet; nulla hujus facti alia ratio dari potest, quam concessum ei esse omne jus summæ potestatis, donec contrarium probetur.

Frustra quoque afferuntur incommoda] „ Sola quæstio hic est: an jure fieri possit: „ sive cum incommodo populi, sive cum ejus „ commodo id fiat. Sed & bene Auctor respondet, nullam dari formam reipublicæ „ perfectam. Imo ideo, quod populus commodiorem alteram formam credat, imperii formam mutat.

Ita & populus eligere potest qualem vult) Prosequitur hic Auctor idem argumentum; ait, totam rem in arbitrio populi esse, eum enim de jure suo publico disponere, illudque vel per se exercere, vel per alium, vel per plures, posse: neque jus hic ex eo, quod commodius, vel præstantius, sed ex voluntare sola metiendum esse.

Qua de re diversa diversorum sunt judicia) Alii formam imperii Democraticam, alii „ Monarchicam præferunt. Vide Orationem „ Athenagoræ apud *Thucyd. l.6. p.m.* 631.

Neque vero non multæ exstare possunt causæ) „ Imo sufficiens causa est voluntas populi, alia non requiritur.

Quia in periculum vitæ adductus] „ De „ quæ deditione *vide infra L.* 3. *c.* 8. §. 4. „ *n.* 1. &c. 11. §. 3. & 14. *c.* 20. §. 49. & „ 50. *n.* 5. *Add. L.* 3. *c.* 4. §. 11. & *L.* 2. „ *c.* 6. §. 5. *c.* 24. §. 6. Sic Ordo Borussicus Polonis se tradidit, quia ab Imperio defendi non potuit. *Vid. B. Par. jus* „ *publ. c.* 5. §. 11.

Aut quia inopia pressus aliter habere non potest &c.]„ Allegari solet exemplum Ægyptiorum, qui omnia sua, seque ipsi „ regi vendiderunt, *Gen. XLVII.* 13; De quo „ facto, & an populus omni imperio sese „ exuerit, sententiam nostram explicabimus infra §. 13.

„ Magis huc pertinet exemplum Casilinensium,

„ suum, qui se Annibali dederunt fame „ pressi. *Vid. inf. L. 2. c. 24. §. 6. n. 3.*

„ *Campani olim necessitate adacti*) „ Quod „ exemplum Auctor allegat infra *L. 2. c. 9.* „ §. 6. Historiam vide apud *Liv. L. 7. c. 31.* „ Alia exempla vide in locis Auctoris an- „ te allegatis.

Divina, humanaque omnia) „ I. e. im- „ perium, quod in divinis, & humanis ju- „ ribus consistit.

Ne recepti quidem sunt) „ Exempla a „ Tesmaro hic allegata de Revaliensibus a- „ pud *Thuan. L. 21. p.* 423. & de Belgis apud „ *Camd. in vit. Elis. part.* 2. loquuntur de „ subditis sub alieno Imperio constitutis, qui „ invito principe nec dedere se aliis, nec „ recipi possunt. Quod vero de regno Hun- „ gariæ, & Daniæ aliis principibus oblatis „ allegat, deditionem non infert: sed rex „ ibi ex alia gente eligitur. Ita Polonia ex „ Saxonum gente, Anglia ex domo Brunsvi- „ censi reges vocavit; neque tamen populi „ illi per deditionem in Saxonum, & Bruns- „ vicensium potestatem pervenerunt: ne- „ dum eorum imperium ideo expiravit.

Appianus) „ In Præfatione, ubi ita loqui- „ tur: *quarum* (gentium) *aliquot ego vidi* „ *in urbem legatos venisse, ut se, suosque po-* „ *pulares dederent: nec receptos ab imperato-* „ *re, ut sibi inutiles*: de Bell. pun. n. 3.

Quid obstat, quo minus & uni homini) „ Si enim populus alii populo jus imperii „ tradere potest, cur non & in unum illud „ conferre? Nam de re sua disponit: & „ pront disponit, ita jus est.

Ut paterfamilias latifundia possidens) Ma- „ le hoc adplicatur ad imperium; nam po- „ puli se ita dedentes fiunt pars familiæ, „ non vero sunt amplius populus.

Additio.

„ Inter causas, cur populus jure suo im- „ perii se abdicet, male Auctor refert exem- „ plum patrisfamilias latifundia possidentis. „ Paterfamilias enim [quod nomen privatum „ hominem indigitat] advenas recipere sub „ lege, ut imperio ejus subsint, nequit; „ quia paterfamilias, qua talis, imperii „ non est capax (*Conf. l. 3. c. 20. §. 6.*): „ nisi ponas casum, ubi pater ille familias „ summam simul potestatem habet.

Magnam servorum copiam habens, eos ma- *numittat sub imperii ferendi &c. legibus*) „ Dominus talis privatus non est imperii ca- „ pax; sed ipse imperio principis subest: „ adeoque stipulari sibi a servis manumissis „ imperium nequit. Hæc igitur imperii trans- „ ferendi causa pariter admitti non potest.

Suam quisque sedem, suos penates regit) „ Quid inde? quo quæso modo exemplum „ hoc ad causas, quæ populum movere „ possunt ut jus suum imperii in alium „ transferat, applicari potest?

Quosdam homines natura esse servos) Ve- 4
rum non est, tales gentes dari, quæ rege- re nesciant. Historia novi orbis nos docet, barbarissimas quoque gentes suo modo im- perio regi. Sed & si talis gens existeret, & jus suum in alium transferret, hoc ipso non in servitutem se dederet, sed jus im- perii saltem alii concederet; si enim in personalem servitutem se daret, desineret esse gens, & populus, & pars fieret fami- liæ principis, cui se dedidit.

Additio.

„ Aristoteles per populos natura servos in- „ telligit gentes, quæ nec legibus instructæ, „ nec ulli imperio subsunt, sed ferarum in- „ star separatim per familias habitant; has „ enim dignas esse quæ serviant, i. e. im- „ perio prudentum subsint, alibi dixit (*L. 2.* „ *c. 25. §. 12.*) Servitus igitur, qua Ari- „ stoteles tales populos dignos esse censet, „ hic iterum pro publica illa servitute su- „ mitur, non pro personali.

Negantes, vivere se sine rege posse), Hoc „ non ideo dixere, quia natura servi sunt, „ & regere nesciunt: sed quia majora com- „ moda ex statu regio sibi promittebant, „ quam ex statu populari.

Stultum esse, Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant) „ I. e. mutare statum regium in popularem, „ ipsis invitis. De populis, qui statum mo- „ narchicum prætulerunt statui populari, „ varia extant exempla. De Cappadocibus „ vide Justinum *L. 32. c. 2.* de Armeniis „ Tacitum *Annal.* 13. 34: de Ægyptiis He- „ rodotum L. 147: de Turcis Busbequium, „ *legat. Turc.* 3. de Russis Olearium *leg.* „ *Pers. L. 1. p.* 133: & de Barbaris in ge- „ nere ait Euripides *Iphigen. in aul. v.* 1400. „ *Barbari enim sunt natura servi; Græci li-* „ *beri*. Sane quoad effectum eadem libertas „ publica sub rege obtinet, quæ sub repu- „ blica; de quo plenius infra §. 12.

Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt) 5
„ Plato in politico unius dominationem, bo- „ nis copulatam constitutionibus, reliquis „ reipublicæ formis præfert. *Vid. Liv. L. 2.* „ *c. d. Thucyd. L. 6. p. 361. & Tesm. ib.*

Qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est) „ Iis, quæ ex Tacito „ refert *Gronovius b.*, adde quod de Caii „ Cæsaris ætate asserit *Quinctil. Inst.* 3. 8. „ *Cajo Cæsari suadentes regnum affirmabi-* „ *mus, stare jam rempublicam nisi uno re-* „ *gente non posse*. Apud Zonaram *annal.* 2. „ in genere legitur: *Romanos libera repu-* „ *blica incolumes esse non posse*. vid. *Tesm.* „ *b.* Cæterum statum popularem temporibus „ Augusti mutatum non fuisse, sed solam „ administrationem, alibi demonstravimus.

Ut se homines subjiciant imperio alterius) „ Hoc enim est quod Auctor prolixe adeo „ probare intendit, cum res nullum dubium „ habeat; quia quilibet de re sua, adeoque „ & populus de suo jure imperii dispone- „ re, illudque in alium transferre potest.

Cicero notat] „ *Offic. l.* 2. *c.* 6. Verba hæc „ sunt: *Atque etiam subjiciunt se homines* „ *imperio alterius, & potestati, pluribus de* „ *causis. Ducuntur etiam aut benevolentia,* „ *aut beneficiorum magnitudine, aut dignita-* „ *tis præstantia, aut spe sibi id utile futu-* „ *rum, aut metu ne vi parere cogantur, aut* „ *spe largitionis, promissionisque capti, aut* „ *sæpe mercede conducti*. Add. c. 12. ibi: „ *Mihi quidem non apud Medos solum, ut* „ *ait Herodotus, sed etiam apud majores no-* „ *stros justitiæ fruendæ causa videntur olim* „ *bene morati reges constituti. Nam cum pre-* „ *meretur inops multitudo ab iis, qui majo-* „ *res opes habebant, ad unum aliquem con-* „ *fugiebant virtute præstantem, qui cum pro-* „ *biberet injuria tenuiores, æquitate consti-* „ *tuenda summos cum infimis pari jure reti-* „ *nebat. Eademque constituendarum legum* „ *fuit causa, quæ Regum. Jus enim semper* „ *quæsitum est æquabile; id si ab uno justo,* „ *& bono viro consequebantur, eo erant con-* „ *tenti*. Et mox: *Eos ad imperandum deli-* „ *gi solitos, quorum de justitia magna esset* „ *opinio multitudinis*.

6 *Bello justo*] „ Intelligit bellum, quod jure „ gentium secundario justum dicitur ad ef- „ fectus externos dominii, *vide supra* §. 4; „ nam jure naturæ, negat Auctor, domi- „ nium acquiri in res captas, nisi justa cau- „ sa adsit, & intra quantitatem debiti, „ vel pœnæ capiantur, *L.* 3. *c.* 6. §. 1; „ quod suo loco examinabimus.

Ita & dominium civile, sive jus regendi) „ Apparet igitur, Auctorem per *dominium* „ *eminens, seu civile*, intelligere *jus imperii*. „ Sed supra jam notavimus, tutius abstineri „ ab ejusmodi vocibus, quæ abusum infer- „ re possent. Justo autem bello imperium „ acquiri, nimirum per ultimam victoriam, „ omnino verum est, & plenius explicabi- „ mus infra *L.* 3. *c.* 3; adeoque hæc quo- „ que est justa causa transferendi in alium „ imperii.

„ Gronovius negat, ex eo, quod *dominium* „ *civile* bello quæratur, sequi, populum vi- „ ctum victorem tyrannum punire non posse. „ At duplicem hic errorem committit: *I.* „ Quod argumentum hoc contra Auctorem „ alleget, qui de tyranno non loquitur: quia „ diserte statuit, tyrannum puniri posse, *l.* 1. „ *c.* 4. §. 14. *II.* quod statuat, populum „ per ultimam victoriam victum punire vi- „ ctorem, qui civitatem delere vult, posse; „ cum per ultimam victoriam omne jus po- „ puli, publicum, & privatum, in pote- „ statem victoris transcribatur. Neque ad- „ mittendum est quod addit, populos bello „ quæsitos tacite pactos esse, ut capti salvi „ essent, & viverent: eosque hoc jus quo- „ quo modo defendere contra tyrannos posse.

Pro unius imperio &c. conservando] „ Ne „ sc. Rex, vel dux a populo ob abusum im- „ perii puniri, vel removeri queat.

Eademque ratio est procerum] „ Ne scil. „ proceres in statu Aristocratico, quoties „ imperio suo male utuntur, coerceri a po- „ pulo possint.

Quid quod nulla respublica adeo reperta est popularis] Auctor ut probet, populum in unum, vel paucos, posse suam potestatem transferre, allegat ipsum statum popularem, ubi non omnes regere ait: utpote cum non tantum inopes, & extranei, sed & infantes, ac fœminæ ab imperio arceantur. At non intellexit naturam civitatis. Nam 1. verum non est, inopes excludi ab imperio; sane in statu populari jus imperii æque ad eos, tanquam membra civitatis, pertinet, quam ad divites; & licet administratio eminentioribus committatur, jus tamen commune est: sed & administratio inopibus quoque, si habiles sint, committi solet. 2. Extranei vel perpetuo in civitate habitant, & tunc omnino sunt pars civitatis, nec arcentur ab imperio; vel saltem transeunt, & tunc non sunt membra civitatis, adeoque merito arcentur a communione imperii, quod civitati cohæret. Equidem 3. fœminæ, & liberi arcentur a deliberationibus, sed ex alia ratione; quia scil. civitas non consistit in multitudine personarum, sed fa- mi-

miliarum. Jure naturæ enim quilibet paterfamilias jus in suam familiam habet, tanquam caput: unde familia etiam dicitur a famulando. Quando igitur plures tales familiæ in societatem coeunt, fit civitas: Unde jus familiarum civitatibus longe est antiquius. Familias autem repræsentant soli patresfamilias: Reliqui, ut uxores, & liberi, saltem ejus partes, & membra sunt.

Additio.

„ Gronovius rationem, quam Grotius hic „ affert, arguit, nec se, quid ea concludat, „ videre, ait. At mentem Auctoris interpretes ejus non satis assecuti sunt. Postquam enim asseruit, non tantum in *statu regio* translatam esse summam potestatem „ in regem, sed & in *statu Aristocratico* omne jus populi cessare, adeoque nec proceres plebi injuriam facientes puniri a „ plebe posse; idem quoque extendit ad „ *statum popularem*. Et cum videri possit, „ in statu populari, ubi omnes in regimine „ concurrunt, neminem superesse, cui a populo injuria fieri, i. e. in quem populus „ peccare possit; recte addit, nullam rempublicam adeo esse popularem, in qua non „ supersint personæ, quæ in regimine non „ concurrunt, adeoque in quas peccari possit, uti fœminæ, adolescentes, extranei, inopes. Atque hinc concludit, regentes nec „ ab his, ob quaslibet injurias, puniri posse.

Jam vero] „ Auctor ait, populum sæpe alii „ populo vi bellica subjectum, quin & ab „ hoc alienatum fuisse. Id autem fieri non „ potuisse, si majestas quædam apud populum alienatum resedisset, i. e. si jus tegendi esset penes eos, qui reguntur.

Additio.

„ Gronovius regerit, tali populo victo, „ si male habetur, idem jus contra populum victorem competere, quod contra regem, si palam tyrannidem exercet: adeoque hoc quoque casu jus regendi subditum „ esse judicio eorum, qui reguntur. At errare Gronovium, modo probavimus.

Estne populus Collatinus in sua potestate?) „ Quibus verbis utebatur Tarquinius, recipiens populum Collatinum in suam potestatem. *Liv.* I. 38.

Et Campani cum se Romanis dedidissent, facti dicuntur alienæ potestatis] „ De deditione Campanorum vide supra *n.* 3. & „ *L.* 2. *c.* 9. §. 6. *Add. Liv. L.* 7. *c.* 31.

Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi, semper subditum esse eorum judicio] „ Si enim aliqua summæ potestatis pars penes populos illos victos „ remansisset, populus victor disponere eo „ modo de illis non potuisset.

Tum sacra &c. Historia) Auctor ex sacra scriptura probat, reges judicio populi non fuisse subjectos: quanquam negari nequeat, jura regum apud Hebræos valde fuisse restricta; *videatur Cunæus de republ. Hebræor. & Sichardus de jure Hebræorum.*

Additio.

„ Imperium regum Hebræorum absolutissimum fuisse, videbimus infra §. 20. *n.* 3.

„ Cæterum Gronovius *in not. b.* regerit „ hæc exempla tam sacra, quam profana „ non pertinere ad quæstionem, ubi Princeps omnia sacra, & profana subvertit: „ quod verum est. At nec Grotius de tali „ Principe loquitur, sed tantum de eo, „ qui male imperio utitur.

Statuam supra me regem) „ Inde autem „ non asseri posset, populum regem supra „ se constituisse, si summum imperium penes populum remansisset.

Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos] „ Ex hoc jure regio evidentissime „ apparet, omne arbitrium, quod ante populi fuit, in regem translatum esse: de „ quo late *cap.* 5. §. 3. agetur. *Adde infra* „ §. 20. *n.* 2.

Hinc Rex nullus dicitur super populum) „ Adeoque tanquam superior, eoque jus in „ populum, habens.

Quod populum suum ipsi subjecerit) „ Adeoque populum in sua potestate esse, non „ se in potestate populi, contendit.

Notum illud Horatii) „ *L.* 3. *Od.* 1. *Add. Sen. in Thyeste v.* 500.

Tres gubernandi formas ita describit] Ex hac descriptione apparet, jus imperanti esse in populum, non contra.

Cæterum rectius duæ constituuntur formæ imperii extremæ, scil. regnum, & respublica, seu status monarchicus, & popularis. Mediæ enim formæ variæ esse possunt, pro arbitrio civitatis: quod optime quoque observat *Joseph. contra App. c.* 2, ubi ait, gentes transtulisse summam potestatem vel in unum, vel in omnes, vel in paucos; quod ultimum infinitis modis fieri potest. Aliquando enim omnibus proceribus, seu familiis nobilium imperium competit, uti apud Venetos: aliquando quibusdam saltem, uti Genuæ: aliquando solis familiis plebanis, ut in Helvetia: aliquando mi-

 sceti

ſceri ſolent formæ, ita ut & regi, & proceribus, vel regi, & populo, vel denique omnibus ſimul imperium competat, ut in regnis Angliæ, & Germaniæ; civitas enim pro lubitu de ſuo imperio diſponere poteſt.

Additio.

„ Grotius ex eo, quod quidam reges dentur, qui aliis rationem dare non renentur, probat, populo nullum jus in talem regem competere.

„ Equidem Gronovius *in not. h.* regerit, ex eo non ſequi omnia ſubvertendi licentiam. Sed nec Grotius id ſtatuit; loquitur enim de Principe, non de tyranno, ſed qui imperio male utitur.

Tales ſunt, quos Plutarchus ait) „ Tales ſcil. reges, qui populi etiam univerſim ſumti arbitrio non ſubſunt.

Non ex legibus modo) „ Scil. ex diſpoſitione populi.

Sed & in leges) „ Ut ſcil. eas mutare poſſit. Quia ſuperiorem non habet, qui obligationem ei imponere poſſit ne mutet. Sane vi poteſtatis legiſlatoriæ, quam populus in principem tranſtulit, hic abrogare leges pro lubitu poteſt.

Ita ut alii ratio non reddatur) „ Imo id etiam ex pacto fieri poteſt: adeoque talis immunitas non tollit ſummam poteſtatem. Ita Parlamenta Angliæ hodieque rationes factorum aliquando a rege exigunt: de quo plenius agemus. §. *XI. XIV. & imprimis* §. *XVI.* Sed & e contrario imperium aliquando quoad jus adminiſtrandi, adeoque vi officii, in alium conferri poteſt ea lege, ne rationes reddat &c. Dictatores enim Romanorum, & Carthaginenſium Imperatores, ante conſtitutum Senatum centum Senatorum immunes a reddendis rationibus fuere. *Vide Juſt. L. 19. c. 2.*

Reges quoſdam eſſe, ait, cum eo jure, quod alibi habet ipſa gens in ſe, ac ſua) Unde Auctor merito concludit, jus ipſum, quod gens habuit, in reges transferri: adeoque regem non amplius judicio hujus gentis ſubeſſe. Rex enim in jus populi ſuccedit.

Poſtquam Romani Principes Imperium vere regium uſurpare cœperunt) „ Id non ſub Julio Cæſare, nec ſub Auguſto, ſed ducentis poſt annis factum eſt: uti mox demonſtrabimus.

Dicitur populus in eos omne ſuum imperium, & poteſtatem contuliſſe) „ Celebris hæc quæſtio eſt: *an unqum fuerit aliqua lex regia, per quam populus Romanus omne jus ſuum imperii in Cæſares contulerit?* Equidem diſerte id affirmat Ulpianus *in L. 1. ff. de Conſt. princ.* Verba hæc ſunt: *Quod principi placuit, legis habet vigorem, utpote cum lege regia, quæ de imperio ejus lata eſt populus ei, & in eum omne ſuum imperium, & poteſtatem conferat.* Conf. *l. 31. ff. Legibus.* Atque ad hanc legem regiam paſſim provocat Juſtinianus *in §. 6. Inſt. de J. N. G. & C.* item in *L. 1. §. 7. C. vet. jur. enucl.* ibi: *cum enim lege antiqua, quæ regia vocatur, omne jus, omniſque poteſtas in imperatoriam translata ſint poteſtatem* &c. Atque vi hujus legis contendit, Imperatores ſolutos eſſe legibus, *L. 3. C. teſtam. add. L. 31. ff. L. 4. C. de Legibus.*

„ At negamus, *legem* aliquam *regiam* a populo latam eſſe, per quam jus proprium imperii in Imperatores unquam translatum fuerit.

„ Quod ut rite intelligatur, præmittendum eſt, imperium in principem transferri poſſe vel JURE PROPRIO vel JURE ADMINISTRATIONIS. *Jure proprio* transfertur, quando populus ipſum jus imperii alicui confert, ita ut unus ſuo, & proprio jure omnia agere poſſit; *Jure adminiſtrationis* autem, quando ſola facultas adminiſtrandi, adeoque ſolum exercitium imperii, nomine reipublicæ peragendum, uni committitur, ita ut non ſuo, & proprio jure, ſed vi officii, nomine populi, ac reipublicæ omnia agat. Quæ latius explicata ſunt a B. Parente in *jur. publ. c. 15. §. 4. c. 7. §. 1. ſeq.* & ab Auctore infra §. 10. Unde notanter Grotius *d.* §. 10. ait, jus imperii non dependere a potentia agendi, ſed a cauſa, & titulo. Sane fieri poteſt, ut is, qui miniſter ſaltem eſt populi, & jure officii ſuam poteſtatem a populo tenet, omnia agere poſſit, exemplo Dictatoris, qui ſummam agendi poteſtatem habuiſſe dicitur, *L. 2. §. 18. ff. O. J.* cum e contrario ejus, qui jure proprio imperium habet, poteſtas ſæpius admodum reſtricta ſit, ut in regibus Angliæ, & Germaniæ apparet; quæ differentia a diſpoſitione populi dependet. Cum enim populo jus imperii natura competat, is pro lubitu de eo diſponere, & vel ſolam *adminiſtrandi* facultatem, ſed liberrimam: vel ipſum *jus imperii*, ſed reſtrictum, uni committere poteſt.

„ His præmiſſis dicimus, populum Roma-

„ num

„ num non *jus imperii*, ſed ſolam *admini-*
„ *ſtrationem* Cæſaribus contuliſse ; *ſtatum*
„ manſiſse popularem, ſolumque *exercitium*
„ imperii in Cæſares eſse translatum: ad-
„ eoque legem regiam, i. e. talem legem,
„ per quam regia, ſeu propria poteſtas in
„ Cæſares collata ſit, non exſtare. Quod
„ nunc probandum erit.
PRIMO. Id probatur ex occaſione, quæ
„ cauſam dedit, ut paulatim paucis, tandem
„ uni ſumma adminiſtrandi poteſtas conceſsa
„ fuerit. Refertur ea in *L.2.9. & 11.ff. de*
„ *O.J.*, ubi explicat Pomponius [qui ſub Mar-
„ co, & Commodo vixit, *vid van Eck princ.*
„ *jur. L. 1. tit. 2. §. 32.*] quemadmodum
„ neceſſitas ipſa curam reipublicæ ad Senatum
„ deduxerit, quia difficile plebs convenire cę-
„ pit: populus autem difficilius in tanta tur-
„ ba hominum; & tum §. 11. ita pergit: *No-*
„ *viſſime ſicut ad pauciores juris conſtituendi*
„ *via tranſiiſſe, ipſis rebus dictantibus vide-*
„ *batur: per partes evenit, ut neceſſe eſſet*
„ *reipublicæ per unum conſuli. Igitur conſti-*
„ *tuto principe, datum eſt ei jus, ut quod*
„ *conſtituiſſet, ratum eſſet.* Sane aucta præ-
„ cipuarum familiarum potentia, & aucto-
„ ritate Senatus, in partes ire, & potentiores
„ ſibi curam Reipublicæ errogare cœperunt.
„ Unde bella civilia inter Syllam, & Marium:
„ inter Cæſarem, & Pompejum: inter Tri-
„ umviros: & denique inter Octavium, & An-
„ tonium orta ſunt, ubi imperium Romanum
„ rapinis, cædibus, proſcriptionibus, omniſ-
„ que generis criminibus innotuit. Ex quo
„ igitur Julius Cæſar victis reliquis ſolus ſu-
„ pererat, Senatus, Populuſque Romanus
„ omnium illarum calamitatum memor ju-
„ dicavit, rem publicam pro præſenti rerum
„ ſtatu non niſi ab uno adminiſtrari poſse:
„ indeque totam reipublicæ curam uni Cæ-
„ ſari commiſit, eumque morem in ſucceſ-
„ ſoribus continuavit. Atque hinc cum Au-
„ guſtus dubitaret, num priſtinam reipubli-
„ cæ formam reſtituere deberet, Mæcenas
„ ex hac ratione diſſuaſit, quod reſpublica
„ Romana ſub plurium imperio ſubſiſtere
„ non poſſit. *Dio L. 52. f. 623. ſeq. L 53.*
„ *f. 667. & L. 42 pr. L. 47. f. 472. Suet.*
„ *in Aug. c.* 28. Unde quoque paſſim Scri-
„ ptores Romani Bruti conſilium de occiden-
„ do Cæſare ex eadem ratione improbarunt.
„ *Vid. Sen. de benef. n.20. Tac. Ann.1.9.10.*
„ *& Hiſt. l. 1. 2.* Et Dio cum monarchicæ
„ adminiſtrationis commoda expoſuiſset, ad-
„ dit: *Quæ ſi animis ſuis Brutus, & Caſſius*
„ *reputaſſent, nunquam præſidem, procurato-*
„ *remque reipublicæ necaſſent d. l. 44. f. 333.*
„ Sed & Salluſtius Criſpus metuens, ne
„ Tiberius vim principatus reſolveret, cun-
„ cta ad Senatum vocando, conſilium dedit
„ Liviæ ut filium dehortaretur: *quia ea eſſet*
„ *conditio imperii, ut non aliter ratio conſtet,*
„ *quam ſi uni reddatur. Tac. Ann. 1. 6. 7.*
„ SECUNDO. Cauſa ergo, cur uni impe-
„ rium a populo Romano delatum fuerit,
„ hæc erat, quod adminiſtratio penes Sena-
„ tum, i. e. penes plures, ſalva eſse non po-
„ tuerit. Uni ergo illa cura committebatur,
„ & quidem ex decreto populi: adeoque is,
„ tanquam princeps Senatus, & vi officii,
„ juxta leges populi curam illam gerebat.
„ Atque hinc JULIUS CÆSAR etſi vi re-
„ tinere potuerit ipſum jus imperii, non
„ tamen conſultum id judicavit: nec aliter,
„ quam ex lege populi id ſuſcipere, & admi-
„ niſtrare voluit. Quod I. ex Dione appa-
„ ret. Poſtquam enim populus victo Pom-
„ pejo decrevit, ut Cæſar belli, paciſque
„ Dominus in omnes homines eſset, etſi
„ nunquam ad Senatum, aut populum de iis
„ retuliſſet; addit Dio: *id factum eſſe, non*
„ *quod is eam poteſtatem ſibi ipſe paraſſet,*
„ *quia jam ante omnia ſuo judicio conficie-*
„ *bat; ſed ut jam nunc ſecundum leges fa-*
„ *cere videri poſſet: & Romanos, ut adhuc*
„ *cives ſui juris eſſe viderentur, hæc Cæ-*
„ *ſari decreviſſe, quæ vel ipſis invitis obti-*
„ *nere potuerit. Dio Lib. 42. f. 273.* Sane
„ II. Cæſar poteſtatem exercuit, non proprio,
„ ſed conſulari, tribunitio, ac pontificio ju-
„ re, qui tituli officiorum erant; nec aliter
„ exercuit, quam ex decreto populi: unde
„ omnia eorum officia geſſit, atque ex eo
„ capite omnibus comitiis præfuit. *Dio L.*
„ *42. fol.* 274. Sed & III. populus plurima
„ privilegia decrevit Cæſari: ut triumpha-
„ ret de Juba nondum victo, *d. f.* 247: ut
„ Conſulibus in ſella curuli aſſideret, *Dio*
„ *Lib. 43. f. 306. & L. 44 f. 34*: ſemper
„ primus omnium ſententiam diceret, *d. f.*
„ 306: ut magiſtratus, alioſque honores,
„ quos populus tribuere conſueverat, ipſe
„ conferret, *L.43.f.306*: ut veſtem trium-
„ phalem gereret, laurea corona ſemper,
„ & ubique uteretur, nec non nomine li-
„ beratoris, & Imperatoris, *Dio L. 43. f.*
„ *325. ſeq.* ut ſolus milites haberet, ſolus
„ pecunias publicas curaret, *f.* 326. De aliis

„ vide

„ vide *L.* 44. *f.* 334. *seq.* Atqui dari talia privilegia a populo non potuissent, nisi jus imperii penes populum fuisset. Atque hinc IV. cum Romani Cæsaris potentiam metuerent, ipse declarat, se non ita fastu inflatum esse, ut *tyrannidem* in eos affectaret. *Dio L.* 143. *f.* 307. [tyrannis autem Romanis erat regia potestas, seu tale imperium, quod proprio jure exercebatur.] Unde alibi ait, se non *dominium* [ita vocabatur regia potestas] sed *tutelam eorum gesturum ; neque tyrannum*, sed *ducem futurum*, ita ut in omnibus his, quæ eorum causa agenda essent, & *Consul, Dictatorque :* in lædendo autem quopiam *privati* loco haberi voluerit, *Dio L.* 43. *f.* 309. Atque mox eos hortando ita pergit: *mutuo amore nos tanquam* NOVOS CIVES *complectamur, & ut vos me tanquam patris loco accipientes, meæ prudentiæ*, PROCURATIONISQUE VESTRUM *fructus capiatis, egoque vos liberorum instar* PATERNA CURA TUEAR. *d. f.* 309. Sane V. leges, quas tulit, non proprio consilio tulit, sed communicata prius re cum primoribus Senatus, aut toto aliquando ordine, *Dio L.* 43. *f.* 315. Et postquam VI. Dio omnes honores Cæsari decretos, inprimis imperatoriam dignitatem, eoque delatum, ut ipse putat, jus proprium imperii recensuisset ; statim addit, hæc omnia a statu populari non abhorruisse. *Dio L.* 43. *f.* 326. Unde VII. Dio Cæsarem vocat *præsidem, procuratoremque reipublicæ*, *L.* 44. *f.* 333 ; & Antonius, *præfectum urbis, & imperii perpetuum: Dio L.* 44. *f.* 364 ; Quin VIII. tantum absuit, Cæsarem ex illis legibus jus regium accepisse, ut cum quidam adulatorum regem eum nominassent, ideo a tribunis plebis accusati fuerint. *Dio L.* 44. *f.* 337. Imo iidem tribuni plebis diadema imagini ejus impositum detraxere, *f.* 336 ; & cum Antonius Lupercalibus Cæsarem regem salutaret, diademaque imponeret, Cæsar recusavit utrumque, & in acta publica referri jussit, regnum se a populo per Consulem oblatum non accepisse. *Dio L.* 44. *f.* 339. Interim hi actus causam suspicioni dedere, quod regnum affectaret, *Dio L.* 44. *f.* 337. Inde omnium in se odium convertisse, & causa id maxime necis ejus fuisse, dicitur, *Dio L.* 44. *f.* 330. 339. & 341. Sane Antonio, occiso Cæsare, pro crimine habitum fuit, quod regnum suo solius arbitrio Cæsari tradiderit, *Dio L.* 45. *f.* 390.

„ Certissimum igitur est, sub Julio Cæsare legem regiam non exstitisse, neque jus proprium imperii Cæsari unquam fuisse collatum. Equidem contrarium asserit *L.* 43. *f.* 315. ubi ait : *imperatoris nomen ei collatum esse non ea ratione, quod ei merum imperium, absolutaque potestas delata fuerit ; sed eo modo, quo nunc his, qui summum imperium obtinent, tum primo Cæsari primum imposuerunt, tanquam ipsi proprium*. Quod in Augusto repetit, *L.* 42. *f.* 648. ibi : *quo summa imperii demonstratur, quod patri quoque ejus Julio, & ejus filiis erat decretum*. Verum Dio hæc prodidit temporibus Antonini Pii, ubi Imperatores imperium jam per 200. annos tenuerunt. Tanto enim temporis intervallo potentia Cæsarum in immensum aucta, Senatus vero auctoritas adeo imminuta fuit, ut Cæsares jam palam profiterentur, ipsum *jus imperii* ipsis collatum fuisse, indeque decreta antiqua populi Romani, quibus nuda administratio concessa fuit principibus, pro legibus regiis venditarent. Unde Ulpianus, qui eodem tempore vixit, ex principiis illius seculi ad legem regiam provocat. *T.* 1. *ff. Const. princ.* Cæterum ex ante dictis satis constat, Cæsarem nunquam regnum, i. e. jus proprium imperii affectasse, nedum obtinuisse. Sane si Cæsari, ejusque filiis, jure legis regiæ imperium competiisset, uti putat *Dio L.* 44. *f.* 315. & 326 ; non opus fuisset filio ejus Augusto novo decreto id conferre. Equidem negari nequit, populum decrevisse, ut omnia, quæ Cæsar acturus esset, rata esse debeant (*Dio L.* 44. *f.* 335) : & per hoc decretum ei summam agendi, etiam contra leges, potestatem concessam videri. At bene notandum est, hos actus valere ex voluntate, ex ratihabitione populi : neque ultra personam Cæsaris id privilegium extendi non debet. Cæterum Cæsarem vi officii imperium exercuisse, satis probavimus ; neque enim ex potestate agendi jus regium dijudicari, vel inferri potest: nam dictatores quoque summam agendi potestatem habuerunt, neque tamen jure proprio imperium tenuerunt.

„ TERTIO : Mortuo Cæsare administratio iterum cœpit esse popularis. Legem populus tulit, ne quis in posterum dictator crea-

crearetur, *Dio L.* 44. *f.* 366. Antonius fuit Consul, Cæsar Octavius Tribunus plebis. *Dio L.* 45. *f.* 377. & 378. Hic Antonium coram populo accusavit. *Ibid. f.* 379. Populus Octavio decrevit honores, *Dio L.* 46. *f.* 422. Antonium hostem declaravit, *ibid.* Durante bello, cum nondum constaret ad utram partem victoria esset inclinatura, omnem potestatem, quæ superioribus temporibus certis quibusdam hominibus erat præter morem majorum concessa, populus antiquavit: edictumque proposuit, ne quis diutius anno cum imperio esset &c. *Dio L.* 46. *f.* 430. Octavio judicia, & pœnam minatus est, quod privato consilio copias contraxerit, *L.* 46. *f.* 436. consulatum ei denegavit, *f.* 430. *seq.* Octavius Antonio, & Lepido veniam a Senatu, populoque impetrare voluit. *L.* 46. *f.* 440.

„ QUARTO. Stante triumviratu status mere popularis, & administratio penes triumviros fuit. Illi leges statuerunt opera Tribunorum, *L.* 47. *f.* 444. Orto dissidio inter triumviros, omnia auctoritate populi, & Senatus agebantur. Augustus res a se gestas exposuit populo. *Dio L.* 49. *f.* 533. Hic varios Augusto decrevit honores, speciatim pontificatum (quem tamen, quod contra leges esset, acceptare noluit. *Id. L.* 49. *f.* 533.): ut in publico habitaret, ut eum lædens obnoxius esset pœnæ, quæ tribunum plebis violanti dicta est. *Id. L.* 49. *f.* 534. &c. Triumphus ipsi decretus. *Id. f.* 549. Antonius, & Cæsar sese mutuo apud populum, & Senatum accusaverunt. *L.* 50. *f.* 555. Denique Antonio consulatus a populo ademtus, ejusque potestas omnis abrogata fuit. *f.* 538.

„ QUINTO. Victo Antonio navali prælio apud Actium, Octavius solus rerum potitus est. *Dio L.* 51. *f.* 584. & *L.* 52. *f.* 611. Neque tamen status desiit esse popularis. Nam I. populus ei plurimos honores decrevit, triumphum scilicet de Cleopatra, ludos quinquennales in ejus honorem instituit: voluit ut feriæ essent natali ejus die, ut ei ingredienti Senatus, populusque cum conjugibus, & liberis obviam irent &c, ut per omnem vitam suam tribunitiam haberet potestatem, ut eis, qui ipsum implorassent intra pomœrium, ac extra, usque ad D. passus, auxilium ferre posset. *Id. L.* 51. *f.* 602. utque ad eum provocationes fierent, ac ipse in omnibus judiciis suffragium quasi Minervæ ferret &c. *ibid.* Quæ proinde omnia ex decreto populi habuit. Atque hinc II. cum Agrippa dehortaretur *Augustum a reipublicæ administratione, & allegaret, non vacare crimine, si Senatum populumque Romanum in servitutem redigere affectasset* (*Dio L.* 52. *f.* 612); Mecænas, qui contrariam opinionem tenebat, protestatur, se nolle auctorem esse, ut *tyrannidem in S. P. Q. R. in servitutem redactum teneat;* sed ut ipse cum optimatibus omnia, quæ ex usu sunt, decernat, neque contradicente, neque repugnante quoquam ex populo: ut quod is, optimatesque communi sententia statuerint, id statim vim legis haberet. *Dio L.* 52. *f.* 623. Atque tandem concludit, Augustum, si eam, quam par est, curam reipublicæ gesserit, BONUM CIVEM futurum. *Id. L.* 52. *f.* 626. Idem Octavius varia officia gessit, scil. consulatum. *Dio L.* 52. *f.* 647. & *f.* 650. Censor factus. *L.* 53. *pr. f.* 650. Princeps Senatus dictus pro eo more, qui integro etiamnum populi statu in republica erat receptus, *ibid.* Notari merentur verba Dionis *L.* 52. *f.* 665. *Cæterum omnia ex sententia Imperatoris aguntur. Quod ne videantur Imperatores ex potentia potius,* QUAM LEGIBUS *habere, omnia, quæ in populari forma reipublicæ multum valuere: Senatu populoque volentibus, ea cum ipsis nominibus in se recipiunt, excepta dictatura. Consules enim fiunt &c. Proconsules dicuntur, nomenque Imperatoris semper gerunt loco nominis regii, & dictatoris: qua semel e* REIPUBLICA SUBLATA *non imponunt sibi &c. censoriam auctoritatem, & summum pontificatum, ac tribunitiam potestatem sibi conferri patiuntur &c. Hæc igitur singula cum legibus fuerint stabilita in ea reipublicæ institutione, qua penes populum est summa rerum; Imperatores cum ipsis nominibus sibi sumunt, ut* NIHIL SIBI A SUBDITIS NON DATUM HABERE VIDEANTUR. Hinc III. Augustus consulatu perfunctus juramentum patrio more præstitit, *L.* 53. *d. f.* 652. IV. cum porro declararet, populo se cessurum imperio, his verbis usus est: *Recipite jam nunc libertatem, & pristinam reipublicæ formam: accipite arma, gentesque vobis subditas, & vestro more rempublicam gerite.* Et mox: *ego sane justissimum esse censeo, vos vestras res ipsos ad-*

„ *mini-*

„ *ministrare*. *Dio L. 53. f. 635. seq.* Et cum V.
„ Senatus, populusque confirmassent, ut so-
„ lus imperium gereret, tamen popularis
„ opinionem sibi parare studuit, indeque
„ cum Senatu, populoque administrationem
„ provinciarum divisit. *Dio L. 53. f. 659.*
„ Imo VI. ut Romanos a suspicione regiæ
„ potestatis abduceret, imperium saltem de-
„ cenuale in suas provincias recipere voluit,
„ *d. L. 53. f. 660*, & continuatis decenniis
„ per totam vitam summam imperii ex de-
„ creto populi obtinuit, *ibid. f 663*. Postea
„ VII. varii honores a populo ei decreti sunt,
„ ut ante ejus domum lauri ponerentur, ut
„ Augustus diceretur &c. *ibid. fol. 664*, pa-
„ ter patriæ vocaretur. *Suet. in Aug. c. 57.*
„ Sed & VIII. ex Dione constat, Cæsarem
„ Romuli nomen vehementer appetiisse; at
„ cum sentiret, hinc se suspectum affectati
„ regni fieri, id omisisse, *d. f. 664.* Hinc
„ uomen regis deprecatus est, neque dicta-
„ tor dici voluit, dominique appellationem
„ exhorruit. *Suet. in Aug. c. 52. Dio* L. 53.
„ *f. 665;* idque publico edicto prohibuit.
„ *Suet. in Aug. c. 53.* IX. Comitia populi
„ quoque habebantur. *Dio L. 53. f. 669.*
„ Sane etsi potissima arbitrio principis, quæ-
„ dam tamen studiis tribunorum fiebant.
„ *Tac. Ann. L. 1. c. 15.* Unde Augustus
„ suffragia populi re magis, quam verbis
„ sustulisse, dicitur. *Suet. in Cal. c. 16. &*
„ *c. 40.* Sed & postquam X. Imperatores
„ publice profitebantur, imperium proprio
„ jure sibi delatum esse; simul tamen invi-
„ diæ vitandæ causa professi sunt, se de le-
„ gibus vivere velle. Paulus [qui sub Ale-
„ xandro Severo vixit, eique a consiliis fuit],
„ *inverecundum esse*, dicit, *Imperatorem ex*
„ *imperfecto testamento legata vindicare:* ad-
„ ditque tatiouem, *quod tantæ majestati de-*
„ *ceat, eas servare leges, quibus ipse solutus*
„ *videtur. l. 33. ff. Leg. 3.* Theodosius, &
„ Valeutinianus: *Dignam esse vocem majestate*
„ *regnautis*, ajunt, *legibus alligatum princi-*
„ *pem se profiteri.* Et tum addunt: *adeo de*
„ *auctoritate juris nostra dependet auctoritas,*
„ *& revera majus imperio est submittere legi-*
„ *bus principatum. L. 4. C. Legibus.*
„ Hinc XI. tatio apparet, cur temporibus
„ Justiniani adhuc dubitatum fuerit: *an Im-*
„ *perator leges interpretari possit, quæ olim a*
„ *populo, & Senatu latæ fuerunt. L. f. C.*
„ *de Legibus.* Cum euim Imperatores nun-
„ quam ptoprio jure imperium, adeoque nec
„ jus condendi leges habuerunt; sponte se-
„ quitur, eos nec interpretandi facultatem
„ sibi arrogare potuisse. At prævaluit po-
„ teutia Imperatorum, fabula de lege re-
„ gia subnixa. *d. l. f.*

„ Neque *obstat* I. quod *Dio* ait, Imperato-
„ tis nomen Augustum accepisse, non quale
„ propter victoriam tribui vetusto more sole-
„ bat, sed *quo summa imperii* demonstrare-
„ tur, quod patri quoque ejus Julio, &
„ ejus filiis erat decretum. *L. 52. f. 648.* nam
„ per delationem hanc imperii, statum non
„ desiisse esse populatem, iu præcedentibus
„ ex historia Romana demonstravimus.

„ *Obstat* II. quod Augustus inter merita sua
„ reputaverit, quod regiam potestatem de-
„ poneret, *L. 53. f. 654. & f. 655:* quod di-
„ cat se privatum potius cum gloria vivete,
„ quam *regnum* gerete cum periculo, velle
„ &c. *f. 656.* Se patatiorem esse mori pri-
„ vatum, quam *regem* perpetuo vivere. *L. 53.*
„ *f. 656;* Adeoque veram regiam potesta-
„ tem habuisse videtur. Resp. loquitur Au-
„ gustus de eo, quod actu potuit; non de
„ eo, quod jure. Ipse initio orationis ait:
„ *me posse perpetuum in vos obtinere impe-*
„ *rium, ipsi cernitis. d. f. 652.* Sane milites,
„ & ærarium, in ejus erant potestate: com-
„ petitores deleti erant, *ibid.* &c. At mox
„ declarat, se nolle potentia sua uti, ne
„ quisquam dicat, se ea, quæ egisset, pro-
„ pter summum sibi imperium parandum
„ fecisse, *d. L. 53. fol. 653.* Arma, & leges,
„ & provincias ideo vult restituere, ut per-
„ spiciant Romani, se ab initio nequaquam
„ potentiam aliquam animo propositam ha-
„ buisse, *d. L. 53. f. 653.* Adeoque se solum
„ administratorem reipublicæ, & principem,
„ seu primum Senatus haberi voluit: om-
„ nem potestatem suam sub nomine, & ti-
„ tulo officiorum tenuit, ipseque regis, ac
„ domini nomen abhorruit, uti ante vidi-
„ mus. Neque enim tuto regia potestate uti
„ potuisset: exemplum Julii Cæsaris præsen-
„ tissimum erat, qui de regno se suspectum
„ reddidit, & ideo occisus fuit insidiis.

„ *Obstat* III. quod Augusti legibus soluti,
„ atque hoc ipso omnia agendi licentiam con-
„ secuti sint. *Dio L. 53. f. 666.* Nullibi hoc
„ privilegium concessum est Cæsaribus; nam
„ Julio Cæsari quidem, constat, decretum
„ esse, ut omnia, quæ ageret, rata esse
„ debeant: non vero ut legibus in genere
„ solutus sit. Augustus post delatum ei a
„ populo imperium, & post confecta bella,
„ noluit promissos populo vititim centenos
„ dena-

„ denarios distribuere, nisi Senatus assensisset; & de hoc speciali casu refert Dio: „ *Senatum omni eum legum necessitate liberasse: L.* 53. *f.* 675. Adeoque certum est, „ legem expressam, & generalem, qua Augusti omnibus reipublicæ legibus soluti „ fuerint, nunquam extitisse: & privilegium, quo Octavius a legis necessitate „ liberabatur, saltem de casu singulari loqui. „ Equidem negari nequit, posterioribus „ temporibus Cæsares decreta populi in præcedentibus allegata pro *lege regia* declarasse, „ atque vi illorum decretorum proprio jure „ sibi imperium arrogasse. Unde ex usu eorum temporum Dio, Ulpianus, aliique „ statuerunt, *Principes vi illius legis regiæ „ solutos esse legibus*: quod tamen ab initio „ nec Cæsares ambierunt, nec populus decrevit, uti ex sequentibus magis apparebit.

„ Quando igitur IV. Augustus apud *Suetonium in Aug. c.* 28. *se novi status, novæque reipublicæ auctorem* jactitat; id intelligendum de statu administrationis. „ Hinc quæ Dio ait, Cæsares *plenam habuisse potestatem etiam regiam &c. summam reipublicæ penes unum hominem fuisse &c. & omne populi, Senatusque imperium in unum Augustum rediisse* [*vid. Dio. L.* 53. *passim*) ea pertinent ad ea tempora, ubi Cæsares decreta populi in eum „ sensum detorserunt.

SEXTO. Neque Tiberius Augusti successor proprio jure imperium sibi arrogavit. „ Nam I. ipse ab initio detrectavit imperium, *Suet. in Tib. c.* 24. II. Mox paulo minus, ac privatum egit, *ibid. cap.* 26 III. Prænomen Imperatoris recusavit, „ *ibid. Dio L.* 57. *f.* 780. IV. Dominus vocari noluit *Suet. c.* 27. *Dio L.* 57. *f.* 785. „ V. In civitate libera liberam linguam esse debere, dixit. *Suet. c.* 28. VI. Bonum, & salutarem principem Senatui servire debere, asseruit. *Suet. c.* 29. Ex historia Romana apparet, Senatum conservasse & majestatem pristinam, & potestatem; unde in omnibus causis magni, & parvi momenti, ad Senatum referebatur. *Suet. in Tiber. c.* 30. *Dio L.* 57. *f.* 784. Tacitus *Ann. L.* 1. *c.* 7. ait, *cuncta per consules eum incepisse, tanquam vetere republica: ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunitiæ potestatis præscriptione posuisse sub Augusto acceptæ*. In edicto autem posuit, se unum id ex publicis „ muneribus usurpare *d. c.* 7. Atque hinc ipse „ voluit, ut miles, qui Agrippam occidit, „ rationem ejus redderet apud Senatum. „ *Tac. Ann. L.* 1. *c.* 6. VII. Sed & reprehendit consulares, quod non ad Senatum „ referrent, quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. *Suet. in Tib. c.* 32. „ VIII. Dio ait, *Principis Senatus, more antiquo nomen sibi tribuisse, sæpius dicens, Dominum se servorum, Imperatorem militum, Principem cæterorum esse: eumque sæpius precatum sibi esse tantum vitæ, & imperii tempus, quantum reipublicæ conducere*; & tandem addit, *adeo popularem fuisse, ut neque per suam fortunam jurare cuiquam permiserit, neque præter consuetudinem quicquam fieret natali sua. L.* 57. „ *f.* 785. Atque hinc IX. ipse in Senatu „ votum saltem dicebat interrogante consule, *Dio L.* 58. *f.* 801.; adeo ut in votando Tribunus plebis prævaluerit, etsi „ sententia Drusi, & Tiberii jam vicerit. „ Unde Dio *d. L.* 57. *f.* 792. addit, *forma præcipuæ reipublicæ popularis imaginem videri potuisse*.

„ Denique & X. certum est, Augustum „ omnem suam potestatem vi tribunitiæ potestatis. *Tac. Ann. L.* 1. *c.* 7. & 10., „ & vi consulatus, *Dio L.* 51. *f.* 797. *L.* 58. *f.* 804. & 805., gessisse, & a Senatu hæc officia æque, ac alii honores, „ decretos fuisse. *Dio d. L.* 58. *f.* 812.

SEPTIMO. Sub Caligula status reipublicæ adeo non immutatus fuit, ut ex decreto demum Senatus, contra Tiberii testamentum, jus, arbitriumque omnium „ consecutus fuerit. *Suet. in Calig. c.* 14. „ *Dio L.* 59. *f.* 825. Is ab initio adeo se popularem ostentabat, ut nihil ad Senatum, „ aut populum scriberet, neque ullum Imperatoris nomen usurparet. *Dio L.* 59. „ *f.* 827. Quin populo suffragia reddere voluit. *Suet. Calig. c.* 22. *Dio d. l. f.* 830. „ & actu reddidit, *L.* 59. *f.* 834. & 845. „ Unde Dio concludit: *Ita forma status in republica popularis conservabatur, res aderat. d. f.* 845. Atque hinc cum triduo Senatum abrogasset, Suetonius ait, rempublicam per triduum sine summa potestate fuisse, in *Calig. c.* 26. Equidem negari nequit, admodum sævisse Caligulam, & „ omnia crimina impune peregisse; At eadem, quin majora crimina sub libera republica temporibus Syllæ, & triumviratus „ perpetrata fuere: adeoque non a potestate „ agendi, sed a causa status reipublicæ dijudica-

„ dicari debet. Neque per violentias Caligulæ statum mutatum esse, apparet ex „ eo, quod Suetonius ait, *parum abfuisse*, „ *quin spem principatus in regni formam* „ adeoque proprio jure non tenebat) *converteret*. *Calig. c.* 22. Præterea Caligulam „ officia reipublicæ, nimirum consulatus &c. „ gessisse constat. *Dio L.* 59. Eumque imperio reipublicæ subfuisse, vel ex eo patet, quod Senatus memoriam ejus post „ mortem delere voluerit. *Dio L.*60. *f.*859.

OCTAVO. Mortuo Caligula quidam Senatorum summam reipublicæ populo restituendam esse, opinati sunt. *Dio L.*60. „ *f.* 855. Ideoque Claudio edixerunt, ne „ imperium capesseret, sed sub populi, Senatusque, & legum potestate esset. At „ cum ab exercitu Imperator proclamatus „ esset, Senatus ei imperium invitus decrevit. *Dio L.* 60. *f.* 856. Gessit autem „ hoc imperium itidem sub officiorum titulis. *Dio L.* 60. Sane ipsum imperium, „ omnesque honores ex decreto Senatus „ eum obtinuisse, tradit *Dio ibid.*

NONO. Nero a militibus Imperator salutatus, mox decreto Senatus summam „ reipublicæ obtinuit, *Tac. anno L.* 12. *c.* „ 69., officia consulatus gessit, *Tac. ann.* „ *L.* 13. *c.* 31. & 34. *L.* 14. *c.* 20., & „ post mortem per decretum Senatus damnatus fuit. *Suet. in Ner. c.* 49.

DECIMO. Sequentia imperia mere violenta fuere, inprimis postquam imperii „ arcanum evulgatum fuit, posse Imperatorem alibi fieri, quam Romæ. *Tac. hist.* „ 1. *c.* 4. At nihilominus Imperatores a militibus proclamati confirmabantur decreto Senatus: idque apparet exemplo Vespasiani, cui postquam a militibus Cæsar „ Augustus, & Imperator dictus fuit, *Tac. hist. l.* 2. *c.* 80. Senatus Romæ cuncta principibus solita decrevit. *Hist. L.* 4. *c.* 3. Extat „ decreti illius pars hodieque in ædibus Johannis Lateranensis; capita ejus exhibet „ *Ant. Augustin. de legibus*. Voce, *lex regia* „ contenta hæc sunt 1. ut fœdus, cum quibus volet, facere liceat: 2. ut ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatus consulta per relationem, discessionemque facere liceat: 3. quicquid „ ejus voluntate, & jussu, præsente eo a Senatu decretum est, ut id pro jure habeatur, ac si e lege Senatus edictum esset: 4. „ ut eorum, quos ipse ad obtinendos magistratus commendaverit Senatui, populoque „ Romano, in comitiis extra ordinem ratio „ haberi debeat: 5. ut fines pomœrii proferre, & promovere liceat: 6. ut omnia, „ quæ ex usu reipublicæ esse censebit, agere liceat: 7. quibus legibus, plebisve scitis scriptum fuit, ne Julius Cæsar Augustus, Tiberiusve Claudius Cæsar tenerentur, iis legibus, plebisque scitis Imperator „ Cæsar Vespasianus solutus sit; quæque ex „ quaque lege rogatione Divum Augustum, „ Tiberiumve, Claudium Cæsarem facere „ oportuit, ea omnia Imperatori Cæsari Vespasiano Augusto facere liceat: 8 ut omnia, „ quæ ante hoc decretum gessit, rata sint: „ & tandem 9. additur sanctio, ut si quis „ civis jussu Principis contra leges aliquid „ fecerit, id hujus legis ergo fraudi ei esse „ non debeat, neque actio in eum sit.

„ Ex quo edicto satis constat, statum Democraticum fuisse. Eo enim pertinet, 1. „ quod Vespasianus imperium ipsum ex decreto Senatus acceperit; & quidem sub „ titulo officiorum, nam consulatum gessit. „ *Tac. A. L.* 4. *c.* 38. 2. Quod Augusti legibus soluti fuerint, non ex *lege aliqua regia*, seu quod propria potestas ipsis collata esset; sed ex privilegio, adeoque ex „ beneficio Senatus. 3. Quod Vespasianus „ non in genere legibus solutus fuerit, sed „ NB. NB. iis tantum, quibus Augustus, „ Tiberius, & Claudius soluti fuerunt; quod „ in quibusdam saltem casibus factum esse, „ supra vidimus; uti cum Julio Cæsari concessum fuit, ut ad decennium dictator „ esset, & quinque annis continuis consulatum gereret, *Dio L.* 42. *f.* 273. utrumque legibus repugnabat. Ita Augusto „ permissum fuit, ut contra leges denarios „ populo distribueret. &c. *Dio L.* 53. *f.* 675.

UNDECIMO. Sed & sub sequentibus „ Imperatoribus imago reipublicæ superfuit. „ Nam & Trajanus id unice curavit, ne quid „ regium ostentaret, sed verum principem „ gereret, qui proinde subesset Senatus, „ populique judicio. *Plin. paneg. Grot. L.* 1. „ *c.* 4. §. 6. Unde pugionem præfecto prætorio tradidit, ajens: *hoc pro me utere*, *si* „ *recte impero: si male, contra me*. *Zonar.* „ *ad ann.* 2. *in vit. Traj.* Quod imitati postea „ sunt Pertinax, & Macrinus, quorum orationes extant apud *Herodianum*. Sed & „ postquam Imperatores palam, & sine ulla „ dissimulatione, proprio jure regnum sibi „ delatum contenderent, speciem tamen „ reipublicæ conservarunt. Ita enim Senatus „ jus

„ jus condendi leges sub Alexandro Severo
„ habuit, teste Ulpiano (qui eo tempore
„ vixit. *Vid. van Eck princ. jur. tit. de or.*
„ *jur.* §. 37.) *in L. 9. ff. de legibus*; & Dio
„ Cassius de Imperatoribus sui temporis [vi-
„ xit autem eodem tempore] ait, *eos, ne*
„ *videantur ex potentia potius, quam legibus*
„ *habere omnia, quæ in populari statu maxi-*
„ *me valebant senatu, populoque volentibus,*
„ *ea cum ipsis nominibus in se recipere sole-*
„ *re, excepta dictatura. Consules enim sæpe*
„ *fieri, Proconsules dici, nomen Imperatoris*
„ *semper gerere, loco nominis regii, & di-*
„ *ctatoris, quæ semel e republica sublata, ut*
„ *non imponant sibi, ita eorum vim, ac rem*
„ *ipsam imperatorio titulo confirment; censo-*
„ *res fieri, pontifices, tribunos &c. atque hoc*
„ *modo omnem totius reipubl. potestatem acci-*
„ *pere, ac regiam etiam, nisi quod invidiam*
„ *nominis vitent*. Tandem concludit: *hæ*
„ *sunt appellationes istæ, quibus Imperatores*
„ *secundum leges, ac instituta, nostris etiam*
„ *temporibus utuntur*. *Dio L. 53. f. 665.*
„ *seqq.*
DUODECIMO. Aurelianus primus re-
„ gio ornatu usus est, diadema capiti in-
„ nexuit, gemmisque, & aurata omni ve-
„ ste, quod incognitum adhuc Romanis
„ fuit, usus est. *Aurel. Vict. in Aureliano*.
„ Successor ejus Tacitus non a militibus,
„ sed ex SCto factus est Imperator. *Gub-*
„ *berlet. chron. in Tac.* Qui huic successit
„ Valerius Probus a justitia laudatur, &
„ traditur, sub ejus regno Senatum leges
„ firmasse, de appellationibus cognovisse,
„ proconsules creasse, legatos consulibus
„ dedisse &c. *Grot. J. bell. L.* 1. *c.* 3. §. 17.
„ *in not.* Sub Honorio modus ille adhuc
„ obtinuit, quo Cæsares populum adora-
„ bant (de quo more *vid. Tacit. Ann.* 1.
„ *c.* 26. & *Suet. in Claudio c.* 12.) uti ex
„ Claudiano apparet. *vid. infr.* §. 10. *n.*3.
„ Umbra igitur reipubl. semper continua-
„ vit, Imperatores officia reipublicæ gesse-
„ runt, Valens, & Valentinianus publica
„ lege declararunt, se etsi legibus liberati
„ sint, tamen illis vivere velle, *L. 4. C.*
„ *Leg.* Sane sub Justiniano dubitatum adhuc
„ fuit, an Imperator leges abrogare possit,
„ *L. f. C. de legibus*; quia quidem statu-
„ tum esset, ut illi legibus soluti sint, non
„ vero ut leges a Senatu, populoque Rom.
„ latas abrogare possint.
DECIMO TERTIO. Adeoque ex his
„ apertissime constat, populum, & Sena-
„ tum nunquam jus ipsum imperii in Cæ-
„ sares contulisse, sed primam saltem ad-
„ ministrationis partem, idque titulo offi-
„ ciorum. Appatet porro, legem regiam
„ nullam exstare, qua *proprio jure* potestas
„ in Cæsares collata sit; sed post ducentos
„ demum annos Imperatores antiqua illa
„ decreta in eum sensum torsisse, ac de-
„ creta illa *legem regiam* vocasse.

Etiam in se) „ I. e. in ipsum populum.
„ At id non speciali lege decretum esse,
„ diximus; sed Imperatores, Senatu, &
„ populo subacto, privilegia a Senatu, &
„ populo, 200. ante annis Cæsaribus in-
„ dulta, in eum sensum interpretati sunt.

Nemo, nisi solus Deus, judex Principis esse potest) „ Quia princeps superiorem
„ non habet, utpote cum populus, cui
„ summa potestas antea competiit, omne
„ jus suum in eum transtulerit. An vero,
„ & quatenus Princeps ex pactis oblige-
„ tur, videbimus *lib.* 2. *c.* 14. *per tot.*
„ *Conf. Diss. Præm. XII.* §. 421., & quid
„ in eum liceat, si notorie fines imperii
„ excedat, explicabimus *c. seq. Conf. dict.*
„ *diss XII.* §. 638.

Apud Æschylum) „ Imo non populus eum
„ alloquitur, sed peregrinæ, & supplices fœ-
„ minæ, quæ rogabant in tutelam suscipi, &
„ defendi contra Ægyptios classe persequen-
„ tes: & ideo blandiebantur regi; qui vero
„ se id sine populi consensu nec velle, nec
„ posse facere, ait *ibid. v.* 402. *Add. Gron. h.*

Longe aliter, quam de Atheniensium re- 11
publica &c.), Atheniensium ducibus non
„ jure proprio, sed vi officii, & jure ad-
„ ministrationis saltem, potestas competiit;
„ de qua differentia plenius agemus *infra*
„ §. *X. & XI.*

Ut Reges, qui populo subsunt, non nisi improprie &c.) „ *Vid.* §. *seq. n.* 2.

Quod exemplum secuti & alii in Græcia)
„ Ut Carthaginenses apud Nepotem *Han-*
„ *nibal. c.* 7., & Justinum *L.* 2. *c.* 2. *n* 1.

Talia regna, negat Aristoteles, constituere propriam speciem gubernationis), Quia po-
„ pulus saltem administrationem uni com-
„ mittit, non jus ipsum imperii transfert:
„ adeoque hi reges non jure proprio impe-
„ rium habuerunt, sed tantum vi officii,
„ nudique m n stri populi fuere. Unde et-
„ iam in hos Duces sæpius animadversum,
„ legimus: uti passim in Nepote videre est.
„ De Pausania vide *Ælian. L.* 4. *c.* 7.

Quasi temporarii regni) „ Auctor ait 12
„ sum-

„ summam potestatem adeo non esse in po-
„ pulo, ut etiam reges temporarii fuerint,
„ qui tamen populo non subfuerunt. Sane
„ populus de suo jure vel ad tempus, vel
„ in perpetuum disponere potest; si proin-
„ de ad tempus disponit, intra illud tem-
„ pus jus summæ potestatis populi suspen-
„ sum est. Tale regnum proposuit Nabar-
„ zanes apud *Curt. L. 5. c. 9.*, ubi præse-
„ ctum Bactrianæ Bessum regem ad tempus
„ constituendum suadet: nimirum, sub le-
„ ge, ut compositis rebus justo regi resti-
„ tuat regnum. *Vid. Tesm. b.*

Et apud Romanos Dictatorum) Imo Dictatorum potestas non fuit propria sed saltem vicaria. Neque enim inspiciendum, quid potuerint, sed ex qua causa. Nam fieri potest, ut jus imperii admodum in vero rege restrictum; officium vero, seu administrandi facultas officia'i concessa, indefinita sit: de quo plenius *infra* §. X.

Cum ad populum provocatio non esset) „ *Vid.*
„ *Gron. b.* Cæterum ejusmodi Dictatores et-
„ iam apud Carthaginenses *Just. 19 c. 1.*,
„ imo & apud alias gentes liberas creaban-
„ tur, *Alex. ab Alex. Gen. dier. 3. 24.*; Sed
„ non nisi in gravissima necessitate, & ubi
„ unius imperio omnia committere, ex sa-
„ lute reipublicæ erat. Sed adeo hanc po-
„ testatem imperii timuisse populum, ut di-
„ ctaturæ usus 120. annis intermissus fuerit,
„ testis est *Vellej. Paterc. 2. 28. Vid. Tesm. b.*

Ait Livius) „ *L. 2. c. 18.* quasi vox divi-
„ nitus missa, ait Seneca *Ep. 94. Conf. Gron.*
„ *& Tesm. b.*

Obsessam vim regiæ potestatis, Cicero)
„ Verba Ciceronis extant *Philipp. II.* Nam
„ regia potestas, i. e. regendi potestas, erat
„ penes Consules; at Dictatore creato ipsa
„ hæc regia Consulum potestas suberat di-
„ ctatoris imperio: adeoque hic solus tene-
„ bat vim regiæ potestatis. *Livius L. 8.*
„ *c. 32.* ait: *Quæro de te, cum summum im-*
„ *perium Dictatoris sit, pareantque ei Consu-*
„ *les NB. regia potestas, prætores, &c. Conf.*
„ *Liv. L. 2. c. 1. & Cic. de leg. L. 3. c.3.*
„ *Tesm. b.*

13 *Quæ pro contraria sententia*) „ Hactenus
„ Auctor probavit, summam potestatem re-
„ gulariter non esse populi: indeque verum
„ non esse, eum reges coercere, ac punire
„ posse, quoties imperio male utuntur. *Vid.*
„ *supra n. 1. seq.* Jam dubia removet.

Eum, a quo aliquis constituitur, esse superiorem constituto) Cum ergo populus constituat regem, inde concludendum videtur, populum esse superiorem. Respondet Grotius, regulam hanc fallere in eis, quæ ab initio sunt voluntatis, & postea fiunt necessitatis. Verior est responsio, regulam veram esse, quoties quis ab alio constituitur vi, & jure imperii; quia omne imperaos superius est eo, cui imperatur. Eam autem fallere, quoties is, qui alium constituit, id facit vi pacti, & utriusque voluntate; quod fit, si populus suo consensu jus imperii in alium transfert. Populus igitur hac constitutione adeo non fit superior, ut potius suo se jure abdicet, & alterius imperio voluntate sua se submittat.

Cujus effectus perpetuo pendet a voluntate constituentis] „ Rectius, quoties quis alium
„ constituit vi, & jure imperii.

Non etiam in ea &c.) „ Adeoque nec in
„ constitutione imperii, quæ initio est vo-
„ luntatis, postea vero demum habet effe-
„ ctum necessitatis.

Quomodo mulier virum sibi constituit, cui parere semper necesse habet] „ Uxor igitur,
„ quæ maritum dominum sibi constituit,
„ non est superior constituto, quia hæc con-
„ stitutio non fit jure imperii, sed ex pacto.

Quod petitis, in meo arbitrio] „ Histo-
„ riam, præter Sozomenum allegatum in
„ *L. 16. c. 6.*, etiam refert *Theodoret. Hist.*
„ *Eccl. 14. c. 26. Add. Ammian. Marcell.*
„ *26 c. 6.*

Sed nec verum est, quod assumitur, omnes reges a populo constitui) „ Nam & jure bel-
„ li regna acquiri possunt. Vide infra *l. 3.*
„ *c. 7.* Adeoque hoc saltem casu populus,
„ qui non constituit regem, non potest su-
„ perior dici Rege.

Quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis) „ Per patremfami-
„ lias Auctor intelligit privatum latifundia
„ possidentem, qui advenas sub lege obe-
„ diendi recipit. At hoc exemplum huc
„ plane non pertinet. Paterfamilias enim
„ advenas recipiens, ipse alterius imperio
„ subest, adeoque alios sub obediendi lege
„ acceptare, ac in eos jus summi imperii
„ sibi stipulari nequit. *vid. supra n. 3.*

Et gentium bello devictarum, quæ supra attulimus] *Vid. n. 6. & 7.* adeoque ubi populus, qui regem non constituit, superior non est.

Unde sequi, existimant, ex finis nobilitate &c.] Argumentum tale est: Finis nobilior est mediis; finis imperii est salus populi, 14
media

media saltem sunt Imperantes; Ergo populus nobilior est Imperante.

Auctor respondet: 1. universaliter verum non esse, omne regnum populi causa esse constitutum: 2. finem non semper nobiliorem esse mediis, exemplo pupilli, & tutoris.

Verior responsio est: 1. populum non esse finem imperii, sed totam rempublicam, cujus principalior pars est ipse Princeps. 2. Finis imperii est juris tuitio; hic finis ex voluntate creatoris, non ex constitutione populi est: adeoque hactenus finis nobilior mediis dici potest. 3. Non sequitur: Quicquid nobilius est, id etiam est superius; Sic enim pupillus, uxor, servus &c. possunt esse nobiles, & tamen subesse juri tutoris, mariti, & domini plebeji.

Nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum) „ Potestas, quæ domino in servum competit, improprie regimen dicitur, rectius dominium: adeoque hoc exemplo non probatur, quædam regimina esse regentis causa.

Nam servi utilitas ibi extrinseca est, & adventitia) „ Dominus enim curam habere solet servi, uti dominus curam habet equi; at id non fit servi, vel bestiæ causa, sed ob propriam utilitatem: & hoc sensu utilitas servi adventitia dici potest.

Sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet) „ Medicina enim inventa est ægrotantium causa: hinc quod medicus lucrum inde accipiat, hæc utilitas est extrinseca, nec ad medicinam pertinet.

Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale) „ Marito non competit regimen, seu imperium in uxorem. Neque enim conjugium imperium infert, sed societatem; atque ex hac ratione utilitas communicatur: adeoque ex hoc exemplo non probatur, regna quædam mutuæ utilitatis causa esse constituta.

Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt) „ De jure, quod in regna armis devicta competit, late agetur infra *L.* 3. *c.* 8. *Conf. Diss. Proœm. XII.* §. 751.

Et non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis &c. injustitiam includat) „ Adquisitio imperii, quæ justo bello, & per ultimam victoriam fit, pro justo titulo habetur: *vid. L.* 3. *c.* 8. adeoque tale regnum bello quæsitum non est tyrannicum, ubi supponitur, imperium injuria occupatum esse.

Ut cum populus impotens &c.) „ Rex hic constituitur ob solam utilitatem populi; ideo enim impotens populus potentem regem eligit, ut jus populi defendat.

Non nego; in plerisque) „ Imo in omnibus imperiis, quæ non bello sunt occupata.

Herodotus) „ *L.* 1. *p. m.* 19. ubi Medos servandæ justitiæ causa reges constituisse, ait.

Post Hesiodum) „ Add. *Dion. Hal. L.* 5. *c.* 85. *&c.*

Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores) „ Recte; Quæ enim consequentia: Rex constitutus est populi, ejusque juris tuendi causa, ergo populus est superior? Contrarium potius inde sequitur; Cum enim populus, cui jus tuendi singulos incumbebat, jus suum imperii in unum transtulerit, per rei naturam non potest videri retinuisse, quod solenni translatione amisit.

Nam & tutela pupilli causa reperta est) „ Recte Auctor exemplo pupilli, & tutoris probat, non semper illud, quod alterius utilitatis causa constituitur, esse inferius.

Tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse) Id verum, si mala illa administratio notoria est; nam in eo casu etiam Principem removeri posse, Auctor statuit. *c.* 4. §. 11. At quando in Principe notoria sit, videbimus *ibi.* scil. si evertit statum reipublicæ, quod non fit per injurias privatas.

Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet) „ Mens Auctoris hæc est: tutorem ideo removeri ob dolum posse, quia superiorem habet, cui causa cognita jus removendi competit; Principem vero dolo agentem non habere superiorem, indeque eum impune delinquere. At hæc responsio fallit, quia ea quoque obtineret, si Princeps statum evertit; nam tunc quoque superiorem non habet, & tamen, fatente Auctore, removere a populo potest. Vera igitur responsio est, quod imperium delatum sit non a singulis, sed ab universo populo. Singuli igitur ob injurias privatas adimere non possunt imperium, quod non contulerunt; sed nec universus populus, quia ei injuria facta non est.

Quia progressus non datur in infinitum) „ Etsi enim plures gradus superioritatis sint, ita ut plebs ab inferiori magistratu, hic a majori, major a principe puniri possit (vide effatum *Aurelii in n. seq.*); tamen „ hoc

" hoc in infinitum non procedit, sed in aliquo consistendum est, qui superiorem non " habet: qualis est rex. Hic ergo puniri non " potest, quia pœna supponit superiorem, " qui hic defuit; populus enim omne jus " suum puniendi transtulit in ipsum regem.

Quorum peccata &c. Deus sibi peculiari curæ esse testatur) " Non ergo concedendum " est, impunita esse principum crimina, etiam privata; nam severiorem olim habituri sunt judicem, qui justa talione gravissimas pœnas in eos statuet.

Qui ea aut vindicat, si ita opus judicet] " Sc. calamitatibus quoque temporariis.

Aut tolerat in pœnam, aut explorationem populi) " Reservatis cæterum pœnis æternis, quas Deus remittere non potest.

Optime Tacitus] " Sunt verba Cerialis, " quibus Trevitos, & Lingones alloquitur. " Vide *Tacit. hist* 4. 74. *Add. Sent. de Constantia c.* 8 *9. Tesm. b.*

Magistratus dixit de privatis) " Illustrat " hic quod antea dixit, non dari processum in infinitum.

Deum de principibus judicare) " Certum " est, peccata Principum non subesse judicio populi, eorumque vindictam Deo relinquendam esse: nisi desiant esse Principes, de quo infra *c.* 4.

Insignis est apud Gregorium Turonensem locus) " Qui loquitur de delictis in privatos, " non in publicum commissis.

Non obtingere cuiquam imperium sine Dei cura speciali) " Adeo ut defectus providentiæ divinæ non fit, si malus Princeps " imperium teneat; permitti enim id a " Deo solet variis ex causis, e. g. ob virtutem antecessorum: unde Seneca ait, " Caligulæ imperium datum non fuisse, " sed ejus patri Germanico. Sed & in pœnam populi id contingere potest.

Quod populi interdum puniti leguntur, ob regum peccata) Resp. hoc non inde est, quasi summa potestas resideat penes populum; sed duæ ejus rei possunt esse causæ: forte enim populus imitatur regis peccata, & tunc populus punitur ob propria delicta: deinde pœna hæc non est ratione populi, sed rationе ipsius Imperantis; huic enim afflictio additur si subditos perdit, & per calamitates populi ipse contristatur. Hinc strages Israelitarum sub Davide erat pœna intuitu regis, & calamitas intuitu populi.

Sed quod vitiis ejus consentiret) " Forte " imitando; at tum non puniuntur ob regis peccata, sed ob propria. *vid. L.* 2. *c.* 21. " §. 7. & 17.

Tacite saltem] " I. e. quia debuisset prohibere, (ita enim rem explicat *L.*1. *c.*21. " §. 2. *n.* 5.) At verum id non esse, & " populum non habere facultatem prohibendi, allegato loco demonstrabimus.

Uti potuit in pœnam regis) " Quia citra " pœnam cruciatus hominibus imponere potest [*vid. supra proleg.* §. 48.]; multo " magis eo jure uti potest ad puniendos " reges: *de quo d. c.* 21. §. 17.

Cujus supplicium est, subditis orbari] " Vide late *infra d. c.* 21. §. 17.

AD §. IX.

SUNT *alii*) Auctor recte rejicit eorum 1 sententiam, qui populum regi tum subjacent, quando populus peccat: & regem populo, quando rex peccat. Hæc sententia ideo absurda est, quia populo tribuitur judicium de factis regis cognoscendi: cum tamen is omne suum judicium in regem contulerit, adeoque ei nil nisi obsequii gloria relicta sit.

Non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt) " Recte hic notat Tesmarus, aliud esse non obedire regi impia " jubenti: aliud, vim in eum exercere, quando impia imperat. Prius ex ipsa naturæ ratione subditus omittere, eoque jubenti non " parere debet, *L.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. *L.* " 2. *c.* 26. § 3. quia magis Deo obediendum, quam Principi. At subditus vim " inferre ideo Principi nequit, uti plenius " explicabimus *d. c.* 4. §. 1. *n.* 3. & §. 2.

Sed id nullam includit coactionem] " Non " enim sequitur: negligere jussa regis impia possum, ergo & vi contra eum uti.

Aut jus aliquod imperii] " Nam imperium non nisi superiori competit; Princeps autem superiorem non habet.

Partiri cum rege imperium) Sensus est, quod populus, si summam potestatem, vel saltem partem ejus, sibi reservare voluisset, terminos positurus fuisset, vel circa loca, vel circa personas, vel circa negotia. Unde recte concluditur, populum si sibi nihil reservavit, omne jus suum imperii in Principem transtulisse.

Qua de re infra dicendum aliquid erit) " *Vid.* §. 17. & 18. ubi probat, statum " dari mixtum ex populari; & monarchico, quin & ex Aristocratico.

Qui

Qui cognosci facile possent ex locorum discrimine) „ Augustus administrationem imperii „ cum Senatu divisit. *Dio Cass. Hist. L.* 55. „ *pr.* Idem quoque Tiberius proposuit Senatui. *Tacit. ann. Lib.* 1. *p. m.* 9.

2 *Bonitas autem, aut malitia actus &c. apta non sunt ad partes distinguendas*] „ Sensus „ est, potestatem quidem ex locis, personis, aut negotiis distingui, & dividi posse; non vero ex malitia actus, quia exitus rei non daretur: cum populi, & „ regis judicia hic concurrant.

Præsertim in civilibus, quæ obscuram sæpius habent disceptationem), „ In administratione civitatis, vel reipublicæ, aliquando optime consulta pro pessimis a populo accipiuntur; sæpius enim contingit, „ Principem ex rationibus secretis copias „ augere, onera imponere, supplicia statuere &c: de his ergo judicium populo „ tribuere, summa stultitia foret.

Summam confusionem sequi necesse est) „ Si enim populo liceret, quoslibet regis „ actus injuriæ accusare, negante id rege; „ anne inde perpetua oritura esset perturbationum seges?

Introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit] „ Equidem nullus in orbe „ populus est, qui translata summa potestate sibi judicium de malitia actus regii sumserit. Exemplum Cromwelli, & Parlamenti ejus temporis, vi, & armis innixum, ab ipso populo damnatum postea est.

AD §. X.

1 SUBLATIS *opinionibus falsis*) „ Quasi „ summa potestas ubique, & sine omni exceptione sit penes populum, §. 8; vel „ quasi mutua sit subjectio inter regem, „ & populum. *vid.* §. 9.

Restat, cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis competat) „ Cautiones illæ eo redeunt: 1. distinguendum esse, ait, inter jus summæ potestatis, & inter ejus administrationem; 2. „ inter regna patrimonialia, & non patrimonialia; 3. monet, summam potestatem non dependere ex potentia agendi, „ sed ex causa, & titulo: de quibus jam „ sigillatim agetur.

Ne decipiamur ambiguo nominis sono) Vera principia hæc sunt.

PROPOSITIO I.

In republica aliud est forma ejus, seu ipsa summa potestas: aliud administratio, seu exercitium ipsius.

DEMONSTRATIO.

In quæstione: quando quis vere summam potestatem, seu imperium habere videatur? non inspici debet, quis eam exerceat, sed cui inhæreat; inhæret autem ei, qui eam jure proprio habet. Si enim alterius nomine, & jure eam exercet, vicarius saltem est, officialis, ac nudus minister, & instrumentum alterius: indeque non summa potestas. *vid.* §. *seq.* & *prudentia nostra jur. publ. c.* 7. §. 1. *seq.* & *c.* 18. §. 4.

Additio.

„ Distinctionem inter jus imperii, ejusque „ exercitium, examinavi in *c. seq.* §. 15.

PROPOSITIO II.

Ex hac distinctione variæ sequuntur mixturæ. Nam misceri possunt 1. *plures formæ*, 2. *plures administrationes*, 3. & *forma cum administratione.* Vid. jus publ. nostrum c. 7. §. 1. seq.

DEMONSTRATIO.

Diximus *Primo*, misceri posse ipsam formam imperii, seu jus summæ potestatis; Populus enim de suo jure pro lubitu disponere, adeoque quædam saltem jura in regem conferre potest, *vid.* §. 17. & *l.* 1. *c.* 4. §. 14. *Ita L.* 2. *ff. de O. J.* dicitur, Regem summam potestatem habuisse: & tamen sententiæ expediebantur per curias populi, quibus præterea juncti erant proceres. Ita in Anglia hodieque status mixtus est, & concurrunt Parlamenta. Quin in nostro Imperio status mixtus est ex Monarchico, Aristocratico, & Populari.

Secundo, misceri possunt plures administrationes. Sic v. g. in republica Veneta status est Aristocraticus: at administratio est monarchica, & Aristocratica; quia & Dux, & Senatus in administratione concurrunt.

Denique misceri quoque potest forma cum administratione. Quod accidit in rebuspublicis Græcorum, ubi semper status fuit popularis, & tamen nulla fuit civitas, quæ non vel Senatum suum, vel regem habuerit, aliquando & Dictatorem. Talis mixtio quoque fuit apud Mnemodes, *Alex. ab Alex. L.* 4. *c.* 11., apud Archæos, & Archontes, *vid. Diod. Sic. L.* 12. *c.* 72., apud Armestios. *ibid. L.* 5. *c.* 83.

Aut

Aut rerum externarum specie) „ Sic Venetiarum dux omnia insignia summæ potestatis habet, cum tamen saltem sit minister Aristocratiæ. *vid. infra n.* 3.

Exempli causa] Auctor hic probat, *Principes* aliquando dici, qui vere summam potestatem habent; *reges* vero, qui eam non habent. Sed hoc est, quod antea monui, summam potestatem non ab exercitio, nec a nomine, sed a sola causa dijudicandam esse. Si proinde Dux, Rex, vel Princeps jure proprio imperium tenet, summa potestas ejus est; si jure alieno, solum exercitium habet, & nudus minister est populi. Voces ergo *Regis*, *Principis*, *Ducis*, per se nullum jus imperii inferunt; Reges enim a regendo, Principes a principatu, & Duces a ducendo dicuntur: quæ voces nudis administratoribus quoque competere possunt.

Opponi solent principatus, & regnum) „ Principatus enim significat potiorem partem „ in administratione reipublicæ, ubi jus imperii est penes populum: & sic principatus „ supponit statum popularem; atque ideo opponitur regno, ubi non tantum administratio, sed ipsum jus imperii penes Principem est. *Vid. infra* §. 20. *n.* 1.

Principatum obtinuisse] „ I. e. primum „ fuisse auctoritate, & dignitate in republica.

Sed quod regnum affectaret) „ I. e. quod „ jus imperii affectaret, & proprio jure, „ non tanquam minister reipublicæ, gubernare vellet. *Vid. Cæs. bell. Gall. L.* 7. „ *c.* 4.

Quin speciem principatus in regnum converteret) „ Dixi enim, statum sub Imperatoribus fuisse mere popularem, adeoque principatum ibi nudum administrandi jus denotare. *Vide supra* §. 8.

Principatum parentium voluntate] „ Quasi „ regnum non itidem voluntate parentium „ constare possit.

Videmus tamen, confundi hæc sæpe) „ I. e.
2 „ principatum etiam sumi pro propria potestate, & Principem pro eo, qui jus imperii habet: & contra, reges dici eos, „ qui nudi ministri sunt, & vicarii populi.

Postquam Ephoris subjecti fuere) „ Non „ fuere subjecti Ephoris, sed reipublicæ, „ quæ per Ephoros gestorum, administrationisque rationem ab iis poscebat, *vid.* „ *Val. Max.* 4. *c.* 8. *Justin.* 19. 2; idque „ auctore rege Theopompo. *Gron. h.*

Reges dicebantur nihilominus) „ Duos reges recenset Nepos *in Agesilao c.* 1.; qui „ revera saltem curatores fuerunt rei militaris. *Conf. Arist.* 3. *pol.* 10.

Quos Tacitus præfuisse, ait, auctoritate suadendi) „ *Tac. de mor. Germ. c.* 11. Unde „ Ambiorix Germanorum Rex apud *Cæsarem* „ *de bell. Gall. L.* 5. *ait: in se non minus juris multitudinem habere, quam se in illam.*

Postquam palam) „ Quando id factum sit, 3
„ vidimus supra §. 8. *n.* 11.

Principes tamen vocabantur) „ Quia originarie tantum principatus quoad administrationem Cæsaribus collatus fuit; atque „ hinc re mutata, nomina tamen manserunt. „ Unde est, quod posterioribus quoque temporibus Imperatores officia reipublicæ gesserint, & in Circo solenni ritu populum adoraverint. De Honorio *Claud. de vi Conf. Hon.*

O quantum populo secreti Numinis addit
Imperii præsens species! quantamque rependit
Majestas alterna vicem, cum regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus;
Consensuque cavæ sublatus in æthera vallis,
Plebis adorata reboat fragor.

Conf. sup. §. 8. *n.* 11. *in not.*

Sed & insignia regiæ majestatis) „ Ita enim „ Venetiarum dux, merus reipublicæ officialis, „ & corona utitur, & titulo Serenitatis. *Gron. h.*

Alibi quidem in hoc serviunt dumtaxat) 4
„ Adeoque decreta comitiorum non semper „ indicium sunt status mixti.

Ut sint majus regis consilium) „ Sic in „ Hispania sæpius comitia convocata esse, „ recentiora exempla docent; at regnum „ ibi mere monarchicum est.

Quæ sæpe in Consistorio reticentur) „ Per „ Consistoria intelligit Senatum Principis, „ qui populi querelas sæpius reticere solet.

Cui deinde liberum sit statuere) „ Adeoque „ comitia hoc casu non mutant formam „ imperii, nec de eo participant.

Alibi etiam jus habent de actis Principis cognoscendi) „ Si enim ea lege delatum est „ imperium regi, hic obligatur ex pacto, „ & consensu. At status inde non miscetur.

Ex delatione imperii per electionem, aut successionem) Quasi *hæc* inferat jus summæ potestatis, *illa* saltem administrationem. At in utraque eadem est ratio; populus enim in utraque delatione jus suum æqualiter transfert, solo tempore excepto. Quidquid igitur tota familia agere potest, quamdiu ea durat; idem quoq; electus agere potest, quamdiu electio durat: & bene Auctor ait, regnum successivum nihil aliud esse, quam successionem continuatam. 5

Nam

Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet) „ Administratio „ enim quoque hæreditario jure concedi „ familiæ potest: adeoque jus imperii nec „ a successione, nec ab electione dependet, „ sed a causa.

Sed veteris continuatio) „ Quod enim prima mihi concedit electio, illud, nihilque „ amplius, ad successorem transit. Successor „ enim jure auctoris sui utitur, non meliore; „ quod etiam jure civili obtinet, *L.59.l.149. l.160.l.195.ff. Reg. jur.* Si ergo per electionem defertur ipsum jus imperii, rex habet „ summam potestatem, sive persona saltem „ ejus eligatur, sive tota ejus familia.

Quare, quantum prima electio tribuit, tantum defert successio] „ Si igitur per primam „ electionem saltem administratio imperii „ confertur, successores quoque non nisi vi „ officii imperium exercent. Quod Auctor „ exemplo Laconum probat.

Etiam sublata omni Senatus, & Populi potestate) „ Adeoque ubi administratio fuit „ mere Monarchica, & omnis potestas penes unum residebat.

AD §. XI.

ANTEQUAM ad explicationem Auctoris accedamus, veram naturam summæ potestatis, & quando summa sit, exponemus.

PROPOSITIO I.

Summa potestas non est, nisi quæ suo jure, non alieno agit: quod ex causa, & titulo, non ex effectu, & nuda potestate agendi cognoscitur.

DEMONSTRATIO.

Uti summa potestas non ex nomine, & titulo, nedum ex insignibus cognosci potest, *vid. §. prec.* ita nec ex potestate agendi ea discerni, & dijudicari debet; sed ex causa, & jure agendi. *vid. Jus publ. nostrum c. 7. §. 1.* Aliquando enim verus Rex in statu monarchico fere nihil suo nutu agere potest: ut in Polonia, vel si duo sunt Monarchæ &c. *Conf. supra §. 7. n. 1. & 2. & infra §. 14.* E contrario Dictator Romanus, qui nudus officialis fuit, omnia agere potuit; de quo mox.

Sane procurator generalis omnia agere potest, quæ ipse dominus: neque tamen inde fit dominus, quia non suo jure, sed alieno agit; adeoque tanquam nudus minister, nudumque instrumentum mandantis. *l. 60. ff. Mand.*

Arsaces, Sertorius, Tacfarina, &c, eo potentiæ pervenerunt, ut omnes imperii vires adhiberent Romani ad eos oppugnandos: neque tamen jus imperii penes eos fuit, quia causa, & titulus deficiebat.

Hodierni mercatores Belgii societatem constituunt, quæ potentissimas alit classes, exercitus conscribit, bella gerit, &c.; & tamen alieno imperio subest. *Vid. inf. L. 2. c. 12. §. 4. & §. 25.*

PROPOSITIO II.

Summa potestas alia est simpliciter talis, alia respectu quorundam jurium seu personarum.

DEMONSTRATIO.

Simpliciter talem dicimus potestatem, quæ absoluta est, & omnia facere potest intra fines territorii. Aliquando vero summa saltem est potestas intuitu quorundam *jurium*, vel *personarum*. Exempla sunt 1. in Cæsaribus Romanorum; hi summam potestatem habebant intuitu populi Romani: hinc leges eorum vim juris habebant, & administratio quoque absente Augusto penes hos Cæsares fuit. At intuitu Imperatorum erant subjecti: quod exemplo Diocletiani, & Maximiniani constat, qui duos adoptaverunt Cæsares, adeo sibi subditos, ut alter ob rem male gestam gravissimam pœnam subierit. Huc quoque pertinent 2. reges Romanorum, qui hodie vivente Imperatore eliguntur, & omnia, quæ faciunt, proprio jure faciunt; quod exemplo Ferdinandi I. illustravimus *supra §. 7. prop. II.* Adeo ut in regem Romanorum committatur crimen læsæ majestatis. Pari ratione 3. Status Imperii summam quodammodo habent potestatem in subditos suos, quæ analogica est, & superioritas territorialis dicitur; at intuitu Imperii subditi sunt: unde & contribuere ad onera imperii tenentur, & judiciis imperii subsunt.

Altera cautio] „ Prima enim fuit, ne „ summa potestas ex nomine, vel ex specie „ externa dijudicetur, sed a causa, & titulo §. *præced.* x

Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi] „ Hæc cautela sequitur ex priori: cum „ enim summa potestas saltem ex causa, & „ titulo agendi dijudicari debeat, facile constat,

„ stat, ex sola agendi potentia eam discer-
„ ni non debere.

Quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus, procedit) „ Ita ut hic quo-„ que aliud sit quærere, cui jus illud pro-„ prium sit, aliud, quo modo habeatur.

Ut enim res est ager) „ Ager est res, sed „ corporalis.

Ita iter, actus, via &c.) „ Hæc itidem „ res sunt, sed incorporales.

Sed hæc alii habent, jure pleno proprietatis] „ Ut illi, qui domini rei sunt; hi e-„ nim ire, & agere possunt jure dominii.

Alii jure usufructuario] „ Quo casu non „ jure dominii, & proprietatis, has utili-„ tates percipiunt, sed jure servitutis: quæ „ non est, nisi in re aliena.

Alii jure temporario) „ Scil. jure locati, „ commodati &c.

Ita summum Imperium) „ Imperium enim „ itidem est res incorporalis.

Dictator Romanus) „ Hoc verum non es-„ se, videbimus *n. seq.*

Reges plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electi legitimo ordine succedunt) „ Adeoque in regnis ex voluntate populi „ delatis. *Vid. L.* 2. *c.* 7. §. 12. & 14.

Jure usufructuario) „ Vid. §. *seq. n.* 1. 3.

Pleno jure proprietatis) Vid. §. *seq.*

Ut qui justo bello imperium quæsiverunt] „ Quale jus in populos bello victos quæratur, „ mox explicabimus. *Conf. L.* 3. *c.* 8.

Aut in quorum deditionem) „ De acquisi-„ tione per deditionem *vid. L.* 3. *c.* 20. §. 49. „ & 50. Quale autem jus in talem populum „ deditum quæratur, modo videbimus.

Majoris mali vitandi causa ita se dedit) „ Causas ex quibus populus se in alterius „ potestatem dedere possit, Grotius expo-„ suit supra §. 8. *n.* 3. *seq.*

Neque enim illis assentio, qui dictatoris negant fuisse summum imperium) Imo dictatorem non habuisse summam potestatem, i. e. non jure imperii proprio, sed saltem tanquam officialem jure alieno, scil. populi, eam exercuisse, certum est. Etsi enim absoluta ei concessa fuerit agendi potestas, dictum tamen est, non inspiciendum, quid aliquis agere possit, sed quo jure, & quo titulo agat. Illustre exemplum vicariæ hujus potestatis exstat in Papyrio cursore, qui Marci Fabii filium ad supplicium trahebat, quod contra hostem, neglecto Dictatoris mandato, licet felicissime, pugnasset. Provocabat, inquam, Fabius ad populum, tribunosque plebis, addens: *populum unum plus pollere, quam Papyrii dictaturam. Liv. L.* 8. *c.* 33. Seneca *ep.* 108. ex Auguralibus libris annotavit, eum, quem tum Dictatorem adpellabant, apud antiquos *magistrum populi* nominatum fuisse.

Equidem negari nequit, populum sæpe apud Dictatorem preces interposuisse, quod etiam in præmisso exemplo Fabii factum legimus. *d. l.* 8. *c.* 3. At exinde non sequitur, *proprio jure* summum imperium ejus fuisse; sed id saltem inde infertur, *exercitium* imperii a populo impediri non potuisse: quod cum administratio omnis in Dictatorem collata fuerit, mirum non est. Ita enim populus disposuit, & exercitium imperii plenissime suo consensu in Dictatorem transtulit: quod cum non nisi in gravissima necessitate fieri solitum fuerit, omnino interat ipsius populi, ab omni cognitione abstinere, & arbitrium omnium Dictatori relinquere.

Additio.

„ Egregie hoc Tribunis plebis exponit Pa-„ pyrius apud *Liv. d. l. c.* 34. *Majestas im-„ perii*, ait, *perpetua ne esset, non esse in sua „ potestate. L. Papyrium nihil de ejus jure „ diminuturum; optare ne potestas tribuni-„ tia inviolata ipsa violet intercessione sua „ Romanum imperium; nec populus Roma-„ nus in se potissimum Dictatorem, & jus „ dictaturæ exstinguat.* Sic in Græcia etsi „ status fuerit maxime popularis, nulla tamen „ civitas fuit, quæ non similem Dictatori „ potestatem uni concesserit; quo pertinet „ Æsymnetera Græcorum, *Arist. pol. L.* 3. „ *c.* 14. Archon Atheniensium &c. Damiur-„ gis in civitatibus Achæorum, *Liv.* 38. 30. „ Cæterum Dictatorem non habuisse summam „ potestatem, probant *Bodinus L.* 1. *c.* 8. „ *de republ. Pufendorfius J. N. L.* 7. *c.* 6. „ §. 14. *Boeclerus in not. h.*

Quia perpetuum non erat) „ Dictatoribus „ non ideo negavimus summam potestatem, „ quia jure temporario imperium habue-„ runt, sed quia non habuere jure proprio.

Nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur) Natura rerum moralium non cognoscitur ex operationibus, sed ex causa, & titulo.

Quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt) „ Re-„ futatur hoc ex iis, quæ *n. præc.* ipse Au-„ ctor allegat: *via enim, iter, actus &c. æque „ sunt effectus servitutis, ac dominii*; adeo-„ que facultates illæ eosdem effectus habent, „ ne-

„ neque tamen eodem nomine vocantur.

Omnes actus eodem jure exercet, quo rex) Imo Rex jure proprio actus eos exercet, Dictator jure alieno; sæpius enim dictum est, fieri posse ut is, qui jus imperii habet, nihil fere facere possit: & e contrario is, qui administrator saltem est, omnia.

Neque ejus actus ab alio reddi irritus potest) „ Diximus, jus imperii non dependere a potentia agendi, sed a causa, & titulo; Titulus Dictatoris autem est nomen officii.

Duratio autem naturam rei non immutat) Nos ex alia ratione dictatoriam potestatem non esse summam, asserimus: non quia temporaria fuit, sed quia omnia jure, ac nomine populi egit.

Quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium) „ Imo utrobique eadem est dignitas. Hinc „ Michael Paleologus majestate gaudebat imperii occidentis, etsi jurato promiserit, se illud restituturum legitimis hæredibus *Gregoras L. 4. Conf. Diod. Sic. L. 4. c. 23. §. 3. & Pufend. L. 7. c. 6 §. 15.* Sane in regnis electivis eadem est majestatis dignitas in rege, quæ in hæreditariis, etsi rex ille temporariam saltem habeat potestatem.

Quia ad dignitatem facit habendi modus) „ Imo ad dignitatem facit titulus. Hinc „ est quod inter gentes regna quædam electiva hæreditariis præcedant.

Atque idem dictum volo de his &c.) Imo tutores non habent summam potestatem, sed eam saltem administrant; neque eam exercent jure proprio, sed jure alieno: adeoque non sunt reges, sed nudi administratores.

Aut dum furore] „ Auctor sibi ipsi contradicit; nam alibi statuit, regem furiosum jus imperii habere: adeoque summa potestas ex ejus confessione est penes furiosum, non penes curatorem. *Vid. infra* §. 27.

Aut captivitate impediuntur) „ Auctor hic quoque sibi contradicit; nam captivum regem jus summæ potestatis retinere, statuit *d.* §. 24, & *L. 3. c. 20.* § 3. Curator ergo saltem administrationem habet: adeoque tutores, & curatores non vera potestate summa gaudent, sed alienam administrant. *ibid.*

Ut populo non subsint „ Id non est ex jure proprio: sed ex jure regis, vel infantis, vel capti, vel furiosi, cujus vices gerunt.

Neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis) „ Immo etsi sit revocabilis, certum est actus eorum, quamdiu tutores sunt, irritos fieri non posse. Conf. *inf.* §. 15.

Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile] Imo hi veri sunt reges, & jure proprio habent summam potestatem, quamdiu revocata non est; adeoque clausula, utriusque consensu addita, *ut pro lubitu revocetur*, non minuit summam potestatem, quia populus jus suum imperii certa lege transferre potest, & tunc intra fines legis omne jus suum transtulit: quod & ipse Auctor statuit *infra* §. 16.

Id est precarium) „ Precario rem dicitur habere, qui tantum ad preces suas ex sola indulgentia ejus, qui rogatus est, re concessa utitur: *L. 1. pr. L. 2. fin. ff. de Precar.* quod plenius explicavi in jure *controv. p. 2. L. 43. tit. 26. q. 1.* At eo non pertinet regnum, quod cum clausula, *ut revocari possit*, defertur; nam ibi jus ipsum imperii in regem sub clausula confertur: at in precario plane nullum jus transfertur.

Horum enim singuli actus irriti possent reddi) „ Imo quamdiu sunt reges, irriti actus reddi non possunt. Sed & dictum est, ideo non desinere esse summam potestatem. Ita enim existentibus pluribus Augustis neuter invito altero aliquid agere, eoque omnes eorum actus irriti reddi potuerunt, neque tamen unquam summa potestas Augustis negata fuit.

Ac proinde non idem effectus, nec jus idem] „ Imo jus idem est, sed non idem effectus, quia exercitium illius juris lege & dispositione utriusque restrictum est.

AD §. XII.

MULTA hic in Auctore desideramus. Male enim asserit, 1. quædam imperia in pleno dominio esse, *n.* 1, 2. regnum, & libertatem differre, *ibid.*, 3. Principem sibi acquirere, cum suo sumtu bellum gerit, *n.* 3, 4. alienare eum tale regnum posse 5. hac potestate concessa regnum fieri patrimoniale, *n.* 3. *seq.* De singulis mox agemus.

Quædam Imperia esse in pleno Jure proprietatis) „ Unde regna ejusmodi vocantur PATRIMONIALIA. Quæ nimirum a rege per ultimam victoriam, vel per deditionem non conditionatam acquiruntur. L. 3 c. 8,

„ *per tot.*, & *l.* 2. *c.* 7. & 12. Eaque distingunnt a regnis USUFRUCTUARIIS, „ quæ ex voluntate populi deferuntur. §. „ *praced. n.* 1. *l.* 3. *c.* 7. §. 14. Hujus distinctionis varios effectus fingit Grotius,

„ *I.* In regno enim patrimoniali regi acquiri, ait, imperium *jure proprietatis*: „ *L.* 1. *c.* 3. §. 12. *n.* 2, & 4. *l.* 3. *c.* 20. „ §. 5. In regnis voluntate populi delatis „ autem *jure* saltem *Usufructus*: *d. c.* 7. „ §. 12. & 14. *d. c.* 3. §. 11. *n.* 1. indeque.

„ *II. Illud* pro lubitu a rege alienari posse; „ *L.* 1. *c.* 3. §. 12. *n.* 4. & 15. *Hoc* nec totum, nec pro parte, nisi consensu populi. „ *L.* 2. *c.* 7. §. 12. *L.* 1. *c.* 3. §. 17.

„ *III.* In *illo* regem posse tutorem dare; „ in *hoc* populum saltem. *L.* 1. *c.* 3. §. 15.

„ *IV. Illud* dividi posse inter mares, & fœminas, *L.* 2. *c.* 7. §. 12. In *hoc* præferri „ mares fœminis, *d. c.* 7. §. 17, & inter „ mares primogenitum. *d. c.* 7. §. 17. & 18.

„ *V.* In *illo* succedere adoptivos quoque, „ & spurios, *L.* 2. *c.* 7. §. 3. & 12, secus ac in *hoc d. c.* 7. §. 25.

„ *VI.* In *illo* exhæredari liberos posse; „ In *hoc* non posse. *L.* 2. *c.* 7. §. 25.

„ *VII.* Si in *illo* pater unum liberorum ad „ successionem vocat, eum cohæredibus æstimationem partis suæ præstare debere; „ *L.* 2. *c.* 8. §. 13. In *hoc* primogenitum „ ipso jure vocari, adeoque nihil præstare „ reliquis debere. *d. c.* 7. §. 17.

„ *VIII.* Successores, qui regnum, quod „ in *patrimonio* est, vel per testamentum, vel „ ab intestato acquirunt, teneri ex promisso „ antecessoris, etiam in actibus non regiis: „ *L.* 2. *c.* 14. §. 10. *L.* 3. *c.* 20. §. In *usufructuario* autem non teneri ex promisso „ antecessorum, nisi ad utilitatem publicam „ pertineat: hactenus enim obligandi potestatem sub imperio comprehensam esse. *d.* „ *c.* 14. §. 11. & 12. *d. c.* 21. §. 6.

„ *IX.* In *illo* regem captivum quoque pacem facere posse, *L.* 3. *c.* 20. §. 6; in „ *hoc* non posse, *L.* 3. *c.* 20. §. 3. & 5.

„ *X.* In *illo* regem judicare de dubia successione posse; non in *hoc. l.* 2. *c.* 7. „ §. 7. §. 27. *Junct. l.* 2. *c.* 14. §. 16.

„ *XI.* In *illo* regem regno se abdicare posse, „ etiam invito populo victo, *l.* 2. *c.* 7. §. 26, „ in *hoc* abdicationem validam non esse, „ nisi accedente voluntate populi, qui imperium detulit. *ibid.*

„ *XII.* In regnis *patrimonialibus* populum „ fieri sui juris, si rex sine testamento, vel „ agnatis moritur; in *usufructuariis* imperium exstincta familia redire ad populum „ deferentem *l.* 2. *c.* 9. §. 1.

„ Equidem distinctio hæc ex ratione naturali sequitur. Alibi enim probavimus, „ Regna bello quæsita in potestatem victoris transire quoad jura publica, & „ privata. *Diss. proœm. XII.* §. 725. Indeque victorem pro lubitu de tali regno „ disponere posse. At in eo Auctor merito notandus est, quod *Regi* victori illa „ jura tribuat, quæ ad populum victorem pertinent, cujus jure, ac nomine „ Rex bellum gerit. *Vid. d. Diss. proœm.* „ *XII.* §. 754.

Quidam viri hoc argumento oppugnant] Et jure oppugnant: cum certum sit, nulla plane regna esse in patrimonio, aut dominio; quod sequentibus rationibus probo. 1. Dominium, & quicquid in patrimonio alicujus est, domini causa est, & ad ejus commodum, ac utilitatem pertinet. Imperium vero non regnantis gratia, sed subditorum causa constitutum est: cum curare debeat Princeps, ut suum cuique tribuatur, delictorum coercitio sit, ac executio pœnarum; & ita administrando justitiam, defendendoque rempublicam contra invasiones, & machinationes exterorum, officio suo, cujus hæ partes sunt, recte fungatur. Innuit optime hanc differentiam inter imperium, & dominium, JCtus in *l.* 215. *ff. V.S.* Neque enim 2. alias different tyrannus, & rex, nisi quod ille in suam utilitatem gerat imperium, hic in utilitatem populi. *Arist. L.* 8. *moral. c.* 11. Sane 3. ita regna, & privatæ domus confunderentur; si enim populus in dominium, & patrimonium unius transiret, privata efficeretur domus. Eleganter hoc exprimit Satyra apud *Sueton. in Nerone c.* 39.

Roma domus fiet: Vejos migrate Quirites;
Si non & Vejos occupet ista domus.

Sed & 4. dominium ipsum est jus utendi pro lubitu, quod & abutendi facultatem includit, *L.* 21. *C. mandat.* Liberum enim cuique est, qua jus spectatur, propria bona sua privata quavis ratione donare, perdere, ac dissipare, concesso nullo alteri jure id prohibendi; cum quivis tantum facultatem habeat de suo disponendi. Verum imperium non unius privati est, sed summæ potestati constitutum ad tuendum, conservandumque unice; cujus sanctimoniæ quid ma-

magis obstat, quam abusus? Inde 5. nec sibi aliquid acquirit Princeps, sed reipublicæ, cujus causam gerit; illius enim nomine repetit quod reipublicæ fuit, eique injuria ablatum est: ei vindicat injuriam, salvamque, & tectam conservat regni gloriam. Neutiquam etiam 6. alienare quid potest absque consensu populi, quod non ad privata sua bona, sed ad regnum pertinet. Constituitur enim Princeps a populo, ut administret justitiam, defendatque rempublicam: non ut bona reipublicæ, vel ipsum populum, ut propria bona sibi vindicet. Hinc facile patet, non nisi ejus cujus propria sunt, scil. reipublicæ alienari posse consensu; consensus vero ille vel expressus est, vel tacitus quoque esse potest qui apparet ex conniventia, & tacita approbatione alienationis: etiam ex titulo acquisitionis, & concessionis, v. g. si regnum acquisitum est titulo emti, donati, doris &c; qui tituli per se non dominium privatum ejus rei, quæ alienatur, inferunt, aut patrimonium: sed alienandi modum. Acquiritur enim his acquirendi regni modis legitimum imperium, non privatum patrimonium. Denique 7. si admitteremus distinctionem hanc in statu Monarchico, eadem utique obtineret quoque in statu Aristocratico: nulla obstante ratione contraria, id quod tamen ratio non admittit, ut imperium aliquod sit in dominio, & patrimonio Senatus. Hoc ipso enim desineret esse imperium, & fieret res privata.

Additio.

„ Plenius, removendo simul dubia, hanc „ materiam examinavit B. Parens *in Auton. jur. gent. c.* 12. *per tot.* quod in„ tegrum hic inserere, operæ pretium erit. „ Verba ita se habent.

Non oportet ludere in cortice vocis regni patrimonialis. *Usu vulgari jura regalia, principatus, ac territoria, hoc sensu hodie in patrimonio esse dici solent, quia ad totam familiam ita spectant, ut omnes, qui sunt de familia, quasi quodam jure hæreditario, & proprio in ea succedant. Id vero hic non quæritur, sed an regnum possit esse, quod non sit in publico, seu civitatis, sed in unius patrimonio privato? quæ eo differunt, quod hoc* posterius *unice pertineat ad rem, & utilitatem domini, qui proinde eo abuti possit, idque consumere, & perdere pro lubitu:* prius *vero ad justitiam inter cives, omniumque salutem tuendam: de quo mox. Atque hoc substantiale inter ea discrimen est: de quo quæritur, an confundi, non vero anne reipublicæ regimen in eadem familia continuari possit? quod facile largimur, etsi abusive, & improprie tum quoque vox* patrimonii *accipiatur*.

Enimvero illa vis summi imperii exercendi, illa facultas regendi, & tuendi rempublicam, illa omnium artium longe difficillima, utique sua natura non est res hæreditaria, ut cum hæreditate acquiri, & cum ea ad heredes transmitti intelligatur; cum, ut omnis agendi facultas est personalis, & cum persona desinit, ita quam maxime ardua illa, & summa gentium, & populorum rectrix, & imperatrix, quæ cum summa rerum peritia, ac virtute conjuncta esse debet, & non magis, quam ipsa virtus, ars, prudentia, vel peritia cum hæreditate transit. Verum ab instituto id est, & ob utilitatem publicam, atque ad præcavenda partium studia, & certamina, laudatissimum consilium continuandæ in una familia illustri successionis, quæ tum imitatur hactenus ordinem successionis hereditariæ, & rerum patrimonialium; quod jus in quæstionem non venit.

Illud itaque unice quæritur, an ullum intelligi, vel fingi possit regnum, quod sit res privata regis, atque in ejus solius privato patrimonio? Quod non modo pugnam inexplicabilem continet, sed & omnem sacræ regiæ potestatis venerationem, & majestatem funditus destruit, & extinguit. Neque enim ea civitas, vel ulla reipublicæ species, qualis quam maxime est regnum, principatus, &c. sed mera res privata foret. Omnia vero, quæ in dominio, vel patrimonio privato unius sunt, ad ejus solius utilitatem, & commodum spectant: nec alia illa sunt, quam ea, quæ natura condidit ad singulorum vitam temporalem sustinendam, & commode transigendam; quæ vilissimi hominum quoque in patrimonio habent, & plenissimi rerum suarum domini sunt. Unde ad consumendum, seu ad escam, & cibum a Deo hominibus data, dicuntur Gen. cap. I. v. 19. 30. & cap. 9. v. 2. & 3. *Et dominos suo arbitrio rebus suis, quas in patrimonio habent, uti, & abuti posse, decisum est in* l. 21. C. mandat. *cum nemo alius in eas jus habeat neminique adeo injuria fieri possit.*

His omnibus vero quid commune est cum SSta illa potestate? Quid horum omnium cum ea non adversa fronte pugnat? Quippe quæ ad salutem civium, ad justitiam exequendam, ad summum illud bonum civile populi

li procurandum, & custodiendum, unice a Deo constituta, divinæque majestatis suffraganea, & hoc solo nomine inviolabilis, & SSta potestas est. Quid ergo monstruosius, quam rem tam divinam, & omnium sanctissimam, in infimum rerum privatarum censum detrudere, atque abjicere: eoque quicquid in ea sanctum est, quicquid sacrum, quicquid divinum, inde excutere, & cum potestate, quæ faci quoque plebis, quin prædonibus, & infamissimis hominum communis est, miscere? Quod non portentosum modo, sed nefarium, & summi sacrilegii instar foret.

Finge igitur hominem privatum, opibus præpotentem, inmensa latifundia, & terrarum spatia in patrimonio habere, & ad ea colenda ingentem numerum famulorum, vel operariorum alere; (*quidem &* Grotius lib. 1. c. 3. §. 8. n. 3. *comminiscitur, & cum absolutæ potestatis rege confundit*] *non illa civitas esset, sed magna familia: non ille rex, sed locuples paterfamilias. Nec terra ista regnum foret, sed prædiorum, & fundorum privatorum congeries: & sedes, seu habitatio ejus, etsi innumeris ædificiis distincta, non urbs, sed domus; ut de ipsa Roma temporibus Neronis circumferebatur illud apud* Sueton. in Ner. cap. 39.

Roma domus fiet: Vejos migrate Quirites;
Si non & Vejos occupet illa domus.

Homines ipsius non cives essent, sed famuli, vel mercenarii; nec essent lege naturæ subjecti imperio, sed meris saltem pactis, & conventionibus tenerentur invicem, veluti operarum locationibus, & conductionibus. Unde finita locatione, & ipse dominus omnes dimittere, atque e fundis suis abigere, aliosque denuo conducere: illi vero tum arbitrio suo discedere, eumque deserere possent. Si enim est patrimonium unius, nemo alius in illud jus habet. Nemini ergo dominus invitus alteri inde quid præstare tenetur, l. 11. R. J. *Si enim tenetur, jus, & æs alterius id est,* l. 213. §. 1. ff. de verb. sign. *Quod si ergo ejus possessor inde terræ hominibus, seu incolis præstare pacem, tutelam, incolumitatem, salutem debet; jus illud civium commune, & civitatis, adeoque publicum est. Dominium scil. seu patrimonium privatum est domini causa; si civitatis, seu regni causa, ut illud sit salvum, tutum, incolume: publicum illud civitatis, & regni jus, ac patrimonium est, non privatum. In legitima civitate, seu regno, lege naturæ perpetua, ac æterna, omnes incolæ subjecti, & obligati sunt regi: estque vinculum illud SSanctum, & inviolabile, ipsaque divina auctoritate munitum. At in patrimonio privato, inter ejus dominum, & alios nulla subjectio est, nulla naturæ obligatio, nisi ex pacto ad id, quod inter eos convenit. Nec dominus ille statuit ex re omnium, sed sua: non ex voto communi, sed proprio arbitrio; non ad justitiam tuendam, sed ad suam utilitatem procurandam: non boni publici, sed privati causa: non ad publicos, seu communes, sed ad suos usus privatos. Hujus porro patrimonii potestas non foret libertas publica, quæ formam civitati dat; sed privata, quæ dominio privato: cum non sit facultas agendi quod publice, sed quod sibi utile est: adeoque non quod omnibus naturæ ductu libet, sed quod ipsi soli. Denique ex tali dominio, seu patrimonio privato, non oritur jus belli, aut gladii, aut ullum aliud jus SStæ illius, summæque potestatis, quæ Deum in terris repræsentat: Quia nemo ex suo dominio jus in alium, vel in res alterius habet; sed omnia essent rapinæ, cædes, deprædationes, homicidia, totumque corpus nil nisi domicilium scelerum, & prædonum. Tale foret hoc monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.*

Sunt nihilominus qui talia regna patrimonialia asserunt: ut post Grotium d. loc. *inprimis B. Dn. de Pufendorf.* Jur. Nat. lib. 8. cap. 5. §. 1. *Hic fingit aliquem, qui primus omnimodum dominium terræ acquisiverit, & tum sibi ipsi cives fecerit: & hoc casu patere, ait, imperantem in quævis bona civitate contenta non id modo potestatis habere, quod ex imperio per se fluit, sed & quod quivis paterfamilias in patrimonium suum habet; nisi forte ultro quid de jure remiserit. Hic igitur si rex istud dominium sibi illibatum servavit, cives sua non alio tenebunt jure, quam quo servi quondam Romæ peculia sua obtinebant; sic ut eorum possessio sit mere precaria, arbitrio Regis, quandocunque visum fuerit, revocabilis. Quamdiu tamen istorum bonorum possessio civibus relinquitur, ex iisdem alimenta &c. sibi decerpunt, velut loco mercedis ob impensam operam. Quod si autem ejusmodi Rex de jure suo aliquid remiserit, tantum subjecti in bona sua habebunt juris, quantum regis concessio ostenderit. Tum exempla affert, ut Pharaonis, qui dominus terræ Ægypti quintam partem frugum sibi vindicabat, quatuor partes cultoribus relinquebat;*

Item

Item Indorum, de quorum agricolis Strabo lib. 15. c. 7. *hæc refert :* Est vero regio tota Regis : sed quam illi mercedis nomine quartis fructuum colunt. *Quamvis vero, si quod res est fateri oportet, nihil horum ad juris rationes exactum sibi constet, vel facto secum conveniat ; iis tamen subscripsit quoque, & suffragatus est vir multo celeberrimus, qui suppetias quoque adduxit exemplo regni* Congo *allegato, de quo ait :* Certum est, regno Congo neminem proprii quid habere, quod ad hæredes transmittere queat, sed omnia regis esse, qui & administrationem, & usum pro lubitu distribuit : adeo ut de existentia regni patrimonialis dubitandum non sit. *Auctorem vero ejus regni nullum addit; intelligitur tamen sine dubio, magnum illud regnum Congensense inter vasta illa imperia Nigritarum, & Abyssinorum in Africa situm ad Oceanum Æthiopicum. Ex his exemplis ergo adstruere nituntur regnum patrimoniale.*

Verum pace Virorum illustrium & salvo omnium judicio, liceat hic, quod sentio, profiteri : 1. *non dari regna, quorum cives nihil proprii habent :* & 2. *licet darentur, non tamen esse in patrimonio Regis ; nec recte, quin non sine summa regiæ majestatis injuria dici posse regnum esse in patrimonio, & proprietate regis, sed sub summo Regis imperio. Qua proinde re tantum abest ut quicquam derogatum velim supremæ potestatis auctoritati, ut eam non aliter salvam existimem. Uti enim omnium, quæ in rerum natura sunt, summa post Deum ipsum est sublimis illa civitatis potestas, quæ pace, & salute hominum tuenda, & arcenda malitia occupata est, eoque supremi Numinis vices, ac munus obit ; ex quo tanta fluit ejus veneratio, sanctitudo, majestas, & quædam adoratio : ita e contrario omnium infimum est dominium illud, seu patrimonium, quod quisque hominum habet in res suas, in quo quicquid est, profanum est, & ut supra dictum, cum infimo hominum, quin cum bestiis, quæ & ipsæ fructus consumere natæ, commune.* Illa *potestas imperat*, hæc *illi natura subjecta est*. Illi *priori igitur, quicquid in eo eximium, quicquid sanctum, inviolabile, & venerabile est, excutiunt, & in infimam hanc classem, & sortem redigunt, qui illud eum isto confundunt. Hoc enim est, quod Horatius* lib. 1. ep. 2. vers. 27. *cum vilissimum hominum, & rerum genus describere vellet, ita exprimit :* Nos numerus sumus, & fructus consumere nati. *A quibus distinguit, qui in parte aliqua reipublicæ administranda, aut virtute exercenda versantur.*

Atqui, inquis, *hoc privatum, & profanum dominium tamen plenius in eo est, quod & abutendi, eoque liberior potestas sit. Illa vero nec hominis vox, vel ratio videri potest. An vero ideo quicquam decedit ejus omnipotentiæ ? quæ blasphemia ! Quantum vel cogitatur nefas ! Inde defectum potestatis arguere, quod præcipue argumentum est summæ ejus perfectionis. Ideo regnum in patrimonio non est, non quia minor illa potestas, sed quia infinito sublimius quid, & longe perfectior, & sanctior, & eminentior est potestas, quam ut in abusus fœdari possit. Quis vero statueret, Dei minorem ideo esse potestatem, quam hominis, quia hic mori, fallere, mentiri, rebus male uti potest, Deus non potest? cum illa impotentiæ, imbecillitatis, vitii, defectus &c. nomina sint : Dei vero potentia perfectissima, & plenissima est, quæ deficere, & vitiosa esse non potest. Ab hac igitur infamia, ab hoc opprobrio assertam, & vindicatam cupio summam illam, ac sacrosanctam, & divinæ proximam, seu vicariam, regum majestatem : & ostendere, nec talia regna, quorum exempla jam allata sunt, esse in patrimonio Regis proprio ; sed quæ longe excellentior, sanctiorque res ; sanctiusque nomen est, sub summo regis imperio.*

Quod ut luculenter demonstretur, notandum est inprimis, in omni regno duplicia regis bona esse, ab invicem distincta : Alia privata, *quæ sunt in patrimonio regis, non qua regis, sed qua Patrisfamilias privati, idque jus commune ipsi est cum omnibus civibus : & bonis his non utitur jure magistratus, sed jure privatorum : nec illa, ut talia, ullam rationem regni, seu principatus habent. Alia vero* publica, *quæ ejus sunt ut regis, & reipublicæ Principis, seu capitis : uti regna, principatus, civitates &c. quocunque illa titulo possideat ; quod inter omnes constat.* Illorum *dominium esse dicitur ;* horum *imperium :* l. 215. ff. de verb. sign. *Et merito, quæ re, etiam verbis distingui oportet : non possunt enim nominibus confusis, non res quoque tandem confundi, maxime in disciplinis. Unde omni peste pejus in jure publico esse existimo, profana illa privati juris vocabula, proprietatis, ususfructus, dominii (etsi addas, eminentis) ad imperia, & regna, res adeo sanctas, & distinctas transferre.*

Dein-

Deinde *notamus : Etsi in tali regno nemo civium quicquam proprii habere possit , sed omnia Regis essent ; cives vero , quasi meri coloni Regis , iis tantum uterentur pro certo canone , uti Ægyptii : quin etsi tantum precario : aut ne hoc quidem , & nulla pars fructuum ad eos perveniret , sed terra , vel per extraneos coleretur , vel per ipsos cives pro mercede tantum , aut saltem pro alimentis , nondum tamen regnum hoc esset Regis ut patrisfamilias , sed ut Regis ; nec terra in patrimonio regis , sed regni . Regnum itaque regis est , non regni proprietas : quae proinde non est in patrimonio ejus privato , sed regni publico , quod rex possidet , & repraesentat , adeoque ejus bonum civile publicum respicit , & tuetur , non suum privatum . Itaque curam publicam omnium civium habet , etsi privatim hi nihil habeant in bonis .* Vid. §§. seq. *Nec ideo minus cives , etsi pauperrimi , quia nihil proprietatis possidere dicuntur , essent liberrimi . Utique enim aliud est locupletem esse , aliud liberum : uti aliud sunt bona , aliud libertas . Non desinunt igitur esse liberi , & cives , etsi nihil proprietatis , quin nihil in bonis habeant : uti egeni , & mendici in civitate , verissime ejus membra sunt .*

Tertio *notandum maxime est : Alia longe esse jura , ac bona civium , qua collectim spectantur , ut collegium , aut universitas , seu ut corpus civitatis , quod ex capite , & membris compositum est : Alia singulorum , qua ut singuli seorsim respiciuntur ;* l. 7. §. 1. ff. Quod cuj. univ. nom. *Verb.* Si quid universitati debetur , singulis non debetur ; nec quod debet universitas , singuli debent . *Unde quod civitas agit , non plures agunt , sed unum corpus civitatis ;* l. 2. ff. eod. tit. *Verb.* Si municipes dent actorem, non erit dicendum, quasi a pluribus datum sic haberi : hic enim pro republica , vel universitate intervenit, non pro singulis. *Quare licet in civitate singuli nihil forte , & nec obolum in bonis habeant ; tota tamen civitas , cum omnibus bonis suis , omnium , & eorundem foret , qua conjunctim , & ut corpus civitatis , capite , & membris constans , spectantur : & quicunque summum magistratum gerit , vel gerunt , publicum illud patrimonium civitatis tenent , non ut privati , & sui causa , sed ut magistratus , & totius populi , ac civitatis causa ; neque ad suam , suorumque privatam , sed ad totius universitatis , seu corporis publicam utilitatem ; non ut bonum suum privatum , sed ut bonum civile publicum totius regni , seu reipublicae ; non denique ex libertate privata , quae personae , sed ex publica , quae regno , seu civitati , ac reipublicae cohaeret .*

Ita ergo cum Pharaoni Regi omnes terrae Ægypti cessae fuerunt , desierunt omnino illae esse in bonis , & patrimonio singulorum ; neque tamen illae cesserunt in proprietatem , & patrimonium Pharaonis ut privati , ut ipse in suos usus privatos vertere , consumere , extra regnum alienare , aut ut dominus res suas perdere possit : sed in patrimonium regni , & Pharaonis ut regis , & regni illius capitis , ac summi moderatoris ; ut nihilominus his opibus auctus , & regnum , & ejus bona , ac cives , & pacem tueatur , omniumque salutem , & securitatem , & sic rempublicam defendat . Unde & terrae illae ipsi cessae non ad haeredes ipsius , sed ad successores regni Pharaonis , ex quacunque familia , (Vid. Joseph. Ant. lib. 3. c. 5. in princ.) *& deinde ad Ptolemaeos perpetua serie transierunt , donec hoc regnum in ditionem P. R. , provinciamque redactum fuit . Eademque ratio est plene regni Indorum , & Congi , ut licet verum esset omnia regis fuisse , id tamen nihil aliud est , quam omnia fuisse regni , seu publica : adeoque regis , qui regnum repraesentat , & qui sine regno ne concipi quidem potest .*

Quin idem quoque non minus contingere posset in republica populari , & multo facilius . Nam si populus terram , vel regnum , sive vacuum , sive expulsis jure belli inquilinis , desertum occupet ; hac occupatione per universitatem , ut vocant , toti populo quaesitum esset plenissime terrae istius dominium : singulis nihil ; neque ulla ejus pars erit in patrimonio privatorum , nisi quid e publico in singulos distributum fuerit . Quod totum juris naturalis est , quo quod nullius , cedit occupanti . Occupavit autem populus per universitatem , seu ut corpus civitatis . Terra vero ita occupata , nullius , & nulli alii in eam , quippe vacuam , vel desertam , amplius quicquam juris est . In hac ergo universitate nihil quicquam adhuc in bonis , vel patrimonio singulorum est , sed omnia populi , seu totius corporis ; nisi quid in singulos inde distributum , vel descriptum fuerit . Atque in id omnes consentiunt . Grot. de J. B. & P. lib. 2. cap. 2. §. 5. *& ex eo more suo* Dn. Pufend. de Jur. Nat. lib. 4. cap. 6. §. 3. 4. 5., & seqq. *Quin & ita actu obtinuisse , atque in more fuisse apud veteres Germanos , testa-*

testatur Tacitus de mor. Germ. cap. 26. Agri, *inquit*, pro numero cultorum, ab universis per vices (*quæ lectio proba, nec cum aliis in vicos mutanda, & inauit vicissitudinem, de qua* §. seq.) occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. Facilitatem partiendi camporum spatia præstant.

Quod si igitur talis partitio non fiat, sed conveniat ut singuli saltem terras colant, atque inde pro necessitatibus suis usum percipiant; jam ipsissimus ille casus est, quem quærimus, scil. quo singuli nihil prope habent, sed omnia sunt populi. Neque vero ejus rei ideam saltem fingimus, sed iste rebus ipsis usus fuit veterum Germanorum, uti præclare id explicuit Cæsar de bell. Gall. lib.6. c.22. Neque quisquam (*inquit de Germanis*) agri modum certum, aut fines proprios habet; sed magistratus, ac Principes in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuunt agri, atque anno *post* NB. alio transire cogunt. *Inde rationes hujus consilii ita refert:* Ejus rei multas afferunt caussas; ne assidua consuetudine capti studium belli gerendi agricultura commutent; ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expellant; ne accuratius ad frigora, atque æstus vitandos ædificent; ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones, dissentionesque nascuntur; ut animi æquitate plebem contineant, quum suas quisque opes cum potentissimis æquari videat. *Nec diversum hinc est quod ex Tacito modo attulimus. Nam & ille addit*: Arva per Annos mutant, & superest ager: nec enim cum ubertate, & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & parata separent, & hortos rigent. Sola terræ seges imperatur. *Quæ proinde arva non fuere singulis propria, sed solum cultura injuncta. Idemque* (*Cæsar de Bel. Gal. Lib. 4. c. 1.*) *specialiter de Suevis refert*. Suecorum gens, *ait*, est longe maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causa, suis ex finibus educunt. Reliqui domi manent: pro se, atque illis colunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt: illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio, neque usus belli intermittitur; sed NB. privati, ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco, incolendi causa, licet. &c. *En exempla domestica in ipso statu, & civitate populari, ubi singuli nihil proprii, & in suo patrimonio habuerunt; sed omnia fuere populi, & in populi patrimonio: atque adeo publica omnino, non privata. Quemadmodum inprimis Suecorum populus* 100. *pagos in patrimonio habuit; singuli nihil: atque hoc patrimonium omnino fuit publicum, non privatum. Ut adeo non opus sit ex Indiæ, & Africæ regnis exempla fingere: cum domestica vera, & illustria, præsto sint.*

Enim vero quod populus, ejusve magistratus est in statu populari, id rex est in regno: ut demonstravimus supra c. 11. *Esto igitur regnum, in quo cives nihil proprii habeant, sed omnia sint Regis; certum est, non esse ea in dominio, seu in patrimonio regis privato, sed publico: id est in patrimonio regni, adeoque Regis, qua Regis, seu qua regni caput est, & regnum repræsentat: ut in populari civitate magistratus populi rempublicam, & in quolibet collegio ii, qui ei præest, sunm corpus, v. g. Duumviri, seu Consules Senatum. Quapropter recte dicitur in* L. 6. §. 1. ff. Quod cuj. univ. Pauli refert, ipse ordo elegerit, an is, cui ordo negotium dedit; *& inde concluditur*, videri ab ordine electum, quem Duumviri, quibus a Decurionibus id commissum, elegere. *Longe verius ergo de Rege, cujus summa in civitate, seu regno potestas est, dicitur nihil interesse, bona in patrimonio Regis, an regiprivato dicantur: & quod Rex ex regia potestate agit, ab omnibus actum videri. Ita ex vero dixit Cicero* lib. 1. off 34. prope fin. Est proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus sustinere, servare leges, jura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. *Et maximi Imperatores id imprimis in gloria posuerunt, & jactaruut, se rem populi gerere, non propriam: ut Dio Cassius Vir illustris, & consularis, Præfectus Africæ, Dalmatiæ, & Panoniæ, de Marco Antonino, quem omnium Principum optimum prædicat, testatur, eum in Senatu dixisse*: Omnia Senatus, populique Romani esse; se in iis (*quæ publica sunt*) nihil proprii habere. lib. 7. in vita M.Anton. *Et Spartianus* in vita Hadrian. c. 8. *ait de Hadriano. Imp.* eum & in concione, & in senatu sæpe dixise: Ita se rempublicam gesturum, ut sciret populi rem else, non propriam. *Idque perpetuum est in jure, ut* quic-

quicquid publicum est, dicatur esse populi, vel in patrimonio populi. l. 14. princ. ff. de Adq. rer. dom. l. 1. in fin. princ. l. 6. ff. de contrah. emt. l. 13. ff. de verb. sign. l. 2. §. 2. ff. Ne quid in loco publ. &c. *Nec aliter rec concipi potest: neque ulla gravior pugna foret, quam quod publicum est non esse populi, sed in dominio seu patrimonio privato; cum verbi quoque notione unum, idemque sit, populi, & publicum esse: quippe quod a populo dicant, quasi* populicum, *& contractum in* poplicum, [*quomodo & a quibusdam scribitur*] *usu in* publicum *emolluit*.

Patet itaque quod primam supra §. 7. *asseruimus, his regnorum exemplis, etsi dacentur, non doceri, ea esse in patrimonio privato; sed perinde ut in caeteris omnibus regnis, & civitatibus, esse Regis, ut Regis, qui regni sui personam sustinet. Sed non magis alteram, quod diximus, haec exempla probant, dari hujusmodi regna, in quibus cives nihil proprii habeant, nihilque ad haeredes suos transmittant. Quicquid enim hac de re narratur, nec de omnibus civibus, sed de rusticis, & agricolis; nec de omnibus bonis dicitur, sed de terris rusticis, seu fundis. Et summa omnium est, terras non esse eorum, qui colant, sed Regis; adeoque rusticos in his regnis non tenere terras suas jure proprio, sed jure colonario perpetuo*.

Ita Aegyptiis Josephus terris eorum emtis, dicitur semina dedisse, & jussisse ut agros sererent. Gen. XLIX. v. 23. & 24. Accipite, *inquit*, semina, & serite agros, ut fruges habere possitis. *Facere ergo illi, a quibus terras emit, rustici, & agricolae, qui serendae, & colendae terrae operam dedere. Inde ergo non sequitur, non etiam fuisse alios cives, qui alio vitae genere, quam agricultura, se exhibuere in Aegypti urbibus, Regis aula, & regni ministeriis, domi, militiaeque: prout in historia Mosis perpetuo seorsim referantur populus, & ministri Regis*: Exod. cap. IX. & seq. *& ipsius Josephi dominus Potiphar dicitur fuisse magister militiae, Princeps exercitus, Dux militum*, Gen. c. XXXVII. v. ult. c. XXXIX. v. 2. c. XLI. v. 12. *Et deinde vendita dudum terra, omnes Seniores domus Pharaonis, & cuncti majores terrae Aegypti, id est, primates regni, comitati dicuntur Josephum ad exequias patris*, Gen. L. n. 8. *Quos regni Principes nihil proprii, nullas domos, &c. habuisse, nullibi probatur; Sed contra, cum Moses ingentem tempestatem minatus monuisset Regem, ut qui vel, servos, jumenta in agris haberet, in aedes abduceret*, Exod. IX. v. 18. 19. *; additur* v. 20. 22. Regis ministros, qui animum ad verbum Domini adverterunt, recepisse ea in aedes: reliquos vero contumaces omnia perdidisse. *Habuere igitur & servos suos, & jumenta propria, aedesque in quas recipere possent; & sic verisimiliter etiam Praetoria sua in agris*.

Deinde non tantum praeter agricolas illos, qui terras suas vendidere Regi Aegypti, fuere, ut diximus, etiam alii cives primarii, quos nihil suum habuisse, nullibi traditur; sed & ipsos illos rusticos nihil proprii habuisse nullatenus sequitur. Non enim dicitur, illos bona sua omnia tam vendidisse; sed terras suas, & antea pecora, Gen. XLVII. c. 17. *Habuisse autem eos deinde adhuc propria bona in patrimonio suo, non dubium est; nam & omnes fructus terrarum, excepta quinta, quam pro censu Regi penderunt, jure proprio, & perpetuo sibi acquisiverunt*. Gen. c. XLVII. v. 24. *Ubi Josephus ait*: Quintam partem Regi dabitis; quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum, familiis, & liberis vestris. *Quemadmodum coloni fructus percipiendo suos faciunt, & domini eorum perpetui fiunt*. L. 26. §. fin. l. 61. §. pen. ff. de furt. §. 36. in fin. ff. de rer. div. *Praeterea cum Moses praesagiret plagam locustarum, ait: implebuntur iis non tantum aedes Regis, sed & αἱ οἰκίαι τῶν θεραπόντων σοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ οἰκίαι ἐν πάσῃ γῇ τῶν Αἰγυπτίων*: Omnes aedes ministrorum tuorum, & omnes aedes in omni terra Aegyptiorum.

Maxime vero, quam locupletes, etiam post hanc venditionem, fuerint Aegyptii, inde patet, quod jussi Hebraei, ut vir ab amico, mulier a vicina, vasa aurea, & argentea, & vestem commodato peterent, Exod. XI. v. 2. & 3., *illa commodata ab Aegyptiis acceperint, secumque abstulerint: quod in tanta hominum multitudine, in qua virorum saltem, reliquis non computatis*, 600000. *fuere*, Exod. 12. c. 37., *incredibilem auri, argentique, & vestium numerum confecit, & confecisse oportuit; quippe quod suis loco mercedis*, pro 100. *amplius annorum operis durissimis, injusta vi exactis, & extortis, debitae. Id enim dudum Abrahamo ita praedictum a Deo, promissumque fuerat, liberos suos longa servitute pressos, inde egressuros esse cum magnis divitiis*. Gen. XV. vers. 14. *Unde patet, quam immensa opum, ac divitiarum vis, & copia fuerit, qua abundarunt Aegy-*

Ægyptii, etiam post prædictam conditionem terrarum; tantum abest ut nihil proprii habuerint.

Minus adhuc reliqua exempla probant, dari regna, quæ in patrimonio Regis sint, & quorum subditi nihil proprii habeant; eademque errandi causa fuit. In regno Indiæ enim Strabo, ex quo illud affertur, dum septem incolarum ordines, & inter eos unum τῶν γεωργῶν, rusticorum, seu agricolarum fecisset; tantummodo de horum terris inquit, quod sint χώρα βασιλικὴ, regalis regio, ipsique eam colant quarta fructuum. Tres partes ergo ipsi sibi acquirunt, & jure proprio dominii percipiunt; Ex ipsa ergo inspectione apparet, nec asserere id Strabonem de omnibus Indiæ incolis, sed de rusticis: nec de omnibus bonis, sed de rusticorum terris. Minime omnium autem fabula de regno Congi refelli meretur, cujus nullus Auctor, nedum fide dignus adducitur: & licet omnia vera essent, nihil tamen minus inde efficitur, quam id esse in patrimonio regis; quæ jam abunde explanata sunt.

Nec opus est, ex alio orbe arcessere talium rusticorum exempla, cum vernacula sint in imperio, & Germania; nam & in jure communi dicitur: Agricolarum alii sunt adscriptitii, & eorum peculia dominis competunt; alii vero tempore annorum 30. coloni fiunt, liberi manentes cum rebus suis: & ii etiam coguntur terram colere, & canonem præstare. Hoc & domino, & agricolis utilius est. l. 18. C. de Agric. & cens. & colon. *Unde patet, in Imperio Romano agricolas, præter eos, qui veri fuere servi, (quales hodie amplius non sunt) fuisse colonos, liberos cum rebus suis: adeoque res proprias habuisse, & terras quidem dominorum fuisse cum censu, fructus ipsorum. Idque jure ab utilitate commendatur.* d. l. 18. in fin. *Hinc integri de talibus Colonis Palæstinis, Thracensibus, Myricanis, &c. tituli in* lib. 11. C. tit. 49. & seqq. *Neque tamen inde sequitur, imperium fuisse in patrimonio Imperatoris: Sed & hodie plurimis in locis Germaniæ talis est rusticorum colonaria conditio, & inter eos notum nomen Wiltfangiorum, sono quidem illud asperum, re autem mitior in multis eorum conditio, quam reliquorum. Unde patet, quam procul ab omni juris sensu abeat B. Dn. de Pufend.* supra §. 6. *qui eo delabitur, ut asserere haud dubitet, in suo conficto regno patrimoniali agricolas, quin omnes cives, sua non alio jure tenere, quam quo servi olim sua peculia: sic ut mere precaria sit eorum possessio, & revocabilis quandocunque visum fuerit. Atque ita comparat, seu confundit cives regni cum servis, & mancipiis privati domini; civium omnia bona cum servorum peculiis, peculia servorum cum precario: quin mortuos cum vivis, quia servi pro mortuis habiti,* l. 209. ff. de Reg. jur. l. 32. §. 6. ff. de Don. int. vir. l. 59. in fin. ff. de Cond. & dem. Nov. 22. c. 9. *Quid vero magis ἀλλόκοτος & inconcinnius excogitari potuit, quam male sculpta effigies civitatis, & regni, cujus cives ipso jure gentium nec vivorum quidem,* dict. Leg. *nec hominum numero,* arg. l. 4. verb. cum jure naturali omnes liberi nascerentur, &c. ff. de Just. & jur. l. ult. verb. Tria enim sunt &c. ff de cap. min. l. 32. ff. de Reg. Jur. *non pro membris societatis humanæ,* §. 1. de jur. nat. l. 9. ff. de Just. & Jur. *nedum civitatis habiti; sed ab utraque quasi exules, & extorres: nec juris gentium participes,* §. 4. de cap. min. l. 3. de Reg. Jur. *& quasi nullius,* d. l. 22., *& pecudibus lege exæquati fuerunt;* l. 2. §. 2. ff. ad L. Aquil. *adeo ut ipsi, etsi natura homines, in hominum commercio fuerint, uti pecudes, & res inanimatæ, quæ cum fructibus hominum causa a natura conditæ sunt, atque ideo natura homo non magis in hominis commercio, quam in hominis fructu esse potest.* §. 37. de rer. div. l. 28. §. 1. ff. de Usur. l. 68. princ. ff. de usufr.

Quid vero ἀσυστατον in jure videri potest, quam comparatio illa peculii servorum, & precarii, quod in servos ne quidem cadit: d. l. 22. ff. de Reg. Jur. *& unde accipiens sibi acquirit: non servus sibi ex peculio; nec ulla re conveniunt peculia servorum, & precaria. Quæ adeo in oculos occurrunt, ut iis immorari sit operam ludere.*

Illud quoque quod hominem quendam fingit, qui primus omnimodum dominium terræ adquisiverit, & sic sibi ipsi cives fecerit, vid. supra §. 6.; *nescio (quod nullo viri illustris præjudicio dictum velim) an commentum hoc procul distet a fabula de Centauris nubigenis: certe nimis vagum id est, quam ut quod in quæstione est, inde subduci queat. Quid enim? Qualis ille, qui tantum terræ tractum occupavit? Princeps, an privatus? Solus, an cum hominum manu? Et terra illa occupata, qualis? Vacua, & nullius, an alterius? Si hoc: privati, an populi? &c. Quod si Princeps cum Principe, vel populo bellum gerat, imperium in populum victum jure belli*

acquiritur, non dominium in res singulorum, qui quasi in puncto temporis, quo victi sunt, ex hostibus fiunt subditi. cap. seq. §. 5. *Si terra vacet, omnium par jus est, ejus occupandæ; & si populus liber sit, qui occupat, libera civitas erit, ac in publico omnium, non in unius patrimonio. Si privati, ac tuendæ occupationi pares sint, per eam terra fiet omnium communis, & in patrimonio privato omnium: & si tum animus sit constituendæ inter se civitatis, nec alia causa, quæ facultatem eam ipsis neget; erit tum terra in publico patrimonio hujus civitatis, seu populi, nullo vero bonum casuum in patrimonio unius privato. Quod si unus privatorum prior ingressus fuerit terram, nondum eam hoc facto occupavit; non magis quam nauta, qui vastum mare solus navi ingreditur: est enim occupare in potestatem suam redigere, ita ut alios inde arcere possit, quorum alias par ingrediendi jus est. Denique si terra non vacet, privatorum occupatio injuria mera, & prædonum invasio erit, seu nefanda deprædatio. Adeo nihil est, in quo hujusmodi crudæ, & immaturæ cogitationes, mero arbitrio confictæ, figere quasi pedem possint.*

Hobesii os nihil moror, qui omnia regna patrimonialia asserens, ubique publicum patrimonium regni cum privato Regis: dominium privatum, & profanum, cum summa imperii sanctimonia: sacram regiam potestatem cum cujusque hominis, etiam infimi, in res suas jure; eadem fronte, qua ipsum jus cum injuria confundit: & summa imperiorum, seu regnorum majestate, ac reverentia, in infimam rerum privatarum, & profanarum classem abjecta, atque detrusa; id quod post Deum in terris sanctissimum, & Deo proximum, quin numinis ejus vicarium esse vidimus, supra c. 3. §. pen. *pessimo omnium, & nefario ostracismo, ac sacrilegio, ex hominum societate, quin & rerum natura, qua per ipsum stat, exterminat, atque eliminat. Neque id adeo mirum in homine, qui omnis juris penitus ignarus, ac rudis, omnique ejus cognitione destitutus, ne nomina quidem juris, ac injuriæ intellexit, sed pessimum in modum commiscuit. Cujus rei, ac detestandi abusus, qui & hodie apud homines a jure neutiquam instructos invaluit, stricturam paulo acriorem, ignosci mihi, ac boni consuli, oro, & obtestor.*

Quid enim indignius, quam ex Rege privatum, ex regno ejus villam, ex urbe domum, ex civibus operarios, ex territorio sublimi prædium rusticum, ex civitate familiam facere: eoque omnem dignitatem, fomitem, & pretium virtutis, & quam nullam natura in se privata esse, Sallustius in Catil. c. 12. *recte sentit, de vita civili, quin e rebus humanis evertere? Et quis porro non indignatus, homines adeo ab omni juris scientia denudatos, & alienos, jus tamen invadere, imo condere velle, & talia portenta fundere, abortusque projicere?* Hactenus B. Parens.

„ Si dicendum quod res est: in genere cum Grotio asserimus, *Dari vera regna patrimonialia*. Probavimus hanc thesin initio hujus §. Diximus, per ultimam victoriam, vel per deditionem non conditionatam, regnum desinere esse regnum; omnia enim jura publica, & privata, transeunt in victorem, & ipse populus redigitur in servitutem. Victor igitur pro lubitu de hoc regno disponere potest. Unde constat, omnia, quæ de SSta potestate vicaria allegantur, ad regna bello subacta non pertinere, quia imperium desiit. Sane, nemo est, qui de injuria queri possit, quia populus bello victus criminis reus est, in quem victori jus vitæ, & necis competit: quem autem occidere licet, eum etiam spoliare licitum est. *Vid. Diss. Proœm. XII.* §. 130. §. 139. *seq.*

„ In eo ergo saltem errat Grotius, quod regnum hoc patrimoniale faciat *intuitu* regis, qui forte suis sumtibus bellum gessit; cum hic jure, & nomine populi, cui præest, bellum gerat, adeoque nihil sibi ex negotio hoc alieno acquirat. At *intuitu* populi victoris omnino verum est, regnum dari patrimoniale. Populus igitur pro lubitu disponere de suo patrimonio potest: adeoque vel illud destruere, vel conservare, saltem sub certa conditione. Rex autem non plus juris in tale regnum habet, quam in suum regnum: indeque ipse de eo, inconsulto populo victore, disponere nequit. Omnes igitur effectus, quos Auctor regno patrimoniali tribuit, veri sunt intuitu *populi victoris*, non intuitu *regis*, etsi propriis sumtibus bellum gerentis.

Quod liberi homines in commercio non sint) „ Hominis enim membra nullius in bonis, & dominio sunt, *l.* 13. *ff. Leg. Aquil. l.* 83. §. 5. *l.* 103. *ff. V. O.* & hactenus liber homo comparatur rebus sacris *d. l.* 13. *junct.* §. 7. *Inst. de rer. div.* Unde liberi hominis stipulatio inutilis est, *d. l.* 83. *d. l.*

„ 103;

„ 103; adeo ut nec æstimatio debeatur, *d. l.* 103., quia liberum corpus æstimari nequit: *l.* 2. §. 1. *L. Rhod. de jact.* Atque hæc quoque ratio est, cur nec actio legis Aquiliæ directa detur libero homini, *L.* 13. *ff. Leg. Aqu.*

„ Respondet Auctor non hic quæri de libertate, vel servitute singulorum: hos enim manere liberrimos, sed de libertate, ac servitute publica. Quoties enim populus antiquis suis legibus vivit, nec ab alterius arbitrio dependet, *liberum* dici, quoties vero ab alieno arbitrio dependet, & alienis legibus vivit, dici *servire*. Unde concludit, homines singulos *libertatem* habere, sed universum in *servitute* constitutum esse. Vera responsio est. Quod populi bello per ultimam victoriam victi, vel dediti, desinant esse liberi homines; quod omnia eorum jura publica, & privata in victoris transeant potestatem: adeoque hactenus omnino sint ut in dominio, ita & in commercio: ita ut pro lubitu de iis disponere victor possit.

At sicut alia est potestas dominica, alia regia) „ Quarum illa jus in personas, & bona singulorum, hæc jus in personas, & bona universorum: illa jus abutendi, hæc jus administrandi infert.

Ita alia est libertas personalis, alia civilis: alia singulorum, alia universorum] „ Vix credi potest, quantum intersit inter libertatem publicam, & privatam: & quisnam ejus effectus sit, non tantum in jure gentium, sed & in jure publico Romano Germanico; cum ex illo discrimine celebris distinctio inter terras mediatas, & immediatas orta sit, cujus originem B. Parens primus explicavit. Rem gratam me lectori facturum spero, si principia hæc juris gentium, quæ is in tractatu de *Autonomia juris gentium c.* 2. exposuit, & ad illustrationem rarissimi argumenti pertinent, operi huic inseruero. Verba ejus hæc sunt.

Unde igitur ordine inde ordiamur, libertas Zenoni, & Stoicis dicta fuit ἐξουσία αὐτοπραγίας, suo nutu agendi licentia, ut docet Diog. L. 7. in Zen. cit., *seu potestas vivendi ut velis; prout loquitur* Cicero paradoxo V. *Hujus itaque libertatis privatio, quæ servitus dicitur, est cum non suo; sed tantum alterius lubitu, sibi agere licet. Omnis igitur libertatis vis, & ratio eo absolvitur, ut quis possit agere, quod sibi licet, & suo arbitrio vivere; atque adeo sibi ipse legem dicere, qua agere velit. Et hic proinde est ipse actionum suarum dominus, & arbiter. E contrario, servitutis forma, & conditio tota in eo est, ut quis teneatur agere quod alteri, ut domino, libet: & alterius ideo nutu vivere, legemque agendi ab alio domino accipere, qui proinde alterius dominio, ac potestati subjectus dicitur. Hinc liquet, quam accurate utriusque definitio in jure tradita, & in ea privativa illa oppositio dextere observata sit, cum* libertas *dicitur esse* naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet; nisi si quid vi, aut jure prohibetur. §. 1. Inst. de jur. pers. l. 4. pr. ff. de stat. hom. *Et servitus est* constitutio juris gentium, qua quis alieno dominio contra naturam subjicitur, §. 2. Inst. de Jur. pers. d. l. 4. §. 1.; *quod nihil aliud est, quam privatio libertatis. Liber enim, qui sua voluntate, & lege agere potest, hoc ipso est sui suarumque actionum dominus. Servus vero non sua, sed alterius voluntate, ac lege regitur: eoque alius est ipsius, actionumque ejus dominus, & alterius adeo ille dominio subjicitur. Liberi hominis suum in se dominium, ac potestas est; Servus cum eo privatus sit, in alterius dominio, ac potestate erit. Ille ergo suus, hic alterius est. Utraque ergo hac definitione nihil exactius est; adeo ut appareat, ab iis, qui quid mutatum voluere, eam non emendatam fuisse, sed non intellectam.*

Libertas porro a natura indulta est: servitus a gentibus constituta; & hæc oppositio quoque in utriusque definitione bene notata est. Ideo enim libertas dicitur facultas naturalis, §. 1. J. de Jur. pers. l. 4. ff. de just. & jur. d. l. 4. pr. & §. 1. ubi: contra naturam ff. de stat. hom., *estque adeo constitutio naturæ. At servitus a gentibus constituta est, idque contra naturam, sc. contra jus naturæ, quod per*missivum *dicitur, & legibus ex causa mutari potest: unde servitus constitutio juris gentium dicitur*, §. 2. I. de Jur. per. d. l. 4. ff. de J. & J. l. 4. §. 1. ff. de stat. hom. *id est, jus a gentibus, veluti prius illud jus natura constitutum; quo sensu constitutio Principis dicitur jus a Principe constitutum:* tot. tit. de Const Princ.; *unde & hactenus rectissime invicem opposita sunt.*

Hæc vero omnia, quæ de libertatis, & servitutis distinctione, ac natura disputavimus, tum ad privatos pertinent, tum non minus ad populos, & civitates. In utrisque libertas est naturalis facultas agendi quod sibi: *& Servitus* necessitas agendi quod aliis lubet. *In privatis igitur, quod ipsis ac privatis suis*

tibus

rebus, & actionibus lubet: in civitatibus, quod ipsismet de publicis; utrobique intra limites juris. Uti ergo privatus liber dicitur, cujus est facultas agendi quod sibi facere libet, & de sua re, adeoque quia rei suae legem dicere quam vult potest, l. 20. §. 1. ff. de pact. dot. l. 10. C. de pact. l. ult. in fin. pass. C. de pact. inr. emt. & vend. l. 13. pr. ff. comm. præd.; *ita civitas libera, cujus est facultas agendi, quod e re civitatis videtur: atque adeo, quae de publicis leges, quas ipsa vult, dicere, propriisque legibus vivere potest: quod Graecis* Autonomia *dicitur.*

Atque ita ex adverso, quemadmodum homo privatus servire dicitur, qui non suo, sed alterius arbitrio agit, adeoque legem agendi ipse sibi non dicit, sed ab alio accipit; ita & civitas, quae in publicis non suo arbitrio, suisque adeo legibus, sed ab alio superiore acceptis vivit, & regitur. Idem sc. est, statuere de suo quod lubet, aut suae rei legem dicere, Nov. 22. Cap. 2. ἔστω νόμος ἡ τούτου βουλὴ & lex esto ejus voluntas. *Utrumque libertatis est, sive de privato quaeratur, sive de populo; & similiter utrique communis ratio servitutis; alterius arbitrio, vel alterius legibus vivere.* Et qui agit quod sibi libet de re sua, is ipse sibi leges dicit ut vult, sive privatus sit, sive civitas; & ex adverso, qui sub alterius arbitrio est, ex ipsius placito agere, & ab ipso leges agendi accipere tenetur, tum privatus, tum populus.

Respondet itaque & libertatis, & servitutis ratio, ac definitio pleno sensu, & ex omni parte, cum publicae, tum privatae: quippe quae tota posita est vel in facultate ejus, quod sibi, vel in necessitate ejus, quod alteri facere libet, sed suo cuique modo, singulis in re privata, civitati in publica. Unde etsi civitas libertate αὐτονομίας *careat, eoque servire dicatur, quia alterius superioris, non suis legibus rempublicam gerere tenetur; singuli tamen cives aeque liberrimi sunt, ac sub Autonomia, & utrisque pariter plenissima competit potestas de rebus suis disponendi: utrique eque* νομοθετῶν*, seu legem rei suae dicunt, & uti dicunt, ita jus est*, d Nov. 22. c. 2.; *sed intra cancellos rerum publicarum, sive suis civitas legibus utatur, sive alterius superioris*, l. 120. ff. V. S. l. 13. C. testam. l. 23. §. 1. in f. C. de legat. Nov. 1. c. 1. pr. arg. l. 55. ff. de leg. 1. *Enimvero cives devictarum gentium manere liberos homines, nisi & singuli bello, aut praelio capti, aut alio ex casu servi facti fuerint, jam dictum est, & de eo infra agendi forte adhuc locus erit.* Hactenus B. Parens.

„ Equidem negari nequit, jure gentium „ ex distinctione inter libertatem privatam, „ & publicam, sive singulorum, & universorum, insignes sequi effectus: at dubium, „ quod Auctor sibi movet, inde non solvitur. Dicendum igitur omnino est, homines in regno patrimoniali esse in commercio, quia in regnis patrimonialibus, i. e. „ bello quaesitis, & libertas *personalis*, i. e. „ quae personis competit, & libertas *civilis*, „ i. e. quae civitati cohaeret, & in facultate „ de juribus suae civitatis pro lubitu disponendi consistit, tollitur: adeoque *singuli*, „ *& universi*, victoris arbitrio subjiciuntur.

„ Non ergo admitti potest quod Auctor „ ait, in tali regno universum servire, i. e. „ alienis legibus vivere: singulos vero liberos esse. Singuli enim omnino servi fiunt, „ adeoque sunt in commercio victoris.

Nam & Stoici quandam servitutem constare, dicebant, in subjectione] „ Ut proinde „ nihil obstet, quo minus liberi quoque homines, aliorum imperio subjecti, sensu „ improprio, in servitute esse dici possint.

Et in sacris literis subjecti regis servi vocantur) „ Non quasi in vera servitute constituti, sed quia imperio ejus subjecti sunt.

Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum) Inter errores Auctoris merito notamus, quod statuat regnum, & libertatem differre; cum certum sit, *ratione subditorum* parilem esse libertatem in statu regio, ac in statu populari. Potestas enim utriusque status unice consistit in officio tuendi jura civitatis, & singulorum: adeo ut cives liberrimam facultatem de juribus suis privatis disponendi, etiam in statu regio, obtineant.

Additio.

„ Latius mentem suam de parili libertate „ civium in statu regio, & populari, explicavit B. Parens in tract. de *Auton.* „ *jur. gent. cap.* 10. Verba ejus haec sunt:

Res hic nobis est cum plurium gentium, & maxime cum populi Romani judicio. Romani enim Auctores perpetuo libertatem a regno abjunxerunt, atque cum servitute regna promiscuere: ut constat ex Liv. lib. 2. cap. 15. Tac. 1. Ann. 1. in princ., & de mor. Germ. c. 15. in fin. Cicer. in Philipp. & ad Brut., ac alibi pass. *Quin Tacitus* vit. Agric. c. 3. libertatem, & Principatum duas res insociabiles esse,

esse, *afferuit. Unde cum Cappadoces, quibus Romani obtulere libertatem, negarent sine Rege se vivere posse*, Just. lib. 38. c. 2 in fin. *refert Strabo* lib. 12. cap. 6., *admiratos fuisse Romanos, adeo istos torpere ad* libertatem, & Regem *eis permisisse eligere e suis. Sed & Mitridates literis ad Arsacem Regem datis*: Pauci (*inquit*) libertatem, pars magna justos dominos volunt. Sallust. fragm. hist. lib. 4. *Et Justin.* d. loc. *ait:* Regibus ablata regna, & populos libertate donatos fuisse.

Cæterum Romanos in eam sententiam non tam ratio traxit, quam inveteratum illud regiæ olim dominationis tædium, adeo invisæ, ut ipsum quoque nomen regium exhorruerint, & fastidium veteris abusus sensum quoque justorum discriminum deleverit: nec ulla ætas pristinæ injuriæ regiæ, aut abolere memoriam, aut evellere odium potuerit. Mitridates vero non de civium, & civitatum, sed de ipsorum Regum libera potestate scripsit: quos P. R. quidem liberos, ac Reges appellabat, & amicorum, ac sociorum nomine ornabat; at fœderis sui inæqualis nervo ita eos constringebat, ut parum a subjectis distarent. Vid. l. 7. ff. de capt. & postl. *Justinus vero in facto Romanorum, horum usum, & sensum sequitur, etsi nec ille de libertate civitatum, & civium regni, sed de populo agat*.

Esse autem eandem civium, & civitatum, sub proprio Rege, ac sub statu populari libertatem, nemo rebus probe expensis, inficias ire poterit: idque ita demonstramus. In republica populi libera, aliud est populus, aliud singuli e populo, etsi conjunctim accepti; cum alia sint jura singulorum, & privata, alia corporis, & publica. Summum imperium, ac summa potestas non est singulorum, sed populi in singulos: ita ut singuli omnes, nemine excepto, populi potestati subjecti, nec ulla potestas, ullusque inde magistratus sit exemptus. Quemadmodum in Romana republica liberrima, omnes Magistratus, Senatores, Consules, quin & Dictatores, fuere in potestate populi. Et licet e re visum fuerit, Dictatorem adeo constituere cum plenissima potestate, ut nec jus provocandi inde ad populum relictum esset; tamen ille hanc quantamcumque potestatem non suo nomine exercuit, sed nomine populi. Hic igitur populus eam legem de non provocando non in se tulit, sed in singulos; non ne ipse provocationem ex causis recipere possit, sed ne singuli provocare: uti admissa illa fuit in causa Papyrii Dictatoris, & Q. Fabii, qui contra illius mandatum in hostem pugnaverat; cum pater ipsius Fabius Senior in Senatu diceret: Provoco ad populum, qui certe unus plus, quam tua Dictatura, potest, pollетque. Liv. lib. 7. cap. 33. *Sed & universus Senatus leges tulit ad populum: neque ante lex fuit, quam populus rogatus juberet; & cum Senatus quoque tandem jus faceret, non aliter valuit, quam vicario nomine populi*. §. 4. §. 5. *verb.* vice populi &c. Inst. de jur. nat.

Rege autem constituto eadem illa potestas populi, quam habuit in omnes, & singulos cives, transit in Regem: adeoque hoc facto eandem in cives omnes, & singulos consequitur potestatem, quam ante populus in eosdem habuit. l. 1. princ. ff. de constitut. Princ. *Eadem ergo conditione, ac libertate, qua ante populo oportuit esse dicto audientes, nunc oportet Regi esse. Nec ulla alia mutatio facta, nisi in summæ potestatis subjecto, quod sunt fuit populus, nunc Rex. Idem ergo civium vinculum est, ac durat, sive populo, sive Regi eo obstricto sint: nec in hoc sit arctius, quam in illo fuerat: eademque omnino relatio est inter singulos, & Regem, quæ inter singulos, & populum. Quicquid itaque libertatis fuit sua potestate populi, idem manet ea collata in Regem*. Add. Disp. nostra de libert. Stat. Reg.

Videndum ergo, quæ fuerit civium libertas sub populo, ut appareat quæ sit in regno. Certum scil. est, in statu quoque populari singulos e populo, teneri legibus populi collatim sumtis, uti in omni collegio legitimo singuli tenentur statutis totius corporis: l. fin. ff. de corp. & coll. *& in eo omnes id velle videri, quod majori parti placet. Ostendimus enim jam, quemadmodum libertatis privatæ conditio est, ut singuli facere possint in re sua privata, quod sibi lubet, sive quod bonum videtur; servitutis vero, non nisi quod alii domino lubet, & ille sibi bonum censet; Et ideo alii (liberi) sibi, & rebus suis legem, ut volunt, dicere possunt: sui (servi) legem, ut dominus eam sibi, & rebus suis dicit, sequi tenentur. Ita similiter libertatis publicæ eam rationem esse, ut populus in re sua publica facere possit quod sibi lubet, sive quod sibi videtur suæ civitati bonum esse: servitutis autem publicæ non nisi quod alii populo, vel Regi lubet, seu quod ille suæ civitati, suoque regno bonum arbitratur. Quo itidem fit, ut ille suæ reipublicæ legem dicere, suaque adeo lege, & sententia, quid ei consultum sit, decernere possit; hic vero legem alterius populi, vel Regis*,

Regis, prout ille in rem suæ civitatis eam statuit, sequi teneatur.

Certum quoque est, quod homo, qui natura sibi cupit, id velit, quo quam optime sibi consultum existimat: privatus in re privata, populus in publica, adeoque hoc ipsum ex libertatis maxime studio esse, ut quam potest maturissime deliberet, & circumspectet, quid consultius, & magis e se sua sit. Hoc autem non potest vel certius cognoscere, vel tutius consequi, quam si vel plures consulat, vel prudentioribus curam ejus committat. Quod quomodocumque fiat, & sive uni, sive pluribus boni communis cura, & custodia commissa sit, libertatem nihil imminui, nedum eam infringit; cum tamen ipsius id bonum commune, & publicum sit, ac maneat, quod curatur: omniaque fiant, ac fieri debeant, in rem, & usus ejus, cujus est negotium: adeoque ex ejus voluntate, & voto, perinde, ac si ipse populus per se curet; quæ est natura libertatis. Unde & illud consequens est, cum aliud alii quandoque bonum videatur, multi quoque studio boni privati a publico dissentiant, neque adeo aut negotia publica explicari, aut exitium habere possent, si omnium consensus unanimis requiratur; hoc quoque, ut ex re omnium, ita omnium votum natura ita ferente esse, ut & quod major pars sentit valeat, & quod plures sentiunt, id omnes voluisse intelligantur: quia natura publice volunt, quod publice bonum est. Conf. Grot. lib. 2. cap. 5. §. 17. & seqq.

His ergo ita expositis sequitur I. ex libertate esse, cum populus per seipsum civitatis suæ curam suscipit, & leges, prout sibi libet, vel e republica videtur, statuit, & suffragiis, vel tributis, vel curiatis, vel virilibus, quid in republica optimum factu sit, exquirit: etsi & tum pars minor plurium sententiis, & singuli in civitate populi decretis stare cogantur; etiamsi populus non per se, sed aliorum ministerio, & consilio, v. g. per constitutos magistratus, curam reipublicæ expediat: quod populi R. exemplo liquet. Sequitur II. ex libertate esse, cum populus ipse rempublicam non gerit, sed Senatus prudentum, vel optimatum constitutus est, qui rebus, & saluti populi consulat, & cujus statutis populus obligetur. Nec tantum, si Senatui isti sola saltem administratio commissa sit, & populus ejus ministerio, atque consilio utatur: sed & si jure perpetuo, & proprio, civitati præsit, ut in vero statu Aristocratico, quem vocant; quoniam nec iste Senatus suam, sed civitatis suæ, & populi rem ex lege, ac regula publicæ utilitatis gerit, atque adeo salutem populi ex communi voto tuetur. Alioquin non est Senatus civitatis, sed in Tyrannidem abit; uti Athenis famosus ille 30. Tyrannorum Senatus. Xenoph. Rer. Græc. lib. 2. fol. 316. Diod. Sic. lib. 4. Justin. lib. 5. cap. 8. & seqq.

Sequitur III. Ex libertate esse, cum magis consultum rei publicæ videtur, eam ab uno geri, & ideo rege constituto, in eum populi potestas transfertur. Nam & ille rem populi sui tuendam, atque ad ejus salutem, & usum, ex omnium sententia gerendam capessit. Hunc ergo Regem populus iste, seu populi illius cives, ac civitates, quæ hoc corpus regni constituunt, hujus Regis legibus, ut suis, perinde, ut sub populo legibus populi, ut suis utuntur: quoniam utrobique ferendarum legum norma esse debet utilitas, & salus ipsius populi: adeoque feruntur illæ ex capite libertatis, seu ex communi civium voto, quo suis commodis, suæque securitati publicæ student. Quid autem publice commodum, seu utile sit, non sui, sed regis judicio æstimant, perinde, ut in populari statu, populi, ejusve majoris partis: & in Aristocratico, Senatus judicio id relinquitur; quia leges in omnium utilitatem publicam, & proinde ex communi illorum sensu, ac voto, atque uti ipsis in genere libet, statuuntur: quæ est causa libertatis.

Sequitur IV. e contrario, servitutis esse, cum hujusmodi libera civitas, vel Rex, etiam civitatem sibi vi subjicit; hujus enim devicti cives, etsi iisdem legibus quibus & alteri teneantur, & utrique ergo immediate eidem regno regnique legibus subjecti sint: tamen alteri illi liberi, hi in servitute publica vivunt; de quo cap. seqq. *Hæc enim devicta civitas, sive provincia, illis legibus non utitur ut suis, sed ut alienis; quoniam illæ non ex re, & utilitate provincialium, adeoque non ex eorum sententia, & placito feruntur, sed ex re, lubitu, & voto civium regni. Quæ est causa servitutis, qua non quod sibi libet, & expedit, statuere ipsis integrum est: sed ei, quod Regi victori libet, ipsique e sua re videtur, stare, & morem gerere tenentur; atque adeo, cum rationes regni, & rationes provinciæ pugnant, hæc regni, & regis rationibus cedit, ac servit, & nec ex sua, sed regis voluntate, ac utilitate agere tenetur.*

Ut vero quæstionem de libertate status regii persequamur, multæ, & gravissimæ causæ sunt, cur plerisque gentibus consultius vi-

visum fuerit, rei, ac utilitatis publicæ æstimationem Regis potius judicio, & arbitrio, quam suo committere: atque sub Rege potius, quam sub populo vivere. Primum enim difficillimum, & in magna præsertim civitate prægrave est, cives quotidie in comitiis morari, & rem privatam, familiamque negligere. Deinde cum reipublicæ regendæ duo quasi cardines sint, Fried und Recht, worauff, als Grund-Vesten, alla Reiche und Gewalt ruhen, *ut dicitur in* Rec. Imp. 1521. princ. & §. 1. & R. J. 1525. princ. & fin. *facile liquet, indoctum, imperitumque vulgus ineptum esse* juri, pacique *moderandis; qua nulla ars major, ac difficilior veteribus, ac prudentibus visa est. Accedunt moræ illæ, & ambages consiliorum, rerum tractandarum, atque executionum, aliaque incommoda plurima. Ut taceam æmulationum, & factionum studia, & procellas &c. quæ cessant in unius Principatu. Nec officit, quod solus ille non minus impar videatur; cum Regum latera septa, ac stipata, & humeri suffulti sint peritorum, ac prudentum consiliis, ac virorum robore, & ministeriis, ut tanto oneri ferendo sint.*

Hoc igitur cum votum populi sit, optime prospectum reipublicæ esse: ei vero maxime consultum putet Rege facto, in cujus fidem, & arbitrium salutis suæ, & boni publici tutelam transmittit; plena omnino libertas est ejus Regis legibus vivere, quæ ex populi voto ad ejus utilitatem feruntur, non minus, quam si a populo latæ essent. Ut adeo verissime dixerit Grotius: Populi liberi, & Regis, qui vere rex sit, eadem ratio est. lib. 1. de J. B. & P. cap. 3. §. 21. n. 2. *& eadem igitur libertas. Quod & Plinius probat, cum in* Paneg. ad Traj. circa med. *apposite ait:* Eodem foro utuntur Principatus, & libertas. *Ita liber populus Israelitarum magna contentione Regem sibi flagitavit:* 1. Sam. VIII. *De re populi Romani visum fuit, rempublicam nomine Principatus ad unum deferri, teste* Tac. H. 1. & 1. A. 8. 9. & 12. *Cappadocum populus oblatæ, ut Romani autumabant, libertati regnum prætulerunt*, de quo cap. seq. *Sic inclyta illa Francorum gens, cum in summa olim libertate, ejusque adeo tenax esset, ut ab ejus studio nomen duxerit, ultro in se Regem constituit; idque cum ad majestatem populi, tum ad salutem, & tutelam civitatis valere plurimum, bellicosæ nationi visum fuit.* Vid. Greg. Turon. Hist. Franc. lib. 2. cap. 9. in fin. Ivo Carnot. de Regib. Franc. in princ. Epitom. gest. Franc. cap. 4. apud Freher. in Corp. Hist. Franc. tom. 1. Aimoin. de gest. Franc. lib. 1. cap. 4. Ado Vienn. æt. 6. ad ann. 371.

Atque hæc ratio libertatis latius patet, ut obtineat etiam tum, cum duo Principes de eodem regno inter se contendunt, & ille sceptrum obtinet, cui populus forte minus favet; nam nihilominus illud istius populi regnum, & sceptrum est, illiusque legibus populus, ut suis, & ex suo sensu latis utitur, etsi persona Regis forte minus placeat. Ex quo enim semel regnum, regnique successio placuit, it quoque admittendus est, cujus succedendi jus est: neque affectus ille singularis in personam mutat votum commune, ut sub quolibet successore suis legibus vivant. Illud enim in eo vertitur, quod & modus regni a populo probatus, & ille Rex constitutus sit ad illius populi rempublicam gubernandam, legesque ad ejusdem, non alterius, superioris, v. gr. populi, utilitatem ferendas. Atque hoc ipsum ergo est votum commune populi, & quod ipsi lubet, agitur: scilicet, ut suæ reipublicæ prospectum esset, & legibus sua causa latis viveret. Quæ conditio libertatis est. Atque talis apud Judæos fuit disceptatio inter Assamonæos, & Herodem M., inter quos studia populi quoque divisa fuere; de quo §. 15. infra. *Quam vero Galli, quippe subditi, Henrico IV. litem moverunt, non bellum fuit, sed rebellio.*

Quin & amplius statuendum est, quamvis populus liber non probaverit modum regni, vel principatus, sed ei invito Rex ab eo, qui potest, datus fuerit; nondum desiisse causam libertatis populi illius sub regno, sed illud quoque istius populi sceptrum, ac regnum esse, & fuit eum adhuc legibus vivere. Nam & Rex ille constituitur, & leges ab eo ferendæ sunt ad hujus populi salutem, & in rem illius regni: ita ut regi isti norma, & lex regendi unice non minus esse debeat salus illius populi, quam antea illa fuit populo ipsi. Itaque & hoc imperium Regis exercetur populi causa, & in ejus rem communem, quod ipsius votum, ipsique libitum, adeoque causa libertatis est, etsi in modo non consentiat. Neque enim definit libertas ejus populi, nisi cum potestas summa exercetur ex re, voto, ac lubitu alterius regni, seu populi superioris: ut sæpe jam expositum est.

Ex quibus omnibus sequitur, quicquid judicio Regis statuitur, perinde esse, atque id,

quod judicio populi, vel majoris ejus partis: atque adeo hoc votum commune natura sua omnium esse, quia alias illius boni publici, adeoque voti sui compotes fieri non possent. Unde & hac parte nihil quantum ad libertatem refert, cura illa ipsi populo, an paucis ex populo, an uni Regi commissa fuerit: quia is modus potius electus intelligitur, quo pro genio civitatis, & populi, omnium optime reipublicæ consultum iri, visum fuit. „ Hactenus B. Parens.

„ Quomodo ex his principiis origo terrarum immediatarum, & mediatarum demonstratur, apparebit ex dicendis infra „ Lib. X.

Libertas personalis Dominium excludit) „ Libertas enim personæ consistit in facultate agendi quicquid lubet. Hæc pugnat „ cum dominio, per quod persona illa in alterius potestate constituitur, ita ut & bona, & actiones ejus a domini dispositione dependeant.

Ita libertas civilis regnum, atque aliam quamvis ditionem) „ Libertas enim civitatis, seu publica, consistit in *facultate statuendi de suo jure publico prout lubet*. „ Cum hac libertate pugnat regnum, utpote in quo facultas illa statuendi de bono publico est penes solum regem, ita ut hactenus populus arbitrio regis subsit, „ eoque sensu serviat.

Proprie dictam ditionem) „ Per quam facultas illa disponendi de juribus suæ civitatis, adeoque libertas publica alieno „ arbitrio subjicitur, uti in statu Aristocratico &c.

Idem) „ *L.* 2. *c.* 12. *Conf. id. L.* 2. *c.* 13. *L.* 33 *c.* 18. *L.* 35. *c.* 18. *L.* 3. *c.* 58. *L.* 3. *c.* 7. *L.* 34. *c.* 57. & 58. *L.* 27. *c.* 54. *L.* 28. *c.* 54. *L.* 21. *c.* 30. *Ad.* „ *de Tacit. in vit. Agr. c.* 3. *Just. L.* 38. „ *c.* 2. *in f. Sallust. fragm. hist. L.* 4.

Eleutherocilices) „ i. e. liberi Cilices.

In legibus Romanis] „ Vid. *l.* 19. *ff. de Captiv. & inf. n.* 21.

Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur) „ Adeoque etsi „ in regno patrimoniali publica libertas auferatur, singulos tamen manere liberos; „ indeque dubium illud, *quod liberi homines non sint in commercio*, regnis patrimonialibus non obstare, ait. At dictum modo est, in ejusmodi regnis non esse liberos homines, sed servos: adeoque homines ibi in commercio esse.

Aliqui dicuntur esse non sui juris, non sue potestatis) „ In regnis ex voluntate populi „ quæsitis verum est, quod populus desinat „ esse sui juris, ex quo imperium, ejusque „ jus in alium confert; sed tantum quoad „ jura publica, de quibus populus non amplius statuit, sed rex, in quem illa libertas translata est: adeoque hactenus populus non amplius in sua est potestate, sed „ in potestate aliena. In regnis bello quæsitis frustra quæritur de Autonomia, quia „ desinunt esse regna. Aliquando tamen conservare nomen etiam victores solent: & „ tunc videndum, *an* victor antonomiam „ victis auferat, *an* illis relinquat.

„ *Priori* casu, cum libertas agendi quid „ lubet de re civitatis populo ablata sit, „ cum populus victus non suis legibus vivat, sed ab aliorum arbitrio *dependeat*; „ merito esse alieni juris dicitur, i. e. *immediate* civitati victoris *paret*.

„ E contrario si populus victor civitati „ victæ Antonomiam relinquit, i. e. facultatem concedit suis legibus vivendi; hæc „ civitas hactenus suo jure utitur, nec ab „ alieno arbitrio dependet, at *mediate* paret „ populo victori.

„ Hinc jam apparet origo terrarum *immediatarum*, & *mediatarum*, adeo in Germania celebratarum. Ex quo enim Reges Franciæ constituti fuerunt, varia cum „ vicinis populis bella gesserunt. Horum „ populorum quosdam ex lege sub jugum „ miserant, ut ablata Autonomia, i. e. „ sublata libertate publica, legibus, & magistratibus populi victoris uterentur, adeoque *immediate* regno Francico juncti „ essent. Atque huc pertinet 1. *Francia*, „ & 2. *Terra Rhenensis*. *B. Parens prod. jur. publ. c.* 5. §. 3. & 4. & *in Auton.* „ *J. G. c.* 18. & *c.* 22. quæ duæ provinciæ „ immediate regnum Franciæ constituerunt. 3. *Suevia*, quæ, victo a Clodovæo „ Magno ultimo Suevorum Rege Herminfredo, regno Germaniæ immediate juncta fuit; *dict. jus publ. c.* 3. §. 6. *c.* 4. „ §. 3. & 4. & *Auton. J. G. c.* 18. & 22. „ Accessit 4. *Westphalia*, utpote cui Saxoniæ parti Carolus Magnus autonomiam „ eripuit, ipsisque leges dedit, & magistratus suos eis præposuit; ut proinde „ Westphali *immediate* subjecti fuerint regno Franciæ: *dict. jus publ. c.* 3. §. 41. „ *dict. Auton. c.* 18. *c.* 22.

„ Alios autem populos jure belli victos „ pri-

„ pristinæ libertati restituerunt, eisque suis „ legibus, vivere permiserunt; qui proinde „ subjecti fuere regibus Franciæ *mediate*. „ Huc referri debet 1. *Bavaria*, quæ sub „ Clodovæo victa, Duci restituta est ea le- „ ge, ut a suo magistratu jus acciperet, „ ac suis legibus viveret, adeoque mediate „ regi pareret: *dict. jus publ. c.3.* §.6. *c.4.* „ §. 3. & 4. 2. *Saxonia*, quæ a Carolo Ma- „ gno victa, & mediate regno subjecta fuit: „ *dict. jus publ. c.* 3. §. 37. *dict. Auton. c.* „ 18. *c.* 22. 3. *Vandalia*, seu Marchia Bran- „ denburgica, quæ sub Henrico I. devictis „ Slavis ea lege imperio juncta est, ut „ proprio jure uteretur, adeoque mediate „ regno subesset: *dict. jus publ. c.* 3. §.58. „ 62. 64. 78. *dict. Auton. c.* 18. *c.* 22.

„ Atque hæc ratio est, cur immediati non „ sunt Comites, Barones, Nobiles, Civita- „ tes &c. nisi in Francia, terra Rhenensi, „ Suevia, & Westphalia: & cur hi omnes „ sint mediati in Bavaria, Saxonia, & Van- „ dalia: & cur provincialia judicia tantum „ in illis obtineant, non in his provinciis.

Hinc illa) „ De formula illa, *in jure a-* „ *liorum esse*, vide *supra* §. 8. *n.* 7.

Estne populus Collatinus) „ Vide *d.* §. 8. „ *num.* 7.

2 *Non ipsi homines alienantur, sed jus per-* „ *petuum eos regendi*) „ Si igitur, fatente „ Auctore, alienatione jus saltem regendi „ transfertur; pugnat, regnum in dominio, „ & patrimonio esse.

Additio.

„ Grotius ad dubium, quod sibi movit, „ *quod scil. liberi homines non sint in com-* „ *mercio, adeoque nec in patrimonio regis*, „ porro respondet, regem, dum alienat po- „ pulum, saltem jus eum regendi aliena- „ re: indeque commercium hic non esse „ liberorum hominum, utpote qui omnia „ jura privata salva retinent. Veram res- „ ponsionem jam suppeditavimus, nimirum, „ omnia jura publica, & privata, victori „ in regno patrimoniali acquiri. Homines „ igitur cum desinunt esse liberi, omnino „ sunt in commercio:

Qua populus sunt] „ Adeoque quoad ju- „ ra publica civitatis.

Sed jus, quod in hominem liberum compe- *tit transcribitur*) „ Imo si victor regnum „ bello quæsitum alienat, non jus in homi- „ nes liberos transcribitur, sed ipsi homines „ bello capti, eoque servi, alienantur; vi- „ ctor enim omne jus, quod in victos ha- „ bet, alienando transfert, adeoque omnia „ jura publica, & privata civitatis.

Civibus quæsitos potius credi debere, quam 3 *regi*) Auctor ad objectionem, *quod regna bello quæsita, civium opera, & sumtu acqui- rantur, adeoque non in dominio, & proprie- tate Principis sint*, respondet, posse etiam regem privato sumtu bellum gerere, eoque sibi acquirere.

At duo hic supponit Auctor, quæ con- cedi non possunt: 1. quod rex bello sibi acquirere possit: 2. idque fieri, quoties suis sumtibus, vel aliorum opera bellum ge- rit.

Quod enim ad *prius* attinet, negamus, regem sibi aliquid bello quærere posse: 1. quia rex bellum gerere non potest, nisi qua rex, i. e. qua præcipua pars est civitatis. Rex enim omne jus suum, speciatim jus belli a populo habet; ejus igitur jure, & ex ejus concessione agit: adeo ut extra civita- tis rationem Rex privatus fit. Quicquid i- gitur ut Rex agit, non suo jure, sed jure civitatis agit. Unde 2. necessario sequitur, omnem utilitatem illius actionis pertinere non ad agentem, sed ad eum, cujus jure is agit. Alibi enim demonstravimus, (*vid. L.* 1. *c.* 5. §. 3. & *c.* 3. §. 12. 23. & *L.* 2. *c.* 8. §. 4. *c.* 11. §. 12. *L.* 3. *c.* 6 §. 9.) actionem, ejusque utilitatem non tribui instrumento, sed causæ: eodem modo uti victoria per milites acquisita non tribuitur militibus, sed Principi. Idque 3. confirmatur exem- plo tutoris, & negotiorum gestoris, qui quoties jure pupilli, vel absentis agunt, non sibi inde acquirunt, sed pupillo, & absenti. Sane 4. in statu Aristocratico, ubi jus belli est penes proceres, omnia acqui- runtur civitati, non vero proceribus; ea- dem ergo ratio est in statu Monarchico. Idque 5 apud omnes gentes obtinet. Hinc legibus Francorum cautum erat, ut regno censeretur acquisitum, quicquid Rex acqui- reret. Ipse Auctor fatetur, actus regios eo loco esse, ac si communitas fecisset. *L.* 2. *c.* 14. §. 1.

Hinc sponte jam corruit *posterius* assertum. Etsi enim Rex suis sumtibus, vel aliorum opera bellum gerat; non tamen sibi acqui- rit, sed civitati: 1. quia non inspicitur in acquirendi modis, cujus sumtu, aut opera acquiratur, sed cujus jure, ac potestate. Diximus autem, principem jus bello acqui- rendi non suo, sed populi jure habere, indeque bello quæsita non ei cedere, sed

Rr 2 civi-

civitati. Alias enim 2. in statu Aristocratico quoque proceribus suis sumtibus bellum gerentibus acquisita cederent; quod tamen nemo hactenus asseruit. Sane 3. gestor rei alienæ, qui suo sumtu insignem utilitatem absenti quæsivit, non sibi eam utilitatem vindicare potest, sed absenti, cujus jure egit. Equidem 4. Rex talis ad restitutionem sumtuum agere potest, at non quæsita sibi tribuere. Quidquid ergo agunt qua reges, agunt jure civitatis: & quidquid acquirunt jure belli, civitati acquirunt. Hinc infra demonstrabimus, Regem non alio jure populum victum gubernare posse, ac suum, cujus nomine victoriam reportavit.

Ex sua privata substantia exercitum aluerit) „ Etsi Rex ex sua privata substantia exercitum a'uerit, inde non sequitur, ei lucrum belli acquiri. Cum enim non suo jure, sed jure populi bellum gerat, quidquid eo acquiritur, causæ acquiritur.

Aut etiam ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur] Fructus principatus sunt duplices; vel enim sunt destinati ad defensionem reipublicæ, quo pertinent vectigalia, contributiones, accisæ &c. vel ad sustentandam dignitatem familiæ, quo pertinent reditus domaniales. De his posterioribus pro lubitu disponere potest, at si ex his fructibus bellum gerit, bello quæsita non ei acquiri, modo probavimus.

Nam ut in ipsum patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat: fructus tamen ipsius sunt proprii) Duo hic notanda veniunt: 1. quod populum, ejusque patrimonium, in usufructu regis esse statuit: 2. quod fructus regni proprios esse regi, putat. Quod ad *prius* attinet, statim demonstrabimus, substantiam ususfructus pugnare cum hac Auctoris assertione. Sed nec *posterius* verum est, *fructus* scil. *regni esse Principis jure ususfructus*. Nam 1. usufructuarius pro lubitu de fructibus disponere, iisque abuti potest: quod secus in fructibus regni. Hi enim 2. ad certum usum destinati sunt, scil. ad defensionem reipublicæ; nam in eum solum usum jure naturæ collectas indicere licet: illum igitur usum mutare Princeps nequit. Sane 3. in reliquis statibus fructus regni non pertinent ad proceres, neque hi de illis pro lubitu disponere possunt: adeoque nec in regnis.

Jure gentium res ita se habet: In territorio duo distinguenda sunt; 1. ipsa terrarum, occasionumque *Substantia*, & quasi proprietas; 2. earum cum reditus, fructusi ac commoda: tum gubernatio, & administratio.

Ipsa terrarum, accessionumque *Substantia*, est populi, ejusque patrimonium, & quasi proprietas, *l.* 14. *pr. ff. A. R. D.* verb. *publicæ, quæ in patrimonio sunt populi*: *l.* 15. *ff. V. S. l.* 17. *ff. eod. l.* 3. *pr. ff. ne quid in loco publ. Florus L.* 3. *hist. c.* 13. *Vectigalia, ait, i. e. imperii patrimonium*; & vulgo dici solent *bona coronæ*. FRUCTUS seu reditus publici duplices sunt: *alii* constituti ad tuendam dignitatem regis, ac regiæ familiæ, *alii* ad tuendam rempublicam, ejusque onera ferenda. *Illorum* redituum proprietas regis est; *horum* administratio. *Illi* fiscum regium constituunt, & bona, unde percipiuntur, proprie illa sunt, quæ vulgo domania, item *Tafel-Gutter* vocantur; *hi* ærarium populi. Accurate *Plin. in paneg. ad Trajan. c.* 36. *n.* 2. *At forte non eadem severitate fiscum, qua Ærarium, cohibes: Imo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.*

In suum igitur *fiscum* regi libera quidem disponendi; at in *substantiam* ipsam, quæ populi est, & in *ærarium*, sola tuendi, & curandi potestas est. Vid. *Prudent. nostr. jur. publ. c.* 9. §. 17. *& seq.*

Perinde, ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit] Imo male asseritur, regi usumfructum in jus imperii competere. Non enim dari regnum usumfructuarium, uti Auctor JCtos Siculos secutus statuit, certum est. Nam 1. vox ususfructus privata est, & ad jura privata, non vero ad jura publica pertinet; inprimis 2. quia vox illa denotat facultatem disponendi pro lubitu de utilitate, & fructu rei, quam in reditibus regnorum regi non competere, demonstravi. Sane 3. ususfructus rei alicujus constituitur tantum fruentis causa: Rex autem constituitur rei, i. e. imperii causa. Accedit 4. quod omnis utilitas, quæ ex re oritur, pertineat ad fructuarium; cum omnis utilitas, quæ ex imperio oritur, pertineat ad populum, cujus jure, & potestate rex agit. De his regnis usufructuariis vide *L.* 2. *c.*6. §. 3. *& L.* 3. *c.* 20. §. 5.

Hereditatis, quæ restitui jussa est, fructus non restitui) „ Sensus Auctoris est, quod „ licet regnum quoad substantiam, & pro„ prietatem sit populi, Rex tamen inde „ fructus suo jure percipiat; idque illustrat „ exem-

„ exemplo hæredis fiduciarii, qui etsi hæ-
„ reditatem alii restituere teneatur, tamen
„ fructus sibi acquirit. At fallit hæc compa-
„ ratio. Primo enim negamus regem fructus
„ regni sibi acquirere, sed illi proprii sunt
„ populo. Deinde, hæres fiduciarius est do-
„ minus rei, & qua talis fructus percipit;
„ at Rex, qui ex delatione populi regnum
„ tenet, non est dominus rei: adeoque nec
„ fructus rei suo jure percipere potest.

Quia non hæreditati accepti feruntur, sed rei) „ Ratio juris civilis hæc est: quod
„ hæres fiduciarius fiat dominus rei, adeo-
„ que tanquam dominus fructus acquirat,
„ L. 83. *ff. l.* 9. 3. & L. 18. §. 7. *ad*
„ *SCtum Trebb.* Et eum fructus non ex
„ hæreditate veniat, quæ sola restituenda
„ est, sed ex re, *d. l.* 18. §. 2, certum
„ est, fructus eo comprehendere testatorem
„ noluisse, *d.* §. 2. Atque hinc notanter
„ in *d. l.* 83. dicitur: *nihil proponi, ex quo*
„ *de fructibus quoque restituendis testatorem*
„ *rogasse probari potest.*

Evenire ergo potest, ut rex in quosdam populos imperium habeat proprio jure) Diximus, id evenire non posse, etsi ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur. Nam utroque casu non suo jure, sed jure populi bellum gerit: adeoque quicquid acquirit, soli populo acquirit.

Ita ut alienare etiam possit) Auctor 1. male statuit, regna patrimonialia alienari posse: 2. male ex facultate alienandi concludit, regnum esse patrimoniale.

Prius vel exinde probatur, quia rex non sibi acquirit bello, sed populo; ejus ergo jus est: adeoque absque ejus consensu alienari regnum bello quæsitum nequit. Et cum regnum devictum incipiat pars esse regni victricis, Rex non plus juris in hanc partem habet, ac in totum: adeoque nil regi competit, nisi jus tuendi hanc partem noviter quæsitam; non vero tuetur, qui alienat.

Posterius per se patet, nam concessa regi facultate alienandi, non sequitur, rem in ejus esse patrimonio: quia alienatio hæc pacto fit, & consensu populi, adeoque non jure dominii, seu patrimonii. Sane is, cui mandatum est, ut alienet, eo ipso non fit rei dominus.

Additio.

„ Nostram de regno patrimoniali senten-
„ tiam exposuimus supra §. *b.* & magis ex-
„ ponemus infra *l.* 3. c. 8. Diximus, regnum
„ bello quæsitum non acquiri regi, etsi suis
„ sumtibus bellum gesserit, sed populo. Di-
„ ximus, hunc populum de hoc regno, ejus-
„ que juribus publicis, & privatis pro lubi-
„ tu disponere posse; regi autem non plus
„ juris in illud regnum competere, quam in
„ id, quod ei ex concessione populi dela-
„ tum est. Adeoque nec alienare regnum
„ potest, nisi consensu populi victoris.

Privato ipsius jure) „ Imo hinc potius
„ apparet, insulam illam jure saltem do-
„ minii privati Eutyclis fuisse, salvo cæte-
„ rum imperio Lacedæmoniorum. De insu-
„ la hac vide *Pausaniam L.* 3. *p.* 192. *Virgil.*
„ *Æn.* 10. *v.* 51 & *Tesm. b.*

Sanchuniatonis] „ De quo *vid. Stilling-*
„ *fleet orig. sacr.* L. 2. §. 2. *Grot. de verit.*
„ *relig. Christ. l.* 1. §. 16. *ibique not.* in
„ primis *Clerici*: Add. *Dodwelli Diss. de*
„ *Sanchuniatonis Phœnicia historia.*

Dedit urbes viginti] „ Videntur datæ hæ
„ urbes propter ligna cedrina, abiegna, &
„ aurum, aliaque ad exstructionem domus
„ domini, & regis necessaria, quæ Hiram
„ Salomoni suppeditavit *I. Reg. IX. v.* 10.
„ 11. 14.

Non ex urbibus populi Hebræi) „ Id enim
„ prohibuit Deus *Lev. XXV.* 23. addens
„ rationem: *mea enim est illa terra; nam*
„ *peregrini, & inquilini vos estis apud me.*

Nam Cabul, quod nomen illis urbibus datum est) „ Vox enim denotat solum, vel
„ germen sterile, & incultum; unde &
„ displicebat admodum Hiromo, *d. c.* 9.
„ *v.* 12. Add. *Joseph.* 8. *Antiq. c.* 2. *p. m.*
„ 527. & contra *Appion.* L. 1. *p. m.* 645.
„ ubi per Cabul intelligit terram Galileæ
„ regionis, quæ Zabulon vocatur, voce
„ Phœnicum lingua *id quod displicet*, si-
„ gnificante.

Ponitur, extra fines Hebræorum) Nam fi-
„ nes, ac termini filiorum Aser sese ex-
„ tendunt NB. usque ad Zabulon, & egre-
„ diuntur ad lævam Cabul. *Josu. c. XIX.*
„ *v.* 27.

Quas populi devicti, hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant) „ Nam plures civita-
„ tes gentilium superstites manserunt, cum
„ quibus perpetuum Israelitis erat bellum:
„ idque in pœnam Israelitarum contigisse,
„ patet ex *Exod. XXIII. v.* 33. *Deut. VII.*
„ *v.* 2. *Judic. II. v.* 23. *Josue. c. XXIII.*
„ *v.* 13. 1. *Reg. IX. v.* 20. 21.

Quas-

Quasque partim Rex Ægypti vicerat, & Solomoni dotales dederat) „ Pharao non nisi „ unam civitatem, Gazer nimirum, Solo- „ moni in dotem dedit. 1. *Reg. IX. v.* 16. „ At eam non fuisse ex dictis civitatibus, „ vel exinde apparet, quia pecunia, quam „ Solomo pro cessione 20. civitatum acce- „ perat, impensa partim est ad munien- „ dam civitatem Gazer, *d. c. 9. v.* 16. „ Sed & viginti illæ urbes sitæ sunt in ter- „ ra Galileæ, regionis, quæ Zabulon vo- „ catur, *d. c. 9. v.* 10. At Gazer in medio „ Ephraim sita fuit. *Iosu. c. XVI. v. fin.*

„ *Partim subegerat ipse Solomo*] „ Vero si- „ milius igitur est, Solomonem ex solis his „ terris bello quæsitis 20. urbes Hiromo ven- „ didisse. *vid.* 2. *Paralip. VIII. v.* 7. *seq.*

„ Equidem ex his exemplis videtur con- „ firmari sententia Grotii, quod rex aliena- „ re possit regna patrimonialia, i. e. bello „ quæsita. At id inde non sequitur: nam „ quod ad I. exemplum Pharaonis attinet, „ verum est, eum urbem Gazer bello quæsi- „ tam Solomoni in dotem dedisse; sed nota- „ vimus, reges orientis, inprimis Ægypti, „ ex longævo usu id jus sibi quæsivisse, ut „ pro lubitu de terris imperii sui dispone- „ re, easque alienare potuerint. Cæterum „ mirum est, Regem Ægypti occupasse urbem „ Gazer, eamque in dotem dedisse Solomo- „ ni; cum ea in medio Ephraim sita, & „ tempore Josephi jam tributaria fuerit Israe- „ litis. *Iosu. c. XVII. fin.* Neque II. exem- „ plum Solomonis, qui viginti urbes Hiromo „ dedit, probat, civitates has bello quæsi- „ tas in patrimonio Regis fuisse. Cum 1. „ constet, regnum Israelitarum non fuisse „ patrimoniale: adeoque bello quæsita ad „ populum pertinuisse; sumtibus autem re- „ gis bello quæsitas fuisse illas civitates, „ nullibi traditur. Neque 2. ex facultate „ alienandi necessario infertur, civitates il- „ las in patrimonio regis fuisse; alienatio „ enim aliquando est pars administrationis. „ Sane, civitates illæ in terra sterili sitæ fue- „ runt: (ideo enim displicuerunt Hiromo. „ *d. c. 9. v.* 12.) adeoque consultius visum „ fuit Solomoni, vendere illas terras, ac „ pretio inde redacto domum domini, ac „ regis exstruere. Unde 3. duo sequuntur: „ Regem pecuniam pro civitatibus acceptam „ non in suos usus impendisse, sed in usus „ publicos: & populum saltem tacite in „ hanc alienationem consensisse.

„ *Tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias*) „ Vide Josephum *Antiq.* 8. „ *c.* 2. ibi: *quas cum ille perlustratas satis* „ *considerasset, & non valde probasset, re-* „ *nuntiari jussit Solomoni, sibi non opus esse* „ *ejus oppidis*. Unde 2. *Paral. VIII. v.* 2. „ Hiromum Solomoni civitates dedisse. i.e. „ reddidisse. Has autem civitates non in- „ tra fines Israelitarum fuisse, jam demon- „ stravimus: idque ex eo quoque probat „ Auctor, quia Solomo demum eo deduxit „ Hebræorum colonias 2. *Paral. VIII.* „ *v.* 2.

4 *Hercules*) „ Tyndaræus erat verus Spartano- „ rum rex, qui ab Hippocrate pulsus erat: „ *Pauf. in Lac. pr.* adeoque regnum hic non „ alienatum, sed vero regi restitutum est.

Amphipolis] „ De origine hujus civitatis „ *vide Diod. Sic. L.* 12. *p. m.* 305. & „ *Thucyd. L.* 4. *p. m.* 186. *Suidas voce* „ *Amphipolis*.

In dotem data Acamanti Thesei filio] „ Tzetzes nos docet, Acamantem paucis „ navibus appulisse ad Thraces Bisaltas: & „ cum Phyllis regis illius tractus filia eum „ deperiret, patrem eam despondisse, regno „ in dotem promisso, *ad Lycophron. v.* 495. „ Conf. *Bayle voce Acamas*; ubi alios hanc „ historiam de Demophoonte referre, ait. „ De fatis Acamantis vide *Bayle d. l.* „ Ceterum ex datione in dotem non se- „ quitur, regna esse patrimonialia; sed in- „ de saltem infertur, in ejusmodi regnis „ fœminas quoque successionis esse capaces. „ Non enim alienatio fit extra familiam, sed „ imperia filiabus, earumque descendentibus „ conferuntur. Hac ratione Philippus II. „ Austriæ duci Alberto Belgicas provincias „ supremo jure in dotem dedit: neque ta- „ men imperium hoc fuit patrimoniale. „ *vid. Test. in not. h.* §. *lit. e.*

Syro civitates) „ Lidiam scil., & mariti- „ mas civitates. *Vid. Plut.* Hæc non tam „ erat alienatio, quam divisio inter fratres.

Pro sua quisque parte successisse) „ Mutuo „ scilicet consensu. Quod plenius explicat „ *l.* 2. *c.* 9. §. 10.

Aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse) „ Alexander Magnus non si- „ bi, sed Macedonibus regnum quæsivit. „ *vid. L.* 3. *c.* 8. Injuria ergo egerunt suc- „ cessores, quod regna hæc absque Macedo- „ num, regisque adhuc viventis consensu „ occuparent. Ex hoc exemplo, ubi omnia „ vi agebantur, jus inferri nequit.

Non est mirandum, si alienandi jus sibi arro-

arrogarunt) „ Jure victoriæ succedere non „ potuerunt, quia titulus belli „ superstite „ rege legitimo Alexandri filio, omni jure „ carebat.

5 *Sic cum &c.*] Auctor hic, *& n. seq.* refert exempla regnorum, quæ testamento relicta sunt: & exinde probat, regna quædam esse patrimonialia. At allegata exempla non probant, Regem sua auctoritate alienasse; nam vel populus consentit saltem tacite, vel alienatio pars fuit administrationis, forte quod alienatio facta sit ex utilitate publica, vel jure dotis regnum alii confertur: tunc enim jure successionis in filiam, ejusque maritum transit.

Quod vero testamento aliquando alienata dicuntur regna, inde nullum jus in hæredem transit, quia testamenta non sunt modus acquirendi naturalis. In regnis autem non nisi jus naturæ obtinet.

Attalus rex) „ Imo non bonorum, sed „ imperii hæres factus est populus Roma„ nus: uti ex allegatis Auctoris locis appa„ ret. *Add. Liv. Epit. L.* 58. *Just. L.* 36. „ *c.* 4. *n.* 6. *Vellej.* 2. 4. 1. *Florus* 2. 20. „ *Orosius* 5. 18. Cæterum in adeunda hac „ Attali hæreditate Romanos doli mali ac„ cusat Mithridates apud *Sallust. hist. l.* 4. „ *& Horat.* 2. *Od.* 18.

Nicomedes) „ Vide *Liv. epit.* 93.

6 *Narrat idem*) „ L. 42. c. 4. Alia exem„ pla vide apud Jornand. *de regn. success.* „ *cap.* 55. ubi Archelaus Cappadociæ rex, „ & Pylemenes Paphlagoniæ rex populum „ Romanum hæredem scripsere. Herodem „ quoque testamento cavisse de Judæorum „ regno, testis est Zonaras *Ann. I. Add.* „ *Just. L.* 39. *c.* 5. *Gell.* 9. 7. *Lactant.* 1. „ *c.* 20. *& Tesm. in not.* §. 12.

Polemo) „ Zenonis oratoris filius, qui ob „ virtutem regnum meruit. *Strab. l.* 12. *in f.*

AD §. XII.

1 *At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt*) „ Et quæ Auctor male regna usufru„ ctuaria vocat. *Vid.* §. *præc. n.* 1, *& n.* 3.

Non esse præsumendum, eam fuisse populi voluntatem) Eadem ratio est in regnis patrimonialibus; nam hæc quoque regi non competunt, nisi ex delatione populi victoris. Alibi probavimus, victorem non plus juris acquirere in populum victum, ac ipse populus habuit; at is non habuit nisi imperium, quod in jure tuendo, non in alienando consistit. Certum igitur est, nec in regnis bello quæsitis alienationem licitam esse, absque consensu populi devicti, saltem tacito.

Additio.

„ Supra demonstravimus, populum per „ ultimam victoriam subactum, non tantum „ jura publica, adeoque & imperium amit„ tere: sed omnia quoque jura privata. „ Victi igitur transeunt in potestatem vi„ ctoris, qui jus vitæ, & necis etiam in sin„ gulos consequitur. Hinc jam constat, po„ pulum victorem alienare hoc regnum pos„ se. At regi, qui jure populi vicit, facul„ tas alienandi nullo jure competit; sed is „ voluntatem populi sequi, & si hic confer„ vari vult regnum, illud tueri tenetur.

„ Atque hactenus, & intuitu regis, ve„ rum est, nullam esse differentiam inter „ regnum populo per bellum quæsitum, seu „ patrimoniale, & regnum ususfructuarium, „ seu ex voluntate populi delatum; neu„ trum enim invito populo alienari po„ test.

„ Cæterum ratio, cur regna a populo de„ lata alienari non possint, non ex præsum„ tione, seu conjectura voluntatis sequitur, „ sed ex voluntate populi certa, & satis „ declarata: quia nil nisi jus se regendi, „ & jura civitatis tuendi, in regem tran„ scripsit. Non autem defendit jura civita„ tis, qui eam alienat: & cum personæ, & „ familiæ fides, & industria electa, eique „ jus tuendi civitatem commissum sit; per„ sona illa, vel familia, in alium hoc offi„ cium invito populo transferre nequit. „ *Conf. Diss. Proœm. XII.* §. 623. *seq.*

Quod Crantzius ut rem novam notat) „ Historiam de Unguino in dubium vocat „ *Hottom. L.* 1. *Illustr. q.* 1. Neque enim „ fides semper adhibenda est huic Scriptori.

Apud quos regna eo jure minime habebantur) „ Scilicet, ut alienari regnum potue„ rit; nam regnum Germanorum, semper „ fuisse electivum, probavit *B. Parens in* „ *Jur. publ. c.* 6. §. 8. *seq.*

Quod Carolus Magnus) „ Vid. *Eginh.* „ *c.* 33.

Ludovicus pius) „ Vid. *Monachum Agolismensem p.* 268. *Regin. chron. L.* 2. *ad ann.* „ 876. *& B. Parent. jus publ. c.* 5. §. 21.

Alii etiam postea apud Vandalos) „ Exem„ pla Gizerici, & Theodorici retulit *Au*„ *ctor in not. ad* §. *præc. n.* 6.

In commendationis magis vim apud populum

lum habebat) „ Adeoque valebat hæc dispositio in casum, si populus consensisset.

Voluisse eum testamentum suum] „ Unde Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, in publico comitiorum consessu, voluntatem suam exposuere: *Vid. B. Parent. jus publ. c.* 4. §. 12. *seq. c.* 7. §. 13. 14. 17. & 18. *Conf. disp. B. Parent. de tut. ill. Sect.* 2. §. 5. *It. de just. regn. pag.* 7. Imo Carolus M. præterea a Papa id confirmari voluit. *Vid. Adelm. ad. ann.* 806. *Besselius ad cap.* 33. *Eginhardi de vit. Car. Magni*.

2 *Paschali Pontifici reddidisse*, *legitur*) „ Auctor ei, quod *n. prec.* asseruit (scil. reges Germanos jus alienandi non habuisse, indeque eorum dispositionem vim saltem commendandi habuisse) objicit exemplum Ludovici Pii; qui Romam cum imperio in Paschalem Papam alienasse, fertur. Auctor huic dubio respondet, Reges Francorum a populo Romano imperium accepisse: inde que eos recte quoque eidem populo reddere potuisse. Grotius igitur non tantum talem donationem factam esse, supponit; sed & Hottomanus quoque hanc historiam de donatione Ludovici verissimam credit *in qu. ill. L.* 1. *c.* 2. *p.* 846; & hujus donationis duo exstare instrumenta, ait: alterum apud *Gratian. in cap. ego Ludovicus &c. dist.* 63.: alterum, quod ex Vaticana Bibliotheca se promsisse, testatur. *Raph. Valaterr. Geogr. l.* 3. Eoque multo plura contineri, quam priori, scil. Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. Atque hoc posteriori nititur curia pontificialis: & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, Vasallum, Ligium, *Clement, past. de sent. & repud.* Sed & Papa Ferrariensem Ducatum hoc titulo sibi adjudicavit: *Arnisæ de subject. & exemt. cler. c.* 6. *n.* 10. *p.* 131. & *de jure Majest. L.* 1. *c.* 5. *n.* 6. & 7. Verum egregie, & solide admodum rejicit hanc fabulam idem Gronovius, allegans silentium omnium Auctorum coævorum, Aimonii, Eginhardi, Anastasii, Tegani, & incerti Auctoris *de vit. Lud. I.* Neque verum esse, ait, quod ex allegato capitulo affertur, quia filius Ludovici fratri Lothario Romam, & Italiam cessit. *Petav. rat. temp. L.* 8. *c.* 10. Equidem Baronius eo impudentiæ pervenit, ut assereret, Carolum M. nullum unquam jus in urbem Romam habuisse; at id solide refutavit *B. Parens in jur. publ. c.* 6. §. 7. & *late seq.* ¶ Ex silentio quorundam authorum, licet coævorum, male arguitur de falsitate alicujus facti. Cæterum tam audacter Baronium, virum probitate, & vitæ integritate eximium, nec non literis præclarum impudentiæ accusare, sapientem Virum non decebat. Sed hæc omnia, ob odium in Romanam Ecclesiam a Commentatore asseruntur, adeo ut neque modum agnoscat, neque quid sibi conveniat, prospiciat.

Cæci sunt oculi, cum animus alias res audit.

A Populo Romano acceptum) „ Sed nec hoc verum est, Francorum Reges a populo Romano Imperium accepisse. Quomodo urbis hujus incolæ potuissent Carolo M. imperium dare, cum a quatuor retro seculis integris, ipsi ne libertatem quidem, nedum ullam summi Imperii particulam habuerint? Sane, regnum Italiæ, adeoque & urbem Romam, nec non imperium occidentis, jure victoriæ Carolum acquisivisse, latissime probavit *B. Parens in jur. publ. cap.* 6. §. 1. *seq.* Quod magis illustrabimus infra *l.* 2. *c.* 9. §. 11.

Reddere eidem recte potuerint] „ Fabula de donatione Caroli M. dudum explosa est: nec unquam titulus ille probari poterit.

Is qui primi ordinis Princeps erat) „ I. e. qui in ordine ecclesiastico præsidebat. *vide infra L.* 2. *c* 9. §. 11. *n.* 2. Putat igitur Auctor, urbem Romam, dum Paschali restituta est, ipsi populo restitutam videri: utpote cum ille, tanquam Princeps primi ordinis, populi quoque personam sustinuerit. At hoc verum non est; eo enim tempore ad Pontifices cura secularium nondum pertinuit: *vid. B. Par. Jur. publ. c.* 18. §. 6. *usque ad* §. 16.

AD §. IX.

QUOD *autem hucusque monuimus*) „ Nimirum *supra* §. 11. *n.* 1., ubi Auctor dixit, aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi.

Ut non modo pleraque imperia non plene habeantur) Non enim a potentia agendi, sed a causa potestas dijudicari debet.

Non plene] Ubi nimirum Princeps jure proprio quidem habet imperium; seu cujus exercitium legibus restrictum est.

Habeantur plene) „ Ita ut licet jure pro-

„ prio

„ prio non teneant, tamen omnia pro lubi-
„ tu facere possint, cessante quippe restri-
„ ctione legis: ut in Dictatore supra vidimus.
Ut Marchionatus, & comitatus facilius &c. testamento relinqui soleant) „ Hoc non
„ ex eo est, quod imperia talia non summa
„ plene habeantur; sed quod plane impe-
„ rium hic non alienetur: utpote quod sal-
„ vum manet summæ potestati, sub qua
„ Comitatus, & Marchionatus situs est.
„ Sed & verum non est, comitatus &c. ple-
„ no jure haberi, & alienari posse; nam
„ cum plerumque feuda sint, non possunt
„ sine consensu domini alienari.

AD §. XV.

1 EST *& alterum hujus discriminis indicium*) Auctor inter effectus regni patrimonialis etiam ponit, quod Rex tutorem in illis constituere possit, secus, ac in regnis usufructuariis. At nec hoc verum esse, jam demonstrabimus. Nam 1. non dari regna patrimonialia, vidimus in præcedentibus; frustra ergo de tutela horum regnorum quæritur. 2. Nec tutela jure naturæ cognita est; etsi enim patri natura stimulum indiderit liberos tuendi: cessat tamen hic in extraneis, in cujus actiones pupillis nullum jus competit. Cum igitur 3. natura soli patri tutelam liberorum dederit, nullum aliud medium, eo contra intentionem naturæ præmortuo, superest, quam ut magistratus prospiciat juris tuendi officio. At quia 4. hoc subsidium in summa potestate, quæ superiorem non habet, cessat; incertum maxime est, cui interim administratio sit concedenda, an matri, an populo, an agnatis? Equidem de matre certum est, eam ab administratione regni jure naturæ excludi; Nihil enim magis rationi naturali contrarium est, quam fœminas in terris, ubi ne succedere quidem possunt, ad tutelare regimen admitti, & ubi filiæ ipsæ excluduntur a proprio jure, viduas extraneas admitti ad regimen juris alieni. Pro populo militat, quod regnum vacet quoad administrationem, adeoque videatur interim reverti ad populum. At mihi potior videtur causa agnatorum. Pro his enim facit, quod superstite familia regia nondum vacet regnum: neque ad populum redeat potestas semel in familiam translata, donec illa exstincta non est. Si igitur proximus e familia habilis non est, vel in perpetuum, vel ad tempus; sequentes suo ordine succedunt, saltem durante impedimento.

Equidem 6. negari nequit, usum gentium admodum variare. In Gallia olim semper agnatis proximis deferebatur tutela: postea defuncti regis conjuges sibi eam arrogarunt. In Asia Trypho a populo substitutus, se tutorem Syriæ regno gessit. *Just. l. 36. c. 1.* Arcadius in Imperio Romano Regem Persarum filio suo tutorem dedit. *Procop. bell. pers. L. 1.* In Macedoniæ regno, quod ex voluntate populi delatum erat, Philippus fratris filii tutelam suscepit. *Just. L. 7. c. 6.* Olympias Pyrrhi filia, amisso marito, & fratre, fuit tutrix regni. *Just. l. 28. c. 1. & 3.* Antigonus fuit tutor Philippi privigni. *Vid. Just. l. 29. c. 1. Liv. l. 40. c. 54.*

Additio.

„ De tutela summarum potestatum inte-
„ gra exstat disputatio B. Parentis, quæ
„ inscribitur *de tutelis illustrium*; ubi post-
„ quam sectione prima originem tutelæ ex-
„ plicavit, & infantibus quoque imperium
„ ex dispositione populi conferri posse,
„ probavit, ita pergit.

Hoc igitur casu, quando delata est pupillis summa potestas a populo, vel superiore, competit ipsis quidem jus succedendi, quod cum semel iis, totique familiæ Principali quæsitum sit, auferri non potest; administratio autem ipsa reipublicæ, quæ maturius quoddam judicium requirit, & eorum fastigio competens educatio, aliis committenda erit. Cum enim publice intersit, privatorum infantes bene educari, bonaque eorum rite administrari: quanto magis publice intererit, ut exactior quædam cura illorum pupillorum habeatur, quibus maximorum regnorum, & amplissimarum provinciarum regimen, & gubernatio aliquando ipso jure competet?

Quis vero interea temporis reipublicæ, & ipsius pupilli tutelam suscipere debeat, tum jure naturali incertissimum est; quippe secundum quod, sicuti in §. præced. *vidimus, ne quidem summa potestas infantibus competit: tum tot variæ sententiæ, tamque varii actus, ut nihil supra esse possit. Alii enim, inter quos maximus Grotius* l. 1. c. 3. §. 15.*; distinguunt inter regna, quæ sunt* patrimonialia, *&* non patrimonialia; *& in* illis *eorum tutelam esse asserunt, quos pater, aut propinqui elegerint, in* his, *quibus lex publica, seu ea deficiente, consensus populi eam mandaverit. Sed cum hæc ipsa distinctio, quod pace tanti viri dixerim, sit penitus vitiosa,*

ac nullius momenti : & revera contradictorium sit regna esse in patrimonio ; ex illo sane fundamento hoc quoque decidi non poterit. Afferunt quidem, ut suam sententiam firment, exempla regni Epirotarum, in quo, quippe consensu populi constituto, Aribæ pupillo publice tutores esse constitutos, ait hist. l. 17. c. 3. ; & in simili Macedonum regno ab ejus proceribus Alexandro M. posthumo apud eundem l. 13. c. 2. Sed quam vanum id sit, vel inde apparet, quod in iisdem regnis aliud quoque, & contrarium obtinuerit. Nam idem Justinus testatur, tum de Macedoniæ, l. 7. c. 5. l. 28. c. 3. & l. 29. c. 3., tum de Epiri regno, l. 28. c. 1., proximos agnatos & quos pater elegerat, vocatos esse ad tutelam, licet hæc regna, uti ipsi fatentur, & vocant, fuerint non patrimonialia ; quemadmodum in Ægypto, (quanquam hoc regnum consensu populi ortum erat) Ptolemæus filio suo tutorem populum Romanum reliquit, apud Val. Max. l. 6. c. 6. n. 1. ; & in ipso imperio Romano, quod electivum semper fuit, Arcadius Imperatori Theodosio suo filio Isdigetem Regem Persarum tutorem fecit, apud Procop. lib. 1. de bell. Pers. Sic etsi pro altero distinctionis membro, quod in regnis, quæ patrimonialia appellant, rex, vel populus tutorem constituat, adducant exempla Asiæ minoris bello partæ, ubi Rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dederit : & pater Hiero in Sicilia regnans itidem filio suo Hieronymo, quos voluerit, testamento assignaverit ; ei tamen opponimus ex citato Justino, l. 36. c. 5., exemplum Tryphonis, qui licet Syriæ regnum per arma occupatum esset, tamen a populo constitutus est tutor Antiochi minoris.

Neque mihi eorum sententia admittenda videtur, qui totum hoc judicium ad arbitrium defuncti Regis deferunt, quasi is succedenti pupillo de tutore prospicere possit, adeo ut hanc voluntatem sequi teneatur succedens, & populus eos ad gubernationem reipublicæ, & impuberis Regis tutelam admittere, quos defunctus rex ordinavit. Sed cum illius, qui succedit, æque summa potestas sit, ac ejus, qui ultimus reipublicæ clavum tenuit, absurdum sane esset, eum in successorem, qui eandem potestatem, quam ipse habet, jus, & facultatem statuendi habere. Quid quod Rex non possit disponere de jure succedendi, atque adeo nec definire, in cujus potestate is esse debeat, qui ei succedit ; cum & post ejus mortem, qua omnia jura tolluntur, adeoque eo tempore, quo incipit causa successionis, ac tutelæ, jam plane desierit, & morte extinctum sit omne judicium, imperium, potestas, & omne jus defuncti. Et quemadmodum viventis, ac regnantis nulla est hæreditas, aut successio, l. de Hær. vend. l. 32. pr. de Adqu. hær. &c. ita nec eo vivente, de hæreditate judicium, vel quæstio moveri, sed tantum post mortem potest. l. 94. eod. l. 2. §. 2. vulg. subst. arg. l. 83. §. 5. vers. & castum de V. O. Certumque omnino est, cum successoris potestas summa sit, nullius eum imperium, judiciumque, nec quenquam superiorem, nisi Deum, armorumque eventum agnoscere teneri. Sæpius quidem gentes videntur secutæ judicium defunctorum regum, & eos, quos hi commendarant, in successione, vel tutela regnorum reliquis prætulisse ; verum id fecere non ex necessitate juris, & quod obligari se eo sensissent : sed ultro, & judicii vel veneratione, vel utilitate. Itaque ea judicia defunctorum regum, non dispositionis vim habent, sed commendationis. Unde Philippus cum extinctis liberis sibi successorem vellet Antigonum, dicitur circumivisse Macedoniæ urbes, & commendasse eum Principibus, Liv. Lib. 40 c. 56. De ultima voluntate Caroli Sapientis Regis Galliæ, qua filio patruum, atque avunculum tutores, Ducem vero Andium Rectorem Galliæ fecerat, Proceres in conventu judicarunt, & probarunt quidem ultro judicium Regis, sed cum aliqua tamen mutatione, & temperamento, P. Æmil. de reb. gest. Franc. in Carol. V. in fin. ; atque ideo expresse tradit idem Auctor : quod Dux Andium Rector Franciæ, Borbonius, Audaxque tutores Regis, testamento Caroli Quinti, & judicio Procerum habuit fuerint. P. Æmil. d. l. in Carolo VI. At cum in conventu Castiliæ perduceretur testamentum Johannis Regis defuncti, quo Henrico successori tutores constituisset ; offensos eo animo fuisse, ac sui judicii credidisse, an vellent id ratum esse, nec ne (quemadmodum re ipsa quoque irritum id declaratum fuit), auctor est Mariana L. 18. de reb. Hisp. c. 15. Uti & illustrissimum exemplum in Martino Arragoniæ Rege, apud eundem Marianam l. 19. c. 19. in f. & c. 21. habetur : ad quem, cum jam morti proximus esset, & turbæ propter successionem metuerentur, populus Arragoniæ misit, qui ipsum rogarent, quem sibi successorem optaret. Et hic prudentissimus Rex optime perspiciens, nullam aliam, nisi commendandi vim sibi competere, sententiam suam quidem tulit ; sed quam parva sibi

hæc

hac in re jubendi auctoritas sit, *satis innuit*, *dum ut* Mariana d. l. 19. c. 20. in f. *refert*, *dixit*: Hoc consilium nostrum, utinam tam felix, quam reipublicæ, & vobis omnibus salutare esset. *Eventus ipse quoque docuit*, *nullius momenti defuncti regis judicium fuisse*, *dum eo non obstante nihilominus acerrime inter varios Regni procos de succedendi jure dimicatum est*; *donec tandem hæc lis novis ad id electis arbitris decideretur*. *Vane igitur in successione Portugalliæ Thuanus inculpat Henricum Senem*, *quod se minis Philippi Regis deterreri passus sit*, *quo minus decideret*: *cum in ipsius potestate neutiquam esset*, *de hoc judicare*.

Sunt & exempla regnorum, *ubi matres viduæ tutelam non modo in personas pupillorum*, (*quod non abhorret a ratione naturali*,) *sed & in regna ipsa*, *Principatusque filiorum suorum impuberum suscepere*. *Nam non tantum in Gallia* les Reines meres *nomine filiorum imperium Galliæ usurparunt*; *sed jam olim hoc nomine Semiramis*, *filio suo Ninya impubere*, *Regnum tenuit*: Diod. Sic. lib. 2. c. 7. *Tamyris Massagetarum Regina mortuo viro fasces capessivit*, *superstite filio adolescentulo*, *quem Spargapisen vocat* Herodot. in Clio §. 38.; *& Zenobiam Palmyrenorum Reginam imperium nomine filii* (*sive Balbatus is fuerit*, *sive alius*, *qua in re collidunt* Treb. pollio de 30. Tyrannis. cap. 14. & Vopiscus in Aurel. c. 38.) *gessisse*, *idem* Vopiscus *refert*. *Verum hi ejusmodi*, *& mores plane singularissimi sunt*, *atque a rationibus juris gentium alieni*: *eaque imperia consecutæ fœminæ istæ videntur*, *vel vi*, *ac fraudibus*, *uti de Semiramide varie traditur*, Ælian. var hist. l. 7. c. 1. Just. l. 1. c. 2. *vel speciali consensu populi*, *qui admiratione insuetæ*, *& singularissimæ fœminarum harum virtutis*, *muliebre tulit imperium*: *quod sensim in morem apud plures orientis populos abiit*. *Jure Gentium vero secus esse*, *vel inde apparet*: *quod gubernatio*, *& defensio reipublicæ natura viris*, *non fœminis competat*; *& fœminæ imperium ne quidem in familia privata*, *nedum in civitate ab eadem natura habeant*. *Et cum ne quidem propriæ filiæ ex familia*, *cui delatum est imperium*, *natæ succedant jure gentium in Principatu*; *nedum viduæ*, *quæ ex aliena familia per nuptias adscitæ sunt*, *in Principatus tutela*. *Facilior enim est admissio ad successionem Principatus*, *quam ad ejus tutelam*: *Siquidem illius pupillus quoque*, *& infans capaces esse possunt*: *tutelæ nunquam*. *Quod autem in Gallia Reginæ viduæ nuper imperium gessere cum primario aliquo Ministro Status*; *id recentioris exempli*, *& adversus veterem morem factum est*. *Olim enim semper fere agnatus proximus Franciæ procurationem*, *Rege impubere*, *obiit*: *uti Clotharii II. tutelam Guntrannus patruus*, P. Æmil. in Clot. II. Masson Annal. lib. 1.; *Johannis*, *Philippus Longus postea Rex*, Masson lib. 3. in Philip. Long.; *Caroli VI. cum impuberis*, *tum postea phrenetici*, *Dux Andium*: *quo fatis erepto frater*, *& patruus Regis*, *de hoc jure internecinis inter se odiis*, *& funestis regni cladibus utrinque certarunt*, *ut prolixe refert* Serran. Hist. de Franc. dans la vie de Charles VI. *Ut adeo contentio omnis fuerit inter solos Principes sanguinis*. *Prima Catharina de Medices id artibus suis egit*, *ut filio suo Francisco II. jam 16. annis majore*, *& actu regnante*, *rerum ipsa potiretur*, Serran. d. l. in vita Francisci II.; *magisque eo mortuo potestatem*, *quam semel occupaverat*, *Guisiorum regiæ auctoritatis usurpatorum factione*, *& opibus adjuta*, *altero filio vix XI. annorum puero firmaret*; *sed obnitente acriter Navarro primario sanguinis Principe*, *cum quo & transigere coacta fuit*, *ut Prorex ille diceretur*, *neque sine ejus consensu quicquam fieret*: *& tamen vertita est*, *ne compositam semel de regni administratione controversiam renovaret*, *uti loquitur* Thuan. lib. 27. ante fin. *Altera illa*, *Maria de Medices*, *paribus artibus*; *idem molita est ope primum paucorum ministrorum*, *qui sibi ipsis ita continuare imperia volebant*, *ut refert* Gramond. Histor. Gall. l. 1. pag. m. 4., *& ita pergit*. Sperabant fore, ut fœminam regerent magis, quam a fœmina regerentur; hinc seditiones, & bella fore; hinc illis rei privatæ augmentum, quod præcipue amant. Ex voto res utrisque cessit; Contius Princeps sanguinis silet per metum, aut negligentiam: jurique renunciat, si quod habuit. Sic in Regni administrationem clam vocata Regina, palam confirmatur. *Postmodum vero ut ex tutrice hostis*, *ex matre extorris*, *& ærumnosa fuerit facta*, *recenset idem* Gram. l. 2. & 3., *& compendio* Priol. d. l. 1. p. m. 11. *Novissime quoque Ludovic. XIII. viduæ*, *ex illius judicio*, *delata a Principibus ipsis*, *& Senatu tutela est*. Priol. d. l. 1. p. m. 23. *Patet itaque*, *non juris præsidio cœpisse has fœminas tutelam*, *sed artibus*, *potentia*, *transactione*, *consensu*, *pietatis specie &c.*; *nec tamen cessasse unquam contentiones cum Prin-*

cipibus sanguinis. Exemplum Galliæ secuta est Ludovici XIII. soror, Carolo Emanueli Sabaudo nupta, & testamento ejus tutrix destinata; verum eam rem atroci, & exitiali bello causam dedisse, ait Brachel. hist. lib. 5. ad annum 1673. *Denique in Sueciæ regno novissime vidua in partem gubernationis venit, cum tamen præcipua auctoritas esset penes status, & Proceres.*

Cæterum hæc hactenus omnia de tutela regni disputavimus. In personam vero pupilli, quin tutela, & educatio, matri superstiti naturali ratione competat, nullum dubium. Quid ergo recipimus de tutela regni? Dicendum utique, rem eam a natura directo definitam non esse; idque vel inde apparere, quia & tutela omnis, quæ post mortem parentum datur jure civili, quo summi Principes non obligantur, & ipsæ pupillorum successiones in regna, dispositionibus hominum, neutrum autem jure naturali constitutæ sunt; uti hoc supra ostensum est. Ut adeo mirandum non sit, negotium hoc quod totum dependet a legibus, & dispositionibus hominum, jure naturali plene definitum: & in casum, quo tutela naturalis parentum deficit, aliter, quam legum officio, prospectum non esse. Interest igitur & pacis, & reipublicæ quam maxime, ut legibus regnorum, & principatuum accurate, vel in ipsa constitutione regni, vel communi Regis, & agnatorum placito, statutoque, ac Procerum quoque consensu id decidatur.

Si vero lege, vel moribus regni id definitum nondum fuerit, & partes de tutela contendant; non poterit utique quisquam plus rationis, & juris ad tutelam regni afferre, quam proximus agnatus. Nam neque mater, cum defensio regni non sit fœmineum officium, neque populus jus potius allegare potest; cum is omne suum jus ad familiam regiam transtulerit, adeoque ea superstite gubernatio reipublicæ ei competere nequeat: nedum extraneus, cum nulla ratio reddi possit, cur extraneus, qui nihil juris in regnum habet, præferri debeat ei, qui proximam succedendi spem habet, atque adeo suum, suæque familiæ fere negotium gerit. Estque ejus exemplum præclarissimum in Spartano illo legislatore Lycurgo, qui Charilli filii fratris sui Polybitæ tutelam, usque dum ad adultam ætatem pervenisset, administravit, & postea, cum pubes factus esset, restituit, Just. hist. l. 3. c. 2. *Talium exemplorum plena ætatum omnium memoria est; atque adeo recte dixit* Bodinus l. 6. de Republ. c. 4. p. m. 1039. *Majores nostri ut puero Principi, ac regno caverent, procurationem quidem regni proximis agnatis, liberorum vero educationem matri permiserunt.*

Officium tutoris regni idem est, ac Regis; utrumque in tuendo legitimo jure regni, ac civium, & potestate agendi ea omnia, quæ ad feliciorem istius juris executionem pertinent, consistit. Unde certum quoque est, apud eum esse arbitrium belli, & pacis: uti vel hoc sæculo satis apparuit exemplis Galliæ, & Sueciæ, in impubere horum Regum ætate. Nec minus constat, teneri tutorem ad ea, ad quæ a natura obligatur administrator alienæ rei: puta, ut non tantum ex fide gerat, sed & ut gestæ rationem pupillo adulto reddat, & reliqua præstet. Sicubi ergo ea non exigatur, id fieri manifestum est, quia adultus, vel indulgentia sua, vel veneratione tutoris id remiserit: aut alias id ita in regno jure constitutum sit. Nam & ita constitui tutores regum solent, ut interim solo cognomine a Regibus differant: uti de Antigono Philippi tutore loquitur Liv. lib. 30. c. 54; *& hodieque exempla sunt in Gallia, ut tutores interim dominorum instar habeantur, nec rationes perceptorum reddere teneantur.*

Cæterum id quæri potest, num tutela regni ita hominum facto constituta, legibus civilibus obnoxia sit; cum pupillus, cujus tutela geritur, iis solutus sit? Equidem multum interest inter jus illud, quod constituitur inter pupillum, & subjectos ipsius, vel alios. Prius, quod inter tutorem, pupillumque ejus intercedit, jure civili definiendum, & ex eo tutela gerenda est, cum tutores isti summam potestatem non habeant, sed administrent, eique subjecti sint; omnes autem subjectorum actus obnoxii indubie sunt legibus civilibus: nisi moribus, aut legibus regni remissum quid fuerit, uti cautio est &c. Inventaria vero confici ideo plerumque necesse non est, quia in regni camera, archiviisque, ea publica auctoritate confecta, designataque habentur. At alterum jus illud, quod vertitur inter pupillum, & cives, aliosve, & a tutore nomine pupilli exercetur, ex solo jure naturæ censetur: uti si testamento minus solenni aliquid pupillo relictum sit: vel fœderum, aut belli denuntiandi negotium, similisque causa agitetur; & & in omni denique jure pupilli, quippe qui re vera jus majestatis, summæque potestatis habet, etsi ab alio administratum. Pupillus itaque, & ipsius nomine tutor, jure gentium utuntur, & obligantur: & adversus pupillum ipsum tutor, jure civili.

Vidi-

Vidimus hactenus, cui jure naturæ tutela competat, & in quo consistat; sequitur jam, quando illa eodem jure finiatur? Quod tanto difficilius est definitu, quia vix ulla alia in re adeo diversa variarum gentium statuta inveniuntur. Alii enim terminum hunc usque ad tertium pubertatis annum; alii usque ad nuptias, seu donec cœlibes essent, extendebant; alii, donec publice inter viros adscriberentur: de quorum varietate ex Solonis, Pittaci, Charondæque Legibus orta, vide Dion. Halic. l. 2. c. 27. *Sic apud Hebræos finis tutelæ statutus erat annus XXIII: apud alios, uti Romanos, XXV. Nos vero in tanta legum humanarum discrepantia, dicimus, eo usque jure naturæ tutelam durare, usque dum pupillus ad maturitatem pervenerit, ut se ipsum exhibere possit. Terminum vero hunc incipere a pubertate, cum incipit potestas generandi, obscurum non est. Cum enim, ut supra hoc deduximus, finis summi rerum Creatoris, qui facultatem generandi hominibus concessit, fuerit propagatio specierum, & humani generis; quæ fieri sine educatione prolis nequit; sequitur, eam ætatem, quæ habilis est ad generandum, & naturaliter habilem esse ad educandam prolem: & sic per consequens quoque ad gubernandas res alterius; cum educatio partus nihil aliud sit, quam ejusmodi gubernatio. Neque alius terminus a natura definitus ostendi potest; prout & lege civili idem, qui naturali, terminus pubertatis definitus est: & solo prætorio jure puberum ætati curator præficitur. Est igitur mere civile, quod jure veteri Romano constitutum erat, ut hoc jus in liberos perpetuum esset, nisi ultro pater se eo abdicasset, dum emancipasset; Jure enim gentium educatio, seu tutela constituta est propter defectum ætatis, seu quia impuberes ipsi rebus suis præesse nequeunt: qui quidem defectus si cessat, & ipsum illud jus cessabit, secundum communem scholarum regulam.*

Duo tamen hæc prudentissime JCti Romani, & Prætores addiderunt: 1. ut maturitas, & pubertas certo quasi temporis momento definiretur, cum nullus adeo certus terminus jure naturæ esset, & tamen hoc utilissimum, quin necessarium erat, tum ad contractus, negotiorumque vim æstimandam; tum propter plurimas alias causas, quas definire, & in quibus jure naturæ securi esse alias non possumus. 2. Prudenter hoc quoque addiderunt, ne patria potestas, & sic etiam jus educationis pubertate finiretur, sed usque ad annum XXV. duraret: adeo ut ante eum pupillus plene negotia sua administrare non posset. Quod itidem perquam necessarium erat in tanta difficultate, qua nunc, occupato jam, impletoque hominibus orbe, illi se, suamque familiam exhibent, & sustentant; cum in primævo naturæ statu, quo jus fuit occupandi promiscue ad indigentiam necessaria, facile sufficisset pubertas.

Terminus igitur tutelæ cum jure naturali æque, ac civili sit pubertas; sequitur, regem puberem factum posse, si velit, procurationem regni sui suscipere: neque invitum teneri subesse porro tutelæ, ac tutoribus, nisi alia lex, vel mos regni sit. Ita Philippus Rex Macedoniæ, cujus tutor Antigonus fuerat, regni habenas cepit 14. *annos natus* Justin. l. 29. c. 1. *Franciscus II. Rex Galliæ etsi* 15. *annorum esset, non tamen tutores habuit*, P. Æmil. in ejus vita; *& licet ambitio matris Catharinæ de Medices, & Guisiorum factio traheret ad se vim imperii, non tamen tutelæ jus, seu nomen usurparunt: sed potentia, gratia, auctoritate, ac opibus prævalentes, dominatum facto ipso, & rege, qui tardiore ingenio esse dicebatur, indulgente, exercuerunt; idque agnovit Regis affinis Philippus II. Rex Hispaniæ, qui literis ad Regem datis promittebat, se eum contra usurpatores defensurum*, & a etre tuteur & protecteur de lui, de son Royaume, de ses affaires, contre ceux, qui voudroient changer le gouvernement de l'Etat: comme si le Roy n'etoit capable de l'administrer. Serran. sous l'an 1559. *De Ludovico XIII. diserte* Gramondus lib. 1. pag. 52. *ita refert*: Sub finem Autumni Rex adultus imperii habenas, more Majorum, anno ætatis XIV. capessit, majorque de more Parlamenti placito pronunciatur rebus administrandis. *Equidem Rege permittente, & concedente, vel si ea lex regni sit, tutores procurationem regni extendere ad maturiorem ætatem possunt: uti Rex Galliæ hodiernus* 7. *Sept.* 1661. *ingressus annum* 24. *tum eam de manu matris accepit*. Priol. hist. l. 6. p. 343. *Et serenissimus Carolus XI. Rex Sueciæ* 17. *annos natus anno* 1672. *in solenni regni conventu imperii clavum, atque insignia cepit. Quinimo plerique Reges jam dum egressi sunt pubertatis naturalis annos, antequam ad regni administrationem admittantur: sicuti hoc quoque in Electoribus, & Principibus imperii nostri in A. B. constitutum legibus*. Huc usque B. Parens.

„ Nos in præcedentibus demonstravimus 1.
„ dari

„ dari omnino regna patrimonialia, de quibus populus victor (non Rex) pro lubitu „ disponere, ea alienare, & tutores quoque „ in iis constituere potest. 2. Alibi probavimus tutelam jure naturæ agnatis, „ eisque deficientibus civitati incumbere; „ *Vid. Diss. Proœm. XII.* Hæc tutela 2. etiam „ ad regna ex voluntate populi delata extenditur. Cum enim officium tutoris sit, „ omnia jura pupilli tueri, multo magis jus „ imperii, quod pupillo competit, defendere tenetur. 4. Quando finiatur tutela, „ natura definitum non est. Alii enim citius, „ alii tardius rationis usum, & administrandi „ facultatem nanciscuntur. Hinc legibus regnorum certum tempus definiri solet.

Dum rex ætate, aut morbo) „ Imo si „ morbo impeditur, non locus est tutelæ „ proprie sic dictæ; sed tunc dependet ab „ arbitrio principis, cui interim curam reipublicæ committere velit: eodem modo, „ ut id rege absente fieri solet.

Quæ non sunt patrimonialia) „ I. e. quæ „ non jure belli sunt quæsita, sed populi „ voluntate deferuntur. *vid.* §. 13.

Quibus lex publica) „ Talis lex publica est „ in Scotia a Kennetho III. lata, *ut rege* „ *impubere tutor, qui pro rege esset, interea* „ ELIGERETUR VIR *prudentia, & opibus insignis, qui ad XIV. usque annum* „ *regis nomine rem administraret. Buchan.* „ *hist. Scot. L. 6. p.* 191. *& L.* 12. *p.* 406.

„ In Germania certi vicarii lege statuti „ sunt, qui rege vel absente, vel minore, „ tutelam regni suscipiunt. *Vid. B. Parens* „ *jus publ. c. 16. per tot.*

Consensus populi eam mandat) „ Populus „ omne jus suum in familiam transtulit: „ adeoque nec jus, nec administratio populi „ esse potest, quamdiu idoneus e familia „ superest. E contrario omnes e familia jus „ habent ad regnum, ejusque administrationem obtinendam, si proximiores non existunt. Non existunt autem si inhabiles „ sunt, sive in perpetuum, sive ad tempus. „ Sed & alibi probavimus, familiæ incumbere officium tuendi jura membrorum familiæ, quæ se ipsos tueri non possunt.

„ Matres sibi tutelam sæpius arrogasse, Galliæ exemplo probavimus. Sed & de matre „ Jacobi II. *Buchananus rerum Scot.* 12. *pr. ait:* „ *Regina tutelam Regis penes se æquum esse* „ *existimabat; contra, pars altera, ex universis ad eam curam eligendum maxime* „ *idoneum: alteris maternum nomen, & propinquitatem: alteris vetustam legem perpetua consuetudine observatam, jactantibus.* „ Sed vi, vel dolo, vel pactis eas tutelas „ obtinuisse, supra demonstratum est.

In regnis patrimonialibus eorum, quos pater, vel propinqui elegerint) „ Imo *pater* eligere tutorem nequit; quia tutela demum „ incipit post mortem, ubi facultas disponendi patris cessat. *Agnatus* autem non „ eligit tutorem, sed ipse est tutor natura. „ Regna enim patrimonialia sunt pars regni „ vincentis: adeoque qui tutor est hujus regni (uti est agnatus), is quoque tutor est „ regni devicti; nisi populus victor aliter disposuerit. Eadem igitur tutelæ ratio est „ in regnis patrimonialibus, ac in regnis „ ex voluntate populi quæsitis.

Publice tutores constitutos]) „ Vid. *Just. L.* „ 17. *c.* 3. At in eodem regno pater quoque „ vocavit tutores. *Vid. Just. L.* 28. *c.* 1.

Et a proceribus Macedonum Alexandri M. posthumo) „ *Just. L.* 13. *c.* 2. At in hoc „ quoque regno proximi agnati fuere tutores. *Just. L. 7. c. 5. L. 28. c. 5. & L.* „ 29. *c.* 3.

At in Asia minore bello parta) „ Attalus „ enim bello quæsivit regnum. *Liv. L.*33. *c.*5. „ At nihilominus plurima regnorum Asiæ ex„ stant exempla, ubi populus tutorem dedit, „ quod contigit mortuo Antiocho rege. *Just.* „ *L.* 34. *c.* 3. Sic Tryphon, licet Syriæ regnum per arma occupatum esset, tamen „ a populo constitutus est tutor Antiochi „ minoris. *Just. L.* 36. *c.* 1.

Sic filio Hieronymo) „ At regnum Siciliæ „ non armis erat quæsitum, sed a populo „ delatum Hieroni. *Just. L.* 25. *c.* 4.

2 *Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus &c. hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet*) „ Sensus „ est quod ex eo, quod rex sit dominus fundorum privatus, non præcise sequatur, „ imperium esse patrimoniale, quia etiam in „ regnis ex voluntate quæsitis Rex privato „ jure fundorum dominus esse potest. Aliud „ ergo est imperium habere, aliud dominium „ privatum: & subsistit imperium, etsi dominium ad alios pertineat; adeoque hactenus dominium extrinsecum est imperio, „ nec ad ejus naturam pertinet.

Ut Rex Ægypti] „ Pharao emtionis titulo „ omnes Ægypti terras jure proprio acquisivisse dicitur *Gen. XLVII.* unde tanquam dominus terræ quintam partem frugum sibi „ vindicabat, quatuor partes cultoribus re-

„ lin-

„ linquebat. *d. Gen. XLVII. v. 23. & 24.* At „ inde non sequi regnum fuisse in patrimonio, late demonstratum est supra §. 12. *pr.*

Et Indorum Reges) „ Ita enim rem refert „ Diodorus Siculus *L. 2. c. 20. Dant regi* „ *(omnis enim India subdita est regibus,)* „ *tributum; nulli privato licet agros possidere:* „ *præter tributum & quartam quoque fru-* „ *ctuum partem regibus impendunt &c.* & „ Strabo *L. 15. c. 7.* ait: *est vero regio tota* „ *Regis; sed quam illi mercedis nomine quar-* „ *tis fructuum colit.* Sed & hodie eundem „ Indiæ statum esse, tradit *Bernier dans* „ *son voyage au Mogol.*

Quare nec imperii speciem aliam] „ Sic „ enim hodieque Reges Europæ bona propria „ comparare solent; neque tamen forma im- „ perii ratione illorum bonorum mutatur: „ terræ ad privatum eorum dominium per- „ tinent, & in illis privatorum jure utun- „ tur; at jus imperii in illam terram, quod „ toti reipublicæ competit, salvum manet.

Neque alium habendi modum] „ Nam ju- „ re dominii terras illas pro lubitu aliena- „ re potest (quia dominus est; at impe- „ rium simul transferre non potest; ejus „ enim non est dominus, sed hoc populo „ competit intra fines territorii: ut proin- „ de talis Rex, qui privato jure fundorum „ dominus est, non pleniorem habeat po- „ testatem agendi intuitu imperii.

AD §. XVI.

1 *Non desinere summum esse imperium, etiamsi is, qui imperaturus est, promittat aliqua subditis &c.*) Supra ad §. 7. notare cœpimus, obligationem parendi oriri *vel* ex lege, & imperio superioris, *vel* ex propria, & libera conventione. Illa sola subjectionem infert, non hæc: atque ad hanc ultimam pertinet ea obligatio, qua summa potestas parere debet legibus fundamentalibus regni. Populus enim sub iis legibus transtulit summam potestatem: Princeps sub iisdem legibus acceptavit; prout igitur quisque de jure suo disponit, ita jus est.

Dixi, hanc obligationem non inferre aliquam subjectionem, quia ea non oritur ex jussu superioris, sed ex conventione inter pares: & Rex tenetur ex proprio arbitrio, non tanquam inferior, sed tanquam par; quia utraque pars æquali jure potuit ita contrahere. Atque hinc est, quod Rex, si cum subdito contrahit, ei obligetur, non ex subjectionis jure, sed ex consensu; neque enim in hoc negotio alter altero superior est, sed utriusque conditio par est, & æqualis: uterque de re sua disponit, cujus uterque æquali jure dominus est.

Princeps igitur, qui aliquid promittit subditis suis, non derogat suæ potestati: non magis, quam paterfamilias, qui domesticis suis aliquid promittit. Atque hinc est, quod restringi quam maxime exercitium summæ potestatis possit, salvo cæterum majestatis jure. Neque tunc mixta dici potest majestas, quia ea non restringitur concursu alienæ potestatis, sed per conventionis leges: adeoque ex consensu. *Conf. jus publ. nostrum c. 21. §. 6. & 7.*

Promittit aliqua subditis, aut Deo) „ Prin- „ ceps, qui populo aliquid promittit sub „ juramenti fide, nihil Deo proprie pro- „ mittit, sed eum testem saltem, & vin- „ dicem adhibet.

Etiamsi talia, quæ ad imperii rationem pertineant) Forte quod bellum inchoare, collectas indicere &c. sine consensu reipublicæ nolit. Idque in Germania Imperator Statibus Imperii promittit. *Vid. B. Parent. jus publ. c. 14. §. 9. c. 23. §. 44.*

Nec jam de observatione juris naturalis) „ Hujus enim intuitu omnes Reges Deo „ subditi sunt: & iis legibus tanquam a „ superiore latis obligantur.

Et divini) „ Quatenus scil. id revelatum „ est *L. 1. c. 1. §. 15. n. 1.* At ibidem de- „ monstravimus, tale jus divinum volun- „ tarium universale non existere.

Adde gentium) „ Scil. voluntarium *L. 1.* „ *c. 1. §. 14.* At nec tale jus dari, alibi „ demonstravimus. *Vid. Dissert. Proœm.*

Ad quam Reges omnes tenentur, etiam si nihil promiserint) Verum est, Reges ad ea obligari, quæ *jus naturæ* præcipit; at non ad ea, quæ Auctor *jure divino universali*, vel *jure gentium* præcipi putat: quia talia præcepta universalia non existere, alibi jam probavimus.

Sed de regulis, ad quas sine promisso non obligantur) „ Et quæ sub translatione gene- „ rali imperii continerentur; nisi in specie „ excepta, & reservata essent.

Non eo desinet in sua familia jus summum) „ Quia obligatur non ex voluntate supe- „ rioris, nec ex concursu alicujus potesta- „ tis: sed ex consensu.

Eo quod aliquid uxori promiserit) Nam id

id pariter non fit vi imperii, ſed vi pacti: neque uxori obligatur tanquam ſuperiori, ſed pari.

2 *Arctius quodammodo fieri imperium, ſive obligatio dumtaxat cadat in exercitium actus*) Immo, tunc non anguſtius fit imperium quoad jus ipſum. Id ſummum omnino eſt, ſed ſaltem exercitium ejus reſtringitur; idque non ex lege ſuperioris, ſed mutuo conſenſu.

In ipſam facultatem) Per eam Auctor intelligit jus ipſum imperii, *Conf. l.* 1. *c.* 1. §. 5. & 7. At nec hoc modo anguſtius fit imperium; quia facultas Principis non reſtringitur concurſu alterius poteſtatis, ſed ex proprio arbitrio.

Priori ſpecie) Si obligatio cadit in exercitium actus.

Actus contra promiſſum factus erit injuſtus) Jus enim ex Regis promiſſo quæſitum eſt populo; quod ſi contra illud promiſſum aliquid agit, jus populo quæſitum aufert, indeque peccat contra juris regulas: adeoque injuria agit.

Vera promiſſio jus dat ei, cui promittitur)
„ Jus dat non tanquam ſuperiori, ſed ex
„ conſenſu utriuſque partis. Quomodo ve-
„ ro, & quouſque Rex ad implementum
„ promiſſi adigi poſſit, alibi videbimus.
„ *vid. L.* 1. *c.* 4. & *L.* 2. *c.* 14.

Altera autem ſpecie) „ Si ſcil. obligatio
„ cadat in ipſam facultatem, i. e. minuat
„ ipſum jus imperii. At dictum jam eſt,
„ nunquam minui jus imperii per hujuſmodi
„ pacta, quibus agendi facultas reſtringitur.

Erit etiam nullus facultatis defectus] „ Quia
„ conſenſu ejus facultas agendi reſtricta eſt.

Neque inde tamen ſequitur) „ Imo id ſe-
„ queretur, ſi ipſum jus ſummæ poteſtatis
„ pro parte ſaltem translatum eſſet; nam
„ tunc altera ſummæ poteſtatis pars penes
„ populum reſideret, & ſic ſtatus vere eſ-
„ ſet mixtus.

Ex vi ſuperiore, ſed ipſo jure) „ Imo in
„ caſibus, quibus ipſum jus imperii reſerva-
„ tum eſt, populus maneret ſuperior; nihil
„ hactenus in regem translatum eſſet: adeo-
„ que omnino actus nullus redderetur ex vi
„ ſuperiore. At in ſtatu Monarchico omne
„ jus imperii in Principem transferri, tuto
„ aſſerimus: neque hactenus facultatem,
„ i. e. jus imperii, aut reſtringi, aut ſalvo
„ ſtatu Monarchico reſtringi poſſe, ſtatui-
„ mus. At exercitium reſtringi adeo poteſt,
„ ut rex nihil fere, niſi juxta leges ei præ-
„ ſcriptas, facere poſſit. Rex autem obli-
„ gatur non tanquam legibus a ſuperiore
„ latis, ſed ex pacto ſuo: quod ſervandum
„ eſſe, ipſa ratio naturalis docet.

Apud Perſas Rex ſummo cum imperio erat) 3
„ De quo refert Plutarchus *in lib. ad princ.*
„ quod omnes pro ſervis habeat, excepta
„ uxore.

Et ut imago Dei adorabatur) „ Hunc ado-
„ rationis cultum Cyri temporibus introdu-
„ ctum, ait Xenophon. *Inſt. Cyr. L.* 8. *p.*
„ 231. De more hoc *vide Curt.* 6. & *L.* 8.
„ *c.* 5. *Juſt.* 12. 7. *Val. Max. L.* 7. *c.* 3. *n.*
„ 7. *Daniel.* 6. *v.* 7. *Arrian.* 4. 266. *Æ-*
„ *lian.* 2. *Var.* 21. *Marcel.* 15. 11. & *L.*
„ 23. 16. *Conf. Alex. ab Alex.* 2. 19. &
„ *Teſm. b.*

Ut apud Juſtinum eſt) „ *L.* 10. *c.* 1. Add.
„ *Curt.* 5. 8.

Parendum vobis magis eſſe, quam ſuadendum]" Etſi enim rex ſummam habens pote-
„ ſtatem conſilio uti aliorum ſoleat; id ta-
„ men non eſt neceſſitatis, quia arbitrium
„ omne in regem eſt translatum.

Ut & Danielis hiſtoria)" *Grot. ad Dan.*
„ 6. *v.* 16. Atque hæc ratio eſt, cur edi-
„ ctum Ahaſveri de occidendis Judæis non
„ revocatum, ſed his facultas ſaltem ſe de-
„ fendendi conceſſa fuerit. *Eſth. c.* 8. *v.* 11.
„ & 17. *c.* 9. *v.* 3. & 3.

Diodorus Siculus)" *L.* 3. *c.* 1. *p. m.* 71.
„ *Aſſumtus in regnum. vitam ducit ſtatu-*
„ *tam legibus, omniaque agit ſecundum pa-*
„ *trios mores: neque pœna, neque præmiis*
„ *afficiens quemdam, præter traditam a ſu-*
„ *perioribus legem.* Addatur de Ægyptiis
„ *idem A.* 2. *c.* 3.

Eodem tradente)" *L.* 2. *c.* 3. *p. m.* 34.

Solennis ſepultura)" Hinc *Diod. Sic. d.*
„ *p.* 34. ait: *Is timor Ægypti reges coegit*
„ *juſte vivere, veritos futuram poſt mortem*
„ *plebis iram, atque odium ſempiternum.*

Hebræorum regum) „ Ita privati ſunt ſe-
„ pultura regia Joram, 2. *Chron. XXVI. v.*
„ 20. Joas, 2. *Chron. XXIV.*, 25., Achas,
„ *XXVIII. v.* 27., Manaſſe, 2. *Reg XXI.*,
„ 18. & 2. *Chron. XXIII. v.* 20., Ammon,
„ 2. *Reg. XXI. v.* 26.; idque ob crimina
„ factum eſſe, non obſcure in Joramo, &
„ Manaſſe notatur.

Et ſanctimonia ſummæ poteſtatis maneret)
„ Quæ impedit, ne ob delicta privata vel
„ conveniri, vel puniri poſſit.

Si rex fidem fallat, ut tum regno cadat) „ 4
„ Si talis conditio adjecta eſt, uti adjici con-
„ ſen-

„ sensu partium potest, ea existente desinit „ esse Rex: eodem modo, uti conditione resolutiva emtioni adjecta, ea existente desinit emtio. At talis conditio, seu lex, non „ a superiore est addita, indeque non restringit summam potestatem: sed ex „ propria voluntate; quia prout quisque „ de jure suo disponit, ita jus est.

Ne sic quidem imperium desinit esse summum)" Quia illud non restringitur alterius potestatis concursu, sed pacto.

Sed erit habendi modus imminutus per conditionem)" i. e. exercitium illius potestatis „ inter certos fines pacto, & consensu restrictum est.

Et imperium temporario non absimile) „ Imo sua natura est perpetuum; sed sub „ conditione in arbitrium Principis collata, „ resolvitur. Conditione hac existente desinit esse Rex, & resolvitur concessio imperii ex consensu. At notandum est, id „ intelligi demum debere, si totus populus cui fides data est, injuriam vindicat: „ non si privatus. *L.* 1. *c.* 4. §. 20.

Sed si regia exiret, potuisse lapidari) „ Equidem barbarum id exemplum vocat „ Boeclerus *in not. b.* neque inter ea numerandum, quæ auctoritatem facere possunt; „ at non video, cur id stipulari non liceat, „ si e re sit reipublicæ. Ajunt Venetiarum „ ducem permeare extra urbem non posse, „ *Amelot. hist. du Gouvernement de Ven. p.* „ *m.* 161.: adeo ut nec ad reparationem injuriæ extra urbem ipsi illatæ agere possit. *ib.*

Sed habetur amissibiliter) „ Quia ea lege „ adit hæreditatem; adeoque ex consensu „ amittit.

Talis lex commissoria) „ Unde lex commissoria nomen acceperit, variant interpretes. „ Alii committere hic idem volunt, quod „ delinquere: & ita dici, quia committitur, sive delinquitur in legem stipulationis. *Bachov. ad* §. 4. *inf. V. O.* Sed horum „ sententia refutatur a B. Parente *in disp.* „ *de Commiss.* §. 12.; ea imprimis ratione, „ quia non semper in materia commissi „ agitur de delicto, cum committatur quoque „ stipulatio ob solam conditionis existentiam.

„ Novam sententiam circa originem hujus vocis tuetur B. Parens *in d. diss.* eamque ita explicat:

Committi ea, quæ contraria sunt, tunc dicuntur, cum facultas in invicem agendi incipit; ita prælium committitur, cum duo exercitus signo dato concurrere incipiunt (d. disp. h. 2.). *Atque ita ad ejus imitationem negotia quoque civilia nonnunquam committuntur, inprimis cum a lege agendi ex eis facultas suspenditur; in momento enim, quo id factum, vel casus existit, quasi signo dato incipit agendi in invicem, & congrediendi facultas: atque ita in momento illo committuntur partes, ut quasi in pugna litem conserere possint. Hujus igitur pacti momentum est, quasi classicum, & signum illud, quo dato jus mihi deberi incipit: indeque recte dicitur negotium, sive jus committi, ut ipsa pugna. Ita enim stipulatio conditionalis dicitur committi, existente conditione*, §. 4. V. O. l. 63. l. 122. §. 4. ff. eod. *quia in momento existentis conditionis jus deberi incipit, & pars ex eo contra partem agere potest: ita pœna dicitur committi*, l. 30. §. 23. V. O. l. 2. §. 1. l. 5. §. f. ff. eod. & pass.

Atque hinc lex commissoria, & pactum, quod creditori jus agendi existente casu, i. e. non soluto debito concedit; tunc enim quasi signo illo dato, partes litigantes committuntur in negotio: sive ipsum negotium, aut jus committitur, ita ut ex eo jam peti, actioneque intentari possit.

Sed & in aliis contractibus) „ Ita enim „ convenire Emtor, & Venditor possunt, „ ut pretio non soluto res inempta sit. *L.* 1. „ *L.* 2. 4. *pr. ff. lege commiss.* Potest quoque „ tale pactum adjici locationi, *Laut. Comp.* „ *p.* 123. non etiam pignori, *ibid. p.* 180.

Nam & fœdera quædam] „ His enim quoque conditio adjici potest, ut si alteruter „ promissa non impleat, fœdus pro non inito haberi debeat; prout enim partes „ de jure suo disponunt, ita jus est.

AD §. XVII.

Auctor ait, summam potestatem, etsi natura indivisum aliquid sit, tamen dividi posse vel per partes potentiales, vel per partes subjectivas. Rectius dicimus, summam potestatem quoad formam dividi non posse; esset enim species alienationis. Diximus autem supra, non dividi formam 1. si plures concurrunt Augusti ejusdem imperii, tunc enim verus est status Monarchicus: & tres illi Augusti summam quidem potestatem quisque in solidum habent, sed unum, idemque est imperium, & concursu demum dividitur exercitium. Eodem modo uti servi-

tus prædialis pluribus sociis competere potest, & cuique in solidum: sed jus servitutis hic non dividitur, verum saltem exercitium. Neque 2. dividitur forma, quando divisio fit quoad jura, ita ut uni res belli, alteri res pacis conferantur; quod Tiberius proposuit Senatui. *Tac. annal. L.* 1. Nedum 3. quando dividitur administratio, uti sub Imperatoribus Græcis in Oriente, & Occidente.

Additio:

„ Nostram sententiam circa divisionem „ imperii explicavimus in *Differt. Proœm. XII.* „ §. 624. Sententiam Grotii exposuimus in „ *Differt. Proœm. VIII.* §. 20. *n.* 5.

Unum quiddam sit, ac per se indivisum) „ Consistit enim in uno spiritu: de qua u- „ nitate plenius agetur *L.* 2. *c.* 9. §. 3.

Ex illis partibus, quas supra enumeravimus) „ *Scil.* §. *VI.*, ubi tres partes impe- „ perii exposuit.

Addita summitate) „ Quando autem fit „ potestas summa, & non administratoria, „ Auctor exposuit. §. 7.

Fieri tamen interdum potest ut dividatur) „ Auctor, more suo, confundit divisionem „ imperii, & administrationis; nam in e- „ xemplis allatis non ipsum jus imperii di- „ viditur, sed saltem ejus exercitium.

Sive per partes, quas vocant potentiales). Totum enim potentiale Grotio est imperium, partes autem ejus sunt jus armorum, jus belli, & pacis, jus leges condendi &c. Per has partes potentiales dividi posse imperium, ait. At tunc non imperium dividitur, sed ejus administratio.

Sive per partes subjectivas) In exemplo, quod Auctor statim subjicit, pariter non imperium, sed saltem ejus administratio divisa fuit.

Ut alius orientem, alius occidentem teneret): Hic unum fuit imperium Romanum, uti ipse Auctor fatetur: certissimo indicio, imperium ipsum divisum non fuisse.

Aut tres etiam tripartito orbem regerent) „ Quod factum est tempore triumviratus, „ ubi orbis Romanus in tres partes divisus, „ & cuique partis suæ administratio concessa „ fuit. Unum tamen imperium Romanum „ mansit; status mere popularis: admini- „ stratio autem inter triumviros partita fuit.

Sic etiam fieri potest, ut populus regem sibi eligens, quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure]„ Sic. v. g. in „ Germania Imperator non potest bellum „ gerere, & pacem facere, absque consen- „ su statuum: nec tributa statibus indicere. „ At imperium ideo mixtum dici nequit: „ summa potestas residet penes Imperato- „ rem; sed per capitulationes Imperii re- „ stricta est facultas agendi.

Neque tamen id sit, quotiescunque rex promissis quibusdam obligatur) „ Etiamsi pro- „ missa illa ad imperii rationem pertineant; „ uti si promittit, se fidem fallendo regno „ cadere velle. Nam per hoc pactum nulla „ pars summæ potestatis populo reservata est: „ neque concurrit populus cum rege; sed „ Rex vi conditionis resolutivæ, utriusque „ partis consensu adjectæ, ea existente de- „ finit esse Rex. *Vide supra* §. 16. *n.* 4.

Si aut expresse instituatur partitio) „ Si fines „ potestati utriusque assignantur vel intui- „ tu locorum, vel intuitu personarum, vel „ intuitu negotiorum. *n.* 1.

Futuro regi imperet per modum manentis præcepti, aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi, aut puniri, posse) Auctor exempla non adjicit, nec casus recensét, quibus id factum videatur. Nos non dividi his casibus imperium, statuimus; sed hæc obligatio Regis saltem ex promisso est, quo casu divisionem non fieri, ipse Auctor statuit. Sane populus Regi contra delationis leges agenti resistere, eique ut desistat præcipere, & armis quoque eum cogere potest: non ob concursum summæ potestatis; sed quia deficiente lege delationis Rex pacto suo desinit esse Rex, & summa potestas ad populum redit, consensu Regis. *Conf. L.* 1. *c.* 4. §. 14.

Additio.

„ Hoc admitti saltem debet, si Princeps „ statum evertit, & totus populus injuriam „ vindicat: *d. l.* 1. *c.* 4. §. 14.

Nam præceptum est superioris saltem in eo, quod præcipitur) Hoc 1. in genere verum non est, quia ex pacto quoque, adeoque inter æquales, præcepto, & coactioni locus esse potest: prout pluribus exemplis demonstravi *supra* §. XVI. Sed & 2. dictum jam est, populum non ob concursum summæ potestatis Regem punire; sed quia Rex esse desinit, omnisque potestas ad solum populum redit, deficiente quippe delationis lege.

Et cogere non est quidem semper superioris). „ Equidem videtur hoc rationi, & communi „ prope sensui adversari, cum imperium sit „ potestas superioris: & tralatitium sit, quod „ par in parem imperium nullo modo habere „ possit. At jam demonstravimus, omnem „ quæ a natura est, obligationem ad duo ca- „ pita.

„ pita referri ; vel enim ex dispositione „ superioris obligamur, vel ex facto proprio: „ & hoc casu non obligamur alteri ut in- „ feriores, sed ut pares; non ex præcepto „ alterius, sed ex consensu &c. *Vid. B. Par.* „ *in disp. de imp. in par.* §. 11. *seq.*

Nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem) Imo hoc verum non est; sed læsus natura saltem jus habet interpellandi judicem, ut is cogat.

Additio.

„ Neminem naturali jure judicem in pro- „ pria causa esse posse, integra, disserta- „ tione probavit B. Parens, quam inscri- „ bit: *de judice in propria causa*; quæ tota „ hic inseri meretur. Verba hæc sunt:

Etsi inter clarissima naturæ capita, certissimæque rationis sit, neminem in propria causa judicem, neminem executorem esse posse; *vulgo tamen in omnia alia disceditur. Hobbes.* de civ. c. 1. §. 9. *in statu naturali quemque suarum actionum judicem facit*; *cum non magis alius de ipso, quam ipse de alio judicare queat, propter æqualitatem hominum in eo statu: quod clarissimus Pufendorfius* lib. 5. c. 13. §. 2. *eo interpretatur, ut liceat cuique sua negotia proprio arbitrio administrare, & media sui conservandi ex proprio judicio constituere. Dubitare autem videtur celeberr. Huberus JCtus eleganter doctus* de jur. civ. l. c. 3. §. ejusque; *nec longe hic abit Grotius, qui* L. 1. c. 3. §. 1. *judicia non a natura, sed ab hominibus, & quia illis id conducibilius sit, constituta esse*, ait: *refutatus a* Zigler. in Comm. ad d. l. *verum facile ostensu est, multa in his perperam, veraque juris gentium ratione insuper habita, supponi, traditque. Negamus enim, ex æqualitate hominum naturali sequi, nullum inter eos fore judicium, cui parere debeant; hæc enim potestas judicandi non singulis, sed toti humanæ societati competit, quæ ex sententia quoque Solonis in* l. 4. ff. de Coll. & corp. *jus habet in singula membra. Ita enim ipse rerum arbiter Noachidis dicebat* Gen. IX. v. 6. Qui sanguinem effundit, ejus sangnis iterum effundetur; *at a quo nisi a Noachidis, quibus loquebatur, & in quibus hominum genus omne erat congregatum? Singuli enim nihil in se juris, nedum tantam potestatem occidendi habebant. Idemque ipsa juris naturalis existentia manifestissimum facit; cum non minus magistratus a natura sit, quam ipsum jus naturæ; hoc enim jus nullum est, nisi sint, qui illud exequi possunt: ut loquitur Pomponius* in l. 2. §. 13. ff. de orig jur. *Atque inde Seldenus judicia inter illustriora juris Noachidarum, seu gentium universalis capita, quæ nunquam non obtinent, & in ipsis rerum initiis homini a Numine imperata sunt, refert* L. 1. c. 10. & L. 7. c. 4. & 5. *Neque nunc de externa judiciorum forma, ac specie quæritur; sed de ipsa potestate judicandi, quam Grotium, & asseclas proinde ex facto demum hominum pessime arcessere, ex dictis, posteaque dicendis constat. Ita quoque sane quam frivolum est, quod dicitur, quemque posse de modiis suæ conservationis ex proprio judicio constituere; seu ut loquitur* Hobbes. d. l., *utrum actio, quam quispiam acturus est, ad conservationem suam conducat, ipsum naturali jure judicem esse. Si enim de jure loquitur, quod sc. de justitia actionum, vel mediorum hujusmodi quisque constituere in sua causa possit; id omnino falsum est, ut* §. *seq. ostendetur. Si vero de sola utilitate, quod sc. quisque judicare possit, quid sibi conducat; nihil id ad partes judicis: per judicem enim in hac quæstione intelligitur, qui de jure, non qui de utilitatibus judicat. Cum & hodie privatus quisque quid sibi ad vitam, vel rem privatam utile, aut necessarium sit, consulere, ac dijudicare possit: quod proinde proprium statui naturali non est; sed si inde eum judicem in propria causa jure naturali constitueris, idem eadem ratione in hodierno, & quolibet alio statu effeceris. Sic hodie perinde, ac in statu naturali privati judicant, quid sibi acquirendum sit, & jus acquirendi habent: hic autem non est actus judicis, qui de jure: sed patrisfamilias, qui quid sibi commodum, judicat. Si vero in hac acquisitione aliquid non jure factum dicatur, de eo non ipse, sed judex judicat, idque in quolibet statu naturali æque, ac alio: ut hinc planum fiat, quam sit doctissimorum quoque hominum imbecilla, & incerta definiendi juris naturæ ratio; in cujus tamen sacra involare, quis hodie non audet, qui vel Justinianeas hujus juris descriptiones saltem inspexerit? Absolute ergo, & simpliciter statuimus, neminem ullo jure judicem esse in ulla causa vere propria posse; hujusque immotæ regulæ duo sunt principia.*

I. *Primum est ipsa naturalis pugna inter rationem judicis, & partis: atque hæc repugnantia, & contradictio deprehenditur tum in cognitione, tum in executione causæ. In cognitione enim partes contendunt jus suum esse, judex id demum cognoscit: partes*

tes sibi controvertunt, judex decidit, i. e. controversiam tollit; nemo autem idem simul potest affirmare, & cognoscere: assensum simul dare, & suspendere: litem facere, & tollere. In executione id quoque clarius est, cum nemo habeat imperium, vel executionem in se ipsum, vel in parem; imperium enim superioris est; nemo autem se ipso superior, aut inferior: quam rationem quoque urget JCtus in l. pen. ff. de recept. arb. l. 13. §. pen. ff. ad Treb. *Executio enim a judice non fit, nisi per imperium, vel mandata executoria alia*, l. 15. §. 2. ff. de re jud. ord. Camp. p. 3. t. 48. *Unde & imperium in jure dicitur*, l. ult. ff de officio ejus, cui mand. *Idemque natura relatorum infert, cum alius sit qui, alius cui imperat; & sic alius qui, alius cui paret; eodem modo necessario differant, qui, & cui jus dicit: unde judicium in propria causa actum, tanquam naturæ ipsius repugnans, & quia fieri per naturalem rationem id non potest, ipso jure nullum est*, l. un. & ibi DD. C. ne quis in sua caus. l. ult. §. pen. C. ubi Senat. Mev. P. 5. dec. 325. n 2. 3. 4.

II. *Alterum est suspicio ex φιλαυτία, & sui ipsius studio nata, quo acti homines haud facile sincerum in causa judicium sequuntur, quin semper suæ causæ plus tribuant: neque enim cuiquam mortalium, ut* Sallustius *ait* in bell. Catil., *injuriæ suæ parvæ videntur, meritoque* Terentius in Andr. Act. 2. sc. 5. *verum esse, inquit, vulgatum illud*: Omnes sibi malle melius esse, quam alteri. *Ex hoc autem principio arcentur homines non modo a suis, sed & aliorum causis cognoscendis, quarum studio ducuntur, & in alterutram potius partem affectu propendent. Quam in rem graviter ita disserit* Cæsar *apud* Salust. d. l. Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse, decet: haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt; neque omnium quisquam libidini simul, ac usui paruit &c. *Et pie sancitum est a Just.* in l. 16. C. de judic., *ut omnes lites sine suspicione procedant. Cæterum hæc ratio non reddit judicium ipso jure nullum; sed exceptio hæc a parte opponi, & probari debet*. Hactenus B. Parens.

„ In genere verum est, neminem judicem esse posse in propria causa; an vero naturalis judex sit humanum genus, examinavimus in *Diss. Proœm. VIII.* Verius est, patresfamilias suæ cujusque familiæ Reges esse, indeque naturali jure membra familiæ jus cogendi debitorem non habere, sed litem inde ortam a patribus familias decidi debere. *Vid. Diss. Proœm. XII.* §. 612.

„ Excipe 1. si judicium cessat, i. e. si judex vel continue, vel ad tempus cessat. *Vid. l. 1. c. 3.* §. *2. n. 1. l. 2. c. 5.* §. *2. n. 1. & c. 7.* §. *2. n. 2.* 2. Inter summas potestates quilibet etiam naturali ratione judex est in propria causa; quia hic quoque judicium cessat.

Sed cum inferioris natura pugnat) „ Quia coactio supponit Imperium, quod inferior in superiorem non habet.

Itaque ex coactione saltem paritas sequitur) „ Si Princeps saltem ex pacto suo populi judicio, & pœnæ sese submittit; tunc populus non vi summæ potestatis, sed ex pacto judicem agit: adeoque non est divisa summa potestas.

Ac proinde summitatis divisio) „ Imo populus non vi summitatis (quæ tota est in Principe) „ sed ex pacto contra Principem agit.

Quasi bicipitem) „ Quia duo quasi sunt capita ejusdem corporis, i. e. duæ summæ potestates ejusdem imperii. Auctor dubium hoc *supra* §. 7. *n.* 2. his verbis resolvit: *Neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium, ac distinctorum corporum.* At verior responsio est, summitatem plane non fuisse divisam, sed solam administrationem: unum fuisse imperium, sed exercitium per concursum alterius, & paris potestatis, fuisse restrictum.

Et jus non ex eo, quod optimum huic, aut illi videtur: sed ex voluntate metiendum est) „ Populus enim pro lubitu de suo jure imperii disponere, illudque vel in totum, vel in tantum: & vel uni, vel pluribus: & sub certa lege conferre, potest, etiam cum incommodo suo.

Exemplum vetus refertur a Platone) „ Verba Platonis *in L. 2. de legib. p. m* 684. hæc sunt: *Tria quædam regna tribus civitatibus, quæ regia potestate regerentur, constituta, mutuo jurejurando alii aliis confirmarunt, ex earum legum formula, quas sibi de imperandi, parendique jure communes constituissent: partim quidem ne gravius, duriusque imperium temporis progressu, &*

„ *gene-*

„ *genere ipsorum amplificato, fieret: partim* „ *vero his rebus ita a regibus jurejurando sancitis, uti nec ipsa regna illa everterent,* „ *neque si qui id molirentur, tolerarent; Reges vero regibus, & populos populis, utrosque autem mutuo utrisque, si injuria afficerentur, opem, auxiliumque laturos.*

Cum enim Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem, condidissent) „ Recuperatis scil. a Pelopidis duce Temeno Argis, „ a Cresphonte Messene, ab Aristodemo „ Sparta *Pausan.* 4. *vid. Gronn. b.*

„ Equidem in dubium hunc regni statum „ vocat Bœclerus in *not. b.* Sed non video „ ullam dubitandi rationem. Tria enim hic „ distincta fuere regna, ubi populi, & reges „ invicem ita dispofuere, ut si unus fines „ imperii excederet, vel si populus legibus „ latis non pareret, reliquæ duæ civitates „ auxilio essent. Status ergo in uno quoque „ regno fuit mere Monarchicus; sed ex pacto, & conventione facultas erat restricta: ac Rex consensu suo reliquis regnis „ jus judicandi tribuit. Regna igitur illa „ non agebant contra violantem tanquam „ superiores, sed ex conventione: cujus rei „ exempla quotidie occurrunt. *Vid. disp. B.* „ *Parent. de imp. in pares.*

A D §. XVIII.

QUÆRIT Auctor, an divisa videatur summa potestas, si Princeps nihil sine Senatu se facturum promittit? & recte id negat, quia Principes ex consensu, non autem ex jussu superioris obligantur Allegata ab Auctore exempla plane huc non pertinent, quia Principes non per modum pacti, sed per modum privilegii talia permiserunt magistratibus inferioribus: quod proinde Prin-
1 cipes iterum tollere possunt.

Cum Reges acta sua quædam nollent esse rata] „ Auctor recte statuit, inde non inferri divisionem imperii, aut communionem summæ „ potestatis; id enim vel ex *pacto* sequitur, „ vel est res *meri arbitrii*. Priori casu populus „ irrita declarare acta potest, non jure superioritatis, sed ex consensu, & dispositione Regis, qui ita voluit: *vid supra* §. 16. „ *n.* 1. Posteriori casu populus jus agendi „ non habet, nisi ex lege Principis, qui eam „ pro lubitu mutare potest. Atque huc pertinent edicta Antiochi, & Constantini, „ de quibus mox. Idque Reges Galliæ Parlamento, quod diplomata regia confirmare solet, opposuerunt *apud Grammond. hist. l.* 5. & *Thuan. l.* 66.

Intelligi debent rescindi regis ipsius imperio) „ Adeoque non ab aliqua potestate superiori, sed ex suo consensu, suaque dispositione.

Ne sibi parerent si quid legibus adversum jussisset] „ Vera enim imperantis voluntas „ semper esse videtur, quod legibus convenienter agere voluerit, non enim aliter „ agere absque injuria potest. Gronovius *ad* „ *b.* §. aliud exemplum refert Trajani, qui „ noluit sibi parerent, si quæ jussisset post „ largiores epulas. At dictum est, dicteria „ hæc non esse pacta, sed privilegia a Principe indulta, quæ tolli possunt ab eodem „ Principe. *Aurel. Vict. Adde inf. c.* 4. §. „ 6. *n.* 5.

Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur) Illud enim rescriptum sub.&-obreptum videtur.

Quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat) „ Similitudinem Auctor in eo 2 „ ponit, quod adjectione hujus clausulæ testator cavere voluisse videatur, ne quid „ fallaciter impetratum pro vera ejus voluntate habeatur. At claudicare mihi videtur „ hoc simile; nam in præcedente casu verum est, subditos non teneri ex jussu Principis legibus contrario: tum quia Imperatores Romani jus non habebant aliquid „ contra leges statuendi: tum quia ipsi hanc „ legem dixere, ne subditi eo casu obtemperent; quamdiu ergo illa lex subsistit, „ tamdiu impune non parent: idque ex ipsa „ jubentium voluntate. At aliud est in testamentis, quibus testator addidit clausulam „ de non revocando; hæc enim clausula „ non efficit, ne posterius testamentum valeat, uti putat Auctor: neque dici potest, „ posterius testamentum non ex vera voluntate profectum videri; quia cum posterius „ testamentum veram, & novissimam voluntatem declaret, contradicto esset, in „ priori testamento contineri ultimam voluntatem, cum ulterior, & novior voluntas exstet. Atque hinc in legibus Romanis fertur, neminem hanc legem sibi „ dicere posse, ut a priori voluntate sibi „ recedere non liceat. *l.* 22. *ff. leg.* 3. *Add.* „ *l.* 32. §. 3. *ff. Don. int. conj.*

Nam hæc quoque clausula efficit, ut posterius testamentum &c.) Imo hæc clausula id „ non efficit; nam utraque voluntas, pro

„ diver-

„ diversis temporibus, vera voluntas testa-„ toris fuit.

Sed sicut hæc clausula, ita & illa &c.) „ Adeoque uti clausula, *ne posterius testa-„ mentum valeat*, posterioris voluntatis si-„ gnificatione tolli potest; ita & illa, *ne „ acta Principis rata sint, nisi a Senatu, „ vel cœtu aliquo probentur*, Regis jussu ex-„ presso tolli potest.

Regis jussu expresso tolli potest] Princeps „ enim leges a se latas mutare, & tollere „ potest.

Speciali posterioris voluntatis significatione) „ Grotius existimat, posterius testamentum „ non rumpere prius, cui clausula adjecta „ est *de non revocando*: nisi in posteriori „ testamento expressa prioris fiat mentio. „ Nos contrarium statuimus in Jure nostro „ controv. *part.* 2. *lib.* 28. *tit.* 3. *q* 12.

AD §. XIX.

Neque Polybii hic utor auctoritate) „ Au-„ ctor inter eos, qui circa formas imperii „ falluntur, etiam Polybium refert, qui „ rempublicam Romanam suis temporibus „ mixtam fuisse, ait *L.* 6. *p. m.* 639.

Qui ad mixtum genus Reipublicæ refert Rempublicam Romanam) „ Verba Polybii hæc „ sunt: *Quibusdam in rebus, & temporibus, „ populus parebat Senatui, & Consulibus; „ in quibusdam imperabant Consules sine Se-„ natu; in quibusdam sine Senatu nihil po-„ terant*. At bene notandum, Polybium non „ loqui de mixtura status, sed administra-„ tionis; forma enim Reipublicæ erat mere „ popularis: sed administratio divisa fuit „ inter Consules, Senatum, & Populum.

Si non actiones ipsas, sed jus agendi) „ Optime Auctor distinguit inter jus im-„ perii, & inter ejus exercitium, seu fa-„ cultatem agendi, & administrandi. Jus „ enim imperii non ex facultate agendi, „ sed ex jure ac titulo æstimari debet: jus „ autem imperii tempore Polybii penes po-„ pulum fuit.

Mere fuit popularis] Recte: nam antequam Augusti imperii jus sibi arrogarent, summa potestas fuit penes populum: idque ipsi Imperatores asserunt, dum ajunt, per legem regiam populum omnem suam potestatem in Augustos transtulisse; quod vero non habuit, transferre non potuisset. Senatus autem non proprio jure imperium habuit, sed jure populi; unde & SCta ad populum deferebantur per formulam, *velitis, jubeatis Quirites*: & populus vim legi dabat respondendo, *volumus, jubemus*.

Additio.

„ Imperatores sero admodum sibi jus im-„ perii arrogasse, & propria potestate usos „ esse, supra §. 8. *n.* 10. vidimus: adeoque „ sub Cæsaribus quoque status fuit popularis.

Quam ad optimatum regimen refert; Scil. quoad administrandi modum.

Quos quasi reges fuisse, vult) „ Hoc iti-„ dem verum est quoad exercitium imperii. „ Nam non sine ratione Brutus libertatem „ populo redditurus, noluit quicquam ex „ regia potestate minuere, uti loquitur Li-„ vius *L.* 2. *c.* 1; ideoque omnia jura, om-„ niaque insignia potestatis regiæ, consuli-„ bus tribuit, *ibid.* qui jure, & auctorita-„ te populi omnia administrabant.

Subdita erat populo], „ Hinc Valerius cum „ in regni affectati suspicionem venisset, vo-„ cato ad consilium populo submissis fascibus „ in concionem ascendit, & addit Livius *d. „ l.* 1. *c.* 7. *gratum id multitudini spectacu-„ lum fuisse, submissa sibi esse imperii insignia: „ confessionemque factam, populi, quam con-„ sulis majestatem, vimque majorem esse*. „ Quin idem Valerius legem tulit de provo-„ catione adversus magistratus ad populum, „ *d. l.* 2. *c.* 8. Sed & ipse Polybius *L.* 3. „ *p.* 220. & *L.* 6. *d. l* rem Romanam con-„ fert cum statu Lacedæmoniorum, ubi sta-„ tus fuit popularis. *vid.* §. *seq.*

Qui magis externam speciem) „ Auctor hic „ iterum bene distinguit inter jus imperii, „ ejusque administrationem; sed ipse non u-„ bique eam distinctionem observat, uti in „ Dictatore, & Regibus Græciæ observavi-„ mus supra §. 10. & 11.

AD §. XX.

Παμβασιλείαν) i. e. absolutissimum imperium.

Et regnum Laconicum, qui merus est principatus) „ *Vid. supra* §. 8 *n.* 1. Lacedæmo-„ nii reges non jure proprio, sed alieno „ exercebant imperium: adeoque nudi offi-„ ciales fuerunt. *Vid. supra* §. 10. *n.* 2.

Aliquot regni species esse interjectas) Ubi vel ipsum jus imperii, vel saltem administrationem, vel jus, & administrationem misceri, putat; de qua mixtura egimus *supra* §. 9.

Addi-

Additio.

„ Formam imperii misceri non posse, nec „ unquam mixtam fuisse, supra vidimus.

In Regibus Hebræis) Status Reipublicæ Hebrææ, quod ad ipsam formam attinet, mixtus fuit ex regio, & Aristocratico statu. Nam Synedrion Regem assumsit, non se submisit Regi. *Schikard. de jur. reg. Hebr. c.* 2. *theor.* 7; idque confirmatur ex loco Jeremiæ (*vid. infra. n.* 3.) ubi Rex fatetur, se contra proceres nihil posse.

Additio.

„ Osiander in *obs. ad* §. 20. *b.* statum He„ bræorum sub Regibus mere fuisse Monar„ chicum, & Synedrium plane non fuisse, „ defendit: quod verius esse puto, & ra„ tionibus mox demonstrabo.

Æschylus Persis) „ His exemplis probat „ Auctor, Orientis populos sub absolutissi„ mo imperio fuisse: adeoque & Judæos, „ qui talem, qualem vicini, Regem habe„ re volebant.

Notum illud Maronis) „ Comparantis re„ gnum apium cum absolutissimis mundi „ Regibus. 4. *Georg.* 210. *vid. Tesm. b.*

Nam & in Germania, & Gallia tum reges erant) „ His Civilis opponebat reges Asiæ, „ in quos populus ipsum jus imperii tran„ scripsit, cum Germanorum Reges nudi fue„ rint administratores, bellique duces.

2 *Jus regium describens*) Quod jus regium late explicabimus *c. seq.* §. 2.

Satis ostendit, adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem] Imo in Synedrio verum imperii vestigium supererat; nam causam ibi Reges dixisse, vidimus.

Additio.

„ Contrarium mox demonstrabimus.

Tibi soli peccavi) At recte Gronovius monet, hic non excludi populum.

Inflicta verbera] Plurimas hanc in rem auctoritates Rabbinorum colligit *Schick. de jur. reg. c.* 2. *theor.* 2. At bene Ziglerus hic observat, somnia hæc Rabbinorum esse, nec ullum exemplum dari Regum ita castigatorum; neque enim sacra pagina, neque Josephus, accuratus alias in notandis Hebræorum moribus auctor, neque ullius gentis vicinæ scriptor id monuit; non omissuri hanc ignominiæ notam, si unquam ea in usu fuisset.

Additio.

„ Rabbini non ob quodvis delictum Re„ gem huic fustigationis pœnæ subjiciunt; „ sed ob tria, sc. si multiplicat mulieres, „ equos, aurum, & argentum. *Schik. d. l.* „ *p. m.* 60. Quamquam id negent alii, & „ ad omnia delicta extendant. *Seld. de Sy„ nedr. L.* 3. *c.* 9. Sed ineptam hanc, & stu„ dio extollendi Synedrii sui excogitatam „ fabulam esse, vel exinde apparet, quod „ Deus multiplicationem mulierum, equo„ rum, auri, argentique, inter beneficia „ Davidi, & Salomoni collata referat.

Sed ea apud illos infamia carebant) „ Id„ que late probat *Schik. d. l. pag.* 62; ubi „ tamen fatetur, exemplum de Rege ita „ castigato non exstare.

Ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset) „ Regulariter Inspectorem (seu appa„ ritorem) Synagogæ reum percutisse, ex „ Rabbinis refert *Schickardus d. l. p.* 58; „ ubi ritum verberandi prolixe recenset, & „ viros honoratiores non cum exprobatione, „ sed vultu submisso cæsos fuisse, ait, *pag.* „ 62. Quam fabulam mox refutabimus.

A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges) „ Nemo enim superior erat; nam „ Synedrium eo tempore nullum fuisse, „ statim videbimus.

Ut etiam excalceationis lex in iis cessaret) „ De qua *Deut. XXV. v.* 9. *Ruth. IV. v.* 7.; „ ubi merito notat Osiander, majorem igno„ miniam fuisse, ob delicta verbera pati.

Quippe cum ignominia conjuncta), „ In fa„ ciem enim spuebatur recusanti, & ignomi„ niosum nomen ei tribuebatur. Vid. *Schik.* „ *de jur. reg. c.* 2. *th.* 7.

Nulla creatura judicat regem) Quod verum „ non fuisset, si Synedrio reges subjecti „ fuissent.

Hæc cum ita sint) „ I. e. cum certum 3 „ sit, Reges Hebræorum in rebus plerisque „ summo jure imperasse, *vid. n.* 1.

Tamen aliqua judicia, arbitror, regibus adempta] „ Imo nulla: uti jam plenius de„ monstrabitur.

Mansisse penes Synedrium, quod a Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit) „ Adeoque ex sententia Au„ ctoris Regibus Hebræorum, etsi sum„ mum imperium habuerint, judicia quæ„ dam adempta fuerunt. Atque hoc exemplo „ probare vult, dari aliquem statum medium „ inter Monarchiam, & Principatum. *vid. n.* „ 1. At bene observat Osiander, per Syne„ drium potestatem regum restrictam non „ fuisse. Nam I. certum est, judicia illa a „ Mose, suadente Jethrone, introducta (*vid.* „ *Exod. c. XVIII. & c. XXII. Num. c. II.* „ *& Deut.*

„ & *Deut. c. XVII.*) tantum temporaria „ fuisse, & vel saltem ad ingressum, & occupationem terræ sanctæ durasse vel post „ Josuam desiisse. Sane II. nullum illius „ Synedrii indicium tempore Judicum exstat: „ Imo mortuo Josua, & generatione illa extincta, Israelitæ a vicinis populis subacti, „ horum judiciis subsuerunt. *Jud. c. II. v.* „ 10. 14. 17. 19. *c. III. v.* 8. 10. 13. *seq.* Et „ tunc III. dicitur, Deum suscitasse NB. *judices*, qui liberarent eos de vastantium manibus, *Jud. c.* 2. *v.* 16. & 18. Atque per „ hos judices regebatur populus, uti de Othoniel id asseritur *d. c. III. v.* 9., & 10. „ Sane IV. si eo tempore exstitisset tale „ Synedrium, qui factum fuisset, ut fœmina quædam, Debora scilicet, judicem egisset? Ita enim traditur *Jud. c. IV. v.* 4. „ *Erat autem Debora prophetissa, quæ judicabat populum in illo tempore*; & mox *v.* „ 5. *Sedebat sub palma, ascendebantque ad eam filii Israel in omne judicium*: & hinc „ mater in Israel vocabatur. *Jud. c.* V. *v.* 7. „ Quid vero opus fuisset fœmina, si LXX. „ viri summam rerum habuissent. Porro & „ V. refertur *Jud. c. VIII. v.* 22., omnes „ viros Israel ad Gedeon dixisse: *Dominare* „ *nostri tu, & filius tuus, & filius filii tui*, „ *quia nos liberasti de manu Midian*; Si vero Synedrium tunc obtinuisset, jus ei quæsitum auferre non potuisent Israelitæ. Sed „ & Gedeon noluit acceptare dominatum, „ non quia Synedrium existebat, sed quod „ imperium sibi vindicaret Deus, *d. c.* 8. *v.* „ 23; cujus proinde nomine, & jure, judices imperium exercebant. Præfuit autem „ Gedeon Israelitis per 40. annos, *Jud. c.* „ *VIII. v.* 28. Sed & VI. mortuo Gedeone „ filius ejus Abimelech Rex constituebatur, „ *c. IX. v.* 3. 6. 16. 18.; cui successit Jair, „ qui judicavit Israelem per 22. annos, *Jud.* „ *c. X. v.* 3. Hunc secutus est Jephthe, qui „ noluit in auxilium venire Israelitis, nisi finito bello Principem eum constituerent, „ *Jud. c. XI. v. 9. seq.* & dicitur judicasse „ populum sex annis, *c. XII.* 7.; Abesan „ septem, *ibid. v.* 8. & 9.; Ahilon decem, „ *v.* 11.; Abdon octo, *v.* 13. & 14.; Simson viginti, *c. XVI. v.* 31. Imo VII. cum „ ad tempus judices in Israel non essent, „ dicitur, unumquemque quod sibi rectum „ videbatur, fecisse. *Jud. c. XVII. v. 6. c.* „ *XVIII. v.* 1. & *v.* 31.; quod asseri non „ potuisset, si Synedrium tunc temporis extitisset: Et cum VIII. eo tempore Benjamitæ uxore cujusdam Levitæ abusi essent „ is non ad Synedrium querelam tulit, sed „ ad omnes terminos possessionis, omniumque tribuum decisioni rem submisit. *Jud.* „ *c. XIX. v.* 2. 9. *c. XX. v.* 6. Sed & IX. merito Osiander quærir, si Synedrium fuisset, „ cur penes Samuelem fuisset summa rerum? cur ille posuisset judices filios suos? „ 1. *Sam. c. VIII. v.* 1. Sane X. tempore „ Regum Synedrium non fuisse, certum est: „ nec ullum vestigium talis Synedrii in tota „ historia Regum exstat. Contrarium potius „ XI. ex ipsa rogatione populi apparet: volebat Regem, qualem vicini habebant, 1. „ *Sam. c. VIII. v.* 5. Vicini autem Reges absolutissima gaudebant potestate, *vid. n.* 1. „ Neque dici potest, voluisse Reges, at non „ eodem jure, ac potestate; nam in omnibus similes fieri voluisse, apparet tum ex „ ulteriori instantia populi, *v.* 5. 20. *& erimus nos quoque sicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noster, & egredietur ante* „ *nos & pugnabit bella nostra pro nobis*: „ tum ex jure Regis, quod Samuel ipsis „ proposuit, & quod nullam administrationis partem Synedrio, si aliquod fuisset, „ reliquit. Et si XII. tale fuisset, Israelitis petentibus Regem obversurus fuisset „ Samuel: *an non habetis Synedrium? an non* „ *confessum judicum, tempore Mosis jam a* „ *Deo constitutum, & huc usque continuatum?* Sed & XIII. Deus Samueli, de „ contemtu populi quærenti, non respondit, *eos Synedrium rejecisse; sed eos abjicere Deum per Samuelem*. Cæterum XIV. „ extra omne dubium est, Reges omnia suo „ nutu egisse, bella gessisse, quin & crimina infinita commisisse: nec ab ullo unquam hominum ideo in jus vocatos fuisse. „ Josaphat judices per singula loca constituit In Jerusalem quoque constituit Levitas, & Sacerdotes, NB. & Principes familiarum ex Israel, ut judicium, & causam „ Domini judicarent habitatoribus ejus; Quibus præsidem dedit Amariam pontificem „ in sacris, & Zabadiam in secularibus, & „ aliis, quæ ad officium Regis pertinent, 2. „ *Paral. XIX. v.* 5. 8. & 11. Quæ omnia „ satis ostendunt, tunc temporis Synedrium „ tale, quale Rabbini fuisse fingunt, non „ extitisse. Atque hinc XV. David ait: *Tibi* „ *soli peccavi*; si vero Synedrium jus habuisset corrigendi Regem, vere ita loqui non „ potuisset. Unde & interpretes, ipsique Hebræorum Magistri (*conf. Abarbanel. ad* 2.

„ *Sam.*

„ *Sam. XII.*) hoc effatum ita explicant, „ quod judicem, & superiorem non habuisset. *Osiander d. l. p. m.* 510.

„ Neque obstat historia Jeremiæ, ubi Rex „ proceribus ait, *se contra eos nihil posse*, „ *Jerem. cap. XXXVIII. v.* 5. Nam vulgata „ verba illa ita transferr; *nec enim fas est*, „ *Regem vobis quicquam negare*. Adeoque hic „ non de Synedrio agitur: sed de Principibus aulæ, & belli, *qui rogabant* regem, „ ut occideret hominem, quod manus virorum bellantium dissolveret, & terrorem „ injiceret animis civium. Rex probabat „ hanc caussam, quæ ipsi, ingruente tunc „ bello, legitima videbatur, & respondebat „ iis: *ecce ipse in manibus vestris est; nec* „ *enim fas est, Regem vobis quicquam negare*. „ Omnia igitur hæc non a Synedrio, sed a „ Rege rogantibus proceribus acta sunt. „ Sane Rex, invitis illis Principibus, extrahi e lacu captivum jussit, ipsique securitatem juravit; quod facere non potuisset, si partem imperii proceres habuissent.

„ Postquam ex captivitate reduces essent „ Judæi, Nehemias Principes tribuum Hierosolymæ habitare jussit: atque hi Principes jura dicebant populo, *Nehem. c. II.* „ *v.* 1. 2. & 3. Quæ prima est origo posterioris Synedrii. Atque ex his Principibus „ postea Duces electi sunt, qui tanquam „ nudi officiales subfuerunt Synedrio. Coram hoc Synedrio Herodes caussam egit, „ non ut Rex, sed ut privatus, cujus pater Antipater adhuc vivebat; quod vel „ ex eo indubium fit, quia Hircanus tunc „ principatum adhuc obtinuit. *Osiand. d. l.* „ *p.* 518. Qui principatus sub Herode eo „ potentiæ excrevit, ut statui monarchico „ simillimus esset.

Itaque & Moses, & David) „ Ideo judices *Dii* a Mose vocantur, quia rem divinam, i. e. justitiam administrant; quod „ proinde non de Synedrio tantum, sed de „ omnibus judicibus dici potest. Atque de „ his judicibus etiam loquitur David, non „ vero de judicibus Synedrii.

Et judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare) „ Justitia enim oritur ex „ voluntate divina: adeoque qui eam administrat, administrat rem Dei. *Conf. supra* §. 8. *n.* 15. Atque hæc ratio est cur „ gentes regium nomen pro Deo coluerint, „ vide infra *l.* 1. *c.* 4. §. 7. *n.* 7.

Distinguuntur res Dei a rebus regis) „ I. „ e. jura sacra a juribus secularibus. Utrorumque cura penes Reges erat; sed administratio priorum committi debebat juxta „ legem Dei Levitis: posteriorum autem cura committebatur secularibus, uti id clare ita traditur, 2. *Paral. XIX. v.* 8. & „ 11. Hoc non tantum Hebræorum Regibus proprium fuit, sed omnibus gentibus usitatum est; quod supra §. 8. plenius probavimus. Adeoque verum non „ est, Synedrium de rebus Dei cognitionem „ sibi arrogasse: cum demonstratum jam „ sit, tale Sinedrium plane tempore Regum non exstitisse.

Judicia ex lege Dei exercenda) „ Sed per „ Levitas, & Pontifices, quos Rex constituebat; res enim sacræ, seu Dei, apud „ omnes gentes, & in omni statu per sacerdotes administrari solent. *Vid.* §. 8. *Inst.* „ *de rer. div. & Disp. B. Parent. de evocatione sacrorum sect.* 2. §. 21. *seq.*

Regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse) „ Absque concursu Synedrii: imo omnia, quia Synedrium non „ fuit.

Regi decem Tribuum) Separatio hæc regni „ Israelitici, & Judaici, facta est sub Rehoboam. 1. *Reg.* 12. *p. p.* 19. *seq.*

Præfert Maimonides) „ Imo eodem jure „ Israelitarum Reges jus judiciorum capitalium habuerunt, quo Reges Judæ.

Quod & exempla) „ Scil. exercitorum „ judiciorum capitalium, quæ æque Regibus Israelitarum, ac Judæ, Deo commissa fuere.

Sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa) Imo etiam de his judicium regi competiit, non Synedrio, „ utpote quale tunc non fuit. At cognitionem committebat peritis, i. e. Levitis; „ uti apparet ex 2. *paral.* 19. *v.* 11.

De Propheta) „ Hæc exempla ex Rabbinis, præcipue ex *Sanhedr fol.* 2. 1. & *fol.* „ 89. 1. afferunt Cunæus *de rep. hebr. L.* 1. „ *c.* 22., & Lichtfoot *in Luc. c.* 13. Sed dictum jam est, Rabbinos studio extollendi Synedrii posterioris, hæc somniasse.

Nam contra vos rex nihil potest) „ Dixi 1. „ proceribus aulæ, & belli, id dictum fuisse, „ non Senatui. Dixi 2. vulgatam alio sensu „ verba hæc reddere. Dixi 3. Regem ad *rogationem procerum* Prophetam morti dedisse: „ adeoque tota res in arbitrio Regis fuit. Dixi „ 4. solum Regem liberasse eum; quod facere non potuisset, si ad Synedrium jus in „ Prophetam animadvertendi pertinuisset.

In hoc negotiorum genere) „ Ubi scil. de „ Propheta agebatur.

Eum rex judicio eximere non poterat) „ Hoc falsissimum est de Regibus Hebræo„ rum ante captivitatem Babylonicam exi„ stentibus. Exemplum Jeremiæ nihil pro„ bat; diximus enim, Regem eundem Je„ remiam contra judicium procerum libe„ rasse.

Arte elusit) „ Dum scil. judiciom in diem „ sequentem distulit, & Synedrium hoc mo„ do impedivit, Herodi aurem interim fu„ gam consuluit. *Seld. ae Synedro L. 3. c.* „ *9. n.* 1. *vid. Zigl. in not. b.* At hæc per„ tinent ad Synedrium secundum: eo enim „ tempore summam rerum penes illud fuis„ se, negari nequit: quanquam exemplum „ Herodis jus Synedrii in Reges non pro„ bet; dictum enim est, Herodem eo tem„ pore non fuisse Principem, sed privatum.

In Macedonia) Status Macedoniæ ab initio popularis fuit; Hercules enim, Theseus, Agesilaus, &c. duces potius belli fuere, quam Reges: *vid. sup.* §. 8. *n.* 10. At tempore Philippi status fuit monarchicus.

Nisi prius valuisset auctoritas] „ i. e. nisi „ auctoritatem addidisset populus; vel ut „ Justious loquitur, nisi consilio vicisset. „ *Just. l.* 2. *c.* 12.

Est & alterum mixturæ hujus indicium] „ Imo si talis mos instar legis obtinuisset, „ non inde misceretur status, sed exerci„ tiom imperii restrictum esset: & Rex vi „ pacti inde obligaretur, non vi imperii. „ Præterea mos ille non obtinuit in vim „ legis, sed prospiciebatur securitati Prin„ cipis, ne insidiis exponatur: Cæterum „ res erat arbitrii.

Nondum tamen supra libertatem) „ Status „ ergo popularis, quem libertatem vocant „ scriptores Romani, adhuc subsistebat. *Vid.* „ *supr.* §. 11. *n.* 3.

Auctoritate suadendi) „ *Vid. sup.* §. 10. „ *n.* 2.

Nullis jam exceptionibus &c.) „ I. e. nul„ lo jure sibi reservato: non precario, i.e. „ non titulo officii revocabili.

Manu regia) „ *Vid. l.* 2. §. 1. *ff. O. I.* „ ibi: *omniaque manu a regibus gubernaban*„ *tur.*

Tacitus) „ *Ann.* 3. 26. *Dion. Hal.* 10. *c.* 1.

Pomponius] L. 2. §. 1. *ff. orig. jur.*

Vult Halicarnassensis) Status sub illis primis Regibus vere fuit mixtus ex populari aristocratico, & monarchico. Nam Romulus populum in 30. Curias divisit, quarum suffragiis leges ferebantur: *L.* 2. §. 2. *O. I.* sed & præterea centum ex proceribus, quos prudentissimos vocabat, elegit, qui in negotiis imperii expediendis concurrerent.

Additio.

„ Imo status fuit mere Monarchicus, & „ Romulus ordinis causa Magistratus, & „ Senatum ex libera volnntate constituit, „ & provocationes ad populum permisit.

In causis quibusdam provocationem ad populum a Regibus fuisse) „ Præter Senecam „ *ep.* 108. id qooque testatur Livius *L.* 8. „ *c.* 33. ibi: *videro, cessurusne provocationi* „ *sis, cui Rex Tullius Hostilius cessit.*

„ *Similis etiam mixtura*) „ Imo status 6 „ mere fuit popularis, sed administratio „ mixta fuit.

Nam in rebus quibusdam) „ Imo in om„ nibus. Nam Consules meri ministri populi „ fuere; imperium non jure proprio, sed „ nomine, & vice populi, administrabant: „ adeoque omnia valebant ex auctoritate „ populi. *vid. supra* §. 19. *in fin.*

Si patres auctores fierent) „ Vera ratio est, „ quia administratio Senatui a populo com„ missa fuit.

Speciem tantum veterem retinuit) „ Imo „ Livius in allegato loco nihil mutatum esse, „ ait. Nam nec olim Senatus aliquid facere „ invito populo, vel contra eum, potuit: „ atque idem jus suo tempore obtinuisse, te„ statur Livius *L.* 1. *c.* 17. ibi; *hodieque in* „ *legibus, magistratibusque rogandis idem jus* „ *usurpatur, vi ademta; priusquam populus* „ *suffragium ineat, in incertum comitiorum* „ *eventum patres auctores fiunt.*

Ut idem loquitur Livius] *L.* 6. *c.* 37. „ *Non posse æquo jure agi, ubi imperium pe*„ *nes illos, penes se auxilium tantum sit. Nisi* „ *imperio communicato, nunquam plebem in* „ *parte pari reipublicæ fore.* At repetendum „ hic est, mixturam non fuisse status, seu „ formæ reipublicæ, sed saltem administra„ tionis; Unde Senatus legatis civitatis Ar„ deæ responsum dedit, judicium populi re„ scindi a Senatu non posse. *Lib. l.* 4 *c* 7.

Imperium penes Patricios) „ Nam plebs „ quoque postea in Senatum allecta est; de „ tempore non constat. *Vid. Ros. ant. Rom.* „ *L.* 7. *c.* 5. L Sextium de plebe primum „ Consulem creatum esse, testatur Livius „ *L.* 6. *c. ult.*

Penes Tribunos, i. e. plebem) De origi„ ne, & potestate tribunorum *vide Rosin.* „ *d. l.*

„ *d. l. c.* 22. Sulla eam sustulit, & a Pom-
„ peio restitutam Tiberius abolevit. *Suet. in Tib. c. 2. vid. Brisson. de form. 3.*

Auxilium erat nempe jus vetandi, sive intercedendi) „ Tribuni igitur magis ad impediendum, quam ad agendum initio fuerunt creati, hoc fine, ut si quid vel de publico negotio, vel de privato animadverterent a patribus agi, quod fraudi posset esse plebi, interponerent suam auctoritatem, & fraudem averterent; *vide Rosin. d. l. c.* 22. De hoc auxilio, seu jure vetandi, agit *Livius* L. 6. *c.* 35. 36. 38.

7 *Isocrates*] „ In Oratione, quæ inscribitur, *Areopagitica*: & in alia, cui nomen „ *Panathenaicus*.

Potestatem optimatum populari mixtam) „ At hæc mixtura non erat formæ, sed administrationis; nam apud Athenienses status fuit mere popularis.

Quæstiones quasdam] Omnes illæ quæstiones ex hoc solo principio deciduntur, quod obligatio, quæ ex conventione est, nihil detrahat juri imperii.

AD §. XXI.

AUCTOR hic tractat celebrem illam quæstionem: *An summam potestatem habeat is, qui inæquali fœdere alii obligatur?* uti si quis promisit, *se populi Romani majestatem comiter conservaturum*. Dicimus, per hanc formulam nihil derogatum fuisse promittentis potestati summæ, non magis, quam cum Rex maximus, & potentissimus promittit alteri Principi longe inferiori auxilia adversus hostes, atque ad id, fœdere facto, se obligat: uti fit in omni fœdere offensivo; non enim illa obligatio Regis majoris est ex subjectione, nec oritur ex imperio superioris, sed utrinque ex proprio pacto, & placito: de quo plenius infra L. 2. *c.* 15. §. 6. *seq.*

Additio.

„ Beatus Parens in dissertatione *de imperio in pares*, quæ exstat *in Vol. 2. Diss. fol. 32.*, materiam hanc egregie illustravit. Postquam enim ostendit, obligationem oriri non tantum ex jussu superioris, sed & ex pacto, & propria dispositione; simul ostendit, posteriorem obligationem non inferre subjectionem, nec ita promittentem subesse alterius imperio. Inter alia id confirmat exemplo fœderis inæqualis; atque de his ita disserit. *dict. disp.* §. 44. *seq.*

Simile plane jus est, quo usi fuere Romani ex fœderibus, inæqualibus, quæ cum Regibus, & populis devictis inire solebant, hac famosissima formula: Populi Romani majestatem comiter conservet, vid. L. 7. §. 1. ff. de capt. & postl. Cicero in orat. pro L. Corn. Balb. c. 3. & seq.; *ubi de sensu formulæ disputat, cujus ea vis fuit, ut populus iste tum reverentiam imperio Romano, tum ei conservando auxilia militaria deberet*; reverentia *enim voce* comitatis, auxilia *verbo* conservandi, *quod fit assistendo in bellis, exprimitur. Atque hæc sunt ipsissima illa duo capita, ad quæ hodie quoque refertur fidelitas feudataria: & adeo hujus modi fœderati Romanis idem ipsa re præstiterunt, quod nunc Vasalli dominis; licet nomina feudorum, & Vasallorum, & distinctio utilis, directique dominii, incognita Romanis fuerint, eosque illi socios, amicos, fœderatos dixerint.* l. 5. §. 2. l. 7. ff. de capt. & postl. *Unde in exercitu Pompeii, aliorumque Imperatorum, socii P. R. militarunt, & fere maxima pars sociorum fuit: ut passim eorum annales, & auctores referunt. Sunt itaque hæc vere imperia in pares, cum reges illi, ac populi, non obstante hoc fœdere, manserint liberi, & cum summa potestate, ac majestate*, quam Cicero d. Orat. c. 37. *ipsis æque, ac populo Romano tribuit. Atque hoc est, quod urget JCtus Proculus in* dict. l. 7. §. 1., *ubi solide exponit, ac probat, hos populos nihilominus liberos esse, etsi populus Romanus eorum cives in judicium vocare, reos facere, & in damnatos animadvertere quoque potuerit*, d. *l.* 7. §. fin.; *adeo verum est, ex fœdere imperium, ipsumque adeo judicium, exerceri quoque in pares posse: neque ideo eos fieri subditos, si jure pacti; non jure magistratus ea ita exerceantur.*

At vero hæc pugnare videntur, fœdus esse inæquale, & tamen inde imperium exerceri in æquales, & pares. Quin & in d. l. 7. §. 1. *dicitur, alterum populum superiorem esse: &* Cicero d. Orat. c. 35. *docet, quod formula habeat hanc vim, ut sit ille in fœdere inferior: & mox in c. 36. ait*: Certe populus ille in superiore conditione, causaque ponitur; cujus majestas fœderis sanctione defenditur.

Verum ea nihil movent, quia variæ rationes sunt, quibus alter altero superior, vel inferior dicitur: & non tantum potestate, ac imperio, de qua ratione hic solum agitur; sed & virtute, meritis, prudentia, gratia, viribus

ribus corporis &c. Ita in palæstra, ac arena is dicitur superior, qui lucta, vel certamine: & in ludis, v. g. Olympicis, aliisque, qui cursu, cantu &c. vicit. Sic Princeps semper superior est dignitate privato, etsi is illi subjectus non sit: atque ita in fœdere inæquali alter inferior est, alter superior; non potestate, sed conditione fœderit. Nam & ita diserte Cicero d. c. 35. & 36., *alterum superiorem non imperio, sed fœdere, & conditione fœderis, dicit.*

Eademque ratione non obstat, quod alter alteri ex hoc fœdere comitatem, & reverentiam ut superiori debeat. Nam & reverentia variis ex causis, & non tantum magistratui, sed & aliis debetur: uti viris optime meritis, re egregie gesta præclaris, in magna dignitate constitutis, etsi absque imperio: item parentibus, præceptoribus, sapientibus, quin vel senibus. Lev. XIX. 32 Prov. 16. 31.

Utrumque in eundem sensum explicat, & exemplo Clientis, & patroni accurate confirmat JCtus in d. l. 7. §. 1. Quemadmodum *inquiens*, clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque viribus nobis pares sunt; sic eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est. *Tam varie ergo alter altero superior esse potest, ut tamen non sit imperio.*

Superest, ut de effectu videamus. Et quidem ex hujusmodi pacto, vel fœdere perinde par obligatur ad parendum iis, quæ imperantur, ac inferior ex jure magistratus: & inspicienda est fœderis formula. Unde si judicium, si imperium fœdere deferatur, illa intelliguntur delata, quæ natura judicii, vel imperii alias continebtur, arg. l. 1. ff. de recept. qui arb., *uti si cui defertur pacto jus filii, quæ alias inter patrem, & filium obtinent,* „ *jura comprehensa intelliguntur*. l. 132. ff. de verb. oblig.

1 *Qui inæquali fœdere tenetur*) „ Quando fit „ inæquale fœdus, videbimus *L. 2. c. 15.* „ *§. 6. seq.*

Non quod inter viribus dispares initur] „ Fœdus enim etiam inter dispares viribus „ æquale esse potest: uti inæquale inter „ eos qui viribus pares sunt. *d. c. 15.*

Thebana civitas &c. cum Persarum Rege] „ Inæqualis maxime erat potentia utrorum„ que contrahentium

Et Romani olim cum Massiliensibus) „ Unde Justinus *L. 43. c. 5.* ait, *æquo jure cum* „ *Massiliensibus percussum fuisse fœdus.*

Deinde cum Rege Masanissa) „ Vide *Just.* „ L. 33. c. 1. L. 58. c. 6. *& Liv. L. 28. c. 35.*

Nec quod actum habet transeuntem) „ Quo „ simul, & semel aliquid præstatur, absque „ obligatione perpetua, & permanente.

Dum impensas solvat &c.) „ Hæc obligatio est ex pacto, non lege superioris.

Aut aliud quid præstet) „ Absque obligatione permanente. *Vide L. 2. c. 15. §.* „ *6. seq.*

Sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat) „ Exem„ pla vide infra *l. 2. c. 15. §. 6. seq.*

Ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem conservare) „ I. e. armis, & opi„ bus eam defendere: perinde, uti Reges „ Vasalli domino directo promittunt fideli„ tatem, neque tamen eo fiunt subditi. „ Formulam *comiter conservare* explicabimus „ in sequentibus.

Ut in fœdere Ætolorum cum Romanis] „ *Liv. L. 26. c. 24. & L. 37. c. 11.*

Id est tum operam dare) „ Cicero *in Orat.* „ *pro Balbo*, vim hujus formulæ ita explicat: „ *Id habet hanc vim, ut sit ille in fœdere* „ *inferior. Primum, verbi genus hoc* CON„ SERVANDI, *quo magis in legibus, quam* „ *in fœderibus uti solemus, imperantis est,* „ *non precantis. Deinde, cum alterius populi* „ MAJESTAS CONSERVARI *jubetur,* „ *de altero siletur; certe ille populus in supe*„ *riori conditione, causaque ponitur, cujus* „ *majestas fœderis sanctione defenditur. In* „ *quo etat accusatoris interpretatio indigna* „ *responsione, qui ita dicebat: comiter esse* „ *communiter; quasi vero priscum aliquod,* „ *aut insolitum verbum interpretaretur. Co*„ *mes, benigni, faciles, suaves, homines es*„ *se dicuntur: Qui erranti comiter monstrant* „ *viam, benigne non gravate. Communiter* „ *quidem certe non convenit; & simul ab*„ *surda res est, caveri fœdere, ut majestatem* „ *populi Romani communiter conservent: i. e.* „ *ut populus Romanus suam majestatem sal*„ *vam esse velit. Quod si jam ita esset, ut* „ *esse non potest; tamen de nostra majestate,* „ *nihil de illorum caveretur.*

Florus) „ *L. 4. c. 12. num. 62.* At bene „ observat Tesmarus *b* hanc auctoritatem „ Flori male hic applicari, ubi quæstio est „ de iis, qui vi pacti comiter venerari de„ bebant majestatem: non de iis, qui ob „ magnitudinem rerum gestarum illam re„ verenter habent.

Protectionis, advocatiæ] „ Hæc jura ea„ dem

dem sunt, nisi quod *illud* in sæcularibus, *hoc* in ecclesiasticis locum habeat. Jus autem *advocatiæ* armatæ est, cum status in alterius status clientelam, & protectionem pacto concedit, salvo statu. Etsi enim cliens patrono suo non modo reverentiam, sed & ea imperanti præstare debeat, sine quibus protectio expediri nequit (de quo late *Mager. de Advoc. arm. c,* 10.]; nihil tamen quidquam ideo decedit juri status, & territorii, neque alteri propterea subjicitur: verissimaque adeo vox est, *Schutz und Schirm gibt keine Obrigkeit. Carpz. Leg. Reg. c. 6. Sect. 5. n.* 10; quia non obsequitur cliens ex jure subjectionis, sed pacto, atque consensu. Ita omnes Episcopi, & Abbates, cum nulla ipsis competeret potestas sæcularis, nedum armata, fuere sub protectione advocatorum, qui fere erant vicini comites, vel status sæculares. *Mager. de advoc. arm c.* 1. *n.* 287. *seq.*

Mundiburdii) „ *Mund* veteri lingua Germanica nihil aliud est, quam defensio; unde *Vormund*, est defensor. *Mundig* dicitur is, qui se ipsum defendere potest: *unmundig* vero, qui se ipsum defendere non potest. Mundiburdium igitur nihil aliud est, quam defensio burgi, vel oppidi alieni. *Cujac. ad* 2. *f.* 4. *p.* 699: indeque ejusdem cum advocatia est significationis. *Hottom. comm. de verb. feud. voc. Munburgus*. Hæc vero defendendi necessitas non est ex aliqua potestate superiori, sed ex consensu, & pacto.

Item jus urbium matricum in colonias] De jure coloniarum late agetur infra *L.* 2. *c.* 9. §. 10.

Reverentiam scil. & honoris signa quædam) Si scilicet non nomine, & jure matricis, sed proprio novas sedes quæsivit, *d.* §. 10; priori enim casu subjecti imperio matricis manent.

a *In eo fœdere superior Romana res erat*) Superior erat non in jure imperii, sed dignitate. Unde merito reverenter habere debebat colonia urbem, quæ in jus matricis successit.

Plus honoris) „ Non vi subjectionis, sed propter dignitatem pascíscentis.

Liberum esse populum) „ I. e. suis legibus, ac sub suis magistratibus proprio jure viventem.

Etiamsi in fœdere comprehensum sit), Quia pars altera obligatur, non jure subjectionis, sed ex sua dispositione.

Sequitur ut summum imperium retineat) Quia proprio jure imperium tenet, quod est verum indicium summæ potestatis: *Vid. B. Par. in Auton. jur. gent. c.* 9. Dissentit *Ant. Math. ad l.* 48. *π. c.* 1. *n.* 6, refutatus a Ziglero in *not. h.*

Atque idem de Rege pronunciandum est) Scil. ut Rex quoque liber sit, qui nullius alterius potestati subjectus est, etiamsi promittat se alterius majestatem comiter habiturum.

Est enim populi liberi, & Regis &c.] Scil. ratione imperii, cujus ratio in utroque eadem est.

Ut intelligatur, alterum populum superiorem esse] „ Distinguit Proculus *superioritatem a libertate*. Superioritatem igitur non intelligit, quæ subjectionem infert, sed quæ majorem potentiam.

Sed auctoritate, & dignitate) „ Quin & viribus, ac potentia.

Clientes nostros intelligimus liberos esse) Adeoque clientes nostri dicuntur, quia protectione indigent, non quia subditi nobis sunt.

Clientes in fide sunt patronorum) „ Clientes a colendo dicti sunt, quia patronum, in cujus clientela sunt, reverenter habere debent. Origo hujus clientelæ apud Romanos cum urbe Roma cœpit. *Dion. Halic.* 2. *c.* 9. *Plut. in Romul.* Uti igitur inter privatos alterius clientelæ se subjiciens non fit subjectus: ita nec populus is, qui se in clientelam alterius populi dat, imperium amittit. Sic Batavi, ab Hispanis oppressi, se in clientelam Anglis obtulerunt: *Cambd. in vit. Elisab. p.* 3. *p.* 410. Bythiniam in clientela Cæsaris fuisse, lego apud *Gell. N. A. c.* 13. Vide de hac re *Bodin. de republ. l.* 1. *c.* 7. *n.* 68. & *Tesm. h.* Clientes Romanorum debebant reverentiam patronis, ob beneficia, quæ a patronis expectabant; at ipsi liberi erant. *B. Par. Jus publ. c.* 26. §. 11. & 12. 5

Sub patrocinio, non sub ditione) „ Obligantur enim non ex jure aliquo superioritatis, sed ex pacto.

Patrocinium sociorum, ait, penes eos fuisse] „ 2 *offic.* 8. Nam posterioribus temporibus per injuriam sibi imperium in socios, & clientes arrogabant: idque merito improbat Livius.

Quam tristi subjectas servitio) „ Unde *Cic.* 1. *off.* 11. ait, *in quo tantopere apud nostros culta justitia est, ut ii, qui civitates,*

aut

„ *aut nationes devictas bello in fidem rece-* „ *pissent*, *earum patroni essent more majo-* „ *rum*. Sic Syracusani fuerunt sub clien- „ tela Marcellorum, ob debellatam hanc „ a Marcello urbem. *Liv.* 25. 29. & *L.* „ 26. 32. *Cic. in Q. Cæcil. n.* 4.

Nihil conferentes, præter operas sociales) „ Quas non ex subjectione aliqua præsta- „ bant, sed ex fœdere.

Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem) „ Quia cliens non nisi ex „ pacto alterius curæ se, suaque jura, „ committit.

Libertatem civilem) „ In quo illa libertas „ civilis consistat, vidimus *supra* §.12. *n.*1.

In fide esse, & in ditione] „ Nam qui se „ in fidem dat, saltem in clientelam al- „ terius transit jure subjectionis: uti ex „ loco Ciceronis ante allegato apparet.

Et Syllæo Arabum Regi minatus est Augustus] „ In pluribus hic errat Auctor. 1.Au- „ gustus non minatus est Syllæo; sed in fa- „ vorem Syllæi minatus est Herodi, qui Ara- „ biam exercitu ingressus est. *Jos. ant.* 16. „ 15. 2. Syllæus non erat Arabum Rex, sed „ unus saltem ex principibus. *Joseph. antiq.* „ *L.* 16. *c.* 11. *p. m.* 400. Rex erat Obadia, „ cujus nomine Syllæus vi, & fraude re- „ gnum administravit, *ibid. c.* 13. & 15., „ eoque mortuo demum successit. *c.* 15.

Curaturum se, ut ex amico subditus fieret] „ Putat Gronovius, regnum Judæorum „ tunc temporis ejusdem conditionis fuis- „ se, cujus regnum Armeniæ, nempe be- „ neficiarium populi Romani. At contra- „ rium solide probavit *B. Par. in Auton. J.G.* „ 17. §. 3. & *seqq.* Nam mortuo demum „ Herode, & relegato Tetrarcha Arche- „ lao, Judæa, petentibus ipsis Judæis, in „ provinciæ formam redacta, & Syriæ in- „ corporata fuit. *Joseph. L.* 18. *antiq. c.*1. „ *in pr.* & *de bello jud. L.* 2. *c.* 8. Ex eo „ tempore demum Romani imperium exer- „ cuerunt, & monetam Romanam intro- „ duxerunt, &c. *Jos. d.c.* 8.

Sono magis nominis, quam re) „ Vid. „ *supra* §. 10. ubi hanc cautionem adhi- „ bendam monuit: *ne decipiamur ambiguo* „ *nominis sono*.

Ut Diodorus loquitur) „ *L.* 16. *in ann.* „ *Phil. X. p. m.* 503. ibi: *habebant illæ* „ (Cyptiæ urbes) *Reges singulos, quibus* „ *parerent*: *ut tamen Regi Persarum audientes illi deberent esse*.

4 *Obstare his, quæ diximus, videtur*) Quæritur, an Rex, qui populo Romano inæquali fœdere junctus est, Romæ possit reus fieri violati fœderis? Equidem Grotius *h.* §.*n.*4. & *seq.* quatuor distinguit casus, varieque eos definit. Res ita se habet: Inprimis videndum, an, & quis modus exequendi fœdere expressus; vel an, uti in fœdere Suevico, certi judices constituti fuerint, aut an qui fœderis securitatem receperint, qui *Guarans* dici solent: & tum ex vario tenore fœderis varie procedendum erit. Etsi vero nihil fœdere ea de re cautum, tamen ratio juris gentium expedita est. Vel enim inter ipsos Principes, & fœderis capita causa vertitur; & cum alium illi neminem judicem habeant, nullum remedium nisi jus belli superest: vel vero privatus e fœderis civibus illud violavit, & causa apud illius, tanquam rei, magistratum, seu Principem agenda, atque ab eo satisfactio flagitanda est. Quod si Princeps illis satisfacere detrectet, jam ejus injuria est: adeoque si alium judicem is non habeat, sola armorum vis superest. Eadem ratione, si privatus a Principe fœderato læsus fuerit, delata ad suum magistratum, vel Principem, querela, si ei lædens non satisfaciat; itidem ipsorum Principum ea causa facta, & nullum, nisi armorum auxilium superest. Quod si extraneus, qui extra fœdus est, læserit, vel læsus sit; huc non pertinet, sed is jure communi utitur.

Denique, si Principes fœderis habeant superiorem, & judicium superius, uti Status Imperii; nihil impedit, quo minus ordinaria quoque via jus suum læsus ex fœderis formula persequi, & judicio quoque alterum violati fœderis reum peragere possit.

An vero corpori fœderato, cui imperium delatum est, majestas competit? Resp. Ex fœdere majestatem corpori fœderato non tribui, sed singulis, si liberi Principes, vel populi sunt; illi enim quam ante habuere majestatem, retinent, per supra tradita: nova autem conventui ex fœdere non accedit. Neque vero majestas pactis hominum, sed legitima ordinatione summi magistratus, constituitur.

Unde consequens est, quod sola violatione fœderis non committatur crimen majestatis: uti si pars fœderata violat. Verum si fœderatorum civis aliquid contra fœdus fecerit, committit id crimen majestatis non in fœdus, sed in Principem suum, vel magistratum: modo tale quid sit, quod perduellionem infert: scil. si hostili animo in suam Rempublicam,

blicam, vel Principem fecerit. In cæteris casibus mera erit violatio fęderis, non perduellio. Atque ita si regnum alicui in feudum datum fuerit, utrique, & Domino, & Vasallo, recte Majestas tribuitur; cum utrique regnum, eoque summa potestas competit: alteri jure directi, alteri jure utilis dominii; & in utrumque cives regni crimen majestatis committere possunt. At si Rex Vasallo contra fidelitatem ex fędere feudali Domino debitam quid delinquat, felonia id est, non perduellio. *Vid. Disput. nostra de imperio in pares* §. 47. *seq.*

His, quæ diximus &c.) „ Nimirum, inæquali fędere junctos non desinere esse „ liberos.

Proculus) „ *Leg.* 7. *ff. capit. & postl.* „ *reverf.*

Primum si subditi populi) „ His Proculi „ sententia non obstat. Nam subditi illi „ non possunt rei fieri apud eum, in cujus „ fide est populus, vel Rex; sed læsus ma- „ gistratum subditi adire debet, & eum „ rogare ut lædentem puniat, vel dedat.

Deinde si ipsi populi, aut Reges accusentur) „ Nimirum, fecisse contra fędus. At „ nec eos tangit sententia Proculi; sed so- „ cius socium jure belli cogere debet, ut „ stet legibus fęderis *Vid. n.* 5.

Tertio, si socii, qui in ejusdem populi, aut regis fide sunt, inter se litigent), „ Neque hoc casu is, in cujus fide sunt, ju- „ dex est; quia socii illi sunt summæ po- „ testates, quæ superiorem non agnoscunt: „ adeoque inter quos belli jura obtinent, „ nisi id in fędere dictum sit. Tunc enim „ verum est, civitates fęderatas reas fieri „ apud Romanos.

„ Non autem inde elicitur, Romanos „ summum in tales civitates habuisse im- „ perium. Rei enim fiunt ex pacto, non „ vi imperii.

Quarto, si subditi conquerantur) „ Tunc „ subditi alium judicem, præter ipsum Prin- „ cipem, non habent: adeoque hæ causæ „ non disceptantur apud eum, in cujus fę- „ dere est Princeps, vel populus lædens.

Tenetur Rex, aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei, cui nocitum est, dedere) „ De quo *vide supra L.* 1. *c.* 3. §. „ 1. *& infra L.* 2. *c.* 21. §. 4. 1. *& L.* 3. „ *c.* 20. §. 41. Nam vi officii subditum com- „ pellere tenetur, ut jus suum cuique tri- „ buat. Si Rex id omittit, injuria agit, „ & jus belli contra eum obtinet.

Imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur), „ Subditi enim injuriam reparare: „ Rex vero eos ad reparationem compel- „ lere tenetur.

Ut ostendemus alibi), „ *d. l.* 1. *c.* 3. §. 1. „ *& d. l.* 2. *c.* 21. §. 4. *& d. l.* 3. *c.* 20. „ §. 41.

Ut damna resarciantur), „ Unde non tan- „ tum sufficit si lædentis magistratus dede- „ re velit personam; sed & ejus bona de- „ dere debet. Ita Samnites Romanis ob- „ tulerunt Brutuli Papii & personam, & „ bona. *L. L.* 8. *c. fin.*

Quod officium Romæ erat recuperatorum) „ Seu reciperatorum, qui inter populum „ Romanum, & civitates peregrinas de „ rebus privatis reddendis, recipiendisque, „ cognoscebant. *Vid. Torrent. ad Suet. in* „ *Ner. c.* 17.

Festum), „ *De verb. sign. in voce Reciperatio.*

At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis, aut punitionis directe non habet) „ Adeoque Proculi effatum ad subditos so- „ cii, etsi inæqualis, non pertinet.

Aut punitionis, directe non habet), „ Sed „ per indirectum, scilicet, per implora- „ tionem officii judicis ordinarii. Socius „ igitur punit socii subditum contra fędus „ agentem, ope magistratus.

Docuit, contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse) „ Annibal non prehendit so- „ ciorum Campanorum subditum Decium „ Magium; sed postulavit a Campanis, „ ut eum dederent; & per decretum Se- „ natus deditus fuit: adeoque Annibal in „ subditum a suo magistratu deditum ani- „ madvertit. Hactenus igitur omnia ordi- „ ne peracta sunt: neque Annibali objice- „ re Magius potuit, *se contra legem fœderis vinctum fuisse*; Senatus enim Cam- „ panorum consensit, & dedidit. Quo igi- „ tur jure Ptolomæus judicium sibi in hac „ causa sumserit, & Magium tempestate „ in Ægyptum delatum liberaverit, *quod contra leges fœderis vinctus esset*, divina- „ re haud possum. *Vid. Liv. L.* 23 *c.* 7. *&* 10.

Secunda specie), „ Si ipsi populi, aut Re- 5
„ ges accusantur, qui in fide sunt alterius.

Jus habet socius cogendi socium) „ Scil. „ jure belli; nam superiorem alium, qui „ jus inter eos diceret, non habent.

Atque etiam puniendi) „ I. e. talionem „ ob injuriam illatam ab eo exigendi,

Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non

non est) „ Uti igitur in prima specie non „ distinguitur inter fœdere æquali, & inæ„ quali junctos: ita nec hic.

Idem enim etiam locum habet in fœdere æquali) „ Nimirum, quod socius jus habeat cogendi socium æquali fœdere jun„ ctum, ut stet legibus fœderis: aut eum „ puniendi, si non steterit.

Nam ut quis ultionem sumat ab eo, qui peccavit) „ Unumquemque enim privata „ auctoritate injuriam vindicare posse, na„ tura licitum esse, passim tradit. *Vide* „ *proleg.* §. 41. *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 7. & „ *c.* 2. §. 5. *c.* 8. §. 1. §. 17. §. 21. *n.* 5. „ *c.* 4. §. 2. §. 3. *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *c.* 18. §. „ 1. *seq. c.* 20. §. 1. *seq.* §. 40.

Satis est, ut ipse ei, qui peccavit, subditus non sit) „ Auctor enim fingit, Princi„ pes ab illa licentia privata, & naturali „ puniendi exemtos esse jure gentium. *Vid.* „ *cap. seq.* 4. §. 1. & 2. At ibidem demon„ strabimus, subditum nec naturali jure „ vim inferre Principi, ob injuriam priva„ tam, posse.

Quod alibi a nobis stabilitur) „ *d. c.* 4. „ §. 2. & *d. c.* 20. §. 3.

Quare etiam inter Reges, aut populos non fœderatos idem usu venit] „ Ut scil. jure „ belli talio, seu reparatio injuriæ ab iis „ exigi possit.

Tertia specie) „ Si socii, qui in ejusdem „ populi, aut Regis fide sunt, inter se li„ tigent.

Sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad conventum sociorum) „ Imo nec „ in æqualis, nec inæqualis fœderis sociis, „ controversiæ inter socios ortæ ad conven„ tum sociorum pertinent: nisi id in spe„ cie lege fœderis dictum sit. Unde Sena„ tus Romanus testatur apud *Polyb. Ex*„ *cerpt.* 105. *judicium sibi in fœderatos reos* „ *non competere &c.*

Ut Græcos) „ Apud Concilium Amphy„ ctionum *Just.* 8. 1. Sed legibus fœderis „ ita erat statutum. *Vide supra* §. 17. *n.* 2. „ E contrario Achæi graviter tulere, quod „ eorum Prætores Romam disceptandi cau„ sa missi fuerint. *Pausanias L.* 7. *p.* 382.

Latinos veteres) „ Vid. *Liv. L.* 1. *c.* 2. „ *Add. inf.* §. 21. *n.* 10.

Et Germanos olim fecisse, legimus) „ *Tac.* „ *de mor. Germ. c.* 12. *Cæs. de bell. gall. L.* „ 6. *c.* 5.

Aut alioqui ad arbitros) „ Si scil. partes „ in id consentiant; inviti enim non te„ nentur. *Vid. infra L.* 3. *c.* 20. §. 46. *seq.* „ & *L.* 2. *c.* 23. §. 8.

Aut etiam ad Principem fœderis) „ Exem„ pla allegavimus *supra* §. 18. Ita in fœ„ dere Suevico tres Judices constituti fue„ re. *Vide supra* §. 16.

Ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet] „ At superior ille tum jus non di„ cit vi summæ potestatis, sed ex consen„ su partium, & vi pacti.

Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem) „ Quia, uti dictum est, non ut „ superior, nec vi potestatis summæ: sed „ ex consensu, & pacto partium, jus dicit.

Nam & reges apud judices a se constitutos judicio contendere solent) „ Princeps le„ gibus a se latis non obligatur; quia su„ perior sibi ipsi non est: leges autem non „ nisi a superiore feruntur in inferiorem: „ sed pii Principes, ut aliis exemplo sint, „ juxta illas leges vivere solent. Hinc Im„ peratores testantur; se, etsi legibus so„ luti sint, tamen legibus vivere. *L.* 31. „ *ff. de Leg.* Unde dignam esse imperantis „ vocem, legibus se alligatum profiteri, „ ait Theodosius in *L.* 4. *C. de legib.*

In postrema specie) „ Si subditi conque„ tantur de injuriis eorum, quorum sunt „ in ditione. Exemplum vide *infra c.* 4. §.

Jus cognoscendi nullum est sociis) „ Quia „ socii imperium nec in socium, nec in „ ejus subditos habent.

Et hoc est, in quo Aristoteles ait, societatem a civitate differre) „ Aristoteles *Pol.* 3. „ 9. ait, plures civitates, quæ societatem „ ineunt, sive ad bellum gerendum, sive „ propter commercia &c. non constituere „ una civitatem: tum quia communem „ magistratum non habent: tum quia so„ cietas illa singulorum curam non habet, „ & nec pœnas, nec præmia civibus so„ ciæ civitatis statuit.

Solet & aliud objici) „ Auctor recte re„ spondet, imperium non tantum oriri ex „ subjectione, sed etiam ex pacto, & con„ sensu: adeoque superiorem dici posse et„ iam illum, qui ex pacto talis est. *Vid.* „ *supra* §. 18. Talis igitur dispositio impe„ rantis summam potestatem non minuit: „ modo non transferat ipsum jus imperii, „ vel tale aliquid, quod ad ejus essentiam re„ quiritur. *Vid. B. P. jus publ. c.* 21. §. 6. & 7.

In rebus communibus) „ I. e. quæ ad uti„ litatem utriusque socii communem spe„ ctant.

Extra

Extra tempus conventus] „ In ipso conventu enim dubium non est quin imperet sociis ex pacto.

Etiam ubi fœdus æquale est) „ Ubi primus in ordine imperat ex consensu.

Apud Thucydidem) „ *de bell. Pelop. l.* I. *p. m.* 63.

Isocrates) „ In Panegyrico, cui elaborando decem, vel ut alii ajunt, quindecim annos impendit. *Tesm. b.*

Τάσσειν) „ I. e. ordinare, constituere.

Ordinarunt) „ Improbat hanc Auctoris versionem *Gron. b.* putatque ibi intelligendum esse per vocem ἔταξαν *jusserunt*, *imperarunt*; sed revera idem est: nam jussus, & imperium, quando ex pacto oriuntur, & fœdere, recte molliori voce, *ordinationes* dicuntur.

Non mirum est si in fœdere inæquali idem facit) „ Sed hoc itidem dependet ex dispositione contrahentium.

Ἡγεμονία) „ Quæ vox est ab ἡγέομαι τῷ duco, dux sum.

Libertatem aliorum non tollit) „ Quia illud imperium non ex subjectione oritur, sed ex fœdere, adeoque ex pacto.

Narrat Diodorus) „ *L.* 15. *p. m.* 456. ibi: „ *Populus autem communionem sociorum omnium comitiis celebrandis locum constituerunt, & singulis civitatibus assessores designaverunt: communi vero sententia decretum est, ut locus is, in quo consiliarii convenirent, Athenis esset. Ex æquo tamen cuilibet civitati, sive magnæ, sive parvæ, suffragium suum liberum esse debere: præterea omnes civitates suis quidem legibus vivere; se tamen tanquam ad caput ad Athenienses referre debere.*

Quo tempore ductu belli omisso] „ Nam victis Atheniensibus Philippus reddidit libertatem civitati: at ipsi Athenienses belli ductum, una cum reliquis Græciæ civitatibus, Philippo commiserunt. *Vid. supplem. Freinsh. ad Curt. L.* I. *c.* 8.

9 *Quæ ad propriam utilitatem spectant &c.*) „ Scilicet ejus, qui superior est in fœdere. *n. præced.*

Sicut regum preces imperia esse dicuntur) „ Adeoque postularis annuunt, non quia eis deferre tenentur, sed quia negare non audent. Cæterum subditi non annuunt petitis vi imperii, sed ex consensu.

Et ægroti imperare medicis) „ Cum enim servilis essent conditionis plerique Medici, non rogabantur, sed jubebantur ab ægrotis ad se accedere. *Vid. Sen.* 6. *benef.* 16 *L.* 26. *ff. oper. lib.* & *Tesm. b.* At hoc imperium improprie dicitur, quia in arbitrio servorum erat venire, vel non venire.

Ante hunc consulem nemo unquam sociis in ulla re oneri, aut sumtui fuit) „ Romanorum mos antiquitus fuit, suis sumtibus assistere sociis: quod generositatis erat, non juris. Nam Auctor infra *l.* 2. *c.* 16. §. 12. *in fin.* probat, auxilia promissa deberi impendiis auxilia petentis.

Ne quid tale imperarent sociis) „ I. e. ne videantur vi imperii aliquid ab eis exigere.

Interim verum est accidere, &c.) Nos de 10
imperio quærimus, quod jure gentium ex fœdere, & propria dispositione, adeoque ex pacto, uni defertur: non de eo, quod vi & fraude acquiritur.

Et cum jure præsidia inducendi) „ Equidem jus præsidii, quod ex pacto, & fœdere est, non infert imperium (ita enim hodieque Belgæ præsidia in civitatibus Brabantiæ habent); at occasionem dare potest, ut jus hoc præsidii ad opprimendos socios adhibeant.

Cum a sociis ad se provocari passi sunt) „ Gronovius notat hic, Romanos quidem victo Perseo socios ad se evocasse, *Liv. L.* 45. *c.* 31. *Pausan. L.* 7. *p.* 417. at de Atheniensibus id nullibi dici. Contrarium autem apparet ex exemplo Themistoclis, qui extructis Athenis muris, disertis verbis Lacedæmoniis proposuit: *Quod si illuc* (Athenas) *velint Lacedæmones, sociive legationem mittere, missuros in posterum tanquam ad eos, qui dignoscant, quæ sibi conducant, quæque e republica sint. Thucyd. L.* I. *f.* 37. *n.* 10.

Isocrates) „ In Panegyri ante allegata. At bene notandum est, Isocratem imperium in socios non ideo comparasse regno, quod socios ad se evocarent: sed quod magnitudine rerum gestarum elati socios indigne haberent. Conf. *Just. L.* 5. *c.* I. & *c.* 3. Apud *Thucydidem l.* I. *f.* 27. *n.* 40. legati Corinthorum exprobabant Atheniensibus, quod privarent libertate non modo socios suos, sed & socios Corinthiorum.

Sic Latini querebantur) „ Apud *Liv. l.* 8. *c.* 4; nam Latinos veteres socios imperii assumtos fuisse, ex *Liv. l.* I. *c.* I. apparet.

Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera

revera sub imperio Macedonum) „ Philippus „ enim eos, quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere gestiebat, improvisus expugnavit. *Just. L. 7. c. 6.*

11 *Ut potentia in jus transeat*] „ Mens Auctoris est, imperium, quod ex pacto est, „ & fœdere, mutari sæpius in verum imperium, ob potentiam ejus, qui fœdere superior est; aliquando autem hoc ipsum „ imperium legitimum fieri, si socii consentiunt, saltem tacite.

Qua de re alibi) „ *Vide L. 2. c. 4. §. 14. n. 1.*

Aut qui socii fuerunt, fiunt subditi) „ I. „ e. qui antea ex lege fœderis parebant, „ jam parent ex lege subjectionis.

Aut certe partitio) „ I. e. fit status mixtus: qualem non agnoscimus.

Qualem accidere posse, supra diximus) „ Scilicet §. *XVII*, ubi de partitione imperii egimus, simulque probavimus statum „ mixtum non dari.

AD §. IX.

QUI *vero certum quid pensitant*) Quæritur, an regna censitica summo imperio gaudeant? Recte hoc affirmat Auctor, quia censum solvunt ex fœdere, & pacto, non ex subjectione. Ita enim ipsa Roma Gothis tributaria fuit. Aliud vero est, si præter censum ipsum jus imperii, vel tale aliquid, quod ad imperii substantiam pertinet, in alium confertur; tunc enim definit esse regnum liberum. *Vide disp. nostram de Just. & jure regn. Portug. p. 61.*

Aut ad redimendas injurias) „ Exempla „ vide apud *Polyb. 1. hist. in fin. Justin. 24. „ c. 4. & 5. L. 45. c. 1. Herodian. L. 1. c. 6. „ & L. 7. c. 9.* Ita hodieque Belgæ, Angli, „ Gallique, censum præstant Algirorum prædonibus, ne commercia eorum turbent.

Aut ad tutelam comparandam] „ Ne auxilium eis ferrent.

Quales Hebræorum reges) „ Statum Hebræorum post captivitatis tempora curate examinavit B. Parens in tractatu de „ *Autonomia Jur. gent. c. 17.* Adde ea, quæ „ dicemus infra *c. 4. §. 7. n. 4.*

Et vicinarum gentium) „ Antonius enim „ non tantum Hebræorum Reges tributarios „ fecit, sed etiam vicinos Reges Armeniæ „ &c. *Joseph. antiq. l. 14. c. 22. l. 15. c. 5.* „ Et tributa regnorum devictorum dono dedit Cleopatræ: *d. c. 5.* Conf. *Lindenbrog. „ ac Ammian. L. 25. p. 154.*

Ut Appianus loquitur) „ *Dumtaxat ut certum tributum penderent. de bell. civ. l. 5. „ p. m. 714.*

Quo minus summum imperium habere possint) „ Quia census non præstatur jure subjectionis, sed ex pacto.

Quanquam infirmitatis confessio) Hinc adeo „ odiosum, & invidiosum est nomen regni „ vectigalis, seu tributarii.

AD §. XII.

QUÆSTIO *de nexu feudali*) Regna feudalia non videntur habere summum imperium, tum quia Vasallus non tantum reverentiam, sed & fidelitatem, imo servitia militaria pro beneficio præstare tenetur: tum quia domino competit jurisdictio feudalis in Vasallum, atque ideo imperium, quod jurisdictioni cohæret. *L. fin. ff. de offic. ej. cui mand.* Resp. Vasallus ideo non fit subditus: nec dominus, etsi vi jurisdictionis suæ feudalis judicium quasi ordinarium in Vasallos exerceat, quod dicitur *das Lehn-oder Mannen-Gericht*, & curiæ ejus feudali jurisdictio cohæret, *1. F. 10. a. E. 15. 16. 20. 34. 55. §. f. & fin.*, est Vasalli magistratus; quia Vasallus ea non ex jure subjectionis, sed ex contractu feudali præstat: neque beneficii, quale feudum est, concessio subditum facit. *Carpz. L. 4. §. 70. n. 24.* Equidem feuda dari possunt etiam subditis; sed tum illi non ex hoc negotio feudali fiunt subditi, sed jam ante fuere. Serenissimis equidem Principibus Electoribus singulare in Vasallos suos privilegium tribui solet ex *A. B. tit. 11. in pr.* de quo agendi locus jam non est. *Vid. Rummel. ad A. B. part. 2. diss. 1. & seqq.* aliosque interpretes *ad d. t. 11.* Unde apparet, quam inter absurda plurima, quæ reperiuntur in *Clem. 2. sent. & re judic.* id quoque absurdissimum sit, quod, cum Papa usurpatum regnum Siciliæ, illud Regi Siciliæ in feudum det, tamen eum Regem non modo Vasallum, sed & subditum suum esse contendit; contra vero Imperatori Henrico VII., qui regnum illud imperio vindicare volebat, omnem superioritatem negat, ejusque citationem infirmare, quo nihil arrogantius, haud erubescit: cum tamen ab imperio quoque Regem terras aliquas jure feudi habuisse, concedat. Igitur ex *d. Clem.* quoque con- 1

confirmatur, Vasallum ex solo Vasallagio non fieri subditum; & tamen domini in eum aliquod esse imperium, & jurisdictionem. *Vid. disp. de imper. in pares* §. 37. *seq.* ¶ Diximus alibi quod odium in Romanam Ecclesiam, omnibus Pseudo-Reformatis, & aliis ab ea aberrantibus commune, Commentatorem quoque ad multa dicenda induxit, quibus parcendum erat.

Additio.

„ Originem horum regnorum feudalium „ deduxit B. Parens *in tractatu de Autono-* „ *mia Jur. Gent. c.* 19. *ubi* §. 2. *usque ad* „ §. 8. *ita rem explicat.*

Demonstrata jam differentia civitatis mediatæ, & immediatæ, quæ ab Autonomia, & juris gentium est; aliud occurrit, & alterius generis, ac sententiæ discrimen: subjectionis mediatæ, & immediatæ, quod juris civilis, seu ut vocant, positivi, & ab instituto maxime populi Francorum, & Germanorum est, qua imperio Romano-Germanico quidam immediate dicuntur subjecti, quidam autem mediate. Hanc solam illi, qui discrimen nostrum in dubium traxere, ob oculos habuerunt, & cum nostra illa, quam plane ignoraffe videntur, miscuerunt, quæ proinde distinctio cum primis adhuc ab omni ambiguitate sua vindicanda est. Equidem, ratione naturali inspecta, non datur subjectio mediata: sed omnis anima summæ potestati, uti ante divisionem civitatum, ita postea in singulis immediate subjecta est; ut supra c. 9. §. 4. & seqq. *jam assertum ivimus, & ipsæ sacræ literæ gravissimis, & severis perquam præceptis suffragantur*, Rom. XIII. v. 1. & seqq. Tit. III. v. 1. & 1. Pet. II. v. 13. 14. *Etsi enim omnis Magistratus, qui cum summa potestate est, eam per administros, seu officiales exerceat (nec aliter sufficeret tanto oneri*, vide infra §. 11.); *hi tamen omnia agunt non suo, sed unice summi Magistratus, a quo præfecti sunt, jure, ac auspiciis: neque aliam potestatem suo nomine habent, sed mera sunt ministeria, & instrumenta primarii agentis, per quæ hic ipse agit; quæ & ratio est istius Apostoli* d. v. 14. *Non magis igitur Regis potestas, quæ per ministros, vel officia in subjectos exercetur, mediata videri potest, quam si ipse manu sua, aliove instrumento quid agat; quia actio non est instrumenti, sed causæ; nec illud agit, sed movetur: atque adeo non potest ministrorum potestas media videri inter Regem, & subjectos, quæ nulla ipsorum est, sed tota Regis, vel summi Magistratus. Ita ergo apud Romanos, & in jure communi, omnes illæ Præfecturæ Provinciarum, & militiæ, mera fuere nomina officiorum; potestas ipsa autem populi Romani: quemadmodum & sub Merovingis, & Carolingis nomina Ducum, Comitum &c. Quæ omnia in confesso sunt, & cum certissimæ rationis, tum certissimi juris. Verum specialiter apud populos Germaniæ primis, ut ego quidem arbitror, auctoribus Francis Germanis* (Hypomn. jur. feud. tit. 1. §. 5.) *una cum usu feudorum introductum est genus quoddam potestatis propriæ, quæ Vasalli, & intermedia est inter Regem, & subjectos. Ex eo enim manavit duplex illud potestatis, ac territorii dominium: directum, quod superior Dominus retinet: & utile, quod Vasallus acquirit in terram feudalem, ejusque subditos*, 2. F. 8. §. Rei autem *verb.* ut tanquam dominus 1. F. 45. voc. proprietatem. *Hi ergo subditi Vasallo immediate, ut superiori Domino mediate subjecti sunt: idque non modo cum vasallus quoque est subditus Domini directi; sed & cum extraneus est, & solo nexu feudali domino devinctus: quia Vasallus, ut talis, subditus non est.* Dn. Struv. Synt. J. F. c. 8. thes. 6. in fin. & c. 14. thes. 2. n. 2. *Etsi autem verum sit, quòd Vasallus, qua talis, non sit subditus*, Dn. Struv. d. l.; *item quod Vasalli mei Vasallus non sit meus Vasallus*, Curt. Jur. de feud. part. 4. n. 88. Andr. Kohl. tract. de subfeud. c. 4. n. 3. & seqq.; *id tamen non impedit, quo minus terra cum jurisdictione alteri non subdito, sed extraneo, in feudum data, dominus directum dominium, & terræ, & jurisdictionis, quam habuit jure directo, in cives ejus terræ retineat. Manent ergo cives isti domino directo, ejusque prædictæ jurisdictioni, etsi alteri Vasallo extraneo in feudum datæ, mediate subjecti; at Vasalli istius Vasalli non fiunt Vasalli Domini directi, quia nec fidelitatem ei jurarunt, nec ab eo de feudo investiti sunt: quamvis domino honorem debeant, nec eum offendere possunt, quin & mediate ei servitia præstent.* Dn. Struv. in tract. cap. 12. thes. 12. n. 3. Kohl. tot. tract. de subfeud. *Ab hac ergo feudorum origine nata est illa species potestatis, quæ etsi summæ subjecta sit, tamen jure proprio, non meri officii ministerio ita competit, ut cives sui eidem immediate, domino directo autem mediate subjiciantur. Quod genus potestatis deinde paulatim latius serpsit, atque alio modo, ac sensu, in allodia quoque irre-*

 psit:

psit; *nam & illi*, *quibus Comitatus*, *Baroniæ*, *aliaque officiorum*, *& judiciorum nomina*, *ac terræ in administrationem concessa olim fuere*, *quin & civitates*, *sensim ad exemplum*, *& imitationem feudorum*, *jura regalia*, *quæ imperii erant*, *sibi jure quodam proprio adseruerunt*. Vid. Disput. nostra de imperio in pares §. 37. §. 38. §. 39. *&* Prudentia Jur. publ. c. 15. §. 6. & 43. *Conf.* Prodrom. jur. gent. Exerc. 2. §. 102. seq.

De nexu feudali) „ Seu de regnis, quæ „ Vasallis dantur ea lege, ut domino directo „ fidelitatem jurent, & servitia præstent.

Sed quæ ex ante dictis facile solvi potest) „ Principium enim perpetuum est, quod im„ perium non desinat, quoties aliquid alii „ præstatur ex pacto.

Qui proprius est Germanicarum gentium) „ Varias de origine feudorum sententias col„ legit B Par. *in Hypomn. jur. feud. tit.* 1. §. 6. *seq.*

Nisi ubi Germani sedes posuerunt) „ Etsi „ enim apud alias gentes simile tale nego„ tium inveniatur; tamen illa distinctio, „ inter dominium directum, & utile, non „ nisi ex Francorum moribus originem du„ xit. *B. Par. d. hyp.* §. 3.

2 *Obligatio personalis eadem est*) „ Verum „ est, quod eadem sit obligatio personæ, „ sive imperium, sive res privata in feu„ dum detur. Utraque enim ex consensu „ oritur, non ex imperio.

Sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis) „ Vasallus enim non tantum „ non subjicitur alieno dominio, sed nec „ fit subditus.

Ita nec regi, *aut populo jus demit summi imperii*) „ I. e. libertatem publicam de „ jure suo statuendi; quia Rex ille fideli„ tatem præstat, non vi subjectionis, sed „ ex consensu.

Quæ libertas est civilis) „ De qua late „ egimus *supra* §. *XII.*

In feudis liberis, *quæ franca vocant*) „ De „ quibus vide *B. Par. Hyp. jur. feud. tit.* 3. „ §. 47. ubi ait, in feudis francis regulariter „ solam obligationem ad servitia, non et„ iam fidelitatem, & ne contra dominum „ quid fiat, remissam videri. *Add.* 2. *feud.* 104.

Quæ nullo jure in rem) „ Imo in feudis „ francis æque domino competit dominium „ directum; cujus effectus est, ut exstincta „ familia Vasalli, vel felonia in dominum „ directum commissa, feudum cum domi„ nio directo consolidari, possit. *B. Par. d.* „ *l. Vid. n. seq.*

Hæc enim nihil aliud sunt, *quam species fœderis inæqualis*) „ Verum est jure natu„ ræ ex feudis, uti ex omni inæquali fœ„ dere, non nisi obligationem personæ ori„ ri. At in feudis, etiam francis, jure „ Francorum specialiter statutum est, ut „ Vasallus, qui ex domini directi beneficio „ feudum tenet, jus in ipsa re consequa„ tur, & vi hujus juris in re fidelitatem „ præstare teneatur.

Pone, *etiam adversus omnes promissam operam*) „ Ita ut nemo excipiatur. Hinc Va„ sallus ligius esse non potest, nisi is, qui „ nec dominum superiorem, nec antiquio„ rem habet. Sane, unus nemo duorum li„ gius esse potest. *Schœnb. Disp. l.* 52. *&* „ *ll.* 8. *seq. Obrecht. Disp.* 2. *th.* 136. *& seq.* „ *Gron. h.*

„ Equidem Dd. juris feudalis existimant, „ Principem superiorem, dominum antiquio„ rem, & Imperatorem, semper, & ipso ju„ re excipi. *B. Par. hyp. jur. feud. tit.* 3. §. „ 11. At si Vasallus superiorem, vel anti„ quiorem dominum habet; per rei naturam „ Vasallus ligius alterius esse nequit: utpote „ qui contra omnes, nemine excepto, ser„ vitia præstare tenetur. Tale feudum Li„ gium olim fuit Ducatus Silesiæ: ejusque „ Duces servitia militaria præstare teneban„ tur Regibus Bohemiæ contra omnes.

Feudum ligium) Feudum ligium a ligando dicitur, quia hi Vasalli magis, ac reliqui, ligantur, qui fidelitatem quidem, ac servitia præstant: at semper, tacite saltem, excipiunt superiorem, & antiquiorem dominum, & imperatorem. *d. Hyp.* §. 11.

Nam ea vox latius patebat] Diximus, servitia, & fidelitatem hic præstari contra omnes, nemine excepto. 2. *f.* 52. §. *satis*. 2. *f.* 99. *Clem. fin. de re jud.* secus, ac in aliis feudis.

Nihil de jure summi imperii in subditos detrahit) „ Vasallus enim ligius servitia „ debet ex pacto, non vi imperii.

Semper inesse tacitam conditionem] „ Immo „ auxilio in genere promisso, illud semper „ debetur, quoties is, cui promittitur, bello „ petitur. Vasalli enim Ligii non sunt judi„ ces: adeoque nec arbitrium, an causa ju„ sta sit, an non, sibi arrogare possunt.

De qua agendum erit alibi) „ *Vide L.* 2. „ *c.* 15. §. 23. *& c.* 25. §. 4; ubi plenius re„ futabimus sententiam Auctoris.

Ut ipsum imperandi jus) „ Talia feuda „ sunt regna Siciliæ, & Neapolis. *B. Par.* „ *jus publ. c.* 6. §. 21. *&* 22.: Bohemiæ, ac

„ olim

„ olim Hungariæ, & Poloniæ: *ibid. c. 7. §. 5.*

Aut familia exstincta] „ Feuda enim cer-„ tæ familiæ collata, ea exstincta, redeunt „ ad conferentem, quia tunc cessat dispo-„ sitio. *Vide infra l. 2. c. 9. §. 2.*

Aut etiam ob certa crimina) „ Tunc enim „ feloniam committit Vasallus, i. e. contra „ fidelitatem promissam peccat: adeoque vin-„ culum, quod fuit inter vasallum, & domi-„ num directum, hoc ipso tollitur. Quæ au-„ tem sint illa crimina, vide *apud B. Par.* „ *in hyp. jur. feud. tit. XI. §. 4. & seq.*

Sed interim summum esse non desinit) „ Quia „ fidelitas illa vi pacti, non ex jure impe-„ rii, præstatur.

Aliud enim est res, aliud habendi modus) „ Sensus est, quod imperium non ex potesta-„ te agendi dijudicari debeat, sed ex causa, „ titulo, & jure; ita enim rem, i. e. jus in „ rem, summo jure quis habere potest, etsi „ agendi potestas restricta sit: & e contrario, „ jus plane non habere potest in rem, & „ tamen omnia agere sine exceptione.

Ut sæpe diximus) „ *Supra §. 11. & 12.*, „ *& L. 2. c. 3. § 6.*

Quod de Paphlagonia) „ Atque huc perti-„ nent innumera regna ante allegata, scil. „ Bohemiæ, Neapolis, Siciliæ &c.

AD §. XXIV.

JUS *ab usu juris*] Equidem sunt nonnul-li, qui nullam esse differentiam inter jus, & ejus exercitium, admittunt: & jus imperii ab ipsa administratione dependere, contendunt; quos in fine *Cap. seq.* refutabimus.

Auctor hanc distinctionem probat exemplo furiosi & infantum, quibus omnino jus imperii ex dispositione populi competit; at exercitium ejus non habent, quia intellectus, adeoque facultas moralis administrandi deficit. Unde succedit officium curatorum de quo supra exemplum *§. XIV.* attulimus.

Sive actus primus ab actu secundo] „ Ille „ jus imperii dicitur: hic exercitium ejus, „ seu administratio.

Sicut rex infans jus habet] „ Toti enim „ familiæ, adeoque & furiosis, & infantibus „ delatum est. *Vid. L. 3. c. 20. §. 3. n. 1.*

Sic & furiosus) „ Ex eadem ratione. „ *Vid. L. 3. c. 20. §. 3. n. 1.*

Captivus) „ Non enim magis hic jus amit-„ tit, quam absens. *Vid. L. 3. c. 20. §. 3.* At „ administrare non potest: *ibid.* Unde nec „ pacem facit: *ibid.* Conf. *Disp. L. B. de* „ *Dankelman de Rege captivo.*

Et qui in alieno territorio ita vivit) „ Uti „ olim Reges in expeditione sancta absen-„ tes: Carolus V. in Africa bellum gerens „ &c. Exempla Regum Galliæ vide apud „ *La Force Nouvelle description de la Fran-* „ *ce p. 1. c. 16. p. 202.*

Omnibus enim his casibus curatores dandi sunt) „ Quid autem ex naturæ ratione præ-„ ferantur, vidimus *supra §. XV.* Scil. a-„ gnati; non vero populus, nedum mater.

Demetrius) „ Tesmarus in not. *b.* simile „ fere exemplum refert in Francisco I. ab „ Hispano capto. *Vid. Guicciard. Hist. 16.*

CA-

CAPUT IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Evangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus, & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa, & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeste totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte, quæ ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

+ I. 1. Bellum + gerere possunt & privati in privatos, + ut viator in latronem; + & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, + ut David in regem Ammonitarum; + & privati in eos, qui [1] imperio summo, + at non in se, utuntur, + ut Abrahamus + in regem [2] Babyloniæ, + & vicinos; + & qui summum imperium habent in privatos, + aut sibi subditos, + ut David [3] in partem Isbosethi: + aut non subditos, ut Romani in piratas. *

2. + Tantum illud quæritur, an aut privatis, + aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio + [4] sive summo, sive [5] + minori

sub-

GRONOVII.

1 *Imperio summo, at non*) In populos suæ ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniæ*) *Gen.* XIV. 1. שנער *Σενναάρ*, quo vocabulo dicta est regio, quæ post Babylonia. *Genes.* X, 10. LXX. *Daniel.* I, 2.

3 *In partem*) Adversus eos, qui auctoritatem Isboseth secuti, regnum volebant tenere in domo, & posteris Sauli. 2. Sam, III, 7.

4 *Sive summo*) Ut in regem.

5 *Minori*) Ut in præfectum regium.

* Distinctionem belli a Grotio allatam in publicum & privatum otiosam esse, neque veræ belli definitioni quadrare contendit Heineccius, *de Jur. Nat. & Gent.* Bellum enim definit *statum liberarum gentium vel hominum, in statu naturali viventium, juris sui persequendi causa vi dolove concertantium, propositumve concertandi retinentium.* Unde ex ipsa definitione asserit injustum esse omne singulare certamen, nisi jussu summorum imperantium initum; multo minus justi belli nomen mereri illud, quod cives inter se, vel cum ipsa republica gerunt, quodque BELLI CIVILIS nomine exprimitur. Denique & vim quam piratæ & prædones veluti universo generi humano inferunt non bellum esse, sed funestissimum latrocinium, adeoque hos omnes homines non juribus belli perfrui, sed tanquam securitatis publicæ turbatores puniri debere. Quocirca neque etiam viatoris contra latrones, cujus potius est necessaria defensio veluti contra aggressorem.

6 *In*

subsunt? Ac primum id minime controversum est, + arma sumi posse [6] in inferiores + ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: + qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. + Sic [7] metatores expellendi domino prædii licentiam *a* Imperatores Romani concedunt. + Verum adversus summam potestatem + aut [8] inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat, quæritur. *a L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII. leg. 5.*

3. + Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri, aut divinis præceptis contrarium, + non esse faciendum, quod jubent. + Nam Apostoli cum dixerunt, Deo magis, quam hominibus obediendum, + ad certissimam [9] provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud + Platonem *b* reperias: at [10] si qua + ex tali causa, + aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, + ea toleranda est potius, quam vi resistendum. *b Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. Ed. Steph.*

+ II. 1. + Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut + supra diximus*. + Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, + statim civitati [11] jus quoddam majus in nos, & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. + Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum [12] publicæ pacis, & [13] ordinis causa prohibere: + Et quin voluerit, dubitandum non est; + cum aliter non posset [14] finem suum consequi. (a2) Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, + non jam civitas erit, sed [15] dissociata multitudo, + qualis illa *c* Cyclopum: *c Hom. Odyss. I. ix. vers. 114.*

— Θι-

GRONOVII.

6 *In inferiores*) Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia, vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*) Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*) Præfectos, aut ministros.

9 *Provocarunt*) Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*) Quod recusaveris facere jussus, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*) Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens, & coercens.

12 *Publicæ pacis*) Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, oriantur tumultus imperium inhibentium, & detrectantium.

13 *Ordinis*) Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*) Tranquillitatem, & securitatem publicam.

15 *Dissociata*) Male cohærens, & sese interturbans.

(a2) Distinguendum heic inter *injurias dubias, aut tolerabiles*: & *manifestas, ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet; sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Qua de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. J. B.

* Ait Cicero l. 3. de Officiis, *Justitia primum munus est, ut ne cui quis noceat, nisi lacessitus injuria*. Sed Christus Salvator noster Matth. 5. v. 44. & seq. longe aliter præcipit: *Diligite*, inquit, *inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos; & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est: qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*. Eaque est hujusce legis ratio, ut intelligi non possit sine charitate, quæ est in Christo. Jam supra adnotatum fuit neminem privata authoritate in resistendo uti posse, nisi necessitas cogat, & necessitatis defensionem moderamen inculpatæ tutelæ excedere non debere. Moderamen vero inculpatæ tutelæ, Sylvius ait, *in eo consistere, ut non plus facias in tui defensionem, quam sit opus ad evadendum malum, quod tibi intentatur.*

GRO-

— Θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων —
— Dant conjugibus jus
Quisque suis, sobolique. —

a Eurip. Cyclope, verf. 120. a Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός·
a Confusa turba, nemo ubi audit neminem.

b Bell. Catil. c. 6. + Et Aboriginum, qui Sallustio b tradente, genus hominum agreste, sine
c Jugurth. legibus, sine imperio, liberum atque solutum: + & apud eundem alio lo-
c. 21. Ed. co c Getuli, qui neque moribus, neque lege, aut imperio cujusquam rege-
VVass. bantur.
d Confeff. L. III. c. 8. 2. + Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: + Generale pactum
e Prometh. est societatis humanæ, inquit d + Augustinus, regibus obedire. Æschylus: e
vinct. pag. 24. Ed. H. Steph.

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

+ Sophocles: (In Ajac. verf. 677.)

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥς θ' ὑπεικτέον· τί μή;
Nam principes sunt: obsequendum; quippe ni?

Euripides: (Phœniss. verf. 396.)

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας φέρειν χρεών.
Imperia habentum perferenda inscitia est.

f L. I. c. IV. § 8. n. 15. Adde quod supra f ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc g est;
g Ann. VI, 8. 16 Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est. Hic quoque: (bb)

Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

h Medea, v. 195. + Seneca: h Æquum atque iniquum regis imperium feras:
Quod ex Sophocle sumtum, + qui dixerat: (Antigon. verf. 681.

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b + Impunè quidvis facere, id est regem esse. (cc)

3. + Hinc

GROTII.

a Confusa turba, nemo ubi audit neminem) De Bebryciis similia prodidit Valerius: (Argon. IV, 102.)

---- ---- non fœdera legum
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

b Impune quidvis facere, id est, regem esse) Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex Josepho modo adduximus. (Cap. præced. §. 22.)

GRONOVII.

16 Principi summum) 6. ann. 8. Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est: quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim Tacitus diceret subditis.

(bb) Parodia versus Plautini: Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit. Captiv. II, 1. 6. J. B.

(cc) Verba sunt Memmii Tribuni Plebis, qui

5. + Hinc ubique majestas, id est, dignitas, + sive populi, sive unius, qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. + Miles, *a* qui castigare volenti se centurioni restiterit, [17] si vitem tenuit, [18] militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, + capite punitur. Et apud Aristotelem est: *b* εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

III. In + lege Hebræa *c* mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, + aut ei, qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus, + Quod vero apud Samuelem *d* est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, + nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste, & juste aliquid agendi, + (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, *e* quæ est de officio regis) + neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere [19] etiam privati privatis soleant: + sed factum, [20] quod effectum aliquem juris habeat, id est, *c* non resistendi obligationem. + Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. + Sic ergo [21] hoc jus vocatur, quomodo *f* prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

IV. 1. + In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, + intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus *g* Apostolus, + officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox: *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde: *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit + non resistendi necessitatem: neque eam solum, quæ ex formidine [22] majoris mali oritur; + sed quæ [23] ex ipso sensu

a L. *Milites.* 13. §. *Irreverens* 4. D. *de re mil.* Ru*fus de legibus militaribus* c. XV.
b *Ethic. Nic.* V, 8.
c *Deuter.* XVII, 12. *Jos.* I, 18.
d 1. *Samuel.* VIII. 11.
e *Deuter.* XVII, 14.
f L. *Jus pluribus D. de Just. & Jure.* L. II.
g *Rom.* XIII. *vers.* 2. *& seq.*

qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris; quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice totum locum, *Bell. Jugurth.* c. 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. J. B.

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*) *Philo* in Flaccum (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) πότε γὰρ ὡς ἀντίπαλοι ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν· τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὐνομίαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν· *Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*) Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. ann. 23. *Juvenal.* 8, 247. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*) Ex honestiore, ac lucrosiore ad minus honestam, minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*) Non tamen tantas, neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, & Auctoris argumentum lubricum.

20 *Quod effectum*) Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quemquam, nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*) Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

22 *Majoris mali*) Supplicii præsentis, aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*) Ex animo sic imbuto, atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

(dd) Immo *Jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, proba-

su officii nostri manat, + neque hominibus tantum, + sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, + quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Evangelio. + Quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. + Nostra enim facimus, [24] quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, + quod hic ordo nostro bono inserviat.

2. + Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, + vere magis, quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, + qui est [d] tranquillitas publica, + in qua & singulorum comprehenditur. Et sane + quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est; nemo enim sibi male vult: + at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. [e] *Sint quibus imperes*, [25] ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ee) *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες· *nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam non mordentes tantum*, [f] *sed & vorantes alios alii*.

3. Quod si quando [26] nimia formidine, aut [27] iracundia, aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit; + id [28] inter minus frequentia habendum est: & quæ, ut ait Tacitus *a*, interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id, [29] + quod plerumque accidit, respicere, + ut ajebat *b* Theophrastus; quo & illud + Catonis pertinet: *c Nulla lex satis* [30] *commoda omni-*

a Hist. IV. 74.
b L. τὸ γὰρ, 6. *D. de legibus*, L. III *in fine*. *D. si pars, hered.*
c Livius lib. XXXIV c. 3.

probarunt Interpretes exemplis, & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis nostris Notis. J. B.

GROTII.

d *Tranquillitas publica*) Bene *Chrysostomus*: σωτηρίας ἐστὶ, συμπράττουσι. Princeps, nimirum, evangelium prædicanti. Dedolat ille, quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*) Dictum hoc Sullæ, ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii: unde sumsit *Augustinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

f *Sed & vorantes alios alii*) Est hoc de statuis sexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) sed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris*. Deinde. (In dicta Orat. hæc non extant.) μή γάρ μοι τούτους, οἵτινες κακῶς τῷ πράγματι κέχρηνται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν· *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus: sed ipsius instituti vide pulchritudinem; & sapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit*. Idem ad Romanos: (Cap. XIII. ṽ. 5. pag. 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, καὶ οὐ χώρα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων· *Magistratus si abstuleris, perierint omnia; non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris esca fiet quilibet infirmior*. Idem sensus apud eundem ad Ephes. V. (*Tom.* III. *pag.* 862.)

GRONOVII.

24 *Quibus auctoritatem*) Quorum auctores nos fatemur quæ rata habemus.

25 *Ajebat ille*) Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

26 *Nimia formidine*) Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*) Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*) Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*) *Aristot.* 2. Pol. 11. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

30 *Commoda est*) Omnibus.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. J. B.

GRO-

omnibus est: id modo quæritur, si majori parti, & in summam prodest. Quæ autem rarius contingunt, 31 + communibus tamen regulis constringenda sunt; quia 32 + etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat, + manet tamen 35 ratio in sua generalitate, + cui specialia subjici fas est. + Id enim satius, quam sine norma vivere, aut norma cujusque arbitrio permitti. + Seneca *a* apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* *a Lib. VII. de benef. c. 16.*

4. + Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g + apud *b* Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret; qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat *c* Livius: *Respublica incolumis, & privatas res salvas facile præstat: 36 publica prodendo, tua nequicquam serves.* Plato *d* dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates: quod singulorum, dissipat; quare & publice, & privatim utilius est, ut publica magis, quam privata curentur.* Xenophon *e* vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa *f* Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus, cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.* *b Lib. II. c. 60.* *c Lib. XXVI. c. 36.* *d De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph.* *e De Exped. Cyr. L. VI c. 1. §. 19. Ed. Oxon.* *f Apud Stob. Serm. 46. De Magistr.*

5. In publicis autem + præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi, parendique; + is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum 37 nobili Dionis *g* Cassii loco: οὐ μέντοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινι, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε· σκέψα- *g Lib. xli. p. 189. Ed. H. Steph.*

G R O T I I.

g *Apud Thucydidem sententia*) Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (*Cap.* 4.) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis, servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penult. C. de Caducis tollendis.

G R O N O V I I.

31 *Communibus tamen*) Iis neglectis, quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*) Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*) Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*) Quoties contra jus, fasque, magistratus, aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*) Tranquillitas, securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat, & id ferat, quam resistat imperanti, & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

36 *Publica prodendo*) Deserendo, destituendo, non adjuvando.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*) Lib. 41. p. 168.

38 *Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι*) Subjectis cedat, puta lascivientibus, & improba, atque inutilia flagitantibus.

39 *Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν*) Cujus sors, & officium est parere.

σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· τίς δ' ἀσφάλεια ταυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι· φύσει τι γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ ἢ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται· *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est, velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis susque deque habeantur praeceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium, & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

a 1. Epist. II, 17. 18. 6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus *a* hæc sunt verba: *Regem honorate. Servi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis, & æquis,* + *sed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, si quis* 40 + *propter conscientiam Dei suffert molestiam injuste afflictus. Quæ enim gloria est, si peccantes, & colaphis cæsi, subsistitis? sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis,* h + *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc

b Lib. IV. cap. 12. a Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus *b* his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ· *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hic duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) + idem ad reges quoque referendum; nam quod sequitur ei fundamento superstructum, + non minus subditorum, quam servorum officium respicit. Ac deinde, talem a nobis requiri subjectionem, + quæ injuriarum patientiam secum ferat; + sicut de parentibus dici solet:

c Publ. Syr. vers. 23. i + *Ames c parentem, si æquus est: si non, feras.*

d Lib. XV. n. 3. Et Eretriensis quidam adolescens, (gg) qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset, rogatus respondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, + *iram patris ferre.* De Lysimacho *d* Justinus: *Magno animo regis, velut parentis,*

e Lib. XXVII. c. 34. *contumeliam tulit.* Et apud *e* Livium est: *Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo, ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: + *f Ferenda regum ingenia*

f Annal. Lib. XII. c. 11.

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratia apud Deum*) *Tertullianus* de pœnitentia; *Timor hominis, Dei honor est.* (Cap. 7. Sed ibi de alia plane re agitur.)

i *Ames parentem, si æquus est: si non, feras*) *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* I. v. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chrysostomus* tom. II. ad *Timotheum*, tum lib. V. adversus Judæos.

Pertinet huc & quæ *Epictetus* (Cap. 65.) & post eum *Simplicius* habent de duabus ansis.

GRONOVII.

40 *Propter conscientiam Dei*) Διὰ συνείδησιν Θεοῦ· quia scil. & agnoscit esse Deum justum, & justitiæ exactorem, qui neminem insontem lædi sinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

(ff) Præcepta illa generalia suas tamen habent exceptiones, ex natura ipsius rei petitas. Fatetur id Auctor ipse de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. J. B.

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hist. IX, 33. J. B.

genia; & alibi: + *a bonos Imperatores voto expetendos, qualescumque tolerandos.* Apud Persas laudante Claudiano: (*In Eutrop.* L. II. vers. 479.) a Hist. iv. 8.

> — *Quamvis crudelibus æque*
> *Paretur dominis.* —

+ V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit k consuetudo veterum Christianorum, + optima legis interpres. Nam quamquam + pessimi sæpe homines imperium Romanorum tenuerunt, nec defuerunt, qui + obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent; + nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In + Clementis constitutionibus est, βασιλεία ὐ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* [41] Tertullianus *b* Apologetico: [42] *Unde Cassii,* b Cap. 35. *& Nigri, & Albini? unde qui* [43] *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* [44] *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* [45] *omnibus tot* l *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis; ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; + quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem + Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium

G R O T I I.

k *Consuetudo veterum Christianorum*) Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

l *Sigeriis*) *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεκβιάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei, communicato inter se consilio, struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius, & ipse e cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

> *Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.*

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat: sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*; & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur. (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.

G R O N O V I I.

41 *Tertullianus Apologetico*) c. 35.

42 *Unde Cassii*) i. Utrum ex vestris, o multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*) Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* I. 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas*. Lauri enim Impp. quasi propriæ, & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit. *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis, & nummis constat. Quin & laurus ἀλεξικακὸν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis, & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. (Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.*)

44 *Qui faucibus*) Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi, guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*) Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis*. De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

GRO-

narium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 46 In eundem Septimium Severum + arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, + in Gallia & Britannia Clodius Albinus. + Sed horum quodque factum Christianis displicuit; quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani*. Cassiani illi erant, qui secuti erant + Avidium Cassium, 47 virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur, Rempublicam se ire restitutum, + quam 48 M. Antonini negligentia perderet.

2. + Ambrosius cum injuriam + non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non *a* voluit. m *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt; talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere*. Mox: *b Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret*. Idem + Ambrosius 49 Maximi copiis adversus 50 Imperatorem, & Arianum, & Ecclesiæ gravem, *c* uti noluit. Sic Julianum defectorem, cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, *d* addens, τῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium*. Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, *e* sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: *f Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint*.

a Epist. lib. V. orat. in Auxent. Ep. 32.
b Epist. 33.
c Theodoret. hist. eccles. lib. V. c. 4.
d Orat. 1. in Julianum: pag. 94 A.
e Ibid. pag. 80.
f Tom. IV pag. 856. Propos. 74. Ed. Benedict. Antverp.

+ VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus, & locis nimium servientes, qui sibi primum, (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea, quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, n non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium: imo & peccare eos, ni id

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*) Inferuit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* lib. VII. epistola 1. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*) *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Pareus* ad XIII. caput ad Romanos. *Junius Brutus*, *Danaus* lib. VI. politicorum, & alii.

GRONOVII.

46 *In eundem Septimium*) Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur, ac tyrannis; nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis: si Pescennius, pro Nigerianis, posuisset Septimianos.

47 *Virum egregium*) Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*) Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium, aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe; quam sub hoc; neque aut pace quisquam, aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*) Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque, & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*) Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

GRO-

id faciant; quæ opinio admittenda non est. + Nam sicut in dialecticis o 51 species intermedia, si genus respicias, est species: + si speciem infra positam, genus; ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, + sunt publicæ personæ: at superiores si considerentur, 52 + privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, + ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet quod dicunt *a* Philosophi, 53 + ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum.

2. + Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore, ajunt, + minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi p ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur; + unde illud: (*Senec.* Thyest. *vers.* 612.)

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: (III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.)

— vice cuncta reguntur:
Alternisque regunt. —

Et q Augustini dictum *b* celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum; non tamen, si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator; non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est.* Et hoc ejusdem *c* de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam *d* Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, 54 + ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, + præter ea, quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magistratibus, + tanquam 55 missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. + Et cum Paulus *e* omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, + etiam

a Averr. v. Metaph. com. 6.
b i. e. qui resistit 97. *Caus.* XI. *qu.* 3.
c Ad Joh. Tom. IX. *pag.* 369.
d 1. *Ep. Petr.* II. 13.
e Rom. XIII, 1.

GROTII.

o *Species intermedia*) Genus speciale *Seneca* epistola LVIII.

p *Ordo, & ὑπαλληλισμὸς*) Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* t. ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*) Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*) Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*) Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum, & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*) i. e. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

54 *Ut supereminenti*) Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

55 *Missis a rege*) Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· præfectis ejus, vel legatis.

GRO-

+ etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo + ubi tot fuere reges, divini, humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, + in quibus plurimi fuere viri pii, & fortes, + id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, + nisi si qui a Deo, + cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant; quin contra quod
a 1. *Samuelis* XV, 30. procerum officium sit, ostendit *a* Samuel, cum proceribus, & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem + solita veneratione est prosequutus.

4. Atque adeo + religionis quoque publicæ status nunquam non a regis, ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo + Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, + quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, + dejecta unquam legimus, nisi jussu, aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod + si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum + Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me*. Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed [r] + verum principem gereret, + qui proinde subesset senatus, populique judicio, quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile
b Xiphilin. in ejus Vit. pag. 281. est, quod de + M. Antonino legimus, *b* qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

+ VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget + in gravissimo, & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, + tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: + quod de lege sabbathi (ii) 56 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 57 *periculum animæ impellit sabbathum:* & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbatho hanc reddit: [s] *σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· in certissimum vitæ periculum adducti sumus*. Quæ exceptio probata est ipsi 58 Christo: ut 59 + & in lege altera

GROTII.

r *Verum principem gereret*) Quod postea imitati *Pertinax*, & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (*Lib.* II. *Cap.* 3. *Lib.* IV. *Cap.* 14. Edit. Bœcler.

s *Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν*) Maccabæorum lib. I. c. 9. 10. 43. & 44. *καὶ ἤκουσε Βακχίδης, καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ· καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν· Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus: neque enim nostra res se habent ut heri, & nudius tertius.*

GRONOVII.

56 *Hasamonæorum*) Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*) Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1, ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. (Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.)

58 *Christo*) Matth. XII, 4.

59 *Et in lege altera*) I. Sam. XXIII, 6.

(hh) Refertur a *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Cassiodor.* Var. VIII, 13. J. B.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. IV. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clariss. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. J. B.

GRO-

altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione + eandem addunt exceptionem, recte quidem: + non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, + ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate; + quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. + Non nego, + a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, + sub certo mortis periculo, ut [1] [60] + de statione non deserenda; + sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur: neque [61] videntur homines in se, & alios tantum [62] jus accepisse, + nisi quatenus summa necessitas id exigat. + Ferri enim leges ab hominibus solent, & debent, [63] cum sensu humanæ imbecillitatis. + Hæc autem lex, de qua agimus, + pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, + a quibus jus porro ad imperantes manat. + Hi vero si interrogarentur, + an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent, quam ullo casu vim superiorum armis arcere; + nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, + si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim + tali circumstantia [64] + charitas commendaret, id + in legem quoque humanam deduci posse, non dubito.

3. Dicat aliquis, + rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, + non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines + non DEI præcepto, sed sponte adductos [65] + experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse; + unde ortum habet potestas civilis, quam ideo + humanam ordinationem Petrus *a* vocat: *a* 1. *Petr.*
quanquam alibi & + divina ordinatio vocatur, + quia hominum salubre institutum Deus probavit. + Deus autem humanam legem probans censetur II, 13.
probare [66] ut humanam, & humano modo. *b Lib.* III.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen *b* descendit, + ut *adv. Monarch.* c. 8
populo, & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; + cum tamen ipse fateatur, totum populum regi subditum esse. *Lib.* VI. c. 23. & 24.

Ego

GROTII.

1 *De statione non deserenda*) Vide *Josephum*, ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. Cap. 13. §. 9. *Ed. Hudson.*) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἐπὶ φρουρίων τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. (Habet e *Suida*, voce φρούριον: nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, *Lib.* 1. Cap. 17. J. B.

GRONOVII.

60 *De statione*) Loco, ubi quis aut in præsidio, aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* XXIV, 37.

61 *Videntur homines*) Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*) Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deserant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*) Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

64 *Charitas commendaret*) Ex officio fieret, atque humanitate; ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*) Quod viderent, dispersos per familias, & nihil commune habentes, facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam, & humano*) Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

Ego facile intelligo, + quo pluris est [67] id, quod conservatur, eo majorem esse [68] æquitatem, + quæ + adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim + damnare aut singulos, aut partem populi minorem, + quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim [69] & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, *a* + qui [70] extra pauca facta testimonium habet + vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit: + quo, nisi ad vim arcendam, si inserretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, + nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat, Saulem vitæ suæ imminere. + Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones: + sed latebras quærit, modo in locis deviis, + modo apud populos externos, + & [71] hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

a 1. *Samuel.* xxii, 2. & xxiii, 13.

5. + Simile videri potest + factum Maccabæorum; + nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, + Antiochum alio, quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem + Macedonum imperia agnovissent Hebræi, + in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat, + alienigenam populo præfici, + de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, + usos Maccabæos jure populi, [72] cui *αὐτονομία* deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum + a Nabuchodonosore devicti jure belli, + ex eodem jure successoribus Chaldæorum [73] Medis, & Persis paruerant: quorum [u] totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito *b* vocantur, *Dum Assyrios penes, Medosque, & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium*. Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus [74] stipulati sunt; sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, + sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum + ritus suos, & leges palam exercere permissi sunt; id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. + Nihil ergo est quod Macca-

b *Hist.* l. v. c. 8.

bæos

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*) *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes Rex Persarum Judæos domuit: postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus*. (Cap. 3.)

GRONOVII.

67 *Id, quod conservatur*) Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, quæ*) Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 *Et communis boni*) Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*) Quibus lapsus est, & graviter peccavit.

71 *Hac religione*) Perpetua, & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*) Quem Deus liberum, & sui juris esse voluisset.

73 *Medis, & Persis*) Non potest excusari, quod *Tacitus*, & Auctor ajunt, Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem, intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio, & contracto Medico, aliud Assyriorum, vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi; inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*) Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

GRO-

bæos tueatur, præter summum, certissimumque periculum: + quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; + nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, + etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant, 75 non ex officii necessitate, + sed ex sublimiore proposito, (kk) + falluntur. Ipse enim David aperte dixit, *a* insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum, *a 1. Samuel. xxvi, 9.*
sciebat + scriptum in lege: *b Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices, & x principi in populo tuo non maledices*. In qua lege mentio facta *b Exod. xxii, 28.*
specialis eminentium potestatum, + ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus *c* Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, *y Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum*. Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.* * *c Lib. II.*

7. At + falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere: + in regem ergo veris quoque abstinendum; quia, ut ait scriptor problematum, *d* quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit, z in civitatem est injurius*. Quod si voce lædendus non est, + manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum *e* Davidem legi- *d Sect. xxix. num. 14.* *e 1. Samuel. xxiv, 6.*

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*) Joabus Semeiæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταςαθέντα βασιλέα; *An morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* (Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap* 11. §. 2. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisais*, *Tseruja* filius. J. B.)

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*) *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, οὐ δίκαιον εἶπε φονεῦσαι τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. C 13. §. 4.) Et post: Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δεδωκότος τὴν δίκην· *Horrendum, regem quamvis malum interficere; pœnam enim id facienti imminere ab eo, qui regem cedit.* (Ibid. §. 9. Edit. *Huds.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *eumque, qui a Deo Rex constitutus est*. In loco altero versio ejus etiam male omittit hæc, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Regibus locus intelligi queat. Quamvis & Doctissimus SALMASIUS; *Resp. ad Milton.* pag. 163. in Versione illius loci omittat illa verba: quæ tamen in Græco ponit; quasi scilicet voce sola *Regis* continerentur. Sed pejus est, quod in fine, omissis quibusdam, sensus plane corruptus ab Auctore nostro, præ nimio forte studio causse suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν τοῦ ᾽χόντα τὴν δίκην· *Venturam enim aliquando ipsi* (*Regi scilicet*) *pœnam, ab eo, qui dedit illi imperium.* J. B.

z *In civitatem est injurius*) Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥςε ὅςις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν. *Sunt enim leges severæ pro principibus: ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B Edit *Spanh.*) (Non satis adcurate vertitur hic locus Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (a quibus scilicet auctoritatem, & vim omnem habent) *Qui igitur in ipsum Imperantem injurius est, multo audacius Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. J. B.)

GRONOVII.

75 *Non ex officii necessitate*) Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non iis falluntur Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum.

* Quoniam summi imperantes a nemine judicari possunt, quam a Deo, multoque minus a populo supplicio affici; inde sequitur omne summum imperium esse sacrosanctum, & sacrosanctos etiam ipsos imperantes, & propterea maximum illud esse censendum crimen, quod a perduellibus, rebellibus & seditiosis patratur. Et licet forte in thesi concedendum videatur, ut iis, qui hostili animo populum persequuntur, tanquam tyrannis resisti possit: tamen in hypothesi certissimum est illam regulam fere inutilem esse; quandoquidem a nemine, præter quam a Deo, judicari possunt imperantes, atque ideo ab illo solo decidi potest, an vere gerant animum hostilem, nec ne, adversus populum. Plurima extant exempla, quæ demonstrant

legimus, † quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito; nam cum summum imperium [a] non possit non multorum odiis patere, † securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam † in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, † reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud *a* Homerum:

a Iliad. v. 566.

— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
— — μήτι πάθοι·

b Lib. X. c. 3.

— [b] *Nam pro populi pastore timebat,*
— — *Ne quid ei accideret.*

Nec immerito, ut apud *b* † Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* [c] Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas, easque bonas, hæc optima est, regem colendum, & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide:

c Pag. 804.

c οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas, nec licitum regis corpori manus inferre.*

8. [76] Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis li-

quam sit periculosum permittere plebi judicium de principum actionibus. Meminisse oportet Apostolici præcepti ad Rom. 13. v. 2. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Unde etiamsi crudelis foret Princeps, ac veræ religionis hostis capitalis, nunquam liceret in eum rebellare: sed sic retinenda foret religio, ut nec quidquam contra Deum admitteretur, nec a Principe fieret defectio; idque primorum Christianorum exemplo, qui omnia potius mala patiebantur, quam ut vel Deum offenderent, vel debitam Principi fidem violarent. Videatur S. Augustinus Can. 97. *Qui resistit*, Caus. XI, qu. 3.

GROTII.

a *Non possit non multorum odiis patere*) *Quinctilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione*. (Pag. 85. 86. Ed. H. steph.)

b *Nam pro populi pastore timebat*) Bene *Chrysostomus*, 1. ad Tim. 1. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminuit: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipavit.* Seneca libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti, circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis, urbibusque consensus, sic protegendi, amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis, & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit* (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se, ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II. cap. 1. §. IX.

c *Artabanus Persa*) Apud *Plutarchum* Themistocle. (Pag. 125. C.)

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*) Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus: nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. X, 38. Quod tempus *Marcus* quoque VIII, 34. & *Lucas* IX, 23. respiciunt. Iterum *Matth.* XVI, 24. quod *Lucas* XIV, 27. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter, & sine murmure, cumque confessione peccatorum, & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis, regibusque regum, quam humillimo, & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quo minus reges, & magistratus resistant malitiæ privatorum, & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos,

licuit, + liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, + exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem

vatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum, & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si Diis placet, nos impune lacerandos, & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum, & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit, & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est, & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem, & liberos. Si ergo licet in gravissimo, & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (ut concessit Auctor): quoniam eædem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ; etiam in ultimo, & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætexta religionis bona, & vitam involanti.

Christi, & Apostolorum, & primorum Christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli, & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tuendum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se, ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit potestates mundi, ac tenebrarum, miraculum est non minus, quam linguarum donum, quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda, discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet: sed ordinariis studiorum viis, & consueta disciplina utendum est. ita nec in defendenda veritate agnita, & libertate conscientiæ manibus insinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires, & opes dedit; nec operienda miracula, quæ Deus sic quoque dat, sed illis, qui viis, & instrumentis, & labore, curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes, & contumelias, & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua persgere, & ultionem exsequi jussit: ad idem eductis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto, & solo proposito defendendi lucem evangelii concessaoi occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus, & mera patientia, martyrium excipi vult; id non magis moratur alios, quin se, ut possunt, a vi tueantur; quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis, & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos, & innocentes sinit opprimi; id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus, paucive, an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum, & injuriarum patientia, non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores; ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum: neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam, & malitiam. Deinde non dicit. *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit*; non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter, & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet*. Quæ ergo responsio est ad hæc loca pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque; eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Evangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, nequidem ut pecunia redimant libertatem religionis, & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis, faciuntque hodie miseri Græci, & aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse, III. Quin imo, quia fugam

exa-

a Matth. X, 23. nem mortem intentant Christianis, † Christus *a* fugam concedit, his scilicet a † quos officii necessitudo nulli loco alligat: (II) † ultra fugam nihil. *b* Petrus vero Christum, ait, cum pateretur, nobis reliquisse exemplum, quod sequamur; qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, † sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo, ait, † & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. † Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem, legimus.

b 1. Petr. II, 21 IV 12. 13. 14. 15. 16.

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab Apostolorum, & apostolicorum virorum disciplina, † eorum præscripta & intelligebant melius, & perfectius implebant, † summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe, & impudens fuisset Tertullianus, *c* si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset

c Apolog. c. 37.

concedit, non requirit meram, & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum, ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit; noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus, & imperantibus religionem: noluit ille vi in formanda, & propaganda ecclesia uti; noluit ignes, & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principem ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia, & martyrio, Deum velle amplificare gloriam suam, certo constat; quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine, & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates, & supplicia præstando; modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt; Homines humiles, renues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris compararentur, dispersi, & disjecti, sine corpore, & concilio, clandestinis, eoque non numerosis cœtibus coeuntes, imbelles, & inermes, nullo capite, præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem, metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deferentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihil facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus; interdum improvide, se simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparate, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret. Itaque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant; non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt. ¶ Extra propositum hæc omnia a Gronovio fuse tradita sunt, quocirca neque singillatim examinanda censemus: generatim affirmamus multum a recta via, ut mos est omnium Pseudo-reformatorum, aberrare.

(II) Dictum *Christi* unice pertinet ad Apostolos, ut patet ex sequentibus. Auctor ipse se refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* X, 23. verba illa solis Apostolis adcommodat, & inde fatetur, non posse argumentum duci ad definiendam quæstionem: An sponte fugere liceat, periculi tantum vitandi caussa? J. B.

77 *Vis*

set mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis* [77] *vis numerorum, & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci, & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* [78] *conciliabula, castra ipsa, tribus,* [79] *decurias,* [80] *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* [81] *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non* [82] *apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere?* Sequitur hic quoque [83] magistrum suum *a* Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram,* [84] *quamvis nimius, & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* [85] *de secutura ultione securitas.* [d] *Innocentes nocentibus cedunt.* Et *b* Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci, quam servorum suorum* [86] *labores, & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: + sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit *c* Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem *d* est illud: *Quoties Imperatores* [87] *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur, & coronantur.* Idem *e* alibi: *Ita a plebibus principes, & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi *f* sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit; sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* [88] *Non erat eis pro salute pugnare,* [89] *nisi* [90] *salutem* [91] *pro salute contemnere.*

a Ad Demetrianum, p. 192. Ed. Fell.
b Inst. Div. Lib. V. c. 20.
c Lib. 6: Qu 10. in Jes.
d Epist. 105. (vulg. 166.)
e In Ps. 124 apud Prosper. Sent. 34.
f De Civ. Dei lib. XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. + Thebæa legio, (mm) ut acta nos do-

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*) Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epist. 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios, & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse, & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat: sed prompte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. 60. Ed. *Fell.*)

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*) Cohortium, *Tacitus* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*) Supra cap. 2. n. 10.

79 *Decurias*) Judicum, & equestrem ordinem.

80 *Palatium*) Domum augustam.

81 *Etiam copiis*) Apparatu, & instrumento belli.

82 *Apud istam disciplinam*) Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*) *Hieronymus* refert, notarium B. Cypriani dicere solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistratum.*

84 *Quamvis nimius*) Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*) Quia exploratum habemus, injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

86 *Labores*) Ærumnas, agonas, ut Herculis XII labores dicuntur.

87 *In errore sunt*) Ε'θνίζουσι· idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*) Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam, & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent, ac resisterent; sed spe, ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, Vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*) Α'λλὰ τὸ sed.

90 *Salutem*) Hujus vitæ.

91 *Pro salute*) Æterna.

(mm) At vero mera est fabula, quæcunque de illa Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia fal-si:

docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud [92] Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum [93] Agaunum iter arripuerunt, & cum eo misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet: ipsique se id facturos negassent, [94] Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui + nemine repugnante facile imperium sunt executi.

11. [e] Mauritius ejus legionis [95] + primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est specie defensionis, [96] beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi [97] ad hujus rei interdictum Christi nostri [98] parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, [99] ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem, quæ ante, præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum, aut proditores militiæ fuimus, aut [1] ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi institutis legibus Christianis, dæmonum cultus, & aras semper [2] pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut [3] de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas [4] non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur:

Tene-

si: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur; ut vel ex eo patet, quod *Sigismundi*, *Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglice primum edita ann. 1696. postea Gallice, ut erat nata, *Amstel.* J. B.

92 *Octodurum* Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach* hodie.

93 *Agaunum*) *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*) Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*) Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi*, & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo, vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

96 *Beatissimis*) Felicissimum, & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi, atque impedire. ¶ Male sentit hic Gronovius, quia causæ libertatis conscientiæ defensor.

97 *Ad hujus rei*) Ut probarem, hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*) Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi?* *Tacitus* 15. ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ, & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*) Leg. *immortali.*

1 *Ignavæ formidinis*) Per metum quidquam fecimus fortibus, & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Gal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*) Quæ non tam victimarum, quam Christianorum cruore coluntur, & inficiuntur.

3 *De denis*) Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*) Coges manere in corpore; aut mortem refugere, ut idolis serviant.

G R O T I I.

e *Mauritius*) De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Guillimannum*. (Lib. I. c. 15. & II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima, & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum, colligimus: qua & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cælis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentia speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis, vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRO-

Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros, virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna celestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* [f] *Tenemus ecce arma, & non resistimus, quia mori magis, quam vincere volumus: & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus, exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: [5] + *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes; sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam: sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. [g] Valens impie, & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem [6] + τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus + adductum jam audivimus, [a] Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, [*] is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. + Diximus, summum imperium renentibus resisti jure non posse. + Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

a 1. Petr. II, 21. *Matt.* X, 39. Luc. XVII, 33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, + sive ab initio talem acceperunt potestatem, + sive postea ita convenit, [h] ut Lacedæmone; si

GROTII.

f *Tenemus ecce arma, & non resistimus*) Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum (Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.) δοῦλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγινομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους· ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρέψαμεν, οὐδὲν μηδὲν ἐργάσασθαι δυναμένας, παρέχοντες αὐτὰ τὰ σώματα πρὸς δίσκοπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βουλαῖς· & quæ sequuntur: *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda, ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

g *Valens*) Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peirescii*. (Pag. 846.)

h *Ut Lacedæmone*) *Plutarchus* Lysandro: (Pag. 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τὸν βασιλέα δίκην προσήγγειλαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε· *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (Pag. 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας τινὰς ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικοὺς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας· *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt, ut ineptis regno, quippe abjectis, nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum*. *Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. 1. (cap. 19.)

GRONOVII.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*) Seneca 2. de 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: ac necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

6 Τὸ ὁμοούσιον) Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* e bibl. *Pithœi*, a *Nic. Fabro* editum, pag. 31.

ſi peccent in leges, ac rempublicam, + non tantum vi repelli poſſunt, ſed, ſi opus ſit, puniri morte: quod [7] Pauſaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. + Atque hujus generis cum fuerint vetuſtiſſima per Italiam regna: mirum non eſt, ſi + poſt narrata crudeliſſima Mezentii facinora ſubjungat Virgilius: (*Æn.* VIII, 495.)

Ergo omnis [i] [8] *furiis ſurrexit Etruria juſtis,*
Regem ad ſupplicium præſenti morte repoſcunt.

IX. Secundo, ſi rex, + aut alius quis [9] imperium + abdicavit, aut manifeſte habet [10] pro derelicto, + in eum poſt id tempus omnia licent, quæ in privatum. + Sed minime pro derelicto habere rem cenſendus eſt, qui eam + tractat negligentius.

a Lib. IV. c. 16. + X. Tertio, exiſtimat Barclajus, *a* ſi rex regnum alienet, aut alii ſubjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic ſubſiſto. Nam talis actus, ſi regnum [11] electione, aut ſucceſſoria lege deferatur, [12] nullus eſt: quæ autem nulla ſunt, + nullum habent juris effectum. Unde & de uſufructuario, cui regem talem ſimilem diximus, verior mihi videtur juriſconſultorum ſententia, + ſi extraneo *b* jus ſuum cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod *c* dicitur, ad dominum proprietatis reverti uſumfructum, intelligendum + legitimo tempore. Si tamen rex reipſa etiam tradere regnum, aut ſubjicere moliatur, + quin ei reſiſti in hoc poſſit, non dubito. Aliud eſt enim, [15] ut diximus, imperium: aliud habendi modus, qui ne mutetur, obſtare poteſt populus; + id enim ſub imperio comprehenſum non eſt. Quo non male aptes illud Senecæ in re non diſſimili: *d Et ſi parendum in omnibus patri, + in eo non parendum, quo efficitur ne pater ſit.*

b Inſt. de uſufr. §. 3. *finitur.*
c L. Si uſuſfructus 66. *D. de jure dotium.*
d Lib. III. *Contr.* 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus, amitti regnum, k + ſi rex vere hoſti-

li

GROTII.

i *Furiis ſurrexit Etruria juſtis*) Et aruſpex Etruſcus in Mezentium inſurgentibus: (*Ibid.* verſ. 500.)

---- *Quos juſtus in hoſtem*
Fert dolor. ----

k *Si rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur*) Pari de cauſa tribunus plebis qui ſit, ipſo jure deſinere eſſe talem, ingenioſe defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum*: (*pag.* 831. 832.) *Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non poſſe populum a ſe abdicare poteſtatem deſtituendi Principis in caſu, quo ad deſtructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

GRONOVII.

7 *Pauſania*) Non fuit rex. ſed regis Pliſtarchi Leonida geniti tutor, & patruelis. *Agidis*, potuiſſet dicere. de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus, *Juſtin.* 2, 10. Pauſanias alius, *Juſtin.* 6, 4.

8 *Furiis juſtis*) Rebellione excuſanda.

9 *Imperium abdicavit*) Ex hoc capite accuſatus Dionyſius minor apud *Juſtin.* 21, 5. & apud *Quinctilianum* decl. 267. *Flens ad arcem depoſitor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*) Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia ſe ſubduxiſſet a. C. 1574. Itaque Poloni ſequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione, aut*) Ubi legibus, moribuſve modus ſuccedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus, & introductus eſt.

12 *Nullus eſt*) Perinde habetur, & rem relinquit integram, ac ſi non interceſſiſſet.

13 *Inſtit. de uſufr.* §. *finitur*) 3.

14 *L. Si uſusfructus*) 66.

15 *Ut diximus*) Cap. præcedent. §. 21.

(nn) Bene quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem ſufficiebat: ſed non Jure veteri, quo *Ceſſio in jure*, extraneo facta, omnino uſumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Uſufructu*, Lib. II. Cap. X. J. B.

GRO-

li animo in + totius populi exitium feratur; quod concedo: + consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi. + Quare qui se [16] hostem populi totius profitetur, + is eo ipso abdicat regnum; + sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, + accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, + ut colonias ibi faciat.

XII. + Quinto, [17] si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, + sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, [l] si hoc, aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, + tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex [18] + partem habeat summi imperii, [m] partem alteram populus, aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, [19] etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore; + id enim de bello externo intelligendum est: + cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi; + quod ubi fit, + potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, + si in delatione imperii dictum sit, [n] ut certo eventu resisti regi possit, + etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, + certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. + Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. + Vidimus de eo, qui jus imperandi habet, + aut habuit. + Restat ut de invasore imperii videamus, + non [21] postquam longa possessione, + aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. + Et quidem dum possidet, actus imperii, quos exercet, vim habere possunt obligandi, *a* + non ex ipsius jure [22] quod nullum est, + sed ex eo, quod omnino probabile sit, eum [23] qui jus imperandi habet, + sive is est populus

a Vict. de potest. civ. n. 23. Suarez de legi. lib. III. c. 10. n. 9. Less. de just. & jur. l. II. c. 29. dub. 5. n. 73.

GROTII.

l *Si hoc, aut hoc rex faciat*) Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus, aut senatus*) Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. in Bohemia tempore VVenceslai (apud *Dubrav.*) historiæ lib. X. Adde *Azorium* institutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Schafnaburgensem* de Henrico IV.

n *Ut certo eventu resisti regi possit*) Exempla vide apud *Thuanum* historiarum CXXXI. in narratione anni MDCIV, & lib. CXXXIII. in anno MDCV. utrumque de Hungaria; apud *Mejerum* narratione anni MCCCXXXIX. in Brabantia, & Flandria narratione anni MCCCCLXVIII. in fœdere inter regem Galliæ, & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytraus* Saxonicorum XXIV, & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. lib. IX.

GRONOVII.

16 *Hostem populi totius*) Ut Caligula; qui optabat, populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*) Incidat in causam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat; vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. numer. 16.

18 *Partem habebat*) Ubi divisum est imperium in partes potentiales, I, 3, 17.

19 *Etiamsi dictum sit*) Hic excusantur Barneveldio inter crimina objecti *VVaardgelders*. *Grot.* Apol. c. 10.

20 *Qui jus suum alienat*) Ut populus regi.

21 *Postquam longa*) Tempore, ac pactis inter ipsum, & subjectos cum jurejurando intercedentibus, speciem jure imperantis sibi circumdedit, se dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*) *Livius* 3, 39. de decemviris; *privatisque si vis abesset*. Cap. 41. *imaginarios fasces*.

23 *Qui jus imperandi habet*) Et eo in præsens spoliatus est.

lus ipse, + sive rex, + sive senatus, [24] id malle; interim rata esse quæ imperat, quam legibus, judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. + Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quinctilianus *a*) + ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: *b* + *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ*. Et mox: *Expediebat ægræ quasi, sauciæque reipublicæ, requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur*.

a Lib. II. cap. 1.
b Lib. III. cap. 23.

2. + In his tamen, quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. + Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. Ac primum, + si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, + neque pactio ulla sequuta sit, + aut fides illi data, + sed sola vi retineatur possessio: + videtur [27] manere belli jus, ac proinde + in eum licere quod in hostem licet, + qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. + *In reos majestatis*, inquit *c* Tertullianus, + *&* *publicos hostes omnis homo miles est*. + Sic & adversus militiæ desertores *d* cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

c Apolog. c. 2.
d C. quando liceat unicuique l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit *e* libro de fato ad Pisonem statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, + qui hoc, aut illud, [28] quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta + qui privatus satellitium sibi circumdederit, + arcem invaserit: + qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: + qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. + Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, + ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata [29] post reditum ex Pyræco in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ *o* [30] lex Valeria, si quis injussu populi magistra-

e Pag. 570 C. D Tom. II. Ed. Wech.

GRONOVII.

24 *Id malle*) Tam favere, ac benevolum esse reipublicæ: adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque, & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*) 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*) Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor, quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur: ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus, & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores, auctorumque fautores ultum eunt.

27 *Manere jus belli*) Liv. 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces, & regium imperium habeant*.

28 *Quod in aspectum cadit*) Quod non ex interpretatione malum, aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræco*) Ejectis XXX. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ* Petiti tit. 4. pag. 10.

30 Lex *Valeria*, *& lex consularis*) Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5. 19. *Livius* 3, 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. Edit. *Hanov.* J. B.

GROTII.

o Lex *Valeria*) *Plutarchus* Publicola: Pag. 110.) μηδὲ κρίνειν κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν.

gistratum gereret: + & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus, fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, + si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. + His annumerandi & regum puerorum tutores, + qualis Joaso erat Jojada, *a* cum Athaliam regno depelleret. *a* 2. Paral. XXIII.

XIX. 1. + Extra hæc + ut privato vi dejicere, aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut is, qui jus habet imperii, + malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis, & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis, aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. + Certe an rem in id periculum adduci velit rex, aut senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (pp) dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον*· + *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo*. Et Cicero, *b Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur*. Ajebat T. Quintius, *c* satius fuisse Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis peritura. Nec alio spectat illud apud *d* + Aristophanem, leonem in civitate non alendum: si alitus sit, ferendum esse. *b* Philipp. II. c. 15. *c* Liv. lib. XXXIV. c. 49. *d* Ran. v. 1478.

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, 31 libertas, 32 an pax placeat, ut Tacitus *e* loquitur: & difficillimum hoc *σκέμμα πολιτικὸν* *f* Ciceroni, *εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν*; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* + non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum: *e* Hist. IV. 67. *f* Lib. IX. ad Att. epist. 4.

q 33 *Detra-*

τῶν. *Ut injudicatum occidere eum liceret, qui dominatum concupisceret*. Mox addit: *εἴτις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτέθεικεν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι*· *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permisit interfici*. (Pag. 103. B. C. Vid. potius *Dionysius Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. V. cap. 19.)

p *Tyrannum Nabidem relinqui*) Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat: *ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῆς ἄλλης Σπάρτης ἀπολούμενον τὸν τύραννον*· *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui*. (Pag. 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset:

Σβεννύντας ποτὲ τούσδε τυραννίδα χάλκεος Ἄρης

Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus

Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Respondisse, *δικαίως τεθνήκασι οἱ ἄνδρες· ἔδει γὰρ ἀφεῖναι ὅλην αὐτὴν κατακαῆναι*· *Merito viri illi periere; exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret*. (Locus est pag. 52. E. Tom. I. Ed. VVech. Sed sensum responsionis, male ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere*, non autem exstinguere, & sic servare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. J. B.

GRONOVII.

31 *Libertas*) Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*) Patientia tyranni, vel oppressoris.

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur a PLUTARCHO, *Vit. Marci Brut.* pag. 989. J. B.

GRO-

q 33 *Detrabimus dominos urbi servire paratæ.*

Sicut 34 Sylla interrogatus, *a* quid ita armatus patriam peteret, respondit: ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.*

a App. *civ.* I. p. 384. *Ed. Steph.*

3. + Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit *b* Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud + Sallustium exstat: *c Nam vi quidem regere patriam, aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes* 35 *rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum *d* in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν· *æquum non esse, ut vir prudens improborum, & desipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & *e* Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa, quam misericordiæ: & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas *f* seditiosam esse, dicit, interdum, quamvis tyrannici regiminis destructionem.

b Epist. fam. lib. I. Ep. 9
c Bello Jug. c. 3.
d Pag. 989. A.
e De Offic. II, c. 21.
f 2, 2. q. 42. art. 2.

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam + factum Aodis *g* in Eglonem regem Moabitarum; nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. + Neque vero constat, hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus, per quos volebat ministros, sua judicia exsequebatur, + ut per *h* Jehun in Joramum.

g Jud. III. 15. Neh. IX, 27.
h 2. Reg. IX.

XX. Maxime autem + in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari *i* Christus jubebat, r quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, + quia in possessione erat imperii.

i Matthæi XXII, 20.

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi servire parata)* *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιεῖτο αἰτίαν τὰς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους· *Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat.*) Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

33 *Detrahimus*) *Lucan.* 1, 351.

34 *Sylla interrogatus*) *Plutarch.* de genio Socratis pag. 576.

35 *Rerum mutationes*) Formarum reipublicæ hujus in illam transitus, aut magistratuum, eorumve, qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem, & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

36 *Possessionem sequi*) Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

HEN-

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. I. CAP. IV.

§. I.

AUCTOR hic tractat quaestionem, qua- „ le jus privati habeant resistendi Princi- „ pi? In qua decidenda admodum variant „ Doctores; adeoque cum statum publicum „ concernat, caute pertractanda est.

1 *Bellum gerere possunt & privati in privatos*] „ Quoties scil. copia judicis non est; „ quo pertinet omnis necessaria defensio. „ *vid. supra L.* 1. *c.* 1. §. 2. *c.* 2. §. 1. „ *n.* 1. & 2. *L.* 2. *c.* 1. §. 2. *seq.*

Ut viator in latronem) „ Nam & tunc copia „ judicis non est: eoque necessaria defensio.

Et summum imperium habentes, in eos, qui itidem id habent) „ Quod bellum Au- „ ctor publicum vocat. *Vid. supra l.* 1. *c.* „ 3. §. 1. & *c.* 2. §. 1. *seq*

Ut David in Regem Ammonitarum] „ Et „ omnia bella, quae inter duas summas po- „ testates geruntur. *l.* 29 *ff. Capt. & postl.*

Et privati in eos, qui imperio summo utuntur) Si scil. necessaria defensio sit, & privatus ille, a Principe extraneo laesus, aliter defendere jus suum non possit. Nam si tales necessariae defensionis fines non adsunt, vindicare illam injuriam nulli privato licet; supra enim *c.* 2. §. 1. & *c.* 3. §. 21. *n.* 4. dictum est privatum ab alio Principe laesum sui Principis officium implorare debere, ut ille jus laesi tueatur, prout natura tenetur: qui si Principem laedentem requisiverit ut satisfaciat, nec impetraverit, causa haec inter duos Principes vertitur, nec nisi Martis arbitrium superest.

Additio.

„ Hinc alibi demonstravimus, male ta- „ le bellum mixtum vocari. *Diss. procem.* „ *XI.* §. 166. *n.* 6.

At non in se) „ Nam suo Principi nun- „ quam resistere licet, nec jure necessariae „ defensionis.

Ut Abrahamus) „ Imo hic occupavit ter- „ ras vacuas; quamdiu igitur ibi habitavit, „ nullius alterius potestati fuit subjectus, „ adeoque summae potestatis jure bella gessit.

Additio.

„ Hinc Patriarchae passim quoque Reges „ vocantur: uti de Abrahamo exstat locus „ apud *Just. L.* 36. *c.* 1. idque ex Nicolao „ Damasceno quoque probat *Grotius de ve-* „ *rit. relig. Christ. L.* 1. *c.* 16. Sane, foedera „ eum pepegisse, legimus *Gen. XIV.* 13, „ & *XXI.* 22. *Conf. Test. in not. h.*

In Regem Babyloniae) „ Amraphel enim, „ cum quo bellum gerebatur, Rex Senaar „ dicitur *Gen. XIV. n.* 1. quae regia postea „ Babylonia dicta fuit. *Gen. X.* 10. *Dan.* „ *I. v.* 2. *Gron. h.*

Et vicinos) „ Nimirum Regem Ponti, „ Regem Elamitarum, & Thadal Regem „ gentium. *Gen. XIV.* 1.

Et qui summum imperium habent in privatos) Si scil. fiat intra fines necessariae defensionis; alias ordinem procedendi hunc esse, antea diximus, ut Princeps laesus adeat magistratum subditi laedentis; qui si reparationem negat, tota jam quaestio est inter duos hos summos Principes, quae non nisi belli jure decidi potest. *Vid. B. Par. prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. 154.

Aut sibi subditos) Imo hoc non est bellum, nec privatum; sed est effectus imperii, vi cujus Rex subditos rebelles etiam armis coercere potest. *Vide supra c.* 3. §. 1. & §. 5.

Additio.

„ Late id explicavimus in *Diss. procem.* „ *IX.* §. 67. *n.* 2.

Ut

Ut David in partem Isbosethi) „ Imo hic Isbosethus non fuit privatus, aut subditus, sed legitimus Israelitarum Rex, consensu populi, & hæreditario jure denominatus: David autem tantum erat Rex Judæ. 2. *Sam. II. 8. seq. & III.* 1. Unde verum hic erat, & publicum bellum, quod inter duas summas potestates gerebatur; atque hinc David ab interfectoribus Isbosethi (quem hominem justum vocat) pœnas sumsit. 2. *Sam. IV.* 12. Sane, David eo demum mortuo Rex Israelitarum factus est. 2. *Sam. V. seq.*

Aut non subditos, ut Romani in Piratas] „ Aut piratæ fuerunt populi summa potestate utentes, aut colluvies latronum: priori casu jure belli cum ipsis actum est; posteriori casu jure necessariæ defensionis. De bellis piraticis late egimus *supra c.* 2. §. 1. & *Dissert. proœm. IX.* §. 166. *n.* 7.

2 *Tantum illud quæritur, an aut privatis*) „ I. e. an subditus contra Principem, vel magistratum sibi præpositum arma sumere possit?

Aut publicis personis) „ I. e. an magistratibus minoribus jus vi resistendi Principi competat.

Sive minori] „ I. e. alii magistratui, & potestati inferiori.

Arma sumi posse in inferiores) „ Sive privatos, sive magistratus.

Ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur] Qui non suo jure vim inferunt, sed jussu superioris.

Qualis fuit Nehemias) „ Vicini enim, Persarum imperio subjecti, quovis modo reparationem civitatis impediebant. Cyrus edicto suo Nehemiæ concessit facultatem his resistendi: adeoque ille jussu superioris vim repellebat. Simile exemplum est in edicto, quo Ahasverus Judæis facultatem concessit sese defendendi contra vim inimicorum; at neutro casu jure belli facultas resistendi competiit.

Sic metatores) Imo hi non expellebantur jure belli, sed ex lege Imperatoris: adeoque dominus prædii hic nudus fuit executor legum; nihil enim interest an Princeps ipse, an per alios leges suas exsequatur.

Additio.

„ Metatores sunt qui eligendi, & præparandi hospitii causa præcurrunt. *Goth. ad rubr. C. de metatis.* Licentia autem hos metatores expellendi illis demum dominis competebat, qui ab hospitiis liberi erant. *Goth. add. rubr. & ad L.* 5. *C. eod. & passim tot. tit.*

Verum adversus summam potestatem quid liceat, quæritur) „ I. e. quæritur, an aut privatus, aut minor magistratus in summam potestatem arma sumere possit?

Aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate) „ I. e. an privatus Magistratui, Principis voluntatem exequenti, vim inferre possit?

Illud quidem apud omnes &c.) Duo hic 3
quærit Auctor 1. An subditus Principi aliquid juri naturæ contrarium præcipienti parere teneatur? 2. An injuriam inferenti privatus resistere possit, saltem si certissimum discrimen adsit? Utrumque negat Auctor, & merito. Nam quod ad *primam quæstionem* attinet, certum est, objecta imperii per naturam alia esse non posse, quam quæ nostræ facultatis, & arbitrii sunt; quæ enim actiones nostræ ne quidem in nostra potestate sunt, qui in alterius hominis esse possunt? Natura igitur facultates nostras aliis subjecisse videri non potest, quæ ne quidem in nobis sunt; nec nos obligare voluit ad faciendum id, quod in potestate nostra non est, & de quo disponere non possumus.

Talia sunt 1. quæ jure naturæ vetita sunt, quæ nec superior ipse facere, nedum alios ad faciendum cogere potest. 2. Quicquid virtuti contrarium est; etsi enim homines non præcise teneantur ad virtutis officia, tamen cum natura nos doceat, divinæ perfectioni repugnare quosdam actus, Princeps quoque talia ut faciamus injungere non potest. 3. Quicquid non est actus voluntatis nostræ, sed judicii, & intellectus. Etsi enim arbitrii nostri sit, quamdiu adhuc aliquid dubii esse putamus in re, cohibere consensum: quin ne consentire tum quidem tanquam in re incerta possimus, certum tamen est, si vel nihil in re dubii sit, vel nihil esse statuamus, impossibile esse, ut consensum cohibere possimus; non magis, quam in hoc: *Bis duo esse quatuor*. Atque huc pertinent res fidei. 4. Quicquid alias impossibile est; nam ibi deficit facultas naturalis agendi. Hæc itaque imperando Princeps excedit terminos imperii: adeoque cum imperium in his rebus nullum sit, etiam nulla ex imperio obligatio esse potest. Certum igitur est, ex tali imperio nos non teneri: atque hinc recte Apostoli imperio Superiorum, *ne docerent Christum*, opposuere, *Deo magis parendum, quam hominibus*; quia quicquid Dei mandato contrarium est,

extra

extra terminos est imperii humani. *De altera quæstione* §. seq. agetur.

Non esse faciendum quod jubent) „ *Conf. prol.* §. 41. quo pertinet exemplum obstetricum Ægyptiorum, *Exod.* 1. *v.* 15. *seq.* idque opponebat Basilius præfecto Valentini, qui jubebat ut idola coleret, apud *Tesm. in not. b.* His adde exemplum Christianorum militum sub Juliano. *Vid. supra L.* 1. *c.* 2. §. 10. *n* 11.

Nam Apostoli) „ *Act. IV.* 19. & *V.* 24.

Ad certissimam provocarunt regulam] Nam „ ratio naturalis dictat, facienda non esse „ ea, quæ mandato Dei, a quo omnem „ facultatem nostram agendi habemus, re„ pugnant.

Platonem) „ *In Apologia Socratis* : Add. „ *Sophocl. in Antig. v.* 453.

Ex tali causa) „ Quæ mandatis divinis „ repugnat,

Aut alioqui] „ Uti si Princeps jus mihi e„ tiam ex jure civili quæsitum injuria auferr.

Ea toleranda est potius, quam vi resistendum] „ Quæstio hæc in §. *seq.* tractabitur.

AD §. II.

AUCTOR quæstionem maximi momenti hoc, & *seq.* §§. explicat, an, & quatenus Principi notorie injuriam facienti resistere liceat? in qua decidenda eo cautius procedendum, quia illa non nisi per civile bellum agitari potest, & solet.

Res ita se habet. Summi imperii præcipue duo sunt capita: Tueri 1. Jus, seu Justitiam, 2. Bonum civitatis, seu publicum. Neutrum fieri potest, nisi, quid tale sit, primum constet, aut si quid in ambiguo hæreat, definiatur. Sequitur ergo, dato summo imperio, seu summa potestate tuendi justum, & bonum civitatis, ei conjunctum esse judicium, seu arbitrium statuendi in re dubitabili, quid sit æquum, & bonum: atque adeo quid tuendum, *per pos.* 4. *n.* 4. Et cum ideo summum in terris imperium natura constitutum sit, ut esset potestas, quæ gentem humanam vice divini Numinis regeret, ejusque bonum, ac felicitatem, quæ prædictis duobus capitibus constat, recte temperaret, *per pos.* 4. *n.* 3: adeo ut quicquid ad hanc *eudæmoniam* tum tuendam, ornandam, perficiendam, tum maxime explicandam, & definiendam pertinet, id omne summa imperii potestate, sollicitudine, & moderatione, quin sub ejus quasi forma, & natura comprehensum sit: *per pos.* 4. *n.* 2.

Judicium, seu arbitrium non est, nisi rei dubiæ, & qualitercumque disceptabilis, ita ut deliberandum videatur quid magis eligendum sit. Si enim appareat quid æquum, aut factu optimum sit, jam non judicio, seu arbitrio res cognoscenda, sed cognita, & certa erit, & vel justum, bonumque, vel contrarium. Etenim cum omnis publica Magistratus potestas imperii, quo tuenda justitia, & Respublica continetur, finibus circumscripta sit, certum est, quod eos excedit, privatum esse.

Hinc dicimus, non esse bellum subditorum in superiores; ne quidem jure defensionis necessariæ. Etsi enim illa omnibus animantibus, nedum omnibus hominibus communis sit; tamen respectu superiorum non esset illa defensio contra injuriam, sed rebellio adversus imperium, quod est superioris, & cui parendum est, non resistendum.

Neque causari possunt subditi, se lædi, injuriasque pati; quia id non ipsorum, maxime in sua causa, sed superiorum est judicium, quod non sibi sumere, sed ei stare subditos oportet. Nec ipsorum est prætexere, Rempublicam vastari, vel ei non recte consuli, vel atrocia fieri; quia hoc omne judicium, & arbitrium cum summo imperio in Magistratum translatum est; & subditi nec de jure statuere, nec de bono Reipublicæ arbitrari possunt. Utrumque (tum justum ne, an injustum? tum, expediat Reipublicæ, nec ne?) est facultas magistratus, & summi imperii propria; neutrum subditorum.

Quare manifestum est, inter Magistratum, & subditos statum belli per naturam intelligi non posse; sed omnia, etiam armis, ex capite imperii agi ad compescendos subditos contumaces, & subigendos rebelles, uti ex capite belli ad debellandum hostem, & tuendam Rempublicam, si cum extraneo, seu hoste res sit.

Cæterum id ancipitis maxime quæstionis est: si Magistratus quid committat, ut jure naturæ definat esse Magistratus, & vel privatus, vel hostis fiat suæ Reipublicæ, ut Athenis 30. olim tyranni; quid dicendum? Et duplex ea visio est: 1. An committi ita possit officium Magistratus publicum? 2. Quæ natura sint hujusmodi commissi effecta, & consequentia?

Prioris quæstionis perpetua norma est, ut quoadusque dubitari possit, justum, an injustum

justum, bonum, an adversum sit; omne judicium, & arbitrium sit Magistratus: neque ullæ subditorum partes, nisi parendi. Si vero certa, ac indubia sit actus injuria, vel Reipublicæ noxia, atque adeo cesset judicium; Magistratus, quatenus notorie, ut loquuntur, æqui, seu boni publici limites perrumpit, vel excedit, non ut Magistratus agit, sed ut privatus: atque ideo tum hactenus privatorum jure utitur.

In altera quæstione distinguendi sunt excessus: qui vel privati sunt, vel publici. Prius de privatis. Tales sunt, cum Magistratus vel adversus privatos committit, ut Achab contra Naboth, *I. Reg. XXI*; vel in rebus, ac causis suis privatis, non in officio: ut Caligula, & Nero stupris, incestibus, & adulteriis infames fuere: qualia & Henrico IV. Cæsari objecta sunt. Ex his causis non definit esse Magistratus, in quem nihil commisit; sed quoad excessum indubitatum habetur pro privato.

Unde constat, actum hunc Magistratus, quippe manifeste injustum, omni jure nullum esse: & nec jus, nec obligationem inde nasci. Verum id maxime certatur, an talis privatus uti possit jure naturali necessariæ defensionis in extremo periculo, quo se, aut res suas, aliter tueri non potest? Equidem cum natura id brutis quoque datum sit, non potest negari in homine: modo vere res posita sit in statu inculpatæ tutelæ, scil. ut injuria sit indubitata, nec alia eandem evadendi via. Verum tamen cum ita comparati sunt homines, ut fere judicium secundum se ferant, nec injurias suas viles habeant, facillimeque adeo sibi persuasuri essent, se esse in statu *einer rechten Nothwehre*, cum non sint; nihil intutius, & aleæ, ac periculi plenius foret, quam in ejus rei arbitrium permitti subdito contra Magistratum.

Unde concludo, jus tale, ut privato licita sit die *Nothwehre* contra Magistratum, asserendum non esse; non quod natura intra justos terminos ei id negaverit: sed quia hoc ipsum, num res sit in terminis necessariæ, & inculpatæ defensionis, subditi judicio, cum illud potius Magistratus sit, contra Magistratum permissum videri non potest. Quod si vero subditus eo tamen jure utatur, & postea causa cognita appareat, terminis inculpatæ tutelæ ubique observatis ipsum se, vitamque suam defendisse, absolvendus erit. Equidem, cum Saul Davidis vitæ jam immineret, nec appareret effugiendi locus, David tamen cum Regem in manibus haberet, ipsi pepercisset 1. *Reg. XXIV*; ipse Saul agnovit illud pro beneficio, & fatetur, fuisse penes Davidem jus *einer rechten Nothwehre*, cum *d. c.* 24. *v.* 20. ait: *Quis cum invenerit inimicum suum; dimittit eum?* Secus est si privatus alium aggreditur, vel lædit; id enim factum sua natura illicitum est, & adversus illud defendendi sui licentia natura cuique permissa est: si fines inculpatæ tutelæ is excesserit, excessus ille punitur.

Atque ita summus Magistratus ob vitia privata non excidit summo imperio, seu magistratu, in quo nihil commissum est. Et licet forte manifesta essent vitia, non tamen in terris potestas naturæ constituta est, quæ ea vindicet; cum summa penes ipsum sit potestas, quæ alium superiorem, vel judicem non agnoscit, nisi Deum. Neque de jure necessariæ defensionis quæri potest, cujus casus est, cum quis alium invadit, spoliat, lædit; non cum alias infamibus vitiis se polluit. Superest ergo, horum vindictam soli Deo, ipsiusque tremendo judicio reservari. Unde intelligitur causa, quæ duos historicorum Principes, Livium *Lib.* 24. *c.*4.& 7, & Polybium *Excerpt. Legat. lib.* 7. collisit in historia Hieronymi Siciliæ Tyranni, qui propter infamissima crimina occisus est. Hunc enim Livius jure, Polybius injuria cæsum, ait *dd. loc.* non tam juris, quam facti dissidio: quia Polybius testabatur, privata saltem crimina fuisse. *d. lib.* 7. Atque hæc de privatis. Videamus jam de publicis excessibus.

Hi in officio committuntur, & vel adversus ipsam Rempublicam, vel in populum promiscue. Et hæc quoque causa pariter certissimam regulam, & decidendi Legem accipit *ex supra dictis*. Quousque enim dubitari potest, num facto hoc adversus Rempublicam, vel populum, vel ultra notissimos summi imperii fines molitus quid fuerit; ipsius judicium, omnemque summum Magistratum ipsi integrum, ejusque arbitrio standum, nec ullam populo causam querendi esse, qui judicium cum summo imperio in ipsum transtulit, ibi ostensum est.

Hoc & præclarissime Samuel, 1. *Sam.* 8. *v.* 11, in concione populi Regem sibi poscentis; & hæc regula, ac ratio, divini Vatis sententiam docet. Ille quippe jura futuri Regis recenset, fines, seu limites cujusque juris non addit. Tueri scilicet oportet populum, seu Rempublicam, & regiam una dignitatem, sine qua nec respublica potest,

com-

communibus civium viribus, operis, ac præsidiis; idque naturali ratione, quia ipsorum res est, & ideo in civitatem coiverunt. Hæc igitur ut ipsi conducere videtur, exigere Regis est. Quæ vero alia jurium genera nominat Samuel, quam juta illa regalia exigendi a subditis operas, angarias &c., eosque adigendi ad munera, & officia publica, atque ad ministeria aulica utriusque sexus, *d. c.* 8. *v.* 11. 12. 13. 16, & constituendi ærarium publicum, ad ministeria, & officia publica, aliaque onera Reipublicæ sustentanda; sive collatis fundis, sive redituum portionibus, decimis &c. *v.* 14. 15. 17. Non quod in infinitum alia onera imponere possit, cum tantum possit ad necessitates, & utilitates publicas: sed quia Regis judicium est, quid sit e Republica? Unde etsi ipse duriora imperet, cum certus, & stans a natura modus præscriptus non sit, nullus subditis querulandi, aut repugnandi locus relinquitur, *d. cap.* 8. *v.* 18. Exposuit itaque jussu Dei Samuel populo, quæ lege naturæ, & gentium sint jura Regis; & inprimis, de horum finibus non populum, sed Regem solum statuere posse, ipsiusque ut summi moderatoris, quin vice Dei, judicium esse, &c.

Atque hæc ita de casu, quo res quodammodo adhuc dubia est. Dispiciendum jam de altero, quo excessus manifestus, & plane certus est. Et eadem hic regula tenet: nec hoc casu committi summum imperium Magistratus, sed quoad excessum manifestum pro privato haberi, ut *supra* diximus. Uti si leges imperet juri naturæ, vel divino morali contrarias; vel quid statuat Reipublicæ noxium, idque manifestum sit. Plane enim certum est, id irritum, & nullum esse, & nec jus, nec obligationem parere; quia id extra fines summi imperii est, a quo solo omnis publica ejus potestas unice pendet, & extra ejus limites nulla est, sed ipse privatus, qui nihil de Republica statuere potest: adeoque quæ ita statuit, neminem obligant, sed abolenda sunt. At non definit esse summus Magistratus, etsi in officio committat; quia naturali ratione ex eo, quod quis in officio quoque committit, oritur saltem obligatio ad reparandum, & tollendum excessum, *per pos.* 7: non autem regulariter privatio officii.

Videndum ergo, quibus excessibus summum imperium commissum, Magistratusque amissus jure naturali intelligatur? Et dubitari plane nequit, si summus Magistratus tendat ad evertendum Rempublicam, ejusve statum aut grassetur in perniciem populi; idque manifestum sit, quin ipse hostem induat, eoque desinat ipso jure esse Magistratus. Hæc enim per naturam simul stare non possunt, esse summum Magistratum, qui tuendæ Reipublicæ, ac servando populo constitutus est, & tendere ad evertendum Reipublicæ statum, vel populum: quod hostium, & hostile est. Fit igitur ille ex Magistratu hostis, & perduellis, ex cive, & civitatis capite, peregrinus. Et cum civitas, seu populus in corpus coierit status sui tuendi causa; non potest amplius videri corporis illius membrum, qui adeo ab illo se separat, ut ejus incolumitati insidietur: quæ pugnant cum affectu civis, & animi, odioque hostilis sunt: ut fuere Athenis 33. tyranni, *Just. V.* 6. 10. Romæ Decemviri, *Liv. lib.* 3. *c.* 48.49. Et tales Cajus, ac Nero visi, & hostes judicati sunt. *Suet. in Neron. c.* 49. *D.Cass. lib.* 63. *in fin.*

Everti autem Reipublicæ status intelligitur, etiam cum pars status præsentis, secularis, vel ecclesiastici, evertitur: cum per partes totus ita perverti posset.

In perniciem populi, quem tueri oportuit, grassari intelligitur, qui etsi non pariter in omnes sæviat, ita tamen promiscue, ut periculum, terror, exemplum, ad omnes pertineat, *Liv. lib.* 3. *c.* 36. Quod Claudianus *De Bell. Gild.* ita pulchre expressit.

Instat terribilis vivis, morientibus hæres,
Virginibus raptor, thalamis obscænus adulter:
Divitibusque dies, & nox metuenda maritis.

Tale quoque est cum Magistratus leges communi sensu pro tutela status præsentis latas pervellit; vel cum non tantum leges adversus jus naturæ fert, sed & vi in invitos exequi, & conscientias, in quas imperii nulla vis est, cogere purat, ut in historia Assamonæorum. *Mach. lib.* 1. & 2. Quo facto, etsi forte errantes, multo deteriores, hypocritas scil., & simulatores Deo mentientes, faciunt (Conf. *Matth. XXIII. v.* 13.) quæ scelera in cogentium, quippe auctorum, capita omnino redundant.

His casibus, & excessibus igitur, quibus desinit summum imperium, seu Magistratus, redire illud ad populum, vel eum, cujus summa tum in Republica est potestas, necesse est: & huc adeo tum suæ Reipublicæ, ejusque status præsentis, legumque, ac civium custodia, ac defensio incumbit. Quæ pro-

proinde tum non peragitur ex causa belli juris gentium, quod non est, nisi inter duos liberos populos, sed ex causa imperii specialiter dicti. De quo jam plus satis.

Additio.

„Subditus nec naturæ jure vim inferre Prin-
„ cipi potest, etsi gravius ejus sit imperium,
„ immo etsi forte in subditos quosdam sæviat.
„ Nam 1. omnes, & singuli arbitrio Princi-
„ pis sese submiserunt : adeoque huic soli
„ competit judicium in singulos subditos, non
„ singulis subditis in Principem. 2. Injuriæ
„ sæpius videntur privatis, quæ ut admit-
„ tantur, necessitas, vel utilitas Reipublicæ
„ exigit ; & tunc obtinet quod Tacitus ait :
„ *Injurias privatas utilitate publica compensari.*
„ 3. Negari nequit, Principi in singulos idem
„ jus competere, quod populus ante dela-
„ tionem imperii in singulos habuit : Certum
„ autem est, populo in statu Democratico
„ litem de injuria singulis illata moveri non
„ potuisse. 4. Qui Principi vim infert, hoc
„ ipso lædit jus totius populi ; tollit enim
„ eum, cui populus tutelam civitatis com-
„ muni consensu commisit : nemo autem jus
„ tertii, nedum totius populi, prætextu ne-
„ cessariæ defensionis, violare potest. *Conf.*
„ *l. 2 c. 3. §. 4. ibique not.* Sane, misera
„ foret conditio imperantium, si actus ejus-
„ modi privati judicio singulorum subjecti
„ essent : vel si rationem actionum suarum
„ singulis reddere tenerentur. Alias ratio-
„ nes allegat Auctor *h. & §. 6. §. 7.*

Et naturaliter quidem omnes ad arcendam
2 *a se injuriam jus habent*) „ Quod verum
„ omnino est, quia natura, ejusque Au-
„ ctor, dum jura quædam singulis propria
„ esse voluit, simul facultatem concessit
„ jura illa defendendi, nisi superior, & ju-
„ dex adsit.

Supra) „ *L. 1. c. 1. §. 10. & 14. c. 2.*
„ *§. 1. 5. 6. & 8. c. 3. §. 1. §. 17. §. 21.*
„ *n. 5.*

Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta) „ Quod plenius Auctor ex-
„ plicat *L. 1. c. 3. §. 1. n. 2. §. 2. n. 2.*
„ *L. 2. c. 21. §. 3. c. 20. §. 8. n 4. §. 9.*
„ *n. 4. §. 40. n. 1. L. 1. c. 2. §. 5. n. 5.*
„ *c. 1. §. 10. n. 7.*

Statim civitati jus quoddam majus in nos, & nostra „ nascitur) „ Quod dominium e-
„ minens vocare solet, *L. 1. c. 1. §. 6. c. 3.*
„ *§. 6. l. 3. c. 20. §. 7. l. 2. c. 14. §. 13.*
„ *& 7. l. 3. c. 1. §. 15. l. 2. c. 5. §. 24.*
„ *n. 2 ;* at revera pars est imperii, *dd. ll.*

Quatenus ad finem illum id necessarium est] „ Civitas enim dominium eminens sal-
„ tem habet in cives, & res civium, *ad*
„ *usum publicum*, *L. 1. c. 3. §. 6. n. 2*,
„ & boni communis causa. *L. 1. c. 1. §.*
„ *6, ibique notat.*

Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum &c. prohibere) „ Imo singuli hoc
„ ipso dum in civitatem coeunt, adeoque se,
„ suasque actiones civitatis arbitrio subji-
„ ciunt, juri suo vi privata agendi renunciant.

Et quin voluerit, dubitandum non est)
„ Non dum mum id voluerunt ex prohibitio-
„ ne quadam, sed ex pacto dum in civi-
„ tatem coeunt.

Cum non aliter possit finem suum consequi)
„ Quia subsistere tranquillitas publica non
„ posset ; quæ tamen finis est civitatis.

Non jam civitas erit, sed dissociata multitudo] „ Status naturalis maneret, & nullus
„ civitatis esset effectus.

Qualis illa Cyclopum) „ Verba Euripi-
„ dis hæc sunt.

Non fora ibi, nec jura valent, nec legibus æquis
Vivitur; ast montesque colunt, imisque latebris
Speluncarum quisque dat libera jura
Natisque, uxorique: aliena haud respicit ullus.

„ Nos alibi probavimus, imperia patrum-
„ familias a natura statuta esse : adeoque
„ in primævo rerum statu vere fuisse dis-
„ sociatam multitudinem. *Conf. Diss. Proœm.*
„ *XII. §. 612. seq.*

Et Aboriginum) „ Aliarumque gentium,
„ quæ in civitatem nondum coiverunt, sed
„ per familias reguntur. Uti igitur nunc li-
„ tes, quæ inter plures civitates oriuntur,
„ non nisi bello decidi possunt ; ita olim
„ controversiæ inter familias ortæ non nisi
„ Martem arbitrum habuerunt. *Vid L. 1.*
„ *c. 1. §. 1. n. 1.*

Et apud eundem) „ *Jugurth. c.* 18. Alia
„ exempla ejusmodi gentium, quæ in ci-
„ vitates non coiverunt, attulimus in *not.*
„ *ad dict. c. 1. §. 1. n. 1.*

Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum] „ Nimirum civitati, & civitatum 3
„ rectoribus solis jus competere vi agen-
„ di, non privatis ; & privatos non posse
„ resistere jussibus civitatis.

Generale pactum est societatis humanæ, Regibus obedire) „ Verum 1. non est dari
„ aliquam societatem] humanam. *Vid. L.*
„ *1. c. 1. §. 10.* Verum quoque 2. non est,
„ societatem humanam unquam tale ali-
„ quid pepigisse.

Augu-

Augustinus) „ *L. 3. conf. c. 2.*, quod re-
„ latum est in *dist. 8. c. 2.*

Sophocles), „ *in Ajace v.*678.Similia *vide v.*
„ 1096. & in *Antigone v. 676. & v. 989.*
„ item in *Philoctete v. 921. Vid. Tesm. h.*

Seneca), „ Verba sunt Creontis , quibus
„ alloquitur , & solatur Medeam euntem
„ in exilium . *Sen. in Medea. v. 195. vid.*
„ *Tesm. h. l.*

Qui dixerat) „ Verba hæc sunt : *Quem*
„ *urbs præfecit , hic audiendus est de par-*
„ *vis , justis , & injustis .*

Impune quidvis facere , i. e. regem esse), „
„ Alias auctoritates cumulavit *Tesmarus in*
„ *not. h. ex Platone , Seneca , Plinio , Thuano:*
„ *item Ammiano Marcellino , Cicerone . &c.*

3 *Hinc ubique majestas tot legibus , tot pœ-*
nis defenditur) „ Hinc inter crimina pri-
„ mum occupat locum læsa Majestas : &
„ conjungitur pœna læsæ Majestatis huma-
„ næ cum pœna læsæ Majestatis divinæ .

Sive populi , sive unius) „ Nam eadem est
„ Majestas , sive ab uno , sive a pluribus
„ teneatur .

Quæ constare non potest , si maneat resi-
stendi licentia), „ Vera ratio est , quod fa-
„ miliæ in civitatem coeuntes , ac jus sum-
„ mi imperii in civitatem transcribentes ,
„ suo juri vi agendi renuncient , ac se ,
„ suaque judicio civitatis submittant . *Ju-*
„ *pra ad n. 1. v. potest igitur &c.*

Miles , qui castigare volenti se centurioni
restiterit) „ Rigor hic est ex disciplina mi-
„ litari , sine quo difficile esset tot millia
„ hominum male moratorum in ordinem
„ redigere , *Conf. L. 3. c. 18. §. 1. n. 2.*

Capite punitur) „ Quia superiori resistit:
„ quod in militia speciem rebellionis infert.

AD §. III.

IN *lege Hebræa mortis supplicio damna-*
tur) „ Auctor ex legibus Hæbreorum pro-
„ bat , Magistratui etiam iniqua decer-
„ nenti resisti non posse : idque de judice
„ ecclesiastico statutum est *Deut. XVII. v.*
„ 12. *Vid. Tesm. & Cunæum de Rep. Hebr.*
„ *L. 1. c. 12.* & 13.

„ *Aut ei , qui extra ordinem rector populi a*
Deo est constitutus) , Loquitur de Josua ,
„ qui non electus a populo , sed immediate
„ a Deo judex constitutus fuit , cujus di-
„ ctis obedire tenebatur populus sub pœna
„ mortis . *Josu. cap. I. per tot. & §. fin.*

Quod vero apud Samuelem est de jure re-
gis) Auctor ut probet , nullo casu Princi-
pi resisti posse , allegat jus regium , quod
Samuel populo proposuit : & concludit ,
Deum ea propositione indigitare voluisse ,
Regem impune injurias inferre subditis pos-
se . *Vid. pr. §. 2 in not.*

Nec de jure vero intelligendum) „ Varie
„ hunc locum interpretantur Doctores . *Alii*
„ jus regium hic pro vitiosa aliqua consue-
„ tudine Regum sumunt : indeque ajunt ,
„ explicari hic nudum factum Regis , quid
„ facturus sit , non quid facere deberet . *Alii*
„ cum Auctore contendunt , significari per
„ hoc jus regium impunitatem : i. e. Regem
„ impune hæc facere posse , quia resistere
„ subditi injuriam facienti non possunt . *B.*
„ *Parens* verum jus regium hic describi , ait ,
„ sed cujus fines a Regis arbitrio depende-
„ rent . *Vid. Prodr. Jur. gent. Ex. 2. §. 147.*
„ Verba ejus relata sunt initio §. *præced.*

„ Nos existimamus , non *in genere jus re-*
„ *gium* ibi proponi , neque jus , quod ex na-
„ tura imperii sequitur , ibi explicari . Nam
„ justo imperio omnino repugnat , *constitue-*
„ *re pro lubitu subditos aratores agrorum , &*
„ *messores segetum , fabros armorum , filias*
„ *unguentarias , & ponere servos subditorum*
„ *in opere suo , auferre NB. agros , vineas ,*
„ *& oliveta possessoribus , ac decimare popu-*
„ *lum &c.* Sed proponitur ibi mos *Regum*
„ *Orientis . Vid. sup. L. 1. c. 3. §. 20. n. 1.*
„ Expetebant nimirum Israelitæ Regem ad
„ exemplum vicinarum gentium Deus ipsis
„ explicavit morem , quo vicini Reges ute-
„ rentur ; eorumque arbitrio reliquit , num
„ talem sibi constitui vellent . Illi consen-
„ tiebant in has leges , & Samueli , actio-
„ nes Regum præmissas explicanti , eosque
„ dehortanti , respondebant : *Nequaquam ;*
„ *Rex enim erit super nos , & erimus nos*
„ *quoque sicut omnes gentes , & judicabit*
„ *nos Rex noster &c.* Hoc ergo jus erat in-
„ tuitu Israelitarum ex consensu , quia de
„ operis : & de bonis suis pro lubitu dis-
„ ponere , eaque arbitrio Regis submittere
„ potuerunt , atque hinc declarat supremum
„ Numen , *se clamorem populi non auditu-*
„ *rum , quia talem Regem petiissent .*

Longe enim alia vivendi ratio præscribi-
tur in ea parte legis , quæ est de officio regis)
„ Verum jus regium describitur in *Deut.*
„ *XVII. v. 14. seq.* , quod toto cœlo differt
„ a jure Regis , quod Samuel explicavit ,
„ & quod jus fuit Israelitis ex consensu .

Neque

Neque nudum factum indicari) „ Quasi „ scil. Samuel id proposuerit, ut populo „ constet quid Rex facturus est, non quid „ facere deberet. Nam expressis verbis „ *jus regium* [quo scilicet vicini utebantur) vocavit, quod proinde nudum factum non indicat.

Sed factum, quod effectum aliquem juris habet) „ i. e. impunitatem. Nam hunc effectum juris gentium esse, ait, ut effectum aliquando pariat externum ad instar „ illius primitivi juris, *prol* §. 41.; ubi speciatim hoc exemplum affert, ne magistratui vi resistere liceat, cum ex hypothesi „ Auctoris jure naturæ id fieri possit. *Vid. supra* §. 1. *&* 2. At diximus, verum jus „ Regum Orientis ibi exponi; talem autem Regem sibi optabant Israelitæ.

Ideo additur) „ Imo non ideo additur, „ quasi jure gentium demum impunitas „ hæc regibus sit concessa; sed ideo Deus „ eos non exaudit, quia regem cum tali potestate, qua vicini utebantur, petiere.

Sic ergo jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit) „ Sane, subditi de injuria queri non potuerunt, quia in facta Regis compromiserunt. „ Cæterum in eo differunt Rex, & judex, „ quod ille conveniri non possit a subditis „ propter injurias privatas, hic possit.

AD §. IV.

1 In *novo fœdere*) Auctor *h.* §. ex novo codice probat, Christum, & Apostolos commendasse hominibus ne resistant magistratibus injusta jubentibus.

Intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem obedientiam &c. deberi) „ Servator non respondet ad „ quæstionem: *an Principi injuriam facienti resistere liceat* ? sed *an Cæsari tributa debeantur* ? Cum igitur ait, *Cæsari danda sunt, quæ Cæsaris sunt*, id de tributis saltem intelligendum est, quæ Cæsar „ jure a subditis exigere potuit. Argumentum igitur hoc ad priorem quæstionem plane non concludit.

„ Cæterum suppositum Auctoris, quasi lex „ Evangelii majorem obedientiam erga Principem inculcet, examinavimus in *Differt. proœm. III.* §. 44. *n.* 5., *&* §. 46. *n.* 2.

Officia subditorum late describens) „ Hæc „ officia fluunt ex ipso jure naturæ; neque „ hactenus aliquid addit Apostolus, præter unicum illud, quod perfectionis, & virtutis est, ut scil. non tantum metu „ pœnæ, sed & propter conscientiam parere Magistratui debeant.

Non resistendi necessitatem] „ Imo ex his „ verbis id non sequitur. Potius ex ratione, quam Apostolus allegat, (quod potestate fungatur *tuo bono*,) concludi posset, cessare illam obedientiæ, & patientiæ rationem, si non *tuo* bono fungatur, „ sed *suo* bono.

Sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat) „ i. e. ex conscientia, & animi puritate.

Neque hominibus tantum) „ I. e. Regibus, in quos omne jus suum imperii, „ & judicium transcripsere.

Sed & Deo nos obligat] „ Quia Deus pacta vult servari, ea præcipue, quæ juris executionem respiciunt.

Quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbavit) „ Rectius, quia Parentes ideo imperantes eligunt, ut hi legem Dei exequantur.

Quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo sint constitutæ] „ Quia leges naturæ, ejusque Auctoris exequuntur.

Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur) „ Quod faciendi quis „ alii jus dat, ejus ipse auctor censetur. „ *Vid. supra* §. 5. *n.* 2.

Quod hic ordo bono nostro inserviat) „ Tendit enim ad defensionem juris nostri, „ quæ fit auxilio totius civitatis.

Atqui dicat aliquis, injurias pati utile non est) „ Respondet Auctor, utile esse quoad „ finem imperii universalem, qui est tranquillitas publica, sub qua etiam comprehenditur privata: neque finem illum „ universalem tolli, etsi in hunc, vel illum privatum injurii sint imperantes. Ratio rationis hæc est, quia privatorum „ non est judicium, quid ad finem universalem pertineat; intuitu subditorum enim „ semper bonum est quicquid Rectori placet, modo civitatem non evertat. Omne „ enim arbitrium ejus est; subditis autem „ nil nisi obsequii gloria est relicta. 2

Vere magis, quam ad sensum Apostoli &c. apposite) „ Imo ad sensum Apostoli quoque „ apposite hæc dicuntur; is enim non tantum de jure loquitur, nec de sola obligatione non resistendi; sed & virtutis, & „ perfectionum regulas inculcat, & merce-

dem

„ dem promittit iis, qui patientiam exer-
„ cent, & privatas injurias, nedum pu-
„ blicas, patienter ferunt. Utilitas igitur
„ in eo consistit, quod ista patientia non
„ sit sua caritura mercede; quod eviden-
„ tissime apparet ex collatione cum effato
„ Petri. *Vide infra n. 6.*

Qui est tranquillitas publica) „ De hoc
„ fine universali civitatis late egit *B. Pa-*
„ *rens in tr. de Auton. jur. gent. c.6. & 7.*

In qua & singulorum comprehenditur]
„ Nam publica tranquillitas subsistere non
„ potest, nisi singulis quoque bene sit.

Quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur], Jus enim privata vi
„ agendi plurima incommoda habet; nam
„ 1. læsus, uti in bello apparet, paria cum
„ lædente pericula subit: 2. ob rem mini-
„ mam, si alter resistit, utrinque vita in
„ discrimine posita est. 3. Lædentes mul-
„ tum iræ, & vindictæ, utpote judices qua-
„ si in propria causa, tribuere solent &c.

At imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit), Dum ergo horum felicita-
„ tem curat Imperans, suam procurat.

3 *Inter minus frequentia*) „ Adeoque quæ
„ finem illum universalem, i. e. tranquil-
„ litatem publicam non tollunt.

Quod plerumque accidit, respicere) „ Lex
„ enim est regula; regula autem statuitur
„ juxta id, quod plerumque accidit.

Ut ajebat Theophrastus) „ Cujus senten-
„ tiam refert Pomponius *in L. 3. de leg.*,
„ & Paulus in *L. 6. ff. de Leg. Add. L.*
„ *4. l. 5. l. 10. l. 12. eod. Arist. 3. pol. II.*
„ *Quinctil. D. 252. & 274.*

Catonis, „ In disputatione illa de abro-
„ ganda lege Oppia, apud *Liv. 34. c. 3.*
„ *Tesm. h.*

Communibus tamen regulis constringenda
„ *sunt*) „ Regula enim generalis manet,
„ etsi aliquando patiatur exceptionem.

Etsi ratio legis) „ Quæ voluit prospicere
„ non tantum securitati singulorum, sed
„ publicæ magis.

Manet tamen ratio in sua generalitate) „
„ Quæ ideo potestates constitutas suppo-
„ nit, ut civibus in genere bene sit.

Cui specialia subjici fas est) Etsi igitur quorundam privatorum utilitates turbentur, manet tamen utilitatis publicæ ratio.

Id enim satius, quam sine norma vivere)
„ Adeoque tota ratio Auctoris eo redit,
„ majus malum esse sine summa potestate vi-
„ vere, quam vivere sub potestate utut inju-
„ sta: adeoque utilius esse huic quoque pa-
„ rere, quam nulli. Nos modo diximus,
„ potestates introductas esse boni publici cau-
„ sa; quid vero publice bonum sit, arbi-
„ trium esse imperantis non singulorum.
„ Sane, finis universalis illius ordinis in
„ Principe superest, etsi potestate sua in
„ quibusdam actibus privatis abutatur.

Seneca apposite ad hanc rem) „ Mihi vide-
„ tur minus apposite locus ille ad hanc rem
„ allegari, ut ex inspectione ipsa apparet.

Locum & hic habere debet &c.) „ Auctor 4
„ confirmat suam sententiam auctoritatibus,
„ & ex Thucydide, Livio, Platone, Xe-
„ nophonte &c. refert, tranquillitatem pu-
„ blicam præferendam esse saluti privatorum.

Apud Thucydidem sententia) Thucydides *de bell. Pelop. l. 2. p. m. 114. Adde Sen. L. 1. de Clem. 4. Vellej. Paterc. 2. 3. Cic. lib. 4. ad Heren. 44. Plin. 7. c. 18. Cic. 1. offic. c. 25. & l. 1. de fin. c. 7. Arrian. 6. §. 436. Tesm. in not. h.*

Præcipuum haud dubie est ordo ille) „ 5
„ Cujus finis universalis est tranquillitas
„ publica.

Is vero cum privata resistendi licentia consistere non potest) „ Imo hoc argumentum
„ non concludit. Nam 1. verum non est, re-
„ sistendi licentiam consistere non posse cum
„ illo ordine imperandi, & parendi; ipse
„ enim Auctor ait, resistere Principi licere
„ si ea lege delatum est imperium, *vid.* §.
„ 14.: vel si in discrimine vitæ ponatur pri-
„ vatus, *vid.* §. 7. Potest ergo consistere
„ ordo ille cum licentia resistendi. Vera
„ ratio, cur resistere Principi non liceat 2.
„ hæc est, quia singuli omne arbitrium in
„ Principem transtulerunt, adeoque judi-
„ care de ejus actibus non possunt.

Sed etiam duris], Quia arbitrium, an 6
„ duri sint, an non, penes subditos non est.

Propter conscientiam) „ Quia patientia
„ sua non est caritura mercede. *Vid. supra*
„ *n. 2. pr.*

Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum) „ A-
„ deoque ex hoc loco apparet, Apostolos
„ loqui de virtute, & de perfectionis re-
„ gulis, & præmiis; commendant illi pa-
„ tientiam, & in vicem hujus perfectio-
„ nis mercedem promittunt: adeoque de
„ jure non resistendi plane non loquuntur.
„ *Vid. supr. n. 2.*

Idem ad reges quoque referendum) „ Imo
„ mala hæc est comparatio. *Servus* pare-
„ re tenetur Domino, quia hic jus vitæ, &
necis

„ necis in servum habet; *Populus* autem pa- „ ret ex sua voluntare, & dispositione. *Ille* „ resistere non potest, quia Dominus jure „ suo utitur vitam ipsi auferendo; *hic resi-* „ stere ex alia ratione non potest, quia „ arbitrium suum in Principem transtulit.

Nam minus subditorum, quam servorum officium respicit) „ Utrumque verum est; sed „ ex diversis principiis, uti modo vidimus.

Quæ injuriarum patientiam secum ferat) „ Imo hæc patientia sequitur ex subjectio- „ ne. Dum enim populus jus suum, suum- „ que arbitrium in Principem confert, ejus „ non est de injuria queri.

Sicut de parentibus) „ Comparatio hæc „ nihil probat. Parentibus resistere non licet, „ si forte durius castigant liberos. At si vitæ „ periculum imminet liberis, vel membro- „ rum mutilatio, omnino resistere parenti- „ bus possunt; ad parentes enim saltem per- „ tinet educandi jus, & facultas de actioni- „ bus liberorum disponendi: in vitam an- „ tem, & membra eorum nullum jus ha- „ bent. Secus ac in Principe.

Ames parentem, si æquus est: si non, feras) „ Similia vide apud *Demosth. ep. 3.* „ *in f.* de toleranda injuria parentum. „ *Vid. Tesm. in not. h. lit. μ. v.*

Iram patris ferre, „ Historiam narrat *Ælianus 5. Var. 33. Tesm. h.*

Ferenda regum ingenia) „ Obsequio miti- „ gari imperia, ait Alexander apud *Curt.8.* „ 8., & *Seneca de ira c. 8. Difficilis quoque, & indomita natura blandientem feret.*

Et alibi) *Hist. L.4. c.8.* Adde *his Cambd.* „ *in vita Elisabethæ L. 1. & Hortled. L. 1.* „ *c. 6.*

AD §. V.

AUCTOR porro probat obligationem non resistendi ex Martyrum constantia; verum hæc exempla non jus probant, sed illud, si probatur, confirmant. Obligationem de non resistendo probavimus, ex eo, quod populus omne suum jus, adeoque & judicium de modo imperandi in Principem transtulerit: idque verum esse, Martyrum exempla testantur.

1 *Optima legis interpres*) „ Intelligit legem „ Novi fœderis. Nam mores veterum Chri- „ stianorum non exiguum momentum habere „ debent ad interpretandum ea, quæ ob- „ scura sunt in sacris literis. *Vid.prol. §. 51.* „ Cæterum sæpius dictum est, in novo fœ- „ dere non de jure hominum inter se, nec „ de legibus agi: sed de perfectione. ¶ Vide quæ pluribus locis de hac re adnotavimus.

Pessimi sæpe homines („ Ut Tiberius, „ Nero, Caligula &c.

Obtentu adjuvandæ reipublicæ) „ Ut eam „ a tyrannide liberarent.

Numquam tamen eorum conatibus) „ Quia „ juxta virtutum regulas perfectius esse cre- „ diderunt, injurias quaslibet ferre, quam „ eas vindicare.

Clementis Constitutionibus) „ De quibus „ *vid. L. 1. c. 2. 10. n. 1.*

Unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent) „ Notat enim Gronovius *h.* „ Commodum in exercitatione luctæ periis- „ se, validissimo palæstrita, specie exercen- „ di, guttur ejus comprimente eousque „ do- „ nec expiraret Vide tamen *Herodian.1.c.f.*

Quo tamen Imperatore vix quisquam fuit scelerator) „ Et tamen Tertullianus com- „ mendat Christianos, quod his liberatori- „ bus civitatis se non adjunxerint.

Domitianum oppresserat) „ *Sueton. in Domit. c. 16.*

Plautianum præfectum prætorio), Cui filii „ sui Bassiani filiam desponsaverat. *Guthberl.* „ *Chronol. in Septim. Sever. p. m. 136.*

Arma sumserat in Syria Pescennius Niger) „ Qui in Syriaco exercitu Imperator „ fuit proclamatus, & quem Severus tribus „ magnis præliis vicit: is Antiochiæ, quo „ fugerat, interfectus est. *Guthberl. d. l.* „ *Dio Cass.*

In Gallia, & Britannia Clodius Albinus) „ Britanniæ præfectus, quem antea sibi jun- „ xerat collegam: & cui postea & Cæsaream „ dignitatem, & titulum Augusti denegavit; „ unde bellum ortum, ubi periit Albinus. „ *Dio Cass. vid. Calvis. ad ann. mund.* 1147.

Sed horum quoque factum Christianis displicuit) „ Adeo illicitum esse Principi re- „ sistere putabant

Avidium Cassium) „ Præsidem Asiæ, qui „ a Faustina conjuge inductus, cum putaret „ Imperatorem a Quadis occisum esse, im- „ perium arripuit; sed post tres menses, & „ dies sex, interfectus fuit. *Dio Cass. vid.* „ *Calvis. ad ann. mund.* 4124.

Quam M. Antonini negligentia perderet) „ Cum tamen nullus Imperatorum sapientia, „ justitia, modestia, beneficentia, & doctri- „ narum studio eum æquaverit. *Guthberl.* in

„ *in M. Anton. p.* 231. Exemplum benigni-
„ tatis insigne est, quod literas apud Cas-
„ sium inventas abolere jusserit, ne coge-
„ retur invitus aliquem odisse. *Dion. Cass.*
„ *vid. Calvis. d. l.*

2 *Ambrosius*) „ Qui missus erat a præfecto
„ prætorio Mediolanum cum insignibus Con-
„ sularibus ad regendam Insubriam, Ligu-
„ riam, & Æmiliam. *Calvis. ad ann. m.*
„ 4318. Mortuo Auxentio. Mediolanensi
„ Episcopo, ipse ad sedandam emotionem
„ accurrens ab omnibus eligitur Episcopus.
„ *Calvis. ad an. mund.* 4325,

Non sibi tantum, sed & gregi suo) „
„ Nam ad instinctum matris Justinæ, hæ-
„ resi Arriana infectæ, Mediolani catho-
„ licos, quos potuit, sedibus suis ejecit.
„ *Calvis. ad a. m.* 4325.

Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arrianum, & Ecclesiæ gravem, uti noluit) „ Valentinianus junior Arrianos
„ sedibus suis restituit, capitali supplicio con-
„ stituto si quis id impedire vellet. Auxen-
„ tius Mediolanum venit recepturus Eccle-
„ siam; Ambrosius resistebat defensus a po-
„ pulo, & Imperator coactus Ambrosio Ec-
„ clesiam habere permisit, audito inprimis
„ nuntio de morte Gratiani: postea varias
„ Ambrosio insidias struxit, sed frustra, Ma-
„ ximus Præfectus Britaniæ, victo Eugenio
„ Scotorum Rege, imperium interim sibi
„ sumsit, Gratianum vincit, & interficit,
„ minabaturque se in Italiam cum exercitu
„ venturum; Ambrosius ablegatus ad pa-
„ cem conciliandam, re infecta redit; Ma-
„ ximus Italiam occupat, at a Theodosio,
„ cujus auxilium Valentinianus implorave-
„ rat, vincitur, & interficitur. *Calvis. ad*
„ *a. m.* 4332. 36. & 37.

AD §. VI.

ARGUIT hic Auctor Scriptores, qui jus resistendi Principi injusta jubenti *privatis* negant: at *magistratibus inferioribus* concedunt; inter quos sunt Hottomannus, Petrus Martyr, Danæus, Paræus, Junius Brutus &c. *vid. Grot. & Obrecht. in not. b.* Sed nihil ineptius est hac sententia. Nam *magistratus inferiores* æque sunt privati: & imperium, quod exercent, non propio jure, sed tanquam officiales Principis habent: nec plus agere possunt, quam ipsis concessum est &c.; non autem iis est concessum, ut contra eum insurgant, a quo causam habent.

Nam sicut in dialecticis), Vera ratio est,
„ quod magistratus extra fines officii ipsis de-
„ lati meri privati sint: adeoque nec majo-
„ rem resistendi facultatem habeant, quam
„ ipsi privati. Tesmarus egregium haac in
„ rem allegat locum Advocati cujusdam apud
„ Hortlederum, L. 1. c. 9. *Und liegt nichs*
„ *daran, dasz meine Herren auch eine Obrig-*
„ *keit seyn; denn ihre Obrigkeit als eine*
„ *Unter-Gewalt, horet auf durch Gebot ih-*
„ *res Obristen Hauptes. Zudeme dasz meiner*
„ *Herren ihnen von GOtt durch Mittel Kay-*
„ *serl. Majestat als eine Regul dem Kayser zu*
„ *gehorchen, gegeben ist. Aber Kayserl. Ma-*
„ *jest. Gewalt ist ohne Mittel von GOtt;*
„ *und wie des Kaysers Gewalt ohne Mittel*
„ *von GOtt ist, so soll demselben niemand*
„ *ohn GOtt allein eigengewaltiglich wieder-*
„ *stehen, so lange derselbige nicht durch die-*
„ *jenige so ihn erwehlet, abgesetzt ist.*

Si speciem infra positam, genus) „ Adeo-
„ que & datur genus subalternum, & ge-
„ neralissimum.

Sunt publicæ personæ] „ Quia officium ju-
„ ris dicendi ipsis a Principe concessum est.

Privati sunt) „ Extra scil. officii fines,
„ qui in jure dicundo subditis, non in fa-
„ cultate resistendi imperanti, & tali im-
„ peranti, a quo omne jus suum habent,
„ consistunt.

Ut quicquid contra voluntatem imperantis faciant] „ Non enim sunt publicæ personæ
„ nisi intra fines ab imperante ipsis præscri-
„ ptos; in reliquis privati sunt. Unde JCti
„ Romani optime statuerunt, nec subditos
„ parere debere magistratui, qui supra ju-
„ risdictionem suam jus dicere velit, *l. f. ff.*
„ *de jurisd.* quia hactenus privatus est.

Ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum) „ Bene hoc explicat *Gron.*
„ quem vid. *b.*

Ac mihi videntur) „ Auctor hic, & in
„ sequentibus late probat id, de quo nemo
„ dubitat: scilicet, magistratum inferiorem
„ causam a rege habere, ejusque imperio pa-
„ tere, adeoque hactenus eum privatum
„ esse.

Minores Deos Jovi non concessisse) „ Vide
„ Theogoniam Hesiodi, ubi recenset, quem-
„ admodum Dii illi minores conjuraverint
„ in Jovem, cui gigantes Briareus, Cottus,
„ & Gyges adstiterunt.

Unde illud) „ Apud *Sen. Thyest. v.* 612.
„ At hoc effatum non pertinet ad illum or-
„ dinem, de quo Auctori sermo est; sed

„ voluit eo indigitare Tragicus, omne re- „ gnum Deo subjectum esse.

Ut supereminenti, i. e. sine ulla exceptione) „ Quia omne jus suum, & arbitrium, „ in eum contulerunt.

Præter ea, quæ Deus directe imperat) „ „ Nam his aliquid contrarium facere nos nul- „ la ratione posse, vidimus *supra* §. 1. *n.* 2.

Tanquam missis a rege) „ Tanquam offi- „ cialibus, qui omne jus ex concessione im- „ perantis habent: adeoque saltem intra „ fines ipsis præscriptos.

Et cum Paulus omnem animam) „ *Ad Rom.* „ *XIII. v.* 1. *& seq.* 1. *Tit. III.* 1.

Etiam magistratus inferiores inclusit) „ „ Nullam enim animam excepit.

Ubi tot fuere reges, divini, humanique juris contemtores] „ Adeoque qui injurias „ injuriis quotidie cumulabant.

In quibus plurimi fuere pii, & fortes) „ Adeoque qui Regum delicta detestaban- „ tur.

Id sibi juris sumserunt) „ Ut sibi sumtu- „ ti fuissent, si licitum id esse putassent.

Nisi si qui a Deo &c. mandatum speciale acceperant] „ Huc pertinet exemplum Ao- „ dis, qui interfecit Eglonem Regem Moa- „ bitarum. *Vid. Grot. instr.* §. 19. *n.* 4.

Cujus in reges summum jus est) „ Omne „ sub regno graviore regnum esse, paulo „ ante dixit *n.* 2.

Solita veneratione est prosequutus) „ Et re- „ versus est cum Saule in Galgala, ubi „ Saul adoravit 1. *Sam. XV.* 30.

Religionis quoque publicæ status nunquam non a regis &c. arbitrio pependit] „ Poste- „ rioribus scilicet temporibus, præprimis „ sub Herode.

Deo se fideles promiserunt) „ Adeoque videa- „ tur plus parendum Deo, quam hominibus.

Quatenus in cujusque potestate id futurum erat) Sensus argumenti admodum obscuri hic „ esse videtur, Magistratum Hebræorum „ non restitisse regi, & Synedrio de statu „ religionis publico pro arbitrio disponen- „ tibus: neque allegari posse, *Magistratum Deo se fidelem fore promisisse*, adeo- „ que jus ei fuisse regem vi hujus promissi „ impediendi; promissionem enim hanc „ tantum valere quatenus res est in ejus „ potestate: non autem in ejus potestate „ fuisse, *resistere Regi*.

Dejecta, unquam legimus] „ Nam jus de „ religione statuendi est pars imperii: si „ igitur simulacra falsorum deorum publica „ auctoritate recepta sunt, privata ea deji- „ ci non possunt.

Si quid aliquando factum est vi contra reges) „ Adeoque jus non ex exemplis defi- „ niendum est: inprimis cum ea exempla „ ultoribus vix caruerint. Ita Datarius a- „ pud *Justin. II.* 15. *Quod ad ultionem pertinet, jam non suam, sed exempli, communemque omnium Regum esse causam, quam negligere illi & indecorum, & periculosum esse*; & Tacitus *hist.* 1. 44. de „ Vitellio puniente Galbæ interfectores, „ *non honore Galbæ id factum, sed tradito principibus more, munimentum in præsens, ultionem in posterum*. Basilius Porphyro- „ gennetus misit ad Chosroen postulatum „ ut dederetur sibi Bardas Sclerus, qui do- „ mino contraria cepisset arma, *ne in semet ipsum perniciosum exemplum statueret*. *Zonar. in Bas. Porphyr.*

Trajani) „ Apud Joh. *Zonar. in vit. Traj.* „ *ann.* 2. Atque hoc dictum allegarunt le- „ gati Scotorum contra Mariam Reginam „ Scotiæ apud *Buchan. rer. Scot. L.* 20. *p.* „ *m.* 729. *Tesm. b.*

Sed verum principem gereret] „ Nam sta- „ tus revera fuit popularis, & Cæsares ad- „ ministrabant saltem rempublicam: unde „ legibus subjecti contra leges reipublicæ „ agere non poterunt. *Vid. supra c.* 3. §. „ 8. *n.* 10. Adeoque exemplum hoc ad re- „ ges, qui proprio jure imperium tenent, „ non pertinet.

Qui proinde subesset senatus, populique judicio) „ Quia nuda administratio ei concessa „ fuit. Nam posterioribus demum tempori- „ bus Principes verum imperium regium „ usurpare, & populum omne jus suum in „ se contulisse, asserere cœperunt. *Vid. d.* „ *c.* 3. §. 8. *n.* 10.

M. Antonino) „ Eadem hic ratio est, quæ „ in Trajano. Nam & hic Imperator ca- „ vebat, ne quid regium ostentaret. *Vid.* „ *sup.* §. 5. *n.* 1. *in f.* Idem tamen An- „ toninus solum Deum Principis judicem „ esse, dixit. *Vid. sup. c.* 3. §. 8. *n.* 10.

AD §. VII.

AUCTOR postquam supposuit facultatem „ resistendi Superiori jure gentium esse sub- „ latam, excipit vitæ periculum: Idque 1. „ quia Dei leges casum necessitatis excipiunt. „ 2. Quia primi in societatem coeuntes, qui

hanc

„ hanc legem statuerunt ne resisteretur, non „ videntur sibi onus hoc imponere voluisse, „ mori potius, quam ullo casu resistere imperanti. *n.* 2. Etsi vero 3. Deus probaverit legem illam gentium de non resistendo, „ probasse eam tamen videri ut humanam, „ & humano modo. *n.* 3. Addit 4. pluribus „ id permitti a regii imperii assertoribus; „ unde quærit, cur non & singulis in extremo discrimine constitutis. *n.* 4. Idque „ probat 5. exemplo Davidis, & Maccha„ bæorum, *n.* 4. & 5. Monet tamen 6. par„ cendum esse personæ Regis. *n.* 6. & 7. „ Denique & 7. concludit, per legem E„ vangelii omne jus resistendi sublatum es„ se: & Christianis, præter fugam, nul„ lum aliud defensionis remedium relictum „ esse. *n.* 8. *usque ad finem*.

„ Multa hic monenda occurrunt. Nam „ supra jam demonstravimus, jus necessa„ riæ defensionis nunquam competere sub„ ditis, sive singulis, sive pluribus, si inju„ riæ sunt privatæ. Sane, leges naturæ, aut „ divinæ, nullibi casum necessitatis exci„ piunt. Ex inani autem, & vaga illa con„ jectura, quid primi coeuntes in societatem „ quæsiti de hoc casu responsuri essent, nul„ lum jus oriri potest. Davidis exemplum „ contrarium probat; Antiochus autem ip„ sum statum populi evertit: indeque justa „ in hunc fuere arma. *Vid. infr. n.* 5.

„ Sed & verum non est, singulos in civi„ tates coeuntes hunc casum necessariæ de„ fensionis excepisse; quia omne judicium, „ adeoque & judicium de justitia hujus „ injuriæ, in Principem transtulerunt. „ Porro verum non est, Deum potestates ci„ viles, adeoque & legem de non resisten„ do, approbasse humano modo, i. e. exce„ pto casu extremæ necessitatis. Denique „ verum non est, Evangelium aliquid præ„ cipere per modum legis, quæ homines in„ ter se obliget; sed & verum non est, le„ ge demum Evangelii jus resistendi in casu „ necessitatis sublatum esse: quæ omnia „ nunc plenius examinabimus.

1 *In gravissimo, & certissimo discrimine*)„ Si sc. „ Princeps injuria ad necem rapit singulos.

Tacitam habent exceptionem summæ necessitatis)„ Imo necessitas nunquam jus „ dat contra leges naturæ, etsi aliquando „ in foro soli excuset; de quo plenius *L.* „ *2. c. 2. §. 6. seq. & L. 3. c. 17. §. 1.* „ Nunquam autem excusat privatum Re„ gi vi resistentem.

Quod de lege Sabbathi)„ Imo lex divi„ na nunquam prohibuit ne quis se defen„ dat die Sabbathi: indeque ex mala in„ terpretatione Judæorum abstinuerunt Ha„ smonæi, *vid.* 1. *Macchab. II. v. 36. Jo„ seph. antiq.* 12. 1. & ideo pœnam imbecil„ litatis dedere. vid. *B. Parens in disp. de „ just. præl. exitu Sect. 3. §. 7.*

Ut & in lege altera)„ *I. Sam. XXI. v. 6.* „ At bene notandum est, prohibitum non „ fuisse de sancto comedere pane, si co„ medens mundus erat *ibid.*

Eandem addunt exceptionem, Nimirum „ necessitatis.

Non quod Dei jus non sit)„ Deus enim „ absolutum jus in vitam hominis habet, „ illamque quo vult modo auferre potest. „ *Vid. sup. prol. §. 48. & L. 1. c. 2. §. 14.*

Ut non credibile sit, datas ex tam rigida voluntate)„ Ut v. g. mortem potius fer„ re, quam injuriam a Superiore illatam „ repellere debeat.

Quod in legibus humanis magis etiam procedit)„ Ut in legibus ante allegatis de „ non edendis panibus propositionis, de „ cibis vetitis &c.

Non nego &c.]„ Sensus hujus loci hic est: 2 „ posse Legislatores in actibus virtutis sub „ pœna capitis necessitatem agendi, vel „ non agendi imponere: adeoque potuisse „ quoque eis, qui in civilem societatem co„ eunt, talem legem dicere, ne resistatur „ Principi etiam in præsentissimo vitæ peri„ culo &c.; at eam gentium voluntatem „ non fuisse, quia si primi coeuntes in ci„ vitatem de hac re interrogarentur, respon„ suri sine dubio essent, se in tali discrimine „ jus resistendi non voluisse auferre nisi re„ sistentia illa Rempublicam turbatura esset: „ quam sententiam statim explicabimus.

A lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi)„ Nam actus virtutis „ aliquando occasionem dare juri stricto, „ indeque verum jus oriri, passim Auctor „ docet. *Vid. L. 3. c. 20. §. 2. n. 1. & „ L. 2. c. 13. §. 17.*

Sub certo mortis periculo)„ i. e. ut a„ ctus ille perficiatur, etsi vitæ periculum „ immineat.

De statione non deserenda]„ Hæc lex non „ ab hominibus lata, sed naturalis est; sub„ diti enim patriam contra hostes defen„ dere debent, etiam cum discrimine vitæ.

Sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur]„ i. e. non præsumendum

 esse,

„ esse, lege humana quæ præcepta sunt, „ fieri debere si vitæ periculum immineat.

Neque videntur homines in se, & alios tantum jus accepisse]„ Ut scil. possint eis „ injungere ut deserant omnem tutelam sui, „ & certæ morti occurrant. *vid. Gron. h.* „ At si de utilitate reipublicæ agitur, om- „ nino id injungere possunt.

Nisi quatenus summa necessitas id exigat) „ I. e. nisi resistentia illa conjuncta sit cum „ maxima reipublicæ perturbatione. &c.de „ quo mox.

Ferri enim leges debent, & solent cum sensu imbecillitatis humanæ)„ I. e. accomodari de- „ bent ad statum hominum corruptum, „ vel ut Auctor alibi ait, ad modum huma- „ num: *vid. L. 3. c. 23. §. 5. n. 3.* unde ait, „ Deum humanam legem probantem, eam „ probare ut humanam, & humano mo- „ do. *L. 2. c. 2. §. 6. n. 4. & h. §. n. 3.*

Hæc autem lex, de qua agimus)„ Scil. „ lex de non resistendo Principi.

Pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant) „ Cum enim Principes nullum jus habeant „ nisi ex voluntate populi,omnino videndum, „ quale jus in Principem delarum voluerit.

A quibus jus porro ad imperantes manat) „ Quia civitas omne jus suum in Princi- „ pem transfert, qui proinde eodem jure „ utitur, quo antea civitas.

Hi vere si interrogarentur)„ An ex vana, „ & vaga hac conjectura jus resistendi Princi- „ pi deduci possit, cordatus lector judicet.

An velint omnibus hoc onus imponere) „ I. e. anne potius a lege de non resistendo „ Principi, excipere voluerint casum, si „ vitæ discrimen immineat.

Nescio an velle se fint responsuri) „ Fru- „ stra quæritur, quid primi illi constituen- „ tes civitatem responsuri essent.

Si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione)„ Hoc enim casu gen- „ tes responsuros fuisse, fingit, mortem „ potius ferendam esse.

Tali circumstantia)„ Si scil. resisti ne- „ queat, nisi cum reipublicæ perturbatio- „ ne, aut exitio plurium innocentium.

Charitas commendaret) „ Adeoque hanc „ obligationem, mortem potius ferendi, „ non ex jure naturæ sociali, sed laxiori, „ i. e. ex charitate deducit.

In legem quoque humanam deduci posse &c.)„ I. e. lege præcipi posse, ut mortem „ potius ferat, etsi jure naturæ, & gen- „ tium resistere liceat.

Rigidam illam obligationem mortem potius ferendi]„ Quam ex lege humana deducit. 3.

Non ex lege humana, sed divina] „ Quod „ omnino verum est; quia lex naturæ est, „ pacta servare: populus autem omne jus „ suum, & arbitrium in Principem con- „ sensu suo transtulit.

Non Dei præcepto, sed sponte adductos]. „ Civitates, earumque imperium, ex con- „ sensu plurium familiarium originem ce- „ pisse, alibi probavimus.

Experimento infirmitatis]„ Causas, quæ „ homines in civitatem coegerint, *vide in* „ *prol. §. 19. ibique not.*

Unde ortum habet potestas civilis]„ De „ origine civilis potestatis *vide Diss. proœm.* „ *XII §. 106. Conf. sup. l. 1. c. 1. n. 2.*

Humanam ordinationem]„ Quod verum „ est de civitatibus, & rebus publicis con- „ sensu constitutis; ex pacto enim unus, „ vel plures imperant: adeoque hactenus, „ imperium est ordinatio humana.

Divina ordinatio]„ Divina ordinatio est „ tum quia patribus fam. imperium a Deo, „ ab initio concessum est: tum intuitu offi- „ cii ipsius, quod consistit in suum cuique „ tribuendo, adeoque in exequenda vo- „ luntate divina. Sed & speciatim divina „ ordinatio apud Judæos vocatur, quia spe- „ ciali Dei jussu judicia constituta sunt.

Quia hominum salubre institutum Deus probavit]„ Publica judicia non esse a natura, „ sed a facto humano, Auctor docuit supra „ *c. 3. §. 1. n. 2.* At Deum hoc institutum „ approbasse, indeque judicia vocari ordina- „ tionem divinam *h.n.* ait. Nos plane alio sen- „ su judicia ordinationem divinam diximus.

Deus autem humanam legem probans, censetur probare ut humanam, & humano modo] „ *Vid. L. 2. c. 2. §. 6. & n. præced.* Au- „ ctor respondet objectioni, quod cum „ Deus approbaverit potestatem civilem, „ adeoque & legem de non resistendo Princi- „ pi, sequi videatur, legem illam non esse „ humanam, sed divinam. Respondet, in- „ quam, per hanc approbationem leges hu- „ manas non mutare naturam, nec fieri di- „ vinas; sed manere humanas, quia Deus „ eas approbat ut humanas, & humano mo- „ do. Quæ omnia gratis dicuntur. Lex enim „ *deferenda potius morte*, postquam populus „ consensu suo omne jus suum imperii in po- „ testatem civilem transcripsit, ex ipsa na- „ turæ ratione sequitur, eoque divina est: „ Lex enim naturæ est, pacta esse servanda.

Ut populo, & insigni ejus parti jus concedat si. 4.

se tuendi) „ Qui enim promiscue sævit in
„ totum populum, tyrannus fit, & desinit
„ esse Princeps. *vid.§. II.* Idem quoque di-
„ cendum de eo, quin partem majorem sæ-
„ vit; totum enim inde læditur.'

Cum tamen ipse fateatur, totum populum Regi subditum esse), „ indeque videatur, po-
„ pulo nil nisi obsequii gloriam relictam esse.
„ Hæc enim subditio non impedit quo minus
„ totus populus resistere Principi possit, si
„ vel in totum populum, vel in ejus partem
„ promiscue sævit, eoque populum non
„ tuetur, sed destruit. Aliud autem est si
„ singulis privatas injurias infert.

Quod pluris est id, quod conservatur, eo majorem esse dignitatem) „ Adeoque jus re-
„ sistendi eo magis æquitati conveniens esse,
„ ait, si agitur de conservatione vel totius
„ populi, vel insignis ejus partis.

Quæ), „ Æquitas scilicet,

Adversus legis verba exceptionem porrigat)
„ Sensus est', quod etsi lex humana præcipiat
„ mortem potius ferre, quam ullam injuriam
„ superioris vi repellere; eam tamen excep-
„ tionem pati, si per illam resistentiam totus
„ populus, vel major ejus pars conservatur.

Damnare aut singulos, aut partem populi minorem], „ Adeoque singulos quoque', &
„ minorem populi partem jus resistendi habe-
„ re putat, non obstante lege illa humana:
„ rationem dedit *n. præced.* quod scil. illi, qui
„ in civitatem coeunt quæsiti, num mori
„ præoptent, quam ullo casu vim superio-
„ rum armis arcere, negative responsuri suis-
„ sent. At satis hoc refutatum est in præce-
„ dentibus. Diximus, jus resistendi nun-
„ quam competere nec singulis, nec pau-
„ cis: idque ipse jure naturæ statutum esse.

Quæ ultimo necessitatis præsidio), „ Adeo-
„ que ubi agebatur de conservanda vita,
„ vel singulorum, vel paucorum.

Ut interim & communis boni respectum non desereret), „ Si scilicet resistentia illa fit citra
„ reipublicæ perturbationem, aut absque
„ exitio plurimorum innocentium.

Qui extra pauca facta) „ Quæ ad invidiam
„ usque recenset, & exaggerat Bayle in
„ Diction. voce *David*.

Vitæ secundum leges exactæ), „ Vid *Eccles.*
„ *c.* 47.

Quo nisi ad vim arcendam si inferretur]
„ Imo 1. David usus est his armatis non ad
„ vim inferendam, sed ut sociis fortunæ:
„ 1. *Sam. XXII. v.* 2. Nam 2. ipse fate
„ batur, nefas esse personam Regis violare,
„ 1. *Sam. XXII. v.* 7. Hinc 3. legimus,
„ eum nunquam vi Regi restitisse, sed fuga
„ sibi consuluisse. Sane 4. nec intra fines
„ Judææ morabatur, sed apud Regem Moa-
„ bitarum, 1. *Sam. XXII. v.* 4; neque re-
„ diit in Judæam, nisi jussu divino, *ibid.*
„ *v.* 5. Quin 5. tantum abfuit ut Saulem,
„ & Hebræos pro hostibus habuerit, ut po-
„ tius defensionem urbis Ceilæ susceperit.
„ *Sam.* XXIII. *v.* 1. *seq.* & *v.* 12.

Nisi postquam & Jonathanis) „ *Vid.* 1.
„ *Sam. XX. per tot.* Imo nec ex eo tempore
„ animum resistendi Principi habuit, quod
„ actu testatus est.

Et pluribus aliis argumentis), „ Quod in-
„ terfecerit sacerdotes Domini, qui panes,
„ & gladium Davidi dederunt. 1.*Sam.XXII.*
„ *per tot.* quod armata manu eum persecu-
„ tus fuerit. *ibid. c. XXIIII. & XVIV.*

Deinde vero), „ Certissimo indicio, Da-
„ videm armatos illos penes se habuisse
„ non animo resistendi.

Sed latebras quærit modo in locis deviis)
„ Fugit enim in Speluncam Adollam 1. *Sam.*
„ *XXII. v.* 1, & in saltum Hareth, *ibid.*
„ *v.* 5; latitabat in monte solitudinis Ziph.
„ *d. l. c. XXIII. v,* 14, in colle Hachila,
„ 1. *Sam. XXIII, v.* 19. & *c. XXVI. v.*
„ 1, in deserto Maon, *ibid. v.* 24, & in
„ deserto Engeddi, *ibid, c. XXIV. v.* 2.

Modo apud populos exteros), „ Primo enim
„ fugit ad Achim Regem Geth, 1. *Samuel.*
„ *XXI. v.* 19; deinde ad Regem Moab,
„ 1. *Samuel. XXII. v.* 3. *seq*; postea iterum
„ ad Regem Achis, XX*VII. per tot.*

Et hac religione, ut popularibus suis nunquam noceat), „ Etsi contrarium persuaserit
„ Achi Philistæorum Regi, 1. *Sam. c.* 27.
„ *per tot* Equidem David eum ab Achi,
„ contra Saulem bellum gerente, reverti
„ jussus fuerit, quod suspectus esset Satrapis,
„ de eo quæstus est, *quod pugnare ei contra*
„ *hostes Regis non liceret*; 1. *Sam.* 29. *per tot.*
„ Verum simulasse videtur David ne privare-
„ tur tanto protectore; sane hostili animo
„ in Judæam non fuisse Davidem, vel exinde
„ patet, quia durante hoc bello prædæ ab
„ Amalecitis captæ seniores Judæorum par-
„ ticipes fecit. 1. *Sam.* XXXI. *per tot.*

Simile], „ Ubi ultimo necessitatis præsidio 5:
„ usi Judæi Principi vim inferenti restiterunt.
„ At dissimilitudinem statim demonstrabimus.

Factum Macchabæorum), „ 1. *Macchab. II.*
„ *c.* 84. *seq.* & *per totum librum.*

Nam quod quidam hæc arma eo titulo de-

fendunt

fentiunt, quasi Antiochus non Rex, sed invasor fuerit, vanum puto) ,, Verum omnino
,, est, Antiochum verum Judææ Regem fuis-
,, se. Nam Judæi cum ipsis Persis in ditionem
,, Alexandri Magni venerunt, diuque in po-
,, testate regni Macedonici manserunt, tan-
,, dem vero Syriæ pars facti : *Justin. l. 36.*
,, *c. 3. Cunæ. de Republ. Hebræor. c. 16. Jor-*
,, *nand. de regn. success. c. 7. Selden. de Jur.*
,, *nat. l. 7. c. 8.* Adeoque in eo dissimilitu-
,, do cum exemplo Davidis non consistit : sed
,, in eo, quod injuria Davidi illata privata
,, fuerit, ea autem, quæ Macchabæis infere-
,, batur publica. Legibus enim alienis subji-
,, ciebantur, Religio evertebatur, promi-
,, scue in populum sæviebat Antiochus, 1.
,, *Macchab. c. I. & c. II.*; quin destruere po-
,, pulum animus ei erat, *c. III. v. 39. 42.*
,, *&* 43 : Unde Mathathias moriens filiis
,, suis commendat, *ut vindicarent vindictam*
,, *populi. d. c. II. v. 67. c. III. §. 42. & 43.*

Antiochum alio: quam Regis nomine compellent) ,, *Conf. 1. Macchab. c. I. v. 43, &*
,, *seq.* Sane, pace facta Regem eum agnove-
,, runt, eumque qua talem intra muros Sion,
,, receperunt. *c. 6. §. 57. seq.* Judæi terram
,, eam regiones regis vocant, *c. 7. v. 7.*
,, Demetrius Rex Jonathani dedit potestatem
,, congregandi exercitum, & fabricandi ar-
,, ma, *c. 10. v. 6. & 8*, remittit ipsi præ-
,, stationes, *v. 28. seq.* Alexander, qui de
,, regno cum Demetrio decertabat, eum con-
,, stituit summum pontificem, quem hono-
,, rem quoque acceptavit, *v. 20. & 21.* De-
,, metrius eundem honorem confirmavit, plu-
,, rimaque Jonathani privilegia dedit, *c.*
,, *v. 27. seq &c.*

Macedonum imperia agnovissent Hebræi)
,, Macedones enim imperium Persarum occu-
,, parunt; cui subfuerant Judæi. De quo mox.

In quorum jus successerat Antiochus) ,, Hi-
,, storiam acquisitionis vide 1. *Macch. 1.*

Alienigenam populo præfici) ,, *Deut. XVII.*
,, *v. 15.*

De voluntaria electione intelligendum est)
,, Non de alienigenis, qui vi, vel fraude
,, imperium obtinuerunt.

Usos Macchabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur) ,, Si αὐτονομία sumitur pro civi-
,, tate mediata, seu tali, cui legibus suis vi-
,, vendi facultas concessa est, etsi alteri ci-
,, vitati bello subjecta sit ; omnino verum
,, est, αὐτονομίαν Judeos habuisse. *B. Pa-*
,, *rens in Auton. jur. gent. c. 15. §. 2. seq.*
,, Quam cum Antiochus evertere, ac leges
,, suas tam in sacris, quam profanis obtru-
,, dere vellet; merito ei restituerunt, tan-
,, quam tyranno, qui statum civitatis e-
,, vertere conabatur.

,, Egregie hanc Autonomiam Judæorum
,, explicavit *B. Parens in tract. de Auton.*
,, *jur. gent. c.* 17. verba ejus sunt.

Inprimis autem magni momenti hoc beneficium legibus suis vivendi inter Judæos, tantoque majoris fuit, quo magis illi ab omnium hominum juribus recederent; unde in aliorum potestatem bello redacti, & libertate, seu jure suo privati, in sævissimas calamitatum, & miseriarum Charibdes ex eo demersi, & tantum non submersi sunt; quod in peregrinarum legum observationem sub Antiocho, & deinde sub Romanis adigerentur: quod omnium ipsis tristissimum fuit. A captivitate Babylonica Cyrus iis non nisi reditum in terram sacram, & natalem suam, cum potestate ædificandi templum decrevit Esdr. I. v. 2. & seq. *Quo proinde edicto constat, nondum ipsis indultam fuisse Autonomiam, seu jus liberæ civitatis. Nec plus indulsit Darius* Esdr. VI. v. 3. & seq. *nec ex prædictionibus vatum, Aggæi, & Zachariæ, promissum plus fuit.* Esdr. V. v. 2. *Primus omnium vero Artaxerxes Autonomiam, & suis legibus, ac judiciis utendi copiam iis concessit.* Esdr. cap. VII. v. 25, & 26. *Nec aliud extat edictum ullum de restituenda civitate Hierosolymitana, cujus forma non consistit in lapidibus, sed legibus, & judiciis,* supra c. 15. §. 16. & pass. jus publ. c. 17. *Inde ergo certum initium civitatis, & reparatæ reipublicæ Judaicæ, ac vaticinii Danielis repetendum est : Jus muniendi deinde Nehemiæ precibus accessit.* Nehem *I. Quibus rebus quam omnia mirifice conveniant, alii loco reservamus. Hac ratione itaque Judæi ex immediato servitutis statu libertatem, seu mediatam civitatem, & Rempublicam Autonomia restituti sunt.*

Judæa deinde una cum Persis devictis in potestatem Macedonum immediatam rursus redacta, Alexander M. singulari gratia denuo Judæis Autonomiam, & legibus suis utendi licentiam reddidit, teste Josepho lib. II. Antiq. cap. 8, *qui latius recenset, ut permittente Pontifici Rege petere quod lubuerit, Autonomiam, seu legibus suis vivendi libertatem petierit. Cui cum Rex annuisset, Pontificem, pergit ulterius rogasse, ut Judæis in Babylonia, & Media quoque eodem jure uti liceret: & id ipsum quoque Regem indulsisse, una cum immunitate septimi anni; quod itidem*

Ju-

Judæi petebant legis suæ servandæ causa. Levit. XXV. v. 3. & seq.

Hoc jus ab ipso victore Judæis concessum, & exinde optimo maximo jure gentium quæsitum, cum ejus in Syriam Successor Antiochus, per summam injuriam, ac tyrannidis sævitiam, eripere ipsis vellet; bellum inde natum est, quod Judæis initio quidem sanctissimo Numinis consilio luctuosum: at eventu lætum, & hostibus exitiale fuit. Ejus enim belli, quod Ducibus Assamonæis, seu Macchabæis gestum est cum Antiocho, & successoribus ejus, unica causa fuit edictum Antiochi, ut omnis populus eisdem legibus viveret, & suas quisque relinqueret: quod exstat 1.Macchab. I.v.43. *Quod & agnovit Dux ipsius Lysias,* 1. Macchab. c. VI. v. 58, 59. *cum Regem, ac Principes ita alloquitur:* Faciamus pacem cum hoc populo, eique permittamus pacem suam servare, sicut & ante; non enim alia de causa in nos excandescunt, & nobiscum dimicant, quam quia legem ipsorum abolere diximus. *Hoc ergo edictum cum crudeliter exequerentur Rex, & Ministri ejus,* d. c. 1. v. 46. id seq., *& plurimi Judæorum metu parerent,* Macchab. II. v. 15. seq. *unus primariorum sacerdotum Matthathias cum suis se opposuit: quos plurimi secuti, vi armata animadverterunt in violatores legum,* d. cap. II. §. 41. & seq. *atque ita dicuntur obtinuisse legem de manibus gentium, & de manibus Regum.* d. c. 2. v. 48.

Quæ animi constantia, profligatis Antiochi ducibus, & Rege mortuo, filii ipsius Antiochi Eupatoris expugnavit animum, ut auctore Lysia consentiret in Judæorum Autonomiam, legibusque suis uti ipsis permitteret. Macchab. lib. I. c. 6. v. 59. seq., & lib. 2. c. 11. v. 14., & seq. v. 22. v. 25. v. 27. *& omnino* v. 31. *Ubi Rex literis firmavit potestatem legibus suis utendi, sicut & prius. Sed cum Demetrius occiso Antiocho Syriam occupasset, recruduit bellum scelere eorum, qui ad hostes desciverant; & cum cæso Judæorum duce Juda in ejus locum frater Jonathan Dux electus esset, illo denuo fugato hoste, pacem Demetrio extorsit, qua jure suo Judæi redditi sunt.* Macchab. I. c. 9. in fin. Joseph. lib. 13. Antiq. c. 2. Sulpit. Sev. hist. sacr. lib. 2. pag. 129. *Tum vero, quando jam ipsi hostes inter se bello contenderent, utraque pars certatim Jonathæ non saltem Autonomiam obtulit, sed & jus armorum, purpuræ, aliaque beneficia, & insignia prope regia: adeo ut quisque veluti licitando amicitiam Judæorum, pretio non minus, quam armis superare hostem contenderet, ut pluribus refertur,* 1. Macchab. X. & XI. *Jonathane mortuo, frater ejus Simon non modo Dux belli, sed & Princeps terræ, & summus sacerdos a populo constituitur, & a Rege firmatur: de cujus felicitate* vid. Macch. 1. c. 13. & seq., *quæ ita continuavit, ut tandem dissolutis Regum Syriæ viribus, Assamonæi, post annos 481 a reditu, denuo Judæorum populo regnum, & sibi regiam dignitatem vindicaverint.* Joseph. Ant. lib. 13. c. 19.

Tandem vero cessere in potestatem Romanorum, salvis non tantum legibus suis, sed & salva summa, ac regia potestate: more Romanorum, qui regibus devictis regna sua restituere solebant, ea formula ut majestatem P. R. comiter conservarent; de quo in l. 8. §. 1. ff. de Capt. & postl. & apud Ciceronem Orat. pro Balb. circa med. *Igitur pro amicis, & sociis, seu confœderatis Reges isti habiti sunt. Quod vel ex responso Augusti patet, qui cum Herodes apud ipsum gravissimorum criminum reus postularetur, minatus ei est, se hactenus eo usum ut amico, post hæc habiturum pro subjecto.* Joseph. l. 16. Antiq, c. 15.

Herode vero mortuo, Archelaus filius quidem non successit in sceptrum Judæ, ut expositum est supra c. 11. §. 3; *suis tamen adhuc legibus vixerunt* Judæi *sub Tetrarchis suis, Herodis filiis.* d. c. 11. §. 5. Tacit. Hist. lib. 5. c. 9. *Quanquam filiis istis Tetrarchis vel mortuis, vel relegatis, Judæa in provinciæ formam redacta, & Syriæ adjuncta, quin & jus gladii ademtum ei esset; nondum tamen apparet, Autonomiam ipsis pariter ereptam fuisse. Nam & Pilatus ipse provocat ad legem Judæorum, atque ad illam eos remittit.* Joh. XVIII. v. 31. *Quin adeo rebus eorum favit Claudius Imp., ut omnibus Judæis sub imperio Romano degentibus potestatem legibus suis vivendi, ad preces Regum Agrippæ, & Herodis indulserit, quæ extant apud* Joseph. lib. 19. Antiq. c. 4.

Verum qui successere Procuratores Judææ, *& Præsides Syriæ, cum præfecturam suam nimis avare, superbe, & crudeliter in Judæos gesserunt: tum legibus suis eos vivere passi non sunt; quæ res causam denique dedit funestissimo isti bello, quo a Romanis Respublica Judæorum cum Metropoli, & Templo funditus deleta fuit. Ejus enim belli causam unice fuisse, quod jure suo libere uti Judæis permissum a Præfectis Romanis non fuerit,*

ipse

ipse Rex Agrippa docet, qui oratione sua ad Judaeos ita loquitur: Una siquidem nunc vobis intentio est, ne quid de patris institutis solvatur &c. Joseph. Lib. 2. de Bell. Jud. c. 16. circa finem.

Neque vero ideo credi oportet injustum belli exitum fuisse, cum victoria a partibus Populi Romani, atque adeo ab injusta belli causa steterit. Etsi enim Praefecti Romani injuria in Judaeos saevirent, eosque jure suo, ac legibus, quas jure defendebant, spoliarent, tamen Judaei jure ita puniti; & licet a Romanis injusto bello peterentur, tamen justo Dei judicio in poenam execrandorum facinorum eversi sunt: ut pluribus demonstratum in disp. de Just. prael. exit. sect. 5.

Ex quibus omnibus perspicuum est, Judaeos, amisso licet morte Herodis regno proprio, & sceptro regio; autonomia tamen, & suis legibus usque ad novissimum bellum usos, eoque Romanis mediate subjectos fuisse: & regnum adeo, seu sceptrum Judaeae, Herodis obitu: autonomiam subsecuto bello Romano: omnem civitatis speciem, occupata, & destructa Hierosolyma quasi inducto aratro, expirasse.

A Nabuchodonosore) „ *Tac. Hist. L. 5. p.* „ *m.* 619. ibi: *Dum Assyrios penes, Me-* „ *dosque, & Persas oriens fuit, despectissi-* „ *ma pars servientium.* Unde merito nota- „ tur Justinus *L. 36. c.* 3, qui primum „ Xerxem Regum Persarum Judaeos domuis- „ se, ait.

Ex eodem jure successoribus Chaldaeorum Medis, & Persis) „ Nam occiso Balthazare „ Chaldaeo, regnum ad Darium Mednm „ pervenit. *Daniel. c. V. v.* 30. & 31. „ *junct. v.* 28.

Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus stipulati sunt) „ Imo id specia- „ tim stipulati sunt, *ut autonomia, seu* „ *legibus suis vivendi libertas ipsis permitte-* „ *tur*, uti ex Josepho probatum dedimus.

Sicut ante sub ditione Darii fuerant) „ Ve- „ rum est, omnem Autonomiam Judaeorum „ tum cessasse; sed sub Artaxerxe eam re- „ stitutam, & ab Alexandro Magno confir- „ matam fuisse, probavimus.

Ritus, & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium) „ Imo id non fuit precarium, i. e. revoca- „ bile, sed jus ex concessione quaesitum: „ adeoque vera autonomia, quae absque in- „ juria a successoribus concedentium iis au- „ ferri non potuit.

Nihil ergo est, quod Macchabaeos tuearur, praeter summum, certissimumque periculum, „ Dixi jam, injuriam hic fuisse publicam; „ status & religionis, & reipublicae everteba- „ tur, quia delere populum intendebat „ Antiochus. Hic igitur de injuria privata, „ de qua Auctor quaestionem proposuit, „ plane non agitur.

Quamdiu scil. intra sui defendendi terminos ita se continuerunt) „ Imo in loca devia se- „ cedere opus non erat; in ejusmodi ever- „ sores status omnia licent; desinunt esse „ Principes: adeoque omnia media ad de- „ fensionem status necessaria subditi adhi- „ bere possunt.

Nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati) „ Imo nec oppugnationem exspectare „ tenebantur; sufficiebat enim, Regem „ statum evertere voluisse.

6 *Etiam in tali periculo personae regis parcendum*]„ Dixi jam, jus resistendi nunquam „ privatis, etiam in periculo vitae constitu- „ tis competere, exemplo ipsius Davidis: „ nedum igitur personam Regis violare „ fas est. Excipe, si desinit esse Princeps.

Sed ex subliniori proposito)„ I. e. ex me- „ ra generositate, citra obligationem.

Falluntur) „ Nam ipse David contrarium „ agnoscebat, & nefas dicebat violare perso- „ nam uncti, 1. *Sam. XXIV. v.* 19. & „ 20. & *c. XXVI. v.* 21. Equidem Saul id „ generositati Davidis tribuit, dum ait: „ *quis est, qui hostem suum inveniat, &* „ *non occidat?* At exinde non infertur, „ jure id fieri potuisse; sed ideo lauda- „ tur, quod id, quod officii est, ultro, „ & amore virtutis egerit: & quod „ spreta vindictae cupidine vitae ejus pe- „ percit, quam auferre potuisset. Caete- „ rum lex illa *de non resistendo* non tan- „ tum vera est in persona Regis, sed & „ in iis, quae ejus nomine injuriam fa- „ ciunt, eamque exequuntur: quia qui his „ resistunt, ipsi Regi resistunt, cujus instru- „ mentum sunt.

Scriptum in lege) „ *Exod. XXII.* 28. *Act.* „ *XXVIII.* 5.

Ostendit, aliquid praecipi speciale]„ Inmo „ nihil est speciale ratione personae; sed lex „ haec officium respicit, quod sanctissimum „ est: adeoque ei, qui illud gerit, maledi- „ cere nemo debet; nedum resistere ejus „ jussibus, sive ipse praecepta exequatur, „ sive per alios.

7 *Falsa maledicta ne in privatum quidem licet*

cet jacere) „ Imo nec vera; unde regula: „ convitii veritatem non excusare.

In Regem ergo veris quoque) „ Dixi, in „ privatis quoque id verum esse; in Regi- „ bus autem eo magis, quia omne judi- „ cium privatorum in Regem cessat.

Manu certe multo minus], „ Utriusque au- „ tem ratio est, quod judicium populi, & „ singulorum, nullum sit in Regem.

Quod ejus vestem violasset], „ David surrexit „ animo interficiendi Saulem, ad quod socii „ fortunæ eum hortabantur, 1. *Sam.* 24. „ *v.* 5. & 8. Mutavit autem consilium ad „ conspectum Regis; ita enim ipse ait *v.* 11. „ *Cogitavi, ut occiderem te; sed pepercit tibi* „ *oculus meus: Dixi enim, non extendam* „ *manum in dominum meum, quia unctus* „ *Domini est*. Hujus igitur intentionis eum „ pœnituit; non veto quod vestem violasset. „ Cæterum Alexander M. nautam, qui te- „ gium diadema vento abreptum repetiit, „ & ne natans madefaceret, capiti imposuit, „ capite plecti jussit, idque monentibus „ Chaldæis, qui opinabantur, *caput illud*, „ *quod regium diadema gestasset, salvum re-* „ *linqui, negligique non debere*, *Tesm. b.*

Securitas fungentis peculiariter fuit munien-da], „ Hinc Regum persona sancta dicitur, „ quia speciali sanctione injuriis hominum „ est exemta. *Conf. sup.* §. 2. *n*, 5.

In tribunis plebis], „ Jura enim plebis „ contra patricios defendebant, adeoque „ contra violentiam nobilitatis Romanæ „ tuti esse debebant. De his tribunis, eorum- „ que jure, egimus *supra c.* 3. §. 20. *n.* 6.

Reges sanctos esse habendos) „ Officium „ divinum, quod gerunt.

Curtium) „ *L.* 10. *c.* 5. *Conf. supra c.* „ 3. §. 8. *n. pen. ibique not.*

8 *Liceat & Christianis*], „ Auctor existimat, „ facultatem illam resistendi magistratui vim „ inferenti legibus Servatoris prohiberi; at „ sæpius dictum est, Servatorem nullas leges „ dedisse, seu statuisse, adeoque nec legem „ de non resistendo. Sed & porro asserimus, „ Christianis idem licere, quod Macchabæis „ licuit: adeoque per Evangelium nihil ha- „ ctenus notatum esse. Diximus autem, „ Davidi nihil licitum fuisse, eumque arma, „ quæ habuit, nunquam in Regem vertisse; „ Macchabæos autem contra eum, qui statum „ publicum evertit, arma licite sumsisse: „ quod & Christianis licere, ipse Auctor fa- „ tetur, *vid.* §. 11. ¶ Vide de lege Evangelica „ quod sæpius alibi adnotavimus.

Exactiorem patientiam videtur requirere] „ Eam enim legis Evangelii esse obligatio- „ nem, passim docet. *Vid. dissert. præm.* 5.

Christus fugam concedit) „ *Matth. XXIV.* „ 16. *seq.* Gronovius circa hoc assertum no- „ tat, videri Grotium tot heroum, quorum „ armis a Deo prosperatis libertatem conscien- „ tiæ in Belgio &c. debemus, causam dam- „ nare; at citra rationem: nam Grotius quo- „ que excipit casum, ubi status evertitur. „ *Vid.* §. 11. Quod fit, si populus suis uti „ legibus, & juribus prohibetur.

Quos officii necessitudo nulli certo loco alli-gat) „ Adeoque nefas putat fugere iis, qui „ certo loco alligantur ex officii necessitu- „ dine; quod non admittimus.

Ultra fugam nihil) „ Sed nec jure naturæ „ præterea aliquid conceditur.

Sed rem permisit juste judicanti) „ Hoc „ exemplo probatur, non resistendum esse „ superiori, mortem inferenti ei, qui culpa „ vacat; sed judicium Deo esse relinquendum.

Et gaudendum Christianis) „ Christiani, „ qui pœnis injuria subduntur, non tantum „ juri convenienter faciunt non resistendo: „ sed præterea insignem laudem, & gloriam „ merentur, si amore religionis patiuntur „ injurias superiorum.

Et hac maxime patientia invaluisse „ Atque „ hoc inprimis argumento utitur Auctor ad „ probandam veritatem Religionis Christianæ „ in tractatu *de verit. relig. christ. L.* 2. *c.* 19.

Eorum præscripta & intelligebant melius &c.], „ Vide ea, quæ scripsit Auctor *in* „ *Prolegom.* §. 51.

Summam injuriam fieri puto &c.), „ Milto- „ nii ea fuit sententia *in defens. pro pop. Angl.* 9 „ *c.* 4. *p. m.* 101. *Ostendam*, ait, *primo*, *non* „ *potuisse; deinde quoties poterant, movisse:* „ *postremo, etiamsi cum possent non movis-* „ *sent, non esse tamen cæteroqui dignos, quo-* „ *rum ex vita, & moribus tantis in rebus* „ *exemplum sumas*.

Sed Deo remittimus ultionem) „ De re- „ mittenda his casibus Deo ultione, vide *La-* „ *ctant. L.* 6. *c.* 18. *Sophocl. Electr. v.* 173. *Just.* 39. „ 3. *Sen. Thyest. in fin.* & *Octav. v.* 255. *Tesm. b.*

Thæbea legio) „ de *qua vide supra c.* 2. „ §. 10. *n.* 11.

Nemine repugnante], „ Quia jus resistendi to „ sibi non competere sciebant.

Primicerius], „ Dicitur is, qui in aliquot „ ordine primum habet locum. *Vid. tot.* „ *tit. C. de primiceriis, ibique commentatores.* „ *Conf. Tes. b.*

13 *Ne justi punientur, multitudo non obtinuit*) „ Venia universis dari, ubi universitas peccavit, & a quibusdam saltem „ vindicta sumi solet: *Sen. 2. de ira c.10.* „ *Polyb. L. 6. c. 36. Liv. 2. 59. Appian.* „ *Parth. 160. Dio L. 49. Tacit. ann. 3.21.* „ *Conf. L. 3. c. 11. §. 17.*

14 Τὸ ὁμοούσιον] „ Adeoque qui orthodoxi „ erant, non Arriani. *Vid. Gron. h.*, i.e. „ qui credebant, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum unam, eandemque substantiam, licet tres sint personæ. *Vid.* „ *Tesm. h.*

15 *Adductum jam audivimus Christi exemplum*] Christus non tantum officii necessitate non resistebat, quia scilicet cognitum ipsi erat, jure naturæ id non licere: sed præterea ex sublimiori proposito „ id faciebat, ut tanquam virtutum doctor „ patientiæ exemplum aliis præberet.

It vere eam acquisivisse, a Christo pronuntiatur] „ Implendo & legem naturæ, & „ regulas perfectionis.

Diximus) „ *Supra §. 1. n. 3.*

Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus] „ Hactenus Auctor tradidit regulam: *Superiori jure naturæ a privatis resisti non posse, etsi in gravissimo, & certissimo discrimine sint constituti*. Jam sequuntur exceptiones illius regulæ.

AD §. VIII.

SIVE *ab initio talem acceperunt potestatem*) „ Hi enim tantum sunt officiales, & ministri „ populi, in quos ipsum jus imperii, ejusque arbitrium translatum non est; de quibus *vid. c. 3. §. 7. n. 1. seq. §. 10. & 11.*

Sive postea ita convenit] „ Ita enim Lacedæmoniorum Regum potestas, constitutis postea Ephoris, limitata fuit; sed hos „ quoque Reges nudos fuisse officiales, vidimus *supra c. 3. §. 10. n. 7. & §. 8. n. 5.*

Non tantum vi repelli possunt, sed si opus sit, puniri morte. „ Exempla vide apud „ *Thucyd. L. 1. p. 52. & 72. Conf. Nepos* „ *in Paus. c. 3. Plato L. 8. Leg. p. 712.* „ *Amm. Marcel. l. 28. c. 30. De Regibus* „ *Scotis antiquis vide Buchan. L. 20. &* „ *Thuan. L. 50. p. m. 1044. Camd. p. 2.* „ *p. 232. Vid. Tesm. h.*

Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna) „ Imo hæc regna non „ fuere nomina officii, sed jure proprio constituta; Turnus enim, & Æneas ipsum „ jus regni habuerunt.

Post narrata Mezentii crudelissima facinora) „ Adeoque Mezentius non ideo a populo ad „ supplicium raptus est, quod officialis saltem populi fuerit; sed quia in tyrannum „ degeneravit, promiscue in populum sæviit, „ adeoque ipso jure Princeps esse desiit: nova supplicioram genera invenit, vivorum „ corpora mortuorum corporibus junxit, & „ longa sic morte necavit, unde tot sæva dedisse funera, & civibus viduasse urbem, dicitur. *Virg. Eneid. L. 8. p. m. 485. & 487.*

AD §. IX.

AUT *alius quis*] „ Qui summam potestatem habet.

Abdicavit] „ Exempla eorum, qui imperium abdicaverunt, extant in Artaxerxe. „ *Just. L. 10. c. 1.* Ptolomæo, *Just. L. 16. c. 2.* „ Seleuco, *Appian. de bell. Syr. n. 126.* Alfonso, *Thuan. L. 1. pe.* Cosmo Medico, „ *Thuan. L. 36. p. 733.* aliisque, quos ordine recenset *Thuanus L. 16. sub fin.* Nota sunt recentiora exempla in Carolo V. „ Casimiro, Catharina Regina Sueciæ, „ Philippo &c. Hi desinunt esse reges. Atque ex hoc capite accusatus fuit Dionysius minor. *Just. 21. 5.*

In eum post id tempus omnia licent) „ Jus „ enim imperii, eique junctum arbitrium „ cessat, quia id sua voluntate in alium transtulit, cui proinde jam ut alius privatus „ parere debet.

Sed minime pro derelicto habere eam censendus est) „ Nam animus derelinquendi „ non præsumitur; sed de eo certe constare debet, & tali facto, unde notoriæ „ voluntas agentis apparet. *Vid. L. 2. c.4.* „ *§. 3. seq.*

Tractat negligentius) „ Uti Sardanapalus, „ *Just. 1. c. 3.*

AD §. X.

QUÆRITUR: *An Rex, qui regnum alienat illud amittat?* Juxta Auctoris principia distinguendum est, an regnum sit „ patrimoniale, an usufructuarium. Priori „ casu & valere alienationem, & populum „ resistere non posse alienanti, asserit. Poste-

„ fteriori cafu, ait, alienationem nullam „ effe, & effectu carere, nihilque agi: imo „ populum, fi re ipfa tradere regnum velit, refiftere quoque regi poffe.

„ Equidem cum Auctor per regna patrimonialia intelligat ea, quæ jure belli „ funt quæfita, verum omnino. eft, illa „ pro lubitu alienari poffe, non a Rege, „ fed a populo victore, etiam inconfulta „ civitate victa; quia in arbitrio victoris „ eft, an imperium fervare, an vero deftruere velit. Si igitur deftruere poteft, „ nedum in alium alienare poterit. At in „ regnis ex voluntate populi delatis certum eft, alienationem citra confenfum „ populi factam nullam effe; nam ea lege „ conceffum eft imperium, ut familiæ cohæreat: extra igitur hanc legem ceffat „ translatio imperii, eoque agendi facultas. Si proinde Rex aliæ familiæ regnum „ dare velit, ftatum evertit: indeque merito ei refiftere fubditi poffunt, fi actu „ tradere velit. *Vid. fupr. c. 8. & Diff. proæm.* 12. §. 632. *feq.*

Nullum habent effectum juris) „ Adeoque „ ob nudam alienationem, quæ pacto fit, „ & quam non fequitur traditio, ex hypothefi Auctoris non amittitur regnum, „ fed negotium ipfo jure nullum eft. At „ verius eft, hoc ipfum pactum fatis indigitare animum evertendi ftatum: adeoque vere definit effe Princeps.

Si extraneo jus fuum cedat, nihil eum agere)„ Imo ceffione finitur ipfum jus ufusfructus. *Per text. expr. in l. 66. ff. Jur. dot.* Ibi: *fed ad dominum proprietatis reverfurum ufumfructum.*

Legitimo tempore) „ Hæc explicatio, rationi ufusfructus, & verbis textus, & rationi juris civilis repugnat, uti late demonftravi *in jure meo cont. l. 7. t. 1. q. 3.*

Quin ei refifti in hoc poffit, non dubito) „ Jam enim leges fundamentales regni evertit: contra leges primæ delationis in aliam „ familiam jus imperii transfert. Hactenus „ igitur deficit jus agendi, atque adeo incipit effe privatus. Hac ratione, licet minus appofite, utitur Hermolaus apud *Curt.* 8. 7. ubi Alexandrum, qui Macedones victores ad mores Perfarum victorum componere voluit, ita alloquitur: *Quæ omnia tolerare potuimus antequam nos barbaris dederes, & non more victoris fub jugum mitteres. Perfarum te veftis, & difciplina delectat, patrios mores exofus es. Perfarum ergo, non Macedonum regem occidere volumus: & te transfugam belli jure perfequimur.*

Qui ne mutetur, obftare poteft populus) „ Hic enim modus habendi, mutuo con„ fenfu populi, & Principis, ftatutus, ea„ que conditione imperium delatum eft: „ fi proinde alienat imperium, deficit illa „ conditio, eoque definit effe Princeps.

Id enim fub imperio comprehenfum non eft) „ Quid? ut fcilicet mutare poffit modum „ habendi. Qui enim modum habendi mu„ tat contra leges delati imperii, non jus „ populi tuetur, fed alienando perdit.

In eo non parendum, quo efficitur ne pater fit)„ Adeoque etfi Principi in omnibus „ fit parendum; in eo tamen non eft pa„ rendum, quo efficitur ne Princeps fit: „ uti efficeretur, fi jus imperii contra de„ lationis leges in aliam familiam transferret.

AD §. XI.

Si *Rex vere hoftili animo in totius populi exitium feratur, &c. quod concedo*)„ Hactenus regulam propofuimus: *Principi propter privatas injurias nec a privato quoquam, nec ab inferiori magiftratu, nec a toto populo refifti poffe.* Ampliavimus id, & verum effe diximus, licet quidam fubditi in fummo fint conftituti difcrimine: adeo ut nec „ tunc, cum confcientiæ unius, vel alterius „civis vis infertur, jus refiftendi locum habeat.

„ Merito autem Auctor excipit cafum, „ fi tyrannus effe incipiat, i. e. hoftili animo in exitium totius populi, vel etiam partis feratur. Nam tunc finis delati imperii, qui in tuendo populo confiftit, ceffat; non enim adminiftrat jura populi, qui perdere, & delere populum vult.

Totius populi)„ Imo etiam partis, quia „ alias totum hoc modo everti poffet. *Vid.* „ §. 7. *n.* 4.

Confiftere enim fimul non poffunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi) „ Quia „ natura, & effentia imperii confiftit in „ tuendo jure populi, cui repugnat voluntas eum perdendi.

Quare qui fe hoftem populi totius profitetur)„ Uti Caligula, qui optabat populum „ Romanum habere unam cervicem. *Suet.* „ *in Cal. c.* 30.

Is eo ipfo abdicat regnum) „ Improprie „ abdicare dicitur; abdicatio enim fupponit

„ voluntatem abdicandi, quæ cessat in Principe sæviente. Rectius igitur dicendum, eum desinere esse Principem etiam invitum, quia ultra facultatem a populo sibi concessam nihil agere potest, sed privatus est.

Sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote) „ Plurima extant exempla Imperatorum, qui promiscue in populum sævierunt. De Caligula, & de Nerone constat, eis nihil sacrum, atque ideo hostes Senatus fuisse declaratos. *Suet. in Ner. c.* 49. De Antiocho vide quæ diximus *supra* §. 96. Seneca *in Herc. furente v.* 1220. tyrannum exhibet ita loquentem.

Aut omne Pindi Thrcis exscindam nemus,
Bacchique lucos, & Cithæronis juga
Mecum cremabo: tota cum domibus suis,
Dominisque tecta, cum deis templa omnibus
Thebana supra corpus excipiam meum,
Atque urbe versa condar.

Accidere potest ut unius populi in gratiam, alterum velit perditum) „ Sic Philippus consilia de bello Romano secum volutans, omnes fere familias ex civitatibus maritimis in Emathiam traduxit, Thracibusque, & aliis barbaris civitates dedit habitandas, fidiora hæc genera fore ratus in bello Romano. *Liv. Libr.* 40. *c.* 3. *seq* ubi addit, ingentem eam rem fremitum in tota Macedonia fecisse.

Ut colonias ibi faciat] „ Inque eum finem pristinum populum sedibus suis ejiciat; hoc enim non est tueri jura populi, sed evertere.

A D §. III.

QUINTO *si regnum committatur*) „ Auctor aliam hic a regula, *de non resistendo Principi*, refert exceptionem: si scilicet imperium sub certa lege delatum, & clausula addita sit commissoria. Nam tunc Principi delatum est imperium sub conditione resolutiva, qua existente desinit esse princeps, & incipit esse privatus.

Sive ex felonia in eum, cujus feudum est] „ Si scilicet Rex, qui feudi jure regnum ab alio Rege tenet, contra fidelitatem promissam aliquid agit; tunc enim perdit regnum ex conventione. De regno tali feudali egimus *supra L.* 3. *c.* 23: & agemus infra *L.* 2. *c.* 6. §. 8. Cæterum felonia dicitur a Germ. *fehlen*, (non ab Italica voce, *fello vid. B. Par. jur. feud. tit.* 11. §. 4.); unde hodieque is, qui feloniam committit, Germanis dicitur: *einen Lehensfehlr begehen*.

Sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii) „ Cujus rei exempla Auctor retulit *supra* §. 8; exceptio enim ibi proposita eadem est cum ea, quæ in hoc §. proponitur.

Tunc quoque Rex in privatam personam recidit) „ Nunquam enim in illum casum imperium habuit, & ultra fines delati imperii nunquam rex fuit.

„ At bene notandum, judicium de hac re, si dubia res sit, neutri competere, nec domino directo, nec Vasallo: sed armis res decidi debet.

A D §. XIII.

PARTEM *habeat summi imperii*) „ Auctor supponit statum mixtum, vel ubi divisum est imperium, sive per partes, quas vocant potentiales, sive per partes subjectivas: *Vide L.* 1. *c.* 3. §. 17. *n.* 1. ubi notavimus non dari statum mixtum.

Regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit) „ Hoc verum esset si status mixtus daretur: quia alter quoad partem populo, vel Senatui reservatam, privatus esset.

Id enim de bello externo) „ Belli enim potestas Regi data est ad tuenda civium jura contra extraneos; non vero contra altetam populi, vel Senatus partem.

Cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi &c.] „ Sensus est, quod si lis oriatur inter ejusdem imperii partes, cuique parti jus competat partem suam tuendi, etiam contra regem, cui altera imperii pars commissa est, etsi is solus jus belli contra extraneos obtinuerit.

Quod ubi fit:) „ I. e. Si altera pars jus suum armis tuetur.

Potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere) „ Nam altera pars, ex hypothesi Auctoris, æque summam potestatem habet: adeoque jure belli contra adversarium agit. At gratis hæc dicuntur, quia negamus, talia imperia divisa dari.

AD

A D §. XIV.

Si *in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti regi possit*] Hoc enim casu populus, & rex, in eum eventum consentiunt: ut proinde ex ipsa regis voluntate arma in eum sumi possint.

Additio.

„ Tertia vice Auctor hic eandem repetit „ exceptionem. Nam 1. *supra* §. 8. primam „ exceptionem hanc posuit, resisti posse „ Principi, *si ita convenit, sive ab initio, sive* „ *post.* 2. Idem quoque in quinta exceptio- „ ne statuit *supra* §. 12, *Subditos omni obe-* „ *dientiæ vinculo liberari, si talis clausula* „ *in ipsa delatione imperii posita sit.* Atque „ id 3. hic denuo repetit, ut resistere liceat, „ *si in delatione imperii id dictum sit.* Res „ ipsa vera est, & ratio notoria; quia prin- „ cipi imperium ex proprio ejus consensu „ non nisi intra certos fines delatum est. „ Quicquid igitur extra fines delati imperii „ agit, id tanquam privatus agit: adeoque „ qua talis coram populo (ad quem reso- „ luta conditione delationis redit imperium) „ reus fieri potest. Ubi vero perpetuo no- „ tandum, non singulos Principem ex hac „ causa reum facere posse, sed totum po- „ pulum, cum quo id pactum est.

Etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit]„ Recte: omne jus imperii „ in Regem translatum est sub conditione „ resolutiva, qua pendente omne jus im- „ perii, ac arbitrium de eo statuendi est pe- „ nes regem; ea autem existente redit to- „ tum jus populi, & Princeps incipit esse „ privatus.

Certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio) „ Imo omnis li- „ bertas publica translata est in principem, „ pendente, & stante conditione, i.e. quam- „ diu intra fines delati imperii imperat: at „ eo momento, quo existit conditio resolu- „ tiva, i.e. quo excedit illos fines, illudque „ notorium est, omne jus ex dispositione „ contrahentium redit ad populum, illud- „ que, quod Princeps habuit, extinguitur.

Potest autem qui jus suum alienat & jus pactis imminuere]„ Sensus est, quod po- „ pulus, qui jus imperii alienat, & in re- „ gem transfert, id jus pactis quoque im- „ minuere possit; nam potest plane non „ transferre, adeoque qua vult lege trans- „ ferre. Unde Rex, qui sub tali lege im- „ perium acceptat, illud ex consensu suo „ amittit, si leges delationis violat.

A D §. XV.

VIDIMUS *de eo, qui jus imperandi habet*]„ Quatenus scilicet ei resistere liceat; 1 „ *vide supra* §. 7. *n.* 15.

Aut habuit]„ Intelligendum hoc est de „ rege, qui abdicavit regnum, aut dereli- „ quit, *vid.* §. 9. aut alienavit, *vid.* §. 10.

Restat, ut de invasore imperii videamus] „ Qui scilicet tyrannus est vel occupatione, „ vel administratione. Principia vera expo- „ suit *B. Parens in Exerc. II. ad Grot.quæ* „ *exstat in Vol. II. disp. fol.* 1435. Verba „ ejus hæc sunt.

Ex iis, quæ de legitimo magistratu in hostem mutato diximus, patet, quid statuendum de eo, qui summum imperium de facto invadit (quorum ille Tyrannus in exertitio, hic in occupatione, vulgo dicitur); hic enim nullum jus belli, aut victoriæ (quo principatus jure gentium obtinentur) habet: adeoque invasione sua non magis acquirit principatum, vel summum imperium, quam prædo, aut fur rei surreptæ dominium.

Utrique ergo commune est, quod medii temporis acta non valent, sed ipso jure nulla sunt, per pos. 7. *Sed cum id conjunctum fere sit cum summo reipublicæ periculo, aliorumque insontium, quorum causa res gestæ sunt, præjudicio, ultro a populo, vel successore confirmari illa, prout e re visum fuerit, sæpe necesse est: unde generale jus factum in specie,* l. fin. off. de præt.

Ita Claudius omnia Caligulæ acta rescidit. Suet. in Calig. c. 11. *At cum Lepidus pariter acta Syllæ rescindere pararet, fat quidem id visum fuit: sed obstitit utilitas, & præjudicium Reipublicæ, sine cujus magna clade id fieri non potuisse, testatur* Flor. L. 3.cap. ult. *Cæterum, in hac quæstione notandum, discrimen inter jus, & possessionem, a jure naturæ esse: atque ex eo a JCtis Romanis accurate evolutum, ut suo loco demonstrabitur. Hujus vero possessionis (quæ est facultas naturalis rem tuendi, etsi ipsa nec sit species juris, nec jus inferat: sed interim saltem, donec de jure decidatur, instar juris tuenda sit; incredibile tamen est, quam insignes jure gentium quoque ejus sint effectus: de quibus suo loco. Hic de invasore regni.*

Unde

Unde primum sequitur, durante hac vi, & possessione, cives, vel subditos non teneri parere jussibus, & legibus Regis etsi legitimi; non quod jure ei obligati non sint, sed quia non possunt: cum non sint in sua potestate, sed invasoris. Natura autem nemo tenetur facere quod facere non potest: verumque adeo est, impossibilium nullam esse obligationem (conf. l. 185. ff. de R. I.) *Deinde reliqui populi non subditi, sed medii, vulgo neutrales, non possunt salva pace nisi possessionem sequi. Enimvero cum de regno inter Regem, & invasorem, actu armis decertetur: consequens est, si in hac armorum lite populus aliquis uni parti præ altera faveat, & vel facto alteri assentiat, hoc ipso desinere eum esse medium, & fieri alterius partis hostem. Sunt enim omnes hostes, qui hostile judicium quomodocunque sequuntur, de quo* add. Grot. Lib. 3. c. 17. *Necesse igitur est, ut populi medii neutrius partis causæ se immisceant, aut ullo judicio alteram præ altera probent; sed factum pro jure habeant, id est, ut qualitercunque eventus armorum, & in quamcunque partem volvetur, eum utrinque sequuntur. Quæ & causa est, cur usu gentium, & populi, & Principes medii cum tali invasore jura pacis, belli, fœderum, legationum, & cætera juris gentium negotia, ac commercia perinde, ac cum legitimo Rege observent, & exerceant. Neque impedit, quod ille, ut posuimus, invasor, adeoque privatus sit: quia tamen est in possessione regni, & regiæ potestatis, quam solam populi medii respiciunt, & respicere oportet; quia eam deferendo, aut improbando, desinunt esse medii, & hostis personam induunt.*

Præterea & illud inde sequitur, etsi lis illa armata cum invasore quam diutissime suspensa maneat, & possessio hæc violenta duret; tamen jus nulla re immutari. Unde si forte inter reliquos populos, vel principes medios sint, quibus cum eodem regno, vel Rege controversia intercedat, vel aliat ipsorum intersit; nullum ipsis præjudicium affert, quod possessorem tanto tempore passi, & secuti fuerint: quia id non ab ipsorum arbitrio pendet, sed est a potestate juris. Non enim patiuntur possessorem, quod eum agnoscant Regem legitimum: sed quia ipsi in ea causa, & armorum lite, judices non sunt; adeoque si illud sibi arrogent, ex mediis hostes fiunt, & hostile judicium sequuntur. Nihil igitur præjudicii ex hac patientia inferunt causæ suæ, quæ ipsis integra est cum populo, quisquis huic interim præfuerit, Rex, an invasor, prout ea ante paucos annos in notissima causa regia late deduxi. Cum igitur talis violenta invasio, & possessio, nemini jus suum auferat, per pos. 7: *adeoque eo non obstante jus regni integrum sit & Regi, & populo; licitum utrisque semper est, si suis, vel amicorum opibus instructi, possint invasorem expellere, Rege excepto: etsi subditi fidem jam dederint, quia id vitio factum. Sive enim coacti dederint; vitium est a vi: si sponte, a perfidia; quia jus Regis extinguere illi non possunt.*

Quod si vero qui regnum invadit liber populus, vel Princeps sit, qui jus in illud sibi esse contendit; obtinent jura bellorum, & victoriæ: & jure gentium cedit illud victori (conf. Disp. de jure vict.)

„ Hucusque B. Parens: at cum olim speciali dissertatione hanc materiam illustraverim, operæ pretium erit, eam hoc loco inserere.

DISSDRTATIO.

De jure regis ejecti, de administratione usurpatoris regni, ac utriusque effectu.

§. *I.*

„ Distinctionem inter *imperium*, & ejus „ *administrationem*, impugnat Limæus Scriniorum publicorum compilator in *J. publ. l.* 1. *c.* 10. *n.* 23. idque auctoritate cujusdam Itali, Fabii Albergati, qui in discursibus politicis Bodino oppositis, *L.* 2. *c.* 10. asserit, administrationem ad essentiam imperii pertinere. Saniores juris publici scriptores differentiam agnoscunt. *Vid. Bodin. de rep. L.* 1. *c.* 2 §. 7. & *L.* 6. *c.* 6. *Reinking. de regim. Sec. & eccl. L.* 1. *class.* 2. *c.* 2. *n.* 104. & 236. *ibique alleg. Kulpis. Coll. Grot. Exerc.* 2. §. 13. *ibique alleg. Hobbes. de cive c.* 13. *n.* 1. Grotius passim quoque hanc differentiam inculcat. Ita enim *L.* 1. *c.* 3. §. 19. notat Polybium, qui Romanam rempublicam ad mixtum genus reipublicæ refert: causamque erroris affert, *quod magis externam speciem, & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectaverit.* Unde & alibi distinguit inter *summitatem imperii*, & *habendi plenitudinem: d. c.* 3. §. 14. Et *l.* 2. *c.* 16. §. 17. de ejecto „ Rege disserens, inquit: *jus regni penes eum*

„ *eum manet, utcunque possessionem amiserit*: & *d. c.* 16. §. 18. ait: *Invasorem jus non habere, etsi possessionem habeat*.

„ Neque nova hæc est distinctio, ut Bodinus autumat, sed ex ipso jure naturæ originem ducit, atque JCtis Romanis cognita fuit. *Vid. Diss. proœm. XII.* §. 591. *seq.*

„ Rationes a Fabio allegatæ adeo obscuræ sunt, ut vix intelligi queant: atque iis sufficienter respondet *Bœclerus ad Hyppol. a Lapide p.* 18. Quis, quæso, negabit, Regi infanti, furioso, captivo, &c. *jus imperii* competere? sed quis sanus iisdem *administrationem* concedet? Michael Hospitalius Galliæ Cancellarius juta Galliæ in Caletum vindicaturus, ita disserit: *Quamvis Angli Caletum* 230. *plus minus annos possederint, jus tamen penes Galliæ reges fuisse non minus, quam Ducatuum Aquitaniæ, & Normanniæ, quos Angli diu armis detinuerant. Cambd. in vit. Elisab. p.* 1. *ad a.* 1567. *fol.* 119.

„ §. *II.* Insignem hæc distinctio usum habet in *Rege ejecto*, qui absque omni dubio *jus imperii* retinet, etsi omnis *administratio* sit penes *Usurpatorem*.

„ §. *III.* Equidem *Jus imperii* Regi ejecto integrum manere, vel ex eo apparet, quia jus illud ex dispositione populi ei quæsitum est, quod usurpator ei auferre nequit: hoc igitur jus ubique Regem etiam exulem sequitur, adeo ut postea restitutus non ex nova dispositione populi jus acquirat, sed pristinum continuet; quod egregie declaraverunt proceres Angliæ, cum Carolum II. solenni edicto revocarent? *Quanquam*, ajunt, *nulli dubium sit, quin post luctuosum parentis Caroli obitum, certum, & absolutum esset regiæ hodie Majestatis in regnis suis, & coronis jus, & dominium, sine ulla edicti solennitate, aut pompa; quoniam autem bis vicibus promulgatos esse reges in more positum fuerit, ut inde boni omnes subditi officium suum, & obsequium testarentur: Nos itaque utriusque ordinis proceres &c. in regem agnoscimus, & pronunciamus, & ab ipso nuperi domini Regis obitu imperialem Angliæ coronam primogenia sorte, & successione indubitata Carolo Secundo, regii sanguinis proximo cessisse &c.* apud *Bateum in motib. Angl. tom.* 5. *p. m.* 65.

„ Hactenus igitur usurpator est prædo, qui omnia, quæ agit, injutia agit: unde necessario sequitur, omnes ejus actiones, quatenus ad jus imperii pertinent, ipso jure nullas esse. Grot. *L.* 2. *c.* 14. §. 14.

„ §. *IV.* Effectus hujus *juris imperii* varii sunt, *tum* ratione ipsius Regis ejecti, *tum* ratione subditorum, *tum* ratione vicinorum.

„ §. *V. Rex ejectus* omnia agere potest, quæ ad ipsum administrationis actum non pertinent. Unde 1. titulum regium retinet, nec non 2. ordinem, & dignitatem. 3. Legatos mittit. Sane Carolus II. regno exutus ad Imperatorem, Turcam, Moscoviæ ducem, Polonum, Danum, Suecos, Venetos, Belgas, Hispanos, splendidas misit legationes. *Vid. Bateus de motib. Angl. part.* 2. *f.* 191. Legatus Mariæ Stuartæ ait, se esse legatum Reginæ absolutæ, & injuste abdicatæ, apud *Cambden. in vit. Elisab. part.* 2. *fol.* 209. Nec movere debet, quod legatus Caroli II. a Turcis Cromwelio deditus fuerit, *Bateus de mot. Angl. p.* 2. *f.* 129.; exemplum enim barbaræ gentis ad imitandum allegari nequit. Equidem P. Æmilium legatos Persei devicti retinuisse, legimus apud *Grot. L.* 2. *c.* 17. §. 2. *n.* 2. Verum hoc inde est, quia a summa potestate victus jus ipsum imperii per ultimam victoriam amisit. *Grot. d. l.* 4. Fœderum jus retinet, illudque cum vicinis exercet. 5. Contra usurpatorem, si subditus est, non jure belli, sed vi imperii agit. 6. Ordines equestres confert. 7. Juri ejus nunquam præscribitur, sed tempore augetur injuria usurpatoris; unde regi, & populo semper licitum est, suis, vel amicorum opibus invasorem expellere. Idque verum est, etsi subditi fidem usurpatori dederint, quia id vitio factum; si enim coacti dederunt fidem, vitium est a vi: si sponte, a perfidia, quia jus Regis extinguere non possunt. *Vid. B. Paens in Prodrom. jur. gent. Ex.* 2. §. 171.

„ §. *VI. Ratione subditorum* effectus insignis hic est, ut non liberentur ab homagio vero regi præstito, etsi usurpatori fidem dederint, uti jam vidimus: sed effectus illius homagii suspenditur, quia exercitium imperii penes regem non est, de quo *infra* plenius.

„ Quæritur: *an subditi regi ejecto alimenta subministrare, vel commercium cum eo habere possint?* Equidem jure utrumque licitum est: sed is subditus usurpatoris vindi-

ctam

„ ctam metuere debet; si vero fidem usurpatori dedit, neutrum licitum est quamdiu usurpator imperium possidet.

„ Porro quaeritur: *an quilibet subditus talem usurpatorem occidere possit?* Recte id negat Grotius *L.* 1. *c.* 4. §. 15. *in fin. & seq.* quia is tantum injuriam vindicare potest, qui eam passus est, adeoque solus rex ejectus, vel tota respublica. Vid. *Grot. L.* 1. *c.* 3. §. 5. Unde Brutus, & Cassius, qui Julium Caesarem tanquam usurpatorem interfecere, a populo rei facti, & damnati sunt. *Cic. L.* 3. *off.* Et Dio Cassius ait, eos eodem, quo ipsi usi sunt, gladio periisse. *L.* 59. *hist. in fin.*

„ Excipe casum, ubi rex, vel populus consentit. Grotius *l.* 1. *c.* 4. §. 15. *seq. & L.* 1. *c.* 3. §. 5. Neque tunc saltem impunitatem habet occisor, uti existimat Grotius *L.* 2. *c.* 20. §. 17.; sed jure id facit, quia non suo nomine, sed tanquam instrumentum populi, vel Principis, usurpatorem occidit: qui cum aliter jus suum contra invasorem defendere non possint, injuria non agunt, si per alienas manus poenam meritam ei infligunt.

§. *VII.* Bene autem distinguendum est inter invasorem privatum, & eum, qui ipse summam potestatem habet; nam ea, quae hactenus dicta sunt, saltem de usurpatore rebelle, vel praedone intelligenda sunt: cum usurpatore rege autem obtinent jura bellorum. Rex ergo invasor jure gentium acquirit imperium; nam cum inter duas summas potestates hic lis sit, sola belli alea judex est, & ultima victoria instar sententiae. Talis igitur usurpator jure gentium acquirit imperium, quamdiu illud actu tenet: cessante autem possessione redit imperium ad pristinum possessorem, cujus possessio nunc praevalet: idque jus postliminii dicitur, cujus effectus est, ut omnes actus intermedii pro nullis habeantur; de quo alibi plenius egimus.

§. *VIII.* Ratione *vicinorum* varii sunt hujus rei effectus. Nam 1. foedere juncti tenentur assistere regi contra ejusmodi invasorem, sive subditum, sive praedonem extraneum. *Vid. l.* 2. *c.* 16. §. 18. At non *tenentur* si lis sit inter regem, & subditos. Hernici, cum Romani ejectis regibus auxilia vi foederis ab ipsis peterent, negabant esse sibi fedus cum Romanis ejecto rege. *Dion. Halic. l.* 3. *c.* 37.

„ Equidem Pufendorfius distinguit, an Regi auxilia promissa sint, an regno? Priori casu federatum regi promissa auxilia mittere debere, ait, non posteriori casu: *de jur. nat. l.* 8. *c.* 8. §. 9. Ego nec priori casu federatum ad auxilia mittenda obligari, puto; quia ea promissa sunt regi qua regi, adeoque qua capiti regni. Si proinde rex, & regnum inter se dissentiant, neutri auxilia debentur; nam judicium circa talem litem federato non competit, qui utrique junctim auxilia promisit, non uni prae altero.

„ 2. Vicini federati tenentur auxilia praestare *invasori*, si ab hoste extraneo regnum bello peritur; quia federatus sequitur possessionem, regnique administrationem.

„ 3. Si vicinus federatus cum tali *invasore* societatem bellicam contrahit, adeoque cum eo tanquam cum rege legitimo agit; nihilominus finita societate causam justi regis ejecti defendere, ac tyrannum bello petere potest. *Grot. l.* 2. *c.* 16. §. 18. Fedus enim cum eo contractum est qua *possessore*: quo ipso juri legitimi regis non derogatur; quod plenius explicabimus *d.* §. 18. Conferantur ea, quae ex B. Parentis doctrina proponemus infra §. 14. Exemplum occurrit in Nabide Lacedaemoniorum tyranno, quem Romani in federe cum Epirotis comprehenderunt. *Liv. l.* 29. c. 12. Imo iidem Romani fedus, & amicitiam cum eo contra Philippum inivetunt. *Liv. l* 32. *c.* 39. Neque tamen id obstabat quo minus postea cum Graeciae populis arma jungerent ut Lacedaemones pristinae libertati restituerent, & Nabidem Tyrannum expellerent. *Liv. l.* 34. *c.* 22. *seq.* Equidem Nabis Titio Quintio Romani exercitus Imperatori, bellum tyranno inferenti opposuit, *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscunque sum, eundem esse qui fui, cum Tu ipse mecum societatem pepigisti; Tum me regem a vobis appellari memini, nunc tyrannum vocari video*. At recte regesserunt Romani: *amicitia, & societas nulla nobis tecum, sed cum Pelope justo, ac legitimo Rege* (qui in Romanorum castris degebat *Liv. l.* 34. *c.* 36.) *facta est*.

„ 4. Quaeritur: *Si subditi de tyrannide sui regis, qui federe nobis junctus est, queruntur, an contra federatum auxilia subditis ejus mittere liceat?* Negatur: quia judicium nobis inter regem, ejusque subditos non competit. Male igitur Carolus II.

„ Galliarum rex Pisanos Florentinorum in „ se crudelitate exposita orantes, ut in a- „ vitam assererentur libertatem, liberos ef- „ se jussit, *immemor* (ut Bellarius *Rer. Gall. lib.* 5. & Commin. *L.*7.*c.*7. adducit) „ *pactorum cum Florentinis initorum*.

„ 5. Reges vicini, si invasores ad eos con- „ fugiunt, dedere tyrannos justo regi dedi- „ tionem expetenti, aut punire eos tenentur „ *Vid. Gron. l.*2. *c.* 21. §.4. *n.* 3. *l.*3.*c.*20. „ §.41. *n.*2. Basilius Porphyrogenetus mi- „ sit ad Chosroem Persarum regem, postu- „ latum ut dederetur sibi regni affectator „ [Bardus Sclerus] qui domino contraria „ cepisset arma, neve in semetipsum per- „ niciosum exemplum statueret. *Zonaras in Basil. Porphyr. p. m.* 120. *coll.* 1. At „ Chosroes & legatos, & Scletum carce- „ ri tradidit, quia legati clandestine cum „ Sclero tractaverunt. *Zon. d. l.*

„ At si 6. invasor regni dedi sibi regem „ ejectum petit, vicini petitis annuere non „ tenentur. Sane, nec Galli, nec Belgæ Ca- „ rolum II. Cromwellio dedere voluerunt. „ Si tamen usurpatoris potentia metuatur, „ rex juberi potest exire e territorio. Ita „ Galliæ rex ad rogationem Cromwelli eun- „ dem Carolum regno suo exire jussit. *Ba- tens de motib. Angl. p.* 2. *f.* 308. *VVike- fort.* L'Ambassadeur *L.* 1. *Sect.* 3.

„ §. *IX.* Uti ergo jus imperii plenissime „ est penes regem ejectum, ita *exercitium* „ ejus, seu *administratio* omnis est penes „ usurpatorem: idque ex ratione juris gen- „ tium nunc probandum erit. Nam 1. ad- „ ministrandi facultas sequitur ex natura „ possessionis, utpote quæ consistit in facul- „ tate rem tenendi, adeoque in mero facto. „ Hinc etiam prædo possidere dicitur; & „ JCtus *in l.* 2. *ff. uti possid.* bene ait, *qua- lemcunque possessorem hoc ipso, quod pos- sessor est, plus juris habere, i. e. plus posse,* „ *quam qui non possidet*. Certum igitur est, „ regnum non in regis, sed usurpatoris po- „ testate naturali esse. Hoc posito, necessa- „ rio 2. sequitur quædam cura, & admini- „ stratio intuitu usurpatoris: quia respubli- „ ca per se, & suapte virtute subsistere ne- „ quit: omnia igitur usurpator agit, sine „ quibus imperium salvum, & tectum esse „ non potest. Nam 3. hactenus regi ejecto „ præjudicium non fit: imo potius ejus in- „ terest conservari rempublicam, quod sine „ administratione fieri nequit. 4. Usurpator „ non tantum facultatem habet administran- „ di, sed & tenetur administrare; neque „ enim mala fides efficit ut minus, sed ut „ magis quoque ad custodiam rei teneatur. „ Idque eleganter JCtus exemplo gestoris „ negotiorum, qui mala fide agit, expli- „ cat: *Sed & si quis negotia mea gessit non mei contemplatione, sed sui lucri causa; Labeo scripsit, suum eum potius quam meum negotium gessisse. Qui enim deprædan- di causa accedit, suo lucro, non meo com- modo studet. Sed nihilominus, imo magis, & is tenebitur negotiorum gestorum actio- ne. L.* 6. §. 3. *ff. Neg. gest.* Unde fures, „ & prædones etiam naturali ratione ad „ exactissimam diligentiam obligantur. Sa- „ ne 5. usurpator non melioris esse debet „ conditionis, quam legitimus administra- „ tor, qui imperium sartum, atque tectum „ conservare tenetur.

„ Minus ergo accurate 6. Grotius *L.*1.*c.* „ 4. §. 13. tali injusto possessori vim obligan- „ di tribuit ex eo, *quod omnino probabile sit, populum, vel Senatum malle interim rata esse quæ imperat, quam legibus, ju- diciisque sublatis summam induci confusio- nem*. Nam 1. conjectura illa voluntatis „ nullibi probatur: neque 2. ea olla ratio- „ ne vim obligandi dare potest. Sane 3. ra- „ ta interim sunt acta usurpatoris, etsi de „ contraria voluntate tum regis, tum po- „ puli constet. Idque 4. ex natura posses- „ sionis, quæ administrandi facultatem sup- „ ponit, sequitur. Sed & 5. hac fictione „ posita, usurpator vi taciti mandati, ad- „ eoque juste ageret, utpote consentiente „ eo, qui jus prohibendi habet.

„ §. *X.* Effectus hujus *administrationis* „ itidem varii sunt, *tum* ratione usurpato- „ ris, *tum* ratione subditorum, *tum* ratio- „ ne vicinorum.

„ *XI. Usurpator* 1. titulis regiis utitur, „ seque Dei gratia ordinatum asserere po- „ test: eoque titulo usus est Cromwellius. „ *Vid. Greg. Leti de vita Oliverii Cromvvelli p.* 2. *l.* 5. *p. m.* 316. quia administrat im- „ perium, rem sacram, atque divinam. 2. „ Bella iam offensiva, quam defensiva con- „ tra vicinos gerit, quoties ad defensionem „ reipublicæ necessaria sunt, quia sunt pars „ administrationis. Unde 3. omnes solenni- „ tates belli cum eo observari debent. Præ- „ sidium Nabidis ex pacto dimissum esse, „ ait *Livius L.* 34. *c.* 29. Capti tali bello „ fiunt servi, & postliminii jure utuntur. „ &c. Hinc 4. fœdera contrahere, & pacem

„ facere, adeoque etiam legatos mittere potest; cujus rei exempla afferi *VVikefort l'Ambass. L. 1. Sect. 3.* In historia Angliæ splendidæ exstant legationes Cromvvelli in Lusitaniam, Poloniam, Sueciam, ad Belgas, in Hispaniam, Galliam, aulam Turcicam &c. *Bateus de mot. Angl p. 2. f.* 281. 302. 199. 189. 195. 192. Quin mediator fuit inter Danum, & Suecum, *ibid p.* 325. Sed & vicissim ab iisdem regibus legati, de nova republica gratulabundi missi sunt: uti Don Alfonso Marchio de Cardenas ab Hispano, *Leti in Oliver. Cromvv. p. 2. l. 3. f.* 165, Comes a Langerfeld nomine Sueciæ, *idid. fol.* 168, alius a Belgis, *ibid. f.* 170. 5. Ejusmodi legati ab usurpatore missi sancti sunt. Hinc cum Ascharius Cromvvelli legatus confoderetur, ideo omnis ei satisfactio promissa fuit apud Bateum, *d. p. 2. f.* 169. Occiso Dorislao sæpius petita, sed tandem comperendinando frustrata est vindicta. *Beatus d. p. 2. fol.* 178 *Leti p. 2. L. 3. p.* 171. Equidem sunt qui rejecere hujusmodi legatos; nam de Moscovitis refert Leti: *protestarono, di non voler mai corrispondenza alcuna con i parricidi del loro Re; e a questo fine publicarono, che sotto pena della vita nessuno ardisse piu corrispondere, trafficare, o negoziare con Inglesi.* Sed hæc res meri arbitrii est, uti mox videbimus.

6. Usurpator leges condit circa sacra, & profana, vi administrationis. Unde Cromvvellius laudatur a Gregorio Leti, *p. 2. L.* 5. quod fuerit *infallibile ne regolare il sagro, e profano*. Et idem ingeniose ab eodem Auctore describitur *Tiranno senza vizj, e Principe senza virtù.*

„ §. *XII.* RATIONE SUBDITORUM effectus hujus *administrationis* hic est, ut 1. non teneantur parere jussibus, & legibus Regis ejecti, sed usurpatoris: non quod jure ei obligati non sint, sed quia non in ejus potestate, sed in potestate usurpatoris constituti sunt. *B. Par. in prodr. jur. gent. Ex. 2. §.* 196. Neque ipsis aliquid hactenus imputari potest; nam ea lege se regi subjecere, ut illos contra vim injustam defendat. Si proinde in regis potestate non est defendere rempublicam, defectus non est in ipsis, sed in ipso rege: & uti princeps ipse vi cedere cogitur, ita subditi injuria non agunt, si ex necessitate faciunt quæ libere facturi non fuissent; inque eo consentiunt omnes. Vid. *Grot. L. 2. c. 4. §.* 15, ibique Commentatores. Add. *Kulpis. Exerc. ad Grot. L. 1. c. 4. §. 5. Ursil. ad Matthæum de Afflict. dec. 77. n.* 4.

„ Hinc 2. subditi ejusmodi invasorem in bello sequi tenentur; nam est pars administrationis, & agitur de defensione reipublicæ.

„ An vero contra ipsum regem ejectum sequi tenentur? Equidem non peccant subditi, si in eorum arbitrio non est non sequi: & cum totum administrationis negotium arbitrio usurpatoris relictum sit, hactenus judicium populi cessat. Sane, eadem ratione, qua subditi legitimum regem etiam in injusto bello sequi tenentur (*vid. Grot. L. 2. c. 26. §. 4. seq.*), eadem ratione etiam populus usurpatorem sequi tenetur; in neutro enim casu arbitrium populi est. Hinc Athenienses excusat Vellejus Paterculus *Lib* 2 quod in bello Mithridatico arma sumserint contra Romanos. *Si quis hoc rebellandi tempus*, ait, *quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri, vetustatisque ignarus est; adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper, & in omni re, quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia: corpora, necessitati servientes, intra muros habebant.* Hinc Thrasybulus patriam liberaturus vetuit occidere cives sub auspiciis 30. tyrannorum pugnantes. *Nep. in Thrasybul. c.* 2. Aliud igitur dicendum si ultro arma in principem movent; tunc enim tota illa ratio necessitatis cessat. *Grot. L. 1. c. 4. §.* 14.

„ 3. Usurpator collectas quoque qua possessor, & onera publica a civibus exigere potest; quia sine illis subsidiis administratio perfici nequit. Servator Romanis, qui occupaverunt Judæam, tributum solvere jussit, quia Cæsaris imaginem nummus præferebat, i. e. quia in possessione erat imperii. *Grot. L. 1. c 4 §* 20. Et in Talmud Hierosolymitano Abigail, cui David exprobrabat quod maritus Saulem secutus fuerit, respondet, numismata Saulis adhuc obtinere, i. e. eum adhuc in possessione regni esse, *tit. Sanhedrin. fol.* 20.

„ At 4 jam dixi, subditos talem tyrannum privato jure occidere non posse. *Grot. L. 1, c. 3. §. 4. n.* 2.

„ §. *XIII.*

„ §. *XIII.* RATIONE VICINORUM „ insignis effectus administrationis. 1. hic „ est, ut illi non possint salva pace nisi possessorem sequi; quod ita probat *B. Parens in prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. 170. & 171. „ *Enimvero cum de regno inter regem, & invasorem actu armis decertetur, consequens est, si in hac armorum lite populus aliquis uni parti prae altera faveat, aut vel facto alteri assentiat, hoc ipso desinere eum esse medium, & fieri alterius partis hostem. Sunt enim omnes hostes qui hostile judicium quomodocumque sequuntur. Necesse igitur est, ut populi medii neutrius partis causae se immisceant, aut ullo indicio alteram prae altera probent; sed utriusque factum pro jure habeant, i. e. ut qualitercunque eventus armorum, & in quamcunque partem volvatur, eum utrinque sequantur. Quae & causa est, cur usu gentium populi, & principes medii, cum tali invasore jura pacis, belli, foederum, legationum, & caetera juris gentium negotia, ac commercia proinde, ac cum legitimo rege observent, & exerceant. Neque impedit quod ille invasor, praedo, privatus &c. sit; quia tamen est in possessione regni, & regiae potestatis, quam solam populi medii respiciunt, & respicere oportet: quia eum deferendo, aut facta ejus improbando; desinunt esse medii, & hostis personam induunt.* Hactenus B. Parens.

„ Accedit quod medii illi non sint judices causae alienae: uti ergo inter privatos „ illi, ad quos lis non pertinet, tuto sequuntur possessionem; ita medii quoque, „ quorum judicium inter invasorem, & „ Regem ejectum cessat, praesentem possessionem sequi jure possunt.

„ Porro & 2. vicini legatos usurpatoris „ recipere, aliosque ad eos mittere possunt. „ VVikefort *L.* 1. *Sect.* 3. rationem hanc „ addit: *Les Princes à qui on envoye les Ministres, n' ont pas accoutumé d' examiner les titres de ceux qui les employent, & se contentent d' en considerer la puissance & la possession. Conf. supra.* §. 10.

„ Sed & 3. cum tali usurpatore justum „ bellum esse, solennitates bellorum obtinere, postliminio locum esse &c. dixi „ *supra* §. 10. *n.* 3.

„ §. *XIV* Hinc jam apparet decisio casus „ singularissimi, de quo nostris temporibus „ controversia mota fuit. Stanislaus regnum „ Poloniae occupaverat, ejecto Rege Augusto. Rex Borussiae possessionem secutus, „ amicitiam cum novo Rege coluit. Durante „ hoc regno Stanislaus reditus quosdam domaniales, dolo administratoris ablatos, & „ Regiomontum translatos vindicavit, atque „ in contradictorio cum aliis creditoribus eorum restitutionem per sententiam obtinuit. „ Antequam executioni mandata esset sententia, Augustus recuperavit regnum, reditusque illos domaniales, tanquam reditus coronae, sibi tradi petiit. Rex Borussiae, „ qui hujus litis arbiter non fuit, & ex „ ratione juris gentium possessionem sequebatur, decrevit, Augusto, ejusque cessionario hanc pecuniam tradendam esse.

„ §. *XV.* Neque vicini reges dum sequuntur possessorem, suo juri, si forte aliquod „ in re usurpata habeant, praejudicium faciunt. Atque hinc cum in causa Lingensi „ opponeretur juribus Borussicis, *Principes Arausionenses non posse usurpatores illius Comitatus appellari, quia Brandenburgica domus per seculum, & ultra, titulos illius familiae agnovit*; merito responsum fuit, „ medios suis juribus non praejudicium facere sequendo possessionem, quia id non „ ab ipsorum arbitrio pendet, sed a potestate juris. Non enim eos pati possessorem, „ quod eum agnoscant regem legitimum; sed „ quia ipsi in ea causa, & armorum lite, „ judices non sunt: adeoque si illud sibi arrogent, ex mediis hostes fierent, & hostile judicium sequerentur. Nihil igitur „ praejudicii ex hac patientia inferri causae „ suae, quae ipsis integra est cum populo, „ quisquis huic interim praefuerit, rex, „ an invasor. Quae sunt verba *B. Parentis in prodr. jur. gent. Ex.* 2. §. 136.

„ §. *XVI.* Superest ut disquiramus quid „ juris sit ejecto usurpatore circa gesta medii „ temporis? *Alii* indistincte ajunt, omnia, „ quae ab usurpatore, vel ejus nomine acta „ sunt, ipso jure nulla esse. *Matt. de Afflict. Dec.* 70. *n.* 1. & *Dec.* 77. *n.* 2 *seq. ibique Doctores. Johan. de Ana. in c.* 1. *in* 1. & 2. *coll. de schismaticis per l.* 66. *C. de SS. Eccl. Alii* in privatis quoque actibus distinguunt, an in favorem usurpatoris, & in „ odium alterius gesta sint, an non. *Ursill. ad Matth. de Afflict. Dec.* 77. *n.* 1. *Alii*, an ab „ officialibus fiant regi fidelibus, an ab infidelibus, *dict. Dec.* 77. *n.* 4. & 5. *Alii*, an „ officiales suo nomine agant, an nomine usurpatoris. *Ursill. ad d. Dec.* 77. *n* 4. & 5.

„ §. *XVII.* Nos in genere dicimus, om-

„ nia acta usurpatoris, adeoque & ejus leges, rescripta, decreta, ipso jure nulla „ esse, etiamsi justitiæ conveniant. Exc. 1. „ si speciatim a vero rege confirmantur; tunc „ enim non subsistunt vi sua, sed ex ratihabitione justi regis. *Vid. infra* §. 18. *pr.* „ Sic Aratus nec potuit, nec voluit possessoribus auferre, quæ post 50. annorum possessionem sine injuria tenebant. *Cic.* 2. *off.* „ 23: & Bodinus ait, acta tyrannorum non „ tantum utilia, sed & iniqua sæpius rata „ esse oportere, si salvam rempublicam esse velimus: indeque Thrasybulum Atheniensibus, Aratum Sicyoniis, Tullium Romanis suasisse, ut acta usurpatorum valida „ pronunciarent. *De republ. l.* 2. *c.* 5. *p.* 281. „ Sane, Lepidus si Syllæ acta rescidisset, „ bello civili causam daturus fuisset. *Flor.* „ *l.* 3. *c.* 13. Theodosius, & Arcadius, cæso Maximo usurpatore, lege publica præcepere, ut ea, quæ Maximus contra jus „ rescripsit, non valeant: ea autem, quæ „ legitime rescripsit, non impugnentur, apud *Bodin. de republ. L.* 2. *c.* 5. *p. m.* „ 281. Ita Constantinus Magnus, quæ Licinius tyrannus inique decreverat, & edixerat, una lege abrogavit: cætera confirmanda putavit, *ibid.* Alia vide apud „ *Bodin. d. l.* & infra §. 18.

„ Ex his sponte sequitur, privilegia, beneficia, largitiones, etiam bene de republica meritis concessas, nullam vim habere „ ejecto usurpatore; quin & magistratus, „ honores, officia &c. dignis quoque collata „ non subsistere, nisi ex confirmatione legitimi Principis, & possessoris præsentis. „ Unde Theodosius, & Arcadius, *tametsi largitiones Maximi*, *& ea*, *quæ in flagitiosos*, *& nihil de republica merentes effudisset*, *revocarent*, *magistratus*, *imperia*, *curationes indignis adimerent*, *decreta quoque*, „ *& judicia convellerent*; *ea tamen*, *quæ sine fraude*, *ac reipublicæ detrimento acta fuerant*, *infirmari noluerunt*. *Bodin. c.* 5. „ *p.* 281. Et in præcedentibus dixerat idem „ Bodinus: *His consentanea est JCtorum disciplina*, *quæ successorem tyrannorum ad* „ *ea*, *quæ juste promiserint*, *fecerint*, *obligari voluit*: *cætera rescindi*.

„ Denique, quidquid interim ab officialibus pro administranda justitia actum, atque „ inter partes litigantes statutum est, ipso „ jure non subsistit. Hoc autem verum saltem „ esse de actibus judicum puto, qui a tyranno constituti sunt; cum enim jus non habeat judices creandi, quidquid ab his peragitur nullum est. Secus si judices a vero „ possessore jam constituti fuere, vel justa „ sui magistratus electione justitiam administrant; his enim juris dicundi potestas „ competit: idque uno ore omnes testantur. *Baron. de tyrannide q.* 7. *Andreas de* „ *Isernia in c.* 1. *quid sit invest.* ubi ait: „ *facta a tyranno debere revocari*; *non autem* „ *facta a judicibus tyranno subditis*, *qui non* „ *peccaverunt*, *quia necessitas non habet legem. Capyc. dec. Neap.* 179. *ibique late* „ *Dd.* Modo hi judices juxta leges populi „ judicent; Si enim vel dolo quid agunt, „ vel contra leges pronunciant, etiam legitimorum judicum actus irriti sunt.

„ Exc 2. Si Rex ejectus locupletior factus est ex facto usurpatoris. *Grot. l.* 2. „ *c.* 14. §. 14. Rex enim plus suo haberet, „ quod sine injuria retinere nequit. Unde „ etiam jure Romano statutum est, ut malæ „ fidei possessori impensæ utiles, & necessatiæ restitui debeant. Equidem hæc in thesi „ vera sunt; sed in hypothesi vix usus est „ hujus quæstionis: usurpator enim tot calamitatum Auctor, & tot criminum reus „ est, ut id, quod versum est in utilitatem regni, pensare damnum datum, & „ reparare injuriam nunquam possit.

„ §. *XVIII.* Sed quid de actibus intermediis ratione vicinorum dicendum? Equidem 1. rex restitutus obligatur vicinis „ quoque ex facto usurpatoris, si locupletior exinde factus est; at 2. ex omnibus „ reliquis actibus cum vicinis gestis rex ejectus „ non obligatur. Nam cum actus illi subsistant ex sola ratione, quia possessor fuit, „ & quia vicini possessionem sequuntur; necessario sequitur, cessante possessione, „ cessare omnem rationem validitatis. Hinc „ pacta, & fœdera, cum usurpatore inita, „ tacitam habent conditionem, quamdiu „ in possessione fuerit: ejecto igitur invasore alius est possessor, indeque nova cum „ hoc incunda sunt pacta.

„ Atque hinc 1. contractus cum hujusmodi invasoribus initos nullos esse, ait *Grotius L.* 2. *c.* 14. §. 4. *Ursill. ad Matth. de Afflict. dec.* 77. *n.* 6. *Ruin. Cons.* 105.

„ 2. Ex guarantia ab usurpatore promissa „ legitimus Rex non tenetur, *Vid. B. Parens in disp. de guarantia sub fin.* §. 15.

„ 3. Dejotarus Rex, occiso Cæsare, ea, „ quæ ablata ab hoc injuria fuere, suo marte „ vindicavit: neque id improbat Cicero, „ sed

„ sed approbat potius, ajens : *Sciebat homo sapiens, jus semper hoc fuisse, ut quæ tyranni eripuissent, ea tyrannis interfectis ii, quibus erepta essent, recuperarent. Philip. p. m.* 851.

Non postquam longa possessione) „ Imo sola longa possessio nunquam jus dat invasori : sed auget potius injuriam.

Aut pacto jus nactus est) „ Populus enim, & rex, de suo jure disponere, ac imperium invasori conferre possunt.

Sed quamdiu durat injuste possidendi causa) „ Adeoque quamdiu invasor est.

Et quidem dum possidet, actus imperii, quos exercet, vim obligandi habere possunt] Ex natura possessionis, quæ facultatem, imo necessitatem administrandi infert. Subditi autem, qui in potestate invasoris sunt, sequuntur possessionem.

Non ex ipsius jure, quod nullum est) „ Quicquid enim agit, in re aliena agit, „ adeoque injutia.

Sed ex eo, quod omnino probabile sit, eum, qui jus imperandi habet &c. malle interim ratam esse) „ Hæc conjectura voluntatis nimis vaga est, neque inde jus aliquod inferri potest, utpote quod acquiritur demum ex dispositione certa. Vera ratio est, quod administratio sequatur ex natura possessionis ; rex autem ejectus administrare per rei naturam nequit, quia regnum non est in ejus facultate naturali : adeoque valent actus administrationis, etsi constet, regem eos valere nolle. *Conf. Dissert. præmissa* §. 8.

Sive is est populus ipse) Ut in statu populari.

Sive Rex) In statu scilicet Monarchico.

Sive Senatus) In statu nimirum Aristocratico.

Servandas tamen censuit) „ Hæ leges igitur non valebant ex ratione juris, quia quicquid Sylla egit, injuria egit : neque valebant ex possessione, quia ea jam desiit, & agebatur de actibus tyranni rescindendis ; sed vim habebant ex consensu expresso, & ratihabitione eorum, ad quos imperium pertinebat, qui leges illas ob metum novorum motuum tollere noluerunt.

Ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non possit) „ Sylla enim legem tulit, ne proscriptorum liberis aditus ad magistratus daretur. Hæc lex sine magna clade reipublicæ rescindi non potuit ; si enim proscriptorum liberi admissi fuissent ad honores, ulturi fuissent injurias parentibus illatas in auctoribus, auctorumque fautoribus. *Gron. h.*

Lepidus acta tanti viri rescindere parabat) „ Adeoque poterant rescindi, quia injuria omnia gesta fuere ; at ob utilitatem publicam confirmata fuerunt. Exemplum habemus in *l. Barbar. ff. de off. præt.*, ubi acta usurpatoris ideo confirmabantur, quia alias plures resuscitaturæ fuissent lites. Unde totus titulus exstat in Codice Theodosiano, de *confirmatione actuum tyranni*. Exemplum est in Richardo III, qui filii majoris Eduardi V. liberos exclusit ; ejecto enim postea usurpatore ab Henrico VII. hic acta salva esse voluit, quia Eduardus bene gessit imperium. Equidem Bodinus in genere ait, iniquum esse benefacta rescindere : *de republ. L. 2. c. 5. in fin.* Verum negamus esse bene facta intuitu causæ ; quia usurpator non habet jus in re aliena aliquid agendi, etsi bene egerit.

2 *In his tamen, quæ ita necessaria non sunt &c. parendum non est*] „ Imo simpliciter parendum est jussis usurpatoris ; possessio enim totius imperii penes eum est. Neque subditis imputari aliquid potest, cum rex ejectus eos defendere non possit, prout ejus officii est. *Vid. Diss. modo præmissam* §. 11.

Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur] „ Auctor ait, quemlibet privatum occidere invasorem regni posse 1. in bello minus solenni ; hoc enim casu manere jus belli putat. §. 17. 2. Si talis lex exstat, ut cuique privato liceat tyrannum occidere. §. 17. 3. Si populus, aut Rex consentiant. §. 18. Quæ singula nunc examinabimus.

AD §. XVI.

SI *bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsunt*) „ Alibi diximus, non dari bellum justum, quod solennitates suas non ab ipso naturæ jure habeat. Auctor hic intelligit bellum *publicum minus solenne*, de quo vid. *l. 1. c. 3.* §. 1. & §. 4. illudque opponit *publico solenni*, quod etsi natura forte injustum sit, jure gentium tamen, accedentibus certis solennitatibus, pro justo habetur ; ad effectum scil. dominii

„ dominii externi, & impunitatis. *Vid.* „ *Diss. proem. IX.* §. 63. *seq.* §. 70. *seq.* „ In *priori*, statuit, cuique privato jus esse „ usurpatorem occidendi, non in *posteriori*. „ At 1. alibi probavi, distinctionem inter „ bellum publicum jure gentium solenne, „ & minus solenne, mere cerebrinam esse. „ *dict. diss. IX.* §. 168. 2. Verum non esse, „ privatis jus occidendi usurpatorem concessum esse in bellis minus solennibus, (i. e. „ quæ privati cum principe gerunt, qui imperium vi occupavit); quod exemplo Cæsaris probatur, cujus cædem ipse Senatus improbavit.

Neque pactio ulla secuta sit) „ *Vid.* §. „ *praeced. n.* 1.

Aut fides illi data &c.) „ Fides enim „ etiam usurpatori, & perfido data, servanda est, quia qua tali datur. *Vid. in* „ *fra l.* 3. *c.* 19. §. 2. *n.* 1. & 2. & *c.* „ 23. §. 2. Conf. *indicem* voce *fides*.

Sed sola vi retineatur possessio) „ Sine juris titulo.

Videtur manere jus belli) „ Imo nunquam cum usurpatore privato bellum geritur; sed si subditus est, imperans jure „ imperii eum coercet: si extraneus, jure „ necessariæ defensionis. *Vid. Diss. proem.* „ *IX.* §. 168.

In eum licere quod in hostem licet &c.). „ Jure naturæ autem hostem a quolibet occidi posse, existimat, *Vid. l.* 3. *c.* 18. „ §. 1. *n.* 3, inprimis si magistratus est. „ *L.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. At dixi, privatum, qui imperium usurpavit, nunquam „ hostis loco haberi posse: sed pro subdito „ rebelle, vel prædone. Sed & admitti nequit, quod Auctor asserit, cuique privato jus esse occidendi hostem. *Vid. not.* „ *ad. d. cap.* 18. §. 1.

Qui a quolibet, etiam privato, jure potest interfici: „ Auctor rationem addit infra *l.* 3. *c.* 18. §. 1, quia hostis jure „ gentium externo res nullius est; quod refutavimus *ibidem*.

In reos Majestatis) „ Tunc id fit lege „ permittente.

Et publicos hostes omnis homo miles est) „ Hoc admitti non potest absque imperantis consensu. *Vid. d. c.* 18. §. 1.

Sic adversus militiæ desertores) „ Si id „ lege concessum est, alias non.

AD §. XVII.

IDEM *&c. statuendum censeo, si ante invasionem lex publica extiterit*) „ Quia consensu imperantis invasor privatus interficitur.

Qui hoc, aut illud, quod in conspectum cadit, ausus fuerit) „ Omnibus enim his „ casibus invasor legis auctoritate occidi „ potest.

Qui privatus satellitium sibi circumdederit) „ Non solius Principis est, corporis custodes sibi comparare; cum subditi satis tuti sint sub tutela Principis.

Arcem invaserit) „ Vim enim exercere „ in territorio, ubi judicis copia est, rebellionem sapit.

Qui civem indemnatum, aut non legitimo modo, necaverit], Officiales enim juxta leges præscriptas judicare debent; si proinde spretis legibus in subditos sæviunt, lege „ facultas occidendi eos concedi potest.

Qui Magistratus sine justis suffragiis creaverit) „ Uti exemplum Auctor mox affert „ in lege Valeria.

Tales leges multæ extabant in Græciæ civitatibus) „ Nam cum plerique Reges Græciæ nudo officii jure imperium tenuerint „ (*vid. Grot. sup. c.* 3. §. 10.), populus „ certis legibus eorum imperium circumscribere solebat.

Ubi proinde justa censendi fuit talium tyrannorum interfectio] „ Nam singulis facultatem occidendi eum, qui legibus contraria fecerit, concedere solebant. De cæde tyranni. *vide Sen.* 7. *de benef.* 19. & 30. „ *Sen. Herc. fur. v.* 920. *Quinctil. decl.* 274. „ & 322. *Arrian.* 4. 263. *Curt.* 8. 7. *Nepos Timol.* 1. *Thuan. L.* 34. *p. m.* 691. „ & *l.* 50. *p. m.* 1044. *Cic. ad Brut. ep.* 16. „ *Plut. Publicola*, & *Pufend. d. J. N.* & „ *G. L.* 7. *c.* 8. §. 6. *Conf. Tesm. h.*

Et lex consularis) „ Quæ est nepotis illius „ L. Valerii, potiti simul consulatum cum „ Collega M. Horatio. *Dion.* 5. 19. *Livius* 3. 55.

AD §. XVIII.

SI *diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet*] „ Is enim, qui „ auctoritate legitimi magistratus invasorem „ occidit, non suo jure, nec suo nomine occidit:

„ cidit; sed tanquam instrumentum superioris, qui jus occidendi tyrannum habet. Sed „ hoc verum est de invasore privato; non vero de invasore rege, qui jure belli alienum „ regnum occupat, & ubi de justitia causæ nemo est, qui judicare possit.

His annumerandi & regum puerorum tutores) „ Si Rex, cujus imperium alius usurpat, minor est, tutoribus auctoritatem „ interponere licet. Si proinde auctoritate „ tutorum tyrannus occiditur, jure occiditur.

Qualis Joaso erat Jojada, cum Athaliam regno depelleret) „ Ahasia mortuo, mater „ ejus omnem prolem Regum Judæ exstirpavit, præter Joasum, quem soror Ahasiæ „ furori Athalæ eripuit. Sexennio elapso „ Jojada, qui & agnatus, & Sacerdos summus, & tutor Joasi fuit, Athaliam regno „ jure depellit, eamque occidit. 2. *Chron. XXII. & XXIII*; quod factum etiam „ approbat *Hobbesius in Leviath. c.* 44. & „ *Pufend. L.* 7. *c.* 8. *in f.*

A D §. XIX.

1 EXTRA *hæc*) „ I. e. extra casus recensitos.

Ut privato vi dejicere, aut interficere liceat &c. invasorem, probare non possum) „ Ratio ex præmissis notoria est. Injuria „ enim publico illata est: ejus igitur est „ vel punire, vel dissimulare; singulis autem privatis judicium non competit. „ Hinc merito factum Bruti Cæsarem occidentis improbatum fuit.

Malit invasorem in possessione relinqui] „ Vaga nimis est hæc conjectura, unde „ nullum jus infertur. Vera ratio est, „ qua injuria publica a privatis vindicari „ non potest inconsulto populo; & hactenus „ admitti potest, quod Auctor n. 2. ait, „ non debere singulos, quod populi commune est, judicium ad se rapere.

Certe an rem in id periculum adduci velit, incertum est) „ Ratio, cur id singulis „ non liceat, certa est.

Pejus esse bellum civile dominatu illegitimo) „ Ob periculum motibus civilibus conjunctum.

Aristophanem) „ In comœdia, quæ inscribitur *ranæ, Act.* 5. *Scen* 4.

2 *Non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere*) „ In jus ergo „ alienum involarent, si invasorem morte „ dignum judicarent.

Detrahimus dominos urbi servire paratæ] „ Hæc sunt verba Cæsaris apud Lucanum 1. „ 351. Idque merito improbat Auctor, quia „ si voluit servire Roma, urbs libera, nulla „ causa poterat esse Cæsari, ut invitam illam „ assereret in libertatem. *Vide Tesm. h.*

Melius Plato) „ *Plat. ep.* 5.

Sallustium) „ *Jugurth. c.* 3. Seneca *de* 3 *otio Sapientis* ait, permanendum in malo jam familiari; & Thucydides *L.* 1. „ *p.* 38. civitati tranquillæ optimum, non „ mutari instituta. *Vide Tesm. h.*

Thomas seditiosam interdum dicit) „ Si „ Scilicet cum periculo totius reipublicæ, „ adeoque tam nocentium, quam innocentium, destructio illa conjuncta est.

Factum Aodis in Eglonem Regem Moabitarum] „ Is non tanquam privatus, sed 4 „ jussu divino instructus tyrannum necavit; „ nam Deum hunc liberatorem suscitasse „ dicitur. *Judic.* 3. *v.* 15.

Neque vero constat, hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse) „ Auctor supra §. 16 asseruit, jure belli „ invasorem a quolibet privato occidi posse, *nisi pactio secuta sit*. Cum ergo Eglon ab Aode occisus fuerit, Auctor supponit, populum *vel* non dedisse fidem, „ *nec pactionem* cum Eglone de parendo „ initam esse: *vel* si secuta est, id ad ea „ refert exempla, ubi Deus judicia sua per „ quos volebat ministros executus est.

Ut per Jehun in Joramum) „ Hunc enim „ Deus unxit, ut deleret domum Achab, cujus filius erat Joram. 2. *Chron. XXII. v.* 7.

A D §. XX.

IN *re controversa privatus sibi judicium sumere non debet, sed possessionem sequi*] Privatus sibi judicium sumere in usurpatorem non debet, quia ejus non est injuria, sed publica, quæ publice quoque vindicari debet. Merito autem quæritur, cum duo concurrant, jus Regis, & possessio invasoris, quodnam interim sequi privati teneantur? Recte Auctor ait, possessionem sequendam esse; cum enim Rex ejectus facultatem naturalem non habeat imperium tenendi, nec exercere illud possit, subditi legibus ejus parere non tenentur, cum executio legum deficiat, & Rex eos defendere contra injuriam invasoris non possit.

Eadem

Eadem quoque ratio est in vicinis. Nam & hi quoque sequuntur possessionem, fœdera cum invasore contrahunt &c; quia id pars administrationis, & possessionis est. Conf. *Dissertatio supra §. 15. inserta, ibique §. 7.*

Quia ejus imaginem nummus præferebat) „ Imperium Romanorum in Judæam belli „ jure nititur, qui titulus justus est: „ adeoque Romani non possunt invasores „ dici. *Vid. supra §. 7. n. 5.*

Quia in possessione erant imperii) „ Nam „ jus cudendi monetam est pars impe- „ rii, nec ab alio, quam eo, qui impe- „ rium tenet, exerceri potest. *Maimo-* „ *nides in Gezelach. c. 5.* Hine fingitur „ in Targum Hierosolymitano *tit. San-* „ *hedr. f. 20*, Abigaelem Davidi quæ- „ renti? *numne Rex sit ipse*, Respondis- „ se: *Numisma Domini nostri Sauli adhuc* „ *obtinet*.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena;*
III. *Alias instrumentales, ut servos, & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

✚ I. UT in aliis rebus, ✚ ita & in [1] voluntatis actionibus ✚ tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello ✚ plerumque est is, cujus res agitur: ✚ in privato privatus: in publico potestas publica, ✚ maxime summa. ✚ An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, ✚ alibi videbimus. Illud interim tenebimus, ✚ naturaliter quemque sui juris esse vindi-
a L. 7. D. cem; ✚ ideo manus nobis datæ.
de serv. ex II. 1. ✚ Sed & alteri prodesse *a* qua possimus non licitum modo, sed &
port. D D. honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, *b* ajunt, ✚ nihil esse homi-
ad l. 7 D. ni utilius homine altero. ✚ Sunt autem diversa hominum inter se vincula,
de furt. & quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coeunt,
C. de jure & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde il-
fisci. lud: [2] ✚ *Porro Quirites, & quiritari. c* Aristoteles dixit, oportere quem-
b Cic. II. que aut pro se arma sumere si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut
De Offic. pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon do-
c. 3. cue-
c Rhet. ad
Alex. c. 3.

GROTII.

a *Solon*) Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) Τὴν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνην ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus, quam qui sensere, se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Hue & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuria prius collum, quam ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. vers. 12.)

GRONOVII.

1 *Voluntati actionibus*) Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως, & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum, & malum: honestum, & inhonestum; nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

2 *Porro Quirites*) Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent, aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis Plauto Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares,*

cuerat, beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

2. + Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. *a* + Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: (Apud *Stob.* Tit. XLIII.)

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui custoditi undique,
Jussique pœnas, quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti: vero hoc: (aa) Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere; illud enim justum, bonumque est.* Quod sic explicat *b* + Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu, & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum, fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula, & accipiat, & præstet auxilium.*

III. Instrumenta cum dicimus, + non arma hic intelligimus, + & si quæ sunt his similia; + sed eos, qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. + Tale 3 instrumentum est patri filius, + pars *c* quippe ejus naturaliter: + tale & servus, *d* + quasi pars ex lege; (bb) + nam + sicut

a Bart. in l. Ut vim. D. de just. & jure. n. 7. 8. Jas. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1. §. 4. eodem Bart. ad l. hostes D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut de jureju. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18 Sylvest. in verbo bellum q. 8.
b Lib. VI. Cap. 10.
c L. 22. C. de agricolis, lib. XI & L. 4. C. ad. l. Jul. de adult. Sen. 1. controv 4.
d Aristot. Eth. Nicom. L. V. c. 10.

lares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem. Laberius apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites. Appul.* 8. Met. 215. *Ecce diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

3 *Instrumentum*) *Aristoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα· οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. 1. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*, *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat*: Quærendi veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici, & monitores. Præterea boves domiti, & pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐστι. Cicero lib. 11. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo:* ὄργανον *enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. J. B.

(bb) Ratio illa e veteris Philosophiæ placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium, aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis, aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte sua. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Offic. Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 1. §. 27. seu ultimo. J. B.

+ ficut pars non tantum pars eft totius eadem relatione, qua totum eft totum partis, fed hoc ipfum quod eft, totius eft: ita poffeffio eft aliquid ipfius poffidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσι ὡς μέρεσι τῶ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere*. Quale autem in familia eft fervus, + tale in republica eft fubditus, ac proinde inftrumentum imperantis.

a Thom. 2, 2. 40. art. 2. Sylvest. de Bell. p. 3. IV. Nec dubium + quin naturaliter omnes fubditi bello adhiberi poffint, a + fed quofdam fpecialis lex arcet, ut olim b Romæ 5 fervos, nunc paffim c + clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, + cum fummæ neceffitatis exceptione intelligenda eft. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus, & fubditis dicta funto: + nam quæ fpecialia funt, fuis locis tractabuntur.

GROTII.

b *Roma fervos*) *Servius* ad IX. Æneidos. (*Verf.* 547)

c *Clericos*) Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Jofepho*: (*Ant. Jud.* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Edit. Hudfon.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum dift. L. & caufa XXIII. quæftione VIII. Et canones quidem fic habent: fed quanto illi fervati a Græcis, quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam*. (Lib. X. Cap. 8. §. 7.)

GRONOVII.

4 *Sicut pars non tantum*) Senfus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per fe, cum cui ipfum effentiale eft partibus; aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius aliusargumenti vel loci topici: fed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum eft de effentia partium, nec partes de effentia totius; in quo non apparet illa relatio: fed vel caufæ refpectu diverforum effectuum, vel fubjecti refpectu diverforum adjunctorum, & viciffim: fic rem poffeffam effe partem poffidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de cauf. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

5 *Servos*) Et capite cenfos. De fervis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia fervi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos fervos mifit ad me, quorum fupplicium diftuli, ut te confulerem de modo pœna.* De capite cenfis *Gell.* 16, 10.

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. J. B.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

LIB. I. CAP. V.

§. I.

RECTE Auctor ait, licite bellum geri poffe 1. ab ipfa parte læfa pro defenfione juris fui neceffaria. 2. Adjutorium quoque bellum non tantum licitum, fed & laudabile efse pofse: imo opem ferre alii, qui injuriam patitur, maximæ perfectionis efse. 3 In bello etiam aliquem intervenire pofse tanquam inftrumentum alterius: quo refert milites; hos enim fuo jure nihil facere pofse, ait, fed tanquam inftrumentum alterius agentis pofse. *Ad-*

Additio.

„ Contenta hujus tituli exposuit B. Pa-
„ rens in Prodr. jur. gent. *Exerc.* 2. §. 176.
„ *seq.* his verbis.

Alii sunt qui bellum gerunt, ille scil. cujus causa est, ac bello agitur: qui & dicitur Herr des Krieges [Conf. Rec. Imp. 1541. §. 54.) *Alii, qui gerentibus assistunt. Alii, per quos gerunt bellum.*

Alteri assistere adversus injurias, bonum opus est: perinde ut alteri benefacere; idque adeo & licitum est natura, & laudabile, ac virtutis. Verum cum in bellis utraque pars jus sibi afferat, & uterque injuriam ab altero sibi fieri contendat; is, qui alterius parti assistit, eandem cum ipso belli fortunam suscipit, & fit hostis alterius; quia eorum, qui hostes ipsi sunt, judiciam, & partes sequitur. Igitur adjutor asserit quidem, se jus suæ partis adversus injurias alterius tueri; ac hic, e contrario, sibi ab utroque injuriam fieri, ac jus denegari. Et hæc ergo quæstio quoque cum judicem non habeat, ab exitu armorum pendet.

Itaque potest hostis in adjutorem perinde, ut in hostem ipsum, & sive copias saltem miserit, in has perinde, ut in exercitum hostilem, cujus pars sunt, non modo sine ullo novo facto hostium more agere: sed & ex hac opis hosti præstitæ causa novum bellum ei denunciare; si autem ipse adjutor militet, etiam sine denunciatione jus belli in ipsum exercere, de quo agemus Lib. 3. c. 3.

Cæterum non potest adjutor bellum gerere si principalis nolit, vel suo juri renunciet; quia is injuriam remittere, vel saltem suspendere adhuc, & deliberare potest: atque ita adjutor neque suo jure vim facere potest, quod nullum habet; neque nomine principalis, qui suo jure non utitur.

Omnia bello capta cedunt ei soli, qui bellum gerit, sea cujus est causa; cujus & onera sunt, quia ejus est negotium, res, actio, & ejus nomine universum bellum geritur, per pos. 5. n. 1. 2; *de quo alibi*.

Bellum Princeps gerit per cives, i. e. subditos suos, qui ad patriam suam, & rempublicam, ejusque jura defendenda, natura adstricti sunt, & ideo in civitatem coiverunt. Illi igitur vel ipsi militare, vel conducto milite stipendia solvere tenentur, prout principi visum fuerit. Quæ ipsa huc non pertinent.

AD §. I.

UT *in aliis rebus*) „ Corporalibus scil. „ Sic enim malleus, quo faber ferrarius „ utitur, non est causa actionis: sed ipse „ faber, qui malleo utitur.

Ita & in voluntatis, actionibus], „ Adeo„ que aliæ sunt actiones intellectus, aliæ „ corporis, ut manuum.

Tria solent esse efficientium genera) „ Ita „ ut quis vel nomine proprio, vel nomine „ alieno, vel tanquam socius agere possit.

Plerumque est is, cujus res agitur) „ A„ deoque cujus causa bellum geritur. *Vid.* „ *R. J.* 1541. §. 54.

In privato privatus) „ De bello privato „ vide *supra c.* 3. §. 1. & §. 4.

Maxime summa] „ Imo sola summa, „ quia quoties superior adest, jus belli ces„ sat.

An & pro aliis nihil moventibus bellum ab alio moveri possit) Merito id negamus, „ quia ei injuria facta non est: adeoque „ cessante injuria, frustra ageret ad ejus „ reparationem. Idque adeo verum est, ut „ nec propter prætensa delicta juris gen„ tium, v. g. ob Atheismi notam, ob com„ messationem carnis humanæ, ob usum „ armorum illicitorum &c. bella gerere li„ ceat: de quibus late *L.* 2. *c.* 20. §. 40. „ & *seq.* agemus.

Alibi videbimus] Auctor statuit, unum„ quemque privatum non tantum esse suæ, „ sed etiam *alienæ* injuriæ vindicem; quod „ passim refutavimus. *Vid. Dissert. proam.* „ *I.* §. 80. *Dissert. VIII.* §. 17. & *Dissert.* „ *VII.* §. 85.

Naturaliter quemque sui juris esse vindicem) „ Quod verum tantum est, si judicis „ copia deficit; cum enim natura singulis „ jura quædam propria esse voluerit, om„ nia ea concessit, ac permisit, sine qui„ bus jus illud defendere non possumus. „ *Vid. indicem* voce *judicia*.

Ideo manus nobis datæ) „ Ex hoc facto „ creationis apparet, facultatem nobis con„ cessam esse, jura nostra manu defendendi.

AD §. II.

SED & *alteri prodesse non licitum modo*, 1 „ *sed & honestum est*] „ Imo, posita socie-

„ tate humana, ejusque custodia, id necessarium est, & salva justitia omitti non „ potest. *Vid. prol.* §. 7. *ibique not.*

Qui de officiis scripsere) „ Ut Ambrosius, „ Seneca, Cicero &c.

Nihil esse homini utilius homine altero] „ Vid. *Cicero L.* 1. *off. c.* 4. 7. 9. & *L.*2. „ *c.* 3. *c.* 4. *c.* 5. *c.* 11. *L.* 3. *c.* 5. & 6. „ *Seneca de ira L.* 1. *c.* 5. & *de off. L.* 1. *c.*3. „ *L.* 4. *c.* 18. Item *de Clem. L.* 1. *c.* 1. *de* „ *vit. beat. c.* 24. *de otio sap. c.* 30.

Sunt autem diversa inter se hominum vincula, quæ ad mutuam opem invitant) „ Quæ partim ex instinctu naturæ sequuntur, ut assistere liberis, uxori, parentibus, cognatis; partim ex pacto, ut assistere sociis, concivibus, Principi.

Porro quirites, & quiritari] „ *Vid. Gron.* „ *h.* Adde *Brisson. de form. L.* 8. *p.* 718.

Aristoteles] „ *L.* 1. *pol.* 1.

2 *Sed ut cætera desint vincula, sufficit naturæ humanæ communio*] „ Si per eam communionem intelligitur motus ad societatem „ universalem, ejusque conservationem; „ nego talem communionem existere. Si „ vero intelligitur communio rationis, quæ „ nos docet, jura quædam cuique homini num a Deo concessa esse: & virtuosum, „ ac perfectioni conveniens esse jura illa „ defendere, ac opem ferre indigenti, qui „ auxilium nostrum implorat; verum est, „ omni cessante vinculo satis ex ipsa ratione constare, pietati convenire ut homo „ hominem tueatur.

Ab homine enim nihil humani alienum est) „ Cras enim id nobis accidere potest, „ quod hodie fit alteri: adeoque in nostri „ quoque securitatem Menander monet, ut „ conjunctis viribus injuriam aliis illatam „ repellamus.

Lactantius) „ *Instit. L.* 6. *c.* 10. Add. *id.* „ *de vero cultu c.* 18.

AD §. III.

NON *arma hic intelligimus*] „ Nam Auctor supra §. 1. *pr.* dixit, alias esse actiones corporis, alias voluntatis; & in utrisque aliud esse causam agentem, aliud instrumentum, per quod agitur. Hic de actionibus voluntatis quæstio est.

Et si quæ his sunt similia) „ Quæ scilicet „ ad usum armorum, & belli pertinent.

Sed eos, qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat) „ De quo „ plenissime agetur infra *L.* 2. *c.* 11. §. 12.

Tale instrumentum est patri filius) Auctor id hausit ex Jure Romano, ubi filius est instrumentum patris. At id ex fictione juris civilis oritur, ubi pater, & filius pro una habentur persona. Jure naturæ igitur filius, & pater pro una persona non habentur: idque ipse fatetur Auctor *L.* 2. *c.* 5. §. 2, 3. & 4, & inprimis §. 7.

Additio.

„ Quod filius sit instrumentum patris, „ id a natura esse videtur, cujus rei rationem explicavimus in *dissert. proœm.* XII. „ §. 149. Add. *infr. l.* 2. *c.* 5. §. *seq.*

Pars quippe ejus naturaliter) „ Vera ratio est, quia pars est familiæ, cui filius „ naturaliter omnia acquirit, *d. c.* 5.

Tale & servis) Cum enim jure belli jus „ perpetuum in ejus res, & operas acquiratur; verum omnino est, servum naturali jure esse instrumentum domini, qui „ quicquid acquirit, non sibi acquirit, sed „ domino: adeoque causa actionis est dominus, ille nudum est instrumentum. „ *Vid. Dissert. proœm. XII.* §. 133.

Quasi pars ex lege] „ Imo servus non est „ pars domini, neque id ulla lege statutum est. Adeoque hæc non est ratio cur „ dominus per servum acquirat; sed quod „ dominus jure belli jus perpetuum in res, „ & operas servi acquisiverit. *dict. diss. XII.* „ §. 130.

Nam sic ut pars non tantum pars est &c.] „ Rationem hanc, obscuram admodum, ita „ explicat *Gron. h.* Totum dici dialecticis, „ non tantum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes toti, in quo apparet relatio totius ad partem, & nullius alius argumenti, vel „ loci topici; sed etiam totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius. In quo non apparet illa relatio, „ sed vel causæ respectu diversorum effectuum, vel subjecti diversorum adjunctorum, & vicissim; sic rem possessam esse „ partem possidentis. *Scalig. de caus. lat.* „ *ling. L.* 6. *c.* 130.

„ Obscurum per æque obscurum. Vera „ ratio naturæ est, quod *filius* sit vera portio corporis paterni, & in domo patris „ natus, adeoque imperio ejus subditus: „ cujus proinde actiones a patris voluntate „ dependent. *Servus*, qui hostis, eoque cri-

„ minis-

„ minis reus, atque ideo in dominio victo„ ris constitutus est, naturali quoque ratio„ ne nihil suo, sed omnia nutu domini a„ git. His igitur casibus utilitas actionis „ non pertinet ad agentem, sed ad eum, „ cujus nomine agit. Hic causa est actio„ nis, agens instrumentum; ita enim vo„ luit, ita disposuit. Non magis ergo actio „ hic instrumento tribui potest, quam a„ ctio fabri potest tribui malleo; quod u„ berius explicat *B. Parens, in disp. de ju„ re tert.* §. 4. & 5. ibi.

Aliquando tamen totus homo, adeoque & voluntas ipsius, instrumentum alterius est, scil. ejus in cujus potestate est, uti magistratus, patrisfamilias, ac domini: qui proinde ipsius ministerio omnia agere possunt. Magistratus vero insuper, seu lex constituere quoque potest, ut alter alterius instrumentum esse queat, cum omnes in ejus potestate sint; adeoque tertio actio dabitur, quoties jure id statutum est, cujus repræsentatione heres quoque eadem persona cum defuncto habetur. Notum porro est, quod sublato toto aliquo jure, tollantur 1. *omnes ejus partes,* 2. *actiones,* & 3. *quicquid ex jure illo fluit, itaque derivatur, ut ab eo penitus dependeat: cum toto principali, seu fundamento sublato, reliqua quoque omnia tollantur.*

Tale in republica est subditus) „ Scilicet; „ pars ex lege. At vidimus, nec servum, „ nec subditum esse partem sive domini, si„ ve magistratus; uterque tamen est in„ strumentum, sed ex diversa ratione. *Ser„ vus* instrumentum familiæ est invitus, ju„ re belli in eum statum redactus, ex quo „ jus plenum, & perpetuum in res servi „ domino acquiritur: *subditus* vero instru„ mentum reipublicæ est ex sua voluntate; „ cum enim se legibus reipublicæ, ejusque „ arbitrio submittit, disponit simul, quod „ eam operis, & bonis suis defendere ve„ lit: quoties igitur tale aliquid agit, „ non in suam utilitatem, nec suo nomi„ ne id agit, sed nomine civitatis, cujus in„ strumentum est.

AD §. IV.

QUIN *naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint*] „ Atque hoc est ipsum jus „ sequelæ, de quo integra B. Parentis ex„ stat disputatio, ubi §. 7, & 8, ex juris na„ turæ rationibus illud deducit; verba hæc „ sunt.

Posita itaque, & concessa, quæ omnino concedi debet, hac principis potestate, qua velut cœlum suis fulminibus, armatus princeps obsequium suis imperat: & necessitate ita flagitante, atque expostulante reverentiam extorquet populorum; inde tanquam fonte, & origine, alii rivuli, aliæ venæ scaturiunt, & derivantur: scil. frustra arma jactare regem sine armatis: frustra suorum injuriam sine suorum auxilio persequi Principem, nisi cives, nisi subditi ad hoc obstricti, & commune periculum communibus viribus avertere tenerentur. Hinc civem quemque non tam suum, quam civitatis, quam reipublicæ esse debere, præsertim difficili tempore, censet Arist. 5. pol. 8. referente Knipsch. c. 2. L. 6. n. 11. de jure & privil. civ. *Ad utramque ergo potestatem defendendam, tum ad omnem vim externam propulsandam, & debellandam, tum ad civium refractariorum contumaciam coercendam (quam vim coactivam quoque in civitate necessariam esse, docet* Hobbes. cap. 6. §. 4.) *subditos teneri principis sui arbitrio coire, cum omnibus mandatis superiorum parere, & coram iis omnino comparere debeant, teste Innocentio in* cap. olim de rest. spoliat. *nec decreta eorum, nisi palam sint improba, improbanda, firmiter statuimus. Atque inde duplex jus sequelæ, a sequendo ita dictæ, in universum nascitur: alterum, quod ad legum, judiciorumque executionem* die Zent oder Gerichts-Folge: *alterum, quod ad bellum [quam sequelam superiorem, uti ante dictam inferiorem Dd. vocitant] pertinet,* die Heers-Folge, hohe und Landes-Folge, *quod Angli vocabulo presse efferre solent. Scimus equidem, principi adhuc alia diversa jura vigore regalium competere.* Baurmeist. Knipsch. &c. d. tr. & l. *ac plerosque eorum exercere sequelam subditorum, indeque plures sequelæ species formari posse: uti imprimis species est, qua ad venationem rustici, & subditi citantur,* zu der Iagd-Folge. *Sic præsentem Turcarum Imperatorem innumerabili hominum multitudine stipatum, venatum procedere, Regis Galliæ Legatum literis inde datis scripsisse, accepi: ut vix asserere ausim, quot hominum millia quotannis circiter in venationibus istis perire soleant, adeo id fidem superat. Item* zur Amts-Folge, Geleitz-Folge, *ad exigenda tributa, collectas, (de quibus vide* Wehn. observ. pract. verbo Folge,) *sequela, & opera civium opus esse; unde*

&

& passim in Constit. Imp. executio ordinatur contra morosos in contribuendo statu: uti in Rec. Imp. d. A. 1564. §. 48. Rec. Imp. 1566. §. 15. item R. Imp. 1576. §. 16. &c. *Verum hæc, & similia jura continentur sub imperio, quo Principes jura non tantum communia, sed & sua exequuntur in subditos; quod cum ad executionem judicialem pertineat, & judiciosam formam, & constitutionem sequatur, quorum tractatus diffusior, nec paginæ nostræ angustia capi, nec instituto convenire videatur: ideo eo relicto ad speciem nostram,* SEQUELAM *sc.* BELLICAM, *statim progredimur, quam proinde quoque ita describimus:* Quod sit jus regale, quo Princeps talem in subditos suos habet potestatem, ut ad arma induenda vocati comparere, eumque cum iisdem sequi teneantur. *Cum quibus consentit, nostroque suum calculum addit Generosus Dominus a Seckendorff,* im teutschen Fursten-Staat part. 2. c. 10. n. 8. dasz die Heers-Folge oder Reise, ein solches furstliches, oder obrigkeitliches Recht sey, dasz auf dero Erfordern, die Unterthanen schuldig seyn mit ihrem Leib und Persohn in der Rustung, wie es brauchlich und die Nothdurfft erfordert, zu erscheinen, und Gegenwehr, oder Angriff zu thun. *Dispescunt eam Dd.* (Vid. Wehn. d. l.) *in universalem, qua subditi universaliter dominum sequuntur: & particularem, seu pactitiam, qua sub certis pactis, vel usu, vel præscriptione immemoriali innixi subditi, ad certum tantum locum, & tempus sequelam præstare obligantur,* dasz sie des Nachts wieder daheim seyn moegen. *De qua, utpote irregulari nec nobis hic erit tractandi locus; sed universalem, & illimitatam illam, quæ regulariter dominis vi superioritatis, & supremæ præeminentiæ competit, legentes legumlatorum nostrorum vestigia, qui jura sua constituunt, & aptant ad ea, quæ frequenter, & ut plurimum accidere solent, non quæ perraro* l. 3. 4. 5. & 6. ff. de LL. *investigabimus: paucisque illius juris jura considerabimus, omnem, quoad fieri licet, prolixitatem studiose declinantes.*

Hoc ergo præcipuum Jus Regale, cui omnis Principum majestas, omnisque sceptrorum magnitudo innititur, & statuminatur ut ulterius ordine suo persequamur; perspicuum jam satis, ut credo, erit, hoc jus sequelæ non minus esse ex jure naturali, ac est ipsa Principis potestas. Huic enim necessario jus illud cohæret, & tanquam pedissequa eam sequitur; quippe sine quo potestas illa nullatenus subsistere, aut exerceri, nedum defendi potest: quemadmodum ex supra dictis manifestissimum videtur. Sequendos itaque minime eos censeo, qui hujus sequelæ nostræ natales ad Græcos, vel Romanos referunt: & belli ducem quærunt, qui hoc introduxit; cum eandem cum ipsis regnis originem trahere, persuasi simus. Et ut altius ejus infantiam ab ipsis imperiorum, & rerumpublicarum crepundiis repetamus, postquam regna cœpere, & pervenere dominationes, hisce suorum auxiliis statim usos, innixos, invictosque stetisse Principes, legimus; & ex vetustissima, verissimaque patet Mosis historia, primum eorum, qui principatus imperium humanis cervicibus imposuit; Nimrodum, a quo originem suam omnes reges repetunt, teste Scriptura Gen. X. v. 9, *fuisse: quod quoque gentibus incognitum non mansit. Ab ipsis enim Saturnus dictus est, utpote qua Saturni appellatione apud eas venire solent primi regnorum parentes, & fundatores: uti eorum primogeniti Joves vocantur, teste Xenophonte* lib. X. de Æquiv. *Dixere eum quoque Babylonium; nam & Nimrodo a Babylone initium regni extitisse, ipsa sacra refert pagina* Gen. X. v. 16. *Saturnum suum hunc Hesiodus ὁπλότατον, id est natu minimum inter fratres fuisse, in* Theogonia *canit; quod idem de Nimrode narrat antiquitatum Judaicarum Scriptor Josephus* dict. lib. 1. c. 7. *Denique etiam si plures extiterint Saturni, antiquiores quoque: hic tamen Deorum, qui regnum aliquod gessisse finguntur, antiquissimus fuit, uti canit Princeps Poetarum* Virg. Æneid. 8. v. 319.

> Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
> Arma Jovis fugiens &c.

Id quod sæpius fit, uti idem Poeta de Ænea: Lib. 1. Æneid.

> --- Trojæ qui primus ab oris
> Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
> Littora.

Etsi Antenor ante eum, & prior venerat; sed non prior Princeps, ac fundator regni, ut hoc optime observat, & Poetam more suo, primum eum, non ante quem nemo, sed primum Principem vocantem, defendit Aurel. Victor. de orig. gent. Rom. in Princ. *Hoc ipsum autem, quod primus regum fuerit Nimrodus Babylonius, ex sacris, & Josepho constat. Atque hunc statim usum fuisse jure quodam sequelæ, certum est; quid enim est potens illa coram Deo venatio, nisi qua homines*

nes in libertate sua, quasi natura sine legibus, & sedibus certis, vagantes, in cœtus justos collegerit, legibusque circumscripseris: ut venator feras palantes persequitur, ne pergant vagari, & sive hominibus, sive animalibus cicuribus damna inferre? Hac venatione hominum, quos in recens conditas urbes, quasi in custodiam suam compulit, adeo oppletæ fuere civitates illæ, ut Ninus, filius Beli, seu Assuris Ninives conditoris, vers. 11, ex Semi posteris genitus, eod. cap. 10. v. 22, uti Nimrod ex Semi filiis editus, vers. 8. vid. Joseph. antiquit. Judaic. cap. 5. & Joh. Cluv. hist. univers. lib. 2, extenderit hos fines: & non venando tantum homines intra fines, sed & finitimis bella inferendo, rudes adhuc ad resistendum populos perdomuerit, pomæriaque imperii ad terminos usque Lybiæ protulerit; annotante Just. Lib. 1. c. 1; tanto jam subjectorum numero ipsum sequente, ut si fides Diodoro Siculo, 1700 millia peditum. & 200 millia equitum exercitum secum duxerit. Cujus uxor Semiramis quantis copiis, exercitibusque instructa res ingentes gesserit, passim in historiis obvium est: & nemo ignorare potest, nisi in eis penitus existat hospes. Hinc jam & post Nimrodi fere tempora, & ante Ninum quoque, per universum orbem, apud alios reges idem juris sequelæ usus invaluit: & Vexorem Ægypti, & Tanaum Scythiæ Reges, (quos vetustiores, & antiquiores paulo Nino faciunt quidam; quamvis & antiquis parum de antiquissimis illius temporis regnis constet, monente hoc eodem Joan. Cluv. lib. de hist. univers. in primord. Reg. Assyr.) alterum in Pontum, alterum in Ægyptum subditos secutos, refert Just. lib. 1. cap. 1; & in continua quasi serie, per omnia annalium monumenta, tot hujus sequelæ, quot bellorum invenimus vestigia.

Sed quosdam specialis lex arcet) „ Quos „ recenset B. Parens in d. disp. 79. Verba „ hæc sunt.

Cessat hoc jus in quibusdam personis, quæ vel publica lege, aut moribus, ab hoc sequelæ jure sunt immunes. Sic I. immunitatem habent Clerici, & Personæ Ecclesiasticæ, quia nihil ipsis commune est cum secularibus actionibus, & tantum cœli signa sequi, sollicitis precibus, ac piis meditationibus vacare debent. Vidimus tamen superiori Germaniæ bello intestino, multos clericalis, & monastici ordinis viros in acie stetisse, ac pro religione pontificia contra hostes pugnasse; sed hos non jurisdictio Magistratus, sed Religionis zelus armaverat. II. Exemti etiam censentur ab hoc onere Professores omnes, legum, & medicinæ Doctores, Magistri; Ecclesiæ enim, & Scholæ individuo nexu invicem conjunguntur: & hoc est propter favorem liberalium artium, & curam juventutis. add. l. medicos 6. Cod. de prof. & med. Idem de Consiliariis Principis, aulæque Ministris, qui pro salute Principis vigilant, constitutum, l. non minus 11. Cod. de Adsess. III. Excluduntur regulariter a sequela minores 17, & majores 70. annis. l. 2. §. 1. de vacat. & excus. ob imbecillitatem utriusque ætatis, quæ ferociam laborum militarium perferre, & sustinere nequit. IV. Fœminæ, idque propter sexus verecundiam, l. 2. de R. J. Ubi Ulpianus eas ab omnibus officiis civilibus, & publicis removet; quanquam reperiamus, (uti de Persis, & Hungaris thes. 29. monuimus,) fœminas nonnunquam ipsis viris succenturiatas. Taceo virtutem bellicam Semiramidis, Tamyris, Johannæ puellæ Lotharingicæ, per quam Gallia ab Anglis recepta: Amazonum, quas mulieres fuisse, tot Auctorum unanimis nos docet consensus. Licet Palæphatus de incredibilibus, relatus ab Ursin. in Acerra Philolog. lib. 2. quæst. 138, contra omnem historiæ fidem, viros fuisse contendat, qui tunicas talares ad morem Thressarum gestare, comam mitris redimere barbasque radere solebant: hinc hostium ludibrio mulieres hi viri appellati. V. Muti, & surdi, qui natura etiam militiæ sunt incapaces, adeo ut etiam mitti soleant, si tale vitium cœpta militia obtigerit, l. 4. ff. de test. mil. Nam nec imperium, aut signum datum audire, nec sacramentum præstare possunt. Denique, qui & alio corporis vitio ad militiam inhabiles sunt. l. 4. §. 12, ff. de re milit. l. 6. Cod. eod. Vasalli tamen si tali laborent vitio, per alium militare, vel adhoham præstare obligantur, cum his eorum vitiis domino jus suum interverti nequeat, per ea, quæ sæpius jam sunt tractata. VI. De Spadonibus autem quæritur, an habiles sint militiæ? Quod affirmandum videtur, quia nullibi ab ea prohibentur, licet aliquando pro morbosis habeantur, l. 7. ff. ædil. edict. Non enim quivis morbus a militia prohibet: sed is, qui impedit facultatem obeundi munia militaria arg. l. 4. §. 12. verb. ut inhabilis sit millitiæ. ff. de Re mil. Inter Spadones autem strenuos sæpius viros, ac milites esse posse, vel exemplo Narsetis,

insignis

insignis Imperatoris Justiniani belli Ducis, Gothos toto Italia expellentis vid. Procop. l. 3. de bello Goth. Paul. Diac. lib. 18, *obvium est. Nec movet, quod illi tantum admittantur, qui cum uno saltem testiculo nati sunt, exemplo Cottæ, & Syllæ* Leg. 4. ff. princ. de Re mil. *nam non ideo excluduntur spadones, exemplo non multum absimili dicti Narsetis; quinimmo illi, qui cum uno testiculo nascuntur, spadonibus aliquando comparari solent, uti in* l. 6. §. ult. ff. Ædil. edict. *Porro in servis* VII. *cessat quoque jus sequelæ, utpote in quos, cum cives non sint, jus territorii, quo continetur sequela, immediate, & directe non competit; sed tantum quatenus sunt in potestate domini, & qui nullius juris capaces sunt, militari jure comprehendi nequeunt,* l. 6. l. 7. Cod. qui milit. poss. lib. 12: *adeo ut capitis pœnam subeant si militiam sectentur,* l. 11. ff. Re mil. *indeque factum, ut Lacedæmonii, cum supplendus esset servis exercitus, eos manumittendos esse statuerint.* Just. l. 3. c. 5. *Sic post cæsum Romæ exercitum apud Cannas, cum deesset juventus, in sacramentum militiæ liberata sunt servitia. Hucusque tot mala compulerunt. Sed libertate donatos fecerant de servitute Romanos.* Flor. lib. 1. de bell. Pun. 2. *Parthorum tamen mos specialis fuit, ut servi quoque militiæ adscriberentur,* Just. lib. 41. c. 2; *ubi id contra morem aliarum gentium dicitur. Verum cum hodie apud nos talium servorum usus nullus sit, plenius hoc jus non exequimur.* VIII. *Sed & in rusticis Saltuensibus, & agricolis, non exercebatur jure Romano jus sequelæ,* l. 3. C. qui milit. poss. lib. 12. l. ult. C. de municip. & col. lib. 11. l. 1. C. fugit. lib. 11, *ne agrorum cultura tempore belli deseratur.* arg l. 13. princ. ff. de re milit. *Sed & hodie parcius rustici ad bellum vocari solent, & delectus saltem instituitur,* der Ausschusz, *de quo mentionem fecimus* thes. 39; *nisi talis sit necessitas, ut singulatim omnes,* Mann vor Mann, *cum armis convocentur. Eandem ob causam etiam negotiatores a jure sequelæ immunes erant, ne commercia, & negotiationes interim intermitterentur.* tot. tit. Cod. Neg. ne milit. Lib. 12. *Accedit & alia causa; quod apud Romanos tantæ dignitatis habita fuerit armata militia, ut rusticos, & negotiatores, qui soli quæstui intenti sunt, indignos ea æstimaverint. Unde ex eadem ratione ad militiam non vocatæ fuere viles, & infames personæ.* l. 8. l. 3. ff. his qui not. l. 4. §. 1. & seq. pass. de re mil. *quod, quantum ad personas notorie infames, hodieque obtinere putamus. Cæterum vilitatem non obstare, sed vilissimos quoque hodiernis moribus in militiam recipi, experientia sat notoria docet, & testatur post alios* Perez. ad tit. C. negot. ne milit. n. 19. IX. *Prohibitum quoque invenitur, ne quis in fraudem civilium munerum, aut privati creditoris, cui ea ratione durior adversarius objicitur, militiam expetat.* l. 1. §. 1. l. 2. Cod. qui milit. poss. lib. 12. *uti & criminis postulati, nomen militiæ dare prohibentur.* l. ult. Cod. Eod. *Verum non ideo jus sequelæ in iis cessat; nam ultro saltem in fraudem alterius militiam affectare iis non licet: vocati autem detractare munia militaria nequeunt. Princeps enim suo jure, scil. jure sequelæ utitur: nec ideo in eo impediri potest quod alteri forte incommodum inde nascatur.* arg. l. 53. l. 155. §. 1. R. J. *Ipse vero debitor non potest facto suo, & ultro in militiam abeundo id, quod ipse alteri debet, ei intervertere, & conditionem ejus deteriorem facere.* l. 40. ff. adm. tut. arg. rubr. ff. de alien. jud. mut. *Unde & tunc demum a militia prohibetur, si eo animo illam petierit, ut duriorem adversarii conditionem faceret,* l. 4. §. 8. ff. de Re mil. *quæ causa in Principe plane cessat.*

Clericos) „ Clerici arcentur ideo a militia, „ ne avocentur a sacris, negligantque commissam sibi curam animarum. *Vid. Grot.* „ *l. 1. c. 2.* §. 10. *num.* 9. & 10. *L.* 2. *c.* 1. §. 14. „ *num.* 2.

Cum summa necessitatis exceptione) „ Si „ aliter defendi respublica non potest, hinc „ ordines armati sacri originem traxerunt.

Nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur) „ Ita enim infra de SUBDITIS „ quæstio occurret, an sequi teneantur si „ bellum sit injustum, *L.* 2. *c.* 26. §. 5; an „ præda eorum sit, *L.* 3. *c.* 6. §. 14. *seq.* & „ §. 24; an alii quoque militare possint „ &c. *L.* 3. *c.* 20. §. 31. De SOCIIS BELLI „ quoque variæ infra tractabuntur quæstio„nes: quis sit socius, *L.* 3. *c.* 9. §. 2. & *c.* 6. „ §. 2; an de damno bello dato teneantur, *l.* 4. *c.* 1. §. 3; an in partem prædæ „ admitti debeant, *l.* 3. *c.* 6. §. 24; an de„fendi debeant contra alium fœderatum, „ *L.* 2. *c.* 25. §. 4; an jus cogendi habeant „ socium, ut stet fœderis legibus, *L.* 1. *c.* „ 3. §. 21. 5. &c.

FINIS TOMI PRIMI.

B.5.-.383
B.N.C. - FIRENZE